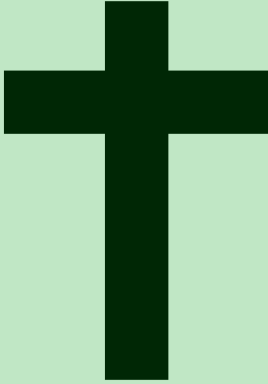

Ta lə Luwə Kunmindı
ki Sigi

New Testament in Gor

Ta lə Luwə Kunmindɪ kɪ Sigi

New Testament in Gor

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gor

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

2c67456e-bce1-5ef4-9c95-47d2d9335aa4

Contents

Matiye	1
Marki	66
Luki	108
Jan	176
Kulø'gi læ njekawkulø'gi	224
Rōman'gi	285
1 Korenti'gi	314
2 Korenti'gi	341
Galati'gi	359
Epeji'ti	370
Pilipi'gi	380
Kolosi'gi	388
1 Tesaloniki'gi	395
2 Tesaloniki'gi	401
1 Timote	405
2 Timote	414
Titi	420
Pilemon	424
Ebirø'gi	426
Jaki	451
1 Piyør	459
2 Piyør	467
1 Jan	473
2 Jan	481
3 Jan	483
Judi	485
Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a	488

Poyta ki maji ki Matiye ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Matiye ndangi

Makitu kin or'je Poyta ki maji toki Jeju in Njekaji ki ndoki Luwə un ndu'ne ene n'a n'adi'je kaa ə adi kaa to kin. Matiye toji'je toki koji Jeju Kirisiti toлта kunndu'gi ki toi me Kunmindit'i ki koko. Ningə Jeju in de ki Luwə mbət'ə in Ngonn Luwə ki isi kumngayira ki ndo'gi.

Makitu Matiye el'je poy nya'gi ki Jeju ra'de, tunginn'ə lo koj'o'ti bit'i te'n doboy mbər'ti ki ində adi njendo'gi li'ə. In ndigi kelta do nya'gi'ti pəti ki rai nya ojidə kisikidətaa lə Jeju el, nan ndigi mannaji do nya'gi'ti ki Jeju ra num, nyando'gi li'ə num to. Nya'gi ki joo kin ə Matiye əsi kagi do'ti me makitu'ti lə'ne. Matiye tudə kunəta'gi ki Jeju ndo ojidə Konbe lə Luwə me kunəta'gi'ti əsi ginn mi be: 1) nyando ki do mbal'ti (Rowninn'ə 5-7); 2) ta koji ki njendo'gi ki dogi gidə in joo (10); 3) kujita ki ojidə Konbe lə Luwə (13); 4) in ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti (18); 5) re konbe (25).

Kon ta'gi ki me'ti: Ginn kaw ki koji Jeju Kirisiti 1-2. Batəm lə Jeju ki nan ki Su nan'a 3-4. Nyando ki do mbal'ti 5-7. Nya'gi ki dum ra ki Jeju ra'de 8-9. Jeju ulə njendo'gi lə'ne 10. Ta'gi ki el ki nje tanro'gi 11-12. Kujita'gi ki ojidə Konbe lə Luwə 13. Nya'gi ki dum ra ki ta'gi ki wal ki Parisi'gi 14-17. In ri'gi ə kadi de ra ta kin ə njendo'ti 18. Kin Galile'ti bit'i te ki Jerujalem'ti 19-23. Re lə konbe 24-25. Kon, koy ki te lo koy'ti lə Jeju 26-28.

Ginn kaw Jeju (Luk 3.23-38)

¹ Ginn kaw lə Jeju Kirisiti ki ngonnkaw *Dabidi, ki ngonnkaw *Abiraham ə to kin: ² Abiraham oji *Isaki, Isaki oji *Jakobi, Jakobi oji Juda ki ngannkon'a'gi. ³ Juda in ki Tamar oji Peresi ki Jara, Peresi oji Esirom, Esirom oji Aram, ⁴ Aram oji Aminadabi, Aminadabi oji Nason, Nason oji Salmon, ⁵ Salmon in ki Rahabi oji Bowaji, Bowaji in ki Rut'i oji Obedi, Obedi oji Jese, ⁶ Jese oji ngar Dabidi.

Dabidi taa ne Uri oji'n Salomon, ⁷ *Salomon oji Robowam, Robowam oji Abiya, Abiya oji Asa, ⁸ Asa oji Jojapa, Jojapa oji Joram, Joram oji Ojiyasi, ⁹ Ojiyasi oji Jowatam, Jowatam oji

Akaji, Akaji oji Ejəkiyasi, ¹⁰ Ejəkiyasi Oji Manasa, Manasa oji Amon, Amon oji Jojiyasi, ¹¹ Jojiyasi oji Jekoniyasi ki ngannkon'a'gi. Dəkgilo'ə'ti kin ə uwəi de'gi ki Jerujalem awi se'de bər Babilon'ti*.

¹² Loki awi se'de Babilon'ti, Jekoniyasi oji Salatiyel, Salatiyel oji Jorobabel, ¹³ Jorobabel oji Abiyudi, Abiyudi oji Eliyakim, Eliyakim oji Ajər, ¹⁴ Ajər oji Sadoki, Sadoki oji Akim, Akim oji Eliyudi, ¹⁵ Eliyudi oji Eliyajar, Eliyajar oji Matan, Matan oji Jakobi, ¹⁶ Jakobi oji Jisepi ki ngaw Mari. Ningə Mari oji Jeju ki bəri'ə Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə. ¹⁷ Ulə ngirə də Abiraham'ti biti te'n də Dabidi'ti, ginn koji in dəgi gidə in sə, ə in də Dabidi'ti biti kaw bər Babilon'ti, in ginn koji dəgi gidə sə, taa in də kaw bər Babilon'ti biti koji Kirisiti'ti, in ginn koji dəgi gidə in sə tə.

Koji Jeju

(Luk 2.1-7)

¹⁸ Gorow koji Jeju Kirisiti ə to kin. Kon'a Mari in njenduwə lə Jisepi ki uwə də'a. Ningə, loki ingəi nan dene ki dingəm el bay ə, Mari in səm ki təgi lə Ndil Luwə. ¹⁹ Lo kin'ti non be, Jisepi ki njenduwə lə Mari, in de ki dana, ndigi kadi n'elta kin ki taga n'ulə'n rəsəl də Mari'ti el, adi oji me'ne'ti kadi n'inyəi nan ki Mari gidi kuwə par. ²⁰ Loki oji ta kin be me'ne'ti ningə, malayka lə Burəbe te bus me nii'ti el'ə ene: «Jisepi, ngonnkaw Dabidi, bəl el kadi taa Mari ne'i'ti, tado ngonn ki to me'i'ti kin, in ngonn ki re ki gorow lə Ndil Luwə. ²¹ Mari a oji ngonn ki dingəm, ningə a ində tə'a nan Jeju, tado in ə in de ki a aji de'gi lə'ne me majel'gi'ti lə'de.»

²² Nya'gi kin pəti a rai nya be kadi ta ki Burəbe el ki ta njekeltakita'a'ti kete nu kin təlta'ne.

²³ Burəbe el ene:

«Oyi ngonn ki mandi ki gər dingəm el bay a in səm,

A oji ngonn ki dingəm,

Ningə a bəri'ə Emanuwel,

Ki kər ginn'ə nan: "Luwə in se'je".»

²⁴ Loki Jisepi ndəl də bi'ti, ra toki malayka lə Burəbe el'n'ə, adi taa Mari ne'ne'ti, re si'ə kəy. ²⁵ Nan gər'ə ki dene ki dingəm'ti el, biti kadi Mari oji'n ngonn. Oji ngonn ki dingəm, adi Jisepi ində tə'a nan Jeju.

2

Nje nyagər'gi ki də mee'gi'ti rei oyi Jeju

* 1:11 1.11 2 Ngar'gi 24.12-16 † 1:23 1.23 Eja 7.14

¹ Oji Jeju Betilehem*, dɔnangi ki Jude'ti, dɔkagilo konbe'ti læ ngar Erodi. Go koj'o'ti, nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti, in lo kuwə kadi'ti rei Jerujalem, ² ningə dəji eyina: «Ngar læ *Juwipi'gi ki oji'ə kin in ra be ə? J'oo mee li'ə te lo kuwə kadi'ti ə ji re kadi j'osi məkəsi'je nanga non'a'ti.» ³ Loki Ngar *Erodi oo ta kin, me'ə gangi mann, nan'ti ki de'gi ki Jerujalem'ti ba pəti. ⁴ Be ə, ngar kaw kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə, dəji'de ke lo ki ra be ə a oji Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? ⁵ Ə eli'ə eyina: «A oji'ə Betilehem'ti, dɔnangi ki Jude'ti, tado ta ki njekeltakita Luwə'ti el ə to kin:

⁶ "In de'gi ki Betilehem ki dɔnangi'ti ki Juda, Kadi in gəri toki rɔta'ti,

Be læ'se in ki nda'a goto el jagi dann bebo'gi'ti ki dɔnangi ki Jude'ti, ki nda'de to'ti,

Tado ngar ki njekɔrnon de'gi læ'm, Isirayel'gi a te dann'se'ti†.»

⁷ Lo kin'ti, Erodi ɓar nje nyagər'gi ki dɔ mee'gi'ti gidi kuwə, dəji'de ke dɔkagilo ki ra inbe bangi ə mee te'n wa?

⁸ Ningə go'ti, ulə'de Betilehem'ti ene: «Ai dəji ta ki rɔta'ti dɔ ngonn'ti kin. Loki ingəi'ə ningə, rei eli'm'in adi m'in kaa m'aw m'osi məkəsi'm nanga non'a'ti tɔ.»

⁹ Go ta'ti læ ngar kin ningə, nje nyagər'gi osi dɔ row'ti isi awi. Ə loki isi awi ningə nyi oyi mee ki oyi'ə lo kuwə kadi'ti kakin ə ra njiyə non'de'ti. Njiyə re te dɔ kəy'ti ki ngonn to'ti ningə, ra lokati. ¹⁰ Loki oyi mee kin, rɔ'de nəl'de ngayn. ¹¹ Ə uri me kəy'ti ningə, oyi ngonn in ki kon'a Mari, ningə ɔsi məkəsi'de nanga, piti'ə. Go'ti, tei ta ɓɔl'gi læ'de, adi'ə ɔr, ki nduji kagi ki əti maji, ki nom kagi. ¹² Go nya'gi'ti kin, Luwə el'de me nii'ti kadi təli gogi ki row ki dɔ Erodi'ti el. Be ə, təli awi ɓe læ'de ki row ki rangi.

Anyi nan ki Jeju awi si'ə Ejipiti

¹³ Loki nje nyagər'gi awi ningə, malayka læ Burəbe te me nii'ti el Jisepi ene: «Ində taa un ngonn in ki kon'a, ə anyi aw se'de Ejipiti. Aw si'ti non biti kadi m'in m'el'i ɓay taa in təl re se'de, tado Erodi a sangi kadi n'təl ngonn kin.»

¹⁴ Jisepi ində taa kondɔ'ti non, un ngonn in ki kon'a, ningə anyi aw se'de Ejipiti'ti. ¹⁵ Si'ti non biti koy Erodi, adi ta ki Burəbe el ki ndu njekeltakita'a'ti ene: «M'ɓar ngonn'm kadi te me ɓe'ti ki Ejipiti kɔ‡» kin tɔlta'ne.

Erodi təl ngann'gi ki kasi me ɓe'ti ki Betilehem

¹⁶ Loki Erodi oo kadi nje nyagər'gi ədi'ə, wongi ra'a ngayn. Wongi ra'a adi un ndu'ne kadi təli ngann'gi ki kasi ki

* 2:1 2.1 1 Samiyel 16.1 † 2:6 2.6 Mis 5.1 ‡ 2:15 2.15 Oje 11.1

in do bal ki joo'ti təl ki nanga ne pəti me be'ti ki Betilehem, ki ngann be'gi ki gidi'ti. Bal kin in kigo dokagilo'ti ki nje nyagər'gi oji'ə'n'ə. ¹⁷ Be ə, ta lə njekeltakita Luwə'ti Jeremi, ki el təl'n ta'ne. Jeremi ene:

¹⁸ «Ndu'de bar me be'ti ki Rama, non'gi ki ndingəro'gi ki əti bol ngayn. Rasel non ngann'ne'gi, Ndigi kadi de sol me'ne el, Tado gotoiŠ.»

Jisepi təl Ejipiti aw Najareti

¹⁹ Loki Erodi oy nga ningə, go koy'o'ti, malayka lə Burəbe te ki ro Jisepi'ti, Ejipiti'ti me nii'ti, el'ə ene: ²⁰ «Ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi donangi Isirayel'ti gogi, tado de'gi ki isi sangi kadi n'toli ngonn kaa oyi nga.» ²¹ Jisepi ində taa, un ngonn ki kon'a, ə təli awi donangi Isirayel'ti gogi. ²² Nan loki oo kadi Arkelosi onbe do Jude'ti tor baw'ne Erodi'ti, bol ra'a kadi aw Jude'ti. Be ə, Luwə el'ə me nii'ti ad'a aw Galile'ti yo. ²³ Aw isi me bebo'ti ki bari'ə Najareti. Be kadi ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina: «A bari'ə de ki Najareti'ti kin təl'n ta'ne.»

3

Jan ki njera de'gi batəm

(Mrk 1.2-6; Luk 3.1-6; Jan 1.19-23)

¹ Bal'gi dər go'ti, Jan Batisi te, iləmbər diləlo'ti ki Jude ene: ² «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, tado Konbe lə Luwə in ndəkba.» ³ Jan Batisi ə, in de ki njekeltakita Luwə'ti Ejay elta do'a'ti ene: «Ndu de madi bar diləlo'ti ene: "Rai gorow lə Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*!"»

⁴ Jan ulə ku ki in ki ra ki bin jambal ro'ne'ti, ningə do me'ne ki ndar to. Nyakuso'a in giwiri'gi ki təji. ⁵ De'gi ki bebo Jerujalem'ti, ki donangi Jude'ti pəti, ki donangi ki kadi ba Jurden'ti pəti, rei ro Jan'ti. ⁶ Rei təri ndu'de do majel'gi'ti lə'de, adi Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti.

⁷ Loki Jan oo adi *Parisi'gi ki *Sadusi'gi ngayn rei kadi ra'de batəm ningə, el'de ene: «Ingi ki mann'se majel to mann lii pir'gi be kam, nan oji'se row kadi anyinan wongi lə Luwə ki a re ə? ⁸ Maji kadi kulə ra'se təji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. ⁹ Ningə, kadi inyəi ta kəji me'se'ti kene: "J'in ngann kaw Abiraham." Tado, adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gəji mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ¹⁰ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi

tugə kagi'gi ngirə'de'ti gangi nga. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə. ¹¹ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, kadi tōji toki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, nan de ki a re go'm'ti, in nje tōgi ki utəm sanyi. M'asi kadi sa ki nja'a'ti kaa m'or el. In a ra'se batəm me Ndil Luwə'ti, ki me por'ti. ¹² Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, o'y me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a o'y el ratata.»

Jeju ra batəm

(Mrk 1.9-11; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

¹³ Lo kin'ti non, Jeju in Galile'ti, re ta ba Jurden'ti rə Jan'ti, kadi ra'a batəm. ¹⁴ Nan Jan ge kədi el, adi el ene: «In m'in ə kadi in, ra'm batəm, ningə in yo ta in təl re rə'm'ti kadi m'ra'i batəm bay tə wa?» ¹⁵ Nan Jeju el'ə ene: «Ki ngəsine kin, in ra be, tado in kigo'ə kin ə j'a ji təl'n ta ndigi lə Luwə.» Be ə, Jan ndigi də'ti, ra'a'n'ə batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm taa par, ə te me mann'ti ningə, low'ə'ti non, dəran te ta'ne, adi oo Ndil Luwə risi to dər dum be re isi də'a'ti. ¹⁷ Ningə, ndu ta madi te dəran'ti, ene: «In kam in Ngonn'm njendigi ləm, ki rə'm nəl'm də'a'ti ngayn.†»

4

Su nan Jeju

(Mrk 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Go'ti, Ndil Luwə ɔrnon Jeju aw si'ə dilələ'ti, kadi Su nan'a. ² Jeju ɔgi rə'ne nyakusə, kondə dəsə ki kadi, dəsə, ə go'ti bo ra'a. ³ Lo kin'ti, Su, njenan de'gi ɔti re rə'a'ti, el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, adi mbal'gi kin təli mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: De a isi ki də'ne taa ki takul nyakusə par el, nan ki takul ta'gi pəti ki tei ta Luwə'ti tə*.»

⁵ Go'ti, Su aw ki Jeju me bebo'ti ki Jerujalem, ki in bebo ki to ta dangi tado Luwə, aw si'ə jam də Kəy'ti lə Luwə taa, ⁶ ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el'.”» ⁷ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə tə eyina: A nan Burəbe Luwə lə'i el‡.»

⁸ Su təl aw ki Jeju də mbal'ti ki ngal taa ngayn bay, ɔj'ɔ konbe'gi ki dənangi'ti ne pəti, ki nyakingə'gi ki me'ti, ⁹ ningə el'ə ene: «M'a m'ad'i nya'gi kin pəti, loki re ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə ulə tōji də'm'ti.» ¹⁰ Jeju təl el'ə

† 3:17 3.17 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1 * 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3 † 4:6 4.6 Pa'gi 91.11-12 ‡ 4:7 4.7 Ndukun ki nja joo 6.16

ene: «In *Satan, ɔti kɔ sanyi. Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi in gos'oŋ.”»

¹¹ Be ə, Su inyə Jeju ə ɔti aw. Ningə malayka'gi rei rɔ Jeju'ti, rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Dɔkagilo madi, uwəi Jan dangay'ti, ə Jeju oo ta'a ningə, təl ɔr rɔ'ne aw Galile'ti. ¹³ Nan kin ə, inyə bebo ki Najareti, ə aw isi Kapernayim'ti yo. Kapernayim ki in bebo ki ra kadi ba'ti ki Galile, dɔnangi'ti lə Jabulon ge ki Nepitali ge. ¹⁴ Be kadi tɔlta ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

¹⁵ «In de'gi ki Dɔnangi Jabulon'ti ki dɔnangi Nepitali'ti,
Ki sii ndəkba kadi babo'ti,
Gidi ba Jurden'ti,

In de'gi ki dɔnangi Galile'ti,
Ki in de'gi ki in Juwipi'gi el!

Uri mbi'se oyi:

¹⁶ De'gi ki kete sii lo ki ndul'ti,
Oyi kunji kibo,

Ningə de'gi ki kete sii be lə yo,
Ki in lo ki ndul kururu,

Lo kunji te dɔ'de'ti*.»

¹⁷ Dɔ gangi lowə'ti kin, Jeju ulə ngirə kiləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, tado Konbe lə Luwə in ndəkba rɔ'se'ti.»

Njendo'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de

(Mrk 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Ndo kare, Jeju ra njiyə kadi babo'ti, ki Galile ningə oo ngannkon'a'gi joo: adi in Simon ki bari'ə Piyər ingi ki ngonnkon'ne Andire ki in njendon kanji'gi, a iləi bandi me mann'ti. ¹⁹ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in təli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kaji.» ²⁰ Kalangiba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go Jeju. ²¹ Jeju ɔti ki kete nden ningə, oo ngannkon'nan'gi ki rangi joo: Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti ki baw'de, isi rai go bandi'gi lə'de, ə bar'de. ²² Loki Jeju bar'de ningə, kalangi ba, inyəi baw'de Jebede ki to, ə awi uni go Jeju.

²³ Jeju njiyə dɔnangi Galile'ti ba pəti, ndo nya de'gi me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji ki ɔjido Konbe lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔto'gi ki dann de'gi'ti tɔ. ²⁴ Tɔbar li'ə sanan dɔnangi'ti ki Siri ba pəti, adi rei ki de'gi pəti ki rɔ'de ra'de, njerɔto'gi ki dangi dangi,

nje ki ndil'gi ki majel rai'de ge, njedamsil'gi ge ki njerokoy njururu'gi ge, adi aji'de. ²⁵ Bulə de'gi ngayn rei go Jeju'ti. Nje kin donangi Galile'ti ge, donangi Bebo'gi'ti ki Dogi ge, bebo Jerujalem ge, ki donangi Jude'ti ge, ki donangi ki gidi ba Jurden'ti ge.

5

Jeju ndo nya njendo'gi lə'ne do mbal'ti
(Mrk 3.13; Luk 6.12-13, 20)

¹ Loki Jeju oo bulə de'gi kin ningə, ɔti aw isi do mbal'ti, adi njendo'gi li'ə rei rə'a'ti. ² Lo kin'ti, Jeju ilə rə'ne ndo nya de'gi ene:

Maji ki rəta'ti
(Luk 6.20-26)

³ «Majikur in lə nje ki oyi rə'de kadi n'asi el takum Luwə'ti,

tado Konbe lə Luwə in yan'de.

⁴ Majikur in lə nje ki isi nonyi bone,

tado lo ti ə Luwə a səl me'de.

⁵ Majikur in lə nje ki sɔli ləm ləm,

tado Luwə a adi'de donangi kadikare'ti.

⁶ Majikur in lə nje ki bo ki kundə ra nya kigo ndu Luwə'ti in me de'ti,

tado lo ti ə a ndanni.

⁷ Majikur in lə nje ki isi oyi kumtondoo lə de'gi,

tado Luwə a ra se'de maji.

⁸ Majikur in lə nje ki me'de in kare do Luwə'ti,

tado a oyi Luwə ki kum'de.

⁹ Majikur in lə nje ki isi sangi row lapiya,

tado a bari'de ngann'gi lə Luwə.

¹⁰ Majikur in lə nje ki de'gi isi adi'de kon tado nyara ki dana,

tado Konbe lə Luwə in yan'de.

¹¹ Majikur in lə'se loki de'gi isi taji'se ge, isi adi'se kon ge, isi tətita do'se'ti ge tado lə'm. ¹² Rai ronel, tiləi kole, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'gi'ti. *Njekeltakita Luwə'ti,

ki rai kulə kete non'se'ti, ingəi kon kin be to.

Nje kun go Kirisiti in kati ki kunji ki donangi'ti
(Mrk 9.50, 4.21; Luk 14.34-35, 8.16, 11.33)

¹³ «Ingi ə in kati ki donangi'ti. Ningə kin ə mbann kati goto ə, de a ra bann ə kadi kati təl mbann gogi bay wa? Maj'a goto nga; a buki'ə kə gidi lo'ti kadi de'gi njiyəi do'ti par nga.

¹⁴ «Ingi ə in kunji ki donangi'ti. Ningə bebo ki indəi'ə do mbal'ti taa, asi kadi a iyə rə'ne el. ¹⁵ De a ində por lambi'ti

re'n kəy ə dow ngo dɔ'ti el. A ində dɔ nya'ti taa kadi de'gi ki me kəy'ti pəti oyi lo. ¹⁶ Be tɔ ə, kadi de'gi pəti oyi kunji lə'se me nyara ki maji'ti. Loki oyi nya ra'se ki maji ningə, a uləi tɔji dɔ Baw'se Luwə'ti ki isi dɔran'ti.

Nyando ki dɔ ndukun'ti lə Luwə

¹⁷ «Maji kadi in məri toki m're kadi m'buji ndukun'gi lə *Mojɔ eke ta lə njekeltakita Luwə'ti el. M're tado buji'de el, nan m're tado tɔl ta'de yo. ¹⁸ Toki rɔta'ti, m'el'se, kete non kadi dɔran in ki dɔnangi kin a gotoi kɔ, ngonn kur ta ki nden be, eke ngonn ndaja madi ki me ndukun'ti lə Luwə ki ndangi ki a ɔr kɔ goto. A to be biti kadi nya'gi pəti ki ndangi me'ti rai nya. ¹⁹ De ki aldo ngonn mbərkikində ki nden be dann mad'a'gi'ti, ə ndo de'gi kadi rai toki in ra'n be tɔ ningə, a in ki du ngayn me Konbe'ti lə Luwə tɔ. Nan de ki tɔl rɔ'ne go'ti, ə ndo de'gi, a in kibo me Konbe'ti lə Luwə. ²⁰ Adi m'el'se: kin ə nyara ki dana lə'se utə nya njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi el ə, a uri me Konbe'ti lə Luwə el.

Nyando ki dɔ wongi'ti

(Mrk 11.25; Luk 12.57-59)

²¹ «Ingi, in gəri maji toki ndu ta el kaw'je'gi ene: “A tɔl de el,* de ki tɔl madi'ne ningə, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti.”» ²² Nan m'in m'el'se: «De ki ra wongi ki ngonnkon'ne, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti; de ki taji ngonnkon'ne “mbo”, maji kadi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti kibo lə Juwipi'gi; ə de ki ɓar ngonnkon'ne “man”, maji kadi iləi'ə me por'ti ki biti ki non'ti. ²³ Kin ə aw ki kadikare lə'i ringiri lo kilə kadikare'ti kadi Luwə, ə me'i olo dɔ'ti kadi ngonnkon'i aw sə'i ki ta madi ningə, ²⁴ maji kadi inyə kadikare kin non ringiri'ti, ə in re aw ulə noji nan'ti si'ə ɓay taa in tɔl re un kadikare lə'i adi Luwə.

²⁵ «Kin ə isi awi lo gangita'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti ɓay kin ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə kalangi, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njerɔ'gi'ti, adi njerɔ'gi awi sə'i iləi'nu dangay'ti. ²⁶ Toki rɔta'ti adi m'el'i, a te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi ɓay taa a inyəi'nu taa.

Nyando ki dɔ kuwə marum'ti

(Mat 18.8-9; Mrk 9.43,47-48)

²⁷ «In gəri ndu ki el ene: “A uwə marum el†,” kin maji. ²⁸ Nan m'in m'el'se: “De ki gon dene ki kumnda ə, uwə si'ə marum me'ne'ti nga.” ²⁹ Kin ə kum'i ki dɔjikɔl'i'ti rai adi

* 5:21 5.21 Tekitaga 20.13; Ndukun ki nja joo 5.17 † 5:27 5.27 Tekitaga 20.14; Ndukun ki nja joo 5.18

osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kɔ sanyi. Tado in soti kadi ngonn rɔ'i kare goto, utə kadi iləi darɔ'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti. ³⁰ Kin ə ji kəl'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kɔ sanyi. Tado, in soti kadi ngonn darɔ'i kare goto, utə kadi iləi darɔ'i ba pəti me por'ti ki biti ki non'ti.

Ta ki dɔ gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mat 19.7-9; Mrk 10.4-5, 10-12; Luk 16.18)

³¹ «In gəri kadi ndukun el bay tɔ ene: “Re de tuwə ne'ne ningə, kadi ad'a makitu gangi nan‡.” ³² Nan m'in m'el'se toki: “Re de tuwə ne'ne tado nya ki rangi, um in ta lə kaya ki ra el ə, de'ə kin sur'ə ta kuwə marum'ti. A re de ta dene ki ngaw'a tuwə ningə, de'ə kin təl njekuwə marum tɔ.”

Ta ki dɔ kiw rɔ'ti

³³ «Ndu ta el kaw'je'gi kete bay tɔ ene: “Re iw rɔ'i dɔ nya madi'ti ə, ra dɔ'ti, kadi in ra nya ki iw rɔ'i dɔ'ti non Burəbe'ti§.” ³⁴ Nan m'in m'el'se toki a iw rɔ'i el to kiw el. A iw rɔ'i ki dɔran el, tado in kumbər kisi Luwə; ³⁵ a iw rɔ'i ki dɔnangi el, tado in kumbər kində nja'a; a iw rɔ'i ki Jerujalem el, tado in bebo lə Ngar kibo; ³⁶ a iw rɔ'i ki jam dɔ'i el, tado in asi kadi in təl bin dɔ'i kare be kaa ki nda'ti eke ki ndul'ti el. ³⁷ Re ta lə'se in oyo ningə, rai dɔ oyo'ti, re ta lə'se in jagi ningə, rai dɔ jagi'ti par tɔ, ə ndəgi ta pəti ki a re go'ti kin in rɔ Su'ti.

Ta ki dɔ dal ban'ti
(Luk 6.29-30)

³⁸ «In gər kadi ndu ta el ene: “Re de tɔ kum madi'ne ningə, in kadi toki tɔ kum'ə tɔ, a re de tətə ngangɪ madi'ne ningə, in kadi toki tətə ngang'a tɔ*.” ³⁹ Nan m'in m'el'se kadi in tanyi rɔ nje mendul el. Re de ində dow kɔt'i ki kəl ə, in yətə dowə ki gəl ad'a ində bay. ⁴⁰ Re de aw sə'i non njegangita'ti kadi taa ku ki goji lə'i ə, ad'a in ki ngal dɔ'ti. ⁴¹ Re de ində tɔgi dɔ'i'ti kadi njiyə nja'i dər ə, njiyə si'ə njay dər joo. ⁴² De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə re de tunəi nya ə ɔg'ɔ el tɔ.

Ta ki dɔ ndigi njeban'gi'ti
(Luk 6.27-28,32-36)

⁴³ «In gəri toki ndu ta el ene: “A in ndigi de mad'i, nan a ɔsi ta njeban lə'i†.” ⁴⁴ Nan, m'in m'el'se: In ndigi njeban'gi lə'se, elita ki Luwə tado lə nje ki isi adi'se kon. ⁴⁵ In rai be kadi in ngann lə Baw'se Luwə ki nje kisi dɔran'ti. Tado adi kadi ɔsi dɔ nje memaji'ti ki nje memajel. Adi ndi ədi

‡ 5:31 5.31 Ndukun ki nja joo 24.1 § 5:33 5.33 Lebitiki 19.12; Kɔr Isirayel'gi 30.3 * 5:38 5.38 Tekitaga 21.24; Lebitiki 24.20; Ndukun ki nja joo 19.21 † 5:43 5.43 Lebitiki 19.18

dɔ njera nya'ti ki dana, ki njera nya'ti ki dana el. ⁴⁶ Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se tɔ par ə, nyakugə goji ri ə Luwə a adi'se wa? *Njetalambo'gi kaa rai be tɔ. ⁴⁷ Kin ə rai lapiya ngannkon'se'gi par ə, ri ə to ta dangi ə rai wa? Tado nje gər Luwə el kaa rai be tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi, maji kadi in ndigi de'gi adi osi taga panyi toki Baw'se Luwə ki dɔran'ti ndigi de'gi adi osi taga panyi kin be tɔ.»

6

Ta ki dɔ ra ki njendoo'gi'ti

¹ «Kadi oyi maji, kin ə re isi rai nya ki ndu Luwə ndigi kadi rai ningə, maji kadi rai takum de'gi'ti ki kadi oyi'se el. Re rai be ningə, Baw'se ki isi dɔran'ti, a adi'se nyakugə goji lə'se el. ² Kin ə in ra ki njendoo ə, kadi tugə gəngi dɔ'ti kadi de'gi oyi el. In rai toki njekədikum de'gi isi rai ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi kigo row'gi'ti kin el. Rai be kadi de'gi piti'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ³ Nan in, loki in ra maji ki njendoo'gi, maji kadi ji gəl'i gər nya ki ji kəl'i adi el. ⁴ Be ningə, nya lə'i ki adi kin to lo kiyə'ti, ningə Luwə ki oo nya'gi ki to lo kiyə'ti, a ugəi bang'a.»

Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə

⁵ «Loki sii elita ki Luwə ningə, ononyi'se kadi rai toki njekədikum de'gi sii rai kin be el. Njekədikum de'gi ki ndigi ngayn kadi rai taa me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi ki ngangi row'gi taa elita ki Luwə. Ingi rai be kadi de'gi oyi'de. Nan ki rɔta'ti, adi m'el'se, ingəi nyakugə goji lə'de nga. ⁶ Nan in, loki ge kelta ki Luwə ningə, maji kadi ur kəy to'i'ti, uti takəy dɔ'i'ti, elta ki Luwə lo kiyəɔ'ti kin, ningə Baw'i Luwə ki isi lo kiyəɔ'ti, a oo, ə a adi nya ki in dəj'ə.

⁷ «Loki isi elita ki Luwə ningə, elita ki dɔnan'ti, dɔnan'ti to de'gi ki nje gər Luwə el be el. Ingi oyi eyina, me ta'ti ki kel ngayn kin ə Luwə a oo'n dɔ ndu'de. ⁸ Maji kadi rai toki ingi isi rai kin be el, tado Baw'se Luwə gər nya'gi ki awi ki ndoo'ə, kete bay taa kadi eli si'ə ta dɔ'ti.

Kuji kelta ki Luwə

(Luk 11.2-4)

⁹ «Ingi ə, kadi elita ki Luwə eli eyina:

“Baw'je ki isi me dɔran'ti taa,

Kadi de ki ra gər tɔ'i toki in Luwə,

¹⁰ Kadi Konbe lə'i re.

Kadi de'gi rai ndigi lə'i dɔnangi'ti ne

Toki nje ki dɔran'ti isi rai kin be tɔ.

¹¹ Adi'je nyakusɔ'je ki asi ta'je me ndɔ'ti ki bone.

12 Inyə go majel'gi læ'je kə,
Toki j'in kaa j'inyəi'n go majel'gi læ nje ki rai se'je majel ko
kin be tə.

13 Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el,
Nan kadi ɔr'je ji Su'ti kə.

[Tadə in ə, konbe, ki tɔgi, ki tɔbar in læ'i biti ki non'ti.]

14 «Kin ə inyəi go majel'gi læ de'gi kə ningə, Baw'se ki isi
dɔran'ti a inyə go majel'gi læ'se kə tə. 15 A kin ə re inyəi
go majel'gi ki de'gi rai sese kə el ningə, Baw'se a inyə go
majel'gi læ'se kə el tə.

Kɔgi rɔ nyakusɔ

16 «Loki ɔgi rɔ'se nyakusɔ ningə, maji kadi in sikiti kum'se
sikiti sikiti to njekədikum de'gi kin be el. Ingi, sikiti kum'de
kadi de'gi oyi'de toki n'ɔgi rɔ'de nyakusɔ. Nan toki rɔta'ti,
adi m'el'se, ingəi nyakugə goji læ'de nga. 17 Ningə in, loki
ɔgi rɔ'i nyakusɔ ningə, maji kadi togɔ takum'i suki suki, ə
ndu dɔ'i bulu bulu. 18 Tadə kadi de'gi gəri, toki ɔgi rɔ'i
nyakusɔ, el. Ningə, Baw'i ki isi lo kiyəɔ'ti par ə oo, in ki
gər nya ki to lo kiyəɔ'ti a adi'se nya ki in dəji'ə.

Nyakingə ki dɔran'ti

(Luk 12.33-34)

19 «In mbonyi nyakingə'gi tadə læ'se dɔnan'ti dɔnan'ti
dɔnangi'ti ne el. Dɔnangi ki in loki nya ki səm'ti a ndusi
ge, yon'gi a onyi ge, taa njebogi'gi a mbuti bolo bər kadi
bogi ge. 20 Nan kadi in sangi kadi awi ki nyakingə'gi læ'se
dɔran'ti taa ki in lo ki nya ki səm'ti a ndusi el num, yon'gi
a onyi el num, taa njebogi'gi a mbuti bolo bər kadi bogi el
num tə. 21 Tadə lo ki nyakingə læ'i in səm'ti, me'i a in səm'ti
tə.»

Kum in lambi læ darɔ

(Luk 11.34-36)

22 «Kum de ə in lambi læ darɔ'a. Kin ə re kum'i oo lo maji
ningə, darɔ'i pəti in me kunji'ti. 23 A kin ə re kum'i oo lo
maji el tə ningə, darɔ'i pəti in me lo ki diw'ti tə. A kin ə re
kunji ki to rɔ'i'ti kin təl diw ningə, a in diw ki dum kelta'a.»

Me ki ra sururu

(Luk 16.13, 12.22-31)

24 «De ki a ra kuləbər læ ngar'gi joo goto: eke ɔsi ta ki
kare ə, a ndigi ki nungi, eke kidi ki kare ə a uwə ki nje ki
nungi tə. A asi kadi rai bər læ Luwə num, bər læ nar num
el.»

25 In tadə kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu dɔ
nyakusɔ'se'ti ki mann kanyi'se'ti ki kadi sii ki dɔ'se taa el,
taa dɔ ku kə'se'ti el num tə. Tadə kisikidɔtaa utə nyakusɔ,
taa darɔ de utə ku ki kə tə. 26 Gonyi yəl'gi ki ra nali dann

nəl'ti kin oyi, duwi ko el num, tėti ko el num, taa kawi nya me dam'ti el num tɔ, nan Baw'se ki isi dɔran'ti taa, adi'de nya sɔi maji. Eke, ingi, utəi yəl'gi kin gidi banyi banyi el wa? ²⁷ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be dɔ ndɔ kisikidɔtaa'ti ki takul me ki ra sururu lə'ne wa? ²⁸ Asi el, nga ra bann be ə me'se ra sururu dɔ ku kɔ'se'ti wa? Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi. Rai kulə madi el num, oji ku el num tɔ, nan ²⁹ ngar Salomon ki tɔ'a ɓar ngayn me nyakingə'ti kin kaa ɔɔ ku ki ndole asi nan ki ki kare dann'de'ti el*. ³⁰ Ə kin ə Luwə ulə ku rɔ ngann mu'gi'ti ki j'oo'de ɓone, ə lo ti par ə a onyi por kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku rɔ'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ³¹ Adi me'se ra sururu kadi eli eyina: «Ri ə j'a j'usɔi wa? Ri ə j'a j'anyi wa? J'a j'ingəi ku ra ə j'a j'ɔi wa?» el. ³² Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el, ə sii sangi ki non kum de'ti. Ningə Luwə ki Baw'se ki isi dɔran'ti gər maji kadi awi ki ndoo'ə tɔ. ³³ Sangi Konɓe lə Luwə ki ra nya ki dana takum'ə'ti kete, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin pəti dɔ'ti. ³⁴ Adi me'se ra sururu ɔjido ndɔ ki lo ti'ti el. Tado ndɔ ki lo ti'ti aw ki me ki ra sururu lə'ne. Nɔd'gi pəti awi ki nya torɔ ki sow dɔ'de, um awi ki mad'a dɔ'ti el.

7

Takigangi dɔnan'ti

(Luk 6.37-38,41-42)

¹ Gangita dɔ de'ti el, kadi Luwə gangi ta dɔ'se'ti el tɔ. ² Tado Luwə gangi ta dɔ'se toki in gangi dɔ madi'se'gi'ti be tɔ. Ningə kadi gəri toki nya ki mbɔji adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se tɔ. ³ Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti kin el wa? ⁴ Kagi ki boi ə to kum'i'ti ne tɔ kin, nga ki gorow ki bann ə a el ngonnkon'i ene: «Ngonnkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin» wa? ⁵ In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonnkon'i'ti.

⁶ «Ononyi'se kadi adi nya ki ar njay busi'gi, nan be el ə a təli ki dɔ'se'ti to tonyi'se. Be tɔ'a in ɓuki mədikɔsi'gi lə'se non kɔsongi'gi'ti el, nan be el ə a in njiyəi dɔ'ti, mbisəi ki nja'de.»

Dəji nya Luwə

(Luk 11.9-13)

⁷ «Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ⁸ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə tɔ. ⁹ Nan dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə mapa

* 6:29 6.29 1Ngar'gi 10

ningə un mbal taa ad'a wa? ¹⁰ Eke dəj'ə kanji ningə un lii taa ad'a wa? ¹¹ A kin ə, ingi ki in de'gi ki majel kin mindi ə gəri row kadi nya ki maji ngann'se'gi ningə ra bann be ə, Baw'se ki isi me dɔran'ti taa kin taa a adi nya ki maji de'gi ki dəji'ə el wa?

¹² «Nya'gi pəti ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə rai adi'de tɔ. Tado inbe kin ə in nyando ki to me ndukun'gi'ti lə Moji num, me ta'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti ndangi num tɔ.

Ta row'gi ki joo
(Luk 13.23-24)

¹³ «Uri ki tarow ki mbəngirə, tado tarow ki tati panyi te row'ti ki tati panyi'ti ki kun'ə on el, ki nje kaw ki de'gi tujj'ti. Nga ningə, in row'ə kin ə de'gi ngayn uni. ¹⁴ Ningə tarow ki nje kaw ki de'gi kaji'ti ta'a in mbəngirə ba, uwə de'gi. Ningə row'ə kin, njekun'ə'gi in ngayn el.

Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti ki in nje ngom'gi
(Luk 6.43-44)

¹⁵ «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el. A rei rɔ'se'ti, a oyi gidi'de taga ne in bati'gi, nan me de'ti kəy, in jagum'gi ki njetoko nyakul'gi. ¹⁶ A in kigo kulə ra'de'ti nga ə a gəri'de. De a ujə kandi nju dɔ konn par'ti el, taa de a ujə kandi mbaykote dɔ konn ngan'ti el tɔ. ¹⁷ Kagi ki maji, ningə a andi kandi ki maji, ə kagi ki majel, a andi kandi ki majel tɔ. ¹⁸ Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ¹⁹ Kagi ki ra ki andi kandi ki majel, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kɔ. ²⁰ Adi, a in kigo kuləra nje ngom'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti ə a gəri'de.»

Njendo'gi ki rɔta'ti
(Luk 6.46, 13.25-27)

²¹ «In nje ki sii bari m'in "Burəbe, Burəbe!" ta'de'ti ne par kin ə a uri pəti Konbe'ti lə Luwə el, nan in nje ki sii rai go ndigi'ti lə Bai ki isi me dɔran'ti taa. ²² Ndo gangita'ti ə, de'gi ngayn a eyina: "Burəbe, Burəbe! in me tɔ'i'ti el ə j'eli'n ta ki ta Luwə'ti wa? In me tɔ'i'ti el ə ji tuwə'n ndil'gi ki majel wa? In me tɔ'i'ti el ə ji ra'n nyakoji'gi ngayn ki əti bol bol wa?" ²³ Ningə lo kin'ti, m'a m'el'de ki taga wangi m'ene: "Ōri rɔ'se sanyi nu, m'gər'se nja kare el, in ki in njeramajel'gi*!"

Kəy'gi joo
(Luk 6.47-49)

* 7:23 7.23 Pa'gi 6.9

²⁴ «Be ə, de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rə'ne go'ti ningə, to to de ki njekumkar, ki ra kəy lə'ne dɔ gadi'ti be. ²⁵ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, nan kəy budi nanga el, tado ngirə in dɔ gadi'ti. ²⁶ Nan de ki ra ki oo ta'gi ki m'el kin, ə təl rə'ne go'ti el ningə, to to de ki mbo, ki ra kəy lə'ne dɔ nangira'ti be. ²⁷ Adi loki ndi ədi ningə, mann kon lo re un kəy kakin, num taa nəl kaa ulə ki dɔ'ti tɔ, ningə kəy budi nanga mur mur, adi tor'o to dilə yiw.»

Tɔgi nyando lə Jeju
(Mrk 1.22; Luk 4.32)

²⁸ Loki Jeju tɔlta ta lə'ne, nyando li'ə əti bulə de'gi bol ki dum. ²⁹ Tado ndo nya to de ki aw ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo'de ndukun'gi lə Luwə el.

8

Jeju aji njebanji
(Mrk 1.40-45; Luk 5.12-14)

¹ Loki Jeju in ki dɔ mbal'ti isi ur ki nanga, bulə de'gi ngayn in go'ə'ti. ² Njebanji kare te re rɔ Jeju'ti, ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, re in ndigi ə, a adi banji lə'm ur kadi rɔ'm ar njay.» ³ Jeju ulə ji'ne, ɔdi'n'ə, ningə el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur, adi rɔ'i ar njay.» Tanan'ti non, banji li'ə ur, adi rɔ'a ar njay. ⁴ Go'ti Jeju el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw ɔji rɔ'i njekujənyamosi kadikare ningə adi kadikare kujənyamosi kar rɔ toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya*.»

Jeju aji njekulə lə kibo lə kuti njero'gi ki bu
(Luk 7.1-10; Jan 4.43-54)

⁵ Jeju isi ur ki me be'ti ki Kapernayim ningə, de ki Rəm'ti kare ki in kibo lə kuti njero'gi ki bu, re rɔ'a'ti, non ki dɔ'a'ti ene: ⁶ «Burəbe, njekulə lə'm kare to monyi be non, nja'a oy njururu, adi ingə kon ngayn.» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «M'a m'aw kadi m'aj'a.» ⁸ Nan kibo lə kuti njero'gi ki bu təl el'ə ene: «Burəbe, m'in m'asi kadi ində nja'i ta kəy'ti lə'm el, ə elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁹ M'el be tado, m'in ki dɔ'm m'in ginn tɔgi'ti lə nje ki dɔ'm'ti, ningə m'aw ki njero'gi ginn tɔgi'ti lə'm tɔ. Adi re m'el njero kare m'ene: "Aw!", ningə aw; re m'el ki nungi m'ene: "Re!", ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya

* 8:4 8.4 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tɔ Luwə el, Lebitiki 14.2-32.

kin be!”, ningə ra nya’a kakin tɔ.»¹⁰ Loki Jeju oo ta kin ta’a’ti, pit’ə, ə el nje ki ra njiyəi go’ə’ti ene: «Tokɪ rɔta’ti adi m’el’sə, ko kunme ki be kin m’ingə rɔ de madi’ti dɔnangi ki Isirayel’ti el bay. ¹¹ Nga ningə, m’el’sə bay tɔ, de’gi ngayn in Juwipi’gi el, a in ki lo kuwə kadi’ti, lo kurkadi’ti kadi rei sii ta nyakusɔ’ti ki Abiraham, Isaki ki Jakobi me Konbe lə Luwə. ¹² Nan nje’gi ki kete ki Konbe ki dɔran’ti sɔw dɔ’de, a buki’de kɔ taga, me lo ki diw’ti. Lo ki a nonyi’ti ge, a ngori ngangide’ti ge.» ¹³ Ningə, Jeju təl el kibo lə kuti njerɔ’gi ki bu kakin ene: «Maji, aw! Ningə kadi ngonn njekulə lə’i aji kigo kunme’ti lə’i kin.» Ningə dɔ kad’a’ti non, ngonn njekulə li’ə ingə lapiya tɔ.

Jeju aji njemonyi’gi ngayn

(Mrk 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Go’ti, Jeju aw me kəy’ti lə Piyər ningə, oo məm’ə ki dene to nanga, rɔ’a on por rigi rigi. ¹⁵ Ə Jeju ɔdi ji’ə, ningə, rɔ’a ki kete tingə ngayn kakin, təl sɔl, adi ingə lapiya. Go’ti, ində taa ra nyakusɔ adi Jeju.

¹⁶ Loki lo sɔl, de’gi rei ki njemonyi’gi ngayn ki ndil’gi ki majel rai’de, rɔ Jeju’ti. Adi Jeju tuwə ndil’gi ki majel kakin dɔ’de’ti kɔ ki ta ki ta’ne’ti, taa aji njemonyi’gi pəti tɔ. ¹⁷ Be kadi ta ki njekeltakita Luwə’ti Ejay el kakin tɔlta’ne. Ejay ene:

«Oy tuji’gi,

Ki monyi’gi lə’je ki dɔ’ne’ti†.»

Kun go Jeju

(Luk 9.57-60)

¹⁸ Ndɔ kare, Jeju oo bulə de’gi ngayn iləi nan gugi gid’ə, ilə ndu’ne adi njendo’gi lə’ne kadi n’gangi ba, nanyi dowə’ti ki kare. ¹⁹ Lo kin’ti, njendo ndukun lə Luwə kare re rɔ Jeju’ti el’ə ene: «Njendo de’gi, m’a m’un go’i lo’gi pəti ki a aw’ti.» ²⁰ Ə, Jeju el’ə ene: «Njan’gi ai ki be to’de, taa yəl’gi ai ki kəy lə’de tɔ, nan m’in *Ngonn de m’aw ki lo ki kadi m’ulə dɔ’m’ti el.» ²¹ De kare dann njendo’gi’ti lə Jeju el’ə ene: «Burəbe adi’ m tarow adi m’aw m’duw bai bay taa.» ²² Ningə Jeju el’ə ene: «Un go’ m, ə inyə njekoy’gi adi duwi njekoy’gi lə’de.»

Jeju ndangi nəl ad’a ra lo kati

(Mrk 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Jeju ala me to’ti, ningə njendo’gi li’ə alai go’ə’ti. ²⁴ Ningə nyi, nəl kibo ngayn uwə’de bus dɔ ba’ti, adi to aw to nduyi mann. Lo’ti kin, Jeju isi to bi. ²⁵ Nga a, njendo’gi li’ə rei rɔ’a’ti, ndəli’ə ki non ta de’ti eyina: «Burəbe, aji’je,

nan j'a j'oyi.» ²⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə foli be wa? In de'gi ki kunme lə'se in nden ba.» Ningə Jeju ində taa, ndangi nəl ingi ki ba, adi lo təl to jijiji. ²⁷ Nya kin əti de'gi bol ngayn, adi eli eyina: «De'ə inbe kam in de ki bann ə, nəl'gi ki ba'gi kaa təli rə'de go ta'ti li'ə be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'gi'ti joo
(Mrk 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Loki Jeju re te gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gadara, dingəm'gi joo, ki ndil'gi ki majel rai'de tei ki dɔbadi'gi'ti rei ingəi'ə. De'gi kin rai nya majel ngayn, adi de ki kadi un row kin goto.

²⁹ Lo kin'ti, iləi rə'de uri kəl eyina: «Ngonn lə Luwə, in ri ə in ge rə'je'ti wa? In re ne kadi adi'je kon kete non dɔkagilo'ə'ti wa?» ³⁰ Nga ningə, bulə kɔsongi'gi ngayn ra soi nya kadi lo'ti non sanyi nden. ³¹ Ə ndil'gi ki majel nonyi dɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Re in tuwə'je ə, adi j'aw j'ur me kɔsongi'gi'ti kam.» ³² Nga anyi, Jeju el'de ene: «Awi!» Ningə tei, awi uri me kɔsongi'gi'ti, adi bulə kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³³ Nje ngəm kɔsongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ɔri poy nya ki ra nya, ki nya ki te dɔ dingəm'gi'ti ki joo ki ndil'gi ki majel rai'de kakin, pəti adi de'gi oyi. ³⁴ De'gi pəti ki me bebo'ti tei awi kadi ingəi Jeju, ə loki oyi'ə ningə, dəji'ə kadi inyə dɔnangi lə'de ə aw.

9

Jeju aji njerɔkoy njururu
(Mrk 2.1-12; Luk 5.17-25)

¹ Jeju al me to'ti, ində ba gangi, aw me bebo'ti lə'ne. ² De'gi madi oti de ki rə'a oy njururu ki to me nya koti njemonyi'gi'ti, rei si'ə rə Jeju'ti. Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, un me'i, majel'gi lə'i in ki kinyə go kɔ.» ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi lə Luwə ki nungi elita me de'ti eyina: «De kam, elta ki mal dɔ Luwə'ti!» ⁴ Nan Jeju gər mərta lə'de, adi el'de ene: «Tadɔ ri ə isi məri ta'gi ki majel ki be me'se'ti wa? ⁵ Kel de kene: “Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ” ə ngan ngayn el, eke kel'ə kene: “Ində taa, ə njiyə” ə ngan ngayn el wa? ⁶ Re in be, m'a m'oji'se kadi gəri toki m'in Ngonn de, m'aw ki tɔgi dɔnangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kɔ.» Ningə, Jeju el njerɔkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» ⁷ Ningə dingəm ində taa, ə un row,

aw ðe. ⁸ Loki kum bulə de'gi oo nya kin, ra'de ðol ki dum, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti, ki adi de'gi tɔgi ki ətɪ ðol be kin.

Jeju ðar Matiye kadi un go'ne
(Mrk 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Loki Jeju ətɪ non isi aw ningə, lo dər'ti ki isi dər, oo dingəm ki ðari'ə nan Matiye, isi me kəy taa lambo'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Matiye ində taa, un go Jeju. ¹⁰ Goti, Jeju isi ta nyakusɔ'ti me kəy'ti lə Matiye. Nga ningə njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi, ngayn rei, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə ta nyakusɔ'ti. ¹¹ Loki Parisi'gi oyi Jeju isi sɔ nya ki de'gi kin ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə Njendo'se nya isi sɔ nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹² Ə Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rɔ ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi, el. ¹³ Ai sangi kadi gəri me ta kin: Luwə el ene: "In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el*. Tado, m're tado ðar nje ki ra dana'gi el, nan m're tado njeramajel'gi yo".»

Jeju elta dɔ kɔgi rɔ nyakusɔ'ti
(Mrk 2.18-22; Luk 5.33-39)

¹⁴ *Njendo'gi lə Jan Batisi rei ingəi Jeju eli'ə eyina: «Ra bann ə j'in ki Parisi'gi j'ɔgi rɔ'je nyakusɔ, ə njendo'gi lə'i ɔgi rɔ'de nyakusɔ el wa?» ¹⁵ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyi kadi de'gi ki ðari'de lo nyakusɔ taa nan'ti, a in ki rɔnel el, dɔkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti wa? Nɔɔ a re non kadi a uni njetaa dene dann'de'ti ningə, dɔkagilo'ti kin ə a ɔgi rɔ'de nyakusɔ. ¹⁶ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kɔkɔ el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kɔkɔ raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete ðay. ¹⁷ Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el ðay uti me mbu ndar'gi'ti ki kɔkɔ el tɔ. Re in be ningə, loki yiwi kandi nju a in ningə, mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi kandi nju a lo kɔ num, taa mbu ndar kaa təli nya ki tuji kɔ num tɔ. Be ə, re yiwi kandi nju in el ðay ningə, maji kadi mbu ndar in ki sigi taa. Be ningə, mbu ndar a ndu el num, yiwi kandi nju ki me'ti kaa a lo kɔ el num tɔ.»

Jeju aji ngonn ki dene ingi ki dene ki njemonyi mosi
(Mrk 5.21-43; Luk 8.40-56)

¹⁸ Loki Jeju ra el'de ta kin ningə, kibo lə Juwipi'gi kare, re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: «Ngonn'm ki dene ki du oy tanan'ti ne ðay. Nan re in re ində ji'i dɔ'a'ti ə, a təl tɔsi ndəl.» ¹⁹ Jeju ində taa, un go'ə in ki njendo'gi lə'ne.

* 9:13 9.13 Oje 6.6

²⁰ Ningə, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo, re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²¹ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə inbe par mindi ə m'odi kaa, rɔ'm a ingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo'ə, ningə el'ə ene: «Uwə tɔgi ba, ngonn'm, kunme lə'i aj'i.» Ningə dɔ kad'a'ti inbe kin par ə dene ingə lapiya.

²³ Loki Jeju re te me kəy'ti lə kibo lə Juwipi'gi kakin ningə, oo nje kəl nal'gi ki bulə de'gi singəi səkitə dɔnan'ti, ə el'de ene: ²⁴ «Ori rɔ'se gogi, ngonn dene oy el, nan to bi kare.» De'gi uwəi Jeju kogi. ²⁵ Loki adi bulə de'gi tei taga ningə, Jeju ur kəy, uwə ji ngonn, ningə ngonn dene ində taa. ²⁶ Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki non ba pəti.

Jeju adi njekumtɔ'gi joo oyi lo

²⁷ Loki Jeju isi aw, njekumtɔ'gi joo uni go'ə, elita ki ndu'de ki boi eyina: «Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'je.»

²⁸ Jeju re be ningə, njekumtɔ'gi ki joo kakin rei rɔ'a'ti ndəkba, ə Jeju el'de ene: «Oyi kadi uwəi kul'm toki m'asi ra nya kin inbe kare wa?» Ə njekumtɔ'gi iləi'ə'ti eyina: «Oyo, j'oo kadi asi, Burəbe.» ²⁹ Lo kin'ti, Jeju ɔdi kum'de, ə el'de ene: «Maji, kadi nya'gi rai nya kigo kunme'ti lə'se!» ³⁰ Ningə, kum'de oo lo. Ningə, go'ti, Jeju ndəji'de ki tɔgi'ne ene: «Oyi maji, kadi de madi gər nya ki ra nya kin el.» ³¹ Nan loki tei ki taga be par ə, uləi ngirə kelta ki dɔ'a'ti ki go dɔnangi ki non pəti.

Jeju tuwə ndil ki majel dɔ de'ti ki elta el

(Luk 11.14-15)

³² Loki njekumtɔ'gi tei awi ningə, de'gi rei ki de kare ki ndil ki majel ra'a adi elta el. ³³ Jeju tuwə ndil ki majel ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta. Ningə nya kin ra adi ndil bulə de'gi ngayn te saw, adi eli eyina: «J'oo nya ki be kin dɔnangi Isirayel'ti nja kare el bay!» ³⁴ Nan Parisi'gi eli eyina: «In ki tɔgi lə ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.»

Jeju oo kumtondoo lə bulə de'gi

(Mrk 6.6,34; Luk 10.2)

³⁵ Jeju aw ki ngann be'gi ki bebo'gi, ndo nya me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, iləmbər Poyta ki maji dɔ Konbe'ti lə Luwə, taa aji njemonyi'gi ki njerɔto'gi pəti tɔ. ³⁶ Loki Jeju oo bulə de'gi, oo kumtondoo lə'de, tado kər ra'de, tɔgi'de goto, rai to bati'gi ki njekul'de goto be‡. ³⁷ Be ə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn,

† 9:27 9.27 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga. ‡ 9:36 9.36 Kər Isirayel'gi 27.17; 1Ngar'gi 22.17

nan njekujə'gi in ngayn el. ³⁸ Ə elita ki Be nje ko, adi ulə ki nje ra ko'gi me ndo'ʔti lə'ne.»

10

Njendo'gi lə Jeju ki do'gi gidə in joo
(Mrk 3.16-19; Luk 6.14-16)

¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo, adi'de to'gi kadi tuwəi ndil'gi ki majel'gi, aji njemonyi'gi ki nje ro'to'gi, pəti. ² To njekawkulə'gi ki do'gi gidə in joo ə to kin: In ki do'kete in Simon, ki bari'ə nan Piyər in ki ngononkon'ne Andire; Jaki in ki Jan ki ngann lə Jebede; ³ Pilipi in ki Batilemi, Tomasi in ki Matiye, ki njetalambo; Jaki, ki ngonon lə Alpe in ki Tade; ⁴ Simon, ki in mbunə nje ro tado kingə do lə be lə'de in ki Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo
(Mrk 6.7-11; Luk 9.2-5; Luk 10.3-12)

⁵ Jeju ulə njekawkulə'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo ki ndu kin ene: «Ai ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, el, taa ai me bebo'gi'ti lə de'gi ki *Samar el to. ⁶ Ai ki ro ginn koji'ti ki *Isirayel, ki toi to bati'gi ki ndəmi be kin yo. ⁷ Do row'ti, iləi mbər toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ⁸ Ə aj'i njemonyi'gi, adi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, adi banji ur ko ro njebanji'gi ti adi ro'de ar njay, ə tuwəi ndil'gi ki majel do de'gi'ti to. In nya ki ingəi kare, ə adi de'gi kare to. ⁹ Uni or, eke nar, eke silə, iləi do ndar'ti ki bədi'se'ti el. ¹⁰ Taa, uni bəl kaw mbah el num, oyi ku joo el num, oyi sa el num, uni kagi tosi el num to. Tado maji kadi nje ra kulə ingə nyakuso'ne ji de'gi'ti ki ra kulə dann'de'ti. ¹¹ Loki uri me ngonon be'ti, eke me bebo'ti ə, dəji ta, ə re ingəi de ki asi kadi uwə'se ro'ne'ti ningə, sii be li'ə non biti kadi awi. ¹² Loki uri me kəy'ti ningə, rai de'gi ki me'ti lapiya. ¹³ Kin ə re uwəi'se ki ro'de'ti ningə, kadi lapiya lə'se aw ki do'de'ti, a kin ə re uwəi'se ki ro'de'ti el to ningə, kadi təli tai lapiya lə'se gogi. ¹⁴ Loki uwəi'se ki ro'de'ti el, mbeti koo ta lə'se, ə sii awi, ə inyəi me kəy kin, eke bebo kin ningə, kadi indəi bu ki nja'se'ti ko, kadi toji toki nya kare ki do'ʔse nan'ti se'de goto*. ¹⁵ M'el'se toki ro'ta'ti, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do be'ti kin a utə yan be ki Sodom ki Gomor bay†.

Kon ki a ingə njendo'gi lə Jeju
(Mrk 13.9-13; Luk 12.11-12, 21.12-19)

* **10:14** 10.14 Ki go kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi, kində bu ki nja'ti ko, toji toki loki n'in'ti, eke be ki n'tei me'ti ki taga kin, nya kare ki do'ʔde si'ə nan'ti goto.

† **10:15** 10.15 Lo tum ginn nya'gi 18-19

¹⁶ «Oyi, m'a m'ulə'se to bati'gi dann jagum'gi'ti. Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti to lii'gi be, ə sɔli lɔm lɔm to dər'gi be tɔ. ¹⁷ Adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti, tado a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ki ndəy hawlay me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi. ¹⁸ A awi sese non nje konbe'gi'ti, ki ngar'gi ki boi tado lə'm. Lokin'ti, ingi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, a in tarow ki te kadi a ingəi mannaji ki dɔ'm'ti ki rɔ'se'ti. ¹⁹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangita'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli'de wa, eke a eli'de ki kuji ki bann wa? Ta ki kadi a eli'de ningə, Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non. ²⁰ Tado in inbe'gi ə a elita el, nan in Ndil Baw'se Luwə ə a un'se kadi el'n ta.

²¹ «Ngannkon'a'gi a uni dɔ nan awi lo tɔl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi tɔli'ə kɔ, ningə ngann'gi a ɔsi ta njekoji de'gi, ə a uni dɔ'de awi kadi tɔli'de tɔ. ²² De'gi pəti a ɔsi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə tɔgi'ne ba biti dɔboy'ti, ə a ingə kaji. ²³ Loki a adi'se kon me bebo'ti ki kare ə, anyinan awi ki nung'i'ti. Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, a anyinan uləi ta nja bebo'gi ki Isirayel'ti nan'ti el bay ə Ngonn de a re. ²⁴ Njendo utə njendo'ə nya el, taa bər utə be'ne el tɔ. ²⁵ Njendo, re asi ki njendo'ə nya be ningə, in ngayn; ə bər, re asi ki be'ne ningə in ngayn tɔ. Kin ə, be nje kəy inbe mindi ə, de'gi bari'ə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ningə, nje ki me kəy'ti li'ə yan'de a to bann?

*Luwə ki kar'ne ba ə in de ki maji kadi de bol'ə
(Mrk 8.38; Luk 9.26, 12.2-9)*

²⁶ «Boli'de el, tado nyara ki gidi kuwə ki ginn'ə a te el goto, taa nya ki to lo kiyə'ti, ki de a gər el kaa goto tɔ. ²⁷ Nya ki m'el'se me lo ki diw'ti, eli taa kada wangi, ə nya ki de'gi eli kɔtiro mbi'se'ti nyəm nyəm, iləi mbər'ə jam dɔ kəy'ti taa tɔ. ²⁸ Boli de'gi ki nje tɔl darɔ'se par, um asi tɔl ndil'se el kin, el. Nan kadi in boli Luwə ki asi kadi tuji ndil'se in ki darɔ'se nan'ti me por'ti ki biti ki non'ti kin. ²⁹ Ke de ndogi yəl'gi joo ki silə kare el wa? Nan in ki kare dann'ti ki kadi osi nanga ki kanji kadi Baw'se Luwə ndigi goto. ³⁰ Ki oji dɔ'se, bin dɔ'se inbe kin kaa in ki tudə kare kare gər kər'ɔ. ³¹ Ə ingi boli nya madi el: ingi, utəi ngann yəl'gi nja banyi banyi.

³² «De ki ra ra ki un ndu'ne takum de'gi'ti wangi, toki n'in de lə'm, m'in kaa m'a m'un ndu'm non Bai'ti, ki isi dɔran'ti, toki in de lə'm tɔ. ³³ Nan de ki ra ra ki manji ta gəri'm non de'gi'ti, m'in kaa m'a manji ta gər'ə non Bai'ti, ki isi dɔran'ti tɔ.»

*Jeju ene n're ki rɔ dann de'gi'ti
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ «Məri me'se'ti toki m're ki lapiya donangi'ti el; m're ki lapiya el, nan m're ki rɔ dann de'gi'ti. ³⁵ M're ki ganginan dann ngonni ki dingəm'ti ki baw'ne, ngonni ki dene'ti ki kon'ne, ngonni ki dene'ti ki məm'ne ki dene. ³⁶ De madi, de'gi ki me kəy'ti li'ə inbe, a təli njeban'gi li'ə‡.»

Kɔr ta rɔ kɔ kadi ndolo'n go Jeju
(Mrk 8.34-35; Luk 14.26-27, 9.23-24)

³⁷ De ki ndigi baw'ne, eke kon'ne utəm, de'ə kin asi kadi in de ləm el. De ki ndigi ngonni'ne ki dingəm, eke ki dene utəm, de'ə kin asi ta kadi in de ləm el. ³⁸ De ki un kagidəsi lə'ne do'ne'ti el, ə un go'm el tɔ, de'ə kin asi ta kadi in de ləm el. ³⁹ De ki ge kaji rɔ'ne ə, a il'ə kɔ, nan de ki isi ilə rɔ'ne kɔ tado ləm ə, a ingə'ə.

Ta ki do nyakugəgoji'ti
(Mrk 9.37,41; Luk 9.48, 10.16; Jan 13.20)

⁴⁰ «De ki uwə'se ki rɔ'ne'ti, in m'in ə de'ə uwəm ki rɔ'ne'ti. Ningə de ki uwəm ki rɔ'ne'ti, in njekuləm ə uwə'ə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴¹ De ki uwə njekeltakita Luwə'ti ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in njekeltakita Luwə'ti ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan njekeltakita Luwə'ti inbe kin be tɔ. De ki uwə de ki dana ki rɔ'ne'ti, tado kin ki in de ki dana ningə, a ingə nyakugə goji ki asi nan ki yan de ki dana inbe kin be tɔ. ⁴² M'el'se toki rɔta'ti, de ki adi mann ki sol me ngonni kala mann'ti, ki kare dann nje ki du'ti, ki dann njendo'gi'ti ləm kin, tado kin ki in njendo ləm ningə, a ingə nyakugəgoji'ne um a to kare el.»

11

Jan Batisi in ki Jeju
(Luk 7.18-35)

¹ Loki Jeju adi ndu kin njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo, ginn'ə gangi ningə, ɔti non, aw ndo nya'gi, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti ki donangi'ti ki non. ² Lo kin'ti, Jan Batisi ki to kəy dangay'ti, oo poy nya'gi ki Kirisiti ra, adi ulə njendo'gi lə'ne, kadi dəji ta Jeju eyina: ³ «In ə in de ki Luwə mbət'ə ki kadi re kakin eke, de ki rangi in non bay kadi ji nginə'ə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai eli Jan nya'gi ki oyi ki mbi'se ge ki kum'se ge kin: ⁵ Njekumto'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi rɔ'de ar njay, nje mbilboy'gi oyi ta, ə njekoy'gi indəi taa lo koy'ti tɔ, taa njendoo'gi kaa, in ki kilə'de mbər Poyta ki maji tɔ. ⁶ Majikur in lə de ki m'təl ginn kosi li'ə el.»

⁷ Loki ɔti awi, Jeju el bulə de'gi ta ki dɔ Jan'ti ene: «In ri ə ai isi oyi diləlo'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ⁸ Eke in ri inbe par ə awi oyi wa? De ki ɔɔ ku ki ndole ngayn ə ai oyi'ə wa? Nga nje ki ɔyi ku ki ndole ngayn kaa, sii me kəy'ti lə ngar'gi tɔ. ⁹ Eke in ri inbe ə awi oyi wa? In njekeltakita Luwə'ti ə awi oyi'ə wa? Re in in ə, m'el'se m'ene oyo in njekeltakita Luwə'ti ki utə njekeltakita Luwə'ti bay. ¹⁰ In ə makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti kete ene: "M'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete kadi ra gorow nonyi'ti*." ¹¹ Toki rɔta'ti, m'el'se, dann de'gi'ti pəti ki dene'gi oji'de kin, de kibo utə Jan Batisi goto. Nga ningə, de ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə. ¹² Lo kulə ngirə dɔkagilo'ti lə Jan Batisi, biti bone, Konbe lə Luwə in ginn nyara ki ki tɔgi'ti, ningə nje tɔgi'gi sangi kadi n'taa'ə ginn tɔgi'de'ti. ¹³ Makitu'gi lə njekeltakita Luwə'ti pəti, ki ndukun'gi lə Moji, elita ki dɔ nya'gi'ti ki a rai nya biti tei dɔ Jan Batisi'ti. ¹⁴ Re in ndigi kadi in gəri ginn'ə maji ningə, Jan in njekeltakita Luwə'ti, Eli ki kadi a təl re. ¹⁵ De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo ta kin maji!

¹⁶ «Nan ə m'a m'un'ə kadi m'oji'n de'gi ki ngɔsine kin wa? De'gi ki ngɔsine kin, toi to ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari madi de'gi eyina: ¹⁷ "Ji kɔl nal kadi ndami, ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi, ə mbəti non." ¹⁸ In be ə, Jan re, sɔ nya el num, anyi mann el num ningə, de'gi eli eyina: "Dɔ'a majel". ¹⁹ Nga a, Ngonn de re, sɔ nya ge, anyi mann ge ningə, de'gi eli eyina: "In nje kusɔ nya kədi, in nje kanyi yiwi, in madi njetalambo'gi ki njeramajel'gi," nan kum kar lə Luwə tɔji rɔ'ne kadi in nya ki dana ki gorow kuləra'a.»

*Be'gi ki mbeti k'inyə row nya ra'de'gi ki majel kɔ
(Mat 10.15; Luk 10.12-15)*

²⁰ Lo kin'ti, Jeju ilə rɔ'ne, kɔl ki de'gi ki me bebo'gi'ti, ki in ə in de'gi ki, ra nyakɔji'gi dann'de'ti ngayn utə ndəgi lo'gi, nan inyəi gorow njiyəi ki majel kɔ el, ene: ²¹ «Kumtondoo in lə'se, in de'gi ki Korajen! Kumtondoo in lə'se de'gi ki Betisayda! Nyakɔji'gi ki əti bɔl, ki Luwə ɔji dann'se'ti kin, re nya'gi kin rai nya me bebo Tir'ti ki bebo Sidon be ə, re de'gi ki me'ti a inyəi kuləra'de'gi ki majel mayinu. Re a inyəi row nyara'de'gi ki majel kɔ ki gorow kɔ saki, ki kɔy bu por ki dɔ'ti, uwəi ndoo. ²² In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ Tir'ti ki Sidon a ngan to yan'se be el. ²³ Nga ningə in de'gi ki Kapernayim'ti, oyi ene Luwə a un'se aw sese taa kadi dɔran'ti wa? Jagi, a təl sese ki nanga, lo ki koo'ti. Tado nyakɔji'gi ki rai nya dann'se'ti

* 11:10 11.10 Mal 3.1

kin, re rai nya Sədom'ti be ə, re bone kin bebo ki Sədom'ti a ra ki də' ne taa ne bay. ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki, ndo gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki do de'gi ki Sədom'ti a ngan ngayn to yan'se be el.»

Jeju in ki Baw'ne Luwə
(Luk 10.21-22)

²⁵ Do gangi low'ə'ti kin, Jeju un ta el ene: «Bai, ki in Be nje dərən ki dənangi, m'ulə toji do'i'ti, toki iyə'n nya'gi kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ə in te ki do'a adi de'gi ki de'gi gəri do'de el. ²⁶ Oyo, Bai†, in ndigi lə'i kadi nya kin to be.»

²⁷ Jeju el de'gi ki rai non ene: «Bai adi'm nya'gi pəti, ningə de kare ki gər Ngonn goto, in Baw ki kar'ne ba par, taa de kare ki gər Baw kaa goto to, in Ngonn ki kar'ne ba par, ningə in de'gi ki Ngonn inbe ə ndigi kadi n'adi gəri'ə par to.

²⁸ «Rei ki rə'm'ti, in pəti ki ərī rəgi ginn nyakoti'ti ki əy, ə m'a m'adi'se ərī kon. ²⁹ Uni jugi lə'm, ə tai nyando lə'm, tado m'in de ki səl ləm ləm, taa m'in njekulə do'm nanga num to. Re rai be ə, a ingəi lo kərkon lə ndil'se. ³⁰ M'in, jugi lə'm əy el, taa nya ki madi'se kadi oti kaa əl əl kəl kəl to.»

12

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti
(Mrk 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Ndo kare, Jeju ində dər me ndoə geme'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. Njendo'gi li'ə ki in si'ə, bo ra'de adi gangi do ko'gi do njiyə'ti soi. ² Ə loki Parisi'gi oyi'de ningə, eli Jeju eyina: «Oo njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.» ³ Ə Jeju təl el'de ene: «In tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'de ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa?

⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, in ki de'gi ki go'ne'ti, soi mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti. In mapa ki kuso'a in gorow'ə'ti el ki rə'a'ti num, ki rə nje ki go'ə'ti num, nan in njekujənyamosi kadikare par ə in gorow'ə'ti kadi soi*.

⁵ Eke ta ki ndukun lə Moji ki ndangi el ene: ndo kərkon'ti, njekujənyamosi kadikare'gi isi rai nya ki kadi de ra ndo kərkon'ti el, ginn Kəy'ti lə Luwə, nan de tudə do'de'ti kadi in majel el kin, tudəi el wa? ⁶ Nga ningə kadi m'el'se, loki ji ra'ti ne kin, nya kibo ngayn utə *Kəy lə Luwə to'ti ne.

⁷ Ningə kin ə re in gəri me ta ki ene: «In koo kumtondoo ə m'ge, um in kujə mosi kadikare par el†» kin ə, re a in gangi ta do de'gi'ti ki ta lə'de goto kin el. ⁸ Tado Ngonn de aw ki togi do ndo kərkon'ti.»

† 11:26 11.26 In to kosikurə lə kaw'je'gi. * 12:4 12.4 1Samiyel 21.2-7; Lebitiki 24.9 † 12:7 12.7 Oje 6.6

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mrk 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Jeju in non, aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. ¹⁰ Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi non. Ningə, de'gi sangi row kadi n'indəi ta do Jeju'ti, adi dəji'ə ta eyina: «*Ndukun læ Moji adi tarow kadi de aji madi'ne ndo kərkon'ti eke aj'a el wa?» ¹¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nan dann'se'ti ə, aw ki bati kareba, ə bati kakin osi be'ti ndo kərkon'ti, ə aw un'ə te si'ə taga el wa?» ¹² Nga ningə re in de ningə, utə bati nja banyi banyi! M'el'se toki ndukun adi tarow kadi de ra maji ndo kərkon'ti.» ¹³ Lo kin'ti non, Jeju el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Ə dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji asi nan ki ki nungi. ¹⁴ Ə loki Parisi'gi tei taga ningə, ai elinan ta ki do Jeju'ti, ke kadi n'rai bann ə n'a n'toli'ə wa?

Jeju in njekulə læ Luwə

¹⁵ Loki Jeju oo poy nya ki gei ra si'ə, ətə lo kin'ti non kə. De'gi ngayn uni go'ə, ningə aji njemonyi'gi pəti tə. ¹⁶ Ningə, ndəji'de ki tōgi'ne, kadi rai adi de gər'ne el. ¹⁷ Tado kadi ta ki Luwə el ki ta njekeltakita Luwə'ti, Ejay † tolta'ne. Luwə el ene:

¹⁸ «Oyi njekulə lə'm ki m'mbət'ə, Njendigi lə'm, ki rə'm nəl'm ngayn kadi m'ulə ji'm do'a'ti. M'a m'ində Ndil'm do'a'ti, Kadi a iləmbər nyara ki dana rə ginn be'gi'ti ki dangi dangi§.

¹⁹ A kəli nan ki de el num, a ində ndu el,

De a oo ndu'ə elta tambalo'ti el*.

²⁰ A tətə gakira ki to se ki kəti'ne nanga el,

Taa, a təl lambi ki isi oy el num tə.

A ra be biti kadi to nyara ki dana onbe†.

²¹ Ginn be'gi ki dangi dangi a indəi me'de do'a'ti.»

De'gi eyina Jeju in ngar læ ndil'gi ki majel
(Mrk 3.22-30; Luk 11.14-23, 12.10)

²² De'gi rei ki dingəm kare ki ndil ki majel ra'a adi kum'ə oo lo el num, elta el num ə, Jeju ad'a lapiya adi kum'ə oo lo ningə elta tə. ²³ Nya kin əti bulə de'gi bol ngayn, adi dəjinan ta eli eyina: «De kam in Ngonn kaw Dabidi el wa?»

²⁴ Nan loki Parisi'gi oyi ta kin ningə, eli eyina: «In kam isi tuwə ndil'gi ki majel ki tōgi læ Beljəbul, ki in ngar læ ndil'gi ki majel.» ²⁵ Jeju gər mərta lə'de adi el'de ene: «Kin ə de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dənan'ti rəi nan ningə, konbe'ə kin a tuji. Taa, bebo eke me kəy ki de'gi ki me'ti

‡ 12:17 12.17 Ejay 42.1-4 § 12:18 12.18 Ejay 42.1 * 12:19 12.19 Ejay 42.2

† 12:20 12.20 Ejay 42.3

tæli dɔnan'ti, rɔi nan, ki kadi a ra taa kaa goto tɔ. ²⁶ Kin ɔ re Satan inbe tuwə de'gi lə Satan, inbe adi de'gi li'ə tæli dɔnan'ti rɔi nan ɔ, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. ²⁷ Re in ki tɔgi lə Beljəbul ɔ m'tuwə'n ndil'gi ki majel ɔ, de'gi ki go'se'ti tuwəi'de ki tɔgi lə nan wa? De'gi ki go'se'ti inbe a tɔji kadi ta lə'se in ta ki gorow'ə'ti el. ²⁸ A re in ki tɔgi lə Ndil Luwə ɔ m'tuwə'n ndil'gi ki majel tɔ ningə, Konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti nga.

²⁹ «Ningə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ɔ, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga ningə, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ³⁰ De ki in sə'm el, in nje kɔsi'm ta, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje tində sanan tɔ. ³¹ Be ɔ, m'el'se toki, majel'gi pəti ki de'gi a rai'de, eke kelta ki mal ki ra ki de'gi a eli dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi'de, nan kelta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti, Luwə a inyə go kɔ adi'de el ratata. ³² Kin ɔ re de elta ki majel ɔsi'n ta Ngonn de ɔ, Luwə a inyə go kɔ ad'a, nan re elta ki mal ɔsi'n ta Ndil Luwə ɔ, Luwə a inyə go kɔ ad'a ki bone'ti el num, ki lo ti'ti el num, ratata.

Ta ki te ta de'ti in ngar me'de'ti

(Mat 7.16-17; Luk 6.44-45)

³³ «Kin ɔ re kagi maji ningə, kanda maji tɔ, a re kagi majel ningə, kanda majel tɔ. Tado in ki kandi kagi ɔ de a gər'n kagi. ³⁴ In nje mann majel to lii'gi be kam, a rai bann be ɔ ta ki maji a te ta'se'ti, ingi ki in de'gi ki majel wa? Tado in nya'gi ki rosi me'de kin ɔ sii tei ta'a'ti. ³⁵ De ki maji, kuləra'a te me nya ra'ti ki maji ki uwə me'ə. Ningə de ki majel, kuləra'a ki majel te me nya ra'ti ki majel ki uwə me'ə tɔ. ³⁶ M'el'se, ngann ta'gi ki galala pəti ki isi te ta de'gi'ti kin, a ɔri ginn'ə ndɔ gangi ta'ti. ³⁷ Tado in ki ta ki ta'i'ti ki dana ɔ a ɔri ta dɔ'i'ti, ɔ in ki ta ki ta'i'ti ki dana el tɔ ɔ ta a uwəi.»

Parisi'gi dəji Jeju nyakɔji

(Mat 16.1-4; Mrk 8.11-12; Luk 11.16,29-32)

³⁸ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi madi'gi uni ta eli eyina: «Njendo de'gi, ji ndigi kadi in ra nyakɔji madi kare adi j'oo.» ³⁹ ɔ Jeju ilə'de'ti ene: «De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakɔji, nan nyakɔji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakɔji lə njekeltakita Luwə'ti Jonasi, goto nga. ⁴⁰ Tado, to ki kaa ki Jonasi ra kadi mutə, kondɔ mutə me kanji'ti ki boi kakin ɔ, Ngonn de a ra'n kondɔ mutə, kadi mutə ginn dɔnangi'ti tɔ. ⁴¹ Ndo gangi ta'ti ɔ, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa takum de'gi'ti ki dɔkagilo'ti ki bone kin kadi a iləi ta dɔ'de'ti. Tado,

loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kəṢ. Nga ningə, ki ngəsine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne. ⁴² Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki in holo, a ində taa takum de'gi'ti ki dəkagilo'ti ki bone kin kadi a ilə ta də'de'ti. Tado, in dəboy dənangi'ti nu ə ndəki re kadi oo gosita lə Salomon. Nga ningə, ki ngəsine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne*.

Ndil ki majel ki təl re tor'ne'ti gogi

(Luk 11.24-26)

⁴³ «Loki ndil ki majel te me de'ti, aw ilə ki diləlo ki tuti kadi n'ingə lo kisi ki rangi kadi n'or kon'ti, nan ingə el ningə, ⁴⁴ el ene: "M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki kete m'nji'ti ə m'te kakin gogi." Loki təl aw gogi ningə, ingə me lo kakin to kare, utəi, rai adi maji. ⁴⁵ Nga a, təl aw, o y ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, ningə rei uri me de'ti kakin sii'ti. Lo kin'ti, ji kisi de kin ki də'a taa a majel ngayn utə in ki kete bay. Be ə, de'gi ki majel ki dəkagilo'ti ki bone kaa a toi be tə.»

Jeju elta lə kon'ne'gi ki ngannkon'ne'gi ki rəta'ti

(Mrk 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Jeju isi elta bulə de'gi' ba bay ningə, kon'a ki ngannkon'a'gi rei rai taga, sangi kadi n'eli'ə ta. ⁴⁷ Nga a de madi el'ə ene: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi kadi n'eli nu ta.» ⁴⁸ Ə Jeju təl el de kakin ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ⁴⁹ Ningə un ji'ne təji'n njendo'gi lə'ne, ə ene: «Oyi kon'm ki ngannkon'm'gi ə sii kin. ⁵⁰ Tado de ki njera ndigi lə Bai ki isi me dəran'ti ə, in gonnnkon'm, in konnann'm, ki kon'm.»

13

Kujita ki də njeduw nya'ti

(Mrk 4.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Ndo'a'ti kin, Jeju te me kəy'ti, aw isi kadi babo'ti. ² Bulə de'gi ngayn kawinan gugi də'a, adi aw al isi me to'ti. Ningə bulə de'gi pəti, rai ngangı ba'ti ne. ³ Jeju el'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti ene: «Oyi, njendoə kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dəkagilo'ti ki a ilə ko nya, kandi ko'gi madi tosi ngangı row'ti adi yəl'gi rei turi pəti. ⁵ Kandi ko madi'gi, tosi dənangi wor'ti, adi lo kadi ingəi dənangi asi ta'm uləi ngirə'de'ti goto. Nan kin ə, təgi kalangi ba, tado ngirə'de to taa ne. ⁶ Loki kadi əsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Ningə go'ti, tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi, tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi

tɔgi ndəmi'de mbɔl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dɔnangi'ti ki maji, adi andi. Ki nan'gi andi asi bu kare, nje ki nungi andi asi dɔ mehen, ə nje ki nungi bay andi asi dɔ mutə tɔ.»
⁹ Jeju ilə dɔ'ti ene: «Re de ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju ndo'n nya ki kuji ta'gi
(Mrk 4.10-12; Luk 10.9-10)

¹⁰ Njendo'gi lə Jeju rei rɔ'a'ti dəji'ə eyina: «Tado ri ə el'de ta ki kujita'gi wa?» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se ta ki kujita tado ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe lə Luwə li'ə adi in gəri, nan ingi, Luwə te ki dɔ'a adi'de el. ¹² Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay kadi to mbar mbar ji'ə'ti, nan de ki nya li'ə goto, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.» ¹³ In tado kin ə, m'el'n'de ta ki kujita, tado gonyi lo maji kaa, oyi nya el num, oyi ta maji kaa, gəri me'ə el num. ¹⁴ In be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita'a'ti Ejay kin tolta'ne*. Ejay el ene: A oyi dɔ ta maji, nan a gəri me'ə el num, A gonyi lo maji, nan a oyi lo el num,

¹⁵ Tado me de'gi kin təl ngan ngororo.

Uti mbi'de,
 Ndəmi kum'de,
 Ndigi kadi kum'de oo lo el num,
 Kadi mbi'de oo ta el num,
 Taa kadi n'gəri nya madi kare el num tɔ,
 Nan be el ə təli rei rɔ'm'ti,
 Adi m'aji'de†.

¹⁶ «Nan ingi, in nje majikur, tado kum'se oo nya'gi maji num, mbi'se oo ta maji num. ¹⁷ Toki rɔta'ti, m'el'se, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ngayn, ki njera nya'gi ki dana ngayn, ndigi kadi kum'de oo nya ki ingi oyi, nan asi koo el, ndigi kadi mbi'de oo ta ki ingi oyi, nan asi koo el tɔ.»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido nje kilə ko
(Mrk 4.13-20; Luk 8.11-15)

¹⁸ «Ingi, maji kadi gəri me kujita lə nje kilə ko kin maji. ¹⁹ Ngangi row ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, nan gər me'ə el, ə Su re ɔr ta ki duw me de'ti kakin kɔ. ²⁰ Dɔnangi wor ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta lə Luwə ningə, taa kalangi ba ki rɔnel, ²¹ nan ta kin, ulə ngirə'ne me'ə'ti el. In de ki njekuwo ki ta lə Luwə dɔkagilo ki nden be par. Dɔgagilo ki nya torɔ'gi eke kindəkumndoo tado ta lə Luwə re ningə, inyəi kunme lə'de kɔ kalangi ba. ²² Kandi ko'gi ki tosi dann konn'ti, in de ki oo

* 13:14 13.14 Eja 6.9 † 13:15 13.15 Eja 6.10

ta læ Luwə, nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji'gi uti dɔ ta ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²³ Ningə, dɔnangi ki maji ki kandi ko'gi tosi'ti, in de ki oo ta læ Luwə, gər me'ə adi andi maji. Dɔ'de ki madi'gi andi bu kare ge ki nungi andi dɔ mehen ge, dɔ mutə ge.»

Kujita ki dɔ jene'ti

²⁴ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwə, to to de ki duw kandi nya ki maji me ndɔɔ'ti læ'ne, ²⁵ ə kondɔ, loki de'gi toi bi ningə, njeban li'ə re duw jene dɔ nya'ti ki maji ki duw kakin, ningə ɔti aw. ²⁶ Loki kandi nya ki maji kakin uwə tɔgi, ə kanda'gi sii tei ningə, jene kaa kanda te tɔ. ²⁷ Lo kin'ti, nje ra kulə'gi ai eli be'de eyina: “Be'je, in kandi nya ki maji ə ji duw me ndɔɔ'ti læ'i tɔ, nga jene'gi kin tei ra wa?” ²⁸ Ə be'de el'de ene: “In njeban ə ra nya kin.” Nga a nje ra kulə'gi dɔji'ə eyina: “In ndigi kadi ji tɔri'de kɔ wa?” ²⁹ Nan be nje ndɔɔ el'de ene: “Jagi, lo tɔr jene'gi'ti kin, a tɔri ki ko ki maji ba. ³⁰ Ə inyəi'de adi tɔgi nan'ti biti kagilo kujə ko'ti, ningə ndɔ kuj'ə'ti ningə, m'a m'el nje kuj'ə'gi m'ene: Tɔri jene'gi kin dɔi ki dɔ'a dɔ'a kadi to uləi por bay taa, ujəi inbe ki maji me dam'ti læ'm.”»

Kujita dɔ kandi kagi'ti ki bari'ə mutardə (Mrk 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Jeju ində kujita ki rangi non'de'ti bay ene: «Konbe læ Luwə to to kandi kagi madi ki bari'ə nan mutardə ki de madi un duw me ndɔɔ'ti læ'ne kin be. ³² Kandi mutardə ə in kandi nya ki du utə ndəgi kandi nya'gi pəti, nan loki tɔgi ningə, təl kagi tanyi kibo utə kam tanyi'gi pəti ki me ndɔɔ'ti. Təl kagi kibo, adi yəl'gi rei rai kəy to'de baji'ə'gi'ti.»

Kujita dɔ hum'ti (Luk 13.20-21)

³³ Jeju el'de kujita ki rangi bay ene: «Konbe læ Luwə to tanan ki hum ki dene madi un lɔy'n nduji ki me keh mutə, adi nduji ki lɔy ba pəti in kin be.»

Jeju el ta'gi pəti ki kujita (Mrk 4.33-34)

³⁴ Ta'gi kin pəti, Jeju el bulə de'gi ki kujita. Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. ³⁵ In be kadi ta'gi ki Luwə el ki ta njekeltakita'a'ti kin tolta'ne. Njekeltakita Luwə'ti el ene: «M'a m'te ta'm kadi m'el kujita'gi, m'a m'iləmbər nya'gi ki toi lo kiyə'ti lotum ginn dɔran'ti ki dɔnangi'ti nu kin‡.»

Kɔr ginn kujita ki dɔ jene'ti

³⁶ Jeju inyə bulə de'gi adi'de awi ə aw be. Loki rei be, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, dəji'ə eyina: «Or'je ginn kujita ki dɔ jene'ti ki ra me ndɔɔ'ti kin adi j'oo.» ³⁷ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «De ki njeduw ko nya ki maji kin, in Ngonn de, ³⁸ ningə ndɔɔ, in dɔnangi; ə kandi ko ki maji, in nje'gi ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'de'ti; jene, in nje'gi ki uni go Su; ³⁹ njeban ki njeduw'ə, in Su; kagilo kujə ko in dɔboy ndɔ; ningə nje kujə ko'gi in malayka'gi tɔ. ⁴⁰ To ki kaa ki, in ki tɔri'n jene buki por'ə, dɔboy ndɔ a to be tɔ. ⁴¹ Ngonn de a ulə ki malayka'gi lə'ne kadi ɔr de'gi pəti ki nje kɔsi madi de'gi kadi osi me majel'ti, ki de'gi ki njeramajel kɔ Konbe'ti lə'ne. ⁴² *Malayka'gi a buki'de me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i de ge səm'ti. ⁴³ Lo kin'ti, njera nya ki dana a unji to kadi be me Konbe'ti lə Baw'de Luwə. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo dɔ ta kin maji.

Kujita ki dɔ nyakingə'ti ki to lo kiyə'ti ki mədikɔsi

⁴⁴ «Konbe lə Luwə to to nyakingə ki iyəi me ndɔɔ'ti, ə de madi aw te dɔ'ti kin be. De kakin təl iyə gogi, ningə rə'a nəl'ə ngayn, adi aw ra gati ki nya maji'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndog'i'n ndɔɔ kakin. ⁴⁵ Konbe lə Luwə ki dɔran'ti to to njera gati ki isi sangi mədikɔsi ki ndole be. ⁴⁶ Loki ingə in ki gat'a in ngayn, təl aw ra gati ki nyakingə'gi lə'ne pəti, ə inyə nar'a re ndog'i'n mədikɔsi kakin.»

Kujita ki dɔ bandi'ti

⁴⁷ «Konbe lə Luwə to to bandi ki de a ilə me ba'ti ə a ɔy dɔkɔr kanji'gi ki dangi dangi kam be. ⁴⁸ Loki bandi kakin rosi ningə, njendon ndɔr re'n ngang'i ba'ti, isi nanga, ningə tɔr nje ki maji maji me sukim'ti, ə inyə nje ki tei nya el buki'de kɔ. ⁴⁹ Kah'a'ti kakin ə, dɔboy ndɔ a in be tɔ. Malayka'gi a rei kadi ɔri kum de'gi ki njera nya'gi ki dana ki njera nya'gi ki dana el, nan'ti. ⁵⁰ A buki de'gi ki njera nya'gi ki majel me por'ti ki dum kelta'a, ki in lo ki a nonyi ge a ngori ngang'i de ge səm'ti.»

⁵¹ Lo kin'ti non, Jeju dəji njendo'gi lə'ne ene: «In gəri me ta'gi kin pəti wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Oyo, ji gər.» ⁵² Ningə Jeju el'de ene: «In be ə, njendo de'gi ndukun ki təl nje taa nyando ki dɔ Konbe'ti lə Luwə, to to be nje kəy ki ingə nya'gi ki sigi ki me nya'gi'ti ki kɔkɔ lo ngəm nya'ti lə'ne kin be.»

De'gi ki Najareti'ti uni me'de adi Jeju el
(Mrk 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Loki Jeju el kujita'gi ginn'ə gangi ningə, ɔti lo ki ra'ti kin kɔ. ⁵⁴ ɔti non, aw be ki tɔgi səm'ti. Jeju ndo nya de'gi ginn

kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. Ndo'de nyando ki əti'de ɓol, adi eli eyina: «Gosi ta'gi ki nyakoji'gi kin in'n ra wa? ⁵⁵ Man! Ngonn læ njeragi kagi do kəy'ti inbe kaa am wa? Kon'a el ə in Mari wa? Ə Jaki ge ki Jisepi ge, ki Simon ge ki Judi ge to el ə in ngannkon'a'gi wa? ⁵⁶ Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne to el wa? Nga nya'gi kin pəti ingə ra dana?» ⁵⁷ Ta ki dəji kin o'gi'de kadi uni me'de, təl nya tugə jigi'ti ro'de'ti. Ə Jeju el'de ene: «Njekeltakita Luwə'ti ningə, in me be koj'o'ti, ki dann noj'o'gi'ti par ə de'gi a kidi'ə'ti.» ⁵⁸ Lo kin'ti, Jeju ra nyakoji'gi ngayn ki dum kadi de ra el tado mbeti kuni me'de kadi'ə.

14

Koy Jan Batisi

(Mrk 6.14-19; Luk 9.7-9, 3.19-20)

¹ Dokagilo'ə'ti kin Erodi ki nje konbe do donangi'ti ki Galile oo ta tɓar læ Jeju. ² Ə el nje ra kulə'gi lə'ne ene: «De kin in Jan Batisi! In in ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki togi tado ra'n nyakoji'gi ki əti ɓol.» ³ Erodi el be, tado ndo ki inbe adi uwəi Jan, do'i'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado læ Erodiyadi, ki ne ngonnkon'a Pilipi, ⁴ ki Jan el'ə ta do'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi in ta'a ne'i'ti*.» ⁵ Me ta'ti kin, Erodi ndigi təl Jan, nan ɓol bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti. ⁶ Nga a, ndo ronel koji Erodi'ti, ngonn læ Erodiyadi ki dene, te la non de'gi'ti ki ɓari'de lo nyakuso'ti, ə nəl Erodi ngayn, ⁷ adi Erodi un ndu'ne ki kiwrɔ kadi n'a n'ad'a nya'gi pəti ki dəji'ne. ⁸ Lo kin'ti, kon'a sul'ə, adi el ene: «Adi'm, toki ji ra'n ne inbe kin, do Jan Batisi me supira'ti.» ⁹ Me ngar tuji oji'n do nya ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan tado kun mindi ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki ɓar'de lo nyakuso'ti kin to ningə, un ndu'ne kadi adi'ə do Jan. ¹⁰ Be ə, adi de madi aw gangi do Jan me kəy dangay'ti, ¹¹ re'n me supira'ti, adi ngonn ki dene kakin, adi awi'n adi kon'ne. ¹² Njendo'gi læ Jan rei uni ninn'ə awi duwi, ningə awi ɔri poy'o Jeju ad'a oo.

Jeju adi nyakuso de'gi dər mi sɔi

(Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

¹³ Loki Jeju oo ta kin ningə, un to ə aw ɔsi ro'ne ngərəngi ki kar'ne ba loki de'gi gotoi'ti. Loki bulə de'gi oyi ta'a ningə, in ki bebo'gi ki dangi dangi awi ki nja'de go'ə'ti. ¹⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti, oo bulə de'gi ngayn, loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, adi aji njemonyi'gi lə'de. ¹⁵ Loki kadi aw to ur ningə, njendo'gi ɔti ki ro Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki

* 14:4 14.4 Lebitiki 18.16, 20.21

ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur nga to, ə inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti, ndogi nyakuso soi.»¹⁶ Nan Jeju el'de ene: «Awi ki ndo kadi ai lo el, inbe'gi adi'de nya soi.»¹⁷ Ə eli Jeju eyina: «Ki ji ra'n ne kin, j'aw ki mapa mi ə kanji joo to par.»¹⁸ Ningə Jeju el'de ene: «Rei se'de ne adi'm'in m'oo.»¹⁹ Ningə go'ti, adi ndu'ne kadi bulə de'gi kakin sii nanga do mu'gi'ti. Ningə oy mapa'gi ki mi ki kanji'gi ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi'n do nyakuso kin, ningə uwə gangi'de nan'ti, adi njendo'gi, kadi adi bulə de'gi.²⁰ De'gi pəti soi nya ndanni maji. Ningə, oyi ndəgi mapa ki nanyi, kara dəgi gidə in joo.²¹ De'gi ki soi nya kin asi dingəm'gi dər mi, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki soi nya se'de səm'ti el.

Jeju njiyə do mann'ti

(Mrk 6.45-52; Jan 6.16-21)

²² Nden ba go'ti, Jeju oši njendo'gi lə'ne adi ali me to'ti, kadi awi gidı ba'ti kete non'ne'ti, dəkagilo'ti ki in a inyə'n bulə de'gi.²³ Loki Jeju inyə'de adi awi ningə, oti al aw do mbal'ti, oši ro'ne ki kar'ne ba tado kelta ki Luwə. Loki kadi ur, Jeju isi low'ə'ti non ki kar'ne ba.²⁴ Do gangi low'ə'ti kin, to in dann batı, sanyi ki ngangı ba nga. Nəl ulə sur to ki gogi gogi, adi pungum babo ra'de majel.²⁵ Taginnlo'ti, Jeju in ra njiyə do mann'ti, isi aw ki ro njendo'gi'ti lə'ne.²⁶ Ə loki njendo'gi oyi'ə ra njiyə do mann'ti ningə, do'de majel, adi eli eyina: «In muwə de,» ningə bol təl'de, adi uri kəl.²⁷ Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se oši nanga nan in m'in, ə boli el!»²⁸ Lo kin'ti, Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, re in in ə, adi'm ndu'i adi m'njiyə do mann'ti m'aw ro'i'ti.»²⁹ Ə Jeju el ene: «Re!» Ningə Piyər in me to'ti, ur do mann'ti, njiyə do'ti isi re ki ro Jeju'ti.³⁰ Nan loki Piyər oo nəl ki isi ulə ningə, bol ra'a adi ulə ngirə ndu'i mann, adi non ene: «Burəbe, aji'm!»³¹ Ə kalangi ba, Jeju ilə ji'ne uwə'n Piyər, ningə el'ə ene: «In de ki kunme lə'i in ndikiri ba, ra bann ə in tadi wa?»³² Ningə loki ali taa me to'ti ə, ginn nəl gangi.³³ Ə nje ki sii me to'ti oši məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Toki rəta'ti, in Ngonn lə Luwə inbe!»

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti

(Mrk 6.53-56)

³⁴ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi babo gangi ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti.³⁵ De'gi ki low'ə'ti gəri Jeju, adi uləi kulə ki lo lo, dɔnangi ki Genejareti'ti ba pəti, ə de'gi rei ki njemonyi'gi pəti ro'a'ti.³⁶ De'gi nonyi do Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi odi ta ku li'ə, ningə de'gi pəti ki odi ta ku li'ə ingəi lapiya to.

15

*Jeju elta ki do nyajibelbe'ti**(Mrk 7.1-13)*

1 Parisi'gi ki njendo ndukun'gi la Luwə ki madi'gi in Jerujalem'ti, rei ingəi Jeju dəji'ə eyina: ² «Tado ri ə njendo'gi la'i təli rə'de go nyajibelbe'ti la kaw'je'gi el wa? Ji dəji be tado togi ji'de kigo nyajibelbe'gi el par ə so'i nya.»

³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nga ingi, tado ri ə in təli rə'se go mbərkikində'ti la Luwə el tado nyajibelbe la'se wa? ⁴ Toki rəta'ti, Luwə el ene: "Əsi kurə baw'i ki kon'i." Taa el bay ene: "De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy*."»

⁵ Nan ingi, eli eyina: "De ki el baw'ne eke kon'ne ene: <Nya maji'gi ki re m'a m'osi'n kəyi in kadikare ki m'ində ta dangi tado Luwə nga,> ningə, ⁶ de'ə kin aw ki ndoo kadi əsikurə baw'ne el nga. Lo kin'ti, sii tuji ki ta la Luwə tado nyajibelbe la'se." ⁷ Ingi in njekədikum de'gi, ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay do'se'ti in ta ki rəta'ti. Luwə el ene:

⁸ "Ginn de'gi kin əsikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

⁹ Təji ki isi uləi do'm'ti, nda'a goto, Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa, In mbərkikində'gi ki in rə de'gi'ti†."»

*Nya ki nje təl de nya ki to njen'ti**(Mrk 7.14-23)*

¹⁰ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rə'ne'ti, ə el'de ene: «Uri mbi'se maji oyi ta lə'm, ə kadi in gəri me'ə tə. ¹¹ Nya madi ki in taga aw ta de'ti ki a təl'ə nya ki to njen takum Luwə'ti goto. Nan nya ki te ta de'ti ə a təl de nya ki to njen'ti.» ¹² Lo kin'ti, njendo'gi la Jeju rei rə'a'ti eli'ə eyina:

«Ta ki el kin to me Parisi'gi ngayn, kin in gər wa?» ¹³ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Kagi ki ra ki Bai man el, a ər'i'ə kə.

¹⁴ Inyəi'de, in njekumto'gi ə isi ndəri njekumto'gi. Nga ningə, re njekumto ndər njekumto ə, joo pəti a osi be'ti.»

¹⁵ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Ər me kujita kin adi j'oo.»

¹⁶ Ningə Jeju el ene: «Adi inbe'gi kaa in gəri nya el tə wa?

¹⁷ Adi m'el'se, nya'gi pəti ki ədi ta de, a aw te kanda'a'ti, ningə go'ti ə, te kə, aw be sin'ti. ¹⁸ Nan nya ki te ta de'ti, in nya ki in ngarme de'ti, ningə in kin ə in nya ki nje təl de ki to njen'ti. ¹⁹ Ngarme'de ə in lo ki mərta'gi ki majel isi tei'ti, ki təl nan, ki kuwə marum, ki kaya ki ra, ki bogi, ki mannaji ki ngom, ki kelta ki majel donan'ti. ²⁰ Ingi kin ə in

* 15:4 15.4 Tekitaga 20.12, 21.17; Ndukun 5.16; Lebitiki 20.9 † 15:9 15.9 Eja 29.13

nya'gi ki isi tæli de nya ki to njen'ti, nan kusɔ nya par, um togi ji el, a tæl de nya ki to njen'ti el.»

Dene ki Kana'ti un me'ne adi Jeju

(Mrk 7.24-30)

²¹ Jeju in low'ə'ti non, ɔr rɔ'ne aw dɔnangi'ti ki Tir'ti ki Sidon. ²² Ningə nyi, dene ki Kana'ti kare te non re, ningə un ndu'ne ki taa el ene: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm! Tado ndil ki majel adi kon ngonn'm ki dene ngayn.» ²³ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ningə njendo'gi li'ə rei rɔ'a'ti, eli'ə eyina: «In tuwə kɔ go'je'ti, tado a ində ndu go'je'ti.» ²⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In ngann Isirayel'gi ki toi to bati'gi ki nanyinan be kam par ə Luwə ulə'm ki rɔ'de'ti.» ²⁵ Nan dene re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti ene: «Burəbe, re ra sə'm!» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In gorow'ə'ti el kadi de un nyakusɔ lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁷ Ningə dene el Jeju ene: «In rɔta'ti Burəbe, nga k'in ə, ngann busi'gi ki ai ginn tabilə'ti a sɔi bunə nya'gi ki in dɔ tabilə'ti tosi nanga tɔ.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Dene, kunme lə'i bo ngayn! Ningə kadi ingə nya ki to rɔ'i kin, toki dəji'n.» Ningə ngonn'o ki dene kakin, ingə lapiya nga dɔ kad'a'ti inbe kin non tɔ.

Jeju aji njemonyi'gi ngayn

(Mrk 7.31-37)

²⁹ Jeju ɔti low'ə'ti non, aw ta ba'ti ki Galile. Al aw dɔ mbal'ti, isi nanga. ³⁰ Bulə de'gi ngayn rei rɔ Jeju'ti ki nje mote'gi ki njekumtɔ'gi, ki nje kingə tuji'gi ki nje mbiboy'gi ki elita el, taa njemonyi'gi ki rangi ngayn non bay. Rei ki njemonyi'gi kin buki'de non Jeju'ti, ningə Jeju aji'de. ³¹ In nya ki əti bulə de'gi bol ngayn, kadi nje mbiboy'gi elita num, nje kingə tuji'gi ingəi lapiya nga num, nje mote'gi njiyəi num, taa njekumtɔ'gi kaa oyi lo num tɔ, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti lə Isirayel'gi.

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər sɔ sɔi bay

(Mrk 8.1-10; Mat 14.13-21)

³² Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'oo kumtondoo lə bulə de'gi kin, tado ndɔ mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi sɔi goto. Ningə m'ge kadi m'inyə'de ki me'de ki bo ba el, nan to bo ində taa togi'de row'ə.» ³³ Ə njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «J'a j'in ki mapa ra dilələ'ti ne, ə bulə de'gi ki əti bol be kin a sɔi asi'de wa?» ³⁴ Ningə Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri ki ngann kanji'gi nden dɔ'ti.» ³⁵ Ə Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. ³⁶ Ningə ɔy mapa ki siri ki ngann kanji'gi kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə dɔ'ti, ningə gangi nan'ti,

adi njendo'gi læ'ne, adi adi bulə de'gi sɔi. ³⁷ De'gi pəti sɔi nya ndanni, adi njendo'gi kawɪ gində'gi ki nanyi rosi kara siri. ³⁸ De'gi ki sɔi nya, asi dingəm'gi dər sɔ, de tudə dene'gi ki ngann'gi ki sɔi nya səm'ti el. ³⁹ Go'ti, Jeju inyə bulə de'gi adi awi, ningə al me to'ti, aw dɔnangi Magadan'ti.

16

Parisi'gi ki Sadusi'gi, dəji nyakɔji Jeju
(Mrk 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Parisi'gi ki Sadusi'gi, rei rɔ Jeju'ti dəji'ə kadi ra nyakɔji ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. Dəji'ə be, to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ² Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Loki kadi aw to ur ningə eli eyina: “Lo a to maji, tado dɔran kər njoo.” ³ Loki lo ti ki sin ba ningə, eli eyina: “Bone ndi a ədi, tado dɔran kər wuu.” In be ə, asi kadi gəri ɓal kum dɔran, nga ra bann be ə nyakɔji'gi ki isi rai nya dɔkagilo'ti ki bone taa asi gər el wa! ⁴ De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone, in de'gi ki majel, ki njekuwə marum, ndigi kadi n'oyi nyakɔji, nan nyakɔji madi ki rangi ki kadi a oyi ore dɔ nyakɔji læ Jonasi goto nga.» Ningə inyə'de, ə ɔti aw.

Hum læ Parisi'gi ki læ Sadusi'gi
(Mrk 8.14-21; Luk 12.1-6)

⁵ Loki isi awi dow ba'ti ki kare, me njendo'gi oy dɔ mapa'ti ki kadi ɔyi. ⁶ Nga ningə Jeju el'de ene: «Oyi maji! Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔji'n dɔ hum læ Parisi'gi, ki hum læ Sadusi'gi.» ⁷ Nan ingi isi mərɪta kin yo dɔ'de'ti eyina: «In tado kɔy ki j'ɔyi mapa el!» ⁸ Nan Jeju gər mərta læ'de, adi el'de ene: «In de'gi ki kunme læ'se in ndikiri ba, tado ri ə isi mərɪta ki dɔ mapa'ti ki ɔyi el wa? ⁹ In gəri me nya'gi el kaa ɓay wa? Me'se olo dɔ mapa'ti ki mi ki dingəm'gi dər mi sɔi kin el wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹⁰ Taa mapa ki siri ki dingəm'gi dər sɔ sɔi kin kaa me'se olo dɔ'ti el num tɔ wa? Ndəki ɔyi ndəgə ki nanyi kara bann ə in tɔli wa? ¹¹ Ta ki m'el m'ene: Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, ɔjido hum læ Parisi'gi, ki hum læ Sadusi'gi kin, in ta ki sɔw dɔ mapa el, kin ra bann be ə asi kadi gəri me'ə el wa?» ¹² Lo kin'ti nga a gəri toki el'de kadi n'indəi kumkədi dɔ rɔ'de'ti, ɔjido hum ra mapa el, nan ɔjido nyando læ Parisi'gi ki Sadusi'gi.

Piyər el toki Jeju in de ki Luwə mbət'ə
(Mrk 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Loki Jeju aw te dɔnangi Sejare'ti ki Pilipi, dəji njendo'gi læ'ne ta ene: «De'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki, m'in Ngonn de m'in nan wa?» ¹⁴ Ə Njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eli

eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekelta ki ta Luwə'ti Jeremi eke ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki do'se, eli eyina m'in nan wa?» ¹⁶ Ə Simon Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngonn lə Luwə ki nje kisi kum ba!» ¹⁷ Ningə Jeju el Simon ene: «In nje majikur, Simon ki ngonn Jonasi, tado in de ə te ki do nya kin adi in gər el, nan in Bai ki nje kisi me dōran'ti taa ə te ki do'a adi. ¹⁸ Nga ningə m'a m'el'i m'ene in Piyər (ki kər me'ə nan Mbal), ningə do mbal'ti kin ə m'a m'ində ngirə *Njekawnan'gi lə'm do'ti. Tōgi koy a ra si'ə nya madi el. ¹⁹ M'a m'ad'i lakele Konbe lə Luwə. Ningə nya'gi pəti ki a do dōnangi'ti ne, a doi dōran'ti tō, ə nya'gi pəti ki a tuti dōnangi'ti ne, a tuti dōran'ti tō.» ²⁰ Ningə ndəji njendo'gi ki tōgi'ne toki k'in ne Kirisiti, de ki Luwə mbət'ə kin, kadi eli taa de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mrk 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

²¹ In dōkagilo'ə'ti non, Jeju ulə ngirə toji njendo'gi adi gəri toki, maji kadi n'aw Jerujalem, n'ingə kon ngayn ji ngatōgi'gi'ti lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi. A tōli'ne, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'ne'ti, ə n'a n'te lo koy'ti. ²² Nan do ta'ti kin, Piyər ər Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a ene: «Luwə a ngəmi, jagi Burəbe, a adi nya kin te do'i'ti el!» ²³ Nan Jeju təl rō'ne, el Piyər ene: «Təl gogi Satan, ər rō'i kō sanyi rō'm'ti! In jiggi ki nje tugə'm, tado mərta lə'i in mərta ki in rō Luwə'ti el, nan in mərta lə de'gi.»

²⁴ Ningə go'ti, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rō'ne to nya madi el, kadi in be un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁵ Be ə toki rōta'ti, de ki ge kaji rō'ne inbe dōnangi'ti ne a ilə rō'ne kō. Nan de ki ilə rō'ne kō tado lə'm, a isi ki do'ne taa gogi. ²⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki dōnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji ə, maj'a to ra be wa? Nya madi ki de a adi ər'n tor ndil'ne to non wa? ²⁷ M'in Ngonn de m'a m're ki malayka'gi lə'm me toji'ti lə Bai Luwə, ningə m'a m'ugə goji de ki ra kigo kulə ra'a'ti. ²⁸ Toki rōta'ti, adi m'el'se: de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə a oyi m'in Ngonn de ki a re to Ngar kin taa.»

17

Jeju mbəl rō'ne
(Mrk 9.2-3; Luk 9.28-36)

¹ Ndo mehen go'ti, ningə Jeju ər Piyər num, Jaki num, taa Jan ki ngonnkon Jaki num tō, ə aw se'de, do mbal'ti ki ngal

sanyi ki ndөгө'gi. ² Low'ə'ti non, Jeju mbəl takum'ne. Ta kum'ə unji to kadi be, taa ku ki rə'a'ti kaa unji to kadi be to*. ³ Ningə low'ə'ti non, Moji ingi ki Eli tei ki rə'de'ti bus, ra elita ki Jeju. ⁴ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Burəbe, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. Re in ge ə, m'a m'ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in nya Moji, ə ki kare in nya Eli to.» ⁵ Loki Piyər ra elta ta'ne'ti ba bay ningə nyi, kilndi ki kunj'ə to, in dow də'de bigum. Ningə ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, in ki nəl'm ngayn kadi m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ⁶ Loki njendo'gi oyi də ta kin ningə, osi ki takum'de nanga, bol təl'de. ⁷ Ə Jeju re rə'de'ti, ədi'de ə el'de ene: «Indəi taa, ə adi bol ra'se el.» ⁸ Nga ningə, loki eyina n'uni kum'de ki taa ningə, oyi de madi ki rangi el, oyi Jeju ki kar'ne ba par.

⁹ Loki in də mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ində ndu kin non'de'ti ene: «Eli nya ki ra nya adi oyi kin de madi el, biti kadi m'in Ngonn de m'te dann njekoy'gi'ti.» ¹⁰ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tadə ri inbe ə, njendo ndukun'gi eyina maji kadi Eli re kete taa wa?†» ¹¹ Ə ilə'de'ti ene: «In ki rəta'ti kadi Eli a re kadi ra go nya'gi pəti adi asi nan gogi.» ¹² Ningə m'in, adi m'el'se madi oyi, Eli re ə binəm, ə de'gi gəri el, adi rai si'ə nya ki me'de ge. Be to a, Ngonn de kaa a ingə'n kon ji'de'ti. ¹³ Lo kin'ti, njendo'gi gəri kadi ta ki Jeju el'de kin səw də Jan Batisi.

Jeju adi lapiya ngonn ki njedamsil

(Mrk 9.14-29; Luk 9.37-43)

¹⁴ Loki təli isi rei ki rə bulə de'gi'ti, dingəm madi kare re rə Jeju'ti, osi məkəsi'ne nanga non'a'ti, el'ə ene: ¹⁵ «Burəbe, oo kumtondoo lə ngonn'm ki dingəm, ki damsil ra'a adi ingə kon ngayn kin. Dəkagilo'gi madi, isi tosi ki por'o ge ki me mann'ti ge. ¹⁶ M're si'ə rə njendo'gi lə'i, nan asi kadi adi'ə ingə lapiya, el.» ¹⁷ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dəkagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann taa wa? Rei si'ə rə m'ti ne.» ¹⁸ Ningə Jeju ndangi ndil ki majel ad'a te rə ngonn'ti, par ə tanan'ti non, ngonn ingə lapiya nga.

¹⁹ Go'ti, njendo'gi rei rə Jeju'ti, loki in si'ə ki kar'de ba, dəji'ə eyina: «Tadə ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Asi el, tadə kunme lə'se in ndikiri ba. Ningə kadi m'el'se toki rəta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi ki bari'ə mutardə kin be mindi

* 17:2 17.2 2Pi 1.16-18 † 17:10 17.10 Mal 3.23

kaa, a eli mbal kam eyina: “Ɔti, aw ra nu be” ə, a Ɔti kadi aw ra. Nya ki a dum d’se goto.» [²¹ Taa, ko ndil’gi ki be kin, de a tuwə’de ki takul kelta ki Luwə ki kogi rɔ nyakuso ta.]

Jeju təl elta ki dɔ koy’ne’ti ki kində’ne lo koy’ti bay
(Mrk 9.30-32; Luk 9.43-45)

²² Ndo kare njendo’gi sii nan’ti pəti Galile’ti, ə Jeju el’de ene: «A uləi m’in Ngonn de ji de’gi’ti. ²³ Kadi a tɔli m’in, nan ndo ki kon mutə go koy’m’ti, ə m’a te lo koy’ti.» Ta kin ɔr tɔgi njendo’gi ə təl ɔr bay.

Jeju ingi ki Piyər ugəi lambo ki me Kəy’ti lə Luwə

²⁴ Loki Jeju in ki njendo’gi rei tei Kapernayim’ti, nje ki isi taai lambo me Kəy’ti lə Luwə rei rɔ Piyər’ti dəji’ə eyina: «Njendo’sə nya ugə lambo ki me Kəy’ti lə Luwə el wa?‡» ²⁵ Ə Piyər ilə’de’ti ene: «Oyo, ugə lambo.» Ningə Piyər re te be ningə, Jeju un ta kete el’ə ene: «Mərta lə’i in ri ə Simon? Nan’gi ə in njetalambo’gi ki nje taa nyagangi’gi dɔ de’gi’ti ki ngar’gi ki donangi’ti ne gangi wa? In ngann nje be’gi eke in mbah’gi wa?» ²⁶ Ə Piyər el’ə ene: «In mbah’gi.» Loki ene: «Mbah’gi», Jeju ene: «Re in be ə, ngann nje be’gi, rai kare ənn. ²⁷ Nan re in be kaa, kadi j’in ə ji təl jigi tugə de’gi kam el, ə aw babo’ti, ilə kuy, uwə’n kanji ki dɔkete ki a re un kuy, ningə te ta’a, ə a ingə silə kare ta’a’ti, kadi ugə’n lambo lə’i, lə’m tɔ.»

18

De ki in kibo me Konbe lə Luwə
(Mrk 9.33-37; Luk 9.46-48)

¹ Dɔ kad’a’ti inbe kin, njendo’gi rei dəji Jeju eyina: «Nan ə in kibo me Konbe’ti lə Luwə wa?» ² Ə Jeju bar ngonn ki du ad’a re ra dann’de’ti, ³ ningə el’de ene: «Tokɔ rɔta’ti, adi m’el’sə, re in mbəli təli toi to ngann’gi be el ə, a uri me Konbe’ti lə Luwə el. ⁴ De ki sɔl dɔ’ne lɔm lɔm to ngonn be ə, de’ə kin a in kibo ngayn me Konbe’ti lə Luwə. ⁵ Re de uwə ngonn ki be kin rɔ’ne’ti, me tɔ’m’ti ə, in m’inbe ə de’ə kin uwə’m rɔ’ne’ti.

Jeju ndəji de’gi dɔ majel’ti
(Mrk 9.42-48; Luk 17.1-2)

⁶ «Kin ə tokɔ de madi ra adi ki kare dann nje ki du’ti kam ki uni me’de adi m’in, osi me majel’ti ə, in soti ngayn bay tado li’ə kadi dɔi mbal kibo ngayn mində’ti, ə ɔsi’ə iləi’ə bul ba’ti. ⁷ Kumtondoo ki dɔ de’gi’ti ki donangi’ti ki nje re ki nya’gi ki isi tugəi madi de’gi jigi’ti adi osi. Tokɔ rɔta’ti,

maji kadi nya'gi ki nje tugə de'gi jigi'ti toi, nan kumtondoo in læ de ki njera kadi de osi. ⁸ Kin ə ji'i eke nja'i rai nu adi osi me majel'ti ə, gangi'de ilə'de kə sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare eke nja'i kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, eke nja'i'gi joo pəti, ə iləi nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁹ Kin ə kum'i kare rai adi osi majel'ti ə, ɔr'ɔ ilə kə sanyi. Tado, in soti kadi ingə kaji ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i'gi joo pəti, ə iləi nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. ¹⁰ Oyi maji! Kadi kidi ki kare dann ngann'gi'ti kin el, tado, toki rəta'ti, malayka'gi lə'de sii ki dokagilo'gi pəti, takum Bai'ti ki isi dəran'ti taa. [¹¹ Tado m'in Ngonn de m're tado kaji de'gi ki nanyinan*.]

Kujita do bati'ti ki nanyi
(Luk 15.3-7)

¹² «De madi aw ki bati'gi bu, ə in ki kare nanyi, ningə, inyə ndəgə'gi ki dojikara gidə in jikara do mbal'ti, ə aw sangi in ki nanyi kakin. Eke kigo ko'ə'ti lə'se, ta ri ə a eli do lo kin'ti wa? ¹³ Toki rəta'ti, adi m'el'se, re ingə bati ki nanyi kin ə, rə'a a nəl'ə ngayn do'a'ti utə nje ki dojikara gidə in jikara ki nanyinan el kin. ¹⁴ Be tə ə, Baw'se ki isi me dəran'ti, ge kadi ki kare dann ngann'gi'ti kaa nanyi kə el.»

Row kingə de ki ra majel

¹⁵ «Loki ngonnkon'i ra majel ə, aw ingə, in si'ə joo ba, ningə ulə ji'i do majel'ti li'ə ki ra, ad'a gər. Re oo ta lə'i ningə, in ingə ngonnkon'i gogi. ¹⁶ A re oo ta lə'i el ningə, aw un de ki rangi kare, eke de'gi joo sə'i, aw ingə'n'ə bay. In ra be kadi "nya'gi pəti in ki kun ndu do'ti kigo ta'ti lə de'gi joo eke mutə ki kadi manyinaj'a". ¹⁷ Kin ə re mbəti koo ta lə'de ə, el njekawnan'gi. Ə re mbəti koo ta lə Njekawnan'gi bay tə ningə, kadi oo'ə to de ki gər Luwə el, eke to njetalambo be. ¹⁸ Toki rəta'ti, adi m'el'se: nya'gi pəti ki a doɪ dənangi'ti ne, a doɪ dəran'ti tə, ə nya'gi pəti ki a tuti dənangi'ti ne, a tuti dəran'ti tə.»

¹⁹ «Toki rəta'ti, m'el'se m'adi in gəri bay: re de'gi joo dann'se'ti, indəi ndu'de nan'ti dənangi'ti ne, kadi dəji nya ri ki uwə me'de ə, Bai ki isi me dəran'ti a adi'de. ²⁰ Tado loki de'gi joo eke mutə kawinan, me tə'm'ti ə, m'in dann'de'ti non.»

K'inyə go majel'gi læ nan kə
(Luk 17.4)

²¹ Lo kin'ti, Piyər ɔti ki rə Jeju'ti dəj'ə ene: «Burəbe, kin ə ngonnkon'm ra sə'm majel ə, kadi m'inyə go kə nja bann

* **18:11** 18.11 Barta kin goto me makitu'gi'ti madi ki ndangi kete nu ki ndonn ta Gireki. † **18:16** 18.16 Ndukun ki nja joo 19.15

m'ad'a wa? Kadi m'inyə go kə bitı nja siri wa?» ²² Ə Jeju el'ə ene: «M'el m'ene bitı nja siri el, nan bitı nja dəsiri nja siri.»

²³ «In be ə, Konbe lə Luwə to to ta kin be: Ndo kare ngar madi ge kadi nje ra kulə'gi lə'ne udəi kər nya'gi lə'ne non'ne'ti adi n'oo. ²⁴ Ə ulə ngirə, adi rei ki in ki kadi a ad'a nar ki dum kudə kər'ə. ²⁵ Nan dingəm kakin aw ki nya ki kadi ugə'n bəngi kin el, adi be'ə un ndu'ne kadi ndogi'ə, ne'ə ki ngann'a'gi, ki nya maji'gi li'ə ba pəti tor bəngi'ti kin. ²⁶ Ə nje ra kulə osi nanga non be'ne'ti, non uwə nja'a ene: "Si sə'm də'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin pəti." ²⁷ Nga a, lo kin'ti, be'ə oo kumtondoo li'ə, adi inyə bəngi ki də'a'ti kin kə, ə inyə'ə adi aw kare.

²⁸ «Loki de ki bəngi in də'a'ti kakin ene n'te ki taga ningə, ingə madikulə li'ə kare ki in, aw ki bəngi lə'ne ki nden be par də'a'ti, ə osi si'ə uwə, səkirə mind'ə, ningə el'ə ene: "Ugə'm bəngi ki də'i'ti!" ²⁹ Ə mad'a osi nanga non'a'ti, non də'a'ti ene: "Si sə'm də'ti, ə m'a m'ugə'i bəngi kin." ³⁰ Nan mbəti, adi aw si'ə bitı ilə dangay'ti, nginə'n ta bəngi ki kadi ugə'n'ə. ³¹ Loki madikulə'gi oyi nya ki ra kin ningə, to rə'de ngayn adi ai ərı poy nya'gi kin pəti be'de adi'ə oo. ³² Ə ngar bar'a ad'a re, ningə el'ə ene: "In nje ra kulə ki majel, m'inyə go bəngi ki də'i'ti pəti kə tadə non ki in non də'm'ti. ³³ Nga in, ri ə ərı kadi oo kumtondoo lə mad'i tokı m'in m'oo'n kumtondoo lə'i kin be tə el wa? ³⁴ Lo kin'ti, wongi ra be'ə də'a'ti ngayn, adi ilə dangay'ti, lo ra kulə'ti ki kon, bitı kadi ugə'n bəngi ki də'ne'ti pəti tigə. ³⁵ Ningə Jeju ilə də'ti ene: In be tə ə, Bai ki isi dərən'ti taa, a ra'n'se, loki de madi dann'se'ti, inyə go majel kə k'inyə ki in ngarme'ə'ti adi ngonkon'ne, el."»

19

*Ta ki də gangi nan'ti lə dene ki dingəm
(Mrk 10.1-12; Luk 16.18)*

¹ Loki Jeju təta ta'gi ningə, ətı Galile'ti, aw dənangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, adi aji'de də monyi'gi'ti lə'de. ³ Parisi'gi ətı rei rə Jeju'ti, dəji'ə ta to kuləkikiyə tadə kuwə'n'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, əjido nya ki ra ki ra adi nəl'ə el eke adi tarow el wa?» ⁴ Ə Jeju ilə de'ti ene: «In tudəi Makitu lə Luwə ki ndangi kin el bitı wa? "Lo kulə ngirə kində nya'gi'ti Luwə ra dingəm ki dene*", ⁵ ningə el ene: in be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi

* 19:4 19.4 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 5.2

nan ki ne'ne[†] kadi tɛli darɔ ki kare. ⁶ Lo kin'ti, a in joo el nga, nan in darɔ ki kareba. Ningə nya ki Luwə dɔɔ nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el."» ⁷ Ə eli Jeju eyina: «Nga ra bann be ə Moji adi ndu ene re dingəm tuwə ne'ne ningə maji kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti wa?» ⁸ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji adi'n'se tarow kadi tuwəi ne'se'gi, nan lo kulə ngirə nya'gi'ti, in be el. ⁹ Nga ningə, adi m'el'se, re de tuwə ne'ne, tado nya ki rangi um in ta lə kaya ki ra el, ə taa dene ki rangi ə, de'ə kin təl njekuwə marum.»

¹⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Re in kin ə in ndu ki to dɔ dingəm'ti ki rɔ dene'ti ə, taa dene el in soti.» ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «De'gi pəti gəri me ta kin el, nan nje ki Luwə adi'de ta row'ə par. ¹² De'gi madi in non, taai dene el, tado tɔgi'de sangi dene goto, ningə in nya ki tei me kon'de'ti nu; nje ki madi'gi in tado kɔr ki ɔri'de kuji, ə nje ki nungi, mbeti taa dene tado Konbe lə Luwə tɔ. De ki asi kadi gər me ta kin ningə kadi gər.»

Jeju njangi dɔ ngann'gi ki du

(Mrk 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rɔ Jeju'ti kadi njangi dɔ'de, ə elta ki Luwə tado lə'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Ə Jeju el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ki rɔ'm'ti, um ɔgi'de tarow el, tado Konbe lə Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be.» ¹⁵ Go'ti, Jeju njangi dɔ'de, ə ɔti ilə dɔ'ne aw lo ki rangi'ti.

Ta ki dɔ ngonn ki basa ki njenyakingə

(Mrk 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Ndo kare, dingəm kare re rɔ Jeju'ti, ningə dəj'ə ene: «Njendo de'gi, in ri ki maji, ə kadi m'ra, ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Tado ri ə dəji'm ta dɔ nya ki maji'ti wa? De ki maji in kareba. Re in ge kur me kumngayira'gi ningə, in təl rɔ'i go mbərkikində'gi'ti.» ¹⁸ Ə dingəm kakin dəji Jeju ene: «Mbərkikində'gi ki ra wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «A tɔl de el, a uwə marum el, a bogi el, a mannaji ki ngom dɔ mad'i'ti el[§], ¹⁹ ɔsi kurə baw'i ki kon'i, taa a ndigi de mad'i to darɔ'i in be be*.» ²⁰ Ningə ngonn ki basa ene: «Nya'gi kin pəti, m'təl rɔ'm go'ti nga. Nga ki ne kin, in ri bay ə nanyi'm kadi m'ra wa?» ²¹ Ə Jeju el'ə ene: «Re ge kadi asi nan tapi takum Luwə'ti ningə, aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi lə'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningə a aw ki nyakingə ngayn dɔran'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki ngonn

† 19:5 19.5 Lo tum ginn nya'gi 2.24 ‡ 19:7 19.7 Ndukun ki nja joo 24.1

§ 19:18 19.18 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20 * 19:19 19.19 Lebitiki 19.18

ki basa oo ta'gi kin ningə, ɔti aw ki ronel el, tado in de ki aw ki nyakingə'gi ngayn.

²³ Ə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se, a ngan ngayn ki rə njenyakingə'ti kadi ur me Konbe'ti lə Luwə, ²⁴ ningə m'təl m'el'se bay, in nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur me Konbe lə Luwə.» ²⁵ Ta kin əti njendo'gi bol ngayn, adi eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁶ Ə Jeju ində manji'de ba ningə el'de ene: «Ki rə de'gi'ti lowə goto, nan ki rə Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁷ Ə Piyər un ta el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyə nya'gi lə'je pəti, ə j'un go'i kin, ri ə j'a j'ingə wa?» ²⁸ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rota'ti, adi m'el'se: ndo ki nya'gi pəti a indəi ngirə'de kində ki sigi, ə m'in Ngonn de m'a m'nji do kumbər konbe'ti lə'm, ki de'gi a toji'm'in kin ningə, ingi ki uni go'm kin, ingi kaa a isi do kumbər konbe'ti ki do'gi gidə in joo kadi gangi ta do ginn kaw Isirayel'ti ki do'gi gidə in joo. ²⁹ Ningə re de madi, inyə kəy lə'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki konnann'ne'gi, ki kon'ne, ki baw'ne, ki ngann'ne'gi eke donangi lə'ne tado lə'm ə, a ingə nya'gi kin do'ti nja fu, taa a ingə kaji ki a to biti ki non'ti to. ³⁰ Nga ningə, de'gi ngayn ki kete, a təli nje ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli nje ki kete to.»

20

Kujita do nje ra kulə me ndoo nju'ti

¹ «Konbe lə Luwə to to be nje kəy, ki te ki sin ba kadi n'oy nje ra kulə'gi kadi rai kulə me ndoo nju'ti lə'ne kin be. ² Ndu'de osi nan'ti ki nje ra kulə'gi, kadi adi'de nar ki lo ra kulə'ti ki ndo kare, ningə adi'de awi me ndoo nju'ti. ³ Loki te ki kadi ki jikara ki sin ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai tambalo'ti ki kanji ra kulə, ⁴ ə el'de ene: “Ingi kaa, ai me ndoo nju'ti lə'm rai kulə, ə m'a m'adi'se nyakugə goji ki asi gorow'ə'ti.” ⁵ Ningə ɔti awi. Loki te taga ki kadi ki jam do be'ti num, ki kadi ki kəti be'ti num ningə, ra kah'a'ti kakin bay. ⁶ Go'ti, te re ki kadi ra binyə bilə ningə, oo nje ra kulə'gi ki rangi bay, ki rei rai non, ə el'de ene: “Ra bann ə sii lo kin'ti lo sol, ki kanji ra kulə wa?” ⁷ Ə iləi'ə'ti eyina: “De ki unn'je kulə'ti goto.” Ə el'de ene: “Ingi kaa, awi me ndoo nju'ti lə'm rai kulə to.”

⁸ «Loki kadi ur ningə, njendo'gi nju el njengəm nya li'ə ene: “In bar nje ra kulə'gi, ə adi'de nyakugə goji'de, ulə ngirə do nje re gogi'ti, təl taa do nje re kete'ti.” ⁹ Nje re ki kadi ra binyə bilə, nan nan kaa ingə nar ki lo kulə'ti ki ndo kare. ¹⁰ Lo kin'ti, nje re do kete rei yan'de nga ningə, məri kadi

n'a n'ingøi nar ki utø yan madi'de'gi, nan ingi kaa, ingøi nar ki lo kulø'ti ki ndø kare inbe kakin tø. ¹¹ Loki isi taai nar kin, barita ki njendø ¹² eli eyina: "Nje ki rei gogi ne kin, rai kulø kadi kareba par, ningø in adi'de nar ki asi nan ki yan'je, j'in ki ji ra kulø sin biti kadi ur, adi kadi ndaw'je." ¹³ Lo kin'ti, nje ndø elta ki kare dann'de'ti ene: "Madi'm, nya madi kare ki low'ø'ti el ki m'ra sø'i goto. Ndu'je sø'i osi nan'ti dø nar'ti ki lo kulø'ti ki ndø kare el wa? ¹⁴ Taa nya lø'i, ø aw. M'ge kadi m'adi in ki re gogi nya kin, toki m'ad'i kin be tø. ¹⁵ In gorow'ø'ti kadi nya ki me'm ndigi ø m'ra ki nyakingø lø'm el wa? Eke in ta lø'i kadi me'i tuji tado maji ki m'ra wa?" ¹⁶ Nga ningø Jeju ilø'ti ene: In be ø, nje ki gogi a tøli nje ki kete, ø nje ki kete a tøli nje ki gogi tø.»

Jeju elta dø koy'ne'ti ki te'ne lo koy'ti bay

(Mrk 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Ta kaw ki Jerujalem'ti, loki in dø row'ti, Jeju ujø rø'ne ki njendo'gi ki døgi gidø in joo gødi kare, ningø el'de ene: ¹⁸ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, ningø a uløi m'in Ngonn de ji kibo'gi'ti lø njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lø Luwø. A gangi ta koy dø'm'ti, ¹⁹ ningø a uløi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi kogi dø'm'ti ge, tindøi m'in ki ndøy hawlay ge, børi m'in kagidøsi'ti ge. Nan ndø mutø tum ginn'ø ndø koy'm'ti ø, m'a m'te lo koy'ti.»

Kon Jaki in ki Jan døji nya Jeju

(Mrk 10.35-45)

²⁰ Go'ti, kon ngann lø Jebede re ki ngann'ne'gi rø Jeju'ti, ningø kon ngann'gi øsi mækøsi'ne nanga non Jeju'ti tado døj'ø nya kare. ²¹ Ø Jeju døj'ø ene: «In ri ø in ge wa?» Ningø, el'ø ene: «Un ndu'i kadi ngann'm'gi ki joo kam, de kare isi døjikøl'i'ti, ø in ki nungi isi døjigøl'i'ti tø, loki a isi dø kumbøer Konbø'ti lø'i.» ²² Lo kin'ti non, Jeju ilø'ti ene: «In gøri me nya døji lø'se kin el. A asi kadi ingøi køpi kon ki m'aw to m'ingø kam kare mindi wa?» Ningø eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» ²³ Ø Jeju el'de ene: «Kon ki m'aw to m'ingø kam, ø røta a ingøi kare, nan ta ki øjido kisi døjikøl'm'ti eke døjigøl'm'ti; in ta lø'm kadi m'in ø m'adi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki Bai Luwø ra go'ø kete nu tado lø'de.» ²⁴ Ndøgi njendo'gi ki døgi, loki oyi ta'gi kin, rø'de nøl'de ki ngann lø Jebede ki joo kin el. ²⁵ Be ø, Jeju bær'de pøti ki rø'ne'ti, el'de ene: «In gøri kadi nje konbø'gi dø ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dønangi'ti ne, sii uwøi'de ginn tøgi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetøbar kaa, onyibe dø'de'ti bay tø. ²⁶ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningø, kadi tøl nje ra kulø lø'se pøti. ²⁷ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki døkete

dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər lə'se tɔ. ²⁸ In be tɔ ə m'in Ngonn de kin m're kadi de'gi taa rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de, taa m'adi rɔ'm kadi m'ugə'n dɔ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa tɔ.»

Jeju aji njekumtɔ'gi joo

(Mrk 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi tei me be'ti ki Jeriko ki taga, bulə de'gi ngayn njiyəi go'de'ti muki muki. ³⁰ Ningə njekumtɔ'gi joo sii ngang'i row'ti. Loki oyi kadi in Jeju ə isi ində dər ningə, uni ndu'ne ki taa eyina: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi*, oo kumtondoo lə'je!» ³¹ Bulə de'gi ndangi'de kadi uti ta'de, nan njekumtɔ'gi uni ndu'de ki taa inbe bay eyina: «Burəbe, Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'je!» ³² Lo kin'ti, Jeju ra lokati, bar'de, ningə dəjji'de ene: «In ri ə, gei kadi m'ra madi'se wa?» ³³ Ə iləi'ə'ti eyina: «Burəbe, ji ge kadi kum'je te adi j'oo'n lo!» ³⁴ Jeju oo kumtondoo lə'de, ə ɔdi kum'de, par ə tanan'ti non, kum'de oo lo, adi uni go'ə.

21

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi dɔ be ki Jerujalem ndəkba ki be ki Betipaje, ki kadi mbal kagi buni'gi'ti, ulə njendo'gi joo, ² el'de ene: «Awi me ngonnbe'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi kon koro ki dɔi'ə, ngonn koro ra gəd'ə'ti, ningə tuti'ə, ə rei se'de adi'm'in. ³ Re de madi el'se nya madi ə, iləi'ə'ti eyina: "Burəbe ə ge'de," ə a inyə'de kalangi ba kadi tuti'de.»

⁴ Nya kin a ra nya be kadi ta ki Luwə el ki njekeltakita Luwə'ti el kin tɔlta'ne:

⁵ «Eli de'gi ki Siyon'ti eli eyina:

Oyi ngar lə'se a re dɔ'se'ti,

In de ki sɔl lɔm lɔm,

Isi dɔ kon koro'ti, in ki ngonn koro*.»

⁶ Njendo'gi ai, rai toki Jeju el'n'de. ⁷ Rei ki kon koro in ki ngonn koro kakin ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti, ningə Jeju ala isi dɔ'ti. ⁸ Bulə de'gi ngayn lowi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi tətəi mbi kam'gi, tiləi dɔ row'ti. ⁹ Bulə de'gi nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana, Ngonnkaw Dabidi!

Kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe!

* **20:30** 20.30 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki dɔ'ti ginn makitu'ti nanga. * **21:5** 21.5 Ejay 62.11; Jakari 9.9

Ojana, tɔʒi in ki dɔ Nje kisi dɔran'ti taa†!»

¹⁰ Loki Jeju ur Jerujalem'ti, loki me be'ti ba pɛti ndigi bir bir. Adi de'gi dɛʒi rɔ'de ta eyina: «In de ki bann wa?» ¹¹ Ə bulə de'gi iləi'de'ti eyina: «In Jeju, njekeltakita Luwə'ti, ki Najareti, dɔnangi Galile'ti.»

*Jeju tuwə njeragati'gi nati Kəy'ti lə Luwə
(Mrk 11.15-19; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)*

¹² Go'ti, Jeju aw ur nati Kəy'ti lə Luwə, ningə tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kɔ. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki dɔbe'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹³ Ningə el'de ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə, nan ingi, təli'ə lokiyəɔ lə njebogig'gi yo‡!» ¹⁴ Lo kin'ti non, njekumtɔ'gi ki mote'gi, rei rɔ'a'ti nati Kəy'ti lə Luwə, adi adi'de lapiya. ¹⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi nya'gi ki əti bol ki Jeju ra'de, ki ndu ngann'gi ki isi bar nan'ti Kəy lə Luwə ene: «Ojana Ngonnkaw Dabidi!» kin ningə, me'de on'de, ¹⁶ adi eli Jeju eyina: «Oo ta ki ngann'gi ra eli kam wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Oyo, m'oo, nan ke in tudəi ndu Luwə ki ndangi eyina:

“Ra adi ngann'gi ki du, ki nje to ta mba'ti kaa, ta'de ulə tɔʒi dɔ'i'ti” kin el wa§?»

¹⁷ Ningə lo kin'ti, Jeju inyə'de non, ə te me bebo'ti kɔ, aw Betani'ti, aw isi nu.

*Jeju mann kagi mbaykote
(Mrk 11.12-14,20-24)*

¹⁸ Lo ti go'ti ki sin, Jeju təl isi re me bebo'ti, bo ra'a. ¹⁹ Ə oo kagi mbaykote ki ra kadi row'ti, tɔ kadi n'aw ginn'ti, nan loki re ndəkba ningə, oo mbi'ə'gi par um oo kanda el. Ə Jeju el mbaykote kakin ene: «A andi gogɛ el biti ki non'ti.» Ningə low'ə'ti non, mbaykote tuti. ²⁰ Loki njendo'gi oyi nya kin, əti'de bol ngayn, adi dɛʒi ta eyina: «Ra bann ə low'ə'ti ne par ə kagi tuti wa?» ²¹ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Tokɛ rɔta'ti, adi m'el'se, re awi ki kunme, ə me'se tɔsi el ə, in nya ki m'ra ki mbaykote kin par ə a rai el, nan re eli mbal kam eyina: “Ɔti lo kin'ti rangi, aw osi me ba'ti,” kaa nya kin a ra nya. ²² Nga ningə, nya'gi pɛti ki a dɛʒi ki kunme, me kelta'ti ki Luwə ə, a ingəi.»

*Ta ki dɛʒi dɔ tɔgi'ti ki Jeju awi'n
(Mrk 11.27-33; Luk 20.1-8)*

† 21:9 21.9 Pa'gi 118.25-26 ‡ 21:13 21.13 Ejay 56.7; Jeremi 7.11 § 21:16 21.16 Pa'gi 8.3

²³ Jeju ur me Kəy'ti lə Luwə, isi ndo nya de'gi ningə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, rei ki rə'a'ti, dəji'ə eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tə ə adi ndu'ne ə isi ra'n wa el'je adi j'oo?» ²⁴ Ə Jeju təl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dəji'se ta kareba be tə. Re iləi m'in'ti ningə, m'in kaa m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tə. ²⁵ Nan ə ulə Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwə eke in de'gi wa?» Nan təli ra elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwə ə ulə'ə”, a dəji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ²⁶ A kin ə re j'eli j'ene: “In de'gi ə uləi Jan” ə a in ta ki rə bulə de'gi'ti tə, tado de'gi pəti oyi Jan kadi in njekeltakita Luwə'ti.» ²⁷ Be ə təli eli Jeju eyina: «Ji gər el.» Ə Jeju təl ilə'de'ti ene: «Re in be ə m'in kaa m'a m'el'se təgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tə.»

Kujita də ngannkonnan'gi'ti ki joo

²⁸ Jeju elta ki rangi bay ene: «Eli'm'in ta lə'se də ta'ti kin adi m'in m'oo. Dingəm kare aw ki ngann dingəm'gi joo, ə un ta el ki dəkete ene: “Ngonn'm, aw ra kulə me ndəo nju'ti bone.” ²⁹ Ningə ngonn kakin ilə baw'ne'ti ene: “M'a m'aw el,” ə isi ba bitə ningə me'ə uwə ki ta, adi ində aw. ³⁰ Dingəm re rə ngonn'ti ki nja joo, el'ə kaa ta ki el ngonnkon'a kakin, ningə in el ene: “Oyo, m'a m'aw bay,” ə aw el. ³¹ Eke dann ngann'gi'ti ki joo kin in ki ra ə ra go ndigi'ti lə baw'ne wa?» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «In ki dəkete.» Ə Jeju el'de ene: «Tokə rəta'ti, adi m'el'se, njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya a tei Konbe'ti lə Luwə non'se'ti. ³² Tado Jan Batisi re rə'se'ti, təji'se row ki dana, nan in taai me'ə el, nan njetalambo'gi ki dene'gi ki njera kaya'gi uni me'de. Ə ingi, oyi nya kin be kaa, me'se uwə'se ki ta go gogi ə adi inyəi gorow njiyə'gi ki majel kə, ə uni me'se el.»

*Kujita də nje ra kulə me ndəo nju'ti, ki nje me majel
(Mrk 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ Go'ti, Jeju el'de ene: «Uri mbi'se oyi kujita ki rangi bay. De kare ki njendəo nju in non, ningə ində singə gugi'n gidə gugi. Ur be kadi to mborei nju'ti, ningə ra ngonn kəy ngəmlo səm'ti. Ningə go'ti dəi ta nan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju, kadi to rai kulə ningə a kanyinan nya'a, ningə ətə aw mbah. ³⁴ Lokə kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər'gi lə'ne kadi awi taai kandi nya ndəo kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulə nju'ti adi'ne. ³⁵ Nan lokə bər'gi rei tei ningə, nje ra kulə'gi uwəi'de tindəi ki kare ngayn, təli ki nungi, ningə ki kon mutə, tiləi'ə ki mbal tə. ³⁶ Njendəo təl ulə ki bər'gi ki rangi, ngayn utə in ki kete inbe kin bay. Nan rai

se'de ko nya inbe ki rai ki nje ki kete kakin bay. ³⁷ Ta tol ta'a'ti, dingem tel ulə ngonn ne inbe ro'de'ti, ene: "A boli gidi ngonn'm." ³⁸ Nan nje ra kulə nju, loki oyi ngonn kakin ningə elinan dann'de'ti eyina: "Darə'a inbe kam ə a in nje nya nduwə! Rei adi ji töl'i'ə, ningə nya nduwə li'ə, j'a töl'i'ə yan'je'ti." ³⁹ In be ə, uwəi ngonn kakin ndori'ə, awi si'ə gidi lo ndoo'ti taga, töl'i'ə. ⁴⁰ Lo'ti kin Jeju dəji'de ene: Ndo ki dingem ki be nje ndoo kin a re ə, ri ə a ra ki nje ra kulə nju kin wa?" ⁴¹ Ə eli'ə eyina: «A toko de'gi ki majel kin ki toko ki ki kon ngayn, ə a adi ndoo lə'ne nje ki rangi, ki kadi a adi'ə kanda ki dokagilo'ə'ti ki oji.» ⁴² Ningə Jeju el'de ene: «In tudəi me makitu'ti lə Luwə oyi el wa?

"Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy.

In kin in kuləra Burəbe.

In nyakoji ki əti bol ə to takum'je'ti kin*."»

⁴³ Ningə adi m'el'se bay to: «A taai Konbe lə Luwə ji'se'ti, kadi töl'i adi ginn de'gi ki rangi ki kadi a rai kulə ki maji.

⁴⁴ Nga ningə, de ki osi do mbal'ti kin ə, a təti njeki njeki, a re in ə mbal kin osi do'a'ti to ningə, a rəkitə'ə rəkitə rəkitə.»

⁴⁵ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi oyi kujita kin ningə, gəri me'ə kadi in ta ki do'de'ti ə Jeju ra el.

⁴⁶ Ə sangi row kadi n'uwəi'ə, nan boli bulə de'gi, tado bulə de'gi oyi Jeju to njekeltakita Luwə'ti.

22

Kujita ki ojido bar de'gi lo nyakuso taa nan'ti
(Luk 14.15-24)

¹ Jeju ilə ro'ne el'de ta ki kujita bay ene: ² «Konbe lə Luwə to to ngar ki ra nyakuso kibo tado ngonn'o ki aw to taa dene kin be. ³ Ngar ulə njekulə'gi lə'ne adi awi eli de'gi ki bari'de lo nyakuso'ti, kadi rei, nan de'gi kakin mbəti. ⁴ Ngar təl ində taa ta njekulə'gi'ti ki rangi bay ene: "Ki ngosine kin, nyakuso oy nga, m'tol baw mangi'gi, ki binyə'gi ki bati'gi lə'm, ki boi mbul mbul maji, nya'gi pəti asinan, ə rei lo nyakuso taa nan'ti." ⁵ Nan de'gi ki bari'de kakin, usi'de do ta'ti li'ə kin el, ki kare aw lo ndoo'ti lə'ne, ki nungi aw lo gati'ti lə'ne ndəgə'gi, uwəi njekulə'gi adi'de kon ningə töl'i'de. ⁶ Ə nje ki nungi bay, uwəi njekulə'gi adi'de kon ge, toli'de ge.

⁷ «Lo kin'ti, wongi təl ngar, adi ulə ki njero'gi lə'ne adi awi toi ko njetol nya'gi kakin num, tuləi bebo lə'de por num to.

⁸ Ningə go'ti, ngar el njekulə'gi lə'ne ene: "Nyakuso taa nan oy nga, nan de'gi ki in ki bari'de, in de'gi ki asi ta te low'ə'ti

* 21:42 21.42 Pa'gi 118.22-23

el. ⁹ Awi ki tatorow'gi, bari de'gi pæti ki ngæi'de, adi'de rei lo nyakuso taa nan'ti." ¹⁰ Njekulæ'gi awi ki gorow'gi, kawi de'gi pæti ki ngæi'de, ki maji ge, ki majel ge, adi de'gi rosi me køy kadi de'gi soi nya taa nan'ti. ¹¹ Loki ngar ene n'ur køy kadi n'oo de'gi ki bari'de kakin ningæ, oo dingæm madi kare ki isi ki ku kuso nya taa nan rone'ti el. ¹² Æ ngar el'æ ene: "Madi'm, in ra bann æ ur køy ne ki kanji ku kuso nya taa nan rone'ti wa?" Ningæ dingæm kakin ilæ'ti el. ¹³ Nga a ngar el njekulæ'gi læ'ne ene: "Dõi ji'æ'gi ki nja'a'gi, æ ilæi'æ taga lo ki diw'ti, ki in lo ki a non'ti ge, a ngor ngangine'ti ge." ¹⁴ Toki røta'ti, Luwæ bar de'gi ngayn, nan nje ki mbæti'gi in ngayn el.»

Ta dɔ kugə lambo læ ngar kibo Sejar
(Mrk 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Parisi'gi ingæi nan, elinan ta, kadi n'iyæi kulæ n'uwæi Jeju me ta'ti ki n'a dæji'æ æ a te ta'a'ti. ¹⁶ Be æ, ulæi njendo'gi læ'de in ki de'gi madi ki me kuti'ti læ Erodi, adi awi eli'æ eyina: «Njendo, ji gær kadi in nje kelta ki røta'ti, in njendo de'gi row ki røta'ti ki næl Luwæ num, in bol kum'de el num, tado in bol k'in kibo eke kæti bol læ de'gi el. ¹⁷ Æ el'je adi j'oo ta ki me'i'ti: In gorow'æ'ti eke in gorow'æ'ti el kadi de ugø lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ¹⁸ Nan Jeju gær me majel læ'de, adi el'de ene: «In njekædikum de'gi! Tado ri æ iyæi kulæ kadi uwæi m'in wa? ¹⁹ Oji'm'in silæ ki kadi de a ugøn lambo adi'm'in m'oo.» Ningæ oji'æ silæ kare. ²⁰ Nga æ dæji'de ene: «Dɔ nan æ indæi, æ tɔ nan tɔ æ ndangi silæ'ti kin wa?» ²¹ Æ ilæi'æ'ti eyina: «In Sejar.» Æ Jeju tæl el'de ene: «Nya læ Sejar æ adi Sejar, nya læ Luwæ æ adi Luwæ tɔ.» ²² Ta ki Jeju el'de kin dum dɔ'de, adi inyæi'æ æ oti awi.

Ta dɔ kində taa læ njekoy'gi lo koy'ti
(Mrk 12.18-27; Luk 20.27-38)

²³ Ndo'a'ti non, Sadusi'gi ki in de'gi ki oyi kadi njekoy'gi a indæi taa lo koy'ti el, rei rɔ Jeju'ti dæji'æ eyina: ²⁴ «Njendo, Moji el ene: "Re de madi oy, ki kanji k'inyæ ngann'gi tor'ne'ti, maji kadi ngonnkona taa dene nduwæ kin, oji'n ngann'gi, kadi tei tor ngonnkona'ti*." ²⁵ Ki ojido ta kin, toki dann'je'ti, ngannkon nan'gi in siri ge be. Ki døkete taa dene, ningæ oji'n ngonnn el bay æ oy, adi inyæ dene nduwæ adi ngonnkone. ²⁶ Nya kin ra nya be, in dɔ ki nja joo'ti, ki ki nja mutæ'ti, biti te'n dɔ ki nja siri'ti. ²⁷ Go'de'ti pæti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ²⁸ Eke ndɔ ki njekoy'gi a indæi taa lo koy'ti æ, nan dann'de æ a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pæti taal'æ ne'de'ti.» ²⁹ Æ Jeju el'de ene: «In de'gi

* 22:24 22.24 Ndukun ki nja joo 25.5

ki indəmi row, tado in gəri Makitu læ Luwə el num, taa in gəri tɔgi læ Luwə el num tɔ. ³⁰ Ndo ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, dingəm'gi ki dene'gi a taai nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dɔran'ti. ³¹ Ki ɔjido kində taa lo koy'ti læ njekoy'gi, tudəi ta ki Luwə el'se kin el wa? ³² Luwə el ene: "M'in Luwə læ Abiraham, m'in Luwə læ Isaki, ki Luwə læ Jakobi." Luwə in Luwə læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə læ njekoy'gi el'." ³³ Bulə de'gi ki oyi ta læ Jeju, nyando li'ə əti'de bol ngayn.

Ndukun ki utə ndəgi ndukun'gi
(Mrk 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Loki Parisi'gi oyi kadi Jeju dum dɔ Sadusi'gi ningə, ingi kawinan. ³⁵ Ə ki kare dann'de'ti, ki in njendo ndukun'gi, iyə kulə me ta'ti, dəji Jeju ene: ³⁶ «Njendo, dann mbərkikində'gi'ti læ Luwə pəti me ndukun'ti, in ki ra ə in dɔ madi'ne'gi'ti wa?» ³⁷ Ə Jeju ilə'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, taa ki mərta lə'i ba pəti tɔʒ. ³⁸ In kin ə in ndukun ki dəkete ki utə mbərkikində'gi pəti. ³⁹ Ningə ndukun ki nja joo ki maj'a to'ti tɔ ə to kin: A ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be tɔʒ. ⁴⁰ Ndukun'gi læ Moji ba pəti, ki ta'gi læ njekeltakita Luwə'ti, ngirə'de in dɔ mbərkikində'gi'ti ki joo kin.»

De ki Luwə mbət'ə ki Dabidi
(Mrk 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Loki Parisi'gi kawinan kakin, Jeju dəji'de ta ene: ⁴² «Ki go mərta'ti lə'se dɔ Kirisiti'ti ki in De ki Luwə mbət'ə kin, oyi kadi in ginn koji'ti læ nan wa?» Ə eli'ə eyina: «In ngonnkaw Dabidi.» ⁴³ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann be ə Dabidi loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti bar'a "Be'm" wa?» ⁴⁴ Tado Dabidi el ene:

"Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene:
<In re isi dɔjikɔl'm'ti ne,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔgi'ti*»."

⁴⁵ «Ə re Dabidi bar'a Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti, ki in de ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi wa?» ⁴⁶ Lo kin'ti, de ki asi kadi ilə ta'ti kare be goto. Ningə in dɔ ndɔ'a'ti kin nu, de kaa sangi kadi n'dəj'ə ta el nga.

23

Jeju gangi ta dɔ njendo ndukun'gi ki Parisi'gi'ti
(Mrk 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

† 22:32 22.32 Tekitaga 3.6, 15 ‡ 22:37 22.37 Ndukun ki nja joo 6.5 § 22:39 22.39 Lebitiki 19.18 * 22:44 22.44 Pa'gi 110.1

1 Jēju el bulə de'gi ki njendo'gi lə'ne ene: 2 «Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, kulə lə'de in kər ginn ndukun lə Moji. 3 Nga ningə ingi, maji kadi in təli rə'se go nya'gi'ti ki eli'se, nan ndaji kulə ra'de'gi el, tado rai nya ki inbe'gi sii eli ki ta'de kin, el. 4 Dəi nya ki ɔy indəi də de'gi'ti, nan inbe'gi mbeti kun ngonn ji'de nden be kuwə'n se'de taa. 5 Kulə ra'de'gi pəti, rai ki kadi de'gi oyi gidi'de. Ngann ndukun'gi ki ndangi uləi me ngann buwati'gi'ti, ə de'gi dəi nati non'de'ti ə isi ji'de'ti inbe kin, rai yan'de adi boi, taa kulə'gi ki de'gi ɔsi sil ku'gi'ti kin kaa, rai yan'de adi ngal tɔ*. 6 In de'gi ki gei lo kisi ki kete non de'gi'ti lo nyakusɔ'ti num ki nya kisi ki kete non de'gi'ti ginn kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi num tɔ. 7 Taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi'ti num, taa kadi de'gi bari'de “Njendo de'gi” num tɔ. 8 Nan ingi, adi de bari'se “Njendo”, el, tado pəti, in ngannkon'nan'gi, ningə Njendo'se in kareba tɔ. 9 Bari de madi dɔnangi'ti ne “Baw'se” el, tado Baw'se in kareba, ə isi dɔran'ti. 10 Taa adi de bari'se “De'gi kibo”, el tɔ, tado De kibo lə'se in kareba, ə in Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə. 11 De kibo dann'se'ti, a in nje ra kuləbər lə'se. 12 De ki un dɔ'ne ki taa, a uləi dɔ'a ki nanga, ə de ki ulə dɔ'ne ki nanga, a uni dɔ'a taa tɔ.

Kumtondoo in lə Parisi'gi ki njendo ndukun'gi

13 «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Sii uti tarow ki kaw Konbe'ti lə Luwə dɔ de'gi'ti. Inbe'gi uri me'ti el, ningə de'gi ki gei kur me'ti kaa, ɔgi'de num tɔ.

[14 «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi. Tai nya maji'gi lə njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'se, toki in de'gi ki maji. Go kulə ra'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'se'ti†.]

15 «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Awi mbah, anyinan ngodi dɔnangi ray'gi'ti ki lo lo, dɔ ba'gi'ti kadi ingəi de kare go'se'ti. Ə loki ingəi'ə ningə, rai'ə adi təl asi ta kaw me por'ti ki biti ki non'ti nja joo utə inbe'gi bay tɔ.

16 «Kumtondoo in lə'se, in nje kər de'gi tarow, ki kum'se tɔ! Sii eli eyina: “Re de iw rɔ'ne ki Kəy lə Luwə ningə, to kare, a re iw rɔ'ne ki lər ki Kəy lə Luwə ə, maji kadi ra nya ki iw'n rɔ'ne.” 17 In mbo de'gi, njekumtɔ'gi! Lər in nya ki Kəy lə Luwə, adi in yan Luwə. Eke lər ə in kibo ngayn eke,

* 23:5 23.5 Kər Isirayel'gi 15.38-41 † 23:14 23.14 Barta'gi ki me nya'gi'ti kin [] goto me makitu'gi'ti ki njendanga ndangi kete.

Køy læ Luwə ki təl lər nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ¹⁸ Təli eli bay eyina: "Re de iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare ə, to kare, a re iw rə'ne ki kadikare ə, maji kadi ra nya ki iw'n rə'ne." ¹⁹ In njekumtə'gi! In ri ə in kibo ngayn wa? In kadikare eke in ringiri lo kində kadikare ki təl kadikare nya ki kində ta dangi'ti kin wa? ²⁰ De ki iw rə'ne ki lo kində kadikare ningə, iw rə'ne ki ringiri lo kində kadikare num, ki nya'gi pəti ki isi də'ti num tə. ²¹ De ki iw rə'ne ki Køy læ Luwə ningə, iw rə'ne ki Køy læ Luwə num, ki Luwə ki isi me'ti num. ²² De ki iw rə'ne ki dəran ə, iw rə'ne ki kumbər ngar læ Luwə num, ki Luwə ki isi də'ti num‡.

²³ «Kumtondoo in lə'se in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi. Ōri nya kare dann ki dəgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam ndir tanyi'gi'ti, ki me ngann nya ndir tanyi'gi'ti, adi Luwə, ningə indəi nja'se də nya'gi'ti ki maji'de to me ndukun'ti læ Luwə, to nyara ki dana, ki koo kumtondoo, ki nyara ki low'ə'ti. Ki rəta'ti in kin ə in nya'gi ki kadi re a indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kə non be el. ²⁴ In nje kər de'gi tarow, ki kum'se tə! Sii uləi nya ta ngoo mann'ti lai mann tadə ngann kur'gi ki du, ə isi turi jambal me'se'ti.

²⁵ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Togi gidi kala mann ki gidi kaa kuso nya adi ar, nan me kəy rosi ki nya bəgi'gi ki nya ki ingəi ki gorow nyənn nyara ki majel. ²⁶ In Parisi ki njekumtə! Togi me kala mann, ningə gidə a ar njay tə.

²⁷ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Toi to dəbadi'gi ki de'gi rai pon gidi'ti adi ndai kam be: re oo gidə taga ne ə, ndolo, nan me'ə ki kəy rosi ki singə de'gi, ki nya'gi ki ndum ki dangi dangi. ²⁸ In be tə ə, gidi'se'ti taga ne, təji adi de'gi oyi toki in nje təl rə'se go ndu Luwə'ti, nan me'se'ti kəy ə, kədi kum de'gi ki majel ki ra, rosi.

²⁹ «Kumtondoo in lə'se, in njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, in njekədikum de'gi! Indəi dəbadi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti adi maji, rai dəbadi de'gi ki dana adi ndolo, ³⁰ ningə eli eyina: "Re dəkagilo'ti læ kaw'je'gi kin j'in non ə, re j'a j'ində rə'je nan'ti se'de kadi ji təl'n de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, el." ³¹ Lo kin'ti, inbe'gi isi təji kadi in ngannkaw nje təl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. ³² In ene, rai ki non'se'ti, toli ta nya ki kaw'se'gi uləi ngirə!

³³ «In de'gi ki mann'se majel to lii pir'gi be, ra bann ə in məri kadi a anyinan, ta ta ki gangi'ti me por'ti ki biti ki non'ti wa? ³⁴ In tadə kin ə, m'a m'ulə'n ki de'gi

ki njekeltakita Luwə'ti, ki nje gosi'gi ki njendo de'gi ta læ Luwə, rə'se'ti. A töl'i'de ge, a bəri'de kagidəsi'gi'ti, a tindəi'de ki ndəy hawlay ginn kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa a ngodi'de, in se'de bebo'ti ki kare ə a gangi se'de bebo'ti ki nungi ki kete kete. ³⁵ Lo kin'ti, de'gi ki dana ki mosi'de in ki buki kə, ulə ngirə də Abel'ti, te'n də Jakari'ti ki ngonn læ Barasi kin, ta mosi'de a in də'se'ti. In Jakari ki ndə ki töl'i'ə ngawdann lo'ti ki in Kəy'ti læ Luwə re lo ringiri kadikare'ti kinš. ³⁶ Toki rəta'ti, adi m'el'se, ta nya töl'gi kin pəti a in də de'gi'ti ki dəkagilo'ti ki bone.

Jeju elta də bebo Jerujalem'ti

(Luk 13.34-35)

³⁷ «Wah! in de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi ki Jerujalem'ti, in ki nje töl njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal töl'i'de. Nja bann ə, m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be, nan ədi el ə. ³⁸ Be ə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə Kəykawnan læ Luwə lə'se kə. ³⁹ Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in gogi el nga, biti ndə ki a eli eyina: "Njangi də in də de'ti ki re me tə Burəbe'ti*".»

24

Jeju el toki Kəy læ Luwə a tuji

(Mrk 13.1-4; Luk 21.5-7)

¹ Jeju te me Kəy'ti læ Luwə ki taga, isi aw ningə, njendo'gi li'ə, rei rə'a'ti, eli'ə kadi oo Kəy læ Luwə ki de'gi indəi adi əti bol kin! ² Ə Jeju un ta el'de ene: «Nya'gi kin pəti, kum'se oo maji, nan toki rəta'ti, adi m'el'se m'adi oyi, mbal kare ki a nanyi kadi isi də mad'a'ti ne goto, a budi'de mur mur nanga.»

Nya'gi ki a rai nya kete non dəboy ndə'ti

(Mrk 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Loki Jeju aw isi də mbal kagi buni'gi'ti, njendo'gi li'ə rei rə'a'ti, dəji'ə ta ki kar'de ba eyina: «El'je adi j'oo, dəkagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyakəji ki bann ə a təji kadi ji gər toki in dəkagilo ki kadi to re'n num, in dəboy ndə num tə wa?» ⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi də rə'se'ti, adi de ədi'se el. ⁵ Tado de'gi ngayn a rei ki tə'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə", ningə a buki de'gi ngayn mu tə. ⁶ A oyi kaa rə'gi ki in sese ndəkba ki ngann ta'gi ki də rə'gi ki in sanyi, nan oyi maji! Adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan in dəboy ndə el bay. ⁷ Ginn be madi a aw rə də ginn be madi'ne'ti, konbe

madi a aw rɔ dɔ konbe madi'ne'ti. Bo a on ge, dɔnangi a yeki ge, ki lo'gi ki dangi dangi. ⁸ Nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene kin be bay. ⁹ De'gi a uni dɔ'se, awi sese kadi ingəi kon ge, kadi tɔli'se ge. De'gi pəti ki in Juwipi'gi el a ɔsi'se ta tado lə'm. ¹⁰ Lo kin'ti, de'gi ngayn a inyəi kunme'gi lə'de kɔ. A uni dɔ nan ki yo ge ki ne ge, a ɔsi nan ta. ¹¹ Nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a tei, ədi de'gi ngayn buki'de mu. ¹² Majel a taa dɔnangi taa kadi, de'gi ngayn ndiginan lə'de a təl gogi. ¹³ Nan de ki uwə tɔgi'ne ba bitɔ dɔboy'ti, a ingə kaji. ¹⁴ Poyta ki maji ki dɔ Konbe'ti lə Luwə kin, de'gi a iləi mbər'ə ki dɔnangi pəti, kadi de'gi pəti ki gəri Luwə el oyi mannaji ki dɔ'ti. Ningə go'ti, dɔboy ndo a re.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mrk 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ «Ningə loki a oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki njekeltakita Luwə'ti Daniyel elta li'ə kin*, a uwə lo kisi loki ar njay'ti ə, maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin, gər ginn'ə maji. ¹⁶ Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki dɔ mbal'gi'ti. ¹⁷ De ki isi dɔ kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el. ¹⁸ De ki a in me ndɔɔ'ti a asi kadi təl re be un ku rɔ'ne el tɔ. ¹⁹ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndɔ'a'ti non kin. ²⁰ Elita ki Luwə kadi anyinan ngodi kin bar'a el, taa kadi in ndo kərkon'ti el tɔ. ²¹ Tado dɔkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dɔran ki dɔnangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, bitɔ bone, de oo ko kon kin nja kare el, taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tɔ. ²² Re Burəbe uwə ta ndɔ'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki dɔ'ne ta goto. Nan tado lə de'gi ki inbe mbəti'de ə, a uwə'n ta ndɔ'gi kin gangi. ²³ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə ə in yo am eke in ne am bo" ə, ononyi'se kunme'se kad'a rɔta. ²⁴ Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingi el, a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakoji'gi ki ra bol kadi n'bu ki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa, n'bu ki'de mu bay, toki ingəi tarow. ²⁵ In be ə, m'el'se nya'gi kin kete be kadi gəri.

Ndo re Ngonn de

(Mrk 13.24-31; Luk 21.25-31)

²⁶ «Kin ə re de el'se ene: "De ki Luwə mbət'ə ə a diləlo'ti yo am" ə, ai el. Re el'se ene: "In ə iyə rɔ'ne mbunə lo'ti gogi nu am" ə uni me'se adi'ə rɔta el. ²⁷ Ningə, toki ndi təl in'n

* 24:15 24.15 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11

lo kuwə kadi'ti, awi'n lo kurkadi'ti kakin ə, ki re'm m'in Ngonn de kaa in be tɔ. ²⁸ Loki ninn to'ti, mal'gi a kawinan səm'ti. ²⁹ Go nya kumtondoo'gi'ti ki dɔkagilo'ə'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el, mee'gi a in ki dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki dɔran'ti a yəki. ³⁰ Lo kin'ti, nyakɔji ki dɔ'm'ti m'in Ngonn de a te dɔran'ti, ningə ginn kaw'gi pəti ki dɔnangi'ti ne a ndingəi rɔ'de. Lo kin'ti, a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi ki dɔran'ti ki tɔgi, me kunjji'ti ki əti bol†. ³¹ M'a m'ulə ki malayka'gi lə'm ki tow ki bar ɔr lo hɔm dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ kadi kawi nje ki Luwə mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de k'in ngangɔ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungɔ'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote
(Mrk 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² «Maji kadi in gəri nyando ki dɔ kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³³ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in takəy'ti ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁴ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki dɔ'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³⁵ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndɔ madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to de'ti ba bitɔ ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndɔ ki dɔboy'ti
(Mrk 13.32,35; Luk 17.26-27,34-35, 12.39-40)

³⁶ «De kare ki gər ndɔ eke dɔ kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³⁷ Ningə, nya ki ra nya dɔkagilo'ti lə Nuwe kin ə, nya'a a ra nya ndɔ re'm'ti m'in Ngonn de tɔ. ³⁸ Tado kete non kadi mann kon kibo kin re, de'gi sɔi nya ge, anyinan ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai nan ge, bitɔ ndɔ'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti‡. ³⁹ Usi de'gi el, bitɔ kadi mann kon kibo re tujj'n'de§. Ndɔ ki m'in ngonn de m'a te'n bus kaa be tɔ'a nya'gi a rai nya tɔ. ⁴⁰ In be ə, dingəm'gi joo a rai me ndɔɔ'ti ningə, a uni kare ə a inyəi ki nungɔ. ⁴¹ Dene'gi joo a uri nya nan'ti ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungɔ. ⁴² Ə maji kadi isi dɔ nja'se'ti, tado in gəri ndɔ ki Burəbe lə'se a re'n'ti el. ⁴³ In gəri maji kadi re be nje kəy gər dɔ kadi ki njebogi a re'n kondɔ'ti ə a isi dɔ nja'ne'ti ba, um a inyə adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁴ In tado kin ə, ingi kaa, kadi sii dɔ nja'se'ti tɔ. Tado m'in Ngonn de m'a m're dɔ kadi'ti ki in gəri el.

† 24:30 24.30 Daniyel 7.13 ‡ 24:38 24.38 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.6 § 24:39 24.39 Lo tum ginn nya'gi 7.7-24

Njekuləbər ki njera nya ki dana
(Luk 12.42-46)

⁴⁵ «Njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi, ə in de ki be'ə a ində dɔ de'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne kadi adi'de nyakusɔ ki dɔ kadi ki kadi adi'n'de. ⁴⁶ Nje ra kulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁷ Toki rɔta'ti adi m'el'se, a ində dɔ nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁸ A kin ə re in nje ra kulə ki majel ə, a el me'ne'ti ene: "Be'm a re kalangi el bay", ⁴⁹ Ningə ra ta kində madikulə'nə'gi'ti, ra sɔ ge, ra anyi ge ki nje ki yiwi ra'de. ⁵⁰ Lokin'ti, be nje kəy a re ki ndɔ ki in ində me'ne dɔ'ti el, ki dɔ kadi ki gər el. ⁵¹ Be'ə a ɔj'ɔ kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njekədikum de'gi, lo non'ti ki lo ngor ngang'i'ti.»

25

Kujita dɔ ngann mand'i'gi'ti ki dɔgi

¹ «Konbe lə Luwə a to to ta lə ngann mand'i'gi ki dɔgi ki ɔyi lambi'gi lə'de ə awi kadi tiləi kum de ki aw to taa dene kin be. ² Nje ki mi in mbo'gi ə nje ki mi in njekumkar'gi tɔ. ³ Nje ki mbo'gi ɔyi lambi'gi lə'de nan uni hu'ə ki rangi dɔ mad'a'ti el, ⁴ nan njekumkar'gi, ɔyi lambi'gi lə'de ki hu ki rangi dɔ mad'a'ti. ⁵ Nga ningə, loki de ki aw to taa dene kakin re kalangi el, bi ra'de adi toi bi. ⁶ Ə dann lo'ti, ndu de bər ene: "Oyi nje taa dene kaa am, ə tei tiləi kum'ə." ⁷ Lo kin'ti, ngann mand'i'gi kakin pəti ndəli dɔ bi'ti, indəi dɔ lambi'gi lə'de dana. ⁸ Ningə nje ki mbo'gi eli njekumkar'gi eyina: "Adi'je hu lambi lə'se nden, nan lambi'gi lə'je isi oyi." ⁹ Ə njekumkar'gi eli'de eyina: "Jagi, a asi kadi j'ingi sese dɔ'ti el, ə awi rɔ nje kində nya ndogi'ti ndogi yan'se." ¹⁰ Ə loki mbo'gi awi lo ndogi hu lambi'ti nu ningə, nje taa dene re te. Nje ki sii dɔ nja'de'ti, uri si'ə kəy taa nan'ti, adi uti takəy dɔ'de'ti. ¹¹ Go'ti gogi bay taa nje ki nungi kakin in non rei yan'de, eli eyina: "Burəbe, Burəbe, in te takəy adi'je!" ¹² Nan nje taa dene ilə'de'ti ene: "Toki rɔta'ti, adi m'el'se, m'gər'se el."» ¹³ Lo kin'ti, Jeju ilə dɔ'ti ene: «Be ə, maji kadi sii dɔ nja'se'ti, tado in gəri dɔ ndɔ'a eke dɔ kad'a el.

Kujita dɔ njekulə'gi ki mutə
(Luk 19.12-27)

¹⁴ «Ta ki dɔ konbe'ti lə Luwə to to ta lə dingəm ki isi aw mbah ə bər njekulə'gi lə'ne adi'de nyakingə lə'ne kadi oyi go'ə adi'ne kin be. ¹⁵ Adi de kare saki nar mi, adi ki nungi saki nar joo, ningə adi ki nungi bay saki nar kare tɔ. Adi de ki ra kigo tɔg'ɔ'ti, ə ɔti aw mbah. ¹⁶ Be ə, njekulə ki ingə

saki nar mi, aw ra'n gati ə ingə saki nar mi do'ti. ¹⁷ Be to ə, in ki ingə joo, ra, ingə joo do'ti. ¹⁸ Nan in ki ingə saki nar kare, aw ur be, duw nar'ti ki be'ə ad'a kakin.

¹⁹ «Nga ningə, dokagilo ngayn go'ti ningə, be nje ra kulə'gi kakin in non re. Loki re ningə, dəji'de kadi cji kandi kulə'gi lə'de ki rai non'ne'ti kadi n'oo. ²⁰ Lo kin'ti, in ki ingə saki nar mi kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi mi do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki mi ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə mi do'ti kin." ²¹ Ə be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²² In ki ingə saki nar joo kakin, re non be'ne'ti ki saki nar ki rangi joo do'ti ningə el'ə ene: "Be'm, saki nar ki joo ki adi'm kaa, nyi m'ra be m'ingə joo do'ti kin." ²³ Ə Be'ə el'ə ene: "Maji ngayn, in njekulə ki maji ki nje ra nya ki low'ə'ti. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me nya'ti ki nden be, m'a m'indəi do nya'gi'ti ki ngayn. Re, ra sə'm ronel." ²⁴ Ta toltə'a'ti, in ki ingə saki nar kare kakin, re non be'ne'ti el'ə ene: "Be'm, m'gər kadi in de ki ngan ngayn: lo ki duw nya'ti el kaa tətəi num, lo ki naji nya'ti el kaa oy num. ²⁵ Nya kin ə m'bol, adi m'aw m'iyə nar ki adi'm kakin nanga. Ningə ki ngəsine, nya lə'i ə to kin." ²⁶ Lo kin'ti be'ə el'ə ene: "In njekulə ki majel, in njedaw! In gər maji kadi lo ki m'duw nya'ti el kaa m'ujə num, lo ki m'naji nya'ti el kaa m'oy num. ²⁷ Nga a re be kin ningə, re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti, ə toki m'təl kin ningə, re m'a m'taa ki mann'a do'ti. ²⁸ Tai saki nar ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki aw ki saki nar do'gi kin." ²⁹ Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə do'ti kadi to'ə mbar mbar, nan de ki awi'n el, in ki nden ki awi'n kaa a taai ji'ə'ti. ³⁰ Ningə in ki in njekulə ki nda'a goto, iləi'ə taga lo ki diw'ti ki kadi a non'ti ge ngor ngang'i ne'ti ge.»

Ta ki gangi ki do'boy'ti

³¹ Jeju el bay ene: «Loki m'in Ngonn de m'a m're me to'ji'ti ki əti bol, ki malayka'gi pəti go'm'ti kin ningə, m'a m'nji do kumbər ngar'ti lə'm me to'bar'ti. ³² Ningə ginn be'gi ki dangi dangi a kawinan ki non'm'ti. M'a m'or kum de'gi nan'ti toki nje nyakul'gi a or'n kum bati'gi ki binyə'gi nan'ti kin be. ³³ M'ində bati'gi do'jikəl'm'ti, ə binyə'gi do'jigəl'm'ti to. ³⁴ Lo kin'ti, ngar a el nje ki do ji kəl'ne'ti ene: "Rei, ingi ki Bai ində ji'ne do'se'ti kin, ə tai Konbe ki Luwə ində do'a dana tado lə'se lo kulə ngirə dōran ki dōnangi'ti nu kin. ³⁵ Tado bo ra'm ə adi'm'in nya m'njo; kundə ra'm ə adi'm'in mann m'anyi; m'in mbah ə uwəi'm'in ki rō'se'ti; ³⁶ m'ra ki rō'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rō'm'ti; rō'm to'm

ə rai sə'm; m'to dangay'ti ə rei oyi'm'in." ³⁷ Nga ə njera go ndu Luwə'ti a iləi'ə'ti eyina: "Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya so wa? Kində rai ə j'ad'i mann anyi wa? ³⁸ In mbah ə j'uwəi ki rə'je'ti wa? Ra ki rə'i kare ə j'ad'i ku ulə rə'i'ti wa? ³⁹ Rə'i to'i ə ji ra sə'i wa? To dangay'ti ə ji re j'oo'i wa?" ⁴⁰ Ə ngar el nje rago'ti'gi ene: "Toki rəta'ti, adi m'el'se, dəkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam ningə, in m'in ə rai sə'm."

⁴¹ «Ningə go'ti, ngar a el nje ki rai do ji gəl'ne'ti ene: "Əti sanyi kə rə'm'ti, in de'gi ki ndəl in do'se'ti! Ai me por'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ində do'a dana tado lə Su in ki malayka'gi li'ə kin. ⁴² Tado bo ra'm, ə adi'm'in nya m'njo el; kundə ra'm, ə adi'm'in mann m'anyi el; ⁴³ m'in mbah ə uwəi'm'in ki rə'se'ti el; m'ra ki rə'm kare ə adi'm'in ku m'ulə rə'm'ti el; rə'm to'm ə rai sə'm el; m'to dangay'ti ə in rei oyi'm'in el." ⁴⁴ Ningə ingi kaa a iləi'ə'ti eyina: "Nga Burəbe, kadi bann'ti ə j'oo'i bo rai ə j'ad'i nya so el, eke kində rai ə j'ad'i mann anyi el wa? In mbah, eke ra ki rə'i kare, eke rə'i to'i, eke to dangay'ti ə ji mbəti ra sə'i wa?" ⁴⁵ Ə ngar a ilə'de'ti ene: "Toki rəta'ti, adi m'el'se, dəkagilo'gi pəti ki rai nya'gi kin ki ki du ngayn dann ngannkon'm'gi'ti ki oyi'de kam, el ə, m'in kaa rai sə'm el jagi to." ⁴⁶ Lo kin'ti, njera go'ti el, a ai lo kon'ti ki ginn'ə a gangi el, ə njera go ndu Luwə'ti a awi lo kaji'ti ki biti ki non'ti*。」

26

Kində tanan'ti tado təl Jeju

(Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2; Jan 11.45-53)

¹ Loki Jeju tolta kelta do nya'gi ningə, el njendo'gi lə'ne ene: ² «In gəri kadi ndo joo par ə ndo ra nanyi Paki a asi, kadi de'gi a uləi m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a bəri m'in kagidəsi'ti.»

³ Lo kin'ti non, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi lə Juwipi'gi, kawinan nati lo'ti lə Kayipi ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. ⁴ Ningə indəi ndu'de nan'ti kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'təli'ə. ⁵ Ningə elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el, nan to de'gi a indəi ki wong'i.»

Dene madi ur hu ki əti maji do Jeju'ti

(Mrk 14.3-9; Jan 12.1-8)

⁶ Jeju in Betani'ti, me kəy'ti lə Simon ki kete in njebanji, ⁷ ningə dene madi re rə Jeju'ti ki ku mbal ki hu ki əti maji

* 25:46 25.46 Daniyel 12.2

rosi. In hu ki gat'a in ngayn. Ningə loki Jeju isi so nya ə, ur hu kakin do Jeju'ti. ⁸ Ə loki njendo'gi oyi nya kin be ningə, nəl'de el, adi eli eyina: «Ginn ra hu kin ko be in ri wa? ⁹ Asi kadi de taa'n nar ki ngayn ə ra'n ki njendoo'gi.» ¹⁰ Jeju oo ta ki isi eli be, ningə el'de ene: «Tado ri ə isi njuwəi dene kin be wa? Nya ki ra do'm'ti kin in kulə ki maji.» ¹¹ Njendoo'gi kam, sii sese ne ki ndo'gi pəti, nan m'in m'a m'nji sese ki non'ti el. ¹² Hu ki əti maji ki ur do'm'ti kin, ur ra'n go daro'm ki a aw badi'ti. ¹³ Ningə toki rəta'ti adi m'el'se: lo'gi pəti donangi'ti ne, ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ori poy nya ki dene ra kin kadi me'de olo'n do'a'ti.

Judası un do Jeju

(Mrk 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ De kare ki mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki do'gi gidə in joo, ki to'a nan Judası Isikariyoti aw be lə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ¹⁵ el'de ene: «Kin ə m'ulə Jeju ji'se'ti ə a adi'm'in ri wa?» Ningə ingi tudəi nar silə do mutə adi'ə*. ¹⁶ Ulə ngirə low'ə'ti kin non, Judası isi sangi do'kagilo ki to kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju so nya Paki ki njendo'gi lə'ne

(Mrk 14.12-16; Luk 22.7-13)

¹⁷ Ndo ki do'kete lə ra nanyi kuso mapa ki hum do'co el, njendo'gi lə Jeju rei dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso Paki səm'ti j'ad'i wa?» ¹⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, kəy lə de ki be, ə eli'ə eyina: "Njendo de'gi ene: do'kagilo lə'm in ndəkba, ningə in be lə'i ə m'a m'ra Paki'ti ki njendo'gi lə'm."» ¹⁹ Njendo'gi awi rai toki Jeju el'n'de, adi rai nyakuso Paki.

Jeju el toki njendo kare a un do'ne

(Mrk 14.17-21; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

²⁰ Loka kadi ur, Jeju isi ta nyakuso'ti ki njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo. ²¹ Loka isi so'i nya, Jeju el'de ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, me njendo'gi tosi, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be, Burəbe?» ²³ Ə Jeju təl el'de ene: «De ki ulə ji'ne səm nan'ti me ngo kuso nya'ti kin ə, de'ə a ulə'm ji de'gi'ti. ²⁴ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a, nan kumtondoo in lə de ki a ulə ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti†.» ²⁵ Judası ki a ulə Jeju ji de'gi'ti kakin, dəji Jeju ene: «Njendo, in m'in be?» Ə Jeju ilə'ti ene: «Te ta'i'ti.»

* 26:15 26.15 Jakari 11.12 † 26:24 26.24 Ejay 53.7

*Nyakuso læ Buræbe**(Mrk 14.22-25; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)*

²⁶ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, uwø tæti nan'ti, adi njendo'gi, ningø el'de ene: «Tai soi, in kin in daro'm.» ²⁷ Go mapa'ti, Jeju un kopi yiwi kandi nju, ra oyo Luwø do'ti, ningø tæl'n adi njendo'gi ene: «Tai, anyinan pæti. ²⁸ In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulø de'gi, tado k'inyø'n go majel'gi læ'de kø. ²⁹ Ningø adi m'el'se, m'a m'anyi yiwi kandi nju gogi el, biti kadi m'a m'anyi sese ki sigi me Konbe'ti læ Bai.»

*Jeju el toki Piyær a manji ta gær'ne**(Mrk 14.27-31; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)*

³⁰ Osi pa kulø toji do Luwø'ti‡ ningø tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti. ³¹ Ningø Jeju el njendo'gi ene: «Kondo'ti ne inbe kin, ingi a mbeti m'in pæti, tado ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina: "M'a m'tøl njekul bati'gi, ningø bulø bati'gi a sananyinan§ ki lo lo." ³² Nan loki m'a m'indø lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginø'se Galile'ti.» ³³ Lo kin'ti, Piyær un ta el Jeju ene: «Re de'gi pæti inyøi nu kø kaa, m'in m'a m'inyø'i kø el ratata.» ³⁴ Ø Jeju tæl el'ø ene: «Toki røta'ti adi m'el'i: me kondo'ti ne inbe kin, kete bay taa kadi kunø kunjø non, a manji ta nja mutø ene in gæri'm el.» ³⁵ Nan Piyær el'ø ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sø'i, um m'a manji ta gæri el biti.» Ningø ndøgi njendo'gi pæti eli ko ta inbe ki Piyær el kakin tø.

*Jeju elta ki Luwø Getisemane'ti**(Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Go'ti, Jeju in ki njendo'gi læ'ne oti rei lo'ti madi ki bari'ø Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginøi m'in, dokagilo'ti ki m'a m'aw nu kadi m'elta ki Luwø.» ³⁷ Jeju adi Piyær in ki ngann læ Jebede ki joo awi si'ø. Lo kin'ti, mekon ki metuji kibo ulø ngirø ra Jeju, ³⁸ adi el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii lo kin'ti ne be, sii kum ba um toi bi el nan'ti søm.» ³⁹ Jeju oti ki kete nden ningø, osi ki ta kum'ne nanga, elta ki Luwø ene: «Bai, re to bann ø, osi kopi kon kin ngærøngi rø'm'ti! Nan k'in ø kadi in kigo ndigi'ti læ'm el, nan kigo ndigi'ti læ'i yo taa.» ⁴⁰ Jeju tæl re rø njendo'gi'ti ningø ingø'de, isi toi bi, adi el Piyær ene: «Kin kaa asi kadi sii søm kum do kadi ki kare be el biti be? ⁴¹ Sii kumngayira ba, elita ki Luwø, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ø'ti ge ra nya ki maji, nan daro in ki ton.» ⁴² Tæl ør rø'ne sanyi se'de ki nja joo, ningø elta ki Luwø ene: «Bai, kin ø re kopi kon kin, maji kadi

m'anyi um lo kɔs'ɔ ngərəngi rɔ'm'ti goto ə, kadi ra ndigi lə'i.» ⁴³ Loki təl re rɔ njendo'gi'ti ningə, ingə'de isi toi bi bay, kum'de ɔy diriri. ⁴⁴ Jeju inyə'de ə təl ɔr ndan'ne bay, elta ki Luwə ki nja mutə, un go mindi'ne ki kete kakin bay. ⁴⁵ Go'ti, təl re rɔ njendo'gi'ti el'de ene: «In toi ta bi'ti ne, isi ɔri kon bay wa? Asi be nga! Dɔ kadi kulə'm m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti asi nga. ⁴⁶ Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə re am!»

Kuwə Jeju

(Mrk 14.43-52; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴⁷ Loki ta nanyi ta Jeju'ti ba bay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyəɔ'gi ge, njekuwə gɔl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi ə uləi'de. ⁴⁸ Judasi ki njekundo Jeju, el'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində kɔti'm yan'ti kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm.» ⁴⁹ In be ə, tanan'ti ne ɔti re ki rɔ Jeju'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i, Njendo de'gi!» Ningə, ində kɔti'ne yan'a'ti. ⁵⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Madi'm, in ra nya ki in re kadi in ra.» Ningə low'ə'ti non, de'gi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə. ⁵¹ Ningə nyi, ki kare dann nje ki in nan'ti ki Jeju, ində ji'ne dɔ kiyəɔ lə'ne, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi bati gangi. ⁵² Nan Jeju el'ə ene: «Ulə kiyəɔ lə'i saw'a'ti gogi, tado de'gi ki nje rɔi ki kiyəɔ a tuji'de ki kiyəɔ tɔ. ⁵³ Ke oo kadi m'asi kadi m'dəji tɔgi Bai, ə tanan'ti ne a ulə ki bulə malayka'gi dər dɔgi banyi banyi kadi rei rɔ lə'm el wa? ⁵⁴ Nan kin ə re in be ə, bann ə Makitu lə Luwə ki el ene nya'gi a rai nya be kin tɔlta'ne wa?»

⁵⁵ Go'ti, Jeju el bulə de'gi ene: «Rei ki kiyəɔ'gi ki gɔl'gi taa kadi uwəi m'in to nya ki m'in njebogi be! Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, m'ndo de'gi nya, kaa, uwəi m'in el. ⁵⁶ Nan nya'gi kin rai nya be kadi ta ki njekeltakita Luwə'ti ndangi, tɔlita'de.» Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pəti anyinan ə inyəi'ə.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi

(Mrk 14.53-65; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵⁷ Nje kuwə Jeju, awi si'ə non kibo'ti lə njekujənyamosi kadikare'gi ki tɔ'a nan Kayipi. In lo kin'ti ə njendo ndukun'gi ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi kawu nan'ti. ⁵⁸ Piyər ra njiyə'n go'de'ti sanyi nden nden, biti re ur'n go'de'ti, nati lo'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi kadi n'oo ke nya kin a tɔlta'ne bann wa.

⁵⁹ Kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njegangita'gi læ Juwipi'gi ba pøti, sangi row kadi n'ingøi de'gi ki nje tøti ta ki ngom dɔ'a'ti, kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti, ⁶⁰ nan ingøi el. De'gi ngayn ki nje tøti ta rei elita ki ngom dɔ'a'ti, nan asi nan'ti el. Ta tolta'a, de'gi joo rei eli eyina: ⁶¹ «Dingøm kin el ene: "M'asi kadi m'tuji Køy læ Luwø kɔ, ə m'təl m'indø gogi me ndɔ'ti ki mutø.» ⁶² Ə kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi indøi taa el Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'ti ki de'gi a indøi dɔ'i'ti kin el wa?» ⁶³ Nan Jeju ilø'de'ti el. Lo kin'ti, kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi el Jeju ene: «Ki tɔ Luwø ki nje kisi kumngayira, m'døj'i kadi el'je ke in, ə in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ə, ki in Ngonn læ Luwø wa?» ⁶⁴ Ə Jeju el'ə ene: «Te ta'i'ti! Nga ningø m'el'se taga wangi, m'adi oyi toki kaw ki kete non, a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwø'ti ki nje tɔgi, m'a m'indø dɔran'ti m're me kilndi'ti*.» ⁶⁵ Ə kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «Elta ki mal dɔ Luwø'ti. In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi taa elta dɔ'a'ti el nga. Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwø'ti ki mbi'se ne. ⁶⁶ Ta læ'se ki dɔ'a'ti in ri wa?» Ningø de'gi iløi'ə'ti eyina: «In de ki sɔw dɔ koy.» ⁶⁷ Ningø tuwi mannta'de kum'ə'ti ge, biri ji'de ɔsi'ə'n'ə ge. Taa nje ki nan'gi tindøi kɔt'ɔ tɔ, ⁶⁸ ningø eli'ə eyina: «J'in ə ji døji, in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ə, el'je ke nan ə ndøi wa.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mrk 14.66-72; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Loki Piyər isi nanga tambalo'ti, taga ne ningø, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulø me køy'ti læ kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi re rɔ Piyər'ti el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju, dingøm ki Galile'ti kin tɔ» ⁷⁰ Nan Piyər manji takum de'gi pøti ene: «Jagi, m'gər me ta læ'i ki in ge kel kin el.» ⁷¹ Go'ti, Piyər ɔti isi aw ki ta ndogi'ti be, ningø dene ki rangi kare, ki nje ra kulø me køy'ti læ kibo læ njekujønyamosi kadikare'gi oo'ə, ningø el nje ki rai low'ə'ti non ene: «De kam in ki Jeju ki Najaret'i'ti tɔ.» ⁷² Ə nja kare bay Piyər manji ene: «Jagi, toki rɔta'ti, m'gər dingøm kin el!» ⁷³ Njaba go'ti ningø, de'gi ki rai se'de non, ɔti ki rɔ Piyər'ti eli eyina: «Tokɔ rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, taa ndu'i ki isi el'n ta inbe kin kaa tɔji kadi in de li'ə.» ⁷⁴ Ə Piyər ilø rɔ'ne el'de ene: «M'iw rɔ'm kadi Luwø ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingøm kin el.» Ningø tanan'ti non, kunø kunjø kare non. ⁷⁵ Nga ningø me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi

* 26:64 26.64 Pa'gi 110.1; Daniyel 7.13

kunə kunjə non, a manji ta gəri'm nja mutə» kakin. Piyər te taga non ki mann kum'ne.

27

Awi ki Jeju non Pilati'ti ki in nje konbe

(Mrk 15.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Ki sin ba, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi pəti, ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi, indəi ndu'de nan'ti kadi adi təli Jeju. ² Be ə, doi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti, de ki Rəm'ti ki in nje konbe dənangi Jude'ti.

Koy Judasi

(KNK 1.8-9)

³ Loki Judasi ki njekundo Jeju kadi'de oo kadi gangi ta koy də Jeju'ti ningə, me'ə uwə ki ta adi təl ki nar ki silə də mutə awi'n adi kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi, kakin, ⁴ ningə el'de ene: «M'ra majel, m'un də de ki ra nya madi el.» Ə ingi eli'ə eyina: «Ta kare ki usi'je'ti non goto. In kin in ta lə'i in.» ⁵ Lo kin'ti non, Judasi ətə ilə nar ki adi'ə kakin me Kəy'ti læ Luwə, ə aw ilə kulə. ⁶ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ətə nar kakin ningə eli eyina: «In gorow'ə'ti el kadi ji buki nar kin də mad'a'ti ki me Kəy'ti læ Luwə gogi, tado in nar mosi.» ⁷ Be ə, go ndu'de'ti ki osi go nan'ti, uni nar kakin ndogi lo ndo læ njekuwə ngoo, rai to lo duw mbah'gi. ⁸ In tado kin ə, bitə bone kaa isi bari lo kakin «lo mosi». ⁹ Lo kin'ti, ta ki njekeltakita Luwə'ti Jeremi el təltə'ne. El ene: «Taai silə də mutə ba par to nar ki ngann Isirayel'gi oji də'a'ti. ¹⁰ Adi nar kin ndogi lo læ njekuwə ngoo, toki Burəbe el'm*.»

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(Mrk 15.2-5, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38)

¹¹ Jeju ra non nje konbe, Pilati'ti, ə nje konbe dəj'ə ene: «In ngar læ Juwipi'gi wa?» Ə Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ¹² Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi tətə ta də Jeju'ti, nan Jeju ilə'de'ti el. ¹³ Ə non be, *Pilati el Jeju ene: «Oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi də'i'ti kam el wa?» ¹⁴ Ka Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndoj'ə ngayn.

De'gi gangi ta koy də Jeju'ti

(Mrk 15.6-14; Luk 23.13-23; Jan 18.39-40)

¹⁵ Də bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, nje konbe a ər dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ər'ə dangay'ti. ¹⁶ Ningə dəkagilo'ə'ti kin, dangay madi kare ki de'gi elita li'ə ngayn ki tə'a nan Barabasi in non. ¹⁷ Pilati dəji bulə

* 27:10 27.10 Jakari 11.12-13; Jeremi 18.2-3, 19.1-2

de'gi ki kawinan non ene: «Nan ə in gei kadi m'inyə taa m'adi'se wa? Barabasi eke Jeju ki in De ki Luwə mbət'ə wa?»¹⁸ Pilati dəji ta be tado gər maji kadi in jangi ə ra'de do Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti.¹⁹ Loki Pilati isi lo gangi ta'ti, ne'ə adi eli'ə ene: «Ində rə'i me ta'ti lə de ki dana kam el, tado kondo ne m'ingə kon ngayn me nii'ti tado li'ə.»

²⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi lə Juwipi'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi or Barabasi adi'de ə təl Jeju kə.²¹ Nje konbe təl un ta dəji'de ene: «Nan dann de'gi'ti ki joo kin ə gei kadi m'or'ə dangay'ti m'adi'se wa?» Ningə iləi'ti eyina: «Barabasi!»²² Ə Pilati, dəji'de ene: «Nga ri ə kadi m'ra ki Jeju ki bəri'ə De ki Luwə mbət'ə wa?» Ningə pəti eli eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti par!»²³ Ə Pilati təl dəji'de ene: «In ri ki majel ə ra wa?» Nan uləi bilə ngayn bay eyina: «Sow do bər'ə kagidəsi'ti!»²⁴ Loki Pilati oo kadi nya madi ki kadi n'a n'ra goto, taa de'gi isi rai adi ngan ki do mad'a'ti bay, un mann togi'n ji'ne takum bulə de'gi'ti, ningə el'de ene: «Ta mosi de ki dana kam in do'm'ti el. In ta lə'se†.»²⁵ Ningə de'gi pəti iləi'ə'ti eyina: «Kadi ta mos'ə in do'je'ti ki do ngann'je'gi'ti!»²⁶ Be ə, Pilati or Barabasi adi'de, nga ningə Jeju taa adi indəi'ə ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njero'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njero'gi uwəi Jeju kogi

(Mrk 15.16-20; Luk 23.11; Jan 19.2-3)

²⁷ Njero'gi lə Pilati ori Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, natilo'ti ki bəri'ə piretuwar, ningə in njero'gi pəti ə kawinan ki do'a'ti.²⁸ Tado kadi to uwəi'ə kogi, ori ku li'ə, ə uləi ku ki kər rə'a'ti.²⁹ Oji jəgi konn uləi do'a'ti ə uləi gakira ji kol'ə'ti to, ningə əsi məkəsi'de nanga non'a'ti ə mboi si'ə eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!»³⁰ Tuwi mann ta'de do'a'ti, taai gakira ji'ə'ti, indəi do'a.³¹ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, ori ku ngal ki kər kakin rə'a'ti kə, ə təl uləi ku'gi li'ə inbe rə'a'ti gogi, ə awi si'ə kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27)

³² Loki njero'gi isi tei me bebo'ti ki taga ningə, ingəi dingəm kare ki Sirenn'ti, ki tə'a nan Simon. Uwəi'ə, indəi togi do'a'ti adi oti kagidəsi lə Jeju.³³ Awi tei lo madi'ti kare to non, bəri'ə nan Golgota, ki kər me'ə nan: «Lo kado.»³⁴ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki ati kadi Jeju anyi, ə loki ədi ta'a'ti ə, mbəti kanyi.³⁵ Njero'gi kakin bəri

† 27:24 27.24 Ndukun ki nja joo 21.6-8

Jeju kagidəsi'ti, ningə tugəi kiri mbara dɔ ku'gi'ti li'ə, lowəi nan. ³⁶ Go'ti, təli sii non, isi ngəmi ta'a.

³⁷ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti, indəi dɔ'a'ti taa eyina: «De kam in Jeju, ngar lə Juwipi'gi.» ³⁸ Low'ə'ti non, bəri njebogi'gi joo kagidəsi'ti. Ki kare dɔji kol'ɔ'ti ə ki nungi dɔji gəl'ə'ti tɔ. ³⁹ De'gi ki nje dər row'ə, tugəi dɔ'de roke roke, ningə taji'ə, ⁴⁰ eyina: «In ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndɔ'ti ki mutə kakin, re in Ngonn lə Luwə ə, aji rɔ'i inbe, ə in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo!» ⁴¹ Be tɔ ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: ⁴² «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rɔ'ne el! Ngar lə Isirayel'gi kaa kam! Ki ra'je inbe ki ji ra ne kin, kadi in dɔ kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, ningə j'a j'un me'je j'ad'i rɔta! ⁴³ Uwə kul Luwə ənn ə, re Luwə ndig'ə ə, kadi taa'a ilə taa adi j'oo. Tado el ene: "M'in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁴ Taa baw kaya'gi ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dɔjikol'ɔ'ti ki nungi dɔjigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe kin tɔ.

Koy Jeju

(Mrk 15.33-39; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30)

⁴⁵ Ulə ngirə kadi'ti ki ra jam dɔ be'ti, lo diw ndul kururu dɔnangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losɔl'ɔ. ⁴⁶ Dɔ kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eli, Eli, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kɔ wa*?» ⁴⁷ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ⁴⁸ Ningə kalangi ba, de kare dann'de'ti anyi ngodi, un nya ki to hɔm hɔm, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi. ⁴⁹ Nan ndəgə'gi eli eyina: «In nginə adi j'oo ke Eli a re aj'a wa?» ⁵⁰ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo bay, ningə kon'a te. ⁵¹ Ningə go'ti, ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, ində taa nu biti re nanga. Dɔnangi yəki, taa mbal'gi kaa tanyi dana tɔ. ⁵² Ta dɔbadi'gi tei, adi de'gi ngayn ki uni me'de adi Luwə indəi taa lo koy'ti. ⁵³ Go'ti gogi, loki Jeju te lo koy'ti ə, ingi awi me be'ti ki Jerujalem ki in bebo ki ar njay. De'gi ngayn oyi'de ki kum'de. ⁵⁴ Loki kibo ki dɔ kuti njerɔ'gi'ti ki bu in ki njerɔ'gi ki njengəm Jeju ki in si'ə oyi dɔnangi ki yəki, ki nya ki ra nya kin ə, bol təl'de adi eli eyina: «Tokɔ rɔta'ti, de kin in Ngonn lə Luwə.»

Duw Jeju

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42)

⁵⁵ Dene'gi ngayn in non, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. In dene'gi ki uni go Jeju Galile'ti nu, kadi rai si'ə. ⁵⁶ Dann de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki in Jisepi num, taa kon ngann læ Jebede num tɔ. ⁵⁷ Loki kadi aw to ur, dingəm ki njenyakingə kare ki Arimate'ti, ki tɔ'a nan Jisepi in non re. In kaa in de ki təl rɔ'ne njendo'ti læ Jeju tɔ. ⁵⁸ Jisepi aw rɔ Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju, ə Pilati adi ndu'ne kadi adi'ə. ⁵⁹ Jisepi un ninn Jeju, dolo ki ta ku dolo ninn ki nda ki sigi ba, ⁶⁰ ə ilə me be ninn'ti ki adi uri kadi mbal'ti ngə sine bay tado lə'ne n'inbe, ningə nduguru mbal kibo ilə ta'ti, ə ɔti aw. ⁶¹ Low'ə'ti kin, Mari ki Magidala in ki Mari ki kare in non, sii nanga turi kum'de par ki dɔbadi'ti.

Njerɔ'gi ngəmi ta dɔbadi Jeju

⁶² Lo ti go'ti, ki in ndɔ ki re go ndɔ kində dɔ nya'gi dana tado ndɔ kərkon ə, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi awi nan'ti be læ Pilati, ⁶³ eli'ə eyina: «De kibo læ'je, me'je olo dɔ'ti toki ndɔ ki nje ngom de'ə kin el, dɔkagilo'ti ki ra'n ki dɔ'ne taa bay el ene: “Ndɔ ki kon mutə læ ndɔ koy'm ə, m'a m'ində taa lo koy'ti.” ⁶⁴ Ə ilə ndu'i adi de'gi ngəmi dɔbadi biti ndɔ ki kon mutə, nan to njendo'gi li'ə rei bogi ninn'ə, ə təli eli eyina: “Ində lo koy'ti.” Lo kin'ti, a rai kadi ta ngom kin a utə ki kete bay.» ⁶⁵ Ə Pilati el'de ene: «Njerɔ'gi ki kadi ngəmi ta dɔbadi ə rai am, ə awi se'de adi ngəmi ta'a toki in gei.» ⁶⁶ Lo kin'ti, awi dɔbadi'ti, tinyəi ta'a, ningə indəi njerɔ'gi kadi ngəmi taa.

28

Jeju in lo koy'ti

(Mrk 16.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Go ndɔ kərkon'ti, adi in ndɔ Dɔmasi ki ginn lo, Mari ki Magidala in ki Mari ki nungi awi kadi n'oyi dɔbadi. ² Lo kin'ti non be, dɔnangi yəki yəki ki əti bol ngayn, tado malayka læ Burəbe kare re nduguru mbal ta badi'ti kɔ, ə təl isi dɔ'ti. ³ Rɔ'a unji to kadi, taa ku ki rɔ'a'ti nda to buy be tɔ. ⁴ Loki njerɔ'gi ki njengəm dɔbadi oyi'ə, bol tɔl'de adi təli toi to ninn'gi be. ⁵ Nan malayka un ta el dene'gi ene: «Boli el, tado m'gər kadi isi sangi Jeju ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. ⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti toki inbe el'n. Rei oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə kadi awi kalangi eli njendo'gi li'ə toki “Ində taa dann njekoy'gi'ti, ə aw kadi ngin'əse Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti.” In kin ə in ta ki kadi m'el'se.»

⁸ Dene'gi ɔti ta badi'ti ki ngodi nja'de'ti, bol ra'de, nan rɔ'de nəl'de ngayn. Awi ɔri poy nya ki ra nya kin adi

njendo'gi li'ə oyi. ⁹ Nden ba go'ti, Jeju aw ingə'de, el'de ene: «M'uwə ji'se!» Ningə ingi ɔti ki rɔ Jeju'ti, uwəi nja'a, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. ¹⁰ Ə Jeju el'de ene: «In boli el; ə ai eli ngannkon'm'gi kadi awi Galile'ti. Lo kin ə a oyi m'in'ti.»

Ta'gi ki te ta njerɔ'gi'ti

¹¹ Loki dene'gi njiyəi dɔ row'ti isi ai, njerɔ'gi madi ki dann njengəm dɔɔbadi'ti, awi me bebo'ti, eli kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi nya'gi pəti ki ra nya kin adi oyi. ¹² Be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi kawinan ki ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, uni ndu'de. Ningə go kun ndu'ti, adi njerɔ'gi nar ngayn, ¹³ ə eli'de ene: «Ta ki kadi eli ə to kin, eli eyina: “Njendo'gi li'ə ə rei bɔgi ninn'ə kondɔ'ti ne, loki j'isi ji to bi.” ¹⁴ Ə re ta kin ɔsi mbi nje konbe ki bebo'ti ə, j'inbe j'a gər lo ta ki kadi j'el'ə kadi j'ɔr'n ta dɔ'se'ti.» ¹⁵ Be ə, njerɔ'gi taai nar kakin, ə rai kigo ndu'ti ki adi'de. In be ə, ta kene njendo'gi bɔgi ninn Jeju kin, isi njiyə dann Juwipi'gi'ti biti bone.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne

¹⁶ Njendo'gi ki dɔgi gidə in kare awi Galile, dɔ mbal'ti ki Jeju el'de kadi awi'ti. ¹⁷ Loki awi ə oyi'ə ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, nan ki madi'gi tadi kadi in Jeju. ¹⁸ Ə Jeju ɔti ndəkba ki rɔ'de'ti, el'de ta'gi kin ene: «Luwə adi'm tɔgi'gi pəti me dɔran'ti, ki dɔ dɔnangi'ti ə binəm. ¹⁹ Awi ki rɔ ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti, təl'i'de njendo'gi'ti lə'm, rai'de batəm me tɔ Baw'ti, ki Ngonn'ti, ki Ndil Luwə'ti* . ²⁰ Ningə ndoi'de kadi ngəmi go nya'gi pəti ki m'dəji'se kadi rai. Nga ningə, m'in, m'a m'in sese nan'ti ki ndɔ'gi pəti, biti dɔboy ndɔ'ti.»

* 28:19 28.19 Mrk 16.15; KNK 1.8

Poyta ki maji ki Marki ndangi Ta ki do Poyta Ki maji ki Marki ndangi

Makitu kin inbe, lo tumginn'ə'ti, ɔsi kagi do Makitu Marki'ti toki in «Poyta ki maji la Jeju Kirisiti ki in ngonn la Luwə» (1.1). Njendangi makitu kin ɔsi kagi do nya'gi ki dum kadi de ra ki Jeju ra'de ə inyə ta'gi ki Jeju el. Ra be kadi toji'n toki togi la Jeju Kirisiti in ro Luwə'ti. Marki elta do nya'gi ki rai nya ɔsi gona gona ki kagilo lə'de el, nan elta do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Galile'ti, dow lo'ti ki manga be, elta ki do kaw mbah Jerujalem'ti ki nya ki ra nya Jerujalem'ti. Nden nden go'ti, Marki toji Jeju to ngonn de, ki ingə kon, adi ro'ne koy kadi taa'n de'gi ngayn lə'de taa (10.45); makitu re te do ta'ti kibo utə ndəgə'gi pəti kagilo'ti ki Jeju ra'n do kagidəsi'ti ningə ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti elta do'ti ene: «Rəta, dingəm kam in Ngonn Luwə inbe». Kində taa lo koy'ti la Jeju toji toki ta ki kibo la njero'gi ki Rəm'ti el in rofa.

Kon ta'gi ki me makitu'ti la Marki. Kandi me ta'ti: kulə ki Jan Batisi ra 1.1-13. Kulə'gi ki Jeju ra Galile'ti 1.14-8.30. Jeju elta kete do koy' ne'ti ki kində'ne lo koy'ti 8.31-9.50. Bulə de'gi row'o kaw Jerujalem'ti 10. Ta'gi ki wal Jerujalem'ti 11-12. Ta ki ɔjido kadi nan kon ki a re 13. Kon la Jeju ki kində'ə taa lo koy'ti 14-16.

Jan ki njera de'gi batəm

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jan 1.19-28)

¹ Poyta ki maji ki ɔjido Jeju Kirisiti, ki Ngonn la Luwə, ə kulə ngirə to kin. ² Ndangi me makitu'ti la njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina:

«M'in Luwə m'a m'ulə ki njekawkita lə'm kete non'i'ti, Kadi ra gorow non'i'ti.

³ Ndu de madi bar diləlo'ti ene: Rai gorow la Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu*.»

⁴ Jan Batisi te diləlo'ti, el de'gi ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kə, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyən go majel'gi lə'se kə.» ⁵ De'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti ki bebo Jerujalem'ti, rei ro Jan'ti, tərindu'de do majel'gi'ti lə'de, adi

* 1:3 1.3 Mal 3.1; Ejay 40.3

Jan ra'de batəm me ba Jurden'ti. ⁶ Ku ki Jan ulə rə'ne'ti, in ki ra ki bin jambal, ningə dɔ me'ne ki ndar tɔ. Nyakusɔ'a in giwiri'gi ki tɔji. ⁷ Jan el bulə de'gi ene: «De madi ki nje tɔgi ki ətɪ bɔl, ki utə'm sanyi, a re go'm'ti non. In de ki kulə sa li'ə kaa m'asi kulə dɔ'm bo m'tuti el. ⁸ M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan in a ra'se batəm, me Ndil Luwə'ti.»

Jan ra batəm Jeju

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; Jan 1.29-34)

⁹ Dɔkagilo'ə'ti kin, Jeju in Najareti'ti, ki in ngonnn bɛkon ki Galile'ti, re adi Jan ra'a batəm, me ba Jurden'ti. ¹⁰ Loki Jeju isi te me mann'ti, oo dɔran til, ningə oo Ndil Luwə, risi to dər dum be re isi dɔ'a'ti. ¹¹ Ningə, ndu ta madi te dɔran'ti, ene: «In Ngonn'm, m'ndig'ə, ki in nya rɔnel lə'm kibo ngayn†.»

¹² Kalangi ba go'ti, Ndil Luwə ɔsi Jeju aw si'ə dilələ'ti. ¹³ Jeju ra ndɔ dɔsɔ dilələ'ti. *Satan re rɔ'a'ti, nan'a. Jeju in nan'ti ki da'gi ki mu, malayka'gi rai si'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti

(Mrk 1.12-17; Luk 4.14-15)

¹⁴ Go kuwə'ti ki uwəi Jan dangay'ti, Jeju aw Galile'ti, iləmbər Poyta ki maji lə Luwə ene: ¹⁵ «Dɔkagilo ki Luwə ɔji kaa re nga, ningə Konbe lə Luwə kaa, in ndəkba rɔ'se'ti tɔ. Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, ə uni me'se adi Poyta ki maji.»

De'gi ki dɔkete ki Jeju bar'de

(Mat 4.18-22; Luk 5.1-11)

¹⁶ Ndɔ kare, Jeju a dər kadi babo'ti ki Galile ningə, oo Simon in ki ngonnnkon'ne Andire ki in njekuwə kanji'gi, ra iləi bandi me mann'ti. ¹⁷ Jeju el'de ene: «Rei go'm'ti adi m'ndo'se, kadi in tɔli nje sangi de'gi adi m'in kadi ingəi kajɪ.» ¹⁸ Kalangi ba, inyəi bandi'gi lə'de, ə awi uni go'ə. ¹⁹ Jeju ɔti nden kete ningə, oo Jaki in ki Jan ki in ngann lə Jebede, sii me to'ti, isi rai go bandi'gi lə'de. ²⁰ Kalangi ba, Jeju bar'de, ningə inyəi baw'de Jebede ki nje ra si'ə kulə'gi, me to'ti, ə ai ki Jeju.

Jeju aji de ki ndil ki majel ra'a

(Luk 4.31-37)

²¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne awi Kapernayim'ti. Jeju ur kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi ki ndɔ kɔrkon lə'de, ningə ulə ngirə ndo nya. ²² Nyando li'ə, ətɪ de'gi ki isi oyi dɔ'a bɔl ki dum, tadɔ ndo nya ki tɔgi ki ingə rɔ Luwə'ti, um ndo nya to njendo ndukun'gi lə Luwə el. ²³ Ningə, de madi kare ki ndil

† 1:11 1.11 Pa'gi 2.7; Ejay 42.1

ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ²⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə, ge rə'je'ti wa? In re kadi tujije wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ²⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi'ne ene: «Uti ta'i, ə in te kə rə dingəm'ti kam.» ²⁶ Lo kin'ti, ndil ki majel, ndaji dingəm rururu, ki tōgi'ne, ningə te rə'a'ti ki non ta'ne'ti. ²⁷ Nya kin əti de'gi bəl, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ri ə ra nya be wa? Oyi nyando ki sigi, ki aw ki tōgi'ne ngayn kin! Ningə, ndil'gi ki majel kaa, ulə'de ginn tōgi'ne'ti, adi təli rə'de go ndu'ə'ti bay tə.» ²⁸ In be ə, de'gi sananyinan ki təbar lə Jeju, dənangi ki Galile'ti kalangi ba.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Loki tei kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin ningə, Jeju in ki Jaki ki Jan num, awi me kəy'ti lə Simon in ki Andire. ³⁰ Məm Simon ki dene, rə'a on por rigi rigi adi to nanga. Be ə, loki Jeju ur me kəy'ti ningə, kalangi ba, eli'ə ta rəto li'ə. ³¹ Jeju re rə'a'ti, uwə ji'ə, un'ə ki taa, ningə, rə'a ki kete tingə ngayn kakin, təl səl, adi ingə lapiya nga. Go'ti, ra nyakusə adi'de.

³² Loki lo səl, go kadi kur'ti, de'gi rei ki njemonyi'gi ki de'gi pəti ki ndil'gi ki majel, rai'de, rə Jeju'ti. ³³ De'gi pəti ki me bebo'ti kawinan ki takəy'ti, takəy'ti. ³⁴ Jeju adi lapiya de'gi ngayn ki monyi ki dangi dangi ra'de, ta tuwə ndil'gi ki majel ngayn də'de'ti kə tə. Ningə, adi tarow, ndil'gi ki majel kadi eli ta'a el, tadə gəri'ə bəti.

Jeju iləmbər Poyta ki maji Galile'ti
(Luk 4.42-44)

³⁵ Taginnlo'ti, loki lo tujə el bay, Jeju ində taa, te me kəy'ti aw dilələ'ti, ningə low'ə'ti non, ulə ngirə kelta ki Baw'ne. ³⁶ Simon in ki ndəgi de'gi ki in si'ə, awi sangi Jeju. ³⁷ Loki ingəi'ə ningə, eli'ə eyina: «De'gi pəti ra sangi nu». ³⁸ Jeju el'de ene: «Adi j'awi ngann be'gi'ti, ki kadi'ti kin nga, tadə, maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji nu tə. Tadə, m're kadi m'ra kulə kin.» ³⁹ In be ə, Jeju njiyə dənangi Galile'ti ba pəti, ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, ningə tuwə ndil'gi ki majel tə.

Jeju adi lapiya njebanji
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Njebanji əti re rə Jeju'ti, əsi məkəsi'ne nanga non'a'ti, ningə non də'a'ti ene: «Re in ndigi ə, asi kadi banji lə'm ur adi rə'm ar njay.» ⁴¹ Jeju oo kumtondoo li'ə, adi ulə ji'ne ədi'n'ə, ningə, el'ə ene: «M'ndigi, ə kadi banji lə'i ur adi rə'i ar njay.» ⁴² Tanan'ti non banji li'ə ur, adi rə'a ar njay.

43 Ningə kete bay ta kadi Jeju inyə'ə adi aw, ndəj'ə ki təgi'ne ngayn, 44 ə el'ə ene: «Ononyi kadi el ta'a de madi, ə aw oji rə'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi nya kar rə njay toki ndukun lə *Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya[‡]Š.» 45 Nan loki dingəm kakin ətə aw ningə, iləmbər də nya'ti ki Jeju ra si'ə kin, adi de'gi pəti oyi. Nya kin ra adi Jeju asi kadi ur me bebo'ti ki rangi, takum de'gi'ti jaja el nga. Be ə, isi gidi be'ti, dilələ'ti, ningə de'gi in ki lo'gi ki dangi dangi, rei rə'a'ti.

2

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

1 Ndə ngayn el go'ti, Jeju təl aw Kapernayim'ti. De'gi gəri kadi in me kəy'ti non. 2 De'gi kawinan ngayn, adi lo uwə'de ndingi ndingi, loki kadi de ulə nja'ne'ti kaa goto, biti ki ta kəy'ti taga. Ə, Jeju ndə'de Poyta ki maji lə Luwə. 3 De'gi madi rei ki de ki njerəkoy njururu rə'a'ti. Dingəm'gi so, ə oti'ə. 4 Lo kadi awi si'ə, iləi'ə non Jeju'ti goto, tado, de'gi uwəi lo ndingi ndingi. In be ə, ali taa, ndu'i dow də kəy*, sow də lo ki Jeju si'ti, ningə ki bolo kakin ə, iləi nje monyi ki nya koti njemonyi'gi ki dəi kulə'ti, non Jeju'ti. 5 Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el de ki rə'a oy njururu kakin ene: «Ngonn'm, majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə.» 6 Njendo ndukun'gi lə Luwə ki nan'gi sii me kəy'ti non, isi mərta eyina: 7 «Tado ri ə de'ə kam, elta be wa? Elta ki mal də Luwə'ti. Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kə, de ki rangi goto.» 8 Tanan'ti non, Jeju gər mərta'gi lə'de kin, adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa? 9 Kel njerəkoy njururu kene: "Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə" ə ngan ngayn el eke, kel'ə kene: "Ində taa un tuwə lə'i, ə njiyə", ə ngan ngayn el wa? 10 Re in be ə, m'a m'oji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki təgi dənangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kə.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: 11 «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.» 12 Ningə, dingəm indəi taa tanan'ti non, un tuwə lə'ne, ə te takum de'gi'ti pəti aw. Bol ra de'gi pəti, adi uləi toji də Luwə'ti, eyina: «Jagi, j'oo nya ki be kin kete el!»

Jeju bar Lebi

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

‡ 1:44 1.44 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tə Luwə el. Š 1:44 1.44 Lebitiki

14.2-32 * 2:4 2.4 Kəy ki elita də'ti in kəy ki rai adi də'a lay. In kuji ra kəy ki dənangi Palesitinn'ti.

¹³ Jeju təl aw kadi babo'ti gogi. De'gi pəti rei rə'a'ti, ningə ndo'de nya. ¹⁴ Loki Jeju isi dər ningə, oo *Lebi ki ngonn lə Alpe, isi me kəy taa lambo'ti. Jeju el'ə ene: «Un go'm.» Ningə Lebi ində taa, un go Jeju. ¹⁵ Go'ti, Jeju isi ta nyakuso'ti me kəy'ti lə Lebi. *Njetalambo'gi ki njeramajel'gi ngayn, sii nan'ti ki Jeju ki njendo'gi li'ə, ta nyakuso'ti, tado ko de'gi ki be kin ngayn ə njiyəi go'ə'ti, muki muki. ¹⁶ Loki njendo ndukun'gi lə Luwə ki me kuti'ti lə *Parisi'gi oyi Jeju isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi ningə, eli njendo'gi li'ə eyina: «To, Be'se isi so nya ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi wa?» ¹⁷ Jeju oo ndu'de, adi el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado de'gi ki njeramajel'gi yo.»

Kelta ki Luwə ki kogi rə ta nyakuso
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Ndo kare njendo'gi lə Jan Batisi in ki Parisi'gi ogi rə'de nyakuso. Dəkagilo'ti kin ə de'gi rei rə Jeju'ti dəji'ə eyina: «Ra bann ə njendo'gi lə Jan in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ogi rə'de nyakuso, ə nje ki yan'i'gi ogi rə'de nyakuso el wa?» ¹⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakuso taa nan'ti, a ogi rə'de nyakuso ki mann kanyi wa? Dəkagilo'ti ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin asi kogi rə'de nyakuso el. ²⁰ Nan ndo'gi a rei non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə, dəkagilo'ə'ti kin ə a ogi rə'de nyakuso.» ²¹ De a un ta ku ki sigi kadi ilə'n kum ku ki kəko el. Re in be ə, ta ku ki sigi kakin a in ki ki kəko raki raki, kadi bolo a to wororo utə ki kete bay. ²² Taa, de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el tə. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi. Ningə mbu ndar'gi ki yiwi kandi nju'gi pəti a təli nya ki tujə kə. Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa.

Ta lə Jeju do ndo kərkon'ti
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Jeju ində dər me ndo geme'gi'ti, ndo kərkon'ti lə Juwipi'gi. *Njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi do ko'gi do njiyə'ti. ²⁴ Parisi'gi eli Jeju eyina: «Oo nya ki to kin: njendo'gi lə'i rai nya ki gorow'ə'ti el ndo kərkon'ti.» ²⁵ Jeju el'de ene: «In tudəi nya ki ngar *Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin el biti wa? ²⁶ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, dəkagilo'ti ki Abiyatar ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Dabidi un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'gi'ti, ki njekujənyamosi kadikare'gi par ə in gorow'ə'ti kadi soi, so ə adi de'gi ki go'ne'ti soi tə.» ²⁷ Jeju təl el'de bay ene: «Luwə or ndo

korkon ində taa dangi tado maji læ de, um ra de tado ndo korkon el. ²⁸ In be ə, *Ngonn de in be nje ndo korkon.»

3

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Jeju təl aw me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi gogi bay. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ² De'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo ta kon'ti læ Juwipi'gi aw? In ta bolo ki isi sangi kadi n'indəi ta do'a'ti. ³ Jeju el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa re dana ne, takum de'gi'ti pəti.» ⁴ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo korkon'ti wa? Ra maji eke ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tuji ko wa?» Lo to jijiji, de kare kaa elta el. ⁵ Jeju gon'de ki wongi, me'ə tingə do'de'ti ngayn tado me ngan læ'de. Ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne ningə, ji'ə təl to maji kare. ⁶ Loki Parisi'gi tei kəykawnan'ti læ Juwipi'gi kakin ningə, awi kalangi ba ingəi nje ki kuti læ Erodi'ti tado sangi row təl Jeju.

Bulə de'gi rei ro Jeju'ti
(Mat 4.25, 12.15-16; Luk 6.17-19)

⁷ Jeju əti aw ki njendo'gi læ'ne ta babo Galile'ti. Ningə bulə de'gi ngayn rei go'ə'ti. Bulə de'gi kakin in dɔnangi Galile'ti ge, dɔnangi Jude'ti ge, ⁸ bebo Jerujalem'ti ge, dɔnangi Idume'ti ge, dɔnangi ki gidi ba Jurden'ti ge, ta de'gi ki sii gugi gidi bebo ki Tir ki Sidon ba pəti kaa rei ro'a'ti to. Bulə de'gi kin rei ro Jeju'ti, tado oy poy nya'gi ki ra'de. ⁹ Jeju el njendo'gi læ'ne kadi indəi do to madi dana dangi adi'ne, kadi bulə de'gi mborei'ne el. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Jeju adi lapiya de'gi ngayn, adi de'gi pəti ki ai ki monyi ro'de'ti, nagi ro'de kadi n'odi ro'a. ¹¹ Loki de'gi ki ndil'gi ki majel uwəi'de ginn tɔgi'de'ti oyi'ə ningə, əsi məkəsi'de nanga non'a'ti, uni ndu'de taa ə nonyi eyina: «In Ngonn læ Luwə!» ¹² Nan, ndəji'de ki tɔgi'ne kadi rai adi de'gi gəri'ne el.

Jeju mbəti njendo'gi læ'ne ki dɔgi gidə in joo
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Go nya'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti, bar nje ki ge'de, ningə rei ro'a'ti. ¹⁴ Mbunə de'gi'ti ki bar'de kin ə Jeju mbəti njendo'gi læ'ne ki dɔgi gidə in joo ki kadi in si'ə nan'ti ki dɔkagilo'gi pəti. In si'ə nan'ti, kadi ulə'de adi awi iləi mbər Poyta ki maji. ¹⁵ Ta awi ki tɔgi kadi tuwəi ndil'gi ki majel to. ¹⁶ To de'gi ki dɔgi gidə in joo ki Jeju mbəti'de ə to

kin: Simon, ki Jeju ində tɔ'a nan Piyər, ¹⁷ Jaki, ki ngonn læ Jebede in ki ngonnkon'ne Jan, ki Jeju ɓar'de joo pəti ene Bowanerjesi, ki kər me'ə nan «ngonn læ ndangindi*», ¹⁸ Andire, Pilipi, Batilemi, Matiye, Tomasi, Jaki, ki ngonn læ Alpe, Tade, Simon, ki in mbunə nje rɔ tado kingə dɔ læ ɓe læ'de, ¹⁹ ningə Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju.

Jeju ki noj'o'gi

(Mat 12.24-32; Luk 11.15-23, 12.10)

²⁰ Jeju aw ɓe ningə, bulə de'gi rei uti kum lo mbuki mbuki ɓay, adi lo kadi in ki njendo'gi læ'ne ingəi dɔkagilo kadi soi nya kaa goto. ²¹ Loki noj'o'gi oyi poyta kin ningə, rei kadi n'ori'ə n'awi si'ə ɓe, tado eli eyina: «Dɔ'a isi dana el.» ²² Njendo ndukun'gi læ Luwə ki in Jerujalem'ti eli eyina: «Beljəbul isi me'ə'ti. Ningə in ki tɔgi læ ngar læ ndil'gi ki majel ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ²³ Be ə Jeju ɓar'de ki rɔ'ne'ti ningə, ɔr'de ginn nya'gi me kujita'gi'ti ene: «Oyi kadi Satan a tuwə de'gi læ Satan bann wa? ²⁴ Kin ə, de'gi ki me konɓe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔ'i nan ə, konɓe kin a ra taa el. ²⁵ Loki de'gi ki me kəy'ti ki kareba təli dɔnan'ti, rɔi nan, me kəy'ə kin a ra tɔgi kaw kete el. ²⁶ Re Satan inɓe təl dɔ'ne'ti ki rɔ, adi re gangi rɔ'ne ə, tɔg'ɔ a aw ki kete el, ginn'ə a gangi. ²⁷ Adi m'el'se, kin ə re de uwə de ki nje tɔgi dɔ'a kete el ə, a asi kur me kəy'ti li'ə, kadi kər nyakingə li'ə el. Loki dɔ'a nga a, a kər nya ki me kəy'ti li'ə. ²⁸ M'el'se toki rɔta'ti: Majel'gi pəti ki de'gi rai, kelta ki mal'gi pəti ki a te ta de'ti ki dɔ Luwə'ti, Luwə a inyə go'ə kɔ adi de. ²⁹ Nan re de elta ki mal dɔ Ndil Luwə'ti ningə, Luwə a inyə go kɔ ad'a el ratata. De kin a oti kəy majel læ'ne kin biti ki non'ti.» ³⁰ Jeju el'de ta kin be tado njendo ndukun'gi læ Luwə eli eyina: «Aw ki ndil ki majel rɔ'ne'ti.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi ki rɔta'ti

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei rai taga, ningə adi de kare ɓar'a adi'de. ³² Bulə de'gi sii nanga gugi dɔ'a gugi. Loki rei eli'ə eyina: «Oo kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, ra sangi nu.» ³³ Ningə Jeju təl el'de ene: «Nan'gi ə in kon'm ki ngannkon'm'gi wa?» ³⁴ Ningə gon de'gi ki sii gugi dɔ'a gugi kakin, ningə el ene: «Oyi ingi ki sii kin ə in kon'm ki ngannkon'm'gi. ³⁵ Tado, de ki njera ndigi læ Luwə ə in ngonnkon'm, konnann'm ki kon'm.»

* **3:17** 3.17 Bowanerjesi (ngann læ ndangindi) in tɔ ki Jeju ində dɔ Jaki'ti in ki Jan. De gər nya ki ində'n tɔ kin dɔ'de'ti el, nan de'gi madi ndəri ginnə ningə eli eyina Jeju ɓar'de ngann læ ndangindi tado in de'gi ki nyara ki ki tɔgi tɔ mosi'de'ti.

4

Kujita ki dɔ njeduw nya'ti
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)

¹ Jeju ulə ngirə kadi ndo de'gi nya kadi babo'ti bay. Bulə de'gi ngayn kawinan gugi gidə, adi al aw isi me to'ti, bo dɔ ba'ti. Bulə de'gi rai ngangɪ ba'ti ne təli kum'de ki dɔ'a'ti. ² Jeju ndo'de nya'gi ngayn me kujita'gi'ti. Me nyando'ti li'ə, el'de ene: ³ «Oyi, njendoɔ kare aw kadi duw nya. ⁴ Ningə, dɔkagilo'ti ki a ilə ko, kandi ko'gi madi tosi ngangɪ row'ti adi yəl'gi rei onyi maki. ⁵ Kandi ko madi'gi tosi dɔnangɪ wor'ti, adi lo kadi ingəi dɔnangɪ asi tam uləi ngirə'de'ti goto. Nan k'in ə tɔgi kalangɪ ba, tado ngirə'de to taa'ne. ⁶ Loki kadi ɔsi ningə, ngann ko'gi kakin ndolei mbaw. Go'ti ningə tuti kurum, tado ngirə'de aw nanga boi el. ⁷ Kandi ko'gi ki nungɪ tosi dann konn'gi'ti. Konn'gi kakin tɔgi ndəmi'de mbɔl adi lo kadi andi goto. ⁸ Nan kandi ko'gi madi tosi dɔnangɪ'ti ki maji. Be ə, tɔgi kalangɪ ba adi andi. Ki nan'gi andi asi dɔ mutə, nje ki nungɪ andi asi dɔ mehen, ta nje ki nungɪ bay andi asi bu tɔ.» ⁹ Go'ti ningə, Jeju el'de ene: «De ki aw ki mbi'ne tado koo'n dɔ ta ningə kadi oo dɔ ta kin maji.»

Tado ri ə Jeju ndo nya ki kujita'gi wa?
(Mat 13.10-15; Luk 8.9-10)

¹⁰ Loki bulə de'gi ai ningə, nje ki nje nanyi si'ə, ki njendo'gi li'ə ki dɔgi gidə in joo, dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita'gi ki ndo'n nya kadi n'gəri. ¹¹ Ə el'de ene: «Ingi, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti ki ɔjido Konbe li'ə adi'se. Nan ndəgi de'gi ki rai taga, ingəi nyando'gi pəti ki kujita. ¹² In be kadi,
“Re gonyi lo maji kaa oyi nya el num,
Re oyi dɔ ta maji kaa gəri me'ə el num,
Tado re gəri me'ə ningə,
A təli rɔ'de go Luwə'ti kadi Luwə inyə go majel'gi lə'de
kɔ*.”»

Jeju ɔr me kujita ki ɔjido njeduw ko
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ Jeju el'de ene: «In gəri me kujita kin el wa? A re in gəri me kujita kin el ə a rai bann ə a gəri ndəgə'gi wa?» ¹⁴ Njekilə ko, nya kilə li'ə in Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁵ Kandi ko ki tosi ngangɪ row'ti, ɔjido de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Satan re ɔr ta ki oyi kakin me'de'ti kalangɪ ba kɔ. ¹⁶ Nga ningə, ingi ki tosi dɔnangɪ wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai kalangɪ ba ki ronel. ¹⁷ Nan ta kin ulə ngirə'ne me'de el. In de'gi ki njekuwə ki ta Luwə dɔkagilo

* 4:12 4.12 Ejay 6.9-10

ki nden be par. Dɔkagilo ki nya torɔ'gi eke kindəkumndoo tado ta læ Luwə, re ningə, inyəi kunme læ'de kɔ kalangi ba. ¹⁸ Kandi ko ki tosi dann konn'gi'ti, in de'gi ki oyi ta læ Luwə, ¹⁹ nan me ki ra sururu dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki ra ta nya maji ki dɔnangi'ti, ta bo nya'gi ki rangi ki dangi dangi uti dɔ taa ki oyi, adi lo kadi andi goto. ²⁰ Ningə, ndəgi kandi ko'gi ki tosi dɔnangi'ti ki maji, ɔjido de'gi ki oy Poyta ki maji, ningə tai me'de'ti, ə tei ki kandi'de tɔ. Ki madi'gi andi dɔ mutə ge, dɔ mehen ge, bu kare ge.

Kujita ki ɔjido lambi

(Mat 5.15, 10.26; Luk 8.16-18, 11.33, 6.38)

²¹ Ningə Jeju təl el'de bay ene: «De a re ki lambi kəy ə dow ngo dɔ'ti, eke ində ginn tirə'ti wa? A ində dɔ nya'ti taa. ²² Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Nya kira ki to lo kiyə'ti, ginn'ə a te taga wangi. ²³ Re de aw ki mbi'ne tado koo dɔ ta, ningə kadi oo'n maji.» ²⁴ Jeju təl el'de bay ene: «Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta, um oyi ki non be el. Ə kadi in gəri toki nya ki mbɔji adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se tɔ taa a adi'se ngayn dɔ'ti bay. ²⁵ Be ə de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki awi'n ji'ne'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti bay.»

Kujita ki ɔjido kandi nya ki duw

²⁶ Jeju təl el'de bay ene: «Konbe læ Luwə to to de ki aw duw nya me ndɔɔ'ti læ'ne be. ²⁷ Go nya duw'ti kin, re nje ndɔɔ to bi eke, to bi el kaa, kondɔ ki kada, nya ki duw, uwə ə isi tɔgi tɔ, ki kanji kadi njeduw'ə gəri'n row ki isi tɔgi'n. ²⁸ Nan inbe ki dɔrɔ'ne, ra adi ko uwə ə tɔgi, kand'a te, ningə go'ti gogi, ɔr dɔ'ne, ə andi. ²⁹ Ningə dɔkagilo ki dɔ ko gəsirə asi lo kuji'ə'ti, de re ujə ko tado nanyi'a asi†.»

Kujita ki dɔ kandi nya'ti ki bari'ə mutardə

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ Jeju el'de bay ene: «Ri ə j'a j'uni kadi j'ɔji Konbe læ Luwə wa? Eke kujita ki bann ə j'a j'uni kadi j'eli'n ta ki dɔ'ti wa? ³¹ Konbe læ Luwə to to kandi nya ki bari'ə mutardə be. In kandi nya ki du utə kandi nya'gi pəti ki de isi duw dɔnangi'ti ne. ³² Loki de duw'ə ningə, tɔgi ə təl kagi tanyi kibo, utə ndəgi kagi tanyi'gi pəti. Baji'ə'gi ki tɔi, boi ngayn, adi yəl'gi uwəi lo kisi kum ndil'ə'ti.» ³³ Ki kujita'gi ngayn ki toi tanan be ə Jeju ndo'n de'gi ta, ra be kigo læ gər'ə'ti ki de'gi asi gəri me'ə. ³⁴ Ta ki kadi el'de ki kujita el goto. Nan dɔkagilo ki nanyi ki njendo'gi læ'ne inbe'gi ki kar'de par ə, ɔr'de me'ə pəti.

† 4:29 4.29 Juwəl 4.13

*Jeju ndangi nəl ad'a ra lokati**(Mat 8.18, 23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Me ndo'a'ti non, doji losol'ti ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» ³⁶ Inyəi bulə de'gi, ningə njendo'gi awi ki Jeju me to'ti ki re in'ti kete. To'gi ki rangi dani'ə. ³⁷ Ningə, nəl kibo ngayn uwə'de bus do ba'ti. Pungum mann'gi indəi kadi to mbingum mbingum adi mann isi rosi to. ³⁸ Jeju lə nya gəti'n do'ne, ə to bongi to'ti, isi to bi. Njendo'gi li'ə ndəli'ə ki non ta de'ti eyina: «Njendo, j'isi j'oyi be kaa oo el wa?» ³⁹ Jeju ndəl do bi'ti, ndangi nəl, ə el mann ba ene: «Ra lokati! Adi lo to jijiji!» Low'ə'ti non nəl yogiro adi lo to jijiji. ⁴⁰ Ningə, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ra bann ə boli be wa? Biti bone kaa uni me'se el bay wa?» ⁴¹ Bol ra'de ngayn, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De'ə inbe kam in nan ə, nəl ki ba'gi kaa oyi ta li'ə be wa?»

5*Jeju tuwə ndil'gi ki majel do dingəm'ti ki dɔnangi Gerasa'ti**(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne tei gidi ba'ti, dɔnangi'ti lə de'gi ki Gerasa'ti. ² Loki Jeju in me to'ti ur nanga ningə, tanan'ti non, de madi kare ki aw ki ndil ki majel ro'ne'ti, te doɔbadi'gi'ti re ingə'ə. ³ De kakin ra be doɔbadi'gi'ti. Re in ki kulə gindi kaa, de kare ki asi do'a lokati goto. ⁴ Doi'ə ki kulə gindi nja banyi banyi, ta ləi kangila gindi nja'a'ti to. Nan gangi kulə gindi riw riw ta, tətəi gindi nɔsi nɔsi to. De ki asi kuwə ginn togi'ne'ti goto. ⁵ Dokagilo'gi pəti, kondə'ti ki kada, lo njiyə in doɔbadi'gi'ti ki dann mbal'gi'ti ki wuyi ki kur ta'ne'ti. Ningə tujə ro'ne gangi bati bati ki gaji mbal'gi. ⁶ Loki oo Jeju sanyi nu bay ningə, anyi ki ngodi re ɔsi məkəsi'ne nanga non'a'ti. ⁷ Ningə ur kəl ki togi'ne ngayn ene: «Jeju ki Ngonn lə Luwə ki Nje kisi do nya'gi'ti pəti, ri ə ge ro'm wa? Nja'i bal me to Luwə'ti, adi'm kon el!» ⁸ El ta kin be tado ta ki Jeju el'ə ene: «In ndil ki majel, te kə ro dingəm'ti kin.» ⁹ Jeju dəj'ə ene: «To'i nan nan?» In təl el'ə ene: «To'm nan "bulə njerə'gi", tado ji banyi ngayn.» ¹⁰ Non ki do Jeju'ti ki nja nan'ti nan'ti kadi tuwə'de kə me be'ti kin el.

¹¹ Dokagilo'ə'ti kin, bulə kəsongi'gi ngayn ra ɔsi nya kadi mbal'ti non. ¹² Ndil'gi ki majel nonyi do Jeju'ti eli'ə eyina: «Tuwə'je adi j'aw dann kəsongi'gi'ti kam, j'ur me de'ti.»

¹³ Jeju ndigi se'de do'ti, adi tei me dingəm'ti kakin, ə awi

uri me k̄osongi'gi'ti. Tanan'ti non, bulə k̄osongi'gi ki asi dər joo kare, b̄ingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, adi anyinan mann oyi. ¹⁴ Njengəm k̄osongi'gi anyinan awi me bebo'ti, ki me ndoo'gi, ɔri poy nya ki ra nya de'gi, adi de'gi awi kadi n'oyi nya ki ra nya kakin. ¹⁵ Loki de'gi kakin rei tei rɔ Jeju'ti ningə, oy dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kakin isi rɔ'a'ti. Oyi'ə kadi isi ki hangal ki maji, taa isi ki ku rɔ'ne'ti tɔ. Nya'gi kin ra adi bol ra'de ngayn. ¹⁶ Ningə de'gi ki awi lo nya'gi'ti ki Jeju ra, ɔri madi de'gi poy nya ki te dɔ dingəm'ti ki aw ki ndil'gi ki majel, ki nya ki te dɔ k̄osongi'gi'ti. ¹⁷ Be ə, uləi ngirə kadi nonyi dɔ Jeju eyina: «Nja'i ba, inyə dɔnangi lə'je, ə aw.» ¹⁸ Dɔkagilo'ti ki Jeju ra ala me to'ti gogi ningə, dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel me'ə'ti kakin dəj'ə kadi n'aw si'ə. ¹⁹ Nan Jeju ɔdi el, ə el'ə ene: «Ōti aw be dann noj'i'gi'ti, ɔr'de poy nya ki Burəbe ra sə'i ki koo kumtondoo ki əti bol ki ɔji dɔ'i'ti kin.» ²⁰ In be ə, dingəm kakin ɔti aw dɔnangi Bebo'gi'ti ki Dɔgi, ɔr poy nya'gi ki Jeju ra si'ə. De'gi pəti ki oyi ta kin, əti'de bol.

Ta lə ngonn lə Jayrusi ki ta lə dene ki nje monyi mosi
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Loki Jeju təl aw gidə ba'ti ki to ningə, bulə de'gi ngayn kawinan rɔ'a'ti kadi ba'ti. ²² Ningə dingəm kare ki dann njekundɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki, tɔ'a nan Jayrusi re. Loki oo Jeju ningə, osi nanga nja'a'ti, ²³ non dɔ'a'ti ki tɔgi'ne ene: «Ngonn'm ki dene ki du isi oy. Nja'i ba kadi aw ində ji'i dɔ'a'ti adi ingə kaji, ə oy el.» ²⁴ Jeju ɔti aw si'ə, ningə bulə de'gi ngayn njiyəi go'ə'ti, mborei'ə ki yo ge ki ne ge.

²⁵ Dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in dann bulə de'gi'ti non. ²⁶ Monyi kin ad'a kon ngayn, adi anyi ngodi ngayn tɔ go de'gi'ti ki njera de'gi monyi, nan tuji nyakingə lə'ne dɔ'ti kɔ kare, ningə ingə kon ji'de'ti to kingə yo. Monyi aw ki kete kete to kaw par, nya ki to soti goto. ²⁷ Dene kakin oo ta lə Jeju. Be ə, dann bulə de'gi'ti, re ki row ki gidi Jeju'ti, ɔdi ta ku li'ə. ²⁸ Tado el me'ne'ti ene: «Kin ə re ku li'ə par ə m'ɔdi ə rɔ'm a ingə lapiya.» ²⁹ Ningə tanan'ti non par ə ginn mosi li'ə gangi, adi gər me darɔ'ne'ti toki darɔ'ne ingə lapiya nga. ³⁰ Low'ə'ti non, Jeju gər me hangal'ne'ti toki tɔgi te rɔ'ne'ti. Be ə, təl kum'ne gogi dann bulə de'gi'ti, dəji'de ene: «Nan ə ɔdi ta ku lə'm wa?» ³¹ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Inbe in gər maji kadi bulə de'gi mborei nu ki yo ge ki ne ge, ə in təl dəji ene: "Nan ɔdi'm bay wa?"» ³² Nan Jeju nanyi ki lo gon lo'ti gugi gidi'ne kadi n'oo dene inbe ki ra nya kin. ³³ Bol ra dene kakin ngayn, adi dadi par par, tado gər nya ki ra'a me rɔ'a'ti. Be ə, re osi nanga nja Jeju'ti, el'ə ta'gi ki rɔta'ti pəti ki to me'ə'ti. ³⁴ Nan Jeju

el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya, ə kadi ingə lapiya dɔ monyi'ti lə'i.»

³⁵ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de'gi madi in me kəy'ti lə Jayrusi, ki in ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi, rei eli Jayrusi eyina: «Ngonn'i oy, in ndɔji Njendo, el nga.» ³⁶ Loki Jeju oo ta kel'de be ningə, usə dɔ'ti el, ə elta ki njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ene: «Adi bol rai el, un me'i par!» ³⁷ Jeju ɔgi kadi de'gi dani'ə, nan inyə Piyər num, Jaki num, Jan ki ngonkon Jaki num par ə adi dani'ə. ³⁸ Loki rei tei be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi ningə, Jeju oo de'gi ki isi singəi səkitə, isi nonyi ge uri wuyi ge. ³⁹ Jeju ur me kəy'ti ningə, el'de ene: «Ra bann ə de'gi singəi donan'ti səkitə ki non be wa? Ngonn oy el, nan to bi kare.» ⁴⁰ De'gi kogi dɔ Jeju'ti, soki'ə'n'ə. Be ə, Jeju adi de'gi pəti tei taga, ningə baw ngonn num, kon ngonn num, njendo'gi li'ə ki dani'ə num par ə ai si'ə me kəy'ti ki ngonn to'ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngonn, el'ə ene: «Talita kumi*!» Adi kər me'ə nan: «ngonn ki dene, m'el'i m'ene, ində taa!»

⁴² Tanan'ti non, ngonn ki dene ində taa, njiyə, tado bal'a in dɔgi gidə in joo. Nya ki Jeju ra kin əti de'gi bol ki dum. ⁴³ Lo kin'ti, Jeju ndɔji'de kadi elita nya ki ra nya kin de madi el. Ningə, el'de kadi uni nyakusɔ adi ngonn ki dene kakin so.

6

*De'gi ki Najareti'ti tai me Jeju el
(Mat 13.54-58; Luk 4.16, 22, 24)*

¹ Jeju in low'ə'ti non aw be ki tɔgi'ti*, nan'ti ki njendo'gi li'ə awi go'ə'ti. ² Loki ndɔ kərkon lə Juwipi'gi asi ningə, Jeju ulə ngirə ndo de'gi nya me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. De'gi ngayn oyi dɔ ta li'ə, adi əti'de bol, ningə eli eyina: «De kam, ingə nyando kin ra? Ə nan ə ad'a gosi ki əti bol be kin wa? Tɔgi ki ra'n nyakɔji'gi ki əti bol be kin ingə ra wa? ³ Man! Njeragi kagi dɔ kəy'ti inbe ki in ngonn lə Mari el wa? Jaki ge, ki Joje ge, ki Judi ge, ki Simon ge, in ngannkon'a'gi el wa? Taa, konnann'a'gi kaa sii se'je ne tɔ el wa?» Nya'gi kin ra nya adi Jeju təl jigi non'de'ti um lo kadi uni me'de adi'ə goto. ⁴ Be ə, Jeju el'de ene: «Lo kadi de'gi a ɔsikurə njekeltakita Luwə'ti, me be koj'o'ti, dann noj'o'gi'ti, ki me kəy'ti li'ə goto.» ⁵ Lo kadi Jeju ra nyakɔji ki əti bol me be'ti ki Najareti'ti goto, nan ndə ji'ne dɔ njemonyi'gi'ti ki nan'gi gandi gandi par, adi'de ingəi lapiya. ⁶ Ndɔji Jeju ngayn tado mbəti ki mbəti kun me'de kad'a.

* **5:41** 5.41 Talita kumi: in ta Arame ki Juwipi'gi isi eli tɔ dɔkagilo'ti lə Jeju.

* **6:1** 6.1 Be ki Jeju tɔgi'ti in Najareti, donangi'ti ki Galile.

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo
(*Mat 9.35, 10.1, 5-14; Luk 9.1-6*)

Jeju njiyə ki ngann be'gi ki gugɔ dɔ Najareti, ndo de'gi nya. ⁷ Ningə, Jeju bar njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo ki rɔ'ne'ti, ə ulə'de joo joo. Adi'de tɔgi dɔ ndil'gi'ti ki majel tɔ. ⁸ Jeju adi'de ndu kadi uni nya kare tado dɔ row el, nan gɔl kareba par. El'de ene: «A uni nyakusɔ el num, bɔl el num, ta a bɔri nar me kulə dɔ bədi'se'ti el num tɔ. ⁹ Uləi sa nja'se'ti, ə ai ki ku kareba.» ¹⁰ Jeju el'de ene: «Lo ki tei lo madi'ti me kəy ki uwə'se rɔ'ne'ti, ə si'ti biti ndo kaw'se'ti. ¹¹ Ə re me bebo'ti madi, ə de'gi mbeti kuwə'se rɔ'de'ti, eke mbeti koyi dɔ ta lə'se, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki nja'se'ti†, kadi to to nya ndəji ndu'de.» ¹² Njendo'gi ai iləi mbər Poyta ki maji kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ. ¹³ Tuwəi ndil'gi ki majel ngayn ta uri hu dɔ njemonyi'gi'ti ngayn, adi'de lapiya tɔ.

Ta koy lə Jan Batisi
(*Mat 14.1-2; Luk 9.7-9*)

¹⁴ Ngar *Erodi oo ta lə Jeju, tado tɔbar li'ə asi lo'gi naki naki. De'gi ki nan'gi eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti. Ginn'ə kin ə, awi'n ki tɔgi tado ra'n nya'gi ki əti bɔl bɔl.» ¹⁵ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekeltakita Luwə'ti.» Nje ki nan'gi bay eli eyina: «In njekelta ki ta Luwə'ti to nje ki rei kete kin be tɔ.» ¹⁶ Loki Erodi oo ta kin ningə, el ene: «In Jan ki ndo ki madi gangi dɔ'a kaa ə ində lo koy'ti.»

¹⁷ Erodi el be, tado ndoki inbe adi uwəi Jan, dɔi'ə ki kulə gindi, iləi'ə dangay'ti, tado Erodiyadi, ki ne ngonkon'a Pilipi, ki ində taa'a ne'ne'ti, ¹⁸ ə Jan el'ə ta dɔ'ti ene: «In go'ti el kadi ində taa ne ngonkon'i ne'i'ti‡.» ¹⁹ Erodiyadi uwə Jan me'ne'ti ngayn, adi sangi row tɔl'ɔ, nan asi el. ²⁰ Tado Erodi bɔl Jan, gər kadi in de ki njera nya ki dana, taa in de ki ar njay tɔ. Be ə, Erodi ngəm'ə maji. Loki Erodi oo ta kel Jan ningə, ta kin uwə ki ta, nan be kaa, Erodi ge koo ta kel Jan par par. ²¹ Ndo ki maji ki Erodiyadi isi sangi kete kete kaa re nga. Adi in ndo rɔnel koji Erodi, ə Erodi adi rai nyakusɔ. Ningə ndɔ'a'ti kin, Erodi bar kibo'gi lə'ne num, bar njekundo njero'gi lə'ne num, taa bar njetɔbar'gi ki dɔnangi Galile'ti tɔ. ²² Dɔgagilo kusɔ nya'ti, ngonni lə Erodiyadi ki dene, ur kəy go'de'ti, te la. La lə ngonni ki dene kin nəl Erodi ngayn, taa nəl de'gi ki bar'de lo nyakusɔ'ti ngayn tɔ, adi ngar el ngonni ki dene kakin ene: «Dəji'm nya ki me'i ge par ə m'a m'ad'i.» ²³ Erodi aw biti un ndu'ne ki

† 6:11 6.11 Ta lə kində bu ki nja'ti kɔ ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki dɔ'ti ki in ginn'ti nanga. ‡ 6:18 6.18 Lebitiki 18.16, 20.21

kiwrɔ ad'a ene: «Nya'gi pəti ki dəji'm, ə m'a m'ad'i. Re in dow konbe lə'm kaa a ingə.»²⁴ Ngonn ki dene te aw taga, aw dəji kon'ne ene: «In ri ə kadi m'dəj'ə wa?» Ə kon'a el'ə ene: «Dəj'ə dɔ Jan Batisi.»²⁵ Ngonn ki dene təl kalangi ba aw rɔ ngar'ti el'ə ene: «Toki ji ra'n tanan'ti ne inbe kin, kadi adi'm dɔ Jan Batisi me supira'ti.»²⁶ Me ngar tuji, ojido nya'ti ki ngonn ki dene dəj'ə kin, nan lo kadi ɔg'ɔ goto tado kun ndu ki un ki kiwrɔ, taa tado de'gi ki bar'de lo nyakusɔ'ti tɔ kin.²⁷ Be ə tanan'ti non, ngar un ndu'ne adi njerɔ kare ki njengəm'ə kadi aw kəy dangay'ti gangi dɔ Jan re'n.²⁸ Njerɔ aw gangi dɔ Jan me supira'ti, re'n adi ngonn ki dene. Ningə ngonn ki dene kakin təl'n adi kon'ne.²⁹ Loki njendo'gi lə Jan oyi poyta kin ningə, rei uni ninn'ə awi duwi.

Jeju adi nyakusɔ dingəm'gi dər mi soi
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jan 6.1-15)

³⁰ Loki njekawkulə'gi təli lo kulə'gi'ti lə'de ningə, kawinan rɔ Jeju'ti, ɔri'ə poy nya'gi ki rai ki nya'gi ki ndoi de'gi adi'ə oo.³¹ Bulə de'gi ngayn awi num, təli num adi lo kadi njendo'gi ingəi ngonn dɔkagilo nden be kadi soi nya kaa goto. Be ə, Jeju el'de ene: «In rei adi j'awi lo ki de'gi gotoi'ti kin kadi ɔri kon nden.»³² Be ə, ali me to'ti tado kaw kəsi rɔ'de ngərəngi, lo ki de'gi gotoi'ti.³³ De'gi ngayn oyi'de lo kaw de'ti, ə gəri'de bəti tɔ. De'gi in bebo'gi'ti ki dangi dangi, anyinan ki nja'de bur bur awi kete, lo ki Jeju ki njendo'gi isi awi'ti.

³⁴ Loki Jeju ur nanga me to'ti ningə, oo bulə de'gi ngayn. Loki oo'de, oo kumtondoo lə'de, tado rai to batig'gi ki njekul'de goto be. In be ə, Jeju tunginn ndo'n'de nya'gi ngayn.³⁵ Loki kadi yəti rɔ'ne ə binəm taa njendo'gi ɔti ki rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti, ningə kadi isi ur tɔ.³⁶ Maji kadi inyə bulə de'gi kam adi awi ki lo ndɔɔ'gi'ti ki ngannbe'gi'ti ndogi nyakusɔ soi.»³⁷ Nan Jeju təl el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya soi.» Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Kadi j'aw ji ndogi mapa asi silə bujoſ j'adi'de soi wa?»³⁸ Jeju təl el'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa? Ai dann de'gi'ti oyi.» Loki ai dann de'gi'ti, dəji ningə, təli eli'ə eyina: «Mapa in mi, ə kanji joo tɔ.»³⁹ Jeju un ndu'ne adi'de kadi adi de'gi sii nanga ki kut'ə kut'ə dɔ mu'ti ki mbol.⁴⁰ Be ə, de'gi uwəi nan bu bu ge, dɔmi dɔmi ge, ə sii nanga ki bara bara.⁴¹ Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, uwə mapa'gi kakin gangi'de nan'ti ə adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. Kanji'gi ki joo kaa, lowə

§ 6:37 6.37 Silə kare, dɔkagilo'ti lə Jeju, in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki kare. Adi silə bu joo in nar ki lo ra kulə ndo'ti ki joo.

de'gi pæti tɔ. ⁴² De'gi pæti sɔi nya ndanni maji. ⁴³ Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidɛ in joo. ⁴⁴ De'gi ki sɔi mapa kin asi dingəm'gi dər mi.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(Mat 14.22-33; Jan 6.16-21)

⁴⁵ Nden ba go'ti, Jeju ɔsi njendo'gi lə'ne kadi ali me to'ti, ai gidi ba'ti kete non'ne'ti, ki kaw ki bebo Betisayda'ti nu. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin inbe inyə bulə de'gi kadi awi. ⁴⁶ Loki Jeju adi'de awi ningə, ɔti aw dɔ mbal'ti tado kelta ki Luwə. ⁴⁷ Loki lo ndul nga ningə, to in dann ba'ti, ə Jeju in ki kar'ne ba ə nanyi nanga gogi. ⁴⁸ Jeju oo kadi njendo'gi lə'ne ingəi kon ngayn lo kɔsi to'ti, tado nəl ulə, sur to ki gogi gogi. Taginnlo'ti ningə, Jeju in ra njiyə dɔ mann'ti, isi aw ki rɔ'de'ti, ningə ge kadi dər ta'de bay. ⁴⁹ Ə loki oyi'ə ra njiyə dɔ mann'ti ningə, oyi kadi in muwə de yo, adi uri kɔl. ⁵⁰ Inbe'gi pæti oyi'ə, adi bol tɔl'de. Nan kalangi ba, Jeju el'de ene: «Adi me'se osi nanga nan in m'in! Ə boli el!» ⁵¹ Jeju al go'de'ti me to'ti, ningə nəl yokiro. Loki oyi nya'gi kin ningə ndil'de te saw. ⁵² Tado ki rɔta'ti, njendo'gi gəri kum nya ki Jeju ra ɔjido mapa kin el, tado me ngan lə'de.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi dɔnangi Genejareti'ti

(Mat 14.34-36)

⁵³ Loki Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali gidi babo ningə, tei dɔnangi Genejareti'ti. Indəi to lə'de ngangɪ ba'ti. ⁵⁴ Loki uri nanga taa par ə, de'gi gəri Jeju ə binəm. ⁵⁵ Adi, anyinan ngodi asi be'gi ki dɔnangi'ti kin non naki, naki. De'gi iləi rɔ'de, ɔyi njemonyi'gi lə'de me tuwə to de'ti, rei se'de rɔ'a'ti, loki oyi kadi Jeju si'ti. ⁵⁶ Lo'gi pæti ki awi'ti, ngann be'gi ki bebo'gi ki lo ndɔɔ'gi, de'gi rei ki njemonyi'gi buki'de tambalo'ti, ə nonyi dɔ Jeju'ti kadi inyə njemonyi'gi adi ɔdi ta ku li'ə. Ningə, nje ki ɔdi ta ku li'ə ingəi lapiya tɔ.

7

Jeju ndangi Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə

(Mat 15.1-20)

¹ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə madi in Jeru-jalem'ti, kawinan dɔ Jeju'ti. ² Oyi kadi njendo'gi li'ə ki ki madi'gi sɔi nya ji'de yoro um togi ji'de kigo row ragoti el. ³ Toki rɔta'ti, Parisi'gi ki Juwipi'gi ba pæti, togi ji'de ə binəm taa sɔi nya, um sɔi nya ki ji'de ki yoro el. Adi in kində kum go nyajibəlbe'ti lə kaw'de'gi. ⁴ Be tɔ ə, re təli suki'ti ningə, a ndogi mann rɔ'de suki suki bay ta a sɔi nya. Awi ki nyajibəlbe'gi ki rangi ngayn ki isi təli rɔ'de go'ti bay to

togi nya kaynmann'gi ki ngo'gi ki ngoo ningə kasi, ki gorow ra'a'ti.

⁵ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwə dəji Jeju eyina: «Tado ri ə njendo'gi læ'i tæli rɔ'de go nya jibəlbə'ti læ kaw'je'gi el wa? Ra bann ə togi ji'de el par ə soi nya ki ji'de ki yoro ba wa?» ⁶ Jeju ilə'de'ti ene: «Ta ki Luwə el ki ta njekeltakita'ne'ti Ejay dɔ'se'ti in ta ki rɔta'ti. In njekədikum de'gi, tado Luwə adi Ejay ndangi ene:

“Ginn de'gi kin ɔsikurə'm ki ndar ta'de kare, Nan me'de in sanyi sə'm.

⁷ Tɔji ki isi uləi dɔ'm'ti, nda'a goto,

Tado nyando'gi ki isi ndoi de'gi kaa,

In mbərkikində'gi ki in rɔ de'gi'ti.”* »

⁸ Jeju el'de ene: «Inyæi mbərkikində læ Luwə dow kare, ə in tæli rɔ'se go nya jibəlbə'ti læ de'gi yo.»

⁹ Ningə, Jeju el bay ene: «Tɔ rɔ'se el kadi inyæi go mbərkikində læ Luwə kalangi ba kadi ngəmi go nyajibəlbə læ'se! ¹⁰ Tado, Moji ene: “Ɔsi kurə baw'i ki kon'i.” Taa el bay ene: “De ki elta ki majel baw'ne eke kon'ne asi ta koy.”†

¹¹ Nan ingi, eli eyina: “Re de madi el baw'ne eke kon'ne ene: «Nya maji'gi ki re m'a m'ɔsi'n kɔyi ə in kɔrban» (kɔr me'ə nan kadikare læ Luwə).” ¹² In kin ɔji kadi uti tarow kadi de madi ra nya ɔsi'n kɔy baw'ne eke kon'ne. ¹³ Gonyi row tuji ki isi tuji ta læ Luwə ki nyajibəlbə læ'se kin oyi! Nya ki isi ndoi de'gi ki kete kete. Ta nya'gi ki rangi ki toi be ngayn ki isi rai in non bay.»

*Nya'gi ki a ra de adi ar njay el takum Luwə'ti
(Mat 15.10-20)*

¹⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki rɔ'ne'ti bay ə el'de ene: «Ingi pæti uri mbi'se maji kadi oyi dɔ ta læ'm, kadi gæri me'ə tɔ.» ¹⁵ Nya madi ki in taga aw me de'ti ki a tæl'ə nya ki to njen'ti goto. Nan nya ki in me de'ti te taga ə a tæl'ə nya ki to njen'ti. ¹⁶ [Re de madi aw ki mbi'ne kadi oo'n dɔ ta ningə, kadi oo.] ¹⁷ Loki Jeju inyə bulə de'gi, ə tæl aw me kəy'ti ningə, njendo'gi li'ə dəji'ə kadi ɔr'de ginn kujita kakin. ¹⁸ Jeju el'de ene: «Adi inbə'gi kaa gæri nya el tɔ wa? In gæri me ta ki m'ge kel kin el wa? Nya pæti ki in taga ki aw me de'ti, nya kare ki a tæl'ə ki njen'ti goto. ¹⁹ Toki rɔta'ti, nya'gi kin pæti awi ngarme'ə'ti el, nan awi kanda'a'ti yo, ningə go'ti tei kɔ awi bə sin'ti. Ta læ Jeju kin tɔji kadi nyakusɔ'gi pæti in ki kar njay.» ²⁰ Ningə Jeju el'de bay ene: «Nya ki te rɔ de'ti ki taga ə in nya ki nje tæl de nya ki to njen'ti. ²¹ In me de'ti kəy, in ngarme de'ti

* 7:7 7.7 Ejay 29.13 † 7:10 7.10 Tekitaga 20.12; Ndukun 5.16

ə, mərta'gi ki majel sii tei'ti, ki kaya ki ra, ki bogi, ki təl nan, ²² ki kuwə marum, ki ra kumnda nya, ki mendul, ki kədinan, ki nyara ki gorow'ə'ti el, ki kəjirə, taa kulə ra'gi ki to mbo tə. ²³ Nya'gi ki majel kin pəti in me de'ti ə təli'ə nya ki to njen'ti.»

Dene ki mbah un me'ne adi Jeju

(Mat 15.21-28)

²⁴ Jeju in low'ə'ti non ningə aw dənangi'ti ki Tir. Aw ur me kəy'ti madi, ge kadi de'gi gəri go'ne el, nan lowə goto. ²⁵ Re inbe ki Jeju re te bay par ə, dene madi ki ndil ki majel isi adi kon ngonn'o ki dene oo ta li'ə, ə anyi re osi nanga nja'a'ti. ²⁶ In dene ki in Juwipi el, be koj'o in Penesi, dənangi Siri'ti. Non ki do Jeju'ti kadi tuwə ndil ki majel ki isi adi kon ngonn'o kin kə. ²⁷ Nan Jeju el'ə ene: «Inyə adi ngann'gi ki me kəy'ti soi asi'de bay ta. Tado in go'ti el kadi de un nyakusə lə ngann'gi, ilə adi ngann busi'gi.» ²⁸ Ə dene kakin ilə'ti ene: «In rəta'ti Burəbe, nan k'in ə ngann busi'gi ki rai ginn tabilə'ti a soi bunə nya'gi ki tei ta ngann'gi'ti tosi nanga tə.» ²⁹ Ningə Jeju el'ə ene: «Takul ta ki te ta'i'ti kin, əti aw be lə'i, tado ndil ki majel te me ngonn'i'ti ki dene kə nga.» ³⁰ Dene kakin təl aw be ningə, ingə ngonn'ne, to do tirə'ti kare, tado ndil ki majel kakin te rə'a'ti kə.

Jeju adi nje mbiboy oo ta

³¹ Jeju in dənangi Tir, gangi Sidon, ningə ində dənangi Bebo'gi'ti ki Dəgi gangi bay ta re te ta mann ba Galile'ti. ³² De'gi rei ki dingəm kare ki mbi'ə boy, ki lo kelta ngan si'ə, rə Jeju'ti, dəji'ə kadi ində ji'ne do'a'ti, kadi ingə lapiya. ³³ Jeju ər'ə ki kar'a ba aw si'ə sanyi ki bulə de'gi. Loki tulə ngann ji'ne'gi mbi njemonyi'ti ningə, tuw mann ta'ne ədi'n ndonn dingəm kakin. ³⁴ Go'ti ningə, Jeju un kum'ne ki dəran'ti, ilə kon puu, ə el ene: «Epata» (kər me ta kin nan: mbuti). ³⁵ Tanan'ti non par ə mbi dingəm kakin mbuti, ə ndonn'o tuti adi elta ar njay njay. ³⁶ Jeju ndər mbi de'gi ki oyi nya kin kadi de el ta'a kete adi de ki rangi oo el. Loki ndər mbi'de ki nja nan'ti nan'ti kadi de ər poy nya kin el ningə, kadibe bay ə de'gi əri poy nyara'a ki kete kete. ³⁷ Nya ra Jeju əti bulə de'gi bol ngayn adi eli eyina: «Nya ra'a'gi pəti maji: Ra nje'gi ki mbi'de boy adi oyi do ta, ta ra mbiki'gi adi elita tə.»

8

Jeju adi nyakusə de'gi dər sə

(Mat 15.32-39; Mrk 6.30-44)

¹ Me ndo'gi'ti kin, bulə de'gi ngayn kawinan toki rangi bay do Jeju'ti. Ningə, nya ki kadi soi goto. Be ə Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: ² «M'oo kumtondo lə bulə de'gi kin, tado ndo mutə bone ə in sə'm nan'ti, ningə, nya ki kadi soi goto. ³ Re m'inyə'de m'adi awi be ki me'de bo ba a, bo a taa togi'de row'ə, tado nje ki madi dann'de'ti in sanyi ə rei.» ⁴ Njendo'gi li'ə təli eli'ə eyina: «J'a j'ingəi mapa ra diləlo'ti ne, ə a asi kadi'de soi wa?» ⁵ Jeju dəji'de ene: «Mapa ki ji'se'ti in bann wa?» Ə eli'ə eyina: «Mapa in siri.» ⁶ Go'ti ningə, Jeju ilə ndu'ne adi bulə de'gi kadi sii nanga. Oyi mapa ki siri kakin ji'ne'ti, ra oyo Luwə do'ti ningə, gangi'de nan'ti, ə adi njendo'gi lə'ne kadi adi bulə de'gi. Be ə, njendo'gi tai adi bulə de'gi to. ⁷ Ai ki ngann kanji'gi ji'de'ti to. Jeju njangi do'a ə adi njendo'gi lə'ne kadi lowəi de'gi to. ⁸ De'gi soi nya ndanni, adi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara siri. ⁹ De'gi ki soi nya, asi dər so. Go'ti ningə, Jeju inyə'de adi awi. ¹⁰ Kalangi ba go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ali me to'ti, awi donangi Dalmanuta'ti.

Parisi'gi dəji nyakoji Jeju

(Mat 12.38-39, 16.1-4; Luk 11.16-29, 12.54-56)

¹¹ Parisi'gi in non rei ningə, uləi ngirə manjinan ta'ti ki Jeju. Ə dəji'ə kadi ra nyakoji madi ki in dōran'ti adi n'oyi. Dəji'ə be to kuləkikiyə tado kuwə'n'ə. ¹² Jeju ilə me'ne hmm, ə el'de ene: «Tado ri ə de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin dəji kadi n'oyi nyakoji wa? Toki rōta'ti, adi m'el'se madi oyi! nyakoji madi ki kadi de a ra tado lə'de goto.» ¹³ Be ə, Jeju inyə'de, ə al me to'ti tado kaw dow ba'ti ki kare.

Hum lə Parisi'gi ki lə Erodi

(Mat 16.5-12; Luk 12.1)

¹⁴ Me njendo'gi oy do mapa'ti ki kadi oyi. In ki ji'de'ti ki sii me to'ti in kareba par. ¹⁵ Jeju ndəji'de, ə el'de ene: «Oyi maji! Oyi go rō'se maji do hum'ti lə Parisi'gi, ki yan Erodi to*.» ¹⁶ Njendo'gi manjinan ta dann'de'ti eyina: «Jeju el be tado j'aw ki mapa el!» ¹⁷ Jeju gər ta ki me'de'ti, adi el'de ene: «Tado ri ə isi manjinan ta dann'se'ti do mapa'ti ki oyi el wa? In gəri me nya'gi el kaa bay wa? Ngarme'se ngan kaa bay wa? ¹⁸ Awi ki kum'se eke oyi lo el wa? Awi ki mbi'se ke oyi do ta el wa? Me'se olo do nya'gi'ti el wa? ¹⁹ Ndoki m'lowə mapa mi, de'gi dər mi, eke ndəgi gindi mapa ki nanyi, oyi rosi kara bann wa?» Eli eyina: «J'oyi rosi kara dōgi gidə in joo.» ²⁰ «Nga ndoki, m'lowə mapa siri dingəm'gi dər so kin, gində'gi ki nanyi, ndoki oyi kara bann to wa?» Ningə eli'ə

* **8:15** 8.15 Hum lə Parisi'gi in nyando lə'de ki ngom, ningə hum lə Erodi in mbəti kunme kadi Jeju.

eyina: «J'oyi kara siri.» ²¹ Lo kin'ti Jeju el'de ene: «In gəri el bay wa?»

Jeju adi njekumto kare oo lo me be'ti ki Betisayda

²² Loki Jeju in ki njendo'gi læ'ne rei tei me be'ti ki Betisayda'ti ningə, de'gi rei ki njekumto kare ro Jeju'ti. De'gi kakin nonyi do Jeju'ti kadi od'ɔ. ²³ Jeju uwə ji njekumto kakin, ə aw si'ə gidi be'ti. Loki nyom kum'ə ki mann ta'ne ningə, ində ji'ne do'a'ti ə dɔj'ə ene: «Oo nya madi wa?» ²⁴ Njekumto gon lo ningə ene: «M'oo de'gi, nan to ə toi to kagi'gi ə ra njiyæi be.» ²⁵ Jeju təl ində ji'ne do kum'ne'ti nja kare bay adi oo lo ar njay njay nga. Ingə lapiya, ta oo nya'gi pəti ar njay njay to. ²⁶ Go'ti ningə, Jeju inyə adi aw be læ'ne, ə el'ə ene: «Ononyi təl kaw me be'ti kin gogi.»

*Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti, De ki Luwə Mbət'ə
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)*

²⁷ Jeju ɔti low'ə'ti non ningə, awi ki njendo'gi læ'ne ngann be'gi'ti ki gidi Sejure'ti, ki Pilipi. Loki in do row'ti, Jeju dɔji'de ene: «De'gi isi elita do'm'ti toki m'in nan wa?» ²⁸ Ə njendo'gi eli'ə eyina: «De'gi madi eyina in Jan Batisi; nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli; nje ki rangi bay eyina in ki kare dann de'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti.» ²⁹ Ningə, Jeju təl re dɔji'de inbe'gi ene: «Nga inbe'gi ki do'se, eli eyina m'in nan wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti, *De ki Luwə mbət'ə!» ³⁰ Jeju ndɔji'de ki togi'ne kadi elita kete kadi de ki rangi oo el.

*Jeju elta koy'ne ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)*

³¹ Go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ulə ngirə kadi ndo'de toki n'in Ngonn de n'a n'ingə kon ngayn. *Nगतogi'gi læ Juwipi'gi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi mbəti'ə. De'gi toli'ə, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'o, a te lo koy'ti. ³² El'de ta'gi kin pəti ar njay. Piyər ɔr Jeju aw si'ə gədikare, ningə ulə ngirə ndang'a. ³³ Nan Jeju təl ro'ne, gon njendo'gi læ'ne ningə ndangi Piyər ki togi'ne ngayn ene: «In təl gogi Satan! ɔr ro'i ko sanyi ro'm'ti, tado mərta læ'i in mərta ki in ro Luwə'ti el, nan in mərta læ de'gi.»

³⁴ Go'ti ningə, Jeju bar bulə de'gi ki njendo'gi læ'ne, ningə el'de ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo ro'ne to nya madi el, kadi inbe un kagidəsi koy læ'ne, ə re un go'm. ³⁵ Toki rɔta'ti, de ki ge kaji ro'ne n'inbe dɔnangi'ti ne a ilə ro'ne ko. Nan de ki ilə ro'ne ko tado læ'm, eke tado Poyta ki maji, a aji ro'ne. ³⁶ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki

dɔnangi'ti ne pəti tigə, nan ndil'ə tuji, ə maj'a to ra be wa? ³⁷ Nya madi ki de a adi ɔr'n tor ndil'ne to non wa? ³⁸ Toki rɔta'ti, re rɔ de madi sol'ɔ tado lə'm, eke tado ta lə'm takum de'gi'ti ki nje ra kaya ki njeramajel ki dɔkagilo'ti kin, m'in Ngonn de m'a m'ra rɔsol dɔ'a'ti tɔ, ndɔ'a'ti ki m'a m're'n me tɔji'ti lə Bai, nan'ti ki malayka'gi ki ari njay.»

9

¹ Jeju el'de bay ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se: De'gi madi dann'se'ti ne, a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə ki a re ki tɔgi'ne kam taa.»

Jeju mbəl rɔ'ne

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Ndɔ mehen go'ti, ningə Jeju ɔr Piyər num, Jaki num, taa Jan num tɔ, ə al aw se'de dɔ mbal'ti ki ngal, ki kar'de ba, sanyi ki ndəgə'gi. Low'ə'ti kin non, Jeju mbəl takum'ne. ³ Ku'gi li'ə ndoloi kənyi kənyi, taa ndai nda ki de ki dɔnangi'ti ne ki kadi a togɪ ku adi nda be goto. ⁴ Ningə lo kin'ti non, Eli in ki Moji tei ki rɔ'de'ti bus, isi elita ki Jeju. ⁵ Ə Piyər un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə kare in yan Eli tɔ.» ⁶ Toki rɔta'ti, Piyər gər ta inbe ki kadi el el, tado, inbe ki madi'ne'gi ki joo, bol ra'de ngayn. ⁷ Ningə, tanan'ti non, kilndi re dow dɔ'de bigum. Ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, m'ndig'ə ngayn, ə oyi ta li'ə.» ⁸ Ki kum ki kində jipi, njendo'gi gonyi lo gugɪ gidi'de, nan de kare kaa oyi'ə el. Jeju ki kar'ne ba par ə oyi'ə rɔ'de'ti. ⁹ Loki in dɔ mbal'ti isi uri nanga ningə, Jeju ndəji'de kadi ɔri poy nya ki ra nya ə oyi kin de madi el, bitɪ kadi n'in Ngonn de n'te dann njekoy'gi'ti. ¹⁰ Njendo'gi tɔli rɔ'de go ta'ti ki Jeju el'de, nan k'in ə, gəri me ta ki nan: «Kində taa dann njekoy'gi'ti» kin el, adi manji nan ta dɔ'ti dann'de'ti.

¹¹ Go'ti, njendo'gi dəji'ə eyina: «Tado ri ə njendo ndukun'gi lə Luwə eyina maji kadi Eli re kete ta wa?» ¹² Jeju ilə'de'ti ene: «In rɔta'ti kadi Eli a re kete bay taa, kadi ra go nya'gi adi asi nan gogi. Nga ra bann ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə, sɔw dɔ'm m'in "Ngonn de bay toki m'a m'ingə kon ngayn, ta de'gi a kidi m'in tɔ*" ə? ¹³ Toki rɔta'ti adi m'el'se madi oyi, Eli re, ə de'gi rai si'ə nya ki me'de ge, toki ndangi me makitu'ti sɔw'n dɔ'a.»

Jeju adi lapiya ngonn ki ndil ki majel ad'a kon

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43)

* 9:12 9.12 Ejay 53.3; Pa'gi 22.7-18

¹⁴ Loki tæli rei rɔ njendo'gi'ti ningə, oyi bulə de'gi iləi nan gugi dɔ'de gugi, ningə njendo ndukun'gi ə isi manjinan ta'ti se'de tɔ. ¹⁵ Loki bulə de'gi oyi Jeju, ningə ndɔji'de ngayn, adi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti, uwəi ji'ə rai'ə lapiya. ¹⁶ Jeju dæji njendo'gi lə'ne ene: «Ta ri ə isi manjinan ta dɔ'ti se'de wa?» ¹⁷ De madi kare dann bulə de'gi'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, kete m're ki ngonn'm rɔ'i'ti, tado in ginn tɔgi'ti lə ndil ki ra'a adi elta el. ¹⁸ Lo'gi pæti ki ndil kin in si'ə'ti ningə, ugə ilə nanga, adi pulum taa uwə jugi jugi, ngor ngang'i'ne guru guru, ningə ndaj'a ranyi, ad'a to to kagi be. Be ə, m'dæji njendo'gi lə'i kadi tuwəi ndil ki majel kin dɔ'a'ti kɔ, nan ingəi tɔgi ra'a el.» ¹⁹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dɔkagilo'ti ki bone in nje me ngan kadi to m'nji sese kagilo bann taa uni me'se adi m'in wa? Kadi m'a m'osi ginn'se kagilo bann bay taa wa? In rei si'ə rɔ'm'ti ne.» ²⁰ Loki rei ki ngonn rɔ'a'ti ningə, tanan'ti non inbe ki ndil ki majel oo Jeju par ə, dadi ngonn kakin nangi nangi, ə mann taa in pulum jugi jugi, ningə bi'ə ilə nanga, ad'a nduguru nanga. ²¹ Jeju dæji Baw'a ene: «Dɔkagilo ki ra'a'ti ə nya kin ulə si'ə ngirə wa?» Baw ngonn ilə'ti ene: «Ulə ngirə loki ngonn to du ba bay. ²² Ningə, kagilo'gi madi ndil ki majel kin, isi sur'ə tilə por'o ge ki me mann'ti ge kadi tɔl'ɔ, ə re asi ra nya madi ə, oo kumtondoo lə'je, in ra se'je.» ²³ Jeju təl el'ə ene: «Re asi! ... kin tado ri wa? De ki un me'ne, asi ra nya'gi pæti.» ²⁴ Tanan'ti non, baw ngonn elta ki ndu'ne kibo ene: «M'un me'm, nan kunme lə'm ə in ngayn el, ə in ra sə'm!» ²⁵ Loki Jeju oo kadi bulə de'gi isi anyinan bur bur ki rɔ'a'ti ningə, ndangi ndil ki majel ene: «In ndil ki majel ki nje boy mbi de'gi ki nje kadi de'gi elita el, m'un ndu'm kadi in te rɔ ngonn'ti kin kɔ, ə re gogi el ratata!» ²⁶ Ndil ki majel kakin ur kɔl, ra ngonn adi dadi nangi! nangi! ki tɔgi'ne ngayn, ningə te rɔ'a'ti kɔ. Ngonn təl to toki oy be, adi de'gi pæti ki oyi nya ki ra nya eli eyina: «Oy nga.» ²⁷ Nan Jeju uwə ji ngonn un'ə ur'ə taa. ²⁸ Loki Jeju təl re be ə, njendo'gi li'ə sii si'ə ki kar'de ba, dæji'ə eyina: «Tado ri ə kete j'in j'asi kadi ji tuwə ndil kin el wa?» ²⁹ Jeju təl el'de ene: «Ko ndil'gi ki be kin, de a tuwə'de ki takul kelta ki Luwə ta.»

*Jeju təl elta ki dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti bay
(Mat 17.22-23; Luk 9.43-45)*

³⁰ Ɔti low'ə'ti non ningə, indəi dɔnangi Galile gangi. Jeju ge kadi de madi gər go'ne el. ³¹ Tado un dɔkagilo kadi ndo'n nya njendo'gi lə'ne. Be ə el'de ene: «A uləi m'in m'in Ngonn de ji de'gi'ti kadi a tɔli m'in, ningə loki tɔli m'in, ndɔ ki kon mutə tum ginn'ə ndɔ koy'm'ti ə, m'a te lo

koy'ti.» ³² Njendo'gi gəri me ta li'ə kin el, ningə boli kadi daji'ə ta do'ti to.

Jeju un ta læ ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi læ'ne
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Loki rei tei me be'ti ki Kapernayim, ə uri me kəy'ti ningə, Jeju un ta daji'de ene: «Ta ri ə kete isi manjinan ta do'ti do row'ti wa?» ³⁴ Nan təli sii keke, tado, do row'ti, manjinan ta, kadi n'gəri ke nan ə in kibo wa? ³⁵ Jeju isi nanga, ningə bar njendo'gi læ'ne ki do'gi gidə in joo, el'de ene: «Re de madi ge kadi n'in de ki dokete ningə, maji kadi təl ro'ne do'boy de'gi'ti num, nje ra kuləbər kadi ndəgə'gi pəti num to.»

³⁶ Go'ti, Jeju un ngonni ki du, ur'ə dann'de'ti, ə loki uwə ro'ne'ti ningə, el'de ene: ³⁷ «Re de madi uwə ngonni ki be kin ro'ne'ti me to'm'ti ningə, in m'inbe ə de'ə kin uwə'm ro'ne'ti. Ningə, de ki uwə'm ki ro'ne'ti, in m'in ə uwə'm ki ro'ne'ti el, nan in njekulə'm ə uwə ki ro'ne'ti.»

De ki in nje kosi'm ta el in de læ'm
(Luk 9.49-50)

³⁸ Jan el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki ra tuwə ndil'gi ki majel me to'i'ti, ningə ji ndigi kadi j'og'ə do ra nya kin, tado in njiyə se'je go'i'ti el.» ³⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ononyi'se kadi o'gi'ə do, tado de kare ki a ra nya ki əti bol me to'm'ti ki kadi a təl kalangi ba elta ki majel do to'm'ti goto. ⁴⁰ Toki rəta'ti, de ki osi'je ta el in de læ'je. ⁴¹ Taa re de madi adi mann kanyi me ngonni kala mann'ti par, tado kin ki in de'gi læ Kirisiti kaa, toki rəta'ti, de'ə kin a nal nyakugə goji læ'ne el.

Ndəji nan do majel'ti
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «Kin ə toki de madi ra adi ki kare dann nje ki du'ti ki uni me'de adi m'in, osi me majel'ti ə, in soti ngayn bay tado li'ə kadi do'i mbal kibo ngayn mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti. ⁴³ Kin ə ji'i rai adi osi me majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki ji'i ki kare, utə kadi in ngəm ji'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti, me por'ti ki a oy el ratata kin. [⁴⁴ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num to†.] ⁴⁵ Kin ə nja'i kare rai adi osi majel'ti ə, in gang'a ilə kə. Tado, in soti kadi ingə kaji ki nja'i ki kare, utə kadi in ngəm nja'i'gi joo pəti, ə iləi'nu me dilə por'ti ki biti ki non'ti. [⁴⁶ Lo ki kur ki nje kində de'gi yəngi yəngi oy'ti el num taa por kaa oy'ti el num to.] ⁴⁷ Kin

† 9:44 9.44, 46 Barta ki joo kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta læ Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

ə kum'i kare rai adi osi me majel'ti ə, ɔr'ɔ kɔ. Tado, in soti kadi ur Konbe'ti læ Luwə ki kum'i ki kare, utə kadi in ngəm kum'i joo pəti, ə iləi'nu me por'ti ki biti ki non'ti. ⁴⁸ Lo'ti ki kode'gi oyi el, ta por ki səm'ti kaa oy el ratata tɔ. ⁴⁹ Toki rɔta'ti, de ki ra kaa por kon'gi a ra'a adi ar njay, toki kati a ra'n nyakusɔ adi nəl be. ⁵⁰ Kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto ə, ri ə a rai kadi a təl nəl gogi wa? Nya ki kadi de a ra'n goto. Ningə maji kadi tɔji hal ki maji ki rɔ nan'ti, ə sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.»

10

*Ta ki dɔ gangi nan'ti læ dene ki dingəm
(Mat 19.1-9; Luk 16.18)*

¹ Jeju in low'ə'ti non aw dɔnangi Jude'ti, gidi ba Jurden'ti. Bulə de'gi kawinan gugi gidə gugi bay. Ki go jibəl ra'a'ti læ Jeju, ulə ngirə ndo'de nya. ² Parisi'gi madi ɔti rei rɔ Jeju'ti, ningə kadi to iyəi kulə uwəi'ə'n'ə me ta'ti, dəji'ə eyina: «Ndukun lə'je adi tarow kadi dingəm tuwə'n ne'ne eke adi tarow el wa?» ³ Jeju dəji'de ene: «Ndukun ri ə Moji adi'se dɔ'ti wa?» ⁴ Ingi təli eli'ə eyina: «Moji ndəki adi tarow kadi dingəm tuwə ne'ne, nan k'in ə, kadi ad'a makitu gangi nan ji'ə'ti*.» ⁵ Jeju təl el'de ene: «In tado me ngan lə'se ə Moji ndangi'n mbərikikində kin adi'se. ⁶ Nan lo kulə ngirə kində nya'gi'ti, Luwə ra dingəm ki dene. ⁷ In be ə, dingəm a inyə baw'ne ki kon'ne, ningə a tinyəi nan ki ne'ne, ⁸ təli darɔ ki kare. Lo kin'ti a in joo el nga, nan a in darɔ ki kareba†. ⁹ Ningə nya ki Luwə dɔɔ nan'ti, maji kadi de gangi nan'ti el‡.» ¹⁰ Loki təli rei be, njendo'gi li'ə dəji'ə ta dɔ'ti bay. ¹¹ Ə Jeju el'de ene: «Re de tuwə ne'ne, ə ta in ki rangi, in njekuwə marum par ki rɔ ne'ne'ti. ¹² A re in dene ə mbəti ngaw'ne ə ta dingəm ki rangi kaa, in njekuwə marum tɔ.»

*Jeju njangi dɔ ngann'gi ki du
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)*

¹³ De'gi rei ki ngann'gi ki du rɔ Jeju'ti kadi njangi dɔ'de, nan njendo'gi ndangi'de. ¹⁴ Loki Jeju oo kuləra njendo'gi lə'ne ningə, nəl'ə el adi el'de ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei rɔ'm'ti, ononyi'se kadi ɔgi'de tarow, tado Konbe læ Luwə in yan de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁵ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki ndigi kadi Luwə onbe dɔ'a'ti to ngonni ki du be el ə, a ur konbe'ti læ Luwə el ratata.» ¹⁶ Go'ti, Jeju ɔy ngann'gi ki du kadi ne'ti, ində ji'ne dɔ'de'ti, ə njangi dɔ'de.

* **10:4** 10.4 Ndukun ki nja joo 24.1 † **10:8** 10.8 Lo tum ginn nya'gi 1.27, 2.24.

‡ **10:9** 10.9 Lo tum ginn nya'gi Jan 1.27, 2.24

*Ta læ Jeju in ki de ki njenyakingø
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)*

¹⁷ Loki Jeju ɔti osi dɔ row'ti ningø, dingəm madi kare anyi re osi nanga ɔsi məkəsi'ne non'a'ti, døj'ə ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁸ Jeju el'ə ene: «Tadɔ ri ə ɓari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ¹⁹ In gər mbərkikində'gi læ Luwə ki ene: "A tɔl de el, a uwə marum el, a ɓogi el, a mannaji ki ngom dɔ mad'i'ti el, a ra nya ki majel ki de madi el, ɔsi kurə baw'i ki kon'is."» ²⁰ Dingəm kakin el'ə ene: «Njendo, m'ra nya'gi kin pəti, m'təl rɔ'm go'ti lo kulə ngirə basa'm'ti nu.» ²¹ Jeju gon dingəm kakin ki rɔnel, ningø el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra. Aw, adi ndogi sə'i nya maji'gi læ'i pəti, lowə nar'a njendoo'gi, ningø a aw ki nyakingø ngayn me dɔran'ti, ə un go'm.» ²² Nan loki dingəm kakin oo ta'gi kin ningø, kum'ə diw kururu, ə ɔti aw ki rɔnel el, tadɔ in de ki aw ki nyakingø ngayn.

²³ Jeju gon lo gugi dɔ'ne ningø el njendo'gi læ'ne ene: «A in nya ki ngan ngayn rɔ nje nyakingø'ti kadi ur me Konɓe læ Luwə!» ²⁴ Ta læ Jeju kin ndɔji'de, nan Jeju ra dɔ'ti gərərə ba ene: «Ngann'm'gi, in nya ki ngan ngayn kadi de ur Konɓe'ti læ Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin ɓay kadi njenyakingø ur me Konɓe'ti læ Luwə.» ²⁶ Ta kin, əti'de ɓol dɔ mad'a'ti ɓay, adi dɔji nan dann'de'ti eyina: «Nga kin ə in be ningø, nan ə asi kadi ingø kaji wa?» ²⁷ Jeju ində manji'de ba ningø el'de ene: «Ki rɔ de'gi'ti lowə goto, nan ki rɔ Luwə'ti, lo ra'a to. Tadɔ ki rɔ Luwə'ti lo ra nya'gi pəti to.» ²⁸ Piyər ilə rɔ'ne el'ə ene: «Nga oo, j'in ki j'inyəi nya'gi læ'je pəti kɔ, ə j'un go'i kin.» ²⁹ Jeju ilə'ti ene: «Toki rɔta'ti adi, m'el'se, re de madi, inyə kəy læ'ne, konnann'gi ki ngannkon'ne'gi, kon'ne ki baw'ne, ngann'ne'gi eke dɔnangi læ'ne tadɔ læ'm, tadɔ Poyta ki maji ningø, ³⁰ de'ə kin, kagilo ki ɓone, a ingø kəy'gi, konnann'gi ki ngannkon'gi, kon'gi, ngann'gi, ki lo ndɔɔ nja bu dɔ'ti, nan'ti ki kindəkumndoo dɔkagilo'ti ki ɓone, ta dɔkagilo'ti ki a re, a ingø kaji ki to biti ki non'ti. ³¹ Nga ningø, de'gi ngayn ki kete, a təli ki gogi, ə de'gi ngayn ki gogi, a təli ki kete tɔ.»

*Jeju elta dɔ koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti kaa ɓay
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)*

³² Jeju in ki njendo'gi læ'ne in dɔ row'ti isi awi ki Jerujalem'ti. Jeju njiyə non'de'ti non'de'ti. Lo kin'ti ɓol

ra njendo'gi li'ə ngayn, taa nje njiyə go'de'ti kaa bol ra'de to. Jeju təl ɓar njendo'gi ki dɔgi gidə in joo rɔ'ne'ti, ningə ulə ngirə kadi el'de nya'gi ki a ra'a Jerujalem'ti. ³³ «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem, ningə a uləi m'in m'in Ngonn de ji kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi. A gangi ta koy dɔ'm'ti ningə go'ti, a uləi m'in ji de'gi ki in Juwipi'gi el. ³⁴ A kogi dɔ'a'ti num, a tuwi mann ta'de kum'ə'ti num, a tindəi'ə num, ningə a toli'ə to. Nan ndo mutə go'ti ə a ində taa lo koy'ti.»

Nya dəji lə ngann lə Jebede
(Mat 20.20-28; Luk 22.25-27)

³⁵ Go ta'gi'ti kin ningə, ngann lə Jebede, Jaki in ki Jan rei rɔ Jeju'ti ndəkba, eli'ə eyina: «Njendo, ji ndigi kadi in ra nya ki j'aw to dəj'i kam adi'je.» ³⁶ Jeju dəji'de ene: «Ri ə in gei kadi m'ra madi'se wa?» ³⁷ Ningə, təli eli'ə eyina: «Re in ndigi dɔ'ti se'je ə, adi de kare isi dɔjikɔl'i'ti, ə in ki nungi isi dɔjigəl'i'ti to, loki a isi dɔ konbe'ti ə de'gi a uləi toji dɔ'i'ti kin.» ³⁸ Jeju el'de ene: «In gəri me nya dəji lə'se kin el. Adi a asi kadi ingəi batəm kon ki m'aw to m'ingə kam kare mindi wa? Taa, kɔpi ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to wa?» ³⁹ Ningə eli eyina: «Oyo, j'a j'asi kare.» Ə Jeju el'de ene: «Tokɔ rɔta'ti, a ingəi kon ki m'aw to m'ingə kam kare, taa batəm ki to kon ngayn ki m'aw to m'ingə kam a ingəi kare to. ⁴⁰ Nan ta ki ɔjido kisi dɔjikɔl'm'ti eke dɔjigəl'm'ti; in ta lə'm kadi m'in ə madi'se el; lo'gi kin to tado de'gi ki rai go'ə kete nu tado lə'de.» ⁴¹ Loki ndəgi njendo'gi ki dɔgi oyi ta'gi kin ningə, rɔ'de nəl'de ki Jaki in ki Jan el. ⁴² Be ə, Jeju ɓar'de pəti ki rɔ'ne'ti, el'de ene: «In gəri kadi nje'gi ki indəi'de to nje konbe'gi dɔ ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne, sii uwəi'de ginn togi'de'ti adi'de kon, taa de'gi ki njetɔbar kaa, onyibe dɔ'de'ti ɓay to. ⁴³ Nan maji kadi to be dann'se'ti el. Re de madi dann'se'ti, ndigi kadi n'in kibo ningə, kadi təl nje ra kulə lə'se pəti. ⁴⁴ Taa re de madi ndigi kadi n'in de ki dɔkete dann'se'ti ningə, kadi təl njekuləbər lə'se pəti to. ⁴⁵ Tado m'in Ngonn de kin, m're kadi de'gi taa, rai kulə adi m'in el, nan kadi m'in ə m'ra kulə m'adi'de num taa m'adi rɔ'm kadi m'ugə'n dɔ bulə de'gi ngayn m'ilə'de taa num to.»

Jeju te kum Bartime ki njekumto
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Jeju in ki njendo'gi lə'ne rei tei Jeriko'ti. Loki isi tei me ɓebo'ti ki taga ki bulə de'gi ngayn go'de'ti. Njekumto kare ki to'a nan Bartime, in ngonnn lə Time, isi ngangɔ row'ti non isi kɔy nya. ⁴⁷ Loki oo kadi in Jeju ki Najareti'ti, ə isi ində

dər ningə, un ndu'ne ki taa non ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm*.»⁴⁸ De'gi ngayn ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan njekumto un ndu'ne ki taa inbe bay ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!»⁴⁹ Lo kin'ti Jeju ra lokati, ene: «Bari'ə adi'm'in.» Ningə bari njekumto kakin, ə eli'ə eyina: «Uwə rə'i ba, ində taa, nan isi bar'i.»⁵⁰ Loki oo də ta'gi kin ningə, bi ku lə'ne ilə kə, ə ində rati aw rə Jeju'ti.⁵¹ Jeju dəj'ə ene: «Ri ə, ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto ilə'ti ene: «Njendo, m'ge kadi kum oo lo!»⁵² Ə Jeju el'ə ene: «Aw! tado kunme lə'i aj'i nga». Par ə, tanan'ti non kum'ə oo lo, adi un go Jeju də row njiyə'ti.

11

Jeju ur Jerujalem'ti ki kəsikurə

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jan 12.12-19)

¹ Jeju in ki njendo'gi lə'ne indəi də be ki Jerujalem ndəkba, gidi ngann be'gi'ti ki Betipaje ki Betani, ki kaw kadi mbal kagi buni'gi'ti. Jeju ulə njendo'gi lə'ne joo. ² Jeju el'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Lo kur inbe ki a uri ki me be'ti par ə, a ingəi ngonn koro ki dəi'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³ A re de madi dəji'se ene: "Tado ri ə ra rai nya be wa?" Ə eli'ə eyina: "Burəbe ə ge'ə, ə a təl ulə si'ə ne be kalangi ba."»

⁴ Njendo'gi awi ningə nyi ingəi ngonn koro ki de də'a taga takəy'ti, kadi row'ti. Adi tuti'ə. ⁵ De'gi madi ki oyi'de lo tuti koro'ti dəji'de eyina: «In ri ə ra rai be wa? Tuti ngonn koro kin tado ri wa?» ⁶ Ningə njendo'gi ilə'de'ti toki Jeju el'n'de, ə inyə'de adi rai. ⁷ Loki rei ki ngonn koro kakin ningə, ləwi ku'gi lə'de gidə'ti adi Jeju ala isi də'ti. ⁸ De'gi ngayn ləwi ku'gi lə'de go row'ti. Nje ki nan'gi in mbikam'gi ki mu ə tətəi tiləi. ⁹ Nje njiyə non Jeju'ti ki nje njiyə go'ə'ti uni ndu'de ki taa eyina: «Ojana! Ningə kadi Luwə njangi də de ki re me to Burəbe'ti. ¹⁰ Kadi Luwə njangi də konbe ki a re, adi in konbe lə kaw'je Dabidi*. Ojana, njangi də in ki də Nje kisi dəran'ti taa.»

¹¹ Jeju ur Jerujalem'ti, aw me Kəy'ti lə Luwə. Loki ində kum'ne oo nya'gi pəti ki gugə gidə ningə, in ki njendo'gi lə'ne ki dəgi gidə in joo tei awi Betani'ti, tado lo səl nga.

* **10:47** 10.47-48 Ngar Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju, adi bar Jeju k'ene «Ngonnkaw Dabidi», kər me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi. * **11:10** 11.10 Kaw'je Dabidi, kər me'ə in Dabidi ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə. Tado Dabidi ra bal asi dər kare bay ta oji Jeju Kirisiti.

Jeju mann kagi mbaykote
(Mat 21.18-19)

¹² Loki lo ti go'ti, te'de Betani'ti ki taga, bo ra Jeju. ¹³ Ningə oo kagi mbaykote ki mbi'ə to do'ti sanyi nu, ningə ɔti aw ginn'ti kadi n'oo ke n'a ningə kanda do'ti kadi n'uso wa? Nan loki re ndəkba ro kagi'ti ningə, oo mbi'ə'gi par, um de oo kand'a el, tado in nanyi kandi mbaykote el bay. ¹⁴ Be ə Jeju el kagi mbaykote ene: «Kadi de so kand'i gogi el biti ki non'ti.» Njendo'gi li'ə oyi ndu ta ki el.

Jeju tuwə njeragati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.10-17; Luk 19.45-48; Jan 2.13-16)

¹⁵ Təli rei tei Jerujalem'ti, nati Kəy'ti lə Luwə, ningə ilə ro'ne tuwə njelaw nya'gi ki njendo'gi nya'gi nati Kəy'ti lə Luwə kə. Jeju sur tabilə'gi lə njembəl nar ki be'ne ki nje ki do'be'gi'ti tilə, nan'ti ki nya kisi lə njelaw dər dum'gi. ¹⁶ Inyə de madi adi un nya re'n me Kəy'ti lə Luwə el. ¹⁷ Ningə ndo'de nya ene: «Ke ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Kəy lə'm a bari'ə kəy kelta ki Luwə ki to tado ginn de'gi pəti el wa? Nan ingi, təli'ə lokiyəro'ti lə nje'bog'i'gi yo'». ¹⁸ Loki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi oyi ta'gi kin ningə, sangi row kadi n'toli Jeju, nan boli tado bulə de'gi ndigi nyando li'ə ngayn. ¹⁹ Loki lo səl ningə, Jeju in ki njendo'gi tei me bebo'ti taga.

Kunme ki kelta ki Luwə
(Mat 21.20-22)

²⁰ Loki lo ti ki sin, Jeju in ki njendo'gi isi indəi dər ningə, njendo'gi oyi kagi mbaykote ki tuti do'a'ti ratata ki ngirə'ti. ²¹ Low'ə'ti non, me Piyər olo do nya'ti ki ndo ki ra nya, adi el Jeju ene: «Njendo kibo, oo kagi ki ndoki in mann'a kaa tuti am.» ²² Ningə Jeju təl el'de ene: «Maji kadi, uni me'se adi Luwə. ²³ Toki rəta'ti, adi m'el'se, re de un me'ne adi Luwə um tadi el, re un me'ne toki nya ki dəji kin a ra nya, re el mbal kam ene: "Ɔti lo kin'ti rangi, aw osi me babo'ti," Luwə a ra ad'a ²⁴ In be ə, m'el'se kadi in gəri toki nya'gi pəti ki dəji Luwə me kel si'ə ta'ti, maji kadi uni me'se toki ingəi ə binəm, ningə Luwə a ra adi'se. ²⁵ Loki sii elita ki Luwə, re ta to dann'se'ti ki de madi ə, maji kadi inyəi go'ə kə adi'ə, kadi Baw'se ki isi dərən'ti, inyə'n go majel'gi lə'se kə adi'se tə. [²⁶ Tado, re inyəi go majel'gi lə de'gi ki rangi kə el ningə, Baw'se ki isi me dərən'ti, a inyə go majel'gi lə'se kə el tə.]]»

† 11:17 11.17 Ejay 56.7; Jeremi 7.11 ‡ 11:26 11.[26] Barta kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

*Ta ki dæji dɔ tɔgi'ti læ Jeju
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Jeju in ki njendo'gi læ'ne tæli rei Jerujalem'ti bay. Loki Jeju isi njiyæ nati Kæy'ti læ Luwæ, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwæ ki ngatɔgi'gi, rei rɔ'a'ti. ²⁸ Rei dæji'æ eyina: «Nan adi tarow kadi ra'n nya'gi kin be wa? Ə nan tɔ ə adi ndu'ne kadi in ra'n'de wa el'je adi j'oo?» ²⁹ Jeju tæl el'de ene: «M'a m'dæji'se ta kare be par. Re ilæi m'in'ti ningæ m'a m'el'se de ki adi'm tarow kadi m'ra'n nya'gi kin tɔ. ³⁰ Nan ə ulæ Jan kadi ra de'gi batəm wa? In Luwæ eke in de'gi wa eli m'in adi m'oo.» ³¹ Nan tæli elinan ta dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ə j'ene: “In Luwæ ə ulæ” ə a dæji'je ene ke ra bann ə j'uni me'je j'adi Jan el wa? ³² Ke j'a j'eli j'ene: In de'gi ə ulæi Jan el tɔ.» Toki rɔta'ti, bɔli bulæ de'gi tɔ, tado de'gi pæti gæri dɔ'de'ti kadi Jan in njekeltakita Luwæ'ti ki rɔta'ti. ³³ Be ə tæli eli Jeju eyina: «Ji gær el.» Ə Jeju tæl ilæ'de'ti ene: «Re in be ə, m'in kaa m'a m'el'se tɔgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tɔ.»

12

*Kujita dɔ nje ra kulæ ndɔɔ nju'ti ki nje memajel
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Go'ti Jeju ilæ rɔ'ne el'de ta ki kujita ene: «Dingəm kare uwæ ndɔɔ nju, ningæ indæ singæ gugì'n gidæ gugì. Ur bæ kadi to mborei nju'ti, ningæ ra ngonn kæy ngəmlo sëm'ti. Ningæ dɔ'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulæ nju, kadi to rai kulæ adi'ə, ə kagilo'ə'ti ningæ a kanyi nan nya'a, ningæ ɔti aw. ² Loki kagilo kujæ kandi nju asi ningæ, ulæ bær læ'ne kare kadi aw taa kandi nya ndɔɔ nju kakin, ki in yan'ne ji nje ra kulæ nju'ti adi'ne. ³ Nan loki bær aw ningæ, nje ra kulæ'gi uwæi'ə tindæi'ə ngayn, ə tuwæi'ə adi tæl ki ji'ne kare. ⁴ Njendɔɔ tæl ulæ bær ki rangi bay. In kaa, tindæi dɔ'a mbuki mbuki ge, taji'ə ge tɔ. ⁵ Be kaa dingəm kakin tæl ulæ bær ki rangi bay. Bær kin uwæi'ə tɔli'ə, ta nje ki go'ə'ti kaa, tindæi ki madi, ə tɔli nje ki nungi tɔ. ⁶ Lo kin'ti, ngonn'o ki dingəm ki ndig'ə ngayn, in par ə nanyi ki kar'ne ba ji'ə'ti. Un'ə ulæ to dɔboy de rɔ'de'ti, ningæ mærtæ me'ne'ti ene: “In kin in ngonn'm, adi a bɔli gidæ.” ⁷ Nan nje ra kulæ nju kakin elinan dann'de'ti eyina: “Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwæ, ə adi ji tɔli'ə, ningæ ndɔɔ nju a tæl nya læ'je.” ⁸ In be ə, uwæi ngonn kakin tɔli'ə, ilæi ninn'ə gidi ndɔɔ'ti taga. ⁹ Lo'ti kin Jeju dæji'de ene: Dingəm ki in nje ndɔɔ nju kin a ra bann wa? A re kadi tɔko nje ra kulæ kin kɔ ə a indæ nje ki rangi ta ndɔɔ nju'ti. ¹⁰ Ndɔ kare in tudæi ta kin me makitu'ti læ Luwæ oyi el wa?

“Mbal ki njera kəy’gi mbəti’ə,
In ə təl mbal ki in tɔgi kəy.

¹¹ In kin in kuləra Burəbe.

In nyakɔji ki əti bol ə to takum’je’ti kin*.”»

¹² Lo kin’ti kibo’gi ki dɔ Juwipi’gi’ti sangi row kadi n’uwəi Jeju, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin ɔji dɔ’de, nan boli bulə de’gi, adi inyəi’ə ə ɔti awi lo lə’de.

Ta dɔ kugə lambo ngar kibo Sejar’ti

(*Mat 22.15-22; Luk 20.20-26*)

¹³ Kibo ki dɔ Juwipi’gi’ti uləi Parisi’gi madi ki de’gi ki kuti’ti lə Erodı’ti rɔ Jeju’ti kadi to n’iyəi kulə n’uwəi’ə’n’ə ki ta ki ta’a’ti. ¹⁴ Rei eli’ə eyina: «Njendo, ji gər kadi in nje kelta ki rɔta’ti, ta in bol kum’de el num, in bol k’in kibo eke kəti bol lə de’gi el, in njendo de’gi row lə Luwə kigo’ə ki rɔta’ti. Ə el’je adi j’oo: In gorow’ə’ti eke in gorow’ə’ti el kadi de ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa? Kadi j’ugəi lambo eke j’ugəi el wa?» ¹⁵ Nan Jeju gər kadi in de’gi ki nje kelta ndar ta’de’ti ne, ki me’de’ti in dangi, adi el’de ene: «Tado ri ə iyəi kulə kadi uwəi’m’in wa? Rei ki silə kare adi’m’in m’oo.» ¹⁶ Rei ki silə kare adi’ə, ningə dəji’de ene: «Dɔ nan ə indəi, ə tɔ nan tɔ ə ndangi silə’ti kin wa?» Eli eyina: «In ngar Sejar.» ¹⁷ Jeju təl el’de ene: «Nya lə Sejar ə adi Sejar, nya lə Luwə ə adi Luwə tɔ.» Ta ki Jeju el’de əti’de bol ki dum.

Ta dɔ kində taa’ti lə njekoy’gi

(*Mat 22.23-33; Luk 20.27-38*)

¹⁸ *Sadusi’gi ki oyi kadi njekoy’gi a indəi taa lo koy’ti el, ki mad’i’gi dann’de’ti rei rɔ Jeju’ti dəji’ə eyina: ¹⁹ «Njendo, Moji ndangi ndu kin me makitu’ti adi’je ene: “Re de madi, ngonkon’a taa dene, ə ngonkon’a kakin oji ngonni ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji’n ngann’gi kadi tei tor ngonkon’a’ti†.” ²⁰ Ki ɔjidɔ ta kin, ngannkon nan’gi in siri, ki dɔkete ta dene, ningə oji’n ngonni el bay ə oy. ²¹ Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə oji si’ə ngonni el bay ə re oy kaa bay. Ki nja mutə re ə kah’a’ti inbe kakin bay. ²² Adi ngannkon’a’gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti tigə, kaa de kare ki dann’de’ti ki oji si’ə ngonni bay ta oy goto. Go’de’ti pəti, darɔ dene inbe re oy tɔ. ²³ Eke ndɔ ki njekoy’gi a indəi taa lo koy’ti, nan dann’de’ti ə a in ngaw dene kin wa? Tado in siri pəti taai dene kin ne’de’ti.» ²⁴ Jeju el’de ene: «In de’gi ki indəmi row, tado in gəri Makitu lə Luwə el taa in gəri tɔgi lə Luwə el tɔ. ²⁵ Ndɔ ki njekoy’gi a indəi taa lo koy’ti, dingəm’gi ki dene’gi a taai

* 12:11 12.11 Pa’gi 118.22-23 † 12:19 12.19 Jan 38.8; Ndukun 25.5-10

nan el nga. Pəti a toi to malayka'gi be me dōran'ti. ²⁶ Ta ki ojidō kində ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, ke in tudəi ta me makitu'ti lə Moji kin el wa? Ki ojidō por ki on me ngan'ti, ə in ki kelta'a me makitu'ti lə Moji kin el wa? Kagilo'ə'ti kin, Luwə el Moji ene: "M'in Luwə lə *Abiraham, lə *Isaki, ki lə Jakobi†." ²⁷ Luwə in Luwə lə de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə lə njekoy'gi el. Indəmi row ndəm ki uri mu sulə.»

Ndukun ki utə ndukun'gi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28, 20.39-40)

²⁸ Njendo ndukun kare ki oo ndu'de lo manjinan ta'ti, loki oo adi Jeju ilə ta Sadusi'gi'ti maji ngayn, ətə aw rə Jeju'ti dəj'ə ene: «Dann mbərkikində'gi'ti pəti, in ki ra ə in də madi'ne'gi'ti wa?» ²⁹ Jeju el'ə ene: «Ndukun ki dəkete ki utə ndukun'gi pəti ə to kin: "Oo *Isirayel! Burəbe Luwə lə'je in Burəbe ki in kar'ne ba. ³⁰ A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki mərta lə'i ba pəti, taa ki tōgi ba pəti tō§." ³¹ Ningə mbərkikində ki nja joo ə to kin: "A ndigi de madi'i to darə'i inbe be tō." *Ndukun ki rangi ki utə mbərkikində'gi ki joo kin goto*." ³² Njendo ndukun'gi lə Luwə el Jeju ene: «Maji ngayn Njendo! ta ki el in ta ki rəta'ti: Burəbe Luwə lə'je in kar'ne ba par ə in Luwə, Luwə ki rangi goto. ³³ Ningə, kadi de ndig'ə ki ngarme'ne ba pəti, ki mərta lə'ne ba pəti, taa ki tōgi'ne ba pəti, ə kadi de ndigi de madi'ne to darə'ne inbe be tō. In kin in soti ngayn utə kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki num kujənyamosi kadikare'gi pəti ki kadi Luwə.» ³⁴ Loki Jeju oo kadi njendangi makitu kin ilə ta'ti ki kumkədi, ningə el'ə ene: «in sanyi el ki Konbe lə Luwə.» Go ta'gi'ti kin, de ki rangi kare ki oji me'ne'ti kadi n'dəji ta Jeju bay goto nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Loki Jeju isi ndo de'gi nya me Kəy'ti lə Luwə, dəji'de ta ene: «Ra bann be ə njendo ndukun'gi lə Luwə eli eyina Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa? ³⁶ Dabidi inbe ki də'ne, loki Ndil Luwə ra kulə me'ə'ti, el ene: "Burəbe Luwə el Burəbe lə'm ene: <In re isi dōjikəl'm'ti ne, Biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti> ginn tōg'i'ti†."»

‡ **12:26** 12.26 Tekitaga 3.2,6 De'gi ki mutə kin oyi kete non Moji'ti. Toki Luwə ene n'in Luwə lə'de ə, sii kumngayira dōran'ti non. § **12:30** 12.30 Ndukun

6.4-5 * **12:31** 12.31 Lebitiki 19.18 † **12:36** 12.36 Pa'gi 110.1

37 «Dabidi inbe ki do'ne bar'a Burøbe, nga ki gorow ki bann taa Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonnkaw Dabidi wa?» Bulə de'gi ngayn oyi ta lə Jeju ki ronel.

*Jeju gangi ta do njendo ndukun'gi'ti lə Luwə
(Mat 23.1-12; Luk 20.45-47)*

38 Me nyando'ti lə Jeju ki isi ndo bulə de'gi, el'de ene: «Indəi kumkədi do ro'se'ti ki ro njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki gei njiyə ki ku ngal, taa gei kadi de'gi rai'de lapiya ki buki nan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi to. 39 Me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakuso'ti, a gei lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. 40 Taai nyamaji'gi lə njengawkoy'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn do'de'ti utə ndəgi de'gi.»

*Kadikare lə njengawkoy ki njendoo
(Luk 21.1-4)*

41 Jeju isi sow non lo kilə kadikare, isi oo kilə ki de'gi isi iləi kadikare. Njenyakingə'gi ngayn adi nar ngayn ngayn. 42 Ningə njengawkoy ki njendoo kare re ki ngann silə joo, to nya ki te nya el ilə to. 43 Adi Jeju bar njendo'gi lə'ne el'de ene: «M'el'se toki rəta'ti, njengawkoy ki njendoo kam re ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. 44 Tado ndəgi de'gi pəti adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawkoy kin me ndoo'ti li'ə adi nyakingə ki me kəy'ti lə'ne ba pəti. In ə, bay nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki ro'ne ə un pəti adi kin.»

13

*Jeju elta lə kəykawnan ki a tuji ko
(Mat 24.1-3; Luk 21.5-7)*

1 Loki Jeju isi te me Kəy'ti lə Luwə ki taga, njendo li'ə kare el'ə ene: «Njendo, oo mbal'gi ki rai kəy, ki kəy'gi ki boi boi ki əti bol ki dum kam!» 2 Jeju təl el'ə ene: «Oo kəy'gi ki boi boi kam maji, mbal kare ki a nanyi kadi isi do mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

*Nya'gi ki a rai nya kete non do'boy ndo'ti
(Mat 24.3-13; Luk 21.7-19)*

3 Go'ti, loki Jeju aw isi do mbal kagi buni'gi'ti, sow do *Kəy lə Luwə. Piyər num, Jaki num, Jan num, Andire num, dəji'ə ta loki in si'ə ki kar'de eyina: 4 «El'je adi joo, do'kagilo ki ra'ti ə nya'gi kin a rai nya wa? Ə nyako'ji ki bann ə a toji kadi ji gəri'n toki nya'gi kin pəti a indəi ngang'i'de wa?»

‡ 12:37 12.35, 36, 37 Ngonnkaw Dabidi, kər me'ə nan de ki ginn koji'ti lə Dabidi (10.47, 11.10).

⁵ Lo kin'ti Jeju ilə rə'ne el'de ene: «Indəi kumkədi do rə'se'ti, adi de ədi'se el. ⁶ De'gi ngayn a rei ki tə'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə a buki de'gi ngayn mu tə. ⁷ Loki a oyi kah rə'gi ki in sese ndəkba ki poy rə'gi ki in sanyi, adi bol ra'se el. Kadi nya'gi kin a rei, nan a in dəboy ndə el bay. ⁸ Ginn be madi a aw rə do ginn be madi'ne'ti, konbe madi a aw rə do konbe madi'ne'ti. Dənangi a yəki ki lo lo, ta bo a on ki lo pəti tə, nan nya'gi kin a toi to lo kulə ngirə to ndo ki a ra dene be. ⁹ Ningə ki oji də'se inbe'gi, maji kadi sii do nja'se'ti maji, tado de'gi a awi sese lo gangi ta'gi'ti, a tindəi'se ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. A awi sese kadi rai non nje konbe'gi'ti, ki non ngar'gi'ti ki boi tado lə'm. Lokin'ti a in tarow ki te kadi a ingəi mannajı ki do'm'ti ki rə'se'ti. ¹⁰ Nga ningə, nya ki dəkete, maji kadi Poyta ki maji osi mbi de'gi'ti ki dənangi'ti ne pəti. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi a awi sese lo gangi ta'ti, ononyi'se kadi me'se bol, kene ke ta ri ə a eli non njegangita'gi'ti wa? Ta inbe ki Luwə a ində ta'se'ti low'ə'ti non kin ə eli'de par. Tado ingi ə a elita el, nan in Ndil Luwə ə a ində ta'se'ti kadi eli. ¹² Ngannkon nan'gi a uni do nan awi lo təl nan'ti, baw ngonn a aw ki ngonn kadi təl'i ə kə, ningə ngann'gi a osi ta nje koji'de'gi, ə a uni də'de awi se'de kadi təl'i'de tə. ¹³ De'gi pəti a osi'se ta tado lə'm, nan de ki uwə təgi'ne ba biti dəboy'ti a ingə kajı.

Kon kibo ngayn ki a re

(Mat 24.15-25; Luk 21.20-24)

¹⁴ «A oyi de ki Njeranyakow Njetuji lo, ki a in lo'ti ki maji kadi in'ti el*. Maji kadi de ki nje tudə nya'gi kin gər ginn'ə maji. Ningə nje ki sii Jude'ti a anyinan ki do mbal'gi'ti†. ¹⁵ Ndo'a'ti kin de ki isi do kəy'ti a ur nanga kadi aw me kəy'ti un nya madi te'n el‡. ¹⁶ De ki a in me ndə'oti a asi kadi təl re be un ku rə'ne el. ¹⁷ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndə'a'ti non kin. ¹⁸ Elita ki Luwə kadi nya kin ra nya bar'a el. ¹⁹ Tado dəkagilo'ə'ti kin, kon ki de'gi a ingəi, in kon ki de oo nja kare el bay. Lo kulə ngirə dənangi'ti ki Luwə ində'n nya'gi kin, biti bone de oo ko kon kin nja kare el. Taa de a oo ko kon kin gogi el ratata tə. ²⁰ Re Burəbe uwə ta ndə'gi kin gangi el ə, de kare ki a isi ki də'ne ta goto. Nan ndigi be kadi n'uwə ta ndə'gi kin gangi tado de'gi ki inbe mbəti'de. ²¹ Nga ningə, re de el'se ene: "Oyi, Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə in yo am

* **13:14** 13.14 Lo ki maji kadi in'ti el: In Kəy lə Luwə. † **13:14** 13.14 Daniyel 9.27, 11.31, 12.11 ‡ **13:15** 13.15 Dənangi Palesitinn'ti, de'gi rai kəy adi də'a ta lay, ningə də'a ki ta ki lay kakin ə in lo kisi kərkon. Oyi 2.4.

eke in ne am", ə ononyi'se kun me'se kad'a rɔta. ²² Tado de'gi ki bari rɔ'de toki n'in kirisiti'gi be ki nje ki bari rɔ'de to njekeltakita Luwə'ti nan ingi el a rei non to rai nya'gi ki əti bol bol, ki nyakɔji'gi ki kadi n'ɓuki de'gi mu'ti. A sangi kadi to nje ki Luwə mbəti'de inbe kin kaa n'ɓuki'de mu bay, re ingəi row ra'a. ²³ In be ə, kadi, in sii do nja'se'ti. M'el'se nya'gi kin pəti kadi gəri kete taa.

Ndo re Ngonn de

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «Ningə, dɔkagilo'ə'ti kakin, go nya kumtondoo'gi'ti kin, kadi a te kum'ne el, nanyi a nda el. ²⁵ Mee'gi a in dɔran'ti tosi ki nanga, ningə tɔgi'gi ki me dɔran'ti a yəki. ²⁶ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki tɔgi pəti, me kunji'ti ki əti bol. ²⁷ M'a m'ulə malayka'gi lə'm kadi to do kum dɔnangi'ti ki so, a kawi nje ki mbəti'de ki nan'ti. A kawi'de in ngangɔ dɔnangi'ti ki kare tei in ki nungɔ'ti.

Nyando ki ɔjido kagi mbaykote

(Mat 24.32-36; Luk 21.29-33)

²⁸ «Maji kadi in gəri nyando ki do kagi mbaykote'ti kin. Loki baji'ə'gi indəi rungirungi, ə mbi'ə iti kin ningə, in gəri kadi nanyi ɓar in ndəkba nga. ²⁹ Be tɔ ə, loki oyi nya'gi kin pəti rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Ngonn de in ta kəy'ti, ndəkba kadi re rɔ'se'ti. ³⁰ Ningə toki rɔta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki do'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin pəti a rai nya. ³¹ Dɔran ki dɔnangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Luwə ki kar'ne ba ə gər ndo ki doɓoy'ti

(Mat 24.42, 25.13-15; Luk 12.36-38, 19.12-13)

³² «De kare ki gər ndo eke do kadi ki nya'gi kin a rai nya'ti goto: *Malayka'gi ki dɔran'ti el num, Ngonn lə Luwə inbe el num, nan Luwə ki Baw ki kar'ne ba par ə gər. ³³ Maji kadi oyi go rɔ'se, sii do nja'se'ti, tado in gəri do kad'a kin el. ³⁴ A to to ta lə dingəm kare ki inyə me kəy lə'ne ə aw mbah kin be. Kete bay ta kadi aw, adi tɔgi kulə'gi ki me kəy'ti ji njekuləbər'gi'ti lə'ne. Adi nan nan kulə ki sow do'a kadi ra, ningə ndəji njengəm takəy kadi isi do nja'ne'ti. ³⁵ Ə maji kadi sii do nja'se'ti, tado in gəri do kadi ki be nje kəy a təl'n el. A təl lo səl'ɔ, eke danlo'ti, eke ndu non kunjə'ti, eke ki sin kaa, in gəri el. ³⁶ Re te pati ningə, kadi ingəi do ɓi'ti el. ³⁷ Ta ki m'el'se kin, in de'gi pəti ə m'el'de: Sii do nja'se'ti.»

14

Ta kɔjɪ kɪ dɔ tɔl Jeju'ti

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jan 11.47,49,53)

¹ Nanyi ndo joo kete kadi ndo ra nanyi Paki ki nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el asi. Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi læ Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju gidi kuwə n'toli'ə. ² Be'ə, elinan eyina: «Adi j'uwəi'ə ndo ra nanyi'ti el nan de'gi a indəi ki wongi.»

Dene madi ur hu ki əti maji dɔ Jeju'ti

(Mat 26.6-13; Jan 12.1-8; Luk 7.36-38)

³ Jeju in me be'ti ki Betani, me kəy'ti læ Simon ki njebanji. Loki Jeju isi so nya, dene madi re ki ku mbal ki bari'ə albatir ki hu ki əti maji in me'ti. Hu kin gat'a in ngayn, rai ki mann kagi ki bari'ə «nar» inbe dɔrɔ'a. Dene tɔ ku hu, ningə təti hu kakin dɔ Jeju'ti. ⁴ De'gi madi dann nje ki in low'ə'ti non, rɔ'de nəl'de el adi elinan dann'de'ti eyina: «Tuji hu kin kɔ be ginn'ə in ri wa? ⁵ Asi kadi de taa'n nar ki asi silə bu mutə*, ə ra'n ki njendoo'gi!» To rɔ'de adi elita dene kakin ngayn. ⁶ Nan Jeju el'de ene: «Inyəi dene kin keke. Tado ri ə isi njuwəi'ə wa? Nya ki ra dɔ'm'ti in kulə ki maji.» ⁷ Njendoo'gi a in sese ki ndo'gi pəti, adi ndo ki me'se ndigi par ə a rai se'de, nan m'in, m'a m'in sese ki ndo'gi pəti el. ⁸ Dene kin ra nya ki asi go tɔgi'ne: ɔy hu rɔ'm'ti kete nginən ninn'm ki a aw badi'ti. ⁹ Ningə adi m'el'se ta ki rɔta'ti: lo'gi pəti dɔnangi'ti ne ki de'gi a iləi mbər Poyta ki maji səm'ti, a ɔri poy nya ki dene ra kin, kadi me'de olo'n dɔ'a'ti.

Judasɪ un dɔ Jeju

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Judasi Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti læ Jeju ki dɔgi gidə in joo, aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi kadi ulə'n Jeju ji'de'ti. ¹¹ Loki kibo'gi oyi ta ki ta Judasi'ti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de kadi n'adi'ə nar. Low'ə'ti non, Judasi sangi row ki kadi ulə'n Jeju ji'de'ti.

Jeju sɔ nya Paki ki njendo'gi læ'ne

(Mat 26.17-19; Luk 22.7-13)

¹² Ndo ki dəkete læ ra nanyi kusɔ mapa ki hum ɔd'ɔ el, adi in ndo tɔl ngann bati'gi tado nyakusɔ Paki, njendo'gi læ Jeju dəji'ə eyina: «Lo ki ra be ə ndigi kadi j'aw ji ra nyakusɔ Paki səm'ti kadi sɔ wa?» ¹³ Ningə Jeju ulə njendo'gi læ'ne

* **14:5** 14.5 Silə kare, dəkagilo'ti læ Jeju, in nar ki lo ra kulə'ti ndo kare. Adi silə bu mutə in nar ki lo ra kulə'ti ndo bu mutə.

joo, el'de ene: «Ai me bebo'ti kam, a tōri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti, ningə uni go'ə. ¹⁴ Me kəy ki ur'ti ə eli nje kəy kin eyina: “Njendo ene: Kəy ki ra ə kadi m're m'njo nya Paki'ti ki njendo'gi lə'm wa?” ¹⁵ A oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, in ki ra go'ə ə binəm, ki nya'gi ki me'ti pəti. Lo kin ə a rai nyakuso Paki səm'ti kadi j'usoi. ¹⁶ Njendo'gi indəi, awi me bebo'ti kakin, ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de, adi rai nyakuso Paki indəi do'a dana.»

Njendo kare ki a un do Jeju

(Mat 26.20-25; Luk 22.14; Jan 13.21-30)

¹⁷ Loki kadi ur, Jeju re ki njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo. ¹⁸ Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju el'de ene: «M'el'se toki rōta'ti: de kare dann'se'ti ki isi so sə'm nya, a ulə'm ji de'gi'ti.» ¹⁹ Me njendo'gi ulə ngirə tuji, adi dəji ta Jeju kare kare eyina: «In m'in be?» ²⁰ Jeju el'de ene: «In de kare dann'se'ti in ki do'gi gidə in joo inbe kin. In ki ulə ji'ne sə'm nan'ti me ngo kuso nya'ti.» ²¹ Tado Ngonn de a oy toki ndangi me makitu'ti lə Luwə oji do'a†, nan kumtondoo in lə de ki a ulə Ngonn de ji de'gi'ti. De'ə kin, re oji'ə el kaa in soti.

Nyakuso ki ar njay lə Burəbe

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Ko 11.23-25)

²² Loki sii ta nyakuso'ti, Jeju un mapa, njangi do'a, ningə uwə təti nan'ti, adi njendo'gi, ningə el'de ene: «taai, in kin in daro'm.» ²³ Go mapa'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo do'ti, ningə təl'n adi njendo'gi anyinan pəti dann'de'ti. ²⁴ Jeju el'de ene: «In kin in mosi'm, mosi Kunmindi ki sigi ki a anyi tado bulə de'gi. ²⁵ Ningə m'el'se toki rōta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi m'a m'anyi ki sigi me Konbe lə Luwə.» ²⁶ Osi pa kulə toji do Luwə'ti, ningə tei awi do mbal kagi Buni'gi'ti.

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jan 13.36-38)

²⁷ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Ingi a mbəti m'in pəti, tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: “M'a m'tol njekul bati'gi, ningə bati'gi a sananyinan ki lo lo‡.” ²⁸ Nan loki m'a m'ində lo koy'ti, m'a m'aw kete non'se'ti, to nginə'se Galile'ti.» ²⁹ Piyər el Jeju ene: «Re de'gi pəti inyəi nu kə kaa, m'in m'a m'inyə'i kə el.» ³⁰ Jeju təl el'ə ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'i, in, bone, me kondə'ti inbe kin, kunə kunjə a non nja joo el bay ə a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.» ³¹ Nan Piyər ra do ndu'ne'ti ene: «Re in koy kaa m'a m'oy sə'i, um

† 14:21 14.21 Pa'gi 22.2; Ejay 53 ‡ 14:27 14.27 Jakari 13.7

m'a manji ta gəri el biti.» Ningə ndəgi njendo'gi pəti eli ko ta inbe ki Piyər el kakin tɔ.

Jeju elta ki Luwə Getisemane'ti
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Go'ti, Jeju in ki njendo'gi lə'ne ɔti rei lo'ti madi ki tɔ'a nan Getisemane. Jeju el'de ene: «Sii lo kin'ti ne be in nginəi m'in, dɔkagilo'ti ki m'a m'elta ki Luwə.» ³³ Jeju adi Piyər num, Jaki num, Jan num awi si'ə. Lo kin'ti, dadi ki ɓol ki metuji kibo ulə ngirə ra Jeju. ³⁴ Adi Jeju el'de ene: «Me'm rosi ki metuji ki asi koy, sii ne be, sii kum ba um, in toi bi el.» ³⁵ Jeju ɔti ki kete nden, ningə osi ki takum'ne nanga, dəji Luwə kadi re, to lo ra'ti ə, ɔsi dɔ kadi kon kin ngərəngi rɔ'ne'ti. ³⁶ Jeju ene: «Aba! Bai, nya ki dum tɔgi goto, ə ɔsi kɔpi kon kin ngərəngi kɔ rɔ'm'ti, nan k'in ə kadi in kigo ndigi'ti lə'm el, nan kigo ndigi'ti lə'i yo taa.» ³⁷ Jeju təl re rɔ njendo'gi'ti ki mutə, ningə ingə'de, isi toi bi, adi el Piyər ene: «Simon, isi to bi inbe biti wa? Asi kadi isi kum dɔ kadi'ti ki kare be el biti wa? ³⁸ Sii dɔ nja'se'ti ba, elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el. Ndil de ki me'ə'ti ge ra nya ki maji, nan darɔ in ki ton.» ³⁹ Təl ɔr rɔ'ne se'de ki rangi ɓay, elta ki Luwə, un go mindi'ne ki kete inbe kakin ɓay. ⁴⁰ Loki təl re rɔ'de'ti ningə, ingə'de isi toi bi ɓay. Kum'de ɔy diriri, lo ta ki kadi eli'ə kaa gəri el. ⁴¹ Jeju təl aw, re ki nja mutə, el'de ene: «In toi ta biti ne, isi ɔri kon ɓay wa? Asi be nga! Dɔkagilo re. Ngɔsine a uləi m'in Ngonn de ji njeramajel'gi'ti nga. ⁴² Indəi taa adi j'awi, njekulə'm ji'de'ti ə a re am!»

Judasi ulə Jeju ji de'gi'ti
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jan 18.3-12)

⁴³ Lowə ti non loki ta nanyi ki ta Jeju'ti ba ɓay ningə, Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo ə isi re. Re ki kuti de'gi ngayn go'ne'ti. De'gi ki njekuwə kiyərɔ'gi ge, njekuwə gɔl'gi ji'de'ti ge. Bulə de'gi kin, in kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, ki ngatɔgi'gi, ə uləi'de. ⁴⁴ Judasi ki njekundo Jeju, elinan se'de nya ki n'a n'ra kadi to gəri Jeju ene: «De ki m'a m'ində ta'm kɔt'ɔ kin ə, in darɔ'a inbe, ənn ə, uwəi'ə səm, indəi kum'se go'ə'ti maji ai si'ə!» ⁴⁵ In be ə, te inbe ki Judasi te par ə, ɔti re rɔ Jeju'ti el'ə ene: «Njendo de'gi!» Ningə, ində ta'ne kɔt'ɔ'ti. ⁴⁶ Nje ki nungi indəi ji'de dɔ Jeju'ti uwəi'ə. ⁴⁷ Loki uwəi'ə, ki kare dann nje ki in si'ə nan'ti, ɔr kiyərɔ lə'ne tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, bati gangi. ⁴⁸ Jeju un ta el'de ene: «To to nya ki m'in kaya de ə, in rei ki kiyərɔ'gi ki gɔl'gi ta kadi uwəi m'in be? ⁴⁹ Ndɔ'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə,

m'ndo de'gi nya, kaa, uwæi m'in el, nan in kin to be bone kadi ta'gi ki ndangi me makitu'ti læ Luwæ tɔli ta'de.» ⁵⁰ Lo kin'ti, njendo'gi li'ə pæti anyinan ə inyæi'ə. ⁵¹ Ngonn ki basa kare, ki dolo rɔ'ne ki ta ku inbe par, un go Jeju. De'gi uwæi ngonn ki basa kakin, ⁵² nan, inyæ ta ku ki dolo'n rɔ'ne kakin ji'de'ti, ə anyi ki rɔ'ne kare aw.

Jeju ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jan 18.12-18)

⁵³ Nje kuwæ Jeju, awi si'ə non kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi. In lo kin ə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatɔgi'gi ki njendo ndukun'gi læ Luwæ, pæti kawinan'ti. ⁵⁴ Piyər ra njiyæ go'de'ti sanyi, nden nden, re ur go'de'ti, nati lo'ti læ kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi kakin. Re isi nan'ti ki paja'gi ta por'ti, isi nduwi. ⁵⁵ Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki nje gangi ta'gi læ Juwipi'gi, ba pæti, sangi row tæti ta madi kadi n'gangi ta koy dɔ Jeju'ti, nan ingæi el. ⁵⁶ De'gi ngayn tæti ta ki ngom dɔ'a'ti, nan ta ki tæti'gi læ'de aw go nan'ti el. ⁵⁷ Nje ki nagi indæi rai taa, taa tæti ta ki ngom dɔ'a'ti eyina: ⁵⁸ «J'oo ta'a'ti ene: "M'a m'tuji Kæy læ Luwæ ki de'gi rai ki ji'de kam kɔ, ningæ me ndɔ'ti ki mutə, m'a m'ra in ki rangi ki de ra ki ji'ne el."» ⁵⁹ Dɔ ta'ti inbe kin kaa, ndu nje tæti ta'gi osi go nan'ti el. ⁶⁰ Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ində taa dann de'gi'ti ki kawinan, dæji Jeju ene: «A elta madi dɔ ta'gi'ti ki de'gi ra eli dɔ'i'ti kam el wa?» ⁶¹ Nan Jeju ra ta'ne mbo, te ta'ne ilə'de'ti el. *Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi dæji Jeju ta ki rangi bay ene: «In, ə in Kirisiti De ki Luwæ mbət'ə, ki in Ngonn læ Luwæ ki de'gi isi ulæi tɔji dɔ'a'ti kin wa?» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «In m'inbe, ningæ a oyi m'in Ngonn de m'nji dɔjikɔl Luwæ'ti ki nje tɔgi, a oyi m'in m'ində dɔran'ti m're me kilndi'ti.» ⁶³ Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi til ku'gi ki rɔ'ne'ti, ə el ene: «In kin, ji sangi kadi de madi ki rangi elta dɔ'a'ti bay wa? ⁶⁴ Inbe'gi oyi ndu'ə ki el'n ta ki mal dɔ Luwæ ki mbi'se ne. Ta ri ə in mæri dɔ'a'ti wa?» Ə de'gi pæti ki in low'ə'ti kin gangi ta dɔ Jeju'ti, kadi in de ki sɔw dɔ koy. ⁶⁵ Nje ki nan'gi, ulæi ginn tuw mannta'de dɔ'a'ti, ndæmi takum'ə, ningæ biri ji'de osi'ə'n'ə, ə eli'ə eyina: «in ra rɔ'i to njekeltakita Luwæ'ti be ə ɔji'je de ki ɔsi adi j'oo!» Low'ə'ti non, paja'gi uwæi Jeju, agi ki rɔ'a'ti tindæi kɔt'ɔ.

Piyər maji ta gər Jeju

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jan 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Loki Piyər in tambalo'ti, nanga ne bay, dene kare ki dann dene'gi'ti ki nje ra kulə'gi'ti me kəy'ti læ kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in non re. ⁶⁷ Oo Piyər isi nduw

por ningə, ində manj'a ba, ə el'ə ene: «In kaa, in ki Jeju ki Najareti'ti tɔ el wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el'ə ene: «Jagi m'gər'ə el, ta m'gər me ta lə'i inbe ki ra el kam el tɔ.» Go'ti Piyər ɔti aw ra ta ndogi'ti, ningə kunə kunjə non. ⁶⁹ Dene kakin ilə kum'ne oo'n Piyər, ningə təl re dɔ ta'ti kakin bay, el de'gi ki rai se'de non ene: «Dingəm kam in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ.» ⁷⁰ Piyər təl manji nja kare bay, ene n'gər'ə el. Ningə njaba go'ti, ə de'gi ki rai se'de non, rei eli Piyər bay eyina: «Tokɪ rɔta'ti, in kaa, in ki kare dann de'gi'ti li'ə tɔ, tado in de ki Galile'ti.» ⁷¹ Ə lo kin'ti Piyər iw rɔ'ne ki ta ki ngan ngayn ene: «Kadi Luwə ra sə'm nya ki ngan, re m'elta ki ngom. M'gər dingəm ki a elita li'ə kam el.» ⁷² Ningə tanan'ti non, ki nja joo, kunə kunjə non. Nga ningə, me Piyər olo dɔ ta'ti ki Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi kunə kunjə non ki nja joo a manji ta ki nja mutə ene gəri'm el,» adi Piyər non ki mann kum'ne.

15

Jeju ra non ngar Pilati'ti

(*Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jan 18.28-38*)

¹ Ki sin ba, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ingəi nan ki ngatogi'gi ki njendo ndukun'gi, ki nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi ba pəti, uni ndu'de ningə dɔi Jeju, awi si'ə uləi'ə ji Pilati'ti. ² Ə *Pilati dəji Jeju ene: «in ngar lə Juwipi'gi wa?» Jeju el'ə ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ³ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi təti ta'gi ngayn dɔ Jeju'ti. ⁴ Ə, Pilati təl dəji Jeju ta ki rangi bay ene: «A elta madi el wa? oo ta'gi pəti ki de'gi a indəi dɔ'i'ti kam!» ⁵ Nan Jeju te ta'ne ilə'ti el, adi ndɔji Pilati ki dum.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(*Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jan 18.39-19.16*)

⁶ Dɔ bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, Pilati ɔr dangay kare ilə taa, adi in de ki bulə de'gi dəji'ə kadi ɔr'ɔ dangay'ti adi'de. ⁷ Dingəm kare ki bari'ə nan Barabasi in dangay'ti. Uwəi'de dangay'ti in ki madi'ne'gi ɔjidɔ təl ki tɔli de, lo wongi'ti ki toji taga dɔ nje konbe'gi'ti. ⁸ Bulə de'gi awi rɔ Pilati'ti, ningə dəji'ə kadi ra nya ki isi ra kete kete kakin adi'de. ⁹ Nga a Pilati dəji'de ene: «Gəi kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ¹⁰ Pilati dəji ta kin be, tado gəri maji kadi in jangi ə ra kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi dɔ Jeju'ti ə uləi'ə ji'ne'ti. ¹¹ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi suləi bulə de'gi adi dəji Pilati kadi ɔr Barabasi yo adi'de um Jeju el. ¹² Pilati dəji'de bay ene: «In gei kadi m'ra ri ki in ki in bari'ə ngar lə Juwipi'gi wa?» ¹³ Ningə təli uləi bilə eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁴ Pilati dəji'de ene: «In ri ki

majel ə ra wa?» Ningə uləi bilə ngayn bay eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti!» ¹⁵ In be ə, kadi rə bulə de'gi nəl'n'de, Pilati ər Barabasi adi'de. Ningə go'ti, adi indəi Jeju ki ndəy hawlay, ə uləi'ə ji njerə'gi'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

Njerə'gi uwəi Jeju kogi
(*Mat 27.27-31; Jan 19.2-3*)

¹⁶ Njerə'gi əri Jeju awi si'ə me kəy'ti lə ngar Pilati, nati lo'ti ki bəri'ə nan piretuwar, me lo'ti lə Pilati inbe non, ə bəri ndəgi njerə'gi pəti adi'de rei. ¹⁷ Low'ə'ti non, uləi ku ki kər njir njir* rə Jeju'ti, ə oji jəgi konn uləi də'a'ti tə. ¹⁸ Ningə, iləi rə'de rai'ə lapiya eyina: «Lapiya ngar lə Juwipi'gi!» ¹⁹ Tindəi də'a ki kagi gakira, tuwi mann ta'de də'a'ti, ə osi məkəsi'de nanga, eyina n'isi n'osi də'de nanga non'a'ti. ²⁰ Loki uwəi'ə kogi asi'de ningə, əri ku ki kər njir njir kakin rə'a'ti kə, ə təli uləi ku'gi li'ə inbe rə'a'ti gogi. Go'ti, tei awi si'ə taga kadi bəri'ə kagidəsi'ti.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti
(*Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jan 19.17-27*)

²¹ Dingəm kare ki Sirenn'ti, tə'a nan Simon, in baw Alegijandır ki Rupusi, in mu, ningə njerə'gi uwəi'ə ki təgi adi oti kagidəsi lə Jeju. ²² Awi ki Jeju lo madi'ti kare to non, bəri eyina Golgota, kər me'ə nan: «Lo kado de.» ²³ Adi'ə yiwi kandi nju ki buri nan'ti ki nya ki bəri eyina mir†, kadi Jeju anyi, nan mbəti kanyi. ²⁴ Go'ti, njerə'gi bəri Jeju kagidəsi'ti. Tugəi kiri mbara də ku'gi'ti li'ə, lowəi nan dann'de'ti‡. ²⁵ In ki kadi ki jikara, ə bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti. ²⁶ Ndangi me bar'ti, nya ki ra ə n'bəri'ə'n'ə kagidəsi'ti eyina: «Ngar lə Juwipi'gi.» ²⁷ Bəri njebog'i'gi joo nan'ti si'ə kagidəsi'ti. Ki kare dəjikəl'ə'ti, ki nung'i dəjigəl'ə'ti. [²⁸ Be kadi ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə təl'n ta'ne: «Tudəi'ə dann njeramajel'gi'ti» kin təl'n ta'ne§.] ²⁹ De'gi ki nje dər row'ə, ra indəi də'de roke roke, ningə taji'ə, ə eli eyina: «Man, in ki nje tuji Kəy lə Luwə, ə təl ra in ki rangi me ndə'ti ki mutə kam! ³⁰ Aji rə'i inbe, ə in də kagidəsi'ti ur nanga bəl!» ³¹ Be tə ə nyi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə, uwəi Jeju kogi dann'de'ti eyina: «Aji de'gi ki rangi, nan inbe asi kaji rə'ne el! ³² Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, Ngar lə Isirayel'gi kaa

* **15:17** 15.17 Dəkagilo'ə'ti kin, ku ki kasi, səw də ngar'gi par ə kadi əy.

† **15:23** 15.23 Mir in hu ki rai ki nom kagi madi donangi Palesitinn'ti non. Gata in ngayn, ningə loki de əy ningə, a əyi rə ninn'ti bay ta a duwi. Ta loki rə de to'ə ngayn ningə, rai adi'ə ə rə'a yokiro nden. ‡ **15:24** 15.24 Pa'gi 22.19

§ **15:28** 15.28 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

kam, ki ra'je inbe ki ji ra'n ne kin, kadi in do kagidəsi'ti ur nanga adi j'oo, adi to j'un me'je j'ad'a rōta!» Nje ki bəri'de kagidəsi'ti ki kare dojikol'o'ti ki nungi dojigəl'ə'ti kaa taji'ə kah'a'ti inbe to.

Koy Jeju

(*Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jan 19.28-30*)

³³ Loki kadi ra jam do be'ti, lo diw, ndul kururu donangi'ti ba pəti, biti kadi ki mutə ki losol'o. ³⁴ Ningə kadi'ti ki mutə, Jeju non ki ndu'ne kibo ene: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani?» Kər me'ə nan: «Luwə lə'm, Luwə lə'm, tado ri ə inyə'm kə wa?» ³⁵ De'gi madi dann nje'gi'ti ki rai non, oyi ndu'ə, ningə eli eyina: «Oyi de kaa nyi, ra bar Eli!» ³⁶ De kare dann'de anyi ngodi, un nya ki to hem hem, ulə me mann kandi nju'ti ki masi, ningə ulə ta gakira'ti adi Jeju kadi anyi, ə el ene: «In nginəi adi j'oyi ke Eli a re ris'ə nanga do kagidəsi'ti wa?» ³⁷ Lo kin'ti non be, Jeju ur koo ki ndu'ne kibo, ningə kon'a te. ³⁸ Go'ti ku gangi lo ki ra me Kəy'ti lə Luwə, til dana joo, in ta nu biti re nanga*. ³⁹ Kibo lə kuti njerə'gi ki bu, ki ra takum Jeju'ti, oo'ə lo koy'ti ki oy, el ene: «Ki rōta'ti, dingəm kin in Ngonn lə Luwə.» ⁴⁰ Dene'gi madi rai non tə, rai sanyi, indəi kum'de ra oyi nya'gi ki isi rai nya. Dann'de'ti, Mari ki Magidala num, Mari ki kon Jaki ki bari'ə ngonn ki in kon Joje num, ta Salome num, rai non tə. ⁴¹ In ingi kin ə ndolei go Jeju, ta rai si'ə me nya'gi'ti li'ə loki in Galile'ti. Ningə, dene'gi ki rangi ngayn ki rei si'ə Jerujalem'ti kaa in non bay tə.

Jisepi un ninn Jeju duw

(*Mat 27.57-61; Luk 23.50-55; Jan 19.38-42*)

⁴² Ndo'a'ti kin, in ndo ki de'gi a osi nja nya'gi nan'ti indəi, adi in ndo ki non ndo kərkon'ti. ⁴³ Loki lo sol, Jisepi ki Arimate'ti, ki in ki kare dann njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi, in de ki de'gi buki'ə'ti ngayn, uti mosi'ne ku'ti in non re. In inbe kaa isi nginə Konbe lə Luwə ki kadi a re kin tə. Bol ra'a el, adi aw rə Pilati'ti dəj'ə ninn Jeju. ⁴⁴ Loki Pilati oo kadi Jeju oy ə, ət'ə bol, adi ulə go nje kisi do kuti njerə'gi ki bu, ad'a re, ningə dəj'ə ene ke Jeju oy mayinu wa? ⁴⁵ Loki oo ta ki ta nje kisi do njerə'gi'ti ningə, adi tarow Jisepi kadi un ninn Jeju. ⁴⁶ Jisepi ndogi ta ku dolo ninn, risi ninn Jeju do kagidəsi'ti re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ilə me be ninn'ti

* **15:38** 15.38 Ku gangi lo kin gangi loki kar njay ki loki kar njay njay nan'ti. Lo ki kar njay njay, in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi par ə a un majel lə bulə de'gi kadi awi'n me'ti non Luwə'ti. Loki Jeju oy, ku kakin til dana joo, adi tarow to tado lə de'gi pəti kadi ai non Luwə'ti. Tekitaga 26.31-33.

ki uri kadi mbal'ti, ningə nduguru mbal ilə ta'ti. ⁴⁷ Mari ki Magidala in ki Mari ki kon Joje awi, ra oyi loki iləi Jeju'ti.

16

Jeju ində taa lo koy'ti el

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-11; Jan 20.1-2)

¹ Loki ndo karkon dər, Mari ki Magidala num, ki Mari, ki kon Jaki num, Salome num ndogi hu kagi ki əti mbin, tado kaw koy rə ninn Jeju'ti. ² Ndo Dəmasi, ki sin ba, loki kadi isi uwə, anyi awi doḅadi'ti. ³ Loki isi awi ningə, elinan dann'de'ti eyina: «Nga kin, nan ə to nduguru mbal ta'a'ti rangi adi'je wa?» ⁴ Nan loki uni kum'de ningə, oyi kadi kəkirə mbal kakin, de nduguru'ə rangi. ⁵ Dene'gi kin uri be ninn'ti ningə, nyi, oyi ngonni ki basa madi kare, ulə ku ngal ki nda rə'ne'ti, si'n ki dojikəl'ti. Lo kin'ti, bol ra dene'gi. ⁶ Nan, ngonni ki basa kakin el'de ene: «In bəli el, m'gər kadi isi sangi Jeju ki Najareti'ti, ki de'gi bəri'ə kagidəsi'ti. Jeju ində taa lo koy'ti, goto ne. Oyi loki iləi'ə'ti ə to kare kin. ⁷ Ningə ki ngə sine kin, awi eli Piyər ki ndəgi njendo'gi toki a aw kadi nginə'se Galile'ti. Lo kin ə a oyi'ə'ti, toki el'n'se kete.» ⁸ Dene'gi tei ki ngodi nja'de'ti ta badi'ti, dadi par par ki bol, gəri row rə'de el. Ta kaa eli de el, tado bol tol'de*.

Jeju oji rə'ne Mari ki Magidala

⁹ [Jeju ində taa lo koy'ti ki ndo Dəmasi, sin ba. Loki ində lo koy'ti, de ki doḅete ki toji rə'ne rə'a'ti in Mari ki Magidala, ki ndəki tuwə ndil'gi ki majel siri do'a'ti kə. ¹⁰ Ningə, Mari ə in nje kaw kel njendo'gi li'ə ki sii ta kuwə ndoo'ti ki ta non'ti. ¹¹ Nan loki Mari el'de toki Jeju ində lo koy'ti, adi n'inbe n'oo'ə ki kum'ne, njendo'gi tai me'ə el.

Jeju oji rə'ne njendo'gi joo

¹² Go'ti, Jeju oji rə'ne kəji ki to ta dangi njendo'gi joo ki in do row'ti, isi awi ki ngannbe'gi'ti. ¹³ Loki Jeju ingə'de, təli awi ərri poy'o ndəgə'gi, nan ndəgə'gi uni me'de, el to.

Jeju oji rə'ne njendo'gi ki doḅgi gidə in kare

¹⁴ Ta toltə'a'ti, Jeju oji rə'ne njendo'gi ki doḅgi gidə in kare loki isi səi nya. Lo kin'ti, Jeju kəl se'de do kunme'ti el lə'de, ki kum kuti lə'de, tado mbeti kun me'de nje ki oyi'ə toki ində lo koy'ti. ¹⁵ Go'ti, el'de ene: «Ai ki do be'gi ki doḅnangi'ti ne pəti, iləi mbər Poyta ki maji mbi de'gi'ti pəti. ¹⁶ De ki un me'ne, ə rai'ə batəm, ningə a ingə kaji, nan de ki mbəti kunme'ne, ta ki gangi a in do'a'ti. ¹⁷ Nyakəji'gi ki nje ki uni

* **16:8** 16.1-8 Be ninn lə'de doḅnangi Palesitinn'ti in mbal ə uri kada to be ningə, iləi ninn'ti, ningə nduguruyi mbal ki rangi uti ta'a.

me'de adi Luwə a ɔji ə to kin: me tɔ'm'ti, a tuwəi ndil'gi ki majel, a eli ndonnta'gi ki mbah. ¹⁸ A uwəi lii'gi ki ji'de, ningə re anyinan nya ki nje tol de kaa, a ra se'de nya madi el. A indəi ji'de dɔ njemonyi'gi'ti, adi nje monyi'gi ingəi lapiya.»

Jeju təl aw dɔran'ti

¹⁹ Go ta'gi'ti ki Burəbe Jeju el'de, uni'ə awi si'ə dɔran'ti, adi isi dɔjikol Luwə'ti. ²⁰ Go kaw'a dɔran'ti, njendo'gi awi iləi mbər Poyta ki maji. Burəbe in se'de nan'ti, adi'de tɔgi adi rai nya'gi ki ətəi bol bol. Nyakɔji'gi kin to be, tɔji kadi ta lə njendo'gi in ta ki rɔta'ti†.]

† **16:20** 16.9-20 Barta'gi kin goto me makitu'ti ki kete nu ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

Poyta ki maji ki Luki ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji la Jeju ki Luki ndangi

Poyta ki maji kin toji kadi Jeju in Njekaji de'gi ki Isirayel'ti par el, nan toj'ɔ to Njekaji de'gi ki donangi'ti ne pəti. Poy nya'gi ngayn ki Luki ɔr el'n ta me makitu'ti lə'ne, Matiye ki Marki kaa rai be to nan k'in ə Luki sangi ginn ta'gi ngayn ta ndangi'de, ilə'n ta'gi mad'gi ki rangi do nje ki Matiye ki Marki ndangi bay. Be ə Luki elta ar njay do koji Jeju'ti, do kaji'ti ki Jeju aji ngonn ki basa ki Nanyi'ti lo koy'ti, poyta'gi la Jaka ki de'gi ki do row'ti ki Emawusi. Makitu kin el bay ɔjido kujita'gi, toki kujita la de ki Samari'ti ki njeramaji, ki kujita la ngonn ki nanyi. Ta on me Jeju adi ra maji ki njemonyi'gi, nje ki isi ingəi kon, nje ki de'gi adi'de kon ki njendoo'gi.

Ronel re ki Njekaji re donangi'ti ki təti ki tətiro togi'gi la Nje majel, de asi ində manj'a oo me makitu Luki'ti kin pəti.

Kon ta'gi ki me'ti: Koji Jan Batisi ki Jeju 1-2. Kulə'gi ki Jan Batisi ra 3. Kulə'gi ki Jeju ra ki nyando'gi ki Jeju ndo de'gi donangi Galile'ti 4-9. K'in Galile kaw Jerujalem'ti 9-19. Ta'gi ki Jeju el ki nje tan'a rə'gi Jerujalem'ti 19-20. Ta ki do tuji Jerujalem'ti ki təl Ngonn de 21. Kon, koy, kində taa lo koy'ti ki kaw doran'ti la Jeju 22-24.

Kulə ngirə ta

¹ Tewopil, de'gi ngayn adi rə'de, ndangi nya'gi ki rai nya dann'je'ti ne kin ki go'ə go'ə*. ² Ndangi toki, nje ki oyi nya'gi kin ki kum'de eli'je. Oyi ki kum'de lo kulə ngirə'ti nu, ə təli nje kiləmbər Poyta ki maji la Luwə. ³ Be ə, m'in kaa, m'sangi ginn nya'gi pəti ki rai nya kin, lo kulə ngirə'ti nu maji maji kadi m'oo. Ningə go sang'a'ti ki m'sangi, m'oo maji ngayn kadi, m'ndangi me makitu'ti ki go'ə go'ə mad'i in kibo Tewopil. ⁴ Lo kin'ti, a gər kadi nyando'gi ki ingə'de in nyando ki rəta'ti.

Ta koji Jan Batisi

⁵ Dokagilo'ti ki *Erodi in ngar ki Jude'ti, dingəm kare isi non tə'a nan Jakari. Jakari in ki kare me kuti'ti la njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə Abiya. To ne'ə nan

* 1:1 1.1 KNK 1.1

Elijabeti. In ngonn ki dene ki ginn koji'ti læ *Aron. ⁶ Jakari ingi ki Elijabeti joo pæti in de'gi ki dana takum Luwæ'ti. Tæli rɔ'de maji ngayn go mbærkikindæ'gi'ti ki gorow'gi'ti læ Buræbe pæti. ⁷ Nan ingæi ngonn el, tado Elijabeti in kuji. Ningæ in dɔkagilo ki, ingi joo pæti, bugæi nga. ⁸ Ndo kare Jakari isi ra kulæ kujønyamosi kadikare takum Luwæ'ti, tado in ndo ra kulæ læ kuti li'æ. ⁹ Ningæ, kigo ra'a'ti læ njekujønyamosi kadikare'gi, kagilo osi do Jakari'ti kadi ur me Køy'ti læ Luwæ. Ur køy kadi buki nduji kagi ki æti mbin por'o†. ¹⁰ Loki Jakari a buki nduji kagi ki æti mbin por'o kin, bulæ de'gi ngayn rai taga ne ra elita ki Luwæ. ¹¹ Low'æ'ti non, malayka læ Buræbe te bus ki rɔ Jakari'ti, dojikol'ti læ lo buki nduji kagi'ti. ¹² Loki Jakari oo malayka kakin ningæ, ndil'æ te anyi ur kaki, bol tɔl'ɔ. ¹³ Nan malayka el'æ ene: «Bol el Jakari, tado Luwæ oo do ndu ta ki el si'æ, ne'i Elijabeti a oji ngonn adi, a indæ tɔ'a nan Jan. ¹⁴ A in nya ronel læ'i kibo ngayn, taa de'gi ngayn a rai ronel do koj'o'ti tɔ. ¹⁵ Tado a in de kibo takum Buræbe'ti. A anyi yiwi kandi nju el num, a anyi ndægi yiwi'gi ki hum ɔd'ɔ el num tɔ. Loki to'n me kon'ne'ti bay, Ndil Luwæ a ros'o. ¹⁶ A tæl ki ngann Isirayel'gi ngayn re se'de rɔ Buræbe Luwæ'ti læ'de. ¹⁷ A njiyæ takum Buræbe'ti ki Ndil num, ki tɔgi læ njekeltakita Luwæ'ti Eli num tɔ. A njiyæ ki Ndil num ki tɔgi num kadi ulæ ngann'gi ki baw'de'gi noji nan'ti. Taa kadi njedongan'gi tæli nje kaw ki hal læ de'gi ki dana, kadi de'gi indæi do rɔ'de dana tado læ Buræbe.» ¹⁸ Jakari dæji malayka ene: «Ki gorow ki bann æ m'a m'gær'n kadi in ta ki rɔta'ti wa? Tado m'in ki do'm m'bugæ, ta ne'm kaa bal'a al do lo tɔ nga.» ¹⁹ Malayka tæl el'æ ene: «M'in Gabiriyel, ki nje ra kulæ takum Luwæ'ti. Luwæ ulæ'm kadi m'el'i ta, m'ilæ Poyta ki maji kin mbi'i'ti. ²⁰ Oo maji, a tæl mbiki, adi a asi kelta madi el, biti kadi ndo ki nya'gi ki m'el'i ta'a kin rai nya bay taa. A in be, tado kunme læ'i goto do ta'gi'ti ki m'el'i kin. Nya'gi kin a rai nya dɔkagilo'æ'ti ki Luwæ oji.»

²¹ Me lo kin'ti, bulæ de'gi toi ta nginæ Jakari'ti, ta ndoji'de, tado Jakari un dɔkagilo ngayn me Køy'ti læ Luwæ. ²² Loki indæ lo te ki taga ki rɔ bulæ de'gi'ti ningæ, asi kadi el'de ta el. Loki el'de ta el, gæri kadi oo nya me ndil'ti me Køy'ti læ Luwæ. Jakari el'de ta ki ji'ne par, æ isi to mbiki be par.

²³ Loki tɔlta kulæ ningæ, tæl aw me køy'ti læ'ne. ²⁴ Ningæ ngayn el go'ti, ne'æ Elijabeti in sëm. Elijabeti iyæ rɔ'ne køy, adi de oo'æ el, asi nanyi mi, æ el ene: ²⁵ «Oyi maji ki Buræbe ra sæ'm kin. Buræbe indæ kum'ne go'm'ti, ɔr rɔsɔl do'm'ti dann de'gi'ti.»

† 1:9 1.9 Tekitaga 30.7-8

Ta koji Jeju Kirisiti

²⁶ Me nanyi'ti ki mehen, Luwə ulə malayka Gabiriyel me bebo'ti ki tɔ'a nan Najareti, dɔnangi'ti ki Galile. ²⁷ Ulə rɔ ngonn mandɔ'ti madi ki gər ngaw el bay, ki dingəm kare ki tɔ'a nan Jisepi, ki ginn koji'ti lə *Dabidi ki njenduwə li'ə. Tɔ ngonn mandɔ kakin nan Mari. ²⁸ Malayka ur kəy go Mari'ti el'ə ene: «M'uwə ji'i Mari, in ki ingə memaji lə Luwə, Burəbe in nan'ti sə'i.» ²⁹ Ta kin əti Mari bol, adi dəji rɔ'ne ta ene ke ginn kuwəji kin in ri wa? ³⁰ Malayka el'ə ene: «Bol el Mari, tado ingə maji takum Luwə'ti. ³¹ A in sə'm, a oji ngonn ki dingəm, a ində tɔ'a nan Jeju. ³² A in kibo, a bari'ə Ngonn lə Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti. Ningə, Burəbe Luwə a ad'a kumbər ngar lə kaw'a Dabidi. ³³ A onbe dɔ ginn koji'ti lə *Jakobi biti ki non'ti. Ningə Konbe li'ə a ində ngangi'ne el tɔ.» ³⁴ Mari el malayka ene: «Gorow ki bann ə nya'gi kin a rai nya wa? Tado m'gər ngaw el bay.» ³⁵ Malayka el'ə ene: «Ndil Luwə a re dɔ'i'ti, Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti a buki tɔgi'ne dɔ'i'ti. In tado kin ə, ngonn ki a oj'o in rɔ Luwə'ti, a bari'ə Ngonn lə Luwə. ³⁶ Oo noj'i Elijabeti ki bugə inbe kin kaa in sə'm tɔ. In ki de'gi bari'ə kuji kaa nyi in sə'm ra nanyi mehen kin. ³⁷ In sə'm tado nya ki dum Luwə goto.» ³⁸ Mari ene: «M'in bər lə Burəbe, maji kadi Luwə ra sə'm toki te'n ta'i'ti.» Low'ə'ti kin, malayka inyə Mari ə ɔti aw.

Mari aw mbah dɔ Elijabeti'ti

³⁹ Me ndɔ'gi'ti ki go'ti, Mari ində taa, aw kalangi kalangi ki dɔnangi ki mbal'gi in səm'ti, me be'ti ki dɔnangi Juda. ⁴⁰ Aw ur me kəy'ti lə Jakari, uwə ji Elijabeti. ⁴¹ Loki Elijabeti oo ndu Mari ningə, Ngonn ki me'ə'ti ɔdi rɔ'ne ndur kuti kuti. Ningə Ndil Luwə ros'o tɔ. ⁴² Lo kin'ti, Elijabeti un ndu'ne ki taa, el Mari ene: «Luwə adi njangi dɔ in dɔ'i'ti dann dene'gi'ti pəti. Ningə Ngonn ki to me'i'ti kaa maji ur'ə tɔ. ⁴³ Ra bann ə m'in kin par, Luwə buki'm'ti kədi be biti, adi kon Be'm re me kəy'ti lə'm? ⁴⁴ Loki m'oo ndu'i ki uwə'n ji'm, ngonn ki me'm'ti ɔdi rɔ'ne ndur ki rɔnel. ⁴⁵ In nje majikur, tado kunme lə'i adi nya'gi ki Burəbe el'i taa a tɔli ta'de.»

Pa lə Mari

⁴⁶ Be ə Mari ene:

«Ngarme'm osi pa ulə tɔji dɔ Burəbe'ti.

⁴⁷ Ndil'm ra rɔnel dɔ Luwə'ti ki Njekaji'm.

⁴⁸ Tado Luwə təl kum'ne oo'n bər lə'ne ki dene ki asi nya madi el.

In be ə, kaw ki kete non,

De'gi pəti a bari'm'in nje majikur ki dɔ lo'gi'ti ki dangi dangi.

49 Tado Luwə ki nje togi pəti,
Ra nya'gi ki əti bol bol tado lə'm.
Maji kadi to'a in ki kar njay.

50 Ningə, kadi memaji li'ə to ki dɔ bal'gi dɔ bal'gi dɔ de'gi'ti
ki nje bol Ndil'ə.

51 Luwə oji togi'ne pəti ki taga,
Nje ki ngarme'de rosi ki kojirɔ,
Luwə tində'de sanan'de.

52 Sur njetogig'gi tilə'de dɔ kumbər ngar'gi'ti lə'de,
Ningə nje sɔl dɔ'de, un dɔ'de ki taa to.

53 Adi nyakingə rosi ji njendoo'gi,
Ə tuwə njenyakingə'gi ji'de kare adi awi.

54 Ɔsi kɔy *Isirayel ki njekulə li'ə,
Adi me'ə olo dɔ memaji'ti tado de'gi li'ə.

55 Me'ə olo dɔ'ti toki un'n mindi'ne adi kaw'je'gi kete nu.
Un adi Abiraham ki ginn koji li'ə ba biti ki non'ti.»

56 Mari isi ki Elijabeti asi nanyi mutə, ningə təl aw be.

Koji Jan Batisi

57 Dɔkagilo koji ngonn lə Elijabeti asi, ə oji ngonn ki dingəm. 58 Nje gədi kəy'gi li'ə ki noji'gi oyi poy maji ki Luwə ra si'ə adi rai si'ə rɔnel. 59 Loki ndɔ ki jijo go koji ngonn'ti asi ningə, rei kadi ujəi mɔt'ɔ‡. De'gi ndigi kadi n'bari'ə ki to baw'a ki Jakari. 60 Nan kon'a el'de ene: «Jagi, a bari'ə Jan.» 61 Ə de'gi eli Elijabeti eyina: «De ki ginn koji'ti lə'i ki to'a to be goto.» 62 Lo kin'ti, dəji baw'a ta ki ji'de eyina ke ge kadi n'bari ngonn kakin nan nan wa? 63 Jakari dəji adi rei ki bar ndangi nya adi'ə, ningə ndangi nya'ti: «To'a in Jan.» Lo kin'ti, ta ndoji de'gi pəti. 64 Low'ə'ti non, ta Jakari te, ndonn'o tuti adi elta ulə'n toji dɔ Luwə'ti. 65 Nya kin ra bol de'gi pəti ki me be'gi'ti ki dɔ lo'ti ki non, taa go dɔnangi mbal'gi'ti ki Jude pəti, de'gi eli ta'a ki lo lo. 66 De'gi ki oyi poyta kin ngəmi me'de'ti, ə eli eyina: «Ngonn kin a təl ri wa?» toki rɔta'ti, ji Burəbe in dɔ'a'ti.

Pa lə Jakari

67 Ndil Luwə rosi Jakari ki baw ngonn, adi eltakita Luwə'ti ene:

68 Toji ki dɔ Burəbe'ti, ki Luwə lə Isirayel,
Tado re oo de'gi lə'ne, taa'de ilə'de taa.

69 In ə te ki Njekaji ki nje togi ginn koji'ti lə Dabidi ki njekulə li'ə adi'je.

70 Te si'ə toki ilə'n mbər ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti ar njay, dəkagilo'ti ki mayinu.

71 Njekaji ki a taa'je ji njeban'gi'ti lə'je pəti, ki ji njekəsi'je ta'gi'ti pəti.

72 In be ə, Luwə toji'n memaji lə'ne ki rə kaw'je'gi'ti, Num taa, me'ə olo də kunmindi'ti ki ar njay num tə.

73 Kunmindi kigo mində'ti ki un adi kaw'je *Abiraham.

74 Kunmindi ki a ra kadi ji ra kulə li'ə ki kanji bəl, Loki a ta'je ji njeban'gi'ti lə'je.

75 Kadi ji njiyə takum'ə'ti, me kar njay'ti num, me ki ra dana'ti num,

Dəkagilo pəti ki j'isi'n ki də'je taa.

76 In ngonn'm, a bari'nu njekeltakita Luwə'ti ki in nje kisi də nya'gi'ti pəti,

Tadə a njiyə non Burəbe'ti kadi in ra row li'ə.

77 Lo kin'ti, de'gi li'ə a gəri kaji ki aji'de ki gorow k'inyə go majel'gi'ti lə'de kə.

78 Luwə in nje memaji.

Ki takul memaji ki koo kumtondoo li'ə ə,

Kunji ki dəran'ti unji'n də'je'ti to kadi be.

79 Kunji kin unji də de'gi'ti ki sii me lo ki diw'ti num, Me ndil koy'ti num.

Tadə kadi ndər'je tarow, aw se'je də row kisimaji'ti.

80 Ngonn kakin təgi, təl de ki gəsirə me ndil'ti. Ra be dilə mbo'ti, biti ndə ki te'n taga takum Isirayel'ti.

2

Koji Jeju

(Mat 1.18-25)

1 Dəkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar Ogusiti un ndu'ne kadi ndangito de'gi ki dənangi'ti pəti me makitu'ti.

2 Ndangito ki dəkete kin in dəkagilo'ti ki Kiriniwusi in nje konbe dənangi'ti ki Siri. 3 De'gi pəti awi kadi ndangito'de, Nan nan kaa aw be koji'ne'ti. 4 In be ə, Jisepi kaa in bebo Najareti'ti, dənangi Galile'ti, isi aw bebo'ti lə Dabidi, ki bari'ə Betilehem, dənangi Jude'ti. Tadə Jisepi in de ki ginn koji'ti lə Dabidi. 5 Awi kadi ndangito'de nan'ti ki Mari ki njenduwə li'ə, ki ra ki sə'm.

6 Loki in Betilehem'ti non bay ningə, ndə koji ngonn lə Mari asi. 7 Mari oji ngonn'ne ki dəkete to ngonn ki dingəm. Bir ngonn kakin ki ku, ilə me nya ngəm nya kuso'ti lə da'gi, tadə lo ki kadi ingəi to'i'ti me kəy to mbah'gi'ti goto.

Njekul da'gi

⁸ Njekul da'gi in me mu'ti do lo'ti kin non, indæi bi taa isi ngæmi da'gi læ'de kondø. ⁹ Ningæ nyi oyi malayka læ Buræbe te bus ki rø'de'ti. Tøji læ Buræbe unji gugi do'de, adi bol tol'de. ¹⁰ Nan malayka el'de ene: «Boli el, tado m're ki Poyta ki maji kadi madi'se. Poyta ki maji kin a in nya ronel kibo ngayn tado læ de'gi pæti ki donangi'ti ne. ¹¹ In bone æ oji nje kaji me be'ti læ Dabidi adi'se. Njekaji ki in Kirisiti ki in *De ki Luwæ mbæt'æ, Buræbe. ¹² Ningæ nyakøji ki in a gæri'æ æ to kin: A ingæi ngonn ki kasi ki biri'æ ki ku, æ ilæi'æ me nya ngæm nya kuso'ti læ da'gi.»

¹³ Tanan'ti non, bulæ de'gi njerø'gi ki doran'ti, tei, indæi rø'de nan'ti ki malayka ki kare kakin, ningæ osi pa piti Luwæ eyina: ¹⁴ Tøji in ki do Luwæ'ti ki nje kisi doran'ti taa nu. Taa, kisimaji ki do donangi'ti, ki rø de'gi'ti ki Luwæ ndigi'de to.

¹⁵ Loki malayka'gi inyæi'de æ tæli awi doran'ti gogi, njengæm da'gi elinan dann'de'ti eyina: «Adi j'awi biti ki Betilehem'ti j'oyi nya ki ra nya æ Buræbe te ki do'a adi'je kin.» ¹⁶ Indæi kalangi awi ningæ nyi, ingæi Mari ingi ki Jisepi, nan'ti ki ngonn ki kasi ki ilæi'æ me nya ngæm nya kuso'ti læ da'gi. ¹⁷ Loki oyi ngonn ki kasi kakin ningæ, go'ti ori ginn nya'gi ki eli'de øjido ngonn ki kasi kin. ¹⁸ De'gi pæti ki oyi ta ki njengæm da'gi ori go'æ, æti'de bol. ¹⁹ Mari ngæm nya'gi kin pæti me'ne'ti, mærtæ do'ti kigo'æ go'æ. ²⁰ Nje ngæm da'gi tæli gogi ki pa, ki kulæ tøji do Luwæ'ti ta'de'ti. Tado Luwæ adi'de oyi nya'gi ki mbi'de ge, ki kum'de ge. Ningæ nya'gi kakin rai nya ki gorow'æ inbe ki malayka ilæn'de mbær'æ kakin to.

Tøji Jeju me Kæy'ti læ Luwæ

²¹ Loki ndø ki nja jioo go koji ngonn'ti asi, ujæi mæt'ø*, ningæ indæi to'a nan Jeju. In to ki malayka el'de, loki kon'a ra ki sæm'æ el bay, kadi to bari'æn'n'æ. ²² Ningæ, loki ndø ki in ndø kar rø kigo ndukun'ti læ *Moji asi', Jisepi ingi ki Mari ai ki ngonn kakin Jerujalem'ti kadi tøji'æ Buræbe, ²³ kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti læ Buræbe eyina: «Ngann dær'gi ki dingæm pæti a in ki kindæ ji do'de'ti tado læ Buræbe‡.» ²⁴ Num taa, rei kadi adi'de kærmosi'gi joo eke ngann dær dum'gi joo kadikare'ti, kigo ndang'a'ti ki ndangi me ndukun'ti læ Buræbe§.

Pa læ Simeyon

²⁵ Dingæm kare in Jerujalem non to'a nan Simeyon. In de ki dana taa in de ki njera go ndigi'ti læ Luwæ to. Isi nginæ ta nje kaji Isirayel mayinu ba. Ningæ Ndil Luwæ in do'a'ti to.

* 2:21 2.21 Lebitiki 12.3 † 2:22 2.22 Lebitiki 12.6 ‡ 2:23 2.23 Tekitaga 13.2,12 § 2:24 2.24 Lebitiki 12.8

²⁶ Ndil Luwə el kete ad'a gər toki a oy el biti kadi oo Kirisiti De ki Burəbe mbət'ə, ki kum'ne bay taa a oy. ²⁷ Ndil Luwə ɔs'ɔ kadi aw me Kəy'ti læ Luwə, ningə toki nje koji Jeju awi si'ə me kəy'ti kadi rai kigo ndukun'ti læ Burəbe. ²⁸ Simeyon taa Jeju ji'ne'ti, ningə ulə toji dɔ Luwə ene: ²⁹ «Ngɔsine, Burəbe, inyə bər lə'i ad'a aw ki lapiya, kigo ta'ti lə'i nga, ³⁰ Tado kankum'm oo njekaji de'gi nga. ³¹ Kaji ki ində dɔ'a dana takum bulə de'gi'ti pəti. ³² In kunji ki kadi unji dɔ ginn de'gi'ti pəti, taa a in toji ki dɔ de'gi'ti lə'i, Isirayel tɔ.»

³³ Ta ki Simeyon el dɔ Jeju'ti əti kon'a'gi ki baw'a'gi bol. ³⁴ Simeyon njangi dɔ'de, ningə el Mari ene: «Maji kadi in gər maji, ngonn ki oj'o kin a in row kosi læ bulə de'gi num, row kində taa læ de'gi ngayn dɔnangi Isirayel'ti tɔ. Taa, re to nyakɔji ki nje re ki takasinan el tɔ. ³⁵ A adi mərta ki ngarme de'gi'ti ngayn, ginn'ə a te taga. Ningə rɔ'i'ti inbɛ, in kiyəɔ ki a gangi ndil'i dana.»

Ann ra oyo Luwə tado Jeju

³⁶ Dene kare ki njekeltakita Luwə'ti isi non, tɔ'a nan Ann. In ngonn læ Panuwel, ginn koji'ti læ Aser. Loki taa dingəm mandi'ne'ti, isi si'ə asi bal siri ba par ə ngaw'a oy. Ningə ki ngɔsine kin, Ann tɔgi ngayn nga. ³⁷ Bal'a in dɔjijoo gidə in so. Njengawkoy kin in me Kəy'ti læ Luwə ki dɔkagilo'gi pəti gos'o. Kondo ki kada in me Kəy'ti læ Luwə, el si'ə ta, ɔgi rɔ'ne nyakusɔ. ³⁸ In be ə, dɔkagilo'ə'ti kin, in kaa te non re tɔ. Osi pa ulə'n toji dɔ Luwə'ti, taa elta ki dɔ ngonn'ti kin de'gi pəti ki isi nginəi kadi Luwə taa Jerujalem ji njeban'gi'ti ilə taa tɔ.

³⁹ Loki nje koji Jeju rai nya'gi pəti kigo ndukun'ti læ Burəbe ningə, təli awi Galile me bebo'ti lə'de ki Najaretit'gi gogi. ⁴⁰ Ningə, ngonn kakin tɔgi, aw ki singə'ne. Rosi ki tər, taa memaji læ Luwə in si'ə nan'ti tɔ.

Jeju in me Kəy'ti læ Luwə loki bal'a in dɔgi gidə in joo

⁴¹ Dɔ bal'gi pəti, njekoji Jeju awi Jerujalem'ti lo ra nanyi'ti ki bari'ə nanyi Paki. ⁴² Loki Jeju ra bal dɔgi gidə in joo ningə, aw ki nje koji'ne'gi lo ra nanyi'ti toki sii rai kete kete go kuji ra'a'ti*. ⁴³ Ningə, loki ndɔ ra nanyi tigə ə, nje koji'gi læ Jeju isi təli gogi, nan Jeju nanyi gogi Jerujalem ti. Nje koj'o'gi gəri toki nanyi gogi el. ⁴⁴ Njekoji'gi læ Jeju oyi eyina Jeju nanyi nja madi'de'gi'ti ki uni se'de row, adi njiyəi ndɔ kare bay taa uləi ngirə sang'a dann noji'de'gi'ti ki madi'de'gi. ⁴⁵ Sangi'ə, nan sangi'ə pi ingəi'ə el. Loki ingəi'ə el, təli tuwi dɔ'de awi Jerujalem'ti gogi sang'a'ti. ⁴⁶ Sangi'ə biti ndɔ ki kon mutə ningə nyi, ingəi'ə, isi me Kəy'ti læ Luwə

* 2:42 2.42 Tekitaga 12.1-27; Ndukun ki nja joo 16.1-8

dann njendo ndukun'gi læ Luwə. Si dann'de'ti, sii ur mbi'ne oo'n ta'gi ki isi eli tɔ, dəji'n'de ta tɔ. ⁴⁷ De'gi pəti ki oyi ta kel Jeju kin, nyagər li'ə, ki ta ki tur li'ə, əti'de bol ngayn. ⁴⁸ Loki njekoj'o'gi oyi, əti'de bol ngayn, adi kon'a el'ə ene: «Ngonn'm, ra bann be in ra se'je nya be wa? Oo, j'in ki baw'i, ji ra ta sangi'ti ki non kum'je'ti.» ⁴⁹ Ningə el'de ene: «Sangi m'in tado ri wa? Maji kadi m'ra kulə me kəy'ti læ Bai kin, in gəri eke in gəri el wa?» ⁵⁰ Nan njekoj'o'gi gəri me ta li'ə kin el.

⁵¹ Ningə go'ti, Jeju təl aw se'de Najareti'ti gogi. Jeju təl rɔ'ne go ta'ti læ nje koji'ne'gi. Kon'a ngəm nya'gi pəti ki rai nya kin me'ne'ti. ⁵² Jeju tɔgi darɔ'ne'ti num, me gosi'ti num tɔ, adi ingə maji takum Luwə'ti num, takum de'gi'ti num pəti.

3

Jan iləmbər Poyta ki maji

(Mat 3.1-12; Mrk 1.1-8; Jan 1.19-28)

¹ Dɔkagilo'ə'ti kin, nje konbe kibo Sejar, ki bari'ə Tiber onbe bal dɔgi gidə in mi. Ningə Ponsi *Pilati ə in nje konbe dɔnangi'ti ki Juda, Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Galile, Pilipi ki ngonnkon Erodi in ngar dɔnangi'ti ki Iture ki dɔnangi ki Tirakonitidi, ningə Lisaniyasi in ngar dɔnangi'ti ki Abilen tɔ. ² Hann ingi ki Kayipi ə in kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki rai kulə dɔkagilo'ə'ti non. Ningə, dɔkagilo'ə'ti non kin, Jan ki ngonn læ Jakari in diləlo'ti ə Luwə el'ə ta. ³ Jan aw dɔnangi Jurden'ti pəti, iləmbər ene: «Inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, adi rai'se batəm, kadi Luwə inyə'n go majel'gi læ'se kɔ.» ⁴ Ra toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita Luwə'ti, Ejay, eyina: «Ndu de madi bar diləlo'ti ene:

Rai gorow læ Burəbe!

Rai gorow li'ə adi ra njururu.

⁵ Uti bolo be'gi adi asi nan,

Kusi dɔ mbal'gi ki dɔ gadi'gi adi asi ta nangi rerere;

Rai row'gi ki rugi gondi gondi adi ra njururu;

Rai row wor'gi adi osi nan'ti lay.

⁶ Lo kin'ti, de'gi pəti a gəri kaji ki Luwə aji'je* .»

⁷ Jan el bulə de'gi ki rei rɔ'a'ti kadi ra'de batəm ene: «In nje mann majel to lii pir be kam, nan ɔji'se row kadi anyinan wongi læ Luwə ki a re wa? ⁸ Maji kadi kulə ra'se'gi toji kadi in de'gi ki inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ. Ningə, ononyi'se kadi eli me'se'ti eyina: “J'in ngann kaw Abiraham”. Tado adi m'el'se, Luwə asi kadi a təl gaji

* 3:6 3.6 Tekitaga 40.3-5

mbal'gi kam ngann kaw Abiraham'ti kare. ⁹ Ki ngosine kin, kungə in ndəkba kadi tugə kagi'gi ngirə de'ti. Kagi ki ra ki andi maji el ə, a tugəi'ə kadi iləi'ə me por'ti kə.»

¹⁰ Bulə de'gi dəji Jan eyina: «In ri ə kadi ji ra wa?» ¹¹ Jan el'de ene: «De ki aw ki ku joo ə, maji kadi adi kare de ki awi'n el, ningə de ki aw ki nyakusə ə, maji kadi ra'n ki in ki awi'n el tə.»

¹² *Njetalambo'gi kaa, rei kadi Jan ra'de batəm tə. Ningə dəji Jan eyina: «Njendo, in ri ə kadi ji ra wa?» ¹³ Jan el'de ene: «Tai nar aldə in ki dəji'se kadi tai kin el.»

¹⁴ Njerə'gi kaa dəji eyina: «Nga j'in, in ri ə kadi ji ra wa?» Jan el'de ene: «Indəi təgi də de'ti tai nar li'ə el, ta, tətə ta ngom indəi də'a'ti el tə. Rai də nar nanyi'ti lə'se inbe kin par.»

Jan iləmbər de ki a re go'ə'ti

(Mat 3.11-12; Mrk 1.7-8)

¹⁵ Dəkagilo'ə'ti kin, de'gi isi nginəi de ki a re, adi dəji rə'de ta ke Jan in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa? ¹⁶ Ə Jan el de'gi pəti ene: «M'in, m'ra'se batəm me mann'ti, nan de madi a re go'm'ti non, a ra'se batəm me Ndil Luwə, ki me por'ti. In de ki Təg'ə utəm sanyi kulə sa li'ə kaa, m'asi tuti el. ¹⁷ Uwə keh to nya ji'ne'ti kadi to'n kandi ko ki maji, əy me dam'ti, ningə ulə tisə por. In por ki a oy el ratata.»

¹⁸ Jan adi de'gi ta kəji'gi ki rangi ngayn, iləmbər Poyta ki maji.

¹⁹ Nya kare bay, Jan kəl ki Erodi ki in nje konbe dənangi'ti ki Galile, tadə taa ki taa Erodiyadi ki ne ngonnkon'ne, taa ra nya'gi ki rangi ki majel ngayn num tə. ²⁰ Nan, nya'gi ki go'ti el pəti ki Erodi ra kin kaa, təl uwə Jan dangay'ti də'ti bay.

Jeju ra batəm

(Mat 3.13-17; Mrk 1.9-11)

²¹ Loki de'gi pəti rai batəm ningə, Jeju kaa ra batəm tə. Loki isi elta ki Luwə ningə, dəran til. ²² Ndil Luwə, risi to dər dum be isi də'a'ti. Ningə, ndu ta madi te dəran'ti, ene: «In Ngonn'm ki njendigi lə'm, ki in nya rənel lə'm kibo ngayn.»

Ginn kaw lə Jeju

(Mat 1.1-17)

²³ Jeju ulə ngirə kulə lə'ne, loki bal'a in də mutə. Ki go gər'ə'ti ki de'gi gəri, Jeju in ngonn lə Jisepi, Jisepi ki ngonn lə Eli, ²⁴ Ningə Eli in ngonn lə Mata, Mata in ngonn lə *Lebi, Lebi in ngonn lə Melsi, Melsi in ngonn lə Yanay, Yanay in ngonn lə Jisepi, ²⁵ Jisepi in ngonn lə Matatiyasi, Matatiyasi

in ngonnn læ Amosi, Amosi in ngonnn læ Nahum, Nahum in ngonnn læ Esili, Esili in ngonnn læ Nagay, ²⁶ Nagay in ngonnn læ Mati, Mati in ngonnn læ Matatiyasi, Matatiyasi in ngonnn læ Semeyinn, Semeyinn in ngonnn læ Yosæki, Yosæki in ngonnn læ Yoda, ²⁷ Yoda in ngonnn læ Yowanan, Yowanan in ngonnn læ Resa, Resa in ngonnn læ Jorobabel, Jorobabel in ngonnn læ Salatiyel, Salatiyel in ngonnn læ Neri, ²⁸ Neri in ngonnn læ Melki, Melki in ngonnn læ Adi, Adi in ngonnn læ Kosam, Kosam in ngonnn læ Elmadam, Elmadam in ngonnn læ Er, ²⁹ Er in ngonnn læ Jeju, Jeju in ngonnn læ Eliyøjar, Eliyøjar in ngonnn læ Yorim, Yorim in ngonnn læ Mata, Mata in ngonnn læ Lebi, ³⁰ Lebi in ngonnn læ Simeyon, Simeyon in ngonnn læ Juda, Juda in ngonnn læ Jisepi, Jisepi in ngonnn læ Yonam, Yonam in ngonnn læ Eliyakim, ³¹ Eliyakim in ngonnn læ Meleya, Meleya in ngonnn læ Mena, Mena in ngonnn læ Matata, Matata in ngonnn læ Natan, Natan in ngonnn læ Dabidi, ³² Dabidi in ngonnn læ Jese, Jese in ngonnn læ Obedi, Obedi in ngonnn læ Bowaji, Bowaji in ngonnn læ Sala, Sala in ngonnn læ Nason, ³³ Nason in ngonnn læ Aminadabi, Aminadabi in ngonnn læ Adimin, Adimin in ngonnn læ Arni, Arni in ngonnn læ Esirom, Esirom in ngonnn læ Peresi, Peresi in ngonnn læ Juda, ³⁴ Juda in ngonnn læ Jakobi, Jakobi in ngonnn læ *Isaki, Isaki in ngonnn læ Abiraham, Abiraham in ngonnn læ Tera, Tera in ngonnn læ Nawor, ³⁵ Nawor in ngonnn læ Serugi, Serugi in ngonnn læ Rewu, Rewu in ngonnn læ Pelegi, Pelegi in ngonnn læ Eber, Eber in ngonnn læ Sala, ³⁶ Sala in ngonnn læ Kaynam, Kaynam in ngonnn læ Arpasadi, Arpasadi in ngonnn læ Səm, Səm in ngonnn læ Nuwe, Nuwe in ngonnn læ Lemeki, ³⁷ Lemeki in ngonnn læ Matusalem, Matusalem in ngonnn læ Enöki, Enöki in ngonnn læ Yørædi, Yørædi in ngonnn læ Malelel, Malelel in ngonnn læ Kaynam, ³⁸ Kaynam in ngonnn læ Enosi, Enosi in ngonnn læ Seti, Seti ki ngonnn læ Adam, Adam ki ngonnn læ Luwə.

4

Su nan Jeju

(Mat 4.1-11; Mrk 1.12-13)

¹ Go Ndil Luwə'ti ki rosi Jeju, Jeju təl ta ba Jurden'ti re. Təl re ningə, Ndil Luwə ɔ'ɔ aw si'ə dilələ'ti. ² Su nan'a ndo dɔsɔ dilələ'ti. Ndo ki Jeju ra dɔsɔ kin, sɔ nya madi el, adi bo ra'a. ³ Non be, Su el'ə ene: «Re in Ngonnn læ Luwə ə, adi mbal kin təl mapa adi m'oo.» ⁴ Ə Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: De a isi ki dɔ'ne taa ki takul nyakusɔ par el*.»

* 4:4 4.4 Ndukun ki nja joo 8.3

⁵ Su aw ki Jeju do lo'ti taa, ningə ki kum ki kində jipi, o'ɔ konbe'gi ki donangi'ti ne pəti ad'a oo. ⁶ Loki o'ɔ ningə, təl el'ə ene: «M'a m'ad'i togi do konbe'gi'ti kin ki nyakingə'gi ki me'ti pəti. Tado in nya ki adi'm'in me ji'm'ti, ningə de ki me'm ndigi ə m'ad'a. ⁷ Re in, ɔsi məkəs'i nanga non'm'ti ə, m'a m'ad'i ba pəti to yan'i.» ⁸ Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "A ɔsikurə Burəbe Luwə'ti lə'i, ningə in ki kar'ne ba par ə a re non'a'ti kadi gos'o†."»

⁹ Go'ti gogi, Su aw ki Jeju Jerujalem'ti, aw si'ə jam do Kəy'ti lə Luwə taa. Loki aw si'ə taa, ningə el'ə ene: «Re in Ngonn lə Luwə ə, inyə ji'i taa osi adi m'oo, ¹⁰ tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: "Luwə a adi ndu'ne malayka'gi lə'ne kadi to indəi kum'de go'i'ti." ¹¹ Bay taa, a lai'nu dala ji'de'ti, kadi nja'i tugə mbal el‡.» ¹² Jeju təl el'ə ene: «Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: A mboji Burəbe Luwə lə'i oo el§.» ¹³ Loki Su tigə ki nyanan'gi ki kadi n'nan'n Jeju ningə, ɔr rə'ne gogi sanyi rə'a'ti. ɔr rə'ne nginə'n dokagilo ki rangi.

De'gi ki Najareti'ti mbeti tai nyando lə Jeju
(Mat 4.12-17; Mrk 1.14-15)

¹⁴ Lo kin'ti, Jeju təl re Galile. Re ki togi ki in rə Ndil Luwə'ti. Tə Jeju bar ki do lo'gi ki non pəti. ¹⁵ Ndo nya me kəykawnan'ti lə *Juwipi'gi. De'gi pəti uləi toji do'a'ti.

De'gi ki Najareti'ti mbəti taai nyando lə Jeju
(Mat 13.54-58; Mrk 6.1-6)

¹⁶ Jeju aw Najareti'ti, ki in be ki togi'ti. Toki isi ra'n kete kete, loki ndo kərkon asi ningə, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Jeju ində taa kadi n'tudə makitu. ¹⁷ Loki ində taa, adi'ə makitu lə njekeltakita Luwə'ti Ejay ki koi. Jeju rirə makitu kakin ningə, ingə ta ki ndangi eyina:

¹⁸ «Ndil Burəbe in do'm'ti, Burəbe mbəti'm kadi m'iləmbər Poyta ki maji njendo'gi. Burəbe uləm kadi m'el dangay'gi ta te'de kəy dangay'ti, Kadi m'el njekumto'gi toki, kum'de a oo lo.

Kadi m'taa nje ki de'gi isi indəi kum'de ndoo m'ilə'de taa. ¹⁹ Kadi m'iləmbər bal memaji lə Burəbe kin.»

²⁰ Go'ti, Jeju ko makitu kakin, ningə təl'n adi njekulə, ə isi nanga kadi elta. De'gi pəti ki me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi buki kum'de ki do'a'ti.

²¹ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «Ta ki oyi kin, tolta'ne do'se'ti bone.» ²² De'gi pəti manyinaji lə Jeju, taa mbər memaji ki te ta'a'ti əti'de bol ki dum tə adi elinan eyina: «M'a in ngonnn lə Jisepi rə'je'ti ne el wa?» ²³ Be ə Jeju el'de ene:

«M'gər kadi a eli'm'in kujita ki ene: "In njera de'gi monyi, aji rō'i inbe," kin. A eli'm'in eyina: "J'oo poy nya'gi pəti ki in ra Kapernayim'ti kin, ə in ra be koji'ti ne be tō adi j'oo."» ²⁴ Jeju təl el'de bay ene: «Toki rōta'ti adi m'el'se, njekeltakita Luwə'ti, ki bekoj'ō uwə rō'ne'ti maji goto. ²⁵ Ki rōta'ti, dōkagilo'ti lə njekeltakita Luwə'ti Eli, njengawkoj'gi in ngayn Isirayel'ti. Nan loki ndi ədi dōnangi'ti el bəl mutə ki nanyi mehen, ə bo on ki dōnangi pəti*, ²⁶ de kare dann'de'ti ki Luwə ulə Eli rō'a'ti goto. In njengawkoj ki Sarepta'ti, dōnangi ki Sidon'ti yo ə Luwə ulə Eli ki rō'a'ti†. ²⁷ Njebanji'gi kaa in ngayn Isirayel'ti dōkagilo'ti lə Elije tō, nan in ki kare ki kadi Luwə ər banji rō'a'ti ar njay goto. In Naman ki Siri'ti yo ə Luwə ər banji rō'a'ti‡.» ²⁸ Loki de'gi ki sii me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi oyi ta kin, wongi tōl'de pəti. ²⁹ Lo kin'ti, indəi taa tuwəi Jeju me bebo'ti kō, ningə ai si'ə jam dō mbal'ti ki indəi bebo'ti. Rai'ti si'ə kadi n'suri'ə n'iləi'ə n'toli'ə kō. ³⁰ Nan Jeju ur dann'de'ti aw.

Dingəm ki ndil ki majel ra'a

(Mat 7.28-29; Mrk 1.21-28)

³¹ Jeju aw Kapernayim'ti, ki in bebo ki dōnangi Galile'ti. Jeju ndo nya de'gi ndō kərkon'ti. ³² Nyando li'ə əti de'gi bōl ki dum. Əti'de bōl ki dum tado elta ki tōgi ki in rō Luwə'ti. ³³ Ningə, de madi kare ki ndil ki majel ra'a, isi me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi non, non ki ndu'ne kibo ene: ³⁴ «Jeju ki Najareti, ri ə ge rō'je'ti wa? Re kadi tuji'je wa? M'gər'i maji: in ki Kar njay lə Luwə.» ³⁵ Jeju ndangi ndil ki majel ki tōgi'ne ene: «Utə ta'i, ə te kō rō dingəm'ti kin.» Lo kin'ti, ndil ki majel bi dingəm ilə dann'de'ti, ningə te rō'a'ti um ad'a kon madi kare el. ³⁶ Nya kin əti de'gi pəti bōl, adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Ta kin in ta ki bann ə əti bōl be wa? De kam aw ki tōgi konbe dō ndil'gi'ti ki majel, ndangi'de ki tōgi ki in rō Luwə'ti adi tei kō!» ³⁷ In be ə, tōji lə Jeju sanan ki dōnangi ki non pəti.

Jeju adi lapiya njemonyi'gi ngayn

(Mat 8.14-17; Mrk 1.29-34)

³⁸ Loki Jeju in kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, aw me kəy'ti lə Simon. Məm Simon ki dene, rō'a tingə ngayn. Be ə, dəji Jeju kadi ra nya madi tado li'ə. ³⁹ Jeju rugi rō'ne dō'a'ti, ndangi rō ki tingə ngayn kakin adi yokiro. Kalangi ba go'ti, məm Simon ində taa ra nyakuso adi'de.

⁴⁰ Lo sol'ō, go kurkadi'ti, de'gi pəti ki awi ki de'gi ki monyi'gi ki dangi dangi rai'de, rei se'de rō Jeju'ti. Jeju ində

* 4:25 4.25 1 Ngar'gi 17.1 † 4:26 4.26 1 Ngar'gi 17.8-16 ‡ 4:27 4.27 2 Ngar'gi 5.1-14

ji'ne do'de'ti kare kare pəti adi ingəi lapiya. ⁴¹ Ndil'gi ki majel kaa tei ro de'gi'ti ngayn ki non ta'de'ti eyina: «In Ngonn lə Luwə!» Nan Jeju ndangi'de ki togi ki ngan ngayn, adi'de tarow kadi eli ta'a el, tado gəri'ə bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə.

Jeju iləmbər Poyta ki maji me kəykawnan'gi'ti
(Mrk 1.35-39)

⁴² Loki lo ti, Jeju te me bebo'ti aw diləlo'ti. Bulə de'gi ngayn sangi'ə, awi ingəi'ə. Loki ingəi'ə, ndigi kadi n'uwəi'ə nanga ro'de'ti kadi to aw lo el. ⁴³ Nan Jeju el'de ene: «Maji kadi m'iləmbər Poyta ki maji ki ojido Konbe lə Luwə ndəgi bebo'gi'ti to, tado in ta kin ə Luwə uləm.» ⁴⁴ In be ə, Jeju ndo ta me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi dənangi Galile'ti.

5

De'gi ki dəkete ki Jeju bar'de
(Mat 4.18-22; Mrk 1.16-20; Jan 21.1-11)

¹ Ndo kare, loki Jeju in sanyi el ki kadi babo'ti ki Genejareti'ti. Bulə de'gi uwəi nan: a gugi gidə kadi n'oyi ta lə Luwə. ² Lo kin'ti, Jeju oo to'gi joo ki sii ngangı ba'ti. In to'gi ki mbaw'gi ki me'ti indəi'de ə ai to togi bandi'gi lə'de. ³ Jeju ala me to'ti ki kare ki in yan Simon, ningə el Simon ad'a inyə ngangı ba ə aw ki dana nden. Go'ti, Jeju isi nanga me to'ti ndo nya bulə de'gi. ⁴ Loki elta tigə ningə, el Simon ene: «Aw ki dana lo'ti ki mann ur'ti, ə iləi bandi'gi lə'se uwəi kanji'gi» ⁵ Simon təl el'ə ene: «Burəbe, j'ilə bandi kondə'ti biti lo ti, nan kanji kare kaa j'ingə el. Nan toki in in ə dəji'm, m'a m'ilə bandi toki el'm.» ⁶ Loki iləi bandi'gi lə'de, oyi kanji koy ki əti bol, adi bandi'gi lə'de kaa ge gangi. ⁷ Lo kin'ti, dəji madi'de'gi ki in me to'ti ki nungi kadi rei rai se'de. Madi'de'gi rei, adi oyi kanji kakin rosi to'gi ki joo. Kanji rosi to'gi adi to'gi ai to nduyi mann. ⁸ Loki Simon Piyər oo nya kin, osi, osi məkəsi'ne nanga non Jeju'ti el'ə ene: «Burəbe, osi ro'i ngərəngi ro'm'ti, tado m'in njeramajel.» ⁹ Simon ki mad'a'gi ki in si'ə, bol ra'de oji go kanji ki oyi me bandi'ti əti bol ngayn. ¹⁰ Jaki ki Jan ki ngann lə Jebede ki in madi nan ki Simon kaa bol ra'de to. Jeju el Simon ene: «Adi bol rai el, kaw ki kete non, in de'gi nga ə a sangi'de.» ¹¹ Lo kin'ti, təli rei ki to'gi ngangı ba'ti, ningə inyəi nya'gi pəti ə uni go Jeju.

Jeju adi lapiya njebanji kare
(Mat 8.1-14; Mrk 1.40-45)

¹² Ndo ki rangi, Jeju in me bebo'ti kare, ningə dingəm kare ki banji rosi ro'a te non re. Loki oo Jeju ningə, osi ki

takum'ne nanga non'a'ti, non ki do'a'ti ene: «Burəbe re in ndigi ə a adi banji lə'm ur, kadi rə'm ar njay.»¹³ Jeju ulə ji'ne odi'n'ə ningə el'ə ene: «M'ndigi ə, kadi banji lə'i ur adi rə'i ar njay.» Ningə tanan'ti non par ə banji ur adi rə'a ar njay.¹⁴ Go'ti, Jeju ad'a ndu'ne ene: «Ononyi kadi elta'a de madi ə aw oji rə'i njekujənyamosi kadikare, ningə adi kadikare kujənyamosi kar rə toki ndukun lə Moji dəji'n. Ra be kadi gəri toki banji lə'i ur adi ingə lapiya.»¹⁵ Təbar lə Jeju sanan ki lo lo adi de'gi rei kadi n'oyi ta li'ə ge kadi aji'n'de do monyi'gi'ti lə'de ge.¹⁶ Nan Jeju or rə'ne aw lo'gi'ti ki to dilə tado kelta ki Luwə.

Jeju adi lapiya njerəkoy njururu
(Mat 9.1-8; Mrk 2.1-12)

¹⁷ Ndo kare Jeju isi ndo nya de'gi ningə, *Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə Luwə sii dann de'gi'ti non tə. De'gi in ki ngann be'gi pəti ki donangi Galile'ti, ki donangi Jude, ki bebo Jerujalem. Burəbe oji togi'ne me kaji nje monyi'gi'ti.¹⁸ Lo kin'ti, de'gi madi oti de kare ki rə'a oy njururu me nya koti njemonyi'gi'ti rei si'ə rə Jeju'ti. Sangi row kadi n'awi si'ə kəy n'iləi'ə non Jeju'ti.¹⁹ Nan gəri row ki kadi awi si'ə el, tado de'gi in ngayn. Be ə, alai taa, rai bolo do kəy'ti ningə, tuyi njemonyi ki nya koti njemonyi'gi ki kulə, iləi'ə dann bulə de'gi'ti non Jeju'ti.²⁰ Loki Jeju oo kunme lə'de ningə, el dingəm ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə.»²¹ Njendo ndukun'gi lə Luwə ki Parisi'gi iləi rə'de mərta ningə eli eyina: «De'ə kam in nan ə elta ki mal do Luwə'ti be wa? Luwə ki kar'ne ba par ə asi k'inyə go majel'gi lə de'gi kə. De ki rangi goto.»²² Jeju gər mərta'gi lə'de ki me'de'ti adi el'de ene: «Tado ri ə isi mərta ki be kin me'se'ti wa?»²³ Nya ki ra ə ngan ngayn el wa? Kel de kin kene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kə» ə ngan ngayn el eke kel'ə kene «Ində taa ə njiyə ə ngan ngayn el wa?»²⁴ Re in be ə, m'a m'oji'se kadi in gəri toki m'in Ngonn De, m'aw ki togi donangi'ti ne, kadi m'inyə'n go majel'gi lə de'gi kə.» Ningə, Jeju el njerəkoy njururu ene: «Ində taa, un tuwə lə'i, ə aw be.»²⁵ Tanan'ti non, dingəm kakin ində taa takum de'gi'ti pəti, un tirə ki kete to'ti, ə te aw be ki kulə toji do Luwə'ti ta'ne'ti.²⁶ De'gi pəti, nya kin əti'de bol adi uləi toji do Luwə'ti. Bol rosi me'de adi eli eyina: «J'oo nya ki mbah bone.»

Jeju bar Lebi
(Mat 9.9-13; Mrk 2.13-17)

* 5:14 5.14 Ki go jibəl ra'a'ti lə Juwipi'gi, njebanji in de ki de'gi oyi'ə kadi ar njay el, adi asi kadi aw lo nyara'gi'ti ki bar tə Luwə el.

²⁷ Go'ti Jeju te ningə nyi oo de kare ki njetalambo kadi nje konbe'gi ki bari'ə Lebi isi me kəy taa lambo'ti. Loki oo Lebi ningə el'ə ene: «Un go'm.» ²⁸ Ningə Lebi inyə nya'gi pəti ə ində taa un go Jeju.

²⁹ Go'ti, Lebi ra nyakuso kibo ngayn me kəy'ti lə'ne bari'n Jeju. Lo nyakuso'ti kin, njetalambo'gi ki ndəgi de'gi ki rangi in se'de nan'ti non. ³⁰ Parisi'gi ki njendo ndukun'gi lə'de barita, eli njendo'gi li'ə eyina: «Ra bann ə isi soi nya ge anyinan nya ge ki njetalambo'gi ki ndəgi njeramajel'gi wa?» ³¹ Jeju un ta el'de ene: «In de'gi ki njemonyi'gi ə a sangi de ki njera de monyi, um in nje rə ngan'gi ə a sangi de ki njera de monyi el. ³² Ningə, m're tado bar de'gi ki dana el, nan m're tado bar de'gi ki njeramajel'gi yo kadi inyəi gorow njiyə'de ki majel.»

*Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.14-15; Mrk 2.18-20)*

³³ Nje ki madi'gi eli Jeju eyina: «Taa taa, njendo'gi lə Jan Batisi in ki njendo'gi lə Parisi'gi isi ɔgi rə'de nyakuso taa isi elita ki Luwə to, ə nje ki yan'i'gi isi soi nya ge, anyinan mann ge.» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Ke de'gi ki bari'de lo nyakuso tanan'ti a ɔgi rə'de nyakuso ki mann kanyi wa? Dəkagilo ki nje taa dene isi'n se'de nan'ti kin, asi kəgi rə'de nyakuso el.» ³⁵ Ndo'gi a re non kadi a uni'ə ta'de'ti ningə to, a ɔgi rə'de nyakuso.

*Nyando lə Jeju aw nan'ti ki kəki nyando lə Parisi'gi el
(Mat 9.16-17; Mrk 2.21-22)*

³⁶ Jeju el'de kujita kare ene: «De a gangi ta ku ki sigi kadi ilə'n kum in ki kəko el. Re in be ə, ku ki sigi in ki gangi kə, ningə ta ku ki sigi kakin uwəi nan ki ki kəko el bay to, adi joo pəti təl nya ki tuji. ³⁷ Taa de a un yiwi kandi nju ki in el bay uti me mbu ndar'gi'ti ki kəko el. Re in be ningə, loki yiwi a in ningə mbu ndar'gi a nduwi, kadi yiwi lo kə. Ningə mbu ndar'gi təli nya ki tuji kə. ³⁸ Be ə, re yiwi kandi nju in el bay ningə, maji kadi mbu ndar'gi in ki sigi taa. ³⁹ Loki de anyi yiwi kandi nju ki in mayinu ningə, a ge in ki in ngə sine bay el nga. Tado de'gi eli eyina: “Yiwi ki in mayinu ə maji.”»

6

*Ta lə Jeju də ndo kərkən'ti
(Mat 12.1-8; Mrk 2.23-28)*

¹ Ndo kare Jeju ra dər me ndo geme'gi'ti. In ndo kərkən lə Juwipi'gi. Ningə, njendo'gi li'ə ki in si'ə, gangi də ko'gi ji'de'ti təmi soi. ² Parisi'gi madi eli'de eyina: «Ra bann

ə rai nya ki kadi de ra ndo karkon'ti el be wa*?»³ Jeju el'de ene: «Ingi tudəi nya ki ngar Dabidi ra loki bo ra'a ki de'gi ki go'ə'ti kin adi gəri maji. ⁴ Dabidi ur me *Kəyku'ti lə Luwə, un mapa ki de'gi adi Luwə kadikare'ti so†, ningə təl'n adi de'gi ki go'ə'ti soi to. Soi mapa ki in nya ki maji kadi njekujənyamosi kadikare'gi par ə soi‡.»⁵ Jeju təl el'de bay ene: «Ngonn de in be nje ndo karkon.»

Jeju adi lapiya dingəm ki ji'ə oy njururu
(Mat 12.9-14; Mrk 3.1-6)

⁶*Ndo karkon ki rangi, Jeju aw kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, ndo nya de'gi. Ningə dingəm kare ki ji'ə oy njururu in me kəykawnan'ti non. ⁷ Njendo ndukun'gi ki Parisi'gi sii keke isi indəi kum'de kadi n'oyi ke Jeju a adi dingəm kin lapiya ndo karkon'ti lə Juwipi'gi wa? In ta bolo ki isi sangi kadi lə'i ta do'a'ti. ⁸ Nan Jeju gər mərta'gi lə'de, adi el dingəm ki ji'ə oy njururu kakin ene: «Ində taa, ra dana ne be takum de'gi'ti pəti.» Dingəm ində ra taa. ⁹ Ningə Jeju təl dəji ndəgi de'gi ene: «Ri ə in gorow'ə'ti kadi de ra ndo karkon'ti wa? Kadi de ra maji eke kadi ra majel? Kadi de nagi madi'ne ta yo'ti eke kadi inyə adi tujj ko wa?»¹⁰ Jeju ində kum'ne gon'n'de ba pəti, ningə el dingəm kakin ene: «Surə ji'i». Dingəm surə ji'ne, ningə ji'ə təl to maji kare. ¹¹ Wongi təl njendo ndukun'gi ki Parisi'gi, adi elinan ta dann'de'ti do nya'ti ki kadi n'rai ki Jeju.

Jeju mbəti njendo'gi lə'ne ki dōgi gidə in joo
(Mat 5.1, 10.1-4; Mrk 3.13-19)

¹² Me ndo'a'gi'ti kin, Jeju aw do mbal'ti tado kelta ki Luwə. Elta ki Luwə kondə'ti biti lo ti. ¹³ Loki lo ti, Jeju bar njendo'gi lə'ne. Ningə mbunə njendo'gi'ti kin ə, mbəti'de dōgi gidə in joo, bar'de njekawkulə'gi. ¹⁴ Adi in Simon, ki ində to'a nan Piyər, ki ngonnkon'a Andire, ki Jaki, ki Jan, ki Pilipi, ki Batilemi, ¹⁵ ki Matiye, ki Tomasi, ki Jaki, ki ngonn lə Alpe, ki Simon ki bari'ə nje ro tado kingə do lə be lə'ne, ¹⁶ ki Judi ki ngonn lə Jaki, taa Judasi Isikariyoti, ki njekundo Jeju to.

Jeju aji njemonyi'gi dann bulə de'gi'ti
(Mat 4.24-25; Mrk 3.7-11)

¹⁷ Jeju in ki njendo'gi do mbal'ti re te lo'ti ki gidə asi nan maji ningə, ingə bulə de'gi njendo'gi lə'ne, ki bulə de'gi ngayn ki in dənangə Jude'ti ge, nje k'in bebo Jerujalem'ti ge, nje k'in bebo'gi'ti ki kadi ba'ti ki Tir ge, ki Sidon ge. Rei tado koo ta lə Jeju ge kadi aji'de do monyi'gi'ti lə'de

* 6:2 6.2 Tekitaga 34.21 † 6:4 6.4 1 Samiyel 21.2-7 ‡ 6:4 6.4 Lebitiki 24.9

ge. ¹⁸ Nje ki ndil'gi ki majel yəti hangal'de ingəi lapiya tɔ. ¹⁹ Ningə bulə de'gi pəti sangi kadi n'odi rɔ'a, tado tɔgi madi isi te rɔ'a'ti adi'de lapiya.

Majikur ki kumtondo

(Mat 5.1-12)

- ²⁰ Jeju un kum'ne oo'n njendo'gi lə'ne ningə el'de ene: Majikur in lə njendo'gi, tado Konbe lə Luwə in yan'se.
- ²¹ Ingɪ ki bo isi ra'se bone, in nje majikur, tado lo ti ə a ndanni.
Ingɪ ki sii nonyi bone, in nje majikur, tado lo ti ə a kogi.
- ²² Majikur in lə'se loki de'gi isi mbəti'se, de'gi isi tuwəi'se, de'gi isi taji'se, de'gi isi eli ta'gi ki majel do'se'ti, tado lə'm m'in *Ngonn de.
- ²³ Ndo ki nya'gi kin tei do'se'ti ə, maji kadi rai ronel, turi jagira, tado nyakugə goji'se in ngayn dɔran'ti. Tado in be ə kaw'de'gi adi kon njekeltakita Luwə'ti kete.
- ²⁴ Nan in njenyakingə, in nje kumtondo. In nje kumtondo tado ingəi nya sɔlme lə'se nga.
- ²⁵ Ingɪ ki bone ndanni, in nje kumtondo, tado lo ti ə bo a ra'se.
Ingɪ ki bone isi kogi, in nje kumtondo, tado lo ti ə a uwəi ndoo ge a nonyi ge.
- ²⁶ Ingɪ ki de'gi isi elita ki maji maji do'se'ti, in nje kumtondo, tado in be ə kaw'de'gi rai ki nje bar rɔ'de njekeltakita Luwə'ti nan ingɪ el.

Ndigi njeban'gi

(Mat 5.39-47)

²⁷ Ningə ingɪ ki isi oyi ta lə'm, nan m'in m'el'se kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki nje ki isi ɔsi'se ta. ²⁸ Njangi do nje ki isi manni'se, ə elita ki Luwə tado nje ki isi eli ta'gi ki majel do'se'ti.

²⁹ Re de ində dow kɔt'i ki kare ə, yəti dowə ki rangi ad'a bay. Re de taa ku ki ngal lə'i ə, ad'a in ki goji do'ti. ³⁰ De ki ra ki dəj'i nya ə ad'a, ningə de taa nya lə'i ə dəji go'ə el tɔ. ³¹ Nya'gi ki in ndigi kadi de'gi rai adi'se kin ə, rai kah'a'ti inbe kin adi'de tɔ. ³² Kin ə in ndigi nje ki ndigi'se tɔ par ə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa ndigi nje ki ndigi'de tɔ. ³³ Kin ə rai maji ki nje ki ra'se maji par ningə, oyo ri ə kadi to de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa rai toki rai kin be tɔ. ³⁴ Kin ə adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'se bang'a par gogi ə tunəi'se nya ningə, oyo ri ə kadi de ra'se wa? De a ra'se oyo el, tado njeramajel'gi kaa, adi nje ki gəri maji kadi a ugəi'de kɔr nya lə'de gogi par ə tunəi'de nya tɔ. ³⁵ Nan ingɪ, maji kadi in ndigi njeban'gi lə'se, rai maji ki non par, ə

adi de'gi tunəi'se nya nan kanji kadi indəi me'se dɔ kingə'ti gogi el. In be ə a ingəi nyakugə goji kibo, taa a in ngann lə Njekisi dɔ nya'gi'ti pəti tɔ. Tado in njera maji ki de'gi ki gəri ra oyo el ki de'gi ki nje me majel. ³⁶ Maji kadi in njera maji ki ngayn toki Baw'se Luwə in njera maji ki ngayn kin be tɔ.

Gangi ta dɔ de'gi'ti el

(Mat 5.48, 7.1-12, 15.14, 10.24-25, 7.3-5)

³⁷ Gangi ta dɔ de'ti el, ningə Luwə a gangi ta dɔ'se'ti el tɔ. Uwəi de ki ta el, ningə Luwə a uwə'se ki ta el tɔ. Inyəi go majel lə'de kɔ, ningə Luwə a inyə go majel lə'se kɔ tɔ.

³⁸ Adi, ə Luwə a adi'se tɔ. Luwə a buki bɔl ku'ti lə'se kadi rosi maji: a yəki, mbisə jigi jigi, buki kadi rosi re puu kɔ. Tado nya ki mbɔji'n adi de'gi kin ə Luwə a mbɔji'n adi'se tɔ.

³⁹ Ningə Jeju təl el'de ta kare me kujita'ti bay ene: «Njekumtɔ a ndɔr njekumtɔ madi'ne bann wa? A ndɔr'ɔ el, tado re ndɔr'ɔ ə a osi joo pəti me be'ti. ⁴⁰ Njendo in dɔ be'ne'ti el, re in njendo ki be'ə ndo'ə nya berere berere maji ningə, a to to be'ne be.

⁴¹ «Ra bann be ə, oo bunə mu ki to kum ngonnkon'i'ti yo, ə oo kagi ki boi ki to yan'i'ti inbe kin el wa? ⁴² Nan in, oo kagi ki boi ki to kum'i'ti kin el par ə, ki gorow ki bann ə a asi kadi el ngonnkon'i ene: “Ngonnkon'm, adi m'un bunə mu ki to kum'i'ti kin” wa? In njekədikum de'gi, un kagi ki boi ki kum'i'ti kin ningə to, a oo lo ar njay kadi un'n bunə mu ki kum ngonnkon'i'ti.

Kagi ki kanda

(Mat 12.33-37, 7.16-21)

⁴³ «Kagi ki maji ki kadi a andi kandi ki majel goto, taa kagi ki majel ki kadi a andi kandi ki maji kaa goto tɔ. ⁴⁴ In ki kandi kagi ki sɔw dɔ kaga kin ə a gəri'ə'n'ə. De a ujə kandi mbay dɔ konn par'ti el, taa de a ujə kandi kom kagi dɔ dole'ti el tɔ. ⁴⁵ De ki maji, ingə kulə ra'ne ki maji me nyara ki maji'ti ki to me'ə'ti. Ningə de ki majel, ingə kulə ra'ne ki majel me nyara ki majel'ti ki to me'ə'ti tɔ. Tado ta'gi ki te ta de'ti in nya'gi ki rosi ngarme'ə.

Təl rɔ go ndu'ti

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ «Ra bann ə bari'm'in “Burəbe, Burəbe” ə rai nya ki m'el'se el wa? ⁴⁷ De ki ra ki re rɔ'm'ti, oo ta lə'm, ə təl rɔ'ne go'ti ningə, in de ki to to de ki m'a m'el'se ta li'ə kam be. ⁴⁸ To to de ki njera kəy, ki ur be dɔ gadi'ti adi ow maji, bay taa, ində ginn kəy'ti kin be. Loki mann in ningə, mann kon lo re un kəy kakin, nan asi kadi tɔ kəy kakin el, tado

ində adi ngan maji. ⁴⁹ Nan de ki oo ta lə'm, ə təl rə'ne go'ti el, to to de ki ində kəy lə'ne dənangi'ti taa ne kare, ki kanji kur be kində ginn'ə'ti be. Loki mann kon re un kəy kakin ningə, nden ba bay par ə kəy budi nanga mur mur kə.»

7

*Jeju aji ngonn njekulə lə kibo ki də njerə'gi ki bu
(Mat 8.5-13; Jan 4.46-54)*

¹ Loki Jeju el ta'gi kin pəti bulə de'gi ningə, ətə aw Kapernayim'ti. ² Me be'ti kin, kibo də njerə'gi'ti ki bu aw ki njekulə lə'ne kare ki in monyi, to ta koy'ti. Ningə in ngonn njekulə ki be'ə ge ta li'ə ngayn. ³ Be ə, loki kibo lə njerə'gi kakin oo ta lə Jeju ningə, ulə ngatəgi'gi madi, ki in ngatəgi, lə Juwipi'gi, adi'de awi ingəi Jeju kadi dəji'ə adi re se'de aji ngonn njekulə lə'ne kin. ⁴ Loki rei ingəi Jeju ningə, nonyi də'a'ti ki nja nan'ti nan'ti eyina: «Dingəm kin, in de ki asi kadi in ra si'ə me nya dəji'ti li'ə kin, ⁵ tado ndigi'je j'in Juwipi'gi ngayn, taa in tə ə ra kəykawnan lə Juwipi'gi adi'je.» ⁶ Ə Jeju ətə aw se'de. Awi, loki indəi də kəy ndəkba ningə, kibo lə njerə'gi kakin ulə madi'ne'gi madi adi awi eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndəji rə'i el. M'in m'asi kadi ur me kəy'ti lə'm el. ⁷ In tado kin ə, m'inbe m'oo rə'm kadi m'asi kaw rə'i'ti el. Nga ningə, m'dəj'i kadi elta kare par ə ngonn njekulə lə'm a ingə lapiya. ⁸ M'el be tado, m'in ki də'm m'in ginn təgi'ti lə nje ki də'm'ti, ningə m'aw ki njerə'gi ginn təgi'ti lə'm tə. Adi re m'el ki kare m'ene: "Aw!" ningə aw; re m'el ki nungə m'ene: "Re!" ningə re; kin ə m'el ngonn njekulə lə'm m'ene: "In ra nya kin be!" ningə ra nya'a kakin tə.»

⁹ Loki Jeju oo ta'gi kin ningə, piti kibo lə njerə'gi kakin, ningə təl kum'ne ki də bulə de'gi'ti ki a njiyəi go'ə'ti, el'de ene: «Adi m'el'se, ko kunme ki be kin, dənangi ki Isirayel'ti inbe kaa, m'ingə el bay.» ¹⁰ Loki njekawkulə'gi eyina n'təli be ningə nyi ingəi ngonn njekulə kakin, ingə lapiya adi isi kare.

Jeju adi ngonn ki basa ki Nayim təsi ndəl

¹¹ Jeju ətə non aw bebo'ti ki tə'a nan Nayim. *Njendo'gi li'ə ki bulə de'gi ngayn uni go'ə ai si'ə. ¹² Loki rei tei ndəkba ki tarow ki ur ki me be'ti kakin ningə, de'gi isi ai ki de ki oy kadi duwi'ə. De ki oy kakin in ngonn lə dene ki njengawkoy kare be. In ngonn'o ki dingəm ki kareba be, adi bulə de'gi ngayn ki me be'ti, isi dani dene kakin lo duw ngonn'o'ti. ¹³ Loki Jeju oo dene kakin ningə, to rə'a ngayn adi oo kumtondoo li'ə, adi el ene: «Non el.» ¹⁴ Jeju aw kadi kəsi ninn'ti, ulə ji'ne ətə'n. Njekoti ninn'gi rai nangi, ningə

Jeju el ene: «Basa, m'el'i kadi ində taa!» ¹⁵ Ningə njekoy in sii taa, ə ulə ngirə kelta. Jeju təl ulə ji kon'a'ti. ¹⁶ De'gi pəti, nya'gi kin əti'de ɓol, adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti eyina: «Njekeltakita Luwə'ti kare kibo te dann'je'ti ne: Luwə re ra ki de'gi lə'ne.» ¹⁷ Nya ki ra nya kin, poy'o asi dɔnangi ki Jude pəti ki ngann ɓe'gi ki gugi dɔ'a.

Jan Batisi dɔji ta ki dɔ Jeju'ti

(Mat 11.2-6)

¹⁸ Njendo'gi lə Jan ɔri'ə poy nya ki ra nya kin adi'ə oo, ə Jan ɓar njendo'gi lə'ne joo, ¹⁹ ulə'de rɔ Burəbe'ti adi dɔji'ə eyina: «In ə in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ki maji kadi a re kakin eke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?» ²⁰ Loki rei tei rɔ Jeju'ti, eli'ə eyina «In Jan Batisi ə ulə'je ki rɔ'i'ti kadi ji dɔji ke “in in ə in Kirisiti ki maji kadi a re kakin wa ke, in nanyi non ɓay kadi to ji nginə wa?”»

²¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe ki isi dɔji'ə ta kin, Jeju isi aji njemonyi'gi ngayn num, nje mote'gi num, isi tuwə ndil'gi ki majel dɔ de'gi'ti num, taa adi njekumtɔ'gi ngayn oyi lo num tɔ. ²² Ningə ulə njekulə'gi lə Jan ene: «Ai eli Jan nya'gi ki kum'se ki mbi'se oo kin. Oyi ne kadi njekumtɔ'gi oyi lo, nje mote'gi njiyəi maji, njebanji'gi ingəi rɔ ki ar njay, nje mbiboy'gi oyi ta, njekoy'gi indəi taa lo koy'ti, taa Poyta ki maji osi mbi njendoo'gi'ti tɔ. ²³ De ki inyə ta kunme'ne el, in nje majikur.»

Jeju elta ki dɔ Jan'ti

(Mat 11.7-11)

²⁴ Loki njekawkita'gi lə Jan təli awi, Jeju ulə ngirə kelta ki dɔ Jan'ti bulə de'gi. Jeju dɔji'de ene: «In ri ə awi gonyi dilələ'ti wa? In gakira ki nəl isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge kin wa? ²⁵ A re in in el ə, in ri ə ai gonyi wa? In dingəm ki ɔɔ ku ki ndole maji kin wa? Nga nje ki ɔyi ku tɔɓar, ə sii lo'gi'ti ki səl ləm, sii ginn kəy'ti lə ngar'gi. ²⁶ Eke in ri ə ai gonyi wa? Re in njekeltakita Luwə'ti ə ai oyi'ə ə, m'ene oyo, in de ki utə njekeltakita Luwə'ti ɓay. ²⁷ Tado in ə in de ki njekawkita ki Makitu lə Luwə elta ki dɔ'a'ti ene: “M'a m'ulə ki njekawkita lə'm nonyi'ti. M'ulə kadi te tarow nonyi'ti*.” ²⁸ M'el'se kadi in gəri toki dann de'gi'ti pəti ki dene oji'de kin, de kibo utə Jan goto. Nan ki ngɔsine kin, de ki in ki du ngayn me Konbe lə Luwə bo utə Jan. ²⁹ De'gi pəti ki oyi ta li'ə, nan'ti ki njetalambo'gi gəri kadi Luwə ra nya ki dana, adi adi Jan ra'de batəm. ³⁰ Nan Parisi'gi ki njendo ndukun'gi ɔsi nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə'de ngərəngi, adi mbeti kadi Jan ra'de batəm. ³¹ M'oo de

* 7:27 7.27 Mal 3.1

ki kadi m'un'ə m'oji'n de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin el, taainan ki nan wa kaa m'gər el. ³² M'oo kadi taainan nan ki ngann'gi ki du ki sii tambalo'ti, bari nan ki yo ge ki ne ge eyina: "Ji kəl nal kadi ndami ə mbəti ndam, j'osi pa yo kadi nonyi ə mbəti non." ³³ Jan Batisi re, ə sɔ mapa el num anyi yiwi kandi nju el num, ningə eli eyina: "Dɔ'a majel." ³⁴ Ə Ngonn de re, sɔ nya num, anyi num, ningə təli eli eyina: "In ki nje kusɔ nya kədi ki nje nya kanyi, ki uwə madi ki njetalambo'gi ki njeramajel'gi," bay tɔ. ³⁵ Nan nje taa gosi lə Luwə, gəri kadi gosi lə Luwə in gosi ki dana.»

Jeju aw me kəy'ti lə Parisi kare ki bari'ə nan Simon

³⁶ Parisi kare bar Jeju kadi aw sɔ sə'ne nya. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nya kusɔ'ti. ³⁷ Lo kin'ti, dene kare ki me bebo'ti kin te non re. In dene ki njera kaya, ə gər kadi Jeju isi kəy lə Parisi ki bari'ə Simon kin non. Re ki ku mbal ki hu ki əti maji rosi. ³⁸ Dene isi go Jeju'ti, nja'a'ti, ki mann non kum'ne'ti. Yom nja Jeju ki mann kum'ne, ningə bər ki bisi dɔ'ne. Go'ti, təl njuw nja Jeju, ningə ɔy hu ki əti maji kakin səm'ti. ³⁹ Lo kin'ti, Parisi ki bar Jeju be lə'ne kakin el me'ne'ti ene: «Kin ə re dingəm kin in njekeltakita Luwə'ti toki rɔta'ti ə, asi kadi a gər dene ki isi ɔd'ɔ kin, asi kadi a gər toki in njera kaya.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Simon, m'aw ki ta kare ne kadi m'el'i.» Nga a Simon ilə Jeju'ti ene: «Njendo de'gi, el'm.» ⁴¹ Ningə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare adi nar de'gi joo, ində kirə'ti. Ki kare kadi a ugə kirə ki lo kulə ki ndɔ bu mi, ə ki nungi kadi in kadi a ugə kirə ki lo kulə'ti ki ndɔ dɔ mi tɔ. ⁴² Nan loki asi kadi ugəi kirə kakin dɔ'de'ti el, dingəm ki nje nar kakin inyə kɔ kigo memaji'ti adi'de joo pəti. Eke dann de'gi'ti ki joo kin, in ki ra a ndigi dingəm ki nje nar kin ngayn wa?» ⁴³ Ningə Simon ilə Jeju'ti ene: «Ta lə'i in rɔta. M'oo kadi in in ki nar ki dɔ'a'ti in ngayn ə be'ə inyə kɔ kigo memaji'ti kin ə a ndigi nje nar kin ngayn.» Ə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in rɔta.»

⁴⁴ Ningə təl kum'ne ki dɔ dene'ti kakin, ningə el Simon ene: «Oo dene kin wa? M're be lə'i, ə mann ki kare kaa mbəl dɔ nja'm'ti el, nan in, nyom nja'm ki mann kum'ne, taa bər ki bisi dɔ'ne bay. ⁴⁵ In uwə'm ki rɔ'i'ti ki kində kɔtinan nan'ti el, nan in, loki m'ur kəy nu, ra kulə kində kɔti'ne yan'm'ti togi'n nja'm uwə'm ki rɔ'ne'ti. ⁴⁶ In uri hu ki əti maji dɔ'm'ti el, nan in mbəl hu ki əti maji gidi njam'gi'ti. ⁴⁷ Be ningə, m'a m'el'i toki in ki gorow majel'gi li'ə ki ngayn ki k'inyə kin ə, oji'n ndiginan ki əti bol kin. Ningə de ki majel'gi li'ə in ki k'inyə go kɔ ngayn el, a toji ndiginan ki ngayn el tɔ.» ⁴⁸ Ə Jeju el dene kakin ene: «Majel'gi lə'i in ki k'inyə go kɔ kad'i.» ⁴⁹ Lo kin'ti, de'gi

madi ki sii si'ə ta nyakuso'ti uləi ngirə kel me de'ti eyina: «De kin in nan ə aw biti kadi inyə go majel lə de'gi kə wa?»
⁵⁰ Nan Jeju el dene ene: «Kunme lə'i aj'i, aw ki lapiya.»

8

Dene'gi ki njiyəi go Jeju'ti

¹ Go'ti, Jeju aw ki bebo'gi ki bebo'gi, ki ngann be'gi ki ngann be'gi, elta, iləmbər Poyta ki maji ki ojidə konbe lə Luwə. Njendo'gi li'ə ki dəgi gidə in joo in si'ə nan'ti. ² Taa, dene'gi madi ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel də'de'ti kə ge, in ki adi'de lapiya də monyi'gi'ti lə'de ge kin kaa in non tə. Adi in Mari ki Magidala ki ndəki Jeju tuwə ndil'gi ki majel siri də'a'ti kə kin num, ³ Jann ki ne Suja, ki in dingəm ki njengəm nya lə Erodi kin num, Sujann num, taa ndəgi dene'gi ki rangi ngayn bay tə. In kin ə in dene'gi ki njera ki Jeju ki nyakingə'gi lə'de.

Kujita ki də njeduw nya'ti

(Mat 13.1-9; Mrk 4.1-9)

⁴ Bulə de'gi ki in ki bebo'gi ki dangi dangi kawinan ki də Jeju'ti, ə Jeju el'de kujita madi ene: ⁵ «Njendə kare aw kadi duw ko nya. Ningə dəkagilo ki a ilə'n ko nya, kandi ko'gi madi tosi də row'ti, adi de'gi njiyəi də'ti, yəl'gi turi kaki. ⁶ Kandi ko'gi madi tosi dənangi wor'ti, adi loki mbi'ə'gi ene n'tei ningə təli tuti kurum, tado loki sol ki kadi uləi ngirə'de'ti goto. ⁷ Kandi ko'gi ki nungi tosi dann konn'gi'ti, adi konn'gi təgi se'de nan'ti, təli ndəmi'de mbəl. ⁸ Nan kandi ko'gi madi, tosi dənangi'ti ki maji, adi təgi, kandi'de tei. Də'a ki kare andi asi bu bu.» Nga ningə Jeju telta ta lə'ne kin ene: «De ki aw mbi'ne tado koo'n də ta ningə, kadi oo də ta kin maji!»

Ginn nya ki Jeju el'n ta me kujita'ti

(Mat 13.10-17; Mrk 4.10-12)

⁹ Njendo'gi lə Jeju dəji'ə eyina ke kujita kin me'ə in ri wa? ¹⁰ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Ingi, Luwə te ki də nya ki to lo kiyə'ti ki ojidə Konbe lə Luwə adi in gəri, nan ndəgə'gi, nya kin in ki kəji'de ki kujita, tado kadi: "Re kum'de oo lo maji kaa oyi nya el, Mbi'de oo də ta maji kaa gəri me'ə el.*"»

Jeju ər me kujita ki də njeduw nya'ti

(Mat 13.18-23; Mrk 4.13-20)

¹¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kujita kin, me'ə ə to kin: Kandi ko, in ta lə Luwə. ¹² In ki tosi də row'ti, in de'gi madi ki oyi ta lə Luwə, ningə Su re ər ta ki oyi kakin me'de'ti

* 8:10 8.10 Ejay 6.9

kɔ, nan to panyata in uni me'de adi Jeju kadi ingəi kaji. ¹³ Kandi ko ki tosi donangi wor'ti, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ningə, taai ki ronel, nan lo kadi ta kin ulə ngirə'ne me'de ngan goto. Uni me'de ngonn kagilo ki nden be par, nan loki kon'gi rei ningə, inyəi go kunme lə'de kɔ. ¹⁴ Kandi ko ki tosi dann konn'ti, in de'gi ki oyi ta, nan go'ti, me ki ra sururu, ki nya maji'gi, ki koo maji rɔ ki donangi'ti ne ɔgi'de kadi tɔgi gangi me kunme'ti lə'de ə gəsirəi. ¹⁵ Ningə kandi ko ki tosi donangi'ti ki maji, in de'gi ki oyi ta lə Luwə ki ngar me'de ki maji, ngarme ki rɔta'ti, ningə ngəmi me'de'ti, uwəi tɔgi'de ba, adi kandi kulə lə'de te.

Kujita ki dɔ kunj'i'ti
(Mrk 4.21-25)

¹⁶ «De a ində por lambi'ti kadi dow ngo dɔ'ti el, taa ində ginn tirə'ti el tɔ. A ində dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ¹⁷ Nya ra ki gidi kuwə, ki ginn'ə a te el goto. Tado nya ki to lo kiyə'ti, ki ginn'ə a te el goto tɔ. ¹⁸ Maji kadi uri mbi'se maji oyi dɔ ta ki isi oyi, um kadi oyi ki non be el. Tado de ki aw ki nya ji'ne'ti, a adi'ə dɔ'ti bay. Nan de ki nya li'ə goto kaa, in ki ndikiri inbe ki ində me'ne dɔ'ti kin kaa, a tai ji'ə'ti inbe bay.»

Kon Jeju ki ngannkon'a'gi
(Mat 12.46-50; Mrk 3.31-35)

¹⁹ Kon Jeju ki ngannkon'a'gi rei kadi n'oyi'ə, nan lo kadi tei rɔ'a'ti goto tado bulə de'gi ki in ngayn. ²⁰ Ə eli'ə taa eyina: «Kon'i ki ngannkon'i'gi rai taga non, gei koyi nu.» ²¹ Ningə Jeju təl el'de ene: «Kon'm ki ngannkon'm'gi ə in de'gi ki oyi ta lə Luwə, ningə təli rɔ'de go'ti, ə rai kulə.»

Jeju ndangi nəl adi ra lokati
(Mat 8.18, 23-27; Mrk 4.35-41)

²² Ndo kare, Jeju ala me to'ti in ki njendo'gi lə'ne, ningə el'de ene: «Adi ji gangi babo j'awi dowə'ti ki kare.» Ningə awi. ²³ Loki isi ɔsi to isi gangi ba kin ningə, Jeju to bi kanum. Ə nəl kibo ngayn osi dɔ ba'ti, ra adi mann rɔsi to, in ta koy'ti. ²⁴ Lo kin'ti, njendo'gi rei ki rɔ Jeju'ti, ndəli'ə ki non ta'de'ti eyina: «Njendo de'gi, Njendo de'gi, j'isi j'oyi!» Loki Jeju ndəl, ndangi nəl'gi ki pungum mann'gi adi təli toi keke, lo to jijiji. ²⁵ Ningə el njendo'gi ene: «Kunme lə'se to ra be tɔ bay ə?» Nga ningə ɓol ra'de, nya kin əti'de ɓol ngayn adi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De inbe kam in nan ə nəl ki mann kaa el'de ta par ə təli rɔ'de go'ə'ti be wa?»

Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ dingəm'ti kare be
(Mat 8.28-34; Mrk 5.1-20)

²⁶ Jeju ingi ki njendo'gi læ'ne rei tei dɔnangi'ti ki Gerasa, ki ra ta be'ti ki Galile. ²⁷ Loki Jeju in me to'ti ur ki nanga ningə, dingəm kare ki me be'ti ki Gerasa, in non re ki rɔ Jeju'ti. In dingəm ki ndil'gi ki majel rai'ə. Asi dɔkagilo ngayn, dingəm kin ulə ku rɔ'ne'ti el num, isi be me kəy'ti el num. Lo kis'ə in dɔbadi'gi'ti par. ²⁸ Loki oo Jeju ningə, osi nangi nja'a'ti, ningə elta ki ndu'ne ki boi ene: «Jeju, ki Ngonn læ Luwə ki njekisi dɔ nya'gi'ti pəti, in ri ə ge rɔ'm'ti wa? Nja'i ba, adi'm kon el.» ²⁹ El be tado Jeju adi ndu'ne ndil ki majel kadi te rɔ dingəm'ti kin kɔ. Nja ngayn ndil ki majel kin in ki dingəm kakin ningə ra'a. De'gi dɔi'ə ki kulə gindi ge, uləi kangila gindi nja'a'ti ge, nan gangi kulə gindi'gi kin riw riw ə təti kangila gindi'gi kin nɔsi nɔsi rɔ'ne'ti kɔ, ningə ndil'gi ki majel ɔsi'ə adi aw ki dilələ dilələ. ³⁰ Ə Jeju dəj'ə ene: «Tɔ'i nan nan?» Anyi ilə Jeju'ti ene: «Tɔ'm nan bulə njero'gi.» Tado ndil'gi ki majel ngayn uri me'ə'ti. ³¹ Lo kin'ti, ndil'gi ki majel kakin nonyi dɔ Jeju'ti kadi adi'de n'awi bolobe'ti ki dɔboy'o goto. ³² Bulə kɔsongi'gi rai lo'ti kin non ra ɔi nya dɔ mbal'ti, ə ndil'gi ki majel kakin nonyi dɔ Jeju'ti kadi adi'de n'awi me'de'ti. Anyi Jeju adi'de tarow kadi awi me'de'ti. ³³ Ndil'gi ki majel tei me dingəm'ti, awi uri me kɔsongi'gi'ti kakin. Ningə nyi, kɔsongi'gi bingəi nan kadi mbal'ti taa, tosi me ba'ti, anyinan mann oyi. ³⁴ Loki de'gi ki njengəm kɔsongi'gi oyi nya ki ra nya kin ningə, anyinan awi me bebo'ti ki ngann be'gi, ɔri poy nya ki ra nya kin de'gi. ³⁵ De'gi tei ai kadi n'oyi nya ki ra nya kin. Be ə, loki rei tei rɔ Jeju'ti ningə, oyi dingəm ki ndil'gi ki majel tei me'ə'ti kakin, isi nja Jeju'ti. Oyi'ə kadi isi ki ku rɔ'ne'ti, ki hangal ki maji, adi əti'de bol. ³⁶ Nje ki rai lo nya'ti ki ra nya kin, ɔri madi'de'gi poy'o, tɔji row ki dingəm ki aw ki ndil'gi ki majel kin ingə'n lapiya. ³⁷ Lo kin'ti non be, de'gi ki dɔnangi Gerasa'ti, bol tɔl'de, adi dəji Jeju kadi inyə dɔnangi læ'de ə aw. Ə Jeju al me to'ti, təl gogi. ³⁸ Dingəm ki Jeju tuwə ndil'gi ki majel dɔ'a'ti kɔ kakin dəji Jeju kadi n'aw si'ə, nan Jeju tuwə. ³⁹ Ene: «In təl aw be, ɔr poy nya'gi pəti ki Luwə ra sə'i kin adi de'gi oyi.» Be ə, dingəm aw iləmbər nya ki Jeju ra si'ə kin me bebo'ti ba pəti.

Ta læ ngonn læ Jayrusi ki dene ki ta læ dene ki nje monyi mosi

(Mat 9.18-26; Mrk 5.21-43)

⁴⁰ Loki Jeju təl re, bulə de'gi uwəi'ə ki rɔ'de maji, tado pəti isi nginəi'ə. ⁴¹ Ningə nyi dingəm kare ki tɔ'a nan Jayrusi, ki in njekundɔ kəykawnan læ juwipi'gi in non re. Re osi nja Jeju'ti, non dɔ'a'ti kadi re aw be læ'ne. ⁴² Kadi aw be læ'ne tado ngonn'o ki dene ki in kareba, bal'a in dɔgi gidə in joo

to ta koy'ti. Loki Jeju isi aw, bulə de'gi mborei'ə ki yo ge ki ne ge, lo kərkon goto. ⁴³ Dann bulə de'gi'ti kin, dene kare ki monyi mosi ad'a kon bal dɔgi gidə in joo in non. Dene kin tuji nyakingə lə'ne kɔ pəti ji njera de'gi monyi'ti, nan de ki kadi ad'a lapiya goto. ⁴⁴ Dene re ndəkba rɔ Jeju'ti, ki row ki gidə'ti, ɔdi ta ku lə Jeju par ə, tanan'ti non, mosi gangi rɔ'a'ti. ⁴⁵ Low'ə'ti non Jeju dəji ene: «Nan ə ɔdi'm wa?» Ningə de'gi pəti manji'ə'ti eyina n'ɔdi'ə el. Nga ə Piyər el'ə ene: «Burəbe, in de'gi ki rosi gid'i, ə mborei nu ki yo ge ki ne ge kin ə ɔdi nu.» ⁴⁶ Nan Jeju ene: «De madi ɔdi'm, m'gər kadi tɔgi te rɔ'm'ti.» ⁴⁷ Loki dene oo kadi nya ki n'ra kin Jeju gər ningə, dadi par par, osi nja Jeju'ti. Ningə takum de'gi'ti pəti, ɔr go nya ki ra adi n'ɔd'n Jeju kin. Taa, ɔr'de go kingə ki ingə lapiya tanan'ti non par kin tɔ. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonn'm, kunme lə'i aj'i. Aw ki lapiya.»

⁴⁹ Loki Jeju ra elta ba bay ningə, de kare in be lə njekundo kəykawnan lə Juwipi'gi re. Re el Jayrusi ene: «Ngonn'i oy, in ndɔji Njendo de'gi el nga.» ⁵⁰ Nan Jeju ki oo dɔ ta kin el Jayrusi ene: «Adi əti bɔl el, un me'i par, ə a aji.» ⁵¹ Loki rei tei me kəy'ti, Jeju inyə tarow adi de ur kəy go ngonn'ti el. Adi Piyər num, Jan num, Jaki num, baw ngonn ingi ki kon ngonn num tɔ par ə uri si'ə kəy go ngonn'ti. ⁵² De'gi pəti nonyi ge ndingəi rɔ'de ge tado ngonn, nan Jeju el'de ene: «Nonyi el, ngonn oy el, to bi to to.» ⁵³ Anyi uwəi Jeju kogi, tado gəri kadi ngonn oy. ⁵⁴ Nan Jeju uwə ji ngonn, ningə bar'a ene: «Ngonn'm ki dene, ində taa.» ⁵⁵ Lo kin'ti, ngonn ki dene tɔsi ndəl, ndil'ə re rɔ'a'ti adi ində taa tanan'ti non. Anyi Jeju dəji'de kadi adi'ə nya sɔ. ⁵⁶ Nya kin ra bɔl njekoj'o'gi ngayn. Nan Jeju un ndu'ne kadi eli taa de madi el.

9

Jeju ulə njendo'gi lə'ne ki dɔgi gidə in joo (Mat 10.1-9, 11-14; Mrk 6.6-13)

¹ Jeju bar njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, adi'de tɔgi konbe dɔ ndil'gi ki majel'ti pəti, taa kadi aji nje monyi'gi tɔ. ² Jeju ulə'de kadi iləi mbər Poyta ki maji ki ɔjido konbe lə Luwə, taa kadi adi lapiya de'gi tɔ. ³ Ningə el'de ene: «Uni nya madi tado dɔ row el num, uni kagi tɔsi el num, uni bɔl el num, uni mapa el num, uni nar el num, taa kadi ai ki ku rɔ'se joo el num tɔ. ⁴ Ə me kəy ki ra ki uri'ti ningə, a si səm'ti non biti kadi awi. ⁵ A re de'gi ki me be'ti pəti uwəi'se ki rɔ'de'ti el ningə, loki isi tei me be'ti kin ki taga ningə, indəi bu sa'gi ki

nja'se'ti* , kadi to to nya ndəji ndu'de.» ⁶ Njendo'gi iləi dɔ'de ai ki dɔbe dɔbe, iləi mbər Poyta ki maji taa aji njemonyi'gi ki lo lo to.

Ta ndəji Erodī dɔ Jeju'ti
(Mat 14.1-2; Mrk 6.14-16)

⁷ Erodī ki in nje konbɛ dɔnangi'ti ki Galile, oo poy nya'gi ki isi rai nya. Loki oo ningə, ta ndəj'ɔ dɔ Jeju'ti, tado de'gi madi eli eyina: «In Jan Batisi ə ində taa dann njekoy'gi'ti.»

⁸ Nje ki nungi eli eyina: «In Eli ki njekelta ki ta Luwə'ti ə te.» Nje ki rangi bay eli eyina: «In de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki kete'gi kin ə ki kare ində taa dann njekoy'gi'ti.»

⁹ Lo kin'ti Erodī el ene: «Jan, in m'inbe ə ndɔki madi gangi dɔ'a, nga in nan bay ə m'nji m'oo ta'gi ki be kin dɔ'a'ti wa kaa m'gər el.» Anyi sangi kadi n'oo Jeju.

Jeju adi nyakusɔ dingəm'gi dər mi sɔi
(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44)

¹⁰ Loki njekawkulə'gi təli non rei ningə, ɔri Jeju poy nya'gi ki rai adi'ə oo. Ə Jeju ɔr'de, aw se'de gədikare kadi bebo'ti ki bari'ə Betisayda. ¹¹ Nan bulə de'gi gəri go'de, adi ai go'de'ti. Jeju uwə'de ki rɔ'ne'ti, el'de ta ki dɔ Konbɛ'ti lə Luwə, taa aji nje'gi ki sangi lapiya lə rɔ'de to. ¹² Ningə loki kadi aw to ur, njendo'gi ki dɔgi gidə in joo, rei rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Inyə bulə de'gi kam adi awi ki ngannbe'gi'ti ki lo ndɔɔ'gi'ti sangi lo to ge ki nyakusɔ ge, tado lo ki ji rai'ti ne kin, in lo ki de'gi gotoi'ti.» ¹³ Nan Jeju el'de ene: «Inbe'gi adi'de nya sɔi.» Ə njendo'gi eli eyina: «J'aw ki mapa mi ə kanji joo inbe be to par, adi re in be el wa ningə kadi j'inbe j'aw ji ndogi mapa tado lə bulə de'gi kin pəti wa ta.» ¹⁴ Dingəm'gi asi dər mi low'ə'ti non. Nan Jeju el njendo'gi ene: «Adi'de sii nanga, uwəi nan asi dɔ mi dɔ mi be.» ¹⁵ Njendo'gi rai toki Jeju el'n'de, adi adi'de sii nanga pəti. ¹⁶ Ə Jeju un mapa ki mi ki kanji ki joo kakin, ningə un kum'ne ki taa, elta ki Luwə kadi njangi dɔ nyakusɔ kin. Go'ti, Jeju uwə mapa'gi kakin gangi nan'ti, ə təl'n adi njendo'gi kadi lowəi bulə de'gi. ¹⁷ De'gi pəti sɔi nya ndanni maji. Ningə, njendo'gi ɔyi ndəgi mapa ki kanji ki nanyi, kara dɔgi gidə in joo bay.

Piyər gər kadi Jeju in Kirisiti
(Mat 16.13-21; Mrk 8.27-31)

¹⁸ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə gədikare, njendo'gi li'ə in si'ə nan'ti, ə Jeju dəji'de ene: «Bulə de'gi isi elita ki dɔ'm'ti toki m'in nan wa?» ¹⁹ Ə iləi'ə'ti eyina: «De'gi madi eli eyina

* 9:5 9.5 Ta lə kində bu ki nja'ti kɔ ə, gonyi Mat 10.14 ki ta ki dɔ'ti ki in ginn'ti nanga.

in Jan Batisi, nje ki nungi eyina in njekeltakita Luwə'ti Eli, nje ki rangi bay eyina in njekeltakita Luwə'ti ki kete kin, ə in ki kare dann'de'ti ində taa dann njekoy'gi'ti.» ²⁰ Ningə Jeju el'de ene: «Nga inbe'gi ki do'se, eli eyina m'in nan wa?» Anyi Piyər ilə'ti ene: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» ²¹ Jeju ilə ndu'ne ki togi'ne kadi elita kin de madi el.

Jeju elta koy'ne ki kində'ne taa lo koy'ti

(Mat 16.24-28; Mrk 8.34-9.1)

²² Jeju ilə do ta'ti kin ene: «Maji kadi Ngonn de ingə kon ngayn, ngatogi'gi lə Juwipi'gi, ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi a mbəti'ə. De'gi a toli'ə, nan ndo ki kon mutə tum ginn'ə ndo koy'o ningə, a te lo koy'ti.» ²³ Go'ti, Jeju el de'gi pəti ene: «Re de madi ndigi njiyə go'm'ti ningə, kadi oo rə'ne to nya madi el, kadi ndo'gi kare kare pəti inbe un kagidəsi koy lə'ne, ə re un go'm. ²⁴ Toki rəta'ti, de ki ge kaji rə'ne n'inbe donangi'ti ne a ilə rə'ne kə. Nan de ki ilə rə'ne kə tado lə'm, a aji rə'ne tə. ²⁵ Kin ə re de ingə nyamaji'gi ki donangi'ti ne pəti tigə, nan kadi inbe ilə rə'ne kə eke tuji rə'ne ningə, maj'a to ra be wa? ²⁶ Toki rəta'ti, re rə de madi sol'ə tado lə'm, eke tado ta lə'm ningə, m'in Ngonn de kaa, m'a m'ra rəsol do'a'ti tə, ndo'a'ti ki m'a m're'n me toji'ti lə'm, ki me toji'ti lə Bai, ki me toji'ti lə malayka'gi ki ari njay.» ²⁷ Toki rəta'ti adi m'el'se, de'gi madi dann'se'ti ne a oyi el bay ə, a oyi Konbe lə Luwə taa.

Jeju mbəl rə'ne

(Mat 17.1-8; Mrk 9.2-8)

²⁸ Ndo jijoo go ta'gi'ti kin ningə, Jeju ər Piyər num, Jan num, taa Jaki num tə, ə al aw se'de do mbal'ti kadi n'elita ki Luwə. ²⁹ Loki Jeju isi elta ki Luwə ningə, takum'ə mbəl, taa ku li'ə təl nda bal bal tə. ³⁰ Ningə low'ə'ti non, dingəm'gi joo a eli si'ə ta. Dingəm'gi kakin in Moji in ki Eli. ³¹ Tei me toji'ti, a eli si'ə ta əjido kaw ki a aw Jerujalem'ti kadi oy, təl'n ta kulə lə'ne. ³² Piyər in ki madi'ne'gi, bi təl'de kanum. Ə loki ene n'ndəli ningə, oyi toji lə Jeju ki dingəm'gi ki joo ki rai si'ə. ³³ Loki dingəm'gi kakin inyəi Jeju ə isi awi ningə, Piyər el Jeju ene: «Njendo, kin ə j'isi lo kin'ti ne be par ə maji ngayn. J'a ra *kəyku'gi lo mutə: kare in yan'i, kare in yan Moji, ə ki kare in yan Eli tə.» Piyər gər me ta ki isi el kin el. ³⁴ Ə loki a elta to kel ba bay ningə, kilndi in re dow do'de bigum. Lo ki kilndi isi dow do'de kin, bol təl njendo'gi. ³⁵ Lo kin'ti, ndu ta madi te me kilndi'ti ene: «In kam in Ngonn'm, in ə in de ki m'mbət'ə, ə oyi ta li'ə.» ³⁶ Go ndu ta'ti kin, Jeju təl nanyi ki kar'ne ba, de oo de madi ki rangi kad'a'ti el. Njendo'gi ngəmi ta'de, taa de madi kare

ki dann'de'ti non, ki ndo'a'ti kin elta do nya'gi'ti ki oyi kin goto.

Jeju aji ngonn ki ndil ki majel ra'a

(Mat 17.14-18; Mrk 9.14-27)

³⁷ Lo ti go'ti, Jeju in ki njendo'gi la'ne ki mutø in do mbal'ti isi uri ki nanga ningø, bulø de'gi ngayn tiløi kum'ø. ³⁸ Ningø dann bulø de'gi'ti kakin, dingøm kare un ndu'ne ki taa ene: «Njendo de'gi, m'non ki do'i'ti kadi gon ngonn'm kin adi'm, tado in ki kar'ne ba ji'm'ti. ³⁹ Dokagilo'gi madi ningø, ndil ki majel a uwø, ra'a adi ur kol, ø yøk'ø ki togi'ne, adi pulum taa uwø jugi jugi. A ad'a kon ratata, to nya ki a inyø el be bay taa tøl inyø. ⁴⁰ Be ø, m'døji njendo'gi la'i kadi tuwøi ndil ki majel kin do'a'ti ko, nan asi el.» ⁴¹ Lo kin'ti Jeju un ta el ene: «In de'gi ki dokagilo'ti ki bone ki in nje me ngan, njera nya ki majel, ke kadi to m'nji sese biti kagilo bann bay taa kadi uni me'se adi m'in wa? Ke kadi m'a m'osi ginn'se biti kagilo bann bay taa wa? Re ki ngonn'i ro'm'ti ne.» ⁴² Loki ngonn isi re ndækba ki ro Jeju'ti ningø, ndil ki majel kakin un'ø, ot'ø nanga, yøk'ø ki togi'ne, nan Jeju ndangi ndil ki majel ki togi'ne ad'a te ro ngonn'ti, adi ngonn ingø lapiya, ningø tøl si'ø adi baw'a. ⁴³ Lo kin'ti, de'gi pøti, ndil'de te anyi ur kaki ojido togi Luwø ki øti bol kin.

Jeju tøl el bay kadi n'a n'oy

(Mat 17.22-23; Mrk 9.30-32)

Loki de'gi pøti, nya'gi pøti ki Jeju ra, øti'de bol, Jeju el njendo'gi la'ne ene: ⁴⁴ «Oyi ta ki m'aw to m'el'se kin maji: A uløi m'in Ngonn de ji de'gi'ti.» ⁴⁵ Nan njendo'gi gøri me ta kin el. Ta kin to ki ndømø ba kadi gøri me'ø el. Ningø boli kadi døji ta Jeju do'ti to.

Jeju un ta læ ngann'gi ki du ndo'n nya njendo'gi la'ne

(Mat 18.1-5; Mrk 9.33-37)

⁴⁶ Njendo'gi uløi ngirø manjinan ta'ti kadi n'gøri ke nan dann'de'ti ø in kibo wa? ⁴⁷ Jeju gøri ta ki me'de'ti, adi un ngonn ki du, ur'ø ad'a ra gødi'ne'ti, ⁴⁸ ningø el'de ene: «Re de madi uwø ngonn ki be kin ki ro'ne'ti me to'm'ti ningø, in m'inbe ø de'ø kin uwø'm ki ro'ne'ti. Ningø, de ki uwø'm ki ro'ne'ti, in njekulø'm ø uwø ki ro'ne'ti.» Toki røta'ti, de ki in ø in ki du ngayn dann'se'ti, in de'ø kin ø in kibo dann'se'ti.

De ki in nje kosi'm ta el in de læ'm

(Mrk 9.38-41)

⁴⁹ Jan un ta el Jeju ene: «Njendo de'gi, j'oo de madi ki a tuwø ndil'gi ki majel me to'i'ti, ningø ji ndigi kadi j'og'ø do ra nya kin, tado in njiyø se'je go'i'ti el.» ⁵⁰ Nan Jeju ilø'ti ene: «Ogi'ø do el, tado de ki osi'se ta el in de læ'se.»

Ngonn be kare ki Samari'ti mbæti kuwæ Jeju ki rɔ'ne'ti

⁵¹ Loki dɔkagilo nanyi ndækba kadɪ a uni Jeju ai si'ə dɔran'ti, Jeju ilə ndu'ne kadɪ ri ri kaa n'aw Jerujalem'ti. ⁵² Be ə, ulə njekawkulə'gi non'ne'ti kete. Njekawkita'gi awi, uri me ngonnbæ'ti ki *Samari kadɪ rai go re lə Jeju kete. ⁵³ Nan de'gi ki ngonn bæ'ti kakin mbeti kuwæ Jeju ki rɔ'de'ti tado isi aw ki Jerujalem. ⁵⁴ Loki njendo'gi li'ə, Jaki ingi ki Jan oyi ta kin ningə, eli Jeju eyina: «Burəbe, in ndigi kadɪ ji dəji por j'ad'a in dɔran'ti, osi dɔ'de'ti, row'de kɔ wa?» ⁵⁵ Ə Jeju təl kum'ne rɔ'de'ti, ndangi'de ene: Ndil ki ində ta me'se'ti kin ke in gəri in ndil ki to tanan bann wa? ⁵⁶ [Tado Ngonn de re kadɪ to kaji de'gi um kadɪ tuji de'gi el†.] Ningə uni row, ai ngonn bæ'ti ki rangi.

Kun go Jeju

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Loki in dɔ row'ti, de madi el Jeju ene: «M'a m'un go'i lo'gi pæti ki a awi'ti.» ⁵⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Njan'gi ai ki be to'de, ə yəl'gi ai ki kəy lə'de tɔ, nan m'in Ngonn de m'aw ki lo ki kadɪ m'ulə dɔ'm'ti el.»

⁵⁹ Go'ti, Jeju el de ki rangi ene: «Un go'm.» Ningə de kakin el ene: «Burəbe, adi'm tarow adi m'aw m'duw bai bay taa.»

⁶⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Inyə njekoy'gi adi duwi njekoy'gi lə'de, nan in aw iləmbər Konbe lə Luwə.» ⁶¹ In ki rangi bay el ene: «Burəbe, m'a m'un go'i, nan m'dəj'i kadɪ adi'm tarow adi m'aw m'elta ki kadɪ j'inyəi'n nan ki nje ki me kəy'ti lə'm bay taa.» ⁶² Ə Jeju el'ə ene: «De ki uwə dɔ kɔsi mangi, ə təl ilə rəti gogi ningə, de'ə kin Konbe lə Luwə in ki ta t'ə el.»

10

Jeju ulə njendo'gi dɔ siri gidə in joo

(Mat 9.37-38, 10.7-16; Mrk 6.8-11; Luk 9.3-5)

¹ Go nya'gi kin, Jeju mbæti njendo'gi ki rangi dɔ siri gidə in joo, ningə ulə'de joo joo ki bebo'gi ki lo'gi ki dangi dangi ki ɔji kadɪ re inbe a awi'ti. ² Ningə el'de ene: «Ko ki asi kujə, dilə in ngayn, nan Njekujə'gi in ngayn el. Ə dəji be nje ko kadɪ ulə ki njekujə ko'gi me ndɔɔ'ti. ³ Ningə ki ngosine kin, osi row'ə ai! M'ulə'se to ngann bat'i'gi be dann jagum'gi'ti. ⁴ Uni nar el num, uni bɔl el num, uni sa nja'se el num tɔ. Taa rai row'ə ta lapiya ki ra'ti el num tɔ. ⁵ Kin ə ai kadɪ uri me kəy'ti madi ningə, nya ki dɔkete, eli eyina: "Lapiya ki dɔ me kəy'ti kin." ⁶ Ningə kin ə re de ki nje ndigi lapiya isi me kəy'ti kin non ningə, lapiya lə'se a aw ki dɔ'a'ti. A

† 9:56 9.56 Barta kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi.

re de goto ningə, lapiya lə'se a təl ki rə'se'ti tɔ. ⁷ Sii me kəy'ti ki uwə'se ki rə'ne'ti kin non, nyakusɔ ki adi'se ə sɔi, mann ki adi'se ə anyinan. Tado de ki ra kulə, maji kadi ingə nyakugəgoji lə'ne. Uri kəy joo el. ⁸ Kin ə re uri me be'ti, ə be uwə'se ki rə'ne'ti be nje nya ki adi'se ə sɔi par. ⁹ Re de'gi ki monyi ra'de in me be'ti kin non ə, aji'de. Ə eli de'gi ki me be'ti eyina: "Konbe lə Luwə in ndəkba ki rə'se'ti." ¹⁰ A re uri me be'ti, ə de'gi ki me be'ti kin uwəi'se ki rə'de'ti el ningə, tei ki taga tambalo'ti, ə eli eyina: ¹¹ "Bu ki me be'ti lə'se ki nanyi ginn sa nja'je'ti kaa, j'ində kɔ gogi j'adi'se. Ningə kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba." ¹² Ə kadi m'el'se toki rɔta'ti m'adi in gəri toki ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ be'ti kin a utə yan Sɔdɔm sanyi*.

¹³ «Kumtondoo in lə'i in bebo ki Korajen! Kumtondoo in lə'i in bebo ki Betisayda! Nyakɔji'gi ki rai nya be lə'se kin, re in Tir'ti ki Sidon'ti ə nya'gi kin rai nya me'ti be ə, de'gi ki me'ti, a inyəi kuləra'de'gi ki majel kɔ mayinu. Re a uləi ku kuwə ndo rə'de'ti, sii bu'ti. ¹⁴ In tado kin wa, ndɔ gangi ta'ti ə, ta ki gangi ki dɔ'se'ti a utə Tir ki Sidon. ¹⁵ Nga ningə in Kapernayim, oo kadi a un dɔ'i taa biti kadi ɔdi dɔran, nan Luwə a təl sə'i biti kaw'se'i koo†.»

¹⁶ Jeju təl el njendo'gi lə'ne bay ene: «De oo ta lə'se, in m'in ə de'ə kin oo ta lə'm. Ə de ki ɔsi'se ngərəngi ningə, in m'in ə de'ə kin ɔsi'm ngərəngi tɔ. Ningə de ki ɔsi'm ngərəngi ə, in njekulə'm tɔ ə ɔs'ɔ ngərəngi.»

Təl njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo

¹⁷ Njendo'gi ki dɔ siri gidə in joo ki Jeju ulə'de, təli lo kulə'ti ki rɔnel, ningə eli Jeju eyina: «Burəbe, ndil'gi ki majel kaa, loki ji bar tɔi ningə, uləi dɔ'de ginn tɔgi'je'ti.»

¹⁸ Jeju el'de ene: «M'oo *Satan in dɔran'ti ɔsi ki dɔnangi'ti to təl ndi be. ¹⁹ Ningə m'adi'se tɔgi kadi njiyəi dɔ lii'gi'ti, dɔ nii'gi'ti, ki dɔ tɔgi'gi'ti pəti ki njeban awi'n. Nya madi kare ki kadi a tuji'se goto. ²⁰ Nga ningə kadi rai rɔnel tado kulə ki ndil'gi ki majel uləi dɔ'de ginn tɔgi'se'ti kin el, nan kadi rai rɔnel tado tɔ'se ki in ki ndangi me dɔran'ti taa.»

Rɔnel lə Jeju (Mat 11.25-27)

²¹ Dɔkagilo'ə'ti non, Ndil Luwə ra adi rɔnel rɔsi me Jeju, adi el ene: «M'ulə tɔji dɔ'i'ti, Bai, in Burəbe ki nje dɔran ki dɔnangi. M'ulə tɔji dɔ'i'ti tado iyə kum nya kin njetər'gi ki nje nyagər'gi, ningə in te kum'ə adi nje ki de'gi gəri dɔ'de el. Bai, in inbe ə in ndigi kadi to to be. ²² Nya'gi pəti, in Bai ə adi'm'de, ningə de ki kadi gər Ngonn goto, Baw'a

* **10:12** 10.12 Lo tum ginn nya'gi 19.24-28 † **10:15** 10.15 Ejay 14.13-15

ki kar'ne ba par ə gər'ə, taa de ki gər Baw kaa goto tɔ, Ngonn'o ki kar'ne ba par ə gər'ə, ə de ki Ngonn inbe te ki dɔ Baw'ne ad'a tɔ par ə a gər'ə.» ²³ Go'ti, Jeju təl kum'ne ki dɔ njendo'gi el'de ki kar'de ba ene: «In nje majikur tado nya ki kum'se oo kin! ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ngayn ki ngar'gi ngayn ndigi kadi n'oyi nya ki kum'se oo kin, nan lo kadi kum'de oo goto, ndigi kadi mbi'de oo dɔ ta ki mbi'se oo kin, nan lo kadi oyi dɔ'a goto.»

*Kujita dɔ de'ti ki Samari ki nje memaji, ki in Juwipi el
(Mat 22.34-40; Mrk 12.28-31)*

²⁵ Njendo ndukun kare ində taa, ningə dəji ta kare Jeju to ta kuwə nan ki ta ene: «Njendo de'gi, in ri ə maji kadi m'ra kadi to m'ingə'n kaji ki biti ki non'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In ta ri ə ndangi me ndukun'ti wa? Ə go gər'ə lə'i in bann wa?» ²⁷ Ningə njendo ndukun kakin ilə Jeju'ti ene: «A in ndigi Burəbe Luwə lə'i ki ngarme'i ba pəti, ki ndil'i ba pəti, ki tɔgi ba pəti, ki ta mər lə'i ba pəti. Ningə a ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be tɔɔ.» ²⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Ta ki m'dəj'i, ilə'm'ti maji ki dum. Ə in ra be, ningə a ingə kaji.» ²⁹ Njendo ndukun sangi kadi n'tɔji toki n'in de ki dana, adi təl dəji Jeju ene: «Nan ə in de madi'm wa?» ³⁰ Ə Jeju el'ə ene: «Dingəm kare in Jerujalem isi aw Jeriko, ningə osi ji kaya'gi'ti ki nje gangi row, adi taai nya'gi li'ə pəti ji'ə'ti, tindəi'ə adi to ta koy'ti, ningə inyəi'ə ə ɔti awi. ³¹ Go'ti ningə, njekujənyamosi kadikare in non re te dɔ'a'ti, nan loki oo'ə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³² Go'ti, de ki ginn koji'ti lə Lebi kare in non re tɔ, nan loki oo dingəm kakin ningə, gangi sanyi aw lo lə'ne. ³³ Go'ti ningə, de ki Samari'ti kare ki isi aw mbah in non re te dɔ dingəm'ti kakin. Loki oo'ə, oo kumtondoo li'ə ki rɔta'ti. ³⁴ Be ə, re rɔ'a'ti, ur hu ki yiwi kandi nju ta dɔ'ti, dɔ'n do li'ə, ningə un'ə ində dɔ koro'ti lə'ne, aw si'ə lo to mbah'gi'ti, ində kum'ne go'ə'ti. ³⁵ Lo ti go'ti, dingəm ki Samari'ti kakin ɔr nar ki asi ra kulə ndɔ joo adi nje kində kum'ne go kəy to mbah'gi'ti, ningə el'ə dɔ'ti ene: "Ində kum'i go'ə'ti maji, a re nya ki ində'n kum'i go'ə'ti, aldɔ in ki mad'i kin ningə, ndɔ təl'm ə, m'inbe m'a m'ugə'i."» ³⁶ Ningə Jeju dəj'ə ta dɔ'ti ene: «Dann de'gi'ti ki mutə kin, in ki ra ə in madi dingəm ki kaya'gi ki nje gangi row gangi'ə kin wa?» ³⁷ Ningə, njendo ndukun ene: «In in ki oo kumtondoo li'ə kin.» Nga ningə Jeju el'ə ene: «Re in be ningə, in kaa kadi aw, ə in ra be tɔ.»

Jeju aw be lə Marti in ki Mari

³⁸ Jeju in ki njendo'gi læ'ne in do row'ti rei tei ngonn be'ti kare be ningə, dene madi ki to'a nan Marti uwə Jeju ro'ne'ti me kəy'ti. ³⁹ Marti aw ki ngonnkon'ne ki dene ki to'a nan Mari non. Ə ngonnkon'a kakin re isi nangi nja Burəbe Jeju'ti, sii oo do ta ki Jeju isi el. ⁴⁰ Nan Marti ra ta ngann kulə'gi'ti, nja'a odi nangi el, aw yo ge ki ne ge. Ningə te pati, re el Jeju ene: «Burəbe, ra bann ə ngonnkon'm ki dene Mari inyə'm adi m'ra ta kulə'gi'ti ki kar'm ba be kaa usi el par wa? El'ə adi re ra sə'm kulə'gi.» ⁴¹ Ə Burəbe el Marti ene: «Marti, Marti, me'i osi nanga el, adi aw ki yo ge ki ne ge tado nya'gi ngayn. ⁴² Nan nya ki soti in kareba. Ningə Mari mbəti nya ki maji utə nya'gi pəti. In nya ki de a taa j'ə'ti el.»

11

*Jeju ndo njendo'gi row kelta ki Luwə
(Mat 6.9-13)*

¹ Ndo kare Jeju isi elta ki Luwə lo madi'ti. Loki elta ki Luwə ginn'ə gangi ningə, njendo li'ə kare el'ə ene: «Burəbe, ndo'je kelta ki Luwə toki Jan Batisi ndo'n njendo'gi læ'ne kin be to.» ² Ə Jeju el'de ene: «Loki sii elita ki Luwə ningə, kadi eli eyina:

“Baw'je,

Kadi de ki ra gər to'i toki in Luwə,

Kadi Konbe læ'i re.

³ Adi'je nyakuso'je ki asi ta'je ki ndo'gi ndo'gi.

⁴ Inyə go majel'gi læ'je kə, tado j'inbe kaa,

J'inyə'n go majel læ de'gi pəti ki rai se'je majel kə to.

Inyə'je adi j'osi me nyanan'ti el.”»

⁵ Anyi Jeju təl el'de bay ene: «Kin ə, de kare dann'se'ti ge be, aw ki madi'ne non, ə in dann lo'ti aw ində takəy do'a'ti ene: “Madi'm, tunə'm mapa mutə, ⁶ tado madi'm kare in mbah'ti re te do'm'ti, nan nya ki kadi m'ra'n'ə mbah goto.”

⁷ Ə re mad'a kakin to ki kəy non ene: “Ndoji'm el, takəy in ki kuti nga, ningə j'in ki ngann'm'gi ji to nanga to, um lo kadi m'a m'ində taa m'ad'i mapa goto.” ⁸ M'el'se kadi in gəri, kin ə re ində taa ad'a mapa kin tado k'in madi nan læ'de el kaa, a ində taa kadi ad'a nya'gi pəti ki ge, tado takəy ki a ində ki nja nan'ti nan'ti kin. ⁹ Ningə m'in, m'el'se: Dəji ə a adi'se, sangi ə a ingəi, indəi takəy ə a tei adi'se. ¹⁰ Tado de ki dəji ə a adi'ə, de ki sangi ə a ingə, de ki ində takəy ə a tei adi'ə to. ¹¹ Baw ngonn ki ra dann'se'ti ə ngonn'o dəj'ə kanji ningə a un lii yo taa ad'a wa? ¹² Eke kadi ngonn'o dəj'ə kaw, ə a un nii yo ad'a kaa goto to. ¹³ Kin ə ingi ki in de'gi ki kuləra'se majel kin mindi ə in gəri kadi nya ki maji

ngann'se'gi ningə, ra bann be ə, Baw'je ki isi dɔran'ti taa kin taa, a adi Ndil Luwə de'gi ki dəji'ə el wa?»

Jeju in ki ndil'gi ki majel

(Mat 9.32-34, 12.22-30; Mrk 3.22-27)

¹⁴ Ndo kare Jeju tuwə ndil ki majel ki in me dingəm'ti ningə ra'a adi elta el. Loki ndil ki majel te ningə, dingəm ki kete elta el kakin təl elta, adi əti bulə de'gi bol ngayn. ¹⁵ Ningə de'gi madi eli eyina: «In ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel, ə isi tuwə'n ndil'gi ki majel.» ¹⁶ Ə nje ki nungi, kadi nanyi'ə'n'ə ningə, dəji'ə kadi ra nyakɔji madi kare ki in dɔran'ti adi'de n'oyi. ¹⁷ Nan Jeju gər mərta lə'de bəti, adi el'de ene: «Kin ə, de'gi ki me konbe'ti ki kareba, təli dɔnan'ti rɔi nan ə, konbe'ə kin a tuji, ningə kəy'gi a budi dɔnan'ti mur mur tɔ. ¹⁸ Kin ə re Satan inbe adi de'gi li'ə təli dɔnan'ti rɔi nan ə, lo kadi konbe li'ə a aw ki kete goto. M'el be tado eli eyina in ki tɔgi lə Beljəbul ki in ngar lə ndil'gi ki majel ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel. ¹⁹ Kin ə re m'in m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ki tɔgi lə Beljəbul ə, de'gi ki go'se'ti isi tuwəi'de ki tɔgi lə nan nga? Ingi ə a gangi ta lə'se kin. ²⁰ Re in ki tɔgi lə Luwə ə m'nji m'tuwə'n ndil'gi ki majel ningə, tɔji kadi konbe lə Luwə re te rɔ'se'ti. ²¹ Kin ə de ki tɔg'ɔ in ngayn, ki aw ki nya rɔ'gi, ngəm takəy lə'ne ə, nya kare ki a ɔdi kadi nyakingə li'ə goto. ²² A re de madi ki tɔg'ɔ utə re ur go'ə'ti ə tət'ə rɔ ə, a ɔy nya rɔ'gi li'ə ki uwə kul'de kin pəti, taa a kanyi nyakingə'gi li'ə ki taa ji'ə'ti tɔ. ²³ De ki in sə'm el ningə, in nje ta lə'm, taa de ki kaw sə'm nya ki nan'ti el, in nje sanan nya kɔ tɔ.»

Təl re ndil ki majel lo kis'ə'ti gogi

(Mat 12.43-45)

²⁴ «Loki ndil ki majel te me de'ti ningə, aw ki yo ge ki ne ge dilələ'ti tado sangi lo kisi. Loki ingə lo el ningə, təl el ene: “M'a m'təl kadi m'aw lo kisi'm'ti ki m'te'ti gogi.” ²⁵ Loki təl re ningə, ingə lo ki in ki ra maji, ndolo. ²⁶ Ə təl aw, ɔy ndil'gi ki majel utəi'ə inbe bay siri, rei sii. Lo kin'ti, ji kisi lə de'ə kin a majel utə in ki kete inbe bay.»

Maji ki rɔta'ti

²⁷ Loki Jeju a elta kin ba ningə, dene kare ilə ndu'ne dann bulə de'gi'ti ene: «Majikur in dɔ dene'ti ki nje koj'i ki nje kad'i mba.» ²⁸ Nan Jeju ilə'ti ene: «Majikur in dɔ de'gi'ti ki nje koo ndu Luwə ki nje təl rɔ'de go'ti yo taa.»

De'gi dəji nyakɔji

(Mat 12.38-42)

²⁹ De'gi uwəi nan muki muki gidi Jeju'ti, adi Jeju el'de ene: «De'gi ki dɔkagilo'ti ki bone kin in de'gi ki maji el. Dəji kadi

to n'oyi nyakɔji madi, nan nyakɔji madi ki rangi ki de a ra ore'n dɔ nyakɔji lə Jonasi, goto nga. ³⁰ Tado, toki Jonasi in nyakɔji tado lə de'gi ki Ninibi'ti kakin ə*, Ngonn de a in nyakɔji tado lə de'gi ki bone tɔ. ³¹ Ndo gangi ta'ti ə, ngar ki dene ki holo a in ki de'gi ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta dɔ'de'ti. Tado, in sanyi donangi'ti nu ə re kadi oo gosita lə Salomon†. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Salomon sanyi in ne ³² Ndo gangita'ti ə, de'gi ki Ninibi'ti a indəi taa non de'gi'ti ki dokagilo'ti ki bone kin kadi a gangi ta dɔ'de'ti. Tado, loki Jonasi iləmbər Poyta ki maji, de'gi ki Ninibi'ti inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ‡. Nga ningə, ki ngosine kin, de ki utə Jonasi sanyi in ne.

Kunji lə darɔ

(*Mat 5.15; Mrk 4.21; Luk 8.16*)

³³ «De a ində por lambi'ti kadi iyə eke dow ngo dɔ'ti el, nan a ində dɔ nya'ti taa, kadi de'gi uri kəy ningə, oyi lo ki kunj'ə. ³⁴ Kum de ə in lambi lə darɔ'a, re kum'i oo lo maji ningə, darɔ'i ba pəti in me kunj'i'ti. A kin ə re kum'i oo lo maji el ningə, darɔ'i in me lo ki diw'ti tɔ. ³⁵ Ə ində manji rɔ'i adi kunji ki awi'n rɔ'i'ti təl diw el. ³⁶ Kin ə re darɔ'i pəti in me kunj'i'ti ki kanji kadi ngonn lo ki diw ndəti kad'a ningə, darɔ'i a unji njay njay toki lambi a unji'n dɔ'i'ti kin be tɔ.»

Jeju gangi ta dɔ Parisi'gi'ti ki njendo ndukun'gi

(*Mat 23.4,6-7,13,25-27,29-31,34-36*)

³⁷ Loki Jeju elta tigə ningə, Parisi kare bar'a kadi aw so nya be lə'ne. Be ə, Jeju aw isi si'ə ta nyakusɔ'ti. ³⁸ Lo kin'ti, ta ndɔji Parisi kakin ngayn kadi Jeju togi ji'ne kete non nyakusɔ'ti el. ³⁹ Nan Jeju el'ə ene: «In Parisi'gi, ki ne kin isi togi gidi kala mann ki gidi supira kusɔ nya adi ar, nan nyənn bogi ki mendul rosi me'se. ⁴⁰ In de'gi ki mbo, Luwə ra gidi nya, ə ra me nya tɔ. ⁴¹ Maji kadi adi ngarme'se ki kəy kɔrɔki kadikare'ti Luwə, ə nya'gi pəti a ari njay ki rɔ'se'ti.

⁴² «Kumtondoo in lə'se in Parisi'gi, tado ɔri nya kare dann ki dɔgi'ti, me mbi kam'gi'ti ki əti maji, ki me mbi kam'gi ki dangi dangi kadi ndiri tanyi, adi LuwəS, ningə indəi nja'se dɔ nyara ki dana'ti ki dɔ ndigi'ti lə Luwə. Ki rɔta'ti, in kin ə in nya'gi ki maji kadi indəi kum'se go'ti rai, ə inyəi ndəgə'gi ki kɔ non be el. ⁴³ Kumtondoo in lə'se, in Parisi'gi, tado ndigi lo kisi ki kete non de'gi'ti me kəykwann'gi'ti lə Juwipi'gi, taa gəi kadi de'gi rai'de lapiya lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tɔ. ⁴⁴ Kumtondoo in lə'se ingi, tado toi to dɔɔadi'gi ki nya

* **11:30** 11.30 Jonasi 3.3-5 † **11:31** 11.31 1 Ngar'gi 10.1-10 ‡ **11:32** 11.32 1 Ngar'gi 10.1-10 § **11:42** 11.42 Lebitiki 27.30; Ndukun ki nja joo 14.22

ki toji kadi de gær'n'de goto, adi de'gi njiyøi ki do'de'ti non be par kin be.»

⁴⁵ Lo kin'ti, njendo ndukun kare el Jeju ene: «Njendo de'gi, me ta'ti læ'i ki a el kin, in to ø isi taji'je.» ⁴⁶ Ø Jeju ilø'ti ene: «Kumtondoo in læ'se, in njendo ndukun'gi to, tado indøi nya ki øy ngayn do de'gi'ti, nan ngonn ji'se ki nden be kaa uni taa uwøi se'de nya ki køy kin el. ⁴⁷ Kumtondoo in læ'se ingi ki isi indøi badi'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki in baw'se'gi inbe'gi ø toli'de. ⁴⁸ Lo kin'ti, isi toji toki in ndigi ki baw'se'gi do kulø ra'de'ti ki rai, tado ingi toli njekelta ki ta Luwø'ti, ningø ingi in nje kindø do badi'de'gi to. ⁴⁹ In tado kin ø, Luwø elta me tær'ti læ'ne ene: "M'a m'ulø ki njekeltakita m'ti ki njekawkulø'gi m'adi'de, ningø a toli'de ge, a adi'de kon ge." ⁵⁰ In be kadi døji de'gi ki dokagilo'ti ki bone, mosi njekeltakita ki ta m'ti ki buki kø lo kulø ngirø donangi'ti nu biti bone. ⁵¹ Mosi ki ulø ngirø do Abel'ti nu biti te'n do Jakari'ti, ki toli'ø ngawdann lo'ti ki in ringiri kadikare'ti re Køy'ti læ Luwø*. In ki røta'ti kadi de'gi ki dokagilo'ti ki bone a udøi kør nya'gi ki rai nya kin non Luwø'ti. ⁵² Kumtondoo in læ'se, ingi njendo ndukun'gi ki, tarow nyagør in ji'se'ti, ø inbe'gi uri me'ti el num, taa de'gi ki ndigi kur me lo'ti ki kadi gøri nya kaa, øgi'de num to.»

⁵³ Loki Jeju te me køy'ti kakin ningø, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi uløi ngirø ra togi do Jeju'ti ge, døji ta'gi ki dangi dangi ge. ⁵⁴ Sangi row me ta'gi kadi to n'ingøi ta ki go'ti el ta'a'ti ningø n'uwøi'øn'ø.

12

Kelta ar njay toki Jeju in Ngonn de (Mat 10.26-33, 19-20)

¹ Dokagilo'ø'ti kin, de'gi ki dør banyi banyi ø kawinan do Jeju'ti, adi mbisøi nan ki yo ge ki ne ge. Lo kin'ti, Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «Nya ki dokete, maji kadi indøi kumkædi do rø'se'ti øji'n do hum læ Parisi'gi, adi in kedikumnan læ'de. ² Tado nyara ki gidi kuwø ki ginn'ø, a te el goto taa nya ki to lo kiyø'ti ki de a gær el goto to. ³ In tado kin ø, ta'gi pøti ki a eli lo ki ndul'ti, de'gi oyi do'a dann kadi nda'ti; ta'gi ki uwøi ta'se mbi nan'ti taa eli, de'gi a rai do køy'ti to iløi mbør'ø.»

⁴ Ingi ki in madi'm'gi, m'el'se kadi in boli de'gi ki a toli darø'se par, ø go'ti asi ra nya ki rangi el, kin el. ⁵ M'a m'tøji'se de ki maji kadi in boli'ø. De ki maji kadi in boli'ø in de ki a tol darø'se, ningø tøl aw ki togi do'ti non kadi

* **11:51** 11.51 Lo tum ginn nya'gi 4.8; 2Poyta'gi 24.20-22

ilø'se me por'ti ki biti ki non'ti bay kin. Toki rōta'ti, in ə maji kadi in boli'ə. ⁶ De'gi isi gati ki yəl'gi mi ə silə joo adi oyi ne, nan ki kare dann'de'ti ki kadi me Luwə oy dō'a'ti goto. ⁷ Ki əti bol ngayn inbe bay ki kadi in gəri, bin dō'se inbe kin kaa, Luwə tudə'de kare kare gər kōr'de, um kadi in boli nya madi el. Ingi kin, Luwə oo tor'se utə tor yəl'gi pəti. ⁸ M'el'se ta ki rōta'ti kadi in gəri toki, de ki elta takum de'gi'ti wangi toki n'in de lə'm, Ngonn de a elta wangi takum malayka'gi'ti lə Luwə toki in de lə'ne. ⁹ Nan de ki manji ta takum de'gi'ti toki n'gər'm el, Ngonn de a manji ta takum malayka'gi lə Luwə toki n'gər'ə el tō. ¹⁰ De ki elta ki majel əsi'n ta Ngonn de ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kō, nan de ki elta ki mal əsi'n ta Ndil Luwə, Luwə a inyə go majel li'ə kō el ratata. ¹¹ Loki a uwəi'se kadi awi sese ta kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, non nje konbē'gi'ti ki non njekərnon'gi'ti, ononyi'se kadi me'se bol ko kene ke a asi kadi manji ta dō'se'ti wa, ke ta ri ə a eli wa. ¹² Tado, low'ə'ti inbe non kin, Ndil Luwə a ndo'se ta ki kadi eli.

Kujita dō njenyakingə'ti ki mbo

¹³ De kare dann bulə de'gi'ti el Jeju ene: «Njendo de'gi, el ngonnkon'm adi, nya nduwə ki baw'je inyə adi'je kin, kadi kanyi yan'm adi'm.» ¹⁴ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ində'm kadi to m'in njegangi ta dann'se'ti eke kadi to m'in nje kanyi'se nya goto.» ¹⁵ Ningə təl el de'gi pəti ene: «Maji kadi indəi kumkədi dō rō'se'ti əji'n dō mal nyakingə ki dōnangi'ti. Tado re de ingə'n nya to ri, to ri kaa, nyakingə li'ə kin ə a ra adi si'n ki dō'ne taa el.»

¹⁶ Ningə Jeju təl el'de kujita madi ene: «Dingəm madi kare ki njenyakingə isi non, lo ndo'gi li'ə, kandi nya te'ti maji ngayn. ¹⁷ Ə dəji rō'ne ta ene: "In ri ə kadi to m'ra dana? Loki kadi to m'kaw nya ndo'ti lə'm goto." ¹⁸ Ningə təl el ene: "Maji, nya ki m'a m'ra ə to kin: m'a m'ndu dam'gi lə'm ki kete kin kō, ningə m'a m'ur dam'gi ki boi ngayn kadi to m'kaw nya kō'gi'ti lə'm pəti pəti, nan'ti ki ndəgi nya maji'gi lə'm. ¹⁹ Ningə m'a m'el me'm'ti m'ene: «Ngəsi sine m'aw ki nyakingə ki to mbar mbar kadi m'ra'n bal banyi banyi, ə kadi m'uwə kōr rō'm, m'njō ge, m'anyi ge, m'oo'n maji rō'm.»" ²⁰ Nan Luwə el'ə ene: "In mbo de ki isi elta kin, kondō'ti ne inbe kin ndō'i a asi. Eke nya'gi ki isi kaw ki dōnan'ti kin, a in yan nan wa?" ²¹ In kin ə in nya ki a te dō de'ti ki nje kaw nyakingə'gi ki nan'ti tado lə rō'ne inbe, um tado lə Luwə el.»

Kində me dō Luwə'ti
(Mat 6.25-33)

²² Jeju el njendo'gi læ'ne ene: «In tado kin ə, m'el'se kadi adi me'se ra sururu do nyakuso'se'ti ki kadi isi ki do'se taa el, taa do ku ko'se'ti el num to. ²³ Tado kisikidotaa utə nyakuso, taa daro de utə ku ki ko to. ²⁴ Gonyi kagan'gi oyi, duwi ko el num, təti el num, taa awi ki lo madi ki kadi ngəmi nya'ti tado ndo ki lo ti'ti el num, dam læ'de kaa goto num to, nan Luwə isi adi'de nya so'i maji. Ningə ingi, oyi kadi Luwə oo nda'se utə yəl'gi el wa? ²⁵ Nan dann'se'ti ə asi kadi a ilə ngonn kadi ki nden be do ndo'ne'ti ki takul me ki ra sururu læ'ne wa? ²⁶ Kin ə nya ki nden be kin kaa asi kadi rai doro'se el ə, maji kadi adi me'se osi nanga do ndəgi nya'gi'ti. ²⁷ Gonyi puti kam'gi ki rai me mu'ti kin oyi, rai kulə madi el num, oji ku el to, nan ngar *Salomon ki to'a bar ngayn me nyakingə'ti kin kaa, o ku ki ndolo asi nan se'de el*. ²⁸ Ə kin ə, Luwə ulə ku ro ngann mu'gi'ti ki j'oo'de bone, ə lo ti par ə por a on'de kin be ningə, ra bann ə in de'gi taa a ulə ku ro'se'ti el wa? In ton'gi me kunme'ti. ²⁹ Adi mərta aldo'se ojidə nyakuso'se eke mann kanyi'se el. ³⁰ Nya'gi kin pəti, in de'gi ki gəri Luwə el ki donangi'ti ne kin ə isi sangi ki non kum'de'ti, nan ingi, Baw'se gər maji kadi awi ki ndoo'ə to. ³¹ Nya ki kadi sangi, in Konbe li'ə yo, ningə a adi'se ndəgi nya'gi kin do'ti. ³² Adi bol ra'se el, ingi ki toi to ngann nyakul'gi ki isi uni go be'de be kin. Tado Baw'se oo maji ngayn kadi adi'se Konbe.

Kində nyakingə ro Luwə'ti

(Mat 6.19-21)

³³ «Indəi nya maji'gi læ'se ndogi'ti, ə adi nar'a njendoo'gi. Rai bol nar ki a tuji el, indəi nyakingə'gi læ'se ki a tuji el donan'ti donan'ti dōran'ti, ki in lo ki njebogi a te'ti el num, in lo ki yon ki njetuji nya kaa goto'ti num kin. ³⁴ Tado, lo ki nyakingə læ'se in səm'ti ə me'se a in səm'ti to.

Kujita do kisi do nja'ti

(Mat 24.43-51)

³⁵ «Sii do nja'se'ti ki ku ra kulə, adi por lambi'gi læ'se on maji. ³⁶ Ningə kadi toi to de'gi ki isi nginəi ta təl be'de ki aw lo taa nan'ti be. Isi nginəi taa kadi re təl taa, ə ində takəy ningə tei adi'ə. ³⁷ Majikur in do njekuləbər'gi'ti ki, be'de təl ningə ingə'de sii do nja'de'ti. Toki rōta'ti, adi m'el'se, be'de a un ku kulə læ'ne ulə ro'ne'ti, ə a adi'de sii nangi kadi adi'de nya so'i. ³⁸ Kin ə re təl dann lo'ti, eke ta ginn lo'ti, ə ingə de sii do nja'de'ti ə, maji a ur'de.

³⁹ «In gəri maji kadi re be nje kəy gər do kadi ki njebogi a re'n'ti ə, a inyə njebogi adi mbuti bər kəy li'ə el. ⁴⁰ Ə

ingi kaa, sii do nja'se'ti to, tado m'in Ngonn de m'a m're do kadi'ti ki in gəri el.»

⁴¹ Lo kin'ti, Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, kujita ki el kin sow do'je eke sow do de'gi pəti wa?» ⁴² Ə Burəbe el'ə ene: «Njengəm nya ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, ki kum'ə ədi ə in de ki be'ə a ində do me kəy'ti kadi lowə nyakusə de'gi ki do kadi ki kadi adi'n'de. ⁴³ Njerakulə kin a in nje majikur, loki be'ə təl ə ingə ta kulə'ti kin, ra ra. ⁴⁴ Toki rəta'ti adi m'el'se, a ində do nya maji'gi'ti lə'ne pəti. ⁴⁵ A kin ə re nje ra kulə kin el me'ne'ti ene: “Be'm a re kalangi el bay”, ə ra ta tində ndəgi nje ra kulə'gi'ti ki dene ki ki dingəm, ra ta kusə'ti ki ta kanyi'ti, adi yiwi ra'a ningə, ⁴⁶ Lokin'ti be nje kəy a re ki ndə ki in ində me'ne do'ti el, ki do kadi ki in gər el. Be'ə a əj'ə kum'ə, kadi oo nya kon ki a ra de'gi ki njera nya ki dana el. ⁴⁷ Njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne maji, nan ində rə'ne ta ndigira'ti kin ra el, a ndəi'ə ngayn. ⁴⁸ Nga ningə, njekuləbər ki gər ndigira lə be'ne el, ə ra nya ki asi ta kində wa, a ingə kində ngayn el. De ki adi'ə ngayn, a dəji'ə ngayn ngayn to, de ki adi'ə me'de adi adi'ə nya ngayn, a gei nya ngayn ji'ə'ti to.

Jeju re ki lapiya el, nan re ki gangi nan

⁴⁹ «M're ki por dənangi'ti; ningə k'in ə, m'ndigi kadi por kakin on nga! ⁵⁰ maji kadi m'a m'osi me kon'ti to de ki osi me mann batəm'ti be. Ningə in nya ki adi'm kon me ndil'm'ti, biti kadi nya kin ra'n nya. ⁵¹ Kadi in məri me'se'ti toki m're ki lapiya dənangi'ti el. M'el'se, m're ki lapiya el jagi, nan m're ki gangi nan yo. ⁵² Ki ngəsine kin, de'gi mi ki sii me kəy'ti ki kare a gangi nan, de'gi ki mutə a əsi ta nje ki joo, ə de'gi ki joo a əsi ta nje ki mutə. ⁵³ Baw ngonn a əsi ta ngonn'ne ki dingəm, ngonn'o ki dingəm a əsi ta baw'ne; kon ngonn a əsi ta ngonn'ne ki dene, ngonn ki dene a əsi ta kon'ne; kon ngonn ki dingəm a əsi ta məm'ne; ngonn ki dene a əsi ta məm'ne ki dene†.»

Ta do dəkagilo'ti

(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Jeju el bulə de'gi ene: «Loki oyi ndi in lo kuwə‡ kadi'ti ningə, tanan'ti non eli eyina: “ndi a ədi”, ningə ndi ədi to. ⁵⁵ A re oyi nəl ki in holo ə sii ulə ningə, eli eyina: “Lo a tingə”, ningə lo tingə kaa to. ⁵⁶ In de'gi ki njekedikum de'gi, asi gəri kum nya'gi ki isi rai nya dənangi'ti ne, eke dərən'ti, ningə ra bann be ə nyakəji'gi ki isi rai nya dəkagilo'ti ki

† 12:53 12.53 Mis 7.6 ‡ 12:54 12.54 Jeju el ene kilndi ki lo kurkadi'ti ki nəl ki ki holo tado in be me be'ti li'ə nan ji ndangi nje ki be'ti lə'je ne to kadi ji gər'n maji.

bone taa, asi kadi indəi manji nya'gi ki isi rai nya səm'ti el wa!

Kulənoji nan'ti ki nje ta lə'i

(Mat 5.25-26)

⁵⁷ «Ra bann be ə inbe'gi, nya ki to kadi gangi ta dana dɔ'ti ə, gangi el wa? ⁵⁸ Kin ə isi awi lo gangi ta'ti ki nje ta lə'i ə, loki in dɔ row'ti bay ə, in sangi row kadi ndu'se osi go nan'ti si'ə, nan to aw sə'i uləi ji njegangita'ti, adi njegangi ta uni uləi ji njero'gi'ti, adi njero'gi iləi'nu dangay'ti. ⁵⁹ Ningə adi m'el'i, a in te lo kin'ti el biti kadi ugə dɔboy sisi bay taa a inyəi'nu taa.»

13

Maji k'inyə panjiyə ki majel kɔ

¹ Dɔkagilo'ə'ti non ə, de'gi madi rei eli Jeju eyina: Pilati adi tɔli de'gi ki Galile'ti dɔkagilo'ti ki isi ujəi mosi kadikare adi Luwə. ² Jeju el'de ene: Məri kadi de'gi ki Galile'ti ki ingəi nya ki to ki əti bol be kin in tado k'in ə in njeramajel'gi ki ngayn utəi ndəgi de'gi ki Galile'ti wa? ³ Jagi nan inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə a oyi pəti tigə tɔ. ⁴ Ke oyi kadi de'gi ki dɔgi gidə in jijoo ki ndogɔ bɔr ki Silowe osi dɔ'de'ti ə tɔl'de kin, majel lə'de utə ndəgi de'gi ki Jerujalem'ti pəti tigə wa? ⁵ Jagi! Inbe'gi kaa adi m'el'se, re mbəli panjiyə'se el ə, a oyi pəti tigə tɔ.

Kujita dɔ kagi mbaykote'ti ki andi el

⁶ Go ta'gi'ti kin, Jeju el kujita kin: «Dingəm kare aw ki kagi mbaykote kare ki man me ndɔɔ kagi nju'ti lə'ne. Ndo kare, re kadi ujə kanda ningə ingə el. ⁷ Be ə, el nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti lə'ne ene: "Oo bal asi mutə nga ə m'sangi kadi m'ujə kandi mbay kam m'njɔ, nan m'ingə el. Maji kadi tugə kɔ, tado ri ə a uti'n kum lo kare wa?" ⁸ Nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti kakin el'ə ene: "Be'm, maji kadi inyə adi ra bal kare bay. M'a m'or ginn'ə ə m'bukɔ sin binyə nja'ti. ⁹ Re bal ki a re kam ə andi ə, maji! A re andi el ə, a tugə kɔ mindi."»

Kingə lapiya lə dene madi ndɔ kɔrkon'ti

¹⁰ Jeju ndo nya de'gi ndɔ kɔrkon'ti, me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kare. ¹¹ Dene kare ki ndil ki majel budi nja'a asi bal dɔgi gidə in jijoo isi səm'ti non. Ndil kakin dɔ'a ngonn adi lo kadi surə ta goto. ¹² Loki Jeju oo'ə ningə bar'a ə el'ə ene: «Dene in ki ta k'inyə ta dɔ rɔ koy njururu'ti lə'i.» ¹³ Jeju ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə tanan'ti non par ə, dene ndaji ə in ra ta, ə ulə ngirə kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti. ¹⁴ Ningə njekundɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kakin rɔ'a nəl'ə el tado

Jeju adi lapiya de ndo karkon'ti, adi el bulə de'gi ene: Ndo ra kulə in mehen*. Rei adi adi'se lapiya me ndo'gi'ti kin um ndo karkon'ti el! ¹⁵ Burəbe el'ə ene: In njekədikum de'gi! de ki ra dann'se'ti ə tuti mangi lə'ne eke koro lə'ne ndo karkon'ti, lo kuso nya'ti aw si'ə lo kanyi mann'ti el wa? ¹⁶ Nga dene kam ki in ngonnkaw Abiraham, ki Satan uwə ginn tōgi'ti lə'ne asi bal dōgi gidə in jijoo be kin ə, kadi m'tut'ə m'ilə ta el tado k'in ki in ndo karkon wa? ¹⁷ Dōkagilo'ə'ti ki Jeju isi elta kin ningə, rō njeban'gi li'ə sol'de ngayn. Nan rō bulə de'gi nəl'de ngayn tado nya'gi ki maji maji ki Jeju isi ra.

Kujita dō Konbe'ti lə Luwə

(Mat 13.31-33; Mrk 4.30-32)

¹⁸ Go'ti ningə Jeju ene: «Ri ə tanan ki Konbe lə Luwə wa? Ri ə m'a m'un m'oji'n wa? ¹⁹ To tanan ki kandi kagi madi ki a bari'ə mutardə ki de madi un duw me ndo'gi'ti lə'ne. Kandi kagi kakin uwə ə tōgi ningə təl kagi, adi yəl'gi uwəi lo kisi baji'ə'gi'ti.» ²⁰ Jeju təl el bay ene: «Ri ə m'a m'un m'oji'n Konbe lə Luwə wa? ²¹ To tanan ki hum ki dene madi un lōy'n nduji ki me keh mutə, ki ra adi nduji ki lōy ba pəti in kin be.»

Ta dō row'ti ki mbəngirə

(Mat 7.13-14)

²² Dō row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju ndo nya de'gi bebo'gi'ti ki ngann be'gi ki ində dana gangi səm'ti. ²³ De madi dōj'ə ene: «Burəbe, de'gi nden ba par ə a aji wa?» Jeju el'de ene: ²⁴ «Uwəi tōgi'se ba kadi uri kəy ki tarow ki mbəngirə, tado adi m'el'se, de'gi ngayn a sangi kadi n'uri nan a asi el. ²⁵ Loki be nje kəy a ində taa ə a uti takəy. Ningə ingi ki nanyi taga, a uləi ngirə kində takəy eyina: “Burəbe te takəy adi'je!”, ningə a el'de ene: “Ingi m'gər lo ki in səm'ti el.” ²⁶ Ningə a eli'ə eyina: “J'uso nya sə'i num, j'anyi sə'i num, ta ndo nya de'gi tambalo'gi'ti me bebo'gi'ti lə'je tō.” ²⁷ Ningə, a el'se ene: “M'gər lo ki in səm'ti el, ori rō'se kō rō'm'ti. Ingi pəti in njeramajel'gi.” ²⁸ Low'ə'ti kin, a nonyi ge, a ngori ngang'i'se ge, loki a oyi Abiraham ge, Isaki ge, Jakobi ge, ki njekeltakita Luwə'ti pəti me Konbe'ti lə Luwə. Ningə ingi a buki'se kō taga. ²⁹ De'gi a indəi lo kuwə kadi'ti ge, ki lo kurkadi'ti ge, manga ge, holo ge, kadi rei sii ta nyakuso'ti Konbe'ti lə Luwə. ³⁰ Nan, toki rōta'ti, nje ki madi ki in nje ki gogi a təli nje ki kete nje ki madi ki in nje ki kete a təli nje ki gogi.»

Jeju elta ki dō Jerujalem'ti

* 13:14 13.14 Tekitaga 20.9-10; Ndokun ki nja joo 5.13-14

³¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə, Parisi'gi madi rei rɔ Jeju'ti eli'ə eyina: «Ɔti kɔ rangi lo kin'ti, tado Erodɔ ge tɔli.» ³² Jeju el'de ene: «Ai eli tal busi kam, toki bone ki lo ti, m'nji m'tuwə ndil'gi ki majel ə m'nji madi de'gi lapiya tɔ. Ningə ndɔ ki nja mutə ə m'a tɔlta kulə lə'm. ³³ Nan in gorow'ə'ti kadi m'un tarow lə'm me ndɔ'ti ki bone, ndɔ ki lo ti'ti ki ndɔ ki nja mutə, tado in nya ki gorow'ə'ti el kadi njekeltakita Luwə'ti, oyi Jerujalem'ti el.

³⁴ «In de'gi ki Jerujalem'ti, in de'gi Jerujalem'ti, in ki nje tɔl de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, in nje tilə de'gi ki Luwə ulə'de adi'se ki mbal tɔli'de. Nja bann ə m'ge kaw'se toki konkunjə a kaw'n ngann'ne'gi ginn bagi'ne'ti kin be nan ɔdi el. ³⁵ Ningə ki ne kin, m'in Luwə m'a m'inyə kəykawnan lə Luwə lə'se kɔ. Tado adi m'el'se madi oyi, a oyi m'in el nga, bitɔ ndɔ ki a eli eyina: “Njangi dɔ in dɔ de'ti ki a re me tɔ Burəbe'ti.”»

14

Jeju adi lapiya de ndɔ kɔrkon'ti

¹ Ndɔ kare, Jeju aw me kəy'ti lə njekundɔ Parisi'gi kare tado kusɔ nya, ndɔ kɔrkon'ti. Parisi'gi isi ndəi manji Jeju. ² Dingəm kare ki nje monyi rɔ ti ə ra non'a'ti. ³ Jeju dəji njendo ndukun'gi ki Parisi'gi ene: «Ta row to kadi de adi lapiya de ndɔ kɔrkon'ti eke goto?» ⁴ Nan tɔli rai keke, de elta el. Jeju tɔl rɔ'ne rɔ nje monyi rɔ ti'ti, ad'a lapiya ə el'ə ad'a aw. ⁵ Ningə el'de ene: «Nan dann'se'ti anyi ngonn'o eke mangi li'ə osi bolo be'ti ndɔ kɔrkon'ti ə un'ə tanan'ti non el wa?» ⁶ Ningə lo kadi iləi'ə ta'ti kin goto.

Ta ki ɔjido nje kɔjirɔ'de lo barnan'ti

⁷ Loki Jeju oo kadi de'gi ki bari'de mbəti lo kisi ki kete ningə el'de kujita ene: ⁸ «Loki de madi bar'i lo nyakusɔ tanan'ti, ononyi kadi sangi lo ki kete isi'ti, dɔmajɔ ə, bari de ki kɔsigon li'ə utə yan'i səm'ti tɔ! ⁹ Ningə kadi nje bar'se joo pəti kakin re, el'i ene: “Ində taa ə inyə lo kisi kin adi mad'i.” Ningə ki rɔsɔl ki ngayn ə a aw kadi isi'n lo ki gogi'ti. ¹⁰ Nan loki de madi bar'i, majɔ kadi aw isi lo ki gogi'ti, adi nje bar'i inbe ə re el'i ene: “Madi'm ində taa re isi kete yo.” Be ə a in kɔsikurə lə'i takum mad'i'gi'ti pəti ki bari'de lo nyakusɔ'ti sə'i. ¹¹ Toki rɔta'ti, de ki un dɔ'ne ta, ə a uləi dɔ'a nanga. Ningə de ki nje sɔl dɔ'ne ə, a uni dɔ'a ta tɔ.»

Bar njendoo'gi lo nya kusɔ'ti

¹² Go'ti ningə Jeju el de ki nje bar'a ene: «Loki ra nyakusɔ rɔnel ki ngayn be kin, ki kada eke ki losɔl'ɔ, ononyi kadi bar mad'i'gi ki ngannkon'i'gi ki noj'i'gi, eke nje gədi kəy be lə'i

ki njenyakingə'gi. Tado ingi kaa a bari'nu ndo madi'ti ə a adi'nu nya ki ndo ki ra adi'de kin gogi to. ¹³ Nan loki ra nyakuso ronel ki ngayn be kin, maji kadi bar njendoo'gi ki nje'gi ki ta ro'de asi nan el ki nje mote'gi, ki njekumto'gi. ¹⁴ Ningə ro'i a neli tado a ingəi nya kadi ugəi'nu gogi el. Toki rōta'ti, Luwə a ugəi ndo ki a te ki njera nya ki dana lo koy'ti.»

Bar de'gi kibo lo nyakuso'ti
(Mat 22.1-10)

¹⁵ Loki oyi ta kin ningə, ki kare dann de'gi'ti ki sii lo nyakuso'ti el Jeju ene: «Ronel a in ki de ki a so nya me Konbe'ti lə Luwə!» ¹⁶ Jeju təl el'ə ene: «Ndo kare, dingəm madi ra nyakuso kibo bari'n de'gi ngayn. ¹⁷ Dəkagilo kuso nya'ti, ningə ulə njekulə lə'ne adi el de'gi ki bar'de kakin ene: “Rei! Nyakuso oy nga.” ¹⁸ Nan de'gi pəti ki bari'de kakin, kare kare, uləi ngirə kadi dəji mesol. In ki dəkete el'ə ene: “M'ndogi lo ndoo ngosine bay ə kadi m'aw m'oo. Nja'i ba adi me'i sol do'm'ti.” ¹⁹ In ki rangi ene: “M'ndogi mangi'gi dōgi ngosine bay, m'a m'aw kadi m'nan'de m'oo. Nja'i ba, adi me'i sol do'm'ti.” ²⁰ In ki rangi ene: “M'taa dene ngosine bay, lo kadi m'a m'aw goto.” ²¹ Njekulə təl aw ro be'ne'ti, el'ə ta'gi pəti ki eli'ə kin ad'a oo. Lo kin'ti wongi təl be nje kəy kakin adi el njekulə lə'ne ene: “Ində taa kalangi aw tambalo'gi'ti ki go row'gi bar njendoo'gi, ki de'gi ki ta ro'de asi nan el, ki njekumto'gi, ki de'gi ki nje mote'gi, re se'de.” ²² Nden go'ti ningə njekawkulə re el ene: “Be'm, ji ra nya'gi ki dəji kakin pəti, nan lo kisi nanyi bay.” ²³ Be'ə el'ə ene: “Ōti aw taga do row'gi'ti ki lo ndoo'gi'ti, ində togi do de'gi'ti adi'de rei kadi me kəy lə'm rosi.” ²⁴ Toki rōta'ti adi m'el'se, de kare mbunə de'gi'ti ki m'bar'de kete kin ki, a odi nyakuso lə'm kin ta'ne'ti goto.»

K'inyə nya'gi pəti tado kun go Jeju
(Mat 10.37-38)

²⁵ Bulə de'gi ngayn isi njiyə ki Jeju do row'ti. Təl ilə rəti ningə el'de ene: ²⁶ «Re de madi re ro'm'ti ə ge'm utə baw'ne ki kon'ne el, ne'ne ki ngann'a'gi el, ngannkon'ne'gi ki konnann'ne'gi eke daro'ne inbe el, a asi k'in njendo lə'm el.» ²⁷ Taa de ki un kagidəsi lə'ne ə njiyə go'm'ti el, a asi k'in njendo lə'm el to. ²⁸ Toki rōta'ti, nan dann'se'ti ə loki aw to kində ndogi bər ki ngal ningə, isi nanga ulə kər nyara kulə'gi nan'ti, kadi n'oo ke n'a n'asi kadi n'tolta kulə kin kare inbe el wa? ²⁹ Nan re ində ginn kəy ə toltə'a el ə, de'gi pəti ki a oy ginn kəy kin, a kogi do'a'ti. ³⁰ A eli eyina: «Oyi, dingəm ki tumginn kadi ində kəy, nan togo'ə asi kadi toltə'a

el kin!» ³¹ Eke ngar ki ra ə loki isi aw kadi rɔ ki ngar madi'ne ki rangi ningə, isi nanga ə dəji ta rɔ'ne oo ke ki njerɔ'gi lə'ne ki dər dɔgi kare kin n'a n'aw n'ilə'n rɔ madi'ne ki isi re ki njerɔ'gi lə'ne ki in dər dɔ joo kin kare inbe el wa? ³² Re oo kadi tɔgi'ne a asi el ningə, a ulə dəji ta ngar madi'ne, tado sangi row lapiya, loki ndan ngal bay. ³³ Ta lə'se kaa to be tɔ. De ki in ndəkba tado k'inyə nyakingə'gi lə'ne el, a asi k'in njendo lə'm el.

Kati ki nəl'ə goto

(Mat 5.13; Mrk 9.50)

³⁴ «In gəri kadi kati in nya ki maji, nan loki nəl'ə goto, eke ri ə de a ra'n adi təl nəl gogi wa? ³⁵ Nya ki kadi de a ra'n goto. A maji tado dɔnangi el num, a maji tado nya ki a adi tɔgi dɔnangi kin el num tɔ. A buki'ə kɔ gidi lo'ti. De ki aw ki mbi'ne kadi oo'n ta, ningə kadi oo ta kin maji.»

15

Ta ki ɔjido ngonn bati ki nanyi

(Mat 18.12-14)

¹ Njetalambo'gi ki njeramajel'gi, ɔti ki rɔ Jeju'ti kadi n'oyi dɔ ta li'ə. ² Parisi'gi ki njendo ndukun'gi barita, eli eyina: «uwə njeramajel'gi rɔ'ne'ti num sɔ nya se'de num!» ³ Ningə, Jeju el'de kujita kin: ⁴ Nan dann'se'ti ə re aw ki bati'gi bu ə ki kare nanyi ningə, a inyə ndəgə'gi ki dɔjikara gidə in jikara dɔ mu'ti, ə aw sangi in ki nanyi kin, biti kadi ingə bay taa el wa? ⁵ Loki təl ingə ningə, ki rɔnel un'ə ilə dam'ne'ti. ⁶ Ningə təl aw be. Bar madi'ne'gi ki nje gədi kəy lə'ne, el'de ene: «Rei rai rɔnel sə'm tado m'ingə bati lə'm ki nanyi!» ⁷ Be tɔ ə adi m'el'se, rɔnel a in ngayn me dɔran'ti tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ, utə nje'gi ki dana ki dɔjikara gidə in jikara ki awi ki ndoo mbəl panjiyə'de el kin. ⁸ Ke, dene ki ra ə aw ki silə asi dɔgi, ə ki kare nanyi, ningə ində por ta ngəl'ti eke utə me kəy sangi'n silə lə'ne, biti kadi ingə ta el wa? ⁹ Loki ingə nga ningə, bar madi'ne'gi, ki nje gədi kəy be lə'ne ə el'de ene: «Rai rɔnel sə'm tado m'ingə silə lə'm ki nanyi!» ¹⁰ Be tɔ ə, adi m'el'se, rɔnel in ngayn mbunə malayka'gi'ti lə Luwə tado njeramajel kare ki inyə gorow njiyə'ne ki majel kɔ.

Kujita ki ɔjido ngonn ki nje kaw kaya

¹¹ Jeju təl el bay ene: «Dingəm kare aw ki ngann'gi joo. ¹² In ki du el baw'ne ene: “Bai, adi'm nya nduwə lə'm.” Be ə baw'a lowə nyakingə lə'ne ngann'ne'gi ki joo. ¹³ Ndɔ ngayn el go'ti ningə, in ki du adi ndogi si'ə nya'gi pəti ki ingə, ə aw mbah me be'ti ki sanyi. Me be'ti kakin ə tuji ki nar

lə'ne kɔ me kaya'ti ki ra. ¹⁴ Loki tuji ki nar lə'ne kakin pəti tigə ningə, bo bo osi me be'ti kakin. Ningə ulə ngirə kadi nya'gi pəti toi rɔ'a nga. ¹⁵ Aw ra kulə be lə de madi kare me be'ti kin non. Dingəm kakin ad'a kulə ngəm kɔsongi'gi mu. ¹⁶ Bo kusɔ nyakusɔ lə kɔsongi'gi to me'ə'ti, nan de ki ad'a goto. ¹⁷ Be ə ulə ngirə kadi mərta, ningə el rɔ'ne ene: "Nje ra kulə'gi in bann be lə bai ə sɔi nya dum'de dum'de, ə m'in taa m'nji m'oy koy bo be wa! ¹⁸ M'a m'ində taa ə m'aw rɔ bai'ti m'a m'el'ə m'ene: <M'ra majel m'osi'n ta Luwə, ta m'os'i ta tɔ. ¹⁹ Masi kadi bari'm ngonn'i el. Ra'm toki kare mbunə nje ra kulə'gi'ti lə'i be.>" ²⁰ Be ə, ində taa osi row'ə təl kaw rɔ baw'ne'ti. Loki n'anyi sanyi ki kəy bay ningə baw'a oo ə, oo kumtondoo li'ə, ə ta on me'ə ngayn tado li'ə. Anyi ki ngodi tilə kum'ə, uwə rututu ə njuw ta'a. ²¹ Ngonn el baw'ne ene: "Bai m'ra majel m'osi'n ta Luwə num m'os'i inbe ta num tɔ, m'asi ta kadi bari'm ngonn'i el." ²² Nan baw'a el nje ra kulə'gi ene: "In rei ki ku ki maji utə ndəgə'gi kalangi uləi rɔ ngonn'm'ti. Uləi ningə ngonn ji'ə'ti ə uləi sa nja'a'ti tɔ. ²³ Rei ki ngonn mangi kibo mbul mbul toli'ə adi j'usɔi ji rai rɔnel. ²⁴ Tado ngonn'm kin oy ə təl isi ki dɔ'ne taa. Nanyi ə in ki kingə!" Ningə uləi ngirə kadi rai rɔnel. ²⁵ Dɔkagilo'ə'ti kin, ngonnkon'a ki ngatɔgi in mu. Loki isi təl mu ə in ndəkba ki kəy ningə oo ndu nyakində'gi ki ndam'gi. ²⁶ Bar nje ra kulə kare, ə dɔj'ə ene ke ri ə ra nya wa. ²⁷ Nje ra kulə kakin el'ə ene: "Ngonnkon'i ə re ə baw'i adi toli ngonn mangi kibo mbul mbul tado təl ki lapiya." ²⁸ Ngonn ki ngatɔgi ra wongi adi mbəti kaw kəy. Baw'a te taga kadi sɔl me'ə ad'a ur kəy. ²⁹ Nan el baw'ne ene: "Oo bal ngayn ə m'nji m'ra kulə mad'i, ndɔ kare ki m'mbəti təl rɔ'm go ta'ti lə'i goto. Nan ndɔ kare ki adi'm ngonn binyə be kaa m'ra'n rɔnel ki madi'm'gi goto. ³⁰ Nan loki ngonn'i ki tuji nyakingə lə'i dɔ kaya dene'gi'ti kin re ningə, təl ngonn mangi kibo mbul mbul ad'a." ³¹ Ningə baw'a el'ə ene: "In, ngonn'm, in sə'm ne nan'ti, adi nya'gi pəti ki in yan'm in yan'i. ³² Nan in low'ə'ti kadi ji ra nyakusɔ ji ra'n rɔnel, tado ngonnkon'i kam oy ə təl isi ki dɔ'ne taa, nanyi ə in ki kingə!"»

16

Kujita ki ɔjido njengəm nya ki rɔta'ti el

¹ Go'ti ningə Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Dingəm kare ki njenyakingə aw ki njekində kum'ne go nya'gi'ti ki me kəy'ti lə'ne non. De'gi rei eli'ə eyina: "Njengəm nya'gi lə'i isi tuji ki nyakingə lə'i tigə." ² Nje kəy bar nje ra kulə lə'ne el'ə ene: "Ta ri ə m'nji m'oo dɔ'i'ti am wa? ɔji'm go nya'gi ki

ojido kulə lə'i ki me kəy'ti adi'm m'oo. Tado lo kadi m'a mad'i ində kum'i go nya'gi'ti lə'm ki me kəy'ti goto nga!"
³ Njengəm nya el rə'ne ene: "Be'm ge kadi m'ində kum go nyakingə'gi'ti ki me kəy'ti el nga kam, m'a m'ra ri nga am wa? Ndoɔ dɔnangi ə, tɔgi'm asi el. Kaw kɔy nya ə rə'm a sol'm. ⁴ M'gər nya ki m'a m'ra kadi de'gi a uwəi m'in ki rə'de'ti me kəy'ti lə'de loki be'm adi m'ində kum'm go nya'ti el." ⁵ Be ə, be nje ɓangi ulə ɓər'gi lə'ne kare kare. El nje ɓangi ki dɔkete ene: "ɓangi lə be'm in bann dɔ'i'ti wa?" ⁶ Nje ɓangi ki dɔkete kakin ene: "Ku hu ɓu kare." Ningə el'ə ene: "Ta makitu ɓangi lə'i ə isi nanga kalangi, ndangi me'ti dɔ mi." ⁷ Go'ti ningə el ki nungi ene: "In yan'i in bann wa?" Nje ɓangi ki nja joo el'ə ene: "Madi'm in saki geme ɓu kare." Ningə el'ə ene: "Un makitu ɓangi lə'i ə ndangi me'ti dɔjijoo." ⁸ Be njengəm nya ki ngom ulə tɔji dɔ'a'ti tado ra nya ki kumkədi. De'gi ki gəri Luwə el rai nya ki kumkədi ngayn me kulə ra'de'ti dann'de'ti utə ngann'gi lə kunji.»

Luwə in ki nar

⁹ Ningə adi m'el'se: «Rai madi nan ki de'gi ki nyakingə ki ngom kin, kadi ndɔ ki goto ji'se'ti ningə, uwəi'se rə'de'ti lo kisi ki biti ki non'ti.» ¹⁰ De ki ra ki asi ta kadi de uwə kul'ə dɔ nya ki nden'ti, a asi kadi de uwə kul'ə dɔ nya ki boi'ti tɔ. De ki njera nya ki dana el me nya ki nden'ti, a ra nya ki dana el me nya ki boi'ti tɔ. ¹¹ In be ə, re de asi ra nya ki low'ə'ti el tado Mamon lə nyara ki dana el, eke nan a adi nyakingə ki rɔta'ti wa? ¹² Re de ra nya ki low'ə'ti el dɔ nya'ti lə de ki rangi, eke nan a adi yan'i ki sow dɔ'i inbe? ¹³ Nje ra kulə madi, ki a asi ra kuləɓər lə ngar'gi joo goto: re ɔsi ta ki kare ə, a ndigi ki nungi, re kidi ki kare ə, a uwə ki ki nungi tɔ. A asi kadi rai ɓər lə Luwə num ɓər lə nar num el. ¹⁴ Parisi'gi ki njendigi ta lə nar, uwəi Jeju kogi loki oyi ta'gi kin pəti. ¹⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Rai rə'se to de'gi ki njera nya ki dana be takum de'gi'ti. Nan Luwə gər me'se. Tado nya ki de'gi ɔsikurə ngayn takum'de'ti kin in nya kow takum Luwə'ti.

Ndukun ki Konbe lə Luwə

¹⁶ «Biti dɔkagilo'ti lə Jan Batisi, in dɔkagilo lə ndukun lə Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti. De'gi iləi mbər Konbe lə Luwə to Poyta ki maji. De ki ra'a, ra ki tɔgi'ne tado kandi me'ti. ¹⁷ On el kadi dɔran in ki dɔnangi a dəri kɔ utə kadi de ɔr ngonn kur ta ki me ndukun'ti lə Luwə kɔ. ¹⁸ Dingəm ki ra ki tuwə ne'ne ə ta in ki rangi, in njekuwə marum. Taa de ki nje taa dene ki ngaw'a tuwə kaa in njekuwə marum tɔ.

Kujita ki ojido njenyakingə in ki Lajar

¹⁹ «Dingəm kare ki njenyakingə ki njekulə ku ki ndole kas yöl ki gat'a in ngayn in non. Ndo'gi kare kare pəti, isi ra ronel tado isi maji. ²⁰ Njendoo kare ki to'a nan Lajar ki dobay ta ro'a, re to ta kəy'ti li'ə. ²¹ Ndigi kadi n'uso bunə nyakuso'gi ki tosi nanga ta tabilə'ti lə njemaji. Nan busi'gi kaa rei tonni ta dobay li'ə. ²² Ndo kare njendoo kakin oy, adi malayka'gi rei uni'ə awi si'ə kadi Abiraham'ti. Njemaji kaa re oy to, adi duwi'ə. ²³ Njemaji ingə kon me lo ki koo'ti ngayn, un kum'ne taa ningə oo Abiraham sanyi nu ki Lajar kad'a'ti to. ²⁴ Njemaji kakin un ndu'ne ki taa ningə non ene: "Bai Abiraham, oo kumtondoo lə'm! Ulə Lajar adi ulə ta ngonn ji'ne mann'ti, kadi re'n söl'i'n ndonn'm tado m'ingə kon ngayn me por'ti kin." ²⁵ Abiraham el'ə ene: "Ngonn'm, adi me'i olo do'ti toki ndoki ingə maji me donangi'ti, ə Lajar ingə nya ki to to. Ngosine, bəri mann non kum'ə'ti, nan in, in me nya ki to'ti. ²⁶ Ningə kibo utə, ngosine bolo be kibo to dann'je'ti sese, adi re ji ge kaa, lo kadi j'a dər səm'ti j'aw ro'se'ti goto. Taa, ingi kaa, a asi kadi dəri rei ro'je'ti el to." ²⁷ Njemaji el ene: "Re in be ningə, nja'i ba, bai, ulə Lajar ad'a aw me kəy'ti lə bai. ²⁸ Tado ndəgi ngannkon'm'gi nanyi non in mi bay, ə kadi aw ndər mbi'de kadi rei, tei lo kon'ti kin el nga." ²⁹ Abiraham el'ə ene: "Ngannkon'i'gi rai ki ndukun ki Moji ndangi ki ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi non. Maji kadi oyi do ndu'de!" ³⁰ Nje maji ene: "In kin asi el bai Abiraham. Nan re, de madi in dann nje koy'gi'ti ne ə aw ingə'de ə a inyəi gorow njiyə'de ki majel kə." ³¹ Nan Abiraham təl el'ə ene: "Re oyi ta lə Moji el num, ta lə njekeltakita Luwə'ti el num ə, kin ə de in dann njekoy'gi'ti ə aw ro'de'ti kaa, a oyi ta li'ə to ta ki rəta'ti el bay!"»

17

Ta do bulə de'gi'ti

(Mat 18.6, 7; Mrk 9.42)

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Lo kadi de'gi a osi me majel'ti el goto. Kumtondoo in do de'ti ki majel re ki takul'ə. ² A in soti ngayn bay tado li'ə kadi do'i mbal kusi ko mində'ti, ə iləi'ə me ba'ti, utə kadi ra adi ki kare dann ngann'gi'ti ki du kin osi.» ³ Indəi kumkədi do ro'se'ti! Re ngonnkon'i ra majel ə, maji kadi ndang'a do'ti, re inyə kuləra'ne ə, inyə go majel li'ə kə ad'a. ⁴ Re ra majel sə'i nja siri me ndo'ti ki kare kaa, re ro'i'ti nja siri dəji k'inyə go kə ə, inyə go kə ad'a.

*Kunme ki nden to kandi mutardə be
(Mat 17.20)*

⁵ *Njekawkulə'gi eli Burəbe eyina: «Ilə kunme dɔ mad'a'ti lə'je adi'je.» ⁶ Ə Burəbe el'de ene: «Toki rɔta'ti, re awi ki kunme ki in ndikiri ba to kandi kagi, ki bari'ə mutardə kin be mindi kaa, asi kadi eli kagi mbaykote kam eyina: Ɔr ki ngirə'i ba ə aw man rɔ'i me ba'ti» ə a təl rɔ'ne go ta'ti lə'se.

Kulə lə njekuləbər

⁷ «Re de madi dann'se'ti aw ki nje ra kulə madi ki in nje ndɔ eke in njengəm bati'gi. Loki təl mu re ningə, ke a el'ə ene: “Re kalangi isi nanga, sɔ nya wa?” ⁸ Jagi, a el'ə ene: “Ra go nyakusɔ lə'm ki kad'a. Ningə mbəl ku ki rɔ'i'ti, ə re adi'm nyakusɔ. Loki m'njɔ nya num, manyi nya num ningə, sɔ yan'i num, anyi yan'i num tɔ.” ⁹ A ra oyo njekulə lə'ne tado təl rɔ'ne go ndu'gi'ti lə be'ne? Jagi a in be el! ¹⁰ Ta lə'se kaa to be tɔ. Loki rai nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi rai ningə maji kadi eli eyina: “J'in nje ra kulə'gi ki nda'je goto, ji ra kulə ki maji kadi ji ra.”»

Jeju adi lapiya njebanji'gi dɔgi

¹¹ Dɔ row kaw'a Jerujalem'ti, Jeju dər mbunə bebo Samari ki Galile'ti. ¹² Loki isi ur me ngonn be'ti to kur bay ə, njebanji'gi dɔgi iləi ta'a. Adi ndan'de ngal si'ə jɔ, ə rai lokati. ¹³ Uləi ngirə kadi nonyi dɔ'a'ti ki ndu'de kibo eyina: «Jeju, njendo, oo kumtondoo lə'je!» ¹⁴ Loki oo'de ningə el'de ene: «Ai ɔji rɔ'se njekujənyamosi kadikare'gi*!» Dɔ row kaw de'ti ne bay par ə, ingəi rɔ'de ar njay. ¹⁵ Ki kare dann'de'ti loki oo kadi ingə lapiya nga ningə, təl dɔ nja'ne'ti, ki kulə tɔji dɔ Luwə'ti, ki ndu'ne kibo. ¹⁶ Osi nja Jeju'ti, ɔsi nati non'ne nanga, ra'a oyo. Dingəm kakin in de ki Samari'ti. ¹⁷ Jeju el ene: «Njebanji'gi ki dɔgi pəti ki rɔ'de ar njay, eke nje ki jikara awi ra wa?» ¹⁸ Mbunə'de'ti pəti, de kare ki təl re ulə tɔji dɔ Luwə'ti goto, nan de ki in Juwipi el kin ki kar'ne ba par! ¹⁹ Ningə Jeju el de ki Samari'ti kakin ene: «Ində taa aw, tado kunme lə'i aj'i.»

*Ta ki ɔjido Konbe lə Luwə
(Mat 24.23-28,37-41)*

²⁰ Nɔɔ kare Parisi'gi dəji Jeju ta ki ɔjido dɔkagilo re Konbe lə Luwə. Jeju el'de ene: «Konbe lə Luwə a re to nya ki de'gi a oyi'ə ki kum'de jaja el. ²¹ A in ki k'el k'ene: “Oyi in yo bo”, eke: “In ne bo el.” Toki rɔta'ti Konbe lə Luwə in dann'se'ti nga.» ²² Go'ti ningə el njendo'gi ene: «Nɔɔ madi a re non ki a ndingəi ngayn kadi oyi nɔɔ kare me nɔɔ'gi'ti lə Ngonn

* 17:14 17.14 Lebitiki 14.2-3

De, nan lo kadi a oyi goto. ²³ Ningə a eli'se eyina: "Kirisiti in ne", eke "Kirisiti in nu!" kadi ai! Ononyi'se kadi anyinan ngodi ki low'ə'ti! ²⁴ Ningə, toki ndi təl ə lo ar njay njay in dow dōran'ti ki kare te'n dowə'ti ki nungi kakin ə, ndo re'm m'in Ngonn de kaa a to be tō. ²⁵ Nan kete non təl'ə'ti, maji kadi Ngonn De ingə kon ngayn, kadi de'gi ki dōkagilo'ti ki bone kin mbəti m'in bay taa. ²⁶ Ningə, ko nya'a ki ra nya dōkagilo'ti lə Nuwe kin ə, be tō'a a ra'n nya ndo re'm'ti m'in Ngonn de tō. ²⁷ De'gi soi nya ge, anyinan nya ge, taai nan ge, adi ngann de'gi taai ngaw ge, biti ndo'ti ki Nuwe ur'n me tokibo'ti. Go'ti ningə mann kon kibo re tuji de'gi pəti†. ²⁸ A to to nya ki ra nya dōkagilo'ti lə Loti be tō: De'gi soi nya num, anyinan nya num, ndogi nya'gi num, lawi nya'gi num, manyi kagi'gi num ə rai kəy'gi num tō. ²⁹ Nan ndo ki Loti te'n me bebo'ti ki Sōdōm, Luwə adi ndi por ki babur ki in dōran'ti on de'gi təl'de pəti‡. ³⁰ Ndo ki m'in Ngonn de m'a te'n bus kaa, be tō'a nya'gi a rai nya tō. ³¹ Me ndo'a'ti kin de ki in dō kəy'ti ə, a ur nanga tado kəy nya'gi lə'ne ki me kəy'ti te'n taga el. Be tō ə, de ki ra me ndo'ti kaa a təl re be el tō. ³² Adi me'se olo dō nya'ti ki te dō ne Loti'ti, ki ilə rəti ə ingə koy kin§. ³³ De ki sangi kadi n'aji rō'ne ki non'ti, a ilə rō'ne kō. Nan de ki ilə rō'ne kō tado lə'm ə, a ngəm rō'ne ki non'ti tō. ³⁴ Adi m'el'se, me kondō'a'ti kin, de'gi joo toi dō tirə'ti ki kareba ningə, a uni ki kare, a inyəi ki nungi. ³⁵ Dene'gi joo, a uri nya nan'ti, a uni ki kare ə, a inyəi ki nungi. ³⁶ [Dingəm'gi joo, a rai kulə me ndo'ti ki kare ə, a uni ki kare ə a inyəi ki nungi.]» ³⁷ Ningə, njendo'gi dəji'ə eyina: «Burəbe, lo ki ra'ti ə, nya'gi kin a rai nya'ti wa?» El'de ene: «Lo ki ninn to'ti ə, mal'gi a kawinan səm'ti.»

18

Kujita ki ojido njengangi ta ki dene ki njengawkoy

¹ Jeju el kujita njendo'gi lə'ne kadi ndo'n'de, kadi elita ki Luwə ta ta, um kadi wongi ra'de go'ti el. ² El ene: «Njengangi ta kare isi bebo'ti madi non. Njengangi ta kakin bol Luwə el num, ta ilə koji dō de'ti el num tō. ³ Me bebo'ti kakin ə, dene kare ki njengawkoy si'ti non tō. Dene kakin re ki dōkagilo'gi pəti el'ə ene: "Gangi ta lə'm ki to mbunə'm'ti ki nje ta lə'm kin adi'm." ⁴ Njengangi ta kakin mbəti Dōkagilo ngayn. Nan təl elta rō'ne ene: "Re m'bol Luwə el num, ta m'ilə koji dō'de madi'ti kare el kaa, ⁵ dene ki njengawkoy kam njuwə'm ngayn. Maji kadi m'gangi ta li'ə mad'a, kadi

† 17:27 17.27 Lo tum ginn nya'gi 6.9-7.24 ‡ 17:29 17.29 Lotum 18.20-19.25

§ 17:32 17.32 Lo tum ginn nya'gi 19.26

təl re gogi ndo ki rangi'ti, to do'm bay el nga."» ⁶ Burəbe el do'ti ene: «Maji kadi oyi do ta ki njegangi ta ki gorow'ə'ti el kin maji. ⁷ Ke oyi kadi Luwə a gangi ta ki dana adi nje ki mbəti'de, ki sii nonyi do'a'ti kada ge kondə ge kin el wa? A isi gərərə ba do ra se'de'ti wa? ⁸ Adi m'el'se, a gangi ta lə'de kalangi ba. Nan ndo ki Ngonn De a re, ke a ingə kunme donangi'ti bay wa?»

Parisi ki njetalambo

⁹ Jeju el kujita ki do nje'gi ki oyi ro'de to de'gi ki dana ə kidi ndəgi de'gi. ¹⁰ Ene: «Dingəm'gi joo, rai Kəy'ti lə Luwə tado kelta ki Luwə; ki kare in Parisi, ki nungi in njetalambo to. ¹¹ Parisi in ra ta ə elta ki əjido ro'ne me'ne'ti ene: "Luwə lə'm, m'ra'i oyo tado m'in to to ndəgi de'gi ki nje bogi'gi eke njera nya'gi ki dana el, ki njekuwə marum, taa to njetalambo kam el. ¹² Me ndo'ti ki siri, m'ogi ro'm nyakuso nja joo. Madi Luwə ki kare me ki dogi'ti, me nyakingə'gi'ti lə'm pəti tigə." ¹³ Nan njetalambo əsi ro'ne ngərəngi nu, kun kaa ge kun kum'ne ki dōran'ti el. Ningə ində kadi'ne ray ray ə, el ene: "Luwə lə'm oo kumtondoo lə'm tado m'in njeramajel!" ¹⁴ Adi m'el'se, in njetalambo ə təl aw be lə'ne ningə Luwə tudə de'ti ki dana, um Parisi el. Tado de ki un do'ne ta, ə a uləi do'a nanga; nan de ki sol do'ne ə, a uni do'a ta to.»

Jeju ində ji'ne do ngann'gi'ti ki du

(Mat 19.13-15; Mrk 10.13-16)

¹⁵ Ngann'gi ki kasi inbe kin kaa de'gi rei se'de ro Jeju'ti kadi njangido'de. Nan loki njendo'gi oyi nya kin ningə, ndangi'de. ¹⁶ Nan Jeju adi rei ki ngann'gi ki du ro'a'ti ningə el ene: «Inyəi ngann'gi ki du adi rei ro'm'ti, ononyi'se kadi əgi'de tarow, tado Konbe lə Luwə in nya de'gi ki toi to ngann'gi ki du be. ¹⁷ Toki rōta'ti adi m'el'se, de ki taa Konbe lə Luwə to ngonn ki du be el ə, a ur me'ti el ratata.»

Basa ki njenyakingə

(Mat 19.16-30; Mrk 10.17-31)

¹⁸ Kibo lə Juwipi'gi kare, dəji Jeju ene: «Njendo ki nje hal ki maji, in ri ə m'a m'ra ə m'a m'ingə'n kaji ki to biti ki non'ti wa?» ¹⁹ Jeju el'ə ene: «Tado ri ə bari'm de ki maji wa? De kare ki maji goto, nan Luwə ki kar'ne ba par ə in de ki maji. ²⁰ In gər mbərkikində'gi lə Luwə ki ene: "A uwə marum el, a tol de el, a bogi el, a mannaji ki ngom do mad'i'ti el, a əsikurə baw'i ki kon'i*."» ²¹ Ningə dingəm təl el Jeju ene: «Nya'gi kin pəti m'təl ro'm go'ti dokagilo kulə

* **18:20** 18.20 Tekitaga 20.12-16; Ndukun ki nja joo 5.16-20

ngirə basa'm'ti nu biti bone.» ²² Go ta'gi'ti kin Jeju el'ə ene: «Nya kare be ə nanyi kadi in ra bay: Aw adi ndogi sə'i nyakingə'gi lə'i pəti tigə, ə lowə nar'a njendoo'gi, ə a aw ki nyakingə'gi ngayn me dōran'ti, ə un go'm!» ²³ Nan loki dingəm oo ta kin, kum'ə diw kururu, tado in de ki nyakingə li'ə in ngayn. ²⁴ Loki Jeju oo'ə, un kum'ne oo'n'ə ningə el ene: «In nya ki ngan ngayn ki rō njenyakingə'gi kadi uri me Konbe lə Luwə. ²⁵ In nya ki ngan ngayn inbe kadi jambal ur bolo konn kur nya'ti, nan a ngan ngayn utə in kin bay kadi njenyakingə ur Konbe lə Luwə.» ²⁶ Nje ki si oyi do ta lə Jeju eli eyina: «Nga kin ə in be ningə, nan ə asi kadi ingə kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki de asi ra el, Luwə asi kadi ra.» ²⁸ Piyər el'ə ene: «Nga j'in, ki j'inyə nyakingə'gi lə'je pəti ə j'un go'i.» ²⁹ Jeju el'de ene: «Tokı rōta'ti adi m'el'se, re tado Konbe lə Luwə, de madi, inyə kəy lə'ne, ne'ne, ki ngannkon'ne'gi, ki baw'ne kon'ne, ki ngann'ne'gi, ³⁰ ə, a ingə do'ti ngayn utə ki kete bay, dokagilo'ti ki bone, taa dokagilo'ti ki a re, a ingə kaji ki a to biti ki non'ti.»

Jeju elta ki do koy'ne'ti ki kində'ne lo koy'ti
(Mat 20.17-19; Mrk 10.32-34)

³¹ Jeju bar njendo'gi lə'ne ki do'gi gidə in joo ki rō'ne'ti, ningə el'de ene: «Oyi, j'isi j'awi ki Jerujalem'ti, nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndangi ojido'm m'in Ngonn de, a tolita'de. ³² Tado, a uləi m'in ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi to kogi do'm'ti ge, a taji m'in ge, taa a tuwi mann ta'de do'm'ti num tō. ³³ Go'ti, loki indəi'ə ki ndəy ningə, a tōli'ə. Ndo mutə tum ginn'ə ndo koy'o'ti a te lo koy'ti.» ³⁴ Nan nya kare ki njendo'gi gəri me ta'ti kin goto. In ta ki to lo kiyəro'ti rō'de'ti. Gəri me ta ki Jeju ge kel'de el.

Jeju adi njekumto oo lo Jeriko'ti
(Mat 20.29-34; Mrk 10.46-52)

³⁵ Loki Jeju in ndəkba ki bebo Jeriko ningə, njekumto madi isi ngangı row'ti non, isi koy nya. ³⁶ Loki njekumto oo kah bulə de'gi ki isi indəi dəri bur bur ningə, dəji ta ke ri ə ra nya wa. ³⁷ Eli'ə eyina: «Jeju ki Najareti ə isi ində dər.» ³⁸ Njekumto ulə ngirə kadi un ndu'ne ki ta, ə non ki tōgi'ne, ene: «Jeju ki Ngonnkaw Dabidi†, oo kumtondoo lə'm!» ³⁹ De'gi ki nje njiyə kete non de'gi'ti ndangi'ə kadi uti ta'ne, nan kadibe bay ə njekumto un ndu'ne ki taa do mad'a'ti ene: «Ngonnkaw Dabidi, oo kumtondoo lə'm!» ⁴⁰ Jeju ra lokati ə un ndu'ne kadi rei si'ə rō'ne'ti. Loki re rō'a'ti ndəkba ningə, Jeju dəj'ə ene: ⁴¹ «In ri ə ge kadi m'ra mad'i wa?» Njekumto el'ə ene: «Burəbe, m'ge kadi kum oo

† 18:38 18.38 Gonyi Mrk 10.47 ki ta ki do'ti ginn makitu'ti nanga.

lo!» ⁴² Jeju el'ə ene: «Oo lo! Kunme lə'i aj'i nga.» ⁴³ Par ə, low'ə'ti non kum'ə oo lo adi un go Jeju ki kulə tɔji dɔ Luwə'ti ta'ne'ti. Loki bulə de'gi oyi nya kin ningə, uləi ngirə kɔsikurə Luwə.

19

Jeju ingi ki Jaka

¹ Loki Jeju ur me be'ti ki Jeriko ə isi ində dər ningə, ² dingəm ki njenyakingə kare ki tɔ'a nan Jaka, ki in ki boi lə njetalambo'gi isi non. ³ Dingəm kin sangi kadi n'oo ke Jeju in nan dana wa, nan lo kadi oo Jeju goto, tado bulə de'gi, taa in de ki gɔji tɔ. ⁴ Be ə, anyi ngodi kete, aw ala dɔ kagi mbaykote'ti, kadi n'oo Jeju ki a dər ki row ki low'ə'ti kin. ⁵ Loki Jeju re te low'ə'ti kakin ningə, un kum'ne ki taa, el Jaka ene: «Jaka, ur nanga ne kalangi, tado m'in m'a m'nji me kəy'ti lə'i bone.» ⁶ Lo kin'ti, Jaka ur nanga kalangi, uwə Jeju rɔ'ne'ti ki rɔnel.

⁷ De'gi pəti ki oyi nya kin, barita dɔ Jeju'ti eli eyina: «Aw isi be lə njeramajel.» ⁸ Nan Jaka ra taa, el Burəbe ene: «Burəbe, m'a m'adi nusi nyakingə lə'm njendoo'gi. A kin ə re m'taa nya lə'de ki aldo maji ə, m'a m'təl m'ugə bəng'a gogi nja sɔ.» ⁹ Lo kin'ti Jeju ene: «Bone Njekaji de'gi ur me kəy'ti lə'i, tado in kaa in ngonk kaw Abiraham tɔ. ¹⁰ Tado ki rɔta'ti, Ngonk de re kadi sangi de'gi ki nanyinan, aji'de.»

Kujita dɔ bər'gi'ti ki mutə

(Mat 25.14-30)

¹¹ Loki de'gi uri mbi'de sii oyi ta ki Jeju isi el'de ba bay ningə, Jeju un kujita kare ta'ne'ti kadi el'de. Jeju in ndəkba ki Jerujalem adi de'gi oyi kadi konbe lə Luwə a ɔdi rɔ'ne low'ə'ti non. ¹² El'de ene: «Dingəm kare ki oji'ə me maji'ti isi aw be madi'ti ki sanyi kadi indəi jɔgi konbe dɔ'a'ti bay taa to təl. ¹³ Be ə, kete bay taa kadi aw, bar njekulə'gi lə'ne dɔgi, adi de ki ra dann'de'ti mbal ɔr kare, ningə el'de ene: “Tai, təli ji'se biti kadi m'təl m're m'ingə'n'se.” ¹⁴ Nan de'gi ki me be'ti li'ə mbəti go'ə'ti, in ginn'ə'ti kan, ə uləi de'gi go'ə'ti eli eyina: “Ji ndigi el kadi de kin re isi ngar dɔ'je'ti.” ¹⁵ Be kaa, indəi jɔgi ngar dɔ'a'ti. Be ə, loki təl re be ningə, bar nje ra kulə'gi lə'ne ki adi'de nar kakin kadi n'oo ke in ri ə rai wa. ¹⁶ De ki dɔkete re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə dɔgi dɔ'ti kin.” ¹⁷ Ə ngar el ene: “Maji ngayn, in njekulə ki maji. Ningə toki ra'n nya ki low'ə'ti me kində kum go nya'ti ki nden be, m'indəi nje konbe dɔ bebo'gi'ti ki dɔgi.” ¹⁸ De ki nja joo re, ningə el ene: “Be'm, nar ɔr ki kare ki adi'm kaa, nyi m'ingə mi dɔ'ti kin.” ¹⁹ Ə ngar el'ə ko ta inbe kakin ene: “In isi to nje konbe

dɔ bebo'gi'ti mi." ²⁰ In ki rangi re ningə el ene: "Be'm, oo nar ɔr lə'i ki kare ki adi kaa nyi to kin, m'aw m'ngəm ta ku'ti dangi m'ad'a to. ²¹ Tado m'bol'i, in de ki ngan ngayn: nya ki ində el kaa un num, nya ki duw el kaa ujə num." ²² Lo kin'ti ngar el'ə ene: "In njekulə ki majel. Ningə m'a m'gangi ta dɔ'i'ti ki ta ki te ta'i'ti inbe. In gər maji kadi m'in de ki ngan ngayn: nya ki m'ində el kaa m'un num, nya ki m'duw el kaa m'ujə num. ²³ Nga ra bann be ə re a ində nar lə'm lo ngəm nar'ti el wa? Re ində lo ngəm nar'ti ə, m'təl m're kin ə m'a m'ingə mann'a dɔ'ti." ²⁴ Go'ti ngar el de'gi ki rai low'ə'ti non ene: "Tai nar ɔr ki kare ki ji'ə'ti kin adi in ki awi'n dɔgi kin." ²⁵ Ə de'gi eli ngar eyina: "In kam aw ki nar ɔr dɔgi nga." ²⁶ Nan ngar el'de ene: "M'el'se toki, de ki aw ki nya, a adi'ə dɔ'ti, nan de ki awi'n el, in ki nden inbe ki awi'n kin kaa a tai ji'ə'ti bay. ²⁷ Ningə njeban'gi lə'm, ki mbeti kadi m'in ngar dɔ'de'ti, rei se'de, toli'de takum'ti ne."»

Jeju ur Jerujalem'ti ki kɔsikurə

(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-10; Jan 12.12-16)

²⁸ Go ta'gi'ti kin, Jeju gangi kete non bulə de'gi, un row ki kaw ki Jerujalem. ²⁹ Loki Jeju re te ndəkba ki be ki Betipaje in ki be ki Betani, ki kaw ki kadi mbal'gi'ti ki bari'de mbal kagi Buni'gi kin ningə, ulə njendo'gi joo. ³⁰ El'de ene: «Awi me ngonn be'ti ki ra non'se'ti kam. Loki a uri ki me be'ti, a ingəi ngonn koro ki dɔ'i'ə adi ra. In ngonn koro ki de ala gidə'ti nja kare el bay. Tuti'ə, in rei si'ə adi'm'in. ³¹ Ə re de madi dəji'se ene: "Tado ri ə isi tuti ngonn koro kin wa?" Ə a eli'ə eyina: Tado "Burəbe ə ge'ə."»

³² Nje ki Jeju ulə'de kakin awi ningə nyi, ingəi nya'gi inbe toki Jeju el'n'de. ³³ Be ə, tuti ngonn koro kakin ningə, be nje koro'gi dəji'de eyina: «Tado ri ə tuti ngonn koro kin wa?» ³⁴ Ningə njendo'gi iləi'de'ti eyina: «Burəbe ə ge'de.» ³⁵ Loki rei ki ngonn koro kakin adi Jeju ningə, lowi ku'gi lə'de gidə'ti ə adi Jeju ala isi dɔ'ti. ³⁶ Kɔti inbe ki isi ɔti aw kete kete kin ningə, de'gi mbalayi ku'gi lə'de dɔ row njiyə'ti. ³⁷ Loki Jeju isi re ndəkba ki Jerujalem'ti ki row ki in ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti kin ningə, bulə njendo'gi li'ə pəti, rɔ'de nəl'de ngayn adi uni ndu'de ki taa, piti Luwə tado nyakoji'gi pəti ki ra adi oyi ki kum'de. ³⁸ Piti Luwə eyina:

«Kadi Luwə njangi dɔ ngar ki re me tɔ Burəbe'ti!

Kadi lapiya re ki dɔ dɔran'ti, ə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki nje kisi dɔran'ti tɔ.»

³⁹ Parisi'gi madi ki in dann bulə de'gi'ti eli Jeju eyina: «Burəbe, ndangi njendo'gi lə'i adi uti ta'de.» ⁴⁰ Ə Jeju el'de

ene: «M'el'se m'adi oyi, re ingi uti ta'de kaa, gaji mbal'gi a singæi sækitø.»

Jeju non tado bebo Jerujalem

⁴¹ Loki Jeju indø dō be ki Jerujalem ndøkba ø un kum'ne oo'n'ø ningø mann non re kum'ø'ti. ⁴² Mann non re kum'ø'ti adi el ene: «Kin ø re døkagilo'gi ki, bone kin, in kaa in gær row lapiya kin ø re a in soti sø'i, nan kum'i te dō'ti el. ⁴³ Ndo'gi ki ngan a rei non kadi njeban'gi læ'i a uløi nan gugi dō'i, a iløi nan ki ta tō row'gi pøti, a uti nu nguy lo kadi a te goto. ⁴⁴ A budi'nu nanga mur mur ki de'gi læ'i. Mbal madi ki kadi de a inyø adi isi dō mad'a'ti goto. Tado kum'i te dō døkagilo'ti ki Luwø re'n kadi ra'n sø'i kin el.»

Jeju me Køy'ti læ Luwø

(Mat 21.12-13; Mrk 11.15-19; Jan 2.13-16)

⁴⁵ Go'ti, Jeju aw ur nati Køy'ti læ Luwø, ilø rø'ne tuwø njelaw nya'gi søm'ti kō. ⁴⁶ Ningø el'de ene: «Ndangi me makitu'ti læ Luwø eyina: “Køy læ'm a in køy kelta ki Luwø, nan ingi, tæli'ø lokiyæ'ø'ti læ njebog'i'gi yo.”»

⁴⁷ Ndo'gi pøti, Jeju ndo de'gi nya me Køy'ti læ Luwø. Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ki njekundo de'gi me be, sangi row kadi n'toli Jeju, ⁴⁸ nan gæri row'ø el, tado bulø de'gi indøi mbi'de maji ngayn go ta'ti li'ø.

20

Tøgi læ Jeju

(Mat 21.23-27; Mrk 11.27-33)

¹ Ndo kare, Jeju sii ndo de'gi nya me Køy'ti læ Luwø, ilø'n mbær Poyta ki maji ningø, kibo'gi læ njekujønyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi ki ngatøgi'gi, tei non rei. ² Loki rei ningø dæji'ø eyina: «El'je adi j'oo, in ki tøgi ki in ra ø isi ra'n nya'gi kin be wa? Ø nan tō a adi ndu'ne ø isi ra'n wa?» ³ Ø Jeju tøl el'de ene: «M'in kaa m'a m'dæji'se ta kare kadi eli m'in. ⁴ In nan ø ulø Jan kadi ra de'gi batøm wa? In Luwø eke in de'gi?» ⁵ Nan tæli mærita dann'de'ti eyina: «Re j'eli'ø j'ene: “In Luwø ø ulø” a dæji'je ene ke ra bann ø j'un me'je j'ad'a el wa? ⁶ A kin ø re j'eli j'ene: “In de'gi ø uløi Jan” ø, bulø de'gi ba pøti a tiløi'je ki mbal tæli'je, tado gæri maji ngayn kadi Jan in njekeltakita Luwø'ti.» ⁷ Be ø tæli eli Jeju toki n'gæri de ki ulø el. ⁸ Ø Jeju ilø de'ti ene: «Re in be ø, m'in kaa m'a m'el'se tøgi ki m'nji m'ra'n nya'gi kin el tō.»

Kujita dō nje ra kulø ndøø nju'ti

(Mat 21.33-46; Mrk 12.1-12)

⁹ Go'ti, Jeju ilə rə'ne elta bulə de'gi me kujita'ti kin ene: «Dingəm kare uwə ndoo nju ningə; do'i tanan'ti ki de'gi ki nje ra kulə nju kadi to rai kulə adi'ə, ə kagilo'ə'ti ə kanyi nan nya'a ningə, ətə aw mbah ki go'ə ngal. ¹⁰ Loki kagilo kujə kandi nju asi ningə, ulə bər lə'ne kare kadi aw taa kandi nya ndoo nju kakin, ki in yan'ne ji njerakulə'ti adi ne. Nan loki bər aw ningə, nje ra kulə'gi, tindəi'ə ngayn, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹¹ Njendoo təl ulə bər ki rangi bay. Nan in kaa, tindəi'ə ge taji'ə ge, ə tuwəi'ə adi təl ki ji'ne kare aw. ¹² Be kaa dingəm kakin təl ulə bər ki nja mutə bay. Ningə in ki nja mutə kin, in kaa nje ra kulə'gi kakin tindəi'ə, adi'ə do, ə tuwəi'ə adi'ə aw. ¹³ Lo kin'ti, be njendoo dəji ta rə'ne ene: «In ri ə kadi m'ra wa. M'a m'ulə ki ngonn'm ki dingəm ki njendigə lə'm ngayn kin. Domaji, a boli gid'ə.» ¹⁴ Nan nje ra kulə nju loki kum'de osi do ngonn'on'ti ningə, elinan ta kin dann'de'ti eyina: «Daro'a inbe kam ə a in nje nya nduwə. Ji təl'i'ə j'adi ndoo nju kin təl nya lə'je!» ¹⁵ Be ə, ndori ngonn kakin uwəi'ə awi si'ə gidi ndoo'ti taga, təl'i'ə. Lo kin'ti Jeju dəji'de ene: Eke dingəm ki be nje ndoo kin a ra se'de bann wa? ¹⁶ A re kadi toko nje ra kulə nju kin kə, ə ində nje ki rangi ta ndoo nju'ti.» Loki de'gi oyi ta ki Jeju el kin ningə, eli eyina: «Jagi, nya kin a ra nya be el.» ¹⁷ Nan Jeju gon'de ba ningə el'de ene: «Ta ki makitu lə Luwə el ene
“Mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə,

In ə təl mbal ki in tōgi kəy*,” kin me'ə in ri ə?

¹⁸ De ki ra ki osi do mbal'ti kin ə, a tətə njəki njəki. A re mbal kin ə osi do'a'ti ningə, de'ə kin a rəkitəi'ə rəkitə rəkitə».

Ta do lambo'ti lə ngar Sejar

(Mat 22.15-22; Mrk 12.13-17)

¹⁹ Njendo ndukun'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi sangi row kadi n'uwəi Jeju low'ə'ti ne, tado gəri maji kadi kujita ki Jeju el kin oji do'de, nan boli bulə de'gi. ²⁰ Be ə, indəi kum'de go Jeju'ti, ningə uləi de'gi madi ki rai rə'de to de'gi ki dana be rə'a'ti. Uləi de rə'a'ti kadi to me ta'ti ki a te ta'a'ti kin ningə, n'uwəi'ə'n'ə n'uləi'ə ji nje konbe'ti ki aw tōgi do'a'ti. ²¹ Ə de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo de'gi, ji gər kadi in njekelta ki rəta'ti taa in njendo nya ki rəta'ti to. Kər kum'de dana goto rə'i'ti, isi ndo de'gi row ki rəta'ti ki nəl Luwə. ²² Ə el'je adi j'oo: In gorow'ə'ti eke in gorow'ə'ti el kadi j'ugə lambo nje konbe kibo Sejar wa?» ²³ Nan Jeju gər kadi ədi kum'ə kare, adi el'de ene: ²⁴ «Tōji m'in silə kare adi'm'in m'oo, ke do nan ə si'ti, ə to nan to ə ndangi'ti wa?» Ningə eli eyina: «In ngar Sejar.»

* 20:17 20.17 Pa'gi 118.22

25 Nga a Jeju el'de ene: «Nya læ Sejar ə adi Sejar, nya læ Luwə ə adi Luwə tɔ.» 26 Lo kin'ti, lo kadi uwəi Jeju ki ta ki ta'a'ti non bulə de'gi'ti goto. Ta ki ilə'de'ti əti'de bol to kəti yo, adi rai ta'de mbo.

Sadusi'gi ki kində lo koy'ti

(Mat 22.23-33; Mrk 12.18-27)

27 *Sadusi'gi ki madi rei rɔ Jeju'ti. Sadusi'gi in de'gi ki nje k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti el. Rei rɔ'a'ti dəji'ə eyina: 28 «Njendo, Moji ndangi ta kin me makitu'ti adi'je ene: "Re de madi, ngonkon'a taa dene, ə ngonkon'a kakin oji ngonni ki dene kakin el bay ə oy ningə, kadi taa dene nduwə kin oji'n ngann'gi kadi tei tor ngonkon'a'ti."† 29 Ningə ki ɔjido ta kin, ngannkon nan'gi in siri. Ki dəkete ta dene, oji'n ngonni el bay ə oy. 30 Ki nja joo re ta dene nduwə kakin, ningə kah'a'ti inbe kakin. 31 Ki nja mutə re in kah'a'ti inbe kakin bay. Adi ngannkon nan'gi ki siri kin, taai dene ki kare kin pəti, ningə oyi adi lo koji ngonni si'ə goto. 32 Ta tɔlta'a'ti, darɔ dene inbe re oy tɔ. 33 Nga ke ndɔ ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, nan dann'de'ti ə dene kakin a in ne'ə wa? Tado in siri pəti taai'ə ne'de'ti.» 34 Jeju el'de ene: «Dɔnangi'ti ne ə dingəm'gi ki dene'gi isi taai nan. 35 Nan de'gi ki Luwə oo'de kadi asi kadi a indəi taa lo koy'ti, kadi sii me bəkon'ti ki sigi, a taai nan dene'ti ki dingəm el nga. 36 Taa a oyi el tɔ, tado a toi to malayka'gi be. In ngann Luwə tado Luwə adi'de indəi taa lo koy'ti. 37 Ningə ta k'el k'ene njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti, Moji inbe elta ar njay dɔ'ti kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti. Loki elta ɔji'n dɔ por ki on me ngan'ti, Moji bar Luwə ene: "Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, ki Luwə læ Jakobi‡." 38 Ningə Jeju ilə dɔ'ti toki Luwə in Luwə læ de'gi ki nje kisi kumngayira, um in Luwə læ njekoy'gi el. Tado takum Luwə'ti de'gi pəti sii ki dɔ'de taa.» 39 Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki nan'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, elta maji ngayn.» 40 Tado sangi kadi n'dəji'ə ta ki rangi el nga.

Kirisiti ki Dabidi

(Mat 22.41-45; Mrk 12.35-37)

41 Jeju dəji'de ta ene: «Ra bann be ə de'gi eli par eyina Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in ngonnkaw Dabidi wa? 42 Tado Dabidi inbe ki dɔ'ne el me makitu Pa'gi'ti ene: "Burəbe Luwə el Burəbe læ'm ene: <Re isi dɔjikol'm'ti ne, 43 biti kadi m'təl njeban'gi læ'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'tiS>."

† 20:28 20.28 Lotum 38.8; Ndukun 25.5-10. ‡ 20:37 20.37 Tekitaga 3.2, 6

§ 20:43 20.43 Pa'gi 110.1

44 «Ə re Dabidi b̄ar Kirisiti De ki Luwə mbət'ə Burəbe ə, ra bann taa Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a in ngonnkaw Dabidi ba par wa?»

*Jeju gangi ta dɔ njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə
(Mat 23.37-39; Mrk 12.38-40)*

45 Jeju el njendo'gi lə'ne takum bulə de'gi'ti ki isi oyi dɔ nyando li'ə ene: 46 «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ njendo ndukun'gi'ti. In de'gi ki ndigi njiyə ki ku ngal, taa ndigi kadi de'gi rai'de lapiya ki bukinan'ti lo kingənan'gi'ti lə bulə de'gi tɔ. Me kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, eke lo nyakuso'ti, a ndigi lo kisi kibo, kete non de'gi'ti. 47 Taai nyamaji'gi lə njengawkoj'gi pəti pəti ji'de'ti, ningə ədi kum de'gi ki kelta ki Luwə ki ginn'ə gangi el, kadi de'gi oyi'de toki n'in de'gi ki maji. Go kulə ra'de'gi'ti ki be kin, Luwə a gangi'n ta ki ngan ngayn dɔ'de'ti utə ndəgi de'gi.»

21

*Kadikare lə njengawkoj ki njendoo
(Mrk 12.41-44)*

1 Jeju un kum'ne isi oo'n njenyakingə'gi ki isi iləi kadikare lə'de me nya kadikare'ti. 2 Ningə oo njengawkoj ki njendoo kare re ki ngann silə joo ilə tɔ. 3 Ə Jeju el ene: «M'el'se toki rɔta'ti, njengawkoj ki njendoo kam ilə kadikare utə ndəgi de'gi pəti. 4 Tado ndəgi de'gi pəti kam, adi bunə nar'gi lə'de, nan njengawkoj kin, me ndoo'ti li'ə, nya ki nanyi ji'ə'ti kadi ra'n ki rɔ'ne ə un ba pəti adi.»

*Jeju elta dɔ kəykawnan'ti lə Juwipi'gi ki a tuji
(Mat 24.1-2; Mrk 13.1-2)*

5 Go'ti, de'gi madi isi elita dɔ Kəy'ti lə Luwə eli eyina in nya ki əti bol ki dum, tado mbal'gi ki ndolo ki rai, ki nya'gi ki de'gi adi Luwə. Nan Jeju el ene: 6 «Nya'gi pəti ki oyi'de kin, ndɔ madi a re non ki mbal kare ki a nanyi kadi isi dɔ mad'a'ti goto; a budi'de mur mur nanga.»

*Nyakoji'gi ki a toji dɔkagilo kon ki a re
(Mat 24.3-8; Mrk 13.3-8)*

7 Lo kin'ti, de'gi kakin dəji Jeju eyina: «Njendo, dɔkagilo ki ra'ti ə nya kin a ra nya wa? Nyakoji ki bann ə a toji kadi de'gi gəri dɔkagilo'ə ki a ra'n nya wa?» 8 Jeju ilə'de'ti ene: «Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, adi de ədi'se el. Tado de'gi ngayn a rei ki tɔ'm, a eli eyina: "M'in ə m'in Kirisiti", ningə dɔkagilo'ə kaa re nga, nan maji kadi uni go'de el. 9 Loka a oyi kah rɔ'gi, de'gi a in ki nan ki rɔ'gi kin, adi bol ra'se el. Tado kadi nya'gi kin a rei kete b̄ay taa, nan a in dɔboy ndɔ tanan'ti non el b̄ay.»

¹⁰ Ə Jeju el'de bəy ene: «Ginn bə madi a aw rə də ginn bə madi'ne'ti, konbə madi a aw rə də konbə madi'ne'ti. ¹¹ Dənangi a yəki, yəki ki əti bol, taa me lo'gi ki dangi dangi, monyi kosi'gi ki nje toko de'gi a osi ge, bo a on ge. Ningə nya'gi ki əti bol ngayn a in ki dərən'ti rei, ki nyakoji'gi ki əti bol.

Dəkagilo kindəkumndoo

(Mat 10.17-22; Mrk 13.9-13)

¹² «Nan kete non nya'gi'ti kin pəti, de'gi a indəi ji'de də'se'ti, a adi'se kon. A awi sese lo kəykawnan'gi'ti lə Juwipi'gi, buki'se dangay'ti a awi sese non ngar'gi'ti ki boi, ki non nje konbə'gi'ti tado lə'm. ¹³ Lo kin'ti, in tarow ki te kadi ingəi ə manyinaji lə'm ki rə'de'ti. ¹⁴ Ningə nya ki kadi indəi də'se'ti ə to kin. Ononyi'se kadi sangi ta madi indəi də'se'ti kete kadi to eli'de manji ta də'se'ti. ¹⁵ Tado m'inbə m'a m'adi'se ta ki gosi ki kadi eli'de. Ningə njəkəsi'se ta a asi kadi awi ki ta madi ki kadi əsi kum yan'se eke kadi manji el. ¹⁶ A oyi kadi baw'se'gi ki kon'se'gi, ki ngannkon'se'gi, noji'se'gi ba pəti, ki madi'se'gi a uni də'se kadi adi de'gi. Ningə a gangi ta koy də de'gi ngayn dann'se'ti. ¹⁷ De'gi pəti a əsi'se ta tado lə'm. ¹⁸ Nan bisi də'se kare kaa a osi kə el. ¹⁹ Ningə in me kuwətəgiba'ti anyi a ingəi kajji.

Tuji ki a te də bebo Jerujalem'ti

(Mat 24.15-21; Mrk 13.14-19)

²⁰ «Loki a oyi njerə'gi iləi nan gugi də Jerujalem kin ningə, kadi in gəri toki dəkagilo tuj'ə in ndəkba. ²¹ Bə ə, de'gi ki sii Jude'ti, kadi anyinan boi ki də mbal'gi'ti, ə kadi nje ki sii me bebo'ti, tei ki taga rangi, ningə kadi de'gi ki isi mu, kadi uri me bebo'ti el. ²² Tado a in ndə gangi ta ki kadi j'in pəti ki Makitu lə Luwə el ta'a a ra nya. ²³ Kumtondoo ki gara goto a in lə dene'gi ki nje səm ki nje kadi mba ngann'gi ili ndə'a'ti non kin. Tado kumtondoo ki ngayn a ra de'gi me be'ti, ki wongi lə Luwə ki a re də de'gi'ti ki me be'ti kin tə. ²⁴ De'gi a toli'de ki kiyəro, a uwəi'de awi se'de bər'ti də be'gi'ti ki dangi dangi. De'gi ki gəri Luwə el a njiyəi də Jerujalem mbisəi'ə mbaraki mbaraki, biti kadi dəkagilo lə'de ki Luwə oji tolta'ne.

Təl Ngonn de

(Mat 24.29-31; Mrk 13.24-27)

²⁵ «Dəkagilo'ə'ti kin, nyakoji'gi a tei kum kadi'ti ge, ki nanyi ge, ki mee'gi ge*. Dənangi'ti, mann ba a in, kah a bar ki taa, adi de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, bol a təl'de. ²⁶ Bol a təl'de adi dadi par par, sii nginəi ta tuji'gi

* 21:25 21.25 Ejay 13.10; Ejəkel 32.7; Juwəl 3.3-4

ki a tei do'de'ti donangi'ti. Tado togi'gi ki doran'ti a ya'ki. ²⁷ Lo kin'ti anyi de'gi a oyi m'in Ngonn de m'a m're me kilndi'ti. M'a m're ki togi p'eti, me kunji'ti ki eti bol†. ²⁸ Loki nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi rai ro'se, ori do'se taa, tado kagilo taa k'ilə taa lə'se in ndəkba.» ²⁹ Ningə Jeju un kujita ndo'n'de nya ene: «Gonyi kagi mbaykote ki ndəgi kagi'gi oyi. ³⁰ Loki mbi'ə ulə ngirə kiti kin ningə, gəri kadi nanyi bar in ndəkba nga. ³¹ Be tə ə, loki oyi nya'gi kin rai nya ningə, maji kadi in gəri toki Konbe lə Luwə in ndəkba. ³² Ningə toki rəta'ti, adi m'el'se, de'gi ki sii ki do'de taa ne kin a oyi tigə el bay ə nya'gi kin p'eti a rai nya. ³³ Doran ki donangi a gotoi ndo madi, nan ta'gi lə'm a toi lo to'de'ti ba biti ki non'ti.

Kisi do nja'ti

³⁴ «Maji kadi sii do nja'se'ti, um adi gon nyakuso ki gon nyakanyi, ki marta ki do nya ki donangi'ti ne uwə me'se adi ndo kin uwə'se nanga bus el. ³⁵ Kadi uwə'se nanga toki bandi a osi'n do kanji'gi'ti kin be el. Tado in nya ki a osi do de'gi'ti p'eti ki donangi'ti. ³⁶ Ningə kadi toi bi el, elita ki Luwə ki dokagilo'gi p'eti kadi to ingəi togi dumi do nya'gi p'eti ki a rai nya kin, ə kadi tei rai ki takum Ngonn de'ti.»

³⁷ Re kada kaa, Jeju ndo nya de'gi me Kəy'ti lə Luwə. A re kondə'ti tə ningə, te aw do mbal'ti ki bari'ə do mbal kagi Buni'gi. ³⁸ Loki lo ti njay tə ningə, bulə de'gi rei me Kəy'ti lə Luwə kadi oyi do ta li'ə.

22

Judası un do Jeju

(Mat 26.1-5, 14-16; Mrk 14.1-2, 10-11)

¹ Nanyi mapa ki hum əd'ə el, ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba*. ² Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njendo ndukun'gi lə Luwə, sangi row kadi n'uwəi Jeju n'toli'ə, nan boli bulə de'gi. ³ Ə Satan ur me Judası'ti ki bari'ə Isikariyoti ki in ki kare mbunə njendo'gi'ti lə Jeju ki dogi gidə in joo. ⁴ Ur me'ə'ti ad'a aw ində ta'ne nan'ti ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo njengəm ta *Kəy lə Luwə, do row'ti ki kadi ulən Jeju ji'de'ti. ⁵ Lo kin'ti, rə nje ki Judası aw ingə'de kakın nəl'de ngayn adi uni mindi'de kadi n'adi'ə nar. ⁶ Judası ndigi do'ti, nga ningə isi sangi row ki to kadi ulən Jeju ji'de'ti ə kadi bulə de'gi oyi lowə el.

Jeju adi rai go Paki

(Mat 26.17-19; Mrk 14.12-16)

† 21:27 21.27 Daniyel 7.13 * 22:1 22.1 Tekitaga 12.1-27

⁷ Ndo kuso mapa ki hum od'ɔ el asi, adi in ndo tol ngann bati'gi tado nyakuso Paki. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər ingi ki Jan ene: «Ai rai go nyakuso Paki kadi j'usoi.» ⁹ Ingi təli dəji'ə eyina: «Loki ra be ə in ndigi kadi j'aw ji ra nyakuso səm'ti wa?» ¹⁰ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Ai, loki isi uri ki me bebo'ti ningə, a təri tanan'ti ki dingəm kare ki oti mann me mbu ndar'ti do'ne'ti ningə, uni go'ə, uri me kəy'ti ki ur'ti. ¹¹ Loki uri go'ə'ti ningə, eli be nje kəy kin eyina: “Njendo ene kadi ji dəji ke kəy ki ra ə kadi n'a n'uso nya Paki'ti ki njendo'gi lə'ne wa?” ¹² Lo kin'ti, de kakin a oji'se me kəy ki boi. Me kəy kin to taa, ki nya'gi pəti me'ti. Lo kin ə a rai nyakuso'ti kadi j'usoi. ¹³ Piyər in ki Jan awi ningə, ingəi nya'gi pəti asi nan toki Jeju eli'n'de kakin, adi rai nyakuso Paki indəi do'a dana.»

Nyakuso lə Burəbe

(Mat 26.26-29; Mrk 14.22-25; 1Ko 11.23-26)

¹⁴ Loki dokadi asi, Jeju in ki njekawkulə'gi sii ta nyakuso'ti. ¹⁵ Ə Jeju el'de ene: «M'ndigi ngayn kadi m'njo nya Paki kin sese bay taa kadi m'ingə kon. ¹⁶ Ningə m'el'se toki rɔta'ti, m'a m'njo sese ki rangi gogi el, biti dokagilo kuso'a'ti me Konbe'ti lə Luwə.» ¹⁷ Go'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra oyo Luwə do'ti, ningə təl'n adi njekawkulə'gi ə el'de ene: «Tai anyinan dann'se'ti, ¹⁸ Tado toki rɔta'ti, m'a m'anyi yiwi kandi nju ki rangi el, biti kadi Konbe lə Luwə re'n.» ¹⁹ Go'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə do'ti, uwə tətəi nan'ti, təl'n adi'de ene: «In kin in darɔ'm, ki in ki kun kadi'se. Tai soi kadi me'se olo'n do'm'ti.» ²⁰ Go nyakuso'ti, Jeju un kəpi yiwi kandi nju, ra toki yan nyakuso kakin be to, ningə el'de ene: «Kəpi kin in kunmindi ki sigi me mosi'm'ti ki a anyi tado lə'se†.

²¹ «Ningə kadi oyi toki de ki a ulə'm ji de'gi'ti, isi ulə ji'ne nan'ti səm me ngo kuso nya'ti ne. ²² Tado Ngonn de a oy toki Luwə oji'n kete, nan kumtondoo in lə de kin ki ulə Ngonn de ji de'gi'ti.» ²³ Lo kin'ti, njekawkulə'gi iləi rɔ'de isi dəjinan ta dann'de'ti ke nan dann'de'ti ə kadi a ra nya ki be kin wa?

Nan a in ki boi?

(Mat 20.24-28, 19.28; Mrk 10.41-45)

²⁴ Go'ti, njekawkulə'gi uləi ngirə manjinan ta'ti ki togi'de eyina ke nan ə a in kibo dann'de'ti wa? ²⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngar'gi ki onyibe do ginn de'gi'ti ki dangi dangi ki donangi'ti ne, rai rɔ'de kadi n'in burəbe'gi do de'gi'ti, taa nje ki togi konbe in ji'de'ti, indəi togi do de'gi'ti kadi bari'de njeramaji'gi lə'de to. ²⁶ Nan ingi, maji kadi rai toki ingi isi

† 22:20 22.20 Tekitaga 24.8; Jeremi 31.31-34

rai kin be el. De ki in ki tɔgi dann'se'ti, maji kadi tɛl rɔ'ne de ki dɔ du'ti, ningɔ kadi de ki njekundo'se, tɛl nje ra kulɔ lɔ'se tɔ. ²⁷ Tado de ki nje kisi ta nya kuso'ti num, de ki nje re ki nyakuso num, dann'de'ti ki joo kin, in ki nje kisi ta nyakuso'ti ɛ in kibo. Ningɔ m'in, m'nji dann'se'ti to nje re ki nyakuso kadi'se. ²⁸ Ingi ɛ in de'gi ki uwɛi tɔgi'se ba sɔ'm me kon'ti. ²⁹ Ningɔ toki Luwɛ ki Bai adi'm Konbe kakin ɛ, m'in m'adi'n'se tɔ. ³⁰ A sɔi ge, anyinan ge sɔ'm me Konbe'ti lɔ'm. Ningɔ a sii dɔ kumbɔr gangi ta'gi'ti kadi gangi ta dɔ ginn kaw Isirayel'ti ki dɔgi gidɛ in joo.»

Jeju el toki Piyɛr a manji ta gɔr'ne

(Mat 26.31-35; Mrk 14.27-31; Jan 13.37-38)

³¹ Jeju el Simon ene: «Simon, Simon, Satan dɔji tarow kadi n'siyɔ'se toki de a siyɔ'n ko me yatiya'ti be. ³² Nan m'in, m'elɛta ki Luwɛ tado'i, kadi ilɔ kunme lɔ'i kɔ el. Ningɔ loki a tɛl ki rɔ'm'ti, maji kadi ulɔ dingɛm me ngannkon'i'gi'ti tɔ.» ³³ ɔ Piyɛr el Jeju ene: «Burɔbe, m'nji dɔ nja'm'ti kadi re in dangay kaa m'a m'aw sɔ'i nan'ti. A re in koy kaa m'a m'oy sɔ'i.» ³⁴ ɔ Jeju el'ɛ ene: «Piyɛr, adi m'el'i, bɔne inbe kin, kunɔ kunjɔ non el bɔy ɛ, a manji ta nja mutɔ toki in gɔri'm el.»

Nar, ki bɔl, ki sa

³⁵ Jeju el njendo'gi ene: «Loki kete m'ulɔ'se ki kanji kadi uni nar, eke bɔl, eke sa nja'se kin nya madi du'se wa?» ɔ ilɔi Jeju'ti eyina: «Jagi, nya madi du'je el.» ³⁶ Nga ɛ Jeju el'de ene: «Ningɔ ki ngosine kin, de ki aw ki nar ningɔ kadi un ji'ne'ti, in ki aw ki bɔl ɛ kadi un ji'ne'ti. A kin ɛ re de madi aw ki nya kati el ɛ kadi ɔr ku ki rɔ'ne'ti law kadi ndogi ɛ inyɛ nar'a ndogi'n nya kati kare uwɛ ji'ne'ti. ³⁷ Adi m'el'se, maji kadi nya ki makitu lɔ Luwɛ el ta'a ene: "Tudɔi'ɛ dann njeramajel'gi'ti," kin ra nya. Ningɔ nya ki kadi a re dɔ'm'ti, a ra nya.» ³⁸ Njendo'gi eli'ɛ eyina: «Burɔbe, nya kati ɛ in joo kin.» Anyi el'de ene: «In be kin asi.»

Jeju elɛta ki Luwɛ dɔ mbal kagi Buni'gi'ti

(Mat 26.36-41; Mrk 14.32-38)

³⁹ Go'ti Jeju te, ningɔ toki isi ra'n kete kete, un tarow isi aw ki dɔ mbal kagi Buni'gi'ti. Njendo'gi li'ɛ uni go'ɛ. ⁴⁰ Loki rei tei dɔ mbal'ti, Jeju el njendo'gi ene: «Elita ki Luwɛ, kadi osi me nyanan'ti el.» ⁴¹ Anyi ɔr rɔ'ne sanyi nden, ningɔ ɔsi mɛkɛsi'ne nanga, elɛta ki Luwɛ ene: ⁴² «Bai, re in ndigi ɛ, ɔsi kɔpi kon kin ngɔrɛngi kɔ rɔ'm'ti. Nan k'in ɛ kadi in kigo ndigi'ti lɔ'm el, nan kadi ndigi'ti lɔ'i taa.» ⁴³ Lo kin'ti non be, malayka kare in dɔran'ti re ad'a tɔgi. ⁴⁴ Metuji ra Jeju,

il'ə nanga el, adi elta ki Luwə ki tōgi'ne, tut'ə tosi nanga dogro dogro to kōr mosi be.

⁴⁵ Go kelta'ti ki Luwə, Jeju ində taa, təl re rō njendo'gi'ti ningə, ingə'de, isi toi bi ki me kon. ⁴⁶ Ə el'de ene: «In ri ə! isi to'i bi inbe biti wa? Indəi taa, ə elita ki Luwə, kadi osi me nyanan'ti el.»

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-55; Mrk 14.43-49; Jan 18.3-11)

⁴⁷ Loki Jeju a elta ba bay ningə, kuti de'gi tei non isi rei. Judasi, ki in ki kare dann njendo'gi lə Jeju ki dōgi gidə in joo ə in non'de'ti. Re ki rō Jeju'ti kadi n'uwə ki rō'ne'ti. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «In Judasi ki kuwə ki a uwə Ngonn de ki rō'i'ti ə a ulə'n'n'ə ji de'gi'ti!»

⁴⁹ Loki nje njiyə ki Jeju oyi nya'gi ki ra ra nya be ningə, dəji Jeju eyina: «Burəbe, maji kadi ji tugə'de ki nya kati eke kadi ji ra bann?» ⁵⁰ Ningə low'ə'ti non, ki kare dann'de'ti ər kiyə tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dōjikəl'ə'ti bati gangi. ⁵¹ Nan Jeju el'de ene: «Asi be nga, inyəi'de adi rai.» Ningə ulə ji'ne ədi'n mbi paja kakin, adi mbi'ə təl to maji gogi. ⁵² Go'ti, Jeju un ta el kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njengəm ta Kəy lə Luwə, ki ngatōgi'gi ki rei ki dō'a'ti ene: «To to nya ki m'in njebogi ə, rei ki kiyə'ə'gi ki gəl'gi kadi uwəi m'in be? ⁵³ Ndo'gi pəti, m'in sese nan'ti nati Kəy'ti lə Luwə, nan uwəi m'in el, ningə in ndə lə'se bone, in ndə ki kadi tōgi'gi ki majel ədi rō'de me lo ki diw'ti.»

Piyər manji ta gər Jeju

(Mat 26.57-27.1; Mrk 14.53-15.1; Jan 18.13-27)

⁵⁴ Lo kin'ti, uwəi Jeju, awi si'ə, uri si'ə kəy lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Piyər njiyə sanyi nden, ningə un go'de isi aw se'de. ⁵⁵ De'gi iləi por tambalo'ti, sii ta'ti, adi Piyər aw si ta'ti se'de. ⁵⁶ Ningə ngonn ki dene kare ki nje ra kulə me kəy'ti, oo Piyər isi kunji por'ti, ə ində manj'a ba, ningə el ene: «In ki isi kin kaa, kete in si'ə tō.» ⁵⁷ Nan Piyər manji ene: «Dene, m'gər'ə el.» ⁵⁸ Ə nden go'ti ə de ki rangi oo Piyər, ningə təl el bay ene: «In kaa in dann de'gi'ti li'ə tō.» Nan Piyər ilə de'ti kakin ene: «Jagi, m'in se'de el.» ⁵⁹ Biti asi kadi kare go'ti, ningə de ki rangi təl re dō'ti bay ene: «Ki rōta'ti, dingəm kin kete in si'ə tō, tado in de ki Galile'ti.» ⁶⁰ Ə Piyər ilə'ti ene: «Dingəm, m'gər me ta lə'i ki ge kadi el kin el.» Anyi tanan'ti non inbe ki Piyər isi elta ta'ne'ti ba bay ningə, kunə kunjə non. ⁶¹ Low'ə'ti non, Burəbe ilə rəti gon Piyər, ningə me Piyər olo dō ta'ti ki ndəki Burəbe el'ə ene: «Bone inbe kin, kete bay taa kadi kunə

kunjə non, a manji ta nja mutə ene gəri'm el§.» ⁶² Piyər ində lo te taga ki mann non ki tingə kum'ne'ti.

De'gi taji Jeju, tindəi'ə
(Mat 26.67-68; Mrk 14.65)

⁶³ De'gi ki njengəm Jeju, mboi si'ə ge, tindəi'ə ge. ⁶⁴ Anyi dɔi kum'ə ə eli eyina: «Nan ə Indəi wa, in elta ki ta Luwə'ti ə ndon ndil adi j'oo!» ⁶⁵ Taa nyataji'gi ki rangi ngayn tei ta'de'ti ki rɔ'a'ti.

Jeju ra non njegangi ta'gi'ti lə Juwipi'gi
(Mat 26.59-66; Mrk 14.55-64; Jan 18.19-24)

⁶⁶ Loki lo ti ningə, ngatɔgi'gi lə Juwipi'gi, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njendo ndukun'gi, ingəi nan, awi ki Jeju non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi, ⁶⁷ ningə eli'ə eyina: «Re in ə in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə ə el'je adi j'oo.» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'el'se kaa a uni me'se adi'm'in el. ⁶⁸ Taa re m'dəji'se ta kaa a iləi'm'in'ti el tɔ. ⁶⁹ Ningə ki ji ra'n tanan'ti ne kin, ulə ngirə bone kin, Ngonn de a isi dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi nga.» ⁷⁰ Anyi pəti dəji'ə eyina: «Adi in ngonn lə Luwə wa?» Ə Jeju el'de ene: «Inbe'gi eli ki ta'se toki, m'in Ngonn lə Luwə.» ⁷¹ Lo kin'ti, eli eyina: «In kin ji sangi kadi de madi ki rangi el taa dɔ'a'ti bay wa? J'inbe'gi j'oyi ta ki ta'a'ti inbe ki mbi'je ne nga kin.»

23

Jeju ra non ngar Pilati'ti
(Mat 27.2, 11-14; Mrk 15.1-5; Jan 18.28-38)

¹ Go'ti, indəi taa pəti awi ki Jeju non Pilati'ti. ² Ningə lo kin'ti, iləi rɔ'de isi indəi taa dɔ Jeju'ti eyina: «Dingəm kam j'ingə isi sulə de'gi kadi buki'de mu. El'de kadi ugəi lambo ngar Sejar el. Taa ra dɔ'ti non el bay toki n'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, n'in ngar.» ³ Ə Pilati dəji Jeju ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» Ningə Jeju ilə'ti ene: «In ta ki te ta'i'ti.» ⁴ Lo kin'ti, Pilati el de'gi kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bulə de'gi ene: «M'ingə nya madi ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ dingəm'ti kin el.» ⁵ Nan uwəi ta'de ngan eyina: «In nje sulə de'gi ki nyando lə'ne kadi tanyi rɔ. Un dɔnangi ki Jude ba pəti, ulə ngirə Galile'ti biti te'n rɔ'je'ti ne kin.»

Jeju a non Erodi'ti

⁶ Loki Pilati oo ta ningə dəji ene ke dingəm kin in de ki Galile'ti wa? ⁷ Ə loki oo kadi Jeju in ginn konbe'ti lə Erodi ningə, ulə si'ə adi Erodi ki dɔkagilo'ə'ti kin in Jerujalem'ti

non tɔ. ⁸ Loki Erodi oo Jeju ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn tado mayinu ə isi sangi kadi n'oo Jeju ɔji'n dɔ ta li'ə ki de'gi isi eli. Erodi ində me'ne'ti kadi Jeju a ra nyakɔji'gi ad'a oo. ⁹ Ə dəj'ə ta'gi ngayn, nan Jeju il'ə'ti el. ¹⁰ Kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki njendo ndukun'gi in non, isi tiləi ta dɔ Jeju ti ki tɔgi'de. ¹¹ Erodi in ki njerɔ'gi lə'ne kidi Jeju, mboi si'ə, ningə uləi ku ki maji ngayn rɔ'a'ti, nan təl ulə si'ə rɔ Pilati'ti gogi. ¹² Ndo'a'ti non, Erodi in ki Pilati ki kete in njeban'gi lə nan, təli madi nan'gi.

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(Mat 27.11-26; Mrk 15.1-15; Jan 18.39-19.16)

¹³ Pilati bər kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njekundo bulə de'gi, ¹⁴ el'de ene: «In rei ki dingəm kin adi m'in eyina in nje sulə de'gi buki'de mu, nan me ta'ti ki m'dəj'ə non'se'ti ne kin, m'ingə nya ki majel ki səki'ə'n'ə, ki asi kadi m'gangi'n ta dɔ'a'ti el. ¹⁵ Erodi kaa ingə nya madi el tɔ, tado təl ulə si'ə rɔ'je'ti gogi. Nya ki asi kadi de tol'ə'n'ə goto. ¹⁶ Be ə, m'a m'adi indəi'ə par ə m'a m'inyə taa.» [¹⁷ Tado dɔ bal'gi pəti, lo ra nanyi Paki'ti, maji kadi Pilati ɔr de kare dangay'ti adi'de.]

¹⁸ Nan de'gi pəti uni ndu'de ki taa eyina: «In tol'ɔ kɔ ə ɔr Barabasi adi'je.» ¹⁹ Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai dɔ nje konbɛ'ti, ki tado təl ki təl de.

²⁰ Ningə toki Pilati ndigi'n kadi n'inyə'n Jeju taa, təl dəji'de ta dɔ'ti bay. ²¹ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eyina: «Bər'ə kagidəsi'ti, bər'ə kagidəsi'ti.»

²² Pilati re se'de dɔ'ti bay ki nja mutə ene: «In ri ki majel ə dingəm kin ra wa? M'ingə nya madi rɔ'a'ti ki asi kadi de tol'n'ə el, adi m'a m'adi indəi'ə ki ndəy hawlay par ə m'a m'inyə taa.» ²³ Nan ingi rai dɔ ndu'de'ti, uni ndu'de ki taa, elita ki tɔgi'de ngayn utə ki kete kadi bəri'ə kagidəsi'ti to bər inbɛ. Ndu'de ɔr lo hɔm. ²⁴ Be ə Pilati un ndu'ne kadi ra nya ki bulə de'gi ndigi. ²⁵ Adi ɔr Barabasi ki ndigi kadi ɔr'ɔ, adi'de. Barabasi in de ki uwəi'ə dangay'ti tado wongi ki de'gi rai dɔ nje konbɛ'ti, ki tado təl ki tol'de. Nga ningə ulə Jeju ji njerɔ'gi'ti kadi rai si'ə nya ki me ndigi'ti lə bulə de'gi.

Awi ki Jeju ki lo bər'ə kagidəsi'ti

(Mat 27.32; Mrk 15.21)

²⁶ Loki njerɔ'gi isi awi ki Jeju ningə, ingəi Simon, de ki Sirenn'ti, ki in mu, ningə indəi kagidəsi lə Jeju dɔ'a'ti, adi otɔ go'ə'ti. ²⁷ Bulə de'gi ngayn uni go Jeju. Dene'gi indəi kadi'de nonyi, ndingəi rɔ'de tado li'ə. ²⁸ Be ə, Jeju yəti kum'ne ki dɔ'de'ti, el'de ene: «Dene'gi ki Jerujalem, nonyi

m'in el, nan kadi nonyi rɔ'se inbe'gi, ə nonyi ngann'se'gi.
²⁹ Tado ndo a re non kadi de'gi a eli eyina: "Majikur in do kuji dene'gi'ti, in do nje'gi'ti ki oji ngonn ndo kare el, ki ulai mba ta ngonn'ti el." ³⁰ Lo kin'ti non be, de'gi a eli mbal'gi eyina: "Tosi do'je'ti!" ə a eli do gadi'gi eyina: "Iyə do'je'!"
³¹ Kin ə de ra kagi ki mbol be ningə, kagi ki tuti taa yan'a a to bann wa?»

³² Lo kin'ti, rei ki kaya'gi ki nje tol nya joo kadi toli'de nan'ti ki Jeju.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(*Mat 27.33-44; Mrk 15.22-32; Jan 19.17-24*)

³³ Loki rei tei lo'ti ki bəri'ə «Ka do de» ningə, njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti, low'ə'ti non. Taa bəri kaya'gi ki joo kakin nan'ti ki Jeju do kagidəsi'ti to: bəri ki kare dojikol'ɔ'ti, ə bəri ki nungi dojigəl'ə'ti to. ³⁴ Ningə Jeju el ene: «Bai, adi me'i sol do'de'ti, tado gəri nya ki ra rai kam el.» Non be, njero'gi tugəi kiri mbara do ku'ti li'ə lowəi nan. ³⁵ Bulə de'gi rai ra gonyi'de, ningə njekundo Juwipi'gi uwəi Jeju kogi eyina: «Aji ndəgi de'gi ənn ə, kadi aji rɔ'ne inbe adi j'oo to, toki re in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə†.» ³⁶ Njero'gi kakin agi ki rɔ Jeju'ti, mboi si'ə, ningə adi'ə yiwi kandi nju ki masi kad'a anyi‡. ³⁷ Ningə eli'ə eyina: «Re in ngar lə Juwipi'gi ə, aji rɔ'i inbe adi j'oo.» ³⁸ Ningə ndangi ta me nya'ti, bəri taa do Jeju'ti eyina: «In kam in ngar lə Juwipi'gi.»

³⁹ Ningə baw kaya kare ki bəri'ə do kagidəsi'ti taji Jeju ene: «In el ə ene in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə wa? Aji rɔ'i inbe, ə aji'je sə'i to.» ⁴⁰ Nan in ki nungi ndangi madi'ne ene: «In ki ra ingə ko kon ki kare inbe kin, in bol Luwə el wa? ⁴¹ Ki oji do'je, in low'ə'ti, tado in nya ki j'inbe ji duw ə ji tėti kanda, nan in, nya madi kare ki majel ki ra goto.» ⁴² Ningə in ki nje kol ki madi'ne kakin təl el Jeju ene: «Jeju, ndo ki a re to ngar ə, adi me'i olo do'm'ti.» ⁴³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'i, bone inbe kin a in sə'm nan'ti me Paradisi'ti lə Luwə.»

Koy Jeju

(*Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Jan 19.28-30*)

⁴⁴ Kadi kaw ki jam do be'ti be, ə lo diw ndul kururu donangi'ti biti kadi ki mutə ki losol'ɔ. ⁴⁵ Kadi ur dana, de oo'ə el nga ningə ku ki gangi lo ki me Kəy'ti lə Luwə gangi dana joo§. ⁴⁶ Ningə Jeju un ndu'ne ki taa ene: «Bai, m'inyə ndil'm me ji'i'ti.» Ningə go ta'ti kin par ə kon'a te. ⁴⁷ Loki kibo lə kuti njero'gi ki bu oo nya'gi ki rai nya kin be ningə,

* 23:30 23.30 Oje 10.8 † 23:35 23.35 Pa'gi 22.8-9 ‡ 23:36 23.36 Pa'gi 69.22

§ 23:45 23.45 Tekitaga 26.31-33

ulə tɔji dɔ Luwə'ti ə el ene: «Toki rɔta'ti, de kin in de ki dana.»⁴⁸ Bulə de'gɪ ki in lo nya'ti kin, loki oyi nya ki ra kin ningə, tɔli be'gɪ lə'de ki kadi'de ki kində, ndingəi rɔ'de.⁴⁹ De'gɪ pəti ki gəri Jeju ki dene'gɪ ki in si'ə Galile'ti, rai sanyi indəi kum'de ra oyi nya'gɪ ki isi rai nya.

Kulə Jeju be ninn'ti

(*Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Jan 19.38-42*)

⁵⁰ Lo kin'ti non be ə, dingəm kare ki tɔ'a nan Jisepi in non re. Jisepi in ki kare dann njegangɪ ta'gɪ'ti lə Juwipi'gɪ, in de ki maji, in de ki dana,⁵¹ adi nya'gɪ ki ki madi'gɪ dɔ'i nan'ti ə rai kin, in ndigi se'de dɔ'ti el. Jisepi in de ki Arimate'ti, ki in bebo lə Juwipi'gɪ. In sii nginə ta Konbe lə Luwə.⁵² Jisepi aw rɔ Pilati'ti, dɔj'ə ninn Jeju.⁵³ Be ə, aw risi ninn Jeju dɔ kagidəsi'ti, re'n nanga, dolo ki ku dolo ninn, ningə aw ilə me be ninn'ti ki rai kadi mbal'ti. In be ki de ilə ninn'ti el bay.⁵⁴ Ndɔ'a'ti kin, in ndɔ ki de'gɪ isi ɔsi nja nya'gɪ nan'ti, tado lo ti par ə a in ndɔ kɔrkon.⁵⁵ Dene'gɪ ki in ki Jeju Galile'ti nu, rei si'ə, ndolei go Jisepi. Awi gonyi be ninn ki kadi iləi Jeju'ti kakin, ə oyi ke tanan bann ə iləi ninn'ə'ti wa.⁵⁶ Go'ti, tɔli awi be, indəi dɔ hu kagi ki ətɪ mbi, nan'ti, tado kɔy rɔ ninn Jeju'ti. Ningə ndɔ kɔrkon, uwəi kɔr rɔ'de toki mbərkikində el'n*.

24

Jeju ində taa lo koy'ti

(*Mat 28.1-8; Mrk 16.1-8; Jan 20.1-13*)

¹ Ndɔ Dɔmasi ki sin ba, dene'gɪ awi dɔbadi'ti ki hu kagi ki ətɪ mbin ki indəi dɔ'a dana tado kɔy rɔ ninn Jeju'ti.² Loki awi ningə, ingəi mbal ki uti ta be ninn kakin, de nduguru'ə rangi.³ Lokɪ uri me be ninn'ti ningə, oyi ninn Burəbe Jeju, el.⁴ Low'ə'ti non, gəri nya ki kadi rai el, ningə nyi dingəm'gɪ joo ki uləi ku ki ndole rɔ'de'ti, tei bus ki rɔ'de'ti.⁵ Bol tɔl dene'gɪ kin, adi uləi dɔ'de ki nanga, nan dingəm'gɪ kakin eli'de eyina: «Ra bann ə isi sangi de ki isi kumngayira dann njekoy'gɪ'ti wa?»⁶ Goto ne, ində taa lo koy'ti. Ningə maji kadi, adi me'se olo dɔ ta'ti ki el'se loki in'n Galile'ti bay kin.»⁷ El ene: «Maji kadi de'gɪ a uləi Ngonn de ji njeramajel'gɪ'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti, ningə go'ti, a ində taa lo koy'ti ki ndɔ ki nja mutə tum ginn'ə ndɔ koy'o'ti.»⁸ Lo kin'ti, me'de olo dɔ ta'ti ki Jeju el.⁹ Be ə, loki tɔli dɔbadi'ti, rei ɔri poy nya'gɪ kin njendo'gɪ ki dɔgi gidə in kare ki ndəgə'gɪ pəti adi'de oyi.¹⁰ Nje kɔr poy nya kin kadi njekawkulə'gɪ oyi in Mari ki Magidala num, Jann num,

* 23:56 23.56 Tekitaga 20.10; Ndukun ki nja joo 5.14

Mari ki kon Jaki num, ki ndəgi dene'gi ki in se'de. ¹¹ Nan njekawkulə'gi oyi ta kin to ta nii adi tai ta lə dene'gi kakin el. ¹² Lo kin'ti non Piyər ə ində ki ngodi, aw ilə kəti'ne be ninn'ti ningə, oo ta ku'gi ki doloi ninn par ə rai nanga. Nya kin ndəji Piyər ngayn, loki isi təl ki be.

*Jeju ingə njendo'gi joo də row'ti ki kaw Emawusi
(Mrk 16.12-13)*

¹³ Ndo'a'ti inbe kakin, njendo'gi joo isi awi ngonn be'ti kare ki bari'ə Emawusi, ki a asi kulə metər dəgi gidə in kare ki bebo ki Jerujalem. ¹⁴ Njendo'gi ki joo kakin, ra elinan ta də nya'gi'ti ki ra nya kakin. ¹⁵ Ningə loki ra elinan ta, ra manjinan'ti kakin ningə, Jeju te uwə se'de row. ¹⁶ Nan kum'de uti də'a'ti adi gəri'ə el. ¹⁷ Ə Jeju dəji'de ene: «In ri ə ra manjinan ta də row'ti be wa?» Ningə təli rai lokati, kum'de diw kururu. ¹⁸ Ningə ki kare dann'de'ti ki tə'a nan Kilewopasi el Jeju ene: «In ki kariba par ə in de ki isi Jerujalem'ti ne ki kanji kadi oo poy nya'gi ki rai nya me ndə'gi ki ne kin.» ¹⁹ Ə təl dəji'de ene: «In ri ə ra nya wa?» Ə iləi'ə'ti eyina: «Nya ki ra nya oji'n də Jeju ki Najareti'ti, ki in njekeltakita Luwə'ti ki aw ki təgi ngayn. Aw ki təgi me kuləra'ne'ti num, me ta kel'ne'ti num, non Luwə'ti ki non de'gi me be'ti. ²⁰ Nan kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi, ki njekundə'gi lə'je, uwəi'ə, uləi'ə ji de'gi'ti kadi gangi ta koy də'a'ti, ə bəri'ə də kagidəsi'ti. ²¹ J'in j'oo kadi in ə in de ki kadi a taa Isirayel'gi ilə'de taa. Ningə me nya'gi'ti kin pəti, bone ə in ndə ki nja mutə ki nya'gi kin rai nya. ²² Nan nya kare, dene'gi madi ki me kuti'ti lə'je re eli'je nya ki ndəji'je ngayn. Tei ki ginn lo ba awi dəbadi'ti, ²³ nan oyi ninn'ə el, ningə təli rei eli'je toki malayka'gi tei rə'de'ti eli'de toki ra ki də'ne taa. ²⁴ Ə mad'i'je'gi madi awi dəbadi'ti ningə, oyi nya'gi toki inbe ki dene'gi eli. Ningə inbe taa, de oo'ə el.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'de ene: «In de'gi ki nyagər lə'se goto, ngan sese kadi uni me'se kalangi ba adi de'gi ki njekeltakita Luwə'ti! ²⁶ Maji kadi Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a ingə kon be ta kadi a ingə'n təbar lə'ne.» ²⁷ Be ə, ulə ngirə də ndukun'ti lə Moji ki də de'gi'ti njekeltakita Luwə'ti pəti, ɔr'n'de ginn Makitu'gi lə Luwə pəti ki elta ki də Jeju'ti.

²⁸ Loki indəi də be ki isi awi'ti ndəkba ningə, Jeju ra də kum'ne to nya ki a aw ki kete be. ²⁹ Ə gangi'ə eyina: «Kadi ur nga, adi lo diw, ənn ə isi nangi rə'je'ti.» Be ə, to aw se'de lo kisi de'ti. ³⁰ Loki isi ta nya kusə'ti se'de, un mapa, njangi də'a, ningə uwə tətə nan'ti, ningə təl'n adi'de. ³¹ Lo kin'ti nga a, kum'de te adi gəri'ə toki in Jeju, nan low'ə'ti non, Jeju tənn jipi adi oyi'ə el. ³² Ə təli isi elinan eyina: «Loki isi

el'je ta dɔ row'ti, isi ɔr'je ginn nya'gi ki ndangi me Makitu'gi læ Luwə kin, to to nya ki in por ə isi on me'je'ti be el wa.»

³³ Ningə low'ə'ti non, indəi taa, təli iləi dɔ'de kaw Jerujalem gogi. Awi ingəi njendo'gi ki dɔgi gidə in kare ki ndəgə'gi ki go'de'ti kawinan sii. ³⁴ Ə pəti eli njendo'gi ki joo kakin eyina: «In ta ki rɔta'ti kadi Burəbe ində lo koy'ti! Te ingə Simon, adi Simon oo'ə ki kum'ne!» ³⁵ Lo kin'ti, njendo'gi ki joo, iləi rɔ'de ɔri'de ginn nya'gi ki ingə'n'de dɔ row'ti ə el'de, ki gər ki gəri Jeju lo təti mapa'ti.

Jeju ɔji rɔ'ne njendo'gi lə'ne
(Jan 20.19-23)

³⁶ Loki si elinan ta ba bay ningə, Jeju inbe te bus dann'de'ti, el'de ene: «Lapiya in sese.» ³⁷ Lo kin'ti, bol tɔl'de, ndil'de te. Məri kadi in ndil ə n'oyi'ə wa ənn. ³⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ra bann ə ndil'se goto ge, me'se tɔsi ge be wa? ³⁹ Gonyi ji'm'gi, ki nja'm'gi kin oyi. Ndil aw ki da'ne ge, ki singə'ne ge toki oyi m'in kin el.» ⁴⁰ Lo kin'ti, tɔji'de ji'ne ge, ki nja'ne ge adi'de oyi. ⁴¹ Rɔnel dum dɔ njendo'gi ki lo kadi uni me'de goto bay. In nya ki əti'de bol ki dum. Ə Jeju dəji'de ene: «Awi ki ngonn nyakusɔ ne wa?» ⁴² Ningə adi'ə ngonn dow kanji ki ndaw. ⁴³ Ə Jeju taa, sɔ takum'de'ti.

⁴⁴ Ningə go'ti, el'de ene: «Ta'gi ki ndəki m'el'se loki m'in sese bay ə to kin: Ndəki m'el'se toki, nya'gi pəti ki ndangi me ndukun'ti læ Moji ge, ki me ta'ti læ njekeltakita Luwə'ti, ki me pa kosi'ti kin, maji kadi a tɔlita'de be.» ⁴⁵ Lo kin'ti nga ə, Jeju adi'de kur dɔ'de, adi gəri me Makitu læ Luwə. ⁴⁶ Ningə el'de ene: «In ta ki ndangi kete, toki m'in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə m'a m'ingə kon, de'gi a tɔli m'in, ningə go'ti, m'a m'ində taa dann njekoy'gi'ti ki ndɔ ki nja mutə tum ginn'ə ndɔ koy'm'ti*». ⁴⁷ De'gi a iləi mbər ki tɔ'm, ulə ngirə Jerujalem'ti, biti ki rɔ ginn de'gi'ti pəti, kadi de'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'de kɔ tɔ. ⁴⁸ Ningə ingi in nje mannaji kin. ⁴⁹ Ki ɔjido'm, m'a m'ulə ki nya ki Bai un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi'se kin. Ningə a sii bebo'ti ne biti kadi tɔgi ki in dɔran'ti re dɔ'se'ti bay ta.»

Jeju aw dɔran'ti
(Mrk 16.19-20; KNK 1.9-14)

⁵⁰ Go'ti, Jeju aw ki njendo'gi lə'ne ndəkba kadi be'ti ki Betani, ningə ɔy ji'ne ki taa, njangi dɔ'de. ⁵¹ Loki njangi dɔ'de ningə, inyə'de ə ɔr rɔ'ne kɔ rɔ'de'ti, ningə uni'ə awi si'ə dɔran'ti. ⁵² Lo kin'ti non, njendo'gi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti, ningə təli gogi Jerujalem ki rɔnel ngayn.

* 24:46 24.46 Ejay 53; Oje 6.2

⁵³ Dɔkagilo'gi pəti, in ginn Kəy'ti lə Luwə, uləi tɔji dɔ Luwə'ti.

Poyta ki maji ki Jan ndangi Ta ki do Poyta'ti ki maji ki Jan ndangi

Poyta ki maji ki Jan ndangi toji Jeju toki in Ta læ Luwə ki to biti ki non'ti. Ta kakin «təl de ki isi dann'je'ti» (1.14). Jeju te ki do togi læ'ne, ki tobar læ'ne ki in'n Luwə ki gorow læ nya'gi ki dum ra ki in ra'de ki bari'de nyakoji'gi ningə ndo nya do'ti ar njay to (2-12). Go'ti Jeju elta ki doboy'ti njendo'gi læ'ne (13-17) do kuwə'ti ki de'gi a uwəi'ə, dəji'ə ta, bəri'ə kagidəsi'ti ningə a te lo koy'ti (18-20). Elita nya'gi kin pəti be kadi to uni me'se adi toki Jeju in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn Luwə; ningə re uni me'se adi'ə ə, a ingəi kaji ki takul'ə (20.31).

Makitu Poyta ki maji ki Jan ndangi to dangi ki ndөгə'gi, be ə Jan elta əsi'n kagi do kulə'gi'ti ki Jeju ra'de Jurden ki Galile. Jan un nya'gi ki ji gəri'de maji toki mann, mapa, nje ngəm bati'gi ki nyakul'gi li'ə, nju ki kanda'gi, kadi or ginn rəta'gi kigo ndil'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-18. Jan Batisi ki njendo'gi læ Jeju ki dokete 1.19-51. Kulə'gi ki Jeju ra'de taga takum de'gi'ti 2-12. Ta'gi ki Jeju el njendo'gi læ'ne taa inyə'n'de 13-17. Kon ki koy læ Jeju 18-19. Kində taa lo koy'ti ki te ki Jeju te bus toji rə'ne adi oyi'ə 20-21.

Jeju in ta ki in rə Luwə'ti

¹ Lotumginn nya'gi'ti pəti, de ki in ta in non nga,
De ki in ta in nan'ti ki Luwə,
De ki in ta in Luwə.

² Lotumginn nya'ti, de ki in ta in nan'ti ki Luwə.

³ In ə Luwə un'ə ra'n nya'gi pəti.

Nya ki Luwə ra'a ki kanj'a in goto*.

⁴ De ki in ta kakin ə in nje kadi de'gi sii ki do'de taa.

Ningə kisikidətaa ki in rə'a'ti kin ə in kunji do de'gi'ti ki dənangi'ti ne.

⁵ Kunji unji do lo ki diw'ti,

nan lo ki diw uwə kunji kakin ki rə'ne'ti el.

⁶ Luwə ulə de kare ki to'a nan Jan ad'a re.

⁷ Re to nje mannaji kadi mannaji læ kunji,

* 1:3 Lo tum ginn nya'gi 1.3; Pa'gi 33.6, 9

Kadi de'gi pəti uni me'de adi kunji ki takul'ə.

⁸ Jan in kunji el, nan in nje mannaji lə kunji.

⁹ De ki in ta kin in ə in kunji ki rəta'ti.

Kunji ki rəta'ti ki re dənangi'ti ne,
unji də de'gi'ti pəti.

¹⁰ De ki in ta in dənangi'ti ne.

Ningə in ə Luwə un'ə ində'n de'gi ki dənangi'ti ne,
nan de'gi ki dənangi'ti ne gəri'ə el.

¹¹ De ki in ta kin re dann de'gi'ti li'ə,
nan de'gi li'ə uwəi'ə ki rə'de'ti el.

¹² Nga ningə, nje ki uwəi'ə ki rə'de'ti,
Adi in nje ki uni me'de adi'ə, adi'de togi kadi təli ngann'gi
lə Luwə.

¹³ Təli ngann'gi lə Luwə, kigo koji'ti ki mosi toki de'gi isi oji
nan kin el num,

Kigo ndigi'ti lə de el num, nan in Luwə inbe ə ra adi təli
ngann'a'gi.

¹⁴ De ki in ta, təl darə de ki rəta'ti,
Uwə lo kisi dann'je'ti.

Memaji, ki nya ki rəta'ti rosi me'ə.

J'in j'oo toji li'ə. In toji ki Ngonn ki kar'ne ba ingə ki rə
Baw'ne'ti.

¹⁵ Jan un ndu'ne ki taa, mannaji li'ə ene:

«In ə in de ki m'elta li'ə kete m'ene:

“De ki a re go'm'ti, in kibo də'm'ti,

Tadə in isi ki də'ne taa kete non'm'ti.”

¹⁶ «J'ingi pəti, j'ingəi nya maji ki in rə'a'ti, kigo memaji'ti
li'ə.

Adi'je majikur ki əsi go nan go nan.

¹⁷ Luwə adi'je ndukun ki gorow lə Moji†,

Nan memaji ki nya ki rəta'ti rei ki gorow lə Jeju Kirisiti.

¹⁸ De ki oo Luwə goto, nan Ngonn ki kar'ne ba,

Ki in Luwə ə isi kadi Baw'ne'ti, ə ra adi ji gər'ə.»

Ta ki Jan Batisi el də rə'ne'ti

(Mat 3.1-12; Mrk 1.2-8; Luk 3.15-17)

¹⁹ Loki *Juwipi'gi ki Jerujalem'ti uləi njekujənyamosi
kadikare'gi ki nje'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi ki rə Jan'ti dəji'ə
ene: «In nan wa?» ²⁰ Ningə, Jan el'de taga wangi, um yəti ta
el ene: «M'in Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə el.» ²¹ Nje ki
uləi'de kakin təli dəji'de eyina: «Nga in nan dana wa? In
njekeltakita Luwə'ti Eli wa?» Ə Jan ilə'de'ti ene: «Jagi, m'in
Eli el.» Təli dəji'ə bay eyina: «In *Njekeltakita Luwə'ti ki
j'isi ji nginə wa?» Jan ene: «Jagi, m'in Njekeltakita Luwə'ti
el‡.» ²² Lo kin'ti non, eli'ə eyina: «Nga in nan dana inbe ə

† 1:17 1.17 Tekitaga 31.18, 34.28 ‡ 1:21 1.21 Mal 3.23; Ndukun ki nja joo
18.15, 18

el'je adi j'oo, tado maji kadi j'a ji tøl ki ta madi kadi j'aw'n ki rø nje'gi'ti ki uløi'je. Ta ri ø el dø rø'i'ti inbe wa?» ²³ Non be nga a Jan ilø'de'ti ene:

«M'in ø m'in de ki ndu'ø ðar dilølo'ti ene:

“Rai gorow læ Burøbe adi ra njururuš!”

Toki njekeltakita Luwø'ti Ejay el'n.»

²⁴ Nje ki uløi'de kakin in *Parisi'gi. ²⁵ Ø tøl i døji Jan Batisi ðay eyina: «A kin ø re in Kirisiti ki in De ki Luwø mbøt'ø el num, in Eli el num, taa in Njekeltakita Luwø'ti ki j'isi ji nginø kin el num tø ø, ra bann ø isi ra de'gi batøm wa?»

²⁶ Ø Jan el'de ene: «M'in m'ra de'gi batøm me mann'ti, nan de madi in mbunø'se'ti non ki in gøri'ø el. ²⁷ In a re go'm'ti, nan kulø sa ki nja'a'ti kaa m'asi kadi m'tuti el.» ²⁸ Nya'gi kin pøti rai nya Betani'ti, dow ba Jurden'ti, ki Jan ra de'gi batøm'ti.

Ta ki Jan Batisi el dø Jeju'ti

²⁹ Lo ti dø'ti, Jan oo Jeju ki isi re ki rø'a'ti ningø el ene: «Oyi *Ngonn bati læ Luwø ki nje kør majel læ de'gi ki dønanngi'ti ne kø. ³⁰ In ø in de ki m'elta li'ø kete m'ene:

“De ki re go'm'ti, in kibo dø'm'ti, tado in isi ki dø'ne taa kete non'm'ti.” ³¹ M'in ki dø'm m'gør'ø kete el, nan m're m'ra de'gi batøm me mann'ti kadi m'adi Isirayel'gi gøri'ø'n'ø.»

³² Jan mannaji ene: «M'oo Ndil Luwø in taa, risi to dør dum be re isi dø'a'ti. ³³ M'in m'gør'ø el, nan Luwø ki ulø'm adi m're m'ra de'gi batøm me mann'ti ø el'm ene: “De ki a oyi Ndil in taa risi re isi dø'a'ti kin ø, a ra de'gi batøm me Ndil Luwø'ti.” ³⁴ Ningø m'in, m'oo nya kin ki kum, adi m'mannaj'a toki de kin in Ngonn læ Luwø.» ³⁵ Lo ti go'ti,

Jan tøl re low'ø'ti kakin ðay, in ki njendo'gi læ'ne joo. ³⁶ Be ø, loki Jeju isi dør, adi kum'ø in ki dø'a'ti oo'ø'n'ø, ningø el ene: «Oyi Ngonn bati læ Luwø.» ³⁷ Loki njendo'gi læ Jan oyi

dø ta kin ningø, uni go Jeju. ³⁸ Loki Jeju ilø røti ningø, oo'de kadi isi uni go'ø, ø døji'de ene: «In ri ø isi sangi wa?» Ø ingi iløi'ø'ti eyina: «Rabi, lo ki si'ti in ra be wa?» («Rabi» kør me'ø nan: Njendo de'gi) ³⁹ Jeju el'de ene: «Rei, ø oyi.» Be ø, awi, oyi lo ki Jeju si'ti. Ningø sii, tøl i ta ndø læ'de rø'a'ti non. Døkadi, in kadi ki sø ki losøl'ø.

⁴⁰ Andire ki ngonnkon Simon Piyør in de kare dann de'gi'ti ki joo ki oyi ta ta Jan'ti ø uni go Jeju. ⁴¹ De ki døkte ki Andire ingø, in ngonnkon'a Simon. Ø el'ø ene: «J'ingø Mesi.» («Mesi» kør me'ø nan «Kirisiti, De ki Luwø mbøt'ø.») ⁴² Ningø, aw ki Simon rø Jeju'ti. Ø Jeju gon'a ba ningø el'ø ene: «In Simon, ki ngonn læ Jonasi. A ðari'nu Sepasi», («Sepasi», kør me'ø nan «mbal».)

Pilipi in ki Nataniyel

⁴³ Lo ti go'ti, Jeju un ndu'ne kadi n'aw donangi Galile'ti. Do row'ti, ingə Pilipi, ningə el'ə ene: «Un go'm.» ⁴⁴ Pilipi in de ki Betisayda'ti, ki in be læ Andire in ki Piyər. ⁴⁵ Go'ti, Pilipi aw ingə Nataniyel, ningə el'ə ene: «J'ingə de ki *Moji elta li'ə me ndukun'ti, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa elita li'ə tɔ kakin. In Jeju ki ngonn læ Jisepi ki Najareti'ti.» ⁴⁶ Ə Nataniyel el'ə ene: «Ngonn be ki Najareti kam nya ki maji a te'ti tɔ wa?» Ə Pilipi el'ə ene: «Re oo.» ⁴⁷ Loki Jeju oo Nataniyel isi re ki rɔ'a'ti, elta do'a'ti ene: «Oyi *Isirayel ki rɔta'ti, ki de asi kingə nya ki kədikumnan rɔ'a'ti el.» ⁴⁸ Lo kin'ti non, Nataniyel dəji Jeju ene: «In ra bann ə gəri'm wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Kete taa kadi Pilipi bar'i, loki isi ginn kagi mbaykote'ti kin m'oo'i.» ⁴⁹ Nga a Nataniyel el Jeju ene: «Njendo de'gi, in Ngonn læ Luwə, in ngar læ Isirayel'gi.» ⁵⁰ Jeju ilə'ti ene: «Tadɔ in kel ki m'el'i m'ene m'oo'i ginn kagi mbaykote'ti kin ə un'n me'i, a oo nya'gi ki utə in kin bay.» ⁵¹ Taa Jeju təl ilə do ta'ti kin bay ene: «Toki rɔta'ti, m'el'se, a oyi dɔran a til, ningə malayka'gi læ Luwə a ai ki taa ge, təli ki nanga ge do'm'ti m'in *Ngonn de.»

2

Jeju ra mann adi təl yiwi kandi nju lo taa nan'ti ki Kana

¹ Ndo joo go'ti, taa nan to Kana'ti ki Galile. Kon Jeju in low'ə'ti non, ² ningə bari Jeju in ki njendo'gi læ'ne low'ə'ti tɔ. ³ Do gangi lo madi ə, yiwi kandi nju goto. Ə kon Jeju el'ə ene: «De'gi anyinan yiwi tigə.» ⁴ Nan Jeju il'ə'ti ene: «In ri ə in ge rɔ'm'ti ə dene? Do kadi læ'm asi el bay.» ⁵ Ningə kon'a el nje lowə nya'gi ene: «Nya ri ki el'se ə rai.» ⁶ Nga ningə gum'gi mehen ki kuwə ki mbal sii non, to gum'gi ki Juwipi'gi isi ɔdi mann ki me'ti ari rɔ'de kigo kuji nyara'gi'ti læ'de kadi to awi ki ta do'de el, takum Luwə'ti. Gum'gi kakin, ki kare me'ə a asi mbul joo ge mutə ge kare. ⁷ Jeju el nje ra kul'gi ene: «Mbəli mann me gum'ti kin adi rosi» ningə mbəli mann me'ə'ti adi rosi njir. ⁸ Ningə Jeju el'de ene: «ɔdi nga, ə awi adi njekində kum'ne go nyakuso'gi'ti,» ə ɔdi awi adi'ə. ⁹ Njekində kum'ne go nyakuso'ti ɔdi mann ki təl yiwi kandi nju kakin ta'ne'ti. Gər lo ki yiwi kandi nju kin te'ti el, nan nje ra kul'gi ki ɔdi yiwi kandi nju kin gəri maji. Nje kində kum'ne go nyakuso'ti bar nje taa dene ¹⁰ el'ə ene: «De'gi in nje kadi yiwi kandi nju ki nəl de'gi anyinan kete, adi loki de'gi anyinan adi ra'de bay taa təli do in ki nəl el'ti, nga in ra bann ə ingəm yiwi kandi nju ki nəl adi isi biti do kadi ki ne kin wa?» ¹¹ In kin ə in nyakoji læ Jeju ki dɔkete ki ra Kana'ti, donangi Galile'ti. Nga a ra ɔji'n

tɔʒi lə'ne, ningə njendo'gi li'ə uni me'de. ¹² Go nya'gi'ti kin, Jeju aw Kapernayim'ti, in ki kon'ne ki ngannkon'ne'gi ki njendo'gi lə'ne; nan k'in ə isi Kapernayim'ti ndo ngayn el.

Jeju tuwə njera gati'gi me Kəy'ti lə Luwə
(Mat 21.12-17; Mrk 11.15-17; Luk 19.45-46)

¹³ Ndo ra nanyi Paki lə Juwipi'gi in ndəkba ə Jeju aw Jerujalem'ti*. ¹⁴ Low'ə'ti kin non, ingə njelaw mangi'gi, bati'gi, ki dər dum'gi nati Kəy'ti lə Luwə, taa njembəl nar'gi ki be'ne ki nje ki dɔbe'gi'ti sii non tɔ. ¹⁵ Lo kin'ti, Jeju ra ndəy kulə, tuwə'n'de pəti nati Kəy'ti lə Luwə kɔ, nan'ti ki mangi'gi ki bati'gi, taa njembəl nar'gi kaa, sanan nar'gi lə'de kɔ, tində tabilə'gi lə'de tilə tɔ. ¹⁶ Ningə el njelaw dər'gi ene: «Ōyi nya'gi kin pəti kɔ lo kin'ti rangi, ningə kadi rai me Kəy lə Bai to lo ndogi nya ki lo law nya lə'se el.» ¹⁷ Lo kin'ti, me njendo'gi olo dɔ ta'ti ki ndangi me makitu'ti eyina: «Ta lə Kəy lə'i uwə me'm kuwə ki a tɔl'm†.» ¹⁸ Nan Juwipi'gi uni ta eli'ə eyina: «Nyakɔʒi ri ə a tɔʒi kadi ʒi gəri'n toki aw ki tɔʒi kadi ra'n nya'gi ki ra kin wa?» ¹⁹ Ə Jeju el'de ene: «Tɔi *Kəy lə Luwə kam, ə me ndɔ'ti ki mutə, m'a m'təl m'ində taa gogi.» ²⁰ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «ʒi ra bəl dɔsɔ gidə in mehen ə ʒi ra Kəy lə Luwə kam oy, ningə in a təl ində rangi me ndɔ'ti ki mutə wa?» ²¹ Kəy ki Jeju elta'a kin in darɔ'a. ²² Nga ningə, ndɔki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, me njendo'gi olo dɔ'ti toki ndɔki elta kin, ə uni me'de adi ta lə Luwə ki ndangi num, uni me'de adi ta ki Jeju el kakin num tɔ.

Jeju gər nya'gi pəti ki me de'ti

²³ Loki Jeju in'n Jerujalem, dɔkagilo ra nanyi Paki'ti, de'gi ngayn uni me'de, loki oyi nyakɔʒi'gi ki ra adi oyi ki kum'de. ²⁴ Nan Jeju ə, ta me'de el, tado gəri'de pəti maji ngayn, ²⁵ taa aw ndoo kadi de mannaji dɔ'de'ti ad'a el tɔ, tado inbe gər nya'gi pəti ki to me'de'ti.

3

Jeju in ki Nikodem

¹ Me kuti'ti lə Parisi'gi, dingəm kare in non, tɔ'a nan Nikodem. In ki kare dann ki boi'gi'ti lə Juwipi'gi. ² Dingəm kin re rɔ Jeju'ti kondɔ'ti el'ə ene: «Njendo de'gi, ʒi gər kadi Luwə uləi kadi in re ndo'je nya, tado de ki asi kadi ra nya'gi ki əti bəl toki ra'n kin be ki kanʒi kadi Luwə in nan'ti si'ə el goto.» ³ Jeju el'ə ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a oo Konbe lə Luwə ki kanʒi kadi oji'ə koji ki sigi goto.» ⁴ Lo kin'ti, Nikodem dəʒi Jeju ene: «De a ra bann be ə a təli oji'ə

* 2:13 2.13 Tekitaga 12.1-27 † 2:17 2.17 Pag 69.10

koji ki sigi, loki tɔgi gangi nga kin wa? A asi kadi tɛl aw me kon'ne'ti gogi bay kadi oji'ə ki nja joo wa?»⁵ Jeju ilə'ti ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'i, de ki asi kadi a ur Konbe'ti lə Luwə ki kanji kadi oji'ə me mann'ti, ki me Ndil Luwə'ti goto.⁶ Darɔ de ki koo ki kum, in ki koji me mosi'ti, ningə darɔ ki ndil, in Ndil Luwə ə oj'o tɔ.⁷ Ta ki m'el'i m'ene: "Maji kadi oji'se koji ki sigi" kin, adi əti bɔl el.⁸ Tado nəl ulə lo'ti ki me'ə ndigi, ningə in oo kah'a ki isi bər, nan in gər lo ki in'ti el num, in gər lo ki isi awi'ti el num tɔ. Be ə, de ki Ndil Luwə oj'o kaa in be tɔ.»⁹ Lo kin'ti, Nikodem dəji Jeju ene: «Nya kin a ra nya ki gorow ki bann wa?»¹⁰ Jeju el'ə ene: «In ki in njendo de'gi ndukun ki de'gi gəri dɔ'i Isirayel'ti kaa in gər nya'gi kin el bay wa?»¹¹ Toki rɔta'ti, adi m'el'i, j'elita dɔ nya'ti ki ji gər, taa ji mannaji dɔ nya'ti ki j'oo ki kum'je tɔ, nan in, in ndigi naji ki man lə'je el.¹² Loki m'el'se ta dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ə uni me'se adi'm'in el, ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ nya'gi'ti ki dɔran'ti ki m'a m'el'se ta'a wa?»¹³ De ki aw dɔran'ti goto. Re in de ə, in m'in Ngonn De ki kar'm ba par ə m'ində dɔran'ti m're dɔnangi'ti.¹⁴ Ningə toki Moji ulə'n lii ki rai'ə ki ningəkasi ta kagi'ti diləlo'ti kakin ə*, maji kadi uləi m'in Ngonn De taa kagi'ti tɔ.¹⁵ Tado kadi de ki un me'ne ə, de'ə kin isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti.¹⁶ Tado Luwə ndigi de'gi ki dɔnangi'ti ne ngayn, ə adi'de Ngonn'ne ki koji kareba, kadi de ki ra ki un me'ne ə, kadi de'ə kin tuji kɔ el, nan kadi isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti.¹⁷ Nya ki kadi de gər, Luwə ulə Ngonn'ne dɔnangi'ti kadi gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti el, nan ulə si'ə kadi aji'de!¹⁸ De ki un me'ne adi Ngonn lə Luwə, Luwə a gangi ta dɔ'a'ti el, nan de ki un me'ne el, de'ə kin Luwə gangi ta dɔ'a'ti nga. Tado un me'ne adi Ngonn Luwə ki kareba kin el.¹⁹ Gorow ki takigangi re'n ə to kin: Kunji re dɔnangi'ti, nan de'gi ki dɔnangi'ti ndigi lo ki diw yo ə mbeti kunji, tado kulə ra'de'gi in ki majel.²⁰ De'gi pəti ki in njeramajel, mbeti kunji, awi ki rɔ'a'ti el. Ningə ki rɔta'ti, bɔli kaw rɔ kunji, nan to kunji tɔji nyara'de'gi ki majel ki taga.²¹ Nan de'gi ki nje tɛl rɔ'de go ndu Luwə'ti, rei ki rɔ kunji'ti, kadi kunji tɔji kulə ra'de'gi ki taga wangi. In kulə'gi ki rai'de kigo ndu Luwə'ti.»

Jan Batisi in ki Jeju

²² Go nya'gi'ti kin, Jeju ingi ki njendo'gi lə'ne ɔti awi dɔnangi Jude'ti. Si'ti se'de non ba, ra'n de'gi batəm.²³ Jan kaa ra ra de'gi batəm Enon'ti, ki in ndəkba kadi Salim'ti non tɔ. Tado in lo ki mann in'ti ngayn. Ningə de'gi rei ki rɔ'a'ti

* 3:14 3.14 Kɔr Isirayel'gi 21.9

adi ra'de batəm. ²⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, uwəi Jan dangay'ti el bay.

²⁵ Be ə, njendo'gi læ Jan ki nan'gi, manjinan ta'ti ki Juwipi kare be, dɔ kar rɔ'ti kadi Luwə ɔr'n ta dɔ'de'ti kɔ. ²⁶ Go'ti, awi ingəi Jan eli'ə eyina: «Njendo'je, de ki ndɔki awi si'ə dow ba Jurden'ti ki kare, ki ndɔki man'n naji li'ə kakin, in kaa ra ra de'gi batəm tɔ, adi de'gi pəti awi ki rɔ'a'ti.» ²⁷ Ə Jan ilə'de'ti ene: «De ki asi kadi ingə nya madi ki rangi ki dɔ'ne dɔ in'ti ki Luwə inbe ad'a kin goto. ²⁸ Inbe'gi kaa asi kadi manyinaji læ'm dɔ ta'ti ki m'el m'ene: "M'in, m'in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el, nan m'in de ki uləi m'in kadi m're kete non'a'ti." ²⁹ Kadi gəri toki, de ki nje taa dene ə in ngaw dene, ningə ki ɔjido basa madi ngaw dene, in, in kadi basa madi'ne'ti kadi oo ta li'ə, ə loki basa mad'a elta ə osi mbi'ə'ti ə, rɔ'a nəl'ə ngayn dɔ'ti. Nga ningə, in kin ə in rɔnel læ'm, ningə in rɔnel ki ta'a asi nan berere. ³⁰ Maji kadi tɔɓar li'ə aw ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti, ə kadi m'in, m'təl ki gogi gogi.

De ki in dɔran'ti

³¹ «De ki in dɔran'ti in dɔ nya'gi'ti pəti, ningə de ki dɔnangi'ti ne in nya ki dɔnangi'ti, adi elta dɔ nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne par. Nan de ki in dɔran'ti in dɔ nya'gi'ti pəti. ³² Mannaji dɔ nya'gi'ti ki oo ki kum'ne ge ki mbi'ne ge. Nan de ki ndigi mannaji li'ə goto. ³³ De ki ndigi naji ki man li'ə ə, de'ə toji kadi Luwə elta ki rɔta'ti. ³⁴ Toki rɔta'ti, de ki Luwə ulə, el ta'gi ki ta Luwə'ti, tado Luwə ros'o ki Ndil'ne. ³⁵ Baw Ngonn ndigi Ngonn, adi inyə nya'gi pəti me ji'ə'ti. ³⁶ De ki un me'ne adi Ngonn, a isi ki dɔ'ne taa biti ki non'ti, nan de ki təl rɔ'ne go ndu'ti læ Ngonn el, kisikidɔtaa li'ə goto, wongi læ Luwə in dɔ'a'ti.»

4

Jeju in ki dene ki Samari'ti

¹ De'gi eli adi Parisi'gi oyi toki Jeju oyi njendo'gi go'ne'ti utə Jan, taa ra'de batəm utə tɔ, ² nga ningə toki rɔta'ti ə, Jeju inbe ra de'gi batəm el, nan in njendo'gi li'ə. ³ Ə loki Jeju oo kadi Parisi'gi oyi ta kin be ə, inyə dɔnangi Jude ə təl aw Galile'ti. ⁴ Nga ningə kadi aw Galile'ti, maji kadi a ində dɔnangi ki Samari'ti gangi. ⁵ In be ə aw te ɓebo'ti ki ɓari'ə Sikar dɔnangi Samari'ti ki in sanyi el ki lo ndɔɔ ki ndɔki *Jakobi adi ngonn'ne Jisepi*. ⁶ In low'ə'ti inbe kin ə bolo mann læ Jakobi to'ti. Ə Jeju njiyə ɔr ə, təl isi nanga ta mann'ti kakin. In dɔ kadi'ti ki kaw ki jam dɔ ɓe'ti be.

* 4:5 4.5 Lotum 33.19; Jojuwe 24.32

⁷ Lo kin'ti non, dene ki Samari'ti kare re kadi ɔdi mann ə Jeju el'ə ene: «Adi'm mann m'anyi.» ⁸ *Njendo'gi li'ə ə awi me be'ti kadi ndogi nyakuso. ⁹ Nan dene ki Samari'ti kakin el Jeju ene: «In ta ki bann wa? In Juwipi tɔ, ra bann be ə a dɔji'm m'in ki m'in dene ki Samari'ti mann kadi anyi wa?» Dene el be tado Juwipi'gi gei kadi n'in ki Samari'gi n'indɔi rɔ'de nan'ti dɔ nya madi'ti kare el. ¹⁰ Jeju el'ə ene: «Kin ə re kete in gər kadikare lə Luwə num, de ki nje dɔji mann kanyi kin num ə, re in ə re a dɔj'ə kadi a adi mann kaji kadi anyi.» ¹¹ Dene el'ə ene: «Burəbe! Aw ki nya kodi mann el tɔ, taa bolo mann ow tɔ, nga a ra bann be ə a ingə mann kaji kin wa? ¹² In oo rɔ'i kadi utə baw'je Jakobi ki adi'je mann kin num taa inbe in ki ngann'ne'gi anyinan ki da'gi lə'ne num kin wa?» ¹³ Jeju il'ə'ti ene: «De ki anyi mann ki ji ra'n ne kin, kundə a ra'a bay; ¹⁴ nan de ki a anyi mann ki m'a m'ad'a kin, kundə a ra'a gogi el nga. Mann ki m'a m'ad'a kin yo ə a təl ta be mann ki mann kaji ki biti ki non'ti a te'ti.» ¹⁵ Dene el ene: «Burəbe, adi'm mann ki a elta'a kin kadi kundə ra'm gogi el, taa kadi m'təl m're'n ne be gogi m'odi mann el nga tɔ.» ¹⁶ Ə Jeju el'ə ene: «Aw, bar ngaw'i ə təl re ne.» ¹⁷ Ningə dene el Jeju ene: «De oo ngaw'm el.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ta lə'i in ta ki rɔta'ti kadi el ene de oo ngaw'i el, ¹⁸ tado taa dingəm'gi mi, nan in ki isi si'ə ngosine kin in ngaw'i el. Lo kin'ti in ta ki rɔta'ti ə el.» ¹⁹ Non be nga ə dene el ene: «Burəbe, m'gər kadi in njekeltakita Luwə'ti. ²⁰ Baw'je'gi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti dɔ mbal'ti kin, ningə ingi eli eyina lo kɔsi məkəsi nanga non Luwə'ti in Jerujalem.» ²¹ Jeju el'ə ene: «Dene, un me'i adi'm. Dɔkagilo re ki kadi a ɔsi məkəsi'se nanga non Baw'je Luwə'ti dɔ mbal'ti kam el num, Jerujalem'ti el num. ²² In de'gi ki Samari'ti, ɔsi məkəsi'se nanga non Luwə'ti ki in gəri'ə el, nan j'in, j'ɔsi məkəsi'je nanga non Luwə'ti ki ji gər'ə, tado kaji in rɔ'je'ti j'in Juwipi'gi. ²³ Nga ningə ndɔ re, in ndɔ ki kadi nje kɔsikurə ki rɔta'ti ɔsi nanga non Luwə'ti, a ɔsikurə Baw'je Luwə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rɔta'ti. Ingi kin ə in nje kɔsikurə ki rɔta'ti ki ɔsi nanga non Luwə'ti ki Baw'je isi sangi'de. ²⁴ Luwə in Ndil, ningə kadi nje kɔsikurə, ɔsikurə me Ndil'ti ki me nya ra'ti ki rɔta'ti.» ²⁵ Ə dene el'ə ene: «M'gər kadi "Mesi", De ki Luwə mbət'ə, ki bari'ə Kirisiti kin a re. Ningə ndɔ ki a re ə, a ɔr'je me nya'gi pəti.» ²⁶ Ə Jeju el'ə ene: «In darɔ'm m'inbe ə m'a m'el'i ta am.»

²⁷ Lo kin'ti non be, njendo'gi lə Jeju tei non rei, ningə ndɔji'de ngayn kadi oyi Jeju ra elta ki dene de, nan de ki kadi el'ə ene: «In ri ə ge ji'ə'ti wa?» eke «tado ri ə el'ə ta

wa?» goto. ²⁸ Dene inyə gum mann lə'ne non be, ə anyi aw me bebo'ti el de'gi ene: ²⁹ «Rei oyi de ki el'm nya'gi pəti ki m'ra kin. A in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə el biti wa?» ³⁰ Ningə de'gi tei me bebo'ti ki taga awi ki rə Jeju'ti. ³¹ Loki dene ətə aw kin ə njendo'gi eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, sə nya!» ³² Nan Jeju el'de ene: «M'in m'aw ki nyakusə ki kadi m'njə ki in nyakusə ki in gəri el.» ³³ Də ta'ti kin njendo'gi dəji nan ta dann'de'ti eyina: «De madi ad'a nya sə wa?» ³⁴ Ə Jeju el'de ene: «Nyakusə lə'm in ra go ndigi'ti lə Nje kulə'm, ki təta kulə li'ə. ³⁵ In eli eyina, ki ne kin: "Nanyi sə bay ə koo a asi təti," nan m'in m'a m'el'se m'ene: uni kum'se ki taa gonyi ndəw oyi; koo tuti asi kujə nga! ³⁶ Ki ji ra ne kin, de ki nje təti koo ingə nyakugə goji lə'ne ningə kaw kandi nya ki dənən'ti tado kisikidətaə ki biti ki non'ti kadi to de ki njeduw nya num nje tət'ə num rai rənel nan'ti. ³⁷ Tado kujita ki ene: "De kare duw ə in ki nungə təti" kin in ta ki rəta'ti. ³⁸ M'ulə'se m'adi awi təti koo me ndəw'ti ki ingi rai kulə el. Nje ki rangi ingəi kon'a, ningə in rei təti kandi kulə lə'de.» ³⁹ De'gi ki dənangi Samari'ti pəti ki me bebo'ti kin uni me'de adi Jeju də naji ki man'ti ki dene man də'a'ti ene: «El'm nya'gi pəti ki m'ra.» ⁴⁰ Nga ningə loki rei tei rə'a'ti, de'gi ki Samari'ti dəji'ə kadi isi se'de, ə Jeju isi se'de ndə joo. ⁴¹ Ki takul ta ki ta'a'ti, de'gi ki uni me'de in ngayn inbe bay; ⁴² ningə eli dene eyina: «In ki tado ta'gi ki el'je inbe kin par ə j'uni'n me'je el, nan j'inbe j'oo ta ki ta'a'ti ki mbi'je, ningə ji gər kadi in Njekaji de'gi toki rəta'ti.»

*Nyakəji ki nja joo ki me be'ti ki Kana
(Mat 8.5-13; Luk 7.1-10)*

⁴³ Ndə joo go'ti, Jeju ətə non təl aw dənangi Galile'ti gogi. ⁴⁴ Ningə inbe mannaji ene: «De ki njekeltakita Luwə'ti ki ingə kəsikurə me be koji'ne'ti goto.» ⁴⁵ Nan loki re te Galile'ti, de'gi ki dənangi Galile'ti uwəi'ə ki rə'de'ti maji ngayn, tado inbe'gi kaa rai lo ra nanyi'ti ki Jerujalem to adi oyi nya'gi pəti ki Jeju ra lo ra nanyi'ti ki kum'de.

⁴⁶ Jeju təl re Kana ki Galile'ti ki lo ki ndəki ra mann adi təl yiwi kandi nju'ti. Ningə dingəm kare ki in de kibo ki isi ra kulə ki ngar, ə rə ngonn'o ki dingəm to'ə Kapernayim'ti non. ⁴⁷ Loki dingəm kakin oo kadi Jeju in Jude'ti re dənangi Galile'ti, re ingə, non ki də'a'ti kadi aw Kapernayim'ti aji ngonn'ne ki to ta koy'ti kin. ⁴⁸ Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re oyi nyakəji'gi ki nya'gi ki əti bol ki kum'se el ə a asi kadi a uni me'se el ratata.» ⁴⁹ De kibo ki nje ra kulə ki ngar kakin el Jeju ene: «Burəbe, toki ngonn'm oy el bay kin in re be lə'm.» ⁵⁰ Nan Jeju el'ə ene: «Aw, ngonn'i aji nga.» Ningə dingəm un me'ne adi taa ki Jeju el də ta'ti kin el, adi osi

dɔ row'ti aw. ⁵¹ Ɖ loki in dɔ row'ti isi tɛl, bɛr'gi li'ə ra tilɛi kum'ə eli'ə eyina: «Ngonn'i aji!» ⁵² Ningɛ dɛji'de ke kadi ki bann ɔ rɔ ngonn to'n soti wa? Ningɛ eli'ə eyina: «In tagine ki kadi ki dɔgi gidɛ in mutɛ ɔ rɔ'a ki tingɛ ngayn kete kakin tɛl sɔl.» ⁵³ Lo kin'ti, baw ngonn oo kadi in dɔ kadi'ti inbe ki Jeju el'ə'n'ə ene: «Ngonn'i aji nga» kin. Low'ə'ti non, dingɛm un me'ne adi Jeju, nan'ti ki de'gi ki me kɔy'ti li'ə ba pɛti. ⁵⁴ In kin ɔ in nyakɔji ki nja joo ki Jeju ra loki tɛl'n Jude'ti re Galile'ti.

5

Jeju aji dingɛm ki rɔ'a oy njururu

¹ Go nya'gi'ti kin, Juwipi'gi rai nanyi lɛ'de adi Jeju aw Jerujalem'ti. ² Nga ningɛ Jerujalem'ti, lo ndogɛ mann ki bari'ə ki ta Ebirɛ nan Betisata to non, ndɛkba kadi tarow ndogɛ bɔr'ti ki de'gi isi awi ki nyakul'gi me bebo'ti. Tabiti'gi in mi ta lo ndogɛ mann'ti kakin, ³ ningɛ ginn tabiti'gi'ti kakin njemonyi'gi to'i'ti mbar mbar: njekumto'gi, nje mote'gi ki njerɔkoy njururu'gi. [Toi isi nginɛi ta mann ki kadi ɔdi rɔ'ne;] ⁴ tado malayka lɛ Burɛbe kare a ur me mann'ti kadi bur. Nje monyi ki dɔkete ki osi me mann'ti ki bur kakin ɔ, re monyi li'ə to'n bann bann kaa ingɛ lapiya. ⁵ Low'ə'ti kin, de ki monyi ra'a bal dɔ mutɛ gidɛ in jijoo in'ti non. ⁶ Jeju oo'ə to nanga, ningɛ loki eli'ə toki to me kon'ti kin be bal ngayn, dɛj'ə ene: «Ge kingɛ lapiya wa?» ⁷ Ɖ nje monyi el'ə ene: «Burɛbe, de ki kadi un'm ilɛ'm me mann'ti loki mann isi ɔdi rɔ'ne kin goto. Loki m'ene m'aw ɔ, de ki rangi ur me'ti non'm'ti kete.» ⁸ Ɖ Jeju el'ə ene: «Indɛ taa, un tuwɛ lɛ'i ɔ njiyɛ, aw.» ⁹ Ningɛ tanan'ti non, dingɛm ingɛ lapiya adi un tuwɛ lɛ'ne ɔ njiyɛ, aw.

Nga ningɛ ndɔ'a'ti kin in ndɔ kɔrkon. ¹⁰ Ɖ Juwipi'gi eli dingɛm ki ingɛ lapiya kakin eyina: «Bone in ndɔ kɔrkon, in go'ti el kadi oti tuwɛ lɛ'i njiyɛ'n.» ¹¹ Nan el'de ene: «In de inbe ki adi'm lapiya kin ɔ el'm ene: “Un tuwɛ lɛ'i ɔ aw.”» ¹² Ɖ dɛji'ə ta eyina: «De'ə inbe ki el'i ene: “Un tuwɛ lɛ'i ɔ aw” kin in nan wa?» ¹³ Nan de ki ingɛ lapiya kaa gɛr'ə el, tado Jeju ur kaki dann bulɛ de'gi'ti ki rai low'ə'ti non kin. ¹⁴ Kagilo nden go'ti, Jeju tɛl ingɛ nati Kɔy'ti lɛ Luwɛ ɔ el'ə ene: «Oo, ngɔsine kin ingɛ lapiya nga. Ningɛ kadi ra majel el ratata nan to nya madi ki ngan ngayn te dɔ'i'ti bay.» ¹⁵ Lo kin'ti, dingɛm aw el Juwipi'gi toki in Jeju ɔ adi'ne lapiya. ¹⁶ In be ɔ, Juwipi'gi awi ki ta ki Jeju ki ra nya kin ndɔ kɔrkon'ti. ¹⁷ Nan Jeju el'de: «Biti bone kaa Bai isi ta ra ki de'gi'ti, ningɛ m'in kaa maji kadi m'ra ki de'gi tɔ.» ¹⁸ Tado ta ki Jeju el kin, njekundo Juwipi'gi sangi row ki rangi dɔ

mad'a'ti kadi n'toli'ə; tado eli eyina Jeju ra nya buji'n ndo korkon par el, nan el bay ene Luwə in Baw'ne ki oji'ne, adi ra rə'ne kadi n'in de ki n'asi nan ki Luwə.

Togi konbe ki Ngonn lə Luwə awi'n

¹⁹ Jeju təl un ta el'de ene: «Oyo, toki rəta'ti, adi m'el'se, m'in Ngonn lə Luwə m'ra kadi m'asi ra nya də rə'm el. In nya ki m'oo Bai ra ə m'in m'ra. Nya ki Bai ra ə, m'in Ngonn'o m'ra kah'a'ti inbe kin tə. ²⁰ Tado Bai ndigi'm m'in Ngonn'o adi toji'm nya'gi pəti ki inbe ra. A toji'm kulə ra'gi ki əti bol ngayn bay ki kadi a ra'se bol. ²¹ Tado toki kaa ki Bai isi un'n njekoy'gi lo koy'ti adi'de kumngayira kakin ə, m'in Ngonn'o, m'adi kumngayira de ki ra toki m'ge tə. ²² Bai gangi ta də de'ti el, nan adi'm togi m'in Ngonn'o kadi m'gangi'n ta də de'gi'ti, ²³ kadi de'gi pəti əsikurə'm toki əsikurə Bai be tə. De ki əsikurə'm m'in Ngonn el, əsikurə Bai ki njekulə'm el jagi tə. ²⁴ Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki oo ta lə'm, taa un me'ne adi njekulə'm num tə ə, de'ə kin a ingə kaji ki biti ki non'ti. Ta ki gangi a osi də'a'ti el, nan dər də koy nga adi in me kaji'ti. ²⁵ Toki rəta'ti, adi m'el'se, ndo a re, ningə ndo'a re nga ki kadi njekoy'gi a oyi də ndu'm m'in Ngonn lə Luwə. Nga ningə de'gi ki a oyi də ndu'm a si kumngayira. ²⁶ Tado toki kaa ki Bai ə in nje kadi de'gi kaji kakin ə, adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'adi de'gi kaji tə. ²⁷ Adi'm m'in Ngonn'o togi kadi m'gangi'n ta də de'gi'ti, tado m'in Ngonn de. ²⁸ Ningə kadi adi əti'se bol el, tado ndo re nga ki kadi de'gi pəti ki toi be ninn'ti a oyi də ndu'm. ²⁹ Nje ki rai nya ki maji a tei lo koy'ti tado kaw ki kaji'ti, ə njera nya ki majel a tei lo koy'ti tado kaw ki lo gangi ta'ti tə* . ³⁰ M'in m'ra kadi m'ra nya madi də rə'm el. M'in m'gangi ta kigo ndu'ti ki m'ingə rə Luwə'ti. Nga ningə, ta ki gangi lə'm in ta ki gangi ki dana tado m'nji m'sangi ndigi lə'm el nan m'nji m'sangi ndigi lə njekulə'm.»

Naji ki man də Jeju'ti

³¹ Jeju el ene: «Kin ə re in m'inbe ə m'man naji də rə'm'ti ə re de ki a ndigi sə'm də naji ki man'ti lə'm goto. ³² Nan in de ki rangi ə mannaji də'm'ti, ningə m'gər kadi mannaji ki də'm'ti kin in ta ki rəta'ti. ³³ In uləi ki de'gi rə Jan Batisi'ti, ə Jan mannaji ki rəta'ti də'm'ti. ³⁴ M'in m'aw ndoo kadi de mannaji də'm'ti el, nan m'el be kadi ingəi kaji. ³⁵ Jan Batisi in lambi ki kində por'ti tado koo'n lo, ningə ingi ndigi kadi rai rənel kunj'ə'ti ngonn kagilo kare. ³⁶ Nan nya'gi ki rangi manyinaji də'm'ti utə nya Jan sanyi: kulə'gi ki m'ra'de, adi in kulə'gi ki Bai adi'm kadi m'ra kin manyinaji də'm'ti taa

* 5:29 5.29 Daniyel 12.2

tɔji kadi Bai ə ulə'm. ³⁷ Bai inbe ki ulə'm, mannaji dɔ'm'ti. Nan k'in ə in oyi ndu'ə ndɔ kare el num, oyi takum'ə el num. ³⁸ Ngəmi ta li'ə el, tado m'in ki ulə'm kin uni me'se adi'm'in el. ³⁹ Sii sangi ginn ta lə Luwə maji maji tado oyi kadi a ingəi kaji ki biti ki non'ti me'ti; nga ningə in ta lə Luwə inbe kin ə in nje mannaji dɔ'm'ti. ⁴⁰ Nan in mbəti rei rɔ'm'ti kadi ingəi kaji ki biti ki non'ti. ⁴¹ M'in m'sangi kadi de'gi piti m'in el. ⁴² Ningə nya kare ki m'oo rɔ'se'ti, m'gər kadi in ndigi Luwə el. ⁴³ M'in m're ki tɔ Bai, nan mbəti kadi uwəi m'in ki rɔ'se'ti. Ningə kin ə de ki rangi re ki tɔ'ne inbe ə, a uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. ⁴⁴ Ingi ki isi sangi kadi ingəi tɔji ki kadi inbe'gi uləi dɔnan'ti ki yo ge ki ne ge yo, um sangi kadi ingəi tɔji ki in rɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə kin el, ningə a rai bann be ə a uni me'se adi'm'in wa? ⁴⁵ Kadi oyi toki in m'in ə m'a m'un dɔ'se m'aw'n rɔ Bai'ti el, nan in Moji ki indəi me'se dɔ'a'ti kin ə a ində taa dɔ'se'ti. ⁴⁶ Ningə kin ə re uni me'se adi Moji toki rɔta'ti dɔ ta'ti ki ndangi ə re a uni me'se adi'm'in tɔ, tado in ta ki dɔ'm'ti ə Moji ndangi†. ⁴⁷ Ə re oyi ta ki ndangi kin to ta ki rɔta'ti el ə ra bann be ə a uni me'se adi'm'in dɔ ta'ti ki m'el kin wa?»

6

Jeju adi nyakusɔ de'gi dər mi sɔi

(Mat 14.13-21; Mrk 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Go nya'gi'ti kin, Jeju ɔti non, aw gidi ba'ti ki Galile, ki bari'ə ba ki Tiberiyadi. ² Bulə de'gi ngayn uni go'ə, tado de'gi oyi nyakɔji'gi ki əti bɔl ki Jeju ra dɔ nje monyi'gi'ti aji'n'de. ³ Tado nya kin ə Jeju al dɔ mbal'ti taa, ningə isi dɔ'ti nan'ti ki njendo'gi lə'ne. ⁴ Dɔkagilo'ə'ti kin, nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə nanyi Paki in ndəkba.

⁵ Loki Jeju un kum'ne ningə, oo bulə de'gi ki isi rei ki rɔ'a'ti. Ə dəji Pilipi ene: «J'a j'ingəi mapa ra ə j'a ji ndogi kadi bulə de'gi kin pəti sɔi wa?» ⁶ Jeju dəji ta kin be kadi oo'n ta ki me Pilipi'ti, tado inbe gər nya ki kadi a ra bəti. ⁷ Ə Pilipi ilə'ti ene: «Kin ə re ji ndogi mapa ki nar kulə ki ndɔ bu joo mindi kaa asi kadi a ɔdi ta'de nden nden pəti el.» ⁸ Lo kin'ti, njendo lə Jeju kare ki tɔ'a nan Andire, ki in ngonkon Simon Piyər, el Jeju ene: ⁹ «Ngonn ki dingəm kare, aw ki mapa mi, ki in mapa ki rai ki ko ki bari'ə ɔrji, taa ngann kanji'gi joo tɔ. Nan in kin in nya ki kadi de elta'a kadi de'gi'ti ki banyinan be kin el*.» ¹⁰ Ə Jeju ene: «Adi de'gi pəti sii nanga.» Low'ə'ti kin, mu in ngayn səm'ti, adi de'gi

† 5:46 5.46 Ndukun ki nja joo 18.15

* 6:9 6.9 2 Ngar'gi 4.42-44

uwæi lo sii'ti nanga. De'gi kin asi dingəm'gi dər mi. ¹¹ Be ə, Jeju un mapa, ra oyo Luwə d'əti, ə lowə de'gi pəti ki rai low'ə'ti non kin. Un kanji lowə'de kah'a'ti kakin tɔ. Adi'de kigo me ge'ti lə'de. ¹² Loki sɔi asi'de nga a, Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Kawi gində'gi ki nanyi kin, kadi de inyə nya madi kɔ el.» ¹³ Be ə, mapa ki mi ki de'gi sɔi, njendo'gi kawi gində'gi ki nanyi kara dɔgi gidə in joo. ¹⁴ Loki de'gi oyi nyakɔji ki əti bol ki Jeju ra kin ningə eli eyina: «Ki rɔta'ti, de kin in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi to re dɔnangi'ti kakin inbe.» ¹⁵ Nga ningə, Jeju gər kadi a rei to uni'ə ai indəi'ə ngar, adi təl ɔr rɔ'ne aw gogi dɔ mbal'ti, ki kar'ne ba.

Jeju njiyə dɔ mann'ti

(*Mat 14.22-27; Mrk 6.45-52*)

¹⁶ Loki lo sɔl, njendo'gi lə Jeju awi kadi ba'ti. ¹⁷ Awi ali me to'ti, uni ta'de kaw ki Kapernayim'ti, ki in dow ba'ti ki kare. Lo kin'ti, lo ndul dɔ'de'ti, taa Jeju kaa təl re rɔ'de'ti el bay tɔ. ¹⁸ Nəl ulə ki tɔgi'ne ngayn, adi mann babo in pu pu. ¹⁹ Njendo'gi sɔi to asi kulə metər mi be ningə, oyi Jeju kaa ra njiyə dɔ mann'ti isi re ki rɔ to'ti. Loki oyi Jeju ra njiyə dɔ mann'ti, bol ra'de ngayn. ²⁰ Nan Jeju el'de ene: «In m'in, boli el!» ²¹ Lo kin'ti, ndigi kadi n'uni Jeju me to'ti, nan tanan'ti non par ə, to ɔdi nangi loki isi awi'ti.

Bulə de'gi sangi Jeju

²² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki nanyinan gidi ba'ti, oyi kadi tagine to in kareba par ə njendo'gi lə Jeju ali me'ti ai dɔ rɔ'de, um Jeju al me'ti se'de el. ²³ Lo kin'ti non, to'gi ki rangi in Tiberiyadi'ti rei, rai lo kati, ndəkba kadi lo'ti ki ndɔki Burəbe elta ra'n oyo dɔ mapa'ti ə adi bulə de'gi sɔi kakin. ²⁴ Loki bulə de'gi oyi Jeju el num, njendo'gi li'ə el num ə, ali me to'gi'ti awi ki Kapernayim sangi Jeju'ti.

Jeju in mapa kusɔ koy el

²⁵ Loki ingəi Jeju dow ba'ti ki kare, dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, in re te ne kadi bann'ti wa?» ²⁶ Ə Jeju təl el'de ene: «Rɔta, rɔta adi m'el'se, isi sangi m'in tado mapa ki sɔi ndanni, um in tado gər ə in gəri me nyakɔji'gi ki m'ra kin el. ²⁷ Maji kadi rai kulə tado nyakusɔ ki a ndu'm kin el, nan tado nyakusɔ ki a to biti ki non'ti. In nyakusɔ ki m'in Ngonn de m'a m'adi'se, tado Luwə ki Baw'je ra ndaja kare rɔ'm'ti tado tɔji'm toki m'in de lə'ne.» ²⁸ Lo kin'ti, bulə de'gi təli dəji'ə eyina: «In ri ə maji kadi ji ra taa kadi ji ra'n kulə ki Luwə ndigi wa?» ²⁹ Ə Jeju təl el'de ene: «Nya ki Luwə ge rɔ'se'ti, in kadi uni me'se adi de ki ulə.» ³⁰ Be ə eli'ə eyina: «Nyakɔji ri ə a ra taa kadi j'oo ə j'un me'je wa?»

Kulə ri ə a ra wa?»³¹ Kaw'je'gi sɔi nyakusɔ ki in dɔran'ti ki bari'ə nan mann. Be ə ndangi me makitu'ti eli eyina: «Adi'de sɔi mapa ki in dɔran'ti taa†.»³² Lo kin'ti, Jeju təl el'de ene: «Tokɪ rɔta'ti, adi m'el'se, in Moji ə adi'se mapa ki in dɔran'ti el, nan in Bai Luwə ə adi'se mapa ki rɔta'ti ki in dɔran'ti taa.³³ Tado mapa lə Luwə ki adi de'gi, in mapa ki in dɔran'ti taa ki nje kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa.»³⁴ Be ə, təli eli'ə eyina: «Burəbe, adi'je mapa kin ki ndɔ'gi ndɔ'gi adi j'usɔ.»

³⁵ Jeju el'de ar njay ene: «M'in mapa ki nje kadi de kumngayira. De ki re rɔ'm'ti bo a ra'a el biti ki non'ti, de ki un me'ne adi'm kaa, kundə a ra'a el biti ki non'ti.»³⁶ Ningə m'el'se toki oyi m'in, nan uni me'se adi'm'in el.³⁷ Nje ki Bai adi'm'de a rei rɔ'm'ti. Ningə de ki re rɔ'm'ti, m'a m'tuwə el jagi.³⁸ Tado m'ində dɔran'ti, m're dɔnangi'ti tado ra ndigi ləm el, nan kadi m'ra ndigi lə njekuləm.³⁹ Ningə nya ki njekuləm ki uləm ndigi kadi m'ra ə to kin: ndigi kadi to madi de kare dann de'gi'ti ki adi'm'de kin nanyi kɔ el, nan kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndɔ'ti.⁴⁰ In kin ə in nya ki Bai ndigi: ndigi kadi de'gi pəti ki oyi m'in Ngonn lə Luwə ə uni me'de adi m'in, ingəi kaji ki to biti ki non'ti, ə kadi m'te se'de ji koy'ti dɔboy ndɔ'ti.

⁴¹ Juwipi'gi barita dɔ Jeju'ti tado el ene: «M'in mapa ki in dɔran'ti taa.»⁴² Barita dann'de'ti eli eyina: «Jeju kam, in ngonn lə Jisepi el wa? Ji gər kon'a'gi ki baw'a'gi maji tɔ, nga ra bann be ə el ene n'in dɔran'ti taa ə n're wa?»⁴³ Jeju təl el'de ene: «barita ta dann'se'ti el.⁴⁴ De ki asi kadi re rɔ'm'ti ki kanji kadi Bai ki uləm, ɔr'ɔ tarow goto. Ningə re Bai te tarow ad'a ə, m'in m'a te si'ə ji koy'ti dɔboy ndɔ'ti.⁴⁵ Ndangi me makitu'ti lə ki kare dann Njekeltakita Luwə'ti eyina: "Pəti, Luwə a ndɔ'de nya‡," ningə de ki ra ki oo ndu Luwə ki Bai ə taa nyando li'ə, de'ə kin re rɔ'm'ti.⁴⁶ In kin ə toji kadi de oo Bai Luwə el; in nje k'in rɔ Luwə'ti ki kar'ne ba ə oo Bai Luwə.⁴⁷ Rɔta, rɔta, adi m'el'se, de ki un me'ne taa, ingə kaji ki to biti ki non'ti.⁴⁸ M'in mapa ki de sɔ ə a oy el.⁴⁹ Dilə mbo'ti, kaw'se'gi sɔi nyakusɔ ki in dɔran'ti ki bari'ə nan mann, kaa oyi.⁵⁰ Nan mapa ki in dɔran'ti kin, in mapa ki kadi de sɔ ə, de a oy el.⁵¹ M'in mapa kisikidɔtaa ki in dɔran'ti taa. Re de sɔ mapa kin ə, de'ə a oy el biti ki non'ti. Mapa ki m'a m'adi, in darɔ'm ki kadi de'gi sii kumngayira.»

⁵² Lo kin'ti, Juwipi'gi manjinan ta ngayn dann'de'ti eyina: «De kin a ra bann ta kadi a adi'je darɔ'a kadi j'usɔ wa?»⁵³ Ə Jeju el'de ene: «Rɔta, rɔta, adi m'el'se, re sɔi darɔ'm m'in

Ngonn de el num, anyinan mosi'm el num ə, a ingəi kaji el.
⁵⁴ De ki sɔ darɔ'm ə anyi mosi'm tɔ ningə, de'ə kin a ingə
 kaji ki to biti ki non'ti, ningə m'a m'te si'ə ji koy'ti dɔboy
 ndɔ'ti. ⁵⁵ Tado darɔ'm in nyakusɔ ki rɔta'ti, ə mosi'm in
 nyakanyi ki rɔta'ti tɔ. ⁵⁶ De ki sɔ darɔ'm num, anyi mosi'm
 num tɔ ə, j'in si'ə j'in nan'ti kareba. ⁵⁷ Bai ki ulə'm isi
 kumngayira adi m'in m'nji kumngayira ki ta kul'ə. Be ə,
 de ki sɔ darɔ'm a isi kumngayira ki takul'm tɔ. ⁵⁸ In kin ə
 in mapa ki in dɔran'ti taa. To to mapa ki kaw'se'gi soi ə
 oyi kin el, nan in mapa ki de sɔ ə, de'ə kin a oy el, a isi ki
 dɔ'ne taa ki ndɔ'gi ndɔ'gi.» ⁵⁹ Ta'gi kin tei ta Jeju'ti loki isi
 ndo'n nya de'gi ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, me be'ti ki
 Kapernayim.

Ta ki nje kadi kaji ki biti ki non'ti

⁶⁰ De'gi ngayn dann njendo'gi'ti lə Jeju, loki oyi ta kin ta
 Jeju'ti ningə, eli eyina: «Ta kin in ta ki ngan ngayn, de ki
 asi kadi a ində mbi'ne go'ti goto.» ⁶¹ Jeju gər me'ne'ti kadi
 njendo'gi li'ə isi barita dɔ ta'ti li'ə. Be ə el'de ene: «Ta
 kin tugə'se jigi'ti wa? ⁶² A kin ə re oyi m'in Ngonn de m'təl
 m'aw taa lo kis'i'ti ki m'nji'ti kete kin ə a rai bann wa? ⁶³ In
 Ndil ə in nje kadi de isi ki dɔ'ne taa. De dɔrɔ'ne in nya madi
 el. Ningə ta'gi ki m'el'se kete kin in Ndil num in kisikidɔtaa
 num. ⁶⁴ Nan de'gi madi dann'se'ti uni me'de adi'm'in el.»
 Jeju el be, tado lo kulə ngirə'ti bay, gər de'gi ki a adi'ə me'de
 el, taa gər de ki njekulə ji njeban'gi'ti tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ'ti bay
 ene: «In tado kin ə m'el'se m'ene: “De ki Bai ad'a tarow
 el, asi kadi a re rɔ'm'ti dɔrɔ'ne el.”» ⁶⁶ In dɔ ndɔ'a'ti non
 kin, ngayn'gi dann njendo'gi'ti li'ə təli go'ə'ti, mbeti njiyəi
 si'ə. ⁶⁷ Ə Jeju tu rɔ'ne ki rɔ nje ki dɔgi gidə in joo'ti el'de
 ene: «Nga ingi, a awi el yan'ne wa?» ⁶⁸ Nan Piyər el Jeju
 ene: «Burəbe, j'a j'aw rɔ nan'ti wa? In ə ta kaji in me ji'ti
 biti ki non'ti. ⁶⁹ J'in, j'un me'je pəti dɔ'i'ti. Ningə ji gər kadi
 in Kar njay ki Luwə ulə.» ⁷⁰ Jeju təl el'de ene: «In m'in ə
 m'mbəti'se in ki dɔgi gidə in joo kin, nan de kare dann'se'ti,
 ndil Su in me'ə'ti.» ⁷¹ Lo kin'ti, Jeju isi elta ki dɔ Judasi'ti
 ki ngonn lə Simon Isikariyot'i. Tado in ə in ki kare dann
 njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo ki a ulə Jeju ji njeban'gi'ti.

7

Ngannkon Jeju uni me'de adi'ə

¹ Go'ti, Jeju nanyi ki lo njiyə'ti dɔnangi Galile'ti, ge el
 kadi n'njiyə n'aw ə n'təl dɔnangi Jude'ti, tado njekundɔ
 Juwipi'gi isi sangi kadi n'təli'ə. ² Nga ningə dɔkagilo ra

nanyi læ Juwipi'gi ki kadi sii ginn *Køyku'ti in ndøkba*,³ ə ngannkon Jeju eli'ə eyina: «In ne ə aw dɔnangi Jude'ti adi njendo'gi læ'i kaa oyi nya'gi ki isi ra'de kin to. ⁴ De ki ndigi kadi de'gi oyi'ne kam a ra nya'gi kuti lo'ti el. Nga ningə, toki isi ra nya'gi ki əti bol kin, maji kadi ra adi de'gi pəti oyi'nu.» ⁵ Nan toki rɔta'ti, ngannkon'a'gi inbe uni me'de adi'ə el. ⁶ Ə Jeju el'de ene: «Ndo læ'm re el bay; nan ingi, ndo'gi pəti to maji tado læ'se. ⁷ De'gi ki dɔnangi'ti ne kin a awi sese ki ta el, nan m'in ə, me'de majel sə'm tado m'el kulə ra'de'gi ki majel ki taga. ⁸ Ingi ə awi lo ra nanyi'ti kin. M'in ə, m'a m'aw el, tado ndo læ'm nanyi bay.» ⁹ Go ta'gi'ti ki el kin, isi Galile'ti ba. ¹⁰ Nan loki ngannkon'a'gi awi lo ra nanyi'ti, in kaa ɔti osi do row'ti to ki kanji kadi de oo'ə. Aw to lo kaw ki lo kiyə'ti be.

Nyando ki lo ra nanyi kisi ginn Køy lo'ti

¹¹ Dɔkagilo ra nanyi'ti, njekundo Juwipi'gi sangi Jeju ningə dəji eyina: «In lo'ti ki ra be wa?» ¹² De'gi manjinan ta'ti ngayn do'a'ti dann bulə de'gi'ti; nje ki nan'gi eli eyina: «In de ki maji,» ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi, isi buki bulə de'gi mu'ti,» to. ¹³ In be kaa de ki kadi elta li'ə ki taga wangi goto, boli njekundo Juwipi'gi.

¹⁴ Ndo'gi ki kadi ra nanyi dər te dana nga ə Jeju aw ginn Køy'ti læ Luwə, isi ndo nya de'gi. ¹⁵ In nya ki ndo'ji Juwipi'gi ngayn adi dəji nan ta eyina: «In kam de ndo'ə nya el to, nga ra bann ə gər nya əti bol be wa?» ¹⁶ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ'm'ti el, nan ngirə in rɔ Luwə'ti ki njekulə'm. ¹⁷ Kin ə re de ndigi kadi n'ra nya ki Luwə ndigi ə, lo kin'ti ə a gər ar njay toki nya ki m'nji m'ndo kin ngirə in rɔ Luwə'ti eke in m'inbe ə m'ində ngirə wa. ¹⁸ De ki nje kelta ki to'ne inbe isi sangi tobar læ'ne inbe. Nan de ki sangi tobar læ nje kulə'ne a elta ki rɔta'ti, ningə nya ki gorow'ə'ti el goto rɔ'a'ti to. ¹⁹ Moji adi'se ndukun adi tai maji, nan de ki təl rɔ'ne go'ti goto. Nga ra bann ə isi sangi kadi toli m'in wa?» ²⁰ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «In aw ki ndil ki majel me'i'ti! Nan ə isi sangi kadi n'toli wa?» ²¹ Ə Jeju təl un ta ilə'de'ti ene: «M'ra nya kareba be, ə ingi pəti əti'se bol! ²² Moji adi'se ndu kadi ujəi mɔti ngann'gi ningə in ndu ki te rɔ Moji'ti ne par el, nan in kaw'je'gi ki kete nu ə uni ndu kin ə ingi si ujəi mɔti ngann'gi ndo kərkon'ti†. ²³ Kin ə re ujəi mɔti ngonndo kərkon'ti kadi to de kidi ndukun læ Moji el ə, ra bann ə me'se to'se do'm'ti m'in ki m'aji darɔ de ba pəti ndo kərkon'ti wa? ²⁴ Inyəi ta gangi ta kigo lo koo'ti læ'se, ə gangi ta ki dana.»

* 7:2 7.2 Lebitiki 23.34-36; Ndukun ki nja joo 16.13 † 7:22 7.22 Lebitiki 12.3; Lotum 17.10-13

Jeju in Kirisiti ki Luwə mbət'ə

²⁵ De'gi ki Jerujalem'ti eli eyina: «De kam el ə de'gi isi sangi kadi n'toli'ə wa? ²⁶ Nga nyi ra elta taga wangi am, ə de el'ə ta madi el! Kibo'gi lə'je gəri bəti kadi in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə inbe wa ənn? ²⁷ Ki ne kin, ji gər lo ki de kin in'ti maji, nan ndo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a te bus ə, de kare kaa a gər lo ki in'ti el.» ²⁸ Lo kin'ti, Jeju ki isi ndo de'gi nya ginn Kəy'ti lə Luwə un ndu'ne ki taa ene: «In mərita kadi in gəri m'in maji, taa in gəri lo ki m'in'ti to! Ta ri in m'inbe ə m'ulə rə'm el, nan Luwə ki njekuləm in de ki asi kadi de ində me'ne də'a'ti. Ingi, in gəri'ə maji el. ²⁹ M'in m'gər'ə maji tado m'ində rə'a'ti, taa in ə uləm to.» ³⁰ Lo kin'ti, de'gi isi sangi kadi n'uwəi Jeju, nan de ki kadi ində ji'ne də'a'ti goto, tado ndo li'ə asi el bay. ³¹ Ningə dann bulə de'gi'ti, de'gi ngayn uni me'de adi'ə ə eli eyina: «Dəkagilo ki Kirisiti De ki Luwə mbət'ə a re ə, a ra nyakoji'gi ki utə nya dingəm kin wa?» ³² Ə ta ki bulə de'gi isi yəmi ginn mindi de'ti ojido Jeju kin osi mbi Parisi'gi'ti, adi Parisi'gi ki kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uləi njengəm də lo'gi lə'de kadi awi uwəi Jeju. ³³ Ə Jeju el ene: «M'a m'in sese kagilo nden be bay, ə m'a m'aw ki rə nje kuləm'ti. ³⁴ A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ³⁵ Ə də ta'ti kin Juwipi'gi dəji nan ta eyina: «Lo ki ra be ə a awi'ti ə kadi j'a j'ingəi el wa? A aw go ngannkon'ne'gi'ti ki sananyinan dann Gireki'gi'ti kin kadi aw ndo nya Gireki'gi wa? ³⁶ Ta ki el ene: “A sangi m'in nan a ingəi m'in el, tado loki m'a m'in'ti kin a asi kadi a awi'ti el,” kin kər me'ə nan ri wa?»

Dəboy ndo ra nanyi

³⁷ Dəboy ndo ra nanyi, ki in ndo kibo ngayn ə‡, Jeju ində ra taa un ndu'ne ki taa el ene: «Kin ə re de madi kundə rə'a ə, kadi re rə'm'ti anyi mann. ³⁸ De ki un me'ne adi'm ə, “mann ba'gi ki nje kadi de'gi si ki də'de taa a uwəi bul bul ngar me'ə'ti,” toki Makitu lə Luwə el'n.» ³⁹ Lo kin'ti, Jeju isi elta lə Ndil Luwə ki kadi de'gi ki uni me'de adi'ə a ingəi, tado dəkagilo'ə'ti kin Ndil Luwə re də de'gi'ti el bay, tado Jeju ur me toji'ti lə'ne el bay.

Bulə de'gi gangi nan tado Jeju

⁴⁰ Dann bulə de'gi'ti, de'gi madi ki oyi ta kel Jeju eli eyina: «Toki rəta'ti, de kam in Njekeltakita Luwə'ti ki maji kadi a re kakin ə inbe!» ⁴¹ Nje ki nan'gi eli eyina: «In Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.» Nan nje ki nungi bay manji eyina: «Kadi Kirisiti in de ki Galile'ti wa? ⁴² Makitu lə Luwə el

toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, a in de ki ginn koji'ti lə *Dabidi, ningə a te ki tarow ki Betilehem'ti, ki in ngonn be koji Dabidiš.» ⁴³ In be ə, bulə de'gi gangi nan tado lə Jeju. ⁴⁴ De'gi madi dann'de'ti ndigi kuwə, nan de ki kadi ində ji'ne do'a'ti goto.

Me ngan lə njekundo Juwipi'gi

⁴⁵ Njengəm ta lo lə Juwipi'gi ki awi kadi uwəi Jeju kakin, təli rei rə njekundo njekujənyamosi kadikare'gi'ti in ki Parisi'gi, ə kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi dəji'de eyina: «Nga ra bann ə rei si'ə el wa?» ⁴⁶ Ə njengəm lo'gi eli eyina: «Ndo kare j'oo de elta toki dingəm kin isi el'n el.» ⁴⁷ Ə Parisi'gi dəji'de eyina: «Ingi kaa inyəi rə'se adi ədi'se tə wa? ⁴⁸ Oyi'de kare be dann nje ki boi'ti eke dann Parisi'gi'ti un me'ne non wa? ⁴⁹ Bulə de'gi kam in de'gi ki gəri ndukun lə Moji el, in de'gi ki Luwə a tuji'de kə!»

⁵⁰ Nikodem ki in ki kare dann Parisi'gi'ti ki kete aw rə Jeju'ti un ta el'de ene: ⁵¹ «Kin ə re de oo ta ki ta'de'ti el num, taa oo nya ki ra el num ə, ndukun lə'je a gangi ta do'a'ti el*.» ⁵² Nan iləi'ə'ti eyina: «In kaa in de ki Galile'ti tə wa? In sangi ginn'ə maji oo, njekeltakita Luwə'ti ki kadi in de ki Galile'ti goto.» ⁵³ Go'ti, de ki ra kaa ətə aw be lə'ne.

8

Jeju in ki dene ki nje kuwə marum

¹ [Jeju ətə non aw do mbal kagi Buni'gi'ti. ² Nan loki lo ti njay par ə təl re nati Kəy'ti lə Luwə. De'gi pətə rei ki rə'a'ti, ə isi nanga isi ndo'de nya. ³ Lo kin'ti, njendo ndukun'gi ki Parisi'gi rei ki dene ki indəi ji'de do'a'ti lo kuwə marum'ti, adi'ə ra takum de'gi'ti, ⁴ ningə eli Jeju eyina: «Njendo de'gi, dene kam j'indəi ji'je do'a'ti lo kuwə marum'ti. ⁵ Nga ningə, Moji el'je me ndukun'ti* kadi koo dene'gi ki be kin ji tilə'de ki mbal ji təl'de kə, ə in, ta lə'i in ri wa?» ⁶ Elita kin be to kuləkikiyə kadi uwəi Jeju to indəi taa do'a'ti. Nan Jeju ulə do'ne nanga ə isi ndangi nya ki ngonn ji'ne nanga. ⁷ Ə loki nanyinan ki lo dəj'ə ta'ti, Jeju ər do'ne taa el'de ene: «De ki dann'se'ti ne ki ra majel nja kare el ə, kadi ilə ki mbal dəkete.» ⁸ Jeju elta be ə təl ulə do'ne nanga gogi, isi ndangi nya nanga. ⁹ Ə loki oyi ta kin ə, ətə kare kare, ulə ngirə do nje ki tōgi'ti, təl'n do nje ki du'ti. Ta təlta'a'ti, Jeju nanyi ki kar'ne ba. Dene kakin ə ra ngawdann lo'ti; ¹⁰ ə Jeju un do'ne ki taa el'ə ene: «Dene, de'gi kaa rai ra? De kare kaa

§ 7:42 7.42 2 Samiyel 7.12; Mis 5.1; Mat 2.5 * 7:51 7.51 Ndukun ki nja joo
1.16 * 8:5 8.5 Lbt 20.10; Ndu 22.22-24

gangi ta do'i'ti el wa?» ¹¹ Ningə dene el'ə ene: «Burəbe, de kare kaa gangi ta do'm'ti el,» ə Jeju el'ə ene: «M'in kaa m'gangi ta do'i'ti el jagi to, nga ningə aw, ə ra majel gogi el'.»]

Jeju in kunji ki donangi'ti

¹² Jeju təl el'de bay ene: «M'in kunji ki donangi'ti, de ki un go'm, a njiyə me lo ki diw'ti el, kunji ki nje kadi de'gi sii ki do'de taa a unji do'a'ti.» ¹³ Lo kin'ti, Parisi'gi eli'ə eyina: «In inbe ə isi mannaji ki do'i'ti ə, mannaji lə'i in ki rəta'ti el.» ¹⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Re m'inbe m'man naji do rə'm'ti kaa m'gər kadi mannaji lə'm in ta ki rəta'ti, tado m'in m'gər lo ki m'in'ti num, m'gər lo ki m'nji m'aw'ti num, nan ingi, gəri lo ki m'in'ti el num, in gəri lo ki m'nji m'aw'ti el num to. ¹⁵ Ingi isi gangi ta kigo lo koo'ti lə de, nan m'in m'gangi ta do de'ti el. ¹⁶ A kin ə re m'gangi ta non ə, in ta ki gangi ki gorow'ə'ti, tado m'in ki kar'm ə m'gangi ta el, Bai ki njekulə'm in sə'm nan'ti. ¹⁷ Ningə me ndukun'ti lə'se inbe kaa ndangi eyina: "Kin ə re de'gi joo manyinaji, ə mannaji lə'de aw go nan'ti ə, ta lə'de in ta ki rəta'ti." ¹⁸ M'inbe m'man naji do rə'm'ti, ningə Bai ki ulə'm kaa mannaji lə'ne do'm'ti to.» ¹⁹ Ningə dəji'ə eyina: «Baw'i in lo ki ra'ti dana wa?» Ə Jeju ilə'de'ti ene: «In gəri m'in el, taa in gəri Bai el to. Kin ə re in gəri m'in ə re a in gəri Bai to.» ²⁰ Ta'gi kin te ta Jeju'ti loki isi ndo'n de'gi nya nati Kəy'ti lə Luwə. Isi lo'ti ki nya'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi Luwə'ti. Nga ningə de uwə el, tado ndo li'ə asi el bay.

Jeju elta do kaw'ne rə Baw'ne'ti

²¹ Jeju el'de ta ki rangi bay ene: «M'a m'aw, ningə a sangi m'in, nan a oyi me majel'gi'ti lə'se. Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el.» ²² Lo kin'ti, Juwipi'gi elinan eyina: «A təl rə'ne ə ra bann ə el ene: "Lo ki m'a m'aw'ti kin a asi kadi a awi'ti el wa?"» ²³ Ə Jeju el'de ene: «In, in de'gi ki donangi'ti ne, ə m'in, m'in de ki doran'ti taa nu to; in de'gi lə donangi, nan m'in, m'in de lə donangi el. ²⁴ Ningə in tado kin ə m'el'n kete m'ene: "A oyi me majel'gi'ti lə'se." Kin ə re uni me'se adi'm'in toki in m'in "Nje kisi non" el ə, a oyi me majel'gi'ti lə'se.» ²⁵ Ə dəji'ə eyina: «In be kam in nan wa?» Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «M'in de ki m'el'se lo kulə ngirə'ti nu inbe kin. ²⁶ Nga ningə, ki oji do'se, m'aw ki ta ngayn kadi m'el ge, m'gangi ge; nan ta ki m'ingə rə nje kulə'm'ti kin par ə m'a m'iləmbər'ə rə de'gi'ti ki donangi'ti ne. Ningə ta li'ə in ta ki rəta'ti.» ²⁷ Jeju isi el'de ta ki do

† 8:11 8.11 Barta'gi kin goto me makitu'gi'ti ki kete ki in ta lə Luwə ki ndangi to kunmindi ki sigi. ‡ 8:17 8.17 Ndu 19.15, 17.6

Baw'ne Luwə'ti nan ingi gəri me ta kin el. ²⁸ Ə Jeju el'de ene: «Ndo ki a bəri m'in Ngonn de taa kagidəsi'ti kin ə, a gəri kadi m'in "Nje kisi non"; taa a gəri kadi m'ra nya madi do ro'm el to, nan in nya ki Bai ndo'm ə m'nji m'el. ²⁹ Nje kulə'm in sə'm nan'ti; inyə'm ki kar'm el, tado dokagilo'gi pəti m'ra nya ki nəl'ə.» ³⁰ Loki Jeju elta kin be, de'gi ngayn uni me'de adi'ə.

Ngann kaw Abiraham

³¹ Jeju el Juwipi'gi ki uni me'de adi'ə ene: «Kin ə re rai do nja'se'ti me ta'ti lə'm ə, in njendo'gi lə'm ki rəta'ti. ³² A gəri nya ki rəta'ti, ningə nya ki rəta'ti kin a taa'se ji bər'ti ilə'se taa inbe.» ³³ Ə ingi eli Jeju eyina: «J'in ngann kaw *Abiraham, ningə ji ra bər lə de ndo kare el to, nga ra bann be ə in el ene nya ki rəta'ti a taa'je ji bər'ti ilə'je taa wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rəta'ti, adi m'el'se: de ki ra ki ra majel, in bər lə majel. ³⁵ Bər a isi ki de'gi ki isi ra bər lə'de kin biti ki non'ti el, nan ngonn koji'de a isi se'de biti ki non'ti. ³⁶ Adi re Ngonn lə Luwə taa'se ji bər'ti ilə'se taa ə, a in de'gi ki taa k'ilə taa ki rəta'ti ji bər'ti. ³⁷ Nga ningə, m'gər kadi in ngann kaw Abiraham; nan isi sangi kadi toli m'in tado mbəti ta lə'm. ³⁸ M'in m'nji m'el nya ki m'oo ro Bai'ti, nan ingi ə, isi rai nya ki baw'se el'se to.» ³⁹ Ningə iləi Jeju'ti eyina: «kaw'je in Abiraham.» Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re in ngann kaw Abiraham toki rəta'ti ə re a rai kuləra Abiraham. ⁴⁰ M'in m'el'se nya ki rəta'ti ki m'ingə ro Luwə'ti, ningə ki ngosine kin isi sangi kadi toli m'in. In kin in kulə ki Abiraham ra el jagi. ⁴¹ In isi rai kuləra baw'se.» Ningə iləi Jeju'ti eyina: «J'in ngann'gi ki koji ginn kaya'ti el; Baw'je in kareba ə in Luwə.» ⁴² Ə Jeju el'de ene: «Kin ə re Luwə in Luwə lə'se ə re a in ndigi m'in, tado m'te ro'a'ti ə m're lo kin'ti. In m'inbe ə m're ki do'm el, nan in in ə ulə'm. ⁴³ Tado ri ə in gəri me ta lə'm el wa? In gəri el tado asi kadi uri mbi'se go ta'ti lə'm el. ⁴⁴ Su ə in baw'se, ningə in ndigi kadi rai ndigi lə baw'se. In de ki in nje toł de'gi lo kulə ngirə kosi'ti li'ə nu. In ra me nya ra'ti ki rəta'ti nja kare el, tado nya ki rəta'ti goto ro'a'ti. Kin ə re elta ki ngom ə, in kin ə in ta ki osi bo'ə'ti, tado in nje ngom num, in baw nyara ki ngom num. ⁴⁵ M'in ə, m'in nje kelta ki rəta'ti ə mbeti kun me'se kadi m'in. ⁴⁶ Nan dann'se'ti ə asi kadi toji toki m'ra majel wa? A kin ə re m'elta ki rəta'ti ə, ra bann ə kadi uni me'se adi'm'in el wa? ⁴⁷ De ki in yan Luwə, a oo ta lə Luwə, ningə ingi, oyi ta lə'm el, tado in lə Luwə el.»

Jeju in ki Abiraham

⁴⁸ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli Jeju eyina: «In gorow'ə'ti kadi j'eli j'ene: in de ki Samari'ti, taa ndil ki majel isi me'i'ti to.»
⁴⁹ Ə Jeju el'de ene: «Jagi, ndil ki majel goto me'm'ti, nan nya kare ki m'oo ə, m'in m'osi kurə Bai, ə in mbəti kəsikurəm to par. ⁵⁰ M'in m'nji m'sangi kadi de'gi uləi toji dō'm'ti el. De ki isi sangi kadi de'gi uləi toji dō'm'ti in non, in ə a gangi ta kin taa. ⁵¹ Ningə toki rōta'ti, adi m'el'se, de ki təl rō'ne go ta'ti lə'm ə, de'ə kin a oy el ratata.» ⁵² Lo kin'ti non, Juwipi'gi eli'ə eyina: «Ki ne kin, ji gər maji nga toki ndil ki majel isi me'i'ti. Abiraham oy, taa de'gi ki njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to, ningə in el ene: “De ki təl rō'ne go ta'ti lə'i ə, de'ə kin a oy el ratata.” ⁵³ In utə kaw'je Abiraham ki oy kin wa? Taa njekeltakita Luwə'ti kaa oyi to! In oo rō'i kadi in nan wa?» ⁵⁴ Ningə Jeju ilə'de'ti ene: «Kin ə re m'toji rō'm m'inbe ningə, in toji ki nda'a goto. Nga ningə, de ki njekulə toji dō'm'ti in Bai. In ki isi elita li'ə eyina in Luwə lə'se, ⁵⁵ nan gəri'ə el. M'in m'gər'ə. Kin ə re m'el m'ene m'gər'ə el ə, re m'a m'in nje ngom to ingi be to. Nan m'in m'gər'ə, taa m'təl rō'm go ta'ti li'ə to. ⁵⁶ Kaw'se Abiraham ra rōnel ngayn tado ində me'ne'ti kadi n'a n'oo ndo ki m'a m're'n. Nga ningə oo ndo re'm, adi rō'a nəl'ə ngayn.» ⁵⁷ Lo kin'ti, Juwipi'gi dəji Jeju eyina: «In ra bal do mi el bay ə kum'i oo Abiraham wa?» ⁵⁸ Ə Jeju ilə'de'ti ene: «Toki rōta'ti, adi m'el'se, kete non koji Abiraham'ti, “M'in m'nji non”.» ⁵⁹ Lo kin'ti non be, kəri mbal kadi n'tiləi Jeju, nan ur dann bulə de'gi, ə te ginn Kəy'ti lə Luwə kə, aw.

9

Jeju aji njekumto kare

¹ Loki Jeju isi ində dər ningə, oo de ki kum'ə to lo koj'o'ti nu isi. ² Njendo'gi li'ə dəji'ə eyina: «Njendo de'gi, dingəm ki kum'ə to lo koj'o'ti nu kin, kum'ə to oji'n do majel li'ə inbe eke, oji'n do majel lə njekoj'o'gi wa*?» ³ Ə Jeju el'de ene: «In ta lə majel li'ə el num, in ta lə majel lə njekoj'o'gi el num, nan kum'ə to be kadi Luwə oji'n togi'ne taga kadi de'gi gəri. ⁴ Dəkagilo ki kadi to bay, maji kadi ji rai kulə lə de ki njekuləm, tado lo a ndul ə, lo kadi de a ra kulə goto. ⁵ Toki m'in'n dōnangi'ti ne bay, m'in kunji ki dōnangi'ti.»
⁶ Loki Jeju el ta'gi kin be ə, go'ti, tuw mann ta'ne nanga, lōy'n nangi, or gidi kum nje kumto'ti kakin. ⁷ Ningə, el njekumto ene: «Aw togi kum'i lo ndogi mann'ti ki Silowe†.» «Silowe» kər me'ə nan «njekawkulə». Be ə, njekumto aw togi kum'ne low'ə'ti kakin, ə ta təl'ə, kum'ə oo lo maji. ⁸ Nje

* 9:2 9.2 Tekitaga 20.5 † 9:7 9.7 2 Ngar'gi 20.20; Ejay 8.6

gædi kəy'gi li'ə, ki nje'gi ki kete isi oyi'ə lo kəy nya'ti, eli eyina: «M'a, in kam in de ki nje kisi nanga, kəy nya kakin el wa?» ⁹ Ningə nje ki nan'gi eli eyina: «In darə'a inbe.» Ə nje ki nungi eli eyina: «Jagi in in el, nan in de ki nje tanan si'ə.» Ningə inbe ki do'ne el ene: «In darə'm m'inbe.» ¹⁰ Nga a dəji'ə ta eyina: «Re inbe ə, ra bann be ə kum'i oo lo wa?» ¹¹ Ə el'de ene: «Dingəm ki to'a nan Jeju ə löy nangi or gidi kum'ti, ə el'm ene: "Aw Silowe'ti togi kum'i", ə m'aw m'togi kum'm, par ə kum'm oo lo maji.» ¹² Ningə dəji'ə eyina: «Dingəm kin in ra be wa?» Ə el'de ene: «M'gər el.»

Parisi'gi dəji ta dingəm ki kete kum'ə to kakin

¹³ Lo kin'ti, ori dingəm ki kete kum'ə to kakin awi si'ə ro Parisi'gi'ti. ¹⁴ Ningə, ndə'a'ti ki Jeju löy'n nangi ki mann ta'ne or gidi kum'ə'ti adi kum'ə oo lo kakin in ndə kərkon. ¹⁵ Ə Parisi'gi dəji'ə ta ki yan'de dangi bay ke ra bann ə n'oo'n lo wa? Ə el'de ene: «Jeju or nangi ki löy kum'm'ti, ə m'aw m'togi kum'm, ə ngə sine kum'm oo lo.» ¹⁶ Lo kin'ti, Parisi'gi ki madi eli eyina: «De ki ra nya kin in de ki in ro Luwə'ti el, tado ində kum'ne go ndə kərkon'ti el.» Nan nje ki nungi eli eyina: «Nga ra bann be ə, de ki njeramajel par a aw ki togi kadi ra'n nyakoji'gi ki əti bol be kin wa?» Be ə, ta kin re ki gangi nan dann'de'ti. ¹⁷ Ningə təli dəji njekumto kakin bay eyina: «Nga inbe ki do'i, ta ri ə el do de'ti ki te kum'i adi kum'i oo lo kin wa?» Ə njekumto el ene: «In njekeltakita Luwə'ti.» ¹⁸ Juwipi'gi mbeti kun me'de kadi toki in de ki kete kum'ə to, ə ngə sine de te kum'ə adi kum'ə oo lo. Rai biti uni njekoj'o'gi rei. ¹⁹ Ə dəji'de ta eyina: «De kam in ngonn'se inbe toki rəta'ti wa? A re in ngonn'se inbe ə, kum'ə to lo koj'o'ti inbe wa? A re kum'ə to lo koj'o'ti ə, ra bann be ə ngə sine kum'ə oo lo wa?» ²⁰ Ə njekoj'o'gi eli eyina: «Ji gər maji kadi in ngonn'je inbe, taa kum'ə to lo koj'o'ti nu to. ²¹ Nan ki ojido kum'ə ki ngə sine oo lo, eke nan ə te kum'ə adi kum'ə oo lo inbe kin ə, ji gər nya kare me'ti el. Ningə inbe togi gangi ənn ə dəji'ə, ə a elta ki do ro'ne'ti.» ²² Nje koj'o'gi elita kin be tado bol ki boli Juwipi'gi. Tado Juwipi'gi do'i tanan'ti kadi to de ki re el ene Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə ə, səw tuwə ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi kə. ²³ In tado kin ə, njekoj'o'gi eli eyina: «Inbe togi gangi ənn ə, dəji'ə.» ²⁴ Ə Parisi'gi bari de ki kete kum'ə to kakin adi'ə re ki nja joo, ningə eli'ə eyina: «Elta ki rəta'ti, osi'n kurə Luwə. Ji gər kadi dingəm kin in njeramajel.» ²⁵ Lo kin'ti, dingəm ki kete kum'ə to kakin el'de ene: «In njeramaji, kin ə in njeramajel inbe kaa m'gər nya kare me'ti el, nya kare ki m'gər maji ənn: kete kum'm to, ningə ngə sine kum'm oo lo.» ²⁶ Ningə təli eli'ə eyina:

«In ri ə ra sə'i wa? Ə ra bann tɔ ə adi kum'i oo lo wa?»
²⁷ Lo kin'ti el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, ə in mbeti
 koo ta lə'm, ə ra bann ə in gei kadi m'təl m'el'se bay wa?
 In ndigi kadi təli njendo'gi li'ə tɔ wa?»²⁸ Loki el Parisi'gi
 ta be ə, ingi taji'ə ə eli'ə eyina: «In ə in njendo li'ə, nan
 j'in, j'in njendo'gi lə Moji.²⁹ Ji gər kadi Luwə elta ki Moji,
 nan de lə'i kin, ji gər lo ki te'ti el.»³⁰ Ə dingəm kakin el
 Parisi'gi ene: «In nya ki əti bol ngayn kadi de ki rɔta'ti, ingi
 gəri lo ki te'ti el tɔ, ə de'ə kakin taa adi kum'm oo lo.³¹ Ji
 gər maji kadi de'gi ki njeramajel, re elita ki Luwə ə, Luwə
 oo dɔ ta lə'de el, nan de ki nje bol Luwə, ki nje təl rɔ'ne go
 ndu'ə'ti, Luwə oo dɔ ta li'ə.³² Ki mayinu inbe kin, ndo kare
 kadi j'oo nan de madi ə adi kum'de ki tɔ lo koj'o'ti nu oo
 lo be kin, m'oo el bay.³³ Kin ə re dingəm kin in rɔ Luwə'ti
 el ə, nya madi kare ki asi kadi ra goto.»³⁴ Lo kin'ti, eli'ə
 eyina: «In de ki ra me majel'ti lo koj'o'ti nu kam ə, ge kadi
 in ə ndo'je nya!» Ningə tuwəi'ə adi te taga.³⁵ Jeju oo kadi
 tuwəi'ə, ə loki ingə, dəj'ə ene: «In un me'i adi Ngonn de
 wa?»³⁶ Ə el Jeju ene: «Burəbe, Ngonn de ə in nan wa el'm
 adi to m'un me'm m'ad'a wa?»³⁷ Ningə Jeju el'ə ene: «In
 oo'ə ki kum'i, in darɔ'a inbe ə isi elita kin.»³⁸ Be ə, dingəm
 kakin el Jeju ene: «Burəbe, m'un me'm m'ad'i.» Ningə ɔsi
 məkəsi'ne nanga non'a'ti.³⁹ Jeju el'ə ene: «M're dɔnangi'ti
 ne tado gangi ta, m're kadi de'gi ki kum'de tɔ, oyi lo, ə kadi
 nje ki kum'de oo lo, təli njekumtɔ'gi tɔ.»⁴⁰ Loki Parisi'gi
 madi ki rai ki Jeju non, oyi dɔ ta ki Jeju el kin ningə, dəji'ə
 eyina: «J'in kaa j'in njekumtɔ'gi tɔ wa?»⁴¹ Ə Jeju ilə'de'ti
 ene: «Kin ə re in njekumtɔ'gi toki rɔta'ti ə, re majel lə'se
 a goto, nan toki j'isi'n, ə oyi rɔ'se kadi kum'se oo lo kin ə,
 majel lə'se to tor'ne'ti ba.»

10

Kujita ki dɔ be nje bati'gi

¹ Jeju el ene: «Toki rɔta'ti adi m'el'se. Kin ə re de madi
 ur go bati'gi'ti ki takəy el, nan in bal ki dɔ bɔr ki row ki
 rangi ə, de'ə kin in njebogi, in baw kaya.² Nan de ki ur
 kəy go bati'gi'ti ki takəy, in ə njekul bati'gi.³ Nje ngəm
 takəy bati'gi te takəy ad'a, ə bati'gi oyi dɔ ndu'ə. Ningə
 bar bati'gi lə'ne kare kare ki tɔ'de, te se'de taga.⁴ Loki te
 ki bati'gi lə'ne pəti taga ningə, ɔti njiyə non'de'ti, ə bati'gi
 uni go'ə, tado gəri ndu'ə.⁵ Bati'gi a uni go de ki rangi el.
 Re oyi de ki rangi ə, a anyinan sanyi kɔ kad'a'ti, tado gəri
 ndu de'gi ki rangi el.»⁶ Jeju el'de kujita kin, nan gəri nya ki
 el'de ta dɔ'ti kin el.⁷ Ə Jeju təl el'de bay ene: «Toki rɔta'ti,
 adi m'el'se, m'in takəy bati'gi.⁸ De'gi pəti ki rei rɔ'm'ti, in

njebogi'gi, ki baw kaya'gi, adi bati'gi oyi ta læ'de el*. ⁹ M'in takøy, re de ur køy ki row ki rø'm'ti ø, de'ø a ingø kajji. A ur køy num, a te num, taa a ingø nyakusø'ne num tō. ¹⁰ Njebogi re ø, re tado bōgi, re tado tøl nya, ø re tado tujji nya tō par. Nan m'in, m're kadi de'gi ingøi kajji. Ningø kadi in kajji ki to mbar mbar.

¹¹ «M'in nje njekul bati'gi ki majji. De ki njekul bati'gi ki majji, adi rø'ne tado bati'gi læ'ne. ¹² Nan de ki in njekul bati'gi tado kingø nar par um in bē'de el, loki oo jagum isi re ki dō bati'gi'ti, inyø bati'gi ø anyi, adi jagum re uwø'de ge, sanan'de ge. ¹³ Njekul bati'gi tado kingø'n nar kin anyi, tado nya li'ø in nar par ø isi sangi, adi oo lo kadi indø rø'ne kon'ti tado læ bati'gi el. ¹⁴ M'in, m'in njekul bati'gi ki majji. M'gør bati'gi læ'm, ø bati'gi læ'm gøri m'in tō. ¹⁵ Gøri m'in toki Bai gøri'm ø m'in m'gør'n Bai kin be tō. Be ø, m'adi rø'm tado bati'gi læ'm. ¹⁶ M'aw ki bati'gi ki rangi non fay ki in me køy'ti ne el. Ingi kaa, majji kadi m're se'de me køy'ti. A oyi ndu'm ø, a tøli nyakul'gi ki kareba ginn nje ngøm bati'gi'ti ki kareba. ¹⁷ Bai ndigi'm, tado m'adi rø'm kō kadi to m'tøl m'ingø kingø ki rangi. ¹⁸ De ki a indø tōgi dō'm'ti kadi m'ilø rø'm kō goto. In m'inbe ø m'adi ki me ndigi læ'm. M'aw ki tōgi kadi m'adi'n num, kadi m'taa'n num. In kin ø in ndu ki m'ingø ki rō Bai'ti.» ¹⁹ Ta læ Jeju kin tøl re ki gangi nan ki rangi dann Juwipi'gi'ti fay. ²⁰ Ngayn'gi dann'de'ti eli eyina: «Ndil ki majel isi me'ø'ti, dō'a ra dana el, ø ra bann ø isi oyi ta li'ø wa?» ²¹ Ø nje ki nungi eli eyina: «De ki ndil ki majel isi me'ø'ti elta be el. De ki ndil ki majel isi me'ø'ti asi kadi a te kum njekumtō'gi el.»

Juwipi'gi mbeti koo mbi'de'ti toki Jeju in Ngonn Luwø

²² Døkagilo'ø'ti kin, Juwipi'gi isi rai nanyi tør ndu dō Køy'ti læ Luwø Jerujalem'ti. In dō kagilo kul'ti. ²³ Jeju ulø lo aw ge tøl ge ginn tabiti'ti læ *Salomon, nati Køy'ti læ Luwø. ²⁴ Juwipi'gi iløi nan gugi gidø, ningø eli'ø eyina: «Kadi bann'ti ø a el'je ta ki kadi me'je osi nanga wa? Kin ø re in Kirisiti De ki Luwø mbøt'ø ø, el'je wanggi adi j'oo.» ²⁵ Jeju el'de ene: «Ta kin m'el'se kete nga, nan uni me'se adi ta læ'm el. Nya'gi ki m'nji m'ra'de me tō Bai'ti kin manyinaji dō'm'ti. ²⁶ Nan ingi, mbøti kunme'se kadi m'in. Mbøti tado in dann bati'gi'ti læ'm el. ²⁷ Bati'gi læ'm oyi ndu'm, m'gør'de, ningø ingi uni go'm tō. ²⁸ M'adi'de kajji ki to biti ki non'ti, um nanyi kō el. Taa de ki kadi indø tōgi'ne taa'n'de ji'm'ti kaa goto tō. ²⁹ Bai ki nje kadi'm'de aw ki tōgi dō de'gi'ti pøti, adi de madi ki asi kadi indø tōgi

* 10:8 10.8 Jeremi 23.1-2; Ejøkel 34.2-3

taa'n'de ji Bai'ti goto. ³⁰ J'in ki Bai j'in kare.» ³¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi teli tiloi'ə ki mbal bay kadi n'toli'ə. ³² Ə Jeju el'de ene: «M'ra nya'gi ki maji maji ngayn takum'se'ti ki togi ki in ro Bai'ti, nga in ki ra ə in gai kadi tiloi m'in ki mbal toli m'in tado'a wa?» ³³ Ə Juwipi'gi eli'ə eyina: «In tado nya maji ki ra ə ji ge kadi ji tiloi ki mbal ji toli el, nan in tado kelta ki mal. Tado in ki in de kare par ə el ene n'in Luwə†.» ³⁴ Jeju el'de ene: «Ndangi me ndukun'ti lə'se inbe'gi eyina: "M'in Burəbe m'el'se m'ene in luwə'gi". ³⁵ De'gi ki Luwə el'de ta lə'ne ə Luwə bar'de luwə'gi kin. Ningə gəri maji kadi de ra togi buji ta lə Luwə el. ³⁶ M'in, Bai Luwə ində'm ta dangi, ulə'm donangi'ti, ə m'el'n m'ene m'in Ngonn lə Luwə, ningə ingi eli eyina ke m'in nan ə m'el m'ene m'in Ngonn lə Luwə wa ə, m'in nje kelta ki mal do to Luwə'ti, kin in tado ri wa? ³⁷ Kin ə re m'ra kulə lə Bai el ningə to uni me'se adi m'in el! ³⁸ A kin ə re m'nji m'ra kulə lə Bai ningə, re uni me'se adi m'in el kaa, uni me'se adi kulə'gi ki m'ra'de kakin nden taa. Uni me'se kadi gəri ə oyi toki Bai isi me'm'ti, ə m'in m'nji me Bai'ti to.» ³⁹ Lo kin'ti, sangi row nja kare bay kadi n'uwəi Jeju, nan te mbunə'de'ti aw.

⁴⁰ Jeju təl aw gidi ba Jurden'ti, lo'ti ki kete Jan ra de'gi batəm'ti. Jeju aw isi low'ə'ti kin non. ⁴¹ De'gi ngayn rei rə'a'ti, ningə elinan eyina: «Jan ra nya madi kare ki əti bol el, nan nya'gi pəti ki el oji'n do dingəm kin in nya'gi ki rəta'ti.» ⁴² Lo kin'ti non be de'gi ngayn uni me'de adi Jeju.

11

Kində Lajar lo koy'ti

¹ Dingəm kare ki njemonyi in non, to'a nan Lajar. Isi me be'ti ki Betani ki in ngonnbə lə Mari in ki ngonnkən'ne Marti. ² In daro Mari inbe kin ə a ur hu ki əti maji nja Burəbe'ti num, bər nja'a ki bisi do'ne num. Nga ningə in ngonnkən'a Lajar to ə rə'a to'ə. ³ Konnann'a'gi ki joo kin uləi de madi ad'a aw el Jeju ene: «Burəbe, njendigi lə'i basa mad'i in monyi.» ⁴ Loki Jeju oo ta kin ningə el ene: «Monyi lə Lajar kin a təl'ə el, nan in monyi ki re kadi toji togi Luwə, taa kadi de'gi uləi toji do'm'ti m'in Ngonn lə Luwə to.» ⁵ Jeju ndigi Marti in ki ngonnkən'a ki dene Mari, taa ndigi Lajar to. ⁶ Jeju oo maji kadi Lajar in monyi, be kaa isi lo'ti ki si'ti kin ba ndo joo bay. ⁷ Go'ti, el njendo'gi lə'ne ene: «Adi ji teli j'awi Jude'ti gogi.» ⁸ Ə Njendo'gi li'ə eli'ə eyina: «Njendo de'gi, ndo ngayn el ne bay ə Juwipi'gi sangi kadi n'tiloi'nu ki mbal n'toli'nu kakin ə, ge kadi təl aw Jude'ti bay wa?» ⁹ Jeju ilə'de'ti ene: «Ngann kadi in do'gi gidə in joo me ndo'ti ki

kare el wa? Ningə kin ə re de njiyə kada ə a osi el, tado oo lo maji. ¹⁰ A re njiyə kondə ə a osi, tado oo lo maji el.» ¹¹ Go ta'ti kin, Jeju ilə ta ki rangi do'ti ene: «Madi'je Lajar to bi, ningə m'a m'aw kadi m'ndəl'ə.» ¹² Ə njendo'gi eli'ə eyina: «Burəbe, re in bi ə to ə a ndəl bay.» ¹³ Jeju elta lə koy Lajar, nan njendo'gi oyi toki in ta lə bi ki kare. ¹⁴ Ə Jeju el'de ar njay ene: «Lajar oy. ¹⁵ Nga ningə ki oji do'se, ro'm nəl'm ngayn kadi m'goto low'ə'ti, kadi to ingi uni me'se adi'm'in. Ningə ki ne kin, adi j'awi do'a'ti.» ¹⁶ Ə Tomasi ki isi bari'ə «Ndungə» el ndəgi njendo'gi ene: «J'in kaa adi j'awi si'ə to j'oyi si'ə.»

Jeju in nje kadi de'gi təli sii ki do'de taa

¹⁷ Loki Jeju re te Betani'ti, oo kadi duwi Lajar ra ndə so nga. ¹⁸ Betani in ndəkba ki Jerujalem, asi kulə metər mutə be par, ¹⁹ adi Juwipi'gi ngayn rei ro Marti'ti in ki Mari kadi soli me'de oji'n do koy lə ngonkon'de. ²⁰ Loki Marti oo kadi Jeju a re non, in aw tilə kum'ə, ningə Mari taa isi yan'ne nanga me kəy'ti. ²¹ Marti ki aw tilə kum Jeju, el Jeju ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonkon'm a oy el. ²² Nan ki ne inbe kin kaa m'gər kadi nya'gi pəti ki dəji Luwə ə a adi.» ²³ Ə Jeju el'ə ene: «Ngonkon'i a ində lo koy'ti.» ²⁴ Ningə Marti il'ə'ti ene: «In ki rəta'ti, m'gər kadi ndə ki njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti do'boy ndə'ti ə, Lajar a ində taa lo koy'ti to*.» ²⁵ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «M'in nje kadi de'gi indəi taa lo koy'ti, ki nje kadi de'gi sii ki do'de taa. De ki un me'ne, re oy mindi kaa, a təl isi ki do'ne taa. ²⁶ Nga ningə, de ki isi ki do'ne taa, ə un me'ne ə, de'ə kin a oy el ratata. M'dəj'i ke un me'i do ta'ti kin wa?» ²⁷ Ningə Marti il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, m'un me'm m'ad'i toki in ə in Kirisiti, De ki Luwə mbət'ə, in ə in Ngonn lə Luwə, in ə in de ki maji kadi a re donangi'ti.»

Jeju non tado koy lə Lajar

²⁸ Go ta'ti ki Marti el kin ə, oti aw bar ngonkon'ne ki dene Mari, el'ə ta nanga yəgiro be ene: «Njendo de'gi ra non, ə isi dəj'i kadi aw.» ²⁹ Loki Mari oo ta kin taa par ə ində taa kalangi aw ki ro Jeju'ti. ³⁰ Jeju ur me be'ti el bay, in lo'ti inbe ki Marti aw ingə'ti kete kakin bay. ³¹ Juwipi'gi ki sii me kəy'ti ki Mari, isi soli me'ə, loki oyi'ə ində taa kalangi, te taga, oyi ene isi aw ki do'bad'i'ti kadi non wa, adi indəi taa awi go'ə'ti. ³² Loki Mari aw te lo'ti ki Jeju ra'ti, ə oo Jeju ə, osi nanga nja'a'ti, ningə el'ə ene: «Burəbe, kin ə re in se'je ne ə re ngonkon'm a oy el.» ³³ Loki Jeju oo kadi Mari isi non, taa Juwipi'gi ki in go'ə'ti kaa isi nonyi to

* 11:24 11.24 Daniyel 12.2

ningə, me'ə ur mad'a, taa ndil'ə isi nanga el tɔ. ³⁴ Ə dəji'de ene: «İləi'ə ra be wa?» Ningə eli'ə eyina: «Burəbe, re ə oo.» ³⁵ Lo kin'ti, Jeju non. ³⁶ Ə Juwipi'gi eli eyina: «Oyi tɔji ki tɔji ndigi ki ndig'ə kin.» ³⁷ Nan nje ki nungi eli eyina: «Te kum njekumtɔ, nga ra bann ə asi kadi ɔgi Lajar koy el tɔ wa?»

Jeju adi Lajar ində lo koy'ti

³⁸ Lo kin'ti, me Jeju təl ur mad'a kur ki rangi bay, adi ɔti aw ki dɔbadi'ti. Ningə in bolo mbal ə indəi mbal mad'a uti ta'a. ³⁹ Jeju el'de ene: «Ɔri mbal kin kɔ», nan Marti ki konnann nje goto el Jeju ene: «Burəbe, ra ndɔ sɔ nga, adi a əti.» ⁴⁰ Ə Jeju el'ə ene: «M'el'i m'ene ri wa? M'el'i m'ene re un me'i ə a oo tɔji lə Luwə.» ⁴¹ Lo kin'ti, ɔri mbal kɔ, ə Jeju un kum'ne ki taa ningə el ene: «Bai, m'ra'i oyo toki oo dɔ ndu'm. ⁴² M'gər kadi ta'gi ki m'nji m'el'i kin oo dɔ ndu'm dɔrɔ, nan m'elta kin be tado bulə de'gi ki gugi gidi'm kin, kadi uni me'de adi m'in toki in in ə ulə'm.» ⁴³ Go ta'ti kin ə, Jeju un ndu'ne ki taa elta ki tɔgi'ne ene: «Lajar, te taga!» ⁴⁴ Ningə nje goto Lajar ində lo te taga. Ji'ə'gi ki nja'a'gi in ki ra'gi ki ta ku, taa takum'ə in ki dolo ki ku tɔ. Ə Jeju el'de ene: «Tuti'ə, ə inyəi'ə adi aw.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'tɔli Jeju

(Mat 26.1-5; Mrk 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Juwipi'gi ngayn ki rai rɔ Mari'ti, ə oyi nya ki Jeju ra, uni me'de adi Jeju. ⁴⁶ Nan nje ki nan'gi awi ingəi Parisi'gi, eli'de nya ki Jeju ra. ⁴⁷ Lo kin'ti, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, ɔsi dɔ nje gangi ta'gi lə Juwipi'gi nan'ti, ningə dəji nan eyina: «In ri dana ə kadi ji rai wa? Dingəm kin ra nyakɔji'gi ngayn! ⁴⁸ Kin ə re j'inyəi'ə adi ra nya'gi lə'ne kin ki non'ne'ti ə, de'gi pəti a uni me'de adi'ə, ningə de'gi ki Rɔm'ti a rei kadi tuji Kəy lə Luwə, taa a tuji ginn bə lə'je tɔ!» ⁴⁹ Ə Kayipi ki in ki kare dann nje kundɔ Juwipi'gi'ti, ki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, un ta el'de ene: «In gəri nya kare me nya'ti ki isi ra nya kin el! ⁵⁰ In mərita maji oyi! In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn de'gi banyi banyi, ə ginn bə ki ta'a ba ingə tuji el.» ⁵¹ Nga ningə in ta ki Kayipi inbə ə el ki dɔ'ne el, nan toki bal'a'ti non in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, Luwə ində taa ta'a'ti adi iləmbər'ə kete toki maji kadi Jeju a oy tado lə ginn bə lə Juwipi'gi. ⁵² Ningə a oy tado lə ginn bə lə Juwipi'gi par el, nan a oy kadi kaw'n ngann'gi lə Luwə ki sananyinan ki lo'gi dangi dangi kin kadi təli ginn de'gi ki kareba. ⁵³ In dɔ ndɔ'a'ti non kin, njekundo Juwipi'gi uni ndu'de kadi n'tɔli Jeju. ⁵⁴ In be ə, Jeju ində ngangi njiyə taga takum

Juwipi'gi'ti. Or rɔ'ne aw ndəkba kadi diləlo'ti, me ngonn be'ti ki bari'ə Epirayim. Aw si'ti non ki njendo'gi lə'ne.

⁵⁵ Dɔkagilo ra nanyi lə Juwipi'gi ki bari'ə Paki in ndəkba, adi de'gi ngayn awi Jerujalem'ti kete non'ti kadi to rai nya'gi kigo kuji'ə'ti lə'de in Juwipi'gi kadi ari rɔ'de non Luwə'ti. ⁵⁶ De'gi kakin in ginn Kəy'ti lə Luwə, ningə isi sangi Jeju, ə dəji nan ta dann'de'ti eyina: «Mərta lə'se in ri wa? Kadi a re lo ra nanyi'ti el wa?» ⁵⁷ Nya kare ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi uni ndu kadi re de madi oo lo ki Jeju in'ti ə, kadi el'de adi n'awi n'uwəi'ə.

12

*Mari buki hu ki əti maji nja Jeju'ti
(Mat 26.6-13; Mrk 14.3-9; Luk 7.36-50)*

¹ Ndo mehen kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju aw Betani'ti ki Lajar si'ti. Lajar ki ndɔki ad'a ində taa lo koy'ti. ² Lo kin'ti non, rai nyakusɔ ki tɔ Jeju. Marti ə in nje kadi'de nyakusɔ, ningə Lajar in ki kare dann nje kisi ta nyakusɔ ki Jeju. ³ Mari un hu ki rai ki mann kagi ki bari'ə «nar», a rosi ngonn ku be, ur nja Jeju'ti, ningə go'ti, bɔr nja'a ki bisi dɔ'ne. In hu «nar» dɔrɔ'a ki gat'a in ngayn. Banyi'a taa me kəy. ⁴ Lo kin'ti, Judasi Isikariyoti ki in ki kare dann njendo'gi'ti lə Jeju, in ki a un dɔ Jeju, el ene: ⁵ «Tadɔ ri ə in ki law hu kin ndogi, taa'n nar ki lo kulə'ti ki ndɔ bu mutə be kaa in ki ra'n ki njendoo'gi el wa?» ⁶ Judasi elta kin be tadɔ to ə ta lə njendoo'gi to rɔ'a el, nan tadɔ in njebogi. In ə bɔl nar in ji'ə'ti, adi isi bɔgi nar ki isi buki me'ti nden nden. ⁷ Nan Jeju el ene: «Inyəi Mari keke! Nga ra nya kin be nginə'n ndɔki kadi m'a m'aw'n badi'ti. ⁸ Njendoo'gi a in sese ki ndɔ'gi, ndɔ'gi, nan m'in m'a m'in sese ki ndɔ'gi, ndɔ'gi el.»

De'gi dɔi tanan'ti kadi n'tɔli Lajar tɔ

⁹ Bulə de'gi ki Juwipi'gi ngayn oyi kadi Jeju in Betani'ti, adi rei. Ningə rei tadɔ lə Jeju par el, nan rei tadɔ koo Lajar tɔ ki Jeju ad'a ində taa lo koy'ti kakin tɔ. ¹⁰ In be ə, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi uni ndu'de kadi n'tɔli Lajar tɔ, ¹¹ tadɔ in ta li'ə ə ra adi Juwipi'gi ngayn inyəi'de ə uni me'de adi Jeju.

*Jeju ur me be'ti ki Jerujalem ki kɔsikurə
(Mat 21.1-11; Mrk 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Lo ti go'ti, bulə de'gi ki ngayn ki rei lo ra nanyi'ti Jerujalem, oyi kadi Jeju isi re me bebo'ti kin, ¹³ ə oyi baji tann'gi, ə tei taga gidi bebo'ti, awi tiləi kum'ə. Ningə lo kin'ti, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Ojana! Njangi dɔ

in ki dɔ Luwə'ti! Ningə kadi Luwə njangi dɔ de ki re me tɔ Burəbe'ti, kadi Luwə njangi dɔ ngar lə Isirayel'gi!»
 14 Jeju ingə ngonn koro, ningə ala isi dɔ'a'ti toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

15 «In bɔl el, bebo *Siyon! gon lo oo, ngar lə'i isi re, isi dɔ ngonn koro'ti*.»

16 Dɔkete ba, njendo'gi li'ə gəri me nya'gi ki isi rai nya kin el, nan loki de'gi isi uləi toji dɔ Jeju'ti nga a kadi me'de olo dɔ'ti toki makitu lə Luwə elta li'ə kadi nya kin a ra nya dɔ'a'ti be. Ningə in nya'a kaa ə ra nya dɔ'a'ti kin.

17 De'gi ngayn ki ndɔki in si'ə nan'ti loki ndəl Lajar ad'a te dɔbadi'ti, dann njekoy'gi'ti, manyinaji li'ə. 18 Ningə in naji ki man lə'de kin ə ra adi bulə de'gi awi tiləi kum'ə, tado oyi kadi ra nyakɔji ki əti bɔl ngayn kin. 19 Lo kin'ti, Parisi'gi elinan dann'de'ti eyina: «Oyi toki taga takum'se'ti ne kadi asi ra nya madi el; de'gi pəti bɔki nan ki go'ə'ti!»

Gireki'gi sangi kadi n'oyi Jeju

20 Gireki'gi madi in dann de'gi'ti ki rei Jerujalem lo ra nanyi'ti kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti. 21 Gireki'gi kakin rei ndəkba rɔ Pilipi'ti ki in de ki ngonn be'ti ki Betisayda ki Galile'ti, dəji'ə eyina: «Ji ndigi kadi j'oo Jeju.»
 22 Ə Pilipi aw el Andire, nga a indəi rɔ'de nan'ti joo pəti ai eli Jeju. 23 Jeju ilə'de'ti ene: «Ki ne kin ə, ndɔ asi kadi Luwə toji tɔgi'm m'in Ngonn de ki taga nga. 24 Ningə rɔta, rɔta, adi m'el'se, kandi koo ki kare ki osi nanga kin re oy el ə, a to ki kar'ne ba par, a re oy tɔ ə, a te ki kandi ko'gi ki rangi ngayn. 25 De ki ndigi koo maji rɔ'ne, a il'ə kɔ, nan de ki inyə ta koo maji rɔ'ne dɔnangi'ti ne, a ngəm rɔ'ne tado kaji ki biti ki non'ti. 26 Kin ə re de madi ge ra kuləbər lə'm ə, maji kadi un go'm, nga ningə njekuləbər lə'm kin a in sə'm lo'ti ki m'a m'in'ti. De ki nje ra kuləbər lə'm, Bai Luwə a ɔsigonn'o.»

Jeju elta ki dɔ koy'ne'ti

27 Jeju el ene: «Ki ne kin, ndil'm isi nanga el, eke ta ri ə kadi m'el wa? Kadi m'el m'ene: "Bai, aji'm ta dɔ kadi'ti ki ngan ki a re dɔ'm'ti kin wa?" Nga in tado dɔ kadi inbɛ kin ə m're'n biti m'te'n ne kin. 28 Bai, toji adi de'gi gəri tɔbar lə'i.» Ningə ndu de bər in ki dɔran'ti ene: «M'adi de'gi gəri tɔbar lə'm nga, nan m'a m'adi de gəri bay.» 29 Bulə de'gi ki rai low'ə'ti non ə oyi ndu ta kin ki mbi'de eli eyina: «In ndi ə ndangi nya.» Ningə nje ki nungi eli eyina: «Malayka kare ə el'ə ta.» 30 Ə Jeju el'de ene: «Ndu ta ki oyi kin te tado

lə'm m'in el, nan te tado lə'se ingi. ³¹ Ki ne kin, in dɔkagilo ki kadi Luwə a gangi'n ta dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga, in dɔkagilo ki kadi Luwə a uwə'n ngar ki isi ində togi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, il'ə gidi lo'ti kɔ nga. ³² Nga ningə m'in, ndɔ ki de'gi a uni m'in taa ngərəngi ki dɔnangi'ti kin ə, m'a m'ndɔr de'gi pəti ki rɔ'm'ti.» ³³ Me ta'gi'ti kin, Jeju toji kadi gəri ke gorow ki bann ə a oy wa? ³⁴ Ə bulə de'gi eli'ə eyina: «J'ingəi me makitu ndukun'gi'ti lə'je toki Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə, a isi biti ki non'ti um a oy el†, nga ra bann be ə in el ene: “Maji kadi a bəri Ngonn de taa dɔ kagidəsi'ti wa?” Ə Ngonn de'ə inbe kin in nan dana wa?» ³⁵ Ningə Jeju el'de ene: «Kunji in dann'se'ti ne dɔkagilo nden bay. Ningə kadi njiyəi ki non'se'ti loki kunji isi unji dɔ'se'ti kin, kadi to lo ki diw ingə'se dɔ row'ti el. Tado de ki njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el. ³⁶ Dɔkagilo ki kunji in sese kin ə, uni me'se adi kunji, kadi to təli de'gi ki me kunji'ti.» Loki Jeju el'de ta be ningə, ɔti aw iyə rɔ'ne sanyi takum de'ti.

Juwipi'gi mbeti kunme'de kadi Jeju

³⁷ Jeju ra nyakoji'gi ki əti bol bol takum Juwipi'gi'ti kaa, uni me'de adi'ə el. ³⁸ In kin toltə ta ki njekeltakita Luwə'ti Ejay el ene:

«Burəbe, nan un me'ne dɔ ta'gi'ti ki osi mbi'de'ti kin wa? In nan'gi ə Burəbe toji'de togi'ne wa?†?»

³⁹ Ningə darɔ Ejay inbe təl ra non ɔr ginn nya ki asi kadi uni me'de el ene:

⁴⁰ «Luwə tɔ kum'de,
Kadi to oyi lo el,
Adi me'de ngan ngororo,
Kadi to gəri nya madi kare el,
Kadi to təli kum'de rɔ Luwə'ti el,
Nan to Luwə aji'deŠ.»

⁴¹ Ejay elta kin be tado kunji Jeju ki oo kete nu ə el'n ta dɔ'a'ti.

⁴² Nya kare, dann njekundɔ Juwipi'gi'ti inbe kin, ngayn'gi uni me'de adi Jeju, nan mbeti keli ki taga tado lə Parisi'gi ki kadi a tuwəi'de kɔ ginn kəykawnan'ti lə Juwipi'gi*.⁴³ Oyi maji ngayn kadi de'gi yo ə piti'de utə kadi Luwə ta'a piti'de.

Ta ki ta Jeju'ti ə a gangi'n ta

⁴⁴ Jeju un ndu'ne ki taa ene: «De ki un me'ne ə, in m'in ə un me'ne adi'm el, nan in njekulə'm ə un me'ne ad'a,
⁴⁵ ningə de ki oo'm ə, oo njekulə'm tɔ. ⁴⁶ M'in, m'in kunji, ə

† **12:34** 12.34 Pa'gi 110; Ejay 9.6; Daniyel 7.14 ‡ **12:38** 12.38 Ejay 53.1

Š **12:40** 12.40 Eja 6.9-10 * **12:42** 12.42 9.22

m're dɔnangi'ti ne kadi de ki un me'ne adi'm ə, de'ə njiyø me lo ki diw'ti el. ⁴⁷ Kin ə re ta lə'm osi mbi de'ti, ə de'ə ra'n kuləl ə, in m'in ə m'gangi ta dɔ'a'ti el, tado m're dɔnangi'ti ne kadi m'aji de'gi um kadi m'gangi ta dɔ de'ti el. ⁴⁸ De ki mbəti'm num, taa ta lə'm el num ə, aw ki njegangita dɔ'ne'ti nga. Ningə in nya'gi ki m'ndo de'gi inbe kin ə, a gangi ta dɔ'a'ti dɔboy ndo'ti. ⁴⁹ Toki rɔta'ti, m'elta ki dɔ rɔ'm el, nan in Bai ki njekulə'm ə adi'm ndu'gi ki kadi m'el num, m'ndo num. ⁵⁰ Nga ningə, m'gər kadi mbərkikində ki Luwə adi kin ə, in nje re ki kaji ki biti ki non'ti. Ta'gi ki m'el, m'el'de toki Bai el'm.»

13

Jeju togi nja njendo'gi lə'ne

¹ Kete non ra nanyi Paki'ti, Jeju gər kadi ndo re nga kadi to inyə dɔnangi ə aw rɔ Baw'ne'ti. Jeju ki ndigi nje yan'ne'gi ki dɔnangi'ti mayinu, ndigi'de biti kadi tɔlta'a. ² Jeju in ki njendo'gi lə'ne ta nyakusɔ lo sɔl'ɔ. Ningə dɔkagilo'ə'ti kin, Su ində mərta kulə Jeju ji njeban'gi'ti me Judasi'ti ki ngonn lə Simon Isikariyoti nga. ³ Jeju inbe ki dɔ'ne gər kadi Baw'ne Luwə ulə nya'gi pəti ji'ne'ti, ningə gər toki n'in rɔ'a'ti ə n're, adi n'ra n'təl n'aw rɔ'a'ti gogi. ⁴ Jeju ində taa ta nya kusɔ'ti, ɔr ku lə'ne ki ulə dɔ mad'a'ti, ə un ta ku dɔɔ'n bədi'ne. ⁵ Go'ti, mbəl mann me nya'ti, ə ilə rɔ'ne togi nja njendo'gi lə'ne, ə bər nja'de ki ta ku ki kete dɔɔ'n bədi'ne kakin. ⁶ Loki Jeju re te dɔ Simon Piyər'ti ə, Simon Piyər el'ə ene: «Burəbe, in ə kadi togi nja'm wa?» ⁷ Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki m'nji m'ra kin, tanan'ti ne in gər el, nan a gər me'ə bay.» ⁸ Be kaa Piyər el Jeju ene: «Jagi, in a togi nja'm el.» Ə Jeju el'ə ene: «Kin ə re m'togi njay el ə, nya madi ki ore'je nan'ti sə'i goto.» ⁹ Ningə Piyər el ene: «Burəbe, re in be ə, togi nja'm par el, nan kadi togi ji'm'gi ki dɔ'm'gi tɔ.» ¹⁰ Ə Jeju el'ə ene: «De ki ndogi mann, aw ndoo togi nja'ne par, um rɔ'a'gi pəti el, tado ndəgi rɔ'a'gi ar njay. Nga ningə ingi, rɔ'se ar njay, nan in de'gi pəti ə rɔ'de ar, el bay tɔ.» ¹¹ Lo kin'ti, Jeju gər de ki njekulə'ne ji njeban'gi'ti, ə el'n ene: «In ingi pəti ə rɔ'se ar njay el.» ¹² Loki Jeju togi nja'de ginn'ə gangi ningə, un ku lə'ne ulə rɔ'ne'ti, ə təl aw isi ta nyakusɔ'ti gogi, ə el'de ene: «In gəri me nya ki m'ra sese kin wa? ¹³ Sii bari m'in Njendo de'gi, Burəbe ge, ningə in gorow'ə'ti, tado in m'inbe. ¹⁴ Nga ningə re m'in ki m'in Njendo de'gi, m'in Burəbe ge'ə m'togi nja'se ningə, ingi kaa maji kadi togi nja nan ki yo ge ki ne ge tɔ. ¹⁵ In nya ə m'ɔji'se, kadi ingi kaa ndaji, rai toki m'ra sese kin be tɔ. ¹⁶ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, bər utə bə'ne el, taa ngonn

njekawkulə utə njekulə el tɔ. ¹⁷ Toki in gəri nga kin ə, rai kul'ə ə, rɔ'se a nəl'se ngayn. ¹⁸ In ingi pəti ə m'nji m'elta lə'se el; m'gər de'gi ki m'mbəti'de. Nga ningə, maji kadi ta ki makitu lə Luwə el kin ra nya. Makitu el ene: "De ki isi sɔ sə'm nya, tur gaji'ne ɔsi'm*." ¹⁹ M'el'se ta kin ngɔsine, kadi to ndɔki nya'a a ra nya ə, gəri toki m'in "M'in Nje kisi non." ²⁰ Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de ki uwə de ki m'a m'ulə ki rɔ'ne'ti, in m'inbe ə uwə'm ki rɔ'ne'ti, ə de ki uwə'm ki rɔ'ne'ti, uwə njekulə'm ki rɔ'ne'ti tɔ.»

Jeju el toki Judasi a un dɔ'ne

(Mat 26.21-25; Mrk 14.18-21; Luk 22.21-23)

²¹ Go ta'gi'ti kin, ndil Jeju isi nanga el, adi ta te ta'a'ti ki taga ene: «Toki rɔta'ti, adi m'el'se, de kare dann'se'ti ne a ulə'm ji de'gi'ti.» ²² Lo kin'ti, njendo'gi li'ə gonyi kum nan, ningə dəji nan ke nan dana ə isi elta li'ə wa. ²³ Ki kare dann njendo'gi'ti, ki in de ki Jeju ndig'ə, isi kadi Jeju'ti ndəkba. ²⁴ Ə Simon Piyər ra nyakoji el'n'ə kadi dəji Jeju ke isi elta lə nan dana inbe. ²⁵ Njendo kakin ɔy ki dɔ Jeju'ti see, ningə dəj'ə ene: «Burəbe, de'ə in nan wa?» ²⁶ Ə Jeju ilə'ti ene: «In de ki m'a m'ad'a mapa ki m'gangi, m'ulə me tanyi'ti kin.» Ningə Jeju gangi mapa ulə me tanyi'ti, adi Judasi ngonn lə Simon Isikariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mapa kakin taa par ə, *Satan ur me'ə'ti. Ə Jeju el'ə ene: «Nya ki to me'i'ti kadi ra kakin, ra kalangi!» ²⁸ Dann de'gi'ti ki si si'ə ta nyakusɔ'ti kin, de ki kadi gər ke tado ri ə el'ə ta kin be wa goto. ²⁹ Toki Judasi in'n nje koti bɔl nar kakin, ngayn'gi oyi toki Jeju dəj'ə kadi aw ndogi nya ki kadi n'rai nanyi Paki, eke kadi aw adi nya madi njendoo'gi wa be. ³⁰ Judasi taa mapa ki Jeju ad'a kakin taa par ə te taga. Dɔ kad'a'ti kin, lo ndul nga. ³¹ Loki Judasi te ə, Jeju el ene: «Ki ngɔsine kin, de'gi uləi tɔji dɔ'm'ti m'in Ngonn de, ningə m'in Ngonn de m'a m'adi de'gi uləi tɔji dɔ Luwə'ti tɔ. ³² Kin ə re m'a m'adi de'gi uləi tɔji dɔ Luwə'ti ə, Luwə inbe ki dɔ'ne a adi de'gi uləi tɔji dɔ'm'ti m'in Ngonn de tɔ. Nga ningə in nya ki a ra nya ngɔsine. ³³ Ngann'm'gi, m'in sese ne, nan'ti dɔkagilo ki nden be par. A sangi m'in, ningə toki m'el'n Juwipi'gi, m'el'se bone tɔ toki: "Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi awi'ti el." ³⁴ M'adi'se mbərkikində ki sigi ki in ta kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge. Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge toki m'in m'ndigi'n'se kin be tɔ. ³⁵ Kin ə re in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge ə, de'gi pəti a gəri toki in njendo'gi lə'm.»

* 13:18 13.18 Pa 41.10

Jeju el toki Piyər a manji ta gər'ne

(Mat 26.33-35; Mrk 14.29-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Simon Piyər dəji Jeju ene: «Burəbe, a aw ra wa?» Ə Jeju el'ə ene: «Lo ki m'a m'aw'ti, a asi kadi un go'm ki ngosine'ti kin el, nan a un go'm bay.» ³⁷ Ningə Piyər ilə Jeju'ti ene: «Burəbe, tado ri ə m'a m'asi kadi m'un go'i ki ngosine'ti kin el wa? M'nji do nja'm'ti kadi m'adi ro'm ko tado lə'il!» ³⁸ Lo kin'ti, Jeju ilə Piyər'ti ene: «Adi in isi do nja'i'ti kadi adi ro'i ko tado lə'm inbe ta? Toki rəta'ti, adi m'el'i, kunə kunjə non el bay ə, a manji ta nja mutə ene in gəri'm el.»

14

Jeju in row ki kaw ki ro Luwə'ti

¹ Jeju el njendo'gi lə'ne ene: «Maji kadi me'se bol el, uni me'se adi Luwə, ə uni me'se adi'm'in tō. ² Me be'ti lə Bai, kəy'gi in ngayn non. Kin ə re in nya ki rəta'ti el ə, re m'a m'el'se, tado m'nji m'aw kadi m'ra go lo tado lə'se. ³ Loki m'aw, ə m'ra go lo ginn'ə gangi ningə, m'a m'təl to m're kadi m'oy'se, m'aw sese ro'm'ti, kadi to lo ki m'in'ti, ingi kaa in'ti tō. ⁴ In, gəri row ki kaw lo'ti ki m'nji m'aw'ti.» ⁵ Lo kin'ti, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe, ji gər lo ki isi awi'ti el tō, ə ra bann be ə j'a ji gər row ki kaw'ti wa?» ⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in row, m'in rəta, m'in kisikidətaa. Row ki rangi ki kadi de asi kaw'n ro Bai Luwə'ti goto. ⁷ Re in gəri m'in ə, a in gəri Bai tō. Nga ningə, toki ji ra'n ne inbe kin, in gəri'ə num, oyi'ə num tō.» ⁸ Ningə Pilipi el Jeju ene: «Burəbe, toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə par ə, inbe kin asi'je naki.» ⁹ Ə Jeju el'ə ene: «Pilipi, in mayinu ba ə m'in sese ne kin kaa in gəri'm'in el bay wa? De ki oo'm ə, oo Bai Luwə tō. Nga ra bann be ə el ene: “Toji'je Baw'je Luwə adi j'oo'ə wa?” ¹⁰ Oo to ta ki rəta'ti el kadi m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti wa? Ta'gi ki m'nji m'el'se kin, in m'inbe ki do ro'm ə m'nji m'el el; in Bai ki isi me'm'ti ə isi ra kulə'gi lə'ne. ¹¹ Uni me'se adi'm'in toki m'in m'nji me Bai'ti, ə Bai isi me'm'ti tō kin. A re uni me'se adi'm'in do ta'gi'ti ki m'nji m'el el ə, kulə ra'gi lə Luwə ki oyi ki kum'se kin yo ə, uni me'se nden. ¹² Toki rəta'ti, adi m'el'se, de ki un me'ne ə, in kaa a ra nya'gi ki m'nji m'ra'de kin tō. A ra nya'gi ki əti bol ngayn bay, tado m'in m'nji m'aw ro Bai'ti. ¹³ Nga ningə, nya'gi pəti ki dəji me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se, kadi m'in Ngonn, m'ra m'adi de'gi uləi toji do Bai Luwə'ti. ¹⁴ Kin ə re dəji nya madi me tō'm'ti ə, m'a m'ra m'adi'se.»

Jeju un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki Ndil Luwə

15 Jeju ilə ta ki rangi dɔ'ti ɓay ene: «Kin ə re in ndigi m'in ə, a təli rɔ'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə uwəi njarara. 16 Ningə m'in, m'a m'dəji Bai Luwə kadi ulə ki Njera sese ki rangi, ki a isi sese bitɪ ki non'ti. 17 In ə in Ndil ki njera nya ki rɔta'ti, ki de'gi ki dɔnangi'ti ne asi kadi taai'ə me de'ti el, tado oyi'ə el, taa gəri'ə el tɔ, nan ingi, in gəri'ə, tado isi kadi'se'ti ne, taa a isi me'se'ti tɔ. 18 M'a m'inyə'se ki kar'se to ngann hal'gi be el, nan m'a m'təl kadi m're rɔ'se'ti. 19 Nanyi ngayn el kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne a oyi m'in el ratata, nan ingi, a oyi m'in, tado m'nji ki dɔ'm taa, taa ingi kaa a sii ki dɔ'se taa tɔ. 20 Ndo'a'ti kin ə, a oyi kadi m'in me Bai'ti, ningə ingi, in me'm'ti, ə m'in, m'in me'se'ti tɔ. 21 De ki njendigi'm, in de ki ngəm go mbərkikində'gi lə'm maji num, təl rɔ'ne go'ti num. Bai a ndigi de ki njendigi'm, ningə m'in kaa m'a m'ndig'ə tɔ, taa m'a m'tɔj'ɔ rɔ'm ki taga kadi gəri'm tɔ.» 22 Judi (ki Judasi Isikariyoti el) el Jeju ene: «Burəbe, ra bann be j'in par ə a tɔji'je rɔ'i ki taga kadi ji gəri, um a tɔji rɔ'i ki taga kadi ndəgi de'gi ki dɔnangi'ti ne kin gəri nu el wa?» 23 Jeju il'ə'ti ene: «De ki ndigi'm ə, a ngəm go ta'gi lə'm. Bai a ndig'ə, ningə j'in ki Bai Luwə joo pəti j'a ji re rɔ'a'ti, j'a j'ində be nan'ti si'ə. 24 De ki ndigi'm el, təl rɔ'ne go ta'gi'ti lə'm el. Ta'gi ki isi te ta'm'ti ə isi oyi kin, in ta'gi ki m'inbe m'el ki dɔ'm el, nan in ta'gi ki in rɔ Bai'ti ki njekulə'm. 25 M'el'se ta'gi kin dɔkagilo ki m'in sese nan'ti ne ɓay kin. 26 Njera sese, Ndil Luwə ki Bai a ulə'n adi'se me tɔ'm'ti kin, a ndo'se nya'gi pəti, taa a olo me'se dɔ nya'gi'ti pəti ki m'el'se tɔ. 27 M'inyə lapiya m'adi'se, m'adi'se lapiya lə'm. Ningə m'in m'adi'se toki de'gi ki dɔnangi'ti ne adi'se el. Adi me'se osi nanga, in ɓoli el. 28 Oyi te ta'm'ti m'el m'ene: "M'a m'aw, ə m'a m'təl m're rɔ'se'ti". Ningə kin ə re in ndigi m'in ə, a rai rɔnel dɔ kaw'ti ki m'nji m'aw rɔ Bai'ti, tado in, in kibo utə'm. 29 M'el'se ta kin ngosine, kete taa kadi nya'gi rai nya, kadi to loki a rai nya ə, uni me'se adi'ə. 30 M'a m'ingə kagilo kadi m'el'se ta ki ne'ti kin el nga, tado, ngar ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, re. Ningə in aw ki tɔgi madi dɔ'm'ti el, 31 nan a ingə tarow kadi ra adi de'gi gəri toki m'ndigi Bai, ə m'ra nya'gi toki Bai dəji'm kadi m'ra. Indəi taa lo kin'ti adi j'awi.»

15

Jeju in kagi nju ki rɔta'ti

1 Jeju el ene: «M'in, m'in kagi nju ki rɔta'ti, ningə Bai in nje ra kulə me ndɔɔ nju'ti tɔ. 2 Baji nju ki in rɔ'm'ti, ə andi el ə, Bai a tugə kɔ, nan in ki andi maji ə, a tugə ngann

baji'ə'gi ki majel kɔ kadi andi ki kete dɔ mad'a'ti. ³ Ningə in nyando ki m'ndo'se, ra adi in de'gi ki ari njay nga. ⁴ Ə re uwəi rɔ'se rɔ'm'ti ngan ə, m'in m'a m'uwə'se rɔ'm'ti ngan tɔ. Nga ningə, to ki kaa ki baji kagi a asi kadi andi ki kanji kagi el kakin ə, ingi kaa a asi kadi rai nya madi ki kanji kadi uwəi rɔ'se rɔ'm'ti, el tɔ. ⁵ M'in kagi nju, ə in baji'm'gi tɔ. De ki uwə rɔ'ne rɔ'm'ti ngan, ə m'in m'uwə rɔ'm'ti tɔ ə, a ra nya'gi ki maji maji ngayn, tado a asi kadi rai nya madi ki maji ki dɔrɔ'se el. ⁶ De ki uwə rɔ'ne ngan rɔ'm'ti el, a iləi'ə kɔ gidi lo'ti to baji kagi be. Baji kagi'gi ki tuti, a kəri'de kadi buki'de por'o kadi onyi por kɔ. ⁷ Kin ə re uwəi rɔ'se rɔ'm'ti ngan, ə ta lə'm isi me'se tɔ ə, dəji nya ki in ndigi ə a ingəi. ⁸ Nya ki a rai kadi de'gi uləi toji dɔ Luwə'ti ki taga, in ta kadi rai kulə'gi ki maji, maji, ki dɔnan'ti, dɔnan'ti num, kadi toji toki in njendo'gi lə'm ki rɔta'ti num tɔ. ⁹ Toki Bai ndigi'm nga, m'in m'ndigi'se nga be tɔ. Nga ningə, maji kadi rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se. ¹⁰ Kin ə re təli rɔ'se go mbərkikində'gi'ti lə'm ə, a rai dɔ nja'se'ti, me ndigi'ti ki m'ndigi'se, toki m'təl'n rɔ'm go mbərkikində'gi'ti lə Bai Luwə, ə m'ra'n dɔ nja'm'ti, me ndigi'ti ki in ndigi'm kin be tɔ.

¹¹ «M'el'se ta'gi kin be kadi rɔnel ki me'm'ti in rɔnel lə'se tɔ, ningə kadi rɔnel lə'se in rɔnel ki asi nan rerere. ¹² Mbərkikində lə'm ə to kin: In ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti, toki m'ndigi'n'se kin be tɔ. ¹³ Kin ə re de un rɔ'ne ilə kɔ tado lə madi'ne'gi ə, nya madi ki rangi ki kadi a ra, toji'n ndiginan ki utə in kin goto nga. ¹⁴ Kin ə re rai nya ki m'dəji'se kadi rai ə, in madi'm'gi. ¹⁵ M'bar'se njekuləbər'gi el ratata, tado njekuləbər gər nya ki be'ə isi ra el. Nga ningə m'in, m'bar'se madi'm'gi, tado m'adi ingi gəri nya'gi pəti ki m'ingə rɔ Bai Luwə'ti. ¹⁶ In ingi ə mbəti m'in el, nan in m'in ə m'mbəti'se. Ningə, m'adi'se kulə kadi rai, rai kulə'gi ki maji maji, ki a to ratata. Ningə lo kin'ti, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tɔ'm'ti. ¹⁷ Nya kare ki m'dəji'se, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge dann'se'ti.»

De'gi ki dɔnangi'ti ne, me'de majel ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne

¹⁸ Jeju el bay ene: «Kin ə re de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'se ta ə, kadi in gəri toki in m'in ə ɔsi m'in ta kete non'se'ti. ¹⁹ Nga ningə, kin re in uwəi ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ə, re de'gi ki dɔnangi'ti ne a ndigi'se; nan ki ne kin, in uwəi se'de el, tado m'mbəti'se, m'te sese kɔ dann'de'ti. Ningə in tado kin ə, ɔsi'se ta. ²⁰ Ə adi me'se olo dɔ ta'ti ki m'el'se kete m'ene: “Bər utə be'ne el” kin. Kin ə re adi m'in kon ə, a adi'se kon tɔ, a re təli rɔ'de go ta'ti lə'm ə, a təli rɔ'de go

ta'ti læ'se tɔ. ²¹ Ki ne kin, a adi'se kon tado læ'm, tado gəri de ki njekulə'm el. ²² Kin ə re m're el, re m'el'de ta el ə, re de a tudə majel'gi læ'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, lo kadi a eli eyina: "Gər ə ji gər el," kadi de inyə'n go majel'gi læ'de kɔ goto. ²³ De ki me'ə majel sə'm ə, me'ə majel ki Bai Luwə tɔ. ²⁴ Kin ə re m'ra kulə madi ki de madi ki rangi ra nja kare el, dann'de'ti el ə, re de a tudə majel'gi læ'de dɔ'de'ti el; nan ki ne kin, oyi kulə ra'm'gi ki kum'de. Be kaa, me'de majel sə'm num, majel ki Bai num. ²⁵ Ningə, in nya ki ra nya be kadi ta ki ndangi me makitu Ndukun'ti læ Luwə ene: "Me'de majel sə'm kare be par*", kin ra nya.

²⁶ «Njera sese ki m'a m'ulə si'ə ki tɔ Bai Luwə, a re. Ningə in ə in Ndil ki nje kel nya'gi ki rɔta'ti dɔ Luwə'ti, ki a in rɔ Luwə'ti. In ə a mannaji dɔ'm'ti. ²⁷ Nga ningə, ingi kaa a manyinaji læ'm tɔ, tado in sə'm nan'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu.»

16

¹ «M'el'se ta'gi kin kete be pəti kadi to inyəi ta kunme læ'se el. ² De'gi a tuwəi'se kɔ ginn kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Ningə ndɔ'gi a rei inbe bay ki kadi nje ki a tɔli'se, a eli me'de'ti eyina in kulə læ Luwə ə nyi n'isi n'rai. ³ A rai be, tado gəri Bai el num, gəri m'in el num. ⁴ Nga ningə, m'el'se ta'gi kin be kete, kadi to ndɔ ki nya'gi a rai nya ə, me'se olo dɔ'ti toki ndɔki m'el'se. M'el'se ta'gi kin lo kulə ngirə'ti nu el, tado m'in sese nan'ti ne.

Kuləra Ndil Luwə

⁵ «Ki ngɔsine kin, m'nji m'aw ki rɔ nje kulə'm'ti, nan de kare dann'se'ti ki kadi dəji'm ene: "Si aw ra wa kaa," goto. ⁶ Me'se ur mad'a tado ta'gi ki m'el'se. ⁷ Nga ningə, in ta ki rɔta'ti ə m'el'se: maji ngayn tado læ'se kadi m'aw, tado re m'aw el ə, de ki Njera sese ki maji kadi a re kin, a re el. A re m'aw tɔ ə, m'a m'ulə si'ə m'adi'se. ⁸ Ə loki a re ə, a ra kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri toki ndəmi ɔjido nyara ki majel, ki nyara ki dana, ki takigangi. ⁹ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido majel ki ra, tado mbeti kun me'de kadi'm. ¹⁰ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido nyara ki dana tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti, ningə ingi a oyi m'in gogi el ratata. ¹¹ Kadi gəri toki ndəmi ɔjido takigangi, tado gangi ta dɔ ngar'ti ki isi ində tɔgi'ne dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne nga.

¹² «M'aw ki ta'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan ki ngɔsine kin, a aldɔ'se. ¹³ Nga ningə, dɔkagilo ki Ndil ki nje kɔji nya'gi ki rɔta'ti a re ə, a ra kadi in gəri nya'gi pəti ki rɔta'ti. A elta ki tɔ'ne inbe el, nan a el nya'gi pəti ki ingə rɔ Luwə'ti, ningə

* 15:25 15.25 Pag 35.19, 69.5

a ilø'se mbør nya'gi ki a rai nya lo ti'ti tɔ. ¹⁴ In tɔji tɔbar lə'm ki taga, tado in ta'gi lə'm, ə a ilø'se mbør'ə. ¹⁵ Nya'gi pəti ki in yan Bai, in yan'm tɔ. In tado kin ə, m'el'n m'ene in ta'gi lə'm, ə Ndil a ilø'se mbør'ə.»

Me kon təl rɔnel

¹⁶ Jeju el ene: «Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi.» ¹⁷ Ə njendo'gi madi elinan dann'de'ti eyina: «Ta ki el'je ene: "Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin me'ə nan ri wa? Taa elta ki kare bay ene: "Tado m'nji m'aw rɔ Bai'ti." ¹⁸ Ə "dɔkagilo nden" ki elta'a kin me'ə nan ri tɔ wa? Ji gər me ta ki ge kel'je kin el!» ¹⁹ Loki Jeju gər kadi njendo'gi li'ə isi sangi kadi dəji'ə ta ə, el'de ene: «Sii dəji nan ta dann'se'ti ojido ta ki m'el'se m'ene: "Nanyi dɔkagilo nden ba kadi a oyi m'in el, ningə dɔkagilo nden go'ti ə, a təli oyi m'in gogi," kin. ²⁰ Nga ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se: A nonyi ge, a ndingəi ndoo ge, nan de'gi ki dɔnangi'ti ne a rai rɔnel. Me kon a ra'se, nan me kon lə'se kin a təl rɔnel. ²¹ Loki dene aw to oji ngonn ə, in me kon'ti, tado dɔkagilo kon li'ə re, nan loki ngonn te rɔ'a'ti nga ningə, me'ə oy dɔ kon'ti, tado rɔnel de ki oj'ə il'ə dɔnangi'ti. ²² Ningə, ingi kaa, ki ngosine kin, in me kon'ti, nan m'a m'təl m'oo'se, kadi rɔnel a rosi me'se, ningə in rɔnel ki de a ɔr me'se'ti gogi el. ²³ Ndo'a'ti kin, a dəji m'in ta dɔ nya madi'ti el nga. Ningə, toki rɔta'ti, adi m'el'se, Bai a adi'se nya'gi pəti ki dəji'ə me tɔ'm'ti. ²⁴ Biti bone kaa, dəji nya madi me tɔ'm'ti el bay. Dəji ə a ingəi, kadi rɔnel lə'se asi nan rerere.

Jeju təti rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne

²⁵ «M'el'se ta'gi kin me kujita'ti, nan ndo'gi a rei non kadi m'a m'el'se ta me kujita'ti el nga, nan m'a m'el'se ta ki dɔ Bai Luwə'ti taga wangi. ²⁶ In dɔ ndo'a'ti kin, a dəji nya Bai me tɔ'm'ti, ningə m'a m'el'se el, toki m'nji m'el'ta ki Bai tado lə'se, ²⁷ tado Bai Luwə ə inbe ndigi'se. Luwə ndigi'se, tado in ndigi m'in, taa uni me'se adi toki m'ində rɔ'a'ti ə m're tɔ. ²⁸ M'ində rɔ Bai'ti ə m're dɔnangi'ti ne, ningə ki ngosine kin, m'a m'inyə dɔnangi ə m'təl m'aw rɔ Bai'ti gogi.» ²⁹ Ə njendo'gi li'ə eli eyina: «Oo, ki ne kin, nyi in el'je ta taga wangi um me kujita'ti el nga kin. ³⁰ Ningə ki ngosine kin, ji gər kadi in gər nya'gi pəti, taa ta'gi ki to me de'ti bay, kadi to de dəji kaa in gər kete. Lo kin'ti, j'uni me'je toki in rɔ Luwə'ti.» ³¹ Ə Jeju ilø'de'ti ene: «Uni me'se adi m'in nga wa? ³² Oyi, dɔ kadi isi re, ningə ki ne kin, re te ne nga ki kadi de'gi a sananyi'se ki lo kare kare. A inyəi m'in ki kar'm, nan m'in ki kar'm el, tado Bai Luwə in sə'm nan'ti

ne. ³³ M'el'se ta'gi kin pəti be, kadi lapiya in me'se'ti, me kində rɔ nan'ti sə'm. A ingəi kon dɔnangi'ti ne, nan kadi uwəi tɔgi'se ba, tado m'təti rɔ nje tɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne nga.»

17

Jeju elta ki Luwə tado lə'ne inbe num, tado lə njendo'gi lə'ne num

¹ Go ta'ti ki Jeju el kin ə, un kum'ne ki taa dɔran'ti, ningə el ene: «Bai, dɔkad'a re nga. Tɔji tɔbar lə'm, m'in Ngonn'i ki taga adi de'gi gəri, kadi to m'in Ngonn'i, m'tɔji tɔbar lə'i ki taga madi de'gi gəri tɔ. ² In, adi'm tɔgi dɔ de'gi'ti pəti, kadi to m'adi nje ki inyə'de ji'm'ti, si ki dɔ'de taa bitɪ ki non'ti. ³ Kisikidɔtaa bitɪ ki non'ti, in ta kadi de gəri, in ki in ki kar'i ba ə in Luwə ki rɔta'ti kin num, kadi gər Jeju Kirisiti ki in de ki ulə kin num. ⁴ M'tɔji tɔbar lə'i m'adi de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti gəri, ningə kulə ki adi'm kadi m'ra kaa m'tɔl ta'a maji tɔ. ⁵ Ki ngosine kin, Bai, m'dəj'i kadi adi m'ingə kɔsikurə takum'i'ti toki ndəki adi'm kete non kində dɔran'ti, ki dɔnangi'ti kin.

⁶ «M'a m'adi de'gi ki ɔy'de dann madi'de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, adi'm kin gəri'nu. In de'gi lə'i, ə inyə'de me ji'm'ti, ningə tɔli rɔ'de maji go ta'ti lə'i. ⁷ Ki ngosine kin, gəri kadi nya'gi pəti ki adi'm, in rɔ'i'ti. ⁸ Tado m'adi'de ta'gi ki adi'm'de, ningə taai. Loki taai ə, gəri kadi m'ində rɔ'i'ti, adi uni me'de toki in in ə ulə'm. ⁹ Ningə in tado lə'de ə m'el sə'i ta. M'el sə'i ta tado lə de'gi ki dɔnangi'ti ne el, nan tado lə nje ki inyə'de me ji'm'ti, tado nje ki inyə'de me ji'm'ti kin in de'gi lə'i. ¹⁰ Ningə nya'gi pəti ki in yan'm, in yan'i, ə nya'gi pəti ki in yan'i, in yan'm tɔ. Nga ningə, ingi, tɔji tɔbar lə'm ki taga adi de'gi oyi. ¹¹ M'in, m'a m'in dɔnangi'ti ne el nga, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, nan in ki dɔnangi'ti ne bay. Be ə, Bai Luwə ki nje kar njay, m'dəj'i kadi ində kum'i go'de'ti maji. Ində kum'i go'de'ti ki tɔgi lə'i, ki in tɔgi ki adi'm m'ra'n kulə kin, kadi to in kareba toki j'in sə'i j'in kareba kin be tɔ. ¹² Dɔkagilo ki m'in se'de, m'ində kum go'de'ti maji ki tɔgi lə'i ki adi'm. M'dow bagim dɔ'de'ti, adi de kare kaa nanyi kɔ el. De ə, in in ki maji kadi a tuji kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə tɔl'n ta'ne kakin par*. ¹³ Nga ningə, ki ngosine kin, m'nji m'aw ki rɔ'i'ti, ə m'el'ta kin be toki m'in'n se'de dɔnangi'ti ne bay kin, kadi to inbe'gi ingəi rɔnel ki me'm'ti, ki in rɔnel ki asi nan rerere kin. ¹⁴ M'adi'de ta lə'i ningə, de'gi ki dɔnangi'ti ne ɔsi'de ta tado k'in ki in de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin

* 17:12 17.12 Pag 41.10

be tɔ. ¹⁵ Nga ningə, m'dəj'i kadi ɔy'de kɔ dɔnangi'ti ne el, nan kadi ɔsi Su ngerəngi dɔ'de'ti. ¹⁶ In de'gi ki dɔnangi'ti ne el, toki m'in m'in'n de ki dɔnangi'ti ne el kin be tɔ. ¹⁷ Maji kadi un'de ki ta ki rɔta'ti, ində taa dangi to de'gi lə'i. Ta lə'i in ta ki rɔta'ti. ¹⁸ Ningə, m'in kaa, m'ulə'de dɔnangi'ti, toki ulə'm dɔnangi'ti kakin be tɔ. ¹⁹ M'inbe, m'un rɔ'm m'ində ta dangi to de lə'i tado lə'de, kadi to ingi kaa, in ki kində ta dangi me ta ki rɔta'ti to de'gi lə'i tɔ.

Jeju elta ki Luwə tado lə de'gi pəti ki a uni me'de

²⁰ «M'el sə'i ta tado lə nje ki m'ulə'de kin par el, nan tado lə de'gi pəti ki a uni me'de adi'm'in, ki gorow lə ta ki a te ta nje'gi'ti ki m'ulə'de. ²¹ M'dəj'i kadi pəti, təli de'gi ki kare, toki in Bai, ində rɔ'i nan'ti sə'm, ə m'in m'ində rɔ'm nan'ti sə'i kin be. Kadi ingi kaa indəi rɔ'de nan'ti se'je tɔ, kadi to de'gi ki dɔnangi'ti ne uni me'de adi toki in in ə ulə'm. ²² M'in m'adi'de kɔsikurə ki taa, kadi to in de'gi ki kare, toki j'in sə'i j'in'n de'gi ki kare kin be tɔ. ²³ M'in m'ində rɔ'm nan'ti se'de, ningə in, ində rɔ'i nan'ti sə'm tɔ; ə lo kin'ti, a asi kadi in de'gi ki kareba ki rɔta'ti, kadi de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri toki in in ə ulə'm num, in ndigi'de toki in ndigi'm be num tɔ. ²⁴ Oyo, Bai, nje ki adi'm'de kin, m'ndigi ngayn kadi in sə'm nan'ti, lo'ti ki m'a m'in'ti, kadi oyi kɔsikurə ki m'aw'n, kɔsikurə ki in taa. M'el m'ene taa kɔsikurə, tado in ndigi'm kete non kində dɔran'ti ki dɔnangi. ²⁵ Bai ki njera nya ki dana, de'gi ki dɔnangi'ti ne gəri nu el, nan m'in m'gər'i, taa nje ki adi'm'de kaa gəri toki in in ə ulə'm tɔ. ²⁶ M'a m'adi gəri'nu, ningə m'a m'adi gəri'nu ki kete bay, kadi to ko ndigi ki in ndigi'm kin to me'de'ti num, kadi m'inbe m'in nan'ti se'de num tɔ.»

18

Kuwə Jeju

(Mat 26.47-56; Mrk 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Go ta'ti ki Jeju el ki Luwə kin ningə, ɔti ki njendo'gi lə'ne, ali dɔ lo, awi dow ngonn mann'ti madi ki bari'ə Sedron. Low'ə'ti kin, lo ndɔɔ ki de man kagi'gi'ti to non, ə uri me'ti. ² Judasi ki njekundo Jeju, gər lo kin maji, tado in lo ki Jeju in ki njendo'gi lə'ne isi rei'ti taa taa. ³ In be ə, Judasi un dɔ kuti njerɔ'gi lə nje konbe ki Rɔm, aw se'de low'ə'ti kakin. Taa kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki Parisi'gi, uləi njengəm takəy lə Luwə adi in se'de non tɔ. De'gi kigo Judasi'ti kin oti kiyəro'gi ki lambi'gi ki por ngəl'gi. ⁴ Lo kin'ti, Jeju ki gər nya pəti ki a re dɔ'a'ti, ɔti ki rɔ'de'ti, dəji'de ene: «Sii sangi nan wa?» ⁵ Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» Ə Jeju el'de

ene: «In m'inbe ə m'ra am.» Judasi inbe ki njekulə Jeju kakin ji'de'ti kaa ra se'de non tɔ. ⁶ Lokɪ Jeju el'de ene: «In m'inbe ə m'ra am» kin ə, gadi gogi, ningə tei tosi. ⁷ Jeju təl dəji'de ɓay ene: «Sii sangi nan wa?» Ningə ingi iləi'ə'ti eyina: «J'isi ji sangi Jeju ki Najareti'ti.» ⁸ Ə Jeju el'de ene: «M'el'se m'ene, in m'inbe ə m'ra am. Ə re in m'in ə isi sangi m'in ə, inyəi ndəgi de'gi kam adi awi.» ⁹ To be kadi ta ki te ta Jeju'ti ki rɔ Baw'a Luwə'ti ene: «Nje ki adi'm'de, de kare kaa nanyi kɔ el» kin, tɔlta'ne. ¹⁰ Simon Piyər ɔr kiyərɔ ki ulə saw'a'ti rɔ'ne'ti, tugə'n mbi paja lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. Tugə mbi'ə ki dɔjikɔl'ɔ'ti bati gangi. Tɔ paja kakin nan Malkusi. ¹¹ Ə Jeju el Piyər ene: «Ulə kiyə lə'i saw'a'ti gogi! Oo kadi m'a m'anyi kɔpi kon ki Bai adi'm kin el wa?»

Jeju ra non Hann'ti

(*Mat 26.57-58; Mrk 14.53-54; Luk 22.54*)

¹² Kutɪ njero'gi lə nje konbe ki Rɔm, nan'ti ki njekundo'de num, ki njengəm ta Kəy lə Luwə ki Juwipi'gi uləi'de kakin num, uwəi Jeju dɔi'ə. ¹³ Dɔ kete, awi si'ə ɓe lə Hann* ki in məm Kayipi. Kayipi ə in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ɓal'a'ti kin. ¹⁴ Nga ningə in darɔ Kayipi inbe kin ə in nje kel Juwipi kene: «In soti ngayn tado lə'se kadi ba kal de kare oy tado lə ginn bulə de'gi†.»

Piyər manji ta

(*Mat 26.69-70; Mrk 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Simon Piyər in ki njendo kare ki dann njendo'gi'ti lə Jeju, uni go Jeju. Njendo kare ki in ki Piyər kakin gər ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, adi ur nati kəy'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, nan'ti ki Jeju ki uri si'ə kəy. ¹⁶ Piyər ə isi yan'ne taga, ndəkba takəy'ti. Lo kin'ti, njendo ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi gər'ə kakin, te taga, elta ki dene ki njengəm takəy, ə go'ti, dene inyə Piyər ad'a ur kəy. ¹⁷ Dene ki njengəm takəy kakin el Piyər ene: «In kaa in dann njendo'gi'ti lə dingəm kin tɔ el wa?» Ə Piyər ilə'ti ene: «Jagi, m'in se'de el.» ¹⁸ Kul on, adi nje ra kulə'gi ki njengəm ta lo'gi, iləi por ra nduwi. Piyər kaa ra se'de ta por'ti kakin non, a nduw se'de tɔ.

Hann dəji ta Jeju

¹⁹ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Jeju dɔ njendo'gi'ti li'ə ki dɔ nyando'ti li'ə ki isi ndo de'gi. ²⁰ Ə Jeju

* **18:13** 18.13 Hann kaa ndɔki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi tɔ ki ɓal ki 6 te 15'ti go Kirisiti'ti. Go'ti gogi kaa, Juwipi'gi ɓuki'ə'ti to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi inbe kakin ɓala'ti. Lo takigangi'ti lə Juwipi'gi ə, in ə de'gi oyi ta li'ə ngayn. † **18:14** 18.14 Jan 11.49

ilə'ti ene: «M'elta de'gi taga wangi, taa ki ndo'gi, ndo'gi, m'nji m'ndo nya de'gi ginn kəykwannan'gi'ti lə Juwipi'gi num, ginn Kəy'ti lə Luwə num, ki in lo'gi ki do Juwipi'gi pəti isi osi nan'ti. Nya madi ki m'el lo kiyə'ti goto. ²¹ Nga ra bann ə dəji'm ta bay wa? Dəji ta nje ki isi oyi m'in lo kelta'ti kin oyi, gəri ta ki m'nji m'el'de maji ngayn.» ²² Do ta'ti kin, njengəm ta lo kare ki ra se'de non, ində kəti Jeju, ə el'ə ene: «Adi in be ə kadi tur'n ta adi kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi'ti wa?» ²³ Ə Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re ta ki m'el kin, majel ə, oji maj'a el adi'm m'oo, a re m'el maji to ə, ra bann be ə ində'm wa?» ²⁴ Lo kin'ti, Hann adi awi ki Jeju ki do ki do'i'ə kin be be lə Kayipi, ki in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi.

Piyər təl manji bay toki n'gər Jeju el

(Mat 26.71-75; Mrk 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Piyər isi ta por'ti non, isi nduw por, ə eli'ə eyina: «Man, in kaa in dann njendo'gi'ti li'ə to el wa?» Nan Piyər manji ene: «Jagi, m'in se'de el.» ²⁶ Ki kare dann njerakulə'gi'ti lə kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in noji dingəm ki Piyər tugə mbi'ə gangi, el Piyər ene: «De ki m'oo'ə si'ə, lo ndo'o'ti ki me kagi'gi'ti kin, in in el ə in nan?» ²⁷ Nan Piyər manji inbe bay. Ningə tanan'ti non, kunə kunjə non.

Jeju ra non Pilati'ti

(Mat 27.1-2, 11-14; Mrk 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Loki in ki Jeju be lə Kayipi ə, awi si'ə kəy'ti ki boi lə nje konbe ki Rəm'ti. In sin ba bay. Ningə njekundo Juwipi'gi mbeti kur me kəy ki boi'ti, kadi to n'təli ki njen, takum Luwə'ti, kadi to n'usoi nya lo ra nanyi Paki'ti. ²⁹ In tado kin ə, *Pilati te ingə'de taga, ningə dəji'de ene: «In ri ə səki dingəm kam wa?» ³⁰ Ningə, ingi iləi'ə'ti eyina: «Kin ə re in de ki njera nya ki majel el ə, re j'a ji re si'ə, j'ulə ji'i'ti el.» ³¹ Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, taai'ə, awi gangi ta do'a'ti kigo ndukun'gi'ti lə'se, in Juwipi'gi.» Nan eli Pilati eyina: «J'in, de adi'je tarow ki kadi ji gangi'n ta koy do de'ti el.» ³² In be ə, ta ki Jeju inbe el kadi toji'n napar koy ki n'a n'oy kin toltə'ne. ³³ Pilati təl ur me kəy'ti ki boi, bar Jeju, ningə dəj'ə ene: «In ngar lə Juwipi'gi wa?» ³⁴ Ə Jeju ilə'ti ene: «Inbe ki do'i ə elta kin be eke de'gi ki rangi ə eli'nu ta kin ojidə'm wa?» ³⁵ Ningə Pilati el Jeju ene: «M'in ki oo'm kin m'in Juwipi wa? In de'gi ki ginn be'ti lə'i inbe num, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi num, ə rei uləi'nu ji'm'ti! Nga ningə m'dəj'i ke in ri inbe ə in ra wa?» ³⁶ Ə Jeju el'ə ene: «M'in ngar ki donangi'ti ne el, re m'in ngar ki donangi'ti ne ə, re de'gi ki go'm'ti, a ro'i do'm'ti kadi de ulə'm ji njekundo

Juwipi'gi'ti el; nan k'in ə m'in ngar ki dɔnangi'ti ne el.»
³⁷ Ningə Pilati dəj'ə ene: «Adi in ngar ta?» Ningə Jeju el'ə ene: «In ta ki in ə te tai ene m'in ngar. M'in, oji m'in, ningə m're dɔnangi'ti ne kadi m'man naji dɔ nya ki rɔta'ti. Nga ningə, de ki in me nya ki rɔta'ti, təl rɔ'ne go ta'ti lə'm.»
³⁸ Lo kin'ti, Pilati dəj'ə ene: «In ri ə in nya ki rɔta'ti wa?»

Gangi ta koy dɔ Jeju'ti

(Mat 27.15-31; Mrk 15.6-20; Luk 23.13-25)

Go ta'ti ki Pilati dəji kin ə, təl te taga rɔ Juwipi'gi'ti el'de ene: «M'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta dɔ de'ti kin el. ³⁹ Nga ningə, kigo jibəl ra'a'ti ki isi rai kete, kete, ə dɔkagilo ra nanyi Paki ə, m'inyə dangay kare taa m'adi'se kin, in ndigi dɔ'ti kadi m'inyə ngar lə Juwipi'gi taa madi'se wa?» ⁴⁰ Nan ingi, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Jagi, in el, in Barabasi ə ji ndigi kadi inyə taa.» Barabasi ki elita li'ə kin, in baw kaya.

19

¹ Pilati adi ndu'ne njero'gi kadi awi ki Jeju, ningə kadi indəi'ə ki ndəy hawlay. ² Njero'gi oji jɔgi konn, uləi dɔ'a'ti, ningə uləi ku ngal ki kər njir njir rɔ'a'ti tɔ. ³ Ɔti rei rɔ'a'ti, ningə eli'ə eyina: «Lapiya, ngar lə Juwipi'gi!» Ningə buki ji'de kɔt'ɔ'ti, indəi'ə. ⁴ Nja kare bay, Pilati te rɔ bulə de'gi'ti el'de ene: «Maji, m'a m're si'ə taga rɔ'se'ti ne, kadi in gəri toki m'ingə ta madi kare ki kadi m'gangi'n ta dɔ'a'ti el.» ⁵ Lo kin'ti non be, Jeju te taga ki jɔgi kon dɔ'ne'ti num, ki ku ngal ki kər njir njir rɔ'ne'ti num. Ningə Pilati el'de ene: «Dingəm kaa nyi ra am!» ⁶ Nan loki, kibo'gi lə njekujənyamosi kadikare'gi ki njengəm ta lo'gi lə Juwipi'gi, oyi'ə ə, uləi bilə eli eyina: «In bər'ə kagidəsi'ti! in bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Inbe'gi, in taai'ə, awi in bəri'ə kagidəsi'ti, tado m'in, m'ingə ta madi ki asi kadi m'gangi'n ta koy dɔ'a'ti el.» ⁷ Ningə Juwipi'gi eli Pilati eyina: «J'aw ki ndukun kare non, ə kigo ndukun'ti kakin, in de ki sow dɔ koy, tado el ene n'in Ngonn lə Luwə*.» ⁸ Loki Pilati oo ta kin ə, ad'a bɔl ki dɔ mad'a'ti bay, ⁹ ə təl ur me kəy'ti ki boi, ningə dəji Jeju ene: «In, in ra wa?» ¹⁰ Nan Jeju ilə ta'ti el. Ə Pilati el Jeju ene: «M'in ə m'dəj'i ta ə ilə'm'ti el wa? In gər kadi m'aw ki tɔgi kadi m'ge ə m'inyə'i taa num, m'ge ə m'bər'i kagidəsi'ti num, eke in gər el wa?» ¹¹ Jeju ilə'ti ene: «Kin ə re in tɔgi ki Luwə inbe ə adi dɔran'ti nu kin el ə, aw ki tɔgi madi kare dɔ'm'ti el. Ningə in tado kin ə, de ki njekuləm ji'i'ti, majel li'ə in ngayn utə yan'i.» ¹² Dɔ ta'ti inbe kin ə, Pilati sangi kadi n'inyə Jeju, nan Juwipi'gi

* 19:7 19.7 Lebitiki 24.16

uri kɔl, ə eli'ə eyina: «Kin ə re inyə taa ə, in madi Sejar ki in ngar kibo kin el. De ki ene n'in ngar ə, de'ə kin in nje ta læ Sejar.» ¹³ Loki Pilati oo ta kin ə, adi awi ki Jeju taga, ningə inbe isi dɔ kumbər ngar'ti, lo'ti ki bari'ə Gaji mbal'gi ki kində nanga, ki ta Ebirə ene «Gabata». ¹⁴ In ndɔ ki kadi lo ti par ə in kulə ngirə ra nanyi Paki, ningə in kadi ki jam dɔ be'ti be. Ə Pilati el Juwipi'gi ene: «Oyi ngar læ'se.» ¹⁵ Nan uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kadi oy kɔ! Kadi oy kɔ! Bər'ə kagidəsi'ti!» Ə Pilati el'de ene: «Kadi to m'bər ngar læ'se kagidəsi'ti wa?» Ningə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi eli eyina: «De oo ngar læ'je ki rangi el, ngar læ'je in Sejar par.» ¹⁶ Lo kin'ti, Pilati ulə Jeju ji'de'ti kadi bəri'ə kagidəsi'ti. Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə.

De'gi bəri Jeju kagidəsi'ti

(Mat 27.32-44; Mrk 15.21-32; Luk 23.26-43)

Njero'gi uwəi Jeju awi si'ə. ¹⁷ Inbe oti kagidəsi læ'ne, te'n gidi bebo'ti ki taga, kadi awi'n lo'ti ki to to «Ka dɔ de», ki ta Ebirə ene «Golgota.» ¹⁸ In low'ə'ti kin ə njero'gi bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti. Bəri de'gi joo kagidəsi'ti si'ə, ki kare dɔjikɔl'ɔ'ti, ə ki kare dɔjigəl'ə'ti tɔ, ningə inbe ra dana. ¹⁹ Pilati adi rai ngonn bar, ndangi nya me'ti, indəi taa dɔ kagidəsi ki Jeju ra'ti. Nya ki ndangi me'ti nan: «Jeju ki Najaret'i'ti, ngar læ Juwipi'gi.» ²⁰ Loki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin in ndəkba ki bebo, adi Juwipi'gi ngayn tudəi nya ki ndangi kin. Ndangi ki ta Ebirə num, ki ta Laten num, taa ki ta Gireki num tɔ. ²¹ Ə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi eli Pilati eyina: «Nya kin, maji kadi re a ndangi “ngar læ Juwipi'gi” be el, nan re a ndangi “dingəm kam el ene n'in ngar læ Juwipi'gi” taa in gorow'ə'ti.» ²² Nan Pilati el'de ene: «Nya ki m'ndangi ningə, ndang'a kaa m'ndangi kin.» ²³ Loki njero'gi bəri Jeju kagidəsi'ti ginn'ə gangi ningə, ɔyi ku'gi li'ə, kanyi ginn sɔ, sɔw dɔ'de kare kare. Ningə nanyi ku ngal ki de ur el, nan oji tanan'ti be par, ində taa re nanga. ²⁴ Ə njero'gi elinan eyina: «Adi ji tili ku ngal kin el, nan adi ji tugəi kiri mbara dɔ'ti j'oyi ke nan ə a in yan'a wa.» Ningə in nya ki a to be kadi ta ki ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina:

«Kanyinan ku'gi li'ə,

Ningə tugəi kiri mbara dɔ ku ngal'ti li'ə tɔ» kin tɔlta'ne†.

Ningə in nya'a kaa nyi njero'gi rai kin.

²⁵ Kon Jeju in ki ngonnkon'ne ki dene num, Mari ki ne Kilewopasi num, taa Mari ki Magidala num rai non, ndəkba kadi kagidəsi'ti ki bəri Jeju'ti. ²⁶ Loki Jeju oo kon'ne, ə oo njendo ki Jeju ndig'ə, ra gəd'ə'ti ə, el kon'ne ene: «Dene, oo ngonn'i ə ra am.» ²⁷ Ningə go'ti, el njendo kakin ene:

«Oo kon'i ə ra am.» Ningə, ndo'a'ti non, njendo kakin aw ki kon Jeju ro'ne'ti.

Koy Jeju

(*Mat 27.45-56; Mrk 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Go nya'gi'ti kin, Jeju gər kadi ginn nya'gi pəti gangi nga ə, elta kin kadi tolta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə ene: «Kundə ra'm‡.» ²⁹ Ngoo ki yiwi kandi nju ki masi rosi isi non, ə njerɔ'gi nduyi nya ki to hem hem me yiwi nju'ti ki masi kakin, uləi ta kagi'ti ki bari'ə ijopi, ə uləi ta Jeju'ti. ³⁰ Ə loki Jeju njuw yiwi kandi nju ki masi kakin ningə, el ene: «Ginn nya'gi pəti gangi nga», ə ulə do'ne nanga, ningə kon li'ə te.

Njerɔ kare ɔsi kadi Jeju

³¹ In ndo ki kadi lo ti do'ti ə, in ndo kərkon. In ndo kərkon ki to ta dangi, ə, kadi to ninn'gi rai do kagidəsi'ti ba ndo kərkon'ti elŠ, Juwipi'gi awi dəji Pilati kadi adi budi nja'de, ə ori'de ko do kagidəsi'ti. ³² Lo kin'ti, njerɔ'gi awi budi nja de ki dokete num, in ki nja joo num, ki bəri'de do kagidəsi'ti nan'ti ki Jeju. ³³ Loki rei tei do Jeju'ti ə, oyi kadi in oy nga, adi budi nja'a el. ³⁴ Ningə njerɔ kare ə ɔsi kad'a ki ningə, ə tanan'ti non, mosi ki mann tei ta do ningə'ti kakin. ³⁵ De ki ɔr go nya'gi kin, oo ki kum'ne, ningə mannaji li'ə in ki rɔta'ti, taa inbe gər kadi in ta ki rɔta'ti ə n'el tɔ, kadi to ingi kaa uni me'se tɔ*. ³⁶ Toki rɔta'ti, nya'gi kin rai nya be kadi to ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Singə kare kaa de a təti el†», kin tolta'ne. ³⁷ Taa ndangi ta ki rangi bay me makitu'ti lə Luwə eyina «A gonyi lo ki rɔ de'ti ki ɔsi kad'a ki ningə‡.»

Uləi Jeju be ninn'ti

(*Mat 27.57-61; Mrk 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Go nya'gi'ti kin, Jisepi ki in de ki Arimate'ti, aw dəji tarow Pilati kadi n'or ninn Jeju. Jisepi in njendo lə Jeju ki ra ro'ne lo kiyə'ti, tado bol Juwipi'gi. Pilati ad'a tarow, adi Jisepi aw ɔr ninn Jeju. ³⁹ Nikodem ki ndəki aw ingə Jeju kondə kakin kaa, aw ki nduji kagi'gi ki əti maji joo tado kɔy rɔ ninn'ti. Nduji kagi'gi ki bari'de mir in ki alowəsi, poləi'de nan'ti asi kiləw dɔmutə be. ⁴⁰ De'gi ki joo kin, uni ninn Jeju, dolo ki ta ku len. Lo dole'ti, buki nduji kagi ki əti maji səm'ti nden, nden, taa dolo, kigo kuji ra'a'ti lə Juwipi'gi ki isi rai ki ninn'gi lə'de bay taa uləi be'ti. ⁴¹ Lo ki bəri Jeju'ti, kagidəsi'ti kakin, lo to non me kagi'gi'ti, ningə me

‡ 19:28 19.28 Pa'gi 69.22 Š 19:31 19.31 Ndukun ki nja joo 21.22-23 * 19:35 19.35 Jan 20.31 † 19:36 19.36 Tekitaga 12.46; Pa'gi 34.21 ‡ 19:37 19.37 Jkr 12.10

lo'ti kakin, be ki to sigi, ki de ilə ninn'ti el bay to'ti non kadi mbal'ti. ⁴² Nga ningə, toki kaa ki lo ti ə a in ndo karkon lə Juwipi'gi, uləi Jeju me be'ti kakin, tado in ndəkba kad'a'ti.

20

Jeju ində taa lo koy'ti

(Mat 28.1-10; Mrk 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Ndo Doması ki ginn lo, loki lo to piti piti ba bay, Mari ki Magidala isi aw dɔbadi'ti ningə, oo mbal ki uti ta be ninn kakin, de uwə ɔr. ² Ə Mari anyi ngodi, aw ingə Piyər in ki njendo kare ki Jeju ndig'ə, el'de ene: «Uwəi Burəbe ɔri'ə badi'ti, ningə ji gər lo ki iləi'ə'ti el.» ³ Piyər in ki njendo ki kare kakin tei, isi awi ki dɔbadi'ti. ⁴ Anyinan ngodi joo pəti, nan njendo ki kare kakin anyi ngodi utə Piyər, adi aw te dɔbadi'ti kete non'a'ti. ⁵ Loki aw te, ilə kəti'ne, gon lo ningə, oo ta ku'gi ki doloı ninn ə rai, nan ur me be ninn'ti el. ⁶ Piyər ki in go'ə'ti, in yan'ne non re ə, ur me be'ti, oo ta ku'gi ki doloı ninn ə rai, ⁷ taa oo ta ku ki uləi jam dɔ Jeju'ti tɔ ə to. Ta ku'ə kin to nan'ti ki ingi ki doloı ninn kin el, nan de bir adi to yan'ne dangi. ⁸ Go'ti, njendo ki kare ki re kete kakin, ur me be'ti tɔ, adi oo nya'gi ki kum'ne num, un me'ne kadi in nya ki rɔta'ti num tɔ. ⁹ Nga ningə, biti te low'ə'ti kin kaa, tujə'de'ti kadi Jeju a ində taa dann nje koy'gi'ti el bay, toki Makitu lə Luwə el'n ta'a kete kin*. ¹⁰ In be ə, njendo'gi ki joo, təli iləi dɔ'de awi be.

Jeju tɔji rɔ'ne Mari ki Magidala

(Mrk 16.9-11)

¹¹ Loki njendo'gi awi, Mari ra taga, kadi badi'ti ndəkba, ra non. Loki ra non, ilə kəti'ne gon'n lo be ninn'ti ə, ¹² oo malayka'gi joo ki ɔyi ku ki nda, ə ki lo'ti ki kete iləi ninn Jeju'ti. Ki kare isi tor'o'ti, kaw ki dɔ'a'ti, ə in ki nungi isi kaw ki nja'a'ti tɔ. ¹³ *Malayka'gi dɔji'ə eyina: «Dene, ra bann ə ra non wa?» Ə Mari ilə'de'ti ene: «Ɔri Burəbe lə'm, ningə m'gər lo ki iləi'ə'ti el.» ¹⁴ Loki elta be ningə, ilə rəti ə, oo Jeju, nan gər kadi in Jeju el. ¹⁵ Ə Jeju dɔj'ə ene: «Dene, ra bann ə ra non wa? Si sangi nan wa?» Ningə Mari oo ene in nje ra kulə me ndɔɔ'ti ki to non kakin wa, adi el'ə ene: «Be'm, re in in ə ɔr'ɔ ə, ɔji'm lo ki ilə'ti, adi m'aw m'un'ə.» ¹⁶ Jeju bar'a: «Mari!» Ə Mari yəti rɔ'ne ki rɔ'a'ti, un ndu'ne ki taa, el'ə ene: «Rabuni!» ki ta Ebirə, ki kər me'ə nan «Njendo de'gi!» ¹⁷ Lo kin'ti, Jeju el'ə ene: «Ɔdi rɔ'm el, tado m'aw dɔran'ti rɔ Bai'ti el bay. Nga ningə, ki ngosine kin ə, aw rɔ ngannkon'm'gi'ti, el'de toki m'aw rɔ

* 20:9 20.9 Pa'gi 16.10

Bai'ti ki in Baw'se tɔ kin, m'aw rɔ Luwə'ti lə'm ki in Luwə lə'se tɔ kin.»¹⁸ Ə Mari ki Magidala aw ingə njendo'gi el'de ene: «M'oo Burəbe ki kum'm!» Ningə el'de ta'gi ki Jeju el'ə kakin adi'de oyi.

Jeju tɔji rɔ'ne njendo'gi

(Mat 28.16-20; Mrk 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Nɔɔ Dɔmasi'ti inbe non losɔl'ɔ, njendo'gi kawinan me kəy'ti madi, ningə uti takəy mbuki dɔ'de'ti, tado boli njekundo Juwipi'gi. Ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁰ Ningə lo kin'ti, tɔji'de tor do ki ji'ne'ti ge, kadi'ne'ti ge adi'de oyi. Rɔ njendo'gi nəl'de ngayn, loki oyi Burəbe.²¹ Jeju təl el'de bay ene: «M'dəji kadi lapiya in sese! Nga ningə, toki Bai ulə'm, m'in kaa m'ulə'se tɔ.»²² Ningə go ta'gi'ti kin, Jeju to kon lə'ne do njendo'gi'ti, ə el'de ene: «Tai Ndil Luwə me'se'ti.²³ De'gi ki a inyəi go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a inyə go majel'gi lə'de kɔ tɔ, ə nje ki a mbeti k'inyə go majel'gi lə'de kɔ, Luwə a tudə majel'gi lə'de dɔ'de'ti ba tɔ.»

Jeju in ki Tomasi

²⁴ Loki Jeju re rɔ njendo'gi'ti kin, Tomasi ki bari'ə Ndungə, ki in ki kare dann njendo'gi'ti in se'de low'ə'ti el.²⁵ Ə ndəgi njendo'gi eli'ə eyina: «J'oo Burəbe ki kum'je.» Nan Tomasi el'de ene: «Kin ə m'oo tor do poynti ki bəri ji'ə kin el num, m'ulə ngonn ji'm tor poynti'ti kin el num, taa m'ulə ji'm m'ɔdi'n tor do ningə ki ɔsi kad'a kin el num ə, m'a m'un me'm el jagi.»²⁶ Nɔɔ jijoo go'ti, njendo'gi təli ingəi nan me kəy'ti bay, ningə in kin Tomasi in se'de nga. Uti takəy mbuki dɔ'de'ti, ə Jeju re, ra taa dann'de'ti, el'de ene: «M'dəji kadi lapiya in sese!»²⁷ Ningə el Tomasi ene: «Tomasi, ulə ngonn ji'i lo kin'ti, ə gon ji'm'gi kin oo, taa ulə ji'i ɔdi'n tor do ningə ki kadi'm'ti kin oo tɔ. Ononyi kadi tadi, maji kadi un me'i.»²⁸ Lo kin'ti non, Tomasi el Jeju ene: «Burəbe lə'm! Luwə lə'm!»²⁹ Ə Jeju el'ə ene: «In koo ki oo'm ki kum'i ne kin ə adi un me'i. Ningə adi m'el'i m'adi in gər toki nje rɔnel'gi ə in de'gi ki uni me'de ki kanji koo nya ki kum'de†.»

Ginn ndangi makitu kin

³⁰ Jeju ra nyakoji'gi ki rangi ngayn inbe bay takum njendo'gi'ti lə'ne, ki in ki ndangi me makitu'ti kin el.³¹ Nan ingi kin, in ki ndangi'de be kadi uni me'se toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, in Ngonn lə Luwə. Ningə loki uni me'se ə a ingəi kaji ki biti ki non'ti ki ta kul'ə.

21

Jeju tɔʒi rɔ'ne njendo'gi siri ta ba'ti ki Tiberiyadi (Luk 5.1-11)

¹ Go'ti gogi, Jeju təl te ingə njendo'gi bay ta ba'ti ki Tiberiyadi. Row ki te ngə'n'de ə to kin: ² Ndɔ madi, Simon Piyər num, Tomasi ki bari'ə Ndungə num, Nataniyel num ki in de'gi ki Kana'ti ki Galile tɔ, ngann'gi lə Jebede ki joo tɔ, njendo'gi lə Jeju ki rangi in joo tɔ sii nan'ti. ³ Ə Simon Piyər el'de ene: «M'a m'aw ba kadi m'ndon kanji'gi.» Ningə ndəgə'gi eli'ə eyina: «J'in kaa j'a j'aw sə'i tɔ.» Ningə tei, ali me to'ti awi, nan kondɔ'a'ti kin, ngonn kanji kare kaa uwəi el. ⁴ Loki lo ti, Jeju re ra ta ba'ti non, nan njendo'gi gəri toki in Jeju el. ⁵ Ə Jeju el'de ene: «Ngann'gi, uwəi kanji nden el wa?» Ningə iləi'ə'ti eyina: «Jagi, ngonn kanji kare kaa j'uwə el.» ⁶ Ningə, Jeju el'de ene: «Iləi bandi dow tokibo'ti, ki dɔjikɔl'se'ti kin, ə a uwəi kanji'gi.» Ə loki iləi bandi ə, bandi ɔy kanji kɔy ki asi kadi ndɔri tei taga el. ⁷ Lo kin'ti, njendo ki Jeju ndig'ə el Piyər ene: «In Burəbe.» Ə loki ta ki el ene: «In Burəbe», kin osi mbi Piyər'ti taa par ə, Piyər ulə ku lə'ne rɔ'ne'ti, tadɔ kete ra ki rɔ'ne kare, ningə osi me mann'ti. ⁸ Lo ki rai'ti kin, in sanyi el ki ngang'i ba, awi asi kulə buy kare be par, adi ndəgi njendo'gi awi ki to nden nden ki ngang'i ba'ti, ndɔri bandi ki kanji rosi kakin go'de'ti.

⁹ Loki uri nanga ningə, oyi por ki de ulə kanji'ti, taa mapa kaa to non tɔ. ¹⁰ Jeju el'de ene: «Rei ki kanji'gi ki uwəi'de kakin ne adi j'oo.» ¹¹ Ə Simon Piyər al me to'ti, ndɔr bandi ki kanji rosi kakin nanga. In kanji'gi ki boi boi inbe ə in bu ki dɔ mi gidə in mutə (153). Kɔr'de inbe ki əti bɔl kin ə, bandi gangi el. ¹² Jeju el'de ene: «Rei sɔi nya.» Nga ningə, de kare dann njendo'gi'ti ki kadi dəji Jeju ene: «In nan wa?» goto, tadɔ gəri maji kadi in Burəbe. ¹³ Jeju ɔti rɔ'de'ti, un mapa adi'de, ningə adi'de kanji tɔ. ¹⁴ Loki Jeju ində taa dann njekoy'gi'ti kin, in te ki nja mutə nga a te ki rɔ njendo'gi'ti lə'ne kin.

Jeju in ki Piyər

¹⁵ Go nya kuso'ti, Jeju dəji Simon Piyər ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm utə nje'gi sii kin wa?» Ə Simon ilə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndigi.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul ngann bati'gi'ti lə'm.» ¹⁶ Jeju təl dəji Simon bay ki nja joo ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ə Simon il'ə'ti ene: «Oyo, Burəbe, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul bati'gi'ti lə'm.» ¹⁷ Jeju təl dəji Simon bay ki nja mutə ene: «Simon ki ngonn Jonasi, in ndigi'm wa?» Ningə lo kin'ti, me Piyər tuji dɔ təl'ti ki Jeju təl dəj'ə bay ki nja mutə ene: «In ndigi'm wa?» kin, adi ilə'ti ene:

«Burəbe, in gər nya'gi pəti, in gər kadi m'ndig'i.» Ningə Jeju el'ə ene: «Ul batig'i'ti lə'm. ¹⁸ Nga ningə, toki rəta'ti, adi m'el'i: dəkagilo basa'i'ti, inbe dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw loki me'i ndigi, nan dəkagilo ki a bɔgə ə, a oy ji'i taa kadi de ki rangi ə a dɔɔ ndar bəd'i'ti, ə aw sə'i lo'ti ki me'i ndigi el.» ¹⁹ Ta'gi kin Jeju el be kadi tɔji'n gorow koy ki Piyər a oy kadi ulə'n tɔji dɔ Luwə'ti. Go'ti, Jeju el'ə ene: «Un go'm.»

Njendo ki Jeju ndig'ə

²⁰ Piyər ilə rəti gogi ningə, oo njendo ki Jeju ndig'ə, in ki ndəki, lo nyakusɔ'ti, ndunə rɔ'ne ki dɔ Jeju'ti, dəj'ə ene: «Burəbe, nan ə a uləi ji de'gi'ti wa?» kakin. ²¹ Loki Piyər oo'ə ə, dəji Jeju ene: «Burəbe, ə in kam, in ri ə a ra'a wa?» ²² Ə Jeju el Piyər ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa bitɔ kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti. In, ta lə'i in ta kadi un go'm par.» ²³ Ta kin sanan dann ngannkon'gi'ti toki njendo kam a oy el. Nan ki rəta'ti, kadi Jeju el Piyər ene: «A oy el» kin, el'ə be el. Ta ki el'ə ə, el'ə ene: «Kin ə re m'ndig'i kadi isi ki dɔ'ne taa bitɔ kadi to m'təl m're m'ingə'n'ə kaa, in kin ta lə'i goto'ti.»

²⁴ In darɔ njendo'ə inbe kin ə mannaji dɔ nya'gi'ti kin, ndangi'de me makitu'ti kin. Nga ningə ji gər kadi mannaji li'ə in ta ki rəta'ti.

²⁵ Jeju ra nya'gi ki rangi ngayn inbe bay. Re de ene n'ində ta'ne inbe nəm n'ndangi'n'de pəti me makitu'gi'ti ə, m'mər kadi dɔnangi inbe kin pəti kaa, makitu'gi kin a uwə.

Kulə'gi læ njekawkulə'gi Ta ki dɔ kulə'gi læ njekawkulə'gi

Makitu kin elta toji'n ke toki nan bann ə Burəbe awi'n dɔran'ti, adi'n togi njendo'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə kadi to tɔli rɔ'de go mbərkikində'ti li'ə ki dɔboy'ti (1.8). Be ə, njekawkulə'gi manyinaji Jerujalem'ti ɔjido kində ki Jeju ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti. Kibo'gi læ Juwipi'gi adi kon njekawkulə'gi. Kadi nan kon kin ra adi njendo'gi tei iləi mbər Poyta ki maji dɔnangi Jude'ti pəti ki Samari biti par ki manga, tei Antiyosi'ti. Dann nya'gi'ti ki rai nya kin, in Piyər, Jaki, Jan, ki Jaki ki ngon kon Jeju ə Ndil un'de ra'n kulə ngayn nan ki utə nje'gi kin, in Pol. J'oo kulə'gi ki Pol ra'de ki gorow kaw mbah'gi tado kiləmbər Poyta ki maji ki low'ə'ti non ə, ində'n ginn Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti ki Du, dɔnangi Giresi'ti ki kaw lo kurkadi'ti. Makitu kin tɔlta'ne ki poyta læ Pol ki uwəi'ə dangay'ti Rɔm'ti, nan toji toki de a ra togi kuwə Ta læ Ndil Luwə dangay'ti el.

Kon ta'gi ki me'ti: Kində kaw dɔran'ti biti te'n bʊki Ndil dɔ njendo'gi'ti 1-2. Mannaji ki kadi nan kon Jerujalem'ti 3-7. Poyta ki maji te Samari'ti 8. Kunme læ Pol 9. Njekunme'gi ki in Juwipi'gi el ki dɔkete dann Njekawnan'gi'ti 10-11. Tɔl Jaki, te Piyər dangay'ti 12. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki dɔkete læ Pol 13-14. Kawnan kibo læ njekawkulə'gi læ Jeju Jerujalem'ti 15. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja joo læ Pol 16-18. Kaw mbah kiləmbər Poyta ki maji ki nja mutə læ Pol 19-21. Uwəi Pol dangay'ti 22-26. Pol in Rɔm'ti 27-28.

Kaw Jeju dɔran'ti

¹ Tewopil, me makitu'ti læ'm ki dɔkete*, m'ndangi ta'gi ki ɔjido nya'gi ki Jeju ulə ngirə ra ge, ndo de'gi ge. ² Nya'gi ki ra biti te'n me ndɔ'ti ki Luwə un'ə'n'ə aw si'ə dɔran'ti. Ningə kete bay ta kadi aw dɔran'ti, Jeju mbəti njekawkulə'gi læ'ne, adi'de mbərkikində'gi læ'ne ki gorow læ Ndil Luwə. ³ Go koy'o'ti, Jeju ɔji rɔ'ne njekawkulə'gi læ'ne. ɔji'de ki row'gi ki dangi dangi kadi gəri toki n'ra ki dɔ'ne taa. Ndo dɔsɔ go'ti ningə, te bus ki rɔ'de'ti el'de ta dɔ Konbe'ti læ Luwə. ⁴ Ndo kare ki isi sɔ nya se'de, Jeju el'de kadi tei gidi bebo Jerujalem'ti el. Nan kadi nginəi biti kadi Baw'ne adi'de kadikare ki un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi kin

* 1:1 1.1 Luk 1.1-4

bay taa†. Ningə el'de ene: «In kadikare ki m'inbe m'el'se ta'a kete nga. ⁵ Jan ra de'gi batəm me mann'ti, nan ingi, me ndo'gi'ti ki ngayn el ne ə, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti.»

⁶ *Njekawkulə'gi læ Jeju ki kawinan ro'a'ti dəji'ə eyina: «Burəbe, in do'kagilo'ti ki ngosine inbe kin ə a taa konbe adi *Isirayel wa?» ⁷ Ə el'de ene: «In ta lə'se kadi in gəri do kad'a eke do gangi lo'gi ki Bai oji kigo lo to'gi'ti lə'ne el.» ⁸ Nan a ingəi to'gi loki Ndil Luwə a re do'se'ti. A təli nje mannaji lə'm me bebo Jerujalem'ti num, donangi Jude'ti ba pəti num, Samari'ti num, ratata do'boy donangi'ti.

⁹ Loki Jeju el'de ta'gi kin ginn'ə gangi ningə, oyi'ə isi aw ki taa me nəl'ti. Ningə kilndi re uti kum'de adi oyi'ə el. ¹⁰ Kum'de nanyi ki taa dōran'ti, lo koo go Jeju lo kaw'a'ti, ningə, dingəm'gi joo ki uləi ku'gi ki nda bal bal tei bus ki ro'de'ti, ningə eli'de eyina: ¹¹ «De'gi ki Galile'ti, tado ri ə rai ra gonyi lo ki taa dōran'ti be wa? Daro Jeju inbe ki uni'ə ta dann'se'ti awi si'ə dōran'ti kin ə, a təl re toki oyi go'ə lo kaw'a dōran'ti kin be to.»

Kuti læ njekawkulə'gi

¹² Be ə njekawkulə'gi læ Jeju təli do mbal kagi Buni'ti awi Jerujalem'ti gogi. Mbal kagi Buni kin in ndəkba ki bebo Jerujalem. ¹³ Loki rei tei Jerujalem'ti ningə, ali awi me kəy'ti kare ki in do mad'a'ti taa, loki rai to lo kisi'de kete kete. Adi in Piyər num, Jan num, Jaki in ki Andire num, Pilipi in ki Tomasi num, Batilemi in ki Matiye num, Jaki ki ngonn læ Alpe num, Simon ki nje ro tado ta kingədo læ be lə'ne num taa Judi ki ngonn læ Jaki num to. ¹⁴ Ingi pəti, ki me'de ki kareba, kawinan nəm nəm kadi elita ki Luwə ta ta, nan'ti ki dene'gi madi. Mari ki kon Jeju in dann'de'ti num taa ngannkon Jeju num to.

Matiyasi or tor Judasi

¹⁵ Me ndo'gi'ti kin, njekunme'gi kawinan asi bu ki do joo. Ningə Piyər ində taa dann ngannkon'ne'gi'ti el ene: ¹⁶ «Ngannkon'm'gi, maji kadi nya ki Ndil Luwə elta'a me Makitu'ti læ Luwə to'la'ne. Tado Ndil Luwə, elta kete ki ta *Dabidi, oji'n do Judasi ki or non de'gi ki rei uwəi Jeju. ¹⁷ Judasi in ki kare dann'je'ti, ningə aw ki kulə lə'ne ki sow do'ne kadi ra dann'je'ti to. ¹⁸ Ki nar ki adi'ə tado kugə'n goji kulə ki majel ki ra kin ə, Judasi aw ndogi'n lo ndoo. Me ndoo'ti ki ndogi kakin ə, ində taa osi, do'a sur ki nanga, me'ə ndu rusi adi ti'ə ala mban donangi'ti. ¹⁹ De'gi pəti ki donangi Jerujalem'ti oyi ta kin. Be ə bari lo ndoo kakin ki ta be lə'de eyina: "Akeldama", kor me ta kin nan: "Lo ndoo mosi". ²⁰ Ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

“Kadi kəy li'ə in ki k'inyə kə num,
Kadi de kare ka isi me'ti el num‡,”

Taa ndangi bay eyina:

“Kadi de ki rangi or tor'o.”

²¹ «Be ə, maji kadi ji mbəti de kare mbunə de'gi'ti inbe ki njiyəi se'je nan'ti ki ndo'gi pəti ki Burəbe Jeju awi'n se'je num təl'n se'je num inbe kin. ²² Ulə ngirə də batəm'ti læ Jan, ratata te'n də ndo'ti ki Luwə un'n Jeju ta dann'je'ti awi'n si'ə dəran'ti. Kadi de kare dann'de'ti, in nje mannaji, nan'ti se'je toki Jeju ində lo koy'ti.»

²³ Lo kin'ti, rei ki de'gi joo oji'de, ki dəkete in Jisepi ki bari'ə nan Barsabasi, ki indəi to'a ki rangi nan Jusitusi, ningə ki nja joo in Matiyasi. ²⁴ Ningə eli Burəbe eyina: «Burəbe, in gər ngarme de'gi pəti tigə, ə oji'je ke mbunə de'gi'ti ki joo kin, in ki ra ə mbət'ə wa? ²⁵ Mbət'ə kadi un ta kulə læ njekawkulə ki Judasi inyə ta'a ə aw lo'ti læ'ne ki sow də'a kadi awi'ti kin.» ²⁶ Rai buki buki, ningə buki buki osi də Matiyasi'ti. Adi Matiyasi ore kadi njekawkulə'gi ki dəgi gidə in kare.

2

Re læ Ndil Luwə

¹ Loki ndə nanyi Pantəkoti asi ningə*, njekunme'gi pəti kawinan lo kareba. ² Tanan'ti non, kah nya madi in dəran'ti, ə to to nəl bo ki ulə ki təgi'ne kin be. Kah nya kakin taa lo me kəy'ti ki sii'ti. ³ Oyi nya'gi ki toi to por ə ndonn'o'gi tei bilim bilim be, tei, kanyinan də'de'ti kare kare. ⁴ Ndil Luwə rosi me'de pəti, adi uləi ngirə kel ndonnta'gi ki rangi, kigo kində'ti ki Ndil Luwə ndə'n ta de'ti ki ra kadi el.

⁵ Ningə me ndo'a'gi'ti kin, *Juwipi'gi ki nje bol Luwə, in ki də be'gi ki dangi dangi ki dənangi'ti ne pəti, rei sii Jerujalem'ti. ⁶ Loki oyi kah nya kin ningə, anyinan ngodi rei mbonyinan banyinan banyinan, ndil'de te saw, tadə nan nan dann'de'ti, oo də ndu njekunme'gi ki sii elita ki ndonnta be læ'ne. ⁷ Nya kin əti'de bol ngayn adi ndil'de anyi ur kaki, oyi kadi in nya ki rəta'ti el, adi eli eyina: «De'gi ki isi elita kin pəti in de'gi ki in Galile'ti, ⁸ Nga bann be nan nan dann'je'ti, oo ta ki te ta'de'ti ki ndonnta be læ'ne wa? ⁹ J'in de'gi ki Part'i'ti, ki Medi'ti, ki Elamiti'ti, ki nje k'in dənangi Mejopotami'ti num, ki Jude'ti num, Kapadosi'ti num, taa Pon'ti ki in ngonnbə ki dənangi Aji'ti num, ¹⁰ Piriji'ti num, Pampili'ti num, Ejipiti, ki dənangi Libi'ti ki in ndəkba ki Sirenn, eke nje k'in dənangi Rəm'ti. ¹¹ J'in pəti j'in Juwipi

‡ 1:20 1.20 Pa'gi 69.26, 109.8

* 2:1 2.1 Lebitiki 23.15-21; Ndukun ki nja joo 16.9-11

koji'gi ge ki Juwipi təl'gi ge. J'in Kireti'ti ki Arabi'ti. Be ka, j'oo dō ndu'de ki elita ki ndonnta be lə'je, ɔjidɔ nya'gi ki ətɪ bol ki Luwə ra.»¹² Ingi pətɪ ndil'de anyi ur kaki adi gəri ta inbe ki kadi eli el, ningə elinan mbunə'de'ti eyina: «Kɔr me nya ki ra nya kin nan ri ə?»¹³ Nan nje ki nan'gi kogi dō nje kel ndonnta'gi'ti ki dangi dangi ki ki ra eli, eyina: «In yiwi kandi nju ə anyinan ngayn ə ra'de.»

Piyər elta bulə de'gi

¹⁴ Piyər indəi rai taa ki ndəgi njekawkulə'gi ki dōgi gidə in kare, ningə un ndu'ne ki taa elta bulə de'gi ene: «Uri mbi'se maji oyi dō ta lə'm in Juwipi'gi ki de'gi pətɪ ki isi Jerujalem'ti ne. Maji kadi gəri nya ki isi ra nya kin tɔ. ¹⁵ De'gi madi dann'se'ti oyi kadi in yiwi kandi nju ə ra de'gi kam. Nan jagi! Ji ra ki sin non kadi nda'ti bay! ¹⁶ Nan ngɔsine nya ki ndɔki njekeltakita Luwə'ti Juwəl elta'a ka ə ra nya kin:

¹⁷ "Nya'gi ki Luwə elta'a kadi a rai nya me ndɔ'gi'ti ki dɔboy'ti kaa ə toi kin:

M'a m'ulə ki Ndil'm dō de'gi'ti pətɪ.

Ngann'se'gi ki dingəm ki nje ki dene a təli njekelta ki ta Luwə'ti,

Basa'gi lə'se a oyi nya'gi me ndil'ti,

Bugə'gi lə'se, a oyi nya'gi ki to lo kiyərɔ'ti me ni'ti.

¹⁸ Oyo me ndɔ'gi'ti kin,

M'a m'ulə ki Ndil'm dō ngann njekulə'gi'ti lə'm ki dingəm ki nje ki dene.

A in nje kelta ki ta'm'ti.

¹⁹ M'a m'ra nya'gi ki de asi ra el me dɔran'ti taa nu,

Ningə dɔnangi'ti ne, m'a m'ra nyakoji'gi ki ətɪ bol,

Adi in: mosi num, por num, sa ki su luy luy num tɔ,

²⁰ Kete bay ta kadi ndɔ ki bo ngayn, ki rosi ki piti læ Burəbe kin a re,

Loki kada a təl lo ki ndul, ningə nanyi a təl mosi.

²¹ Ningə me ndɔ'ti kin, de'gi pətɪ ki bari tɔ Burəbe a ingəi kaji†."

²² «In Isirayel'gi, uri mbi'se maji oyi ta ki m'a m'el'se. In gəri pətɪ kadi Jeju ki Najareti, dingəm kin ki Luwə ɔj'ɔ ki taga kadi n'ndig'ə, ə Luwə ra nya'gi ki de asi ra el ki nyakoji'gi ki ətɪ bol ki takul'ə dann'se'ti ne. ²³ Dingəm kin, uləi'ə ji'se'ti kigo kun ndu'ti ki Luwə un, num kigo kɔjitarati li'ə ki to kete. Ningə ingi adi de'gi ki gəri Luwə ki rɔta'ti el, tɔli'ə ki row bər ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. ²⁴ Nan Luwə gangi kulə koy rɔ'a'ti kɔ ad'a ində taa lo koy'ti, tado koy aw ki tɔgi kadi uwə ginn tɔgi'ne'ti be ninn'ti el. ²⁵ Dabidi elta ɔji'n dɔ'a ene:

“M’oo Burəbe ki dəkagilo’gi pəti non’m’ti,
Tado in dɔjikol’m’ti kadi m’tə m’osi el.

²⁶ In tado kin ə ronel rosi me’m adi m’osi’n pa tɔ.

Be ə, be ninn’ti kaa, darɔ’m a ɔrkon ki kindəmedɔti,

²⁷ In Burəbe, a tusi’m inyə’m kɔ koo el,

A inyə njekuləbər lə’i ki Ar njay ad’a ndum lo ki koo’ti el
tɔ.

²⁸ In ə ɔji’m row kadi m’təl m’nji’n ki dɔ’m taa,

Ningə a adi’m ronel me k’in nan’ti sə’mʒ.”»

²⁹ Piyər təl el bay ene: «Ngannkon’m’gi, adi m’el’sə ta ki rɔta’ti: kaw’je Dabidi oy toki rɔta’ti adi duwi’ə. Dɔbad’a to dann’je’ti ne bitɪ bone. ³⁰ In njekeltakita Luwə’ti, ə gər kadi Luwə un ndu’ne ad’a ki kiwrɔ kadi n’a n’adi de kare ki ginn kaw’ti li’ə a onbe tor’o’ti§. ³¹ Dabidi gər nya ki a ra nya lo ti’ti, adi elta kin lo koy’ti læ Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət’ə kin kete. In ta li’ə ə Dabidi ene Luwə a inyə lo ki koo’ti el, taa a inyə darɔ’a adi ndum be ninn’ti el tɔ. ³² Jeju ki m’nji m’elta li’ə kin, Luwə ad’a ində taa dann njekoy’gi’ti, j’in pəti ji gəri maji. ³³ Go’ti ningə, Luwə un’ə aw si’ə dɔran’ti adi isi dɔjikol’ɔ’ti. Ningə ngəsine Luwə ki Baw ad’a Ndil’ne toki un’n ndu’ne. Ndil kin ə, Jeju buki dɔ’je’ti, toki oyi ngəsine ki kum’sə ge, ki mbi’sə ge kin. ³⁴ Toki rɔta’ti, Dabidi aw dɔran’ti el, nan el ene: “Burəbe el Burəbe lə’m ene: <Re isi dɔjikol’m’ti, ³⁵ bitɪ kadi m’təl njeban’gi lə’i nyakində nja’i’ti ginn tɔg’i’ti*.>” ³⁶ In be ə, rɔ Jeju inbe ki bəri’ə dɔ kagidəsi’ti kin ə, Luwə ad’a in Burəbe num, Kirisiti ki in De ki Luwə mbət’ə num tɔ. In kin ə in nya ki maji kadi de’gi pəti ki Isirayel’ti gəri maji.»

Nje ki uni me’de adi Kirisiti dəkete

³⁷ Loki de’gi oyi ta kin ningə, me’de olo wuti wuti adi dəji Piyər ki ndəgi njekawkulə’gi eyina: «Ngannkon’je’gi, in ri ə kadi ji ra wa?» ³⁸ Piyər təl el’de ene: «Inyə gorow njiyə’sə ki majel kɔ, ningə kadi de ki ra dann’sə’ti adi rai’ə batəm me tɔ Jeju Kirisiti’ti, kadi majel’gi lə’sə in ki k’inyə go kɔ. Ningə a ingəi Ndil Luwə. ³⁹ Toki rɔta’ti, kunndu læ Luwə in tado lə’sə num, tado læ ngann’sə’gi num, tado de’gi ki sii sanyi num. Sɔw dɔ de’gi pəti ki Burəbe Luwə lə’je a bər’de.» ⁴⁰ Piyər el’de ta’gi ki rangi ngayn go’ti bay kadi man’n naji, ningə ulə dingəm me’de’ti ə el’de ene: «Gangi nan ki ginn de’gi ki majel ki bone kin, kadi Luwə aji’n’sə.» ⁴¹ De’gi pəti ki taai ta læ Piyər, rai’de batəm. Ndo’a’ti kakin, de’gi asi dər mutə rei orei kadi njekunme’gi ki kete.

‡ 2:28 2.28 Pa’gi 16.8-11 § 2:30 2.30 Pa’gi 132.11; 2Samiyel 7.12-13 * 2:35
2.35 Pa’gi 110.1

⁴² Ulə ngirə dəkagilo'ə'ti kin, rei nəm nəm tado k'oo dō nyando læ njekawkulə'gi num, lo ra madi nan'ti num, lo tətī mapa'ti num, taa lo kelta'ti ki Luwə num tō. ⁴³ Njekawkulə'gi rai nya'gi ki de asi ra el ki nyakōji'gi ki əti bol ngayn adi de'gi pəti sii ki bol me'de'ti. ⁴⁴ Nje kunme'gi indəi rō'de nan'ti kareba ə kawī nyakingə'gi lə'de dōnan'ti kareba tō. ⁴⁵ Ndogi se'de nyakingə'gi ki nya maji'gi lə'de ə lowəi nan nar'a kigo ge'ti lə de ki ra. ⁴⁶ Ndo kare kare pəti, ki me ki kareba, ingəi nan Kəy'ti læ Luwə. Lowəi nan mapa me kəy'gi'ti lə'de, sōi nya'gi lə'de ki rōnel num, ki me ki sol lom lom num tō. ⁴⁷ Osi pa'gi uləi tōji dō Luwə'ti, ningə de'gi pəti ndigi ta lə'de tō. Ndo kare kare pəti, Burəbe adi kər de'gi ki aji'de, re dō mad'a'ti par par.

3

Piyər adi lapiya de ki nja'a oy

¹ Ndo kare Piyər ingi ki Jan isi awi Kəy'ti læ Luwə tado kelta ki Luwə dō kadi'ti ki mutə ki losol'ō. ² Dəkagilo'ə'ti kin ə de'gi ai ki de ki nja'a oy lo koj'o'ti nu, indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə. De kakin, ndo kare kare pəti, a indəi'ə ta Kəy'ti læ Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo». Indəi'ə kadi kōy nya de'gi ki isi uri me nati Kəy'ti læ Luwə. ³ Loki oo Piyər ki Jan ki isi uri ki me Kəy'ti ningə, kōy'de nya. ⁴ Piyər ki Jan uri kum'de ki dō'a'ti, ningə Piyər el'ə ene: «Gon'je ne!» ⁵ Nje nja koy gon'de, oji me'ne'ti kadi n'a ningə nya madi ji'de'ti. ⁶ Nan Piyər el'ə ene: «M'aw ki nar el num, ki ɔr el num kadi m'ad'i. Nan nya ki m'aw'n ji'm'ti in tōgi Jeju Kirisiti. Be ə kadi me tō Jeju Kirisiti ki Najaretī'ti, ində taa ə njiyə!» ⁷ Piyər uwə ji kol'ō, ə un'ə ki taa. Tanan'ti non par ə nja'a'gi ki gul nja'a'gi təli toi maji kare. ⁸ In bal ra taa ə ulə ngirə njiyə. Aw se'de nati Kəy'ti læ Luwə. Tur jagira ki rōnel num ulə tōji dō Luwə'ti num tō. ⁹ De'gi pəti oyi'ə lo njiyə'ti num, lo kulə tōji dō Luwə'ti num tō. ¹⁰ De'gi gəri'ə maji kadi in nje mote ki kete in nje kisi ta Kəy'ti læ Luwə ki bari'ə nan: «Ta Kəy ki Ndolo», isi kōy nya inbe ka am. Loki de'gi oyi nya ki te dō'a'ti kin ningə, ndil'de anyi ur kaki adi bol ra'de ngayn.

Piyər elta bulə de'gi

¹¹ Nje nja koy kakin inyə go Piyər ki Jan el. Nya kin ra adi ndil de'gi pəti anyi ur kaki. Be ə, de'gi pəti anyinan ngodi kawinan ki dō'de'ti dō'de'ti takəy'ti ki bari'ə nan: «Tabiti læ Salomon». ¹² Loki Piyər oo nya kin ningə, el bulə de'gi ene: «Ngann Isirayel'gi, bann ə nya ki ra nya kin əti'se bol kədi be wa? Bann ə uri kum'se ki dō'je'ti to nya ki in j'inbe

ki tɔgi'je, eke in ki takul kaw ki j'aw ki ɓol Luwə me'je'ti ə j'adi'n dingəm kam njiyə'n be wa? ¹³ Jagi, in Luwə læ *Abiraham, læ *Isaki, læ *Jakobi, Luwə læ kaw'je'gi in ə ulə toji dɔ ɓər'ti læ'ne Jeju, ki uləi'ə ji Pilati'ti, *Pilati un ndu'ne kadi n'ilə taa, nan ingi mbəti. ¹⁴ Oyo, ingi manji ta gər nje kar njay ki njera nya ki dana. Ningə dəji kadi ji ra maji sese ə j'ilə de ki nje tɔl de'gi taa tor'o'ti. ¹⁵ In be ə, adi tɔli in ki in nje kadi de'gi sii ki dɔ'de taa. Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti, j'in pəti ji gər maji. ¹⁶ In tado kun ki j'un me'je j'adi Jeju kin ə, tɔgi ki to me tɔ'a'ti, adi tɔgi dingəm ki oyi'ə, taa gəri'ə kin, kadi ində ra'n taa. Oyo, kunme ki tɔg'ɔ to ki takul Jeju, adi dingəm kin lapiya ki rɔta'ti, in nya ki ra nya takum'se'ti pəti adi oyi. ¹⁷ Ngɔsine ngannkon'm'gi, m'gər maji ngayn kadi nya ki rai kin, in kigo gər'ə'ti el, ingi ki njekɔrnon'se'gi pəti. ¹⁸ Nan, in ki row kin ə, Luwə tɔl'n ta nya ki iləmbər'ə kete ki takul njekeltakita'a'ti pəti ene: Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə, ki n'un ndu'ne kadi n'a n'ulə, a ingə kon. ¹⁹ Ngɔsine, inyəi gorow njiyə'se'gi ki majel kɔ, ə təli rei rɔ Luwə'ti kadi inyə'n go majel'gi læ'se kɔ. ²⁰ Ningə Burəbe a adi'se dɔkagilo kɔrkon, a ulə ki in ki ində dɔ'a nan'ti kete to Kirisiti, ki in De ki Luwə mbət'ə, adi in Jeju, adi'se. ²¹ Nan ngɔsine kin, maji kadi Jeju isi dɔran'ti, biti kadi Luwə tɔl nya'gi pəti ki dɔnangi'ti ki sigi gogi, toki ilə'n mbər'ə me ɓal'gi'ti ki dər, ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ari njay ki mayinu. ²² Be ə, *Mojɔ ene: "Burəbe Luwə læ'se a adi njekeltakita'a'ti, ki to to m'in be, a in dann ngannkon'se'gi'ti, tado læ'se, a oyi dɔ ta'gi pəti ki a el'se. ²³ De ki mbəti tɔl rɔ'ne go ta'ti ki njekeltakita Luwə'ti kin a el ningə, Luwə a tuj'ə kɔ dann de'gi'ti læ'ne ki koy*." ²⁴ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti, ulə ngirə dɔ Samiyel'ti nu ki nje re go'ə'ti, elita dɔ dɔkagilo'ti ki ji isi me'ti ɓone kin kete. ²⁵ Ingi, ə in de'gi ki ta ki Luwə el ki ta de'gi ki njekeltakita'a'ti kin sow dɔ'se, taa kunmindɔ ki Luwə un adi kaw'je'gi loki un ndu'ne adi Abiraham kin sow dɔ'se tɔ. Luwə un mindi'ne ene: "Ginn koji'gi ki dɔnangi'ti pəti a in ki njangi dɔ ki takul ginn kaw læ'i†." ²⁶ In ki tado læ'se kete, ə Luwə te'n ki njekulə læ'ne, ulə adi'se kadi njangi dɔ'se, ki takul ra ki ra adi nan nan inyə gorow njiyə'gi læ'ne ki majel kɔ.»

4

Piyər ingi ki Jan rai non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

* 3:23 3.23 Ndukun ki nja joo 18.15, 18, 19 † 3:25 3.25 Lotum 22.18

¹ Loki Piyər ingi ki Jan isi elita bulə de'gi to kel ba bay ə, njekujənyamosi kadikare'gi ki madi num, kibo ki do Kəy'ti læ Luwə num ta ki de'gi madi ki mbunə kuti'ti læ *Sadusi'gi, tei ki rə'de'ti bus. ² Wongi ra njekərnon Juwipi'gi ngayn tado oyi Piyər ingi ki Jan isi ndoi nya bulə de'gi, ningə eli'de eyina: «Toki Jeju ində'n taa lo koy'ti inbe kin ə, njekoy'gi kaa a indəi taa lo koy'ti to.» ³ Uwəi'de iləi'de kəy dangay'ti ratata lo ti, tado losol nga, adi lo kadi gangi ta do'de'ti goto. ⁴ Ningə mbunə nje'gi'ti ki oyi ta lə'de, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de. Be ə, ra adi kər dingəm'gi re do mad'a'ti adi asi dər mi kare. ⁵ Lo ti do'ti ningə, njekərnon Juwipi'gi num, ngatəgi'gi num ta njendo ndukun'gi num, kawinan me bebo'ti ki Jerujalem. ⁶ Lo kawnan'ti kin, Hann ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi in'ti non, taa Kayipi num, Jan num, Alegijandir ki ndəgi de'gi pəti ki me kəy'ti læ njekujənyamosi kadikare'ti kibo kakin num kaa in non to. ⁷ Adi rei ki Piyər ki Jan non'de'ti ki non Njekawnan'gi'ti, ə dəji'de ta eyina: «Ki təgi ki in ra eke me to nan'ti ə rai nya kin wa?» ⁸ Ningə Piyər, Ndil Luwə rosi me'ə, adi el'de ene: «In njekərnon'gi ki ngatəgi'gi, ⁹ dəji'je ta bone ojiido nya ki maji ki ji ra ki de ki nja'a oy ki kuji nya ki ji ra ə ingə'n lapiya. ¹⁰ Maji kadi ingi pəti gəri ar njay taa de'gi pəti ki Isirayel'ti kaa, kadi gəri maji to: In me to Jeju Kirisiti ki Najareti'ti ə ji ra'n nya kin. In ki takul Jeju inbe ki bəri'ə do kagidəsi'ti ə Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti inbe kin ə, dingəm kin ra'n ta non'se'ti, ki lapiya nga kin. ¹¹ In mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, nan in ə təl mbal ki maj'a utə mad'a'gi pəti, in mbal ki nje kadi təgi kəy*.¹² Kaji in me to'a'ti ki kar'ne ba. To ki rangi ki Luwə adi de donangi'ti ne mbunə de'gi'ti kadi j'ingəi kaji goto.» ¹³ Ndoji njegangi ta'gi ki kibo læ Juwipi'gi ngayn loki oyi Piyər ingi ki Jan elita ki kanji bol, tado gəri'de kadi in de'gi ki kare ki kanji nyando. Nan k'in ə gəri kadi in de'gi ki in nan'ti ki Jeju mayinu. ¹⁴ Nan loki oyi dingəm ki adi'ə lapiya kakin ra taa gədi'de'ti ningə gəri lo ta ki kadi eli'de el. ¹⁵ Be ə uni ndu'de adi Piyər ingi ki Jan, taa dingəm kakin num kadi tei taga, ningə manjinan ta mbunə'de'ti eyina: ¹⁶ «Ri ə j'a rai ki de'gi kam wa? Tado rai nyakəji ki əti bol ki to ndalo'ti ar njay adi de'gi ki Jerujalem oyi poy'o. Lo kadi ji manji goto. ¹⁷ Nan k'in ə kadi poyta kin aw ki kete kete mbunə de'gi'ti el nga. Adi j'uləi ji'je kum'de'ti kadi kaw ki kete non kam, eli'de madi ta me to Jeju'ti el nga.» ¹⁸ Go ta'gi'ti kin, ai ki Piyər ingi ki Jan kəy gogi ə ogi'de ki təgi'de kadi elita eke ndoi nya me to Jeju'ti el nga. ¹⁹ Nan Piyər ingi ki Jan eli'de

* 4:11 4.11 Pa'gi 118.22

eyina: «Eli'je adi j'oo, ke in gorow'ə'ti, takum Luwə'ti, kadi ji təl rə'je go ta'ti lə'se yo ə j'inyə ta læ Luwə wa? ²⁰ Ki ojido'je, j'in j'asi manji ta do nya'ti ki j'oo ki kum'je num, ki mbi'je num kin el.» ²¹ Loki uləi ji'de kum'de'ti ki nja joo bay ningə, inyəi'de adi ai. Toki rəta'ti, ingəi nya madi rə'de'ti ki asi kuwə'n'de dangay'ti el, tado de'gi pəti piti Luwə tado nya ki ra nya kin. ²² Bal dingəm ki ingə lapiya ki takul nyakəji ki əti bol kin, utə došo.

Nje kunme'gi elita ki Luwə

²³ Go k'inyə de'ti, Piyər ingi ki Jan ai ingəi madi'de'gi ki njekunme'gi, ori'de poy nya'gi pəti ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatəgi'gi eli'de. ²⁴ Loki madi'de'gi oyi ta lə'de ginn'ə gangi nga ningə, pəti ki me ki kare, elita ki Luwə eyina: «Burəbe, in ə ra dōran ki dōnangi, taa ra babo ki nya'gi pəti ki me'ti tə†. ²⁵ In ə adi Ndil Luwə elta ki ta kaw'je Dabidi ki bər lə'i ene: Ginn be'gi ki dangi dangi tonyi rə ki ndangi kare be. Taa kəjitara'gi lə'de to rə'de'ti kare! ²⁶ Ngar'gi ki dōnangi'ti ne indəi do rə'de dana tado kaw rə, nje konbe'gi indəi rə'de nan'ti, əsi ta Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə to Ngar. ²⁷ Toki rəta'ti, in me bebo'ti kin ə, *Erodi ingi ki Ponsi Pilati, nan'ti ki ginn de'gi ki dangi dangi ki ngann Isirayel'gi indəi rə'de nan'ti əsi ta njekulə lə'i ki ar njay, ki in Jeju ki mbət'ə to Kirisiti‡. ²⁸ Nya'gi lə'de ki rai kin, in təl ə təlita kəjitara'gi lə'i pəti ki əji kete, ki təgi, me ndigi'ti lə'i. ²⁹ Ngəsine Burəbe, oo ji'de ki isi uləi kum'je'ti kadi indəi'je bol'ti kin! Adi bər'gi lə'i təgi kadi iləi mbər ta lə'i ki me ki tinyi kati. ³⁰ Ningə, kadi əji təgi me to njekulə'ti lə'i ki ar njay Jeju, kadi njemonyi'gi ingəi lapiya num, taa kadi nyakəji'gi ki nya'gi ki de asi ra el rai nya num to. ³¹ Loki tai kon ta kelta'ti ki Luwə ningə, dōnangi yəki yikiti yikiti ginn nja'de'ti, lo ki ki kawinan'ti. Ningə Ndil Luwə rosi me'de pəti adi iləi mbər ta læ Luwə ki rə ki tinyi kati.»

Nje kunme'gi indəi rə'de nan'ti

³² Nje kunme'gi pəti indəi rə'de nan'ti ki ngarme ki kare ki mərta ki kare. De kare ki ində gu'ne ki nyakingə lə'ne ki sōw do'ne goto, nya'gi pəti in dōnan'ti kareba. ³³ Ki təgi ki əti bol ngayn ə njekawkulə'gi manyinaji kin lo koy'ti læ Burəbe Jeju. Ningə, kare kare pəti, Luwə njangido'de njangi do ki əti bol ngayn. ³⁴ Be ə de kare dann'de'ti ki nya to rə'a goto. Tado nje'gi ki awi ki lo ndəo'gi ki kəy'gi, uni ndogi ə rei ki nar'a, ³⁵ adi njekawkulə'gi. Ningə njekawkulə'gi

† 4:24 4.24 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 ‡ 4:27 4.27 Luk 23.7-11; Ejay 61.1

lowəi nar kakin dann'de'ti pəti, nan nan ingə kigo nya ge'gi'ti li'ə.

³⁶ De madi kare ki tə'a nan Jisepi, ki in ginn koji'ti læ *Lebi, ki dənangi Sipir'ti, ki njekawkulə'gi indəi tə'a nan Barnabasi, kər me'ə nan: «De ki njekulə dingəm me de'gi'ti,» ³⁷ in kaa, aw ki lo ndɔɔ, ə un lo ndɔɔ læ'ne kakin ndogi, ə re ki nar'a adi njekawkulə'gi.

5

Ta ki ngom læ Ananiyasi in ki Sapira

¹ Dingəm madi kare ki tə'a nan Ananiyasi in ki dene læ'ne Sapira, ndogi lo læ'de tɔ. ² Ananiyasi ingi ki dene læ'ne Sapira indəi ndu'de nan'ti, iyəi nusi nar, ə awi ki ndəgə adi njekawkulə'gi. ³ Piyər el'ə ene: «Ananiyasi, ra bann ə inyə *Satan adi ur me'i'ti əti bol be wa? Ɔr nusi nar lo ndɔɔ læ'i ngəm, ə elta ki ngom Ndil Luwə! ⁴ Ri ə ɔgi kadi ngəm nyakingə læ'i wa? A re ndogi'n ə binəm kaa, ri ə ɔgi kadi nar ki ingə kin, ra'n nya ki me'i ge wa? Nya ki mər me'i'ti kin in nya ki majel. In de'gi ə el'de ta ki ngom el, nan in Luwə ə el'ə ta ki ngom.» ⁵ Loki Ananiyasi oo ta kin par ə, osi nanga, oy. De'gi pəti ki oyi poyta kin, bol ra'de ngayn. ⁶ Basa'gi rei ragi ninn'ə, ə uni'ə, ai duwi'ə. ⁷ Asi ngirə kadi mutə go'ti, dene li'ə re ur kəy ki kanji kadi gər nya ki ra nya. ⁸ Piyər dəj'ə ene: «El'm ta adi m'oo, ke kər nar ki ndogi sese lo ndɔɔ læ'se inbe ənn be?» Ə dene el'ə ene: «Oyo, kər nar ki j'ingə in be inbə.» ⁹ Lo kin'ti, Piyər el'ə ene: «Nga ra bann ə indəi ndu'se nan'ti kadi soki Ndil Burəbe wa?» Oo kah nja de'gi ki awi ki ngaw'i duwi'ə ə ɓar takəy'ti kin, in kaa a ai sə'i tɔ. ¹⁰ Tanan'ti non par ə Sapira osi nja Piyər'ti nanga, oy. Loki basa'gi ki nje kaw duw ngaw'a uri kəy ningə, ingəi ninn'ə adi uni'ə awi si'ə duwi'ə kadi ngaw'a'ti. ¹¹ Nya ki ra nya kin, ra adi *Njekawnan'gi pəti, bol ra'de ngayn, taa de'gi pəti ki oyi poyta kin kaa, bol ra'de ngayn tɔ.

Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol bol

¹² Njekawkulə'gi rai nya'gi ki əti bol ki nya'gi ki de asi ra el ngayn dann de'gi'ti. Nje kunme'gi pəti, kawinan lo kareba, ginn tabiti'ti læ *Salomon, ta Kəy'ti læ Luwə. ¹³ De'gi ki rangi ki uni me'de adi Luwə el ɓay boli kadi rei rɔ'de'ti. Be kaa, piti njekunme'gi ngayn. ¹⁴ Dingəm'gi ki dene'gi ngayn ngayn uni me'de adi Burəbe, adi kər'de ore dɔ njekunme'gi ki dɔ'ti dɔ'ti. ¹⁵ De'gi ai biti ɔyi njemonyi'gi ki taga kadi row'ti, tiləi'de dɔ tirə'gi'ti eke dɔ kagi'ti ki oti'de, kadi re Piyər dər ningə, ndil'ə ur dɔ in ki ra'ti wa kare dann'de'ti. ¹⁶ De'gi ngayn indəi be'gi'ti ki gidi ɓebo

Jerujalem'ti, rei bur bur ki njemonyi'gi ki de'gi ki ndil'gi ki majel yəti dɔ'de. Ningə pəti ingəi lapiya.

Uwəi njekawkulə'gi dangay'ti

¹⁷ Go nya'gi'ti kin, kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki de'gi ki go'ə'ti ki in me kuti'ti læ Sadusi'gi, jangi ra'de ngayn dɔ njekawkulə'gi'ti. Adi uni ndu'de kadi n'a rai nya madi. ¹⁸ Be ə, uwəi njekawkulə'gi iləi'de kəy dangay'ti. ¹⁹ Nan dann lo'ti, malayka læ Burəbe re te takəy dangay, loki adi tei taga ningə, el'de ene: ²⁰ «Awi me Kəy'ti læ Luwə, iləi mbər ta ki nje kadi de təl isi ki dɔ'ne taa kin adi de'gi pəti oyi!» ²¹ Njekawkulə'gi təli rɔ'de go'ti, adi lo ti ki sin ba par ə, awi Kəy'ti læ Luwə, uləi ngirə kadi ndoi nya de'gi. Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi'ti ki de'gi ki go'ə'ti, bari ngatɔgi'gi ki njegangi ta, ki ngatɔgi'gi læ ngann Isirayel'gi pəti. Ningə uləi kəy dangay'ti kadi rei ki njekawkulə'gi tɔ. ²² Nan loki njekulə'gi awi ningə, ngəi'de kəy dangay'ti el, adi təli rei ɔri'de poy'o eyina: ²³ «J'ingə takəy dangay in ki kuti mbuki maji num, njengəm takəy'gi ka rai takəy'ti non num tɔ, nan loki j'ur me kəy'ti ningə, j'ingə de madi el.» ²⁴ Loki kibo ki dɔ njengəm ta Kəy'ti læ Luwə ingi ki kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi oyi ta kin ningə, ndil'de anyi ur kaki, adi dəji nan ta dɔ nya'ti ki a ra nya go nya'ti kin. ²⁵ Ningə de madi re el'de ene: «Dingəm'gi ki adi uwəi'de dangay'ti kakin, nyi rai Kəy'ti læ Luwə non, ra ndoi nya de'gi.» ²⁶ Kibo ki dɔ Kəy'ti læ Luwə aw ki de'gi lə'ne uwə'n njekawkulə'gi re se'de, nan k'in ə ində tɔgi dɔ'de'ti el tadɔ bɔli kadi bulə de'gi ki kawinan dɔ nyando'ti læ njekawkulə'gi a tiləi'de ki mbal tɔli'de. ²⁷ Loki rei se'de ningə, awi se'de kəy gangita'ti kibo. Ə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi el'de ene: ²⁸ «J'ɔgi'se ki tɔgi'je kadi ndoi nya bulə de'gi ki tɔ dingəm kin. Ə in təli rɔ'se go ta'ti lə'je el, asi dɔnangi Jerujalem naki ki nyando lə'se, ningə gəi kadi mos'o in dɔ'je'ti bay.» ²⁹ Nan Piyər ingi ki ndəgi njekawkulə'gi eli'de eyina: «Təl rɔ go ta'ti læ Luwə in soti utə təl rɔ go ta'ti læ de'gi. ³⁰ Luwə læ kaw'je'gi adi Jeju ki tɔli'ə ki row bər'ə dɔ kagidəsi'ti kin, te lo koy'ti. ³¹ In ə Luwə un'ə, ində ad'a isi taa, dɔjikɔl'ne'ti to Ngar ki utə ngar'gi pəti taa to Njekaji de'gi tɔ. Luwə ində kadi ki, tarow li'ə, Isirayel'gi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ, adi n'inyə'n go majel'gi lə'de kɔ tɔ. ³² J'in nje mannaji dɔ nya'gi'ti ki rai nya kin, nan'ti ki Ndil Luwə ki Luwə adi nje'gi ki təli rɔ'de go ta'ti li'ə.» ³³ Loki njegangi ta'gi oyi ta kin ningə, wongi ra'de ngayn dɔ njekawkulə'gi'ti, adi ndigi tɔli'de. ³⁴ Nan in ki kare ki mbunə'de'ti ki tɔ'a nan Gamaliyel ɔsi nangi ində taa. In Parisi ki njendo de'gi

ndukun, in de ki de'gi pəti gei ta li'ə ngayn. Loki ində taa dann'de'ti ningə, dəji kadi adi njekawkulə'gi ujəi rə'de dow kare jə. ³⁵ Ningə go'ti, el'de ene: «Isirayel'gi, indəi manji nya ki gei kadi rai ki de'gi kam maji taa. ³⁶ Dəkagilo ngayn el ne bay ə, de madi ki tə'a nan Teda təji rə'ne kadi n'in de ki tuwəl. Jə de'gi asi bu sə go'ne'ti. Nan de'gi rei təl'i'ə adi de'gi ki go'ə'ti kakin sananyinan. De oo ta li'ə el bone. ³⁷ Go'ə'ti ningə, Judasi ki Galile'ti, te dəkagilo ndangitə de'gi me makitu'ti, buki de'gi ngayn go'ne'ti ra'n wongi. Nan inbe kaa de'gi təl'i'ə tə, adi de'gi ki go'ə'ti sananyinan tə. ³⁸ Ngəsine, ta lə'm ə to kin: Ononyi'se kadi rai nya madi ki de'gi kam, inyəi'de adi awi lo lə'de. Nya ki kadi in gəri ə to kin, re kojitarə'gi lə'de ki kulə ra'de'gi in rə de'gi'ti ə, ginn nya'gi kin a gangi to yan ndəgə'gi be tə. ³⁹ Nan re nya'gi kin in rə Luwə'ti ə, lo kadi ingi a əgi'de də goto. Ononyi'se kadi ai rə də Luwə.»

Lo kin'ti, njəgangi ta'gi ndigi go'ə'ti. ⁴⁰ Be ə, təl'i bəri njekawkulə'gi kəy gogi, ə, adi tindəi'de, ə əgi'de ki təgi kadi elita me tə Jeju, ningə inyəi'de adi awi. ⁴¹ Njekawkulə'gi tei lo gangi ta'ti ki rənel tadə k'oo ki Luwə oo'de adi asi gaki kadi ingəi kon tadə lə Jeju. ⁴² Ningə ki ndə kare kare pəti, me Kəy'ti læ Luwə eke me kəy'gi'ti madi, njekawkulə'gi nanyi ki lo ndə nya de'gi'ti num, ki lo kiləmbər Poyta'ti ki maji, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

6

Kində nje k'oo go nyamaji'gi læ njekawnan'gi

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, kər njendo'gi in ki də mad'a'ti ki kete kete. Be ə Juwipi'gi ki nje kelta Gireki barita də Juwipi'gi'ti ki nje kelta Ebirə. Nje kel ta Gireki barita tadə njəngawkoj'gi lə'de ingəi nyakusə ki de'gi isi lowəi ki ndə kare kare pəti kin, to ndəgə'gi el. ² Be ə, njekawkulə'gi ki dəgi gidə in joo kawī njendo'gi ki nan'ti, eli'de eyina: «A in nya ki go'ti el kadi j'inyə ta kelta læ Luwə, ə jī təl jī nanyi ta nya lowə'ti. ³ Tadə in kin ə, ngannkon'gi, maji kadi mbəti de'gi siri dann'se'ti, ki de'gi manyinaji lə'de maji num, Ndil Luwə rosi me'de num, taa ai ki kumkədi num tə, kadi j'uləi kulə kin jī'de'ti. ⁴ Be kadi j'uni'n rə'je j'ində ta dangi tadə kelta ki Luwə ki ndə nya de'gi.» ⁵ Ta koj'gi kin nəl njendo'gi pəti. Be ə, mbəti Etiyenn ki in de ki rosi ki kunme num, ki Ndil Luwə num tə. Ta mbəti Pilipi num, Pirokər num, Nikanər num, Timon num, Parmenasi num, taa Nikola ki in de ki Antiyosi'ti, ki təl Juwipi num tə. ⁶ Rei se'de əji'de njekawkulə'gi, adi elita ki Luwə tadə lə'de num, indəi jī'de də'de'ti, njəngidə'de num tə. ⁷ Ta læ Luwə aw ki

kete par par. Kər njendo'gi in dɔ mad'a'ti ngayn me bebo'ti ki Jerujalem. Taa njekujənyamosi kadikare'gi inbe ngayn kaa uni me'de adi Jeju tɔ.

Awi ki Etiyenn lo gangi ta'ti

⁸ Etiyenn in de ki rosi ki memaji num, ki togi læ Luwə num, taa ra nya'gi ki dum ra ki nyakoji'gi ki əti bol bol dann de'gi'ti num tɔ. ⁹ Ningə de'gi madi uləi ngirə kadi manjinan ta'ti ki Etiyenn. De'gi kin in nje ki me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. In nje'gi ki bari rɔ'de: «De'gi ki taa k'inyə taa.» Adi in Juwipi'gi ki in Sirenn'ti num, Alegijandiri'ti num, ki nje ki in Silisi'ti num taa ki dɔnangi Aji'ti num tɔ, ¹⁰ nan togi ta kel'de osi go yan Etiyenn'ti el, tado Etiyenn elta ki kumkədi ki Ndil Luwə ad'a. ¹¹ Lo kin'ti, awi ndogi de'gi ki nar ki ji'de'ti kadi eli eyina: «J'inbe j'oo ki mbi'je kadi Etiyenn elta ki mal dɔ ndukun'ti læ Moji num, dɔ Luwə num tɔ.» ¹² Be ə, suləi bulə de'gi num, ngatogi'gi num, taa njendo ndukun'gi num adi rei uwəi Etiyenn dɔ ji'ə'ti, awi si'ə lo gangi ta'ti kibo. ¹³ Indəi nje mannaji'gi ki ngom adi tətəi ta dɔ'a'ti, eli eyina: «Dingəm kam ta kon ta kelta ki mal dɔ Kəy'ti læ Luwə ki in lo ki ar njay kin el num, taa dɔ ndukun'ti læ Moji el num tɔ.» ¹⁴ Toki rɔta'ti, j'inbe j'oo ndu'ə ki el'n kadi Jeju ki Najaretit'i a tuji kəy kin, ə a yəti nya kagi be'gi ki Moji adi'je. ¹⁵ De'gi pəti ki sii lo gangi ta'ti kibo, turi kum'de pəti ki dɔ Etiyenn'ti, ningə oyi kadi takum'ə to to yan malayka be.

7

Etiyenn elta non njegangita'gi'ti

¹ *Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi dəji ta Etiyenn ene: «Ta'gi ki de'gi eli dɔ'i'ti kin, in ki rɔta'ti inbe wa?» ² Etiyenn ilə'ti ene: «In baw'm'gi ki ngannkon'm'gi, uri mbi'se oyi dɔ ta ki m'a m'el'se kam maji. Me ndɔ'gi'ti ki kete, Luwə ki nje piti oji rɔ'ne adi kaw'je Abiraham, dɔkagilo'ti ki si'n me be'ti ki Mejopotami'ti bay, kete bay ta kadi aw uwə lo kisi dɔnangi Aram'ti, ³ Luwə el'ə ene: «Ində taa inyə be lə'i ki nje koji'gi ə aw me be'ti ki m'a m'oj'i*." ⁴ In be ə, Abiraham inyə'n me be ki Kalde ə re uwə lo kisi Aram'ti. Ningə go koy baw'a'ti, Luwə ad'a ində re me be'ti ki isi'ti ngə sine kin†. ⁵ Nya nduwə ki Luwə adi Abiraham me be'ti kin goto. Ngonn nusi lo ki ndikiri be kaa ad'a el. Nan un ndu'ne ad'a kadi n'a n'ad'a be kam ba pəti. Taa n'a n'adi ngann kaw'a'gi tor'o'ti tɔ. Dɔkagilo'ti ki Luwə isi elta Abiraham kin, Abiraham oji ngonn el bay‡. ⁶ Ta ki Luwə el'ə ə to

* 7:3 7.3 Lotum 12.1 † 7:4 7.4 Lotum 11.32, 12.5 ‡ 7:5 7.5 Lotum 12.7, 13.15, 17.8

kin: “Ngannkawi'gi a sii to mbah'gi dɔnangi'ti ki rangi num, de'gi a rai'de bər'ti num, taa de'gi a adi'de kon asi bal bu so num tɔ.” ⁷ Go ta'gi'ti kin Luwə el ene: “Ginn de'gi ki rai'de bər'ti kin, m'inbe m'a m'gangi ta dɔ'de'ti. Go'ti ningə, a tei me be mbah'ti ki ra'de bər'ti kin kɔ, ə a tɔli rei me be'ti ki indəi'ti ə awi bər'ti kin kadi rei gosi m'in[§].” ⁸ Ningə Luwə ad'a nya kunmindi ki in kujə mɔti. Be ə, loki Abiraham oji Isaki ningə ndɔ joo go'ti, par ə ujə mɔt'ɔ. Isaki ra be tɔ tado ngonn'o Jakobi. Jakobi kaa ra be tɔ tado ngann'a'gi ki in ginn Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo*.

⁹ «Ningə ni ki me ngann'gi'ti læ Jakobi ra adi ndogi ngonnkon'de Jisepi adi awi si'ə to bər me be'ti ki Ejipiti'ti. Nan Luwə in si'ə nan'ti†. ¹⁰ Be ə, ɔr'ɔ me kon'gi'ti pəti. Ningə memaji læ Luwə ki in si'ə, ad'a kumkədi takum Parawon'ti ki in ngar ki Ejipiti'ti. Adi Parawon un'ə ində to nje konbe dɔnangi ki Ejipiti'ti, dɔ me kəy'ti lə'ne pəti tɔ‡. ¹¹ Dɔkagilo'ə'ti kin ə, bo ki bo osi dɔnangi Ejipiti'ti ba pəti, taa dɔnangi Kana'ti tɔ. In dɔkagilo kumtondoɔ ki ətɔ bol ngayn. Lo kadi baw'je'gi ingəi nya ndikiri soi goto[§]. ¹² Loki Jakobi oo kadi nyakusɔ to me be'ti ki Ejipiti'ti ningə, ulə ngann'ne'gi ki in kaw'je'gi adi awi ki dɔkete. ¹³ Loki təl ulə'de ki nja joo ningə, Jisepi ra adi ngannkon'a'gi gəri'ə. Lo kin'ti, Parawon kaa, gər'n ginn koji læ Jisepi tɔ*. ¹⁴ Go'ti ningə, Jisepi ulə go baw'ne Jakobi'ti ad'a re ki ginn koji li'ə ba pəti, asi de'gi dɔsiri gidə in mi†. ¹⁵ Jakobi aw Ejipiti'ti ningə oy ki kete non. Kaw'je'gi kaa oyi non num tɔ‡. ¹⁶ Təli ki singə'de rei dɔnangi Kana'ti, me bebo'ti ki tɔ'a nan Sisem. Duwi'de be ninn'ti ki Abiraham ndogi ki nar ji ngann læ Hamɔr me be'ti ki Sisem[§].

¹⁷ «Dɔkagilo təl kon kunndu ki Luwə un adi Abiraham in ndəkba. Ningə kər ngann Isirayel'gi banyi ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti dɔnangi Ejipiti'ti, ¹⁸ biti dɔkagilo'ti ki ngar ki rangi ki gər Jisepi el on'n be dɔnangi Ejipiti'ti*. ¹⁹ Ngar kakin uwə de'gi lə'je ra'n kulə ki aldɔ maji num, adi'de kon num, ta indəi tɔgi dɔ'de'ti adi inyəi ngann'de'gi ki kasi kɔ, biti kadi oyi†. ²⁰ Dɔkagilo'ti kin ə, oji Moji ki memaji læ Luwə in dɔ'a'ti adi oti'ə me kəy'ti læ baw'a asi nanyi mutə‡. ²¹ Ningə loki dum dɔ'de adi iləi'ə kɔ, ngonn læ Parawon ki dene te dɔ'a'ti, ə un'ə ot'o to ngonn'ne inbe be[§]. ²² Be ə Moji ingə'n

§ 7:7 7.7 Tekitaga 3.12 * 7:8 7.8 Lotum 17.10-14, 21.4 † 7:9 7.9 Lotum 37.11, 28, 39.2, 21 ‡ 7:10 7.10 Lotum 41.39-41 § 7:11 7.11 Lotum 41.54-57 * 7:13 7.13 Lotum 45.1-4, 16 † 7:14 7.14 Lotum 45.9-10, 17-18 ‡ 7:15 7.15 Lotum 46.1-7 § 7:16 7.16 Lotum 23.3-16; Jojuwe 24.32 * 7:18 7.18 Tekitaga 1.7-8 † 7:19 7.19 Tekitaga 1.10-11, 22 ‡ 7:20 7.20 Tekitaga 2.2 § 7:21 7.21 Tekitaga 2.3, 5, 10

nyando ki ɔjido kumkədi pəti ki dɔnangi Ejipiti'ti. Adi aw ki tɔgi me ta kel'ne'ti num, me kulə ra'ne'ti num tɔ.

²³ «Loki bal'a in dɔsɔ ningə, mərta re dɔ'a'ti kadi n'aw n'oo ngannkon'ne'gi ki in ngann Isirayel'gi. ²⁴ Dɔkagilo'ti ki in'n ki ngannkon'ne'gi ə, oo de kare ki Ejipiti isi tində ki kare dann'de'ti. Be ə, re rɔ dɔ ngonkon'ne'ti adi ində de ki Ejipiti'ti kakin tɔl'ɔ. ²⁵ Moji mər kadi ngannkon'a'gi a gəri toki Luwə ə ulə'n'ə kadi n'ta dɔ'de. Nan ngannkon'a'gi gəri el. ²⁶ Ndɔ ki go'ti, oo ngannkon'nan'gi joo ki in Isirayel'gi ra rɔ'i nan. Re ra dann'de'ti kadi ulə'de noji nan'ti. El'de ene: “In ngannkon nan'gi tɔ, ə bann ə ra tindəi nan be wa?” ²⁷ Ningə in ki nje tində ngonkon'ne kakin ɔs'ɔ ngərəngi, ə el'ə ene: “Nan ə indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je, eke njegangi ta dann'je'ti wa? ²⁸ In ge tɔl'm toki tagine tɔl'n de ki Ejipiti'ti kakin be bay wa?” ²⁹ Loki Moji oo dɔ ta kin ningə, bɔl ra'a, adi aw uwə lo kisi to mbah dɔnangi Madiyan'ti. Dɔnangi Madiyan'ti ə Moji ta dene oji'n ngann'gi joo*.

³⁰ «Bal dɔsɔ go'ti ningə, malayka te bus rɔ'a'ti diləlo'ti, ndəkba ki dɔ mbal Sinay, dann ndonn por'ti me ngan'ti ki isi on por. ³¹ Loki Moji oo nya kin ningə, ndil'ə anyi ur kaki. Moji ge kadi n'oo nya kin maji adi ɔti re ndəkba si'ə. Low'ə'ti non ə oo'n dɔ ndu Burəbe ene: ³² “M'in Luwə læ kaw'gi, Luwə læ Abiraham, Luwə læ Isaki, Luwə læ Jakobi.” Moji bɔl dadi par par adi lo kadi un kum'ne ki taa goto. ³³ Ə Burəbe el'ə ene: “Or sa nja'i'ti tado lo ki ra'ti kam in lo ki ar njay. ³⁴ M'oo kumtondoo læ de'gi lə'm me be'ti ki Ejipiti'ti. M'oo dɔ tumə ki sii tuməi um um, ə m'ur nanga m're kadi m'taa'de m'ilə'de taa. Ningə ki ngɔsine kin re adi m'uləi Ejipiti gogi†.”

³⁵ «Oyi maji! In Moji ki ngannkon'a'gi ɔsi'ə ngərəngi, ə eli'ə eyina: “Nan indəi dɔ'je'ti to kibo lə'je eke njegangi ta dann'je'ti wa”, inbe kin ə, Luwə ulə to ngar num, taa nje taa'de ilə'de taa num, ki takul tɔgi læ malayka ki te si'ə bus me ngan'ti, kin num tɔ. ³⁶ In ə te se'de ki takul nyara'gi ki de asi ra el num, ki takul nyakoji'gi num, me be'ti ki Ejipiti'ti. Taa dɔkagilo ki isi indəi babo kasi gangi num ta dɔkagilo'ti ki rai bal dɔsɔ diləlo'ti kin num tɔ‡. ³⁷ Taa in darɔ Moji ki kare inbe kin bay ə, el ngann Isirayel'gi ene: “Luwə a te ki njekeltakita'ne'ti kare dann'se'ti inbe'gi, ki a to to m'in beŒ.” ³⁸ Loki ngann Isirayel'gi kawinan diləlo'ti kaa, in Moji inbe kin ə taa ta ta malayka'ti dɔ mbal Sinay'ti, el kaw'je'gi. In ə taa ta kaji kin rɔ Luwə'ti, kadi adi'je*. ³⁹ Nan

* **7:29** 7.29 23-29; Tekitaga 2.11-15, 21-22, 18.3-4 † **7:34** 7.34 30-34; Tekitaga 3.1-10 ‡ **7:36** 7.36 35-36; Tekitaga 2.14, 7.3, 14.21 § **7:37** 7.37 Ndukun ki nja joo 18.15-18 * **7:38** 7.38 Tekitaga 19.1-20.17; Ndukun ki nja joo 5.1-33

kaw'je'gi mbeti kadi tæli rɔ'de go ta'gi'ti li'ə. Ningə ki bo utə, ɔsi'ə ngərəngi. Me'de in dɔ tæl kaw dɔnangi Ejipiti'ti gogi. ⁴⁰ Dɔkagilo'ti ki Moji nanyi dɔ mbal Sinay'ti bay, rei rɔ Aron'ti eli'ə eyina: "In ra kagi yo'gi ki kadi ɔri non'je, tado ji gər nya ki ra Moji ki nje te se'je me be'ti ki Ejipiti'ti kin el." ⁴¹ Be ə me ndɔ'gi'ti kin, rai ngonn yo madi ki to to ngonn baw mangi be, ə iləi kadikare adi'ə. Ningə rai ronel ngayn ɔsikurə nya ki inbe'gi rai ki ji'de kin†. ⁴² Nan Luwə tæl gidi'ne adi'de, inyə'de kɔ adi sii ta ra yo'ti, ki kɔsikurə nya'gi ki dɔran'ti to nanyi'gi ki kadi'gi ki mee'gi to kagi yo'gi lə'de, toki ndangi me makitu'ti læ njekeltakita Luwə'ti: "In de'gi ki Isirayel, bal dɔɔ ki rai dilələ'ti kin ke da'gi ki tɔli'de ki ndəgi kadikare'gi adi, in m'in ə adi m'in wa? ⁴³ Jagi, oti kəy yo læ kagi yo lə'se Moloki yo, ki mee kagi yo lə'se Repan, yo'gi ki inbe'gi rai'de ki ji'se kadi ɔsi məkəsi'se non'de'ti. Tado in nya ra'se'gi kin ə, m'a m'adi njeban'gi lə'se a uwəi'se, awi sese sanyi to mbah'gi gidi Babilon'ti bay‡."

⁴⁴ «Me dilələ'ti, kaw'je'gi rai *kəyku kingə nan ki Luwə. Moji ra kəyku kakin toki Luwə un'n ndu'ne ad'a. In ra kigo kɔji'ti ki ɔj'ɔ ad'a oo. ⁴⁵ Ingəi kəyku kakin uni ginn kɔji'gi lə'de ki rangi, ki in kaw'je'gi ki rei go'de'ti. Kəyku kin in ji'de'ti, loki Jojuwe ɔrnon'de adi rei tai dɔnangi læ ginn de'gi ki dangi dangi ki Luwə tuwə'de non'de'ti. Kəyku kakin, to biti dɔkagilo'ti læ Dabidi§. ⁴⁶ Memaji læ Luwə ɔsi Dabidi adi dəji tarow kadi n'ra Kəy n'adi Luwə læ Jakobi*. ⁴⁷ Nan in Salomon yo ə ra kəy adi Luwə†.

⁴⁸ «Nan Luwə ki in nje kisi dɔ nya'gi'ti pəti, a isi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. Toki njekeltakita'a'ti ene: ⁴⁹ "Dɔran in kumbər ngar lə'm, ningə dɔnangi in nyakində nja'm." Burəbe el bay ene: "Kəy ki bann ə, a rai adi m'in wa? Lo ki ra a in lo kuwə rɔ lə'm wa? ⁵⁰ Ke in m'in el ə, nan to bay ə, ra nya'gi kin pəti wa‡?"

⁵¹ «In de'gi ki nje tanrɔ'gi, tei me'se el num, boyi mbi'se num dɔ ta'ti læ Luwə to de'gi ki nje gər Luwə el be. Toi to baw'se'gi inbe be. Nya kin ə ra adi, sii ta rɔ ki Ndil Luwə'ti, ki dɔkagilo'gi pəti. ⁵² *Njekeltakita Luwə'ti ki ra ə baw'se'gi adi'ə kon el wa? Ingi ə tɔli njekiləmbər kete, ki ɔjido re læ in ki kareba, ki in ki dana. Ningə ngɔsine, loki Kirisiti re, ingi uni dɔ'a, ə tɔli'ə tɔ. ⁵³ Oyo, ingəi ndukun læ Luwə ki takul malayka'gi, nan lo kadi tæli rɔ'se go'ti goto.»

† 7:41 7.41 39-41; Kɔr Isirayel'gi 14.3; Tekitaga 32.1-6 ‡ 7:43 7.43 42-43; Amosi 5.25-27 § 7:45 7.45 44-45; Tekitaga 25.9, 40; Jojuwe 3.14-17 * 7:46 7.46 2 Samiyel 7.1-16; 1Poyta'gi 17.1-14 † 7:47 7.47 1 Ngar'gi 6.1-38; 2Poyta'gi 3.1-17 ‡ 7:50 7.50 49-50; Ejay 66.1-2

Tiləi Etiyenn ki mbal tōli'ə

⁵⁴ Loki njegangi ta'gi kibo læ Juwipi'gi oyi dō ta ki Etiyenn el ningə, wongi ra'de ngayn adi ngori ngang'i'de mur mur dō'a'ti. ⁵⁵ Nan Etiyenn ki rosi ki Ndil Luwə, un kum'ne ta ki dōran'ti ningə oo piti læ Luwə num, taa oo Jeju ki ra taa dōjikol Luwə'ti num tō. ⁵⁶ El ene: «Oyi, m'oo dōran til, ningə m'oo Ngonn De ra taa dōjikol Luwə'ti.» ⁵⁷ Loki oyi dō ta kin ningə, uri kōl ki ndu'de ki bo ə uti mbi'de dō ta'ti li'ə, ə buki nan dō'a'ti.

⁵⁸ Ndōri'ə ai si'ə taga gidi bebo'ti, tiləi'ə ki gaji mbal tōli'ə. De'gi kakin inyəi ku'gi læ'de rō ngonn ki basa'ti ki tō'a nan Sol. ⁵⁹ Dōkagilo'ti ki isi tiləi'ə ki gaji mbal, Etiyenn elta ki Luwə ene: «Burəbe Jeju, taa ndil'm ki rō'i'ti.» ⁶⁰ Go'ti ningə əsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki ndu'ne kibo ene: «Inyə go majel kin kō adi'de!» Go ta'gi'ti kin, ningə Etiyenn oy.

8*Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi*

¹ Sol in mbunə de'gi'ti ki ndigi kadi tōli Etiyenn. Me ndō'a'ti kin kindəkumndoo kibo ngayn te dō Njekawnan'gi'ti ki Jerujalem. Adi njekunme'gi pəti sananyinan kigo lo'gi. Awi ki Jude'gi'ti ki Samari'gi'ti. Njekawkulə'gi inbe par ə nanyinan Jerujalem'ti. ² De'gi ki nje bol Luwə duwi Etiyenn, nonyi'ə ki kuwəndoo ki ngayn. ³ Nan Sol, or Njekawnan'gi njan. Aw ki takəy takəy uwə dingəm'gi ki dene'gi buki'de dangay'ti. ⁴ Nje ki sananyinan kakin awi ki lo lo iləi mbər Poyta ki maji.

Pilipi me be'ti ki Samari

⁵ In be ə, Pilipi ki aw me bebo'ti ki *Samari, ilə de'gi mbər Poyta ki maji læ Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Bulə de'gi ba pəti, loki oyi ta'gi ki Pilipi el ge ki nyakoji'gi ki ra adi oyi ki kum'de ningə, uri mbi'de ki dō ta'ti li'ə. ⁷ Tado ndil'gi ki majel tei me njemonyi'gi'ti ngayn ki non ki boi ta'de'ti. Taa, de'gi ki rō'de oy ki nje mote'gi ngayn ingəi lapiya tō. ⁸ Rōnel ki bo ngayn to me bebo'ti kin. ⁹ Kete taa kadi Pilipi re, dingəm madi ki tō'a nan Simon isi me bebo'ti kin non. In njera mboli, adi or ndil de'gi ki me be'ti ki Samari ngayn. Nga ra rō'ne kadi n'in de madi ki əti bol ngayn. ¹⁰ Adi de'gi pəti: in dō ngann'gi'ti ki du, biti ki dō de'gi'ti ki tōgi'ti, hangal'de in ki dō'a'ti. Eli eyina dingəm kam aw ki tōgi læ Luwə ki in tōgi ki əti bol ngayn. ¹¹ Hangal de'gi in ki dō'a'ti, tado in mayinu ə isi or ndil'de ki mboli ki ra lə'ne. ¹² Nan loki de'gi uni me'de Pilipi ki ilə'de mbər Poyta ki maji ki ojido Konbe læ Luwə num, ki Jeju Kirisiti

num tɔ ningə, dingəm'gi ki dene'gi adi Pilipi ra'de batəm. ¹³ Simon inbe ki dɔ'ne kaa un me'ne tɔ. Loki Pilipi ra'a batəm ningə, inyə go Pilipi el. Loki oo nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol ngayn kakin ningə, inbe təl re ət'ə bol ngayn bay.

Piyər ingi ki Jan me be'ti ki Samari

¹⁴ Loki njekawkulə'gi ki sii Jerujalem'ti oyi kadi de'gi ki Samari'ti taai ta læ Luwə ningə, uləi Piyər ingi ki Jan rɔ'de'ti. ¹⁵ Loki rei tei Samari'ti ningə, elita ki Luwə kadi njekunme'gi ingəi Ndil Luwə. ¹⁶ Tado Ndil re dɔ de madi'ti kare dann'de'ti el bay. In batəm par ə rai'de me tɔ Burəbe Jeju'ti. ¹⁷ In be ə, Piyər ingi ki Jan indəi ji'de dɔ'de'ti kadi ingəi Ndil Luwə. ¹⁸ Loki Simon oo kadi in ki gorow læ ji ki kində dɔ'ti læ njekawkulə'gi ə Ndil Luwə re'n dɔ nje kunme'gi'ti ningə, adi Piyər ingi ki Jan nar, ¹⁹ ə el'de ene: «M'in kaa adi'm'in tɔgi kin tɔ kadi to de ki m'a m'ində ji'm dɔ'a'ti ə, ingə Ndil Luwə tɔ.» ²⁰ Ə Piyər el'ə ene: «Kadi nar lə'i kin tuji nan'ti ki darɔ'i. Tado ində me'i'ti kadi a ndogi kadikare læ Luwə ki nar. ²¹ Nya ki bar tɔ'i, eke nya ki sɔw dɔ'i goto me nya'ti ki ji ra'n kam, tado me'i in dana non Luwə'ti el. ²² Maji kadi tɔr ndu'i dɔ majel'ti lə'i, ə elta ki Burəbe adi re to bann ə, inyə go kojitarə'gi ki me'i'ti kin kɔ. ²³ Tado m'oo kadi me'i ati kangi, taa nya ki gorow'ə'ti el dolo dolo tɔ.» ²⁴ Nga a, Simon el Piyər ingi ki Jan ene: «Kadi inbe'gi elita ki Burəbe tado ləm, kadi nya madi kare me nya'gi'ti ki elita'a kin te dɔ'm'ti el.» ²⁵ Loki Piyər ingi ki Jan manyinaji, ə ndoi ta læ Burəbe tɔ ningə, təli ki Jerujalem'ti gogi. Iləi mbər Poyta ki maji me ngann be'gi'ti ki Samari ngayn ki gorow gorow.

Ta læ Pilipi ingi ki kuji dingəm ki in de ki boi ki Etiyopi'ti

²⁶ Ndo kare malayka læ Burəbe el Pilipi ene: «Ində taa aw ki holo be, dɔ row'ti ki in Jerujalem aw ki Gaja'ti, ki in row ki diləlo'ti kin.» ²⁷ Pilipi ində taa kalangi aw ningə, ingə dingəm kare ki dɔnangi Etiyopi, ki in ki boi, ki njengəm nya maji'gi læ ngar ki dene ki Etiyopi'ti, ki tɔ'a nan Kandasi. Dingəm kin aw Jerujalem'ti ɔsi dɔ'ne nanga non Luwə'ti ə isi təl ki be gogi. ²⁸ Isi me pusi'ti lə'ne, isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay. ²⁹ Lo kin'ti, Ndil Luwə el Pilipi ene: «Ōti aw ndəkba ki rɔ pusi'ti kin.» ³⁰ Pilipi anyi ngodi aw ningə, oo ndu dingəm ki Etiyopi'ti kakin isi tudə makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay. Pilipi dəj'ə ene: «In gər me ta ki isi tudə kin maji inbe wa?» ³¹ Dingəm kakin el'ə ene: «Re nje kər me'ə kadi'm goto ə m'a m'gər me'ə bann wa?» Ningə dəji Pilipi ad'a ala taa go'ə'ti, isi gəd'ə'ti me pusi'ti. ³² Ta ki isi tudə ə to kin:

«Ūri'ə to bati ki de isi aw si'ə kadi təl'ə be;
To ngonn bati ki ra ta'ne mbo non nje kujə bin'ne'ti be.
In be ə, te'n ta'ne el.

³³ Uləi rəsəl də'a'ti, gangi ta li'ə ki gorow ki dana el.
Nan a ər ginn koji li'ə wa?

Tadə indəi ngangı ndə kisikidətaa li'ə*.»

³⁴ Ningə, kuji dingəm un ta el Pilipi ene: «M'dəj'i kadi el'm adi m'oo, nan ə njekeltakita Luwə'ti isi elta li'ə be wa? Si elta ki də rə'ne'ti inbe eke isi elta də de madi'ti ki rangi wa?» ³⁵ Lo kin'ti nga a, Pilipi ingə row adi un ta ta'ne'ti, ningə ki row læ makitu læ njekeltakita Luwə'ti Ejay kin, ilə'n mbər Poyta ki maji læ Jeju. ³⁶ Loki njiyəi isi awi ningə, tei ta mann'ti, ə kuji dingəm kakin el ene: «Mann ə ra'm, nga ri ə ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi el'ə ene: «Re un me'i adi Luwə toki rəta'ti ə, nya ki ɔgi ra batəm goto.» Kuji dingəm ene: «M'un me'm toki Jeju Kirisiti in Ngonn Luwə.»] ³⁸ Lo kin'ti, adi pusi ra lokati, ningə ingi ki Pilipi joo pəti, uri me mann'ti adi Pilipi ra'a batəm. ³⁹ Loki tei me mann'ti ki taga ningə, Ndil Burəbe un Pilipi aw si'ə adi kuji dingəm oo'ə el. Nan in ulə row lə'ne ki rənel aw. ⁴⁰ Pilipi aw te me be'ti ki Ajoti, iləmbər Poyta ki maji me bebo'gi'ti pəti ki te'ti, biti te'n Sejare'ti.

9

Sol un me'ne adi Burəbe Jeju (KNK 22.6-16, 26.12-18)

¹ Dəkagilo'ə'ti kin, mərta ki də kadi kon njendo'gi'ti læ Burəbe ki də təl de'ti to də Sol'ti bay. Be ə, aw rə kibo'ti læ njekujənyamosi kadikare'gi, ² dəj'ə makitu kadi n'aw'n kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ki me be'ti ki Damasi, kadi re n'ingə dingəm'gi ki dene'gi ki nje ndolo go nyando ki sigi kin ə n'uwə'de n're se'de Jerujalem'ti.

³ Loki Pol in də row'ti, ində də be ki Damasi ndəkba ningə, kunji madi te bus, in ki dərən'ti, unji gugi də'a. ⁴ Te osi nanga ningə, oo də ndu ta madi el'ə ene: «Sol, Sol, tadə ri ə isi adi'm kon be wa?» ⁵ Sol dəj'ə ene: «In nan Burəbe?» Ningə, Burəbe el'ə ene: «In m'in Jeju ki isi adi'm kon.» ⁶ Ində taa aw me bebo'ti ə, a eli'nu nya ki kadi a ra. ⁷ Nje ki isi ai ki Pol təli rai lokati. Bol təl'de adi lo kadi elita goto. Oyi də ndu ta, nan oyi de madi el. ⁸ Sol ində taa, te kum'ne maji, nan oo lo el, adi mad'a'gi uwəi ji'ə, ndəri'ə to ndə, ə awi si'ə Damasi. ⁹ Si low'ə'ti non ndə mutə ki kanji kadi oo lo. Sə nya el num, anyi mann el num tə. ¹⁰ Ningə njendo læ Jeju kare isi Damasi'ti non, tə'a nan Ananiyasi. Burəbe bar'a me

* 8:33 8.33 32-33; Ejay 53.7-8

nya koo me ndil'ti ene: «Ananiyasi», ningə Ananiyasi ndigi ene: «M'in ne Burəbe.» ¹¹ Burəbe təl un taa el'ə ene: «Aw un row ki bari'ə row ki kəl'ti, ə dəji me kəy'ti læ Judasi, de ki tɔ'a nan Sol ki Tarsi'ti, isi non isi elta ki Luwə. ¹² Oo de madi ki tɔ'a nan Ananiyasi me nya koo me ndil'ti, ur kəy go'ə'ti ningə, ində ji'ne dɔ'a'ti kad'a oo lo gogi.» ¹³ Ə Ananiyasi el ene: «Burəbe, m'oo ta læ de kin ta de'gi'ti ngayn, ojido kon'gi pəti ki adi de'gi læ'i ki me be'ti ki Jerujalem. ¹⁴ Ningə, ki ne kin, re ki tɔgi ki ingə rɔ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, kadi uwə de'gi ki isi eli sə'i ta, dɔɔ'de.» ¹⁵ Nan Burəbe el'ə ene: «Aw, tado dingəm kin in nyara kulə ki m'mbət'ə kadi elta lə'm non ginn de'gi'ti ki dɔnangi'ti, ki non ngar'gi'ti, ki non Isirayel'gi'ti. ¹⁶ M'inbe m'a m'ɔj'ɔ kon'gi pəti ki a te dɔ'a'ti tado lə'm.» ¹⁷ Ananiyasi aw, ur kəy ində ji'ne dɔ'a'ti, ningə el'ə ene: «Ngonnkon'm Sol, in Burəbe ə ulə'm, in Jeju ka ki te ingəi dɔ row'ti ki isi re'n kakin ə ulə'm kadi m'ad'i oo lo. Ningə kadi Ndil Luwə rosi tɔ.» ¹⁸ Tanan'ti non, nya'gi ki toi to ngoy kanji'gi be tei kum Sol'ti tosi, adi təl oo lo gogi, ningə ində taa adi rai'ə batəm. ¹⁹ Go'ti, sɔ nya ə, təl ingə tɔgi'ne gogi. Sol təl isi ki njendo'gi læ Jeju ki me be'ti ki Damasi ndo'gi jɔ bay.

Sol ndo ta læ Luwə Damasi'ti

²⁰ Tanan'ti non, Sol aw iləmbər me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi ene: «Jeju in Ngonn læ Luwə.» ²¹ De'gi pəti ki oyi dɔ ta kin ta Sol'ti, ndɔji'de ngayn adi eli eyina: «In kam el ə in nje kadi kon de'gi ki Jerujalem'ti ki nje bari tɔ kin wa? Re ra un girə kadi uwə'de, dɔɔ'de aw se'de rɔ kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi el biti wa?» ²² Nan Sol uwə rɔ'ne ngan adi kum'ə in kete me kunme'ti li'ə. Juwipi'gi ki Damasi'ti gəri lo ta ki kadi eli'ə el, loki toji'de kadi Jeju in Kirisiti De ki Luwə mbət'ə.

²³ Nga ndo'gi go'ti ngayn el ə, Juwipi'gi ojinan ta kadi n'toli'ə ²⁴ Nan ta kɔji læ'de te mbi Sol'ti. Ngəmi tarow kada ge kondɔ ge kadi n'toli'ə. ²⁵ Be ə, me kondɔ'ti madi, njendo'gi læ Sol, uni'ə me kara'ti, tuyi'ə adi osi gidi ndogi bər'ti.

Sol me be'ti ki Jerujalem

²⁶ Go'ti, Sol aw te me be'ti ki Jerujalem ə, sangi kadi n'ində rɔ'ne nan'ti ki njendo'gi, nan pəti boli'ə, tado de ki un me'ne ad'a kadi in njendo ki rɔta'ti goto. ²⁷ Be ə, Barnabasi un'ə me ji'ne'ti, aw si'ə rɔ njekawkulə'gi'ti, ɔr'de go kingə ki Jeju ingə Sol dɔ row'ti, ki k'oo ki oo Jeju el'ə ta, ki ta ki el ki taga wangi Damasi'ti me tɔ Jeju'ti. ²⁸ Dɔkagilo'ə'ti gangi low'ə'ti non, Sol aw se'de ge, təl se'de ge nan'ti me be'ti ki Jerujalem. Elta ki kunme me tɔ Burəbe'ti. ²⁹ Elta ki

Juwipi'gi ki nje kelta Gireki, manjinan se'de ta'ti. Nan sangi row kadi n'toli'ə. ³⁰ Loki ngannkon'gi oyi ta'a ningə, ɔri'ə awi si'ə Sejare'ti. Ningə adi'ə aw me be'ti ki Tarsi.

³¹ Njekawnan'gi pəti ki dɔnangi Jude'ti, ki dɔnangi Galile'ti, ki dɔnangi Samari'ti, sii ki lapiya. Ingəi tɔgi, njiyəi me ɓol Burəbe'ti, taa kər'de in ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti ki takul tɔgi læ Ndil Luwə tɔ.

Piyər aji Ene

³² Toki Piyər a njiyə'n ki lo'gi pəti oo'n de'gi læ Luwə, ndo kare aw te rɔ nje'gi'ti ki me be'ti ki Lida. ³³ Lo kin'ti, ingə dingəm kare ki tɔ'a nan Ene, ki to dɔ tirə monyi'ti ra ɓal jioo. Tado rɔ'a oy. ³⁴ Piyər el'ə ene: «Ene, Jeju Kirisiti adi lapiya, ində taa, kaw nya toi.» Ningə Ene ində taa tanan'ti non. ³⁵ De'gi pəti ki me be'ti ki Lida ki Saron oyi'ə, ə uni me'de adi Burəbe.

Piyər ndəl Dorkasi lo koy'ti

³⁶ Dene madi in dann njendo'gi'ti ki me ɓebo'ti ki Jope non, tɔ'a nan Tabita. Tɔ kin ki ta Gireki nan Dorkasi. In dene ki nje ra kulə'gi ki maji maji ngayn, taa in njera ki njendoo'gi ki nya ki me ji'ne'ti tɔ. ³⁷ Monyi ra'a dɔkagilo'ə'ti kin adi oy. Loki ndogi'ə mann ningə, ai iləi'ə me kəy'ti ki kare taa. ³⁸ Be ki Lida in ndəkba ki Jope. Be ə, loki njendo'gi oyi kadi Piyər in me be'ti ki Lida non ningə, uləi dingəm'gi joo rɔ'a'ti kadi re kalangi ingə'de. ³⁹ Piyər ində taa aw se'de. Loki re te rɔ'de'ti ningə, ɔri'ə awi si'ə me kəy'ti ki taa. Njengawkoy'gi pəti iləi nan gugi dɔ'a ki non, ningə tɔji ku'gi ki dangi dangi ki koji tanan'ti ki Dorkasi oji dɔkagilo'ti ki si'n se'de ki dɔ'ne taa ɓay. ⁴⁰ Piyər adi de'gi pəti tei taga, ə ɔsi məkəsi'ne nanga elta ki Luwə, ningə yəti rɔ'ne ki rɔ ninn'ti el ene: «Tabita ində taa.» Loki te kum'ne oo Piyər ningə, ndu rɔ'ne, ində isi taa. ⁴¹ Piyər ulə ji'ne un'ə'n'ə ki taa, ə, ɓar de'gi læ Luwə ki njengawkoy'gi, oji'de Tabita ki dɔ'a taa. ⁴² Poy nya kin sanan ki dɔnangi ki Jope ba pəti, adi de'gi ngayn uni me'de adi Burəbe. ⁴³ Piyər ra ndo asi tati me be'ti ki Jope, me kəy'ti læ nje kər gidi ngirə ki tɔ'a nan Simon.

10

Korney ki in de ki Rəm'ti oo nya me ndil

¹ Dingəm madi isi me be'ti ki Sejare non, tɔ'a nan Korney. In ki boi dɔ kuti njerɔ'gi'ti ki ɓu kare, ki ɓari'ə «kuti ki Itali'ti.» ² In de ki njera nya kigo ndu Luwə'ti, taa, nan'ti ki de'gi pəti ki me kəy'ti li'ə, in nje kəsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti tɔ. Nga ra maji ki njendoo'gi ngayn, taa elta ki Luwə taa taa tɔ. ³ Ndo kare, ki kadi ki mutə ki losɔ'lɔ, oo

malayka læ Luwə me nya koo me ndil'ti ur me kəy'ti li'ə, ningə ɓar'a ene: «Korney.» ⁴ Korney ur ki kum'ne dɔ'a'ti ki ɓol, ningə el'ə ene: «In ri ə Burəbe?» Nga a malayka el'ə ene: «Kelta ki Luwə læ'i ki maji ki isi ra ki njendoo'gi kin te rɔ Luwə'ti, ə Luwə ra maji ɔji'n dɔ'i. ⁵ Ningə ki ngosine kin, ulə dingəm'gi me ɓe'ti ki Jope adi ɓari Simon ki ɓari'ə nan Piyər ad'a re. ⁶ Isi me kəy'ti læ Simon ki nje kər gidi ngirə ki kəy li'ə in kadi bati. ⁷ Loki malayka ki el'ə ta kin ɔti ningə, Korney ulə ngann nje kulə'gi læ'ne joo ki nje rɔ læ'ne kare ki nje ɓol Luwə mbunə nje ki in nan'ti si'ə ki dɔkagilo'gi pəti adi'de rei. ⁸ Rei adi ɔr'de go nya'gi pəti ki ra nya adi'de oyi ningə, ulə'de adi ai Jope'ti.»

Piyər oo nya me ndil'ti me ɓe'ti ki Jope

⁹ Lo ti go'ti, loki in dɔ row'ti isi awi, indəi dɔ ɓebo ndəkba ningə, Piyər ala dɔ kəy'ti ki taa ki kadi ki dann ɓe'ti tado kelta ki Luwə. ¹⁰ ɓo ra'a adi ge kusɔ nya. Ningə loki isi rai nyakusɔ kadi sɔ ə, oo nya me ndil'ti. ¹¹ Oo dɔran ra tagira, ningə oo nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sɔ be ə in ki taa isi re ki nanga. ¹² Me nya'ti kin non, da'gi ki dangi dangi in səm'ti: da'gi ki nja'de in sɔ ge ki nje kagi nanga ge ki yəl'gi. ¹³ Ningə, ndu ta madi te el'ə ene: «Piyər, ində taa tɔl sɔ.» ¹⁴ Nan Piyər ene: «Jagi Burəbe, m'in m'njɔ nya ki majel ɔd'ɔ, eke nya ki to njen nja kare el*.» ¹⁵ Ndu ta tɔl re el Piyər kel ki nja joo ɓay ene: «Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti, kadi in oo'ə to in nya ki to njen el.» ¹⁶ Nya kin ra nya be nja mutə, ningə tanan'ti non təli ndɔri'ə ki dɔran'ti gogi. ¹⁷ Piyər gər me nya ki oo me ndil'ti kin el, adi isi dəji rɔ'ne ta dɔ'ti, ningə nyi dingəm'gi ki Korney ulə'de ki ra sangi kəy læ Simon rei rai ta kəy'ti. ¹⁸ Ningə dəji ta ki ndu'de ki ɓoi eyina: «In me kəy kin ə Simon ki ɓari'ə nan Piyər isi səm'ti wa?» ¹⁹ Piyər isi mərta dɔ nya'ti ki oo me ndil'ti kin ba ɓay ningə, Ndil Luwə el'ə ene: «Oo dingəm'gi mutə ra sangi'nu. ²⁰ Ində taa, ur nanga, ə aw se'de ki kanji kadi me'i tɔsi, tado in m'in ə m'ulə'de.» ²¹ Piyər re rɔ dingəm'gi'ti kakin el'de ene: «In m'in ə m'in de ki isi sangi'ə, eke in ri ə isi sangi m'in tɔ wa?» ²² Eli'ə eyina: «In Korney ki in ki ɓoi dɔ kuti njero'gi'ti ki ɓu, ki in de ki dana, taa in nje ɓol Luwə tɔ kin ə ulə'je. In de ki Juwipi'gi pəti elita li'ə maji. Malayka ki ar njay re te ki dɔ ta rɔ'a'ti el'ə kadi ulə go'i'ti kadi re me kəy'ti li'ə kadi oo dɔ ta ki ta'i'ti.» ²³ Piyər aw se'de ra'de mbah, adi'de lo toi'ti. Loki lo ti go'ti ningə, ində taa aw se'de. Ngannkon'gi madi ki me ɓe'ti ki Jope dani'ə. ²⁴ Lo ti ki rangi ningə tei

* 10:14 10.14 Lebitiki 11.1-47; Ejəkel 4.14

Sejare'ti. Kørney bar noji'ne'gi ki madi'ne'gi isi nginə'n'de kete. ²⁵ Loki Piyər ur me kəy'ti ningə, Kørney ində taa tilə kum'ə, ə osi nanga nja'a'ti, ulə də'ne nanga. ²⁶ Nan Piyər el'ə ene: «Ində taa, tado m'in ka m'in de tɔ.» Ningə ɔsi kəy'ɔ un'n'ə ki taa. ²⁷ Wali nan taa uri ki kəy ningə, Piyər oo bulə de'gi ngayn kawinan sii. ²⁸ Lo kin'ti Piyər el'de ene: «Ingi, in gəri maji toki ndukun lə'je ɔgi kadi de ki in Juwipi ində rə'ne nan'ti ki de ki in Juwipi el, eke kadi ur me kəy'ti li'ə. Nan Luwə el'm kadi m'oo de madi to nya ki majel, eke nya ki to njen el. ²⁹ Tado kin ə, m'mbəti'n bar lə'se el, m're ki kanji kelta madi ki rangi. Ningə toki bari'm'in, m'dəji'se m'oo ke in ri ə uləi go'm'ti wa?» ³⁰ Kørney ene: «Asi ndɔ sɔ bone, ki dɔ kadi ki toki mad'a inbe kin be, adi in kadi ki mutə ki losɔl'ɔ, ə m'nji m'elta ki Luwə me kəy'ti lə'm, ningə dingəm madi ki ulə ku ki nda bal bal te ra non'm'ti, el'm ene: ³¹ “Kørney, Luwə oo dɔ ta ki isi el si'ə, taa ɔjido maji'ti ki isi ra ki njendoo'gi kin tɔ. ³² Ə kadi ulə de madi Jope'ti, bar Simon ki bari'ə nan Piyər adi re. Si me kəy'ti lə Simon ki nje ra kulə ngirə, ki isi kadi ba'ti ndəkba.” ³³ Bə ə, tanan'ti non par, m'ulə de rə'i'ti, ə nyi ra maji adi in re tɔ kin. Ningə ki ngɔsine kin, j'in pəti j'isi non Luwə'ti ne kadi j'oo dɔ ta'gi pəti ki Burəbe ində ta'i'ti kadi el'je.»

Piyər elta læ Luwə me kəy'ti læ Kørney

³⁴ Lo kin'ti, Piyər un ta ta'ne'ti el ene: «To ki rɔta'ti, m'gər kadi kər kum'de dana goto rɔ Luwə'ti. ³⁵ De ki ra ra, dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki in nje bɔl ndil'ə, ki njera nya ki dana ə, uwə ki rə'ne'ti. ³⁶ Ulə ki ta lə'ne ki rɔ ngann Isirayel'gi'ti, ilə'n'de mbər Poyta ki maji ki ɔjido lapiya ki takul Jeju Kirisiti ki in Burəbe lə de'gi pəti. ³⁷ Toki in gəri, in nya ki ulə ngirə'ne Galile'ti, go batəm'ti ki Jan iləmbər'ə ə ra nya dɔnangi Jude'ti ba pəti. ³⁸ In gəri kadi Luwə adi Jeju ki Najaretit'i Ndil Luwə ki tɔgi kin maji. Jeju aw ki lo lo, ra maji ki de'gi, taa aji de'gi pəti ki sii ginn tɔgi'ti lə Su tɔ. Tado Luwə in si'ə nan'ti. ³⁹ J'in nje mannaji dɔ nya'gi'ti pəti ki ra dɔnangi'ti lə Juwipi'gi ki Jerujalem'ti. Bəri'ə dɔ kagidəsi'ti, tɔli'ə. ⁴⁰ Nan Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndɔ ki nja mutə lə ndɔ koy'o. Ad'a tarow adi tɔji rə'ne taga, ⁴¹ ki rɔ de'gi pəti el, nan ki rɔ nje mannaji'gi'ti ki Luwə mbəti'de kete. Adi in j'in ki j'usɔi si'ə ge, j'anyi si'ə ge go te'ə dann njekoy'gi'ti†. ⁴² Jeju un ndu'ne adi'je kadi j'ilə mbər ki rɔ ginn de'gi'ti, ə kadi ji tɔji toki in n'in anyi Luwə ində'ne to njegangi ta dɔ nje kisikidɔ'de ta'a'ti ki njekoy'gi. ⁴³ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti pəti manyinaji dɔ'a'ti eli eyina: “De ki

† 10:41 10.41 Luk 24.30, 42

ra ki un me'ne ad'a ə, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kə me to'a'ti.†» ⁴⁴ Loki Piyər isi el ta'gi kin ba bay ningə, Ndil Luwə ur ki də de'gi'ti ki isi oyi də ta li'ə. ⁴⁵ Nya kin əti bol nje kunme'de kadi Luwə ki in Juwipi'gi ki dani Piyər, loki oyi kadi Luwə buki Ndil'ne də ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el to. ⁴⁶ Tado oyi ndu'de isi elita ki ta be'gi ki dangi dangi uləi toji də Luwə'ti. ⁴⁷ Ningə Piyər el ene: «Toki ingəi Ndil Luwə to j'in be to kin, nya ki ɔgi'de də ra batəm goto.» ⁴⁸ Be ə Piyər un ndu'ne adi rai'de batəm me to Jeju Kirisiti'ti, ə go'ti, dəji Piyər kadi isi se'de nan'ti ndə'gi nden bay taa kadi to təl.

11

Jerujalem'ti, Piyər ɔji nya'gi ki rai nya

¹ Njekawkulə'gi ki ngannkon'gi ki sii Jude'ti oyi kadi de'gi ki in Juwipi'gi el ka oyi ta læ Luwə to. ² Loki Piyər aw Jerujalem'ti, njekunme'de kadi Luwə, ki in nje kujə mətide'gi gaki'ə ngayn, ³ eyina: «Aw rə de'gi'ti ki ujei mətide el, aw sə se'de nya!» ⁴ Lo kin'ti, Piyər ilə rə'ne ɔr'de go nya'gi ki rai nya ki go'ə go'ə adide oyi.

⁵ Piyər el ene: «M'in me bebo'ti ki Jope, ningə loki m'nji m'elta ki Luwə, m'oo nya me ndil'ti. In nya madi ki to to ta ku ki tati ki de uwə silə'gi ki sə be ə in dɔran'ti, risi biti re non'm'ti. ⁶ M'ur kum ki də ta ku'ti kakin m'nji m'gon, ningə m'oo da'gi ki nja'de in sə, ki nje kagi nanga, ki da'gi ki mu'ti ki yəl'gi ki nje nal kadi dɔran'ti. ⁷ Ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: "Piyər, ində taa, təl ə sə." ⁸ Ə m'el m'ene: "Jagi Burəbe, nya ki to njen ɔdi ta'm nja kare el." ⁹ Nja joo, ndu ta təl te dɔran'ti bay ene: "Nya ki Luwə təl'ə ki kar njay'ti ə, kadi oo'ə to nya ki to njen el." ¹⁰ Nya kin ra nya be asi nja mutə, ningə təli tuyi'ə dɔran'ti. ¹¹ Ningə tanan'ti non, dingəm'gi mutə ki uləi'de me be'ti ki Sejure'ti, ki rə'm'ti rei rai takəy'ti ki m'nji'ti. ¹² Ndil Luwə el'm kadi m'aw se'de um m'mbətə el. In be ə ngannkon'm'gi ki mehen kam dani'm'in, ə j'uri'n me kəy'ti læ Korney. ¹³ Korney ɔji'je gorow ki n'oo'n malayka ki te ki rə'ne'ti, me kəy'ti lə'ne, el ene: "Ulə de madi me be'ti ki Jope kadi el Simon ki bari'ə Piyər kadi re. ¹⁴ A eli nya'gi ki a rai sə'i kadi ingə'n kaji nan'ti ki nje ki me kəy'ti lə'i." ¹⁵ Loki m'a m'elta ba bay ningə, Ndil Luwə risi re də'de'ti toki ndəki re'n də'je'ti lo kulə ngirə'ti kakin be. ¹⁶ Nga ra adi me'm olo də ta'ti læ Burəbe ki ene: "Jan ra batəm me mann'ti, nan ingi, a rai'se batəm me Ndil Luwə'ti*." ¹⁷ Eke,

toki Luwə adi'n'de kadikare ki kare inbe toki adi'n'je, j'in ki j'uni me'je j'adi Burəbe Jeju Kirisiti kin, kadi m'in m'tanro Luwə wa?»¹⁸ Loki oyi dɔ ta kin ningə, hangal'de osi nanga adi uləi tɔji dɔ Luwə'ti eyina: «Ginn de'gi ki dɔnangi'ti kaa Luwə adi'de kaji ki gorow k'inyə go majel kɔ.»

Kində ginn Njekawnan'gi me be'ti ki Antiyosi

¹⁹ Kindəkumndoo ki te dɔ Etiyenn'ti ra adi njendo'gi sananyinan†, ai bitɪ tei me be'ti ki Penesi, ki Sipir, ki Antiyosi. Loki ai, elita læ Luwə Juwipi'gi par um de ki rangi el. ²⁰ De'gi madi'gi dann'de'ti non, ki in njekunme'gi ki in ginn koji'ti ki Sipir, ki Sirenn ki awi Antiyosi'ti, eli Poyta ki maji læ Burəbe Jeju ginn de'gi ki in Juwipi'gi el ki bari'de Gireki'gi tɔ. ²¹ Tɔgi Burəbe in se'de nan'ti adi de'gi ngayn tɔli ki rɔ Burəbe'ti uni me'de adi'ə. ²² Poy nya'gi ki ra nya kin te rɔ Njekawnan'gi'ti ki sii Jerujalem, adi uləi Barnabasi adi'ə aw Antiyosi'ti. ²³ Loki aw te rɔ'de'ti, ə oo memaji læ Luwə ki ra kulə ningə, rɔ'a nəl'ə ngayn adi ulə dingəm me'de'ti pəti kadi rai dɔ nja'de me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. ²⁴ Barnabasi in de ki dana, Ndil Luwə ros'o, taa aw ki kunme tɔ, adi bulə de'gi ngayn rei ki rɔ Burəbe'ti. ²⁵ Barnabasi aw me be'ti ki Tarsi kadi n'sangi Sol. ²⁶ Loki ingə ningə, aw si'ə Antiyosi'ti, rai bal kare səm'ti. Kawinan ki Njekawnan'gi, ndoi ta læ Luwə bulə de'gi ngayn. In me be'ti ki Antiyosi'ti ə nyi de'gi uləi ngirə bar njendo'gi de'gi læ Kirisiti'ti. ²⁷ Dɔkagilo'ə'ti non, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti in Jerujalem'ti ai bitɪ ki Antiyosi'ti. ²⁸ In ki kare dann'de'ti, tɔ'a nan Agabusi‡, ində taa ningə elta ki takul Ndil Luwə toki bo ki bo ngayn a on dɔnangi'ti ki ta'a ba. Ningə nya kakin ra nya dɔkagilo'ti læ nje konbe kibo ki bari'ə nan Kilodi tɔ. ²⁹ *Njendo'gi uni ndu'de kadi n'uləi ki nya ki ji'de'ti, nan nan kigo tɔg'ɔ'ti kadi n'osi ginn ngannkon'de'gi ki sii Jude'ti. ³⁰ Adi nya maji'gi læ'de kakin Barnabasi in ki Sol adi awi adi ngatɔgi'gi.

12

Kindəkumndoo ki ra Njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Dɔkagilo'ə'ti inbe kin ə ngar Erodɪ ulə ngirə kadi kon Njekawnan'gi ki nan'gi. ² Tɔl Jaki ki ngonnkon Jan ki kiyəɔ. ³ Nan Loki oo kadi nəl Juwipi'gi ngayn, ningə təl adi uwəi Piyər bay. In dɔkagilo ra nanyi mapa ki hum ɔd'ɔ el*. ⁴ Loki uwə ilə dangay'ti ningə, adi nje rɔ'gi sɔ sɔ nja sɔ ngəmi'ə. Nga ra be kadi to n'te si'ə taga non bulə de'gi'ti go pəti

Paki'ti. ⁵ Piyər to dangay'ti, nan Njekawnan'gi inyəi ta kelta ki Luwə el tado li'ə.

⁶ Me kondə'a'ti ki kadi re lo ti ə, Erodi te si'ə non bulə de'gi'ti kakin ningə, Piyər to bi mbunə njerə'gi, dəi'ə ki kulə gindi joo. Ningə njengəm lo'gi, rai ta kəy'ti, ra ngəmi takəy dangay to. ⁷ Lo kin'ti, malayka læ Burəbe kare te pati, adi kunjə taa lo me kəy dangay'ti, lo ki Piyər to'ti. Malayka ində Piyər kad'a'ti ndəl'n'ə ene: «Ində taa kalangi!» Ningə kulə gindi'gi ki ji'ə'ti tei tosi. ⁸ Malayka el'ə ene: «Dəo ndar ki bəd'i'ti, ə tulə sa nja'i'ti.» Ningə Piyər ra toki el'n'ə. Malayka el'ə bay ene: «Ulə ku lə'i rə'i'ti ə un go'm.» ⁹ Piyər te go'ə'ti, nan gər toki in malayka ə re te si'ə toki rəta'ti, el. Oo toki in nya ki oo me ndil'ti. ¹⁰ Loki indəi njengəm lo ki dəkete, ki ki nja joo dəri ningə, rei tei ta tarow gindi'ti ki aw ki bebo'ti, tarow inbe te dərə'ne par non'de'ti, adi tei taga awi də row'ti. Loki tei də row'ti ningə, tanan'ti non, malayka inyə ə aw. ¹¹ Loki hangal'a re rə'a'ti ningə el ene: «M'oo toki rəta'ti kadi in Burəbe ə ulə malayka lə'ne adi re te sə'm ji Erodi'ti, ki ta nya'gi'ti ki majel pəti ki bulə Juwipi'gi oji kadi rai sə'm.» ¹² Loki oji ta be ningə, ilə də'ne aw be læ Mari ki kon Jan ki bari'ə nan Marki. De'gi ngayn kawinan me kəy'ti non isi elita ki Luwə. ¹³ Loki ində takəy ningə, ngonn njekulə ki dene ki tə'a nan Rodi ətə re kadi n'oo. ¹⁴ Gər ndu Piyər adi tarow kaa te el bai par ə, rə'a nəl'ə ngayn adi təl ki ngodi aw el'de ene Piyər ra takəy'ti non. ¹⁵ Eli'ə eyina: «In nje woy.» Nan ra də ndu'ne'ti toki in ta ki rəta'ti. Nga a təli eli eyina: «In malayka li'ə.» ¹⁶ Low'ə'ti kin, Piyər ra ta kində takəy'ti par par. Ə loki rei tei takəy ningə, in Piyər inbe, adi gəri lo ta ki kadi eli el. ¹⁷ El'de ta ki ji'ne kadi elita el, ningə ər'de go te ki Burəbe te sə'ne dangay'ti adi gəri. Go'ti, el'de ene: «Awi eli Jaki ki ndəgi ngannkon'je'gi adi oyi.» Ningə te aw lo ki rangi'ti.

¹⁸ Loki lo ti ningə, də njerə'gi isi dana el. Dəji nan ke ri dana ə Piyər təl wa? ¹⁹ Ngar Erodi sang'a ngayn nan ingə el. Go'ti, dəji ta njerə'gi, ə un ndu'ne kadi təl'i'de kə. Piyər inyə dənangi Jude ə in aw Sejarə'ti, aw isi səm'ti nu.

Koy læ ngar Erodi

²⁰ Erodi aw ki ta ki de'gi ki Tir'ti, ki Sidon. Ə de'gi ki Tir ki Sidon indəi ndu'de nan'ti rei ingəi'ə. Loki ndogi me Bilasitusi ki nje k'oo go ta læ ngar Erodi taai ningə, dəji kadi lapiya to dann'de'ti. Kadi lapiya to tado nya maji'gi ki dənangi'ti lə'de ngirə in me be'ti læ ngar Erodi. ²¹ Loki te me ndə'ti ki oji ningə, Erodi ulə ku konbe lə'ne rə'ne'ti, isi də kumbər ngar'ti lə'ne, el bulə de'gi ta kongi kongi. ²² Bulə de'gi uləi təji də'a'ti eyina: «In ndu luwə madi um in ndu

de el.» ²³ Low'ə'ti non malayka læ Burəbe ində ɔj'ɔ tado adi kəsikurə Luwə el. Go'ti kode'gi indəi'ə nyəngi nyəngi adi oy. ²⁴ Nan ta læ Luwə taa lo aw ki kete kete, adi kər njendo'gi re ki dɔ mad'a'ti. ²⁵ Loki Barnabasi in ki Sol tɔli konn kulə lə'de ki awi kadi rai ningə, inyəi bebo ki Jerujalem ə awi. Uni Jan ki bari'ə Marki nan'ti se'de ə təli awi me be'ti ki Antiyosi gogi.

13

Njekawnan'gi indəi Barnabasi in ki Sol ta dangi tado kulə læ Burəbe

¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki njendo de'gi nya læ Luwə sii dann Njekawnan'gi'ti ki Antiyosi'ti non. Adi in: Barnabasi ki Simeyon ki bari'ə Nijer, ki Lisiyusi ki be li'ə in Sirenn'ti, ki Manaye ki oti'de nan'ti ki Erodı ki isi dɔ dɔnangi'ti ki Galile*, ki Sol tɔ. ² Ndo kare be ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ə elita si'ə ki kɔgi rɔ nyakusɔ tɔ. Ningə Ndil Luwə el'de ene: «Kadi ɔri Barnabasi ingi ki Sol indəi'de ta dangi tado kulə ki m'bari'de kadi rai.» ³ Nga a, loki ɔgi rɔ'de nyakusɔ ə elita ki Luwə ningə, indəi ji'de dɔ'de'ti ə inyəi'de adi awi, ⁴ toki Ndil Luwə el'n'de. In be ə, Barnabasi in ki Sol awi me be'ti ki Seləsi. Ningə rai non gangi awi Sipir'ti. ⁵ Loki tei Salaminn'ti, elita læ Luwə me kəkawnan'gi'ti læ Juwipi'gi. Jan in kadi'de'ti to njera se'de tɔ. ⁶ Loki indəi dɔ dor'gi ki be'ti ki Sipir'ti gangi ningə, ai tei me be'ti ki Paposi. Low'ə'ti non, ingəi Juwipi kare be ki tɔ'a nan Bar-Jeu ki in njera mboli, ki bar rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti. ⁷ Isi nan'ti ki de ki boi ki tɔ'a nan Serjiyusi Polusi ki in nje nyagər. Serjiyusi Polusi ə Barnabasi in ki Sol ɔji'de adi gəri toki n'aw ki bo k'oo ta læ Luwə ta'de'ti. ⁸ Nan Elimasi ki kər ginn tɔ'a nan nje mboli tan'de rɔ. Ge kadi de ki boi kin un me'ne adi Kirisiti el. ⁹ Be ə, Sol ki bari'ə Pol, Ndil Luwə ros'o adi ur kum'ne ki dɔ'a'ti, ¹⁰ el'ə ene: «In ngonn læ Su, to de ki nje bal de'gi, in rosi ki mendul. In nje kəsi ta nya ra'gi ki dana pəti. A inyə taa mbir row'gi ki dana læ Burəbe el wa?» ¹¹ Ki ngosine kin, Burəbe a indəi ɔji, kum'i a oo lo el, ningə a oo kum kadi el biti dɔkagilo madi. Ningə tanan'ti non par ə kum'ə ndul kururu adi oo lo el, ra mam lo. Sangi de ki kadi ɔr'ɔ tarow. ¹² Loki de ki boi oo nya ki ra nya kin ningə, un me'ne ad'a, tado nyando ki dɔ Burəbe'ti ki adi'ə, əti bol ngayn.

Pol elta Lə Luwə me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi

* 13:1 13.1 Erodı Antipasi; Luk 3.1

13 Pol in ki madi'ne'gi ali me to'ti me be'ti ki Paposi, awi me be'ti ki Perji ki Pampili'ti, ningə Jan Marki† inyə'de ə təl aw Jerujalem'ti gogi. 14 Loki ɔti me be'ti ki Perji ningə, awi tei me be'ti ki Antiyosi ki Pisidi'ti, ai me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki ndo kərkon, sii nanga. 15 Loki nje tudə makitu'gi, tudəi makitu ndukun ki makitu læ njekeltakita Luwə'ti ningə, ki boi ki do njengəm kəykawnan'ti læ Juwipi'gi uləi eli'de eyina: «Ngannkon'je'gi, kin ə awi ki ta kadi eli uləi dingəm me de'gi, ə kadi eli.» 16 Ə Pol ində taa, yəki ji'ne ta'de'ti kadi sii keke, ningə el'de ene: «In Isirayel'gi ki de'gi ki nje bol Luwə, kadi oyi do ta lə'm. 17 Luwə lə'je, j'in bulə Isirayel'gi, mbəti baw'je'gi, ningə ra se'de adi oji nan ki kete kete, loki sii me be'ti ki Ejipiti. Ɔr'de te se'de ki taga ki takul tɔg'ɔ ki ngayn. 18 Asi bal doɔo ki adi'de nya soi dilələ'ti‡. 19 Loki təkə ginn de'gi siri ki donangi'ti ki Kana non'de'ti ningə, təl ki donangi kakin adi'de to nya nduwə§. 20 Nya'gi pəti ki rai nya kin, a ra bal asi bu so ki domi. Go'ti ningə, adi'de njegangi ta'gi biti te'n do njekeltakita Luwə'ti Samiyel. 21 Ningə, dəji ngar adi Luwə adi'de Sol ki ngonn læ Kisi, ki in ginn kaw'ti læ Benjamin, adi onbe do'de'ti bal doɔo. 22 Loki ɔr'ɔ kə ningə, ində Dabidi ngar'ti tor'o'ti. Dabidi ki Luwə mannaji li'ə ene: "M'ingə Dabidi ki in ngonn læ Jese, ki in de kigo me ndigi'ti lə'm. A təl kon nya'gi pəti ki me'm ndigi*." 23 In ginn kaw'ti li'ə ə, Luwə adi Jeju ki Njekaji Isirayel te'ti, kigo ndukun'ti li'ə. 24 Kete non re Jeju'ti, Jan iləmbər kadi de'gi tɔri ndu'de, ningə kadi rai batəm. Iləmbər kin ki rə bulə Isirayel'gi'ti ba pəti. 25 Loki Jan aw kadi təlta kulə lə'ne ningə, el ene: "M'in de ki isi mərita do'a'ti kin el. Nan in a re go'm'ti non ki kulə sa ki nja'a'ti ka m'in m'asi tuti el†."

26 «Ngannkon'm'gi ki ginn kaw'ti læ Abiraham, ki nje bol Luwə ki dann'se'ti, in j'ingi ə Luwə ulə ki ta kaji kin rə'je'ti. 27 De'gi ki nje kisi Jerujalem'ti ingi kibo'gi lə'de gəri de ki in Jeju kin el, taa gəri me ta'gi læ de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti, ki isi tudəi ki ndo kərkon'gi pəti kin el tɔ. Be ə loki gangi ta do Jeju'ti, təlita ta'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. 28 Ingəi nya madi kare ki asi kadi tɔli'ə el, nan dəji Pilati kadi tɔl'ɔ par. 29 Loki tɔli kon nya'gi pəti ki ndangi me makitu'ti ɔjido'a ningə, adi risi'ə do kagidəsi'ti nanga, il'ə me be ninn'ti‡. 30 Nan Luwə ad'a ində taa dann njekoy'gi'ti.

† **13:13** 13.13 Jan Marki; 12.12,25, 13.5 ‡ **13:18** 13.18 17-18; Tekitaga 1.7, 12.51; Kər Isirayel'gi 14.34; Ndukun ki nja joo 1.31 § **13:19** 13.19 Ndukun ki nja joo 7.1; Jojuwe 14.1 * **13:22** 13.22 21-22; 1 Samiyel 8.5, 19, 10.21, 13.14, 16.12 † **13:25** 13.25 Jan 1.20,27; Mat 3.11; Mrk 1.7; Luk 3.16 ‡ **13:29** 13.29 28-29; Mat 27.22-23, 57-61; Mrk 15.13-14,42-47; Luk 23.21-23, 50-56; Jan 19.15, 38, 42

³¹ Asi ndo ngayn ki te ki ro de'gi'ti ki in si'ə donangi Galile'ti nu, ə rei si'ə biti Jerujalem'ti, ingi kin ə in nje mannaji li'ə ki non bulə de'gi'ti§. ³² J'in kaa j'isi j'ilə'se mbər Poyta ki maji kin to. Poyta ki maji ki in ta kun mindi ki Luwə un ndu'ne do'ti adi baw'je'gi. ³³ Luwə toltə kun mindi kin ki ro'ta'ti j'in ngann de'gi ki gorow te ki adi Jeju te lo koy'ti toki ndangi me makitu Pa'gi'ti eyina:

"In Ngonn'm,

ki m'oj'i bone*."

³⁴ «Luwə ad'a ində taa lo koy'ti um ad'a ndum me be ninn'ti el, toki el'n ene:

"M'a m'adi'se nya,

Ki m'un mindi'm do'ti m'adi Dabidi,

Ki in nya ki asi kadi awi ki kunme do'ti†."

³⁵ «In tado kin ə, el'n me makitu'ti lo madi'ti bay ene: "A inyə njekulə lə'i ki ar njay kadi ndum be ninn'ti el‡."

³⁶ Nan Dabidi, loki ra kulə dokagilo'ti lə'ne kigo kojitara'ti læ Luwə ningə, oy adi duwi'ə gədi kaw'a'gi'ti, ningə ndum me be ninn'ti. ³⁷ Nan in ki Luwə ad'a ində taa lo koy'ti ndum me be ninn'ti el.

³⁸ «Kadi gəri maji ngannkon'm'gi, toki in ki takul'ə ə isi iləi'se mbər ki ojido k'inyə go majel kə, ki təl de ki dana takum Luwə'ti ki asi kadi ingəi me ndukun'ti læ Moji el.

³⁹ In ki takul'ə to ə, re de ki un me'ne ningə, Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti. ⁴⁰ Tado in kin ə, kadi oyi go ro'se maji nan to ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kin ta'a təl do'se'ti:

⁴¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli eyina:

"In nje kəji ro'se,

Kadi oyi go ro'se maji,

A oyi nya ki a əti'se bol biti kadi a gotoi kə.

Tado dokagilo'ti lə'se, m'a m'ra nya madi.

Nya ki re de or'se poy'o ka, a uni me'se do'ti el§."»

⁴² Loki Pol in ki Barnabasi isi tei taga ningə, dəji'de kadi ndo kərkon ki gogi ə kadi təli rei ndoi'de ta kin bay. ⁴³ Loki bulə Njekawnan'gi sananyinan ningə, Juwipi'gi ki de'gi ki təli Juwipi'gi ki nje bol Luwə, dani Pol ki Barnabasi, a wali nan ta se'de. Ningə Pol ki Barnabasi uləi dingəm me'de'ti kadi uwəi ro'de ba me memaji'ti læ Luwə kin.

Pol ki Barnabasi yəti ro'de ki ro ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi

⁴⁴ Ndo kərkon'ti ki gogi ningə, bulə de'gi ngayn ki me bebo'ti kawinan ki nan'ti kadi n'oyi do ta læ Burəbe. ⁴⁵ Loki Juwipi'gi oyi bulə de'gi ningə, ni ra'de adi taji Pol, ə eli ta'gi

§ 13:31 13.31 1.3 * 13:33 13.33 Pa'gi 2.7 † 13:34 13.34 Ejay 55.3 ‡ 13:35 13.35 Pa'gi 16.10 § 13:41 13.41 Abakuki 1.5

ki majel ndōri ta li'ə. ⁴⁶ Pol ki Barnabasi eli'de ki me ki tinyi kati eyina: «In ingi ə kadi j'ilə'se mbər ta læ Luwə kin kete, nan toki mbəti ə oyi toki ingi asi ta kaji ki biti ki non'ti el, j'a ji təl ji yəti rə'je ki rə ginn de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ⁴⁷ Tado Burəbe lə'je un ndu'ne adi'je ene:

“M'indəi kadi in kunjɪ tado ginn de'gi ki dɔnangi'ti, Ki kadi aw ki ta kaji biti ki dɔboy dɔnangi'ti*.”»

⁴⁸ Loki ginn de'gi ki in Juwipi'gi el oyi dɔ ta kin ningə, rai ronel ngayn dɔ'ti, adi uləi toji dɔ ta'ti læ Burəbe, adi de'gi pəti ki Luwə mbəti'de tado kaji ki biti ki non'ti, uni me'de. ⁴⁹ Ta læ Burəbe sanan ki dɔnangi ki Antiyosi'ti ki ta'a ba. ⁵⁰ Nan Juwipi'gi suləi dene'gi ki in dene'gi ki njetɔbar ki me be'ti, ki nje kɔsikurə Luwə, ki de'gi ki boi ki me be'ti adi indəi kum Pol ki Barnabasi ndoo, ningə tuwəi'de me be'ti lə'de kɔ. ⁵¹ Pol ki Barnabasi indəi bu ki nja'de'ti ki dɔ be'ti lə'de ningə, ɔti ai me be'ti ki Ikoniom†. ⁵² Ki rə njendo'gi'ti læ Jeju ə, rə'de nəl'de ngayn, taa Ndil Luwə kaa rosi me'de tɔ.

14

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Ikoniom

¹ Loki Pol ki Barnabasi awi Ikoniom'ti, awi me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki Ikoniom'ti tɔ. Awi eli de'gi ta læ Luwə ki ra adi de'gi ngayn ki in Juwipi'gi ki nje ki in Gireki'gi uni me'de adi Luwə. ² Nan Juwipi'gi madi ki nje me ngan, indəi taa ki majel me de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, suləi'de dɔ ngannkon'gi'ti. ³ Be kaa, Pol ki Barnabasi sii Ikoniom'ti ndo banyi banyi. Eli ta læ Luwə ki me ki tinyi kati, indəi tɔgi'de dɔ Burəbe'ti ki mannaji dɔ memaji'ti li'ə ki isi iləi mbər'ə, adi'de tɔgi adi rai nyakɔji'gi ki nya'gi ki əti bol. ⁴ Lo kin'ti, de'gi ki me bebo'ti gangi nan lo joo, nje ki madi'gi in go Juwipi'gi'ti, nje ki nungi in go njekawkulə'gi'ti tɔ. ⁵ Nje ki in Juwipi'gi el, ki nje ki in Juwipi'gi ki kibo'gi lə'de indəi dɔ rə'de dana kadi n'adi kon Pol in ki Barnabasi, kadi n'tiləi'de ki mbal n'toli'de. ⁶ Nan Pol ki Barnabasi oyi ta kin, adi anyinan awi iyəi rə'de bebo'gi'ti ki Likawoni, ki Lisitir, ki Dərbɪ, ki ngann lo'gi ki gidi'ti. ⁷ Lo'gi'ti kin kaa, iləi mbər Poyta ki maji səm'ti tɔ.

Pol ki Barnabasi me be'ti ki Lisitir

⁸ Me be'ti ki Lisitir, dingəm kare ki nja'a oy ta ginn'ə'ti isi non. Nja'a oy lo koj'o'ti nu, adi njiyə nja kare el. ⁹ Ə ndo kare, ur mbi'ne isi oo'n ta ki Pol ra el. Ningə, Pol uwə kum'ne ki dɔ'a'ti oo'ə'n ba, ningə oo kadi aw ki kunme ki

* 13:47 13.47 Ejay 49.6 † 13:51 13.51 Marki 6.11

kadi ingə'n kaji. ¹⁰ Lo kin'ti, Pol el'ə ta ki tɔgi'ne ene: «In, ra taa dɔ nja'i'ti!» Ningə Dingəm uwə nangi ra ta, ra njiyə.

¹¹ Lo ki bulə de'gi oyi nya ki Pol ra kin ningə, uni ndu'de ki taa, elita ki ta Likawoni eyina: «Oyi, luwə'gi təli rɔ'de de'gi'ti, rei uri nanga dann'je'ti.» ¹² Be ə, bari Barnabasi «Jəsi», ə bari Pol «Erməsi» tɔ, tadɔ Pol ə in njekelta. ¹³ Njekujənyamosi kadikare læ Jəsi, ki isi ta lo'ti taga gidi bebo'ti, re ki baw mangi'gi ki dɔi nya'gi ki ndolo rɔ'de'ti. Re se'de, ningə, ndu'de in nan'ti ki bulə de'gi, kadi n'iləi mosi n'adi Pol ki Barnabasi. ¹⁴ Nan loki, njekawkulə'gi, Pol in ki Barnabasi oyi poyta kin, gangi ku rɔ'de'ti, ə anyinan ki rɔ bulə de'gi'ti, uni ndu'de ki taa, eli'de eyina: ¹⁵ «Madi'je'gi, ra bann ə ra rai nya be wa? J'in kaa j'in de'gi to ingi be tɔ, ningə, re j'ilə'se mbər Poyta ki maji ningə, in kadi inyəi kagi yo'gi ki nda'de goto ki isi rai'de, ə kadi təli rɔ'se go Luwə'ti ki nje kisi kumngayira, Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti*。」 ¹⁶ Dɔkagilo'gi'ti ki dər kete, Luwə inyə de'gi pəti adi uni row ki me'de ndigi. ¹⁷ Be kin kaa inyə ta tɔji memaji lə'ne el: Ulə ki mann ndi dɔran'ti adi'se ge, adi'se dɔkagilo ki maji adi ingəi kandi nya ge, adi'se nyakusɔ ki to mbar ge, adi rɔnel rosi me'se ge.» ¹⁸ Ta'gi ki eli kin kaa, ngan se'de ngayn kadi ɔgi bulə de'gi kilə mosi nanga kadi'de.

¹⁹ Lo kin'ti, Juwipi'gi ki in Antiyosi ki Pisidi'ti, ki Ikoniyom, rei, suləi bulə de'gi kakin, buki'de go'de'ti, adi tiləi Pol ki mbal kadi n'təli'ə, ə ndɔri'ə, awi si'ə, iləi'ə gidi be'ti, oyi eyina oy. ²⁰ Nan loki njendo'gi kawinan ki dɔ'a'ti, ində taa, təl aw me bebo'ti gogi. Ningə lo ti go'ti, in ki Barnabasi awi ki Dərbi'ti.

Pol ki Barnabasi təli gogi ki Antiyosi'ti ki Siri

²¹ Loki Pol ki Barnabasi iləi mbər Poyta ki maji Dərbi'ti, de'gi ngayn təli njendo'gi læ Kirisiti. Ningə ingi, təli uni dɔ nja'de, tei Lisitir ki Ikoniyom, ki Antiyosi ki Pisidi'ti. ²² Uləi dingəm me njendo'gi'ti, adi'de ta kɔji kadi uwəi tɔgi'de ba me kunme'ti lə'de. Ningə, rai dɔ'ti non eli'de eyina: «In ki kon ki ngayn ə j'a j'oo'n Konbe læ Luwə.» ²³ Pol ki Barnabasi indəi ngatɔgi'gi dɔ Njekawnan'gi'ti pəti ki tei dann'de'ti. ɔgi rɔ'de nyakusɔ, elita ki Luwə, ə go'ti, inyəi'de ji Burəbe'ti ki uni me'de adi'ə. ²⁴ In non, indəi me be ki Pisidi gangi, awi tei Pampili'ti†. ²⁵ Iləi mbər poyta læ Luwə me be'ti ki Perji, ə awi tei ta ba'ti ki Atali. ²⁶ Lo kin'ti non, uni tokibo kaw Antiyosi'ti. Antiyosi ki in be ki ndɔki njekɔrnon Njekawnan'gi ki me'ti, inyəi'de ji Luwə'ti.

* 14:15 14.15 Tekitaga 20.11; Pa'gi 146.6 † 14:24 14.24 13.14

Inyəi'de ji Luwə'ti kadi memaji li'ə in dɔ'de'ti tado kulə ki in lo ra'a'ti kin. ²⁷ Loki tei Antiyosi'ti, kawi Njekawnan'gi, eli'de nya'gi pəti ki Luwə un'de ra'n. Oji'de te ki Luwə te tarow kunme adi de'gi ki in Juwipi'gi el. ²⁸ Sii ki njendo'gi dɔkagilo ngayn Antiyosi'ti.

15

Kingə nan ki Jerujalem dɔ ta kujə mɔti'ti

¹ De'gi ki nan'gi in Jude'ti rei Antiyosi'ti ndoi ngannkon'je'gi nya eyina: «Kin ə re adi ujəi mɔti ki kigo ndu'ti læ Moji el ə, a ingəi kaji el*.» ² Nyando kin re ki ta kasi nan el, ki gaki nan kibo ngayn mbunə njendo'ə'ti ki Pol ki Barnabasi. Lo kin'ti non be, uni ta'de kadi Pol ki Barnabasi, nan'ti ki ngannkon'gi madi, awi Jerujalem'ti ingəi njekawkulə'gi ki ngatogi'gi læ Njekawnan'gi tado ta kin. ³ Njekawnan'gi ki Antiyosi adi'de nya ki kadi ra se'de dɔ row'ti. Uni row, tei Penesi'ti in ki Samari, eli de'gi kigo'ə go'ə, gorow ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli uni me'de adi Kirisiti. Ta kin adi ronel ngannkon'gi pəti. ⁴ Loki rei tei Jerujalem'ti, Njekawnan'gi ki njekawkulə'gi, ki ngatogi'gi læ Njekawnan'gi uwəi'de ki rɔ'de'ti. Pol ki Barnabasi eli poy nya ki Luwə ra se'de adi'de oyi. ⁵ Nan de'gi ki nan'gi, ki uni me'de dann Parisi'gi'ti uni ta eli eyina: «Maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, adi'de ujəi mɔti'de ə ngəmi go ndukun'gi læ Moji bay tɔ taa.» ⁶ Lo kin'ti, njekawkulə'gi ki ngatogi'gi læ Njekawnan'gi kawinan kadi indəi manji ta kin. ⁷ Loki manjinan ta adi ndan'de ngal, ə Piyər osi nangi ində taa el'de ene: «Ngannkon'm'gi, toki in gəri, in mayinu ə Luwə mbəti'm dann'se'ti kadi m'ilə mbər Poyta'ti ki maji rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, kadi oyi ə uni me'de. ⁸ Luwə ki gər me de'gi, mannaji læ'de maji ki gorow Ndil Luwə ki adi'de toki adi'n'je be tɔ†. ⁹ Ingi ə j'in tɔ, Luwə ɔr kum'de dana el, tado in ki takul kunme læ de ə Luwə adi ngarme de ari'n njay. ¹⁰ Ningə ki ngə sine kin, tado ri ə isi sangi ta Luwə ki jugi ki iləi mindi njekunme'gi'ti wa? Nya ki j'inbe eke baw'je'gi ka j'awi ki tɔgi kadi j'oti el. ¹¹ Nya ki j'uni me'je dɔ'ti ə to kin: In ki takul memaji læ Burəbe Jeju ə nyi j'ingəi kaji, j'in ki j'in Juwipi'gi, kah'a'ti læ'de in Juwipi'gi el kakin tɔ.»

¹² Ningə, de'gi pəti uti ta'de, uri mbi'de kadi oyi dɔ ta læ Barnabasi ingi ki Pol ki ra eli'de ɔjido poy nyakoji'gi ki nya'gi ki əti bol'gi ki Luwə ra'de ki takul Pol ingi ki Barnabasi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹³ Loki iləi ta nanga ningə, Jaki un ta el ene: «Ngannkon'm'gi, uri mbi'se

* 15:1 15.1 Lebitiki 12.3 † 15:8 15.8 7-8, 10.44, 11.15

oyi ta læ'm ngə̄sine‡. ¹⁴ Simon ində taa el'je ne, adi j'oyi row ki lo tumginn'ə'ti inbe nu, Luwə ində'n kum'ne go'ti maji, kadi ɔr de'gi ki nan'gi dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ində'de dangi to de'gi læ'ne. ¹⁵ Ta'gi læ de'gi ki njekeltakita Luwə'ti osi go nan'ti lo kareba ki ta kin. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina:

¹⁶ "Go nya'gi'ti kin, m'a m're kadi m'ra kəy læ Dabidi ki budi kin rangi.

M'a m'ra in ki sigi gogi, m'a m'ra tor'o'ti gogi to,
M'a m'ində taa gogi.

¹⁷ Tado kadi ndəgi de'gi sangi Burəbe,
Adi in ginn de'gi pəti ki uni to'm do'de'ti.

Burəbe elta kin be.

¹⁸ Burəbe ki nje te ki ginn nya ki ində do'a nan'ti mayinu
adi de'gi gəriŠ."

¹⁹ «In tado kin ə, m'in m'oo maji ngayn kadi j'iləi kagi non de'gi'ti ki in Juwipi'gi el el, ki uni me'de adi Luwə. ²⁰ Adi ji ndangi makitu par j'adi'de kadi njeni ki rə'de lo kusə da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, kadi sangi nan lo kaya'ti el, kadi soi da ki de mbir m'ində el, kadi soi mosi da el to*.

²¹ Nga ningə, ulə ngirə mayinu biti bone, de'gi ki njendo madi'de'gi ndukun læ Moji in me bebo'gi'ti kare kare, num ndə kare kare ki in ndə kərkon læ Juwipi'gi, de'gi a tudəi ndukun kin me kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi to.»

Makitu tado kulə'n kadi njekawnan'gi ki Antiyosi

²² Be ə, ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi, ki njekawkulə'gi ki Njekawnan'gi, ndigi kadi n'mbəti de'gi ki nan'gi dann'de'ti kadi ɔri tor'de dani Pol ingi ki Barnabasi awi se'de Antiyosi'ti. Mbəti Judasi ki bari'ə nan Barsabasi in ki Silasi. In joo pəti, ngannkon'de'gi tai me'de maji. ²³ Ta ki ndangi Makitu'ti adi'de ə to kin:

«J'in njekawkulə'gi ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi, ji ndangi makitu kin j'adi'se in ngannkon'je'gi ki sii bebo Antiyosi'ti ki donangi'gi ki Siri'ti ki Silisi ki in ginn koji læ Juwipi'gi el, ji ra'se lapiya. ²⁴ J'oo poy de'gi madi in dann'je'ti ne awi rə'se'ti tuji me'se, təli sese gogi ki ta'gi læ'de, ningə in ingi ə j'ulə'de el. ²⁵ Be ə, j'oyi maji kadi j'ində ta'gi nan'ti kareba ji mbəti de'gi j'ulə'de ki rə'se'ti, nan'ti ki Barnabasi ki Pol ki in njendigi'gi læ'je. ²⁶ In ki iləi rə'de kə tado to Burəbe læ'je Jeju Kirisiti. ²⁷ In kin ə, j'ulə'n Judasi ki Silasi. De'gi ki joo kin a eli'se nya'gi kin ki ta'de. ²⁸ Tado in Ndil Luwə num, j'inbe num, j'uni ndu'je kadi de ində nya ki rangi gidi nya'ti ki in nya ki nda'a to'ti kin, do'se'ti ki təgi

‡ 15:13 15.13 12.17 § 15:18 15.18 16-18; Amosi 9.11-12 * 15:20 15.20
Tekitaga 34.15-16; Lebitiki 17.10-16; Lebitiki 18.6-23

el nga. ²⁹ Ningə nya ki kadi rai ə to kin: kadi soı da ki de ilə kadikare'ti adi yo'gi el, soı mosi da el, soı da ki de mbir m'ində el, sangi nan lo kaya'ti el. Pəti toi be ningə, a rai nya ki maji. Tai lapiya læ'je j'in ngannkon'se'gi.»

³⁰ Inyəi nje ki mbəti'de adi awi Antiyosi'ti. Loki awi tei Antiyosi'ti, kawi njekunme'gi ki nan'ti, ə uləi makitu kakin ji'de'ti. ³¹ Loki tudəi makitu kakin ningə, rə'de nəl'de ngayn tado ingəi ta'gi ki adi'de tōgi me'ti. ³² Toki Judasi ki Silasi inbe'gi in njekeltakita Luwə'ti, uni dəkagilo ngayn uləi dingəm me ngannkon'gi'ti, mbisəi nja'de me kunme'ti. ³³ Sii se'de dəkagilo nden ə, ngannkon'gi uwəi ji'de, indəi'de ta row'ti kadi awi ki lapiya, təli ki rə njekulə'de'gi'ti gogi. ³⁴ [Nan Silasi oo maji ngayn kadi n'isi Antiyosi'ti].

³⁵ Pol ki Barnabasi sii Antiyosi'ti, nan'ti ki ndəgi de'gi ki rangi, ndoi de'gi, iləi'de mbər Poyta ki maji læ Burəbe.

Pol ki Barnabasi inyəi nan

³⁶ Nden go'ti, Pol el Barnabasi ene: «Adi ji təli j'uni də nja'je me bebo'gi'ti pəti ki j'elita læ Burəbe səm'ti kin, ə ji gon ngannkon'je'gi j'oo ke təli toi bann wa?» ³⁷ Lo kin'ti, Barnabasi ndigi kadi Jan Marki aw se'de. ³⁸ Nan Pol oo kadi in low'ə'ti el kadi Jan Marki ki ndəki inyə'de Pampili'ti, um aw se'de lo kaw kulə'ti el kin, kadi aw se'de bone bayt. ³⁹ Mindi kasinan el ki bo ngayn to dann'de'ti adi inyəi nan non be. Barnabasi un Jan Marki, ə uni tokibo aw ki Sipir'ti. ⁴⁰ Nga Pol ə un Silasi ə awi. Ngannkon'je'gi inyəi'de ji Burəbe'ti. ⁴¹ Pol njiyəi dənangi Siri'ti ki dənangi Silisi'ti uləi dingəm me Njekawnan'gi'ti ki lo lo.

16

Pol ingə Timote

¹ Pol re te Dərbi'ti, go'ti aw Lisitir'ti. Lo kin'ti ə, ingə njendo kare ki tə'a nan Timote. Kon'a in njekunme ki in Juwipi, ə baw'a in Gireki tə*. ² Ngannkon'je'gi ki Lisitir ki Ikoniyom elita li'ə maji ngayn. ³ Adi Pol ndigi kuwə ji'ne'ti kaw si'ə. Be ə, aw si'ə ujə mət'ə, tado Juwipi'gi ki rai be lo'gi'ti kin, gəri'ə bəti kadi baw'a in Gireki. ⁴ Bebo'gi pəti ki tei'ti, oji ngannkon'de'gi ndukun'gi ki njekawkulə'gi ki ngatōgi'gi læ Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti uni. Ningə eli'de kadi rai go ndu'gi'ti kakin. ⁵ Njekawnan'gi ingəi tōgi me kunme'ti læ'de, ningə kər'de in də mad'a'ti ki ndə'gi ndə'gi.

Pol aw Maseduwann'ti

⁶ Ndil Luwə ogi'de kiləmbər Poyta ki maji ngann be'gi'ti ki Aji. Adi oti non, indəi dənangi Piriji ki dənangi Galasi

dæri. ⁷ Loki rei tei ndækba ki Misi, sangi row kadi n'awi Bitini'ti, nan Ndil Jeju ogi'de row. ⁸ Be ə, indæi dɔnangi ki Misi gangi, awi tei ta ba'ti ki Tirowasi. ⁹ Low'ət'i kin ə, kondɔ ə, Pol oo de kare ki Maseduwann'ti me ndil'ti re ra dɔ'a'ti. De kakin el Pol ene: «Nja'i ba, re Maseduwann'ti ra se'je.» ¹⁰ Go nya k'oo me ndil'ti læ Pol, tanan'ti non, ji sangi row kadi j'aw Maseduwann'ti, tado ji gær maji toki Luwə inbe ə bar'je kadi j'aw j'iləmbər Poyta ki maji səm'ti. ¹¹ J'al to Tirowasi'ti non, ə j'osi ji te dɔ dor Samotirasi'ti. Lo ti go'ti ningə, ji te Neyapolisi'ti. ¹² J'in low'ət'i non, j'aw Pilipi'ti, ki in bebo ki dɔkete ki dɔnangi'ti ki Maseduwann, ki in ginn konbe'ti ki Rəm. J'isi non, ji ra ndo'gi asi tati. ¹³ Ningə ndo kɔrkon'ti læ Juwipi'gi, ji te gidi bebo'ti taga, kadi j'aw kadi mbo'ti. J'aw'ti tado ji mæta kadi j'a j'ingə lo kelta ki Luwə səm'ti. Loki j'aw ningə, j'isi nanga rɔ dene'gi'ti ki kawinan low'ət'i, j'el'de ta. ¹⁴ Dann dene'gi'ti kakin, in ki kare isi non, tɔ'a nan Lidi. In dene ki bebo'ti ki Tiyatir. In nje law ta ku ki kær njir njir. Ningə in de ki nje bɔl Luwə tɔ. Si oo ta, ə Burəbe te ngarme'ə, adi ində mbi'ne maji go ta'gi'ti ki Pol isi el. ¹⁵ Nga a adi ra'a batəm nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. Ningə bar'je kadi j'aw be læ'ne ene: «Kin ə re oyi m'in kadi m'in njekunme kadi Burəbe ə, rei sii be læ'm.» Ra dɔ ta'ti kin ngan, kadi ji ndigi go'ne'ti.

Uwæi Pol in ki Silasi dangay'ti Pilipi'ti

¹⁶ Ndo kare ji isi j'aw ki lo kelta'ti ki Luwə ə, dene ki nje ra kuləbər me kəy'ti kare re ingə'je. Dene kin aw ki ndil ndonte, adi loki ində gara ə, ingə'n nya ngayn adi be'ne'gi. ¹⁷ Un go'je ki Pol ə, elta ki ndu'ne ki boi ene: «De'gi ki rai kam in njekuləbər'gi læ Luwə ki nje kisi dɔ nya'gi'ti pæti. Rei ra iləi'se mbər row kaji.» ¹⁸ Dene ra nya kin be ndo'ne banyi banyi go'je'ti. Be ə, ta tɔlta'a'ti, wongi ra Pol dɔ'a'ti, adi təl ta'ne el ndil ki isi me dene'ti kakin ene: «Me tɔ Jeju Kirisiti'ti, m'un ndu'm kadi te kɔ me'ət'i.» Ningə tanan'ti non, ndil te kɔ me dene'ti.

¹⁹ Loki be'ə'gi oyi kadi nyakingə nya læ'de ki indæi me'de dɔ'ti, ka ginn'ə gangi ə, uwæi Pol ki Silasi awi se'de tambalo'ti, non nje konbe'gi'ti. ²⁰ Awi se'de non njegangi ta'gi'ti eli'de eyina: «De'gi ki oyi'de kam in Juwipi'gi, ə rei ki ndu ki majel me bebo'ti læ'je. ²¹ Rei ki nya jibəlbə'gi ki j'in de'gi ki Rəm'ti, sɔw dɔ'je el, kadi to ji taa, ji ra'n kulə.» ²² Bulə de'gi indæi, buki nan dɔ Pol'ti ki Silasi. Ningə, njegangi ta'gi, adi nginyæi ku rɔ'de'ti, tindæi'de ki gɔl. ²³ Loki indæi'de maji ə, awi buki'de dangay'ti, ningə adi ndu njengəm dangay'gi kadi ngəmi'de maji. ²⁴ Loki njengəm

dangay'gi ingə ndu kin be ə, aw se'de kəy dangay'ti ki duni nu, taa ulə kangila nja'de'ti.

²⁵ Kondo dann lo'ti, Pol ki Silasi elita ki Luwə, osi pa uləi toji do Luwə'ti, ə ndəgi dangay'gi oyi ndu'de. ²⁶ Ningə, ki kum ki kində jipi, dənangi yəki ki togi'ne ngayn. Yəki yəki ki ra adi ngirə kəy dangay kaa in baki baki. Ningə tanan'ti non, takəy'gi tei num, kulə gindi'gi ki doi dangay'gi pəti kaa tuti num to. ²⁷ Lo kin'ti non, njengəm dangay'gi ində do bi'ti. Loki ində taa do bi'ti ə oo takəy'gi rai tagira, oo ene dangay'gi anyinan wa, adi ɔr kiyəɔ lə'ne kadi to n'tol'n rə'ne kə. ²⁸ Ə Pol un ndu'ne ki taa ngayn el'ə ene: «Tuji rə'i el, nan j'isi ne pəti.» ²⁹ Lo kin'ti, njengəm dangay'gi dəji por, ə nagi rə'ne ur kəy, osi non Pol'ti ki Silasi ki rə dadi. ³⁰ Go'ti, adi'de tei taga, ningə dəji'de ene: «Be'm'gi, in ri ə kadi m'ra ə m'a m'ingə'n kaji wa?» ³¹ Ə eli'ə eyina: «Un me'i adi Burəbe Jeju, ə a ingə kaji in ki nje ki me kəy'ti lə'i.» ³² Lo kin'ti, iləi'ə mbər ta lə Burəbe, nan'ti ki nje ki me kəy'ti li'ə. ³³ Dann kondə'ti inbe kin non, njengəm dangay'gi aw ki Pol in ki Silasi, togi do'gi lə'de, ə kalangi ba go'ti, adi rai'ə batəm nan'ti ki de'gi ki me kəy'ti li'ə. ³⁴ Go'ti, təl aw se'de me kəy'ti lə'ne, adi'de nyakusə səi, rai rənel me kəy'ti tado kun ki uni me'de adi Luwə.

³⁵ Loki lo ti ningə, njegangi ta'gi uləi paja'gi lə'de ki rə njengəm dangay'gi'ti eyina: «Inyə de'gi kin adi awi.» ³⁶ Ə njengəm dangay'gi re el Pol ta kin ene: «Njegangi ta'gi eyina kadi m'inyə'se madi awi, ene tei awi lo lə'se ki lapiya.» ³⁷ Nan Pol el paja'gi ene: «J'in de'gi ki Rəm'ti to†, ə adi de'gi indəi'je takum bulə de'gi'ti, ki kanji gangi ta do'je'ti. Ə go'ti, buki'je dangay'ti be par to. Ningə ngə'sine, inyəi'je taa kidi kuwə be par wa? A in be el! Adi inbe'gi rei ki rə'de inyəi'je taa!» ³⁸ Ə paja'gi təli ki ta kin awi rə njegangita'gi'ti, adi bol ra njegangi ta'gi ngayn. Bol ra'de, loki oyi kadi Pol in de'gi ki Rəm'ti. ³⁹ Be ə, indəi, rei rə'de'ti, dəji'de mesəl, ə inyəi'de kadi awi, ə dəji'de kadi tei me bebo'ti kin kə nga. ⁴⁰ Loki Pol in ki Silasi tei dangay'ti ə, awi be lə Lidi. Awi oyi ngannkon'gi ki njekunme'gi, uləi dingəm me'de'ti ə awi.

17

Pol ki Silasi me be'ti ki Tesaloniki

¹ Pol in ki Silasi indəi Ampipolisi ki Apoloni gangi, ə awi tei Tesaloniki'ti. Ningə Tesaloniki'ti, Juwipi'gi awi ki lo kəykawnan lə'de non. ² Be ə, Pol awi'ti, toki isi ra'n ki lo'gi pəti. Asi ndə kərkon mutə go nan'ti, Pol manjinan ta ki

† 16:37 16.37 22.25-29, 23.27

Juwipi'gi dɔ ta'gi'ti ki me Makitu'ti læ Luwə. ³ Ɔr'de ginn ta'gi, tɔji'de adi gəri toki, makitu læ Luwə el kadi Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a oy, ə go'ti, a ində taa dann njekoy'gi'ti. Ningə, Pol el'de toki in darɔ Jeju inbe ki n'isi n'el'de mbər ta li'ə kin ə in Kirisiti. ⁴ Juwipi'gi ki nan'gi, ta kin ra kulə rɔ'de'ti, adi indəi rɔ'de nan'ti ki Pol ki Silasi. Bulə Gireki'gi ki nje kosikurə Luwə ki dene'gi ngayn ki in dene ki nje tɔbar'gi kaa indəi rɔ'de nan'ti se'de tɔ. ⁵ Ə lo kin'ti, jangi ra Juwipi'gi, adi kawi de'gi ki ra uləi lo ki gorow kare, adi ɔsi dɔ de'gi nan'ti, rai ndu ki me be. Awi tei me kəy'ti læ Jason, sangi Pol ki Silasi kadi n'uwəi'de, n'awi se'de taga, non bulə de'gi'ti. ⁶ Nan loki ingəi'de el, uwəi Jason ki ngannkon'gi ki madi'gi, awi se'de non njegangi ta'gi'ti. Ningə elita ki ndu'de ki boi eyina: «De'gi ki tuji dɔnangi ki ta'a ba kaa, rei tei ne. ⁷ Rei ə, Jason uwə'de rɔ'ne'ti be læ'ne. De'gi kin pəti, nya ra'de in nyara ki ɔsi ta ndukun'gi læ Nje konbe ki bo Sejar. In eli toki ngar madi ki rangi in non tɔ'a nan Jeju.» ⁸ Ta kin adi wongi bulə de'gi ki njegangi ta'gi, ⁹ adi uwəi Jason ki ndəgi njekunme'gi adi ugəi nar bay taa inyəi'de taa.

Pol ki Silasi me be'ti ki Bere

¹⁰ Loki lo ene n'gonyi par ə, ngannkon'gi adi Pol ki Silasi awi Bere'ti. Lo ki rei tei Bere'ti ə, awi kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. ¹¹ Juwipi'gi ki Bere'ti, awi ki mərta ki maji ngayn utə nje ki Tesaloniki'ti. Taai ta læ Luwə ki ndigi ra ki maji ngayn. Ndəri ginn ta læ Luwə ki ndo'gi pəti, kadi n'oyi ke ta'gi ki Pol eli'de kin in ta ki rɔta'ti inbe. ¹² Be ə, ngayn'gi dann'de'ti uni me'de, taa dann Gireki'gi'ti, dene'gi ki nje tɔbar, ki dingəm'gi ngayn uni me'de tɔ.

¹³ Nan loki Juwipi'gi ki Tesaloniki'ti, oyi kadi Pol isi iləmbər ta læ Luwə Bere'ti non ningə, təli awi go'de'ti bay, awi suləi bulə de'gi adi rai ndu. ¹⁴ Lo kin'ti ngannkon'gi, sangi row kalangi ba adi Pol aw ki kadi babo'ti. Nga ningə, Silasi ki Timote ə nanyinan Bere'ti. ¹⁵ Nje ki dani Pol, dani'ə biti, awi tei si'ə Atenn'ti. Nga a, loki isi təli, Pol adi'de ndu'ne kadi Silasi ki Timote rei kalangi ingəi'ne.

Pol me be'ti ki Atenn

¹⁶ Loki Pol isi nginə Silasi ki Timote, Atenn'ti hangal'a tuji tado yo'gi ki de'gi isi rai'de, rosi me bebo kin. ¹⁷ Pol manjinan ta'ti ki Juwipi'gi, ki de'gi ki nje kosikurə Luwə, me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, taa ki ndo'gi pəti, tambalo'ti, ki de'gi ki ingə'de. ¹⁸ Nje nyagər'gi ki bari'de Epikir'gi ki Sətoyisi'gi kaa manjinan ta'ti se'de tɔ. Ə nje ki madi'gi eli eyina: «Nje ta'gi kam ta ri ə ra eli indəi ndu be wa?» Ningə nje ki nungi eli eyina: «To to nya ki in nje kelta ki

də luwə'gi'ti ki mbah ə am.» Eli be tado oyi kadi Pol isi iləmbər Poyta ki maji læ Jeju num, isi iləmbər kində taa lo koy'ti num. ¹⁹ Be ə, uwəi Pol, awi si'ə rə njeGangi ta'gi'ti, ə eli'ə eyina: «To kadi el'je ta də nyando'ti ki sigi ki isi ndo kin adi ji gər wa? ²⁰ Tado in isi el'je ta'gi ki mbi'je oo nja kare el, ə kadi ɔr ginn'ə maji adi j'oo.» ²¹ Ningə nya kare ki maji kadi in gər, de'gi ki Atenn'ti pəti, ki mbah'gi ki sii dann'de'ti, dəkagilo lə'de ki ngayn in tado k'el'n ta'gi ki sigi ə k'oo'n ta'gi ki mbah.

²² Lo kin'ti, Pol ində ra taa, dann njeGangi ta'gi'ti, ə un ta el ene: «In de'gi ki Atenn'ti, m'oo kadi in de'gi ki, bar yo lə'se əti bol ki dum. Bari yo me nya'gi'ti pəti. ²³ Tado, loki m'njiyə me be'ti, m'oo nya'gi ki isi ɔsi məkəsi'se nanga non'de'ti. M'oo lo bar yo madi inbe bay ki indəi nya dɔ'ti eyina in lo lə "luwə ki in gəri'ə el," ningə in ki isi ɔsi məkəsi'se nanga non'a'ti ki kanji gər'ə kakin ə m'nji m'ilə'se mbər ta li'ə. ²⁴ In Luwə ki njera dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti, in ki in Be nje dɔran ki dɔnangi. In nje kisi me kəy'ti ki de ra ki ji'ne el. ²⁵ Taa aw ki ndoo kadi de ra kulə madi ad'a el tɔ, tado in ə in nje kadi de isi kumngayira num, nje kadi de kon ki nya'gi pəti num tɔ*.
²⁶ Ki de ki kareba be ə ində'n de'gi pəti adi taai dɔnangi. Ində dəkagilo adi'de num, ində gangi lo kisi'de num tɔ.
²⁷ Luwə ində nya'gi kin be kadi de'gi sangi'ə'n'ə. Də maji ə a ingəi'ə me mam lo'ti lə'de. Ki rɔta'ti, Luwə in sanyi el ki de ki ra dann'je'ti. ²⁸ Tado kisikidɔtaa lə'je in me ji'ə'ti. In ə in nje kadi j'ɔdi rə'je, ki nje kadi ji isi kumngayira. In tado kin ə njeGosita'gi lə'se ki madi'gi eli eyina: "J'in kaa j'in ngann'a'gi tɔ." ²⁹ Ə re j'in ngann'gi læ Luwə ə, maji kadi j'oo Luwə kadi in de ki to to yo ɔr'gi, ki yo nar'gi ki de'gi lenyi'de, eke yo mbal'gi ki de'gi tɔli'de ki gosi ki dɔ'de'ti kin be el. ³⁰ Luwə inyə go nya ki de'gi rai kete ki go lo gər'ə'ti el, dəkagilo'ti ki gəri el bay kin kɔ, nan ki ngosine kin, Luwə iləmbər kadi de'gi pəti, ki lo'gi pəti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kɔ. ³¹ Tado ɔr ndo kare ində non kadi to a gangi'n ta də de'gi ki dɔnangi'ti ne pəti ki row ki dana. A gangi ta kin ki row læ de kare ki mbət'ə tado kulə kin, in toj'ɔ ki taga adi de'gi pəti gəri'ə ki row kində taa dann njeKoy'gi'ti.»

³² Loki Pol elta kində taa lo koy'ti, ə ɔsi mbi'de'ti ningə, nje ki madi'gi uwəi'ə kogi, ə nje ki nungi eli eyina: «J'a j'oo ta lə'i kin ndo ki rangi'ti.» ³³ In be ə, Pol te'n dann'de'ti, aw. ³⁴ Nan be kaa, ki madi'gi dann'de'ti nanyinan go Pol'ti, uni me'de adi Jeju Kirisiti. Dann'de'ti kin, Denisi ki in ki kare

* 17:25 17.25 24-25, 7.48; 1Ngar'gi 8.27; Ejay 42.5

dann njegangita'gi'ti in se'de non, taa dene ki bari'ə nan Damarisi ki ndəgi de'gi ki rangi kaa in se'de non to.

18

Pol me be'ti ki Korenti

¹ Loki Pol in Atenn'ti ningə, aw Korenti'ti. ² Lo kin'ti non, ingə Juwipi kare ki to'a nan Akilasi, ki ginn'ə in Pon'ti, in Itali'ti ki ne'ne Pirisil rei ngosine bay. Rei tado nje konbe kibo ki Rəm'ti ki to'a nan Kilodi un ndu'ne kadi Juwipi'gi pəti tei Rəm'ti ko. Pol aw ingə Akilasi'gi non, ³ ningə toki kulə ki kadi rai ingəi nya in kulə ki kareba, adi in kulə koji ku ra kəy, Pol isi se'de, adi rai kulə kin nan'ti. ⁴ Ndo kərkon'gi pəti, Pol un ta, el me kəykawnan'ti læ Juwipi'gi. El ki kujə ki sangi kadi Juwipi'gi ki Gireki taai to ta ki rəta'ti.

⁵ Nan loki Silasi ki Timote in Maseduwann'ti rei ingəi'ə*, Pol un dəkagilo lə'ne pəti tado k'elta læ Luwə. Toji Juwipi'gi kadi gəri toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə. ⁶ Nan Juwipi'gi tanyi'ə rə, taji'ə, adi Pol jəngi bu ku lə'ne ta de'ti, ə el'de ene: «Ta mosi'se in do'se'ti! M'ar njay. Ningə ki ngosine kin, de'gi ki in Juwipi'gi el ə m'a m'aw ki rə'de'ti nga.» ⁷ Be ə, Pol in non, aw be læ Titusi Jusitusi, ki in de kare ki nje kosikurə Luwə, ki kəy li'ə ndunə nan ki kəykawnan læ Juwipi'gi. ⁸ Kirisipusi, ki in njekundo kəykawnan læ Juwipi'gi in ki de'gi ki me kəy'ti lə'ne ba pəti, uni me'de adi Burəbe. Taa de'gi ki Korenti ngayn, ki oyi ta læ Pol kaa uni me'de to, adi rai'de batəm.

⁹ Ndo kare kondə, Burəbe el Pol ta me nii'ti ene: «Bol el, elta ki nonyi'ti, um uti ta'i el. ¹⁰ Tado m'in sə'i nan'ti, de madi kare ki a ulə ji'ne kadi ɔdi toki majel goto. De'gi ki in de'gi lə'm in ngayn me bebo'ti kin ne.» ¹¹ Be ə Pol isi'n Korenti'ti bal kare ki nanyi mehen, ndo'n de'gi ta læ Luwə.

Pol ra non Galiyon'ti

¹² Dəkagilo'ti ki Galiyon in'n nje konbe ki Akay'ti, Juwipi'gi do'i ta nan'ti do Pol'ti, adi awi si'ə non njegangi ta'gi'ti, ¹³ eyina: «De kam isi aw ki de'gi kadi ɔsi do'de nanga non Luwə'ti, kigo ndukun'ti el.» ¹⁴ Pol ra kadi to n'el ta ningə, Galiyon un ta ta'ne'ti kete el Juwipi'gi ene: «Kin ə re in ta læ nya təl, eke ta læ majel madi ki ngan ngayn ə to be ə, re m'a m'oo ta lə'se, in Juwipi'gi. ¹⁵ Nan toki in ta ki manjinan'ti ki ɔjido ta'gi, ki togi ki ndukun'gi lə'se ki sow do'se kin ə, rai dann'se'ti non. M'in m'a m'gangi ta ki be kin el.» ¹⁶ Ningə tuwə'de lo gangi ta'ti ko. ¹⁷ Ə low'ə'ti non, de'gi pəti uwəi Sositenn ki in njekundo kəykawnan læ

* 18:5 18.5 17.15

Juwipi'gi, tindəi'ə lo gangi ta'ti non, nan usi Galiyon nya kare dɔ'de'ti el.

Pol təl aw Antiyosi'ti

¹⁸ Pol təl isi Korenti'ti non dɔkagilo asi ta'ti bay. Ningə go'ti, inyə ngannkon'gi, ə un tokibo kaw ki Siri'ti, nan'ti ki Pirisil ki Akilasi. Pol adi ngisəi dɔ'a Sankire'ti, tado un mindi'ne adi Luwə†. ¹⁹ Awi tei Epeji, Pol inyə Pirisil ki Akilasi ə aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, manjinan ta'ti se'de. ²⁰ Juwipi'gi kin dəji Pol kadi isi se'de ndo'gi nden bay, nan Pol ndigi el. ²¹ Ningə loki ɔti isi aw el'de ene: «Ndo ki rangi, ə Luwə ndigi ə, m'a m'təl to m're rɔ'se'ti bay,» ningə inyə'de Epeji'ti ə in me tokibo'ti ə aw. ²² Ningə un to Epeji'ti, aw Sejare'ti. Lo ki te Sejare'ti, aw uwə ji Njekawnan'gi, ə un row aw Antiyosi'ti. ²³ Pol ra ndo'gi non nden, ə təl ilə dɔ'ne gogi. Aw te Galasi'ti ki Piriji'ti, adi tɔgi njendo'gi pəti.

Apolosi me be'ti ki Epeji ki me be'ti ki Korenti

²⁴ Juwipi kare ki tɔ'a nan Apolosi, ki in de ki ginn'ə in Alegijandiri'ti re Epeji'ti. In de ki bal ta to ta'a'ti, taa gər ta læ Luwə maji tɔ. ²⁵ Ndoi'ə row ta læ Burəbe, adi iləmbər ta læ Jeju ki ronel ki ngayn, ndo de'gi nya ki dɔ Jeju'ti ki gorow'ə'ti. Nan k'in ə, gər batəm læ Jan par. ²⁶ İlə rɔ'ne, elta læ Luwə kəykawnan'ti læ Juwipi'gi ki me ki tinyi kati. Nan loki Pirisil ki Akilasi oyi'ə lo kelta'ti, bari'ə rɔ'de'ti, ɔji'ə gorow læ Luwə ar njay, adi'ə gər. ²⁷ Go'ti, ndigi kaw Akay'ti, ə ngannkon'je'gi ndigi dɔ'ti si'ə, adi rai makitu adi njendo'gi ki Akay'ti kadi uwəi'ə rɔ'de maji. Loki aw te Akay'ti, kigo memaji'ti læ Luwə, ra ki nje ki uni me'de adi Luwə ngayn. ²⁸ Tado dum dɔ Juwipi'gi ki tɔgi ta lə'ne, taga wangi takum de'gi'ti. Tɔji, ki ta læ Luwə ji'ne'ti, toki Jeju in Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə.

19

Pol in me be'ti ki Epeji

¹ Dɔkagilo'ti ki Apolosi in'n Korenti'ti, Pol ində dɔnangi ki mbal'gi in'ti ki dɔnangi Aji'ti gangi, ə re te Epeji'ti. Ingə njendo'gi læ Jeju ki nan'gi'ti non. Adi dəji'de ene: ² «Loki uni me'se adi Jeju kin, ingəi Ndil Luwə wa?» Ə təli iləi'ə'ti eyina: «Jagi, k'oo ka j'oo kete kadi Ndil Luwə in non el.» ³ Pol təl dəji'de bay ene: «Batəm ki bann ə ingəi wa?» Eli eyina: «J'ingə batəm læ Jan Batisi.» ⁴ Be ə, Pol el'de ene: «Oyo, Jan ra batəm Isirayel'gi kadi tɔri ndu'de dɔ majel'gi'ti lə'de. Ə təl el'de bay kadi to uni me'de adi de ki a re go'ne'ti

† 18:18 18.18 Kɔr Isirayel'gi 6.5-18

non, adi de'ə kin in Jeju*.»⁵ Loki oyi ta'gi kin ningə, adi rai'de batəm me tō Burəbe Jeju'ti. ⁶ Be ə, Pol ində ji'ne dō'de'ti, ə Ndil Luwə risi dō'de'ti. Ningə tunginn kadi elita ki ndonnta'gi ki dangi dangi num, ta elita ki ta Luwə'ti num tō. ⁷ Dingəm'gi pəti ki rai lo nya'gi'ti kin asi dōgi gidə in joo. ⁸ Go'ti, asi nanyi mutə go nan'ti, Pol te ə aw kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, el'de ta ki me ki tinyi kati kibo. Iləmbər konbe læ Luwə, sangi uwə'de ki ta, kadi oyi to ta ki rōta'ti kadi tai ta kin tō. ⁹ Nan Juwipi'gi ki nan'gi dann'de'ti me'de ngan, adi mbeti kadi uni me'de. Elita kidi nyando læ Pol ki oji gorow ta læ Burəbe kin takum bulə de'gi'ti. Be ə, Pol inyə'de ə ətə aw ki njendo'gi me kəy ndo nya'ti læ de ki tō'a nan Tiranusi. Ningə ki ndōgi kare kare pəti, ndo'de nya. ¹⁰ Nyando kin, Pol ra kul'ə asi bal joo. Be ə, ra adi Juwipi ki de'gi ki in Juwipi'gi el ki isi dōnangi Aji'ti, oyi ta læ Burəbe. ¹¹ Luwə ra nyakōji'gi ki ətə bol ki takul Pol. ¹² Adi, de'gi oyi ta ku'gi ki kare ki ta ku ki ji'ə ɔdi, awi ɔdi njemonyi'gi adi ingəi lapiya num, ndil'gi ki majel kaa anyinan kō num tō.

¹³ Juwipi'gi ki nan'gi ki nje njiyə kigo be'gi, kadi n'tuwəi ndil'gi ki majel, ingi kaa gei kadi n'bari tō Burəbe Jeju dō de'gi'ti ki in ginn tōgi'ti læ ndil'gi ki majel tō. Adi eli eyina: «Me tō Jeju'ti ki Pol isi iləmbər ta li'ə, m'dəji'se kadi tei kō.» ¹⁴ De'gi ki njera nya be kakin, in siri. In ngann'gi læ Juwipi kare ki tō'a nan Seba ki in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi. ¹⁵ Ndil ki majel təl ilə'de'ti ene: «M'gər Jeju, taa m'gər de ki in Pol tō, nan ingi, in nan'gi wa?» ¹⁶ Lo kin'ti, de ki ndil ki majel sii me'ə'ti kakin ində ur dō'de'ti uwə'de tōsōsō. Ningə ində'de kində ki de oo go madi'ne el, adi tei me kəy'ti ki kanyi ki rō'de kare, ki ku ki gangi rō'de'ti bati bati ki mosi. ¹⁷ De'gi pəti ki bebo Epeji'ti, ki Juwipi'gi nan'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el, gəri go nya ki ra nya kin maji. Ingi pəti bol ra'de, adi ɔsikurə Burəbe Jeju. ¹⁸ De'gi ngayn ki in njekunme'gi rei tōrindu'de, ə eli kulə ra'de'gi ki majel ki taga non de'gi'ti. ¹⁹ Nje ki nan'gi ngayn dann njera mboli'gi'ti, rei ki makitu ra mboli'gi lə'de, kawi ki dōnan'ti ə uləi por takum de'gi'ti. Ndogi se'de makitu'gi lə'de kin asi silə dər dō mi†. ²⁰ In be ə, ki takul tōgi læ Burəbe, ta læ Luwə sanan ki lo'gi'ti ki kete kete ki tōgi'ne tō. ²¹ Go nya'gi'ti kin, Ndil Luwə ɔsi Pol adi un ndu'ne kadi n'aw bebo Jerujalem'ti. Dō row kaw'a'ti, ində dōnangi Maseduwann ki Akay gangi. Ningə Pol el ene: «Re m'aw m'te bebo Jerujalem'ti ə, maji kadi m'aw m'oo dōnangi Rōm tō.» ²² Pol ulə ki njera si'ə kulə'gi joo, Timote ingi ki Erasi

* 19:4 19.4 Mat 3.11; Mrk 1.4,7-8 † 19:19 19.19 Mrk 6.37

adi'de awi dɔnangi Maseduwann'ti. Ningə inbe, isi dɔnangi Aji'ti ba njaba bay.

Nya ki ra nya Epeji'ti

²³ Dɔkagilo'ə'ti kin, ta kasi nan el kibo ngayn in dɔ row ta'ti læ Burəbe me be'ti ki Epeji. ²⁴ De kare ki tɔ'a nan Demetriyusi, in kɔdi ki njera ningə kasi'gi. In njera ngann kəy yo ki dene ki a bari'ə nan Artemisi. Kulə kin ra adi in soti ki njekulə'gi li'ə ngayn. ²⁵ Be ə, Demetriyusi kaw kɔdi'gi ki de'gi pəti ki isi ki dɔ'de taa ki takul kulə kin nan'ti, ə el'de ene: «Madi'm'gi, in gəri kadi in ki takul kulə kin ə, j'isi j'ingəi nya maji. ²⁶ Ingi oyi ki kum'se taa ki mbi'se tɔ, kadi in Epeji'ti ne par el, nan dɔnangi Aji'ti ba pəti, ə dingəm ki tɔ'a nan Pol kam təl dɔ bulə de'gi basi. In el'de ene: “Kagi yo'gi ki de'gi rai ki ji'de in Luwə el.” ²⁷ In kulə'gi ki j'isi rai kin par ə de'gi a oyi to nya ki kare el, nan kəy læ luwə ki dene kibo ki in Artemisi kin kaa, de'gi a oyi'ə nya madi'ti el tɔ. Lo kadi de'gi a eli eyina: “Artemisi in yo ki dene ki bo,” goto. Artemisi ki de'gi ki dɔnangi Aji'ti ki ndəgi dɔnangi ba pəti ɔsikurə kin.» ²⁸ Loki kɔdi'gi oyi ta'gi kin ningə, wongɪ ra'de ngayn, adi tumginn kadi elita ki ndu'de ki boi eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.» ²⁹ Kalangi ba go'ti ningə, lo singə səkitə ki ta tat'a ba me bebo'ti. De'gi ndɔri Gayusi in ki Arisitarki, de'gi ki Maseduwann'ti, ki in madi mbah læ Pol kum'de'ti, ə ngodi tɔl'de ki tambalo'ti. ³⁰ Pol ndigi kadi n'tɔji rɔ'ne bulə de'gi, nan njendo'gi ɔgi'ə. ³¹ Ningə basa madi Pol madi ki in de kibo ki dɔnangi Aji'ti, uləi kulə rɔ'a'ti, eli'ə kadi aw tambalo'ti el. ³² Tambalo'ti, nya ki to ar njay dɔ de'gi'ti goto: Ta'gi ki isi te ta de'gi'ti in ta'gi ki dangɪ dangɪ. Ningə de'gi ngayn dann madi'de'gi'ti gəri ginn nya ki kawinan el. ³³ De'gi ki nan'gi dann bulə de'gi'ti ɔri ginn nya ki ra nya kin adi Alegijandir ki Juwipi'gi indəi'ə to njekundɔ'de kin ad'a oo. Alegijandir ulə ji'ne taa, dəji'n de'gi kadi rai keke, tado ge k'elta, ɔrta dɔ'de'ti. ³⁴ Loki gəri'ə kadi in Juwipi ningə, ingi pəti uləi bilə ki ndu'de kibo asi ngirə kadi joo ge be eyina: «Artemisi læ Epeji'ti, in kibo.» ³⁵ Ta tɔlta'a'ti ningə, njendo ndukun ki me bebo'ti, re ra adi lo to jijji, bay taa el'de ene: «In de'gi ki Epeji'ti, nan ə gər kadi be ki Epeji'ti, in njengəm kəy læ Artemisi ki in yo ki dene ki in kibo kin el ə, eke nan ə gər kadi in nje ngəm mbal ki in banakum'ə ki in dɔran'ti osi el wa?» ³⁶ In kin in nya ki dum manji. Maji kadi uwəi hangal'se indəi nanga, ə in mərta ta rai nya. ³⁷ Ingi ə ɔri de'gi kam rei se'de ne, nga, nya madi ki majel ki rai ɔsi takəy kin goto, taa elita ki mal dɔ luwə'ti læ'je ki dene Artemisi el tɔ. ³⁸ Re Demetriyusi in ki de'gi ki nje ra kulə'gi læ'ne, rai ta ki de madi ningə, ndɔ

gangi ta'gi to'i non, ə maji kadi awi oyi njegangi ta'gi. ³⁹ Re nya madi ki rangi to non kadi dəji ə, ndo ki kadi nje kində manji ta'gi kin ki gorow'ə'ti to non. ⁴⁰ Nya'gi ki rai nya bone kin, asi kadi de'gi iləi ta do'je'ti to nje k'aldə ndu'gi, tado ta madi ki j'a j'eli ə j'a j'ori ta do'je'ti, ki oji go kawnan læ de'gi ki bone kin goto. Be ə, go ta'gi'ti ki njendo ndukun el, tuwə de'gi adi sananyinan.

20

Pol aw dɔnangi Maseduwann'ti

¹ Loki wongi læ de'gi yokiro ningə, Pol ulə bar njendo'gi, ulə dingəm me'de'ti bay ta ra'de lapiya ə ɔti aw Maseduwann'ti. ² Pol ingə dɔkagilo'gi ngayn ulə'n dingəm me njekunme'gi'ti loki isi ində dɔnangi kakin gangi. Ningə gangi ki kete non aw Giresi'ti. ³ Pol isi'ti non nanyi mutə. Dɔkagilo'ti ki kadi un tokibo kaw ki dɔnangi Siri'ti ningə, gər kadi Juwipi'gi uləi ta'de nanga kadi n'rai si'ə nya ki majel. Be ə, təl un row ki Maseduwann'ti. ⁴ Mbunə de'gi'ti ki dani'ə a ingə Sopater ki ngonn læ Pirusi ki Bere'ti num, Arisitarki in ki Segondusi ki in de'gi ki Tesaloniki'ti num, Gayusi ki Dərbi'ti num, Timote num, taa Tisiki num in ki Tiropim ki in de'gi ki dɔnangi Aji'ti num tɔ. ⁵ De'gi kin ɔti kete non'je'ti, awi nginəi'je Tirowasi'ti. ⁶ J'in ə, go ndo'gi'ti læ mapa ki ra ki hum ɔd'ɔ el, ə j'al me to'ti me be'ti ki Pilipi j'isi j'aw. J'aw, ji ra ndo mi row'ə, ə j'aw j'ingə madi'je'gi Tirowasi'ti, ji ra ndo siri.

Pol me be'ti ki Tirowasi

⁷ Ndo Dɔmasi, ji kawnan tado kuso mapa, Pol a aw lo ti'ti, adi elta ki njendo'gi. Be ə, elta ratata dann lo do'a'ti. ⁸ Ji kawnan me kəy'ti ki in do mad'a'ti taa. Ningə me kəy'ti kakin, lambi'gi ngayn in səm'ti non. ⁹ Loki Pol isi elta adi ngal, Basa kare ki tɔ'a nan Etikusi isi penetir'ti, to bi kanum, adi bi un'ə, in kəy'ti ki nja mutə do mad'a'ti, te osi. Loki de'gi eyina n'uni'ə ə, basa oy. ¹⁰ Pol ur nanga, dow rɔ'ne do'a'ti ə un'ə ji'ne'ti ə el'de ene: «Adi me'se gangi mann el nan to kum bay!» ¹¹ Go'ti, Pol təl ala taa gogi, gangi mapa sɔ. Un ta ki ta'ne'ti gogi biti taginnlo'ti, ə ɔti aw. ¹² Nga ningə, de'gi ɔri basa awi si'ə be kumngayira, adi de'gi pəti me'de osi nanga.

Pol in Tirowasi'ti aw Mile

¹³ J'in j'aw kete ki to me be'ti ki Asosi. Me be'ti kin ə, j'a j'uni Pol nan'ti se'je. Tado kigo kɔjitarat'li'ə, ge kadi n'un row ki nja'ne. ¹⁴ Loki re ingə'je Asosi'ti, j'uni'ə me tokibo'ti nan'ti se'je ə j'awi Mitilene'ti. ¹⁵ Lo ti go'ti ningə, j'ɔti non

me tokibo'ti ka bay, ji re ji te ta lo'ti ki Kiyō. Ndo ki go'ti ningə, ji te Samosi. Ndo ki nja so bay ta ji te Mile'ti. ¹⁶ Pol ndigi kadi n'ra lo kati Epeji'ti el nan pa nya ta dokagilo dər do'ne'ti donangi Aji'ti. Ge kadi n'aw kalangi kadi re to'n bann inbe kaa, ndo Pantəkoti osi do'ne'ti Jerujalem.

Pol elta ngatəgi'gi me be'ti ki Mile

¹⁷ Loki Pol in me be'ti ki Mile ə, ulə bar ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti. ¹⁸ Loki rei tei ro'a'ti ningə, el'de ene: «In gəri row panjiyə'm dokagilo'gi pəti ki m'in'n sese nan'ti, tunginn'ə do ndo ki dokete'ti ki m're'n donangi Aji'ti. ¹⁹ M'ra kuləbər læ Burəbe ki do ki sol lom lom, me mann non'ti ki me nya nan'gi'ti ki m'ingə ki row'gi ki dangi dangi ki gorow kulə ta nanga ki in ro Juwipi'gi'ti ki madi. ²⁰ Gəri bəti, m'iyə'se do nya madi kare el. M'ilə'se mbər Poyta ki maji ta m'ndo'se nya'gi pəti ki a ra sese maji to, taga dann bulə de'gi'ti num, me kəy'gi'ti num to. ²¹ M'iləmbər m'bar'n Juwipi'gi num, Gireki'gi num kadi təli ro'de go Luwə'ti ə inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kin ko, taa kadi uni me'de adi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti to. ²² Ki ngə'sine kin, Ndil Luwə ində do'm'ti, adi m'nji m'aw Jerujalem'ti ki kanji kadi m'gər nya ki a ra'm nu. ²³ Nya ki m'gər, me bebo'gi'ti kare kare ki m'te'ti Ndil Luwə el'm ta adi m'gər toki dangay'gi ki kon'gi isi nginəi m'in non. ²⁴ Ki ojidə'm, kisikidə'taa lə'm in nya madi takum'ti el. Nya ge lə'm in kadi m'aw ratata m'tolta ngodi lə'm, ə kadi m'ra kuləbər ki m'ingə ji Burəbe Jeju'ti kin maji. Adi in kulə kiləmbər Poyta ki maji ki ojidə memaji læ Luwə. ²⁵ Ningə ngə'sine, m'gər kadi ingi pəti ki m'njiyə dann'se'ti ə m'ilə'se mbər Poyta ki maji ki ojidə konbe læ Luwə kin, de kare kaa a oo'm el ratata nga. ²⁶ In be ə, m'el'ta lə'm taga ar njay bone, ta mosi'se pəti goto do'm'ti. ²⁷ Tado kojitara'gi læ Luwə pəti, m'iləmbər do'ti madi oyi. Nya ki m'iyə do'a ro'se'ti goto. ²⁸ Indəi kumkədi do ro'se'ti inbe'gi, taa do nyakul'gi'ti ki in Njekawnan ki Ndil Luwə adi'se kadi ngəmi'de kin to. Maji kadi indəi kum'se go Njekawnan'gi'ti læ Luwə ki ndogi'de ki mosi'ne, to njekul nyakul'gi ki maji. ²⁹ M'gər kadi loki m'a m'goto dann'se'ti, de'gi madi ki a toi to jagum'gi ki nje mendul, a rei uri dann'se'ti ə a rai Njekawnan'gi majel. ³⁰ Ningə mbunə'se'ti inbe'gi kaa, de'gi madi a təli nje rugi ta ki ro'ta'ti kadi təli nje kawnan madi'gi njendo'gi'ti lə'de. ³¹ Maji kadi sii do nja'se'ti, adi me'se olo do'ti, toki me bal'ti ki mutə ki m'ra dann'se'ti, kondə'ti ki kada, kare kare pəti, m'inyə ta kulə dingəm me'se'ti el, ki mann non ki kum'ti. ³² Ningə ngə'sine, m'ulə'se ji Luwə'ti, taa m'ndəji'se ki ta li'ə kigo memaji'ti li'ə to. Ta kin aw ki təgi kadi adi təgi me

kunme'ti, taa Luwə a adi'se nya maji'gi pəti ki isi ngəm tado læ de'gi pəti ki ində'de ta dangi. ³³ Lo ki m'in dann'se'ti, m'ra kumnda nar, eke or eke ku læ de madi dann'se'ti el. ³⁴ Inbe'gi gəri bəti, kadi ki ojido kisikidətaa læ'm, eke yan madikulə'm'gi, m'ra kulə ki ji'm m'inbe. ³⁵ M'oji'se ki lo'gi pəti, eke ki dəkagilo'gi pəti kadi rai kulə be kadi indəi kum'se go nje yai'gi'ti. Ningə maji kadi me'se olo də ta'ti ki Burəbe Jēju inbe el ki ta'ne ene: «Majikur in ngayn də de'ti ki adi utə de ki isi taa.» ³⁶ Go ta'gi'ti ki Pol el kin ningə, əsi məkəsi'ne nanga, ə elta ki Luwə nan'ti se'de pəti. ³⁷ Ningə go'ti, ingi pəti, buki nan ki non'ti, ə osi mindi Pol'ti uwəi'ə, ə orei'ə ki rə'de'ti. ³⁸ Ta li'ə ki el'de ene: «A oyi kum gogi el,» kin or təgi'de ngayn. Ningə dani'ə biti awi si'ə ta to'ti.

21

Kaw Pol ki Jerujalem'ti

¹ Go k'inyə nan'ti ki ngatəgi'gi læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, j'al me to'ti, ə j'aw njururu də dor'ti ki tə'a nan Bulə de'gi. Lo ti go'ti ningə, ji te me bebo'ti ki Rodi. J'əti Rodi'ti ə j'aw bebo'ti ki Patara. ² J'ingə tokibo isi aw Penesi'ti adi j'al me'ti j'aw si'ə. ³ Loki j'oo də dor Sipir ki kum'je be ningə, j'inyə ki holo be ə j'or taa ki dənangə Siri'ti. J'awi j'ur nanga Tir. Lo kin'ti non ki a əri nya'gi ki me to'ti nanga. ⁴ J'ingə njendo'gi me be'ti kakin non, adi j'isi se'de əsi ndə siri. Njendo'gi kakin, Ndil Luwə əsi'de adi eli Pol kadi aw Jerujalem'ti el. ⁵ Nan loki dəkagilo læ'je əsi ningə, j'ində taa, j'un tarow læ'je. Njendo'gi pəti, ki ne'de'gi ki ngann'de'gi dani'je biti tei se'je gidi bebo'ti. Low'ə'ti non, j'əsi məkəsi'je nanga ta ba'ti, j'elta ki Luwə. ⁶ Go'ti, loki j'el nan ta'gi ki dəboy'ti ki kadi j'inyə'n nan, ə j'ala me to'ti ə ingi təli ki be'gi læ'de tə. ⁷ J'ində ngangə kaw mbah læ'je ki tokibo, loki j'in Tir'ti ji re ji te Tolemaysi'ti. Me bebo'ti kin non, j'uwə ji ngannkon'je'gi, ə j'isi se'de ndə kare. ⁸ Lo ti də'ti ningə, ji re ji te Sejare'ti. J'aw me kəy'ti læ Pilipi ki in nje kiləmbər Poyta ki maji, ki in mbunə de'gi'ti ki siri ki nje kində kum'de go nya maji'gi'ti læ Njekawnan'gi ki Jerujalem'ti*. J'isi rə'a'ti non. ⁹ Me kəy'ti li'ə, ngann dene'gi sə ki gəri dingəm el bay, ki in njekelta ki ta Luwə'ti sii səm'ti non. ¹⁰ J'isi me kəy'ti læ Pilipi kakin ji ra ndə ngayn nga a kadi njekeltakita Luwə'ti ki tə'a nan Agabusi in Jude'ti re ingə'je non†. ¹¹ Njekeltakita Luwə'ti kakin un ndar də bədi læ Pol də'n ji'ne'gi ki nja'ne'gi, ningə el ene: «Ndil Luwə ene, me bebo'ti ki Jerujalem, Juwipi'gi a dəi'ə to ndar də

* 21:8 21.8 6.5, 8.5 † 21:10 21.10 11.28

bədi kin be. Ningə a iləi'ə ji de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»
¹² Loki j'oo ta kin ningə j'in ki ngannkon'je'gi ki Sejure'ti j'uwə nja Pol, ji dəj'ə kadi aw Jerujalem'ti el. ¹³ Nan Pol iləje'ti ene: «Ononyi'se kadi nonyi adi me'm gangi mann. M'in Pol m'in ndəkba kadi de'gi dōi m'in par el, nan re ojidō koy kaa, m'in ndəkba kadi m'oy tado tō Burəbe Jeju Jerujalem'ti.» ¹⁴ Loki j'oo kadi Pol təl rō'ne go ta'gi'ti ki j'el'ə el, j'in kaa ji təl ji ta kon tō, ə ji təl ji dəji kadi Luwə ra ndigi lə'ne par. ¹⁵ Go ndo'gi'ti ki ji ra donangi Sejure'ti, ji ra go rō'je ə j'oti j'aw Jerujalem'ti. ¹⁶ Njendo'gi ki madi ki Sejure'ti awi se'je nan'ti Jerujalem'ti. Loki ji te Jerujalem'ti ningə dani'je me kəy'ti ki de madi ki tō'a nan Minason, adi j'isi'ti. In de ki Sipir'ti. In ki kare mbunə njendo'gi'ti ki dōkete. ¹⁷ Loki ji re ji te Jerujalem'ti, ngannkon'gi uwəi'je rō'de'ti ki rōnel ki əti bōl. ¹⁸ Lo ti dō'ti, Pol aw se'je me kəy'ti lə Jaki. Lo kin'ti ə, j'ingə ngatōgi'gi læ njekawnan'gi pəti, səm'ti non. ¹⁹ Go kuwə ji'ti ki Pol uwə ji'de ningə, or'de poy nya'gi ki Luwə ra tado ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, ki takul kulə li'ə kin, bere bere adi'de oyi. ²⁰ Go nya'gi'ti ki Pol or'de poy'o kin ningə, uləi tōji dō Luwə'ti, ə eli Pol eyina: «Ngonkon'je, ində kum'i oo, Juwipi'gi dər banyi banyi ə uni me'de adi Jeju, nan pəti uwəi go ndukun læ Moji ngan. ²¹ Ningə ki ngosine kin oyi ta dō'i'ti toki isi ndo Juwipi'gi pəti ki sii to mbah'gi donangi'gi'ti ki rangi kadi inyəi go ndukun'gi læ Moji kō num, el'de kadi uəi mōti ngann de'gi el num, taa nya jibəlbə'gi læ Juwipi'gi ka kadi uni go'ə el num tō. ²² Adi ji mər dō nya'ti kadi ji ra, tado a oyi poy'i kadi in re ka par am! ²³ Be ə, maji kadi ra nya'gi ki j'a j'eli kam. J'aw ki de'gi sō mbunəje'ti ne ki uni mindi'de kadi n'indəi rō'de ta dangi tado læ Luwə. ²⁴ Maji kadi or de'gi kin go'i'ti, ə ra se'de nyajibəlbə kar rō dō majel'ti, ə ugə dō'de kadi ngisəi dō'de. Ningə de'gi pəti a gəri kadi poy ta'gi pəti ki oyi ojidō'i in ta'gi ki ngom. Tado inbē ki dō'i, təl rō'i go ndukun'gi'ti læ Moji. ²⁵ Ki ojidō de'gi ki in Juwipi'gi el ki uni me'de, ndukun'gi ki ji ndangi j'ulə'n j'adi'de, in kadi sōi da ki iləi kadikare'ti bari'n yo el num, kadi sōi mosi el num, da ki de mbir m'ində el, ə kadi sangi nan kigo lo kaya'ti kaa, kadi goto dann'de'ti tōŠ.» ²⁶ In be ə, lo ti go'ti ningə, Pol aw ki de'gi ki sō kakin, ar rō'ne se'de, ningə go'ti ur nati Kəy'ti læ Luwə, oji ndo ki ginn kar rō lə'de a gangi'n, ə kadi de ki ra dann'je'ti a re'n ki kadikare, kadi adi Luwə.

De'gi uwəi Pol

²⁷ Loki nanyi ndəkba kadi ginn ndo ki siri gangi, Juwipi'gi madi ki in donangi Aji'ti, oyi Pol Kəy'ti læ Luwə kakin. Suləi bulə de'gi do'a'ti ə osi si'ə uwəi'ə, ²⁸ ningə elita ki ndu'de ki bo eyina: «In de'gi ki Isirayel, rei osi ginn'je! De kam ə, in njendo de'gi ki lo'gi pəti kadi osi ta de'gi lə'je num, ndukun'gi lə'je num taa kəykawnan kin num to. Ningə ki rangi bay, re ur ki de'gi ki ujəi mət'i'de el nati Kəy'ti læ Luwə kadi təl'n lo ki ar njay kin, lo ki to njen'ti.» ²⁹ Elita kin be, tado kete oyi Tiropim, de ki bebo Epeji'ti si'ə me bebo Jerujalem'ti, adi məri me'de'ti toki Pol re ur si'ə Kəy'ti læ Luwə. ³⁰ De'gi rai njir donan'ti me bebo'ti ki Jerujalem'ti ba pəti. Ningə de'gi tei ki lo njon njon isi rei bur bur. Rei uwəi Pol tei si'ə Kəy'ti læ Luwə ki taga. Ningə tanan'ti non uwəi takəy'gi uti. ³¹ De'gi sangi kadi n'toli Pol. Ningə kete bay taa kadi toli'ə, poyta osi mbi ki boi'ti ki do njero'gi'ti ki Rəm'ti kadi bebo Jerujalem ba pəti ra ki nja'ne taa. ³² Tanan'ti non par ə, indəi taa buki njero'gi kibo'gi ki do kuti njero'gi'ti ki bu, ə anyi ngodi ki ro bulə de'gi'ti. Loki bulə de'gi kakin oyi kibo ki do njero'gi'ti ki njero'gi ningə, tai kon ta kində Pol'ti. ³³ Loki re te ro bulə de'gi'ti, kibo ki do njero'gi'ti kakin oti ndəkba ki ro Pol'ti, un ndu'ne adi uwəi'ə, ə adi do'i'ə ki kulə gindi joo. Ningə təl dəji ta ene: «Nan in dingəm kam wa? Ə ri ə ra wa?» ³⁴ Ningə ta ki yəti to dangi dangi dann bulə de'gi'ti, ta lə'de un go nan el. Adi lo kadi kibo ki do njero'gi'ti kakin oo ta ki rəta'ti goto. Be ə un ndu'ne kadi ai ki Pol me ndogə bər'ti ki ngal, lo kisi njero'gi'ti ³⁵ Loki Pol re te rigi lo njiyə'gi'ti kin ningə, lowə goto adi njero'gi uni'ə, tado bulə de'gi bətirəi'ə ki wongi ngayn. ³⁶ Bulə de'gi ki sii njiyəi go'ə'ti muki muki eli ki ndu'de ki boi eyina: «Kadi toli'ə!»

Pol elta ngannkon'ne Juwipi'gi

³⁷ Kete bay taa kadi njero'gi awi si'ə me ndogə bər'ti ki ngal ki lo kisi'de'ti, Pol dəji ta kibo ki do njero'gi'ti ene: «A adi'm tarow kadi m'a m'elta kare wa?» Kibo ki do njero'gi'ti kakin dəj'ə ene: «In gər kelta Gireki bəti wa? ³⁸ M'gər el adi m'oji m'ene in de ki Ejipiti ki ndokki me ndo'gi'ti ki gogi ne kin, sulə de'gi adi rai wongi, ə or'de asi de'gi dər so ki nyakati'gi ji'de'ti, ə ur'n mu kin.» ³⁹ Ə Pol ene: «Jagi, m'in Juwipi ki bebo'ti ki Tarsi ki donangi Silisi'ti, m'in de ki me bebo'ti ki to'a bar, ə nja'i ba inyə'm taa adi m'el de'gi ta.» ⁴⁰ Be ə, kibo ki do njero'gi'ti ad'a tarow. Pol ində ra taa do rigi lo njiyə'ti, buki ji'ne dəji'n bulə de'gi kadi uri mbi'de. Loki lo to jijiji ningə, el'de ta ki ta Ebirə.

22

¹ Pol el ene: «Ngannkon'm'gi ki bai'gi, uri mbi'se maji kadi oyi ta ki m'aw to m'el'se ngosine kadi m'manji'n ta do ro'm'ti kin.» ² Loki oyi kadi Pol el'de ta ki ta Ebirə ningə, təli adi lo to jijiji inbe bay kadi n'oyi ta li'ə. ³ Be ə Pol el'de ene: «M'in Juwipi ki oji'm'in Tarsi'ti, ki donangi Silisi'ti. Nan oti'm'in Jerujalem'ti ne. Gamaliyel* ə in njendo'm ndukun læ kaw'je'gi kadi m'gər maji maji. Kete m'tingə bil tado læ Luwə toki rai ngosine kin be to. ⁴ M'adi kon de'gi ki nje kun go nyando ki m'nji m'ndo kin kadi ki asi ta koy'de. M'uwə'de: dene'gi ki dingəm'gi, m'to'de m'tilə'de dangay'ti. ⁵ Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki ngatogi'gi pəti asi kadi a manyinaji lə'm do ta'ti kin. Inbe'gi ə m'taa makitu ji'de'ti kadi m'aw m'uwə'n ngannkon'gi ki Damasi'ti ki nje kun go nyando kin. M'uwə'de kadi m're se'de Jerujalem'ti ne m'buki'de dangay'ti†. ⁶ Loki m'in do row'ti, m're ndəkba ki Damasi'ti, ningə ki kadi ki in ndəkba ki jam do be ə, tanan'ti non par ə, kunji kibo ngayn in dōran'ti re unji gugə do'm. ⁷ M'osi ki takum nanga, ningə m'oo ndu ta madi el'm ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adim kon be wa?” ⁸ Ə m'ilə'ti m'ene: “In nan ə Burəbe?” Ningə təl el'm ene: “In m'in Jeju ki Najareti'ti ki isi ad'a kon.” ⁹ Nje ki in sə'm oyi kunji kakin maji, nan oyi ndu'de ki isi el'm ta el. ¹⁰ Lo kin'ti, m'dəj'ə m'ene: “Burəbe, in ri ə kadi m'ra wa?” Nga a Burəbe el'm ene: “Ində taa aw Damasi'ti non, ə a eli'nu nya'gi pəti ki kadi ra.” ¹¹ Kunji ki əti bol ngayn kakin ra adi kum oo lo el, adi de'gi ki in sə'm ndōri m'in to ndōr ə ai sə'm Damasi'ti. ¹² Ningə Damasi'ti, dingəm kare ki bari'ə nan Ananiyasi isi non. In de ki njera go ndukun'ti, adi Juwipi'gi pəti ki Damasi'ti ndigi ta li'ə ngayn. ¹³ In ə aw ro'm'ti el'm ene: “Ngonkon'm Sol, kadi kum'i oo lo.” Ningə tanan'ti non par ə kum oo lo adi m'oo'ə. ¹⁴ Ningə el'm ene: “Luwə læ kaw'je'gi mbəti kete nu kadi in gər ndigi li'ə, ə kadi oo Nje ki ra dana, taa kadi oo ta ki ta'a'ti to. ¹⁵ Tado a in nje mannaji li'ə do nya'gi'ti ki oo ki kum'i num, oo ki mbi num, ki ro de'gi'ti pəti. ¹⁶ Ningə ki ngosine kin, nya ki nanyi kadi de ra goto nga. Ə ində taa, bar to Luwə, ə ra'a batəm, adi majel'gi lə'i in ki togə ko.”»

Pol elta do kulə'ti ki ingə

¹⁷ «Loki m'təl m're Jerujalem'ti, m'nji m'elta ki Luwə me Kəy'ti læ Luwə ningə, m'oo nya me ndil'ti. ¹⁸ M'oo Burəbe el'm ene: “In taa kalangi kadi te ko Jerujalem'ti, tado a taai naji lə'i ki a man do'm'ti el.” ¹⁹ Lo kin'ti, m'el'ə

* 22:3 22.3 5.34 † 22:5 22.5 4-5, 8.3, 9.1-2

m'ene: "Burəbe, de'gi kin gəri maji kadi in m'in ə kete m'in nje kaw ki lo kəykawnan'ti læ Juwipi'gi, m'uwə nje ki uni me'de adi'nu, m'tində de'gi m'tilə'de dangay'gi'ti. ²⁰ Taa loki ndəki isi tōli nje mannaji læ'i Etiyenn kin ka, m'in low'ə'ti non tō. Adi ndu'm in nan'ti ki nje tōl'ə'gi, m'inbe m'nji ta ku'gi'ti læ'de m'ngəm‡." ²¹ Nan Burəbe el'm ene: "Aw, tadō m'a m'uləi sanyi rō de'gi'ti ki in Juwipi'gi el."

Pol el toki n'in de ki Rəm'ti

²² Loki uri mbi'de oyi ta læ Pol biti tei dō ta'ti kin ə, uni ndu'de ki taa eli eyina: «De ki be kin in de ki kadi goto kō dōnangi'ti. In de ki kadi isi ki dō'ne taa el.» ²³ Uri kōl ningə, tōri ku'gi læ'de tiləi kō, ə kəri bu sananyi ki taa. ²⁴ Lo kin'ti, njekundo njerō'gi un ndu'ne kadi awi ki Pol me ndogi bōr'ti ki ngal kadi dəji'ə ta ki ndəy kadi el nya ki ra nya ə adi de'gi isi ungi bilə dō'a'ti kin. ²⁵ Nan, loki dōi Pol kadi indəi'ə ə, Pol el kibo læ njerō'gi kare ki ra non ene: «Adi ai ki tōgi kadi indəi de ki Rəm'ti ki ta kaa de gangi dō'a'ti el waš?» ²⁶ Loki kibo læ njerō'gi oo ta kin ningə, aw el kibo ki dō'de'ti ene: «Ra nya ki aw to ra kin el, de kam in de ki Rəm'ti.» ²⁷ Lo kin'ti, kibo ki dō njerō'gi'ti re rō Pol'ti dəj'ə ene: «El'm adi m'oo, in de ki Rəm'ti wa?» Ə Pol el'ə ene: «Oyo, m'in de ki Rəm'ti.» ²⁸ Ə kibo ki dō njerō'gi'ti el Pol ene: «M'in m'adi nar ngayn bay taa kadi m'təl'n de ki Rəm'ti.» Nan Pol el'ə ene: «Yan'm m'in, oji m'in to koji.» ²⁹ Par ə, tanan'ti non, de'gi ki kete kadi indəi Pol, dəji'ə'n'ə ta kakin tōri rō'de gogi. Kibo ki dō njerō'gi'ti inbe kaa bōl ra'a tō, loki oo kadi Pol in de ki Rəm'ti, ə n'adi dōi'ə ki kulə gindi.

Pol ra non njegangita'gi'ti læ Juwipi'gi

³⁰ Kibo ki dō njerō'gi'ti sangi kadi n'gər nya inbe ki Juwipi'gi səki Pol kin ar njay. Be ə, lo ti dō'ti ningə, adi tuti Pol, ə adi ndu'ne kadi kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki njegangi ta'gi læ Juwipi'gi kawinan, ə aw ki Pol non'de'ti.

23

¹ Pol gon njegangi ta'gi læ Juwipi'gi ba, ə el'de ene: «Ngannkon'm'gi, me'm uwə'm ki ta nden el, dō ki ra'm'ti ki m'ra non Luwə'ti biti bōne.» ² Ningə kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi adi ndu'ne de'gi ki rai kadi Pol'ti kadi indəi ta'a. ³ Ə Pol el'ə ene: «In in ə Luwə a indəi, in bōr ki kōy pon gidi'ti kadi nda kare. Si ne kadi gangi ta dō'm'ti kigo ndukun'ti, ningə təl aldō ndukun, adi ndu'i kadi indəi m'in bay.» ⁴ Nje ki rai kadi Pol'ti ndəkba eli'ə eyina: «Taji kibo læ njekujənyamosi

kadikare'gi læ Luwə wa?»⁵ Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi læ Luwə el. Tado ndangi me makitu'ti læ Luwə eyina: "A elta ki majel do ngar'ti læ de'gi læ'i el*."»⁶ Loki Pol gər kadi de'gi ki kawinan kin, nje ki nan'gi in Sadusi'gi, ə nje ki nungi in *Parisi'gi ningə, un ndu'ne ki taa dann njegangita'gi'ti ene: «Ngannkon'm'gi, m'in Parisi, nje koji'm in Parisi†. Ningə in tado kində ki m'ində me'm do kində taa lo koy'ti læ njekoy'gi kin ə rei sə'm lo gangi ta'ti.»⁷ Loki Pol elta kin ə, ta ki manjinar'ti in dann Parisi'gi'ti ki Sadusi'gi, adi de'gi gangi nan.⁸ Tado Sadusi'gi eli eyina de'gi a indəi taa lo koy'ti el, taa malayka'gi, ki ndil'gi kaa gotoi to. Nan Parisi'gi eli toki nya'gi kin toi non‡. ⁹ Lo singə səkitə, ə njendangi ndukun'gi ki me kuti'ti læ Parisi'gi indəi taa elita ki togi'de eli eyina: «J'in j'oo nya madi kare ki majel ro dingəm'ti kin el. Domaji ə in ndil eke malayka inbe ə el'ə ta.»¹⁰ Loki takasinan el aw ki kete kete, kibo læ njero'gi bol kadi de'gi kin in uwəi Pol. Be ə, un ndu'ne adi njero'gi kadi rei ori Pol awi si'ə me ndogi bər'ti ki ngal gogi. ¹¹ Kondə go'ti ə, Burəbe te bus ro Pol'ti el'ə ene: «Uwə togi ba. Toki mannaji lə'm Jerujalem'ti, maji kadi mannaji kin Rom'ti to.»

De'gi doi ta nan'ti kadi n'toli Pol

¹² Loki lo ti, Juwipi'gi uni mindi'de kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli Pol binəm taa. ¹³ Nje ki doi ta nan'ti kin ali do došo kare. ¹⁴ Ningə ai eli kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatogi'gi eyina: «J'un mindi'je ki ngan ngayn kadi j'uso nya el num, j'anyi mann el num, biti kadi ji tol Pol binəm taa.»¹⁵ Ningə ki ngosine kin, ingi kadi ndu'se in nan'ti ki njegangi ta'gi, ə kadi awi ingəi kibo læ njero'gi, eli'ə toki gəi kadi re ki Pol non'se'ti kadi indəi manji ta li'ə maji maji oyi. Nga a, loki Pol a re ə, te ro'se'ti el bay ə j'in j'a ji tol'ə. ¹⁶ Ngonn læ konnann Pol kare oo ta kin, adi aw go Pol'ti me ndogi bər'ti ki ngal el'ə. ¹⁷ Be ə, Pol bar njekundo kuti njero'gi ki bu kare el'ə ene: «Aw ki ngonn kin ro kibo'ti læ njero'gi. Aw ki ta kare non kadi el'ə.»¹⁸ Njekundo njero'gi ki bu aw ki ngonn kakin ro kibo'ti ə el'ə ene: «Dangay ki bari'ə Pol ə bari'm, ene m're ki ngonn kin ro'i'ti, toki aw ki ta kare non kadi el'i.»¹⁹ Kibo læ njero'gi, uwə ngonn kakin ji'ne'ti, or'ə aw si'ə dow kare, ə dəj'ə ene: «Ta ri ə awi'n kadi el'm wa?»²⁰ Ngonn kakin el'ə ene: «Juwipi'gi doi ta nan'ti kadi n'dəji nu kadi in te ki Pol lo ti'ti, non njegangita'gi'ti læ'de, toki gei kadi n'indəi manji ta li'ə maji maji n'oyi. ²¹ Nan maji

* 23:5 23.5 Tekitaga 22.27 † 23:6 23.6 26.5; Plp 3.5 ‡ 23:8 23.8 Mat 22.23; Mrk 12.18; Luk 20.27

kadi oo ta lə'de el. Tado de'gi ki tei do so kare a toi row'ə kadi uwəi'ə. Uni ndu'de ki ngan ngayn be kadi n'usoi nya el num, n'anyi nan mann el num, biti kadi n'toli'ə ə binəm taa. Ki ngosine kin, sii do nja'de'ti, isi ngingəi ndu par.»²² Kibo lə njerə'gi, ilə ndu'ne adi ngonn ki basa kakin kadi elta kin kete adi de ki rangi oo el, ə inyə adi aw.²³ Go'ti, kibo lə njerə'gi, bar njekundo njerə'gi ki bu in joo el'de ene: «Osi nja njerə'gi bu joo nan'ti, nje kal sində'gi do siri, ə nje ki nung'i'gi bu joo to. Ningə sii do nja'se'ti kadi ki dojoo gidə in kare ə, uni tarow ki kaw ki Sejure'ti.²⁴ Indəi do sində'gi nan'ti uni Pol to. Ə kadi awi tei si'ə ro nje konbe'ti Pelisi, ki kanji kadi nya madi ra'a.»²⁵ Kibo lə njerə'gi ndangi makitu kin be adi nje konbe ene:²⁶ «M'in Kilodi Lisiyasi ə m'ndangi makitu kin m'ad'i kibo lə'm, nje konbe Pelisi. Nya ki dokete, m'uwə j'i!'²⁷ Ningə dingəm kin, Juwipi'gi uwəi'ə kadi re a toli'ə, ə loki m'oo kadi in de ki Rəm'ti, m'aw ki njerə'gi m'taa'ə'n ji'de'ti.²⁸ M'sangi kadi m'gər nya inbe ki ra ə Juwipi'gi səki'ə'n'ə, adi m'aw si'ə non njegangi ta'gi'ti lə'de in Juwipi'gi.²⁹ Lo kin'ti ə, m'oo kadi səki'ə ojido ndukun'gi lə'de, nan nya madi kare ki majel ki ra ki asi kadi de tol'ə'n'ə eke uwə'n dangay'ti goto.³⁰ Eli m'in kadi Juwipi'gi isi sangi row kadi n'toli'ə, be ə, m'un'ə kalangi m'ulə si'ə m'ad'i. Ningə m'un ndu'm kadi awi səki'ə ro'i'ti nu.»³¹ Njerə'gi rai toki kibo lə'de oji'n'de, adi awi ki Pol kondə'ti ratata tei si'ə Antipatirisi'ti.³² Lo ti do'ti, njerə'gi ki nje nja təli gogi lo kisi'de'ti, ə inyəi nje sində'gi adi awi ki Pol.³³ Loki tei Sejure'ti, nje sində'gi uni makitu lə nje konbe, ə oji'ə Pol to.³⁴ Nje konbe tudə makitu kakin, ə dəji Pol ke in de ki donangi'ti ki ra wa? Ningə oo kadi Pol in de ki Silisi'ti.³⁵ Ə el Pol ene: «M'a m'oo ta ki ta'i'ti, ndo ki nje səki'gi inbe a rei.» Ningə adi ndu'ne kadi ngəmi Pol me kəy ngar'ti lə Erodi.

24

Juwipi'gi indəi taa do Pol'ti

¹ Ndo mi go'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki bari'ə nan Ananiyasi re Sejure'ti. De'gi ki dani'ə rei si'ə in ngatəgi'gi taa njenaji do de'gi'ti ki bari'ə nan Tertulusi to. Ananiyasi ki de'gi ki go'ə'ti kin awi səki Pol ro nje konbe'ti ki donangi Sejure'ti*.² Loki bari Pol ə, Tertulusi ulə ngirə kində ta do'a'ti non nje konbe'ti ene:³ «In kibo, Pelisi, ki takul'i, ki takul gosi konbe lə'i, ki takul nya'gi ki tur ginn'de ki tado maji lə de'gi me be ə, j'isi'n ki lapiya. In kin in maji ki ji gər ki lo'gi pəti me nya'gi'ti pəti, ə j'isi rai oyo.

* 24:1 24.1 23.24

⁴ Ningə, kadi j'indəi kər'ti ngayn el, ji dəji kadi ur mbi, kigo me maji'ti lə'i kadi oo'n dɔ ta ki j'a j'eli ta'gi kare ke joo. ⁵ J'oo kadi dingəm kam in nje tuji be. Re ki ganginan dann Juwipi'gi'ti ki lo'gi pəti dɔnangi'ti ne. In njekundɔ kuti lə de'gi ki Najareti'ti†. ⁶ Aw biti kadi n'təl ki *Kəy lə Luwə lo ki to njen'ti, ə j'uwə. [⁷ Ji ndigi kadi ji gangi ta dɔ'a'ti kigo ndukun'ti lə'je, nan njekundɔ njero'gi ki bari'ə nan Lisiyasi, re ində tɔgi ta'ə'n'ə ji'je'ti. ⁸ Ningə un ndu'ne kadi nje kində ta dɔ'a'ti rei nonyi'ti.] Kin ə el'je ta ə, inbe a oo kadi ta'gi ki j'el dɔ'a'ti kin in ta ki rɔta'ti.» ⁹ Juwipi'gi indəi rɔ'de nan'ti ki Tertulusi eyina, ta'gi ki el dɔ Pol'ti in ta ki rɔta'ti.

Pol un ta ta'ne'ti non Pelisi'ti ki nje konbe

¹⁰ Nje konbe ra nya madi adi'n tarow Pol kadi elta. Be ə, Pol un ta ta'ne'ti ene: «M'gər kadi asi bal ngayn ə isi gangi ta me be'ti lə'je ne. Ningə, in kigo taa ki m'taa me'i ə m'a m'manji'n ta dɔ'm'ti non'i'ti. ¹¹ Asi kadi inbe in sangi ginn'ə ə a gər maji. Kaw ki m'aw Jerujalem'ti m'osi dɔ'm nanga non Luwə'ti kin, m'aldɔ ndɔ ki dɔgi gidə in joo el bay. ¹² Ningə, loki m'aw kin, in me Kəy'ti lə Luwə, eke me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi, eke lo madi'ti ki rangi me bebo'ti non, de ki oo'je, j'isi ji manji nan ta ki de madi, eke oo'm m'nji m'sulə de'gi goto. ¹³ Taa de'gi inbe ki rai ne kam, asi kadi oji nya madi kare dɔ ta'ti ki indəi dɔ'm'ti kin, kadi in ta ki rɔta'ti, el tɔ. ¹⁴ Ningə, m'gər non'i'ti ne toki, m'nji m'ra kuləbər lə Luwə lə bai'gi. M'ra kulə kin ki gorow ki ingi ki indəi taa dɔ'm'ti kin, oyi kadi in gorow ki low'ə'ti el. M'in m'oo kadi kunme dɔ nya'gi pəti ki ndukun lə Moji elta'a, ki nya'gi pəti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a in nya'gi ki rɔta'ti. ¹⁵ M'ində me'm dɔ nya'ti kin rɔ Luwə'ti. Ningə ingi kaa, indəi me'de dɔ'ti tɔ. Pəti, j'ində me'je'ti kadi de'gi ki njera nya ki dana ki njera nya ki dana el, a indəi taa lo koy'ti. ¹⁶ In tado kin ə, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti kadi me'm uwə'm ki ta non Luwə'ti el num, non de'gi'ti el num tɔ. ¹⁷ Go bal'gi'ti ki banyi banyi ki m'goto, m're ki nar kadi m'ra'n ki de'gi lə'm, taa ki kadikare kadi m'adi Luwə tɔ. ¹⁸ Lo kin'ti, in Juwipi'gi ki Aji'ti, ə ingəi m'in m'a m'ra kuji nya ra'gi ki tado kar rɔ njay me Kəy'ti lə Luwə. Lo ki ingəi m'in kin, de'gi uwəi nan gidi'm'ti el num, taa de ra nya ki biriri el num tɔ‡. ¹⁹ Nga ningə, in Juwipi'gi ki Aji'ti kakin ə re a rei non'i'ti ne kadi to indəi taa dɔ'm'ti, loki re ai sə'm ki ta madi. ²⁰ A re in be el tɔ ningə, nje kində ta dɔ'm'ti ki rai nya kakin, elita nya ki m'tol ə oyi ta'a, loki m'ra'n non nje gangi ta'ti lə Juwipi'gi kakin adi j'oo. ²¹ Ta kare ki m'un

† 24:5 24.5 Mat 2.23 ‡ 24:18 24.18 17-18, 21.17-28

ndu'm taa non'de'ti m'ene: "In ki kadi ki m'un me'm kadi njekoy'gi a indəi taa lo koy'ti ə m'ra'n non'se'ti lo gangi ta'ti neš", kin inbe ə in ta ki kareba ki kadi rai do'ti inbe taa.»

²² Pelisi ki gər row læ Kirisiti maji*, or ndo kete, ningə el'de ene: «Ndo ki Lisiyasi ki njekundo njerə'gi re ə to m'ində manji ta lə'se kin bay». ²³ Ningə adi ndu'ne adi kibo læ njerə'gi ki bu, kare ki njengəm Pol kadi ngəm'ə dangay'ti. Nan k'in ə kadi inyə Pol adi ilə rə'ne, taa kadi inyə tarow adi de li'ə ki ra ki ge kadi n'ra si'ə kaa, kadi ra si'ə to.

Pol ra non Pelisi'ti in ki ne Dirusil

²⁴ Asi ndo'gi go'ti, Pelisi təl rei ki ne'ne Dirusil ki in Juwipi. Loki rei, ulə adi rei ki Pol adi el'ə ta ki do kunme'ti, me to Jeju Kirisiti'ti. ²⁵ Nan loki Pol elta te'n do nyara ki dana'ti, ki kuwə rə ginn togi'ti, ki ta ki gangi ki a re ningə, bol ra Pelisi adi el Pol ene: «Asi nga, ə aw to ndo ki m'ingə dokagilo ki rangi ə m'a m'bar'i bay.» ²⁶ Ningə oji me'ne'ti toki Pol a adi'ne nar wa be, adi taa taa, bar Pol adi re wal si'ə ta. ²⁷ Bal joo dər do Pol'ti, ningə Pərsiyusi Pəsitusi or tor Pelisi. Pelisi ndigi kadi n'ra nya ki nəl Juwipi'gi adi inyə Pol dangay'ti ba.

25

Pol ndigi kadi n'aw non nje konbe'ti kibo ki Rəm

¹ Ndo mutə go k'un kulə konbe do donangi'ti ki kadi a onbe do'ti, Pəsitusi in Sejare'ti aw Jerujalem. ² Lo kin'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi ki kibo'gi læ Juwipi'gi, rei səki do Pol rə'a'ti. ³ Me səki'ti, dəji Pəsitusi ki non kum'de'ti kadi ra se'de ə ulə ki Pol Jerujalem. Nan ki rəta'ti ə, indəi do ta nan'ti kadi to gangi Pol do row'ti təl'ə. ⁴ Non be, Pəsitusi el'de ene: «Pol in dangay'ti Sejare, taa m'inbe ki do'm kaa ndo ngayn el ə m'a m'təl kadi m'aw Sejare'ti. ⁵ Nan, re dingəm kin ra nya ki go'ti el non ə, maji kadi kibo'gi lə'se awi sə'm nan'ti səki'ə.»

⁶ Pəsitusi ra ndo ki asi jioo, a re ngayn ə dogi be par, ə təl aw Sejare'ti gogi. Loki təl re ə, lo ti ki rangi go'ti ningə, aw lo gangi ta'ti, un ndu'ne adi rei ki Pol non'a'ti. ⁷ Loki Pol re, Juwipi'gi ki in Jerujalem'ti iləi nan gugə do'a, indəi ta'gi ki ngan ngan ngayn do'a'ti. Nan asi kadi oji nya'gi ki rəta'ti ki ar njay be do'ti el. ⁸ Be ə, Pol manji ta do'ne'ti ene: «M'ra nya madi ki majel ki ndukun læ Juwipi'gi el num, ki Kəy læ Luwə el num, taa m'osi'n ta Sejar el num to.» ⁹ Pəsitusi ki ndigi ra nya ki nəl Juwipi'gi, el Pol ene: «In ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi gangi ta do'i'ti do ta'ti kin takum'ti wa?» ¹⁰ Ə Pol ene: «Jagi, in non lo gangi ta'ti læ nje konbe ki bo

Sejar ə m'ra'ti, ə in lo ki a gangi ta dɔ'm'ti səm'ti. Toki inbe gəri'n maji, nya madi kare ki low'ə'ti el ki m'ra ki Juwipi'gi goto. ¹¹ Kin ə re m'ra nya ki dana el eke m'tol nya ki asi koy'm, ə m'a mbəti koy el. Nan re ta'gi ki indəi dɔ'm'ti in ta'gi ki rɔta'ti el ə, de ki a ingə tarow kadi ulə'm ji'de'ti goto. M'dəji kadi m'oo Sejar.» ¹² Lo kin'ti, Pəsitusi elinan ta ki njekəji ta'gi læ'ne, ə go'ti el Pol ene: «Dəji kadi oo Sejar ə, a aw non Sejar'ti».

Pol ra non Agiripa'ti ki Berenisi

¹³ Asi ndɔ'gi go'ti, ngar Agiripa in ki konann'ne Berenisi rei Sejare'ti tado kuwə ji Pəsitusi. ¹⁴ Rai ndɔ'gi asi ta'ti rɔ'a'ti non, adi Pəsitusi ində taa læ Pol non ngar Agiripa'ti el'ə ene: «Pelisi inyə dingəm madi dangay'ti non. ¹⁵ Adi loki m'aw Jerujalem'ti, kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, ki ngatəgi'gi læ Juwipi'gi rei səki'ə rɔ'm'ti, ə dəji'm'in kadi m'gangi ta koy dɔ'a'ti. ¹⁶ Ə m'el'de toki row ra'a læ de'gi ki Rɔm'ti in be el. De ki Rɔm'ti a ulə'de ji nje sək'ə'gi'ti ki kanji kadi de'ə ingə tarow manji'n ta dɔ'ne'ti non nje sək'ə'gi'ti el. ¹⁷ Be ə, rei ne, ningə, m'ndigi kadi ndɔ'gi dər kare el, adi lo ti ki rangi go'ti par ə m'aw lo gangi ta'ti m'adi rei ki dingəm kakin. ¹⁸ M'mər me'm'ti kadi nya madi ki ngan ki ra to non, nan loki nje sək'ə'gi rei ningə, de oo lo nya madi ki ngan ki ra kadi indəi ta dɔ'a'ti be el. ¹⁹ In ta ki manji par ə manji nan'ti se'de ɔjido row ra Luwə læ'de ingi be num, ɔji dɔ de madi ki tɔ'a nan Jeju ki oy ə Pol ene isi kumngayira. ²⁰ Ta læ'de kin, m'gər lo kujə ki kadi m'ra'ti el, adi m'dəji Pol inbe m'ene ke ndigi kadi aw Jerujalem'ti kadi in ki gangi ta kin dɔ'a'ti wa. ²¹ Nan Pol ndigi kadi nje konbe kibo ki Rɔm'ti taa oo ta læ'ne. Be ə, m'un ndu'm kadi ngəmi'ə dangay'ti, biti kadi to m'ulə si'ə madi nje konbe kibo ki Rɔm'ti, Sejar.» ²² Agiripa el Pəsitusi ene: «M'ndigi ngayn kadi m'oo ta læ dingəm kin tɔ.» Ə Pəsitusi el'ə ene: «Lo ti ə a oo ta ki ta'a'ti.» ²³ Lo ti ki rangi, Agiripa in ki Berenisi rei ki de'gi ngayn go'de'ti, uri lo gangi ta'ti. Kibo læ njerɔ'gi ki kibo'gi ki me bebo'ti in se'de. Nga a, Pəsitusi un ndu'ne adi rei ki Pol. ²⁴ Loki Pol re, Pəsitusi un ta el ene: «In ngar Agiripa ki de'gi pəti ki sii ne, oyi de kin. In ə bulə Juwipi'gi ngayn rei səki'ə rɔ'm'ti, ne ge ki Jerujalem'ti ge. Loki səki'ə, uni ndu'de ki taa eyina in de ki maji kadi aji el. ²⁵ Ki rɔ'm'ti, m'in m'oo nya madi ki ngan ki ra ki asi koy el. Ningə, toki inbe dəji kadi n'oo nje konbe kibo ki Rɔm'ti, m'un ndu'm kadi m'ad'a aw. ²⁶ M'gər ta inbe ki kadi to m'ndangi me makitu'ti m'adi nje konbe kibo ki Rɔm'ti ɔjido ta li'ə kin el. In be ə, m'adi re non'se'ti ne, kibo utə, m'adi re non'i'ti in ngar Agiripa kadi to go ta'ti ki

a el'je ə, m'ingə nya ki kadi to m'ndangi. ²⁷ Tado m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi m'ulə ki dangay Rəm'ti, kanji kelta ki de'gi indəi də'a'ti.»

26

Pol əjita də rə'ne'ti non Agiripa'ti

¹ Agiripa el Pol ene: «Tarow in lə'i kadi manji'n ta də rə'i'ti.» Lo kin'ti, Pol un ji'ne ki taa, ningə ta ki el də rə'ne'ti ə to kin: ² «Ngar Agiripa, rə'm nəl'm ngayn kadi m'ingə tarow bone, m'el'n ta də rə'm'ti əji'n də ta'gi pəti ki Juwipi'gi indəi də'm'ti. ³ M'el be tado in gər nyajibəlbə'gi læ Juwipi'gi ki ta ki manji'gi lə'de pəti kin maji. Ningə, m'dəj'i kadi ilə me'i nanga pon, kadi oo'n ta ki m'a m'el'i kin maji. ⁴ Juwipi'gi pəti gəri nya ra'm'gi, tunginn'ə basa'm'ti nu. Gəri maji tado m'təgi dann de'gi'ti lə'm, Jerujalem'ti. ⁵ Gəri m'in mayinu. Ningə re ndigi ə, asi kadi a manyinaj'a. Manyinaji toki m'təl rə'm gorow ra'a'ti læ Parisi'gi, ki in kuti ki ngan ngayn dann kuti'gi'ti ki njera ta læ Luwə lə'je*. ⁶ Ningə ki ngəsi sine kin, rei sə'm lo gangi ta'ti, tado m'ində me'm maji də nya'ti ki Luwə un ndu'ne adi kaw'je'gi kadi n'ra n'adi'de. ⁷ Ginn koji lə'je ki dəgi gidə in joo, indəi me'de'ti kadi kunndu kin a təltə'ne. Be ə, rai kulə læ Luwə ki təgi'de kondə'ti ki kada. Ningə in tado kindəmedəti kin ə Juwipi'gi indəi taa də'm'ti, ngar! ⁸ Ra bann be ə in Juwipi'gi oyi kadi in ta ki rəta'ti el kadi Luwə a təsi njekoy'gi ndəl lo koy'ti wa?

⁹ «M'inbe ki də'm, kete m'oo kadi in go'ti ngayn, kadi m'ro ki təgi'm, ki row ki dangi dangi kadi de bar tə Jeju ki Najaretit'i kin el. ¹⁰ Ningə in kin ə in kuləra'm ki m'ra Jerujalem'ti. Be ə, ki təgi ki m'ingə ki rə kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi, m'bukin njekunme'gi ngayn dangay'ti. Nga ningə loki gangi ta koy də'de'ti ə, m'ndigi də'ti. ¹¹ Taa taa, m'aw ki lo kəykawnan'gi'ti læ Juwipi'gi pəti, m'adi'de kon. Ningə m'ində təgi də'de'ti kadi manji ta gər Kirisiti. Me'm tingə'm ngayn də'de'ti, adi m'aw biti go'de'ti, ki də be'gi ki rangi, m'adi'de kon†. ¹² In go'ə'ti kin ə, m'ində'n m'nji m'aw Damasi'ti kadi m'uwə'de. Kibo'gi læ njekujənyamosi kadikare'gi adi m'in təgi'gi, adi m'in ndu'de'gi, kadi m'ra'n kulə kin. ¹³ Ngar, loki m'in də row'ti, ki kadi ki jam də be'ti, m'oo kunji madi ki unji utə kadi in dəran'ti re gugi də'm ki nje ki go'm'ti. ¹⁴ Ji te j'osi nanga, ningə, m'oo ndu'de madi el'm ta ki ndonn ta Ebirə ene: “Sol, Sol, tado ri ə isi adi'm kon be wa?” Tado ri ə uwə

* 26:5 26.5 23.6; Plp 3.5 † 26:11 26.11 9-11, 8.3, 9.1-2, 22.4-5

ro'i ngan to mangi ki uwə rə'ne ngan ta kində'ti læ be'ne be wa? In nya ki pasira kare! ¹⁵ Lo kin'ti m'dəj'ə m'ene: "In nan Burəbe?" Ningə, Burəbe el'm ene: "In m'in Jeju ki isi adi'm kon." ¹⁶ Ningə ində ra taa do nja'i'ti. Nya ki m'te m'ingə'i ə to kin: M'mbəti kadi təl njekuləbər lə'm, ningə kadi mannaji do koo'ti ki oo'm kin ge, do koo'ti ki a oo'm bay kin ge. ¹⁷ M'a m'taa'i m'iləi taa ji Juwipi'gi'ti ki ji ndəgi de'gi'ti ki m'a m'uləi ki rə'de'ti. ¹⁸ Tado kadi te kum'de, ɔr'de lo ki ndul'ti, te se'de lo kunj'i'ti. Kadi ɔr'de konbe'ti læ Satan, re se'de Konbe'ti læ Luwə, kadi Luwə inyə go majel'gi lə'de kə, kadi ingəi lo mbunə de'gi'ti ki Luwə ində taa dangi me kunme kadi Jeju'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, Ngar Agiripa, m'tanrə nya k'oo me ndil'ti ki in dɔran'ti kin el. ²⁰ M'iləmbər kunme kadi Kirisiti, ki mbər k'inyə go nya ra'gi ki majel kə. M'iləmbər kin ki rə de'gi'ti ki Damasi, ki rə de'gi'ti ki Jerujalem, ki rə de'gi'ti ki dɔnangi Jude'ti ba pəti, ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ningə m'dəji'de kadi kulə ra'de toji toki rəta'ti, inyəi gorow njiyə'de ki majel kə ə təli ki rə Luwə'ti. ²¹ In tado kin ə, Juwipi'gi uwəi m'in nati Kəy'ti læ Luwə kadi n'toli'm'in. ²² Nan Luwə dow bagi'ne do'm'ti biti bone, adi m'ra ki do'm taa, m'nji mannaji ki do'm'ti non de'gi'ti ki boi ki non de'gi'ti ki du. M'iləmbər nya ki rangi el, nan in mbər nya ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki Moji ge elita'a. ²³ Eli toki Kirisiti ki in De ki Luwə mbət'ə a ingə kon, a in de ki dəkete ki a ində taa dann njekoy'gi'ti tə. Ningə a ində taa kadi iləmbər kunji kaji ki rə Juwipi'gi'ti ki ki rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el.»

²⁴ Pol ra mannaji ki do'ne'ti ba bay ningə, Pəsitusi un ndu'ne ki taa el'ə ene: «Pol, do'i majel! Nyagər lə'i ki ngayn tuji do'i wa.» ²⁵ Nan Pol təl el'ə ene: «Kibo Pəsitusi, do'm majel el, ta'gi ki m'el, in ta ki rəta'ti, ki kum'ə to. ²⁶ Ngar Agiripa gər ginn nya'gi kin maji, adi asi kadi m'tinyi rə'm kati m'el'ə ta. M'gər kadi nya ki dum'ə goto, tado in nya'gi ki rai nya lo kiyə'ti el. ²⁷ Ngar Agiripa, un me'i do ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti elita'a kin eke un el wa? M'gər kadi m'un me'm m'adi do ta'gi'ti kin.» ²⁸ Ningə Ngar Agiripa el Pol ene: «Nanyi ngayn el par ə a yəti hangal'm kadi m'təl njekun go Kirisiti ə ra am!» ²⁹ Pol ilə'ti ene: «Re in ki ngə sine'ti, eke ki biti bay ta kaa, m'dəji Luwə kadi ra be. Ningə kadi in ki kar'i par el, nan kadi in ki de'gi pəti ki isi oyi ndu'm ne kin, təli toi to m'in be tə. K'in ə kadi rai me dangay'ti kin el.» ³⁰ Lo kin'ti, Ngar Agiripa ge ki nje konbe ki dɔnangi'ti ki non kin ge, Berenisi ge, ki ndəgi de'gi pəti ki in se'de, ɔri rə'de gogi. ³¹ Loki isi ɔri rə'de gogi, eli nan dann'de'ti eyina: «Dingəm kin ra nya madi kare ki asi kadi

de təl'ɔ'n'ə eke uwə'n'ə dangay'ti el.» ³² Ə ngar Agiripa el Pəsitusi ene: «Dingəm kin, in dəji ki dəji kadi n'aw non Sejar'ti kin el ə asi kadi inyə taa.»

27

Kaw Pol Rəm'ti

¹ Loki uni ndu'de kadi j'aw ki tokibo Itali'ti, inyəi Pol ki ndəgi dangay'gi ki rangi ji njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu, me kuti'ti læ Ogusiti, ki bari'ə nan Juliyusi kadi ngəm'de. ² J'in me to'ti ki Adirami'ti, ki a un row ki aw ngangı lo ki Aji'ti ki du. Loki j'ɔti j'isi j'aw, Arisitarki ki Tesaloniki ki dɔnangi Maseduwann'ti in se'je nan'ti. ³ Lo ti go'ti, ji re ji te Sidon. Lo kin'ti non, Juliyusi ki ində kum'ne go Pol'ti maji ngayn, inyə tarow ad'a kadi aw rɔ madi'ne'gi'ti kadi rai si'ə. ⁴ Go'ti, j'in j'ilə dɔ'je, j'un kadi dor ki bari'ə nan Sipir. Ji təl be, tado nəl ɔsi'je ki gogi gogi. ⁵ J'awi j'ində babo ndəkba kadi Silisi'ti in ki Pampili gangi. J'awi ji te Mira, dɔnangi'ti ki Lisi. ⁶ Lo kin'ti, njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu, ingə tokibo ki Alegijandiri'ti, ki isi aw Itali'ti, ə adi j'in me'ti.

⁷ Ji ra ndɔ ngayn dɔ ba'ti. Tokibo anyi ngodi nden nden ba be, ningə j'ingə kon ngayn bay taa ji te bebo'ti ki Nidi. Nəl ɔgi'je kaw ki kete, adi ji te ki row ki ginn dor'ti ki Kireti, kaw ki kadi Salmone'ti. ⁸ Lo kɔti kete in lo təl nan. J'ɔti nden nden j'ində kadi lo biti taa ji re ji te lo'ti madi ki bari'ə nan ta ba ki Maji, ndəkba kadi bebo'ti ki bari'ə nan Lase.

⁹ Kagilo dər ngayn dɔ'je'ti. Dəkagilo kɔgi rɔ nyakuso ki nanyi kul'ti kaa dər tɔ*, adi kaw ki kete læ tokibo kaa təl re ngan ki asi koy bay tɔ. ¹⁰ In tado kin ə, Pol ndəji'de ene: «Kaman'gi, m'oo kadi kin ə re ji ndigi kadi j'uni ta mbah lə'je ki kete ə, in mbah ki nya'gi a tuji'ti. Ningə in to ki nya'gi ki me'ti par ə a tuji el, darɔ'je'gi inbe ka a tuji tɔ.»

¹¹ Nan kibo læ kuti njerɔ'gi ki bu oo ta læ Pol el, nan oo ta læ njekuwə ngandi to in ki be nje to yo. ¹² Ta ba kin maji kadi de isi səm'ti dəkagilo kul'ti el, adi de'gi ngayn ndigi kadi n'awi to re to bann wa ningə n'tei Penisi, ki ra dɔ dor'ti ki Kireti. Ta ba kin tu rɔ'ne ki lo kurkadi'ti, in holo biti ki manga. In ə kadi n'isi'ti kadi to kagilo kul gangi dɔ'de'ti.

¹³ Lo kin'ti, ngonn nəl madi ulə, in ki holo be re, adi oyi kadi ndigi ra lə'de a tolta'ne maji. Be ə, indəi taa tuti tokibo, ə iləi dɔ'de ki kadi dor'ti ki Kireti ndəkba isi awi. ¹⁴ Nan nden ba go'ti par ə, nəl kibo madi ki bari'ə nan Erakilon in ki dɔ dor'ti, re ɔsi dɔ'de'ti. ¹⁵ Nəl un to dɔ'ne'ti. Lo kuwə tokibo nanga ta'a'ti goto, j'inyə rɔ'je ki ji'ə'ti adi aw se'je ki non par. ¹⁶ J'awi ji te holo læ dor'ti, ki bari'ə nan Koda. Lo

* 27:9 27.9 Lebitiki 16.29-34

kakin taa nəl dɔ'je'ti, adi j'ingə tarow j'ində'n ji'je dɔ ngonn tokibo'ti. ¹⁷ Loki nje ra kulə me tokibo'ti uni'ə indəi'ə me tokibo'ti ə, doloɪ tokibo kakin ki kulə bindi bindi. Ji bol kadi j'aw j'osi dɔ'je nangira'ti ki Sirti, adi uni gindi ngo ki dɔi tokibo'ti iləi'ə dɔ mann'ti, go tokibo'ti. In be ə, nəl aw se'je ki non. ¹⁸ Nəl rɔ se'je ki tɔgi'ne ngayn, adi lo ti dɔ'ti, dum dɔ'de ə, buki nya'gi madi ki me to'ti kɔ. ¹⁹ Ndɔ ki nja mutə go'ti, ɔyi nya ki rɔ to'ti ki ji'de buki'de kɔ. ²⁰ Ndɔ ngayn, j'asi kadi j'oo kadi el num, j'asi kadi j'oo mee'gi el num. Nəl nanyi ki lo kulə'ti ki tɔgi'ne, adi de ki ində me'ne dɔ te'ti goto.

²¹ J'usɔ nya el kagilo ngayn, ə Pol in ra taa dann de'gi'ti, el'de ene: «Kaman'gi, kin ə re oyi ta lə'm ə j'isi Kireti'ti ba ə, nya'gi a tuji ge, a nanyi kɔ ge be el. ²² Ningə ki ngɔsine kin, m'ulə dingəm me'se'ti kadi uwəi tɔgi'se ba, tado de ki a tuji dann'se'ti goto. Nya ki a tuji, in tokibo ki ginn'je'ti. ²³ Luwə lə'm ki m'nji m'ra kulə li'ə kin, malayka li'ə kare te bus ki rɔ'm'ti kondɔ'ti ne el'm ene: ²⁴ “Pol, in bol nya madi el. In bol el tado, maji kadi a ra non Sejar'ti. Ningə Luwə a aji de'gi pəti ki in me tokibo'ti adi.” ²⁵ In be ə ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi iləi me'se nanga. M'un me'm m'adi Luwə lə'm kadi a te se'je toki el'n. ²⁶ Nan j'a ji tɔli ta'je majel dɔ dor'ti.»

²⁷ J'in me kondɔ'ti ki nja dɔgi gidə in sɔ, nəl un'je aw se'je ki dɔ babo'ti ki bari'ə Adiriyatiki. Loki ji te dann lo'ti, nje ra kulə me to'ti oyi kadi j'in ndəkba ki dɔnangi. ²⁸ Loki iləi nya ki kadi de gər'n kow mann ningə, ɔdi nangi asi tati ji'de dɔ joo. Loki awi ki kete sanyi nden ningə, iləi bay ə, ɔdi nangi asi lo tati ji de dɔgi gidə in mi. ²⁹ Boli kadi j'aw j'osi rɔ'je mbal madi'ti, adi buki gindi ki dɔi tokibo sɔ kɔ, ə isi nginəi dele kadi lo ti kalangi. ³⁰ Nje ra kulə me tokibo'gi'ti sangi row k'inyə tokibo kadi nanyinan, adi uni ngonn to indəi dɔ ba'ti ningə, uni girə eyina n'ra n'awi kadi n'dɔi go kulə gindi ki dɔi non to'ti. ³¹ Nan Pol el njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu num, njerɔ'gi inbe num ene: «Kin ə de'gi kin sii se'je me tokibo'ti ba el ə, de kare kaa a te dann'je'ti el.» ³² Be ə, njerɔ'gi gangi kulə ngonn to'ti kakin ə inyəi'ə adi aw.

³³ Kete bay taa kadi lo ti, Pol ulə dingəm me de'gi'ti pəti ene: «Oyi, ndɔ dɔgi gidə in sɔ bone ki isi ngəmi, ki kanji kadi sɔi nya. ³⁴ Ningə ki ngɔsine kin, m'dəji'se kadi uni nya sɔi, tado in kin ə a ra sese kadi to tei kaji'ti. M'el'se toki ngonn bisɔ dɔ'de kare dann'se'ti a osi kɔ el.» ³⁵ Loki Pol el'de ta ba ningə, un mapa ra oyo Luwə dɔ'ti takum de'gi'ti pəti ə sɔ. ³⁶ Lo kin'ti non nga a, de'gi pəti uwəi rɔ'de ngan sɔi nya. ³⁷ De'gi pəti in bu joo ki dɔ siri gidə in mehen me

tokibo'ti. ³⁸ Loki sɔi nya ndanni maji ə, buki ndəgi geme kɔ kadi to ɔɔ kel.

³⁹ Loki lo ti, njekuwə ngandi to'gi gəri lo el. Nan nya ki oyi in ngangɪ ba ki aw tɔlta'ne dɔ nangira'ti par. Ə uni ndu'de kadi n'rai nden nden to re to bann ə n'awi ki to səm'ti. ⁴⁰ Ningə tuti gindi'gi ki dɔi tokibo'ti, buki ba, ə rai dɔ'ti non tuti kulə ki dɔi nya ləl tokibo'gi tɔ. Go'ti, ɔyi ku ki nje kuwə nəl taa. ɔyi taa kadi to nəl sur tokibo aw si'ə, ki dɔ'de nangira'ti kakin. ⁴¹ Loki isi awi ə, ɔsi tokibo adi duw nangira'ti ki tɔgi mann ki in yo ge ne ge re ɔsi nan adi ra. Non tokibo duw nangira'ti toti tɔti adi lo kadi ɔti kete goto. Ningə go'ə ki gogi, mann re ki tɔgi'ne ində tuji'n tɔ. ⁴² Njerɔ'gi uni ndu'de asi nan kadi to n'tɔli dangay'gi nan to ki madi'gi dann'de'ti indəi ur me mann'ti anyinan awi. ⁴³ Nan njekundɔ kuti njerɔ'gi ki bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi'de dɔ kadi rai kɔjitarə lə'de. Adi ndu'ne kadi de'gi ki gəri kala mann tosi me mann'ti kete, awi ki dɔ nangira'ti. ⁴⁴ Ningə kadi ndəgə'gi sii dɔ kagi'gi'ti, dɔ nusi tokibo'gi'ti, uni go'de. In be ə, de'gi pəti awi tei dɔ nangira'ti ki kanji kadi nya madi ra'de.

28

Pol me be'ti ki Malti

¹ Go te ki ji te ta koy'ti nga a j'oo kadi tɔ dor ki j'in'ti kakin nan Malti. ² De'gi ki sii dɔ dor'ti kakin uwəi'je ki rɔ'de'ti ki rɔnel ki de oo gara nja kare el. Rai por ki bo ngayn adi ji ra ta'ti pəti, tadɔ ndi ədi adi kul on ngayn. ³ Pol sangi ngəngirə kadi n'bukɪ por'ə ə, por ra adi lii pir te'ti dolo ji'ə'ti. ⁴ Loki de'gi ki me be'ti oy lii nan ji Pol'ti ningə, eli nan dann'de'ti eyina: «Ki rɔta'ti, dingəm kin in nje tɔl de'gi. Be ə, te ta mann'ti aji kaa, ta ki gangɪ læ Luwə ndigi kadi ra ki dɔ'ne taa el.» ⁵ Nan Pol siyə lii ilə me por'ti, ə ngonn rɔ'a ki nden kaa to'ə el. ⁶ De'gi pəti nginəi kadi rɔ Pol ti eke osi wati oy wa be. Nan loki nginəi pi nya madi ra'a el, eli eyina: «De kam in luwə.» ⁷ Lo læ kibo ki dɔ dor'ti kakin, ki tɔ'a nan Pibilusi, to kadi lo'ti non ndəkba. Ə Pibilusi uwəi'je ki rɔ'ne'ti maji ngayn, adi'je kəy ji to'ti ndɔ mutə. ⁸ Ningə baw Pibilusi to monyi nanga: rɔ'a tingə ge, ndəngi mosi ge. Ə Pol ində taa aw ində ji'ne dɔ'a'ti adi ingə lapiya. ⁹ Go'ti, ndəgi njemonyi'gi ki me be'ti rei ingəi Pol adi adi'de lapiya tɔ. ¹⁰ De'gi ɔsi kurə'je non be. Nga ningə, loki kagilo asi kadi j'awi nga a, adi'je nya'gi ki j'aw ndoo'de kadi rai se'je dɔ row mbah'ti.

Kaw Pol Rɔm'ti

¹¹ Ji ra nanyi mutə non be bay taa kadi j'ilə dɔ'je ki tokibo ki in Alegijandiri'ti ki bari'ə nan Kasitor num, Polusi num.

Tokibo kin, kagilo kul dər dɔ'a'ti me bɛ'ti kin. ¹² Loki j'aw ji te Sirakusi, j'isi'ti non ndɔ mutə. ¹³ Lo kin'ti non, j'in j'un kadi ba, j'aw ji te Rejiyo. Lo ti go'ti, nəl ki in holo tunginn kulə, ə ji ra ndɔ joo ə ji te Pujol. ¹⁴ Me bɛ'ti kin ə j'ingə ngannkon'je'gi ki dɔji'je adi ji ra ndɔ siri se'de bay taa j'aw. In be ə j'aw'n ki nja'je kadi ji te'n Rɔm'ti. ¹⁵ Ngannkon'je'gi ki Rɔm'ti ki oyi poy'je, rei tiləi kum'je biti lo suki'ti ki Apiyusi ki lo kəy kusɔ nya'gi ki mutə. Loki Pol oo'de, ra oyo Luwə, ə təl ingə tɔgi. ¹⁶ Go te'je Rɔm'ti, adi tarow Pol kadi isi lo lə'ne ki njerɔ kare ki kadi ində kum'ne go'ə'ti.

Pol mannaji læ Jeju Kirisiti Rɔm'ti

¹⁷ Ndɔ mutə go'ti, Pol bər kibo'gi læ Juwipi'gi kadi rei ingəi'ə. Loki kawinan, Pol el'de ene: «Ngannkon'm'gi, m'ra nya madi m'osi'n ta de'gi lə'je el num, m'osi'n ta nya jibəlbe læ kaw'je'gi el num tɔ. Nan Juwipi'gi uwəi m'in Jerujalem'ti iləi m'in dangay'ti ji de'gi ki Rɔm'ti. ¹⁸ Go ta'ti ki de'gi ki Rɔm'ti dɔji m'in, ingəi nya madi ki asi kadi de gangi'n ta koy dɔ'm'ti el, adi ndigi kadi inyəi m'in. ¹⁹ Nan Juwipi'gi ɔdi el. Lo kin'ti, tɔgi isi dɔ'm'ti kadi m'dɔji ki ra non Sejar'ti, ki kanji kadi m'ində'n ta dɔ de'gi'ti lə'm*. ²⁰ In tado kin ə, m'dɔji kadi m'ingə'se, m'el'se ta. Tado in nya kindəmedɔti læ Isirayel ə m'to'n dangay'ti kin.» ²¹ Lo kin'ti, Juwipi'gi eli'ə eyina: «J'ingə makitu madi ki in Jude'ti ki elta ki dɔ'i'ti el, taa ngannkon'gi madi ki kadi rei eli'je ta'gi ki dɔ'i'ti eke bari tɔi majel ka goto tɔ. ²² Nan ji ndigi kadi el'je ta lə'i ki ɔjido kuti ki in me'ti kin adi j'oo. Tado ji gər kadi ki lo'gi pəti, de'gi ɔdi ta lə kuti kin el.»

²³ Be ə, ɔji nan ndɔ ə rei ngayn ingəi Pol lo kis'ə'ti. Pol ilə'de mbər konbɛ læ Luwə. Ra dɔ ndukun'ti læ Moji ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, manyinaji læ Jeju. Taa sangi kadi n'bukide go'ne'ti ɔjido tɔ Jeju tɔ. Eli nan ta sin biti lo sɔl'de. ²⁴ De'gi madi oyi kadi ta ki el'de in ta ki rɔta'ti, nan nje ki nungi mbeti kunme'de tɔ. ²⁵ Lo ki indəi sananyinan ki ndu kasi nan el, Pol el'de ene: «Ta ki Ndil Luwə el baw'se'gi ki ta njekeltakita Luwə'ti Ejay in ta ki rɔta'ti.

²⁶ Ndil el'ə ene:

“Aw ingə de'gi kam ə el'de ene:

A oyi ta ki mbi'se, nan a in gəri me'ə el;

A gonyi lo ki kum'se, nan a oyi lo el.

²⁷ Tado ngar me'de ngirə ngororo.

Boyi mbi'de'gi, ndəmi kum'de'gi,

Tado kadi kum'de oo lo el num, mbi'de oo ta el num.

* 28:19 28.19 25.11

Tado kadi n'gəri nya kare el, nan to n'in n'təli rɔ'de go'm'ti adi m'aji'de†.»»

²⁸ Pol təl ilə'ti bay ene: «Kadi in gəri toki, ta kaji læ Luwə kin, ulə'n adi de'gi ki in Juwipi'gi el. Ningə ingi a uri mbi'de kadi oyi.» ²⁹ [Loki Pol elta kin ningə, Juwipi'gi indəi taa, ai ki ta ki manji nan dann'de'ti.] ³⁰ Pol ra bal joo asi nan me kəy'ti ki uwə nanyi'ti. Ningə de'gi pəti ki rei rɔ'a'ti, uwə'de ki rɔ'ne'ti. ³¹ Pol iləmbər Konbe læ Luwə num, ndo de'gi ta ki do Burəbe Jeju Kirisiti'ti ki me ki kare ki kanji kadi nya madi ɔg'ɔ do num.

Makitu ki Pol ndangi adi Rōman'gi Ta ki dō makitu'ti ki Pol ndangi adi Rōman'gi

Pol ndangi makitu kin adi njekunme'gi ki Rōm'ti. Rōm in bebo ki nje konbe kibo onbe dō'ti nan'ti ki ndægə'gi dōnangi'ti li'ə. Pol ndangi makitu kin adi'de kadi el'de ta ojidō Poyta ki maji num, dō kōji'ti ki oji kadi n'aw n'oo'de num tō.

Makitu kin rowninn'ə in joo: rowninn'ə ki kare in nyando (1-11), ningə rowninn'ə ki nungi in rakulə nyando kakin tō (12-15). Me rowninn'ə ki dōkete, Pol tōji toki de'gi pəti, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el kaa, pəti in njeramajel'gi, rai tōgi kaji rō'de ki gorow təl rō go ndukun'ti el. Luwə adi'de kaji kare kitakul memaji li'ə ki təl'n de'gi ki njekunme'de kad'a de'gi ki dana kitakul Kirisiti (3.24-25). Be ə kandi nyando kin a adi kisikidōtaa ki sigi ki Ndil adi'n'je lapiya ki tətirō. Juwipi'gi ki kete mbeti Kirisiti rai tōgi kingə kisikidōtaa ki sigi kin ki gorow kunme'de kadi Kirisiti toki de'gi ki in Juwipi'gi el rai kin be tō (9-11). Me rowninn makitu'ti ki nja joo, Pol oji ta dō panjiyə'ti lə njekunme'gi dann'de'ti inbe'gi num, par ki rō nje konbe'gi'ti ki de'gi pəti. Ta kibo ngayn in ndigi Luwə ki ndigi madibe lə'i.

Makitu kin tōlta'ne ki kuwə ji nan ki Pol inbe uwə'n ji de'gi ngayn Rōm'ti nu, piti'n Luwə nu (16).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-17. Maji kadi de sangi kaji 1.18-3.20. Re de un me'ne adi Jeju Kirisiti ə ingə kaji 3.21-4.25. Kisikidōtaa ki sigi in me Kirisiti 5-8. Ndigi lə Luwə ki kadi Isirayel ra 9-11. Ta kōji'gi ki ojidō kisikidōtaa lə njekunme 12-15. Kōjitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi ta kin m'adi'se. M'in ki Luwə bari'm to njekawkulə, ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə. ² Poyta ki maji ki Luwə un ndu'ne ki de'gi ki njekeltakita'a'ti kete, adi eli ta'a me Makitu'ti li'ə ki ar njay*. ³ In Poyta ki maji ki ojidō Ngonn'o ki oji'ə ginn kaw'ti lə ngar Dabidi†. ⁴ Adi in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki Luwə un dō'a taa adi in Ngonn'o, ki tōgi lə Ndil Luwə, loki ində'n taa dann njekoy'gi'ti. ⁵ In ki takul Jeju Kirisiti ə, Luwə ra'n sə'm maji adi m'təl'n njekawkulə

* 1:2 1.2 Ejay 52.7, 61.1 † 1:3 1.3 Mat 1.1

li'ə kadi de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, uni me'de, təli rɔ'de go ta'ti li'ə kadi tɔ'a bar. ⁶ Ingi kaa in mbunə de'gi'ti kin tɔ. In de'gi ki Luwə bar'se kadi in de'gi lə Jeju Kirisiti.

⁷ Ingi pəti ki sii Rōm'ti, ki Luwə ndigi'se ə bar'se to de'gi lə'ne, kadi maji ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti.

Pol ndigi ngayn kadi n'aw n'oo njekunme'gi ki Rōm'ti

⁸ Nya ki dɔkete, m'ra oyo Luwə lə'm me tɔ Jeju Kirisiti'ti tado lə'se pəti. Tado de'gi elita ki dɔ kunme'ti lə'se ki dɔ dɔnangi ba pəti. ⁹ Luwə ki m'nji m'ra kulə li'ə ki me ki kare, ki gorow kiləmbər Poyta ki maji lə Ngonn'o, asi kadi a mannaji lə'm toki m'nji m'elta lə'se ki dɔkagilo'gi pəti. ¹⁰ Ningə m'nji m'dəj'ə ki ndɔ'gi pəti, kadi re in ndigi li'ə ə, kadi adi'm tarow adi m'aw'n rɔ'se'ti. ¹¹ M'ndigi ngayn kadi m'aw m'oo'se, m'adi'se kadikare lə Ndil Luwə ki kadi ra sese adi nganyi me kunme'ti lə'se. ¹² Taa, kisi'je nan'ti, kadi kunme ki kare ki j'awi kin, a ra adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ki ne. ¹³ Ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, m'ndigi kadi in gəri toki, m'sangi row ngayn kadi m'aw rɔ'se'ti, nan biti bone kaa m'ingə row el. M'ndigi kadi m'aw, adi m'ingə kandi kulə rɔ'se'ti toki m'ingə'n rɔ ndəgi de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin be tɔ. ¹⁴ Maji kadi m'ində kum go de'gi'ti pəti, njekumte'gi ki njekumte'gi el, nje nyagər'gi ki nje nyagər'gi el. ¹⁵ In tado kin ə, m'ndigi ngayn kadi m'aw m'ilə'se mbər Poyta ki maji, ingi ki sii Rōm'ti tɔ. ¹⁶ Tado m'in Pol, rɔ'm səl'm el kadi m'iləmbər Poyta ki maji. Poyta ki maji kin in tɔgi lə Luwə ki kadi aji de ki ra ki un me'ne adi Jeju Kirisiti. Kaji ki ulə ngirə'ne dɔ Juwipi'gi'ti kete, taa re te'n dɔ de'gi'ti ki in *Juwipi'gi el. ¹⁷ Ki rɔta'ti, Poyta ki maji tɔji row ki Luwə ɔr'n ta dɔ de'gi'ti ki uni me'de adi'ə. In ki gorow kində me dɔ me maji'ti lə Luwə toki makitu lə Luwə el'n ene: «De ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki gorow kunme li'ə, a isi ki dɔ'ne taa§.»

Majel lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹⁸ Luwə isi dɔran'ti taa nu, tɔji wongi lə'ne dɔ de'gi'ti ki njeramajel, njera nya ki low'ə'ti el. Kulə ra'de'gi ki dana el uti dɔ nya ki rɔta'ti. ¹⁹ Kuləra Luwə tɔji taga wangi kadi de gər. Luwə inbe tɔji de'gi kulə ra'ne ki taga. ²⁰ Toki rɔta'ti, lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu, nya'gi ki to rɔ Luwə'ti, ki de oo'de ki kum'ne el, ki tɔgi ki to biti ki non'ti, ki k'in ə Luwə, nya'gi kin toi ki taga me kulə ra'a'ti kadi de gər ki nyagər ki awi'n dɔ'ne'ti. Adi nya ki kadi me Luwə a səl'n dɔ de'ti goto. ²¹ De'gi gəri Luwə maji, nan mbeti kadi ɔsikurə

num, mbeti təl ki oyo kad'a num, toki maji kadi rai. Mərta lə'de ur'de mu yo, nyagər lə'de goto, adi uləi rɔ'de me lo ki ndul'ti. ²² Oyi rɔ'de to nje gosi'gi, nan təli mbo'gi. ²³ Kadi ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki nje koy el ningə, ɔsi məkəsi'de nanga non nya'gi'ti ki de'gi rai'de to banakum de'gi'ti ki ndɔ madi ə a gotoi, təli'de yel'gi'ti, təli'de da'gi'ti ki nja'de in ɔ, ki nje ki nje kagi nanga.

²⁴ In tado kin ə, Luwə inyə'n de me nyara'gi'ti ki majel ki me'de ndigi, njenyi ki rɔ'de, adi uləi rɔsɔl dɔ darɔ'de'ti inbe'gi. ²⁵ Uni nya ki rɔta'ti lə Luwə mbəli nya ki ngom. Ningə gosi ə rai kulə adi nya'gi ki Luwə ində'de kin yo, ə inyəi Luwə ki nje kində nya'gi ki kɔsikurə in li'ə biti ki non'ti kin. *Amen.

²⁶ In tado kin ə, Luwə inyə'n'de me nyənn darɔ'ti ki to rɔsɔl. Ne'de'gi, inyəi ta sa nan lə dene ki dingəm ki gorow'ə'ti, ə təli nanyinan ta sanginan'ti ki gorow'ə'ti el. ²⁷ Dingəm'gi kaa inyəi taa sangi ne'de'gi, ə nanyinan ta sanginan'ti dann'de inbe'gi. Rai nya ki kow ki nan, adi ingəi nyakugə go kulə ra'de ki ur se'de mu.

²⁸ Loki mbeti kadi n'gəri row lə Luwə, Luwə inyə'de adi uni row kigo nya gəri'ti lə'de ki rugi, ki asi kadi ɔr'de tarow el. Lo kin'ti, sii ta nya ra'ti ki kadi de ra el. ²⁹ Nya ra ki dana el rosi me'de, in njeramajel'gi, in njera kumnda nya lə de'gi, in nje mendul, jangi rosi me'de, in nje tɔl de'gi, in nje kɔl, nje kədi de'gi, nya ra'de in ki gorow'ə'ti el, in nje tətɔ ta dɔ de'gi'ti, ³⁰ inbe'gi isi elita ki majel dɔnan'ti, in njeban'gi lə Luwə, nje ta ki to, nje kun dɔ'de taa, nje kɔji rɔ'de, mərta lə'de pətɔ in dɔ majel'ti ki ra, in nje tanrɔ nje kɔji'de'gi, ³¹ nyagər lə'de goto, in de'gi ki oyi tor mindi'de el, in de'gi ki usi'de dɔ de'ti el, taa oyi kumtondoo lə de el tɔ. ³² Gəri ta ki gangi lə Luwə maji, kadi de'gi ki njera nya ki be kin, in de'gi ki asi ta koy, nan toi ta ra'a'ti par par. Ningə in ra'a par ə rai el, nan de'gi ki rangi ki isi rai kaa, ndigi se'de dɔ'ti tɔ.

2

Ta ki gangi lə Luwə

¹ In ki isi gangi ta dɔ mad'i'gi'ti, re in'n nan nan kaa, de a inyə go kɔ adi el, tado isi gangi ta dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, nan kulə rai to to kulə ra'de be tɔ. Adi ta ki isi gangi kin, isi gangi ta dɔ rɔ'i'ti inbe. ² Ji gər maji, kadi Luwə isi gangi ta, ki gorow ki rɔta'ti, dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel ki be kin. ³ Nga in ki isi gangi ta dɔ de'gi'ti ki njera nya'gi ki majel, ningə isi ra nya'gi ki isi rai kakin tɔ kin, kadi oo ene, in a goto me ta ki gangi'ti lə Luwə, el. ⁴ In,

isi kidi ra maji læ Luwə ki əti ɓol, ki koreme li'ə, ki kisidoti li'ə num, ki kadi in gər toki, ra maji li'ə kin isi ɔsi kadi inyə gorow njiyəi ki majel kɔ el. ⁵ Isi ta ra me ngan'ti, mbəti k'inyə row nyara ki majel kɔ. Lo kin'ti, isi kaw wongi ki ngan dɔ'i'ti, isi nginə'n ndɔ ki, Luwə ki njegangita ki dana, a re'n kadi ɔji'n wongi læ'ne dɔ de'gi'ti ki njera nya ki majel. ⁶ Luwə ki nje kugə de ki ra ɓangi kuləra'a*. ⁷ De'gi ki uwəi tɔgi'de ba me nya ra'ti ki maji, isi sangi tɔɓar, ki kɔsikurə, ki isi sangi kadi n'oyi el, Luwə a adi'de kisikidɔtaa ki biti ki non'ti. ⁸ Nan nje ki nje kur mu, nje tanrɔ ta ki rɔta'ti, ə təli rɔ'de go nya ra'ti ki dana el, Luwə a mbəti'de, a adi wongi li'ə kibo ɔsi dɔ'de'ti. ⁹ A adi me kon ki əti ɓol a ra de'gi pəti ki njeramajel. A ulə ngirə dɔ Juwipi'gi'ti ɓay taa re'n dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el'ti. ¹⁰ Ningə de'gi ki njera maji, Luwə a adi'de tɔɓar, ki kɔsikurə, ki kisimaji, a ulə ngirə dɔ Juwipi'gi'ti ɓay taa re'n dɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. ¹¹ Tado kɔr kum nan goto rɔ Luwə'ti. ¹² De'gi ki in Juwipi'gi el ki rai majel ki kanji gər ndukun læ *Mojɪ, a tuji kigo lo gər'ə'ti el inbe kin tɔ, nan Juwipi'gi ki gəri ndukun læ Mojɪ ɓəti ə rai majel, ndukun a gangi ta dɔ'de'ti tɔ. ¹³ Ningə, in nje ki isi oyi ndukun mbi'de'ti be par ə Luwə isi ɔr ta dɔ'de el, nan in nje ki isi oyi, ə təli rɔ'de go'ti ə, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹⁴ De'gi ki in Juwipi'gi el, ki gəri ndukun læ Mojɪ el, nan isi rai nya ki ndukun dəji, ki kanji gər kin, inbe'gi in ndukun ki njegangita dɔ rɔ'de'ti. ¹⁵ Me lo'ti kin, tɔji kadi nya ki ndukun dəji kadi de ra kin, in ki ndangi ngarme'de'ti. Ningə, me'de ki uwə'de ki ta kaa mannaji dɔ ta'ti kin, taa gangi ki isi gangi ta dɔ rɔ'de'gi'ti, isi ɔri ta dɔ rɔ'de'gi'ti kin kaa mannaj'a tɔ. ¹⁶ Ningə toki mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə, el'n, in kin ə in nya ki a ra nya ndɔ'ti ki Luwə a un Jeju Kirisiti kadi a gangi'n ta dɔ nya'ti pəti ki de'gi iyəi me'de'ti.

Juwipi'gi ki ndukun læ Mojɪ

¹⁷ Ningə in ki isi ɓar rɔ'i Juwipi, ki ra dɔ ndukun'ti ngan, rɔ'i isi n'eli dɔ Luwə'ti læ'i; ¹⁸ ki in gər nya ki in ndigi li'ə maji, ndukun ndoi nya kadi mbəti nya ki maji dann ki majel'ti. ¹⁹ In oo rɔ'i maji ngayn kadi asi kɔr njekumtɔ'gi tarow, oo rɔ'i kadi in kunji læ de'gi ki rai loki ndul'ti, ²⁰ in nje ndonya nje nyagər el'gi, nje ndonya ngann'gi ki du. In isi ra nya'gi kin be, tado oo kadi me ndukun'ti, ingə nyagər, ki ta ki rɔta'ti nga. ²¹ In isi ndo nya de'gi, nan asi kadi ndo rɔ'i inbe el, isi iləmbər kadi de'gi ɓogi el, ə inbe isi ɓogi. ²² Isi el de'gi kadi uwəi marum el, nan inbe isi uwə marum, isi

* 2:6 2.6 5; Sopeni 1.14-18, 2.2-3

elta læ yo'gi ki ra majel, ə isi kər nya me kəy'ti læ'de. ²³ Isi ra rōnel dō ndukun'ti, nan isi aldō'a, adi mbəti kōsikurə Luwə. ²⁴ Lo kin'ti, toki ndangi me makitu'ti læ Luwə, de'gi ki in Juwipi'gi el isi elita ki mal dō Luwə'ti tado kulə ra'se in ki in Juwipi'gi†.

²⁵ Ningə kadi in gəri maji toki kujə mōti in nya ki nda'a to, loki de isi təl rō'ne go ndukun'ti, nan loki in təl rō'i go ndukun'ti el ə, in ki de ki ujə mōti'ne el, asi nan. ²⁶ Kin ə de ki ujə mōti'ne el, təl rō'ne go ndukun'ti ə, Luwə a oo'ə to de ki ujə mōti'ne. ²⁷ De'ə ki, ujə mōti'ne kigo darō'ti el, nan təl rō'ne go ndukun'ti kin, a gangi ta dō'i'ti. A gangi ta dō'i'ti, in ki aw ki ndukun ki ndangi me ji'ti, taa ujə mōti to, nan in təl rō'i go ndukun'ti el kin. ²⁸ Toki rōta'ti, k'in Juwipi, in ba gidi'ti taga ne el, taa kujə mōti in me ndaja ki rō'ti kin el to, ²⁹ nan k'in Juwipi ki rōta'ti in me'ti kəy. Ningə kujə mōti, in kujə mōti ki ngarme'ti. In kujə mōti ki in rō Ndil Luwə'ti, um me ndukun'ti ki ndangi el. De ki ujə mōti'ne, in de ki ingə toji ki rō Luwə'ti um rō de'gi'ti el.

3

De ki dana goto

¹ K'in Juwipi, maj'a to'ti, kujə mōti, nda'a to'ti. ² Maj'a in ngayn me nya'gi'ti pəti, tado, in Juwipi'gi ə Luwə ulə ta læ'ne ji'de'ti kete. ³ Ə re ki madi'gi in nje ra nya ki low'ə'ti el ə, ra nya ki low'ə'ti el læ'de a ra kadi Luwə yəti ndu'ne el. ⁴ Luwə a yəti ndu'ne el jagi! Ningə maji kadi de'gi gəri toki Luwə in nje kelta ki rōta'ti, ə de'gi pəti in nje kelta ki ngom, toki ndangi me makitu'ti eyina:

«Maji kadi de'gi gəri ki ra dana læ'i me ta keli'ti,

A re awi kadi gangi ta dō'i'ti ə,

Kadi ta uwəi el, kadi in te me'ti to nje təti rō*.»

⁵ Kin ə re nya ki dana el ki j'isi ra, ra adi de gər toki Luwə in de ki dana ə, de oo ta ki kadi j'eli el. Ke Luwə in de ki dana el loki ra se'je wongi loki ji ra majel wa? M'elta kin be kigo k'oo'ə'ti læ de. ⁶ Ningə kadi in gəri toki, Luwə in de ki dana el, el jagi. Kin ə Luwə in de ki dana el ə, a asi kadi gangi ta dō de'gi'ti ki dōnangi el. ⁷ Ningə kin ə, me ta ngom'ti ki isi te ta'm'ti, ra adi ta ki rōta'ti læ Luwə te ki taga, kadi Luwə ingə'n toji ningə, ginn'ə in ri ə kadi de a gangi ta dō'm'ti to njeramajel bay wa? ⁸ J'a j'eli ki kete par j'ene: «Ji rai majel j'adi nya ki maji te me'ti.» Toki de'gi madi indəi taa dō'm'ti eyina: m'in ə m'ene ji ra majel kadi nya ki maji te me'ti kakin be. Degə'gi ki elita kin asi ta kadi de gangi ta koy dō'de'ti.

† 2:24 2.24 Ejay 52.5 * 3:4 3.4 Pa'gi 51.6

⁹ Ningə in nya ki kadi de el'n ene: j'in ki j'in Juwipi'gi, j'utəi ndəgi de'gi, el. J'utəi'de el, ningə j'elita dɔ'ti nga j'ene: Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, pəti, in ginn tɔgi'ti læ majel. ¹⁰ Toki makitu læ Luwə el'n ene:

«De kare be ki kadi in de ki dana goto.

¹¹ De kare be ki kadi gər nya goto,
De kare be ki kadi sangi Luwə goto.

Pəti inyəi row ki maji, ndəmi row.

¹² De kare ki njera maji goto†,

Ki kare be kaa goto.

¹³ Row mindi'de to to be ninn ki ta'a to tagira,

Ndonn'de in ndonn kelta ki ngom,

Ndar ta'de rosi ki kəngi lii‡,

¹⁴ Isi manni de'gi mann ki to kelta'a el,

Ta'de ati kangi dɔ de'gi'ti§.

¹⁵ Nja'de in nja kanyi kalangi ki lo təl de'ti,

¹⁶ loki dəri'ti ningə, dɔ nja'de in nya ki tuji ki me kon.

¹⁷ In de'gi ki gəri row lapiya el*.

¹⁸ Bol Luwə ki nden goto me'de'ti†.»

¹⁹ Ji gər kadi nya'gi pəti ki ndukun el, el de'gi ki in ginn ndukun'ti, kadi ta de madi te elta dɔ rɔ'a'ti el, ə kadi de'gi pəti gəri go majel'gi læ'de non Luwə'ti. ²⁰ In tado kin ə, de ki Luwə a təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki gorow təl rɔ go ndukun'ti goto‡. Tado ndukun to kadi oji de'gi adi gəri nya ki bari'ə majel.

Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti

²¹ Ki ngosine kin, Luwə toji'je gorow ki təl'n de'gi, de'gi'ti ki dana§ ki kanji ndukun. Ningə in, ndukun læ Moji ki ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti manyinaj'a. ²² Luwə təl de'gi, de'gi'ti ki dana ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti. Tarow kin to tado læ de'gi pəti ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, tado de'gi pəti asi nan: ²³ de'gi pəti in njeramajel'gi, adi tɔbar læ Luwə nal'de. ²⁴ Nan Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti kare. In kigo memaji'ti li'ə, me to Jeju Kirisiti'ti ki taa'de ilə'de taa ginn tɔgi'ti læ majel. ²⁵ In Jeju Kirisiti ə, Luwə un'ə to nya kugə dɔ majel, me mos'o'ti ki anyi, ki gorow kunme. Luwə ra be kadi toji'n nyara ki dana læ'ne, tado majel'gi ki de'gi rai'de kete, tudə go'ə el, ²⁶ dɔkagilo kisidɔti li'ə. Luwə toji nyara ki dana læ'ne dɔkagilo'ti ki bone, kadi in nje ki ra dana, taa kadi tudə'n de'gi ki uni me'de adi Jeju təl'de de'gi

† 3:12 3.12 Röm 10-12; Pa'gi 14.1-3, 53.2-4 ‡ 3:13 3.13 Pa'gi 5.10 § 3:14

3.14 Pa'gi 10.7 * 3:17 3.17 Röm 15-17; Ejay 59.7-8 † 3:18 3.18 Pa'gi 36.2

‡ 3:20 3.20 Pa'gi 143.2 § 3:21 3.21 Röm 1.17

ki dana takum'ne'ti. ²⁷ Nya kare ki kadi de ində'n gu'ne goto, tado nya ki Luwə ra do'ti, in təl rɔ go ndukun'ti el, nan in kunme kadi Jeju Kirisiti. ²⁸ Ji gər maji kadi Luwə təl'de de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Jeju Kirisiti, um in ki gorow təl rɔ go ndukun'ti el. ²⁹ Luwə in Luwə lə Juwipi'gi par el. Ki rɔta'ti, in Luwə lə'de par el, nan in Luwə lə ndəgi de'gi pəti tɔ. ³⁰ Tado Luwə in kareba. In ə təl Juwipi'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme num de'gi ki in Juwipi'gi el ka təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme tɔ. ³¹ Loki j'uni me'je j'adi Kirisiti kin, toji kadi nda ndukun goto wa? Lo kin'ti, ji toji kadi nda'a in ngayn to kin yo.

4

Luwə tudə Abiraham de'ti lə'ne

¹ Kadi j'elita lə kaw'je *Abiraham ningə, nya madi ki ingə kigo tɔg'ɔ'ti inbe goto. ² Kin ə Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi ə, asi kadi Abiraham a ində'n gu'ne inbe, nan a ində gu'ne non Luwə'ti el. ³ Tado, ta ki makitu lə Luwə el ə to kin: «Abiraham un me'ne adi Luwə, ə Luwə tudə kunme li'ə ə oo'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti*.» ⁴ Ningə nya kare, de ki ra kulə ingə'n nyakugə goji, nya ki ingə kin, ingə kare el, nan in nya ki ingə tor kulə'ti ki ra. ⁵ Kin ə de ra kulə madi el, nan un me'ne adi Luwə ki in nje təl de ki njeramajel, de'ti ki dana takum'ne'ti ə, Luwə a təl'ə de'ti ki dana, kigo tudə kunme li'ə ki ində do me maji'ti lə Luwə. ⁶ In be ə, *Dabidi un'n ndu'ne ki taa el'n ta lə maji ki ingə ki rɔ Luwə'ti. Adi in de ki Luwə tudə de'ti lə'ne ki kanji gon kulə ra'a'gi.

⁷ Dabidi ene: «De'gi ki Luwə inyə nyara'de'gi ki go'ti el, kɔ, Luwə bɔr majel'gi lə'de kɔ, in nje majikur'gi.

⁸ De ki Luwə tudə majel li'ə do'a'ti el in nje majikur†.»

⁹ Maji kin in tado lə njekujəmɔti par el, nan in tado lə njekujəmɔti'gi el tɔ. Tado j'eli j'ene: Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, tudə'n kunme li'ə oo'n'ə de'ti ki dana. ¹⁰ Eke nya kin ra nya dɔkagilo'ti ki ra wa? Ke in kete non kujə mɔti Abiraham'ti eke in go'ti wa? Nya kin ra nya kete non'ti, um in go'ti gogi el. ¹¹⁻¹² Ningə nyakɔji ki do kujə mɔti'ti re go'ti gogi to ndaj'a, ki kadi toji toki Luwə təl Abiraham de'ti ki dana takum'ne'ti, ki takul kun ki un me'ne adi Luwə, dɔkagilo'ti ki ujə'n mɔti'ne el bay. Lo kin'ti, de'gi ki ujəi mɔti'de el kaa Luwə təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num, de'gi ki ujəi mɔti'de kaa təl'de de'gi'ti ki dana takum'ne'ti num tɔ. Ningə Abiraham təl

* 4:3 4.3 Lotum 15.6 † 4:8 4.8 Pa'gi 32.1-2

baw de'gi pæti ki ujæi mæti'de el, ki uni me'de, taa tæl baw de'gi ki ujæi mæti'de tɔ. Adi in nje'gi ki uwæi kul kujæ mæti par el, nan uni dɔ nja baw'je Abiraham ki un, ə un me'ne adi Luwə kete non kujæ mæti'ne'ti kin‡.

Luwə un ndu'ne tado læ de'gi pæti ki uni me'de

¹³ Luwə un ndu'ne adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə toki dɔnangi in nya nduwə læ'de. Ningə in tado tæl ki Abiraham tæl rɔ'ne go ndukun'ti el, nan in tado tæl ki Luwə tæl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Luwə§. ¹⁴ Kin ə re nya nduwə kin in tado læ de'gi ki nje tæl rɔ'de go ndukun'ti par ningə, kar kunme goto, taa kunndu ki un adi Luwə kaa tæl nya ki kum'ə goto tɔ. ¹⁵ Tado ndukun ə in nje re ki wongi læ Luwə. Tado lo ki ndukun goto'ti, k'aldɔ ndukun kaa goto'ti tɔ.

¹⁶ Lo kin'ti, nya nduwə ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'adi'de kin, de a ingə ki gorow kunme kadi Luwə. Be kadi in nya kadikare ki Luwə adi, ki nda'a to'ti tado læ de'gi pæti ki uni me'de to Abiraham be, um tado læ de'gi ki nje tæl rɔ'de go ndukun'ti par el. Abiraham ki in baw de'gi pæti. ¹⁷ Makitu læ Luwə elta dɔ Abiraham'ti ene: «M'ra'i to baw de'gi ngayn ki dɔnangi'ti ne*.» Abiraham in baw'je takum Luwə'ti ki un me'ne ad'a. Luwə ki nje kadi njekoy'gi indæi taa lo koy'ti, ki nje kadi nya'gi ki kete gotoi, toi. ¹⁸ Abiraham un me'ne adi Luwə, adi tæl baw de'gi ngayn ki dɔnangi'ti ne toki makitu læ Luwə el'n ene: «Ginn de'gi læ'i a banyinan to mee'gi ki dɔran'ti be‡.» Lo kin'ti, nya ki kadi de ində me'ne dɔ'ti goto, nan Abiraham aw ki kindəmedɔti. ¹⁹ Abiraham aw ki bal ki asi ndəkba ki bu kare, ningə gər kadi n'tɔgi, tɔgi'ne goto, taa ne'ə Sara kaa in kuji tɔ, nan gon lo kin el, un me'ne kadi kun mindi læ Luwə ki un kin a ra nya‡. ²⁰ Abiraham ilə kunme læ'ne kɔ el, taa me'ə tɔsi dɔ kunndu ki Luwə un ad'a el tɔ. Ingə tɔgi to kingə me kunme'ti læ'ne, ulə'n tɔji dɔ Luwə'ti. ²¹ Ningə gər dɔ'ne'ti maji ngayn kadi nya ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra kin, aw ki tɔgi kadi a ra'n. ²² In tado kin ə, Luwə tudə'n Abiraham de'ti ki dana. ²³ Ningə loki makitu ene: «Luwə tudə Abiraham de'ti ki dana», kin, in tado læ Abiraham ki kar'ne par el. ²⁴ Nan in ta ki sow dɔ'je tɔ. J'in ki kadi Luwə a tudə'n'je de'gi'ti ki dana, ki takul kunme læ'je. J'un me'je j'adi Luwə ki ində ki Burəbe læ'je Jeju dann njekoy'gi'ti. ²⁵ Jeju ki Luwə un'ə adi koy tado majel'gi læ'je§, ningə un'ə dann njekoy'gi'ti te si'ə kadi tudə'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

‡ 4:11-12 4.11-12 Lotum 17.9-14 § 4:13 4.13 Lotum 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18

* 4:17 4.17 Lotum 17.5 † 4:18 4.18 Lotum 15.5 ‡ 4:19 4.19 Lotum 17.1,

15-22 § 4:25 4.25 Ejay 53.4-6

5

Kulə noji nan'ti ki Luwə

¹ Loki Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme, dann'je si'ə in ki lapiya ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ² In ki takul Jeju Kirisiti, ki gorow kunme ə, j'ingə'n majikur lə Luwə. Majikur ki ji ra me'ti, j'isi ji ra ronel, tado j'ində me'je do'ti kadi j'a j'in ginn tɔbar'ti lə Luwə. ³ In ki utə, me kon'ti kaa ji ra ronel, tado ji gər kadi kon a re ki koreme, ⁴ ningə de ki nje koreme'ne, a ra do nja'ne'ti me nya'gi'ti ki to, ə de ki nje ki ra do nja'ne'ti, in de ki aw ki nya kindəmedəti, ⁵ ningə nya ki ində me'ne do'ti kin, a in nya ki ngom el. Tado Luwə buki ndiginan ki ində ngarme'je'ti ki gorow lə Ndil Luwə ki kar njay ki adi'je. ⁶ Kirisiti re oy tado lə njeramajel'gi, loki j'asi kadi ji ra nya madi ki doro'je el. Ningə oy ki dokagilo ki Luwə inbe oji. ⁷ De ki dana inbe mindi kaa, ngan ngayn kadi de a adi ro'ne koy'ti tado li'ə. Re dum inbe ningə, de ki njera nya ki maji, ə de mad'a ki rangi, a uwə ro'ne ba kadi oy tado li'ə. ⁸ Lo kin'ti, Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je ki taga adi j'oo. Luwə adi Kirisiti re oy tado lə'je, dokagilo'ti ki ji nanyi'n me majel'ti ki ra bay. ⁹ Ningə, toki ngosine, kadi ro koy'ti lə Kirisiti, təl'je de'gi'ti ki dana takum Luwə'ti takul mos'o kin ningə, kibo ngayn bay, Kirisiti a aji'je ta wongi'ti lə Luwə ki a re. ¹⁰ Kete ki j'in njeban'gi lə Luwə bay mindi ə, inbe ulə'je noji nan'ti sə'ne ki gorow koy Ngonn'o. Ningə ki ngosine kin ulə'je noji nan'ti ki ro'ne taa, inbe a aji'je me kisikidətaa'ti lə Ngonn'o el wa. ¹¹ Ningə, in in kin par el, ro'je nəl'je ngayn takum Luwə'ti, tado lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki un'ə ulə'n'je noji nan'ti ki ro'ne.

Adam in ki Kirisiti

¹² In ki gorow lə de ki kare be ki in Adam, ə majel re'n do donangi'ti, ningə majel re'n ki koy, koy ədi de'gi pəti, tado de ki ra majel el goto, de'gi pəti rai majel*. ¹³ Ningə, kete taa kadi Luwə te ki do ndukun adi Moji, majel ki ra to me donangi'ti ne nga, nan toki in dokagilo ki ndukun goto bay, Luwə tudə majel'gi ki de'gi isi rai el. ¹⁴ Nya kare, koy onbe do de'gi'ti pəti, ulə ngirə do Adam'ti biti te'n do Moji'ti. Nje ki alido ndu Luwə el, toki Adam aldə ndu Luwə kin be kaa, koy onbe do'de'ti. Adam in banakum de ki maji kadi a re. ¹⁵ Nga ningə, nya ki kadi de a oji'n majel lə Adam in ki kadikare memaji lə Luwə kin nan'ti goto. In ki rəta'ti kadi de'gi ngayn oyi koy majel lə de ki kare ki in Adam kin, nan memaji lə Luwə in kibo ngayn. Ningə nya ki Luwə

* 5:12 5.12 Lotum 2.17, 3.6, 17-19

adi bulə de'gi ngayn kare, ki gorow lə de kare be par, ki in Jeju Kirisiti kin, nda'a in ngayn. ¹⁶ Kadikare lə Luwə ki adi kin, kand'a to ta dangi ki kandi majel lə de ki kareba kin. Majel lə de ki kare kin, ndu ki osi dɔ'ti in ta ki gangi, nan kadikare ki re go nyara go'ti el ki ngayn, kand'a in ta ki kɔr dɔ'ti. ¹⁷ Kin ə re, ki tarow lə de ki kare be par, ki tarow majel li'ə, koy onbe dɔ de'gi'ti pəti ningə, ki tarow lə Jeju Kirisiti ki kare inbe kin, j'a j'ingə'n nya ki maji ngayn ki rɔ Luwə'ti bay. De'gi pəti ki Luwə adi'de majikur ki to mbar, ki kadikare kɔrtadɔti, a onyibe ki takul Kirisiti.

¹⁸ Nga ningə, toki ki gorow majel lə de ki kareba ki in Adam, ta ki gangi osi'n dɔ de'gi'ti pəti kakin ə, ki gorow nyara ki dana lə de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, de'gi pəti asi kadi Luwə təl'n'de de'gi'ti ki dana, kadi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti. ¹⁹ Toki, ki gorow təl rɔ go ta'ti el lə de ki kareba, de'gi pəti osi me majel'ti kakin ə, ki gorow təl rɔ go ta'ti lə de ki kareba, Luwə a ɔr'n ta dɔ bulə de'gi'ti ngayn tɔ.

²⁰ Loki ndukun te ningə, majel oji'n nan ki dɔ'ti, nan loki majel ojinan ningə, memaji lə Luwə to mbar mbar inbe bay. ²¹ Toki majel onbe ki koy kakin ə, memaji lə Luwə onbe ki kaji kadi de'gi sii ki dɔ'de taa biti ki non'ti, ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti tɔ.

6

Koy dɔ majel'ti, ə kisi kumngayira me Kirisiti'ti

¹ Ta ri ə kadi j'eli nan me lo kin'ti wa? Ke kadi to ji nanyinan ki lo ra majel'ti kadi to memaji lə Luwə to'n mbar mbar ki dɔ'je'ti wa? ² Jagi, in be el. Tado j'in de'gi ki j'oyi, ji gangi nan ki majel, nga ra bann be ə kadi to ji təli j'isi me majel'ti bay wa? ³ In gəri maji kadi j'in pəti ki ji rai batəm me tɔ Jeju Kirisiti'ti, batəm kin toji kadi j'in de'gi ki j'oyi nan'ti ki Kirisiti. ⁴ Ki gorow lə batəm kin, duwi'je nan'ti si'ə, me koy'o'ti. Nga ningə, toki Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki tɔgi ki əti bol ngayn lə Baw'je Luwə kakin ə, j'in kaa j'isi ki dɔ'je taa kisi ki sigi tɔ.

⁵ Ningə, kin ə re, j'ində rɔ'je nan'ti ki Kirisiti toki rɔta'ti me koy'o'ti ə, j'a j'ində taa lo koy'ti, toki ndə'n lo koy'ti kin be tɔ. ⁶ Kadi ji gər maji toki, hal de ki to kete kin, in ki bər'ə kagidəsi'ti ki Kirisiti nga, kadi rɔ'je ki to majel kin in ki tuji kɔ, kadi j'in'n ginn tɔgi'ti lə majel el nga. ⁷ Tado de ki oy, majel onbe dɔ'a'ti el nga. ⁸ Kin ə re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə, j'uni me'je kadi j'a j'isi ki dɔ'je taa nan'ti si'ə. ⁹ Ji gər kadi Kirisiti ki ində taa dann njekoy'gi'ti kin, təl oy gogi el; koy aw ki tɔgi dɔ'a'ti el nga. ¹⁰ Kirisiti ki oy, oy koy majel, ningə

in koy ki nja kare par, tado majel'gi pæti. Ningə ki ngosine kin, isi ki do'ne taa tado læ Luwə. ¹¹ Be to ə, ingi kaa, maji kadi oyi ro'se to de'gi ki oyi do majel, ningə sii ki do'se taa tado læ Luwə, me to Jeju Kirisiti'ti.

¹² Maji kadi adi majel onbe do ro'se'ti el. Kadi in tæli ro'se go ndigi'ti læ daro el. ¹³ Adi ngonn ro'se madi kare ra nya ki majel el, kadi tæl nyara kulə ki gorow'ə'ti el, el. Nan kadi uni ro'se ba pæti tado kulə læ Luwə, to de'gi ki indæi taa dann njekoy'gi'ti. Kadi daro'se ba pæti in tado kulə læ Luwə, kadi tæl nyara kulə ki dana. ¹⁴ Lo kin'ti, majel a onbe do'se'ti el, tado in ginn togi'ti læ ndukun el, nan memaji læ Luwə ə in do'se'ti.

Gangi nan ki majel tado tæl'n ro go ndu Luwə'ti

¹⁵ Ta ri ə kadi j'eli do lo kin'ti wa? Ke j'a ji ra majel tado k'in ki j'in ginn togi'ti læ ndukun el, nan j'in ginn togi'ti læ memaji læ Luwə yo wa? Jagi, in be el. ¹⁶ In gær bæti kadi kin ə re un ro'i kadi in ra kulə adi de madi ningə, in tæl bær læ de'ə kin. Adi re uni ro'se'ti kadi rai majel ningə, in bær læ majel kadi aw sese koy'ti, a re in tæli ro'se go ndu Luwə'ti to ningə, tæl ro go'ti kin a aw sese me nya ra'ti ki dana to. ¹⁷ Ji ra oyo Luwə tado kete in bær'gi læ majel, nan ki ngosine kin, in tæli ro'se ki me ki kare gorow nyando'ti ki maji ki ingəi. ¹⁸ Luwə taa'se ji majel'ti ilə'se taa, adi in tæli, in ginn togi'ti læ nyara ki dana nga. ¹⁹ M'elta be to ta k'el de'gi, tado re in be el ə, kasi el lə'se a ra kadi in gæri me ta kin el. Toki kete uni ngann ro'se'gi ba pæti to bær'gi indæi ta nya'ti ki to njen, ki nyara ki majel, ki ki lo kaya'ti ki a aw ki de kadi tanro Luwə kakin ə, maji kadi, ki ngosine kin, uni ngann ro'se'gi to bær'gi indæi ta nya ra'ti ki dana, ki a aw sese kadi ari njay. ²⁰ Dokagilo'ti ki in bær læ majel kin, usi'se do nya ra'ti ki dana el. ²¹ Nga ningə, in ri ə kadi a ingəi me nya'ti kin bay wa? Nya kin in nya ki me'se olo do'ti ə adi'se rosol, tado ta tolta'a in koy. ²² Ningə ki ngosine kin, toki Luwə taa'n'se ilə'se taa, adi in tæli bær'gi li'ə, kulə ra'se a aw sese me kar njay'ti, kadi ta tolta'a ə ingəi kaji ki biti ki non'ti. ²³ Tado nyakugə bangi majel in koy, ningə nya kadi ki Luwə adi'je kare in kaji ki biti ki non'ti, me to Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je.

7

Njekunme kadi Kirisiti in de ki in ginn togi'ti læ ndukun el

¹ Ngannkon'm'gi ki konnann'm'gi, in gæri maji kadi ta ki m'nji m'el'se kin, m'el'se to de'gi ki gæri ndukun maji. Ningə ndukun aw ki togi do de'ti loki de isi'n ki do'ne taa bay kin par. ² In be ə, dene ki taa ngaw, ndukun doo'a nan'ti

ki ngaw'a, loki ngaw'a isi'n ki dō'ne taa bay kin par. A kin ə re ngaw'a oy ningə, ndukun ki dō'a nan'ti ki ngaw'a kin in dō'a'ti el nga. ³ Re ngaw'a isi ki dō'ne taa bay ə təl taa dingəm ki rangi ningə, de'gi a oyi'ə to njekuwə marum. A re ngaw'a oy ningə, ndukun in dō'a'ti el nga, adi re taa dingəm ki rangi kaa, de a oo'ə to njekuwə marum el. ⁴ Nya kin to be ki rō'se'ti tō. In ngannkon'm'gi ki oyi nan'ti ki Kirisiti, me darō'ti, in gangi nan ki ndukun, adi in lə de ki rangi nga. De'ə kin in Kirisiti ki nje kində taa dann njekoy'gi'ti, kadi kulə ra'a'gi in nya Luwə. ⁵ Toki rōta'ti, dōkagilo'ti ki kete j'isi ji ra'n ndigi lə darō'je, nyənn nya ra'gi ki majel, ki ndukun ndu'de ki taa, ɔdi rō'ne rō'je'ti, adi ji ra nya ki aw se'je ki koy'ti. ⁶ Nan ki ngosine kin, ji goto ginn ndukun'ti, tado j'oy, ji gangi nan ki nya ki kete uwə'je dangay'ti. Adi ji ra kulə ginn tōgi'ti ki sigi, ki in tōgi lə Ndil Luwə, um ji ra kulə ginn tōgi'ti ki kete ki in tōgi lə ndukun ki ndangi kin el nga.

⁷ Ta kin kər me'ə nan ri wa? Tōji kadi ndukun in majel wa? Jagi, ndukun in majel el, nan k'in ə, in ndukun ə in nje kōji'm majel kadi m'gər'ə. Kin ə re ndukun el'm ene: «A in ra kumnda el,» el ə, re m'a m'gər nya ki bari'ə kumnda el*. ⁸ Lo kin'ti, majel ingə row ki ndukun te ad'a kin kadi ində'n kumnda'gi ki dangi dangi me'm'ti. Tado kin ə re mbərkikində goto ə, majel a təl nya ki koy tō. ⁹ Kete loki ndukun goto bay, m'nji kumngayira. Nan loki mbərkikində re, majel nga a təl nje kisi kumngayira. ¹⁰ Ningə m'in, m'oy, adi mbərkikində ki kadi aw sə'm ki kaji'ti kakin, ki ɔjido'm, təl aw sə'm koy'ti yo. ¹¹ Tado majel, ingə row ki mbərkikində te ad'a kakin, adi ədi'm ki gorow lə mbərkikində, aw sə'm adi koy. ¹² Lo kin'ti, ndukun ar njay, mbərkikində ar njay, in nya ki dana, in nya ki maji tō.

De in ginn tōgi'ti lə majel

¹³ *Ndukun ki in nya ki maji, a təl kadi in row kingə koy lə'm el jagi. Ningə in majel ə in nje re ki koy dō'm'ti, ki gorow lə nya ki maji, kadi tōji'n rō'ne ki taga, taa kadi tōji'n tōgi'ne ki rō'je'ti ki in majel tō, ki gorow lə mbərkikində. ¹⁴ Ji gər kadi ndukun in nya lə Ndil, nan m'in, m'in de ki me darō'ti, ki majel ndogi'm. ¹⁵ Toki rōta'ti, m'gər kum nya'gi ki m'nji m'ra'de el. Nya ki m'ndigi ra kin ə, m'ra el, ningə nya ki nəl'm el kin taa m'ra tō. ¹⁶ Kin ə re in nya inbe ki m'ndigi ra el kin taa m'ra ningə, m'ndigi dō'ti ki ndukun kadi in nya ki maji. ¹⁷ Lo kin'ti, in m'inbe m'nji ra nya el, nan in majel ki isi me rō'm'ti. ¹⁸ Tado m'gər kadi

* 7:7 7.7 Tekitaga 20.17; Ndukun ki nja joo 5.21

darö'm'ti ki in darö ki ton kin, nyara ki maji a isi sëm'ti el. ¹⁹ Tado m'ra nya ki maji ki m'ndigi ra kin el, ə nya ki majel ki m'ndigi ra el kin yo taa m'ra. ²⁰ Kin ə, in nya ki m'ndigi ra el yo ə m'ra ningə, in m'in ə m'nji ra el, nan in majel ki isi me darö'm'ti ə isi ra. ²¹ M'gər nya ki isi ra nya be ki kagilo'gi pəti nga: loki m'in, m'ndigi kadi m'ra maji nan, majel yo ə to adi m'ra. ²² Me'm'ti kəy kərəkə ningə, m'ingə ronel me ndukun'ti lə Luwə. ²³ Nan m'gər me röm'ti kadi tōgi madi ki rangi isi non, isi rō ki ndigi ra ki in röm'ti. Tōgi kin ra adi m'təl bər lə majel ki isi röm'ti. ²⁴⁻²⁵ Ki nyagər ləm, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi ndukun'ti lə Luwə, nan me darö'ti ki ton, m'nji m'ulə dō'm ginn tōgi'ti lə majel ki ndə tōgi'ne dō'm'ti. M'in de ki nje kumtondoo, de ki kadi a taa'm iləm taa ji darö'ti ki in nya lə koy kin goto. Tōji in ki dō Luwə'ti ki aji'm ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti!

8

Kisikidōtaa ki tōgi lə Ndil Luwə

¹ Ki ngəsine kin, de'gi ki indəi rō'de nan'ti me tō Jeju Kirisiti, ta ki gangi goto dō'de'ti nga. ² Tado tōgi lə Ndil Luwə ki nje kadi de isi'n ki dō'ne taa me kində rō nan'ti me tō Jeju Kirisiti, taa'je ilə'je taa ji tōgi'ti lə majel ki tōgi lə koy. ³ In nya ki ndukun lə Moji asi kadi ra el, tado darö de ki ton ra adi tōg'ō goto. Nan Luwə ra nya kin ki gorow lə Ngonn'ō inbe, ad'a kadi ər majel. Re ki darö ki tanan ki yan de ki njeramajel, gangi'n ta dō majel'ti ki aw ki tōgi dō darö de'ti. ⁴ Luwə ra be kadi ndigi ra ki dana lə ndukun lə Moji tolta'ne dō'je'ti, j'in j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə'je el, nan j'isi njiyə kigo ndigi'ti lə Ndil Luwə yo kin. ⁵ Toki rōta'ti, de'gi ki sii ginn tōgi'ti lə darö'de, isi rai ndigi lə darö de, nan de'gi ki sii ginn tōgi lə Ndil Luwə, isi rai ndigi lə Ndil Luwə tō. ⁶ Ra ndigi lə darö, a aw ki de be lə koy, nan ra ndigi lə Ndil Luwə, a aw ki de ad'a ingə kaji, a ad'a ingə lapiya. ⁷ Ra ndigi lə darö, in təl de njeban'ti lə Luwə. De ki njera ndigi lə darö, in de ki ulə dō'ne ginn ndukun'ti lə Luwə el, tado asi kadi a ra el. ⁸ De'gi ki sii ginn tōgi'ti lə darö'de, asi kadi a rai nya ki nəl Luwə el. ⁹ Nga ningə ingi, sii ginn tōgi'ti lə darö'se el, nan sii ginn tōgi'ti lə Ndil Luwə. Tado Ndil Luwə isi me'se'ti. Re de aw ki Ndil Kirisiti me'ne'ti el ə, in de lə Kirisiti el. ¹⁰ Re Kirisiti isi me'se'ti ə, darö'se kin a oy inbe, tado lə majel, nan Ndil Luwə adi'se kisikidōtaa, tado in de'gi ki Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti. ¹¹ A re Ndil Luwə ki nje te ki Jeju dann njekoy'gi'ti isi me'se'ti ə, Luwə ki nje te ki Jeju Kirisiti dann njekoy'gi'ti a adi darö'se ki koy təl isi kumngayira ki takul Ndil'ə ki isi me'se'ti.

¹² Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki dene ki ki dingəm, j'awi ki bangi dɔ'je'ti, ningə in bangi læ darɔ kadi to ji ra'n ndigi læ darɔ el. ¹³ Tado re sii ta ra nya'ti kigo ndigi'ti læ darɔ'se ə a oyi. A re uni Ndil Luwə, tɔli kulə ra'gi ki majel læ darɔ'se ningə, a sii ki dɔ'se taa tɔ. ¹⁴ Tado de'gi pəti ki Ndil Luwə isi ɔr'de tarow in ngann'gi læ Luwə. ¹⁵ Tado Ndil ki ingəi'ə, in kadi ra'se bər'ti el, taa kadi təl ində bol me'se'ti bay el tɔ. Nan in njera'se ngann koti'ti. In ki tarow li'ə kin ə j'isi ji bari'n nya ki ndu'je ki taa boi j'ene: «Aba, Baw'je*.» ¹⁶ Ndil inbe kin ə in nje toji ndil'je kadi gər toki j'in ngann'gi læ Luwə. ¹⁷ Ə re j'in ngann'gi læ Luwə ningə, j'in kaa j'a j'ingəi nya maji'gi ki Luwə un ndu'ne dɔ'ti kadi n'a n'adi de'gi læ'ne kin tɔ. J'a j'ingəi nya maji'gi kin nan'ti ki Kirisiti, tado j'ingəi kon nan'ti si'ə, kadi j'in nan'ti si'ə me toji'ti li'ə.

Toji ki a re

¹⁸ M'gər maji kadi kon ki dɔkagilo'ti ki bone kin asi nan ki toji ki Luwə a te ki dɔ'a kadi ji gər kin el. ¹⁹ Nyakində'gi pəti sii dfele, isi nginəi dɔkagilo ki Luwə a toji'n toji læ ngann'gi læ'ne. ²⁰ Tado nyakində'gi osi ginn tɔgi'ti læ tɔgi'gi ki nda'de goto. In ki me ndigi læ'de inbe el, nan in Luwə inbe ə ndigi be kadi in ginn tɔgi'gi'ti kin. ²¹ Ningə isi indəi me'de dɔ'ti kadi ndɔ kare ə, a tei ginn tɔgi'ti ki nje tuji'de ki uwə'de bər'ti kin. A tei ginn'ti kɔ kadi ingəi dɔ'de nan'ti ki ngann'gi læ Luwə, taa kadi in me tɔbar'ti læ ngann'gi læ Luwə tɔ. ²² Ki ngɔsine kin, ji gər kadi nyakində'gi kin pəti isi tuməi um um to dene ki ndo ra'a be. ²³ Ningə in nyakində'gi par dɔrɔ'de el, j'in ki j'ingəi Ndil Luwə to nya ki dɔkete dann kadikare'gi'ti læ Luwə ka, ji tuməi um um tɔ, j'isi ji nginə kadi Luwə təl'je ngann'ne'gi'ti, kadi taa darɔ'je ilə taa. ²⁴ Tado Luwə aji'je, nan in ki j'isi ji nginə ta'a to nginə bay. Nga ningə, re de oo nya ki isi nginə ta'a ki kum'ne ningə, in nya ki isi nginə ta'a el nga. De ki kadi oo nya ki kum'ne, ə təl isi nginə taa to nginə bay goto. ²⁵ A re ji nginə ta nya ki j'oo ki kum'je el ningə, ji nginə ta'a ki koreme. ²⁶ In be tɔ ə, Ndil Luwə isi re ra'n se'je, me tɔgi goto'ti læ'je. Tado ji gər kelta ki Luwə toki maji kadi j'el'n el, nan Ndil Luwə inbe isi el si'ə ta tor'je'ti ki ndu ki de asi gər me'ə el. ²⁷ Ningə Luwə ki gər ngarme'je, gər nya ki Ndil ndigi kadi el'ə, tado Ndil isi elta ki Luwə, tado maji læ de'gi læ Luwə, toki Luwə inbe ndigi'n.

²⁸ Ji gər kadi nya'gi pəti rai nya tado maji læ de'gi ki ndigi Luwə, adi in de'gi ki inbe bər'de kigo kɔji'ti læ'ne. ²⁹ Tado nje ki Luwə gər'de kete, ə un ndu'ne dɔ'de'ti kadi

* 8:15 8.15 Mrk 14.36

toi to Ngonn'o Kirisiti be, kadi Kirisiti in ngonn ngatōgi lə bulə ngannkon'gi. ³⁰ Adi in nje ki Luwə mbəti'de kete, Luwə ɓar'de tɔ, nje ki Luwə ɓar'de, Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti tɔ, ningə nje ki Luwə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti, adi'de tɔji tɔ.

Ingi ki Luwə ndigi'de, in ndigi kibo ngayn

³¹ Ta ki kadi j'eli dɔ lo'ti kin goto. Re Luwə in se'je ə, de ki kadi a ɔsi'je ta goto. ³² Luwə ki un kon dɔ Ngonn'ne'ti inbe kɔ el, nan un'ə ilə kɔ tado lə'je pəti, a adi'je nya'gi pəti kare nan'ti ki Ngonn'o. ³³ De ki kadi a ində ta dɔ de'gi'ti ki Luwə mbəti'de goto, tado in Luwə inbe ə təl'de de'gi ki dana takum'ne'ti. ³⁴ De ki kadi a gangi ta dɔ'de'ti goto, tado Kirisiti in nje koy. Kibo ngayn, in ə ində taa dann njekoy'gi'ti, isi dɔjikol Luwə'ti, isi elta ki Luwə tado lə'je. ³⁵ De ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Kirisiti ndigi'je kin goto. In kumtondoo, eke me kon asi el, kindəkumndoo, eke ɓo, eke ndoo, eke tuji, eke koy, asi el. ³⁶ Makitu lə Luwə el ene:

«Tado lə'i,

koy in kadi'je'ti ndəkba ki sin ge, kada ge ki losol'ɔ ge.

De'gi oyi'je to da'gi ki de isi aw se'de lo tɔl'de'ti be†.»

³⁷ Nan me nya'gi'ti kin pəti, j'a ji tətɔ rɔ ki tɔgi ki ngayn ki nje ndigi'je adi'je. ³⁸ Tado m'gər maji, toki rɔta'ti, kadi in koy el num, in kisikidɔtaa el num, in malayka'gi el num, in tɔgi lə ndil'gi ki majel el num, in nya ki ɓone el num, nya ki lo ti'ti el num, in tɔgi'gi ki me dɔnangi'ti el num, ³⁹ in tɔgi'gi ki taa el num, in ki nanga el num, in nyakində madi el num, nya madi kare ki asi kadi a gangi'je nan'ti ki ndigi ki Luwə ndigi'je me tɔ Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je kin goto.

9

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi to de'gi lə'ne

¹ Me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti, ta ki m'aw to m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Nga ningə, me'm ki kəy inbe kaa, ki tɔgi lə Ndil Luwə, mannaji dɔ ta'ti kin kadi in ta ki rɔta'ti. ² Me kon kibo ngayn ra'm, ningə me'm to'm ki dɔ ndo'gi tado ³ lə ngannkon'm'gi ki ginn koji'ti lə'm. M'ndigi kadi darɔ'm inbe, Luwə man'm, kadi m'gangi nan ki Kirisiti tado maji lə'de. ⁴ Adi in ngann Isirayel'gi ki Luwə təl'de ngann'ne'gi'ti, tɔji'de tɔbar lə'ne adi gəri, un mindi'ne adi'de, adi'de ndukun, adi isi kawinan non'a'ti, ilə ndu'ne adi'de*, ⁵ taa in ginn koji'ti lə burəbaw'gi ki Luwə ɓar'de kete. Ingi ə Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə te ginn koji'ti

† 8:36 8.36 Pa'gi 44.23 * 9:4 9.4 Tekitaga 4.22; Ndukun ki nja joo 7.6; Oje 11.1

lə'de tɔ. Kirisiti ki in dɔ nya'gi'ti pəti. Maji kadi tɔji in dɔ Luwə'ti ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi†. Amen.

⁶ In kin tɔji kadi ndu Luwə təl nya ki nda'a goto el. Toki rɔta'ti, de'gi ki ginn koji'ti lə *Isirayel in ngann Isirayel'gi dɔrɔ el, ⁷ taa de'gi ki ginn koji'ti lə Abiraham in ngann me'ə'gi pəti el, tado Luwə el Abiraham ene: «In ki ginn koji lə *Isaki ə in a ingə'n de'gi ki ginn koji'ti lə'i‡.» ⁸ Nya kin tɔji kadi ngann Abiraham pəti ə in ngann Luwə el, nan in ngann'gi ki oji'de kigo kun ndu'ti lə Luwə ki un adi Abiraham ə in ngann'a'gi ki rɔta'ti. ⁹ Tado Luwə un ndu'ne be ene: «Dɔkagilo'ə inbe kin be ə, m'a m're, ningə Sara a ingə ngonn kare§.»

¹⁰ Lo kin'ti, ginn'ə gangi el bay, Rebeka kaa in non bay tɔ. In ki Isaki ki kare inbe kakin tɔ ə oji'n ndungə'gi ki joo. ¹¹ Nga ningə, kete non koji ngann'gi'ti kin, loki rai nya ki maji ki nya ki majel el bay ə, Luwə mbəti ki kare kigo me ndigi'ti lə'ne kadi ndigi ra li'ə tɔl'n ta'ne. ¹² Luwə mbəti ngonn kare kigo ndigi'ti lə de madi el, nan in kigo ndigi'ti li'ə in Luwə ki bər'de, ə el'n Rebeka ene: «Ngonn ki ngatogi a ra bər lə in ki du*.» ¹³ Ta kin te toki makitu lə Luwə el'n ene: «M'ndigi *Jakobi, ə m'mbəti Esuwa†.»

¹⁴ Ta ki kadi j'eli dɔ lo kin'ti goto, Luwə in njera nya ki dana, nyara ki dana el goto rɔ'a'ti jagi. ¹⁵ Tado el Moji ene: «M'a m'ra maji ki de ki kadi m'ra si'ə maji, ə m'a m'oo kumtondoo lə de ki kadi m'oo kumtondoo li'ə tɔ‡.» ¹⁶ In kin in kigo ndigi'ti lə de madi el, taa in kigo kulə'ti ki ra ngayn el tɔ, nan in kigo ndigi'ti lə Luwə ki nje k'oo kumtondoo. ¹⁷ In be tɔ ə, Luwə el'n ta ngar Parawon me Makitu'ti lə'ne ene: «In m'inbe ə m'indəi lo kin'ti kadi m'oji'n tɔgi'm ki rɔ'i'ti, ə kadi tɔ'm bari'n ta de'gi'ti pəti ki dɔnangi'ti ne tɔ§.» ¹⁸ Lo kin'ti, kadi ji gər toki Luwə oo kumtondoo lə de kigo me ge'ti li'ə, ə adi me de ngan kigo me ndigi'ti li'ə tɔ.

Wongi ki k'oo kumtondoo lə Luwə

¹⁹ De madi a el'm ene re Luwə ra nya ki me ndigi ningə, ke ra bann ə isi aw ki ta ki de'gi bay wa? Tado de ki kadi tanrɔ ndigi li'ə goto. ²⁰ Nan in de kare par in nan ə kadi manji ta Luwə'ti wa? Ngoo asi kadi a el be'ne ene: «Tado ri ə ra'm adi m'to be el wa?» ²¹ Nje kuwə ngoo, asi kadi, ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n ngoo ki gat'a in ngayn, ə ki hanji ki kare inbe kin, uwə'n in ki gat'a in ngayn el tɔ. ²² Lo kin'ti, Luwə ndigi ngayn kadi oji wongi lə'ne, ə adi de'gi gəri tɔg'ɔ tɔ, nan ore me'ne ə təl ore bay dɔ de'gi'ti ki asi tuji,

† 9:5 9.5 KNK 2.29 ‡ 9:7 9.7 Lotum 21.12 § 9:9 9.9 Lotum 18.10 * 9:12 9.12 Lotum 25.23 † 9:13 9.13 Mal 1.2-3 ‡ 9:15 9.15 Tekitaga 33.19 § 9:17 9.17 Tekitaga 9.16

kadi buki wongi lə'ne dɔ'de'ti, tuji'n'de kɔ. ²³ Nan, Luwə ndigi ngayn tɔ kadi n'tɔji tɔbar lə'ne ki rɔ de'gi'ti ki asi k'oo kumtondoo, ki ra go'de kete kadi sii sə'ne me tɔbar'ti lə'ne. ²⁴ Nga ningə, de'gi kin in j'ingi ki Luwə ɓar'je. Bar'je dann Juwipi'gi'ti par el, nan ɓar'je dann ndəgi de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁵ Ningə in ta ki Luwə inbe el me makitu'ti lə Oje ene:

«De'gi ki kete in de'gi lə'm el,
M'ɓar'de de'gi lə'm ɓone,
Ə de'gi ki kete in njendigi'gi lə'm el,
M'ɓar'de njendigi'gi lə'm ɓone*.

²⁶ Nga ningə, lo'ti inbe ki de'gi eli'de'ti eyina:

“In de'gi lə Luwə el kin”,

A ɓari'de ngann'gi lə Luwə ki nje kisi kumngayira†.»

²⁷ Ejay iləmbər ki yan'ne tɔ, ɔji'n dɔ ngann Isirayel'gi ene: «Kin ə re ngann Isirayel'gi banyinan to nangira ki ta ba'ti be kaa, in nje ki madi'gi par ə a ingəi kaji. ²⁸ Tado Burəbe el ene ta lə'ne n'a n'tol ta'a kadi osi taga panyi num, kalangi ba num tɔ dɔnangi'ti ne‡.» ²⁹ Ningə in toki ta ki Ejay inbe kaa el kete ene:

«Kin ə re Burəbe lə njerɔ'gi,
Inyə de'gi madi to ginn koji lə'je el nga a,
Re j'a ji to to Sɔdɔm be,
Re j'a to tanan ki Gɔmər be§.»

Isirayel in ki kaji ki re ki gorow kində me dɔ ramaji'ti lə Kirisiti

³⁰ Ta ki kadi j'eli dɔ ta'ti kin ə to kin: de'gi ki gəri Luwə el, ki sangi row kadi n'in de'gi ki dana el, nan Luwə ɔr ta dɔ'de'ti adi təli de'gi ki dana. Təli de'gi ki dana ki gorow kunme kadi Kirisiti. ³¹ Nga ningə, ngann Isirayel'gi ki sangi kadi n'in de'gi ki dana ki gorow lə ndukun taa, tei lo ndukun'ti kakin el. ³² Tei low'ə'ti el tado oyi kadi in nya ki n'a n'ingəi ki row kulə ki ra yo um ki row kunme dɔ ramaji'ti lə Kirisiti el. Lo kin'ti, awi tugəi nja'de mbal'ti, awi to kosi. ³³ Toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Oyi, me ɓebo'ti ki Siyon,
M'ində mbal ki nje tugə de non,
In mbal ki nje tugə de k'ilə,

Nan de ki un me'ne adi, nan rɔ'a a sol'ɔ el*.»

10

Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el, Be'de in kareba

* 9:25 9.25 Oje 2.25 † 9:26 9.26 Oje 2.1 ‡ 9:28 9.28 27-28; Ejay 10.22-23

§ 9:29 9.29 Ejay 1.9 * 9:33 9.33 Ejay 8.14-15

¹ Ngannkon'gi, nya ki uwə me'm ngayn ki m'nji m'dəji Luwə tado læ Juwipi'gi, in kadi ingəi kaji. ² Tado m'asi kadi m'mannaji læ'de, toki tingəi bil tado læ Luwə, nan k'in ə in tingə ki nyagər goto me'ti. ³ Toki rɔta'ti, gəri row ki Luwə isi ɔr'n ta dɔ de'gi'ti el, adi isi sangi row kin ki dɔ'de inbe'gi. Lo kin'ti, ingi, gotoi dɔ row'ti ki Luwə isi ɔr'n ta dɔ de'gi'ti. ⁴ Tado Kirisiti ə in ta tɔlta ndukun, kadi de ki ra un me'ne ningə, Luwə ɔr ta dɔ de'ə'ti.

Kaji to tado de ki ra ki un me'ne adi Burəbe

⁵ Moji inbe elta ɔji'n dɔ kɔr ta dɔ'ti ki gorow læ ndukun ene: «De ki təl rɔ'ne go ndukun ningə, de'ə a aji ki row læ ndukun kakin*.» ⁶ Ningə ta ki ɔjido kɔr ta dɔ'ti ki row kunme ə to kin: «Ononyi kadi el me'i'ti ene: nan ə a aw dɔran'ti wa?» Tado Kirisiti in dɔran'ti ə re. ⁷ Taa, nan ə a aw koo wa kaa, el be el tɔ, tado Kirisiti ində taa lo koy'ti dann njekoy'gi'ti. ⁸ Makitu læ Luwə el ene: «Ta læ Luwə in kad'i'ti ndəkba, to ta'i'ti kadi el, in ngarme'i'ti. In ta kunme kin ə j'isi j'ilə mbər'ə†.» ⁹ Toki rɔta'ti, re ta te ta'i'ti toki Jeju in Burəbe, ə re un me'i toki Luwə un'ə taa dann njekoy'gi'ti ningə, a ingə kaji. ¹⁰ Tado kunme ki in ngarme'de'ti ə Luwə a ɔr ta dɔ de'ti, ningə ta ki te ta de'ti ə a aji'de tɔ. ¹¹ Tado makitu læ Luwə el ene: «De ki ra ki un me'ne ad'a ə, rɔ'a a sol'ɔ el‡.» ¹² Lo kin'ti, dangi dangi goto dann Juwipi'gi'ti ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Pəti Burəbe ki kare inbe kin ə in Burəbe læ'de. In ki nje kadi nya maji de'gi pəti ki bari tɔ'a. ¹³ Tado makitu læ Luwə el ene: «De ki ra ki bar tɔ Burəbe a ingə kaji§.»

¹⁴ Nga ningə, kin ə de'gi uni me'de adi'ə el ə, lo kadi a bari tɔ'a goto, a kin ə de el'de ta li'ə el ə, lo kadi a uni me'de adi'ə goto, a kin ə de ki nje kiləmbər ta li'ə goto ə, lo kadi a oyi ta li'ə goto tɔ. ¹⁵ A kin ə de'gi ki njekawkulə'gi gotoi ə, lo kadi de a iləmbər ta li'ə goto tɔ. Makitu læ Luwə elta dɔ'ti be ene: «In nya ki rɔnel ngayn kadi de oo nja nje kiləmbər Poyta ki maji*.» ¹⁶ Nan de'gi madi mbeti təli rɔ'de go Poyta'ti ki maji. Nga ningə, Ejay dəji ta dɔ lo kin'ti ene: «Burəbe, de ki un me'ne dɔ mbər'ti ki j'ilə kin goto†.» ¹⁷ Ji gər toki de a un me'ne ki gorow læ Poyta ki maji ki oo, nga ningə, Poyta ki maji kin, in mbər ta læ Kirisiti. ¹⁸ Ə kadi m'dəji m'oo ke Juwipi'gi oyi ta kin el bitɔ wa? Oyi ta kin maji. Tado makitu læ Luwə elta dɔ'ti ene:

* **10:5** 10.5 Lebitiki 18.5 † **10:8** 10.8 6-8; Ndukun ki nja joo 9.4, 30.12-14

‡ **10:11** 10.11 Ejay 28.16 § **10:13** 10.13 Juwəl 3.5 * **10:15** 10.15 Ejay 52.7

† **10:16** 10.16 Ejay 53.1

«Ndu nje kiləmbər Poyta ki maji aw ki dɔ be'gi pəti, taa, de'gi ki sii dɔboy lo'gi'ti ki dɔnangi'ti ne pəti kaa, ta ki ta'de'ti osi mbi'de'ti tɔʒ.»

¹⁹ Ə kadi m'dəji m'oo ke ngann Isirayel'gi gəri me ta ki bar kin el wa? Moji elta ki ta Luwə'ti dɔ lo kin'ti ene:

«M'a m'adi jangi ra'se dɔ de'gi'ti ki de gər ginn'de el, M'a m'adi wongi ra'se ngayn dɔ de'gi'ti ki in de'gi ki nyagər lə'de gotoʒ.»

²⁰ Ejay aw biti elta ki ta Luwə'ti ene:

«De'gi ki sangi kaa sangi'm'in el, ingəi m'in, M'te ki dɔ'm taga m'adi de'gi ki dəji'm'in nya madi el.»

²¹ Nan ki ɔjido ngann Isirayel'gi, Moji ilə dɔ'ti ene:

«Ndo'gi pəti, m'ulə ji'm m'adi de'gi ki nje təl rɔ'de go ta'ti el,

De'gi ki nje tanrɔʒ.»

11

Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el

¹ M'dəji kadi m'oo ke Luwə mbəti de'gi lə'ne ki in ngann Isirayel'gi kin wa? Jagi, Luwə mbəti ngann Isirayel'gi el. Tado m'in ki dɔ'm, m'in ngonn Isirayel, m'in ginn koji'ti lə Abiraham, me koji'ti lə Benjamen. ² Luwə mbəti de'gi lə'ne el, in de'gi ki mbəti'de kete mayinu. Ingi, ta ki njekeltakita Luwə'ti Eli, el me makitu'ti lə Luwə, səki'n dɔ ngann Isirayel'gi rɔ Luwə'ti kin, in gəri maji. ³ Eli el ene: «Burəbe, tɔli njekeltakita'i'gi'ti pəti tigə, lo'gi ki de'gi isi iləi kadikare'ti adi'nu kin, budi'de nanga mur mur, in m'in ki kar'm par ə m'nanyi, ningə isi sangi kadi n'tɔli'm'in tɔ.»

⁴ Nan ta ki Luwə ilə'ti ə to kin: «M'ngəm de'gi dər siri m'ində ta dangi, to de'gi lə'm, ki ɔsi məkəsi de nanga non yo Bal'ti el*.» ⁵ Be tɔ ə, dɔkagilo'ti ki bone, ngonn kuti ngann Isirayel'gi madi nanyinan, kadi sii to de'gi ki Luwə mbəti'de kigo memaji'ti lə'ne. ⁶ Luwə mbəti'de kigo me maji'ti lə'ne, um in kigo kulə ra'de'ti el. Re be el ningə, memaji lə Luwə kin a in memaji ki rɔta'ti el. ⁷ Me ta kin ene ri wa? M'ene nya ki ngann Isirayel'gi sangi, ingəi nya'a el, ningə in de'gi ki Luwə inbe mbəti'de ə ingəi. Ningə ndəgə'gi, təli nje me ngan. ⁸ Nje me ngan toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Luwə adi hangal'de oy njum,
Adi kum'de oo lo el,
Ningə adi mbi'de boy ndəngirə tɔ.
Nya kin ra nya biti bone†.»

‡ 10:18 10.18 Pa'gi 19.5 § 10:19 10.19 Ndukun ki nja joo 32.21 * 10:21 10.21 Ejay 65.1-2 * 11:4 11.4 3-4; 1 Ngar'gi 19.10, 18 † 11:8 11.8 Ndukun ki nja joo 29.3; Ejay 6.10

⁹ Nga ningə Dabidi kaa elta dɔ lo kin'ti tɔ ene:

«Kadi nyakusɔ rɔnel lə'de təl kuləkikiyə kuwə'de,

Kadi təl jigi tugə'de ki kadi osi,

Kadi in row kindəkɔji lə bulə de'gi, kadi in nyakugə goji'de
ki majel ɔjidɔ kulə ra'de.

¹⁰ Kadi kum'de diw adi oyi lo el,

Adi rugi gidi'de bo ki dɔkagilo'gi pəti‡.»

¹¹ M'dəji kadi m'oo ke jigi ki tugə Juwipi'gi ilə'de adi osi kin kadi a indəi taa el biti wa? Jagi, a indəi taa, nan ki gorow lə nya ra ki go'ti el ki rai, ə ndəgi de'gi ingəi kaji. Ingəi kaji kadi jangi ra'n de'gi ki Isirayel. ¹² Nga ningə, kin ə re nya ra ki go'ti el lə Juwipi'gi ki rai, təl maji lə de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, kin ə ton lə'de təl maji lə de'gi ki in Juwipi'gi el ningə, tɔji kadi re indəi rɔ'de ta kaji'ti ki rɔ tinyi'de ningə, maji lə'de a to mbar mbar gogi bay.

Kaji lə de'gi ki in Juwipi'gi el

¹³ Ingi ki in Juwipi'gi el, toki m'in'n njekawkulə ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, m'el'se kadi in gəri toki m'piti kulə ki to ji'm'ti. ¹⁴ Kulə kin to kadi ke a ɔsi de'gi ki ginn kɔji'ti lə'm adi jangi ra'de, be kadi toki madi'gi ingəi kaji. ¹⁵ Kin ə kɔr ki Luwə ɔr Juwipi'gi gogi, in row kulə noji nan'ti lə Luwə in ki de'gi ki dɔnangi'ti ne ningə, təl'de ki rɔ Luwə'ti gogi a in nya ki maj'a in ngayn. A in kində taa lo koy'ti kaw lo kisikidɔtaa'ti.

¹⁶ Ningə kin ə re dow mapa ki rai ki kɔ ki dɔkete in yan Luwə ningə, ndəgi mapa ba pəti in li'ə tɔ, a kin ə ngirə kagi in yan Luwə ningə, baji'ə'gi in yan Luwə tɔ. ¹⁷ Ningə Isirayel to to kagi buni ki be be: Luwə gangi baji'ə'gi madi kɔ, ə uni in ki in ginn kɔji lə Isirayel el, ki in kagi buni ki mu, re tinyəi'nu tor'de'ti dann ndəgə'gi'ti, adi ra dɔ ngirə buni'ti ki be, isi njuw bote'ə tɔ. ¹⁸ Ningə in, in nya ki kadi in kidi'n baji kagi'gi ki gangi'de kɔ kin el. Kin ə re inyə kadi kidi'de ə, kadi me'i olo dɔ'ti toki, in in ə ra dɔ ngirə'de'ti um in ngirə'de ə rai dɔ'i'ti el. ¹⁹ Dɔmaji ə, a el ene: «Gangi baji'ə'gi ə tinyəi'm'in tor'de'ti.» ²⁰ Ningə in ki rɔta'ti kadi gangi'de tado ingi, oyi tor ra maji lə Kirisiti el, ningə in, tinyəi'nu tor'de'ti tado un me'i adi Kirisiti. Nan re in be kaa, kadi ində gu'i el, adi bol rai to ra yo. ²¹ Tado kin ə, kagi ki be inbe mindi ka Luwə gangi baji'ə'gi ningə, kadi oo rɔ'i maji nan in taa a inyəi el jagi. ²² Kadi in gər toki Luwə in njera maji ə kadi in gər toki in de ki ngan ngayn tɔ: Luwə in de ki ngan ki rɔ de'gi'ti ki osi, ə in de ki njera maji ki rɔ'i'ti in tɔ. Nan k'in ə, kadi ra dɔ nja'i'ti me ramaji'ti li'ə kin. A re in be el ə, a gangi iləi kɔ to baji kagi ki be kin be

tō. ²³ Nga ningə, ki ɔjido ngann Isirayel'gi, kin ə inyəi ta me ngan lə'de ə, Luwə a təl kadi tinyəi'de tor'de'ti gogi tado aw ki tōgi kadi tinyəi'n'de gogi. ²⁴ Kin ə in ki in baji kagi buni ki mu mindi, ə Luwə gangi re tinyəi ta kagi buni'ti ki be ki in lo lə'i el kin ə, ngann Isirayel'gi ki in baji kagi buni ki be kin ningə, Luwə a təl tinyəi'de maji gogi lo tor'de'ti el wa.

Ta ki dɔ kaji'ti lə ngann Isirayel'gi

²⁵ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gəri ginn ta lə Luwə ki to lo kiyə'ti kin, um kadi sii day el. Be el ə a oyi rɔ'se'ti to nje gosi ki ngayn. Ningə kadi in gəri toki dow Isirayel'gi madi, me'de a ngan biti kadi de'gi ki gəri Luwə el pəti, tei kaji'ti. ²⁶ Lo kin'ti nga a nyi Isirayel'gi pəti a ingəi kaji toki makitu lə Luwə el'n ene:

«Nje taa dɔ de'gi a in Siyon'ti ə a re,
a ɔr k'aldɔ ta lə de'gi ki ginn koji'ti lə Jakobɔ kɔ.

²⁷ In kin ə in kunmindi ki a dɔɔ'je nan'ti se'de,
loki m'a m'ɔr majel lə'de kɔŋ.»

²⁸ Kin ə ji gon mbəti ki Juwipi'gi mbəti Poyta ki maji kin ningə, j'a j'ene in njeban'gi lə Luwə. Ningə in kin ə in kaji lə'se. Nan re ji gon mbəti ki Luwə mbəti'de kin tɔ ningə, j'a j'ene Luwə ndigi'de bay tado lə kaw'de'gi tɔ. ²⁹ Tado Luwə adi de nya ə təl taa ji'ə'ti el, taa bar de ə təl tuwə el tɔ. ³⁰ Kete mayinu, ali ta ta Luwə'ti, nan ngə sine, Luwə oo kumtondoo lə'se, tado kal ki Juwipi'gi ali dɔ ta. ³¹ Be tɔ ə, ingi kaa alidɔ ta bone, kadi Luwə oo'n kumtondoo lə'se. Lo kin'ti nga ningə, ingi kaa Luwə a oo kumtondoo lə'de tɔ. ³² Tado Luwə adi tarow de'gi pəti ali dɔ ta, kadi ɔji'n'de memaji lə'ne.

Tɔji ki dɔ Luwə'ti

³³ Ki rɔta'ti, nyakingə lə Luwə aldɔ lo, gosi, ki nyagər li'ə əti bol ki dum! De ki kadi gər me ta ki gangi li'ə goto, de ki kadi gər kɔji ra li'ə goto.

³⁴ In ə Makitu lə Luwə el'n ene:
«De ki gər ta ki me Burəbe'ti goto,
De ki kadi ɔj'ɔ ta goto*.»

³⁵ «Taa de ki kadi un nya adi Luwə kete,
Kadi to go'ti ə Luwə ugə bang'a ka goto tɔ†.»

³⁶ Tado in Luwə ə ində nya'gi pəti, nya'gi pəti toi ki takul'ə, tado li'ə. Kadi tɔbar in lə Luwə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! Amen!

Ŧ 11:27 11.27 Ejay 59.20-21, 27.9
Jobi 41.3

* 11:34 11.34 Ejay 40.13 † 11:35 11.35

12

Njiyɛ kɪ nɛl Kirisiti

¹ Ngannkon'm'gi, toki Luwɛ ɔji'n'je memaji lɛ'ne ki taga adi ji gɛri, m'ulɛ dingɛm me'se'ti kadi uni darɔ'se inbe to kadikare ki kumngayira, indɛi taa dangi to nya ki nɛl Luwɛ, adi Luwɛ. In kin ɛ in gosi Luwɛ kigo ndil'ti ki kadi ɔsikurɛ. ² Ningɛ kadi uni gorow nyara ki de'gi isi rai dɔkagilo'ti ki bone kin el, nan kadi inyɛi rɔ'se'ti adi nyagɛr ki sigi ki Luwɛ adi'se kin, mbɛl'se. Lo kin'ti, a gɛri kum nya ki in nya ki Luwɛ ndigi: adi in nya ki maji, nya ki nɛl'ɛ, nya ki gorow'ɛ'ti.

³ Ki takul kadikare ki Luwɛ adi'm, m'el de ki ra dann'se'ti kadi uni ta rɔ'se ki aldɔ maji el, nan kadi oyi ta rɔ'se ki gorow'ɛ'ti, de ki ra, kigo tɔgi kunme'ti li'ɛ ki Luwɛ ad'a. ⁴ Darɔ'je in kareba, nan ngann rɔ'je'gi in dangi dangi. Ningɛ nan nan aw ki kulɛ lɛ'ne ki sɔw dɔ'ne. ⁵ Be tɔ ɛ ji banyi, nan j'in kareba me kindɛ rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti. J'in ki dɔ'je dɔ'je, nan j'in ngann rɔ'gi lɛ nan. ⁶ Ningɛ, Luwɛ adi'je kadikare'gi ki dangi dangi kigo memaji'ti li'ɛ ki adi'n'je. Kin ɛ re in kadikare kelta ki ta'a'ti ɛ adi ɛ, kadi ra'n kulɛ kigo kunme'ti. ⁷ Kin ɛ re de madi aw ki kadikare ra kulɛ dann de'gi ɛ, kadi ra kulɛ; kin ɛ de madi aw ki kadikare ndo nya de'gi ɛ, kadi ndo'de nya. ⁸ Kin ɛ de madi aw ki kadikare kulɛ dingɛm me de'gi'ti ɛ, kadi ulɛ dingɛm me'de'ti; kin ɛ de madi aw ki kadikare kadi nya de'gi ɛ, kadi adi ki menda, kin ɛ de madi aw ki kadikare kɔrnɔn de'gi ɛ, kadi ɔr ɔrnɔn'de ki rɔ ki tinyi kati; kin ɛ de madi aw ki kadikare k'oo kumtɔndoo lɛ de'gi ɛ, kadi oo kumtɔndoo lɛ'de ki rɔnel.

⁹ Maji kadi ndiginan ki dann'se'ti in ndiginan ki rɔta'ti. Ningɛ kadi ɔsi nya ki majel ngɛrɛngi, ɛ kadi uwɛi go nyara ki maji ngan tɔ. ¹⁰ Maji kadi in ndiginan dann'se'ti ndiginan lɛ ngannkon nan'gi. Ningɛ kadi de ki ra sangi kadi n'in taa n'ɓuki madi'ne'gi'ti. ¹¹ Kadi in de'gi ki njerakulɛ, daw goto rɔ'se'ti, ɛ rai kulɛ lɛ Burɛbe ki rɔ ki tingɛbil. ¹² Ningɛ kadi rai rɔnel dɔ nya'ti ki isi nginɛi ta'a, kadi orei me'se dɔ kon'ti, ɛ uwɛi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwɛ tɔ. ¹³ Kadi kanyi ki ngannkon'se'gi me nya'gi'ti ki to rɔ'de, ɛ kadi uwɛi mbah'gi ki rɔ'se'ti maj'a. ¹⁴ Njangi dɔ de'gi ki nje kadi'se kon; njangi dɔ'de um manni'de el. ¹⁵ Rai rɔnel ki de'gi ki isi rai rɔnel, ɛ nonyi ki de'gi ki isi nonyi tɔ. ¹⁶ Maji kadi hal'se ɔsi go nan'ti. Sangi row nyara ki tɔɓar el, nan kadi sangi row nyara ki dɔ'a du. Ningɛ kadi oyi rɔ'se to nje gosi ki ngayn el tɔ.

¹⁷ Re de ra'se'i majel ə, ugə'ə bāngi majel ki ra sə'i kin ki majel el nga. Indəi dō rō'se'ti kadi rai maji takum de'gi'ti pəti. ¹⁸ Kin ə re tarow lapiya in rō'se'ti, ə to kadi sangi ə, sangi adi lapiya to dann'se'ti ki de'gi pəti. ¹⁹ Njendigi'm'gi, kadi inbe'gi ugəi bāngi majel ki de ra sese el, nan inyəi wongi lə Luwə adi dōi de'ə. Tado Luwə el me makitu'ti lə'ne ene:

«M'in ə m'in nje kugə bāngi majel ki de ra ki madi'ne.
De ki ra nya ki majel ki madi'ne,
M'in ə m'a m'oj'ə kum'ə tor'ti*.»

²⁰ Luwə ilə dō'ti bay tō ene:

«Re bo ra nje ban lə'i ə, ad'a nya sō,
Re kundə ra'a ə, ad'a mann anyi.
Re in ra be ningə,
A to to yal por ə oy buki dō'a'ti be†.»

²¹ Adi majel dum dō'i el, nan kadi dum dō majel ki maji ki ra.

13

Təl rō go ndu'ti lə nje konbe'gi

¹ Kadi de ki ra kaa təl rō'ne go ndu'ti lə nje konbe'gi ki sii dō be'ti. Tado konbe ki to bann bann kaa in Luwə ə in nje kadi de, ningə nje ki sii dō be'ti, in Luwə ə ində'de. ² In tado kin ə, de ki ində gu'ne ki nje konbe, isi əsi ta ndu Luwə. Nje ki isi indəi gu'de ki nje konbe'gi'ti, si ndōri ta ki gangi lə Luwə rei ki dō'de'ti. ³ Ningə, de'gi ki njera nya ki maji ə, isi boli nje konbe'gi el, nan in de'gi ki njera nya ki majel ə isi boli'de. Ə re ge kadi in bol nje konbe el ningə, ra nya ki maji par ə a piti. ⁴ Tado nje konbe in de ki isi ra kulə adi Luwə kadi kulə ra'se in kuləra ki maji. A kin ə re isi ra nya ki majel ningə, in bol nje konbe, tado in kare ə aw ki nya kati el. Loki nje konbe gangi ta dō de'ti ningə, isi ra kulə lə Luwə, ində oj'ə ə oji wongi lə'ne dō de'ti ki njera nya ki majel ad'a gər. ⁵ In tado kin ə, maji ngayn kadi de ulə dō'ne ginn tōgi'ti lə nje konbe'gi. Ningə kadi ulə dō'ne ginn tōgi'ti tado bol wongi lə Luwə par kareba el, nan tado kadi me de uwə ki ta el. ⁶ In ginn'ə kin tō ə isi ugəi lambo, tado de'gi ki isi taai lambo ji'se'ti, in de'gi ki Luwə adi'de kulə kin kadi rai. ⁷ Lo kin'ti, maji kadi adi de ki ra nya ki maji kadi adi'ə: Adi lambo de ki maji kadi adi'ə, adi nyagangi'gi ki dō'se'ti de ki maji kadi adi'ə, in boli de ki maji kadi in boli'ə, ə əsikurə de ki maji kadi əsikurə tō.

Ndiginan ki yo ge ki ne ge

* 12:19 12.19 Ndukun ki nja joo 32.35 † 12:20 12.20 Tərta'gi 25.21-22

⁸ Adi ɓangi nya lə'de madi to dɔ'se'ti el. ɓangi ki kadi to dɔ'se'ti ningə, kadi in ɓangi ndiginan ki kadi in ndiginan dann'se'ti ki yo ge ki ne ge par ta. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə ilə taga bal. ⁹ M'el be, tado ndukun'gi lə Luwə el ene: «A uwə marum el, a tɔl de el, a ɓogi el, a ndingə nya lə mad'i el». Ningə ndukun'gi kin, ki ndəgi ndukun'gi ki rangi pəti, a ingə'de me ndukun'ti ki kare ki ene: «A ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*. ¹⁰ De ki nje ndigi de, a ra nya madi kare ki majel ki de madi'ne el. Tado de ki nje ndigi madi'ne, in de ki ra go ndukun'ti lə Luwə'ti lə taga bal.

Kisi dɔ nja'ti tado təl Kirisiti

¹¹ In gəri dɔkagilo ki j'isi'ti ne kin maji, kadi in dɔkagilo ki kadi ndəli dɔ bi'ti nga. Tado dɔkagilo ki kete ki j'uni me'je dɔ ra maji'ti lə Luwə kin, kaji in sanyi se'je ɓay, nan ki ngosine kin, kaji in rɔ'je'ti ndəkba nga. ¹² Lo ki konndo'ti nanyi ngayn el nga, lo ki ti in ndəkba, ə maji kadi j'osi nya ra'gi ki me lo ki diw'ti ngərəngi, ə adi j'oti nya rɔ'gi ki kadi ji roi kada. ¹³ Adi panjiyə'se in kigo row'ti ki maji, to de'gi ki nje njiyə kada wangi. Kadi in de'gi ki nje kuso nya kədi el num, gon kanyi yiwi el num, kadi in nje kaya ki ra el num, nje k'oo maji rɔ'de el num, nje kəl ki njera jangi el num. ¹⁴ Maji kadi oti Burəbe Jeju Kirisiti rɔ'se'ti to nya rɔ lə'se. Ningə kadi adi ndigi ra lə darɔ uwə me'se el, nan to in rai majel ki in ndigi rai el.

14

Kadi de gangi ta dɔ ngonkon'ne'ti el

¹ De ki in ton me kunme'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti hum kadi in gangi ta dɔ nya'ti ki to me'ə'ti el. ² Dɔmaji ə de madi, aw ki kunme ki sɔ'n nya'gi pəti kare, um kadi me'ə uwə ki ta el, ningə in ki nungi, ki kunme li'ə in ki ton, on mbi kam par tɔ. ³ Lo kin'ti, maji kadi de ki nje kuso nya'gi pəti, kidi de ki nje kuso nya'gi madi el kin el, ningə de ki nje kuso nya'gi madi el, maji kadi kidi de ki nje kuso nya'gi pəti el tɔ, tado in kaa Luwə uwə ki rɔ'ne'ti tɔ. ⁴ In nan ə kadi gangi ta dɔ nje ra kulə'ti lə de ki rangi wa? Re uwə rɔ'ne ba ta kulə'ti eke osi nanga kaa, in kin in ta lə ɓe'ə. Ningə a uwə rɔ'ne ba taa, tado Burəbe aw ki tɔgi kadi ad'a uwə'n rɔ'ne ba.

⁵ De madi a el ene ndɔ'gi madi utə nan, ə de ki nungi a ene ndɔ'gi asi nan pəti tɔ. Nan maji kadi de ki ra kaa aw ki me ki kare dɔ ndu'ti li'ə ki ra dɔ'ti. ⁶ De ki oo kadi

* 13:9 13.9 Tekitaga 20.13-17; Ndukun ki nja joo 5.17-21; Lebitiki 19.18

ndo madi utə ndəgi ndo'gi madi kin, el tado kosi'n kurə Burəbe, ə de ki so nya'gi pəti, so kadi osi'n kurə Burəbe to, tado ra oyo Luwə do'ti. Taa de ki so nya'gi pəti el kaa, ra tado kosigon Burəbe, tado ra oyo Luwə do'ti to. ⁷ Toki rota'ti, de ki dann'je'ti ki kadi isi ki do'ne taa kisi lə'ne inbe goto, taa de ki dann'je'ti ki kadi oy koy lə'ne inbe ka goto to. ⁸ Re j'isi ki do'je taa ə in tado lə Burəbe, a re j'oyi ə j'oyi tado lə Burəbe to. Adi kin ə re in kisikidotaa, eke in koy kaa, j'in nya lə Burəbe. ⁹ Tado Kirisiti oy, ində taa lo koy'ti kadi in be njekoy'gi ki nje kisi kumngayira'gi. ¹⁰ Nga in, ra bann ə isi gangi ta do ngonkon'i'ti wa? Ra bann ə isi kidi ngonkon'i wa? Kare kare pəti, j'a ji tei j'awi takum Luwə'ti kadi a gangi ta do'je'ti. ¹¹ Tado ndangi me Makitu'ti eyina:

«M'in Burəbe, toki m'nji'n ki do'm taa, m'el'se toki:

De'gi pəti a osi məkəsi'de nanga non'm'ti,

de'gi pəti a uləi toji do Luwə'ti*.»

¹² Lo kin'ti, de ki ra a tudə kor kuləra'ne ki sow do'ne inbe non Luwə'ti.

¹³ Adi ji tai kon ta gangi ta donan'ti. Ningə kadi sangi row kadi iləi jigə non ngonkon'se'ti el. Iləi jigə adi tugə ilə, eke aw si'ə adi osi me nya ki majel'ti el. ¹⁴ M'gər, ar njay ki takul Burəbe Jeju, toki nya ki to njen goto. A re de madi oo kadi nya madi in ki to njen ningə, to njen tado lə de'ə inbe kin. ¹⁵ Re tuji me ngonkon'i tado lə nya ki isi so ningə, isi njiyə ki gorow ndiginan'ti el jagi. Gon ro'i maji, kadi ta lə nyakuso par ə adi de ki Kirisiti oy tado li'ə kin awi'n tuji'ti el. ¹⁶ Kadi nya ki in nya ki maji ki ro'se'ti, təl nya ki kadi ndəgi de'gi elita ki majel do'ti el. ¹⁷ Tado Konbe lə Luwə in ta lə nyakuso ki nya kanyi el, nan in ta lə nyara ki dana, ta lə lapiya ki ronel ki Ndil Luwə ki ar njay adi'je. ¹⁸ De ki isi ra kulə lə Kirisiti kigo row'ə kin, in de ki njera nya ki nəl Luwə num, de'gi ndigi ta li'ə num to.

¹⁹ Adi ji sangi row ki kadi re ki lapiya num, row ki kadi ji togi nan'ti me kunme'ti num. ²⁰ Maji kadi tuji kulə lə Luwə tado lə nyakuso el. In ki rota'ti kadi nyakuso'gi pəti de a so, nan in gorow'ə'ti el kadi de so nya ki kadi təl jigə tugə ngonkon'a ilə me nya ki majel'ti. ²¹ Maj'a ki ngayn, in kadi de so da el num, anyi yiwi kandi nju el num, kadi ra nya madi kare ki kadi tugə ngonkon'a lə adi osi el. ²² Kunme lə'i ki ra do'ti kin, in ngəm'ə to yan'i non Luwə'ti. Majikur in do de'ti ki me'ə uwə ki ta do row'ti li'ə el. ²³ Nan de ki me'ə uwə ki ta do nya'ti ki isi so, ta ki gangi in do'a'ti, tado

* 14:11 14.11 Ejay 45.23

in de ki kulëra'a in kigo kunme'ti el. Nga ningë, ji gër kadi nya'gi pëti ki de ra'de kigo kunme'ti el, in majel.

15

Kadi de sangi row nya ki kadi adi ronel madi'ne

¹ J'in ki j'awi ki tögï me Ndil'ti, maji kadi ji gëti nje'gi ki in ton, ki kanji sangi row nya ki nël me'je. ² Maji kadi de ki ra dann'je'ti sangi kadi ra nya ki nël ngonkon'ne. Ra nya ki nël'ë ki tado maji li'ë kadi tögï'n me ndil'ti. ³ Kirisiti ki dö'ne, sangi nya ki nël rö'ne el, nan toki Makitu læ Luwë el'n: «Nya taji'gi ki maji kadi aw ki dö'i'ti, tël ki dö'a'ti yo*.» ⁴ Nga ningë, nya'gi pëti ki ndangi me Makitu'ti dokagilo'ti ki kete kin, ndangi kadi to tël nyando tado læ'je. Makitu ndo'je kadi koreme ki kuwätögiba læ'je re ki kindamedoti. ⁵ Maji kadi Luwë ki nje re ki koreme ki kuwätögiba ra adi ta'se asinan maji toki Jeju Kirisiti ndigi'n. ⁶ Lo kin'ti, a ulëi toji dö Luwë'ti ki in Baw Burëbe læ'je Jeju Kirisiti ki me ki kare ki ndu ki kare.

Poyta ki maji tado læ de'gi pëti

⁷ Uwëi nan rö nan'ti yo ge ne ge toki Kirisiti uwë'n'se rö'ne'ti kin be, kadi Luwë ingë'n tobar. ⁸ Toki röta'ti, m'el'se, Kirisiti tël nje ra kulë læ Juwipi'gi kadi töl'n ta ndukun ki Luwë un adi kaw'de'gi. ⁹ Taa re kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, ulëi toji dö Luwë'ti tado memaji li'ë, toki Makitu læ Luwë el ene:

«M'a m'pit'i dann ginn be'gi'ti ki dangi dangi,
Taa m'a m'osi pa m'ulë'n toji dö'i'ti to†.»

¹⁰ Ningë tël el bay ene:

«In ginn be'gi ki dangi dangi, rai ronel ki de'gi læ Burëbe‡.»

¹¹ Bay to:

«Ulëi toji dö Burëbe'ti, in ginn be'gi pëti,

Osi pa, piti'ë'n'ë, in ginn de'gi pëti§!»

¹² *Njekeltakita Luwë'ti Ejay el to ene:

«De ki ginn koji'ti læ Jese kare a re,

In ë a indë taa kadi a onbe dö ginn be'gi'ti ki dangi dangi,

Ningë in to ë ginn be'gi kin a indëi me'de dö'a'ti*.»

¹³ Kadi Luwë ki in nje re ki nya kindamedoti, adi ronel, ki lapiya li'ë tan'se binyë'ti, me kunme'ti. Ningë kadi tögï Ndil Luwë adi kindamedoti læ'se aw ki kete kete to.

Kulë læ Pol

¹⁴ Ngannkon'm'gi ki oji dö'se, m'in ki dö'm, m'gër maji, kadi mërta ki maji rosi me'se, nyagër ki dum'se goto, taa

* 15:3 15.3 Pa'gi 69.10 † 15:9 15.9 Pa'gi 18.50; 2 Samiyel 22.50 ‡ 15:10

15.10 Ndukun ki nja joo 32.43 § 15:11 15.11 Pa'gi 117.1 * 15:12 15.12 Ejay 11.10

asi gaki kadi adinan ta kɔji yo ge ki ne ge tɔ. ¹⁵ Be kaa, ki madi'gi, m'ndangi makitu ki tɔg'ɔ to'ti m'adi'se kadi m'olo'n me'se. Ningə m'ra be ɔjido maji ki Luwə ra sə'm. ¹⁶ Luwə ra adi m'un rɔ'm m'ilə kɔ tado kulə lə Jeju Kirisiti ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. Ində'm ta dangi kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə, kadi de'gi ki in Juwipi'gi el təli kadikare ki nəl Luwə, kadikare ki Ndil Luwə in do'ti. ¹⁷ Asi kadi m'ində gu'm me tɔ Jeju Kirisiti'ti ɔji'n do kulə lə Luwə. ¹⁸ Nga ningə, re m'elta ningə, m'elta do nya'ti kareba par, adi in kun ki Kirisiti un'm ra'n kulə adi de'gi ki in Juwipi'gi el təli rɔ'de go ndu'ə'ti kin. Kirisiti ra kulə ki ta ki ta'm'ti num, ki kuləra'm num, ¹⁹ taa ki tɔgi nyakɔji'gi ki nya'gi ki əti bol, ki tɔgi lə Ndil Luwə. Be ə, in Jerujalem'ti biti te Iliri'ti, m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ki lo'gi pəti. ²⁰ Ningə m'ndigi ngayn kadi m'iləmbər Poyta ki maji lo ki tɔ Kirisiti ɓar'ti el ɓay par, kadi m'ində ngirə kulə lə'm do kulə'ti ki de madi ində ngirə kete el. ²¹ Loki m'ra be kin ningə, m'ra toki Makitu lə Luwə el'n ene:
 «De'gi ki de ilə'de mbər ta li'ə el a oyi'ə,
 ə de'gi ki ta li'ə osi mbi'de'ti el, a gəri me ta kin tɔ.»

Kɔji ra lə Pol

²² In kin ə in nya ki ɔgi'm tarow ki dokagilo'gi pəti kadi m'aw rɔ'se'ti. ²³ Nan ki ngosine kin, m'aw ki lo madi ki kadi m'ra kulə'ti go lo'gi'ti kin el nga. In be ə, asi ɓal ngayn ɓone, m'ndingə kadi m'aw rɔ'se'ti. ²⁴ M'a m'aw dokagilo'ti ki m'a m'aw'n Esipanyi'ti. Tado, m'ində me'm'ti kadi kaw'm ə, m'a m'te do'se'ti kadi m'oo'se, ningə kadi rai sə'm adi m'aw m'te'ti. Nan k'in ə, m'a m'oo'se kadi nyənn'ə ɔr do'm'ti nden ɓay taa m'a m'gangi m'aw. ²⁵ Ningə ki ndəkba ne kin, m'nji m'aw Jerujalem'ti tado ra ki de'gi lə Luwə ki sii nu. ²⁶ Tado de'gi lə Luwə ki sii dɔnangi Maseduwann'ti ki dɔnangi Akay'ti uni ndu'de kawi nya kadi n'rai ki njendoo'gi ki dann de'gi'ti lə Luwə ki sii Jerujalem'ti. ²⁷ Uni ndu'de rai nya kin, ningə in nya ki maji kadi rai se'de be inɓe. Tado kete, de'gi ki in Juwipi'gi el ingəi nya maji kigo Ndil'ti rɔ'de'ti in ki in Juwipi'gi, ningə ngosine maji kadi de'gi ki in Juwipi'gi el, rai ki Juwipi'gi ki nya ki in nya maji lə darɔ ki to ji'de'ti tɔ. ²⁸ Be ə, re m'ra kulə kin ginn'ə gangi, adi m'ulə kandi nyakaw kin ji de'gi'ti lə Luwə ki Jerujalem ningə, m'a m'aw Esipanyi'ti ki row ki do'se'ti. ²⁹ M'gər kadi kaw'm ki m'a m'aw ki rɔ'se'ti, m'a m'aw ki njangi do lə Kirisiti ki to mbar mbar.

³⁰ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki takul ndiginan lə Ndil Luwə, kadi indəi

rō'se'ti nan'ti sə'm, rōi ki kelta ki Luwə tado lə'm. ³¹ Elita ki Luwə kadi taa'm ji nje me ngan'gi'ti ki Jude, taa kadi to kadikare ki m'a m'aw'n Jerujalem kin kaa, de'gi lə Luwə tai ki rōnel tō. ³² Lo kin'ti, m'a m'aw m'te rō'se'ti ki rōnel, ningə re Luwə ndigi ningə, m'a m'uwə'n kōr rō'm rō'se'ti nden tō. ³³ Kadi Luwə ki nje kadi lapiya in nan'ti sese pəti. Amen!

16

Kuwə ji nan

¹ M'ulə konnann'je Pebe ki in nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi dann njekawnan'gi'ti ki me be'ti ki Sankire kin ji'se'ti*. ² M'dəji'se kadi uwəi'ə ki rō'se'ti me tō Burəbe'ti, uwəi'ə rō'se'ti kuwə ki asi ta tō de lə Luwə. Adi rō'se, rai si'ə me nya'gi'ti pəti ki aw ki ndoo'ə, tado in dene ki ra ki de'gi ngayn, taa m'inbe ki dō'm kaa ra sə'm tō. ³ Uwəi ji Pirisika in ki Akilasi adi m'in, in madikulə'm'gi me tō Jeju Kirisiti†. ⁴ Ingi ə uni rō'de, iləi kō, aj'i m'in. Ningə in m'in ki kar'm ə m'ra'de oyo el, nan in *Njekawnan'gi pəti, ki in Juwipi'gi el ə rai'de oyo. ⁵ Uwəi ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de adi'm'in tō. Uwəi ji njendigi lə'm Epayineti adi'm'in, in ə in de ki dōkete ki un me'ne adi Kirisiti dōnangi Aji'ti. ⁶ Uwəi ji Mari ki in de ki ra kulə ngayn tado lə'se kin adi'm'in. ⁷ Uwəi ji noji'm'gi Andironikusi in ki Juniyasi ki in madi dangay'gi lə'm kin adi'm'in. In njekawkulə'gi ki de'gi gəri go'de maji ngayn dann madi'de'gi'ti, taa dōyinan nan'ti me tō Kirisiti non'm'ti inbe bay. ⁸ Uwəi ji nje ndigi lə'm me tō Burəbe'ti Ampiliyatusi adi'm'in. ⁹ Uwəi ji madikulə'je me tō Kirisiti, Urben in ki njendigi lə'm ki ngayn Setasi adi'm'in. ¹⁰ Uwəi ji Apelesi ki in de ki toji kadi ki adi dōyinan me tō Kirisiti ki taga kin adi'm'in. Uwəi ji de'gi ki me kəy'ti lə Arisitobul adi'm'in tō. ¹¹ Uwəi ji noji'm Erodiyōn adi'm'in, taa uwəi ji de'gi ki me kəy'ti lə Narsisi ki uni me'de adi Burəbe adi'm'in tō. ¹² Uwəi ji Tirpen in ki Tirpoji ki in dene'gi ki rai kulə lə Luwə ngayn kin adi'm'in, taa uwəi ji njendigi'm Persidi ki in dene ki ra kulə lə Luwə ngayn tō kin adi'm'in. ¹³ Uwəi ji Rupusi‡ ki in de ki Luwə mbət'ə kin adi'm'in, taa uwəi ji kon'a ki in kon'm tō kin adi'm'in. ¹⁴ Uwəi ji Asenkirti num, Pilegon num, Ermesi num, Patirobasi num, Ermasi num, ki ndəgi ngannkon'je'gi ki in se'de kin adi'm'in. ¹⁵ Uwəi ji Pilologi in ki Juli adi'm'in, uwəi ji Nere in ki konnann'a adi'm'in, taa uwəi ji Olimpasi ki de'gi lə Luwə pəti ki in si'ə adi'm'in

* 16:1 16.1 KNK 18.18 † 16:3 16.3 KNK 18.2 ‡ 16:13 16.13 Mrk 15.21

tɔ. ¹⁶ Uwəi ji nan kare kare ki kuwə nan rɔ nan'ti ki tɔji kadi in ngannkon'nan'gi ki me Kirisiti'ti. Njekawnan'gi lə Kirisiti pəti uwəi ji'se.

Ta ki dɔboy'ti

¹⁷ Ngannkon'gi, m'ulə dingəm me'se'ti kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ɔji'n dɔ de'gi ki nje re ki gangi nan dann'se'ti, ki nje buki de'gi mu kadi tanyi rɔ nyando ki ingəi. Maji kadi ɔri rɔ'se rɔ'de'ti kɔ. ¹⁸ Tado ko de'gi ki be kin, isi rai kulə lə Burəbe lə'je Kirisiti el, nan isi rai kulə tado kanda'de yo. Ki kujita'gi ki ta'de'ti, ki to nan pe pe, ə isi ədi de'gi ki kum'de tujə dɔ nya ki majel'ti el. ¹⁹ Ki ɔji dɔ'se, de'gi pəti gəri təl rɔ go ta'ti lə'se. Lo kin'ti, m'ra rɔnel ɔji'n dɔ'se. Nga ningə m'ndigi kadi kum'se tujə dɔ nya ki maji'ti, ə kadi kum'se ar njay kadi ɔri rɔ'se kɔ me nya ki majel'ti. ²⁰ Ningə Luwə ki nje re ki lapiya a rəkಿತə dɔ *Satan ginn nja'se'ti ngɔsine. Maji kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

²¹ Madikulə'm TimoteṢ uwə ji'se, taa noji'm'gi Lusiyusi num, Jason in ki Sosipater num uwəi ji'se. ²² Ningə m'in Tertiyusi ki nje ndangi makitu lə Pol kin, m'uwə ji'se me kində rɔ nan'ti lə Burəbe. ²³ Gayusi* ki m'nji be li'ə uwə ji'se, ki Njekawnan ki sii me kəy'ti li'ə. Erasi† ki m'nji be li'ə uwə ji'se. Erasi ki in njengəm nar ki me bebo'ti ki ne uwə ji'se, taa ngonkon'je Kartusi kaa uwə ji'se tɔ. [²⁴ Kadi memaji lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.]

Kulə tɔji ki dɔ Burəbe'ti

²⁵ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki asi kadi adi'se tɔgi ki gorow lə Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti ki m'ilə'se mbər'ə. Ki row lə Poyta ki maji kin, Luwə te ki dɔ nya ki to lo kiyə'ti lo kulə ngirə'ti mayinu, ²⁶ nan ngɔsine ginn'ə te taga wangi kin. Ginn'ə te ki taga wangi ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el, ki takul makitu ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti ndangi. Ndangi kigo ndu'ti lə Luwə ki njekisi biti ki non'ti kadi de'gi ki in Juwipi'gi el adi indəi me'de dɔ ra maji'ti lə Luwə, ə kadi təli rɔ'de go ndu'ə'ti kigo kunme'ti. ²⁷ Tɔji ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in nje gosi, ki dɔkagilo ki dɔkagilo me tɔ Jeju Kirisiti'ti. Amen! Ta goto nga!

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi korenti'gi

Makitu kin, Pol ndangi adi Korenti'gi to njekul de'gi lə Luwə ə ndigi kul njekawnan ki inbe ində ginn'de bebo Korenti'ti be. Kagilo'ə'ti kin, Korenti in burədo ngann be'gi ki Rɔm on dɔ'de dɔnangi Akay'ti. Korenti in bebo ki gati ki ra ki me'ti to mbar mbar. Nyamaji ki ojido nyajibəlbə'gi to'i'ti ngayn tɔ. Ra yo'gi ki dangi dangi num, ra kaya kaa bar tɔ'de ki dum tɔ. Me nya'gi'ti ki majel kin ə, njekawnan ki indəi ginn'de ngosine bay kin a sangi row kadi panjiyə'de to ki go Poyta ki maji'ti ki ingəi. Ginn'ə kin ə ndangi makitu uləi adi Pol kadi toji'de gorow taa nan, ki ta ki dɔ kusɔ da ki de'gi bari yo, ta ki dɔ kadikare'gi ki dangi dangi ki Ndil Luwə kanyi njekawnan'gi kadi rai kulə dɔnan'ti dann'de'ti. Njekawkulə Pol təl lə'de'ti ojido nya'gi kakin ningə təl ra dɔ'ti non el'de ta dɔ ganginan ki dann njekawnan'ti, hal kaya ki ra, səkinan lə njekunme'gi dann'de'ti non njegangita ki dɔnangi'ti ne, kon mudɔ nam lə Burəbe, ki kində taa lo koy'ti. Me nya'gi'ti kin pəti Pol toji hal ki panjiyə ki ndigi to'ti ki kadi njekunme'de kadi Kirisiti awi'n (13).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-9. Ganginan'gi ki dann njekawnan'ti 1.10-4.21. Panjiyə ki majel lə njekunme'gi dann njekawnan'ti 5-6. Ta dɔ taa nan'ti 7. Taa k'inyə taa lə njekunme ngang'a to non 8-10. Kadi burnan goto lo kawnan'ti, ningə ndiginan 11-14. Te lo koy'ti 15. Mbon nyamaji'gi ki nan'ti tado nje ki Jerujalem, kɔjitara kaw mbah ki kuwə ji nan 16.

Kuwə ji nan

¹ Par ki rɔ'm'ti m'in Pol ki Luwə bari'm kigo me ndigi'ti li'ə kadi m'in njekawkulə lə Jeju Kirisiti. Nan'ti ki ngonkon'je Sositenn*, ² j'uwə ji njekawnan'gi ki sii Korenti'ti†, j'uwə ji nje ki Luwə ɔr'de me majel'ti kɔ ki gorow kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti, j'uwə ji nje ki Luwə bar'de to de'gi ki kar njay lə'ne, j'uwə ji de'gi pəti ki, me lo'gi'ti ki dangi dangi, isi bari tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Burəbe lə'de ki Burəbe lə'je. ³ Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

* 1:1 1.1 KNK 18.17 † 1:2 1.2 KNK 18.1

Ramaji Lə Luwə me Kirisiti'ti

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm ki ndo'gi ndo'gi tado lə'se. M'ra'a oyo ojido memaji li'ə ki to do'se'ti me kində rə nan'ti me to Jeju Kirisiti. ⁵ Tado me kində rə nan'ti ki Kirisiti kin ə maji uri'n'se me kujita'ti ki me nya gər'ti. ⁶ Najı ki man ki do Kirisiti'ti in ki man ki togi dann'se'ti, ⁷ adi kadikare madi kare ki du'se goto. Isi nginəi ndo ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti a te'n bus. ⁸ Kirisiti inbe ki do'ne a adi'se togi kadi uwəi rə'se ba bitı doboy ndo'ti. A adi uwəi rə'de ba kadi ndo təl Burəbe Jeju Kirisiti ə in ki ta do'se'ti el. ⁹ Tado Luwə ki nje bar'se, ulə'se nan'ti ki Ngonn'o Jeju Kirisiti ki Burəbe lə'je, in Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti. ¹⁰ Ngannkon'm'gi, m'ndəji'se me to Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti kadi adi ndu'se in nan'ti. Adi gangi nan goto dann'se'ti. Maji kadi adi ta mər'se'gi ki hangal'se'gi in nan'ti kareba. ¹¹ Tado ri ə m'el ta kin be wa ngannkon'm'gi? M'el be tado de'gi ki Kolowe'ti eli m'in ta gakinan lə'se adi'm'in m'oo. ¹² Ningə nya ki m'ge kadi m'el'se, m'oo toki dann'se'ti de madi ene: «M'in de lə Pol», ki nungi ene: «M'in de lə Apolosi», ki rangi ene: «M'in de lə Piyər», ə in ki rangi bay ene: «M'in lə Kirisiti». ¹³ Eke Kirisiti gangi rə'ne'gi dana wa? Ke in Pol ə bəri'ə do kagidəsi'ti tado lə'se wa? Ke rai'se batəm me to Pol'ti wa? ¹⁴ M'ra oyo Luwə toki ra adi m'ra batəm de madi kare dann'se'ti el. De'gi ki m'ra'de batəm in Kirisipusi§ ingi ki Gayusi par. ¹⁵ De madi kare ki a ene rai'ne batəm me to'm'ti goto. ¹⁶ De'gi ki m'ra'de batəm bay to ə in nje ki me kəy'ti lə Stepanasi. Ki rangi to non ningə, m'oo el nga. ¹⁷ In tado kiləmbər Poyta ki maji ə Kirisiti ulə'm, um in tado ra batəm el. Kiləmbər Poyta ki maji kin in ki gosita ki ta'ti el. Re in ki gosita ki ta'ti ningə, koy Kirisiti do kagidəsi'ti a təl nya ki nda'a goto.

Kirisiti in togi ki tər lə Luwə

¹⁸ Mbər koy Kirisiti do kagidəsi'ti in ta mbo ki rə de'gi'ti ki isi awi tuji'ti. Nan ki rə'je'ti j'in ki j'ingəi kaji ningə in togi lə Luwə. ¹⁹ Makitu lə Luwə ene: «M'a m'tuji tər lə nje tər'gi, ningə nje nya gəri'gi, m'a m'row ta nyagər lə'de kadi təl nya ki kare*.» ²⁰ Nje tər in ra be? Njendo ndukun in ra be? Nje manji ta in ra be dokagilo'ti kin? Tər lə de ki donangi'ti ə Luwə təl'ə nya ki mbo'ti. ²¹ In be tado tər ki donangi'ti ne asi kadi aw ki de'gi adi gəri tər lə Luwə el. In be ə Luwə ndigi ngayn kadi n'aji de'gi ki uni me'de adi'ə. De'gi ki adi'ə me'de ki gorow kiləmbər Poyta ki maji ki de oo ə to to ta mbo yo. ²² *Juwipi'gi dəji kadi n'oyi nyakəji,

Gireki sangi tər tɔ. ²³ Ki sɔw dɔ'je ningə, j'iləmbər Kirisiti ki bəri'ə dɔ kagidəsi'ti. Mbər kin təl jigi tugə Juwipi'gi, ə in ta mbo ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el tɔ. ²⁴ Nan ki rɔ de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ki Luwə ɓar'de ningə, mbər lə Kirisiti kin ə in tɔgi ki tər lə Luwə tado lə'de. ²⁵ Tado ta mbo lə Luwə kin in tər ki utə tər lə de'gi, ə tɔgi goto lə Luwə kin in tɔgi ki utə tɔgi lə de'gi tɔ.

²⁶ Ngannkon'gi, indəi kum'se maji oyi. Dann'se'ti ki Luwə ɓar'se kin, nje tər'gi kigo darɔ'ti in ngayn el, nje tɔgi'gi in ngayn el, nje tɔɓar'gi in ngayn el tɔ. ²⁷ Ningə kadi in gəri toki Luwə mbəti nya'gi ki nje tɔgi el ki dɔnangi'ti ne kadi ulə'n rɔsɔl dɔ nya'gi'ti ki nje tɔgi. ²⁸ Luwə mbəti nya'gi ki kum'ə goto, nya ki de'gi kidi'de dɔnangi'ti, nya'gi ki in nya madi el, tado row'n ta nya'gi ki de'gi oy nda'de. ²⁹ Be kadi de madi ində gu'ne non Luwə'ti el. ³⁰ In Luwə ə ulə'se nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. Nan ki ɓone in tər lə'je ki in rɔ Luwə'ti. In ə, ki gorow li'ə, Luwə ɔri'n ta dɔ'je'ti, adi j'ar njay, taa'je ilə'je taa ji majel'ti. ³¹ In be toki Makitu lə Luwə el'n ene: «De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne†.»

2

Kiləmbər Poyta ki maji lə Pol

¹ Ngannkon'gi, loki m'aw dann'se'ti, m'ilə'se mbər poyta ki rɔta'ti lə Luwə, ki to lo kiyə'ti, in ki nyagər ki aldo'se eke ki tərta ə m'ilə'n'se mbər kin el. ² Tado loki m'in dann'se'ti, nya ki rangi ki m'un ndu'm dɔ'ti goto. M'sangi kadi gəri Kirisiti par kareba. Adi in Kirisiti ki bəri'ə kagidəsi'ti. ³ Loki m'in dann'se'ti, m'in me tɔgi goto'ti. M'el'se ta me dadi'ti ki ɓol. ⁴ Nya ki m'ndo'se ki mbər Poyta ki maji ki m'ilə'se kin, in ki ta nyagər lə de el. In kigo kɔji tɔgi'ti lə Ndil Luwə. ⁵ Be kadi kunme kadi lə'se ulə ngirə'ne dɔ nya gər'ti lə de el, nan dɔ tɔgi'ti lə Luwə yo ta. ⁶ Ningə, j'in kaa ji ndo njekunme'gi ki tɔgi me ndil'ti ki me tər tɔ. Nan k'in ə in tər lə de'gi ki dɔnangi'ti ne el. Taa in tər lə njetɔgi'gi ki dɔnangi'ti ne ki ndo madi ə a tuji kin el tɔ. ⁷ J'iləmbər tər lə Luwə. Tər ki to lo kiyə'ti biti ɓone. In tər ki Luwə ində dɔ'a dana kete non kində dɔnangi'ti tado tɔɓar lə'je. ⁸ Tər ki de kare ki dann nje tɔgi'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ki gər goto. Re kum'de te dɔ tər'ti kin ə re a ɓəri Burəbe ki nje tɔɓar kagidəsi'ti el. ⁹ Ningə, toki makitu lə Luwə el'n, in nya ki kum'de oo el, in nya ki mbi de oo el, in nya ki de mər me'ne'ti el tɔ. In nya ki Luwə ində dɔ'a dana tado lə de'gi ki ndigi'ə*. ¹⁰ Nga ningə,

† 1:31 1.31 Jeremi 9.23 * 2:9 2.9 Ejay 64.3, 52.15

Luwə te ki dɔ'a adi'je ki gorow læ Ndil. Tado Ndil oo ginn nya'gi pəti. Ndigi ra'gi læ Luwə ki to lo kiyə'ti kaa Ndil oo. ¹¹ Ki ɔjido de, de madi ki gər nya'gi ki to rɔ madi'ne'ti goto. In ndil ki to rɔ de'ti kin par ə gər nya'gi ki to rɔ'a'ti. In be ə, yan Luwə kaa to be tɔ. Ndil Luwə ki kar'ne ba par ə gər nya'gi ki to rɔ Luwə'ti. ¹² Nga ningə, ndil ki in me'je'ti j'ingi kin in ndil ki dɔnangi'ti ne el, nan in Ndil ki in ta rɔ Luwə'ti nu, kadi ji gəri'n nya'gi ki Luwə adi'je kigo memaji'ti li'ə. ¹³ Ningə, j'el taa ki row nyagər læ de el, nan ki row læ Ndil Luwə. In be ə, j'isi j'or ginn nya ki rɔta'ti læ Ndil, j'adi de'gi kigo Ndil'ti. ¹⁴ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, asi kadi ingə nya ki rɔta'ti ki in rɔ Luwə'ti el. Tado in Ndil Luwə par kareba ə adi de gər nya'gi ki rɔta'ti kin. ¹⁵ De ki aw ki Ndil Luwə me'ne'ti asi gangi ta dɔ nya'gi'ti pəti, ningə de ki rangi asi gangi ta dɔ'a'ti el. ¹⁶ Makitu el ene: «Nan ə gər mərta læ Burəbe wa? Ke nan ə asi kɔj'ɔ ta wa'?» De'ə goto, nan j'in, j'awi ki mərta læ Kirisiti.

3

Gangi nan ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ Ngannkon'gi, ki rɔta'ti ə, ta ki m'el'se kete kin m'el'se to de'gi kigo darɔ'ti, to de'gi ki in ngann'gi ki du me kunme me tɔ Kirisiti'ti. M'el'se ta to de'gi kigo ndil'ti el. ² In tado kin ə, m'adi'n'se nyakusɔ ki ngan el, m'adi'se mba yo. Tado tɔgi'se asi kadi soi nya ki ngan el. Biti bone kin kaa asi kadi soi nya ki ngan el, ³ tado in de'gi kigo darɔ'ti bay. Toki ni ki gakinan in dann'se'ti, in de'gi ki go darɔ'ti el wa? Ningə panjiyə'se to to panjiyə de ngəndul be tɔ el wa? ⁴ Loki de madi ene n'in de læ Pol, ningə ki nungi ene n'in de læ Apolosi kin ke in njiyə kigo darɔ'ti el eke in ri wa? ⁵ Apolosi ki Pol in nan'gi wa? Apolosi ki Pol in njekuləbər'gi læ Luwə. In njekuləbər'gi ki gorow læ'de ə uni me'se adi Burəbe. De ki ra dann'je'ti ra kulə læ'ne toki Luwə adi'n'ə. ⁶ M'in m'duw ko, Apolosi in njera mann dɔ'ti, ningə Luwə ə in njera kadi uwə. ⁷ Nje man ko ki njera mann dɔ'ti in nya madi el. De ki kadi tɔ'a bar dɔ'ti in Luwə ki njera kadi tɔgi. ⁸ Nje duw'ə ki njera mann dɔ'ti asi nan. Ningə de ki ra dann'de'ti a ingə nyakugə goji ki asi ta kulə li'ə ki ra. ⁹ Tado j'in madikulə'gi læ nan me kulə'ti læ Luwə. Ningə ingi, in ndɔɔ læ Luwə, in kəy kində'gi li'ə. ¹⁰ Kigo memaji'ti læ Luwə ki ulə'n kulə læ'ne ji'm'ti, m'ində ngirə kulə dann'se'ti to nje kində ngirə kulə ki maji. Ningə ki ngɔsine kin de ki rangi ində ta ji'm. K'in ə, kadi de ki ində ta kulə kin ə, ində kum'ne go kində'ti ki a ində maji. ¹¹ De a ində ngirə kulə kin rangi el nga. Ngirə

kulə kaa ə to ne ə in Jeju Kirisiti par. ¹² Nga ningə re de ində ta kulə kin ki nar ɔr, eke nar arjan, eke ki mbal ki ndolo, ində ki kagi, eke bunə mu, eke ki kadi nya kaa, a to ki taga. ¹³ Tado ndo gangi ta'ti ə, nya'gi pəti ginn'de a te, ningə por a nan togi kulə'gi pəti kadi de'gi a oy maj'a ki maj'a el. ¹⁴ Re kulə ki de ində do ngirə'ti kin, ngan ra taa ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne. ¹⁵ A kin ə, kulə kin por on'a to ningə, be'ə a ingə nyakugə goji'ne el. De kin a ingə kaji, nan in kaji ki a te'n ta por'ti jati jati. ¹⁶ Gəri toki in key kisi Luwə el wa, ningə Ndil Luwə isi me'se'ti el wa? ¹⁷ Re de tuji *Key lə Luwə ningə, Luwə a tuji de'ə kin to. Tado Key lə Luwə ar njay, ningə ingi ə in Key lə Luwə. ¹⁸ Maji kadi de ndam ki ro'ne el. Kin ə re dann'se'ti, de madi oo ro'ne to nje tər kigo tamər'ti ki donangi'ti ne ningə, maji kadi de'ə kin təl ro'ne mbo'ti. Təl ro'ne mbo'ti kadi to ingən tər ki rəta'ti. ¹⁹ Tado tər ki donangi'ti ne Luwə oo kadi in do majel. Be ə makitu lə Luwə ene: «Luwə uwə nje tər'gi ki ta me ta ngom'gi'ti lə'de.» ²⁰ Taa təl el bay to ene: «Luwə gər mərta lə nje tər'gi, ningə oo kadi in nya madi el.» ²¹ Maji kadi de madi un de'gi indən gu'ne el, tado nya'gi pəti in yan'se. ²² In Pol, eke Apolosi, eke Piyər, eke donangi, eke kisikidətaa, eke koy, eke nya'gi ki bone eke ki lo ti'ti, nya'gi kin pəti in yan'se. ²³ Ningə ingi, in nya Kirisiti, ə Kirisiti in yan Luwə to.

4

Kuləra njekawkulə'gi

¹ Ningə, maji kadi oyi'je, m'in eke Apolosi, to njekuləbər'gi lə Kirisiti. Oyi'je to njengəm nya'gi lə Luwə, nya ki rəta'ti ki to lo kiyə'ti. ² Nga ningə, nya ki be nje nya a ge ro njengəm nya'ti, in nje ra nya ki low'ə'ti par. ³ Ki ojido'm, ta kadi ingi, eke njegangita do de'gi'ti, gangi ta ki do'm'ti kin ra'm bol el. Ta m'inbe ki do'm, m'gangi ta do ro'm'ti el to. Tado m'ra nya ki majel el. ⁴ Ningə, in kin ə a ra kadi m'in de ki Luwə təl'm de ki dana takum'ne'ti el. Burəbe inbe ə a gangi ta do'm'ti. ⁵ Nya kin ə, maji kadi in gangi ta do de'ti kete non dokagilo'ə'ti el. Nginəi dokagilo ki Burəbe a re ə, nya'gi ki toi lo kiyə'ti me lo ki diw'ti, a ulə kunji do'de'ti kadi toi taga wangi takum de'gi'ti. Ningə a te ki ginn ndigira lə de ki ra ki to me'i'ti. Lo kin'ti, Luwə a ulə toji do de'ti ki ra, kigo kulə ra'a'ti. ⁶ Ngannkon'gi, m'el'se ta kigo kuj'ə'gi ki dangi dangi ojido Apolosi num, ojido'm m'inbe num, kadi ndoi nya ro'je'ti. M'ra be kadi de ra yan'ne adi aldo ndu ki makitu lə Luwə el kin el. Be kadi uni de indəi kadi'se, ndəri nan el. ⁷ Ke nan ə in njera kadi in to dangi dann de'gi'ti wa? Ke in Luwə ə in nje kadi

nya'gi pəti ki awi'n kin el wa? Nga ə re in Luwə ə adi nya'gi pəti ki awi'n kin ningə, ra bann be ə isi ində'n gu'i to nya ki in inbe ə ingə ki dərɔ'i be wa? ⁸ Ki ngosine kin, ingəi nya asi'se nga, in njenyakingə'gi. Kin isi onyibe ki kanji kadi j'in sese dɔ'ti. M'ndigi kadi in bekon ki rɔta'ti inbe ə onyibe ə, adi j'on'n sese. ⁹ Ningə, to toki j'in ki madi'gi ki njekawkulə'gi kin, Luwə ində'je go de'gi'ti gogi be. Ji to to de'gi ki gangi ta koy dɔ'de'ti be. Tado Luwə inyə'je ji de'gi'ti adi ji təl nya ko'gi takum de'gi'ti pəti. Takum malayka'gi'ti ki takum de'gi'ti. ¹⁰ J'in, ji təl mbo'gi tado lə Kirisiti, ningə ingi, in nje kumkar'gi me tɔ Kirisiti'ti. J'in nje tɔgi el, nan ingi, in nje tɔgi'gi. J'in, de'gi isi kidi'je, ningə ingi, de'gi isi buki'se'ti. ¹¹ Biti bone ka j'isi j'ingə kon. Nyakuso'je goto, mann kanyi'je goto, ku kɔ'je goto. De'gi isi adi'je kon, j'ilə mbir mbir ki lo. ¹² Darɔ'je j'inbe, ji ra kulə j'or rɔgi ta j'ingəi nyakuso'je me'ti*. De'gi taji'je kaa, ji njangi dɔ'de, rai'je kon kaa j'uwə tɔgi'gi ba. ¹³ Eli ta'gi ki majel dɔ'je'ti kaa, j'ulə dingəm me nan'ti. Biti bone kaa de'gi oyi'je to sin ki k'osi k'ilə kɔ. Oyi'je to ton de'gi ki nda'de goto.

¹⁴ M'el'se ta to ngann'm'gi ki njendigi lə'm. In tado kulə'n rɔsol dɔ'se'ti ə m'ndangi'n ta kin m'adi'se el, nan in kadi m'te'n kum'se maji dɔ nya'gi'ti. ¹⁵ Ningə, re nje kɔrnon'se'gi ki me kunme tɔ Kirisiti'ti in dər dɔgi kaa, baw'se kigo ndil'ti in kareba. Tado m'in ə m'in baw'se ki nje kilə'se mbər Poyta ki maji me tɔ Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ In be ə, m'dəji'se kadi oy go nja'm maji. ¹⁷ M'ulə Timote† ki rɔ'se'ti tado ta kin. Timote ki in ngonm'm ki njendigi lə'm, ngonm'm ki nje ra nya ki low'ə'ti me ta'ti lə Burəbe. Timote a olo me'se dɔ nyando'ti lə'm me kisikidɔtaa me tɔ Kirisiti'ti. Kujə ki m'nji m'ndo'n Njekawnan'gi ki lo'gi pəti. ¹⁸ De'gi madi tɔji rɔ'de kadi n'in de'gi ki tuwel, oy toki m'a m'təl to m'te rɔ'se'ti gogi el nga. ¹⁹ Nan re Luwə ndigi ə dɔkagilo ngayn el par ə m'a m'te rɔ'se'ti non. Ningə degə'gi ki nje tɔji rɔ'de kadi n'in de'gi ki tuwel kin, m'a m'oo'n ta kel'de par el, nan m'oo'n kulə ki tɔgi'de asi ra tɔ. ²⁰ Tado Konbe lə Luwə in me ta ki kel'ti el, nan in me tɔgi'ti. ²¹ In ri ə in ndigi dana wa? In ndigi kadi m'aw rɔ'se'ti ki gol ji'm'ti eke kadi m'aw ki ngarme ki rosi ki ndiginan, ki in ngarme ki sol lom lom wa?

5

Kaya ki to dann nje kawnan'gi'ti ki Korenti

¹ De'gi eli ki lo lo adi m'oo toki kaya ki maji kelta'a el to dann'se'ti. De'gi ki gəri Luwə el kaa, de ingə ko kaya ki be

* 4:12 4.12 KNK 18.3, 20.34 † 4:17 4.17 KNK 16.1

kin dann'de'ti el. J'oo kadi de kare dann'se'ti isi sangi ne baw'ne*. 2 Ə ingi, isi toji rə'se. Nya kin, in nya ki kadi adi'se ndingə rə. Ningə kadi de ki be kin a tuwəi'ə dann'se'ti kə. 3 Ki ojido'm, m'in sanyi sese, nan toki m'in sese nan'ti me ndil'ti, m'gangi ta də de'ə'ti kin me tə Jeju Kirisiti'ti. M'gangi ta də'a'ti toki m'in sese nan'ti be. 4 Ningə loki a kawinan ə m'in sese nan'ti me ndil'ti, təgi Burəbe lə'je Jeju a in nan'ti se'je də ta ki gangi'ti kin. 5 De ki be kin, maji kadi inyəi'ə ji Satan'ti, kadi tuji nyənn'gi lə darə'a kə ningə ndil'ə ingə kaji ndə təl Burəbe Jeju'ti. 6 Nya ki kadi toji rə'se, m'in m'oo el jagi. Ke in gəri el wa? Hum ki nden be ki de ləy'n nduji, a ra adi nduji in. 7 Maji kadi ərı hum ki kəkə dann'se'ti kə, kadi in nduji ki ləy ki sigi. In nduji ki ləy ki sigi tado hum goto dann'se'ti. Hum ki kəkə goto dann'se'ti, tado Kirisiti ngonn batı ra nanyi taa k'ilə taa lə'je in ki kujə m'ində. 8 Adi ji rai nanyi taa kulə ta kin ki hum ki kəkə el. Adi ji rai ki hum majel el, adi ji rai ki hum mendul el. Nan adi ji rai ki nduji ki ləy ki hum goto me'ti, ki in nduji ki ar njay, ki rəta'ti. 9 Me makitu'ti ki m'ndangi kete madi'se kin, m'el'se kadi ndoləi nan ki de'gi ki njera kaya'gi el. 10 Ningə, m'el be tado lə de'gi pəti ki dənangi'ti ne ki njera kaya'gi, eke njekuyi'gi, eke nje bogi'gi, eke nje kəsi də'de nanga non yo'gi'ti, el. Re in be ningə, a tei kə dann'de'ti. 11 Nya ki m'el'se, səw də de ki ene n'in ngonnkon, ningə isi ta ra kaya'ti, isi ta ra mal nar'ti, isi ta kəsi də'ne nanga non kagi yo'ti madi, isi ta taji nya'ti, eke gon yiwi eke isi ta bogi'ti. De ki be kin ə kadi indəi rə'se nan'ti si'ə el. 12 In ta lə'm m'in kadi m'gangi ta də de'gi'ti ki in njekunme'gi el el. Ningə, in nje ki in dann njekawnan'gi'ti ə kadi gangi ta də'de'ti. 13 Nje ki in njekunme'gi el, in Luwə ə a gangi ta də'de'ti. Tuwəi de ki nje mendul dann'se'ti kə†.

6

Ta ki gangi ki dann nje kunme'gi'ti

1 Loki ta to dann'se'ti, ingi ki uni me'se adi Jeju, in təli uni ta lə'se awi non njegangı ta'gi'ti ki nje kunme'de el yo, nan non de'gi'ti lə Luwə el wa? Ra bann ə bəli el wa? 2 Ke in gəri kadi de'gi ki kar njay lə Luwə ə a gangi ta də de'gi ki dənangi'ti ne el wa? Kin ə in gəri kadi in ingi ə a in gangi ta də de'gi'ti ki dənangi'ti ne ningə, ra bann be ə asi kadi in gangi ngann ta'gi ki majel be ki toi dann'se'ti kin el wa? 3 Ke in gəri kadi in j'ingi ə j'a ji gangi ta də malayka'gi'ti el wa? Ə kin ə in be ningə, ra bann be ə j'asi kadi ji gangi

* 5:1 5.1 Lebitiki 18.8; Ndukun ki nja joo 23.1 † 5:13 5.13 Ndukun ki nja joo 17.7

ngann ta'gi ki toi dann'je'ti bone kin el wa? ⁴ Ginn'ə in ri ə, loki ngann ta'gi ki be kin toi dann'se'ti ningə, uni ai rə de'gi'ti ki usi'de el kadi gangi ta dann njekawnan'gi'ti wa? ⁵ M'el'se ta kin be kadi rə'se səl'se. Ningə, ke de madi kare be ki njekumkar, ki kadi gangi ta dann ngannkon'ne'gi'ti ki njekunme'gi goto biti wa? ⁶ Ə kadi ngannkon nan'gi ki me Kirisiti'ti uni nan rei non de'gi'ti ki gəri Luwə el! ⁷ Ki rəta'ti ə, kaw inbe ki ai ki nan lo gangi ta'ti kin, tɔji kasi el lə'se ki taga nga. Ke ra bann ə in ndigi kadi sii dɔ'ti ki nje ki rai sese nya ki low'ə'ti el kin el wa? Ke ra bann ə inyəi adi tuji nya lə'se par el wa? ⁸ Ə, ingi yo ta in təli isi rai nya ki low'ə'ti el, isi bəgi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti. ⁹ In gəri kadi njera nya'gi ki dana el, a oyi Konbe lə Luwə el, eke in gəri el wa? Maji kadi ədi rə'se el, tado njera kaya'gi, ki njera yo'gi, ki njekuwə marum'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan'gi, ¹⁰ ki nje bəgi'gi, ki njekuyi'gi, ki gon yiwi'gi, ki nje taji nya'gi, ki nje taa nya lə de'gi dɔ tɔgi'ti ge, de'gi kin pəti a oyi Konbe lə Luwə el. ¹¹ Nya'gi kin ə in kuləra de'gi madi dann'se'ti kete. Nan ngəsine, in de'gi ki Luwə tɔgi'se adi ari njay, Luwə ində'se ta dangi tado li'ə, Luwə təl'se de'gi ki dana takum'ne'ti ki tɔ Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, taa ki takul Ndil'ə tɔ.

Darə'je in Kəy kisi Ndil Luwə

¹² De'gi madi eli eyina: «Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» In ki rəta'ti, «tarow to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare, nan nya'gi pəti maji sə'm dɔrɔ el. Ta row to kadi m'ra nya'gi pəti ki me'm ndigi kare.» Nan m'ndigi kadi nya madi aw ki tɔgi dɔ'm'ti el. ¹³ Nyakusɔ in tado me'de, ə me'de to tado nyakusɔ tɔ, nan Luwə a tuji'de joo pəti kɔ. Nan darɔ de in tado kaya el. Darɔ de in tado Burəbe, ningə Burəbe kaa isi tado de tɔ. ¹⁴ Toki Luwə adi Burəbe ində taa lo koy'ti kakin ə, a adi j'in kaa j'a j'ində taa lo koy'ti tɔ. A adi j'ində taa lo koy'ti ki takul tɔg'ɔ.

¹⁵ Ke in gəri kadi darə'se'gi in ngann rə Kirisiti el wa? Ke m'a m'un ngann rə Kirisiti kadi m'təl'ə ngann rə kaya dene'ti wa? Jagi m'a m'ra be el. ¹⁶ Ke in gəri kadi de ki ulə rə'ne nan'ti ki kaya dene, təli darɔ ki kareba si'ə el wa? Tado makitu lə Luwə ene: «De'gi ki joo kin a təli darɔ ki kare*.» ¹⁷ Nan, de ki ulə rə'ne nan'ti ki Burəbe, in nan'ti si'ə kareba me ndil'ti tɔ. ¹⁸ In tado kin ə, kadi mbəti sangi dene kaya'ti. Tado, ndəgi majel'gi ki de ra'de, in gidi rə'a'ti taga ne, nan de ki isi sangi dene kaya'ti, isi ra majel ɔsi'n ta darə'ne inbe. ¹⁹ Ke in gəri kadi darə'se'gi in Kəy lə Ndil Luwə el wa? Ndil ki in me'se'ti kin in rə Luwə'ti. Darə'se

* 6:16 6.16 Lotum 2.24

in yan Luwə, um in yan'se el. ²⁰ Luwə ugə dɔ'se ki gati ki ngayn. Be ə maji kadi uləi tɔji dɔ Luwə'ti me darɔ'se'ti.

7

Ta ki dɔ taa nan'ti

¹ Ta ki ɔjido ta'gi madi ki eli'm'in me makitu'ti ki ndangi adi m'in. M'oo maji ngayn kadi dingəm te kadi dene'ti el. ² Nan kadi de osi me kaya ki ra'ti el, maji kadi dingəm ki ra kaa aw ki dene lə'ne ki ɔji dɔ'ne, ə dene ki ra kaa kadi aw ki dingəm lə'ne ki ɔji dɔ'ne tɔ. ³ Maji kadi dingəm ki ra kaa adi ne'ne nya ki maji kadi ad'a, ningə kadi dene kaa adi ngaw'ne nya ki maji kadi ad'a tɔ. ⁴ Tado dene aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ngaw'a ə aw ki tɔgi dɔ'ti. Be tɔ ə, dingəm kaa aw ki tɔgi dɔ darɔ'ne'ti el, nan in ne'ə ə aw ki tɔgi dɔ'ti. ⁵ Maji kadi ɔgi nan rɔ'se el. Re ɔgi nan rɔ'se ningə, kadi in kigo mindi'se ki osi nan'ti kadi uni rɔ'se elita ki Luwə. Ningə go'ti ə, in tɔli ai nan'ti gogi. Be kadi *Satan ingə row nan'se el. Ingə row nan'se loki asi kuwə rɔ'se ngan el. ⁶ Ta ki m'el'se kin, in ndu ə m'adi'se el, nan in gorow madi ə m'ɔji'se. ⁷ M'ndigi ngayn kadi dingəm'gi pəti toi to m'in be, nan k'in ə, nan nan kaa aw ki kadikare lə'ne ki Luwə ad'a. *Kadikare'gi in dangi dangi: de kare aw ki kadikare nya madi, ə in ki nungi aw ki kadikare nya ki rangi tɔ.

⁸ M'el buwə'gi ki njengawkoy'gi, toki to maji ngayn kadi isi dɔrɔ'de to m'in be. ⁹ Nan kin ə re, asi kadi uwəi rɔ'de ngan el ə, maji kadi taai dene, eke taai dingəm ki rangi. Tado, taa nan in soti kadi de ində tɔgi dɔ nyənn'ti lə darɔ.

¹⁰ Ki ɔjido de'gi ki taai nan ə binəm, maji kadi dene te ji ngaw'ne'ti el. Ningə, ndu kin in m'in ə m'un el, nan in Burəbe ə un. ¹¹ A re dene te ji ngaw'ne'ti ə, a taa dingəm ki rangi el. Re in be el tɔ ningə, kadi təl aw ji ngaw'ne'ti gogi. Ə kadi dingəm kaa tuwə'n ne'ne el tɔ*.

¹² Ki ɔjido ndəgi de'gi ningə, in m'in ə M'el'de ta, um in Burəbe el. M'el kadi re, ngonkon ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki dene ki gər Kirisiti el, ə dene kakin ndigi kadi n'isi si'ə ə, maji kadi tuwə el. ¹³ Ə re dene ki un me'ne adi Kirisiti, aw ki ngaw'ne ki gər Luwə el, ə ngaw'a kakin ndigi kadi n'isi si'ə kaa, maji kadi mbət'ə el tɔ. ¹⁴ Tado, dingəm ki gər Luwə el a in ki kar njay ki takul ne'ne. Ningə dene ki gər Luwə el kaa, a in ki kar njay ki takul ngaw'a tɔ. Re in be el ningə, ngann'de'gi a in ki kar njay el. Nan ki rɔta'ti, in ki kar njay. ¹⁵ A kin ə re, in ki gər Luwə el, ndigi mbəti nan ningə, tarow to tado li'ə. Tado go'ə'ti kin, nya madi ki

* 7:11 7.11 10-11; Mat 5.32; Mrk 10.11-12; Luki 16.18

dɔ ngonkon eke konnann nan'ti ki nje gər Luwə el goto. Luwə ɓar'se kadi sii ki nan ki lapiya. ¹⁶ De gər el, ki gorow kisi nan'ti kin, dɔmaji ə, in dene a aji ngaw'i, eke in dingəm a aji ne'i.

Ki ra dɔ nja'ti me ɓar'ti lə Luwə

¹⁷ Kadi nyara de ki ra in kigo kadikare'ti li'ə. Kadikare ki Burəbe ad'a kigo kisə'ti ki dɔ'a taa, kete taa kadi Luwə ɓari'n'ə. In kin in ta ki m'ndangi madi *Njekawnan'gi pəti. ¹⁸ Kin ə re de madi ujə mɔti'ne kete taa kadi Luwə ɓar'a ningə, kadi təl ra rɔ'ne to nje kujə mɔti el ɓay be el. A kin ə re de madi ujə mɔti'ne el ɓay, ə Luwə ɓar'a ningə, kadi təl aw ujə mɔti'ne el nga. ¹⁹ Madi in gəri toki kujə mɔti in nya madi kare el. Taa kujə mɔti el kaa in nya madi el tɔ. Nya ki maji kində kum go'ti, in ngəm go mbərkikində'gi lə Luwə. ²⁰ Maji kadi, nan nan kaa isi me ji kisi'ti lə'ne ki isi'n kete taa kadi Luwə ɓari'n'ə. ²¹ Kin ə in ɓər kete taa kadi Luwə ɓar'i ə, kadi in mərta dɔ k'in ɓər'ti kin el. Re tarow to kadi ɔr kuləɓər mindi'ti kaa, maji kadi ra me ɓər'ti inbe kin ra'n kulə ki maji. ²² Tado ɓər ki Burəbe ɓar'a, in de ki kuləɓər ɔr mində'ti nga, in de lə Burəbe. Be tɔ ə, de ki in ɓe rɔ'ne ki Luwə ɓar'a, təl ɓər lə Kirisiti. ²³ Kadi in gəri toki ugəi dɔ'se ki gati ki ngayn, um kadi in təli ɓər'gi lə de'gi el. ²⁴ Ngannkon'gi, kadi nan nan kaa, isi ki goji kisə'ti ki si'n kete taa kadi Luwə ɓari'n'ə.

Ta ki dɔ de'gi'ti ki taai nan el ɓay, ki njengawkoj'gi

²⁵ Ki ɔjido de'gi ki taai nan el ɓay, m'ingə ndu madi rɔ Burəbe'ti kadi m'adi'de el. Ningə, m'a m'el'de ta kigo k'oo'ə'ti lə'm ki m'oo. M'in ki Luwə oo kumtondoo lə'm, ə təl'm de'ti ki asi kadi uwəi kul'ə.

²⁶ Nya ki m'in m'oo maji ngayn kadi de ra ə to kin: Dɔkagilo ki j'isi'ti nya kin ə dingəm isi ki kar'ne par ə, m'oo kadi in so'ə'ti, tado in dɔkagilo ki ngan ngayn. ²⁷ Be ə, re in taa dene nga a maji kadi isi si'ə par. A kin ə re in taa dene el ɓay ə, isi par um in sangi row taa dene el. ²⁸ Ningə, kin ə in taa dene ə, in majel ə in ra el. Ta re ngon ki mandi taa dingəm kaa, in majel ə ra el tɔ. Nan de'gi ki nje taa nan a ingəi kon ki ndɔ'gi pəti me kisikidɔtaa'ti lə'de. In be ə, m'ndigi kadi uri me kon'ti kin el.

²⁹ Ngannkon'gi, nya ki kadi m'el'se ə to kin: dɔkagilo ki non'je'ti nanyi ngayn el nga. Ə kadi kaw ki kete non kam, nje taa dene'gi toi to nje taa dene'gi el be. ³⁰ Kadi nje ki isi nonyi nan toi to de'gi ki nonyi nan el be, kadi nje ki isi rai rɔnel toi to de'gi ki isi rai rɔnel el be, kadi nje ki ndogi nya'gi toi to de'gi ki ai ki nya madi el be, ³¹ kadi nje ki sii

maji ki nyakingə ki dɔnangi'ti toi to de'gi ki sii maji el be. Tado dɔnangi ki nya maji ki me'ti ba pəti a gotoi.

³² Ningə, m'ndigi kadi adi me'se ra sururu dɔ nya madi'ti el. Tado de ki taa dene el bay isi adi me'ə ra sururu dɔ kulə'ti lə Burəbe. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl Burəbe. ³³ Nan de ki taa dene, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Isi sangi kadi n'ra nya ki nəl ne'ne yo to. Adi in de ki mərta li'ə tɔ joo. ³⁴ Be tɔ ə, dene ki taa dingəm el, eke ngonn ki mandi kaa to be tɔ. Isi adi me'se ra sururu tado kulə lə Burəbe, kadi n'in de'gi ki maji me darɔ'de'ti num, me ndil'de'ti num. Nan dene ki taa dingəm, isi adi me'ə ra sururu tado nya'gi ki dɔnangi'ti ne. Si sangi kadi n'ra nya ki nəl ngaw'ne yo tɔ. ³⁵ In tado maji lə'se ə m'el'n'se ta kin um in kadi m'ɔgi'n'se dɔ nya madi el. Ningə, m'ndigi kadi rai in ki gorow'ə'ti ki maji, kadi tinyi rɔ'se kati me kində rɔ nan'ti ki Burəbe, um ki me ki joo el. ³⁶ Kin ə re, dingəm in njenduwə lə ngonn ki mandi nga, ə oo kadi re n'taa el ə, lo kadi uwə darɔ'ne ginn tɔgi'ne'ti goto ə, ra si'ə nya ki majel ə, maji kadi taai nan par um in majel el. ³⁷ Nan kin ə re, go nduwə'ti ə, de un ndu'ne kadi n'taa dene el, ə uwə rɔ'ne ngan sangi dene kin el tɔ, ki kanji tɔgi ki kində dɔ'ti num, ki go ndigi'ti li'ə inbe num ə, de'ə ra maji. ³⁸ In be ə, re dingəm ki njenduwə lə ngonn ki mandi ə taai nan si'ə par kaa maji. A kin ə re, təl inyə go'ə adi taai nan el ə maji ngayn bay tɔ.

³⁹ Dɔkagilo ki dingəm isi ki dɔ'ne ta bay ə, kadi dene inyə ngaw'ne el. Nan re ngaw'a oy ningə, kulə goto mində'ti. Tarow to kadi taa dingəm ki me ndigi. Nan k'in ə kadi in dingəm ki me Kirisiti'ti taa. ⁴⁰ Ningə, kigo k'oo'ə'ti lə'm, m'oo kadi re njengawkoy kin isi dɔ'ne'ti par ə maji ngayn. M'el be tado, m'in kaa m'gər kadi m'aw ki Ndil Luwə me'm'ti tɔ.

8

Ta dɔ da'ti ki bari yo

¹ Ki ɔjido da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, m'oo kadi j'ingi pəti, j'in nje nyagər toki rɔta'ti. Nan nyagər in nje re ki kɔjirɔ. Ndigi nan anyi in njera ki de kad'a tɔgi me kunme kadi'ti li'ə. ² Re de madi oo rɔ'ne to nje nyagər ningə, de'ə kin gər nya ki rɔta'ti el bay. ³ Nan re de ndigi Luwə ningə, Luwə gər de'ə kin.

⁴ Eke kadi de sɔ da ki iləi kadikare'ti bari yo eke sɔ el wa? Ta ki kadi j'eli ənn: Ji gər kadi yo madi kare goto dɔnangi'ti ne. Taa, Luwə ki rangi goto, Luwə in kar'ne ba par ə isi non. ⁵ De'gi isi bari nya'gi madi dɔran'ti, eke dɔnangi'ti ne

yo'gi. Ə re, isi bari'de luwə'gi, ə adi luwə'gi ki burəbe'gi banyi nan kaa*, 6 ki rə'je'ti j'ingi ə, Luwə in kar'ne ba ə isi non. Luwə ki Baw, ki nje kində nya'gi pəti, ki j'isi ki də'je taa ki takul'ə. Taa Burəbe in kareba tə, in Jeju Kirisiti. In ki gorow li'ə ə Luwə ində'n nya'gi pəti. Taa, j'isi ki də'je taa ki gorow li'ə tə.

7 Nan de'gi ki nan'gi gəri ki be kin el. Ki madi'gi, rai yo'gi ki ndə'a ndə'a, adi ki bəne inbe kin kaa, loki isi səi da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, səi toki in da lə yo'gi ki rəta'ti kakin tə. Mərta lə'de, təg'ə goto, adi oy rə'de to de'gi ki to njen. 8 In nyakusə ə in nje kaw se'je rə Luwə'ti el. Re j'usəi el ə, nya kare ki du'je goto; a re j'usəi ə, nya kare ki j'ingəi də mad'a'ti goto tə. 9 Re in be kaa, kadi oy go rə'se maji. Oy go rə'se maji, kadi taa ki Kirisiti taa'se ilə'se taa kin, təl row ki kadi adi nje ki in ton'gi, tosi me majel'ti el. 10 Toki de ki ton, oyi in ki gər nya maji, isi sə nya kəy ra yo'ti. Loki oyi kin, ke a ra kadi mərta lə de aw ki kete kete me kusə da'gi'ti ki iləi kadikare'ti bari yo el wa? 11 In be ə, ngonnkon ki yai, ki Kirisiti oy tadə li'ə kin, a tuji ki gorow nyagər lə'i. 12 Majel ki isi rai səi ta ngannkon'se'gi, isi rai adi də mərta'gi lə'de kin, in majel ki isi rai ndəri Kirisiti tə. 13 In be ə, re in ki tadə nyakusə ə kadi ngonnkon osi me majel'ti wa ningə, m'a m'njə da el, kadi m'adi ngonnkon osi me majel'ti el.

9

Nya ki maji kadi de ra ki nya ki maji kadi de ingə

1 M'dəji'se m'oo ke m'in de dərə'm el wa? Ke m'in njekawkulə el wa? Ke m'oo Jeju ki Burəbe lə'je ki kum el wa? Ke ingi, in kandi kulə lə'm me tə Burəbe'ti el wa? 2 Re ndəgi de'gi ə oy m'in to njekawkulə el kaa, ki rə'se'ti m'in njekawkulə. Tadə nya ki təji kadi m'in njekawkulə, in kində rə nan'ti lə'se ki Kirisiti kin.

3 Ta ki kadi m'ro'n ki nje kində ta də'm'ti ə to kin: 4 Ke maji kadi kulə ki j'isi rai kin, j'ingəi nya low'ə'ti j'usəi ki j'anyi el wa? 5 Ke maji kadi j'ingəi dene madi to ne'je toki ndəgi njekawkulə'gi ki ngannkon Burəbe ki Piyər isi rai el wa? 6 Ke səw də'je j'in ki Barnabasi* par kadi to ji ra kulə taa j'ingəi nya j'usəi wa? 7 Eli'm'in adi m'oo: ke ndə kare oyi njerə ki ra kulə rə lə'ne ki nyakingə lə'ne inbe in non wa? Eke nan ə ndəə nju ningə sə kandi nya ndəə kakin el wa? Eke nan ə ul bati'gi ningə anyi mba'de el wa?

* 8:5 8.5 10.20-21 * 9:6 9.6 KNK 9.27, 11.22-25, 30

⁸ Ta kin m'el kigo ta kel de'gi'ti par wa? *Ndukun læ *Moji kaa elta kin be tɔ ene: ⁹ «Ndukun læ Moji ene: De a dɔɔ ndugidu ta mangi'ti el, dɔkagilo'ti ki ra njiyɔ dɔ ko'ti kadi kanda te†.» In tado læ mangi'gi ki da kin ə Luwə awi'n ki mərta kin wa? ¹⁰ Ke in tado læ'je j'inbe kin ə Luwə el'n ta kin el wa? Ki rɔta'ti in tado læ'je ə el'n ta kin. Tado maji kadi de ki nje ndɔɔ, ində me'ne dɔ'ti toki ndɔɔ kin n'a n'ingə nya low'ə'ti. Taa kadi de ki nje kində ko gər toki n'a ningə nya dɔ ji'ne. ¹¹ Toki ji duw nya læ ndil dann'se'ti kin, in go'ti el kadi ji tɔti kanda ki kadi maji ki darɔ'je rɔ'se'ti wa? ¹² Re de'gi madi ingəi nya kin ningə, ra bann be ə j'in kin bay taa kadi j'a j'ingə el wa?

Re in be kaa, j'ində tɔgi kin dɔ'se'ti el. J'ore me'je dɔ nya'gi'ti pɔti kadi j'ilə kagi non Poyta'ti ki maji læ Kirisiti kin el.

¹³ In gəri maji kadi de'gi ki nje ra kulə me Kəy'ti læ Luwə, soi nya ki me Kəy'ti læ Luwə. In gəri maji nje ra kulə kadi njekujənyamosi kadikare, soi nya kadikare kin‡. ¹⁴ Be tɔ ə, de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, Burəbe un ndu'ne kadi ingəi nyakuso'de me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji kin§.

¹⁵ Nan m'in, m'ində tɔgi kin dɔ de'ti el. M'ndangi ta kin kadi m'dəji'n go nya madi el tɔ. Re in koy kaa, m'ndigi koy par. In nya rɔnel læ'm, de madi ki kadi taa ji'm'ti goto.

¹⁶ Ningə, Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə kin in nya ki kadi m'a m'ində'n gu'm el. In kulə ki isi dɔ'm'ti, maji kadi m'ra. Ningə kumtondoo in læ'm, loki m'iləmbər Poyta ki maji kin el. ¹⁷ Re in kulə ki m'ra ki dɔ'm m'inbe ə, maji kadi m'a m'ingə nya kugəgoji'm. Nan toki in kulə ki uləi ji'm'ti kadi m'ra, m'ra toki si'n dɔ'm'ti kadi m'ra'n kakin.

¹⁸ Nya kugəgoji læ'm in ri wa? Nya kugəgoji læ'm in Poyta ki maji ki m'iləmbər'ə. M'iləmbər ki kanji kadi m'ingə nya ki maji kadi m'ingə low'ə'ti.

¹⁹ M'in de dɔrɔ'm, m'in bər el. Nan be kaa, m'ra rɔ'm bər'ti læ de'gi pɔti kadi m'ingə'n de'gi ngayn m'adi Kirisiti.

²⁰ Loki m'in dann Juwipi'gi ə, m'təl rɔ'm Juwipi'ti kadi m'ingə'n Juwipi'gi. M'in ginn ndukun'ti læ Moji el, nan loki m'in dann de'gi'ti ki in ginn ndukun'ti læ Moji ə, m'ra rɔ'm to de ki in ginn ndukun'ti se'de kadi m'ingə'n'de, ²¹ Re m'in dann de'gi'ti ki gəri ndukun læ Moji el ə, m'ra rɔ'm to de ki gər ndukun læ Moji el be kadi to m'ingə'n'de. Nan ki rɔta'ti ə, m'in ginn ndukun'ti læ Luwə, tado m'təl rɔ'm go ndukun'ti læ Kirisiti. ²² Re m'in dann nje yai'gi'ti ə, m'ra rɔ'm nje yai'ti kadi m'ingə'n nje yai'gi m'adi Kirisiti. M'təl

† 9:9 9.9 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ti 5.18 ‡ 9:13 9.13 Lebitiki 6.9, 19; Ndukun

ki nja joo 18.1-3 § 9:14 9.14 Mat 10.10; Luk 10.7

ro'm nya'gi'ti pæti ro de'gi'ti pæti kadi to de'gi madi ingæi kaji. ²³ M'ra nya'gi kin pæti tado læ Poyta ki maji. M'ra kadi m'ingə'n nya maji ki el ta'a to.

²⁴ In gæri kadi de'gi ki nje kanyi ngodi, pæti anyinan ngodi do bangi'ti, nan kareba dann'de'ti par ə ingə nyakugəgoji, eke in gæri el? Maji kadi anyinan ngodi ki gorow'ə'ti kadi ingæi nya ngodi læ'se. ²⁵ Nje kanyi ngodi'gi, lo nanro'ti læ'de, de ki ra kaa ində do ro'ne'ti kadi to n'ingə'n jəgi kəsikurə. Ningə in jəgi kəsikurə ki ndo madi ə a tuji, nan j'in, jəgi kəsikurə læ'je a tuji el biti. ²⁶ In be ə, m'in m'nji m'anyi ngodi, ningə, m'anyi ngodi læ njekumto'gi ki non be el. Taa m'nji m'ro to, ningə ro ki m'nji m'ro, m'bir ji'm m'ndə'n nəl el to. ²⁷ M'nji m'ində do ro'm'ti, kadi m'ul'ə ginn togi'm'ti. M'ulə ginn togi'm'ti kadi, mbər Poyta ki maji ki m'nji m'ilə kin, lo ti ə ori'm'in kə el.

10

Nyakəji do Isirayel'ti diləlo'ti

¹ Ngannkon'gi, m'ndigi kadi in gæri toki kaw'je'gi pæti njiyəi ginn kilndi'ti*, ta gangi dann Babo Kasi'ti to†. ² Luwə ra'de batəm me kilndi'ti num, me babo'ti num, tado indəi ro'de nan'ti ki Moji. ³ Pæti, soi nyakuso ki in doran'ti‡. ⁴ Ta ingi pæti, anyinan mann ki in doran'ti to. Anyinan mann ki te me mbal'ti ki in doran'ti, ki isi dann go'de§. Mbal kakin in Kirisiti. ⁵ Be kaa, ngayn'gi dann'de'ti, kulə ra'de nəl Luwə el, adi oyi, ninn'de ra donan'ti diləlo'ti. ⁶ Nya'gi kin pæti rai nya be, kadi in nyando læ'je. In nyando læ'je, kadi, fo nya ki majel ra'je toki ra'n'de kete kin el nga*. ⁷ Rai yo toki de'gi madi dann'de'ti rai, el. Makitu læ Luwə el ene: «De'gi sii nanga soi ge anyinan ge, ningə go'ti, indəi taa ndami nan†.» ⁸ Ji buki ro'je me kaya'ti ki ra el, toki de'gi madi dann'je'ti rai. Kaya ki ra kin ə adi de'gi dər do joo gidə in mutə oyi ndo kareba be‡. ⁹ Ononyi'se kadi ji nanyi Kirisiti toki nje ki madi dann kaw'je'gi'ti nanyi'ə'n'ə, ə adi lii'gi tonyi'de toli'de kin, el§. ¹⁰ Ononyi'se kadi ji barita toki, nje ki madi'gi dann'de'ti rai, adi malayka ki nje tuji de'gi, to'n ko'de kin el*. ¹¹ Nya'gi kin te do kaw'je'gi'ti be, kadi təl nyando læ'je. Ningə, ndangi me makitu'ti be, kadi oji'je, j'in ki j'in ndəkba ki dəkagilo ki doboy'ti. ¹² In be ə, de ki

* **10:1** 10.1 Tekitaga 13.21-22, 14.19-20 † **10:1** 10.1 Tekitaga 14.22-29 ‡ **10:3** 10.3 Tekitaga 16.35 § **10:4** 10.4 Kər Isirayel'gi 20.8-11 * **10:6** 10.6 Kər Isirayel'gi 11.4 † **10:7** 10.7 Tekitaga 32.6 ‡ **10:8** 10.8 Kər Isirayel'gi 25.1-18 § **10:9** 10.9 Kər Isirayel'gi 21.5-6 * **10:10** 10.10 Kər Isirayel'gi 17.6-14

oo kadi n'ra do nja'ne'ti maji ningə, kadi ində kumkədi do ro'ne'ti. Ində kumkədi kadi osi me majel'ti el.

¹³ Nya nan ki a te do'se'ti ki kadi in nya nan ki isi te do ndəgi de'gi'ti pəti el goto. Ningə, Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti, a inyə tarow kadi nya nan ki aldə'se te do'se'ti el. Dəkagilo ki nya nan te do'se'ti ningə, a adi'se togi kadi uwəi ro'se ba me'ti. A ilə row kadi tei me'ti kə.

Kadi njekunme'gi rai madi nan ki yo ki ra el

¹⁴ In be ə, njendigi lə'm, maji kadi anyinan sanyi kadi yo'ti ki ra. ¹⁵ M'el'se ta to nje tər'gi. Kadi inbe'gi indəi manji ta ki m'el'se kin oyi. ¹⁶ Loki j'isi j'anyinan mann nju, ji njangi do'a taa j'anyinan. Eke in kin, in ra madi nan do mosi Kirisiti'ti el wa? Eke mapa ki j'isi ji lowəi nan dann'je'ti j'usoi kin in madi nan do daro Kirisiti'ti el wa? ¹⁷ Be ə, mapa in kareba, ningə re ji banyi kaa, ji təli daro ki kare me mapa'ti ki ji ra madi nan do'ti. ¹⁸ Oy ta lə ngann *Isirayel kigo daro'ti: Nje ki soi da'gi ki kujə mindi'de kadikare'ti kin, ke rai madi nan ki Luwə non ringiri'ti ki adi kadikare'ti kin el wa? ¹⁹ Ta ki m'ndigi kadi m'el do lo kin'ti ə to kin: Da ki iləi kadikare'ti bari yo eke yo inbe ki do'ne, ke in nya madi wa? ²⁰ In nya madi el. Ningə, toki de'gi adi kadikare kin ndil'gi ki majelS, um adi Luwə el*, m'ndigi kadi rai madi nan ki ndil'gi ki majel el. ²¹ In go'ti el kadi anyinan me kəpi'ti lə Burəbe, ningə in təli anyinan me kəpi'ti lə ndil'gi ki majel bay to. Taa in go'ti el kadi soi nan'ti ki Burəbe, ə in təli soi ki ndil'gi ki majel bay to. ²² Ke ji ndigi soki Burəbe kadi jangi ra'a do'je'ti wa? Eke togi'je utə yan Burəbe wa?

Me nya'gi'ti pəti, kadi Luwə ingə kəsikurə'ti

²³ De'gi madi eli eyina: «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» In ki rəta'ti, nan nya'gi pəti maji ki de doro el. «Tarow to tagira non de'ti kadi de ra nya'gi pəti ki me'ə ge.» Nan nya'gi pəti maji ki njekawnan'gi el. ²⁴ Kadi de madi dann'se'ti sangi maji lə ro'ne par el, nan kadi sangi maji lə ndəgə'gi to taa.

²⁵ Nya'gi pəti ki de'gi isi indəi ndogi'ti suki'ti, kadi soi ki kanji kadi me'se uwə'se ki ta. ²⁶ Tado, dənangi ki nya'gi ki me'ti pəti in yan Burəbe†. ²⁷ Re de ki njekunme el, bar'se ki nyakuso, ə re ai low'ə'ti ningə, kadi soi nya'gi pəti ki adi'se um dəji ginn'ə, nan to me'se uwə'se ki ta do'ti. ²⁸ A re de madi el'se ene in da ki iləi kadikare'ti bari yo ningə, kadi soi el. Soi el tado lə de ki el'se, taa tado lə me'se ki uwə'se ki

† 10:16 10.16 Mat 26.26-28; Mrk 14.22-24; Luk 22.19-20 ‡ 10:18 10.18 Lebitiki

7.6, 15-16 § 10:20 10.20 1Ti 4.1 * 10:20 10.20 Ndukun ki nja joo 32.17

† 10:26 10.26 Pa'gi 24.1

ta tɔ. ²⁹ Me kuwə ki ta ki m'el ta'a kin, in ingi el, nan in me kuwə ki ta lə de'ə ki nje kelta kin. Ra bann be ə, me kuwə ki ta lə de ki rangi par a ilə kagi non nya'ti ki tarow to kadi m'ra wa? ³⁰ Re nyakuso to, ə m'ra oyo dɔ'ti taa m'njo ə, ra bann be ə de a el'm ta ki majel dɔ'ti wa?

³¹ In be ə, re in nyakuso ə sɔi, re in nya kanyi ə anyi, eke nya ri ki rai, maji kadi rai adi Luwə ingə kɔsikurə me'ti. ³² Maji kadi nya madi kare me kulə ra'se'ti, təl jigi tugə Juwipi'gi el num, tugə de'gi ki in Juwipi'gi el el num, taa tugə Njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ. ³³ In tado ki be kin ə, m'inbe ki dɔ'm, m'ində tɔgi dɔ rɔ'm'ti, kadi m'nəl de'gi pəti me nyara'm'gi'ti pəti. M'sangi maji lə'm m'inbe el, nan kadi to de'gi ingəi kaji.

11

¹ Ndaji'm'in toki m'in kaa m'ndaji'n Kirisiti be tɔ.

Maji kadi dene dɔɔ dɔ'ne dɔkagilo kawnan'ti

² M'ulə tɔji dɔ'se'ti, tado taa taa, me'se isi olo dɔ'm'ti. M'ulə tɔji dɔ'se'ti bay tɔ, tado ngəmi go nya'gi ki m'ndo'se maji toki m'el'n'se. ³ Ningə nya ki m'ndigi kadi in gəri ə to kin: Kirisiti in dɔ dingəm'ti, dingəm in dɔ dene'ti, ningə Luwə in dɔ Kirisiti'ti tɔ. ⁴ Ə re dingəm ki ra, ki isi elta ki Luwə, eke isi elta ki ta Luwə'ti ki dɔ'ne ki dɔɔ ningə, ulə rɔsɔl dɔ de'ti ki isi dɔ'a'ti. ⁵ A kin ə re in dene ki ra ki isi elta ki Luwə, eke elta ki ta Luwə'ti ki kanji dɔɔ dɔ'ne ningə, ulə rɔsɔl dɔ ngaw'ne'ti. Tado to toki ngisə dɔ'ne be. ⁶ Re dene dɔɔ dɔ'ne el ningə, kadi ujə dɔ'ne. A re in nya ki rɔsɔl kadi dene ujə yingə dɔ'ne ningə, maji kadi dɔɔ dɔ'ne. ⁷ In go'ti el kadi dingəm dɔɔ dɔ'ne, tado in banakum Luwə, taa in nya kɔsikurə li'ə tɔ*. Ningə dene in nya kɔsikurə lə dingəm tɔ. ⁸ In be, tado in dingəm ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dene um in dene ə Luwə ɔr dow rɔ'a ra'n dingəm el. ⁹ Ningə, Luwə ra dingəm tado lə dene el, nan in dene ə Luwə ra'a tado lə dingəm†. ¹⁰ In tado kin ə, kadi dene dɔɔ dɔ'ne tado malayka'gi. Dɔ ki dɔɔ, tɔji kadi dene in ginn tɔgi'ti. ¹¹ Ningə, ki takum Burəbe'ti, dene a isi ki kanji dingəm el, taa dingəm a isi ki kanji dene el num tɔ. ¹² Tado Luwə ɔr dene rɔ dingəm'ti, ningə dene ə oji dingəm tɔ. Ningə nya'gi pəti in rɔ Luwə'ti. ¹³ Ningə, inbe'gi in mərta dɔ'ti oyi ke in gorow'ə'ti kadi dene elta ki Luwə ki kanji dɔɔ dɔ'ne wa? ¹⁴ Ke ji gəri kadi in nya ki gorow'ə'ti el kadi dingəm aw ki bin dɔ ki ngal el wa? ¹⁵ Nan ki rɔ dene'ti ə, bin dɔ ki ngal in nya kɔsikurə li'ə, tado Luwə ad'a bin dɔ ki ngal kadi in

* 11:7 11.7 Lotum 1.26-27 † 11:9 11.9 8-9; Lotum 2.18-23

nya dɔɔ dɔ'a. ¹⁶ A kin ə re, de madi manji ta kin ningə, kadi de'ə gər toki j'awi ki jibəl ra'a ki rangi el. J'in be el num, njekawnan'gi lə Luwə el num tɔ.

Nyakusɔ lə Burəbe

¹⁷ M'aw to m'ulə ji'm dɔ nya'ti kare ki to kin. Ningə in nya ki m'a m'ulə'n toji dɔ'se'ti el, tado loki kawinan ningə, nya'gi ki to lo ra'ti el yo ə sii ta'ti isi rai, um rai nya ki kadi aw sese ki kete kete el. ¹⁸ Nya kare, m'oo kadi loki mbonyinan k'in'se njekawnan ə, gangi nan to dann'se'ti. Ningə, m'gər kadi ta'gi ki m'oo kin, in ki rɔta'ti a to dann'ti non. ¹⁹ Maji kadi gangi nan to dann'se'ti inbe tɔ ta. Tado gangi nan kin ə, a ra kadi de'gi gəri, nje'gi ki in de'gi lə Luwə toki rɔta'ti dann'se'ti. ²⁰ Ningə, loki in kawinan, in nyakusɔ lə Burəbe ə isi sɔi el. ²¹ In nyakusɔ lə Burəbe el tado, dɔkagilo kusɔ nya'ti ə, nan nan nagi rɔ'ne ki ta nya kusɔ'ti lə'ne ki in be kadi sɔ. Ra adi nje ki nan'gi sii ki bo, ə nje ki nungi, yiwi ra'de tɔ. ²² Eke me kəy'gi lə'se ki kadi sii'ti sɔi ge anyinan ge goto wa? Ke in k'oo ə oyi nda njekawnan'gi lə Luwə el wa? Ke rai be kadi uləi rɔsɔl dɔ nje'gi'ti ki nya lə'de goto wa? Ta ri ə kadi to m'el'se me lo kin'ti wa? Kadi m'ulə toji dɔ'se'ti wa? Jagi, ki ojido lo kin ningə, m'a m'ulə toji dɔ'se'ti el.

²³ Tado nyando ki m'ingə rɔ Burəbe'ti ə m'ndo'se ə to kin: Me kondɔ'ti ki kadi uləi Burəbe Jeju ji nje tɔl'ɔ'ti, Jeju un mapa, ra oyo Luwə dɔ'ti. ²⁴ Loki ra oyo Luwə dɔ'ti nga ningə, uwə tɔti nan'ti ə el'de ene: «In kin in darɔ'm ki to tado lə'se. Rai in kin be kadi me'se olə'n dɔ'm'ti.» ²⁵ Go nyakusɔ'ti, Jeju un kɔpi yiwi kandi nju, ra kah'a'ti lə mapa kakin bay, ningə el'de ene: «Kɔpi kin in kunmindi lə Luwə ki sigi me mosi'm'ti. Dɔkagilo'gi pəti ki a anyinan ningə, kadi me'se olə'n dɔ'm'ti.» ²⁶ Ningə, dɔkagilo'gi pəti ki a sɔi mapa kin, eke a anyinan kɔpi kin ə, iləimbər koy Burəbe biti kadi re'n. ²⁷ In tado kin ə, de ki sɔ mapa eke anyi kɔpi lə Burəbe ə ndər ginn rɔ'ne kete el ningə, aw ki ta dɔ'ne'ti dɔ darɔ Burəbe'ti ki dɔ mos'o'ti. ²⁸ Be ə, maji kadi de ki ra ndər ginn rɔ'ne kete bay taa sɔ darɔ Burəbe num anyi mos'o num. ²⁹ Tado de ki sɔ num anyi num ki kanji mərta me'ne'ti kadi in darɔ Burəbe ningə, inbe ə isi ɔr ta ki gangi re'n dɔ'ne'ti. ³⁰ Nya kin ə ra adi nje monyi'gi ki nje tɔgi goto'gi in ngayn dann'se'ti. Ningə ngayn'gi dann'se'ti oyi tɔ. ³¹ Re j'inbe ji gangi ta dɔ rɔ'je'ti ningə, j'a j'osi me ta ki gangi'ti lə Luwə el. ³² Ningə, ki gorow lə ta ki gangi kin, Luwə ində'n'je oji'je kadi ta uwə'je nan'ti ki njekunme'gi el.

³³ In be ə, ngannkon'm'gi, loki in kawinan kadi soi nya ningə, nginəi nan. ³⁴ Re de madi bo ra'a ə, maji kadi so nya me kəy'ti lə'ne. Be kadi kawnan lə'se ɔr ta ki gangi re'n dɔ'se'ti el. Ki ɔjido ndəgi ta'gi, ndo ki m'te dann'se'ti ə m'a m'ində dɔ'a nan'ti bay.

12

Kadikare lə Ndil

¹ Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, m'ge kadi in gəri kadikare'gi ki dangi dangi lə Ndil, um kadi sii day dɔ'ti el. ² Dɔkagilo'ti ki in gəri Luwə el bay, njiyəi to njekumtɔ'gi go yo'gi'ti ki mbi boy. ³ In be ə, m'el'se kadi ari njay. De kare ki Ndil Luwə ɔr non'a ki a ene: «Ndɔl in dɔ Jəju'ti» goto. Taa de madi ki a ene: «Jəju in Burəbe» kanji kadi Ndil Luwə ɔr non'a kaa goto tɔ. ⁴ Kadikare'gi in dangi dangi nan Ndil Luwə ki nje kadi'de in kareba. ⁵ Kuləbər'gi to dangi dangi, nan Burəbe in kareba. ⁶ Kulə ra'gi to ta dangi dangi, nan Luwə ki kareba ə ində me njera'a'ti pəti. ⁷ Luwə adi kadikare kigo Ndil'ə'ti de ki ra kadi ra maji ki bulə de'gi pəti. ⁸ In be ə, ki gorow lə Ndil Luwə ki kare inbe kin, Luwə adi de madi kuji kelta ki kumkədi, ə adi ki nungi kuji kelta ki nyagər. ⁹ Ki madi, Luwə ad'a kunme kadi, ningə ki nungi adi kadikare kadi lapiya nje monyi'gi ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin. ¹⁰ Adi ki madi, kadikare ra nya'gi ki əti bol bol; adi ki nungi, kadikare kelta ki ta Luwə'ti; ki nungi, kadikare kər row ninn Ndil Luwə ki ndil'gi ki ngom nan'ti; adi ki nungi, kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi; ningə adi ki nungi bay, kadikare kər ginn ta'gi ki dangi dangi tɔ. ¹¹ Kadikare'gi inbe pəti kin, in ki gorow lə Ndil ki kare inbe kin ə Luwə adi'n de ki ra kigo me ndigi'ti lə'ne.

¹² Toki darɔ de in kareba, nan aw ki ngann rɔ'gi ngayn, ngann rɔ'gi ki ngayn kin, re banyi nan to ri kaa, in darɔ ki kare. De'gi pəti ki indəi rɔ'de nan'ti ki Kirisiti kaa toi be tɔ. ¹³ Tado j'in pəti, Juwipi'gi ki Gireki'gi; bər'gi ki de'gi ki in de'gi dɔ rɔ'de; j'ingəi batəm me Ndil'ti ki kareba. Taa j'anyinan mann me Ndil'ti ki kare inbe kin tɔ. ¹⁴ Darɔ de in ngonn rɔ ki kareba el, nan in ngann rɔ'gi ki dangi dangi. ¹⁵ Kin ə re nja ene: «M'in ji el, adi m'in ki kare dann ngann rɔgi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr nja kɔ dann ngann rɔ'gi'ti el. ¹⁶ Kin ə re mbi ene: «M'in kum el, adi m'in ki kare dann ngann rɔ'gi'ti el», ningə k'el'ə ki be kin par ə ɔr mbi kɔ dann ngann rɔ'gi'ti el. ¹⁷ Kin ə re darɔ pəti in kum ə, de a oo ta bann wa? Kin ə re darɔ pəti in mbi ə, de a əti banyi nya bann wa? ¹⁸ Ki rɔta'ti, Luwə ində ngann rɔ'gi kare kare ki kulə ki sɔw dɔ'de kigo ndigi'ti

læ'ne. ¹⁹ Kin ə re ngann rɔ'gi pəti in ngonn rɔ ki kareba ningə, de a elta læ darɔ el. ²⁰ Ngann rɔ'je'gi in ngayn nan darɔ'je in kareba. ²¹ Ningə lo kadi kum el ji ene: «M'ge'i el», goto; taa lo kadi dɔ el nja ene: «M'ge'i el», goto tɔ. ²² Ngann rɔ'je'gi madi ki toi to nya ki tɔgi'de goto be kin, ai ki nda'de ngayn. ²³ Ningə, ngann rɔ'je'gi ki j'oyi'de to nya madi el me rɔ'gi'ti kin ə, j'oyi go'de ngayn. Ə nje ki j'oyi'de to nya ki maji kelta'a el kin ə ji ngəmi'de maji tɔ. ²⁴ Ngann rɔ'je'gi ki ingəi kɔsikurə, gəri kɔsikurə el nga. Luwə ində'je ki ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi, ningə ngann rɔ'je'gi ki kɔsikurə du'de, Luwə ɔsi kurə'de ngayn. ²⁵ Luwə ra be kadi gangi nan goto me darɔ'ti. Ningə kadi ngann rɔ'je'gi ki dangi dangi indəi kum'de go nan'ti pəti. ²⁶ Adi re ngonn rɔ kare ingə kon ningə, ndəgi rɔ'je'gi pəti ingəi kon si'ə nan'ti. A re ngonn rɔ kare ingə kɔsikurə ningə, ndəgi rɔ'gi pəti ingəi kɔsikurə si'ə nan'ti tɔ.

²⁷ Ngəsine in darɔ Kirisiti, ningə ingi kare kare pəti, in ngann rɔ darɔ ki sɔw dɔ'se. ²⁸ In be ə, dann njekawnan'gi'ti, Luwə ində njekawkulə'gi to de'gi ki dɔkete dɔ njekawnan'gi'ti; ki nja joo, ində njekeltakita'a'gi'ti; ki nja mutə, ində njendo de'gi nya. Ningə go'ti, Luwə adi kadikare'gi ki dangi dangi, adi in kadikare ra nyakɔji'gi ki əti bol bol, ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi, ki kadikare ra ki nje kawnan'gi, ki kadikare kɔrnɔn de'gi, ki kadikare kel ndonnta'gi ki dangi dangi. ²⁹ Pəti in njekawkulə'gi el, pəti in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti el, pəti in njendo de'gi nya el, pəti in njera nyakɔji'gi ki əti bol bol el. ³⁰ Pəti ai ki kadikare kadi lapiya nje monyi'gi el, pəti ai ki kadikare k'el ndonnta'gi ki dangi dangi el, pəti in nje kɔr ginn ta'gi ki dangi dangi el. ³¹ Indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi ingəi kadikare ki bo utə ndəgə'gi, ningə m'a m'ɔji'se row ki maji ngayn utə ndəgə'gi.

13

Ndigi nan

¹ Kin ə m'el ndonn ta læ de'gi ki dangi dangi, eke ndonn ta læ malayka'gi mindi kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə m'to to ningə kasi ki ɓar kənyi kənyi eke gal ki siyə saki saki kam be par. ² Re m'aw ki kadikare k'elta ki ta Luwə'ti, eke kadikare gər ginn nya'gi ki to lo kiyə'ti pəti tigə, eke m'aw ki nyagər'gi pəti, eke m'aw ki kunme kadi ki tɔg'ɔ in ngayn asi kadi m'ɔri'n mbal lo ki ra'a'ti kete kaa, re m'aw ki ndiginan el ə m'in nya madi el. ³ Re m'adi nyakingə'gi læ'm pəti njendoo'gi, re m'ulə darɔ'm por tado kingə'n tɔbar kaa, re ndiginan goto rɔ'm'ti ə, nya kare ki m'a m'ingə me'ti goto.

⁴ De ki nje ndigi aw ki koreme, in nje ramaji, in njera ta nya el, in nje toji ro'ne el, in nje kində gu'ne el to. ⁵ De nje ndigi a ra nya ki rəsəl el, a sangi nya tado maji lə ro'ne par el, a ra wongi kalangi el, taa a uwə de me'ne'ti el to. ⁶ De nje ndigi a ra ronel do nyara ki dana el'ti el, nan a ra ronel do nya ki rəta'ti yo. ⁷ De ki nje ndigi in nje k'inyə go majel kə, in njengəm go kunme kadi, aw ki kindəmedəti, in nje koreme'ne do nya'gi'ti pəti.

⁸ Ndigi nan a tuji el. Keltakita Luwə'ti a goto ndo madi, kelta ki ndonnta'gi ki dangi dangi a goto ndo madi, gər ginn nya'gi ki dangi dangi a goto ndo madi to. ⁹ Ningə nyagər lə'je asi nan berere el, taa ta ki ta Luwə'ti ki j'isi j'eli kaa asinan berere el to. ¹⁰ Loki nje kasi nan pəti a te bus ningə, nya'gi pəti ki asinan el a gotoi.

¹¹ Loki m'in ngonn bay, ta kel'm in ta kel ngonn ki du, mərta lə'm in mərta lə ngonn ki du, eke kojita lə'm in kojita lə ngonn ki du. Nan loki m'təl de ki togi, m'inyə nyara lə ngonn ki du kə. ¹² Ki bone kin, j'isi j'oyi nya'gi to nya ki k'oo me kətirongi'ti be, adi j'oyi piti piti ba bay, nan ndo madi a re non kadi j'a j'oyi'ə ki kum'je jaja. Dəkagilo'ti ki bone m'gər nya'gi pəti el bay, nan ndo madi a re non kadi m'a m'gər toki Luwə gər'm rəta'ti be to. ¹³ Ki bone kin nya'gi ki mutə kin toi lo tor'de'ti, adi in: kunme kadi num, kindəmedəti num, ndiginan num to, nan in ki bo ngayn dann'de'ti in ndiginan.

14

Kadikare'gi ki dangi dangi ki Luwə adi njekunme'gi

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, sangi row ndiginan ki rə ki tinyi kati. Ningə, kadi sangi row kadikare'gi kigo Ndil'ti to. Kibo utə, in kadikare keltakita Luwə'ti. ² De ki isi elta ki ndonnta'gi ki rangi ki de'gi gəri el, isi elta ki de'gi el, nan isi elta ki Luwə, tado de ki gər do ta li'ə ki isi el goto. In ki takul Ndil Luwə ə isi el'n ta ki to lo kiyə'ti kin. ³ Ningə, de ki isi elta ki ta Luwə'ti, isi elta ki de'gi kadi awi ki kete kete me kunme kadi'ti lə'de. Si ulə dingəm me'de'ti taa isi səl me'de to. ⁴ De ki nje kelta'gi ki dangi ki de gər do'a el, isi ra ro'ne inbe me kunme'ti lə'ne, nan de ki nje keltakita Luwə'ti isi ra ki njekawnan'gi pəti adi togi me kunme'ti lə'de.

⁵ M'ndigi kadi ingi pəti eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər do'a el, nan ndigi lə'm ki ngayn in kadi elitakita Luwə'ti. Tado de ki njekeltakita Luwə'ti, in do de'ti ki nje kel ndonnta'gi ki rangi ki de gər do'a el. A re de madi or me ta lə nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi kakin adi njekawnan'gi pəti togi me kunme'ti lə'de inbe taa. ⁶ Ngannkon'gi, kin ə

bone m're rɔ'se'ti ə m'el'ta ki ndonnta'gi ki in gəri el ningə, maj'a in ri tado lə'se wa? Kin ə re ta lə'm ki m'el, te ki do nya ki to lo kiyə'ti adi'se el num, adi'se nyagər el num, oji'se nya ki a ra nya lo ti'ti el num, ta adi'se nyando el num to ningə, nya kare ki maji ki m'ra madi'se goto.

⁷ In kah'a'ti lə nyakində'gi toki pa'gi ki tow nal'gi ki kende'gi kakin be to. Kin ə ndu'de bar dangi dangi maji el ə, ra bann ə de a gəri'n ndu nal ki ndu kende wa? ⁸ Kin ə nje kəl tow kəl adi ar njay el ə a ində do rɔ'ne dana kadi aw rɔ wa? ⁹ Be to ə, in nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər el kaa toi be to. Kin ə ta ki eli, de gər do'a el ə, ra bann be ə a gər me'ə wa? A gər me'ə el tado isi elita lə'se me nəl'ti kə kare. ¹⁰ Kadi in gəri toki ndonnta'gi in ngayn me donangi'ti. Ningə ta'gi ki dangi dangi kin pəti, kər me'de to non. ¹¹ Kin ə re m'gər me ta ki de a el'm el ningə, de'ə kin a oo'm to mbah rɔ'ne'ti, ə m'in kaa m'a m'oo'ə to mbah rɔ'm'ti to. ¹² Be to ə, toki isi sangi kadikare'gi kigo Ndil'ti, sangi ki rɔ ki tinyi kati, nan k'in ə kadi in kadikare ki a ra ki njekawnan'gi adi togi ki taa me kunme'ti lə'de.

¹³ Ningə de ki nje kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər do'a el kin, maji kadi dəji Luwə kumkədi kər ginn'ə kadi de'gi gəri. ¹⁴ Tado re m'el'ta ki Luwə ki ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər me'ə el ə, me Ndil'ti m'el'ta ki Luwə, nan nyagər lə'm ra kulə el. ¹⁵ Ningə nya ki kadi m'ra ə to kin: M'a m'el'ta ki Luwə me ndil'ti, nan m'a m'el'ta ki nyagər to. M'a m'osi pa me ndil'ti, nan m'a m'osi pa ki nyagər to. ¹⁶ Kin ə m'ra oyo Luwə me ndil'ti par, ki kanji kadi de ki isi mbunə nje kawnan'gi'ti gər do'a el ningə, bann be ə a ra «Amen» do'ti wa? ¹⁷ Re in ra oyo Luwə lə'i maji ngayn kaa, lo kadi ra maji ki de ki isi mbunə njekawnan'gi'ti goto.

¹⁸ Ki takul Luwə ə m'gər'n kel ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gər do'a el mutə'se pəti. ¹⁹ Nan non njekawnan'gi'ti ə, m'ndigi k'el kur ta'gi mi ki de'gi gəri do'a kadi m'ndo'n nya njekawnan'gi, maji utə kadi m'el'ta ngayn ki ndonnta'gi ki de gər do'a el.

²⁰ Ngannkon'm'gi, ononyi'se kadi ta kel'se to to ta kel ngann'gi ki du be. Re ojidə majel ningə, toi to ngann'gi ki du, nan re ojidə ta ki k'el ə, maji kadi ta kel'se in ta kel de'gi ki togi gangi. ²¹ Ndangi me makitu Ndukun'ti lə Luwə eyina: «M'a m'el'ta ginn de'gi kin ki ndonn ta ki mbah, m'a m'ndumə ta mbah'gi kadi m'el'n'de ta. Be kaa, a oyi do ta lə'm el*.»

²² In be ə kadikare k'el'ta ndonnta'gi ki dangi dangi ki de oo do'a el in nyakəji tado de'gi ki gəri Luwə el, um in tado

* 14:21 14.21 Ejay 28.11-12

nje ki uni me'de el. Ningø, kadikare k'elta ki ta Luwø'ti in nyakøji tado nje ki uni me'de um in tado de'gi ki gøri Luwø el el. ²³ Kin ø toki Njekawnan'gi pøti kawinan, ningø eli ndonnta'gi ki dangi dangi ki de gør dø'a el, ø de'gi madi ki gøri ta læ Luwø maji el bay, eke nje ki uni me'de adi Luwø el, rei lo kawnan'ti kin ø a bari'se mbo'gi el wa? ²⁴ Kin ø re njekunme'gi pøti elitakita Luwø'ti, ø njekunme'gi el, eke de ki gør ta læ Luwø maji el bay ur køy kaa, ta'gi ki ta Luwø'ti ki de'gi pøti eli kin a uwø ki ta, taa a ra kadi gør toki n'in njeramajel tø. ²⁵ Mørtø'gi ki me'ø'ti a kujøi ki taga. Ningø a osi nanga non Luwø'ti ene: «Ki røta'ti, m'gør kadi Luwø in dann'se'ti ne.»

Maji kadi njekunme'gi rai nya'gi ki row'ø row'ø lo kawnan'gi'ti læ'de

²⁶ Ngannkon'm'gi, ri'gi ø maji ra lo kawnan'gi'ti læ'se wa? Loki kawinan, de madi osi pa, de madi ndo nya, de madi ør ginn nya ki to lo kiyø'ti, de madi el ndonnta'gi ki de gør dø'a el, ningø de madi ki rangi isi non to nje mbøl ta kakin tø. Kadi nya'gi kin pøti ra ki njekawnan'gi adi tøgì me kunme'ti læ'de. ²⁷ Re de'gi madi gei k'el ndonnta'gi ki de gør dø'a el ningø, maji kadi in joo el ø mutø be par taa. Ningø kadi elita osi go nan go nan, ø kadi nje kør ginn ta kakin to tø taa. ²⁸ Re de ki kadi ør ginn ta læ'de kin goto dann njekawnan'gi'ti ningø, maji kadi sii ta'de mbo. Elita ki darø de inbe num ki Luwø num me'de'ti par. ²⁹ Ki øjido de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, maji kadi de'gi joo eke mutø inbe elita dann'de'ti, ningø ndøgø'gi indøi manji ta læ'de øy. ³⁰ Re Luwø elta ki de madi ki rangi dann nje kawnan'gi'ti ningø, maji kadi njekeltakita Luwø'ti ki kete uti ta'ne dø kelta'ti. ³¹ Tado ingi pøti, asi kadi elitakita Luwø'ti øsi go nan go nan kadi ndoi nan nya, uløi dingøm me nan'ti. ³² *De'gi ki njekeltakita Luwø'ti awi ki tøgì dø kadikare'ti ki Luwø adi'de. ³³ Tado Luwø in Luwø ki njera nya ki ta'a ala mban el, nan in Luwø ki nje kadi de'gi kisimaji. Toki njekawnan'gi isi rai dann'de'ti lo'gi'ti ki dangi dangi, ³⁴ maji kadi dene'gi sii ki ta'de mbo dann njekawnan'gi'ti. De adi'de tarow kadi elita el. Ningø, kadi uløi dø'de ginn tøgì'ti toki ndukun el'n. ³⁵ Re nya madi ki gøri ginn'ø ar njay el to ningø, kadi døji ngaw'de'gi me køy'ti. Tado in nya ki gorow'ø'ti el kadi dene elta dann njekawnan'gi'ti. ³⁶ In ingi par ø ta læ Luwø ulø ngirø'ne rø'se'ti kete wa? Eke ingi par ø re te dann'se'ti wa? ³⁷ Re de madi mør me'ne'ti kadi n'in njekeltakita Luwø'ti, eke n'in nje kaw ki kadikare læ Ndil ningø, maji kadi de'ø gør toki nya'gi ki m'ndangi m'adi'se kin in rø Burøbe'ti.

38 Re de madi mbəti kadi gər nya'gi kin ningə, to taga kadi Luwə gər de'ə kin el tɔ.

39 Be ə, ngannkon'm'gi, sangi row kadi elita ki ta Luwə'ti, ningə ononyi'se kadi ɔgi dɔ kel ndonnta'gi ki de gər dɔ'a el. 40 Nan k'in ə kadi nya'gi pəti rai nya gorow'ə'ti um alai mban el.

15

Ta kində taa lə Jeju Kirisiti lo koy'ti

1 Ngannkon'm'gi, m'olo me'se dɔ Poyta'ti ki maji ki ndo ki m'ilə'se mbər'ə kete kakin. In ta ki taai ə uwəi go'ə sə'm bitɪ bone. 2 In Poyta ki maji kin ə adi'se kaji, loki uwəi go'ə sə'm toki ndɔki m'ilə'n'se mbər'ə. Re in be el ningə, kunme lə'se in nya ki pasira kare.

3 Tado nyando ki dɔkete ki madi'se in nyando ki m'inbe ə m'taa. Adi in Kirisiti ki oy tado majel'gi lə'je toki makitu lə Luwə el'n*. 4 Duwi'ə ra ndɔ mutə ningə te lo koy'ti toki ndangi me Makitu'ti lə Luwə†. 5 Te bus ki rɔ Piyər'ti taa ki rɔ njendo'gi'ti ki dɔgi gidə in joo tɔ‡. 6 Go'ti gogi ningə, te bus ki rɔ ngannkon'nan'gi'ti ki asi bu mi ki gidə ki kawinan. De'gi ngayn dann de'gi'ti kin sii ki dɔ'de taa bay. Ki madi'gi dann'de'ti ə oyi. 7 Go'ti bay, te bus ki rɔ Jaki'ti taa ki rɔ njekawkulə'gi'ti pəti tɔ. 8 Go'de'ti pəti ningə, te ki rɔ'm'ti bus, m'in ki m'in ngonn ki kər§. 9 M'in ki du dann njekawkulə'gi'ti pəti, tado m'asi kadi de bari'm nje kawkulə el. M'asi el, tado m'in nje kadi kon Njekawnan'gi lə Luwə*. 10 Nan in ki takul memaji lə Luwə ə m'təl'n de ki be kin bone. Ningə memaji li'ə tado lə'm in nya ki pasira el tɔ. Tado m'ra kulə m'utə ndəgi njekawkulə'gi pəti. K'in ə in m'in ki dɔ'm ə m'ra kulə kin el, nan in memaji lə Luwə ə in sə'm. 11 In be ə, re in m'in eke ndəgi njekawkulə'gi kaa, in Poyta ki maji ki kare inbe kin ə j'isi j'ilə'se mbər'ə kadi uni me'se.

Ta kində taa lə nje koy'gi lo koy'ti

12 J'in j'isi j'iləmbər kində taa lə Kirisiti lo koy'ti, ə de'gi madi dann'se'ti eyina: «Nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el» tɔ kin, in ta ki bann dana? 13 Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti kaa ində taa lo koy'ti el tɔ. 14 Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, j'iləmbər pasira kare, taa kunme lə'se ka in nya ki pasira tɔ. 15 Re in ki rɔta'ti, kadi nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el, ə j'ingi j'eli j'eyina: «Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti» ningə, lo kin'ti, ji təl nje mannaji ki

* 15:3 15.3 Ejay 53.5-12 † 15:4 15.4 Pa'gi 16.10; Oje 6.2 ‡ 15:5 15.5 Luk 24.34, 36; Mat 28.16-17; Mrk 16.14; Jan 20.19 § 15:8 15.8 KNK 9.3-6 * 15:9 15.9 KNK 8.3

ngom do Luwə'ti. Tado Luwə te ki Kirisiti lo koy'ti el. ¹⁶ Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, Kirisiti ka ində taa lo koy'ti el to. ¹⁷ Ə re Kirisiti ində taa lo koy'ti el ningə, kunme kadi lə'se in nya ki pasira kare, sii me majel'ti lə'se ba bay. ¹⁸ Ningə nje'gi ki oyi me to Kirisiti'ti kaa ta'de tinyi ko to. ¹⁹ Re nya kindəmedoti lə'je ki j'uni me'je do'ti me to Kirisiti in tado nya'gi ki bone par ningə, j'in nje kumtondoo ki utə ndəgi de'gi pəti.

²⁰ Nan k'in ə, Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti toki rəta'ti. In kandi ki dokete lə nje'gi ki oyi. ²¹ Ningə, toki in ki gorow lə de ki kare ə koy re'n do de'gi'ti me donangi'ti kakin ə, ki gorow lə de ki kare, nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti to. ²² Toki koy ɔri'n go de'gi'ti pəti me to Adam'ti kakin ə, de'gi pəti a təli kadi sii ki do'de taa me to Kirisiti to†. ²³ Kin ə, kində taa lo koy'ti kin a in kigo lowə go lowə. Kirisiti a ində taa kete to kandi ki dokete, ningə dokagilo təl'ə'ti, nje'gi ki uni me'de adi'ə a indəi taa lo koy'ti to. ²⁴ Go nya'gi'ti kin pəti ningə doboy nya'gi a re. Kirisiti a tujj ndil'gi ki majel, ki togi konbe'gi, ki togi ndil'gi ki majel, bay taa a təl ki konbe adi Luwə ki Baw. ²⁵ Tado, maji kadi Kirisiti a onbe biti kadi Luwə ulə njeban'gi li'ə ginn nja'a'ti‡. ²⁶ Ningə, njeban ki doboy'ti ki a tuj'ə in koy. ²⁷ Tado makitu lə Luwə ene: «Luwə ulə nya'gi pəti ginn nja'a'ti§.» Ningə k'el k'ene «nya'gi pəti in ginn to'g'o'ti» kin oji kadi Luwə in ginn togi'ti lə Kirisiti to el. In Luwə ə ulə nya'gi pəti ginn togi'ti lə Kirisiti. ²⁸ Dokagilo ki nya'gi pəti in ginn togi'ti lə Kirisiti ningə, Ngonn inbe ki do'ne a ulə do'ne ginn togi'ti lə Luwə ki njekulə nya'gi pəti ginn to'g'o'ti, kadi Luwə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti to.

²⁹ Re in be el ningə, nje'gi ki adi isi rai'de batəm tado njekoy'gi'ti kin a rai be tado kingə ri me'ti wa? A ingəi ri me'ti loki nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el wa? ³⁰ Taa j'inbe kaa, ki tado ri ə ki ndo'gi pəti j'uləi ro'je ji koy'ti wa? ³¹ Ki rəta'ti, ngannkon'm'gi, ki ndo'gi kare kare pəti m'ra ta koy'ti. Ningə m'ingə rənel ki takul'se ki kində ro nan'ti lə'je me to Jeju Kirisiti, ki in Burəbe lə'je. ³² Me febo'ti ki Epeji, m'ro ki da'gi ki mu. Ningə re in ki gorow nyara lə daro par ə, in ri ə m'a m'ingə me'ti wa? Re nje koy'gi a indəi taa lo koy'ti el ningə, adi «j'usoi ge j'anyinan ge nan lo ti ə j'a j'oyi*.» ³³ Ədi ro'se el, «Ndole nan ki njeramajel ə a təl njeramajel to». ³⁴ Maji kadi in təli mərta ki maji, ə inyəi ta ra majel. Tado de'gi madi ngayn dann'se'ti gəri Luwə el. M'elta kin be kadi adi'se rəsol.

† 15:22 15.22 Lotum 3.17-19; Rəm 5.12-21 ‡ 15:25 15.25 Pa'gi 110.1 § 15:27

15.27 Pa'gi 8.7 * 15:32 15.32 Ejay 22.13

Darɔ ki ində taa lo koy'ti

³⁵ De'gi madi a dɔji ta eyina ke ki gorow ki bann ə de'gi a indəi taa lo koy'ti wa? Eke a indəi taa ki darɔ ki bann wa? ³⁶ In mbo de'gi, kandi ko ki diw kin, re oy el ə, a uwə el tɔ. ³⁷ Ningə in darɔ nya inbe ki diw kin ə a uwə el, nan in kanda ki me'ti. Dɔmaji ə in kandi tei, eke kandi nya madi ki rangi. ³⁸ Luwə inbe ad'a darɔ kigo me ndigi'ti lə'ne. Ningə kandi nya ki ra ra kaa, Luwə ad'a kadi rɔ ki sɔw dɔ'a.

³⁹ Darɔ'gi pəti toi dangi dangi um taainan el. Darɔ de'gi to ta dangi, darɔ da'gi to ta dangi, darɔ yəl'gi to ta dangi, taa darɔ kanji'gi to ta dangi tɔ. ⁴⁰ Nyakində'gi ki dɔran'ti, ndolo'de in dangi taa nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne ndolo'de in ta dangi tɔ. ⁴¹ Kadi ɔsi ta dangi, nanyi nda ta dangi, taa mee'gi ndonyi'de to ta dangi tɔ. Ningə darɔ mee'gi inbe kin kaa ndonyi'de to dangi dangi bay tɔ.

⁴² Be ə, kində taa lə koy'ti lə nje koy'gi kaa to be tɔ. Darɔ de ki duw in darɔ ki a ndu'm, nan darɔ ki a ində taa lo koy'ti in darɔ ki a ndu'm el. ⁴³ Duwi'ə to darɔ ki dangi'ti, nan a te lo koy'ti ki darɔ ki kɔsikure; duwi'ə to darɔ ki tɔg'ɔ goto, nan a te ki darɔ ki tɔgi. ⁴⁴ Duwi'ə to darɔ de, nan a te lo koy'ti ki darɔ kigo Ndil'ti. Toki darɔ kigo lo de'ti to kakin ə, darɔ kigo ndil'ti kaa to non tɔ. ⁴⁵ In be ə, makitu lə Luwə ene: «Adam ki dɔkete in de ki nje kisi ki dɔ'ne taa†», ningə Adam ki dɔboy'ti in Ndil ki nje kadi de'gi kaji. ⁴⁶ In Adam kigo Ndil'ti ə re kete el, nan in in kigo darɔ'ti ə re kete, ningə in kigo Ndil'ti uti go'ə. ⁴⁷ Adam ki dɔkete in de ki dɔnangi'ti ne, tado in bu dɔnangi ə Luwə uwə. Nan Adam ki nja joo in dɔran'ti taa ə re. ⁴⁸ Be ə, de ki Luwə ra'a ki bu dɔnangi ta nan ki nyakində'gi ki dɔnangi'ti ne, ə de ki in dɔran'ti taa, ta nan ki nyakində'gi ki dɔran'ti taa tɔ. ⁴⁹ Ningə, toki ji tai nan ki de ki rai'ə ki bu dɔnangi kakin ə, j'a tai nan ki in ki in dɔran'ti taa tɔ.

⁵⁰ Ngannkon'm'gi, m'el'se madi oy toki darɔ ki mosi asi kadi oo Konbe lə Luwə el, taa darɔ ki ndum asi kadi te lo'ti ki dum ndum, el tɔ. ⁵¹ M'ge kadi in gəri nya ki to lo kiyə'ti kin: J'in pəti j'a j'oyi el, nan j'in pəti j'a mbəli rɔ'je. ⁵² Tow ki dɔboy'ti a bar ningə, to to bəlkum ki kində sipi be par ə de'gi pəti a mbəli. Loki tow a bar ningə, nje koy'gi a indəi taa ki rɔ ki a dum ndum, ningə j'in, j'a mbəl rɔ'je. ⁵³ Tado maji kadi rɔ ki ndum təl rɔ ki dum ndum, taa rɔ ki koy kadi təl rɔ ki dum koy num tɔ. ⁵⁴ Loki rɔ ki ndum a təl rɔ ki dum ndum, ə rɔ ki koy a təl rɔ ki dum koy ningə, ta ki makitu lə Luwə ene:

«Rɔ tətɔi koy bitɔ†» kin tolta'ne.

55 «In koy, tėti rɔ lə'i in ra wa?

In koy, kəngi in ra wa[§]?»

⁵⁶ Kəngi koy in majel, ningə tɔgi majel in ndukun tɔ. ⁵⁷ Adi ji rai oyo Luwə ki adi ji tėti rɔ ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

⁵⁸ Lo kin'ti, ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uwəi tɔgi'se ba, rai dɔ nja'se'ti me kulə'ti lə Burəbe kanji kɔr kɔ. Tado kon ki isi ingəi me kulə'ti lə Luwə kin in kare pasira el.

16

Nyakaw tado njekawnan'gi ki Jerujalem

¹ Ki ɔjido nyakaw tado lə de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti*, m'dəji'se kadi rai toki m'ɔji'n Njekawnan'gi ki dɔnangi Galasi'ti kin be tɔ. ² M'el'se kadi ndɔ ki dɔkete lə ndɔ'gi ki siri pəti, kadi de ki ra dann'se'ti, ɔr nya me nya'ti lə'ne ində taa dangi tado kulə kin. Kadi ɔr kigo tɔg'ɔ'ti ki Luwə adi'n'ə. Rai be kadi m're bay taa in kawi nya, el. ³ Ningə, dɔkagilo ki m'a m'te dann'se'ti ə, m'a m'ulə ki de'gi ki inbe'gi mbəti'de, Jerujalem'ti. M'a m'adi'de makitu ji'de'ti kadi awi ki kadikare'gi lə'se. ⁴ A kin ə re to kadi m'inbe m'aw ki rɔ'm ningə, a awi sə'm nan'ti tɔ.

Kɔji kaw mbah lə Pol

⁵ M'a m'te rɔ'se'ti non ki tarow ki Maseduwann'ti. Tado, m'a m'ində dɔnangi ki Maseduwann gangi†. ⁶ Dɔmaji ə, m'a m'ra ndɔ'gi rɔ'se'ti. Be el ə bar kaa a gangi dɔ'm'ti rɔ'se'ti, kadi to indəi m'in ta row'ti adi m'aw lo ki maji kadi m'aw'ti. ⁷ Kaw'm kin, m'ge kadi re Luwə ndigi sə'm dɔ'ti ningə, m'ra sese ndɔ'gi asi tati. Kadi m'oo'se ki nja'm taa par el. ⁸ Ningə, m'a m'nji me bebo'ti ki Epeji biti dɔkagilo Pantəkoti'ti. ⁹ Nje bangi lə'm in ngayn Epeji'ti, nan tarow to tagira non'm'ti bətəngi kadi m'ra kulə lə'm‡.

¹⁰ Re Timote re te dann'se'ti ningə§, rai'ə adi in ki ronel dann'se'ti, tado in ka isi ra kulə lə Burəbe to m'in be tɔ. ¹¹ Kadi de madi kare dann'se'ti kid'ə el. Ningə kadi indəi'ə ta row'ti kadi re te rɔ'm'ti ki maji. Tado m'nji m'nginə ki ndəgi ngannkon'je'gi. ¹² Ki ɔjido ngonkon'je Apolosi, m'ulə dingəm me'ə'ti ngayn kadi aw rɔ'se'ti, ində rɔ'ne nan'ti ki ngannkon'gi ki isi awi ki rɔ'se'ti, nan me'ə ndigi kaw ki ngɔsine'ti kin el bay*. Ndɔ ki ingə row ə a aw bay.

Ta ki kɔji ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

§ 15:55 15.55 Oje 13.14 * 16:1 16.1 Rɔm 15.25-26 † 16:5 16.5 KNK 19.21

‡ 16:9 16.9 8-9; KNK 19.8-10 § 16:10 16.10 4.17 * 16:12 16.12 KNK 18.24

¹³ Sii dɔ nja'se, ə rai lo ra'se'ti me kunme'ti lə'se, rai dingəm ə uwəi tɔgi'se ba. ¹⁴ Maji kadi rai kulə'gi pəti me ndigi nan'ti.

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi in gəri Stepanasi ki de'gi ki me kəy'ti li'ə maji†. In de'gi ki dɔkete ki uni me'de dɔnangi'ti ki Akay. Ningə, kigo me ndigi'ti lə'de, uni rɔ'de kadi rai ki de'gi lə Luwə. Be ə, m'dəji'se nya kare bay. ¹⁶ Maji kadi, in təli rɔ'se go ta'ti lə de'gi ki be kin, ə in təli rɔ'se go ta'ti lə de'gi ki indəi rɔ'de ta kulə'ti isi rai se'de tɔ.

¹⁷ Rɔ'm nəl'm ngayn dɔ re'ti lə Stepanasi, ki Portunatus, ki Akaykus. Tado, rai nya'gi ngayn adi m'in tor'se'ti. ¹⁸ Uwəi hangal'm indəi nanga toki rai sese kakin be tɔ. Maji kadi gəri kɔsikurə de'gi ki be kin.

¹⁹ Njekawnan'gi ki dɔnangi Aji'ti uwəi ji'se. Akilasi in ki Pirisil‡, nan'ti ki njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'de uwəi ji'se ngayn tɔ. ²⁰ Ngannkon'gi pəti uwəi ji'se. Maji kadi uwəi ji nan mbunə'se'ti ki rɔnel.

²¹ Ningə, in m'in Pol inbə ə m'ndangi ta kuwə ji kin ki ji'm. ²² Re de madi dann'se'ti ndigi Luwə el ningə, kadi Luwə man'a. Maranata, Burəbe re. ²³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju in nan'ti sese. ²⁴ M'ndigi'se kare kare pəti me kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Korenti'gi kin toji toki lo ngan mbunə Pol'ti ki njekawnan. Takasinan el ində mbunə njekawnan'ti ki Pol ojido kojitara kaw mbah lə Pol ki inbe yəti rangi num ta ojido tōgi ki ingə kadi in njekawkulə. Ki gorow təm go ta, rai adi takasinan el kakin goto mbunə'de'ti nga. Kulənoji ki maji yo ə təl to dann Pol'ti ki njekawnan gogi nga. Be ə Pol ndangi makitu kadi ɔr'n ginn nya ki ra ta adi kulənoji ki dann'de'ti ki njekawnan ngan ki adi yəti'n kojitara kaw mbah lə'ne. Elta rənel lə'ne ki ojido noji ki uləi nan'ti ningə elta ra'n rə ndoo tado nyamaji'gi ki kadi rai ki njekunme'gi ki dɔnangi Jude'ti ki sii me ndoo'ti. Go'ti elta ɔrta dɔ'ne'ti toki n'in njekawkulə. Tōgi ki kadi n'ra'n kulə to njekawkulə kin n'ingə ki rə Burəbe'ti (10.8).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-11. Kulənoji ki to mbunə Pol'ti ki njekawnan 1.12-7.16. Mbon nyamaji'gi kinan'ti tado njekunme'gi ki sii Jude 8-9. Pol un ta el ɔr'n ta dɔ'ne'ti toki n'in njekawkulə 10-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə, nan'ti ki ngonkon Timote, j'uwə ji'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki sii Korenti'ti, taa j'uwə ji de'gi lə Luwə ki sii dɔnangi'ti ki Akay'ti ki ta'a ba pəti tɔ*. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə in ki Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə

³ J'ulə toji dɔ Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Baw'je ki memaji li'ə to mbar mbar, ki in Luwə ki nje solme me nya'gi'ti pəti. ⁴ In ə in nje səl me'je dɔ kon'gi'ti ki dangi dangi, kadi j'in kaa ji səl me de'gi ki kon'gi ki dangi dangi tei dɔ'de'ti tɔ. Kadi ji səl me'de ki me səl ki j'ingə rɔ'a'ti. ⁵ Be tɔ ə, toki j'ingə'n kon lə Kirisiti ngayn, Kirisiti səl me'je ngayn tɔ. ⁶ Re j'isi j'ingə kon ə, in kadi me'se səl'n, taa in tado kaji lə'se tɔ. Re me'se səl ə, in kadi adi'se me səl tɔ. Nga ningə, me səl kin a ra kadi to uwəi tōgi'se ba me kon'ti toki j'isi j'ingə kon kin be tɔ. ⁷ Lo kin'ti, j'ində me'je dɔ'se'ti njiriri,

* 1:1 1.1 KNK 18.1

tado ji gər kadi loki isi indəi rō'se nan'ti se'je dō kon'ti, isi indəi rō'se nan'ti se'je dō me sōl'ti ki j'isi j'ingə tō.

⁸ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri go kon ki te dō'je'ti dōnangi Aji'ti kin. De'gi adi'je kon kadi ki dum kelta'a, in kon ki aldo singə'je. De ki ində me'ne dō'ti kadi n'a n'isi ki dō'ne taa goto. ⁹ J'in j'ində me'je'ti kadi j'in de'gi ki gangi ta koy dō'je'ti nga. Ningə in be kadi j'uwə'n kul rō'je'gi inbe el, nan kadi j'uwə'n kul Luwə ki nje kadi njekoy'gi indəi taa lo koy'ti. ¹⁰ In in ə taa'je ta ko koy'ti kin, ningə a nanyi ki lo taa'je kilə taa'ti bay. In ə j'ində me'je dō'a'ti, kadi a taa'je ta ko koy'ti kin bay. ¹¹ Ningə, inbe'gi kaa isi indəi rō'se ta'ti tō, me kelta'ti ki Luwə tado lə'je. Luwə a ra se'je maji ki row nya ki de'gi ngayn dəji tado lə'je. Lo kin'ti, maji kin a təl nya ra oyo lə de'gi ngayn tado lə'je tō.

Pol yəti ndu'ne əjido kaw mbah lə'ne

¹² Nya ki adi'je rōnel, me'je uwə'je ki ta el, ji gər kadi njiyə'je dann de'gi'ti ki gəri Luwə el, in ki hal ki sōl lōm lōm, ki nya ra ki rōta'ti ki in rō Luwə'ti. Ningə in njiyə ki ji njiyə ki gosi lə de el, nan ki ra maji lə Luwə. Kibo ngayn, in ki panjiyə kin ə ji njiyə'n ki rō'se'ti. ¹³ Ta ki ji ndangi j'adi'se kin, in ta madi ki rangi el, nan in nya ki tudəi ə in gəri me'ə inbe kin par. Nga ningə, m'gər kadi a gəri me'ə ar njay bay. ¹⁴ Toki in gəri nden nga kin, a in gəri ar njay, ndō təl Burəbe Jeju'ti ki j'a j'in nya rōnel lə'se toki a in nya rōnel lə'je kin be tō. ¹⁵ Ki me ki tinyi kati kin ə, m'ndigi kadi in gəi ə m'te dō'se'ti kete, kadi m'adi'se ingəi ra maji ki nja joo. ¹⁶ Nga ningə kadi m'ində dō'se'ti taa, m'aw dōnangi Maseduwann'ti, ə m'ində Maseduwann'ti ə†, m'təl m're dō'se'ti gogi bay kadi to rai sə'm me nya ge'gi'ti lə'm kadi m'aw Jude'ti. ¹⁷ Ndu'm ki m'un kin, m'un ki non be par el, taa ndigi ra'gi lə'm in kigo mərta'ti lə de kadi to m'el m'ene «oyo» ə m'təl m'ene «jagi» el. ¹⁸ Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti asi kadi mannaji lə'm: ta'gi ki j'eli sese in «oyo» num «jagi» num el. ¹⁹ Tado Jeju Kirisiti, Ngonn lə Luwə ki j'in ki Silasi ge ki Timote ge‡ j'ilə'se mbər ta li'ə kin in «oyo» num «jagi» num el. In de ki ta ki a ingə rō'a'ti in «oyo» par. ²⁰ Ningə kun ndu'gi lə Luwə pəti, Kirisiti ə in nje toji de k'ene «oyo» in ki rōta'ti, taa in ki gorow li'ə tō ə j'isi j'eli'n j'ene «Amen», tado kulə'n toji dō Luwə'ti tō. ²¹ Ningə in Luwə ə in nje kadi'je num, ingi num, togi me kində rō nan'ti me tō Kirisiti'ti. In ə mbəti'je ində'je ta dangi tado lə'ne. ²² In in tō ə ində ndaja lə'ne rō'je'ti to nya

lə'ne, taa ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dɔkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kadi a adi'je.

²³ M'in m'dəji Luwə kadi gangi ta ndo'm, re m'ngom: ningə in kadi m'tuji me'se el, ə m'təl m're'n Korenti'ti gogi el. ²⁴ Ningə ji sangi row kadi j'ində tōgi dō'se'ti kadi uni me'se el jagi, tado isi uwəi tōgi'se ba me kunme'ti ne nga. Nya ki j'isi ji sangi, in kində rɔ nan'ti sese dɔ kulə'ti kadi ingəi rɔnel.

2

¹ Ki ɔjido'm, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'aw rɔ'se'ti gogi el, nan to m'tuji me'se. ² Tado re m'tuji me'se ə, de ki a adi'm rɔnel goto. De ki a adi'm rɔnel ə, in ingi ka ki m'a m'tuji me'se kakin par. ³ Ningə, in ginn'ə kin ə, m'ndangi'n makitu'ti to ndangi m'adi'se* kadi to m'aw ki rɔ'm el. M'aw ki rɔ'm el nan to de'gi ki kadi adi'm'in rɔnel, təli tuji me'm to tuji yo. M'gər maji ngayn, ki ɔji dō'se, kadi rɔnel lə'm in rɔnel lə'se pəti. ⁴ In ki me kon ki ngayn, ki me ki ur mad'a, ki mann non ki tɔ kum ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in kadi m'tuji'n me'se el, nan kadi in gəri ndigi ki m'ndigi'se.

Me Pol sɔl dɔ de'ti ki nje tuji me'ə

⁵ Re de madi in nje ginn me ki tuji nga ə, in m'in ə tuji me'm el nga, nan in ingi pəti ə tuji me'se. Ki kadi j'eli j'adi aldo maji el ə, tuji me de'gi madi dann'se'ti nga. ⁶ Ningə ko de ki be kin, ta bulə de'gi ki kawinan ki dɔ'a'ti inbe kin ka as'a naki. ⁷ In be ə, ki ngosine kin, kadi adi me'se sɔl dɔ'a'ti, ə uləi dingəm me'ə'ti, nan to metuji ki aldo maji in uti dɔ'a. ⁸ Lo kin'ti, m'dəji'se kadi ɔji'ə ndigi ki in ndigi'ə adi gər. ⁹ Nga ningə, ginn ndangi ki m'ndangi makitu m'adi'se in kadi m'nan me'se m'oo ke təli rɔ'se go ta'ti me nya'gi'ti pəti wa. ¹⁰ Loki me'se sɔl dɔ de'ti ki ra nya ki majel, m'in kaa me'm sɔl dɔ'a'ti tɔ. Nga ningə, re me'm sɔl, loki nya madi to kadi me'm sɔl dɔ'ti ə, in tado lə'se ə me'm sɔl'n takum Kirisiti'ti. ¹¹ Tado kadi *Satan ingə tarow dɔ'je'ti el, tado ji gəri ndigi ra'gi li'ə bəti.

Me Pol ra sururu

¹² Loki m'aw m'te Tirowasi'ti kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, m'oo kadi Burəbe te tarow ta'ti panyi adi'm, ¹³ nan me'm ra sururu, tado m'ingə ngonkon'm Titi el. In be ə, m'inyə njekunme'gi, ə m'un tarow kaw Maseduwann'ti†.

Təti rɔ me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti

* 2:3 2.3 7.8 † 2:13 2.13 12-13; KNK 20.1

¹⁴ J'ulæi tɔji dɔ Luwə ki ɔy'je ki dɔkagilo'gi pɛti adi j'in me rɔ'ti ki Kirisiti tɛti kin. Luwə un'je ilə'n mbər lə Kirisiti ki lo'gi pɛti adi de'gi gəri'ə to nɔm kagi ki bany'a əti maji ki sanan ki lo lo be. ¹⁵ Lo kin'ti, ji to to nɔm kagi ki bany'a əti maji, ki Kirisiti un adi Luwə be. J'əti maji, tado de'gi ki isi sangi kaji num, tado de'gi ki isi ai tujj'ti num tɔ. ¹⁶ Ki rɔ de'gi madi'ti, in banyi koy ki isi aw se'de koy'ti, nan ki rɔ nje ki nungi'ti, in banyi kaji ki isi aw se'de kaji'ti tɔ. Eke nan ə asi kadi ra kulə kin wa? ¹⁷ J'in ji to to ndəgi de'gi ngayn ki isi uni ta lə Luwə to nyara gati kin el. J'eli ta ki rɔta'ti, ki in rɔ Luwə'ti, takum Luwə'ti me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti'ti.

3

Bərkulə'gi ki me kunmindi'ti ki sigi

¹ Kadi m'dəji m'oo ke j'isi ji sangi kadi ji tɔji rɔ'je inbe kaa bay wa? Ke kadi ji rai toki de'gi madi isi rai, isi taai makitu lo ki rangi'ti kadi mannaji dɔ'de'ti ki rɔ'se'ti, ingi ki taai makitu ji'se'ti awi ki lo rangi'ti kin be wa? ² Makitu ki kadi mannaji dɔ'je'ti ə, in darɔ'se inbe'gi. In makitu ki ndangi ngarme'je'ti, ki de'gi pɛti gəri num isi tudəi num. ³ To ki taga kadi in makitu ki Kirisiti ndangi, adi'je ji'je'ti, ulə'n'je. Kirisiti ndangi ki mann ndangi nya makitu'ti el, nan ndangi ki Ndil Luwə ki nje kisi kumngayira; in makitu ki ndangi dɔ mbal'ti el, nan ndangi ngarme de'ti*.

⁴ In kin ə in me tinyi kati ki j'aw'n takum Luwə'ti ki takul Kirisiti. ⁵ Ningə j'a j'el j'ene in ki tɔgi'je'gi inbe ə ji ra'n nya madi el, nan in ki tɔgi ki in rɔ Luwə'ti. ⁶ In Luwə inbe tɔ ə adi'je tɔgi, adi ji təl'n nje ra kuləbər'gi me kunmindi'ti ki sigi. In kunmindi ki in ginn Ndukun'ti el, nan in ginn Ndil Luwə'ti. Tado *Ndukun ki ndangi in nje re ki koy, nan Ndil Luwə in nje re ki kaji.

⁷ Kete ndukun in ki ndangi ki gaji ta'gi kare kare go nan'ti dɔ bar mbal'ti, ə kunji tɔbar lə Luwə unji dɔ'ti kin. *Moji ki nje re ki ndukun kakin, takum'ə on por wor wor, ki lo kadi ngann Isirayel'gi gonyi takum'ə goto†. Ningə takum'ə ki on por kin, unji dɔkagilo nden be par ə ginn'ə gangi. Ə re ra kulə ki Ndukun ki nje re ki koy adi kunji be ningə, ⁸ ra kulə ki Ndil Luwə a əti bol ki dum bay. ⁹ Re kulə lə Ndukun ki a aw ki de'gi me ta ki gangi'ti adi kunji ningə, kulə ki kadi Luwə təl'n de'gi de'gi'ti ki dana takum'ne'ti a adi kunji ki əti bol ngayn bay. ¹⁰ J'asi kadi j'eli j'ene, tɔbar ki dɔkete, kunj'ə goto non tɔbar'ti ki bone kin, ki in kunji

* 3:3 3.3 Tekitaga 24.12; Jeremi 31.33; Ejekel 11.19, 36.26 † 3:7 3.7 Tekitaga 34.29

ki utø in ki kete sanyi. ¹¹ Kin ə nya ki lo ti ə a ində dər ə ingə tɔbar ningə, nya ki a to biti ki non'ti tɔbar li'ə a əti bol ki dum. ¹² Nya ki j'isi nginə ta'a kin ə ra adi j'awi ki me ki tinyi kati. ¹³ J'in ji ra toki Moji ra'n kin el. Moji ki ilø ku takum'ne'ti kadi ngann Isirayel'gi oyi ta tɔlta kunji ki lo ti ə a goto kin el. ¹⁴ Nyagər lə ngann Isirayel'gi goto, dɔ'de boi boi. Ningə biti bone kin ka, loki isi tudəi Kunmindi ki kɔkɔ ə, ku kin to ba inbe bay. To ba, de un kum'de'ti el, tado in ki kində rɔ nan'ti ki Kirisiti ə ku kin a goto'n kɔ takum'de'ti. ¹⁵ Biti bone kin ka, loki isi tudəi makitu'gi ki Moji ndangi kin ə, ku madi uti kum'de dɔ nyagər'ti inbe bay. ¹⁶ Nan toki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: Loki Moji tur rɔ'ne ki rɔ Burəbe'ti par ə un ku kɔ takum'ne'ti. ¹⁷ Tado Burəbe in Ndil, ningə loki Ndil Burəbe in səm'ti, low'ə'ti kin ə taa k'inyə taa in səm'ti tɔ. ¹⁸ Ningə j'in pəti, ku in ki goto kum'je'ti kɔ, adi ji tɔji tɔbar lə Burəbe rɔ'je'ti toki kətirongi a toji'n ndil de be. Lo kin'ti, ji mbəl ji to to Burəbe inbe be. Burəbe ki in Ndil adi tɔbar li'ə unji dɔ'je'ti unji kunji ki əti bol ki dɔ mad'a'ti, dɔ mad'a'ti.

4

Kirisiti in nan'ti ki njekawkulə'gi

¹ Toki in kulə ki Luwə ə adi'je kigo memaji'ti li'ə, tɔgi'je goto ta'ti el. ² J'in ji mbəti nyara ki lo kiyə'ti, ki nya ki to rɔsɔl ki de'gi isi rai. Panjiyə'je in ki lo kədikum nan'ti el, taa ji mbir ta lə Luwə dow kare el tɔ. Loki ji tɔji nya ki rɔta'ti ki taga ə, ji sangi kadi ji taa me de'gi takum Luwə'ti to taa yo. ³ Nga ningə, re Poyta ki maji ki j'isi j'iləmbər'ə kin, to lo kiyə'ti ə, to lo kiyə'ti tado de'gi ki isi awi tuji'ti, ⁴ tado nje ki uni me'de el. Ingi ki ngar nje kində tɔgi'ne dɔ dɔnangi'ti ne, uti kum nyagər lə'de nga adi lo kadi oyi kunji Poyta ki maji lə nje tɔji tɔbar lə Kirisiti kin goto. Kirisiti ki in banakum Luwə inbe. ⁵ Toki rɔta'ti, j'isi j'iləmbər rɔ'je j'inbe el, nan in Jeju Kirisiti ki Burəbe ə j'isi j'iləmbər'ə. Nga ningə j'inbe j'in bər lə'se tado lə Jeju. ⁶ Tado Luwə ki nje k'el k'ene: «Kadi kunji unji dann lo ki diw'ti*» kin ə adi kunjə unji ngann me'je'ti, kadi ji gəri'n tɔbar li'ə ki unji takum Kirisiti'ti kin.

⁷ Ningə nya maji lə Ndil kin, j'oti darɔ'je'ti ki yai ki to to ngoo ki kuwə ki hanji be kin. In be kadi to ar njay toki tɔgi ki əti bol kin in rɔ Luwə'ti um in rɔ'je'gi'ti el. ⁸ Kon'gi ki dangi dangi kawinan ki dɔ'je'ti, nan budi singə'gi el; me'je gangi mann, nan j'ore me'je ngan inbe kin. ⁹ De'gi indəi

kum'je ndoo, nan Luwə inyə'je kə el; tət'i'je nanga, nan tət'i'je el. ¹⁰ Darə'je isi ot'i koy lə Kirisiti ki lo'gi dəkagilo'gi pət'i, kad'i de'gi oyi toki Kirisiti isi ki də'ne taa darə'je'ti. ¹¹ Tado j'in ki j'isi ki də'je taa, j'isi ta koy'ti ki dəkagilo'gi pət'i tado lə Kirisiti. In be kad'i de'gi oyi toki Kirisiti isi ki də'ne taa darə'je'ti ki ndo madi ə a oy kin. ¹² Lo kin'ti, j'in j'a j'ində taa lo koy'ti kad'i to j'isi'n kumngayira ba tə.

¹³ Toki in ndil kunme ki kareba ə isi ra kulə me'je'ti, makitu lə Luwə el ene: «In tado kun ki m'un me'm m'adi Luwə ə m'elta li'ə†.» Ningə j'in kaa in tado kun ki j'uni me'je j'adi Luwə ə j'elita li'ə tə. ¹⁴ Tado ji gər kad'i, Luwə ki te ki Burəbe Jeju lo koy'ti kin, a te se'je lo koy'ti ki Kirisiti tə. A te se'je kad'i ində'je num, ingi num kad'i'ne'ti. ¹⁵ Nya'gi pət'i ki te də'je'ti in tado maji lə'se. Ningə, lo kin'ti, ra maji lə Luwə a to mbar mbar kad'i aw ki də de'gi'ti ki kete kete. Aw ki kete kete kad'i to de'gi ki nje kelta ki Luwə, rai'ə oyo ge, piti'ə ge, toi mbar mbar ki də'ti.

¹⁶ In tado kin ə, j'ingə'n təgi par par. Re darə'je ki k'oo ki kum ne kin ə təg'ə isi təl ki gogi kaa, ndil'je isi ingə təgi ki rangi ki ndə'gi ndə'gi. ¹⁷ Tado kon'gi ki j'isi j'ingəi'de bone kin, in kon ki dəkagilo li'ə in nden be par, taa olə kəl kare tə, loki j'un j'ində kad'i təji ki əti bol, ki bit'i ki non'ti ki a re go nje'gi'ti kin. ¹⁸ Nya ki j'isi j'anyi ngod'o, in nya ki de oo ki kum'ne kin el, nan in nya ki de oo ki kum'ne el yo. Nya ki de oo ki kum'ne, ndə'a in ngayn el, nan nya ki de oo ki kum'ne el, a to bit'i ki non'ti.

5

Darə ki sigi

¹ Ji gər maji kad'i re darə'je ki j'in me'ti dənangi'ti ne, ki to to *kəyku be kin tuji ə, j'awi ki darə ki sigi ki in kəy ki Luwə ra adi'je me dərən'ti non, ki in kəy ki de ra ki ji'ne el. In kəy ki a to bit'i ki non'ti. ² Tado kisi ki j'isi me darə'ti ki in kəyku kin, j'isi tuməi um um, tado ji ge ngayn kad'i j'uləi darə'je ki dərən'ti rə'je'ti ki to to kəy ki bit'i ki non'ti də mad'a'ti. ³ Be ə loki re darə'je ki dənangi'ti goto ə de a oo'je ki rə'je kare el. ⁴ Tado kisi'je me darə'ti, ki in kəyku kin, ji tumə um um, nya aldə singə'je. Ningə ji ndigi kad'i j'ori rə'je kə me darə'ti kin el, nan ji ndigi kad'i j'uləi darə ki dərən'ti də'ti, kad'i darə ki kumngayira tu də darə ki koy. ⁵ Ningə in Luwə inbe ə ində kad'i nya'gi kin a rai nya be də'je'ti. In in ə ində Ndil'ne me'je'ti to nya ki adi'je dəkete dann nya maji'gi'ti ki ində taa dangi tado lə'je, kad'i a adi'je.

† 4:13 4.13 Pa'gi 116.10

⁶ Lo kin'ti, j'uwæi tɔgi'je ba ki dɔkagilo'gi pæti. Ningə ji gər kadi loki j'in me darɔ'ti ki dɔnangi'ti ne kin bay ə, j'in gidi kəy'ti lə'je, sanyi ki Burəbe. ⁷ Toki rɔta'ti, in ki takul kunme ə j'isi j'aw'n, um in kum'je ə oo lo ə j'isi j'aw'n el. ⁸ J'uwə tɔgi'je ba ə j'isi j'aw'n, ningə ji ndigi ngayn kadi j'inyə darɔ kin, ə j'aw j'ində be kadi Burəbe'ti. ⁹ Nga ningə, re j'isi'n me darɔ'ti kin, eke ji tus'ə j'inyə, nya ki uwə me'je, in ta kadi ji nəl Burəbe. ¹⁰ Tado maji kadi j'a ji te kare kare kadi ji ra non Kirisiti'ti, lo gangi ta'ti li'ə. De ki ra kaa a ingə nya ki sɔw dɔ'ne, kigo kulə ra'a'ti ki un darɔ'ne ra'n: ki re in'n kulə ki maji eke kulə ki majel.

¹¹ Ginn nya ki kadi ji bol'n Burəbe, ji gər maji, in ə j'isi sangi row kadi ji buki'n de'gi go'je'ti. Luwə gər'je ar njay, ningə m'gər kadi ingi kaa, ki kadi elita ki ngom el ə, in gəri m'in ar njay tɔ. ¹² Ji ndigi kadi ji təl j'elita dɔ rɔ'je'ti rangi bay taa kadi in gəri'je, el, nan j'un sese tarow kadi rɔ'se nəl'se dɔ'je'ti. Lo kin'ti, a ingəi ta ki kadi a turi de'gi'ti ki isi indəi gu'de ki nyara ki gidi'de'ti ne kare, um nyara ki ngarme'de'ti el kam. ¹³ Re in rɔta'ti kadi j'in de'gi ki dɔ'je goto ə, in tado lə Luwə ə dɔ'je goto'n, a re j'in nje kumkar'gi tɔ ə, in tado lə'se ə j'in'n nje kum kar'gi tɔ. ¹⁴ Toki rɔta'ti, ndiginan lə Kirisiti onbe dɔ'je'ti, j'in ki ji gər toki de kareba oy tado de'gi pæti, adi de'gi pæti oyi kin. ¹⁵ Oy tado de'gi pæti, kadi de'gi ki sii ki dɔ'de taa, sii tado lə'de inbe'gi el nga, nan tado lə de ki oy ə ində taa lo koy'ti tado lə'de kin.

¹⁶ Nga ningə, j'a j'oo'de kigo k'oo'ə'ti lə'de el biti nga. Re kete j'in, j'oo Kirisiti kigo k'oo'ə'ti lə'de ka, ki ngosine kin, j'a j'oo'ə be el ratata nga. ¹⁷ Re de ində rɔ'ne nan'ti me tɔ Kirisiti'ti ə, in nyakində ki sigi. Nya'gi ki kɔkɔ dəri kɔ, nya'gi ki rɔ'a'ti pæti, təli nya ki sigi. ¹⁸ Ningə nya'gi kin pæti in rɔ Luwə'ti, ki nje təl kulə'je noji nan'ti sə'ne, ki row lə Kirisiti. Luwə ki adi'je kulə kulə de'gi noji nan'ti si'ə inbe. ¹⁹ Tado in Luwə ə, ki row lə Kirisiti, ulə'n de'gi ki dɔnangi'ti, noji nan'ti sə'ne, ki kanji tudə majel'gi lə'de ki rai. Nga ningə, ində taa kulə noji nan'ti ta'je'ti kadi j'iləmbər'ə.

²⁰ J'in de'gi ki Luwə ulə'je to nje ra kulə tor Kirisiti'ti. Nga ningə, Luwə un'je bari'n'se ki rɔ'ne'ti. Me tɔ Kirisiti'ti, j'uwə ngonn mbay nja'se ba, uləi noji nan'ti ki Luwə. ²¹ Kirisiti ki ra majel el, nan Luwə buki majel'gi lə'je ki dɔ'a'ti. Jy ki dɔ'a'ti, kadi ki row li'ə, Luwə təl'n'je de'gi'ti ki dana takum'ne'ti.

6

¹ Toki j'ində rɔ'je nan'ti ki Luwə dɔ kulə'ti, ji dəji'se kadi kidi ra maji lə Luwə ki ingəi kin el. ² Tado Luwə inbe el ene:

«Dokagilo'ti ki maji, m'oo do ndu'i,
Ndo ki in ndo kaji de'gi, m're m'osi kil'i.»

Nga ningø, dokagilo ki maji nga ø to kin, ndo kaji de'gi nga ø re kin*.

³ Kadi to kulø ki j'isi ra kin ta goto do'ti, ji sangi row kadi ji tugø de madi jigi'ti el. ⁴ Nya ki j'isi sangi, ji sangi kadi ji toji me nya'gi'ti pøti, toki røta'ti, j'in njekuløbø'gi læ Luwø. J'uwø togi'je ba ø ji tøl j'uwø bay, me kon'gi'ti, me kumtondoo'ti, me bol'ti, ⁵ ginn kindø'ti læ de'gi, me dangay'ti, ki me sulø'ti ki de'gi suløi bulø de'gi do'je'ti. Me kulø'ti ki aldø singø'je, lo to bi goto, me bo'ti, kaa j'uwø togi'je ba†. ⁶ Ji toji kadi j'in njekuløbø'gi læ Luwø me kar njay'ti, me gø' Luwø'ti, me koreme'ti, me ramaji'ti. Ndil Luwø in se'je nan'ti, ji ndigi de'gi ndigi ki røta'ti, ki kødinan goto'ti. ⁷ Ji toji kadi j'in njekuløbø'gi læ Luwø me kilømbø' ta'ti ki røta'ti, ki j'ilø ki togi læ Luwø. Nya kati læ'je, ki dør rø læ'je, in nyara ki dana takum Luwø'ti. ⁸ De'gi øsi kurø'je ge uløi røsol do'je'ti ge, elita ki majel do'je'ti ge, elita ki maji ge. J'isi j'el'ta ki røta'ti kin ka oyi'je to nje ngom'gi, ⁹ gøri'je bøti, nan oyi'je to de'gi ki gøri'de el be, j'a ji njiyø ki do'je taa, nan oyi'je to njekoy'gi. Uwøi'je dangay'ti ki kanji tøl'je, ¹⁰ tuji me'je ka rø'je nøl'je par par. J'in njendoo'gi, nan ji tøl de'gi ngayn nje nyakingø'ti, to to nya ki nya læ'je goto be, nan ki røta'ti ø, nyakingø'gi pøti in yan'je.

¹¹ In de'gi ki Korenti'ti, j'el kann kumta, ji te me'je ki rø'se'ti. ¹² Ji toji'se ndigi ki ji ndigi'se ki taga, nan in ingi ø tei me'se adi'je el. ¹³ Lo kin'ti, m'el'se ta toki baw ngann'gi a el'n ngann'ne'gi ta kin be. Ningø ji døji'se kadi ingi kaa, tei me'se adi'je toki j'in ji te'n me'je j'adi'se kakin be to.

Gangi nan ki majel

¹⁴ Maji kadi uløi do'se ki non be par ginn jugi'ti ki kareba ki nje ki gøri Luwø el kam el. Nya ki røta'ti ki nya ki majel a indøi rø'de nan'ti el; kunji ingi ki lo ki diw asi kadi a indøi rø'de nan'ti el. ¹⁵ Lo kadi Kirisiti ingi ki Su ta'de asi nan goto; de ki njekunme kadi Luwø ingi ki de ki nje kunme'ne kadi Luwø el, nya ki a uwøi nan do'ti goto. ¹⁶ Nya ki a oro *Køy læ Luwø ki kagi yo'gi nan'ti goto. Tado j'in ø, j'in Køy læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba toki Luwø inbe el'n ene: «M'a m'ra be dann'de'ti, ø m'a m'njiyø se'de nan'ti, m'a m'in Luwø læ'de, ø in a in de'gi læ'm to‡.»

¹⁷ In tado ki be kin ø, Burøbe el'n ene:
«In gangi nan ki de'gi ki gøri m'in el,
odi nya ki to njen el,

* 6:2 6.2 Ejay 49.8 † 6:5 6.5 KNK 16.23, 19.29, 21.30 ‡ 6:16 6.16 Lebitiki 26.12; Ejøkel 37.27

ə m'in m'a m'uwə'se ki rə'm'tiŠ.»

¹⁸ Burəbe ki Nje tōgi pəti el bay ene:

«M'a m'in Luwə ki Baw'se, ə in, a in ngann'm'gi ki dingəm
ki ki dene k'el Burəbe ki nje tōgi pəti*.»

7

¹ Nje ndigi'gi lə'm, toki j'ingəi kunndu'gi ki Luwə un adi'je be kin, maji kadi j'inbe'gi, j'ari rə'je njay də nya'ti ki a njenyi ki darə'je ki ndil'je. Ningə adi j'indəi rə'je ta dangi me bol Luwə'ti.

Rənel lə Pol

² Indəi'je ngarme'se'ti! De madi ki ji ra si'ə nya ki low'ə'ti el goto, de ki ji tə ko nya li'ə goto, taa de ki j'ədi'ə ji taa nya li'ə kaa goto tə. ³ Ningə m'elta kin be kadi m'gangi'n ta də'se'ti el, tado m'el kete nga toki j'ində'se ngarme'je'ti kadi re in koy ə koy, kaji ə kaji. ⁴ M'tinyi me'm kati ngayn ki rə'se'ti, m'ində gu'm ngayn tado lə'se. M'ingə mesəl ngayn, rə'm nəl'm ki dum, me kon'gi'ti ki j'ingəi'de.

⁵ Loki ji re ji te dənangi Maseduwann'ti nu kin, lo kərkon goto, j'ingəi kon'gi ki dangi dangi: rə gugi gidi'je, bol rosi me'je. ⁶ Nan Luwə ki njekulə dingəm me de'gi'ti ki nje səl də'de, adi'je tōgi ki row re lə Titi. ⁷ Nga ningə, in re lə Titi par ə adi'je tōgi el, nan in tōgi ki adi'ə kin tə ə adi'je tōgi. Titi el'je toki in ndigi ngayn kadi oyi m'in, taa mann non re kum'se'ti num, ta on me'se num tado lə'm. Lo kin'ti, m'ingə rənel ngayn də mad'a'ti bay.

⁸ Re makitu ki m'ndangi m'adi'se kete kin tuji me'se kaa, m'ndingə rə'm də'ti el. Re m'ndingə rə'm də'ti ə, in tado k'oo ki m'oo kadi tuji me'se dəkagilo madi'ti*. ⁹ Ningə ki ngə'sine kin, rə'm nəl'm tado me'se ki tuji kin el, nan tado k'in ki metuji lə'se aw sese adi inyəi gorow njiyə'se ki majel kə. Me'se ki tuji kin ə in nya ki Luwə ndigi, adi j'in j'el toki nya madi ki majel kare ki ji ra sese goto. ¹⁰ Tado metuji ki nəl Luwə, re ki k'inyə gorow njiyə ki majel kə, kadi te ki de kaji'ti, ki kanji kadi de ndingə rə'ne də me'ti ki tuji kin. Nan metuji ki de inyə'n row nya ra'ne ki majel kə el, a re ki koy. ¹¹ Ki ngə'sine kin, inbe'gi oyi kandi metuji ki nəl Luwə kin ki kum'se: Ra adi toi bi də rə'se'ti el! Dəji me səl ki rə tinyi'se num, ndingəi rə'se ngayn num, bol təl'se num, in ndigi ngayn kadi oyi m'in num, ta on me'se tado lə'm num, taa ta'se in də de'ti ki ra nya ki gorow'ə'ti el kakin num tə. Təji me nya'gi'ti pəti toki əjido ta kin ingi, ari njay. ¹² Nga ningə, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado lə de ki ra nya

Š 6:17 6.17 Ejay 52.11; Ejəkel 20.34

* 6:18 6.18 2 Samiyel 7.14; Ejay 43.6

* 7:8 7.8 2.3

ki low'ə'ti el kin el num, taa tado læ de ki nya ki gorow'ə'ti el kin tuji me'ə el num tɔ. Nan in kadi inbe'gi, oyi tingə ki in tingəi bil tado læ'je kin ki kum'se, takum Luwə'ti. ¹³ In kin ə in nya ki adi'je tɔgi. Ningə j'ingə tɔgi par el, nan j'ingə ronel kibo ngayn inbe bay tɔ, loki j'oo nəl ki rɔ Titi nəl'ə tado kuwə ki ingi pəti uwəi hangal'a indəi nanga me hal'se'ti ki toji. ¹⁴ Kində ki m'un'se m'ində'n gu'm ki rɔ'a'ti kin, rɔ'm sɔl'm el. To ki ka ki j'el'se ta ki rɔta'ti ki ndo'gi, piti ki ji piti'se non Titi'ti toji rɔ'ne ki taga kadi in ta ki rɔta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, rɔ'a nəl'ə ngayn bay do'se'ti, loki me'ə olo do təlro go ta'ti læ'se pəti, ki kuwə ki uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki buki nan'ti ki bol. ¹⁶ Rɔm nəl'm ngayn adi m'ində me'm do'se'ti me nya'gi'ti pəti.

8

Kaw nya tado ra'n ki njekunme'gi ki Jerujalem

¹ Ngannkon'm'gi, ji ndigi kadi in gəri maji ki Luwə ra ki Njekawnan'gi ki donangi Maseduwann'ti kin. ² Kon'gi ki dangi dangi te do'de'ti, nan be kaa rɔ'de nəl'de ki aldo maji, adi me ndoo'ti læ'de ki ngayn inbe kin kaa, uni nya maji'gi læ'de ngayn ki me ki kare. ³ M'man naji læ'de do'ti toki uni kigo tɔgi'de'ti, ki madi'gi uni ki aldo tɔgi'de inbe bay. Ningə in ki me ndigi læ'de inbe ə adi. ⁴ Dəji'je ə təl dəji bay, kadi j'adi'de tarow kadi n'ingi kaa n'uləi ji'de me nyakaw'ti tado læ de'gi læ Luwə ki sii Jerujalem'ti kin tɔ*. ⁵ Rai nya ki aldo in ki j'ində me'je do'ti kadi a rai. Uni rɔ'de inbe adi Burəbe kete, ningə go'ti, uni adi'je tɔ, kigo ndigi'ti læ Luwə. ⁶ In tado kin ə, j'ulə'n dingəm me Titi'ti kadi təl aw tɔlta kulə nyakaw tado ra maji kin, toki ulə'n ngirə dann'se'ti nga kin. ⁷ Nga ningə, toki in nje nya ki to mbar me nya'gi'ti pəti, adi in me kunme'ti læ'se, me kuji kelta'ti læ'se, me nyagər'ti læ'se, me tingə bil'ti ki kanji to bi do rɔ'se'ti, ki me ndigi nan'ti ki ji toji'se row'ə, maji kadi toji toki kuləra maji'gi læ'se kin in nyakingə læ'se ki to mbar mbar. ⁸ Ningə m'el'se toki in ndu ə m'un madi'se el; re m'el'se ta tingəbil læ madi'se'gi ə, in kadi ingi, oji ndiginan læ'se ki rɔta'ti adi de'gi gəri, me nyakaw'ti kin. ⁹ Tado in gəri memaji læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti maji. Kirisiti ki in njenyakingə, nan ra rɔ'ne njendoo'ti tado læ'se, kadi me ndoo'ti li'ə, ingi, təli nje nya'gi. ¹⁰ In ta kigo k'oo'ə'ti læ'm ki m'oo ə m'el do'ti. Ningə in ta ki sɔw do'se inbe'gi maji, tado ingi, ə in de'gi ki dokete ki rai kulə kin bal'ti ki dər. In de'gi ki dokete me ra'a'ti par el, nan in de'gi ki dokete me kun ndu'ti tado ra'a. ¹¹ Ə ki ngosine kin, maji kadi tɔlita kulə

* 8:4 8.4 1-4; Rɔm 15.26

kin, tado kadi, kigo tog'i'se'ti, kulə ki rai nga num, ndigi ra'a num, sii nan'ti lay. ¹² Tado, loki de adi nya ki me ki kare, Luwə taa nya li'ə ki adi kin kigo tog'ɔ'ti ki me kəy'ti, um nya ki awi'n el par ə, Luwə a ində me'ne dɔ'ti el. ¹³ Ningə in ta kadi ji ra'se kadi osi me ndoo'ti el. Osi me ndoo'ti kadi in soti ki madi'se'gi el, nan in ta kadi asi nan yo. ¹⁴ Ki ngosine kin, ki nya lə'se ki to mbar kin, asi kadi a rai ki nje ki yan'de to rɔ'de, ningə ndo ki nya lə'de a to mbar ə nya to rɔ'se ə, a rai sese tɔ. Lo kin'ti ə a asi nan, ¹⁵ toki makitu lə Luwə el'n ene:

«De ki ɔy ngayn, de oo pa nya li'ə el, ningə de ki ɔy ngayn el, nya ki du'ə goto†.»

Titi ki madi'ne'gi madi awi Korenti'ti

¹⁶ J'uləi toji dɔ Luwə'ti ki ra adi ta lə'se to rɔ Titi toki to'n rɔ'm kin be tɔ. ¹⁷ Titi ndigi ta ki j'ində non'a'ti kadi təl aw rɔ'se'ti. Ningə kete bay taa ka, inbe ki dɔ'ne to rɔ'a ngayn tado lə'se, adi in ki me ndigi li'ə inbe ə isi awi'n rɔ'se'ti. ¹⁸ J'ulə ngonkon'je kare j'adi aw si'ə. In ngonkon'je ki Njekawnan'gi ki dangi dangi elita li'ə maji ɔji'n dɔ kadi rɔ li'ə tado Poyta ki maji. ¹⁹ Bay tɔ, in de ki Njekawnan'gi ki dangi dangi uləi ji'de dɔ'a'ti kadi aw se'je tado tado kulə nyakaw tado ra maji kin. In kulə ki j'un rɔ'je tado'a kadi tɔ Burəbe ingə'n kɔsikurə, taa kadi ji toji'n ndigi ra maji ki rosi me'je kin tɔ. ²⁰ Ki ɔjido nar ki de'gi adi'je ngayn kadi j'in ə j'ində kum'je go kulə'ti ki kadi rai, j'ində kumkədi dɔ'ti kadi de'gi oyi'je to de'gi ki rɔta'ti el, el. ²¹ Ji sangi kadi ji ra nya ki nəl Luwə par el, nan ji sangi kadi ji ra nya ki nəl de'gi tɔ. ²² Nje kaw ki rɔ'se'ti kin, j'ulə ngonkon'je kare si'ə non bay. In de ki nja ngayn, ji nan'a, adi j'oo tingəbil li'ə. Ningə ki ngosine kin, to rɔ'a ngayn kadi n'in me kulə'ti kin tɔ, tado taa ki taa me'se. ²³ Ningə ki ɔjido Titi, in madi njiyə lə'm, taa in madikulə'm ki rɔ'se'ti tɔ. Ningə, ngannkon'je'gi ki dani'ə, in ngann njekawkulə'gi lə njekawnan'gi ki dangi dangi ki kadi Kirisiti ingə'n kɔsikurə tɔ. ²⁴ Toji de'gi kin adi gəri toki in ndigi'de ndigi ki rɔta'ti. Lo kin'ti, njekawnan'gi ki dangi dangi a gəri toki in ndigi de ndigi ki rɔta'ti, taa toji ki j'isi j'uləi dɔ'se'ti takum'de'ti kin kaa in ki rɔta'ti tɔ.

9

Luwə ndigi de ki adi nya ki rɔnel

¹ Ki ɔjido nyakaw ki kadi ji ra'n ki de'gi lə Luwə ki sii Jerujalem'ti, maji kadi m'ndangi ta dɔ'ti m'adi'se, m'oo ta ki kadi m'ndangi bay el nga. ² M'gər ndigi ramaji ki rosi me'se kin, adi m'piti'se ki taga takum de'gi'ti ki

dɔnangi Maseduwann'ti*. M'el'de m'ene: «Ngannkon'je'gi ki dɔnangi Akay'ti sii dɔ nja'de'ti bal'ti ki dər.» Ningə tingəbil lə'se kin ra adi Njekawnan'gi ngayn ndəli. ³ Lo kin'ti, m'ulə ngannkon'je'gi ki rɔ'se'ti kadi piti ki ji piti'se ɔji'n dɔ lo kin, təl nya ki kare el. Ningə toki m'el'n, m'ndigi ngayn kadi sii dɔ nja'se'ti toki rɔta'ti inbe tɔ. ⁴ Tado kin ə re de'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti awi sə'm rɔ'se'ti, ə sii dɔ nja'se'ti el ningə, j'in ki ji taa me'se kin, j'a təl de'gi ki rɔ'de sɔl'de, nga ningə, rɔsɔl kibo ngayn a in dɔ'se'ti inbe'gi. ⁵ In tado kin ə, m'oo maji ngayn kadi m'dəji ngannkon'je'gi madi kin kadi awi kete non'm'ti, rɔ'se'ti, kadi kawi nja kadikare me ndigi ki uni ndu'se dɔ'ti kin. Loki in ki kəsi nja'a nan'ti pəti ə de oo ə, a in nya kadi ki me ndigi, um in nya ki de ində tɔgi dɔ madi'ne'ti ə adi'n el. ⁶ Ningə kadi in gəri toki:

De ki duw nya nden be,
a təti nden be tɔ;
ə de ki duw nya ngayn,
a təti ngayn tɔ.

⁷ Kadi de ki ra adi kigo kɔj'ɔ'ti ki ɔji me'ne'ti, um ki ndingə rɔ eke ki tɔgi madi ki kində dɔ'ti el. Tado Luwə ndigi de ki adi ki rɔnel. ⁸ Luwə aw ki tɔgi kadi adi maji'gi ki dangi dangi ndog'i'se mann'ti. Lo kin'ti, a awi ki nya'gi pəti ki kadi ra sese ki dɔkagilo'gi pəti. A to'se mbar mbar kadi uni rai kulə'gi ki maji. ⁹ Toki makitu lə Luwə el'n ene:
«Kanyi nyakingə lə'ne ki me ndigi adi njendoo'gi,
ramaji li'ə to ki ndɔ'gi ndɔ'gi†.»

¹⁰ Luwə ki nje kadi ko nya njeduw nya ki nje kadi nyakusɔ de sɔ, a adi'se ko nya ki to mbar mbar, taa a ra kadi tɔgi tɔ. Lo kin'ti, ramaji lə'se a te ki dɔ'ne ki taga wangi. ¹¹ Nga ningə a in njenyakingə'gi me nya'gi'ti pəti, kadi rai maji ki me ndigi lə'se ki kete kete. Ningə a ra kadi de'gi ki a uləi ji'se adi j'adi'de kin, a təli ki oyo adi Luwə tɔ. ¹² Kadikare lə'se kin, a ra ki njekunme'gi par el, nan a ra kadi de'gi təli ki oyo ngayn adi Luwə tɔ. ¹³ Loki in oyi maji lə kulə kin ə, a uləi tɔji dɔ Luwə'ti tado təl ki təli rɔ'se go Poyta'ti ki maji lə Kirisiti, manyinaj'a ki taga kin, ki maji ki rai se'de ə kanyi nya maji'gi lə'se adi'de num adi ndəgi de'gi pəti num kin tɔ. ¹⁴ A elita ki Luwə tado lə'se, tɔji ndiginan lə'de ki rɔ'se'ti, ɔji'n dɔ maji lə Luwə ki ində nangi ripi ripi ki dɔ'se'ti kin. ¹⁵ Tɔji in ki dɔ Luwə'ti tado kadikare li'ə ki de oo ngang'a el kin.

* 9:2 9.2 1.16 † 9:9 9.9 Pa'gi 112.9

10

Pol rɔ dɔ kulə'ti ki to me j'ə'ti

¹ De'gi eyina m'in Pol, loki m'oo kum'se ə m'sɔl dɔ'm, a re m'in sanyi tɔ ningə, m'un dɔ'm taa, m'ra madi ngan sese. Nan m'dəji'se ki takul sɔl lɔm lɔm ki memaji lə Kirisiti, ² kadi rai m'in adi m'ra m'adi ngan sese el, dɔkagilo'ti ki m'a m're'n dann'se'ti. Tado m'ində dɔ'm'ti kadi m'a m'ra m'adi ngan ki de'gi madi ki isi eli eyina j'isi ji ra kulə lə de'gi kare kin. ³ In ki rɔta'ti kadi j'in de'gi, nan j'isi rɔ ko rɔ ki de'gi si rɔi nan kin el. ⁴ Nan nyarɔ'gi ki j'isi rɔ'n, in ki in rɔ de'ti el, nan in nyarɔ'gi ki tɔg'ɔ in rɔ Luwə'ti, kadi tuji tɔgi'gi ki ngan ngan. Ji tuji'n mərta'gi lə de'gi ki in mərta'gi ki gorow'ə'ti el, ⁵ ji budi nya'gi pəti ki re ki kundɔtaa ki ɔgi gər Luwə. J'a ji ra kadi mərta'gi lə de'gi in mərta ki kadi təl re se'de go ndu'ti lə Kirisiti. ⁶ Nga ningə, j'in ndəkba kadi j'ində ba kal de'gi madi ki a təli rɔ'de go ta'ti el j'ɔji'de, ndɔ'ti ki ingi pəti a təli rɔ'se maji go ta'ti.

⁷ Gonyi nya'gi ki to takum'se'ti ne kin! Re de madi gər ar njay kadi n'in de lə Kirisiti ə, maji kadi ində nya kare kin dɔ'ne'ti tɔ: re in de lə Kirisiti ə, j'in kaa j'in de'gi lə Kirisiti tɔ. ⁸ A re m'ra rɔnel ki aldɔ lo nden, ɔji'n dɔ tɔgi ki Burəbe adi'je kadi j'ɔsi'n ginn'se ki kete, um kadi ji tuji'n'se el kin kaa, rɔ'm sɔl'm el. ⁹ M'ndig'i kadi de oo'm m'to to de ki nje kadi'se bɔl me makitu'gi'ti lə'm ki m'ndangi m'adi'se kin el. ¹⁰ Tado de'gi madi eli eyina: «Pol, re oo makitu'gi ki ndangi ə, in ta'gi ki ngan ngan, tɔgi'de to, nan loki re ki darɔ'ne ə, de oo tɔg'ɔ el, taa ta k'el'ə ka nda'a goto tɔ.» ¹¹ Ningə kadi de ki elta kin gər dɔ'ne'ti maji toki, kah'a'ti inbe ki oo'n'je me makitu'ti ki j'isi sanyi ji ndangi kakin ə, re ji re ki rɔ'je ka, kulə ki j'a ji ra a to be tɔ.

¹² Toki rɔta'ti ə, j'in j'asi nan ki de'gi madi ki inbe'gi oyi rɔ'de nya madi'ti kin el, eke j'a j'uni rɔ'je j'ɔji kadi de'ti el tɔ. Nya kare, kun ki isi uni ndu'de inbe'gi par ə rai kulə, isi gonyi loki rɔ'de inbe'gi par kin, ra adi nyagər lə'de goto. ¹³ Nga ningə, ki ɔjidɔ'je, j'a j'ɔji rɔ'je ki aldɔ lowə el, nan j'a j'ɔji rɔ'je kigo ngang'i kulə'ti ki Luwə adi'je ə adi j'aw biti ji te'n rɔ'se'ti kin. ¹⁴ Toki re j'ene j'aw biti ji te rɔ'se'ti ə, ji toji rɔ'je ki aldɔ ngang'i lowə el. Tado j'aw biti ji te rɔ'se'ti dɔkete ki Poyta ki maji lə Kirisiti, toki rɔta'ti. ¹⁵ Lo kin'ti, ji toji rɔ'je ki aldɔ ngang'i kulə lə'je el, j'ində gu'je ki kulə lə de'gi ki rangi el. Nan j'ində me'je'ti kadi kunme lə'se a aw ki dɔ mad'a'ti, kadi j'ingəi row ji ra'n kulə'gi ki əti bɔl ngayn dann'se'ti. J'a ra kigo ngang'a'ti ki Luwə ɔji'je kadi ji ra. ¹⁶ J'a j'iləmbər Poyta ki maji go dɔnangi'gi'ti ki sanyi gidi'se'ti, ki kanji kadi ji toji rɔ'je ki kulə lə de'gi ki

rangi ki rai ngangı lo'ti lə'de ki sɔw dɔ'de. ¹⁷ De ki ge kində gu'ne ningə, maji kadi un Burəbe ə ində'n gu'ne*. ¹⁸ In de ki Burəbe ə oo'ə nya madi'ti ə nda'a to'ti um in de ki inbe oo rɔ'ne nya madi'ti ə nda'a to'ti el.

11

Pol ingi ki njekawkulə'gi ki nje ngom

¹ Re asi kadi ɔsi ginn'm nden me dɔ majel'ti lə'm ningə, m'ene oyo ɔsi ginn'm be! ² Jangi ra'm tado lə'se, ningə in jangi ki in rɔ Luwə'ti. M'uwə dɔ'se tado lə dingəm kareba be, ki in Kirisiti, kadi to m'te sese non'a'ti to ngonn ki mandı ki ar njay, ki gər ngaw el bay. ³ Nan m'bol kadi mərta'gi lə'se, təl mərta'gi ki tuji, kadi indəi ngangı dɔɔ ki dɔi nan nan'ti ki Kirisiti maji ar njay, adi ɔsi'se ngərəngi, toki lii ədi'n Ebi ki ta ngom lə'ne kin be*. ⁴ De madi ki rangi a in non kadi re ilə'se mbər Jeju ki rangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kete, a adi'se ndil ki rangi ki in ki ingəi kete kin, eke a adi'se Poyta ki maji ki rangi ki in ki taai kete kin kaa, a in kadi ɔsi ginn'ə ki tɔgi'se par. ⁵ Nya kare, m'in m'oo nya ki njekawkulə'gi ki oyi rɔ'de toki ngayn kin utəi m'in el. ⁶ Dɔmaji ə m'aw ki kuji kelta ngayn el, nan ki ɔji do nyagər ə, m'in me'ti non. In nya ki j'ɔji'se taga wangi me nya'gi'ti pəti ki row'gi ki dangi dangi.

⁷ Ningə kadi m'dəji'se m'oo ke Poyta ki maji lə Luwə ki m'inbe m'ilə'se mbər'ə ki dɔ ki kulə nanga kadi m'un dɔ'se taa, taa m'ilə'se mbər'ə kare ki kanji kingə nya low'ə'ti kin, in nya ki low'ə'ti el ə m'ra wa? ⁸ M'taa nya ji Njekawnan'gi'ti ki rangi, ki ingi ə rai sə'm ə m'ra'n kulə dann'se'ti. ⁹ Dɔkagilo'ti ki m'ində'n dann'se'ti, ə nya to'n rɔ'm kin, de madi ki m'iyə goto. In ngannkon'je'gi ki in dɔnangi Maseduwann'ti ə rai sə'm me nya'gi'ti ki to rɔ'm. Me nya'gi'ti pəti, m'uwə tɔgi'm ba kadi m'oy de madi el, ningə, m'a m'nanyi ki lo kuwə tɔgi'm ba'ti inbe kin. ¹⁰ M'el wangi toki de madi ki kadi a ɔgi'm kində gu'm ki ta kin dɔnangi Akay'ti goto. Ningə m'el ki row lə ta ki rɔta'ti ki in rɔ Kirisiti'ti ə isi me'm'ti kin. ¹¹ Tado ri ə m'elta kin be wa? M'el be tado in ndigi ə m'ndigi'se el, el. Luwə gər maji kadi m'ndigi'se!

¹² Nya ki m'ra kin, m'a m'nanyi ki lo ra'a'ti ki non'm'ti, kadi m'ɔgi'n de'gi madi kin row. De'gi ki isi sangi row kadi indəi gu'de toki n'asi nan se'je. ¹³ Ko de'gi kin in njekawkulə'gi ki nje ngom'gi, in njerakulə'gi ki rɔta'ti el, ki təli rɔ'de njekawkulə'gi'ti lə Kirisiti. ¹⁴ Ningə in nya ki əti de

* 10:17 10.17 Jeremi 9.23; 1Ko 1.31

* 11:3 11.3 Lotum 3.1-6, 13

bol el, tado Satan inbe ki do'ne kaa isi tel ro'ne malayka'ti ki aw ki kunji. ¹⁵ In nya ki mbah el, kadi njerakulo'gi lo Su tali ro'de to njekulo'ber'gi'ti lo Luwo ki rota'ti. Nan a tali ta'de kigo kulə ra'de'ti ki majel.

Kon'gi ki ingə Pol

¹⁶ M'təl m'el bay, kadi de oo'm to de ki do'a goto el. A re be el ningə, in ndigi kadi m'in de ki do'm goto, kadi m'in kaa m'ində'n gu'm nden to, toki isi rai ki de'gi madi ki isi indəi gu'de, ə in ndigi se'de kin be to. ¹⁷ Ta ki m'aw to m'el kin, m'el kigo ndigi'ti lo Burəbe el, nan m'el kigo do majel'ti lə'm. Ningə m'gər kadi in nya ki asi kində togi. ¹⁸ Tado de'gi ngayn isi indəi gu'de kigo k'oo'ə'ti lə'de, adi m'in kaa m'a m'ində kuləkikiyə to. ¹⁹ Ingi ki in de'gi ki kum'se ar njay, ə ki me ndigi lə'se inbe, tali isi oši ginn de'gi ki do'de majel. ²⁰ Oši ginn'de adi sii rai'se bər'ti, adi isi so'i'se, adi isi taai nya ji'se'ti, oyi tor'se el, buki ji'de kum'se'ti indəi'se. ²¹ M'elta kin ki rosol, ningə in nya ki toji kadi j'in de'gi ki togi'je goto. Lo kin'ti, m'elta to de ki do'a majel be: nya ki de'gi madi oyi to nyakində gu'de, m'in kaa m'ində'n gu'm to. ²² Re eyina n'in Ebirə'gi wa? M'in kaa be to. Re eyina n'in ngann Isirayel'gi wa? M'in kaa be to. Re eyina n'in ngann kaw *Abiraham wa? M'in ka be to. ²³ Re eyina n'in njekulo'gi lo Kirisiti wa? M'a m'elta to de ki do'a goto be m'ene m'utə'de me'ti sanyi. Tado m'ra kulə m'utə'de num, m'ra dangay m'utə'de num, m'ingə kində m'utə'de num, m'in ta koy'ti ndəkba ki dokagilo'gi pəti num to. ²⁴ Asi nja mi, *Juwipi'gi indəi m'in ta do mutə gidə in jikara†, ²⁵ asi nja mutə, de'gi ki Rəm'ti tindəi m'in ki gəl, de'gi tiləi m'in ki mbal nja kare kadi n'təli m'in, mann uwə'm nja mutə, m'ra kondə kare ki kadi kare ginn mann'ti‡. ²⁶ Me kaw mbah'gi'ti lə'm ki ngayn, asi kadi mann mbo a uwə'm, asi kadi kaya'gi ki nje gangi row rai m'in, asi kadi ngannkon'm Juwipi'gi tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kadi nje gər Luwo el tei ta'm'ti ə rai m'in, asi kur me bebo'ti, nya ki majel te do'm'ti, asi kadi nyara'm diləlo'ti, asi kadi ba uwə'm, asi kadi ngannkon'm'gi ki in ngannkon'm'gi ki rota'ti el rai m'in§. ²⁷ M'ra kulə'gi madi ki m'or rogi me'ti, nya'gi ki ngan ingəm; dokagilo'gi ngayn bi odi kum el, bo ra'm num, kundə ra'm num, taa taa m'ogi ro'm nyakuso, kul on'm, m'aw ki ro'm kare. ²⁸ Ki kanji k'el nya'gi madi, nya ki uwə me'm ki ndo'gi, m'mər ta do Njekawnan'gi'ti ki dangi dangi pəti. ²⁹ Kin ə togi de madi goto ə, m'in kaa togi'm goto to, kin ə de madi inyə row lo Kirisiti ə, so'm singə'm'ti mur mur. ³⁰ Kin ə re in ta kində

† 11:24 11.24 Ndukun ki nja joo 25.3 ‡ 11:25 11.25 KNK 16.22, 14.19 § 11:26 11.26 KNK 9.23, 14.5

togi ə, m'ində gu'm ki togi goto lə'm. ³¹ Ningə Luwə ki Baw Burəbe Jeju, Luwə ki kəsikurə in dɔ'a'ti biti ki non'ti, gər kadi m'elta ngom el. ³² Loki m'te Damasi'ti, nje konbe ki ginn ngar Aretasi'ti adi de'gi toi tatorow'gi'ti ki bebo'ti kadi uwəi m'in. ³³ Nan uni m'in me kara'ti, tuwi m'in ki bolo bər adi m'in taa ki ngal ndogi bər ki gugə gidə bebo m'osi nanga. In be ə m'te'n ji'ə'ti*.

12

Nya'gi ki Burəbe adi Pol oo me ndil'ti

¹ M'gər toki kində gu in nya ki nda'a goto yan'ne, be kaa m'a m'elta dɔ nya'gi'ti ki Burəbe adi m'oo me ndil'ti ki nya'gi ki te ki dɔ'a adi m'gər. ² M'gər dingəm kare ki njekunme'ne me tɔ Kirisiti, ki asi bal dɔgi gidə in sɔ bone, Luwə un'ə aw si'ə biti me dɔran'ti ki nja mutə. Ningə dingəm kin, Luwə un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər*. ³ M'gər kadi dingəm kin Luwə un'ə, nan un'ə ki darɔ'a inbe kin be eke in me ndil'ti inbe kaa m'gər el, nan Luwə gər bəti. ⁴ Luwə un'ə aw si'ə biti Paradisi'ti lə'ne, adi oo ta'gi ki dum kelta'a. In ta'gi ki adi de madi tarow kadi təl el rangi el†. ⁵ M'a m'ində gu'm ki ɔjido de'ə kin, nan ki ɔjido'm, m'a m'ində gu'm ə, m'ində me togi goto'ti lə'm kin par. ⁶ A re kadi m'ində gu'm kaa, de a oo'm to de ki dɔ'a goto el, tado in ta ki rɔta'ti ə m'a m'el. Nan m'mbəti kində gu'm, nan panyata de oo'm to de ki ngayn ki aldo nya ki oo'm m'nji m'ra eke oo ta'm'ti. ⁷ Ningə kadi m'ində gu'm ki nya k'oo me ndil'ti ki əti bol kin el, m'ingə mote madi rɔ'm'ti: malayka lə Satan kare ə ingə kulə kadi to ində'm kadi m'ində gu'm el. ⁸ Asi nja mutə, m'non dɔ Burəbe'ti kadi ɔr kon kin rɔ'm'ti kɔ. ⁹ Nan Burəbe el'm ene: «Memaji lə'm asi naki, tado m'nji m'ɔji togi'm me togi goto'ti lə'i.» Adi m'a m'ində togi'm ki togi goto lə'm, kadi togi Kirisiti in dɔ'm'ti. ¹⁰ In tado kin ə, togi'm goto kaa m'ra ronel num, de'gi taji m'in ge, adi m'in me kon ge, indəi kum ndoo ge, adi m'in kon ge tado lə Kirisiti kaa, m'ra ronel par, tado loki togi'm goto kin ə, in ə m'ingə togi'ti.

Me Pol osi nanga el tado lə Korenti'gi

¹¹ Ngosine m'təl de ki dɔ'a majel, ningə in ingi ə indəi togi dɔ'm'ti adi m'təl njedɔ majel. Ingi ə re a manyinaji dɔ'm'ti, tado re m'in nya madi el kaa, nya ki njekawkulə'gi ki nganyi ngayn kam utəi m'in goto. ¹² Nya'gi ki toji kadi

* 11:33 11.33 32-33; KNK 9.23-25 * 12:2 12.2 KNK 9.30, 11.25; Gal 1.21 † 12:4 12.4 3-4; Luk 23.43

m'in njekawkulə rai nya dann'se'ti adi oyi: m'uwə tɔgi'm ba me nya'gi'ti ki ngan, m'ra nyakɔji'gi ki nya'gi ki ɔti bol, ki tɔgi'gi ki ɔti bol takum'se'ti. ¹³ In ri ə ndəgi Njekawnan'gi ki rangi ingəi utəi'se wa? Nya kare ki m'gər ə, in kɔy ki m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el kin par. Nga ningə, kadi me'se sol dɔ'm'ti ki ɔjido nya ki low'ə'ti el kin!

¹⁴ Ki ngɔsine kin, nja'm in ta row'ti kadi m'aw m'oo'se ki nja mutəɛ. Ningə kaw'm ki m'a m'aw kam, m'a m'in nya ki kɔy dɔ'se'ti el, tado in darɔ'se inbe ə m'nji m'sangi, um m'sangi nyakingə lə'se el. Toki rɔta'ti, in baw ngann'gi ə a ngəmi nyakingə tado lə ngann'de'gi, um in ngann'gi ə a ngəmi nyakingə'gi tado lə baw'de'gi el. ¹⁵ Ningə ki ɔjido'm, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra nya kɔ dɔ'se'ti. Darɔ'm inbe ba pəti, m'in ndəkba ngayn kadi m'ra kɔ tado lə'se. M'gər kadi re m'ndigi'se ngayn be kin ə, ingi a in ndigi m'in ngonn ndigi el.

¹⁶ De'gi madi a eli eyina in ki rɔta'ti kadi m'in nya kɔy ki dɔ'se'ti el, nan a eli toki m'in njekədikum de'gi, m'te sese ki ta ngom m'taa nya lə'se. ¹⁷ Eke dann de'gi'ti ki m'ulə'de ki rɔ'se'ti kin, de madi ki m'un girə dɔ'a'ti m'taa'n nya ji'se'ti in non wa? ¹⁸ M'dəji Titi m'ad'a aw dann'se'ti, ningə m'ulə ngonnkon'je kare m'adi aw si'ə tɔɔ. Eke Titi un girə taa'n nya madi ji'se'ti wa? Titi a un girə ta nya ji'se'ti el, tado j'in se'de'gi kin, j'in de'gi ki ndil ki kareba ə isi ɔr'je tarow, taa j'isi j'un gorow ki kareba tɔ.

¹⁹ Mayinu ba, isi oyi ene j'isi ji sangi kadi j'or ta dɔ'je'ti ki non'se'ti, nan jagi, in non Luwə'ti, me kində rɔ nan'ti me tɔ Kirisiti ə j'isi j'el'n ta. Ningə nya'gi kin pəti, njendigi'gi lə'm, in kadi ɔsi ginn'se ki kete me kunme'ti lə'se. ²⁰ Toki rɔta'ti, m'bol kadi loki m'aw m'te dann'se'ti ə, m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el. Ə re m'ingə'se ta nya ra'ti ki nəl'm el ə, nya ki m'ra a nəl'se el tɔ. M'bol kadi m'aw ə, m'tɔr ta kolnan'ti, ki ta jangi ki ra'ti, ki ta wongi'ti, ki ta nii'ti, ki nya taji'ti, ki ta kel nan ta'ti, ki ta kɔji rɔ'ti, ki ta nyara ki biriri'ti. ²¹ M'bol kadi ki re'm dann'se'ti me ndo'gi'ti ki a re kin, Luwə ulə rɔsol dɔ'm'ti takum'se'ti. M'bol kadi m'aw m'ra ta non'ti tado de'gi madi ngayn ki kete rai majel, nan inyəi gorow njiyə ki to njen kɔ el ə, sii ta nyakɔw'ti, ki ta sangi nan kaya'ti, ki ta nya ki to lo ra'ti el ba.

13

Ta kɔji'gi ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

‡ 12:14 12.14 Kaw'a ki dəkete tɔ ə ki nja joo tɔ. KNK 18; 2Ko 13.2 § 12:18 12.18 8.18

¹ In kaw ki nja mutə* nga ə m'a m'aw dann'se'ti am. Nga ningə, j'a j'oo go ta lə de'gi ki rai majel toki Makitu lə Luwə el'n ene: «Ta'gi pəti a in ki kunndu do'ti ki mannaji lə de'gi joo eke mutə†» kakin. ² Ə m'el de'gi ki ndəki rai majel kete ki nje'gi ki rangi pəti, toki re m'təl m'aw dann'se'ti gogi ə, de ki m'a m'nji si'ə do majel'ti li'ə goto. Ningə ta kin in ta ki ndəki m'el kete, kaw'm dann'se'ti ki nja joo kin nga, nan ki bone m'in sanyi sese kin kaa, m'təl m're do'ti bay. ³ M'a m'nji sese do'ti el, tado isi sangi kadi oyi nya ki toji kadi Kirisiti elta ki row ki ro'm'ti. Kirisiti ki, ki ro'se'ti aw ki togi, isi oji togi'ne dann'se'ti. ⁴ In ki rəta'ti kadi de'gi bəri Kirisiti kagidəsi'ti tado tog'ɔ ki goto, nan isi ki do'ne taa ki togi lə Luwə. Be to ə, j'in kaa, togi'je goto me kində ro nan'ti ki Kirisiti, nan j'a j'isi ki do'je taa, nan'ti si'ə ki togi lə Luwə, takum nan'ti.

⁵ Indəi manji ro'se inbe'gi oyi ke isi njiyəi to njekunme'gi inbe wa? A gəri kadi Kirisiti in dann'se'ti non. A re be el ningə, asi kadi oyi lo inbe ki rai'ti dana me kində manji ro'ti lə'se kin el to ənn. ⁶ M'gər maji kadi a gəri toki j'in ji gər lo ki ji ra səm'ti. ⁷ J'elta ki Luwə kadi rai nya madi kare ki majel el. Ji sangi kadi j'oji toki j'in ə j'ingə me'ti el, nan ji sangi kadi j'oo'se rai nya ki maji. Toki re to to nya ki j'in j'osi'ti be kaa, kadi j'oo'se rai nya ki maji. ⁸ Tado j'aw ki togi madi ki kadi j'osi'n ta ta ki rəta'ti el. J'aw ki togi ki kadi ji ra'n kulə ki rəta'ti par. ⁹ Loki togi'je goto nan ingi togi'se in ngayn ə j'ingə rənel. Ningə nya ki j'isi dəji Luwə, in ta kadi togi ki kete. ¹⁰ In tado kin ə, m'in sanyi sese kaa, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi to re ndə ki m'te dann'se'ti ə, m'ra madi ngan sese ki togi ki Burəbe adi'm kin el. To gi ki Luwə adi'm kadi m'osi'n ginn'se kadi awi ki kete yo, um kadi m'tuji'n'se el.

¹¹ Ki ne kin, ngannkon'm'gi, maji kadi sii ki rənel, rai kulə kadi awi ki kete kete, kadi uləi dingəm me nan'ti, adi ndu'se osi go nan'ti, ə sii ki lapiya, ningə Luwə ki nje ndigi de'gi ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

¹² Uwəi ji nan kare kare pəti ki kore nan ro'ti. Nje kunme'gi pəti uwəi ji'se.

¹³ Kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti, Luwə ki nje ndigi de'gi, ki Ndil Luwə ki njekuwa de'gi nan'ti, in nan'ti sese pəti. Ta goto nga!

* 13:1 13.1 12.14 † 13:1 13.1 Ndukun ki nja joo 19.15; Mat 18.16; 1Ti 5.19; Ebr 10.28

Makitu ki Pol ndangi adi Galati'gi Ta do makitu'ti ki Pol ndangi adi Galati'gi

Pol ndangi makitu kin kadi ndeji'n Njekawnan'gi ki donangi Galati'ti ojido kul'gi la de'gi madi ki in lo ki rangi'ti e rei eke nje ki tandi mbunə njekawnan'ti e isi ndoi nyando'gi ki ngom. Degə'gi kin tanyi ro togi Pol ki in njekawkulə. Ningə eli toki de'gi ki in Juwipi'gi el, row kareba ki a ingəi kaji in təlro go ndukun la Moji. Pol ilə'de ta'ti ki togi; el'de toki k'in ki n'in'n njekawkulə ki n'ra'n ne kam n'ingə njerəngi ki ro Kirisiti'ti taa de a ingə kaji ki row la kunme kadi Kirisiti (3.7) um ki row təlro go ndukun'ti la Moji el. Kirisiti ta njekunme'gi ji təlro go ndukun'ti la Moji ilə'de taa, ningə ngosine maji kadi kandi Ndil Luwə kujə ro'ne taga wagila wagila me kisikidota'a'ti lə'de. Konta'gi ki nan'gi ki toi me makitu Galati'ti sii nan'ti nər ki nje ki me makitu'ti ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Rəm'ti.

Ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-10. Pol elta or'n ta do'ne'ti toji'n toki n'in njekawkulə inbe 1.11-2.21. Nje ki uni me'de adi Luwə, Luwə təl'de to de'gi ki dana takum'ne'ti 3-4. Taa nan kilə nan taa ki kulə ki to do njekunme'de kadi Kirisiti'ti kadi to rai 5-6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti in ki Luwə ki Baw ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann nje koy'gi'ti. M'in njekawkulə kigo ndigi'ti la de'gi el, taa ki takul de madi el to. ² J'in ki ngannkon'm'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne, ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi ki sii donangi Galasi'ti*. ³ Ji dəji kadi memaji ki kisimaji la Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese nan'ti. ⁴ Jeju ki, inbe ilə ro'ne ko ugə'n do'je kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'je ko, kadi to nya'gi ki majel ki donangi'ti ne awi ki togi do'je'ti el. Jeju Kirisiti ra be tado in go ndigi'ti la Luwə ki Baw'je. ⁵ Kadi toji in la Luwə ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. *Amen!

Poyta ki maji in kareba

⁶ Luwə e in nje bar'se ki takul memaji la Kirisiti, nga kin, in teli gidi'se kalangi ba adi'e, e in teli ro'se go Poyta'ti ki maji ki rangi yo†. In nya ki eti'm bol ngayn. ⁷ A oy toki Poyta

* 1:2 1.2 KNK 16.6 † 1:6 1.6 2.3-5, 12-14

ki maji ki rangi to non bay, nan Poyta ki maji ki rangi goto. In de'gi par ə isi yəti dɔ'se ki nyando'gi lə'de ki rangi, kadi n'yəti ginn Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁸ Kin ə re de madi ki rangi, eke in j'inbe, eke malayka'gi ki dɔran'ti, re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki j'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a. ⁹ Ta kin m'el'se kete nga, nan m'təl m're dɔ'ti ngosine kadi m'el'se bay: re de madi re ilə'se mbər Poyta ki maji ki to dangi ki in ki m'ilə'se mbər'ə kin ningə, kadi de'ə kin Luwə mann'a.

¹⁰ Ningə ki ngosine kin, m'nji m'sangi kadi m'ingə maji rɔ Luwə'ti um m'nji m'sangi kingə maji rɔ de'gi'ti el. M'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi el. Re m'nji m'sangi kadi m'nəl de'gi bay ningə, m'a m'in njekuləbər lə Kirisiti el.

Poyta ki maji ki in rɔ Kirisiti'ti

¹¹ M'el'se madi in gəri ngannkon'm'gi, toki Poyta ki maji ki m'ilə'se mbər'ə kin in rɔ de'ti el. ¹² In Jeju Kirisiti ə te ki dɔ'a adi'm m'gər, um in de madi ə adi'm el num, ndo'm el num tɔ.

¹³ Dɔkagilo'ti ki kete m'in me kun go Luwə'ti lə *Juwipi'gi, m'gər kadi oyi poy kulə ra'm'gi ki m'ra bəti. M'ində kum Njekawnan'gi ndoo kində ki aldɔ maji, taa m'sangi kadi m'tuji'de kɔ tɔ. ¹⁴ Me kun go Luwə'ti lə Juwipi'gi, m'ra yan'm ki kete kete madi utə yan madi'm Juwipi'gi ki bal koji'de in nan'ti sə'm. M'ra m'utə'de tado m'tingə bil tado nyajibəlbe lə kaw'm'gi. ¹⁵ Nan Luwə ki ɔri'm ində'm ta dangi loki m'in me kon'm'ti bay, bari'm kigo memaji'ti li'ə. ¹⁶ Loki oo maji ngayn kadi te ki dɔ Ngonn'o adi'm, kadi m'iləmbər Poyta ki maji li'ə ginn de'gi ki in Juwipi'gi el, m'aw m'taa ta koji rɔ de madi'ti el. ¹⁷ Taa, m'aw Jerujalem'ti m'ingə nje'gi ki in njekawkulə'gi ki kete non'm'ti el tɔ. Kalangi ba, m'ində taa m'aw dɔnangi Arabi'ti, taa m'təl m're Damasi'ti. ¹⁸ Bal mutə go'ti bay taa, m'aw Jerujalem'ti kadi m'ingə Piyər m'gər'ə. M'ingə m'nji si'ə ndɔ dɔgi gidə in mi*. ¹⁹ Ningə lo kin'ti, m'oo njekawkulə ki rangi el. De ki m'oo'ə in Jaki† ki ngonnkon Burəbe lə'je Jeju Kirisiti par. ²⁰ Ki non Luwə'ti, ta ki m'ndangi m'adi'se kin in ta ki rɔta'ti um m'elta ngom el. ²¹ Go'ti m'otɔ m'aw dɔnangi Siri'ti ki dɔnangi Silisi'ti. ²² Ningə dɔkagilo'ə'ti kin, Njekawnan'gi lə Kirisiti ki dɔnangi Jude'ti oyi darɔ'm ki kum'de el. ²³ Poyta lə'm par ə oyi ki ndu mbər eyina: «De ki kete isi ində kum'je ndoo kaa, ngosine kin in nga ə a iləmbər Poyta ki maji ki ndɔki

‡ **1:14** 1.14 13-14; KNK 8.3, 22.3-5, 26.9-11 § **1:16** 1.16 15-16; KNK 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18 * **1:18** 1.18 KNK 9.26-30 † **1:19** 1.19 2.9; KNK 15.13

ndigi kadi n'tuji ko kaa.» ²⁴ Lo kin'ti, ulai toji do Luwə'ti tado lə'm.

2

Kingə nan lə njekawkulə'gi Jerujalem'ti

¹ Bal dogi gidə in so go'ti, m'təl m'aw Jerujalem'ti gogi bay. J'aw nan'ti ki Barnabasi. M'adi Titi aw se'je nan'ti to*. ² M'təl m'aw Jerujalem'ti gogi tado Luwə te ki do adi'm kadi m'aw gogi. M'aw m'bar ngatogi'gi lə njekawnan'gi ki Jerujalem'ti gədi kare, m'or'de ginn Poyta ki maji ki m'nji m'iləmbər'ə dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el. M'or'de ginn'ə be kadi kulə'gi ki m'ra kete ki in ki nanyi kadi m'ra bay kin in ki ndangi kare el. ³ Ningə, madikulə'm Titi ki in sə'm in Gireki. Nan de ki asi kində togi do'a'ti ad'a ujə mōti'ne goto. ⁴ Ta lə kujə mōti, in ta lə de'gi ki rai ro'de to ngannkon'gi be nan in ngannkon'je'gi el†, rei uri dann'je'ti kigo ngəin'ti ndigi kadi Titi ujə mōti'ne. Degə'gi kin ndigi kadi n'oyi ke ki gorow ki bann ə ji təl'n de'gi ki taa k'inyə taa wa? Ji təl de'gi ki taa k'inyə taa me kində ro nan'ti ki Kirisiti. Ndigi kadi to j'isi ba to bər'gi ginn ndukun'ti. ⁵ J'in j'inyə'de kadi dumi do'je el, kadi ta ki rōta'ti lə Poyta ki maji kin to'n tado lə'se. ⁶ Ningə de'gi ki in kibo lə njekawnan'gi, ki adi ta lə'de ə de'gi isi rai kulə in non. K'in ə usi'm do k'in kibo'ti lə'de el. Tado Luwə oo de madi toki in ki ngayn utə mad'a el. Taa de'gi kakin ndəi togi do'm'ti el to. ⁷ Nya ki gəri ənn: gəri kadi in Luwə ə ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji dann de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ji'm'ti. Adi'm toki adi'n Piyər in nje kiləmbər Poyta ki maji dann Juwipi'gi'ti kakin be to. ⁸ Luwə ində Piyər adi in njekawkulə ro Juwipi'gi'ti, ə ində'm adi m'in njekawkulə ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el to. ⁹ Jaki in ki Piyər ki Jan in de'gi ki de'gi gəri'de kadi in kagi ngawdann ki adi togi njekawnan'gi. Ningə inbe'gi kin ka gəri kadi to ki rōta'ti, Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti m'in ki Barnabasi, kigo me maji'ti li'ə. In be ə, ji rai madi nan se'de ji toji'n k'in kare lə'je kadi j'in j'aw ro de'gi'ti ki in Juwipi'gi el ə ingi awi ro Juwipi'gi'ti to. ¹⁰ Nya ki dəji'je, in kində kum go njendoo'gi'ti. Ningə in kin in nya ki m'ində kum go'ti maji m'nji m'ra to‡.

Pol ndangi Piyər me bebo'ti ki Antiyosi

¹¹ Nan loki Piyər re Antiyosi'ti§, ra nya ki gorow'ə'ti el, adi m'ndang'a takum de'gi'ti. ¹² Nya ki ra nya, kete non kadi de'gi madi ki Jaki ilə'de'ti rei tei, Piyər so nya nan'ti

* 2:1 2.1 KNK 11.30, 15.2 † 2:4 2.4 1.7 ‡ 2:10 2.10 KNK 11.29-30 § 2:11 2.11 KNK 11.19-26

ki de'gi ki in Juwipi'gi el. Nan loki rei tei, Piyər ər rə'ne gogi, mbəti kusə nya ki de'gi ki sə se'de nya kete kakin. Mbəti kusə se'de, tado bol njekujəmōti'de ki oo'de. ¹³ Ra adi nje kawnan'gi ki nan'gi ki in Juwipi'gi, ndangi Piyər me tulə rə nan'ti kin tə. Biti kadi Barnabasi inbe ki də'ne osi me hal kədikumnan'ti lə'de kakin tə. ¹⁴ Loki m'oo kadi nya ra'de un gorow ki rəta'ti lə Poyta ki maji el, m'ndangi Piyər takum'de'gi pəti m'ene: «Re in ki in Juwipi, inyə nyara Juwipi'gi, ə in ra nya lə Juwipi'gi el, ə ra bann ə in ge kində təgi də de'gi'ti ki in Juwipi'gi el kadi rai nya lə Juwipi'gi.» ¹⁵ J'in ningə, j'in Juwipi kojibe'gi, um j'in ndəgi de'gi ki njeramajel'gi kam el. ¹⁶ Ji gər kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti par, um ki gorow ra go ndukun'ti lə *Moji el. In be ə, j'in kaa, j'un me'je j'adi Jeju Kirisiti kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti. Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme kadi Kirisiti um ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji el. Tado de kare ki Luwə a ərta də'a'ti ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji goto*. ¹⁷ Ki ngəsine kin, j'in Juwipi'gi, toki ji sangi row kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow kunme me tə Kirisiti. Toki ji ra be ə de'gi oyi'je to ki j'in njeramajel'gi tado ji təl rə'je go mbərkikində'ti lə Moji el ə lo kin'ti, Kirisiti in nje ra kulə lə majel wa? Jagi in be el. ¹⁸ Nya kin təji kadi, re m'təl m'aw go ndukun'gi'ti ki m'inyə'de kə kete kin ningə, m'inbe m'nji m'gangi ta də'm'ti to nje k'aldə ndukun. ¹⁹ Ki əjido ndukun ə, m'oy koy ki in ndigi lə ndukun, kadi m'nji ki də'm taa tado lə Luwə. M'in ki bər kagidəsi'ti nan'ti ki Kirisiti. ²⁰ Ningə kisi'm ki də'm taa, in m'in ə m'nji ki də'm taa el, nan in Kirisiti ə isi me darə'm'ti. Kisikidətaa lə'm ki me de'ti, m'nji me kunme kadi Ngonn lə Luwə'ti. Ngonn Luwə ki ndigi'm ə adi rə'ne tado lə'm. ²¹ M'a mbəti memaji lə Luwə el. Tado re in ki gorow təl rə go ndukun'ti lə Moji ə Luwə ərī'n ta də de'ti ningə, koy lə Kirisiti in nya ki ndangi pasira kareba.

3

Ndukun ki kunme kadi

¹ In nje də ki ra dana el ki Galati'ti! Ɔri ginn koy lə Kirisiti də kagidəsi'ti ar njay adi oyi tə, nga de ki bann ə yəti də'se be wa? ² M'el'se nya kare m'adi gəri: In tado Poyta ki maji ki taai, ə uni me'se adi kin, ə Luwə adi'n'se Ndil'ne um in tado ra go ndukun'ti lə Moji el. ³ Ra bann ə də'se ra dana el be wa? Lo kulə ngirə'ti, uwəi kul Ndil Luwə, ningə ki ngəsine kin in gei kadi uwəi kul darə nga wa? ⁴ Nga kon

* 2:16 2.16 Röm 1.17, 3.20,22; Pa'gi 143.2

ki ingöi kadi be kin in kareba ki ndangi wa? Re in kareba ningö, Luwö ki nje kadi'se Ndil ki kar njay adi'se tado ri wa? ⁵ Luwö adi'se Ndil'ne taa ra nyaköji'gi ki eti bol dann'se'ti to. Eke ra be tado töl ki in teli ro'se go ndukun'ti lä Moji wa? Jagi in be el, ra tado kun ki j'un me'je j'adi Poyta ki maji ki j'oo.

Kunme lä Abiraham

⁶ Be ö *Abiraham un me'ne adi Luwö, ö Luwö tudö kunme li'ö ö oo'n'ö de'ti ki dana takum'ne'ti*. ⁷ Maji kadi in gəri maji toki de'gi ki uni me'de adi Luwö ö in ngann'gi lä Abiraham ki röta'ti†. ⁸ Makitu lä Luwö el bal ngayn kete toki de'gi ki in Juwipi'gi el, Luwö töl'de de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme lä'de. Poyta ki maji kin in ki k'el Abiraham toki Luwö a njangi dö de'gi pöti ki dönangi'ti ne ki takul'ö‡. ⁹ In be ö, nje kunme'de, Luwö a njangi dö'de toki njangi'n dö Abiraham ki nje kunme'ne be.

¹⁰ De'gi pöti ki oyi kadi Luwö a orta dö'de'ti ki takul töl rö go ndukun'ti, ta ki gangi in dö'de'ti. Ta ki gangi in dö'de'ti, tado makitu lä Luwö ene: de ki ra ki indö kum'ne go ndukun'gi'ti ki in ki ndangi me makitu'ti lä Luwö kin ki dokagilo'gi pöti el ningö, ta ki gangi in dö'a'ti§. ¹¹ Ji gər maji kadi de ki Luwö töl'ö ki dana takum'ne'ti ki takul töl rö go ndukun'ti goto. Tado makitu lä Luwö ene: «De ki un me'ne adi Luwö ö in de ki dana, ningö ki takul kunme li'ö ö a ingö'n kaji to*.» ¹² Ki röta'ti, ndukun in ki kunme kadi in nya'gi ki dangi dangi. *Ndukun ene: «De ki ra go ndukun'gi'ti ö a ingö kaji kigo töl rö go'ti†.» ¹³ Kirisiti taa'je ilö'je taa ta mann'ti lä ndukun. Kirisiti ör ton'gi, mann ki re a osi dö'je'ti, Kirisiti un dö'ne'ti tor'je'ti. Tado makitu lä Luwö ene: «De ki bəri'ö dö kagidösi'ti in de ki Luwö mann'a‡.» ¹⁴ In be kadi njangi dö ki Luwö un mindi'ne kadi n'adi Abiraham kin, de'gi ki in Juwipi'gi el kaa ingöi ki takul memaji lä Jeju Kirisiti. Ningö, kadi ki gorow lä kunme kadi, j'ingöi Ndil ki Luwö un ndu'ne kadi n'adi'je.

Ndukun in ki kunmindi

¹⁵ Ngannkon'm'gi, m'a m'un nya kare ki j'isi j'oyi ki ndö'gi pöti dönangi'ti ne kadi m'öji'n'se nya kin: loki de ilö ndu'ne, dö'ti, de mad'a ki rangi ki asi kadi tuji kunndu kin, eke kadi ilö ki rangi dö'ti goto. ¹⁶ Ningö, kunndu ki Luwö un adi Abiraham, ki de ki ginn köji'ti li'ö kaa in be to. Makitu lä Luwö ene: «Luwö un mindi'ne adi'de ki ginn köji'ti lä

* 3:6 3.6 Lotum 15.6; Röm 4.3 † 3:7 3.7 Röm 4.16 ‡ 3:8 3.8 Lotum 12.3

§ 3:10 3.10 Ndukun ki nja joo 27.26 * 3:11 3.11 Abakuki 2.4 † 3:12 3.12 Lebitiki 18.5; Röm 10.5 ‡ 3:13 3.13 Ndukun ki nja joo 21.23

AbirahamŒ,» adi in de ki kareba, ki in Jeju Kirisiti, um makitu ene: «Luwə un mindi'ne adi de'gi ki ginn koji'ti læ Abiraham,» to de'gi ki banyinan el. ¹⁷ Nya ki m'ge kadi m'el ə to kin: Luwə un mindi'ne adi Abiraham, kadi n'ra do'ti. Ningə asi bal bu so ki do mutə go'ti bay taa, ndukun re. Ndukun ki re go gogi kin ra togi kadi tuji kunndu ki Luwə ulə'n adi Abiraham kete kin el. ¹⁸ Re Luwə adi nya de'gi ki gorow təl rə go ndukun'ti ningə, toji kadi in kigo kunndu'ti ə Luwə adi'n nya de'gi el. Nga j'oo kadi in ki gorow kun mindi ə Luwə adi'n majikur re do Abiraham'ti.

Kulə læ ndukun

¹⁹ Re in be ningə, ke kuləra ndukun ki Luwə adi Juwipi'gi in ri wa? Luwə adi ndukun kadi gəri majel ra'de'gi ki isi rai takum Luwə'ti. Biti kadi nginə'n re ngonn ki ginn koji'ti læ Abiraham. Ə re ngonn ki ginn koji'ti læ Abiraham kakin re to ningə, ndukun aw ki togi el nga. Loki Luwə ndigi kadi ndukun, in malayka'gi ə Luwə ulə'n'de ki gorow læ de ki kare ki ra mbunə Luwə'ti ki de'gi*. ²⁰ Nan loki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ulə ki njangi do n'adi Abiraham, in Luwə inbe ə ra ki ro'ne, um in de madi ə ra mbunə'de'ti ki Abiraham el. ²¹ Eke in kin oji kadi ndukun osi ta kunndu læ Luwə wa? Jagi os'ə ta el. Re ndukun madi to non, asi kadi adi de'gi kaji ningə, m'gər kadi re ndukun a orta do de'gi'ti non Luwə'ti. K'in ə ndukun ki be kin goto. ²² Makitu læ Luwə ene: De'gi pəti ki donangi'ti in ginn togi'ti læ majel. To be kadi kunndu ki Luwə un adi nje k'un me'de k'ad'a, toltə'ne me kunme kadi Kirisiti'ti.

²³ Kete taa kadi dokagilo kunme kadi Jeju Kirisiti re, j'isi to dangay'gi ginn togi'ti læ ndukun. J'isi ginn'ti biti kadi Luwə te ki do kunme kadi Jeju Kirisiti adi'je. ²⁴ Dokagilo'ə'ti kin ndukun to to nje kində kum'ne go'je'ti biti kadi Kirisiti re'n. Lo kin'ti nga a Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki takul kunme kadi Kirisiti. ²⁵ Go kunme'ti, j'in ginn togi'ti læ ndukun ki kete isi ində kum'ne go'je'ti kakin el nga. ²⁶ Tado ingi pəti, in ngann'gi læ Luwə ki takul kunme me to Jeju Kirisiti. ²⁷ Ingi pəti, rai'se batəm læ Kirisiti, adi toi to Kirisiti inbe be. ²⁸ Ngosine, dangi dangi goto mbunə de'gi'ti. Juwipi eke Gireki goto; bər eke bər el goto; dene eke dingəm goto. Pəti, in kareba me kində rə nan'ti me to Jeju Kirisiti'ti. ²⁹ Re in de'gi læ Jeju Kirisiti ningə, in ginn koji læ Abiraham to. A ingəi nya'gi pəti ki Luwə un ndu'ne kadi n'adi Abiraham ki de'gi ki ginn koji'ti li'ə to.

4

In bær el nga, nan in ngonn Luwə

1 Nya ki kadi m'adi in gəri ə to kin: ta læ ngonn ki kadi ndo'a ə in ə a ingə nya nduwə læ baw'ne. In ə in bə nyakingə'gi pəti, nan loki nanyi ngonn bay, oo rə'ne kadi n'to ta dangi ki bær el. 2 In ginn tɔgi'ti læ njekində kum'de go'ə'ti kigo nya'gi'ti li'ə, biti kadi dɔkagilo ki baw'a oji asi bay taa, a adi'ə nya'gi li'ə. 3 J'ingi kaa to be tɔ. Loki ji gəri Jeju Kirisiti el, ji nanyinan ginn bær'ti læ tɔgi ndil'gi ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne*. 4 Nan loki dɔkagilo asi, Luwə ulə Ngonn'o adi re. Ngonn ki dene oj'o ginn ndukun'ti læ Juwipi'gi. 5 Re kadi taa dɔ de'gi ki sii ginn tɔgi'ti læ ndukun ilə'de taa, kadi to təl'de ngann'gi'ti læ Luwə. 6 In ngann'gi læ Luwə ki rɔta'ti, be ə Luwə ulə Ndil ngonn'o me'de'ti. Ndil ki isi bær nya Aba! Bai†. 7 In be ə, in bær'gi el nga, in ngann'gi læ Luwə. Ə re in ngann'gi læ Luwə ningə, Luwə a adi'se nya nduwə'gi pəti ki ngəm tado læ ngann'ne'gi kigo memaji'ti li'ə.

Pol bol kadi Galati təli awi ginn ndukun'ti gogi

8 Kete, loki in gəri Luwə el bay, isi rai bær læ yo'gi ki dangi dangi, nan ki rɔta'ti ə in luwə'gi el. 9 Nga ki ngosine kum'se te dɔ Luwə'ti, adi Luwə gər'se to yan'ne'gi nga, ə ra bann be ə in ndigi təli kaw ginn tɔgi ndil'gi ki tɔgi'de goto kakin bay wa? Tado ri ə in ndigi təl k'aw ra bær læ'de bay wa? 10 Sii ndəi kum'se go ndo'gi madi'ti, go nanyi ko'ti, go dɔkagilo'gi'ti, kigo bal'gi madi'ti bay! 11 M'bol kadi kulə ki m'ra dann'se'ti be kin to kare rɔ'm'ti ki ndangi.

12 Ngannkon'm'gi, m'uwə ngonn mbay nja'se ba, toi to m'in be, tado m'in ka m'to to ingi be tɔ. In gəri maji, nya madi ki low'ə'ti el kare ki rai sə'm goto. 13 Kadi me'se olo dɔ'ti, toki in ki gorow læ monyi ə m'ilə'n'se mbær Poyta ki maji ki m'ilə'se dɔkete. 14 Me rɔto'ti lə'm, asi kadi re a kidi'm'in ge, inyəi'm'in ge, nan rai nya kin sə'm el. In uwəi'm'in rɔ'se'ti to kuwə yo. Nan oyi m'in to malayka læ Luwə eke Jeju Kirisiti inbə ki dɔ'ne be yo. 15 Dɔkagilo'ə'ti kin rɔ'se nəl'se ngayn, nga ngosine rɔnel kakin aw ra be. M'gər maji kadi dɔkagilo'ə'ti kin re ingəi row kadi ɔri kan kum'se adi m'in ka re a ɔri adi m'in. 16 Ningə ke bone m'təl njeban læ'se tado k'el ki m'el'se ta ki rɔta'ti wa? 17 De'gi ki isi ədi'se kin, mərta læ'de tado læ'se ki isi rai nya kin in mərta ki majel. Isi ndigi kadi gangi'se nan'ti sə'm kadi n'awi sese go'de'ti yo. 18 Maji kadi ji tingəi me nyara'gi'ti ki maji ki dɔkagilo'gi pəti. Dɔkagilo ki m'goto sese kaa maji

* 4:3 4.3 4.9; Kol 2.8, 20 † 4:6 4.6 Mrk 14.36; Rɔm 8.15

kadi uwəi nyara ki maji ba um inyəi taa el. ¹⁹ Ngann'm'gi, m'ingə kon ki rangi bay tado lə'se to dene ki nje ndo be, biti kadi in təli de'gi ki tōgi gangi me ta'ti lə Kirisiti. ²⁰ M'ndigi kadi m'in sese nan'ti ki ngosine inbe kin, kadi m'el'se ta ki ndu ki sōw kel'n'se ta. Tado me'm ra sururu tado lə'se.

Kunmindi ki joo, Agar in ki Sara

²¹ Ingi ki in ndigi kadi sii ginn tōgi'ti lə ndukun, eli'm'in nya kin adi m'oo: Oyi ta ki ndukun el kin el wa? ²² Ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham oji ngann'gi ki dingəm joo: ki kare, kon'a in bər ə ki nungi kon'a in bər el tō. Dene ki bər tō'a nan Agar, ə in ki bər el tō'a nan Sara tō‡.» ²³ Ngonn lə dene ki bər, oji'ə toki oji ndəgi ngann'gi pəti ki dōnangi'ti, nan ngonn lə dene ki bər el, koj'o to ta dangi. Luwə un ndu'ne adi kete dō koji ngonn'ti kin§. ²⁴ Me ta'gi'ti kin Luwə oji'je nya kare kadi ji gər. Dene'gi ki joo kin oji dō kunmindi'gi joo ki Luwə un: Kunmindi ki dō mbal Sinay'ti in Agar ki a oji bər'gi. ²⁵ Agar in mbal Sinay ki Arabi'ti, to to bebo ki Jerujalem ki dōkagilo'ti ki bone kin be. To be tado Jerujalem ki de'gi ki me'ti pəti in bər'gi ginn tōgi'ti lə ndukun. ²⁶ Nan Jerujalem ki taa, in ki taa k'inyə taa. In ə in kon'je tō. ²⁷ Tado ndangi eyina: «In kuji de ki dene ki oji ngonn el, in ra rōnel, in ki gər to ndo ngonn el, ra rōnel, turi jagira tado dene ki ngaw'a mbət'ə a aw ki ngann'gi ngayn utə in ki isi ki ngaw'ne*.» ²⁸ Nan in ngannkon'm'gi, in ngann'gi ki oji'se kigo kunndu'ti lə Luwə to Isaki be. ²⁹ Nan mayinu ngonn ki oji'ə ki gorow ki de'gi isi oji nan ində kum ngonn ki de'gi oji'ə kigo Ndil Luwə'ti ndoo. To tanan be bone tō. ³⁰ Eke ta ri ə makitu lə Luwə el wa? Makitu lə Luwə el ene: «Tuwə dene ki bər ki ngonn'o kō, tado ngonn lə dene ki bər a in to kingə nya nduwə nan'ti ki ngonn lə dene ki bər el‡.» ³¹ Ngannkon'm'gi, ki ojido'je, j'in ngann'gi lə dene ki bər el, nan j'in ngann'gi lə dene ki kare ki in de dōrō'ne yo.

5

Kirisiti taa'je inyə'je taa

¹ Kirisiti taa'je ilə'je taa kadi j'in ki taa k'ilə taa ki biti ki non'ti. Rai dō nja'se'ti, inyəi rō'se kadi de madi təl ilə jugi bər mindi'se'ti el nga. ² Oyi maji, m'in Pol m'el'se ta taga wangi: Re adi ujəi mōti'se bay ningə, Kirisiti a təl nya ki kare. ³ M'ndōr mbi'se ki nja joo bay, de ki ra ki adi ujəi mōt'ō, maji kadi ində ta'ne dəm go ndukun'gi'ti. ⁴ In de'gi

‡ 4:22 4.22 Lotum 16.15, 21.2 § 4:23 4.23 Lotum 17.16; Rōm 9.7-9 * 4:27 4.27 Ejay 54.1 † 4:30 4.30 29-30; Lo tum ginn nya'gi 21.9-10

pəti ki oyi kadi Luwə təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti ki gorow læ ndukun læ Juwipi'gi, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. A asi kingə ramaji læ Luwə el biti. ⁵ Ki sɔw dɔ'je, j'ində me'je'ti kadi Luwə a ɔr ta dɔ'je'ti tado j'uni me'je j'adi Jeju Kirisiti. In kin ə j'isi ji nginə ki tɔgi læ Ndil Luwə. ⁶ Re de madi ində rɔ'ne nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti'ti, ə ujə mɔti'ne, eke ujə mɔti'ne el kaa, in nya ki kar'a goto. Nya kibo ngayn in ta læ kunme, me kulə ndigi nan'ti. ⁷ Lo kulə ngirə'ti, rai kulə ki maji awi ki kete kete, nga ki ngɔsine kin nan ə ɔgi'se ra kulə ki rɔta'ti kakin nga wa? ⁸ Luwə ki ɓar'se kadi in de'gi li'ə, ɔji'se kadi rai be el. ⁹ De'gi eli eyina: «Ngonn hum ki nden ra nduji ki lɔy adi in.» ¹⁰ Tado ingi ki j'indəi rɔ'je nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, m'gər maji kadi ingi kaa mərta to m'in be tɔ. Taa m'gər maji kadi de ki yəti dɔ'se kin, re de'ə in nan nan kaa Luwə a gangi ta dɔ'a'ti. ¹¹ Ngannkon'm'gi, ki sɔw dɔ'm, re m'nji m'iləmbər kadi, ri ri kaa, de ujə mɔti'ne ɓay taa Luwə ɔr ta dɔ'a'ti ningə, Juwipi'gi a indəi kum'm ndoo el nga. A indəi kum ndoo el, taa re koy læ Kirisiti dɔ kagidəsi'ti a in nya kɔw tado læ'de el tɔ. ¹² Ki rɔ nje yəti dɔ'se'ti, maji kadi re a ujəi yan'de to kujə inbe ba pəti par.

Adi Ndil ki ar njay ɔr non'se

¹³ Ngannkon'm'gi, yan'se ki sɔw dɔ'se ənn: Luwə ɓar'se kadi in ki taa k'ilə taa. K'in ə, kadi taa k'ilə taa kin in row ki kadi rai nya læ darɔ toki me'se ndigi el. Nan kadi rai kuləbər adi nan ki yo ki ne me ndigi nan'ti. ¹⁴ Tado ndukun'gi pəti tɔlita'de me ta'ti ki ene: «A in ndigi de mad'i to darɔ'i inbe be» kin*. ¹⁵ Re rai nya to da'gi ki mu be, donyi nan, adi nan dɔ'gi ə, gonyi rɔ'se maji nan a tuji nan. ¹⁶ In be ə, m'el'se m'ene: Inyəi Ndil Luwə ki ar njay adi ɔr non'se ningə a rai nyənn'gi læ darɔ el. ¹⁷ Tado nyənn'gi læ darɔ kakin isi rɔi ki Ndil Luwə, ningə Ndil Luwə isi rɔ ki nyənn'gi læ darɔ tɔ. Tɔgi'gi ki joo kin isi rɔi nan dann'de'ti, ningə lo kadi rai nya ki me'se ndigi goto. ¹⁸ Re Ndil Luwə ɔr'se tarow ə, ndukun aw ki tɔgi dɔ'se'ti el. ¹⁹ Nya'gi ki majel læ darɔ toi taga wangi: Adi in nya ki to njen, ki kaya, ²⁰ ra yo'gi, ra mboli, kɔsinan ta, kotanan el, jangi, wongi, nii, gangi nan, kɔr kum nan, ²¹ kumnda, gon yiwi, kusɔ nya kədi ki ndəgi nyara'gi ki tanan be kin. M'el'se toki m'el'n kete, njera nya'gi ki be kin a oy Konbe læ Luwə el.

²² Ningə, kuləra læ Ndil Luwə in: ndiginan, rɔnel, kisimaji, kisidoti ki nan, memaji, ramaji ki ra nya in low'ə'ti, ²³ ki sɔl lɔm lɔm, kulə darɔ ginn tɔgi'ti. Ndukun ɔsi ta kulə ra'gi kin

* 5:14 5.14 Lebitiki 19.18

el. ²⁴ De'gi pəti ki in yan Kirisiti, təti rɔ darɔ ki ndigi ra'gi li'ə pəti dɔ kagidəsi'ti. ²⁵ Re in Ndil Luwə ə adi'je kisikidɔtaa ningə, maji kadi j'adi Ndil ə ɔr'je tarow. ²⁶ Ononyi'se kadi j'in nje kundɔ taa. Maji kadi j'adinan wongi el, taa kadi jangi ra'je dɔnan'ti el tɔ.

6

Ki ra ki nan yo ki ne

¹ Ngannkon'm'gi, re oyi de madi isi ra nya ki go'ti el, ingi ki awi ki Ndil Luwə me'se'ti, rai si'ə kadi təl re dɔ row'ti ki maji. Nan k'in ə kadi ɔji'ə ki mindi ki sɔl lom taa. M'elta kin de ki ra dann'se'ti kadi oo rɔ'ne maji nan a osi me nyanan'ti. ² Rai kadi tai nya ki kɔy dɔnan'ti yo ki ne. Re rai be ningə, a in nje təl rɔ go ndukun'ti lə Kirisiti. ³ Re de madi oo rɔ'ne to n'in de ki tuwəl nan in de ki kare ningə de'ə kin isi ədi rɔ'ne to kədi. ⁴ Kadi nan nan ka ində manji kulə ra'ne oo. Re maji ningə, kadi ra rɔnel dɔ kulə'ti ki inbe ra um kadi un rɔ'ne ində kadi ndəgi de'gi'ti tado kulə ra'de el. ⁵ Oyo, kadi ji gəri toki nan nan ra ta kulə ra'ne'ti.

⁶ Maji kadi de ki nje taa nyando ki in rɔ Luwə'ti, kanyi nyakingə'gi lə'ne pəti ki de ki njendo'ə nya. ⁷ Ədi rɔ'se el, de a mbo ki Luwə el. Nya ki de duw a təti kand'a. ⁸ Kin ə re de duw nya kigo darɔ'ti ningə, kand'a ki a təti in koy. A kin ə re de duw nya kigo Ndil Luwə'ti tɔ ningə, kand'a ki a təti in kaji ki to biti ki non'ti. ⁹ Lo kin'ti, maji kadi j'inyəi ta ramaji el. Loki j'uwəi rɔ'je lo ra'a'ti ningə, j'a ji təti kand'a ki maji dɔkagilo'ə'ti. ¹⁰ In be ə, loki j'ingə dɔkagilo ramaji ningə, maji kadi ji rai maji ki de'gi pəti. Kibo ngayn in nje ki uni me'de adi Jēju Kirisiti.

Ta ki dɔboy'ti ki kuwə ji nan

¹¹ Gonyi nya ki m'ndangi m'adi'se kin. M'ndangi boi guri guri ki ji'm m'inbe. ¹² In nje ki ndigi kadi n'nəli de'gi ki dɔnangi'ti ne ə isi indəi tɔgi dɔ'se'ti kadi ujəi mɔti'se. Rai be kadi de'gi adi'de kon tado ta koy lə Kirisiti dɔ kagidəsi'ti el. ¹³ Inbe'gi ki nje kujə mɔti kin, uni go ndukun'gi lə Juwipi'gi ba pəti el. Ndigi kadi ingi yo ə ujəi mɔti'se kadi in nya kɔjirɔ lə'de dɔ'se'ti. ¹⁴ Ki ɔjido'm m'inbe, m'ində gu'm ki kagidəsi lə Burəbe lə'je Jēju Kirisiti, um m'ində gu'm ki nya ki rangi el. Tado ki takul koy lə Jēju Kirisiti dɔ kagidəsi'ti, nya'gi ki dɔnangi'ti ne təli nya ki koy tado lə'm, toki m'inbe m'təl nya ki koy tado lə nya'gi ki dɔnangi'ti ne be tɔ. ¹⁵ Ningə re de ujə mɔti'ne eke ujə mɔti'ne el ka, in nya ki kar'a goto. Nya ki bo ngayn in ta kadi de təl nyakində ki sigi. ¹⁶ Kadi

kisimaji ki memaji læ Luwə in do de'gi'ti pəti ki uni gorow ki sigi, ki de'gi pəti ki in de'gi læ Luwə.

¹⁷ K'aw ki kete kin, kadi de tulə'm nan'ti el nga. Tado m'aw ki ndunə do'gi ki ɔji go kon læ Kirisiti darɔ'm'ti.

¹⁸ Ngannkon'm'gi, kadi memaji læ Burəbe læ'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese. Amen.

Makitu ki Pol ndangi adi Epeji'gi Ta ki dɔ makitu'ti ki Pol ndangi adi Epeji'gi

Makitu kin to to makitu ki Pol ndangi ulə'n kadi njekawnan'gi ki dangi dangi ki sii dɔnangi Aji'ti ki Du tudəi be. Mbunə njekawnan'gi'ti kin Epeji in'ti non. Me makitu'ti kin Pol ɔsi kagi dɔ ta'ti ki Luwə oji me'ne'ti kadi «n'mbon'n nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki dɔnangi'ti pəti ginn Burəɔɔ'ti ki kareba ki in Kirisiti» (1.10). Me njekawnan'ti lə Kirisiti Juwipi'gi ki Juwipi'gi el indəi rɔ'de nan'ti to de'gi ki kareba, darɔ ki kare ki Kirisiti in dɔ. Kində rɔ nan'ti ki ulə ngirə'ne dɔ ɓar ki Kirisiti ɓari'n de'gi kete non nya'gi'ti pəti kadi in lə'ne, ki kaji ki aji'de kitakul memaji lə'ne. Kində rɔ nan'ti kin in rɔta ki row lə Ndil Luwə ki isi me njekunme'gi'ti ningə njekuləɓər'gi lə Kirisiti rai kində rɔ nan'ti kin adi togi ki taa. Rowninn makitu ki nja joo toji gorow ki maji kadi kində rɔ nan'ti to'n dann njekawnan'ti ki njekunme'gi'ti ki ndo'gi ndo'gi. Maji kadi njekunme'gi ndiginan, iləi koji dɔnan'ti yo ki ne ningə rai oyo Luwə me nya'gi'ti pəti.

Ta'gi ki me'ti: Kaji in ki row lə Kirisiti 1-2. Kində rɔ nan'ti lə njekawnan 3.1-4.16. Kisikidɔtaa ki sigi me Kirisiti in ndigi 4.17-6.24.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ə m'ndangi makitu kin madi'se in de'gi lə Luwə ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Jeju Kirisiti, ki sii me ɓe'ti ki Epeji. ² M'dəji kadi Luwə ki Baw'je in ki Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti adi memaji ki lapiya in dɔ'se'ti.

Ramaji lə Luwə ki takul Kirisiti

³ Piti ki dɔ Luwə'ti ki Baw Burəɓe lə'je Jeju Kirisiti, ki adi'je majikur, adi in majikur ki dangi dangi kigo Ndil'ti ki in dɔran'ti, me to Kirisiti'ti. ⁴ Be ə, loki Luwə ra dɔran ki dɔnangi ki nya'gi ki me'ti el ɓay, mbəti'je me Kirisiti'ti to ngann koti lə'ne kadi j'ari njay ki kanji ta madi dɔ'je'ti takum'ə'ti. Nya'gi kin toji kadi Luwə ndigi'je. ⁵ Toki Luwə ndigi'n'je kakin ə, ində'n'je kete non dɔkagilo'gi'ti, kadi ji təli ngann'a'gi ki takul Jeju Kirisiti, kigo memaji'ti li'ə tado lə'je. Nya kin ə Luwə ge. ⁶ Adi j'osi pa j'uləi toji dɔ Luwə'ti, tado memaji li'ə ki əti ɓol. Memaji kin, adi'je kare ki takul

Ngonn'o ki ndig'ə ngayn. ⁷ Me Kirisiti'ti, ki takul mosi ki anyi dɔ kagidəsi'ti, j'in ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'inyə go kɔ tɔ. Be ə, Luwə ɔji'n'je memaji lə'ne ki ngayn me nyakingə'ti pəti. ⁸ Oyo, Luwə adi ramaji li'ə ki to mbar mbar nanyi sə'je, nanyi ki əti bol. Be ə, adi'n'je tər ki nyagər ki ngayn. ⁹ Ningə kigo ra maji'ti lə Luwə ki ngayn, adi ji gəri kɔjitara li'ə ki to lo kiyə'ti. Kɔjitara kin, rago'ə kete kadi n'a ra ki takul Kirisiti. ¹⁰ Kɔjitara lə Luwə kin, in kadi kaw nya'gi ki dɔran'ti ki nya'gi ki dɔnangi'ti ne pəti, ginn tɔgi'ti lə nje konbe ki kareba ki in Kirisiti. Nya kin, a ra nya dɔkagilo'ti ki Luwə inbe ɔji.

¹¹ Luwə adi nya'gi pəti rai nya toki inbe ɔji'n eke ndigi'n kete. Be ə, mbəti'n'je kete kigo kɔjitara'ti li'ə, adi ji tɔli de'gi li'ə kigo kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti. Ningə adi'je nya ki un'n mindi'ne kadi n'adi'je tɔ. ¹² Luwə ra be kadi j'osi pa j'uləi tɔji dɔ kəti bol'ti li'ə, J'ingi ki j'indəi me'je dɔ Kirisiti'ti ki in Mesi De ki Luwə mbət'ə dɔkete.

¹³ In me Kirisiti'ti tɔ ə, ingi kaa, oyi dɔ ta ki rɔta'ti, ki in Poyta ki maji ki aji'se. Ningə go'ti, uni me'se adi Kirisiti, ə Luwə ində ndunə ki ndaja lə'ne rɔ'se'ti. Ndunə kakin in Ndil Luwə ki un'n ndu'ne dɔ'ti kete nu. ¹⁴ Ndil Luwə kin tɔji kadi j'a j'ingəi ndəgi nya nduwə'gi pəti ki Luwə a adi'je. Nya nduwə'gi kin j'a j'ingəi pəti ndɔ ki Luwə a taa'je ilə'je taa ji majel'ti ratata. Adi j'osi pa j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti ki əti bol.

Pol elta ki Luwə tado kunme lə nje ki Epeji'ti

¹⁵ In kin ə, m'in ka loki m'oo poy kunme lə'se ki uni adi Burəbe Jeju, ki poy ndigi lə'se ki isi ndigi de'gi lə Luwə pəti, ¹⁶ ndɔ ki m'oo'n ta inbe kin nu, ra adi m'inyə ta ra oyo Luwə tado lə'se el me kelta'gi'ti lə'm ki m'nji m'el si'ə. M'nji m'bar tɔ'se ta ta. ¹⁷ M'dəji kadi Luwə lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, Baw ki nje tɔji, adi'se ki takul Ndil Luwə, tər, ki gər ginn nya ki to lo kiyə'ti, kadi in gəri'ə'n'ə ar njay. ¹⁸ M'dəj'ə kadi ra adi hangal'se to ar njay, kadi in gəri nya kindəmedɔti ki adi'se dɔkagilo'ti ki bari'n'se. Ta kadi in gəri nya nduwə ki a adi'se ki in nya nduwə ki maji ngayn. In nya nduwə ki ində ta dangi tado lə'se, ki ndəgi de'gi pəti ki in yan'a'gi. ¹⁹ Ningə a gəri tɔgi ki əti bol utə tɔgi'gi pəti ki Luwə ɔji tado lə'je j'in ki j'uni me'je j'adi'ə. Ningə tɔgi kakin, Luwə ɔji ki taga me tɔgi'ti ki əti bol. ²⁰ Tɔgi ki əti bol kin, Luwə tɔji taga, dɔkagilo'ti ki adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti, ə ad'a isi dɔjikəl'ɔ'ti me dɔran'ti. ²¹ Low'ə'ti kin, Jeju onbe ki tɔgi lə nje konbe'gi pəti ki me dɔran'ti, tɔgi ki utə, ta tɔ'a in dɔ tɔgi'ti pəti tɔ, tɔgi lə nje konbe'gi pəti ki me dɔran'ti,

tado dokagilo ki ngosine kin par el, nan biti dokagilo'ti ki a re. ²² Oyo, Luwə ulə nya'gi pəti ginn tōgi'ti lə Kirisiti. Loki ində dō nya'gi'ti pəti ningə, mbət'ə ad'a in ki boi dō Njekawnan'gi'ti. ²³ *Njekawnan'gi toi to ngann rō'a'gi be. Kasi nan gaki lə Kirisiti rosi Njekawnan'gi ki dokagilo'gi pəti. Ningə Kirisiti kaa, kasi nan gaki lə Luwə ros'o tō.

2

Kaji in ki takul memaji

¹ Ki ojidō'se, kete in de'gi ki koy tado nyara'gi ki gorow'ə'ti el, tado majel'gi lə'se. ² Majel'gi lə'se kin ra adi mayinu gorow nya ra'se'gi in go hal nyara lə de'gi ki donangi'ti, uni go ngar lə tōgi lə ndil'gi ki majel ki me nəl'ti. Ndil ki majel kin ə, isi ra kulə ngosine me de'gi'ti ki nje kōsi ta Luwə. ³ J'ingi kaa, ndōki mayinu j'in mbunə de'gi'ti kin tō. Adi ji njiyəi kigo ndigi'ti lə nyənn'gi darō, j'isi ta nya ra'ti ki kadi ji tōli kon ndigi ra lə darō, ki mərta'gi lə'je ki majel yo. Be ə kigo jibəl kisi'je ki dō'je taa'ti, ji toi to ndəgi de'gi kin be, adi wongl lə Luwə in dō'je'ti tō.

⁴ Nan Luwə in nje k'oo kumtondoo ki əti bol, adi ndigi'je ngayn. ⁵ Be ə, j'ingi ki ndōki j'in de'gi ki koy ki takul majel'gi lə'je kin, təl'je adi j'in nje kisi ki dō'je taa ki Kirisiti. Oyo in ki takul memaji ə ingəi kaji. ⁶ Ki takul kində rō nan'ti lə'je me tō Jeju Kirisiti'ti, Luwə adi j'ində taa si'ə nan'ti dann nje koy'gi'ti, ə adi j'onyibe nan'ti si'ə me dōran'ti tō. ⁷ Luwə ra be kadi oji'n kadi de'gi pəti gəri tado dokagilo'gi ki a rei, memaji li'ə ki dōboy'o goto, ki oji ki takul Jeju Kirisiti ki gorow ramaji li'ə tado lə'je. ⁸ In takul memaji ki gorow lə kunme ə, ingəi kaji um in kigo kōji ta ra'ti lə'se el. Nan in Luwə ə adi'se kaji kin kare. ⁹ Kaji kin in ki takul kulə ra'se madi ki maji el. In be el, kadi de madi ində'n kadi'ne el. ¹⁰ Oyo, j'in kuləra ji Luwə. Ində'je kigo kində rō nan'ti lə'je me tō Jeju Kirisiti kadi ji rai kulə'gi ki maji me kisikidōtaa'ti. Ningə kulə'gi kakin, inbe ində dō'a nan'ti kete kadi ji rai'de.

K'in kare me Kirisiti'ti

¹¹ Adi me'se olo dō'ti, toki ndōki kete, in Juwipi koji'gi el, adi *Juwipi'gi ki nje bar rō'de nje kujə mōti'de, ki in nya ki de'gi rai ki ji'de adi awi ki ndunə rō'de'ti, bar'se nje kujə mōti'de'gi el. ¹² Kadi me'se olo dō'ti toki dokagilo'ə'ti kin, in ki gangi nan'ti ki Kirisiti. In mbunə de'gi'ti lə Luwə ki in Isirayel'gi el. Ingi gotoi me kunmind'i'ti ki Luwə un adi de'gi lə'ne kin. Sii donangi'ti ne, indəi me'se dō nya madi'ti el num, dō Luwə'ti el num. ¹³ Nan ngosine ki takul kində rō nan'ti lə'se me tō Jeju Kirisiti, ingi ki ndōki mayinu in sanyi, in tēli de'gi ki ndəkba ki takul mosi Kirisiti. ¹⁴ Tado

in Kirisiti inbe ə re ki kisi ki nan ki lapiya mbunə'je'ti. In ə ra adi Juwipi'gi ki de'gi ki in Juwipi'gi el təli de'gi ki kareba. Koy'o do kagidəsi'ti or ban ki to dann'je'ti kete ko. ¹⁵ Jeju Kirisiti təl ndukun'gi lə *Moji nya'gi ki kare'ti, ki row ra kulə'gi. Ningə, un ginn de'gi ki joo kin təl ində'n ginn de'gi ki kare ki sigi ki gorow kində rə nan'ti si'ə lə'de. Be ə, adi lapiya to'n mbunə'de'ti. ¹⁶ Jeju ndigi kadi ginn de'gi ki joo kin ulə'de noji nan'ti ki Luwə, kadi təli darə ki kareba. Ningə ki takul koy'o do kagidəsi'ti, tuji'n nya ki ra adi in njeban'gi lə nan kin ko. ¹⁷ Re iləmbər Poyta ki maji ki ojido lapiya adi ingi ki in sanyi, taa tado lə nje'gi ki in ndəkba to. ¹⁸ In ki takul Jeju ə j'in pəti ki j'in, Juwipi'gi eke Juwipi'gi el, j'asi kadi ji rei takum Luwə'ti ki takul Ndil ki kareba inbe kin.

¹⁹ Be ə, ingi ki in Juwipi'gi el, in mbah'gi el, eke nje dər ki nja'de ta el nga. Nan ngosine, in ngann nje be ki mbunə de'gi'ti lə Luwə. In ngann'gi ki me Kəy'ti lə Luwə. ²⁰ Ingi toi to mbal'gi ki Luwə ində'n kəy be. Ningə ngirə kəy kakin in ki kində do njekawkulə'gi'ti ki njekeltakita Luwə'ti. Ə Kirisiti inbe ə in mbal ki do kum kəy'ti. ²¹ In me kində rə nan'ti lə'je ki Kirisiti'ti ə mbal ra kəy'gi kare kare uwəi nan maji. Ningə kəy kakin aw ki taa mad'a'ti ki kete kete kadi təl kəy ki ar njay me Burəbe'ti. ²² In me kində rə nan'ti ki Jeju Kirisiti ə, ingi ki in Juwipi'gi el ka, indəi rə'se nan'ti ki ndəgi de'gi lə Luwə kadi təli kəy ki Luwə sii me'ti ki takul Ndil'ə.

3

Pol nje kiləmbər Poyta ki maji rə de'gi'ti ki in Juwipi'gi el

¹ In ki tado kin ə, m'in Pol, m'in dangay tado Poyta ki maji lə Jeju Kirisiti, tado lə'se in de'gi ki in Juwipi'gi el. ² M'gər maji kadi oyi poy kuləbər ki Luwə, kigo me maji'ti li'ə, ulə ji'm'ti tado maji lə'se. ³ Luwə te ki do nya'gi ki to lo kiyə'ti adi'm m'gər. In nya'gi kin ə m'ndangi'de m'ulə'n madi'se. ⁴ Loki tudəi makitu ki m'ndangi m'ulə'n madi'se kin ningə, inbe'gi a oyi nyagər ki ojido Kirisiti ki to lo kiyə'ti, ki Luwə te ki do'a adi m'gər ar njay kin. ⁵ Toki rəta'ti, nya'gi ki Luwə te ki do'a adi njekawkulə'gi, ki de'gi ki njekeltakita'a'ti ki ində'de ta dangi to nje ra kulə lə'ne, ki takul Ndil Luwə kin, te ki do'a be adi kaw'je'gi ki kete el. ⁶ Ningə nya ki to lo kiyə'ti kakin, ki takul kində rə nan'ti lə'de ki Jeju Kirisiti ə, de'gi ki in Juwipi'gi el, a ingəi nya nduwə nan'ti se'je j'in ki j'in Juwipi'gi; in se'je nan'ti me darə'ti ki kare, taa kunndu ki kare inbe kin to tado lə'de me to Kirisiti'ti, ki takul Poyta ki maji.

⁷ M'təl njekuləbər lə Poyta ki maji kin. In kin in kadikare ki Luwə adi'm kigo memaji'ti li'ə ki takul kuləra tɔg'ɔ. ⁸ M'in ki nda'a'm goto utə njekunme'de kadi Kirisiti pəti tigə. Ningə re in be kaa, Luwə oo maji ngayn kadi m'in ə, ulə kulə kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti ji'm'ti tado de'gi ki in Juwipi'gi el. In nyakingə kibo ki utə nyagər lə de'gi lə Kirisiti pəti tigə. ⁹ Ningə m'ingə kadikare ki kadi m'toji'n de'gi pəti ar njay, ke gorow ki bann ə, Luwə a tɔl'n ta nya ki un ndu'ne dɔ'ti, ki to lo kiyə'ti kin wa. Luwə ki njera nya'gi pəti, iyə dɔ nya kin ki de'gi ki dɔkagilo'ti ki mayinu. ¹⁰ Ningə ngosine ki takul Njekawnan'gi, nje konbe'gi ki nje togi'gi ki me nəl'ti taa, asi kadi gəri nyagər lə Luwə. Nyagər kin, Luwə toji ki row'gi ki dangi dangi. ¹¹ Nya kin tɔlta'ne kigo kɔjitarə'ti lə Luwə ki to ki biti ki non'ti ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. Kɔjitarə kakin, tɔlta'ne ki takul Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹² Me kində rɔ nan'ti lə'je ki Kirisiti ə, j'ingəi tarow ki gorow lə kunme kadi ji ndɔti ki rɔ Luwə'ti ki me ki tinyi kati. ¹³ In be ə, m'dəji'se kadi adi me'se tuji tado lə kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se kin el. Nan kadi in ginn rɔnel lə'se yo taa.

Ndigi ki Kirisiti ndigi'je

¹⁴ Tado kin ə, m'nji m'osi məkəsi'm nanga non Baw'je ki dɔran'ti, ¹⁵ ki takul'ə ki kar'ne ba ə, ginn kɔji'gi ki dɔran'ti eke ki dɔnangi'ti ne sii ki dɔ'de taa. ¹⁶ M'dəji Luwə kigo nyakingə'ti li'ə ki ngayn kigo Ndil'ti, kadi adi'se in njekunme'gi togi kadi nganyi ki takul Ndil'ə me'se'ti. ¹⁷ Kadi Kirisiti ra lo kisi lə'ne ngarme'se'ti ki takul kunne. Nya dəji lə'm in kadi ndiginan ra sese adi nganyi, ningə kadi ginn'se uwə nangi ngan me'ti tɔ. ¹⁸ Be ə, a asi kadi in gəri ki ndəgi de'gi lə Luwə pəti, kadi ndigi lə Kirisiti in ndigi ki əti ɓol, ki de asi kadi a mboji ngal'a ge tat'a ge kow'ə ge ki ngal'a ki ta ge el ratata. ¹⁹ Oyo, a asi kadi in gəri ndigi lə Kirisiti ki utə nyagər'gi pəti, ningə kadi Luwə inbe rosi'se ki rosi ki betete lə'ne.

²⁰ Luwə ra nya'gi ki takul togi ki isi me'je'ti. Ningə, loki ji dəji'ə nya madi ə, ra utə nya ki ji dəji'ə, eke, in ki j'isi məri to mər bay. ²¹ Kadi toji in dɔ'a'ti mbunə Njekawnan'gi'ti ki takul Jeju Kirisiti, tado ginn de'gi'ti pəti, ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen!

4

K'in darɔ ki kare me Kirisiti'ti

¹ M'ulə dingəm me'se'ti, m'in ki m'in dangay tado lə Burəbe, kadi gorow kisikidɔtaa lə'se asi ta ɓar ki Luwə ɓar'se. ² Kadi awi ki sɔl dɔ, ki hal ki sɔl lom lom, ki koreme,

ə kadi sii dɔ'ti ki nan me ndigi nan'ti. ³Uwəi rɔ'se ngan kadi ngəmi go k'in'se kare me Ndil Luwə'ti, ki gorow kisi nan ki lapiya. ⁴Darɔ in kareba, taa Ndil Luwə kaa, in kareba tɔ. In be tɔ ə, Luwə ɓar'se kadi awi ki nya kindəmedɔti kareba tɔ. ⁵Burəbe in kareba, kunme in kareba, ta batəm kaa in kareba tɔ. ⁶Luwə in kareba, ningə in ə, in Baw'je pəti, taa in dɔ nya'gi'ti pəti, ra kulə ki takul de'gi pəti, ningə isi me de'gi'ti pəti tɔ.

⁷Nan, de ki ra ra dann'je'ti, ingə kadikare ra kulə ki sɔw dɔ'ne, kigo kadi'ti ki Jeju Kirisiti ndigi kadi'n'je. ⁸In be ə, ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina:

«Loki in aw me lo'gi'ti ki taa nu, uwə dangay'gi,
Adi aw se'de kum'ne'ti,
Ningə adi kadikare de'gi.»

⁹Ningə k'el kene: «In aw me lo'gi'ti ki taa», kin, to ar njay kadi kete ɓay ta kadi aw taa, Kirisiti ur aw ginn dɔnangi'ti, me lo'gi'ti ki bo nu tɔ. ¹⁰Nje k'aw nanga inbe kin ə, in nje k'aw lo'gi'ti ki taa gidi dɔran'gi'ti tɔ. Nya kin ra nya be kadi Ndil'ə in me nya'gi'ti pəti. Ta kadi onbe dɔ nya'gi'ti pəti me lo'gi'ti pəti tɔ. ¹¹In ə adi kadikare de'gi, nje ki nan'gi adi in njekawkulə'gi, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, nje ki nan'gi kadi in de'gi ki nje kiləmbər Poyta ki maji, nje nan'gi kadi in de'gi ki njekul Njekawnan'gi, ningə kadi nje ki nan'gi in njendo de'gi tɔ. ¹²Ki gorow kin ə, ra adi de'gi lə Luwə a asi kadi rai kulə li'ə, kadi Njekawnan'gi toi to darɔ Kirisiti ki tɔgi ki kete kete be. ¹³Ki row kin ə, j'in pəti, j'a tei k'in kare me kunme'ti, ki gər Ngonn lə Luwə'ti. Ningə j'a təli Njekawnan'gi ki tɔgi gangi, ə j'a tɔgi par par bitɔ kadi j'a toi to Kirisiti be. ¹⁴Be ə, j'a toi to ngann'gi ki nəl nyando'gi ki ngom isi aw se'de ki yo ge ki ne ge be el, to tokibo ki pungɔ mann ba si ra'a be el nga. Ningə de'gi ki nje kədi de'gi ki ta'gi ki ngom'gi lə'de kin, a rai'je kadi ji ndəm row ki takul nyando'gi lə'de ki ngom kin el tɔ. ¹⁵Nan kadi ji ndiginan yo ge ki ne ge me k'el nan ta ki rɔta'ti, kadi ji tɔgi me nya'gi'ti pəti, bitɔ kadi ji toi to Kirisiti inbe be, in ki in ki boi ki dɔ Njekawnan'gi'ti. ¹⁶Me Kirisiti'ti ə darɔ ba pəti in ki rɔti nan'ti maji ki takul dɔkur'gi lə ngirə ki ra. Loki ngonn rɔ ki ra, ra kulə lə'ne maji ningə, a ra kadi darɔ ba pəti a tɔgi taa taa ningə gəsirə me ndigi nan'ti.

Kisikidɔtaa me Kirisiti'ti

¹⁷In be ə, m'el'se ta kin, ə m'təl m're dɔ'ti ɓay me tɔ Burəbe'ti. Ononyi'se kadi row njiyə'se to to nya de'gi ki gəri Luwə el kam be, tado kulə ra'de in kigo mərta'gi'ti lə'de ki nda'a goto. ¹⁸Lo ki ndul onbe dɔ nyagər'ti lə'de. In sanyi kadi kisikidɔtaa'ti ki sigi ki Luwə adi. Toki rɔta'ti,

gəri el tado me ngan lə'de. ¹⁹ In de'gi ki nya ki majel ki a rai ə rə'de a sol'de də'ti goto. Dəkagilo'gi lə'de pəti in kadi rai nya'gi ki majel. Be ə, nyara'de ki dangi dangi ki to njen kin, degə'gi kin, nanyi ki lo ra'a'ti ki non'de'ti.

²⁰ Nan ingi, in kigo row'gi ki be kin ə, ndoi kadi gəri Kirisiti el. ²¹ Toki rəta'ti oyi ta ki sow də'a nga, ningə, ingi ki in njekunme'gi, ndoi'se nya'gi ki awi nan'ti ki rəta ki de a ingə rə Jeju'ti. ²² Re in be ningə, sow kadi mbəti nya ra'se'gi ki mayinu kigo lo kəki de'ti, ki ndigi ra'gi li'ə ki majel ki a aw ki de tuji'ti. ²³ Maji kadi inyəi adi Ndil Luwə yəti mərta lə'se. ²⁴ Maji kadi təli de'gi ki sigi ki Luwə ində'de kigo mərta'ti lə'ne, kadi kisikidətaa lə'se in dana ə ar njay ki row lə rəta.

²⁵ Tado kin ə, kadi inyəi ta kel ta ki ngom kə, ə kadi de ki ra, elta ki rəta'ti madi'ne, tado j'in pəti j'in ngann rə ki kare. ²⁶ Re wongi ra'se ə, kadi wongi kin aw sese adi rai majel el. Ononyi'se kadi isi me wongi'ti ba biti kadi kadi ur də'se'ti. ²⁷ Adi tarow Su kadi dum də'se el. ²⁸ Kadi de ki in njebogi kete ə inyə ta bəgi lə'ne, ningə kadi ra kulə ki ji'ne kadi ingə'n nya ə ra'n ki de ki nya to rə'a ²⁹ Kadi ta ki majel ki a tuji me madi'se'gi te ta'se'ti el. Nan kadi ta ki maji ki a ra ki njekunme'gi ki rangi ə te ta'se'ti. Ta ki be kin ə a ra maji ki de'gi ki nje k'oo də ta lə'se. ³⁰ Ononyi'se kadi adi me Ndil Luwə tuji. Ndil Luwə kin ə Luwə adi'se kadi toji kadi in yan'a'gi. Ningə Ndil kin adi me'je tinyi kati toki ndə madi a re non, ki Luwə a taa'je ilə'je taa ki ratata me majel'ti.

³¹ Ori hal'gi ki kati bangi pəti me'se'ti kə. Ngəmi majel madi me'se'ti el, ki wongi, ki kəl nan, ki taji nan. Ningə kadi hal mendul goto me'se'ti to goto. ³² Kadi rai maji ki nan ki yo ki ne. Ningə kadi ta on me'se tado lə nan, ə inyəi go majel ki madi'se'gi rai sese kə toki Luwə inyə'n go majel'gi lə'se kə, me tə Kirisiti be tə.

5

Kisikidətaa me kunj'i'ti

¹ Ingi ngann'gi ki Luwə ndigi'se ə, maji kadi ndaji'ə. ² Maji kadi isi ki də'se taa me ndigi nan'ti, toki Kirisiti ndigi'je ə adi rə'ne Luwə koy'ti tado lə'je, to kadikare eke nya mosi ki əti Luwə maji be. ³ Be ə, ta k'in se de'gi'ti lə Luwə, kadi kaya ki ra ki ndəgi nya'gi ki toi njen kaa gotoi dann'se'ti num tə. Elita nya'gi ki be kin dann'se'ti el to k'el el. Taa kadi kumnda goto dann'se'ti tə. ⁴ In gorow'ə'ti el kadi ta'gi ki to njen ki ta ki minə madi'gi te ta'se'ti. Nan kadi ta ki a te ta'se'ti, in ta ra oyo Luwə yo taa. ⁵ Maji kadi

in gəri nya'gi kin maji: njera kaya'gi num, njera nya'gi ki to njen num, njera kumnda nya'gi ki asi nan ki yo ki ra num kin, a oy Konbe læ Kirisiti eke læ Luwə el. ⁶ Kadi adi de madi ədi'se ki ta'gi ki nda'de goto el. Tado in ki takul nya'gi ki be kin ə, wongi læ Luwə isi re'n do de'gi'ti ki nje təl rɔ'de go ta'ti li'ə el. ⁷ Be ə, maji kadi indəi rɔ'se nan'ti se'de do nya madi'ti el. ⁸ Toki rɔta'ti, ndɔki mayinu sii me lo ki ndul'ti, nan ngosine, ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbe, in de'gi ki lo ki ar njay'ti, ə maji kadi nya ra'se in nyara læ ngann'gi ki lo ki ar njay'ti. ⁹ Tado kandi kuləra ki maji læ de ki in lo ki ar njay'ti in: nya ra'gi ki maji, ki nya ra'gi ki dana, ki nya ra'gi ki rɔta'ti. ¹⁰ To ngann'gi ki lo ki ar njay'ti, maji kadi indəi tɔgi do rɔ'se'ti kadi ɔri mbunə nya ki nəl Burəbe ki nya ki nəl'ə el nan'ti. ¹¹ Kadi nya madi ki ore'se nan'ti ki nya ra'gi ki majel ki lo ndul'ti kin goto. Nan tei ki ginn'de taga to te yo taa. ¹² Tado nya'gi ki ko de'gi kin isi rai lo kiyə'ti, in nya'gi ki to rɔsɔl ngayn kadi de elta'a. ¹³ Ningə loki de ɔr ginn nya'gi ki isi rai ə, kulə ra'de'gi ki majel to taga ar njay njay. ¹⁴ Tado nya'gi pəti ki ginn'de te lo kunj'i'ti təli lo kunj'i. In be ə, makitu læ Luwə ene:

«Ndəl do bi'ti, in nje to bi,
Ində taa dann njekoy'gi'ti,
Ə Kirisiti a adi kunji lə'ne a unji do'i'ti.»

¹⁵ Kadi indəi kumkədi do rɔ'se'ti me ji kisikidɔtaa'ti lə'se. Kadi nya ra'se in nyara læ de'gi ki nje tər'gi um, nyara læ mbo'gi el. ¹⁶ Dɔkagilo ki j'isi'ti kin in dɔkagilo ki majel, ə kadi dɔkagilo'gi pəti ki Luwə adi'se ə, rai nya'gi ki maji ta ta um adi dər kare el. ¹⁷ Tado kin ə, kadi toi to de'gi ki kur do'de goto be el, nan kadi in gəri nya ki in ndigi læ Burəbe.

¹⁸ Adi yiwi kandi nju ra'se el tado yiwi ki ra a aw ki de kaya ki ra'ti. Nan kadi rosi ki Ndil Luwə ki ar njay yo taa. ¹⁹ Maji kadi elinan ta me pa'gi'ti, osi pa'gi læ Luwə ki ndəgi pa'gi ki Ndil adi'se. Osi pa'gi kin uləi tɔji do Burəbe'ti ki ngarme'se ba pəti. ²⁰ Dɔkagilo'gi pəti, kadi rai oyo Luwə ki Baw me nya'gi'ti pəti, me to Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti.

Kulə noji ki to mbunə dene'gi'ti ki dingəm'gi

²¹ Uləi do'se ginn tɔgi'ti læ nan ki yo ki ne, tado koji ki k'ilə do Kirisiti'ti ki awi. ²² In dene'gi, kadi nan nan ulə do'ne ginn tɔgi'ti læ ngaw'ne toki isi uləi do'se ginn tɔgi'ti læ Burəbe be. ²³ Tado ngaw in ki boi do dene'ti, toki Kirisiti in ki boi do Njekawnan'gi'ti kin be tɔ. Kirisiti in Njekaji Njekawnan'gi ki in darɔ'a'gi. ²⁴ Be ə, toki Njekawnan'gi uləi do'de ginn tɔgi'ti læ Kirisiti kakin ə, dene'gi kaa, kadi uləi do'de ginn tɔgi'ti læ ngaw'de'gi me nya'gi'ti pəti tɔ.

²⁵ Ningø in ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi toki Kirisiti ndigi'n Njekawnan'gi ə adi rø'ne koy'ti tado læ'de kin be. ²⁶ Adi rø'ne koy'ti kadi tøl Njekawnan'gi de'gi ki ar njay ta k'in'de de'gi'ti læ Luwə, go togi ki togi'de ki mann num ki ta læ'ne num tɔ. ²⁷ Jeju ge kadi n'te ki Njekawnan'gi takum'ne'ti ki kɔsikurə ki əti bol, ki kanji yoro num, ki ngirə rø'de'gi ra ju ju el num, kadi nya madi ki asi nan el goto rø'de'ti num tɔ. Ge kadi Njekawnan'gi ari njay ki kanji ta madi do'de'ti. ²⁸ Be tɔ ə, maji kadi ngaw dene'gi ndigi ne'de'gi toki isi ndigi darɔ'de in be be. De ki nje ndigi ne'ne, ndigi darɔ'ne inbe. ²⁹ Toki rɔta'ti, de ki ɔsi rø'ne ta nja kare goto. Nan j'in pəti j'uli'de ki nyakusɔ, ə j'indəi kum'je go'de'ti to kində yo taa. In be ə, Kirisiti isi ra'n ki Njekawnan'gi, ³⁰ tado j'in ngann darɔ'a'gi. ³¹ Tado kin ə, dingəm a inyə'n baw'ne in ki kon'ne, ningə tinyəi nan ki ne'ne, ə in joo pəti təli darɔ ki kare. ³² Nyando kibo to me ta'ti kin, nan m'el'se kadi in ta ki ɔjido Kirisiti ki Njekawnan'gi. ³³ Nya ki maji kadi de ra ə to kin, kadi ngaw dene ki ra ndigi ne'ne to darɔ'ne inbe be, ə kadi dene tøl rø'ne go ta'ti læ ngaw'ne tɔ.

6

Ta læ ngann'gi ki baw de'gi

¹ Ngann'gi, ingi ki ndəi rø'se nan'ti ki Burəbe, maji kadi təli rø'se go ta'ti læ nje koji'se'gi, tado in kuləra ki maji. ² ɔsi kurə baw'i ki kon'i, tado in kin in mbərkikində ki dɔkete ki Luwə adi ki kunndu do'ti ki ene: ³ «A isi maji me dɔnangi'ti ningə ndɔ'i a in ngayn tɔ.»

⁴ Ningø in baw'gi, kadi ndəji ndu ngann'se'gi indəi'de bol'ti el, nan kadi ngəmi'de me nyando'ti ki maji, ki me kində kɔji'ti kigo ta'ti læ Burəbe.

Ta læ bər'gi ki be'de'gi

⁵ In bər'gi, maji kadi təli rø'se go ta'ti læ be'se'gi ki dɔnangi'ti ne ki kɔsikurə ki ngayn, ki bol, ki ngarme ki ar njay toki in Kirisiti inbe ə, isi təli rø'se go ta'ti li'ə be. ⁶ Ononyi'se kadi rai kulə læ'se dɔkagilo'ti ki de'gi indəi kum'de go'se'ti par, toki isi rai kulə kadi ingəi maji takum de'gi'ti yo be. Nan maji kadi rai kulə to bər'gi læ Kirisiti ki isi rai ndigi læ Luwə ki me'de ki kareba be. ⁷ Maji kadi rai kulə ki rɔnel, to nya ki in kulə læ Burəbe ə isi rai be, um in kulə læ de'gi el. ⁸ In gəri bəti toki nan nan a ingə nyakugə goji læ'ne rɔ Burəbe'ti kigo maji'ti ki ra, re in bər eke in de dɔrɔ'ne.

⁹ In be bər'gi, ingi kaa, kadi adi row nya ra'se maji ki rø'de'ti tɔ. Maji kadi inyəi ta kində'de bol'ti kɔ, ə kadi in

gəri toki be'de num, be'se num in kareba, ə isi me dɔran'ti taa nu, ə kɔr kum de dana goto rɔ'a'ti.

Rɔ dɔ kunme'ti

¹⁰ Kadi ji tɔl'n ta ta'gi, maji kadi tɔli de'gi ki nje tɔgi'gi ki takul kində rɔ nan'ti lə'se ki Burəbe ki in nje tɔgi ki ngayn. ¹¹ Maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi rai dingəm non kədinan'gi'ti lə Su. ¹² Tado in de'gi ki awi ki darɔ ki mosi ə j'a ji rɔ'i se'de el, nan j'isi rɔ'i ki ndil'gi ki majel ki nje'gi kibo ki dɔ'de'ti, ki nje konbe dɔnangi'ti ki rɔsi ki majel. J'isi rɔi ki ndil'gi ki majel ki dangi dangi pəti ki nje konbe me lo'gi'ti ki dɔran'ti nu. ¹³ Tado kin ə, maji kadi in tuləi nyakati'gi ki Luwə adi'je ba pəti rɔ'se'ti, kadi lokɔ ndɔ'gi ki majel rei ningə, rai gərərə ba. Ningə kadi go rɔ'ti ə, rai taa ba. ¹⁴ Maji kadi rai taa ba! Ningə kadi ta ki rɔta'ti ə dɔi bədi'se'ti to ndar be, ə kadi nyara ki dana to to bar handi ki kadi dɔi gu'se'ti be. ¹⁵ Maji kadi kində kalangi kaw kiləmbər Poyta ki maji ki nje kadi lapiya, to to sa kulə nja'ti lə'se be. ¹⁶ Me nya'gi'ti pəti, maji kadi uni kunme adi to to dər lə'se be, in ki takul'ə ə a ndəi nyakati'gi lə Su ki sii te to por be tɔli kɔ. ¹⁷ Kaji ki Luwə aji'je to to jɔgi rɔ ki j'uləi dɔ'je'ti be, ə kadi j'uni ta lə Luwə to kiyərɔ ki Ndil Luwə adi'je be tɔ. ¹⁸ Nya'gi kin pəti, dəji Luwə me kel si'ə ta'ti. Eli si'ə ta ki dɔkagilo'gi pəti ki takul Ndil Luwə ki ar njay. Rai ki kisi dɔ nja'ti, ə kadi nanyi ki lo ra'a'ti par par. Elita ki Luwə tado lə de'gi lə Luwə pəti. ¹⁹ Elita ki Luwə tado lə'm tɔ, kadi lokɔ m'te'n ta'm ningə kadi inbe ində taa ta'm'ti, kadi m'ilə'n mbər Poyta ki maji li'ə ki to lo kiyərɔ'ti, kanji bol. ²⁰ In tado Poyta ki maji kin ə, m'taa'n tor Kirisiti m'to'n ki kulə gindi ji'm'ti kəy dangay'ti. Be ə, elita ki Luwə kadi m'elɔ ki kanji bol, toki maji kadi m'eli'n.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²¹ M'ndigi kadi in gəri nya ki sɔw dɔ'm, ki nya m'nji m'ra. In be ə, Tisiki ki in ngonkon'm ki njendigi lə'm, ki in njekuləbər ki nje ra nya ki low'ə'ti me Burəbe'ti, a el'se nya'gi pəti ki ojidɔ'm. ²² In tado kin ə, m'ul'ə rɔ'se'ti kadi in gəri ji kisi'je, ningə kadi ulə dingəm me'se'ti tɔ. ²³ Kadi lapiya, ki ndiginan, ki kunme lə Luwə ki Baw ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, in dɔ ngannkon'je'gi'ti. ²⁴ Kadi, memaji lə Luwə in nan'ti ki de'gi pəti ki nje ndigi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki ndigi ki to ki dɔkagilo'gi pəti.

Makitu ki Pol ndangi adi Pilipi'gi Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilipi'gi

Njekawnan ki Pilipi'ti ə in njekawnan ki dokete ki Pol ndə ginn'de donangi Eropi'ti. Pol ndangi makitu kin adi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Njekawkulə Pol elta do nya'gi'ti ki tei do'a'ti kagilo ki isi'n ki do'ne ta ne kin ningə təl ra oyo njekawnan'gi tado ra ki rai si'ə ki nyamaji'gi ki ji'de'ti. Ta lə k'in kare ki kisimaji lə Njekawnan'gi uwə me Pol tado njendo nya ki ngom yəki Njekawnan'gi. De'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti ingəi kisikidotaa ki sigi ki rə Luwə'ti. Kisikidotaa ki sigi kin utə nya'gi ki rangi pəti. Re njekunme'gi sii dann kagilo'ti ki ngan mindi kaa, kisikidotaa kin adi'de lapiya ki ronel. Ginn'ə kin ə njekawkulə, re in dangay'ti kaa, ra tōgi ndangi'n makitu adi njekawnan ki Pilipi'ti el'de kon ta kin ene: «Rai ronel ki ndo'gi ndo'gi me Burəbe'ti» (4.4).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1: 1-11. Nya'gi ki tei do Pol'ti inbe 1.12-26. Kirisiti in nyandaji lə njekunme'gi 1.27-2.18. Ta ki do Timote'ti ki Epapiroditu 2.19-30. Kirisiti ə asi pəti um ndukun lə Moji el 3.1-4.9. Ra oyo tado ra ki nan ki nyamaji ki ji'ti 4.10-23.

Kuwə ji nan

¹ In m'in Pol, nan'ti ki Timote, j'in njekuləbər'gi lə Jeju Kirisiti ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in de'gi lə Luwə ki me kində rə nan'ti me tə Kirisiti'ti, ki sii Pilipi'ti*. Makitu kin sōw do'se, ingi ki njekərnon'se'gi, ki diyakirə'gi. ² Ningə kadi memaji ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Pol elta ki Luwə tado lə njekunme'gi ki Pilipi'ti

³ Dokagilo'gi pəti ki me'm olo do'se'ti ə, m'ra oyo Luwə. ⁴ Taa dokagilo'gi pəti ki kadi m'el'n ta ki Luwə tado lə'se pəti ə, m'el si'ə ki ronel tə. ⁵ Ronel lə'm in tado ra ki rai sə'm me kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji, lo kulə ngirə'ti nu bitu bone†. ⁶ M'gər maji kadi Luwə ki ində ngirə kulə ki maji me'se'ti kin, a awi'n bitu ta tolta'a'ti, ndo təl Jeju Kirisiti'ti. ⁷ In gorow'ə'ti kadi m'aw ki mərta ki be kin tado lə'se pəti, tado m'ində'se dann me'm'ti. Ingi, indəi rə'se

* 1:1 1.1 4.15; KNK 16.12 † 1:5 1.5 KNK 16.13-15

nan'ti sə'm dɔ maji'ti ki Luwə ra sə'm. Indəi rɔ'se nan'ti sə'm pəti me k'in'm dangay'ti, ki me rɔ'ti ki m'ro ki tɔgi'm tado Poyta ki maji‡. ⁸ Luwə asi kadi manaji lə'm toki, ingi pəti m'ndigi'se ndigi lə Jeju Kirisiti, m'or mann dɔ'ti soti.

⁹ Nga ningə, nya ki m'dəji Luwə, in kadi ndiginan lə'se in ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti, nan'ti ki nya gər ki rɔta'ti ki me kər kum nya ki maji ki nya ki majel nan'ti kadi ar njay. ¹⁰ Lo kin'ti, a gəri go nya ki nda'a to'ti ki maji ra. Ə a in de'gi ki kar njay, ki ndɔ təl Kirisiti'ti, de asi kadi aw ki ta madi dɔ'se'ti el. ¹¹ Ningə a in de'gi ki nyara ki dana, ki in rɔ Kirisiti'ti a to mbar mbar rɔ'se'ti, tado tɔbar ki toji lə Luwə.

Poyta ki maji aw ki kete kete

¹² Ngannkon'm'gi, m'ndigi kadi in gəri toki nya ki te dɔm'ti kin ra adi Poyta ki maji aw ki kete to kaw yo. ¹³ In be ə, de'gi pəti ki nje ra kulə ki nje konbe ki boi, ki ndəgi de'gi, gəri kadi in tado kulə lə Kirisiti ə m'to'n dangay'ti. ¹⁴ Nga ningə, to'm dangay'ti, ra adi ngannkon'm'gi ngayn, uni me'de adi Burəbe, ə ingəi tɔgi dɔ mad'a'ti kadi elita lə Luwə ki kanji ɓol. ¹⁵ In ki rɔta'ti kadi de'gi madi iləimbər tɔ Kirisiti ki hal ta ki ra, ki hangal n'in, nan de'gi ki nan'gi, iləimbər'ə ki hangal ki maji tɔ. ¹⁶ De'gi ki awi ki hangal ki maji kin, rai kulə kin ki ndiginan. Ningə gəri kadi m'in lo kin'ti ne, m'nji m'ro tado Poyta ki maji. ¹⁷ Nje ki awi ki hal ta ki ra, isi iləimbər tɔ Kirisiti ki ndigi ra ki sɔw dɔ'de. Ningə nya ki me'de'ti ki ɔsi'de adi isi iləimbər tɔ Kirisiti kin in nya ki dana el. Sangi kadi n'adi m'in kon dɔ mad'a'ti, me dangay'ti ki m'in'ti. ¹⁸ Ningə re in ki me ki maji eke in ki majel ə isi iləimbər tɔ Kirisiti ə, in kin de aw go'ti el. M'gər kadi isi iləimbər tɔ Kirisiti, ningə m'ra rɔnel dɔ'ti, ə m'nanyi ki lo ra rɔnel dɔ'ti. ¹⁹ Tado m'gər kadi in nya ki isi ra nya kadi ta tɔl ta'a ə m'ingə'n kaji. M'ingə'n kaji ki takul k'el ki isi elita ki Luwə tado lə'm num, ki takul tɔgi ki Ndil Jeju Kirisiti adi'm num. ²⁰ Ki ɔji go nya ki m'nji m'ngəm ta'a dele, ki m'nji m'ində me'm dɔ'ti, nya ki rɔ'm a sɔl'm dɔ'ti goto. M'tinyi me'm kati kadi re in ɓone eke ndɔ'gi pəti, m'a m'toji k'in kibo lə Kirisiti kadi de'gi oyi darɔm'ti. Re in me kisidɔtaa'ti lə'm eke me koy'm'ti. ²¹ Ki darɔm'ti, kisikidɔtaa lə'm in tado Kirisiti, ə koy'm in maji lə'm tɔ. ²² Ningə, re kisi'm ki dɔ'm taa ɓay, a adi'm tarow kadi m'ra kulə madi ki to soti ə, lo kin'ti, m'gər nya ki kadi m'mbəti el, ke in kisikidɔtaa eke in koy wa kaa m'gər el. ²³ Nan nya'gi joo isi ndɔri'm'in yanan: m'ndigi kadi m'tusi dɔnangi kin m'inyə, ə m'aw m'nji kadi Kirisiti'ti. In kin ə in nya ki to soti ngayn. ²⁴ Ningə kisi'm dɔnangi'ti ne, maj'a

to'ti ngayn tado læ'se. ²⁵ Nga ningə, m'gər maji, ujə'm roy kadi m'a m'nji dɔnangi'ti ne bay, m'a m'in kadi'se'ti ne pəti bay tado kaw kete læ'se, tado rɔnel læ'se me kunme'ti. ²⁶ Lo kin'ti, loki m'təl m'te dann'se'ti ə, ki takul'm, a gəri row tɔji ki isi me tɔ Kirisiti'ti kin ar njay.

²⁷ Nan k'in ə, kadi panjiyə'se in kigo Poyta'ti ki maji læ Kirisiti, kadi re m're dann'se'ti, eke m'in sanyi sese kaa, m'oo ta ki dɔ'se'ti maji. Kadi m'oo poy'se toki uwəi tɔgi'se ba me ndil'ti ki kare, indəi rɔ'se nan'ti, rɔi ki me ki kare kigo me'se'ti ki uni adi dɔ Poyta'ti ki maji. ²⁸ Ningə inyəi tarow adi njeta'gi læ'se uləi bɔl kare me'se'ti el. Loki inyəi tarow adi uləi bɔl me'se'ti el, a to taga kadi in de'gi ki uni row ki kaw tuji'ti, ə ingi, uni row kaji tɔ. Ningə pəti, in ndigi læ Luwə kadi to to be. ²⁹ Tado ki ɔjido Kirisiti, Luwə ra sese maji adi uni me'se adi'ə par el, nan adi ingəi kon tado li'ə tɔ. ³⁰ Ningə ki ngəsine kin, ingi uləi rɔ'se me rɔ'ti ki kete m'nji m'rɔ kakin tɔ. Rɔ kin, bone ge kin kaa m'nji ta'ti ne m'nji m'rɔ toki in gəriŒ.

2

Kirisiti təl rɔ'ne njekuləbər'ti

¹ Toki ka ki Kirisiti ulə'n dingəm me'se'ti, toki ingəi tɔgi me ndigi nan'ti, toki Ndil dɔ'n'se nan'ti, toki me'se to'n dɔ nan'ti, isi ɔji k'oo kumtondoo læ'se ki rɔ nan'ti, ² m'dəji'se kadi adi'm'in rɔnel me kuwə nan me'se'ti læ'se kin. Adi ndiginan ki kare inbe kin ə uwə me'se, adi me'se in kare, indəi rɔ'se nan'ti. ³ Rai nya madi kare ki hal ni ki ra el, taa hal kɔji rɔ el tɔ. Nan ki dɔ ki sɔl lɔm, kadi de ki nungi oo madi'ne to kibo dɔ'ne'ti. ⁴ Kadi de madi sangi maji læ rɔ'ne inbe par el, nan kadi sangi maji læ ndəgə'gi tɔ taa. ⁵ Kadi panjiyə'se ki rɔ nan'ti in panjiyə de'gi ki nje kində rɔ'de nan'ti me tɔ Kirisiti.

⁶ Kirisiti ki, lo kulə ngirə'ti nu, re oo nya'gi ki rɔ'a'ti pəti ə, in Luwə inbe par, nan sangi kadi n'uwə majirɔ'ne ki ji kasi ki asi nan ki Luwə kin el.

⁷ Ɔr tɔbar kin dɔ'ne'ti kɔ to k'or yo,
Ra rɔ'ne njekuləbər'ti,
Təl rɔ'ne to de'ti,
Adi de'gi gəri'ə me nya'gi'ti pəti toki in de.

⁸ Sɔl dɔ'ne,
Təl rɔ'ne go ta'ti biti oy'n,
Koy ki dɔ kagidəsi'ti.

⁹ In tado kin ə, Luwə un dɔ'a taa ad'a ra ngaw,
Ad'a tɔ ki in dɔ tɔ'gi'ti pəti.

10 Tado kunme me to Jeju'ti,
 Nyakində'gi pəti ki dōran'ti,
 Dōnangi'ti ki ginn dōnangi'ti
 Ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti,
 11 Ə kadi ta te ta de'gi'ti pəti toki Jeju Kirisiti in Burəbe,
 Kadi to Luwə ki Baw'je bari'n*.

Kulə lə njekunme'gi dōnangi'ti ne

12 Njendigi'm'gi ki maji, to ki ka ki rai go ndu'm'ti ki ndo'gi ndo'gi, dəkagilo ki m'in'n dann'se'ti, kadi rai ki dəkagilo ki oyi m'in dann'se'ti par el, nan dəkagilo ki m'goto'n dann'se'ti ne inbe kin kaa, kadi rai kulə dō kaji'ti lə'se ki bol Luwə, ki dō ki səl. 13 Tado Luwə inbe ə ində ndigira me'se'ti num, Ɔsi'se adi rai num, kigo kōjira'ti li'ə. 14 Rai nya'gi pəti ki kanji barta ki kanji kəl, 15 kadi ta madi goto dō'se'ti, kadi in de'gi ki kar njay, kadi in ngann'gi lə Luwə ki inyəi adi nya ki majel kare be ka rati rō'je'ti el, dann de'gi'ti ki uri mu sulə ki, de'gi ki ndigi kuləra ki majel par, ki me dōnangi'ti ne. Kadi unji dann'de'ti to por ki unji dō dōnangi'ti†, 16 loki a iləi'de mbər ta kaji. Lo kin'ti, m'a m'un'se kadi m'ində'n gu'm, ndō təl Kirisiti'ti. Tado m'anyi ngodi ki rō'm to'm ki ndangi kare el. 17 Re kadi mosi'm osi nanga dō kulə'ti ki m'ra, kadi ki m'un'n kunme lə'se to kadikare m'adi Luwə ə, m'ra ronel, ningə kadi ronel lə'm kin in ronel lə'se pəti. 18 Ningə ingi kaa, kadi rai ronel to, ə adi ronel lə'se in ronel lə'm to.

Pol ulə Timote ingi ki Epapiroditə ki rō njekunme'ti ki Pilipi

19 M'gər dō'm'ti maji kadi me to Burəbe Jeju'ti, nanyi ngayn el kadi m'a m'ulə ki Timote rō'se'ti non kadi re ki poy'se adi'm kadi m'in kaa m'ingə'n tōgi to. 20 Timote ki kar'ne ba ə kanyi sə'm ta ki uwə me'm, adi ta on me'ə ə isi mərta dō'se'ti. 21 Ndəgə'gi pəti, kanyi ngodi tado maji lə rō'de inbe par ə uwə me'de, um ngodi lə Jeju Kirisiti el. 22 Nan in, tōji ki taga adi de'gi gəri'ə to ngonni ki nje njiyə nja baw'ne'ti. Ində rō'ne ta kulə kiləmbər Poyta'ti ki maji sə'm. 23 M'gər kadi in ə m'a m'ulə ki rō'se'ti loki m'a m'oo ta ki dō'm'ti ar njay. 24 Taa m'gər dō'm'ti maji, kadi me to Burəbe'ti, dəkagilo ngayn el ə, darō'm m'inbe, m'a m're kadi m'oo'se.

25 Ningə ki ngosine kin, m'oo maji ngayn kadi m'təl m'ulə ngonni'kon'je Epapiroditə, ki in madikulə'm ki madi rō lə'm rō'se'ti gogi. In ki uləi'ə kadi re ki nya'gi ki m'aw ndoo'ə, kadi ra sə'm‡. 26 Epapiroditə ndigi ngayn kadi n'oo'se pəti,

* 2:11 2.11 10-11; Ejay 45.23 † 2:15 2.15 Ndukun ki nja joo 32.5 ‡ 2:25 2.25 4.18

ningə sangi ki rɔ tinyi'ne, tado monyi ra'a, adi oyi ta'a.
 27 Monyi ra'a, ki koy'o in ndəkba, nan Luwə oo kumtondoo li'ə. Ningə in kumtondoo li'ə par el, nan in kumtondoo ləm tɔ ə Luwə oo, kadi m'ingə metuji ki rangi dɔ mad'a'ti bay el. 28 M'sangi kadi m'ulə rɔ'se'ti gogi kalangi, kadi re oyi'ə ə, ingəi rɔnel, ə kadi m'in kaa me'm osi'n ki nanga tɔ. 29 Lo kin'ti, maji kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti ki rɔnel ngayn, me tɔ Burəbe'ti. Ko de'gi ki to in be kin, maji kadi ɔsigonn'de. 30 Tado nanyi nden ba kadi ingə koy tado kulə lə Kirisiti. Un rɔ'ne ilə kɔ, kadi re ra sə'm tor'se'ti, me nya'ti ki inbe'gi asi kadi rai adi'm'in el.

3

Row ki ra dana ki rɔta'ti non Luwə'ti

1 Ki ngosine kin ngannkon'm'gi, maji kadi rai rɔnel me kində rɔ nan'ti ki Burəbe. Nya ki a ɔgi'm kadi m'təl m'el'se ko ta ki kare ki m'el'se kete nga kin goto. Ningə ki rɔ'se'ti ə, in nya ki maji sese to maji yo. 2 Maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki rai rɔ'de to busi'gi be kam, ki rɔ de'gi'ti ki in nje ra kulə ki me'de ki majel, ki rɔ de'gi'ti ki nje k'oo mɔti ki kujə to nya ki ngayn. 3 Njekujəmɔti'de'gi ki rɔta'ti in j'ingi, tado j'isi ji gosi Luwə ki row lə Ndil'ə, rɔ'je nəl'je ngayn kadi j'ində rɔ'je nan'ti ki Jeju Kirisiti, ningə j'uwəi kul rɔ'je el tɔ. 4 Nan ki rɔta'ti, m'aw ki ta ki asi kadi m'uwə'n kul rɔ'm. Kin ə de madi oo kadi n'asi kuwə kul rɔ'ne ə, m'in m'asi kuwə kul rɔ'm m'utə de'ə kin. 5 Ujəi mɔti'm ndɔ ki kon jijo lə ndɔ koji'm, m'in ngonn *Isirayel, ginn koji'ti lə Benjamin, m'in Ebirə ki me mosi'ti, ningə ki ɔjido ndukun, m'in me kuti'ti lə *Parisi'gi. 6 Ki ɔjido tingəbil, m'in njekində kum njekawnan'gi ndoo, ki ɔjido təl rɔ go ndukun'ti, m'in ki kanji ta madi dɔ'ti*. 7 Nga ningə, nya'gi kin ki kete m'oo'de to nya ki ngayn, ngosine m'oo'de to nya ki kɔ kare tado lə Kirisiti. 8 M'oo'de to nya ki kɔ kare, loki m'un'de m'oji kadi nyamaji'ti ki əti bol ki in gər ki m'gər Jeju Kirisiti ki Burəbe ləm. Tado lə Kirisiti, m'inyə nya'gi pəti kɔ, m'oo'de to nya ki dɔ yiwi be. M'ra be kadi m'in'n nan'ti ki Kirisiti, 9 kadi m'in me ji'ə'ti. Ningə kadi in ki takul ki ra wa m'ra dana me ndukun'ti el, nan kadi in ki takul kuləra Kirisiti. Kadi in ki takul kɔrtadoti ki Luwə ɔr ki gorow kunme kadi Kirisiti. 10 Nya ki uwə me'm, ində'n ta kadi m'gər Kirisiti, taa kadi m'gər tɔgi kin ki ində'n taa lo koy'ti. Ningə kadi m'ingə ko kon li'ə kin, ə kadi m'oy ko koy li'ə kin tɔ. 11 Be kadi to re to bann ə, m'ində taa lo koy'ti, dann njekoy'gi'ti.

* 3:6 3.6 KNK 8.3, 22.4, 26.9-11

Kanyi ngodi sow do nya ki j'isi j'anyi ngod'o

¹² Toki rōta'ti, nya ki m'nji m'anyi ngodi tado'a kin, m'ində ji'm do'ti el bay, taa m'in de ki gəsirə gəsirə el bay to. M'nanyi ki lo kanyi ngodi'ti kadi m'ində ji'm do'ti, tado m'inbe ki do'm, Jeju Kirisiti ində ji'ne do'm'ti. ¹³ Ngannkon'm'gi, m'gər kadi m'ində ji'm do nya'ti ki m'nji m'anyi ngod'o kakin el bay, ningə nya kare ki m'ra, me'm oy do nya'gi ki go'm'ti, m'ində togi do rō'm'ti kadi ji'm odi nya ki in non'm'ti kin yo. ¹⁴ M'anyi ngodi sow do nya ki in non'm'ti, kadi m'ingə nya kugəgoji ki Luwə bar'je kadi adi'je dōran'ti ki gorow lə Kirisiti. ¹⁵ J'in ki ji togi gangi me ndil'ti, maji kadi mərta lə'je ra nanga do loki m'el ta'ti kin. Nga ningə, kin ə re nya madi to, ə ndu'se asi nan do'ti el ningə, Luwə a te kum'se do'ti. ¹⁶ Re in ri ə ra nya kaa, adi ji njiyəi nan'ti toki j'in nu biti ji tei ne kin. ¹⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi ndaji'm'in, ə kadi kum'se in go nja de'gi'ti ki isi njiyəi kigo lo njiyə'gi'ti toki in gəri. ¹⁸ Tado ngayn'gi, njiyə'de o'si ta koy Kirisiti do kagidəsi'ti. Ningə in ta ki m'el'se ki dokagilo'gi pəti, nan m'təl m'el'se bone bay, ki mann non kum'ti. ¹⁹ In de'gi ki ta tolta'de in tuji, tado luwə lə'de in kanda'de, taa tobar lə'de in me nya'ti ki to rōsol'ti to, ningə nya ki uwə me'de, in nya ki dōnangi'ti ne par. ²⁰ Nan j'in ə, j'in ngannjebe'gi ki dōran'ti. Dōran ki in lo ki j'isi ji nginə njekaji'je, Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kadi ində'ti to re ingə'je. ²¹ Jeju a mbəl daro'je ki togo'go goto, ki a oy kin, kadi təl to to daro'a ki aw ki toji ki əti bol kin be. A ra kulə kin ki togi ki awi'n kadi uwə'n nya'gi pəti ginn togi'ne'ti.

4

¹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, m'ndigi ngayn kadi m'təl m'oo'se. Ingi, in nya rōnel lə'm, in jōgi kōsikurə ki isi do'm'ti. Lo kin'ti, njendigi lə'm, maji kadi uwəi togi'se ba to kin be, njiyəi nan'ti ki Burəbe.

Ta kōji tado kisi ki nan ki lapiya

² M'uwə nja Ebodi in ki Sentisi, m'dəji'de kadi adi me'de in kare me kində rō nan'ti ki Burəbe. ³ Nga ningə in madikulə'm ki maji, m'dəji'ki kadi ra se'de adi ndu'de o'si go nan'ti, tado in dene'gi ki indəi rō'de nan'ti sə'm, rōi tado Poyta ki maji. Rōi, nan'ti ki Kileman ge ki ndəgi madikulə'm'gi ki rangi pəti ki Luwə ində to'de me makitu kaji'ti.

⁴ Rai rōnel ki dokagilo'gi pəti me njiyə nan'ti ki Burəbe. M'təl m'el'se bay, rai rōnel! ⁵ Maji kadi de'gi pəti gəri ra maji lə'se. Burəbe a re ngōsine. ⁶ Ningə, kadi adi me'se ra sururu do nya madi'ti el. Me nya'gi pəti ki to rō'se, maji

kadi indəi non Luwə'ti, eli si'ə ta, nonyi dɔ'a'ti, ə rai'ə oyo tɔ. ⁷ Nga ningə, lapiya lə Luwə ki utə nyagər lə de, a ngəm ngarme'se ki mərta'gi lə'se me kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti.

⁸ Ki ngəsine kin ngannkon'm'gi, maji kadi nya'gi pəti ki in nya ki rɔta'ti, nya ki de'gi piti, nya ki in nya ki dana, nya ki ar njay, nya ki de'gi ndigi, nya ki de'gi ɔsikurə, nya ki tɔ'a ɓar, nya ki de'gi uləi tɔji dɔ'ti, ə kadi uwə me'se. ⁹ Nya ki m'ndo'se, nya ki ingəi rɔ'm'ti, nya ki oyi ta'm'ti, ki nya ki oyi rɔ'm'ti, maji kadi uni rai kulə. Ningə Luwə ki nje kadi lapiya a in nan'ti sese.

Pol ra oyo Pilipi'gi tado nya ki uləi adi'ə

¹⁰ Rɔ'm nəl'm ngayn me kində rɔ nan'ti ki Burəbe, loki m'oo tɔji ki taga ɓone toki me'se to dɔ'm'ti. Me'se kin to dɔ'm'ti be mayinu, nan tarow ki kadi tɔji'm'in adi m'gər ə ingəi el. ¹¹ Nga ningə, m'elta kin be tado nya ki to rɔ'm, el jagi. Tado m'in de ki m'gər lo ra rɔnel dɔ nya'ti ki to ji'm'ti. ¹² M'gər kisi me ndoo'ti, taa m'gər kisi me nyakingə'ti tɔ. Me nya'gi'ti pəti, ki lo'gi pəti, m'gər kisi me ndann'ti ki me ɓo'ti, me nya tombar'ti ki me nya torɔ'ti. ¹³ M'asi kadi m'dɔɔ me'm me nya'gi'ti pəti ki takul Kirisiti ki nje kadi'm tɔgi. ¹⁴ Nga ningə, in nya ki maji ə rai kadi indəi rɔ'se nan'ti sə'm dɔ kon'ti lə'm. ¹⁵ In Pilipi'gi, inɓe'gi gəri maji toki, lo kulə ngirə kiləmbər Poyta'ti ki maji, loki m'aw kadi m'inyə dɔnangi ki Maseduwann'ti*, Njekawnan madi ki rangi ki kadi un nya adi'm tor nya ki m'in m'un m'adi kin goto. De'ə, in ingi par. ¹⁶ Loki m'in Tesaloniki'ti, uləi ki nya ki m'aw ndoo'ə asi nja joo kare, rai sə'm†. ¹⁷ Ningə in kadikare ə m'nji m'sangi ji'se'ti el, nan m'nji m'sangi kadi kər ramaji lə'se aw ki dɔ mad'a'ti dɔ mad'a'ti. ¹⁸ Ki ngəsine kin, nya'gi ki m'aw ndoo'ə ka m'ingə pəti tɔ nga. M'ingə ki to mbar mbar rɔ'm'ti, nya ki nal'm goto, loki Epapiroditɔ adi'm nya ki adi'ə kadi adi'm kin. Nya ki adi'm'in kin to to kadikare ki banyinan əti maji, ki Luwə taa, kadikare ki nəl'ə. ¹⁹ Lo kin'ti, Luwə a adi'se nya'gi pəti ki ai ndoo'ə, kigo nyakingə'ti li'ə ki əti ɓol ki gorow lə Jeju Kirisiti. ²⁰ Ningə kadi kɔsikurə in ki dɔ tɔ Luwə'ti ki Baw'je ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen!

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

²¹ Uwəi ji njekunme'gi pəti me tɔ Jeju Kirisiti'ti adi'm'in. Ngannkon'm'gi ki in sə'm ne uwəi ji'se. ²² Taa njekunme'gi pəti uwəi ji'se tɔ. Kibo ngayn in nje ki isi rai kulə me kəy'ti lə nje konɓe ki boi Sejar.

* 4:15 4.15 2Ko 1.16 † 4:16 4.16 15-16; KNK 17.1; 2Ko 11.9

²³ Kadi memaji læ Burøbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pøti.
Ta goto nga.

Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi Ta ki do Makitu ki Pol ndangi adi Kolosi'gi

Makitu kin tanan ki nje ki Pol ndangi adi njekawnan'gi ki Epeji'ti me lo'gi madi'gi'ti: Makitu ki ndangi adi nje ki Kolosi eke nje ki Epeji, Pol ndangi'de kagilo'ti ki in dangay'ti. Ta'gi ki toi me makitu'gi'ti ki joo kin nu, nya'gi ki rai nya kagilo ndangi'de'ti nu taanan.

To toki njendo de'gi nya ki ngom uri dann njekawnan'gi'ti be, rei ki burnanmbukitu dann'de'ti. Kigo nyando'ti la'de, eli toki togi'gi kigo ndil'ti rai kulə ngayn ningə de a ra togi tət'i'de rə, konbe do'de'ti ki row təlro go ndukun'ti la Moji taa. Makitu la Pol el toki ndukun'gi la Moji asi konbe do nyənn'gi'ti la daro de el (2.23). Ki takul koy Ngonn Luwə do kagidəsi'ti kareba ə de a ingə'n kaji (1.20). Njekunme'gi in ngann rə daro ki in njekawnan'gi ki Kirisiti in do'de. Ningə kadi njekunme'gi ndiginan yo ki ne. Ndiginan yo ki ne kin doo'de nan'ti doo ki asi nan berere (3.14-15).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-8. Kirisiti inbe ki do'ne me hal'a'ti ki kuləra'a 1.9-2.19. Kisikidətaa ki sigi me Kirisiti'ti 2.20-4.6. Dəboy ta 4.7-18.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə la Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti la Luwə, nan'ti ki ngonnkon'je Timote ə ji ndangi makitu kin, ² j'adi'se in de'gi la Luwə ki sii me be'ti ki Kolosi, in ngannkon'je'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti me to Kirisiti'ti. Kadi Luwə ki Baw'je adi'se ramaji ki lapiya.

Pol ra oyo Luwə tado la Kolosi'gi

³ Ji ra oyo Luwə ki Baw Burəbe la'je Jeju Kirisiti, dokagilo'gi pəti ki j'isi j'el si'ə ta tado la'se. ⁴ Ji ra'a oyo tado j'oo poy kunme la'se ki uni adi Jeju Kirisiti, ki ndigi ki in ndigi de'gi pəti ki in de'gi la Luwə. ⁵ Kunme ki ndiginan kin, ginn'de in do nya kindəmedəti la'se ki Luwə isi ngəm me dəran'ti adi'se. In gəri nya kindəmedəti kin ki takul kiləmbər Poyta ki maji ki in ta ki rəta'ti kin. ⁶ Poyta ki maji kin aw biti te rə'se'ti. Ningə asi dənangi ba pəti, te ki kandi nya, ə aw ki kete kete toki to'n dann'se'ti kin be to, ulə ngirə me ndo'ti inbe ki oyi poyta ki ojidə memaji la Luwə, taa gəri memaji kin toki nya ki rəta'ti. ⁷ In Epirasi, ki in madi'je ki

ngayn me kulə'ti ə ndo'se nya'gi kin. In de ki nje ra nya ki low'ə'ti me k'in ə njekuləbər lə Kirisiti dann'se'ti. ⁸ Ningə in ə el'je ta dɔ ndigi nan'ti ki Ndil Luwə adi'se.

Kelta ki Luwə tado lə Kolosi'gi

⁹ Be ə, j'in kaa, ndo'ti inbe ki j'oo'n poyta lə'se kin, j'in yə ta kelta ki Luwə tado lə'se el. Ji dəj'ə kadi adi'se gəri ndigi li'ə maji ki takul gosi ki nyagər ki Ndil'ə adi'se. ¹⁰ Lo kin'ti, panjiyə'se a in panjiyə de'gi lə Burəbe ki nəl'ə me nya'gi'ti pəti, a in panjiyə ki aw ki kete kete me kuləra ki maji'ti, ə a tɔgi me gər Luwə'ti par par tɔ. ¹¹ Ji dəji Luwə kadi adi'se tɔgi me nya'gi'ti pəti ki takul tɔg'ɔ ki əti bɔl, kadi uwəi tɔgi'se ba me nya'gi'ti pəti, ki kisidɔti ki koreme tɔ. ¹² Rai oyo Luwə ki Baw'je ki rɔnel toki adi'se asi kingə nya nduwə ki isi ngəm me bekon'ti li'ə ki ndolo, tado de'gi ki in yan'a'gi. ¹³ In ə, ɔr'je ginn tɔgi'ti lə lo ki diw, re se'je me Konbe'ti lə Ngonn'o ki njendigi li'ə. ¹⁴ Ki takul Ngonn'o kin ə, j'in'n ki taa k'ilə taa, ningə majel'gi lə'je in ki k'in yə go kɔ tɔ. ¹⁵ Ngonn kin, in banakum Luwə ki de asi k'oo'ə el. In Ngonn dər nyakində'gi pəti. ¹⁶ Toki rɔta'ti, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi pəti ki me dɔran'ti num, ki dɔnangi'ti ne num tɔ. Nya'gi ki de oo'de ki kum'ne, ki nya'gi ki de oo'de ki kum'ne el, re in ngar'gi, eke nje konbe'gi ba pəti kaa, ki tɔgi ki utə, in ki takul'ə ə Luwə ra'n nya'gi kin pəti num, taa in ki tado li'ə num tɔ. ¹⁷ Kirisiti in non nyakində'gi'ti pəti. Ningə in ki takul'ə ə, nya'gi pəti ki Luwə ra'de, rai ki dɔ'de taa tɔ. ¹⁸ Kirisiti inbe in kibo dɔ Njekawnan'gi'ti, ki in darɔ'a. Inbe ə in kulə ngirə nya, in de ki dɔkete ki te dann nje koy'gi'ti. Be tado me nya'gi'ti pəti, in ki dɔkete. ¹⁹ Tado Luwə ge kadi nya'gi pəti ki rɔ'ne'ti asi nan berere rɔ Kirisiti'ti. ²⁰ Ningə in ki takul Kirisiti ə Luwə ndigi kadi de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne uləi noji nan'ti sə'ne. In ki takul mosi Ngonn'o ki anyi dɔ kagidəsi'ti kin ə, Luwə adi lapiya re'n dɔnangi'ti ne eke dɔran'ti. ²¹ Ningə ingi ki kete in mbah'gi takum Luwə'ti, in njeban'gi li'ə tado ta mərta'gi lə'se, ki nya ra'se'gi ki majel. ²² Nan ngəsine Luwə ulə noji nan'ti sese ki takul darɔ Kirisiti ki gorow koy'o, kadi ra adi tei takum Burəbe'ti to de'gi ki ar njay num, ki kanji yoro num, ta ki kanji ta madi dɔ'se'ti num tɔ. ²³ Ningə, maji kadi rai dɔ nja'se'ti me kunme'ti. Kunme kin ə in ginn kəy ki ngan ki rai dɔ'ti, ki kanji kadi nya madi ɔr'se aw sese sanyi ki nya kindəmedɔti lə'se ki Poyta ki maji adi'se kin. Poyta ki maji ki in ki kiləmbər'ə kadi de'gi pəti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningə in ə m'in Pol m'in njerakulə.

Kon lə Pol tado Njekawnan'gi

²⁴ Ngosine, rō'm nəl'm tado kon'gi ki m'nji m'ingə tado lə'se. Toki rōta'ti, me rō'm'ti, ki tado maji lə *Njekawnan'gi ki in daro Kirisiti, m'tolta kon'gi ki nanyi kadi Kirisiti ingə. ²⁵ Ki tado Njekawnan'gi ə m'təl'n njekuləbər lə'de. In Luwə ə ulə kulə kin ji'm'ti kadi m'ra'n sese. Kulə kin in kadi m'iləmbər Poyta ki maji lə Luwə kin ba pəti madi'se. ²⁶ In nya ki to lo kiyə'ti ki rō ginn de'gi'ti pəti ki dokagilo'gi pəti, nan ngosine te ki do adi de'gi lə'ne gəri. ²⁷ Tado Luwə ndigi kadi gəri nya ki oji kadi ra ə in nya ki maji ki əti bol kin. In nya ki k'ində do'a dana tado maji lə de'gi pəti ki in Juwipi'gi el. Nya ki to lo kiyə'ti ki Luwə te ki do'a in Kirisiti ki isi me'se'ti; ki ta kin ə me'se in ki k'ində do toji'ti ki əti bol ki a re. ²⁸ In Kirisiti kin ə, j'isi j'iləmbər Poyta ki maji li'ə ki row ndor mbi de'gi pəti, ki row ndo'de nya ki takul kumkədi ki Luwə adi'je. Tado kadi ingi pəti təli de'gi ki togi gangi me to Kirisiti'ti. ²⁹ Tado kin ə, m'nji m'ra'n kulə num, m'nji rō'n num, ki togi Kirisiti ki isi odi rō'ne rō'm'ti.

2

¹ Toki rōta'ti m'ndigi ngayn kadi in gəri rō ki ngan ngayn ki m'nji m'rō tado lə'se, tado lə Lawodise'gi, taa tado lə ndəgə'gi pəti ki oyi m'in ki kum'de el kin to*. ² Rō kin, m'rō kadi m'ulə'n dingəm me'de'ti, ə kadi indəi rō'de nan'ti kareba me ndigi nan'ti, taa kadi ingəi nyagər ki a adi'de me ki tinyi katı, kadi gəri nya lə Luwə ki to lo kiyə'ti, ki in Kirisiti kin num to. ³ In rō Kirisiti'ti kin ə de a ingə gosi'gi ki nyagər'gi'ti. ⁴ M'elta kin be kadi de madi ədi'se ur'se ki bal ta ki ta'ne'ti el. ⁵ In ki rōta'ti, kadi daro'm in sanyi sese, nan ndil'm in nan'ti sese. Ningə rō'm nəl'm ngayn kadi m'oo'se, rai do nja'se'ti, taa uwəi togi'se ba me kunme kadi Kirisiti'ti to.

Nya'gi pəti in rō Kirisiti'ti

⁶ Nga ningə, toki taai Jeju Kirisiti, ki Burəbe me'se'ti, maji kadi njiyəi si'ə nan'ti. ⁷ Uləi ngirə'se rō'a'ti, ə adi kisikidōtaa lə'se in kəy ki indəi do'a'ti. Ningə kadi rai do nja'se'ti me kunme'ti kigo nyando'ti ki ingəi, ə kadi rai oyo Luwə ki dōnan'ti dōnan'ti to. ⁸ Indəi kumkədi do rō'se'ti, kadi de madi ədi'se ki nyagər ki ngom, ki nda'a goto ki in nyagər lə de'gi ki dōnangi'ti ne kin el. In nyagər ki ngirə in do nyajibəlbe'ti lə de'gi ki do togi ndil'gi'ti ki majel ki dōnangi'ti ne, um in do Kirisiti'ti el†. ⁹ Tado nya'gi pəti ki rō Luwə'ti, ta'de asi nan berere daro Kirisiti'ti. ¹⁰ Nga ningə ingi ingəi nya'gi kin pəti asi nan rō Kirisiti'ti, nya ki du'se

* 2:1 2.1 4.13 † 2:8 2.8 Gal 4.3

goto. Kirisiti ki in kibo do nje konbe'gi'ti pæti, ki togi'gi'ti ki utæ pæti.

¹¹ In me kindæ ro nan'ti ki Kirisiti kin æ tæli de'gi ki nje kujæ mæti'de. Ningæ in kujæ mæti ki de æ ujæ ki ji'ne el, nan in kujæ mæti ki Kirisiti inbe æ ujæ, kadi ori'n nyænn læ daro ki isi aw sese ki majel'ti kin ko. ¹² Ki row læ batæm ki rai, duwi'se nan'ti ki Kirisiti, ningæ uni'se nan'ti si'æ taa lo koy'ti to tado uni me'se do togi'ti læ Luwæ ki te si'æ dann njekoy'gi'ti. ¹³ Ingi ki kete, in de'gi ki koy tado majel'gi læ'se, in de'gi ki in *Juwipi'gi el, ujæi mæti'se el to, nan ngosine, Luwæ tæl adi sii kumngayira nan'ti ki Kirisiti. Luwæ inyæ go majel'gi læ'se pæti ko. ¹⁴ Luwæ buji nyara'je'gi ki to me makitu'ti, ki isi sæki do'je, taa osi'je taa ki gorow læ ndukun'gi kin to; Luwæ tuji'de ko ki gorow bærdæ do kagidæsi'ti. ¹⁵ In be æ, Luwæ or'n togi ndil'gi ki majel ki togi ki isi onyibe ko‡, ulæ ræsol do'de'ti takum de'gi'ti, adi me njiyæ tæti ro'ti læ Ngonn'o, ki in Kirisiti, njiyæi to dangay'gi. ¹⁶ Lo kin'ti, adi de madi gangi ta do'se'ti tado nyakuso eke nya kanyi el, taa ojido ndo ko nanyi eke ndo kærkon læ Juwipi'gi el. ¹⁷ Nya'gi kin pæti in ndil nya'gi ki a rei, nan nya ki ræta'ti, in daro Kirisiti. ¹⁸ Ononyi'se kadi adi de madi tæl ro ki tæti læ'se kin yan'ne'ti. Adi in de'gi ki njera ro'de njedo sæl, isi osi do'de nanga non malayka'gi'ti, in de'gi ki nje k'oo nya ki koo me ninn'ti to nya ki ngayn. In de'gi ki mæta læ'de in mæta ki ra do'de'ti inbe par, adi isi indæi gu'de. ¹⁹ Degæ'gi kin, mbeti kuwæ ki Kirisiti ki in kibo, in do kin. Nan toki ræta'ti, in ki takul Kirisiti ki in do kin æ ngann ro'gi pæti ingæi nya ki kadi ra se'de. In ki takul'æ æ dokur'gi ki ngiræ'gi sii tanan'ti isi rai kulæ. Ningæ in Luwæ æ in njera kadi daro kin togi. ²⁰ Ingi ki koy nan'ti ki Kirisiti, adi'se taa k'inyæ taa ji togi ndil'gi'ti ki majel ki me donangi'ti. Nga ra bann æ, to toki ji kisikidætaa læ'se, sii ginn togi'ti læ nya'gi kin bay be wa? Tado ri æ tæli ro'se ginn ndu'gi'ti ki ene: ²¹ «Un nya kin el! Odi nya kin ta'i'ti el! Adi ji odi nya kin el! ...» bay wa? ²² Nya'gi kin pæti in nya'gi ki a tuji ko go kulæ'ti ki de ra'n. Ningæ in mbærkikindæ'gi ki nyando'gi kigo nya gæri'ti læ de'gi. ²³ Toki ræta'ti, kunndu'gi kin, toki oo æ, in nya ki toji gosi, tado toji row kosi do nanga læ de ki ra, row soldo ki row kindæ togi do daro ro'ti, nan k'in æ in ndukun'gi ki nda'de goto, toi tado tæl nyænn daro par.

3

Kisikidætaa ki sigi ki Kirisiti

¹ Toki uni'se taa lo koy'ti nan'ti ki Kirisiti, maji kadi sangi nya'gi ki taa dɔran'ti, ki in lo ki Kirisiti si'ti, dojikol Luwə'ti kin*. ² Mərta do nya'gi'ti ki dɔran'ti, um do nya'gi'ti ki dɔnangi'ti ne el. ³ Tado in de'gi ki oyi, ningə kaji lə'se in ki kiyə nan'ti ki Kirisiti ro Luwə'ti. ⁴ Dɔkagilo ki Kirisiti ki in kisikidɔtaa lə'se a te ningə, ingi kaa a tei si'ə me toji'ti ki taa lo.

Kisikidɔtaa ki kete ki in ki bone

⁵ Maji kadi adi nya'gi pəti ki dɔnangi'ti ne, ki to ro'se'ti oyi: adi in sangi nan ki lo kaya'ti, ki nyara ki to njen, ki nyənn lə darɔ ki əti bol, ki bo nya'gi ki majel, ki ra ta nyakingə, ki in yo ki ra. ⁶ In nya'gi kin ə isi re ki wongi lə Luwə do de'gi'ti ki nje tanro. ⁷ In kin ə, in panjiyə'se'gi ki kete, loki sii me majel'ti bay. ⁸ Nan ngosine, maji kadi mbəti nya'gi kin pəti, adi in wongi ki ra, ki nyara ki do togi'ti, ki mendul, ki nya taji, ki ta'gi ki gorow'ə'ti el ki isi te ta'se'ti. ⁹ Ononyi'se kadi elinan ta ngom. Tado in de'gi ki ɔri koki de ro'se'ti ko, ki kulə ra'a'gi nga. ¹⁰ Ningə ngosine uləi de ki sigi ro'se'ti, de ki Luwə ki njekində nya'gi isi təl'ə ki sigi'ti taa taa, kadi taainan si'ə, kadi te gər'ə'ti ki rɔta'ti. ¹¹ Me kisikidɔtaa'ti ki sigi kin, kor kum nan goto, mbunə de'gi'ti ki in Juwipi'gi eke nje'gi ki in Juwipi'gi el, mbunə njekujəmɔti'de'gi ki njekujəmɔti'de'gi el. K'el k'ene mbah eke de ki kum'ə te el, goto, k'el k'ene bər eke de do ro'ne, goto. In Kirisiti par ə in nya'gi pəti me nya'gi'ti pəti.

¹² In de'gi ki Luwə mbəti'se, in de'gi li'ə ki ndigi'se. In tado kin ə, maji kadi ai ki k'oo kumtondoo lə nan ro'se'ti, kadi in nje ramaji, nje sɔl do'de, kadi in de'gi ki sɔl lom lom, nje kore me'de. ¹³ Maji kadi sii do'ti ki nan. A re de madi aw ki ta ki to rɔ'a do ngonkon'ne'ti ə, maji kadi inyəi go ko yo ki ne adi nan, toki Kirisiti inyə'n go majel'gi lə'se ko kin be to. ¹⁴ Nya ki in do nya'gi'ti pəti, in kadi ndiginan in ku ro'se. In ə a ra kadi kində ro nan'ti lə'se a in ki rɔta'ti. ¹⁵ Kadi lapiya lə Kirisiti onbe ngarme'se'ti. In tado lapiya kin ə Luwə bari'n'se, kadi in təli darɔ ki kare. Ningə kadi in njera oyo Luwə. ¹⁶ Maji kadi ta lə Kirisiti rosi me'se ki maji li'ə ki əti bol. Ningə kadi ndoi nan nya'gi ki ndəji nan'gi ki yo ki ne ki gosi ki ngayn. Nga ningə, kadi osipa, uləi toji do Luwə'ti ki oyo ki ra me Pa'gi'ti, ki me pa kulə dingəm me nan'ti, ki me pa'gi'ti ki Ndil Luwə adi'se. ¹⁷ Nya'gi pəti ki isi rai, ki ta'gi pəti ki isi eli, maji kadi in me to Burəbe Jeju'ti, nga ningə kadi rai oyo Luwə ki Baw ki takul'ə.

Kisi njekunme'gi me kəy'ti

* 3:1 3.1 Pa'gi 110.1

18 In dene'gi ki nje ngaw, maji kadi ulæi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ ngaw'se'gi toki maji kadi rai takum Buræbe'ti. 19 In ngaw dene'gi, maji kadi in ndigi ne'se'gi. Adi rɔ'se ati'se dɔ'de'ti el. 20 In ngann'gi, maji kadi tæli rɔ'se go ta'ti læ njekoji'se'gi me nya'gi'ti pæti, tado in nya ki næl Buræbe. 21 Ningø in baw ngann'gi, ononyi'se kadi ndæji ndu ngann'se'gi indæi'de bol'ti el, tado re in be ə, me'de a tuji. 22 In bær'gi, maji kadi in tæli rɔ'se go ta'ti læ be'se'gi'ti ki dɔnangi'ti ne kin. Ningø, ononyi'se kadi rai to kulæ kædikum nan taga ne par kadi næli'de, nan kadi rai ki me ki kare, ki bol Ndil Buræbe. 23 Kulæ ki to bann ki isi rai ə, kadi rai ki me ki maji to kulæ læ Buræbe ə sii rai, um to kulæ læ de, el. 24 Ningø kadi in gæri toki Buræbe a adi'se nyamaji ki ngæm tado læ de'gi læ'ne kin, to nyakugø go ji'se. Tado Buræbe ki rɔta'ti in Jeju Kirisiti. 25 Ki rɔta'ti, de ki ra nya ki low'æ'ti el, a tæti kandi nya ki low'æ'ti el læ'ne kin, tado kør'de dana goto rɔ Luwæ'ti.

4

1 Ingi ki awi ki bær'gi, maji kadi rai'de maji, ki gorow ki dana. Ningø kadi ingi kaa in gæri toki, awi ki Be'se dɔran'ti non to.

Ta kɔji ki dɔ kawkulæ'ti

2 Maji kadi uwæi tɔgi'se ba me kelta'ti ki Luwæ, kadi kelta ki Luwæ ra adi sii dɔ nja'se'ti, rai oyo Luwæ ki dɔnan'ti dɔnan'ti. 3 Nga ningø, elita ki Luwæ ki tado læ'je tɔ, kadi Luwæ te tarow non'je'ti kadi j'elita li'ə, kadi j'ilæn mbær nya ki to lo kiyæ'ti ojidɔ Kirisiti, ki m'to'n dangay'ti kin. 4 Elita ki Luwæ kadi m'elita læ Kirisiti kin ar njay, toki maji kadi m'el'n. 5 Maji kadi kum'se ædi dɔ panjiyæ'se'ti ki rɔ de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el. Ningø kadi dɔkagilo ki Luwæ adi'se kin, rai kulæ, um adi dær kɔ kare el. 6 Maji kadi ta kel'se in ta kel ki maji ki dɔkagilo'gi pæti, ki kadi de ingø nya ki to si'ə soti me'ti. Kadi in gæri lo kuji yæti ta kadi de'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti, el.

7 Ngonnkon'm ki njendigi læ'm, Tisiki a el'se ta'gi pæti ki dɔm'ti adi oyi. Tisiki* in njekulæbær ki ra dɔ nja'ne'ti, taa in madikulæ'm me kulæ'ti læ Buræbe num tɔ. 8 Nga ningø, m'ul'ə rɔ'se'ti be kadi adi'se poy'je adi oyi num, taa kadi ulæ dingæm me'se'ti num tɔ. 9 Onejim† ki in ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'æ'ti, ki ji ndig'ə ngayn kin, a uwæ si'ə row. Onejim in de rɔ'se. Ingi ki Tisiki a eli'se nya'gi pæti ki isi rai nya rɔ'je'ti ne adi oyi.

Kuwæ ji nan ki dɔboy'ti

* 4:7 4.7 KNK 20.4; Epe 6.21-22 † 4:9 4.9 Plm 10-15

10 Madi dangay læ'm Arisitarki‡ uwə ji'se, taa Marki§ ki ngonnann Barnabasi*, ki ingəi takəji'gi ki ɔjido'a kin kaa uwə ji'se tɔ. Re aw te rɔ'se'ti ə, kadi uwəi'ə ki rɔ'se'ti maji. 11 Jeju, ki isi bari'ə Jusitisi uwə ji'se tɔ. Mbunə Juwipi'gi'ti ki uni me'de adi Kirisiti kin, ingi kin par ə sii rai sə'm kulə ki ɔji dɔ konbe læ Luwə. Ingi kin ə in togi'm ki ngayn. 12 Epapirasi† ki in de læ'se uwə ji'se tɔ. Epapirasi in njekulə læ Jeju Kirisiti, ki inyə ta rɔ el ki tado læ'se, me kelta'ti ki Luwə. Elta ki Luwə kadi rai dɔ nja'se'ti, kadi in de'gi ki togi gangi me Ndil'ti, taa kadi rai dɔ nja'se'ti ba kadi rai ndigira'gi læ Luwə pəti tɔ. 13 M'mannaji læ Epapirasi toki adi rɔ'ne kon ngayn tado læ'se, tado læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti num, taa nje ki Iyerapolisi'ti num tɔ. 14 Madi'je ki ngayn, Luki, ki in nje ra de'gi monyi ingi ki Dəmasi uwəi ji'se tɔ‡. 15 Uwəi ji ngannkon'je'gi ki Lawodise'ti, nan'ti ki Nimpa ingi ki Njekawnan'gi me kəy'ti li'ə adi'je tɔ. 16 Loki tudəi makitu kin ningə, uləi adi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti kadi tudəi tɔ. Nga ningə in ki nje ki Lawodise'ti a uləi adi'se kin, in kaa tudəi tɔ. 17 Ningə kadi eli Arsipi§ adi ində kum'ne go kulə'ti læ Burəbe ki ingə kin, kadi ra kul'ə maji. 18 Ta kuwəji kin in m'in Pol inbe ə m'ndangi. Kadi me'se oy dɔ'm'ti el, toki m'to dangay'ti ne. Kadi memaji læ Luwə in nan'ti sese. Ta goto nga!

‡ 4:10 4.10 KNK 19.29, 27.2 § 4:10 4.10 KNK 12.12, 25, 13.13, 15.37-39 * 4:10 4.10 KNK 9.27, 11.22, 30 † 4:12 4.12 1.7 ‡ 4:14 4.14 2Ti 4.10, 11; Plm 24

§ 4:17 4.17 Plm 2

Makitu ki dōkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta ki dō makitu'ti ki dōkete ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin adi Njekawnan'gi ki ində ginn'de kagilo ngayn el bay me bebo'ti ki Tesaloniki. Tesaloniki in burədo be'gi ki donangi Maseduwann'ti ki Rōm onbe dō'de. Go k'or ki Timote or poyta ki maji ki ojido njekawnan, Pol ndangi makitu kadi ra'n oyo Luwə tado kuwətogiba lə'de me kunme'ti, me ndigi'ti me kindəmedotɪ tɔ. Ta ki dō təl Jeju Kirisiti'ti tulə de'gi nan'ti. Be ə Pol un ta el or'n ginn'ə adi ar njay. Njekawnan'gi indəi me'de dō təl Burəbe'ti nan təl el bay ə ra adi de'gi dəji nan ta ki ta'a ta'a eyina: «Ndɔ ki ra'ti ə Burəbe a təl re wa? Ri ə a te dō njekunme'gi'ti ki oyi kete non re'ə'ti wa?» Pol ində hangal Njekawnan'gi bo toki Burəbe a təl re inbe (4.16), ningə njekunme'gi pəti a sii ki dō'de taa nan'ti si'ə (5.10). Kagilo ki re'n el bay, Luwə ndigi kadi njekunme'gi rai kulə adi'ne kum'de in kete ki ronel. (5.14,15).

Kon ta'gi ki me'ti: Ra oyo ki piti 1-3. Kisikidɔtaa kigo ndigi'ti lə Luwə 4.1-12. Təl Burəbe 4.13-5.11. Kulə'gi ki kadi njekunme'gi rai 5.12-22. Dɔboy ta 5.23-28.

Kuwəji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ingi ki Timote*, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki indəi rɔ'se nan'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti†. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə in nan'ti sese.

Pol ra oyo Luwə tado kunme lə Tesaloniki'gi

² Ji ra oyo Luwə ta ta tado lə'se pəti, loki j'isi j'elta ki Luwə ji bar tɔ'se. ³ Takum Luwə'ti ki Baw'je, me'je sii olo dō kunme'ti lə'se ki sii kum ba, ki ndiginan lə'se ki tingəbil, ki kuwətogiba me kindəmedo Burəbe'ti lə'je Jeju Kirisiti‡. ⁴ Tado ji gər kadi Luwə mbəti'se, in ngannkon'je'gi ki ndigi'se. ⁵ Toki rɔta'ti, Poyta ki maji ki j'iləmbər'ə dann'se'ti, in me ta ki kel'ti par el, nan in ki tɔgi ki Ndil Luwə adi'je ki me ki tinyi katɪ ki uwə'je ki ta el. Ingi in gəri panjiyə'je ki ji njiyə'n dann'se'ti tado maji lə'se kin bəti. ⁶ Ningə ingi, ndaji'je j'in num, Burəbe num nga, tado taai ta

* **1:1** 1.1 KNK 15.22, 16.1 † **1:1** 1.1 KNK 17.1-9; 1Te 2.1-2 ‡ **1:3** 1.3 1Ko 13.13

lə Luwə ki ronel ki Ndil'ə adi'se, me kon'gi'ti ki ngayn nga Š. ⁷ Lo kin'ti, in təli nyandaji tadolə njekunme'gi ki dɔnangi Maseduwann'ti* ki dɔnangi Akay'ti†. ⁸ Kah talə Burəbe bar in rɔ'se'ti, te dɔnangi Maseduwann'ti ki dɔnangi Akay'ti par el, nan poy kun ki uni me'se adi Luwə kin sanan ki lo'gi pəti. Sanan sanan ki j'awi ki ndoo kadi j'elita'a bay taa el. ⁹ De'gi kare kare elita ki do'ti ɔjidɔ kuwə ki uwəi'je ki rɔ'se'ti, ki təl ki in təli gidi'se adi kagi yo'gi lə'se, ə tur kum'se do Luwə'ti ki rɔta'ti, ki nje kisi kumngayira ba, kadi rai bər li'ə kin. ¹⁰ Kadi rai bər li'ə, nginəi ngonn'o ki un'ə taa dann njekoy'gi'ti. Ngonn'o Jeju ki nje taa'je ta wongi'ti ki a re.

2

Kulə ki Pol ra Tesaloniki'ti

¹ Ngannkon'm'gi, inbe'gi in gəri maji kadi in kare ki ndangi ə j'awi'n rɔ'se'ti el. ² Taa in gəri maji bay to kadi kete non kaw'je ki rɔ'se'ti, de'gi adi'je kon ge taji'je ge Pilipi'ti, nan be kaa Luwə adi'je togi adi j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə me rɔ'gi'ti ki ngayn*. ³ Toki rɔta'ti, ta lə Luwə ki j'isi j'ilə'se mbər'ə, ngirə in do nya ki go'ti el'ti el num, in do row nyara'ti ki ar njay el'ti el num, taa ji sangi row kadi ji to de madi pe pe el num to. ⁴ Ningə in Luwə ə oo'je kadi j'asi, ə ulə kiləmbər Poyta ki maji ji'je'ti kadi j'ilə mbər'ə. Nga ningə, j'ilə mbər'ə kilə ki kadi ji nəl'n de el, nan kadi nəl Luwə ki nje k'oo ngarme de maji maji. ⁵ Inbe'gi in gəri maji kadi ndo kare j'eli'se ta ki ji to'n'se pe pe el jagi, ke ji to'se ki ta'gi kadi j'ingəi'n nya madi ji'se'ti el num to. Lo kin'ti, Luwə asi kadi mannaji lə'je. ⁶ Ji sangi kadi de piti'je el. Ji sangi piti lə'se el num, ji sangi piti lə de'gi madi ki rangi el num to. ⁷ Ningə ki rɔta'ti, k'in'je njekawkulə'gi lə Kirisiti kin, asi kadi j'a j'ində'n togi do'se'ti, nan loki j'in dann'se'ti, ji təl ji səl ləm ləm. Ji ra rɔ'je kon ngann'gi'ti ki sii indəi kum'de go ngann'de'gi'ti be. ⁸ Ji ndigi'se ndigi ki j'isi'n do nja'je'ti kadi j'adi'se Poyta ki maji lə Luwə par el, nan j'isi'n do nja'je'ti kadi j'un rɔ'je inbe j'adi'se. Ingi, in təli nya ki gat'a in ngayn ki rɔta'ti.

⁹ M'gər kadi ngannkon'gi, me'se a olo do kon'ti ki j'ingəi me kulə ki ra'ti ki do k'or rəgi'ti lə'je. Ji ra kulə kondɔ ge kada ge kadi ji təl nya k'oy do de madi'ti dann'se'ti el. Ji ra be ə j'ilə'n'se mbər Poyta ki maji lə Luwə. ¹⁰ Asi kadi in manyinaji lə'je, taa Luwə kaa asi kadi mannaji lə'je to toki, panjiyə'je ki rɔ'se ingi ki uni me'se adi Kirisiti, in panjiyə ki ar njay, in panjiyə ki dana, ki kanji ta madi do'ti. ¹¹ In gəri

Š 1:6 1.6 KNK 17.5-9 * 1:7 1.7 2Ko 1. 16 † 1:7 1.7 2Ko 1.1 * 2:2 2.2 KNK 16.19-24, 17.1-9

toki ndoki, kare kare pəti, ji ra'se toki baw ngann'gi a ra'n ki ngann'ne'gi be. ¹² Ndoki j'ulə dingəm me'se'ti, j'adi'se tōgi, taa ji dəji'se ki nja nan'ti nan'ti kadi panjiyə'se in panjiyə ki toji kadi in de'gi lə Luwə. Luwə ki ɓar'se kadi indəi rə'se nan'ti sə'ne dɔ Konɓe'ti ki dɔ tɔɓar'ti lə'ne.

Kunme ki kon lə de'gi ki Tesaloniki'ti

¹³ Ginn nya ki j'isi ji ra'n oyo Luwə ki ndo'gi ndo'gi ə to kin: loki j'ilə'se mbər Poyta ki maji lə Luwə ə osi mbi'se'ti, taai ta kin to ta lə de par kare el, nan taai'ə toki in ta lə Luwə toki rɔta'ti. Ningə ta kin isi ra kulə me'se'ti ingi ki uni me'se adi Kirisiti. ¹⁴ Ngannkon'm'gi, ingi uni dɔ nja *Njekawnan'gi lə Luwə, me tɔ Kirisiti Jeju'ti, ki sii Jude'ti. Ingi kaa ingəi kon ji ngannkon'se'gi'ti ki bekoji'se'ti, ko kon ki ingi ingəi ji Juwipi'gi'ti†. ¹⁵ *Juwipi'gi ki tɔli Burəbe Jeju ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, taa j'in k adi'je kon tɔ. Kulə ra'de nəl Luwə el, in njeban'gi lə de'gi pəti‡. ¹⁶ Ɖgi'je kadi j'ilə mbər Poyta ki maji de'gi ki in Juwipi'gi el, kadi ingəi kaji. Rai be tɔli ta majel'gi lə'de ki rai ki dɔkagilo'gi pəti pəti. Nan ta tɔl ta'a'ti, wongi lə Luwə osi dɔ'de'ti.

Pol ndigi kadi n'təl n'aw Tesaloniki'ti ɓay

¹⁷ Ngannkon'm'gi, ki ɔjido'je, j'inyəi'se dɔkagilo ki nden be, ningə j'in sanyi sese, kum'je ə oo nan el, nan me'je in nan'ti. Ji sangi ki rɔ tinyi'je kadi ji təl j'oo'se, tado j'aw ki ɓo'ə ngayn. ¹⁸ In tado kin ə, ji sangi kadi j'aw rə'se'ti, ningə m'in Pol inɓe ki dɔ'm, m'sangi row nja ngayn, nan *Satan ilə kagi non'je'ti. ¹⁹ Nya ki in nyakindəmedɔti lə'je, nya ronel lə'je, jɔgi kɔsigon ki j'a j'ində'n gu'je non Burəbe Jeju'ti ndo re'ə'ti, in ingi kin. ²⁰ Toki rɔta'ti, ingi in nya tɔɓar lə'je ki nya ronel lə'je.

3

Timote aw kulə Tesaloniki'ti

¹ J'asi kadi j'ore me'je, ji nginə biti el, adi j'un ndu'je kadi j'isi ki kar'je ba Atenn'ti*, ² ə j'ulə ki ngonkon'je Timote, ki in madi kulə'je me kulə'ti lə Luwə, ɔji'n dɔ kiləmbər Poyta ki maji lə Kirisiti, kadi adi'se tōgi ə ulə dingəm me'se'ti me kunme'ti lə'se. ³ In be kadi de madi dann'se'ti inyə rə'ne adi kon ki ngosine isi ingəi kin dum dɔ'a el. Tado inɓe'gi in gəri maji kadi in nya ki sɔw dɔ'je kadi a ra'je. ⁴ Dɔkagilo ki j'in sese ɓay, j'eli'se kete j'ene de'gi a indəi kum'je ndoo, ningə in nya kakin ə isi ra nya kin, adi in gəri maji. ⁵ In tado kin ə, toki ka ki m'asi kadi m'ore me'm, m'nginə biti

† 2:14 2.14 KNK 17.5-6 ‡ 2:15 2.15 KNK 9.23-29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5,

13, 18.12 * 3:1 3.1 KNK 17.15-16

el, m'ulə Timote ki rə'se'ti kadi dəji ta do kunme'ti lə'se oo. M'bol kadi Su, njenan de'gi, nan'se adi kulə lə'je təl nya ki kare rə'je'ti.

⁶ Ningə ki ngəšine kin, Timote təl rə'se'ti re te rə'je'ti ne†, ə adi'je poyta ki maji ngayn ojidə kunme lə'se ki ndiginan ki to dann'se'ti. Timote el'je toki me'se to do'je'ti maji ngayn ki ndo'gi pəti, taa el'je bay kadi in ndigi ngayn kadi oyi'je toki j'in kaa j'isi sangi ngayn kadi j'oo'n'se kakin be to. ⁷ Lo kin'ti ngannkon'gi, me ndigəro'gi'ti, ki me kon'gi'ti lə'je pəti, j'ingə togi ki rə'se'ti ojidə kunme lə'se. ⁸ Ki ngəšine kin, ji təl j'ingə togi kisi kumngayira, tado uwəi togi'se ba me kində rə nan'ti ki Burəbe. ⁹ Ji gər nya inbe ki kadi ji ra taa kadi ji ra'n oyo Luwə ngayn oji'n do'se, ojidə ronel ki adi j'ingə takum Luwə'ti kin el. ¹⁰ Kondə ki kada, j'isi ji dəji Luwə ki rə tinyi'je kadi adi'je tarow adi ji təl j'oo'se, ə kadi ji təl'n ta nya ki du'se me kunme'ti lə'se to.

¹¹ Kadi Luwə ki Baw'je, ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tei tarow ki kaw rə'se'ti adi'je. ¹² Ningə kadi Burəbe ra adi ndiginan ki to dann'se'ti, ki isi ndigi de'gi pəti kin aw ki kete kete, to to ndigi ki j'in j'isi ji ndigi'se kin be. ¹³ Taa kadi adi me'se bol el, kadi ndo ki Burəbe Jeju a re ki malayka'gi lə'ne ə, kadi ari njay, ta goto do'se'ti non'a'ti in Luwə ki Baw'je.

4

Pa njiyə ki nəl Luwə

¹ Ngannkon'gi, do ndəgi ta'gi'ti, ji ndo'se panjiyə ki kadi njiyəi kadi nəl Luwə, ningə in panjiyə kakin to ə isi njiyəi, nan ji təl ji dəji'se bay, taa j'ulə dingəm me'se'ti me kində rə nan'ti ki Burəbe Jeju, kadi rai adi maji ki do mad'a'ti bay. ² Ingi, in gəri ndu ki in rə Burəbe Jeju'ti ki j'adi'se kin maji. ³ Nya ki Luwə ndigi rə'se'ti, in ta kadi ari rə'se njay, ogi rə'se sangi nan kaya'ti. ⁴ Kadi de ki ra dann'se'ti, gər lo taa dene ki gorow ki ar njay, ki adi kəšigon, ⁵ ki kanji kadi nyənn darə aw si'ə adi ra toki de'gi ki gəri Luwə el isi rai kin be. ⁶ Ki ojidə lo kin, kadi de madi ra majel ki ngonnkon'ne eke kadi əd'ə el, tado de'gi ki njera nya ki be kin, ban'a a uwə'de ki rə Luwə'ti, adi j'el'se kete, ə ji təl j'el bay nga. ⁷ Tado Luwə bar'je kadi j'ar njay, um bar'je kadi ji sangi nan kaya'ti el. ⁸ In be ə, de ki əsi nyando kin ngərəngi, in de ə əs'ə ngərəngi el, nan in Luwə ə əs'ə ngərəngi. Luwə inbe ki nje kadi'se Ndil'ne kin.

⁹ Ki ojidə ndigi ki kadi ngannkon nan'gi ndiginan, awi ki ndo kadi ji ndangi makitu do'ti j'adi'se el, tado inbe'gi,

Luwə ɔji'se row ndiginan dann'se'ti yo ki ne adi in gəri. ¹⁰ Ningə in ka tɔ ə isi ɔji ki rɔ ngannkon'je'gi'ti pəti ki dɔnangi Maseduwann'ti ki ta'a ba kin*, nan ngannkon'm'gi, j'ulə dingəm me'se'ti kadi rai adi maji ki dɔ mad'a'ti bay. ¹¹ Kadi nya ki uwə me'se ngayn, in kisi ki nan ki lapiya, kadi de ki ra dann'se'ti ore kum'ne dɔ kulə'gi'ti lə'ne, ningə kadi rai kulə ki ji'se inbe'gi ə ingəi nya toki j'ilə'n ndu'je j'adi'se. ¹² Lo kin'ti, de'gi ki in njekunme'gi el, a piti'se me kulə ra'se'ti, ningə a awi ki ndoo nya madi ki to rɔ'se ji de madi'ti el tɔ.

Njekoy'gi ki nje kisi kumngayira ndɔ təl Burəbe'ti

¹³ Ngannkon'gi, ji ndigi kadi sii day dɔ ta'ti ki dɔ njekoy'gi'ti el. Kadi sii day el, ndingəi rɔ'se to ndəgi de'gi ki awi ki nya kindəmedɔti el kin el. ¹⁴ Toki ka ki j'un me'je j'adi Jeju ki oy, ə ində taa lo koy'ti kakin ə, j'un me'je kadi nje ki oyi nan'ti ki Jeju, Luwə a un'de lo koy'ti ki nan'ti ki Jeju. ¹⁵ Ningə ta ki kadi j'eli'se ə to kin, in ta lə Burəbe. J'in ki j'a j'isi kumngayira ba ndɔ təl Burəbe'ti, j'a j'aw dɔran'ti non nje ki oyi'ti el. ¹⁶ Tado Burəbe inbe a ində mbər loki ndu njekundɔ malayka'gi, ki ndu tow lə Luwə a bar ə, Burəbe inbe a ində dɔran'ti re, ningə de'gi ki uni me'de me tɔ Kirisiti ki oyi, a indəi taa lo koy'ti kete, ¹⁷ nga ningə go'ti, j'ingi ki j'isi ki dɔ'je taa bay, Luwə a ɔy'je nan'ti se'de me kilndi'ti, kadi j'ingə Burəbe ngaw dann ran'ti. Lo kin'ti, j'a j'isi nan'ti ki Burəbe ki ndɔ'gi ndɔ'gi†. ¹⁸ Maji kadi uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge ki ta'gi kin.

5

Kisi dɔ nja'ti nginə ndɔ təl Burəbe

¹ Ngannkon'gi, ki ɔjido dɔkadi ki dɔkagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya, awi ki ndoo kadi ji ndangi makitu dɔ'ti j'adi'se el. ² Inbe'gi in gəri maji ngayn kadi ndɔ lə Burəbe a re to njebogi ki a re bogi kondɔ'ti kin be. ³ Loki de'gi a eli eyina nan: «Lapiya to nga, j'isi maji nga!» kin ningə, in ə tuji a te uwə'de nanga bus, toki to ndo a ra'n dene ki nje sə'm kin be. Ningə de ki a te anyi ta nya'ti kin goto. ⁴ Nan in ngannkon'm'gi, sii me lo ki diw'ti ə kadi to nya kin a uwə'se nanga bus to njebogi be el. ⁵ Tado pəti, in ngann'gi ki me kunji'ti, ngann'gi ki lo ki kad'a. J'in de'gi lə lo ki kondɔ el num, j'in de'gi lə lo ki diw el num. ⁶ Ə adi ji toi bi to ndəgi de'gi be el, adi j'isi dɔ nja'je'ti, j'adi kum'je ar. ⁷ Nje to bi'gi, toi bi kondɔ, ə nje kanyi yiwi'gi, yiwi ra'de kondɔ tɔ. ⁸ Nan j'ingi ki j'in de'gi lə lo ki kad'a, maji kadi j'in nje

* 4:10 4.10 2Ko 1.16 † 4:17 4.17 1Ko 15.51-52

kum kar'gi. Adi j'uləi kunme ki ndiginan to bar handi be gu'je'ti, ə kindəmedə kajit'i to jəgi taa nya də'je'ti be. ⁹ Tado Luwə bar'je kadi wong'i li'ə ində'je el, nan kadi j'ingəi kaji ki gorow lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁰ Kirisiti ki oy tado lə'je, kadi re j'isi kumngayira, eke j'oy kaa, ji təl j'ində be nan'ti si'ə. ¹¹ In tado kin ə, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ge, rai ki nan ki yo ge ki ne ge kadi təgi me kunme'ti lə'se, toki isi rai kete nga kin be.

Ta kəji ki dəboy'ti ki kuwəji nan

¹² Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi oyi tor de'gi ki isi rai kulə dann'se'ti, adi in nje ki isi indəi kum'de go'se'ti kigo ndu Burəbe'ti, isi ndəji'se kin. ¹³ Maji kadi toji'de ge ki gei ta lə'de ki taga wangi, ki ndiginan adi'de gəri, tado kulə ki isi rai. Maji kadi sii ki nan ki lapiya dann'se'ti.

¹⁴ Ngannkon'gi, ji dəji'se kadi ndəji de'gi ki sii njiyəi ngalala, uləi dingəm me nje ki me'de tuji'ti, əsi ginn nje ki təgi'de goto, ə sii də'ti ki de'gi pəti. ¹⁵ Kadi oyi maji, kadi de madi ugə kirə majel ki mad'a ra si'ə ki majel el, nan kadi adi kum'se in go maji ki ra'ti ki ndə'gi pəti. Rai maji ki nan dann'se'ti inbe'gi num, ki rə de'gi'ti pəti num.

¹⁶ Adi rə'se nəl'se ki ndə'gi pəti, ¹⁷ elita ki Luwə ki kanji k'inyə taa, ¹⁸ rai' oyo Luwə me nya'gi'ti pəti. In kin ə in nya ki Luwə ndigi rə'se'ti, ingi ki indəi rə'se nan'ti me tə Jeju Kirisiti.

¹⁹ Ningə maji kadi, Ndil Luwə ki isi me'se'ti kin, əgi'ə el, kadi ər'se tarow, ²⁰ taa ta ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli kaa, kadi kidi el tə. ²¹ Nan kadi indəi manji nya'gi pəti, ningə uni ki maji dann'ti. ²² Əgi rə'se ra majel'gi ki dangi dangi.

²³ Maji kadi Luwə inbe ki nje kadi de'gi lapiya, ər'se ki ta'a ba, ində'se ta dangi tado li'ə. Ningə kadi ngəm ndil'se, ki rə'se, ki darə'se, kadi ndə təl Burəbe Jeju Kirisiti'ti ə, in ki ta madi də'se'ti el. ²⁴ Luwə ki bar'se in njera nya ki low'ə'ti, adi inbe bay ə a ra nya'gi kin.

²⁵ Ngannkon'gi, elita ki Luwə tado lə'je. ²⁶ Uwəi ji ngannkon'je'gi pəti ki kuwə nan rə'ti rututu.

²⁷ M'dəji'se me tə Burəbe Jeju Kirisiti'ti, kadi tudəi makitu kin mbi ngannkon'je'gi'ti pəti.

²⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti.

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi Ta do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Tesaloniki'gi

Pol ndangi makitu kin asi nanyi'gi bann wa ba be go nje ki kete'ti. Takasinan el ki ojido təl Burəbe tulə njekunme'gi ki Tesaloniki nan'ti bay. Njekunme'gi kin isi nginəi təl Burəbe kagilo kisikidōtaa lə'de; Ki madi'gi eli eyina Burəbe re ə binəm nga. Pol toji toki kete ta kadi Burəbe a re, «nje mendul» ki isi tanrō Luwə, ki el toki n'inbe ə n'in Luwə, a te bus ə binəm ta. A ra adi tanrō Luwə rosi dōnangi. Be ə maji kadi njekunme'gi uwəi togi'de ba, rai kulə lə'de kum'de in kete um inyəi ta ra maji el (3.12-13).

Kon ta'gi ki me'ti: Takigangi ki dōboy'ti lə njeramajel'gi 1. Təl Burəbe 2. Bar nan ki lo kelta'ti ki Luwə kum ki kete ki ki lo kulə'ti to 3.1-15. Majikur 3.16-18.

Kuwəji nan

¹ M'in Pol, nan'ti ki Silasi ki Timote, ə ji ndangi makitu kin j'adi'se in *Njekawnan'gi lə Luwə ki Baw'je, ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, ki sii Tesaloniki'ti*. ² Kadi memaji ki lapiya lə Luwə ki Baw'je ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

Takigangi ki a re ndo təl Jeju'ti

³ Ngannkon'gi, maji kadi ji ra oyo Luwə ki dōkagilo'gi pəti tado lə'se. Ningə in gorow'ə'ti kadi ji ra be tado kunme lə'se aw kete ki togi'ne ngayn, taa ingi pəti, ndiginan ki dann'se'ti kaa in ki do mad'a'ti do mad'a'ti to. ⁴ Ningə in tado kin ə, j'un'se j'isi j'ində'n gu'je ki rō Njekawnan'gi'ti lə Luwə, tado kuwətoigiba ki kunme lə'se me kindəkumndoo'ti ki me kon'ti ki te dō'se'ti.

⁵ Kon'gi kin toji kadi Luwə in njegangi ta ki dana, ningə a toji kadi in de'gi ki asi ta kadi oyi Konbe lə Luwə ki isi ingəi kon'a kin to. ⁶ Toki rōta'ti, Luwə in de ki dana, adi a adi kon de'gi ki nje kadi'se kon to, ⁷ ningə ingi ki adi'se kon, a ingəi lo kōrkon se'je, loki Burəbe Jeju a te dōran'ti bus to re ki malayka'gi lə'ne ki nje togi. ⁸ A re me por'ti ki on bilim bilim kadi adi kon de'gi ki gəri Luwə el, ki de'gi ki nje mbəti Poyta ki maji li'ə, in Burəbe lə'je Jeju. ⁹ Kon ki a ingə'de, in tuji ki biti ki non'ti. A in sanyi ngayn takum Burəbe'ti, ki gidi togi'ti li'ə, ¹⁰ loki a re ndo'a'ti kin kadi de'gi li'ə uləi

* 1:1 1.1 1Te 1.1

tɔji dɔ'a'ti, kadi de'gi pɛti ki a uni me'de adi'ə piti'ə. Nga ningə, ingi kaa a in dann'de'ti non tɔ, tado ingi taai manaji ki ji man dann'se'ti.

¹¹ In tado kin ə, ji isi j'elɛta ki Luwə ki ndɔ'gi pɛti tado lə'se, kadi Luwə oo'se to de'gi ki asi ta kulə ki ɓar'se tado'a. Kadi Luwə ra sese ki tɔgi'ne kadi ndigi ra maji ki to me'se'ti kin tɔlta'ne maji ə kadi kunme lə'se isi kumngayira ba tɔ. ¹² Lo kin'ti, a uləi tɔji dɔ Burəbe Jeju'ti, ningə in a ulə tɔji dɔ'se'ti tɔ, kigo memaji'ti lə Luwə lə'je ki, Burəbe Jeju Kirisiti.

2

Nya ki a ra nya kete non re Burəbe'ti

¹ Ngannkon'gi, ki ɔjido re lə Burəbe Jeju Kirisiti, ki dɔ'je ki a ɔsi nan rɔ'a'ti, nya ki ji dɔji'se ə to kin: ² loki de madi a el'se ta ene in ta ki in rɔ Luwə'ti, eke a el'se ene in ta eke makitu ki in rɔ'je'ti ene: ndɔ lə Burəbe re nga ə, adi ta kin yəti dɔ'se el num, adi ra'se ɓol el num. ³ Adi de madi ədi'se ki gorow madi el. Maji kadi tanrɔ Luwə, ki in tanrɔ ki dɔboy'ti kin dɔ'a te, ta de ki njeban lə Luwə ki in de ki tuji sɔw dɔ'a kin ka, dɔ'a te taga ɓay tɔ ta ndɔ kin a re. ⁴ De ki nje tanrɔ kin a ində kadi rɔ ki nya'gi pɛti ki tɔ Luwə ɓar dɔ'ti, eke nya ki de'gi isi ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti. De kin a aw biti kadi isi me Kəy'ti lə Luwə, a ene n'inbe ə n'in Luwə. ⁵ M'gər kadi me'se a olo dɔ'ti toki ndɔki m'in'n sese nan'ti ɓay kin, m'el'se ta kin. ⁶ Nga ningə, ki ngɔsine kin, in gəri nya ki uwə de ki nje tanrɔ Luwə kakin nanga kadi to dɔkagilo'ə ɓay taa a te ki dɔ'ne taga. ⁷ Tado tɔgi ki majel ki nje tanrɔ Luwə isi ra kulə ne, nan nanyi kadi de ki uwə nje tanrɔ kin nanga inyə row ad'a ɓay taa, ⁸ nje tanrɔ a te ki dɔ'ne taga. Ningə lo kiyə'ti kin, Burəbe Jeju a to kon ki ta'ne'ti tuji'n'ə kɔ, a təl'ə nya ki kɔ kare'ti ki tɔgi ki a re'n. ⁹ Ki ɔjido nje tanrɔ Luwə, in a re ki tɔgi lə *Satan, a te ki tɔgi'gi ki dangi dangi, a ra nyakoji'gi, ki nya mboli'gi ki ngom. ¹⁰ A ra nya'gi ki gorow'ə'ti el ki dangi dangi tado kədi'n kum de'gi ki kadi a awi tuji'ti. De'gi ki kadi awi tuji'ti tado mbeti ta nya ki rɔta'ti, mbeti ndigi nya ki rɔta'ti ki kadi aji'de. ¹¹ In tado kin ə, Luwə ulə ki tɔgi ki kadi ur se'de mu, kadi uni me'de adi nyara ki ngom. ¹² Lo kin'ti, takigangi a ɔsi dɔ de'gi'ti pɛti ki uni me'de dɔ ta ki rɔta'ti, ə oyi maji rɔ'de me nyara ki dana el'ti yo kin.

Kuwəɔgiba me kunme'ti

¹³ Ngannkon'gi njendigi lə Burəbe, ki ɔjido'je, maji kadi ji nanyi ki lo ra oyo Luwə'ti tado lə'se, tado Luwə mbəti'se lo kulə ngirə'ti nu kadi ingəi kaji ki row lə Ndil ki nje kər majel

kɔ num, ki row lə kunme kadi ta ki rɔta'ti num. ¹⁴ In tado nya kin ə Luwə bari'n'se ki row lə Poyta ki maji ki j'ilə'se mbər'ə, kadi ingəi kɔsigon lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti. ¹⁵ In be ə, ngannkon'gi, maji kadi rai dɔ nja'se'ti, ə kadi uwəi nyando ki ji ndo'se ki ta'gi eke ki makitu ki ji ndangi j'adi'se kin dɔ'se'ti maji. ¹⁶ Maji kadi Burəbe lə'je Jeju Kirisiti inbe ki Luwə ki Baw'je, ki ndigi'je ə adi'je mesɔl ki kindəmedɔti ki maji ki gorow memaji li'ə kin, ¹⁷ sɔl me'se ə kadi adi'se togi kadi rai maji me nya'gi'ti pəti ki isi rai ki me ta'gi'ti pəti ki isi eli.

3

Elita ki Luwə tado lə'je

¹ Ngannkon'gi, ki kadi m'tol'n dɔ ta, elita ki Luwə tado lə'je, kadi ta lə Burəbe sanan aw kalangi kalangi ki lo'gi, ə kadi ingə kɔsigon toki ingən rɔ'se'ti kin be tɔ. ² Elita ki Luwə bay kadi taa'je ilə'je ta ji de'gi'ti ki nje dɔ majel ki nje mendul kin tɔ, tado in de'gi pəti ə awi ki kunme, el. ³ Ningə Burəbe in de ki nje ra nya ki low'ə'ti, adi a adi'se togi num, a ngəm Su dɔ'se'ti num. ⁴ J'in ji ta me'se, me tɔ Burəbe'ti kadi isi rai nya ki j'ilə'n ndu'je j'adi'se kadi rai, ningə sii ta'ti isi rai ki kete bay. ⁵ Maji kadi Burəbe adi me'se in ki dɔ ndigi Luwə'ti num ki dɔ kuwətɔgiba'ti lə Kirisiti num tɔ.

Maji kadi de ki ra ra kulə

⁶ Ngannkon'gi, j'ilə ndu'je j'adi'se me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi ɔsi rɔ'se ngərəngi kɔ kadi ngannkon'je'gi'ti pəti ki isi njiyəi galala, təlɔ rɔ'de go nyando'ti ki ji ndo'se kin el. ⁷ Ingi in gəri row ki kadi ndaji'je maji. Ji njiyə dann'se'ti galala to nje daw'gi el. ⁸ De madi ki ji dɔj'ə kadi adi'je nyakusɔ'gi goto. Kondɔ ki kada, ji ra kulə me kon'ti ki me kɔr rɔgi'ti, kadi j'in nya ki ɔy dɔ'de madi'ti el. ⁹ Toki rɔta'ti, in nya ki maji kadi j'ingə rɔ'se'ti inbe, um sɔw wa sɔw dɔ'je el, el. Nan ji ra be kadi j'in nya ndaji ki rɔ'se'ti. ¹⁰ Ji gər kadi loki j'in dann'se'ti, j'adi'se ndu kin j'ene re de madi ge ra kulə el ə, kadi sɔ nya el tɔ. ¹¹ Nga ningə j'oo kadi de'gi madi dann'se'ti isi njiyəi galala, mbeti ra kulə, ə rai ta kində rɔ'de me nya'gi'ti lə madi'de'gi. ¹² Ko degə'gi kin, j'ilə ndu'je j'adi'de, ə j'adi'de ta kɔji me tɔ Burəbe Jeju Kirisiti'ti kadi tinyi rɔ'de kati, rai kulə toki de'gi isi rai, kadi ingəi nyakusɔ me'ti, sɔi. ¹³ Ningə ki ɔji dɔ'se, ngannkon'gi, kadi ɔri el ta ramaji'ti. ¹⁴ Re de madi mbəti təl rɔ'ne go ndu'gi'ti ki j'adi'se kin ningə, maji kadi oyi de'ə kin maji, ə kadi de madi te kad'a'ti el, adi rɔ'a sɔl'ɔ. ¹⁵ Nga ningə kadi oyi'ə to njeban lə'se el, nan kadi ndəji'ə to ngonnkon'se.

Ta'gi, ki dɔboy'ti

¹⁶ M'dəji kadi Burəbe ki nje lapiya, inbe adi'se lapiya ki dɔkagilo'gi pəti, me nya'gi'ti pəti. Kadi Burəbe in nan'ti sese pəti. ¹⁷ Ta kuwə ji nan kin, in m'in Pol inbe ə m'ndangi ki ji'm. In be ə m'nji m'ində'n ji'm ginn makitu'gi'ti lə'm pəti; in nya ndangi lə'm m'inbe. ¹⁸ Ningə kadi memaji lə Burəbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese pəti. Ta goto nga.

Makitu ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote Ta ki dɔ makitu'ti ki dɔkete ki Pol ndangi adi Timote

Makitu'gi ki joo ki Pol ndangi adi Timote eke nje ki kare ki adi Titi in makitu'gi ki Pol ulə'n sɔw dɔ'de inbe'gi ki joo kin um njekawnan'gi el. Makitu'gi ki mutə kin eli ta'gi ki ɔjido nya'gi ki maji kadi njekɔrnon njekawnan'gi rai dann njekawnan'gi'ti. Ginn'ə kin ə bari makitu'gi kin eyina «makitu'gi lə njekul njekawnan'gi» adi in makitu'gi ki ndangi kadi njekul njekawnan'gi.

Me makitu'ti kin Pol ulə dingəm me Timote'ti kadi uwə togi'ne ba me kunme'ti ə oro rɔ'ne nan'ti ki njendo de'gi nya ki ngom ki isi tuləi njekawnan'gi nan'ti kin el. Maji kadi oo go rɔ'ne maji adi de'gi ki ta goto dɔ'de'ti ki asi rai kulə ə mbəti'de to njekɔrnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi, ningə kadi dene'gi ki de'gi manyinaji dɔ'de'ti maji, rai se'de me kulə'ti. Təl ɔji ta Timote kadi gəri'n toki bann ə a ra'n kulə ki ɔjido'a ta k'in ə njekuləbər lə Kirisiti.

Kon ta'gi ki me'ti; Kandi me ta'ti 1.1-2. Ndəjinan ɔjido njendo de'gi nya ki ngom 1.3-20. Ta ki dɔ kelta'ti ki Luwə ki re non Luwə'ti 2. Ta ki ɔjido njekɔrnon'gi ki nje kogo nyamaji'gi lə njekawnan'gi 3. Mbərkində'gi kadi Timote 4. Ta ki ɔjido dene'gi ki njengawkoy ki ngatogi'gi 5. Sangi go nyakingə ki rɔta'ti 6.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə ki Njekaji'je kigo ndu'ti lə Jeju Kirisiti ki in nya kindəmedɔti lə'je. ² M'ndangi makitu kin m'ulə'n m'ad'i in Timote* ki in ngonn'm ki rɔta'ti, ki gorow kunme ki un adi Jeju Kirisiti. M'uwə ji'i, ningə kadi memaji ki k'oo kumtondoo ki kisimaji lə Baw'je Luwə ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Ta dɔ nyando'ti ki ngom

³ Toki ndɔki m'ilə'n ndu'm m'ad'i, loki m'un tarow ki dɔnangi Maseduwann'ti†, isi bebo Epeji'ti non‡. Isi'ti non kadi ndɔr mbi de'gi madi ki njendo de'gi nya ki ngom, kadi inyəi ta'a. ⁴ Kadi ko de'gi kakin inyəi taa su'gi'ti ki kudə ki kɔr ginn noji§ ki ginn'ə gangi el, tado lo tɔlta nya kin pəti

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 2Ko 1.16 ‡ 1:3 1.3 2Ko 1.8 § 1:4 1.4 Lotum 4-5; 9-11

in gakinan par. A ra se'je maji dɔ kulə'ti ki Luwə ulə ji'je'ti ne, ki gorow kunme kin el. ⁵ Ndu kin a re ki ndiginan ki ngarme'ti ki ar njay njay, ki me ki maji ki uwə de ki ta el, ki kunme ki rɔta'ti tɔ. ⁶ De'gi madi mbeti gorow ta kɔji ki maji kin ə tɔli nanyinan ta ta ki manji'ti ki nda'a goto. ⁷ Rai rɔ'de njendo de'gi ndukun'ti lə Luwə, nan toki rɔta'ti, inbe'gi kaa gəri me ta ki isi eli el num, taa gəri ginn nyando ki isi ndoi ki tɔgi'de kin el num tɔ.

⁸ Ji gər kadi ndukun lə Luwə in ndukun ki maji loki de gər lo ra'n kulə ki gorow'ə'ti. ⁹ Maji kadi ji gəri ta kin maji: In de'gi ki njera nya ki dana ə ndukun re'n tado lə'de el, nan re tado lə nje mendul, ki nje tanrɔ, ki nje mbəti Luwə, ki njeramajel, ki de'gi ki njera nya ki nəl Luwə el, ki nje ki boli nya'gi ki ar njay lə Luwə el, ki njetɔl baw'de'gi ki kon'de'gi. *Ndukun re tado njetɔl de'gi. ¹⁰ Nje ra kaya'gi, ki dingəm'gi ki nje sanginan, ki nje ndogi de'gi bər'ti, ki nje ngom'gi, ki de'gi ki njetəti ta'gi. Re tado lə de'gi pəti ki njera nya ki ɔsi ta nyando ki rɔta'ti lə Luwə. ¹¹ Nyando kin in kigo Poyta'ti ki maji ki Luwə ulə ji'm'ti. In Poyta ki maji ki tɔji tɔbar lə Luwə ki nje maji.

Memaji lə Luwə tado lə Pol

¹² M'ra oyo Burəbe Jeju Kirisiti ki adi'm tɔgi kadi m'ra'n kulə li'ə. M'ra'a oyo tado k'oo ki oo adi m'in nje ra nya ki low'ə'ti ə ulə kulə kin ji'm'ti. ¹³ M'in ki kete m'in njekelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti, m'in nje kadi kon de'gi li'ə, ki nje taj'a. Nan Luwə, oo kumtondoo lə'm, tado m'ra nya kin pəti kigo gər'ə'ti el, me kunme'ti el*. ¹⁴ Burəbe lə'je, kigo memaji'ti li'ə ki to mbar mbar tado lə'm adi'm kunme ki ndiginan ki gorow kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. ¹⁵ Ta kin in ta ki rɔta'ti ki maji kadi de'gi pəti taai ki me ki kareba: Jeju Kirisiti re dɔnangi'ti tado kaji njeramajel'gi. Njeramajel'gi kin, m'in majel lə'm utə'de pəti. ¹⁶ Nan Luwə oo kumtondoo lə'm. Ra be kadi Jeju Kirisiti tɔji kisidɔti li'ə sə'm, m'in ki majel lə'm utə de'gi pəti. Tado kadi in nya ndaji lə de'gi ki a uni me'de adi'ə kadi ingəi kaji ki to biti ki non'ti.

¹⁷ Kadi tɔji ki tɔbar in
lə Ngar ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi,
Ki njekoy el,
Ki dum k'oo ki kum,
Ki in kar'ne ba in Luwə. Amen.†

Pol ulə dingəm me Timote'ti

* **1:13** 1.13 KNK 8.3, 9.4-5 † **1:17** 1.17 Amen in ta Ebirə ki kər me'ə nan in rɔta'ti, kadi in be.

¹⁸ Ngonn'm Timote, ndu ki m'ad'i ə to kin: Kigo ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti eli dɔ'i'ti kete, m'ndigi kadi uwə ta'gi kin sə'm, rɔ'n rɔ ki maji. ¹⁹ Rɔ rɔ ki maji, ki me ki maji ki uwə de ki ta el. De'gi madi mbeti kadi me'de uwə'de ki ta, adi kunme lə'de tuji. ²⁰ Dann de'gi'ti kin, Imene ingi ki Alegijandir in'ti non. M'ulə Imene‡ ingi ki Alegijandir§ ji Satan'ti, kadi ndoi kelta ki mal dɔ Luwə'ti gogi el nga.

2

Nyando ki dɔ kelta'ti ki Luwə

¹ Kete non nya'gi'ti pəti, m'dəji kadi de'gi dəji nya Luwə, kadi eli si'ə ta, kadi kɔyi'ə nya, kadi rai'ə oyo tado de'gi pəti. ² Maji kadi elita ki Luwə tado ngar'gi, ki nje konbe'gi pəti, kadi j'isi maji jəge me be'ti, me dɔnan'ti ki Luwə, ki buki nan'ti. ³ In kin ə in nya ki maji ki nəl Luwə lə'je ki Njekaji'je. ⁴ Tado Luwə lə'je ge kadi de'gi pəti ingəi kaji ə tei me gər ta'ti ki rɔta'ti. ⁵ Toki rɔta'ti Luwə in kareba, taa Nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə in kareba tɔ. In de, in Jeju Kirisiti. ⁶ In ki re adi rɔ'ne kɔy'ti kadi ugə'n dɔ de'gi pəti. In kin ə in mannaji ki Jeju man dɔkagilo'ti ki Luwə oji. ⁷ In ki tado kin ə, Luwə ində'm nje kiləmbər taki njekawkulə. Ta ki m'el kin in ta ki rɔta'ti um in ta ngom el. Luwə ində'm kadi m'in njendo ta ki ojidɔ kunme ki ta ki rɔta'ti ginn de'gi ki dangi dangi ki in *Juwipi'gi el.

Ta ki ojido dingəm'gi ki dene'gi me kəykawnan'ti

⁸ In be ə, m'ndigi kadi dingəm'gi elita ki Luwə ki lo'gi pəti ki ji ki kɔy taa* ki me ki ar njay ki wongi goto'ti, ki gaki goto'ti.

⁹ Be tɔ ə, maji kadi dene'gi kaa ku kɔ'de in kigo row'ti ki dana, ki ndɔjita el, kadi to low'ə'ti. Ningə kadi parei rɔ'de ki kuwə bisi dɔ'de nəm nəm ki ɔr ki gat'a in ngayn, mədi ki gat'a in ngayn, ki ku ki gat'a in ngayn el. ¹⁰ Nan kadi uləi kulə ra'gi ki maji ki toji maji kadi dene'gi ki eyina n'in njera kuləbər lə Luwə yo taa. ¹¹ Dɔkagilo nyando'ti me kəykawnan'ti, maji kadi dene isi keke oo dɔ nyando um elta el, ki kulə dɔ ginn tɔgi'ti. ¹² Bay taa, madi tarow dene kadi ndo nya de ki dingəm el num, kadi aw ki tɔgi dɔ'a'ti el num, nan kadi isi keke um elta el. ¹³ Tado Adam ə Luwə ra'a kete bay ta ra Ebi. ¹⁴ In Adam ə Su əd'ə el, nan in dene ə əd'ə adi aldo ndu Luwə†. ¹⁵ Be kaa, dene a aji ki gorow lə ngonn ki koji, toki re uwə tɔgi'ne ba me kunme'ti, me ndiginan'ti, ki me kar njay'ti, ki hal ki aldo maji el.

‡ 1:20 1.20 2Ti 2.17 § 1:20 1.20 2Ti 4.14 * 2:8 2.8 Tekitaga 9.29; 1Ngar'gi 8.22 † 2:14 2.14 Lotum 2.7-22, 3.1-6

3

Njekørnon njekawnan'gi

¹ Ta ki m'aw to m'el kam in ta ki rota'ti: Re de madi sangi kadi n'in njekørnon njekawnan'gi ningø, in kulø ki maji ø ndigi ra. ² Ningø maji kadi de ki njekørnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi dø'ne'ti, in ngaw dene ki kareba, in de ki njekuwø rø'ne ginn tøg'i'ne'ti, in de ki njegosita, in njera nya ki gorow'ø'ti, in de ki njera mbah, taa maji kadi in de ki asi ndo nya de'gi tō. ³ Maji kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el num, in de ki njetonrø el num, nan in de ki söl løm løm, de ki nje ge køl el. Taa kadi in njera ta nar el tō. ⁴ Maji kadi in de ki asi kindø kum'ne go me køy'ti lø'ne, ningø kadi ra adi ngann'a'gi in nje tøl rø'de go ta'ti, ki njebukinan'ti. ⁵ Tado re de asi kindø kum'ne go me køy'ti lø'ne el ø, ra bann ø a indø kum'ne maji go njekawnan'gi'ti lø Luwø wa? ⁶ Maji kadi in njekunme ki sigi el, nan to køjirø aw si'ø adi osi me takigangi'ti toki Su osi'n me'ti be. ⁷ Maji kadi de'gi ki njekunme'gi el kaa, elita ki maji dø'a'ti, kadi tøl nya kidi el, taa kadi osi me kuløkiyø'ti lø Su el tō.

Nje kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi

⁸ *Nje kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi kaa, maji kadi in de'gi ki njera nya ki rota'ti, maji kadi in de'gi ki njekelta mindi'de joo el. A in gon kanyi yiwi kandi nju el, ke a in njera ta nyakingø ki gorow'ø'ti el, el tō. ⁹ Maji kadi ngømi ta lø Luwø ki te ki dø'a me kunme'ti kin ki ngarme ki ar njay kanji kuwø de ki ta. ¹⁰ Kete non kulø'ti, maji kadi nanyi'de oyi taa. Go nan koo'ti, re in ki kanji ta madi dø'ti ningø, asi kadi in nje kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi kare.

¹¹ Dene'gi ki nje kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi kaa, maji kadi in njera nya ki asi kadi de'gi buki'de'ti, in nje kel de'gi ta ki majel ndil de'ti el, ta kadi in de'gi ki asi kuwøi rø'de ginn tøg'i'de'ti tō. A in de'gi ki nje ra nya ki low'ø'ti me kulø ra'de'gi'ti pøti.

¹² Maji kadi de'gi nje kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi in nje dene ki kare, kadi in de'gi ki indøi kum'ne go ngann'de'gi'ti, kigo me køy'ti lø'de maji. ¹³ Tado nje ki rai kulø kogo nyamaji'gi lø njekawnan'gi maji, ingøi køsikurø, ta asi kadi elita ki me ki tinyi kati kibo ki ulø ngirø'ne dø kun'ti ki, uni me'de me tō Jēju Kirisiti'ti.

Nya ki Luwø te ki dø'a

¹⁴ M'indø me'm dø'ti kadi me ndø'gi'ti ki ngayn el ne, m'a m'aw m'ingø'i. Nan m'ndangi makitu kin m'ulø'n m'ad'i, ¹⁵ kadi re nja'm nanyi bay kaa, gøri'n row ra kulø lø'i me Køy'ti lø Luwø. Adi in njekawnan'gi lø Luwø ki nje kisi

kumngayira. Toki kagi ngawdann key ingi ki ngire key in togi key, be to ə, njekawnan'gi in togi nyando ki rōta'ti lə Luwə.

¹⁶ Nya ki Luwə te ki do'a adi'je ə j'ində me'je do'ti in nya kibo ngayn ki dum manji, Nya'gi ki in ki te do'a ojido Jeju Kirisiti ə toi kin: Oji ro'ne to de kigo daro'ti, Ningə, Ndil Luwə bar'a de ki dana, Malayka'gi oyi'ə, De'gi iləimbər ki ojido'a dann ginn de'gi'ti ki dangi dangi, De'gi uni me'de adi'ə ki lo'gi pəti donangi'ti. Luwə un'ə aw si'ə dōran'ti me kōsikurə'ti.

4

Ta do njendo de'gi nya ki ngom

¹ Ndil Luwə elta ar njay ene: Dōkagilo ki dōboy'ti, de'gi madi a inyəi go kunme lə'de kō, kadi dōyinān ki ndil'gi ki nje kədi de'gi. Taa a dōyinān ki nyando ki in rō ndil'gi'ti ki majel. ² Njendo de'gi nya ki ngom ki njekədikum de'gi ki ta ki ndar ta'de'ti ne, ki me'de uwə'de ki ta do majel'ti el, a ədi'de kadi buki'de mu. Njendo de'gi nya ki ngom kakin in de'gi ki me'de ri tonni. ³ Ko degə'gi kakin ogi kadi de'gi taai nan, taa ogi kadi de'gi soi nya'gi madi to. Nan Luwə ində nyakuso'gi pəti kadi de'gi ki uni me'de adi'ə, ki gəri ta ki rōta'ti, soi nya'gi kin ki oyo ki ra. ⁴ Ki rōta'ti, nya'gi pəti ki Luwə ra'de maji. Nya ki kadi de mbəti goto. K'in ə kadi kuso'a in ki oyo ki ra Luwə. ⁵ Tado ta lə Luwə, ki kelta ki Luwə teli nya'gi kin pəti ki kar njay'ti.

⁶ Loki re or ginn nya'gi kin ki taga adi ngannkon'i'gi oyi ningə, a in njekuləbər ki maji lə Jeju Kirisiti. A toji kadi in de ki ul ro'i ki ta'gi ki ojido kunme, ki nyando ki rōta'ti ki ndolo go'ə maji.

Pol ulə dingəm me Timote'ti

⁷ Maji kadi osi su'gi ki kudə ki kum'ə goto ngərəngi. In su'gi ki osi ta ta lə Luwə. Ində do ro'i'ti kadi isi'n me bol Luwə'ti. ⁸ K'ində do ro'ti tado k'ingə nya me'ti, to ngodi ki kanyi kin maj'a in non, nan k'in ə, in ngayn el. Nya ra kigo bol Luwə'ti a ra maji ki de me nya'gi'ti pəti. Tado kunndu in səm'ti, adi in kaji ki donangi'ti ne ki in ki dōran'ti. ⁹ Ta kin in ta ki rōta'ti ki maji kadi de'gi taai ki me ki kare. ¹⁰ Rō'je ki j'isi j'adi kon, ki rō ki j'isi ji ro'i, in tado me'je ki j'ində do Luwə'ti ki nje kisi kumngayira. In ə in Njekaji de'gi pəti ki donangi'ti ne, adi in nje'gi ki uni me'de adi Jeju Kirisiti.

¹¹ In kin ə in nya ki kadi ində mbər'ə adi de'gi ə ndo'de to.

Nyandaji tado njekunme'gi

¹² Adì de madi kidi tado k'in ki in basa el. Nan kadi in nyandaji tado njekunme'gi, me takel'ti, me panjiyè'ti, me ndiginan'ti, me kunme'ti, ki me kar njay'ti.

¹³ Biti kadi m'təl'n m're m'ingə'i, m'ndəj'i kadi ində rō'i ta tudə Makitu'ti lə Luwə, ta kiləmbər ta'ti, ki ta ndo de'gi ndu Luwə'ti. ¹⁴ Ononyi kadi kidi kadikare ki Luwə adi kigo memaji'ti lə'ne. Adi ki gorow lə de'gi ki njekeltakita'a'ti, ki elita dō'i'ti, ki gorow lə ngatōgi'gi ki njekornon njekawnan'gi, ki indəi ji'de dō'i'ti. ¹⁵ Maji kadi ində rō'i ta kulə'ti kin ra ki me ki kareba. Ra be kadi de'gi oyi kaw ki kete lə'i to taga takum'de'ti. ¹⁶ M'ndəj'i kadi kum'i ədi dō rō'i'ti inbe, taa dō nyando'ti lə'i num tō. Uwə tōgi ba me'ti. Re ra be ningə, a aji rō'i inbe taa a aji de'gi ki nje k'oo dō nyando lə'i tō.

5*Hal Timote ki rō njekawnan'gi'ti*

¹ Ononyi kadi ndangi de ki bugə, nan kadi o'j'ō ta ki ndu'i ki səl to baw'i ə isi el'ə ta be. Basa'gi kaa, maji kadi in ra'de to ngannkon'i'gi ki me darō'ti be tō. ² In ra ki dene'gi ki bugəi to kon'i'gi ta nganmandi'gi to konnann'i'gi be tō. In ra nya kin pəti ki mərta ki ar njay non'de'ti.

Njengawkoy'gi

³ Maji kadi ində kum'i go njengawkoy'gi'ti ki rōta'ti ki bukinan'ti, ingi ki de ki njera se'de goto. ⁴ Re njengawkoy aw ki ngann'ne'gi eke ngannkaw'ne'gi non ningə, maji kadi, ngann'a'gi eke ngannkaw'a'gi ndoi nyara kigo row'ti lə Luwə dō njekoji'de'gi'ti. Sow dō'de kadi oyi go njekoji'de'gi toki njekoji'de'gi oyi go'de kete be tō. Tado nyara ki be kin ə nəl Luwə. ⁵ Njengawkoy ki rōta'ti, in in ki de ki njera si'ə goto, ki isi ki kar'ne ba, ində me'ne dō Luwə'ti par. Dəkagilo'gi pəti, kondō ki kada, isi elta ki Luwə, dəj'ə kadi ra si'ə. ⁶ Nan njengawkoy ki isi ta koo majirō'ne'ti me kaya'ti ki ra, re ra'n ki dō'ne taa non kaa, in de ki koy me ndil'ti. ⁷ Nya'gi ki kadi ində'de mbər'ə ə tokin, kadi sii ki dō'de taa ki kanji ta madi dō'ti. ⁸ Re de madi oo go noji'ne'gi el, kibo utə, oo go de'gi ki me kəy'ti lə'ne el, in de ki ilə kunme lə'ne kō. De ki gər Luwə el kaa in soti utə bay.

⁹ Njengawkoy, kete taa kadi ndangi tō'a mbunə nje'gi'ti ki njekawnan'gi isi oyi go'de, maji kadi bal'a asi dō mehen k'aw ki kete non, taa kadi in dene nje ra nya ki low'ə'ti ki kete in nje ngaw ki kare. ¹⁰ Maji kadi de'gi gəri'ə oji go kuləra'a ki maji. Maji kadi in de ki kete in nje koti ngann'gi num, njerambah'gi num, nje togi nja de'gi ki kar njay lə

Luwə num*, in njera ki de'gi ki nya ki to te do'de'ti num. Taa in nje ra kulə'gi ki maji ki gorow'gi ki dangi dangi num to. ¹¹ Ononyi kadi ndangi to njengawkoj'gi ki ro'de to mbol bay me makitu'ti. Ndangi to'de el tado loki bo ta dingəm ra'de ningə, a inyəi k'un ro lə'de tado kun go Kirisiti ko, ə a taai ngaw. ¹² Ra'a ki be kin a re ki ta ki gangi do'de'ti, tado manji ta kunme lə'de ki kete. ¹³ Nya ki rangi bay a teli njedaw'gi. Ningə kulə ra'de kibo ngayn in kulə lo galala ki takəy lə de'gi par. In njedaw'gi par el, nan indəi taa bar go daw'ti, taa in nje kində gəngi do ta'ti lə de'gi to. Nya ki lagi'de el kaa, iləi ta'de səm'ti. Ningə takel'de kaa to biriri to. ¹⁴ In tado kulə ra'gi ki be kin ə, maji kadi njengawkoj'gi ki ro'de to mbol bay taai dingəm ki rangi. Kadi oji ngann'gi ə indəi kum'de go me kəy'ti lə'de to kadi njeban ingə row el'n takimal do'je'ti el. ¹⁵ M'elta kin be tado njengawkoj'gi ngayn ki ro'de to mbol bay iləi kunme lə'de ko ə uni go *Satan. ¹⁶ Re njekunme ki dene madi aw ki njengawkoj'gi me kəy'ti lə'ne non ningə, maji kadi inbe ngəm'de. Loki ra be ningə in nya koti ki əy ə un do njekawnan'gi'ti, kadi njekawnan'gi rai ki njengawkoj'gi ki ro'ta'ti ki de ki njera se'de goto.

Njekornon njekawnan'gi

¹⁷ Maji kadi ngatəgi'gi ki nje ra kulə maji dann njekawnan'gi'ti ingəi kosikurə ki nyakugə goji ki asi ta kulə lə'de nja joo. Kibo utə, in nje'gi ki sii adi ro'de kon tado kojitara, ki ndo de'gi ta lə Luwə. ¹⁸ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «De a doo ndugidu ta mangi'ti el, dokagilo'ti ki a njiyə do ko'ti kadi kand'a te.» Taa makitu lə Luwə el bay to ene: «Maji kadi de ki nje ra kulə ingə nyakugə goji ki asi ta kulə ki ra†.» ¹⁹ Re de madi elta ki majel do ngatəgi'ti, ə de'gi joo eke mutə manyinaj'a el ningə, ononyi kadi in ndigi si'ə do'ti. ²⁰ Nje ki rai majel, maji kadi in ndangi'de takum kosi'gi'ti kadi ndəgə'gi boli.

²¹ M'ndəj'i takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti, taa takum malayka'gi'ti ki Luwə mbəti'de, kadi in təl ro'i go ta'gi'ti ki m'el'i. In təl ro'i go'ti ki kanji kun ki madi'gi ə k'inyə nje ki nungi, ki kanji kor kum de'gi dana. ²² Nya ki maji kadi in gər ə to kin: Oti kadi ində ji do de'ti kalangi ba kadi təl nje ra kulə dann njekawnan'gi'ti. Maji kadi ində ro'i nan'ti ki de do majel'ti li'ə el. Ningə, inbe ar ro'i njay do majel'ti.

²³ Ningə, maji kadi anyi mann ki ndul inbe kareba par el, nan kadi anyi yiwi kandi nju nden be nden be to kinyi tado

* 5:10 5.10 Luk 7.44 † 5:18 5.18 Ndukun ki nja joo 25.4; 1Ko 9.9; Mat 10.10; Luk 10.7

monyi ki me'i'ti ki ra adi rɔ'i ta kati el ki dɔkagilo'gi pɛti kin. ²⁴ De'gi madi'gi ginn majel lɔ'de to taga kete bay taa kadi ta ki gangi re dɔ'de'ti. Nan nje ki nungi, majel lɔ'de to lo kiyɔ'ti biti kadi ta ki gangi taa a ɔr ginn'de ndɔ ki gogi'ti. ²⁵ Kulɔra'gi ki maji kaa to be tɔ. Nje ki madi to taga wangi. Ningɔ nje ki nungi, re to taga wangi el kaa, a toi lo kiyɔ'ti ratata el tɔ.

6

Ta dɔ bɛr'gi'ti

¹ De'gi pɛti ki uni me'de ki in bɛr'gi, maji kadi ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ bɛ'de'gi. Ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ bɛ'de'gi kadi de elta ki mal dɔ tɔ Luwɔ'ti el, taa dɔ nyando'ti ki ji ndo'se kin el tɔ. ² In go'ti el kadi bɛr'gi ki bɛ'de'gi in njekunme'gi, uni girɔ dɔ k'in ngannkon me ta'ti lɔ Luwɔ ɔ mbeti kadi ulɔi dɔ'de ginn tɔgi'ti lɔ bɛ'de'gi. K'in'de ngannkon nje ndiginan me ta'ti lɔ Luwɔ kakin ɔ maji kadi rai kulɔ adi'de ki kete non bay, tado in ngannkon de'gi ki njekunme'gi ɔ sii rai kulɔ adi'de.

Njendo de'gi nya ki ngom ki ra ta nyakingɔ

³ Ta ki m'aw to m'el'i kam, in ta ki maji kadi in ndo de'gi ɔ ndɔji'de kadi rai kul'ɔ. Re de madi ndo de'gi nya ki rangi, ɔ inyɔ gorow ta ki rɔta'ti lɔ Burɔbe lɔ'je Jeju Kirisiti, ki gorow nyando kigo kunme'ti lɔ'je kin ningɔ, ⁴ in de ki k'un dɔ taa tɔl'ɔ, taa in de ki isi day tɔ. Nya ki gɛr in ta ki manji ki to rɔ'a'ti to monyi. In nje sangi ta me ta ki manji dɔ ta'gi ki kar'de goto. Ningɔ lo kin ɔ, jangi'gi, ki gakinan'gi, ki tajinan'gi, ki ta ki tɛti dɔnan'ti tei'ti. ⁵ Ta ki manji ki ginn'ɔ gangi el, mbunɔ de'gi'ti ki kur dɔ'de goto, ki ngonn mɛrta ki nden ki ɔjido ta ki rɔta'ti goto dɔ'de'ti, te lo kin'ti non. Ningɔ mɛri kadi, kunme kadi Luwɔ in row k'ingɔ nya. ⁶ Toki rɔta'ti, kunme kadi Luwɔ in nyakingɔ kibo ngayn, re de ra rɔnel dɔ nya ki to me ji'ɔ'ti. ⁷ Toki ji re'n me dɔnangi'ti ki ji'je kare, be tɔ'a j'a ji tɛl'n ki ji'je kare. ⁸ In be ɔ, re j'ingɔi nyakusɔ'je ki ku rɔ'je ningɔ, kadi ji ra rɔnel dɔ'ti. ⁹ De'gi ki sangi kadi n'tɛli njenyakingɔ ki ngayn ki row'gi ki dangi dangi, osi me kulɔkikiyɔ'ti me nyanan'ti. Osi me kulɔkikiyɔ'ti ki gorow ra ta nya ki to mbo, ki ki majel, ki aw ki de'gi me nya'ti ki majel, ki me tuji'ti. ¹⁰ Tado ra ta nar in ngirɔ majel'gi pɛti. Nje ki madi uni rɔ'de ba pɛti indɔi taa sangi nar'ti, adi ndɛmi sanyi gorow kunme'ti. Ningɔ inbɛ'gi ki dɔ'de adi kon ndil'de.

Rɔ rɔ ki maji

11 Nan in ki in de læ Luwə, anyi rangi kadi nya'gi'ti kin, maji kadi in sangi row nyara ki dana, ki bol Luwə, ki kunme, ki ndiginan, ki koreme, ki sol lom lom. 12 Rə rə ki maji ki ojido kunme, uwə kisikidətaa ki to biti ki non'ti səm, tado Luwə bari kadi ingə kisikidətaa kin, dəkagilo'ti ki un ndu'i taa man'n naji ki maji də'ti non bulə de'gi'ti. 13 M'ndəj'i takum Luwə'ti ki njekində nya'gi pəti, taa ki non Jeju Kirisiti ki un ndu'ne ki taa mannaji ki rəta'ti non Ponsi Pilati'ti*, 14 kadi in ngəm go mbərkikində ki ingə kin maji, me kar njay'ti ki kanji ta madi də'i'ti biti kadi Burəbe Jeju Kirisiti təl re'n. 15 Burəbe Jeju Kirisiti a re dəkagilo'ti ki Luwə oji, Luwə ki nje majikur, ki in ki kar'ne ba aw ki təgi konbe, In Ngar læ ngar'gi ki Burəbe læ burəbe'gi, 16 In ki kar'ne ba in Njekoy el, Isi me kunji'ti ki de asi kadi te kadi'ti el. De kare ki dənangi'ti ne ki oo'ə ki kum'ne goto. De ki asi k'oo'ə goto. Təbar ki togi ki to biti ki non'ti in li'ə! Amen!

Ta ki ojido njenyakingə'gi

17 In njenyakingə'gi ki dənangi'ti ilə ndu'i adi'de kadi indəi gu'de el. El'de kadi uwəi kul nyakingə'gi ki a tuji kam el, nan kadi uwəi kul Luwə ki nje kadi'je nya'gi pəti, ji'ə əy el, kadi j'isi'n me rənel'ti. 18 El'de kadi rai maji, kadi ki nyakingə'de in kuləra ki maji. Ningə kadi in de'gi ki ji'de əy el, kadi lowəi nyakingə'gi lə'de adi de'gi ki rangi. 19 Re rai be ningə, isi kawi nyamaji'gi lə'de indəi lo ngəm nya'ti ki maji ki ngan tado ndo ki lo ti'ti, kadi ingəi kaji ki rəta'ti.

Ta ki dəboy'ti ki kuwə ji nan

20 In Timote, maji kadi ngəm nya'gi pəti ki Luwə ulə me ji'i'ti kin səm. Əsi rə'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki k'el ki nda'a goto, ki əsi ta ta læ Luwə, əsi rə'i ngərəngi kadi ta'gi'ti ki manji kigo nya gər'ti ki ngom ki dənangi'ti ne. 21 De'gi madi uwəi kul nyagər kin, adi ndəmi gorow kunme lə'de.

Kadi memaji læ Luwə in sese.

* 6:13 6.13 Jan 18.36-37, 19.11

Makitu ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Pol ndangi adi Timote

Pol ndangi makitu kin kagilo ki in key dangay'ti. Pol ulø dingəm me Timote'ti kadi uwø tɔgi'ne ba me kagilo'ə'ti ki nje tusi kunme lə'de k'inyø kɔ banyinan ki do mad'a'ti do mad'a'ti. Maji kadi Timote elta lə Luwə ningə ndo'de nya ulə'n dingəm me'de'ti ningə kadi inbe ore me'ne. Maji kadi in ngəm makitu ki ndangi ki ar njay lə Luwə kadi ɔri tarow me kisikido'taa'ti lə'i nu kadi in nyando lə'i nu (3.14-16). Maji ndaji kunme, kuwətɔgiba, kisido'ti, ki ndigi lə Pol ki te do'boy ndo kisikido'taa'ti li'ə (4.6-7).

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki oyo ki ra Luwə 1.1-7. Poyta ki maji in kon 1.8-2.13. Kulə dingəm me nan'ti tado kiləmbər Poyta ki maji ki ronel 2.14-4.8. Ta'gi ki ɔjido Pol inbe ki kuwə ji nan 4.9-22.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti kigo ndigi'ti lə Luwə. Kulə ra'm in kadi m'iləmbər ta kaji ki Luwə un du'ne adi do'ti ki takul kində rɔ nan'ti me tɔ Jeju Kirisiti. ² M'ulə ki makitu kin mad'i in Timote* ki in ngonn ndigi lə'm. M'uwə ji'i ə m'dəji kadi memaji ki k'oo kumtondo ki kisimaji lə Luwə ki Baw'je ingi ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in nan'ti sə'i.

Pol ra oyo Luwə

³ M'ra oyo Luwə ki m'nji m'ra kulə mad'a ki ngarme ki ar njay ki uwə'm ki ta toki kaw'm'gi† rai kete be tɔ. Kondo ki kada loki m'nji m'elta ki Luwə ningə, me'm olo do'i'ti. ⁴ Loki me'm olo do non'ti lə'i‡, ɓo k'oyi ra'm ngayn kadi ronel lə'm rosi. ⁵ Me'm olo do kunme'ti lə'i ki rɔta'ti. Kunme kin in rɔ kawɔ Loyisi'ti kete ɓay taa tɔ rɔ kon'i Enisi'ti tɔ. M'tadi el kadi kunme kin in ngarme'i'ti tɔ.

Pol dəji Timote kadi ingə kon sə'ne tado Poyta ki maji

⁶ Tado kin ə, m'olo me'i do ta'ti kin kadi ində kum'i maji go kadikare'ti lə Luwə ki ingə kigo memaji'ti li'ə, loki m'ində ji'm do'i'ti. ⁷ Toki rɔta'ti, Ndil ki kar njay ki Luwə adi'je, in Ndil ɓol el, nan in Ndil ki rosi ki tɔgi ki ndiginan. Taa in Ndil kində do rɔ'ti tɔ. ⁸ Adi rɔ'i sɔl'i tado man naji do

* 1:2 1.2 KNK 16.1 † 1:3 1.3 Plp 3.4-5 ‡ 1:4 1.4 1Ti 1.3

Burəbe'ti lə'je el. Taa adi rə'i səl'i də'm'ti, m'in ki m'in kəy dangay'ti tado li'ə kin el tə. Nan kadi ingə kon sə'm tado Poyta ki maji kigo təgi'ti ki Luwə adi. ⁹ Luwə ki aji'je in be'je, kadi kisikidətaa lə'je in kisikidətaa ki ar njay. Ra nya kin be tado kulə ra'je'gi el, nan in kigo ndigi'ti ki memaji'ti li'ə. Memaji kin Luwə adi'je me tə Jeju Kirisiti'ti kete taa kadi ində dənangi. ¹⁰ Memaji kakin j'oyi ki kum'je ngə sine ki takul re lə Njekaji'je Jeju Kirisiti. In ə koy təl nya ki kare'ti. Ningə ki takul Poyta ki maji, ra adi ji gəri kaji ki kisi kumngayira ki ar njay njay tə. ¹¹ In tado Poyta ki maji kin ə Luwə ində'm to nje kiləmbər num, njekawkulə num, taa njendo de'gi nya num tə. ¹² In kin ə, in ginn k'ingə kon lə'm ki ngə sine kin. Nan rə'm səl'm də'ti el. Toki rəta'ti, m'gər Luwə ki m'un me'm m'ində də'a'ti kin bəti. M'gər maji kadi təgi Luwə asi gaki kadi ində kum'ne go nya'ti ki adi'm biti dəboy ndə'ti. ¹³ Nyando ki ingə rə'm'ti, un to nyandaji me kunme'ti ki me ndigi nan'ti me tə Jeju Kirisiti ki adi'je me kində rə nan'ti si'ə. ¹⁴ In ngəm go nyando ki adi'nu ki takul Ndil Luwə ki isi me'je'ti maji.

Kuwə rə ba lə Onejipər

¹⁵ In gər kadi nje ki dənangi Aji'ti mbeti m'in. Pijel in ki Hermojenn in mbunə'de'ti tə. ¹⁶ Ki əjido Onejipər, kadi ra maji lə Burəbe in də me kəy'ti li'ə. Toki rəta'ti, ulə dingəm me'm'ti taa taa. Ta rə'a səl'ə də'm'ti me k'in'm kəy dangay'ti kin el tə. ¹⁷ Dəkagilo ki te Rəm'ti, sangi'm ki rə ki tinyi kati kadi ingə'm. ¹⁸ M'kəy Burəbe Jeju kadi adi Burəbe Luwə oo kumtondoo lə Onejipər ndə gangi ta'ti. Taa inbe ki də'i, in gər utə ndəgi de'gi pəti, kulə'gi pəti ki Onejipər ra adi'm dənangi Epeji'ti.

2

Njerə lə Kirisiti ki maji

¹ In ngonn'm Timote, maji kadi uwə təgi ba me memaji'ti ki j'ingəi ki takul kində rə nan'ti me tə Kirisiti kin. ² Ningə nyando ki ingə rə'm'ti takum bulə de'gi'ti, maji kadi in ndə de'gi ki nje ra nya ki low'ə'ti ki asi gaki kadi ingi kaa, uni ndoi de'gi ki rangi kete tə. ³ Ingə kon sə'm to njerə ki maji lə Jeju Kirisiti. ⁴ Njerə madi dann njerə'gi'ti ki ge kadi n'nəl kibo ki də'ne'ti, ki ində rə'ne ta nya'gi'ti ki rangi yo goto. ⁵ Nje kanyi ngodi ki a ingə nya kugə goji'ne loki re anyi ngodi kigo ndukun'ti el goto. ⁶ Nje ndəə ki nje ra kulə ki təgi'ne ə a ra rənel də kandi ko'ti kete. ⁷ Maji kadi in mərta də ta'ti ki m'el'i kin maji ningə, Burəbe a adi tər kadi in gər'n ndəgi nya'gi pəti tigə.

Adi me'i olo do Jeju Kirisiti'ti

⁸ Adi me'i olo do Jeju Kirisiti'ti ki in ginn kaw'ti læ *Dabidi, Jeju Kirisiti ki ində taa dann nje koy'gi'ti kigo Poyta'ti ki maji ki m'nji m'ilə mbər'ə. ⁹ In tado Poyta ki maji inbe kin ə, m'nji m'ingə'n kon. Dəi m'in ki kulə gindi to de ki nje təl de be. Nan ta læ Luwə de ki asi də'a goto. ¹⁰ Be ə, m'tugə ta'm njaki də nya'gi'ti pəti tado nje'gi ki Luwə mbəti'de, kadi ingi kaa, ingəi kaji ki in me tə Jeju Kirisiti'ti, nan'ti ki kəsikurə ki ratata tə. ¹¹ Ta ki m'a m'el kam in ta ki asi kadi de uwə kul'ə:

Re j'oyi nan'ti ki Kirisiti ə,

J'a j'isi kum ba nan'ti si'ə tə.

¹² Re j'uwəi təgi'je ba si'ə ə,

J'a j'onyibe nan'ti si'ə tə.

Re j'ene ji gəri'ə el ə,

In kaa a ene n'gər'je el tə.

¹³ Re j'in nje ra nya ki low'ə'ti el ə,

In nje ra nya ki low'ə'ti.

Tado a manji ta gər rə'ne el ratata.

Njera kulə ki rə'a səl'ə el

¹⁴ Maji kadi nanyi ki lo kolo me'de də ta'gi'ti kin taa taa. Ki non Luwə'ti, el'de ki təgi kadi gakinan də ta'gi'ti ki nda'de goto kin el. In kin a ra nya madi el, nan a tuji de'gi ki nje ko də'a to tuji yo. ¹⁵ Ində də rə'i'ti kadi in te non Luwə'ti to de ki asi, njera kulə ki rə'a səl'ə də kulə'ti li'ə el, iləmbər Poyta ki maji ki rəta'ti læ Luwə ki gorow'ə'ti. ¹⁶ Mbəti ta ki manji'gi ki nda'de goto ki əsi ta kunme. Toki rəta'ti, nje'gi ki ta'gi ki be kin nəl'de, ndan'de ngal ki Luwə par par. ¹⁷ Nyando lə'de to to dobay ki aw ki kete kete kin be. Imene* ingi ki Pileti in mbunə de'gi'ti kin tə. ¹⁸ In sanyi kadi ta'ti ki rəta'ti. Ningə eli eyina, nje koy'gi indəi taa lo koy'ti nga. In be ə, tuji ki kunme læ nje ki nan'gi. ¹⁹ Be kaa, ngirə kəy ki ngan ki Luwə ində kin isi lo kisə'ti. Luwə ndangi ta'gi kin də'ti ene: Burəbe gər de'gi lə'ne bəti. Maji kadi de ki ra ki bər tə Burəbe, kadi anyi sanyi kadi majel'ti. ²⁰ Me kəy ki bo'ti, de a ingə ngoo'gi ki ra ki ər eke ki ningə kasi par el, nan a ingə nje ki madi'gi ki rai'de ki kagi eke hanji tə. Nje ki nan'gi, in tado ra kulə ndə madi'gi par. Nje ki nungi, in tado ra kulə ki ndə'gi pəti tə. ²¹ Re de madi ar rə'ne njay də majel'gi'ti kin, a to to nyara kulə kəsigon, ki kində ta dangi, ki nda'a to'ti tado bə'ə, ki ra go'ə kete tado kulə'gi pəti ki maji.

Nje ra kulə læ Burəbe

* 2:17 2.17 1Ti 1.20

²² Maji kadi ɔr rɔ'i kɔ me nyənn'gi'ti lə darɔ ki dɔkagilo basa'ti. In sangi row ra nya ki dana, ki kunme, ki ndiginan, ki kisi ki nan ki lapiya, ki nje ki isi elita ki Burəbe ki me ki ar njay. ²³ Mbəti ta ki manji'gi ki pasira ki nda'a goto. Ta ki manji'gi ki be kin a re ki gaki nan. ²⁴ Toki rɔta'ti, de ki nje ra kuləbər kadi Burəbe, in de ki a gaki el. Nan in de ki a ɔji ndiginan lə'ne ki rɔ de'gi'ti pəti num, de ki asi ndo de'gi nya num. A in de ki a isi dɔ ta'ti ki njeramajel'gi tɔ. ²⁵ Ki mindi ki sɔl lɔm ə a ilə'n ta de'gi'ti ki nje kɔs'ɔ ta. Dɔmaji ə Luwə a ra adi inyəi gorow njiyə'de kadi tei me gər ta ki rɔta'ti, taa a təli uni hangal ki maji gogi. ²⁶ A tei me kuləkikiyə'gi'ti lə Su ki uwə'de dangay'ti, ginn tɔgi'ne'ti kadi rai ndigi li'ə.

3

Nya'gi ki a rai nya dɔboy ndo'gi'ti

¹ Maji kadi in gər toki me ndo'gi ki dɔboy'ti, kagilo'gi ki ngan a rei. ² De'gi a təli nje ra ta nya, nje ndigi nar. A in nje kində gu'de, nje kun dɔ'de taa, ki nje kelta ki mal dɔ tɔ Luwə'ti. A in nje təl rɔ'de go ta'ti lə nje koji'de'gi el. Ningə, a asi kadi rai oyo Luwə el tɔ. Taa a iləi koji dɔ nya'gi'ti lə Luwə el tɔ. ³ K'oo tor de goto rɔ'de'ti, k'oo kumtondoo goto rɔ'de'ti, elita ki majel ndil de'ti, panjiyə'de a ala mban. In nje ra nya ki to ki de'gi kanji koo kumtondoo, taa a in nje kɔsi ta nyara ki maji tɔ. ⁴ A in njekundɔ nan, nje ra nya ki dɔ tɔgi'ti, kundɔ ta a təl'de njekumtɔ'gi'ti. A ndigi rɔnel ki dɔnangi'ti utə Luwə. ⁵ A ɔji gidi rɔ'de'ti toki n'in nje bɔl Luwə, nan toki rɔta'ti, manji ta gər tɔgi lə kunme. ɔr rɔ'i kɔ kadi ko de'gi'ti ki be kin. ⁶ Mbunə ko de'gi'ti kin, a ingə nje ki isi uri me kəy'ti lə dene'gi ki nje tɔgi goto, uwəi'de me kuləkikiyə'gi'ti lə'de. Dene'gi kakin rosi ki majel, inyəi rɔ'de adi nyənn'gi ki dangi dangi lə darɔ. ⁷ Si ta ndo nya'gi'ti ki dɔkagilo'gi pəti, nan lo kadi asi tei me gər ta ki rɔta'ti goto ratata. ⁸ Toki dɔkagilo'ti ki kete, Janesi ingi ki Jambiresi ɔsi ta *Mojɔ kakin ə*, nje'gi kin kaa ɔsi ta, ta ki rɔta'ti tɔ. In de'gi ki nya'gi lə'de aw se'de me nyara ki majel'ti yo, ki kunme lə'de kaa, nda'a goto tɔ. ⁹ Lo k'aw kete lə'de ki ngayn a goto, tadɔ de'gi a gəri nyara'de'gi ki majel toki ndo'gi'ti ki kete, de'gi gəri nya ra'gi ki majel lə Janesi ingi ki Jambiresi kin be tɔ.

Pol ndəji Timote kadi ngəm go nyando ki ingə rɔ'ne'ti

¹⁰ Nan in, ində kum'i oo'm me nya'gi'ti pəti: Me nyando'ti lə'm, me panjiyə'm'ti, me kojitara'gi'ti lə'm, me kunme'ti lə'm, me kisidɔti lə'm, me ndigi nan'ti lə'm, taa me

* 3:8 3.8 Tekitaga 7.11, 22

kuwətɔgiba'ti lə'm tɔ. ¹¹ In gər row ki de'gi indəi kum ndo tado Poyta ki maji, ki kon'gi ki ngayn ki m'ingə me bebo'ti ki Antiyosi, ki Ikoniyom, taa me be'ti ki Lisitir tɔ†. To ki rɔta'ti m'ingə kon ngayn inbe, nan taa taa, Burəbe isi ɔri'm me nya'gi'ti kin kɔ. ¹² To ki rɔta'ti, de'gi pəti ki gei njiyə me bol Luwə'ti ki takul kində rɔ nan'ti lə'de me tɔ Jeju Kirisiti a ingəi kon. ¹³ Nan de'gi ki nje mendul, ki njendon te'gi a awi kete kete me majel ki ra'ti par par. Me kuləra'de'gi'ti, a ədi ndəgi de'gi toki inbe'gi kaa de'gi ki rangi ədi'de be tɔ. ¹⁴ Nan ki ɔjido'i, maji kadi uwə go nya'gi pəti ki in ndo ə in ta to nya'gi ki rɔta'ti kin sə'm. Tado in gər de'gi ki ingə nyando kin rɔ'de'ti bəti‡. ¹⁵ Dɔkagilo ki in ki du'i ba bay ə in gər ta'gi ki ndangi ki ar njay lə Luwə kin. Ta'gi kin a asi kadi'nu nyagər ki rɔta'ti, ki a te sə'i kaji'ti ki takul kunme kadi Jeju Kirisiti'ti. ¹⁶ Tado Makitu ki ndangi lə Luwə pəti, Luwə adi Ndil'ne ki ar njay ra ki de'gi adi ndangi. Ningə nda'a to'ti tado ndo nya de, kadi ɔji'de adi mbəti nyara ki majel, tado ndaji de ad'a ra dana, tado ndo nya de kadi panjiyə in dana non Luwə'ti. ¹⁷ In be kadi de lə Luwə in ki kasinan berere me nya'gi'ti, kadi ra'n kulə'gi pəti ki maji.

4

Iləmbər Poyta ki maji

¹ In be ə, takum Luwə'ti ki takum Jeju Kirisiti'ti ki a gangi ta dɔ de'gi'ti ki sii ki dɔ'de taa ke nje koy'gi, ki tado təl re li'ə ki Konbe li'ə: ² m'dəj'i kadi iləmbər Ta kin par par, dɔkagilo'ti ki maji eke in ki majel. Ɔr de'gi tarow, ndəji'de dɔ hal'ti ki majel, ulə dingəm me de'gi'ti ki takul nyando lə'i, ki kisidoti ki kanji k'inyə ta. ³ Tado dɔkagilo a re non, de'gi a mbeti nyando ki rɔta'ti, ə a rai nya'gi kigo me ge'gi'ti lə'de. A sangi njendo de'gi nya ngayn ki a gugi dɔ'de gugi kadi ndoi'de nya'gi ki mbi'de ndigi k'oo. ⁴ A uti mbi'de dɔ ta'ti ki rɔta'ti, ə təli rɔ'de go Su ki kudə'ti yo. ⁵ Nan in, maji kadi ində dɔ rɔ'i'ti me nya'gi'ti pəti. Uwə rɔ'i ba me kon'gi'ti. Maji kadi in ra kulə kiləmbər Poyta ki maji lə'i kin maji. Ində kum'i go ra kuləbər'ti lə Luwə maji tɔ.

Pol tɔlta ngodi

⁶ Ki ɔjido'm, dɔkagilo re kadi m'ilə rɔ'm kadikare'ti m'adi Luwə nga. Dɔkagilo koy lə'm re nga. ⁷ M'ɔ rɔ ki maji, m'tɔl ta ngodi lə'm, m'ngəm go kunme lə'm. ⁸ Ngəsine, nya kugəgoji nje təti rɔ'gi, adi in nyara ki dana ki a to ratata isi nginə'm. Burəbe ki in njegangita ki dana, a adi'm ndo

† 3:11 3.11 KNK 13-14 ‡ 3:14 3.14 1.5, 2.2

gangita'ti. A adi'm m'in par el, nan de'gi pəti ki ndigi təl'ə, ə sii nginəi ndo'a dele.

Poyta'gi ki dɔboy'ti

⁹ M'dəj'i kadi ində dɔ rɔ'i'ti, ə re kalangi ingəm. ¹⁰ Tado Dəmasi inyə'm kɔ, ə aw Tesaloniki'ti, tado nya maji'gi ki dɔnangi'ti, ki dɔkagilo'ti ki ɓone uwə me'ə. Kiresansi aw dɔnangi Galasi'ti. Ningə Titi aw Dalmasi'ti tɔ*. ¹¹ Luki ki kar'ne ba par ə nanyi sə'm ne. In re ki Marki kum'i'ti adi'm tado a ra sə'm maji ngayn me kuləbər'ti ki in ji'm'ti†. ¹² M'ulə Tisiki me ɓebo'ti ki Epeji‡. ¹³ Dɔkagilo ki a re ə, un ku kul lə'm ki m'inyə me kəy'ti lə Karpusi, me ɓe'ti ki Tirowasi§ kin ji'i'ti re'n adi'm. Ɔy makitu'gi lə'm ji'i'ti tɔ. Kibo utə, in makitu ndar'gi kin. ¹⁴ Alegijandir* ki kɔdi ko nya'gi adi'm kon ngayn, nan Burəbe a ugə kigo kulə ra'a'ti. ¹⁵ In kaa, maji kadi ində kumkədi dɔ rɔ'i'ti rɔ'a'ti tɔ, tado mbəti ta'gi lə'je ki tɔgi'ne ngayn. ¹⁶ Ndo gangi ta'ti lə'm ki dɔkete, de kare ki re ra go'm'ti goto: de'gi pəti inyəi m'in kɔ. Kadi Luwə tudə majel kin dɔ'de'ti el. ¹⁷ Nan Burəbe in sə'm nan'ti. In ə adi'm tɔgi kadi m'ilən mbər Poyta ki maji li'ə m'tol'n ta'a, kadi de'gi pəti ki in *Juwipi'gi el oyi dɔ'a. In ə ɔri'm kɔ ta ɓol'ti. ¹⁸ Burəbe a ɔri'm kɔ ta nya'gi'ti ki majel pəti. Ningə a aji'm tado Konɓe li'ə ki dɔran'ti tɔ. Tɔji in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi! *Amen.

Kuwə ji nan ki dɔboy'ti

¹⁹ Uwə ji Pirisika num, Akilasi num adi'm. Taa uwə ji de'gi ki me kəy'ti lə Onejipɔr tɔ†. ²⁰ Erasi nanyi ɓebo Korenti'ti. Tiropim in ki monyi adi m'inyə Mile'ti‡. ²¹ In sangi row kadi re kete non nanyi kul'ti. Ebulu, ki Pudansi, ki Linusi, taa Kilodiya ki ndəgi ngannkon'je'gi pəti uwəi ji'i.

²² Kadi Burəbe in sə'i, ningə kadi memaji li'ə nanyi sese pəti tɔ.

* **4:10** 4.10 Kol 4.14; Plm 24; 2Ko 8.23; Gal 2.3; Tit 1.4 † **4:11** 4.11 KNK 12.12,25; Kol 4.10 ‡ **4:12** 4.12 KNK 20.4; Epe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13** 4.13 KNK 20.6 * **4:14** 4.14 1Ti 1.20 † **4:19** 4.19 KNK 18.2; 2Ti 1.16-17 ‡ **4:20** 4.20 KNK 19.22, 20.4, 21.29; Rɔm 16.23

Makitu ki Pol ndangi adi Titi Ta ki do makitu ki Pol ndangi adi Titi

Pol ndangi makitu kin adi Titi ki in Juwipi el nan un me'ne adi Kirisiti. Titi isi Kireti'ti kadi oo go njekawnan'gi ki gorow'ə gorow'ə ningə kadi ində de'gi ki ta goto do'de'ti to ngatogi'gi dann Njekawnan'gi'ti. Kadi ndangi nje ki sii mbiri Poyta ki maji, yəti'ə basi nya ki rangi'ti ningə inbe in təl nyandaji ki rə njekawnan'gi'ti pəti me takel'i'ti num, me kuləra'i'ti num. Luwə aji de'gi ki uni me'de kitakul k'oo kumtondoo li'ə, ningə adi'de Ndil. Be ə, njekunme ki ra ra kadi tōgi me kində rə'ne rigi rigi ta ramaji'ti kadi ra.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Ta ki ojido ngatogi'gi 1.5-9. Nyando ki dana 1.10-2.15. Kulə dingəm me njekawnan'gi'ti 3.1-11. Dəboy ta 3.12-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki njekuləbər lə Luwə, m'in ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'in njekawkulə kadi de'gi ki Luwə mbəti'de uni me'de. Taa kadi m'oji'de kadi gəri nya ki rəta'ti kigo ndu Luwə'ti tə. ² Be kadi indəi me'de do kaji'ti ki biti ki non'ti, ki Luwə ki nje ngom el, un ndu'ne adi'je do'ti kete non nya'gi'ti pəti. ³ Luwə oji ta lə'ne adi de'gi gəri ki takul kulə ki ulə ji'm'ti kadi m'ilə mbər dokagilo'ti ki inbe; oji. M'ilə mbər kigo ndu'ti li'ə in ki Njekaji'je.

⁴ M'ndangi makitu kin m'ad'i in Titi* ki in ngonn'm ki rəta'ti. In ngonn'm ki rəta'ti me kunme'ti, ki j'in kareba do'ti. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə ki Baw ingi ki Jeju Kirisiti ki Njekaji'je in nan'ti sə'i.

Kulə ki kadi Titi ra me be ki Kireti'ti

⁵ M'inyə'i gogi donangi'ti ki Kireti kadi to telta kulə'gi ki nanyi. Ningə kadi ində ngatogi'gi do nje kawnan'gi'ti me bebo'gi'ti kare kare pəti. Ində'de kigo kōji'ti ki ndokm m'oj'i. ⁶ Ningə maji kadi ngatogi in de ki kanji ta do'ti, in ngaw dene ki kareba, kadi in de ki ngann'a'gi in njekunme'gi, ki kadi de ində taa do'de'ti ojido hal ki majel eke do ngan el. ⁷ Maji kadi njekərnon njekawnan'gi in de ki kanji ta madi do'ti, tado in njengəm nya lə Luwə. Kadi in nje tōji rə'ne el, in nje wongi el, in gon kanyi yiwi kandi nju el, in nje rə el, taa

* 1:4 1.4 2Ko 8.23; Gal 2.3; 2Ti 4.10

kadi in nje ge nya kigo row'ti ki dana el, el tɔ. ⁸ Maji kadi in njera mbah, kadi in nje ndigi nyara ki maji, in nje kelta ki gorow'ə'ti, in de ki dana, in de ki ar njay, in njekuwa rɔ'ne ginn tɔgi'ne'ti. ⁹ Maji kadi uwə rɔ'ne ngan me ta'ti ki rɔta'ti, ki aw nan'ti ki nyando ki ingə. Lo kin'ti, a asi kadi ulə dingəm me ndəgi de'gi'ti ki nyando ki rɔta'ti. Taa a asi kadi ɔji nje'gi ki sii ndoi nya'gi ki rangi kadi gəri toki ndəmi row tɔ.

¹⁰ De'gi ngayn dann Juwipi'gi'ti in nje mbəti təl rɔ'de go ta'ti ki rɔta'ti, sii tudəi ta'gi ki biriri, sii ədi de'gi ki ta ki nda'a goto. ¹¹ Adi uti ta'de dɔ ta'gi'ti lə'de. Tado turi dɔ de'gi me kəy'gi'ti ngayn ki nyando ki kadi de ndo el. Rai be kadi ingəi nyakingə ki gorow'ə'ti el ji de'gi'ti. ¹² De kare dann'de'ti, adi in njekeltakita'de'ti inbe'gi ene: «De'gi ki Kireti'ti in nje kelta ki ngom ki ndo'gi pəti, in de'gi ki mann'de majel, in njera ta me'de, ki njedaw'gi.» ¹³ Ningə ta ki el kin in ta ki rɔta'ti, ə maji kadi ndangi'de ki rɔ tinyi, kadi in njekunme ki rɔta'ti. ¹⁴ Um kadi təli rɔ'de go su'gi ki kudə'ti lə *Juwipi'gi kigo mbərkikində'ti lə de'gi ki nje mbəti ta ki rɔta'ti kam el. ¹⁵ Ki rɔ de'gi'ti ki ar njay, nya'gi pəti ari njay tɔ, nan ki rɔ de'gi'ti ki ari njay el, ki de'gi ki njekunme'de el, nya ki ar njay goto rɔ'de'ti. Nya ki ar njay goto rɔ'de'ti, tado nyagər lə'de, ki me'de'ti uwə'de ki ta adi tuji. ¹⁶ De'gi kin, elita ta'de'ti ne toki n'gəri Luwə, nan kulə ra'de manji ta gər'ə. In njera nya ki to njen, in nje tanrɔ'gi, asi kadi rai nya madi kare ki maji, el.

2

Ta dɔ de'gi'ti ki tɔgi, ki ngann basa'gi ki mand'i'gi, ki bər'gi

¹ Ningə ki sɔw dɔ'i, maji kadi in ndo nya ki aw nan'ti ki nyando ki rɔta'ti. ² In bugə'gi kadi in de'gi ki njekuwa rɔ'de ginn tɔgi'de'ti, kadi asi ta kɔsikurə, kadi in de'gi ki njera nya ki gorow'ə'ti, kadi awi ki kunme ki tɔg'ɔ to, kadi in de'gi ki awi ki ndiginan me'de'ti, kadi in nje kore me'de.

³ El bugə dene'gi kah'a'ti inbe kin be tɔ. El'de kadi panjiyə'de in panjiyə de'gi ki ari njay, kadi in nje kelta ki majel dɔ de'gi'ti el, taa kadi in gon kanyi yiwi kandi nju el tɔ. Ningə, kadi in njendo nya ki maji. ⁴ Maji kadi ndoi dene'gi ki dɔ du'gi kadi ndigi ngaw'de'gi ki ngann'de'gi. ⁵ Kadi in njera nya ki gorow'ə'ti, in nje ngəm rɔ'de ar njay, in nje kində kum'de go me kəy'gi'ti lə'de maji, in de'gi ki maji, in njekulə dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw de'gi. Re rai be ningə, de'gi elita ki mal dɔ ta'ti lə Luwə el.

⁶ El ngann basa'gi ki ngann mandi'gi tɔ, kadi awi ki hal ki maji me nya'gi'ti pɛti. ⁷ Ningə inbe ki dɔ'i, maji kadi in nyandaji me nyara'gi'ti ki maji tado lə'de. Kadi nyando lə'i in nyando ki low'ə'ti ki a re ki bukinan'ti. ⁸ Kadi ta keli in ta kel ki ar njay, ki de asi kadi a el yan'ne ɔsi'n kad'a el. Re in ra be ningə, nje kɔsi ta a gəri nya ki kadi rai el, kadi awi ki ta ki majel kare kadi eli dɔ'je'ti el.

⁹ El bər'gi kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə be'de'gi me nya'gi'ti pɛti. Kadi be'de'gi ingəi maji rɔ'de'ti. Kadi manji ta be'de'gi'ti el, ¹⁰ taa kadi bɔgi'de el tɔ. Kadi nanyinan ki lo ki ra dann'ti ki asi nan berere, kadi be'de'gi adi'de me'de. Be ə, me nya'gi'ti pɛti, a adi de kɔsikurə dɔ nyando'ti lə Luwə ki Njekaji'je.

Memaji lə Luwə

¹¹ Luwə toji memaji lə'ne, ki in ginn kaji lə de'gi pɛti ki taga wangi. ¹² Memaji lə Luwə kin ndɔ'je kadi ji tusi nyara kigo bɔl Luwə'ti el, ki nyənn nya lə dɔnangi j'inyəi kɔ. J'inyəi kɔ kadi j'isi ki dɔ'je taa dɔkagilo'ti ki bone kin me njiyə'ti kigo row'ti ki dana, ki təl rɔ go ndu Luwə'ti. ¹³ Ji rai be ta kadi ji nginəi maji ki j'indəi me'je dɔ'ti, kadi ji nginəi ndɔ ki Luwə lə'je kibo, ki Njekaji'je Jeju Kirisiti a te'n me toji'ti lə'ne. ¹⁴ Kirisiti ki un rɔ'ne adi tado lə'je, kadi ugə'n dɔ'je ta nya ra'ti ki majel pɛti. Gangi dɔ'je kadi ji təli de'gi li'ə ki k'ar njay. De'gi ki k'ar njay, ki tingəi bil me nyara'gi'ti ki maji. ¹⁵ In kin ə, in nya ki kadi in ndo de'gi, kadi ulə'n dingəm me'de'ti. Tɔgi kornon de'gi ki awi'n kin, kadi ndangi'n'de ki rɔ tinyi kati. In ra adi de madi kid'i el.

3

Panjiyə njekunme'gi

¹ Olo me njekunme'gi kadi uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngar'gi ki nje konbe'gi. Kadi təli rɔ'de go ta'ti lə'de, ningə kadi rai dɔ nja'de'ti ta ra nya'gi'ti ki maji maji pɛti. ² El'de kadi elita ki majel dɔ de madi'ti el, kadi in nje ge kɔl el, kadi in njekulə de'gi noji nan'ti, kadi de'gi pɛti gəri sɔl lɔm lɔm lə'de tɔ. ³ Tado j'inbe kaa, kete dɔ'je goto, j'in nje təl rɔ go ta'ti el, ji ndəm row, j'in ginn tɔgi'ti lə nyənn'gi lə darɔ, ki k'oo majiro'gi ki dangi dangi. J'isi ta ra me ndul'ti ki ta ndingə nya'ti, de'gi mbeti'je taa j'inbe kaa ji mbəti nan tɔ. ⁴ Nan loki Luwə ki Njekaji'je toji maji ki ndigi lə'ne ki taga tado lə de'gi kin ə j'ingəi kaji. ⁵ Luwə aji'je ki gorow kulə ra'je'gi ki dana el, nan in kigo k'oo kumtondoo li'ə inbe. Aji'je ki tarow lə mann batəm koji ki sigi, ki tarow lə Ndil

Luwə ki təl'je de'gi ki sigi'ti*. ⁶ Ndil Luwə buki Ndil ki kar njay kin dɔ'je'ti ki ta'a ba, ki takul Jeju Kirisiti ki Njekaji'je. ⁷ Luwə buki Ndil ki k'ar njay dɔ'je'ti kigo memaji li'ə, kadi təl'je de'gi ki dana takum'ne'ti kadi ji nginən' n kaji ki to biti ki non'ti ki j'ində me'je dɔ'ti.

⁸ Ta kin ə in ta ki asi kadi ra kul'ə. Ningə m'ndigi kadi ra dɔ'ti ngan, kadi de'gi pəti ki uni me'de adi Luwə, indəi rɔ'de ta nyara'gi'ti ki maji maji. In kin ə in nya ki maji ki nda'a to'ti tado lə de'gi pəti. ⁹ Ningə, ta ki manji nan'ti ki to mbo, ki k'or ginn noji'gi, ki gangi nan, ki kɔl nan dɔ ndukun'gi'ti kin, in nya ki nda'de goto, ə maji kadi ɔsi rɔ'i ngərəngi kɔ kadi'de'ti†. ¹⁰ De ki nje re ki gangi nan dann njekawnan'gi'ti, maji kadi ndɔr mbi'ə nja kare, ndɔr ki nja joo, a re oo ta lə'i el ningə, maji kadi ɔs'ɔ ngərəngi. ¹¹ In gər maji kadi de ki be kin, in de ki ndəm row. Ə re nanyi ki lo ra majel'ti ningə, isi gangi ta dɔ rɔ'ne'ti inbe.

Ta'gi ki dɔboy'ti

¹² Ndo ki m'a m'ulə Artemasi eke Tisiki‡, ə te rɔ'i'ti ə, kadi in kalangi re ingə'm Nikopolisi'ti. Tado m'un ndu'm kadi nanyi kul ɔsi dɔ'm'ti Nikopolisi. ¹³ Maji kadi ində kum'i go Jinasi'ti, ki nje gər ndukun'gi ingi ki Apolosi§ maji. Ra se'de dɔ row mbah'ti lə'de. Ra se'de kadi nya madi du'de el. ¹⁴ Maji kadi de'gi ki in de'gi lə'je, ndoi k'aw kete me nyara'gi'ti ki maji. Be ə, a gəri lo ra ki de'gi ki nya to rɔ'de. Ningə, kisikidɔtaa lə'de a in kare ki ndangi el tɔ.

¹⁵ De'gi pəti ki in sə'm nan'ti ne uwəi ji'i. Uwə ji njendigi'gi madi'je'gi, ki in njekunme'gi.

Kadi memaji lə Luwə in nan'ti sese pəti.

* 3:5 3.5 Jan 3.5 † 3:9 3.9 1Ti 1.4 ‡ 3:12 3.12 2Ti 4.12 § 3:13 3.13 KNK 18.24; 1Ko 16.12

Makitu ki Pol ndangi adi Pilemon Ta ki do makitu'ti ki Pol ndangi adi Pilemon

Makitu kin in makitu ki Pol ndangi adi Pilemon ki ojido'a inbe ta dangi. Pilemon in njekunme, in ngatogi me be'ti. Onejim in bær læ Pilemon ə te kəy læ be'ne anyi. Dɔkagilo madi ingəi nan ki Pol. Kitakul Pol ə Onejim un me'ne adi Kirisiti. Ngosine Pol ad'a təl aw rɔ Pilemon'ti gogi ningə el Pilemon kadi uwə ki rɔ'ne'ti um oo'ə to bær par el nga, nan oo'ə to ngonkon me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Oyo ki Pol ra Luwə ojido kunme læ Pilemon 4-7. Pol naji Onejim 8-22. Dɔboy ta 23-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Pol ki m'in dangay'ti tado Poyta ki maji læ Jeju Kirisiti, nan'ti ki ngannkon'gi Timote, j'ulə ki makitu kin j'uwə'n ji'i in Pilemon. In njendigi ki ngayn ta in madikulə'je tɔ*. ² J'uwə ji konnann'je Apiya, taa Arsipi ki in madi rɔ lə'je tado læ Kirisiti kin tɔ†. Ningə j'uwə ji Njekawnan'gi ki sii me kəy'ti lə'i in Pilemon tɔ. ³ Kadi memaji ki kisimaji læ Baw'je Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti in sese.

Ndigi nan ki kunme læ Pilemon

⁴ M'ra oyo Luwə lə'm tado dɔkagilo'gi pəti ki m'nji m'el si'ə ta ningə, me'm olo do'i'ti in Pilemon. ⁵ Tado m'oo poy'i kadi in ndigi ngann'gi læ Luwə pəti. Kunme ningə, adi me'i Burəbe Jeju Kirisiti tɔ. ⁶ M'in dəji kadi kində rɔ nan'ti lə'i se'je do kunme'ti te ki kandi nya ngayn. Kunme kin a toji kadi de'gi gəri kulə'gi pəti ki maji ki j'asi ra ki takul kində rɔ nan'ti lə'je ki Jeju Kirisiti. ⁷ Ngonnkon'm, m'ingə rɔnel ki mesol ngayn tado ndigi lə'i, tado ngann'gi læ Luwə ingəi mesol ki gorow ndigi lə'i kin.

Nya dəji læ Pol tado Onejim

⁸ In be ə, re m'ingə togi me tɔ Kirisiti'ti kadi m'oj'i nya ki maji kadi ra kaa, ⁹ m'ge kadi, ki takul ndiginan ki to dann'je'ti, m'in dəji nya to dəji yo. Toki oo'n, m'in Pol m'bugə, ta dɔkagilo'ti kin m'in me kəy dangay'ti tado læ Jeju Kirisiti, ¹⁰ m'dəj'i nya kare tado ngonm ki me Kirisiti'ti

* 1:1 1.1 13, 22, 23 † 1:2 1.2 Kol 4.17

Onejim. Ngɔsine, m'in tɛl baw'a kigo ta'ti lɛ Jeju me kɛy dangay'ti ne‡. ¹¹ Kete in de ki nda'a goto takum'i'ti, ningɛ ngɔsine tɛl de ki nda'a to tado lɛ'je joo pɛti.

¹² M'tɛl m'ulɛ ki rɔ'i'ti gogi, in ki in de darɔ'm. ¹³ M'ge ngayn kadi m'in ngɛm'ɛ rɔ'm'ti ne kadi ra kulɛ adi'm tor'i'ti, dɔkagilo'ti ki m'in'n dangay'ti tado Poyta ki maji lɛ Jeju. ¹⁴ Ningɛ m'ndigi ra nya madi ki kanji ko yan'i, el. Mɛrta lɛ'm in kadi ra maji lɛ'i in kigo me ndigi'ti lɛ'i inbe, um in ki tɔgi ki kindɛ dɔ'ti el.

¹⁵ Dɔmaji ɛ, Onejim gangi nan sɛ'i dɔkagilo ki nden be, kadi re ingɛ gogi ningɛ, isi sɛ'i biti. ¹⁶ A ingɛ gogi to bɛr el nga. A oo'ɛ to de ki gat'a in ngayn utɛ bɛr. A oo'ɛ to ngonkon'i ki nje ndigi lɛ'i me Kirisiti'ti. M'ndig'ɛ ngayn, nan m'in gɛr kadi ndigi ki in a ndig'ɛ a utɛ yan'm bay, kigo darɔ'ti, eke kigo row'ti lɛ Luwɛ.

¹⁷ In be ɛ, re oo'm to madikulɛ'i ningɛ, uwɛ rɔ'i'ti toki in m'inbe ɛ uwɛ'm rɔ'i'ti be. ¹⁸ Re ra sɛ'i nya madi ki low'ɛ'ti el, eke aw ki bangi lɛ'i dɔ'a'ti kaa, indɛ dɔ'm'ti. ¹⁹ M'in Pol inbe ɛ m'in ndangi ta kin ki ji'm. M'a m'ugɛ'i bangi kin. Maji kadi in gɛr toki m'aw ki bangi dɔ'i'ti, adi in darɔ'i inbe. ²⁰ Oyo Ngonkon'm, m'dɛj'i kadi ra kulɛ kin adi'm me tɔ Burɛbe'ti. In ra adi me'm sol me tɔ Kirisiti'ti.

²¹ Me'm olo dɔ tɛl rɔ go ta'ti lɛ'i dɔkagilo'ti ki m'nji m'ndangi'n makitu kin mad'i. Ningɛ m'gɛr kadi a ra toki m'dɛj'i. Be el ɛ, a ra utɛ in ki m'dɛj'i kin bay. ²² Ningɛ m'dɛj'i kadi indɛ dɔ kɛy madi dana adi'm. Tado m'indɛ me'm dɔ'ti kadi, takul k'el ki isi elita ki Luwɛ tado lɛ'm kin, a ra adi nje konbe'gi a inyɛi m'in ta adi'se.

Kuwɛ ji nan ki dɔboy'ti

²³ Epapirasi uwɛ ji'se. In sɛ'm nan'ti kɛy dangay'ti ne tado lɛ Jeju Kirisiti§. ²⁴ Madi kulɛ'm'gi, Marki* in ki Arisitarki†, ta Dɛmasi‡ in ki Luki§ uwɛi ji'se tɔ.

²⁵ Kadi maji lɛ Burɛbe Jeju Kirisiti in nan'ti sese.

‡ 1:10 1.10 Kol 4.9 § 1:23 1.23 Kol 1.7, 4.12 * 1:24 1.24 2Ti 4.11 † 1:24 1.24 KNK 19.29, 27.2; Kol 4.10 ‡ 1:24 1.24 Kol 4.14; 2Ti 4.10 § 1:24 1.24 Kol 4.14

Makitu ki ndangi kadi Ebirə'gi Ta ki dɔ makitu'ti ki ndangi kadi Ebirə'gi

Makitu kin in ki ndangi kadi kuti njekunme'gi ki in Juwipi koji'gi. Njendanga ndigi ndəji'de kadi uwəi go kunme lə'de ba um inyəi go'ə kɔ el. Jeju utə malayka'gi. In ngonon lə Luwə. In memaji lə Luwə ki te ki dɔ'a kagilo'ti ki dɔboy'ti. Luwə ində burəɔ njekujənyamosi kadikare ki biti ki non'ti. Ta k'in'ə kibo lə njekujənyamosi kadikare kakin ə, ulə'n'je noji nan'ti ki Luwə ki gorow kadi ki adi rɔ'ne nja kareba. Be ə ində'n ngangı kujənyamosi kadikare da'gi ki ra kulə me kəykawnan'ti lə Juwipi'gi. Maji kadi ji ra kaji jagi jagi el. Kagilo kindəkumndoo'ti, nya ki te dɔ njekunme'gi'ti ki me Kɔki Kunmindi'ti, in nyakoji ki ra tɔgi kulə dingəm me njekunme'gi'ti ki dɔkagilo'ti lə Kirisiti, kadi uwəi tɔgi'de ba. Maji kadi j'uri kum'je ki dɔ Jeju'ti, in ki j'ində kunme lə'je dɔ'a'ti lo tunginn'ə'ti biti dɔboy'o'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti: Kirisiti in tekido ki dɔboy'ti lə Luwə 1.1-3. Kirisiti utə malayka'gi ki njekeltakita Luwə'ti 1.4-4.13. Kirisiti in kibo lə njekujənyamosi kadikare ki rɔta'ti 4.14-7.28. Kirisiti in nje ra mbunə'je'ti ki Luwə ojido kunmindi ki sigi 8.1-9.22. Kirisiti in njekujənyamosi kadikare ki asi nan berere. 9.23-10.39. Maji lə kunme kadi Kirisiti 11-12. Kisikidɔtaa lə njekunme 13.1-19. Kelta ki Luwə ki kuwə ji nan 13.20-25.

Luwə elta de'gi ki takul Ngonn'ne

¹ Dɔkagilo'ti ki kete, Luwə elta ki kaw'je'gi nja banyi banyi, taa ki row'gi ki dangi dangi tɔ ki takul de'gi ki njekeltakita'a'ti. ² Ningə ki ngɔsine kin, dɔkagilo ki dɔboy'ti, Luwə el'je ta ki takul Ngonn'ne. In ki takul'ə ə Luwə ra'n dɔran ki dɔnangi ki nya'gi pəti ki me'ti, taa ad'a inbe nya'gi pəti tɔ. ³ Kunji ki əti bol lə Luwə oji rɔ'ne ki taga rɔ Ngonn'on'ti. Ningə taainan ki darɔ Baw'ne inbe ar njay njay. Kitakul ta li'ə ki aw ki tɔgi, ra adi nya'gi toi lo to'de'ti me dɔnangi'ti ne. Loki ar rɔ de'gi njay dɔ majel'gi'ti lə'de nga ningə, aw isi dɔjikɔl Luwə'ti ki nje tɔgi ki əti bol, me dɔran'ti*. ⁴ Be ə, Ngonn Luwə in kibo utə malayka'gi sanyi. Taa Luwə ad'a tɔ ki in dɔ'de'ti pəti tɔ.

* 1:3 1.3 Pa'gi 110.1

Ngonn Luwə in dɔ malayka'gi'ti

⁵ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti ene:
In ngonn'm,
Adi m'in m'təl baw'i bone goto.

Taa, ta ki ene:
M'a m'in baw'a
ə in, a in ngonn'm kin, te ta'a'ti ki rɔ malayka'ti madi el
ratata tɔ‡.

⁶ Nan dɔkagilo'ti ki Luwə aw kadi ulə Ngonn'ne ki kareba
me dɔnangi'ti ningə, el ene:

Kadi malayka'gi lə'm pəti ɔsi məkəsi'de nanga non'a'ti.

⁷ Luwə elta ki ɔjido malayka'gi ene:
Malayka'gi rai kulə adi m'in to nəl'gi be,
taa to ndonn por'gi be tɔ‡.

⁸ Ningə ki ɔjido Ngonn'o, Luwə ene:

«In Luwə, a onbe ratata.

Nya ra ki dana in gɔl Konbe ki a on'n be dɔ de'gi'ti lə'i.

⁹ In nje ndigi nyara ki dana, ə nje mbəti nyara ki go'ti el to.
Be ə, in ki in Luwə, Luwə lə'i, mbəti dann ngar mad'i'gi'ti,
Ur hu ronel dɔ'i'tiŠ.»

¹⁰ Ningə təl el bay to ene:

«In in Burəbe ə, lo kulə ngirə nya'gi'ti, ra dɔnangi,
ningə dɔran in nyara ji'i tɔ.

¹¹ Nya'gi kin pəti a gotoi, nan in, a isi lo kisi'ti ratata.
Dɔran ki dɔnangi a ngisi to ku be.

¹² A ko'de toki de a ko'n tuwə kam be,
oyo, a mbəli'de toki de a mbəl'n ku kam be.

Nan in, a mbəl el ratata.

Ningə a isi ki dɔ'i taa, ki dɔ bal'gi, ki dɔ bal'gi*.»

¹³ Malayka madi kare ki Luwə el'ə ta dann mad'a'gi'ti
ene:

«Re isi dɔjikəl'm'ti,

biti kadi m'təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn tɔg'i'ti
goto.»

¹⁴ Ki ɔjido malayka'gi, in ndil'gi ki nje ra kulə kadi Luwə
par. Luwə ulə'de kadi rai ki de'gi ki a aji'de.

2*Adi ji kidi ta ki Luwə el'je el*

¹ Be ə, maji kadi nyando'gi ki j'ingəi kin, adi ji rai ji ndami
el, re ji rai ji ndami ə, j'a ndəmi row. ² Ji gər kadi ta ki ndɔki
malayka'gi rei eli kaw'je'gi in ta ki rɔta'ti*. Ningə de'gi pəti
ki nje kaldɔ ndu kin num, nje təl rɔ'de go'ti el num, Luwə

‡ 1:5 1.5 Pa'gi 2.7; 2 Samiyel 7.14 ‡ 1:7 1.7 6-7; Ndukun ki nja joo 32.43; Pa'gi
104.4 § 1:9 1.9 8-9; Pa'gi 45.7-8 * 1:12 1.12 10-12; Pa'gi 102.26-28 * 2:2
2.2 10-12; Pa'gi 102.26-28

adi'de kindəkōji ki maji kadi ingəi. ³ Toki rōta'ti, j'inbe'gi kaa j'a n'ali kindəkōji lə Luwə kin el, re j'oyi ta kaji ki əti bol be kin to nya ki kare. Ta kaji kin, Burəbe Jeju inbe ə iləmbər'ə dəkete. Ningə nje'gi ki oyi ta'a'ti, rei manyinaj'a adi'je, toki in ta ki rōta'ti. ⁴ Luwə inbe ki dō'ne mannaji dō ta kel'de'ti kadi in ta ki rōta'ti ki takul nyakōji'gi ki əti bol num, nya ra'gi ki de asi ra el num, ki mboli'gi ki ra ki row'gi ki dangi dangi num tō. Taa Luwə tōji nya ki rangi bay, adi nje mannaji'gi kakin, kadikare'gi ki dangi dangi kigo Ndil Luwə, kigo ndigi'ti li'ə.

Jeju oyi tado de'gi ki donangi'ti ne pəti

⁵ J'isi j'elita dəkagilo'ti ki sigi ki a re. Ningə dəkagilo ki sigi kakin, in malayka'gi ə, Luwə a adi tōgi dō'ti el. ⁶ Makitu lə Luwə ene:

«In Luwə, nda de in ri ə kadi to me'i olo dō'a'ti be wa? Eke, ngonnn de in ri kadi ində kum'i go'ə'ti wa?

⁷ Ra'a adi malayka'gi in dō'a'ti me ngonnn dəkagilo ki nden be,

Ningə ulə jōgi piti ki kōsikurə dō'a'ti.

⁸ Ōsi kurə kadi onbe dō nyakində'gi'ti pəti†.»

Loki Luwə ulə nya'gi pəti ginn tōgi'ti lə de, nya madi kare ki inyə taga goto. Ningə ki ngōsine kin, j'oo kadi onbe dō nya'gi'ti pəti el bay. ⁹ Nan j'oo Jeju ki kete, malayka'gi utəi'ə tado dəkagilo nden, kadi ki takul memaji lə Luwə, ki ad'a oy tado lə de'gi pəti. Ningə in tado kon ki koy ki Jeju ingə kin ə, Luwə ulə'n jōgi piti ki kōsikurə dō'a'ti.

¹⁰ Toki rōta'ti, Luwə in njera nya'gi pəti, taa nya'gi pəti in yan'a'gi tō. Luwə təl Jeju de ki asi nan berere'ti ki gorow kon'gi ki ingə, kadi de'gi ngayn ki təli ngann'a'gi, indəi rō'de nan'ti si'ə dō toji'ti li'ə tō. Tado Jeju in nje kōrnon'de k'aw se'de kaji'ti. ¹¹ Ningə Jeju ki nje təl de'gi ki kasi nan berere'ti dō majel'gi'ti lə'de, taa nje'gi ki təli'de ki kar njay'ti ba pəti, Baw'de in kareba, adi in Luwə. Be ə, rō Jeju sol'ə el kadi bar'de ngannkon'ne'gi. ¹² Jeju el Luwə ene:

«M'a m'elta ki ojjido'i ngannkon'm'gi, Takum bulə de'gi'ti lə'i, m'a m'osi pa m'ulə'n tōji dō'i'ti‡.»

¹³ Ningə el bay:

«M'a m'un me'm m'adi Luwə ba pəti, bay taa: m'ra nya ki de'gi pəti ki Luwə adi'm'de, ki toi to ngann'm'gi be§.»

¹⁴ Toki de'gi kakin awi ki darə ki mosi kakin ə, Jeju inbe kaa, təl rō'ne de'ti ki rōta'ti to in be tō. Nga ra be kadi ki takul koy'o, Su ki aw ki tōgi lə koy ji'ne'ti, təl nya ki

kare. ¹⁵ Jeju oy kadi taa de'gi ilə'de taa tɔ. De'gi ki dɔkagilo kisikidɔtaa lə'de pəti, sii to bər'gi me bɔl koy'ti. ¹⁶ Toki rɔta'ti, Jeju re kadi ra ki malayka'gi el, nan re kadi ra ki de'gi ki ginn koji'ti lə *Abiraham. ¹⁷ In be ə, me nya'gi'ti pəti, maji kadi in to to ngannkon'ne'gi be, kadi təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'de ki oo kumtondoo lə de'gi, taa in nje ra nya ki low'ə'ti dɔ kulə'ti ki Luwə ad'a tɔ. In ə, a bər majel lə de'gi num. ¹⁸ Oyo, Jeju inbe ki dɔ'ne ingə nya nan num, ingə kon num tɔ. Be ə, ngə sine kin, asi kadi a ra ki nje'gi ki nyanan'gi tei dɔ'de'ti.

3

Jeju in kibo dɔ Moji'ti

¹ Ngannkon'm'gi ki njekunme'gi, ingi ki Luwə bər'se nga kadi uwəi nan dɔ maji'gi'ti li'ə ki in dɔran'ti, maji kadi uri kum'se ki dɔ Jeju'ti. In ə, Luwə ulə to njekawkulə adi'je, adi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In ki takul'ə ə, j'uni'n me'je, ə j'isi j'elita dɔ'ti taga takum de'gi'ti. ² Toki rɔta'ti, Luwə mbəti Jeju kadi in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi. In nje ra nya ki low'ə'ti ki rɔ Luwə'ti ki nje mbət'ə, kadi ra kulə kin, toki ndɔki *Moji ra'n dɔ nja'ne'ti me kulə'gi'ti pəti ki ra me Kəy'ti lə Luwə kin be tɔ*. ³ Toki rɔta'ti, Jeju asi ta piti ki utə nya Moji sanyi toki ji gəri kadi nje kində kəy aw ki kosikurə utə kəy kin be. ⁴ Kəy ki aw ki nje kində ne el goto. Nga ningə njera nya'gi pəti in Luwə. ⁵ Moji in nje ra nya ki low'ə'ti me kulə'gi'ti pəti ki ndɔki ra me Kəy'ti lə Luwə. Nan k'in ə in ngonn njekulə kare. Kulə li'ə in kadi el de'gi ta ɔjido nya'gi ki Luwə a el me ndɔ'ti ki lo ti'ti. ⁶ Nan Kirisiti ra dɔ nja'ne'ti, asi kadi j'uwə kul'ə to Ngonn lə Luwə, ki Luwə un'ə ində dɔ kəy'ti lə'ne. J'in ə, j'in kəy'gi li'ə, re j'uwəi tɔgi'je ba, taa ji rai rɔnel dɔ nya kindəmedɔti lə'je tɔ.

Kɔrkon lə de'gi lə Luwə

⁷ Maji kadi uri mbi'se oyi dɔ ta ki Ndil Luwə el: Dɔkagilo ki bɔne kin, re oyi ndu Luwə ningə,
⁸ ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndɔki kaw'se'gi tanyi m'in rɔ kin be,
 dɔkagilo'ti ki nanyi m'in me dilələ'ti.
⁹ Oyo in dɔkagilo'ti ki kaw'se'gi indəi kadi'de sə'm ə nanyi m'in go bal'ti ki dɔsɔ'ti ki m'ra nya'gi m'adi oyi ki kum'de kin.
¹⁰ In be ə, wongi ra'm ngayn ki ginn koji kin,
 Adi m'el m'ene, me'de nanyi ki lo ndəm ta row'ti.

* 3:2 3.2 Kɔr Isirayel'gi 12.7

Lo kadi gëri nya ki m'nji m'nginë rɔ'de'ti goto.

¹¹ Be ə, me wongɪ'ti ləm, m'un'n mindi'm m'ene:

A uri me be kɔrkon'ti ki m'nji m'ra tado lə'de kam el ratata†.

¹² Be ə, ngannkon'm'gi, maji kadi indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, kadi de madi kare dann'se'ti aw ki me ki majel eke me ngan ki kadi aw si'ə adi təl gidi'ne adi Luwə ki nje kisi kumngayira el. ¹³ Toki bone Luwə nanyi ki lo kel'se ta'ti bay kin, maji kadi uləi dingəm me nan'ti ki ndɔ'gi kare kare pəti, dɔkagilo'ti ki isi oyi dɔ ndɔ bar bone bay kin. Rai be kadi majel ədi de kare dann'se'ti adi təl nje me ngan el.

¹⁴ Toki rɔta'ti, j'in ki kində rɔ nan'ti ki Jeju Kirisiti. Nan k'in ə, kunme ki ndɔki j'uni me'je j'adi'ə, ji təli njekunme'gi kin, kadi j'uwəi ba bitɪ ta tɔlta nya'gi'ti. ¹⁵ Makitu lə Luwə ene: Dɔkagilo'ti ki bone kin, re oyi ndu Luwə ə, ononyi'se kadi adi me'se ngan toki ndɔki kaw'se'gi tanyi'n rɔ diləlo'ti kin be.

¹⁶ Ke nan'gi ə, oyi ndu Luwə ə təli tanyi rɔ diləlo'ti wa? In nje'gi ki Moji ɔrnon'de ə te se'de me be'ti ki Ejipiti inbe kin.

¹⁷ Eke nje'gi ki ra tɔ ə, wongɪ ra Luwə se'de bal dɔ sɔ wa? Wongɪ ra Luwə ki nje'gi ki rai majel ə ninn'de ra dɔnan'ti bisiri bisiri diləlo'ti kin. ¹⁸ Eke nje ki ra tɔ ə, Luwə iw rɔ'ne kadi a uri be kɔrkon'ti el ratata wa? In nje ki mbeti kadi təli rɔ'de go'ə'ti kin‡. ¹⁹ J'oo kadi asi kur me be kɔrkon'ti lə Luwə el, tado mbeti kadi uni me'de adi'ə.

4

¹ Be ə, toki dɔkagilo kunmindi kur me be kɔrkon'ti lə Luwə nanyi bay kin ə, maji kadi j'indəi kumkədi dɔ rɔ'je'ti kadi de madi kare nja'a nanyi gogɪ el. ² Tado j'in kaa, toki iləimbər Poyta ki maji adi kaw'je'gi inbe kin tɔ ə, iləimbər kin adi'je tɔ. Nan k'in ə, Poyta ki maji ki kaw'je'gi oyi kin, to to nya ki kare rɔ'de'ti, tado taai ki kunme el. ³ Ningə j'in ki j'uni me'je, j'a j'asi kadi j'uri me be kɔrkon'ti kin, toki Makitu lə Luwə el'n ene:

Me wongɪ'ti ləm, m'iw rɔ'm m'ene:

A uri me be kɔrkon'ti ləm el ratata*.

Nga ningə, toki rɔta'ti, Luwə tɔlta kulə lə'ne mayinu lo tunginn dɔnangi'ti. ⁴ Toki rɔta'ti, makitu lə Luwə elta ɔji'n dɔ ndɔ ki nja siri ene: «Luwə ɔr kon me ndɔ'ti ki nja siri dɔ kulə'gi'ti pəti ki ra'de†.» ⁵ Makitu lə Luwə el bay ene: «A uri me be kɔrkon'ti ləm ki m'nji m'ra tado lə de kin el ratata‡.»

⁶ Nje'gi ki iləimbər Poyta ki maji adi'de kete, uni me'de dɔ ta'ti ki Luwə el'de el. Adi lo kadi a uri me be kɔrkon'ti

† 3:11 3.11 7-11; Pa'gi 95.7-11 ‡ 3:18 3.18 16-18; Kɔr Isirayel'gi 14.1-35; Pa'gi

95.11 * 4:3 4.3 Pa'gi 95.11 † 4:4 4.4 Lotum 2.2 ‡ 4:5 4.5 Pa'gi 95.7-8

lə Luwə kin goto. Re to be kaa, tarow to tagira bay kadi nje ki rangi a uri'ti. ⁷ In be ə, Luwə ində dɔ ndɔ ki rangi dana, ɓar'a ene: «Ndɔ ki ɓone». Luwə el ta'gi kin ɓal ngayn kete go ta'gi'ti ki kaw'je'gi mbeti ta'a'ti. El ta'gi kakin ki ta *Dabidi, me makitu Pa'gi'ti li'ə ki ndangi kete ene:

«Bone kin ə, oyi ndu Luwə ə, ononyi'se kadi adi me'se ngan,» toki m'el'n'se kete.

⁸ Toki rɔta'ti, re Jojuwe ɔr non Isirayel'gi aw se'de me ɓe kɔrkon'ti lə Luwə ə, Luwə a elta lə ndɔ kɔrkon ki rangi gogi el ngaŋ. ⁹ Be ə, ndɔ kɔrkon ki rangi lə de'gi lə Luwə to non ɓay. A in ndɔ kɔrkon ki tanan ki ndɔ ki nja siri ki Luwə ɔr'n kon kin be. ¹⁰ Tado de ki ur lo kɔrkon'ti lə Luwə ə, a ɔr kon dɔ kulə'ti lə'ne, toki Luwə ɔr'n kon dɔ kulə'ti lə'ne kin be tɔ. ¹¹ Be ə, maji kadi j'indəi tɔgi dɔ rɔ'je'ti kadi j'uri me ɓe kɔrkon'ti kin. Adi j'indəi kumkədi dɔ rɔ'je'ti kadi de madi kare dann'je'ti təl nje mbəti ta ki ta Luwə'ti adi osi toki kaw'je'gi osi kete kin be el nga.

¹² Ta lə Luwə in ta kisi kumngayira, aw ki tɔgi ngayn tɔ. Ta'a ati utə kiyəɔ ki ta kat'a in dow joo. Ta lə Luwə a ur rɔ'je'ti miriki miriki. A aw ɔdi dann ngarme'je ki ndil'je nu. Ningə ta rɔ'je'gi ki rɔti ta nan, ki mbiti kaa aw ɔdi tɔ. Kɔjitarə'gi lə'je ki maji, ki ki majel ki mərta'gi ki dɔ ngarme'je'ti kaa, ta lə Luwə te ki ginn'ə. ¹³ Nya kare ki mbunə nyakində'gi'ti lə Luwə ki iyə rɔ'ne takum'ə'ti goto. Nya'gi pəti naji rɔ'de takum'ə'ti ar njay njay. Ningə in non Luwə'ti tɔ ə nan a ɔr ginn kulə ra'ne'gi.

Jeju in kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi

¹⁴ Adi j'uwəi kunme lə'je ki j'eli ta dɔ'ti non de'gi'ti taga kin ba, tado, toki rɔta'ti, j'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki aw ki tɔgi, ki ində dɔran gangi. Adi in Jeju Kirisiti ki Ngonn lə Luwə. ¹⁵ *Kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi lə'je kakin, asi gaki kadi ingə kon se'je dɔ tɔgi kasi'gi'ti el lə'je. Toki rɔta'ti, inbe kaa, nanyi'ə me nya'gi'ti pəti to j'in be tɔ. Nan k'in ə, in osi me majel'ti nja kare el. ¹⁶ Adi j'ɔti ndəkba ki non kumbər konɓe'ti lə Luwə ki nje memaji, ki me ki tinyi kati. Lo kin'ti ə, Luwə a inyə'n go majel'gi lə'je kɔ num, taa memaji li'ə kaa a nanyi se'je num, kadi to ra se'je dɔkagilo'ti ki me'je ge.

5

¹ Toki rɔta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, Luwə ə mbəti'de dann de'gi'ti. Ningə Luwə ində'de kadi rai kulə lə'ne tado maji lə de'gi kakin. Kulə lə'de in kadi adi kadikare num, taa ujəi nyamosi kadikare

adi Luwə tado majel'gi læ de'gi ki rai num tɔ. ² Kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi inbe ki dɔ'ne kaa, aw ki kasəl'gi læ'ne ngayn tɔ. Be tɔ ə, a asi kadi oo kumtondoo læ nje ki gəri el ə rai majel ki de'gi ki ndəmi tarow. ³ In tado kasəl'gi li'ə kakin ə, a ujə mosi kadikare adi Luwə tado majel'gi læ'ne inbe num, taa tado majel'gi læ de'gi num tɔ*. ⁴ Ra kulə to njekujənyamosi kadikare in kəsigonon, nan k'in ə de a ində rɔ'ne ki dɔ rɔ'ne tado k'ingə'n kəsigonon kin el. De a ingə kəsigonon kin ki takul bar ki Luwə bar'a taa. Nya kin ə ra, dəkagilo'ti ki bari'n *Aron.

⁵ Be tɔ ə, yan Kirisiti kaa to be tɔ. In inbe ə adi rɔ'ne tɔbar kadi n'təli'n kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi ki utə ndəgə'gi el. Nan ingə ji Luwə'ti ki el'ə ene:

«In ə, in ngonon'm,

Ulə ngirə bone, m'in m'təl Baw'i.»

⁶ Me Makitu'ti læ Luwə, loki rangi'ti, Luwə el bay ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki a isi ratata,

To Melkisedeki be†.»

⁷ Dəkagilo'ti ki Jeju in dɔnangi'ti ne bay, elta ki Luwə ki row'gi ki dangi dangi, taa el si'ə ta nja banyi banyi ki səl dɔ, ki ndu'ne kibo taa ki mann non kum'ne'ti, Luwə ki asi kadi ta'a ta koy'ti‡. Ningə Luwə oo dɔ ndu'ə tado kulə ki ulə dɔ'ne ginn tɔg'ɔ'ti. ⁸ Toki rɔta'ti, In Ngonn Luwə inbe, nan ki gorow kon'gi'ti kin pəti, ndo kadi təl rɔ'ne go Luwə'ti. ⁹ Loki Jeju tɔlta kulə'gi pəti ki ra kadi ra nga ningə, Jeju təl row kaji ki a to ratata tado de'gi pəti ki nje təl rɔ'de go'ə'ti. ¹⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində kibo læ njekujənyamosi kadikare'gi to Melkisedeki be.

Ndangi nan tado tusi row ki maji k'inyə kɔ el

¹¹ Nya'gi toi ngayn kadi j'eli dɔ ta'ti kin, nan k'in ə, lo kadi j'or me'ə kadi ar njay dɔ'se'ti adi gəri goto, tado ngan sese ngayn kadi in gəri me nya'gi kalangi. ¹² Toki rɔta'ti, dəkagilo ki rai me ta'ti læ Luwə kin in ngayn nga, adi maji kadi təli njendo de'gi ndu Luwə nga. Nan biti bone kaa, in gei kadi de'gi ki rangi ə ndoi'se nya ojido ta læ Luwə ki ndoi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin bay. Gei mba to ngann'gi ki kasi be bay um nyakusɔ læ ngatɔgi'gi ki tɔg'ɔ to'ti el. ¹³ De ki nanyi ki lo kanyi mba kon'ne'ti in ngonon ki kasi. Gər k'elta dɔ nya'ti ki rɔta'ti el. ¹⁴ Nga ningə, nyakusɔ ki tɔg'ɔ to'ti in tado ngatɔgi'gi. Tado kigo kulə'gi'ti ki isi rai ki ndɔ'gi kare kare pəti me kisikidɔtaa'ti læ'de, asi kadi ɔri mbunə nya ki maji ki nya majel nan'ti.

* 5:3 5.3 Lebitiki 9.7 † 5:6 5.6 5-6; Pa'gi 2.7, 110.4 ‡ 5:7 5.7 Mat 26.36-46; Mrk 14.32-42; Luk 22.39-46

6

¹ Tado nya kin ə, maji kadi ji rai do nya'gi'ti ki ndoki ji ndoi'de kete lo kulə ngirə'ti nu ojido Kirisiti par el nga. Nan ki ngosine kin, adi ji turi kum'je do nya'ti lə de'gi ki togi gangi. Adi ji təli ji rei kadi ndoi'je nya'gi ki lo kulə ngirə'ti adi in: tusi kinyəi gorow njiyə'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti kə, ² ki kunme kadi Luwə kin el nga to nyando'gi ki ojido batəm'gi ki dangi dangi, ki kində ji do'ti, ki kində njekoy'gi taa lo koy'ti, ki takigangi ki biti ki non'ti lə Luwə. ³ J'a ji ndoi nan nya lə de'gi ki togi gangi nga, re Luwə adi'je tarow.

⁴ Adi j'uni to nyando, ta lə nje'gi ki təli osi me panjiyə'de'ti ki kete: kum'de in ki te ki takul kunji lə Luwə. Nanyi kadikare ki dōran'ti oyi num, taa ingəi Ndil Luwə num tə. ⁵ Ndigi Poyta ki maji lə Luwə kadi in ta ki maji ngayn, taa gəri nya ki ojido togi'gi ki a rei nan'ti ki dəkagilo ki Luwə a ulə'n ngirə konbe ki a re num tə. ⁶ Nan re in be kaa, təli osi me panjiyə'de'ti ki majel ki kete kin gogi. Ko de'gi kakin, lo kadi de a təl re se'de ki nja joo bay kadi inyəi gorow njiyə'de goto. Toki rōta'ti, bəri Ngonn lə Luwə do kagidəsi'ti toki rangi bay. Ningə uləi rōsəl do'a'ti takum de'gi'ti.

⁷ Adi j'uni nyando ki do lo ndo'o'ti, loki dōnangi anyi mann ndi ki isi ədi ki dəkagilo'gi pəti, ə te ki kandi ki maji adi nje'gi ki de'gi ndoi adi'de tə ningə, toji ki taga kadi Luwə njangi do lo ndo'o kakin. ⁸ Nan re dōnangi uwə tone'gi ki konn'gi yo ningə, in dōnangi ki nda'a goto. Luwə a mann'a tolta dōnangi kin in kadi uləi por do'a'ti par.

⁹ Ngannkon'je'gi ki njendigi'gi lə'je, re j'elita kin be mindi kaa, ji gər me'je'ti maji kadi in, in do row ki maji'ti. Do row ki a te sese kaji'ti. ¹⁰ Toki rōta'ti, Luwə in njera nya ki dana ki dəkagilo'gi pəti. Adi me'ə a oyi do nya ki maji'ti ki rai el. Rai ki njekunme madi'gi, ningə sii ta ra'a'ti ne bay. Nya ra'gi ki maji ki isi rai kin toji kadi in ndigi Luwə. ¹¹ Nan ndigi lə'je in kadi de ki ra dann'se'ti uwə togi'ne ba, ə nanyi ki lo ra maji'ti toki sii rai kin biti ndo ki do'boy'ti. Ningə a ingəi nya'gi pəti ki indəi me'se do'ti. ¹² Ji ndigi kadi təli nje yai'gi el. Nan kadi ndaji panjiyə nje'gi ki uni me'de adi Luwə ə ai ki koreme. Nje'gi kin ə, ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'adi'de.

Nyakində me do'ti ki rōta'ti

¹³ Loki Luwə un ndu'ne adi Abiraham, dann go kunndu lə'ne kakin ki kiw rə me tə'ne'ti inbe. Toki rōta'ti, de ki rangi ki utə kadi iw rə'ne ki tə'a goto. ¹⁴ Luwə ene: «M'a m'njangi do'i toki rōta'ti, ə m'a m'adi ginn kawi'gi

banyinan*.»¹⁵ Abiraham ngəm go ndukun lə Luwə ki koreme. Be ə, ingə'n nya ki Luwə un ndu'ne ad'a.¹⁶ Loki de'gi iwi rə'de ningə, iwi rə'de ki tə de ki boi utə'de. Kiw rə kakin a təji kadi ta'gi ki n'eli in ta'gi ki rəta'ti. Adi a ində gangi ta'gi ki ta'de asi nan də'ti el.¹⁷ Ningə Luwə ge təji nje'gi ki a ingəi nya maji'gi ki un'n ndu'ne kakin ki taga ar njay bay, kadi ndukun'gi lə'ne a yəti el. Be ə, dann go kun mindi lə'ne ki kiw rə bay.¹⁸ Kun mindi in ki kiw rə in nya'gi ki joo ki de a yəti'de el. Be ə me kun mindi'ti eke me kiw rə'gi'ti lə Luwə kin, a in ta'gi ki ngom el ratata, adi ta'gi kin ulə dingəm me'je'ti ngayn, j'ingi ki j'inyəi nya'gi pəti kadi j'uwəi nya kindəmedəti, ki adi'je kin ba.¹⁹ Nyakində me də'ti kin ra adi kisikidətaa lə'je to to kəy ki kində də mbal'ti be. In nya ki de a tadi də'ti el num, taa in nya ki ngan num tə, ningə ində ku gangi loki me Kəy'ti lə Luwə ki to dəran'ti gangi, ə ur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi.²⁰ In lo kin ə, Jeju ur'ti kete non'ti ge to nje te tarow non'ti ge. Jeju təl kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki ratata to Melkisedeki be.

7

Melkisedeki njekujənyamosi kadikare

¹ Melkisedeki kakin in ngar ki bebo Salem'ti, taa in njekujənyamosi kadikare lə Luwə ki in də nya'gi'ti pəti. In ə ingə Abiraham loki təl lo təti rə'ti ki təti ngar'gi, ə njangi də'a tə.² In ə, Abiraham ad'a ki kare me nya ki dəgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n ta rə'ti. Ki dəkete, kər me tə ki nan Melkisedeki in «ngar ki njera nya ki dana». Bay taa, Melkisedeki in ngar ki bebo Salem'ti tə, kər me tə kakin nan: «Ngar ki nje lapiya*.»³ Makitu lə Luwə elta lə baw Melkisedeki eke ta lə kon'a el, num taa elta lə ginn kaw'gi el num tə. Bay taa, elta də koj'o'ti eke də koy'o'ti el ratata num tə. Tanan ki Ngonn lə Luwə, ningə in njekujənyamosi kadikare ki a isi ki dəkagilo'gi pəti.

⁴ In gəri maji kadi Melkisedeki in de ki nda'a in ngayn. Be ə, kaw'je Abiraham inbe kaa, ad'a ki kare me ki dəgi'ti, me nya'gi'ti pəti ki təl'n lo rə'ti†.⁵ Nan de'gi ki ginn koji'ti lə *Lebi, ki sii rai kulə kujənyamosi kadikare, təgi isi də'de'ti, kigo ndukun'ti lə Moji, kadi taai ki kare me ki dəgi'ti me nya'gi'ti pəti ki ingəi ji ngann Isirayel'ti adi in ngannkon'de'gi, ki in ginn kaw'ti lə Abiraham.⁶ Melkisedeki in ginn koji'ti lə Lebi el, nan Abiraham ad'a nya kare me ki dəgi'ti me nya'gi pəti ki ingə. Adi

* 6:14 6.14 Lotum 22.16-17 * 7:2 7.2 1-2; Lotum 14.17-20 † 7:4 7.4 KNK 2.29

Melkisedeki njangi dɔ Abiraham ki Luwə un ndu'ne ad'a. ⁷ Ningə toki rɔta'ti, ngatɔgi ə a njangi dɔ ngonn ki du. ⁸ Ginn kaw'gi lə Lebi ki nje taa ki kare me ki dɔgi'ti, me nya maji'gi'ti ji ndəgi Isirayel'gi'ti, in de'gi ki a oyi. Nan ki ɔjido Melkisedeki, Makitu lə Luwə el kadi in, isi kumngayira. ⁹ Ki dɔboy'ti, ta ki kadi j'eli ənn: dɔkagilo'ti ki Abiraham adi ki kare me ki dɔgi'ti me nyakingə'ne'gi'ti pəti kin, Lebi ki ginn kaw'a'gi in nje taa ki kare me ki dɔgi'ti me nya'gi'ti pəti kin kaa, adi tɔ. ¹⁰ Toki rɔta'ti, dɔkagilo'ti ki Melkisedeki ingə'n Abiraham kin, oji Lebi el bay, nan k'in ə, in mosi kaw'ne Abiraham'ti nga.

¹¹ Me ndukun'ti lə ngann Isirayel'gi, in de'gi ki ginn koji'ti lə Lebi ə maji kadi de'gi mbəti'de adi rai kulə kujənyamosi kadikare'gi. In njekujənyamosi kadikare'gi to Aron be. Nan row ra kulə kujənyamosi kadikare lə'de to asi nan berere el. Re in be el ə, de a sangi njekujənyamosi kadikare ki rangi to Melkisedeki be bay el nga. ¹² Nga ningə, re row ra kulə kujənyamosi kadikare ki ginn kaw'ti lə Lebi yəti ningə, in go'ti kadi ndukun kaa yəti tɔ. ¹³ Ningə Burəbe lə'je ki ta'gi kin ɔjido'a, in ginn kaw'ti lə Lebi el, nan in ginn kaw'ti ki rangi. Ningə ginn kaw'ti kin, de madi ki ra kulə to njekujənyamosi kadikare dɔ ringiri lo'ti goto. ¹⁴ De'gi pəti gəri kadi oji Burəbe lə'je ginn koji'ti lə Juda. Ningə ki ɔjido ginn koji kin, Moji elta madi dɔ'ti el, loki elta ki ɔjido njekujənyamosi kadikare'gi.

Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki tanan ki Melkisedeki

¹⁵ Ngɔsine nya'gi toi ar njay nga. Njekujənyamosi kadikare ki rangi ki in ginn koji'ti lə Lebi el, ki to to Melkisedeki be re. ¹⁶ In təl njekujənyamosi kadikare ki gorow lə ndukun kigo koji ki darɔ'ti el, nan kigo tɔgi kisikidɔtaa'ti ki a to ratata. ¹⁷ Toki rɔta'ti, Makitu lə Luwə el ene:

«In njekujənyamosi kadikare ki ratata,
toki ndo ki Melkisedeki isi'n be.»

¹⁸ Be ə, kunndu'gi ki kete, in ki buji kɔ tado tɔg'ɔ goto, taa nda'a kaa goto tɔ. ¹⁹ Ndukun'gi lə Moji asi kadi rai adi de'gi asi nan berere takum Luwə'ti el. Nga ningə nya kindəmedɔti ki maji utə ndukun'gi lə Moji in ki kadi'je. Ningə ki takul'ə j'asi kadi ji re ki rɔ Luwə'ti. ²⁰ Nya ki rangi bay, nya'gi kin pəti rai nya ki takul kiw rɔ lə Luwə. Nan ndəgə'gi tei njekujənyamosi kadikare ki kanji kun mindi lə Luwə. ²¹ Nan ki ɔjido Jeju, Luwə iw rɔ'ne, loki el ene:
«M'in Burəbe m'a m'iw rɔ'm m'a m'ɣyətə mindi'm el,
nan m'a m'el m'ene:

in njekujönyamosi kadikare ki ratata.»

²² Be ə, ki row kiw rɔ lə Luwə kin, ji tinyi me'je kati kadi j'ingəi kunmindi ki sigi ki maji utə in ki kete kin sanyi ki takul Jeju.

²³ Nya ki rangi bay, njekujönyamosi kadikare ki ginn koji'ti lə Lebi banyinan. Nan k'in ə, koy tɔl'de taa taa adi lo kadi rai kulə kujönyamosi kadikare kin ratata goto. ²⁴ Nan Jeju in nje kisi ratata, ningə kulə kujönyamosi kadikare li'ə a toki non'ne'ti tɔ. ²⁵ In be ə, Jeju asi kadi kaji ki ratata de'gi ki nje re ki rɔ Luwə'ti ki takul'ə. Toki rɔta'ti, in nje koy el adi a elta ki Luwə ki dokagilo'gi pəti tado lə'de.

²⁶ Jeju in kibo lə njekujönyamosi kadikare'gi ki maji kadi j'ingəi. In ar njay num, ra nya ki majel nja kare el num, taa Luwə ɔs'ɔ ngərəngi kadi njeramajel'gi'ti num tɔ. Ningə, un'ə ində adi isi ngərəngi dɔran'ti nu, dɔ nya'gi'ti pəti. ²⁷ Jeju to to ndəgi kibo lə njekujönyamosi kadikare'gi kam el, adi in nya ki nda'a goto rɔ'a'ti kadi ujə nya mosi ki ndo'gi kare kare'gi pəti ki kadi Luwə inyə'n go majel'gi lə'ne inbe num, taa kadi inyə'n go majel'gi lə bulə de'gi pəti kɔ tɔ. Jeju ujə nya mosi kadikare nja kareba par ə asi naki. Adi in kadikare darɔ'a inbe ki adi dɔ kagidəsi'ti kin. ²⁸ Tado ndukun lə Moji ində ji'ne dɔ de'gi'ti madi ki kulə ra'de asi nan el, to njekujönyamosi kadikare'gi kibo. Nga ningə kiw rɔ lə Luwə ki re go ndukun'ti, ində ji'ne dɔ Ngonn'o'ti to kibo lə njekujönyamosi kadikare'gi, in ki asi nan biti ki non'ti.

8

Jeju in njekujönyamosi kadikare kibo

¹ Ta ki bo utə ki kadi j'eli dɔ ta'ti kin ə to kin: J'awi ki kibo lə njekujönyamosi kadikare'gi ki be kin non, ki isi me dɔran'ti, dojikɔl lo kisi Konbɛ'ti lə Luwə, ki nje togi ki əti bol*.

² Isi nje ra kulə lə'ne adi Luwə me lo'ti ki ar njay, ki me *kəyku ki rɔta'ti ki Burəbe inbe ə ra um in de ə ra el.

³ Kibo lə njekujönyamosi kadikare'gi, kare kare pəti, kulə lə'de in kadi adi nya'gi Luwə num, rei ki kadikare mosi'gi num tɔ. Be tɔ ə, in gorow'ə'ti kadi Jeju kaa, aw ki nya kadi adi kadikare'ti tɔ. ⁴ Toki rɔta'ti, re Jeju in dɔnangi'ti ne ningə, a in njekujönyamosi kadikare el, tado njekujönyamosi kadikare'gi ki isi rai kulə kin kigo ndukun'ti lə Moji, sii dɔnangi'ti ne ə binəm nga. ⁵ *Njekujönyamosi kadikare'gi kakin, isi ra kulə me kəyku'ti lə Luwə. Nan kəy kin in ndil nya par ki rɔta'ti ki to dɔran'ti. Toki rɔta'ti, loki Moji ulə ngirə kadi ra kəyku lə Luwə, Luwə

* 8:1 8.1 Pa'gi 110.1

el'ə ene: «Ur mbi maji oo'n dɔ ta ki m'a m'el'i kam: maji kadi ra kəyku lə Luwə kin toki ndəki m'oj'i dɔ mbal'ti†.»
 6 Nan ngosine, Jezu aw ki kulə ki nda'a in ngayn utə kulə lə njekujənyamosi kadikare'gi. Adi in ə, in nje ra mbunə lo'ti tado kunmindi ki maji utə, ki ngirə in ki kində dɔ kunndu'ti ki maji utə tɔ.

Kunmindi ki kəkɔ ki ki sigi

7 Re kunmindi ki kete asi kadi tolta'ne ndaki nga ə‡, Luwə a aw ki ndoo kində kunmindi ki rangi ki njajoo el nga. 8 Nan, Luwə kol ki de'gi lə'ne tado majel'gi ki rai, ene:

Oyi ndɔ'gi a rei non,
 ki m'a m'un mindi'm ki sigi,
 ki de'gi ki Isirayel'ti num,
 ki de'gi ki Jude'ti num tɔ.

9 Kunmindi kin, a to to kunmindi,
 ki ndəki m'un ki kaw'de'gi el,
 ndəki m'uwə'n ji'de
 kadi m'te'n se'de dɔnangi Ejipiti'ti ki taga kin.
 Lo kadi rai dɔ nja'de'ti sə'm me kunmindi'ti kin goto.
 Be ə, m'in Burəbe, m'a m'təl gidi'm madi'de tɔ.

10 Burəbe ene:
 Kunmindi ki m'a m'un madi
 de'gi ki Isirayel'ti go ndɔ'gi'ti kin ə to kin:
 M'a m'adi'de nyagər
 kadi gəri ndukun'gi lə'm,
 M'a m'ndangi ndukun'gi kakin ngarme'de'ti.
 M'a m'in Luwə lə'de,
 ə a in de'gi lə'm tɔ.

11 De madi kare ki a aw
 ndo'de ki me be'ti lə'ne,
 eke ngonkon'ne kadi gəri'm goto,
 tado de'gi pəti,
 ulə ngirə dɔ de'gi ki tɔgi'ti biti te'n dɔ ngann'gi ki du'ti,
 a gəri m'in.

12 M'a m'inyə go ra go'ti el'gi lə'de kɔ,
 me'm a oyi dɔ majel'gi'ti lə'de ratata§.

13 Loki Luwə elta dɔ kunmindi ki sigi'ti ningə, in kin oji kadi təl in ki kete to nya ki kəkɔ'ti. Ningə j'in pəti ji gəri kadi re nya to kəki ningə nanyi ngayn el kadi a goto.

9

Row kəsi məkəsi nanga non Luwə'ti ki kete

¹ Kunmindi ki kete kaa, aw ki ndukun'gi ki toji de'gi gorow gosi Luwə, eke aw ki lo kəy ki dɔnangi'ti ne to. ² *Kəyku lə Luwə ki gangi me'ə joo in ki ra. Me kəy'ti ki dəkete, ki bari'ə lo ki ar njay, lo kində lambi ki baji'ə in siri isi me'ti. Taa, tabilə ki mapa kadikare ki kadi Luwə in dɔ'ti, isi'ti non to. ³ Ningə kəy ki nja joo ki ku gangi lo ra ta'ti, in lo ki bari'ə Lo ki ar njay njay njay utə ndəgi lo'gi. ⁴ Lo kin'ti ə buki nduji kagi'ti ə iləi por dɔ'ti adi on ningə bany'a əti mbin in ki k'ilə nya'ti ki ra ki ɔr. Sanduki kunmindi ki gidə in ki ra ki ɔr in'ti. Me sanduki'ti kakin ə, ku madi ki nyakuso ki bari'ə mann rosi me'ə in səm'ti. Ku kakin gidə in ki ra ki ɔr to. Ə kagi tosi lə Aron ki ndəki uwə mbi'ne in me'ti to. Ningə bar mbal'gi ki ndangi ta'gi ki ojido kunmindi'gi in me'ti to. ⁵ Dɔ sanduki'ti kakin ə, toli kagi'gi joo ki toi to *Malayka'gi ki bari'de eyina seruben'gi, ki ai ki kəsigonn ngayn indəi'de dɔ'ti. Malayka'gi kakin naji bagi'de dɔ lo siyə mosi kadikare ki oji go k'inyə go majel'gi lə de'gi kɔ. Nan k'in ə, in dəkagilo ki kadi de ɔr'n ginn ta'gi kin pəti el bay.

⁶ Kəyku kakin in ki gangi lo joo. Njekujənyamosi kadikare'gi uri me kəy'ti ki dəkete ki ndo'gi kare kare pəti tado ra kulə lə'de*. ⁷ Nan me kəy'ti ki nja joo, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki kar'ne ba par ə, a ur'ti nja kare me bal'ti ki kare. Lo kin'ti ə a re ki mosi da kadi adi kadikare'ti Luwə kadi inyə'n go majel'gi lə njekujənyamosi kadikare kibo inbe kin kɔ num, ta nya ndəgi bulə de'gi ki rai kigo me ndigi'ti lə'de el num to†. ⁸ Ndil Luwə ki ndo'je ki takul nya'gi kin kadi dəkagilo'gi pəti ki me kəyku lə Luwə ki dəkete kin to'n ba bay ningə, takəy kur me lo'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kin in ki te el bay. ⁹ Nyakoji'gi kin in ndil nya'gi ki dəkagilo'ti ki bone. Kor me'ə nan: kadikare'gi ki nya mosi'gi ki j'isi j'adi Luwə kin asi kadi rai adi me de ki nje ra kulə kadi Luwə ki asi nan berere el. ¹⁰ Toki rota'ti, nya'gi kin in ndukun'gi ki ojido nyakuso eke nya kanyi ki kuji nyara'gi ki ojido togi ji ki mann par. Nya'gi kin in kuji nyara lə de'gi ki dɔnangi'ti ne. Nda'de to'ti tado dəkagilo ki nden be par, biti dəkagilo'ti ki Luwə a ində'n ginn ndukun'gi ki sigi.

Kirisiti adi ro'ne kadikare'ti

¹¹ Nan Kirisiti re to kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi kadi adi'je nya maji'gi ki toi ne nga. Kirisiti ur me kəyku'ti kibo ngayn num, asi nan berere num to. In kəyku ki de'gi ə rai ki ji'de el num, taa in kəy ki goto dɔnangi'ti ne num to. ¹² Kirisiti ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi

* 9:6 9.6 Kor Isirayel'gi 18.2-6 † 9:7 9.7 Lebitiki 16.2-34

kakin nja kareba par. Ur me kəy'ti kakin ki mosi bal binyə eke ki mosi ngann mangi'gi el, nan ki mosi'ne inbe. In ki row kin ə, Kirisiti ugə'n də'je nja kareba par ratata də majel'gi'ti. ¹³ Toki rəta'ti, kigo nyajibəlbə'ti, de'gi a təli bal binyə'gi ki ngann mangi'gi, ə a siyəi mosi'de'gi ki bu ngonn kon mangi ki kulə por də'ti də de'gi'ti ki rai majel‡. Rai nya'gi kin be kadi de'gi kakin təli ki kar njay gogi kigo nyajibəlbə'ti. ¹⁴ Re nya kin in ki rəta'ti kadi mosi da'gi awi ki tōgi ningə, mosi Kirisiti, tōg'ə a utə mosi da'gi sanyi ngayn bay. Nan Kirisiti inbe un rə'ne adi Luwə to nya kadikare ki ar njay ki tōgi lə Ndil Luwə ki nje kisi ratata. Mos'ə kakin a tōgi ngarme'je adi ar njay kadi ji ra nya'gi ki majel ki a aw se'je koy'ti el. Nga ningə, j'a j'asi kadi j'a ra kulə j'adi Luwə ki nje kisi kumngayira ba.

Kunmindi ki sigi me mosi'ti

¹⁵ Be ə, Kirisiti in nje ra mbunə de'gi'ti ki Luwə ki row kunmindi ki sigi. Tado kadi nje'gi ki Luwə bar'de ingəi nya nduwə ki a to ratata ki Luwə un ndu'ne adi'de. Nya kin a ra nya, tado Kirisiti oy ningə mos'ə taa de'gi ilə'de taa ta nya'gi'ti ki majel ki isi rai nya dəkagilo'ti ki in ginn tōgi'ti lə ndukun ki kete.

¹⁶ J'ingəi kadi re de ra makitu kunmindi ki əjido lowə nya nduwə tor'ne'ti ningə, maji kadi de'ə kakin a oy bay taa, noj'ə'gi a lowəi nan nya nduwə. ¹⁷ Toki rəta'ti, re de in ki də'ne taa bay ə, nda makitu kunmindi ki əjido nya nduwə goto. Loki de'ə kakin oy nga ningə nda'a to. ¹⁸ Be tə ə, kunmindi ki kete ka, lo kadi aw ki tōgi ra kulə kete goto non mosi'ti ki anyi. ¹⁹ Loki Moji ər me ndukun'gi pəti toki ndangi'n me makitu'gi'ti ki mi non bulə de'gi ki Isirayel'ti pəti ningə, un mosi ngann mangi'gi ki mosi bal bati'gi ki pote'de ki mann ji'ne'ti. Ningə un baji kagi madi ki ul njuki ki əti maji ngayn ki bari'ə nan ijopi. Baji kagi kakin in ki bir ginn'ə ki ku ki rai ki bin bati'gi adi səl ləm ləm ə kər njir njir tə. Ningə kagi kakin ə, ulə me mosi'ti ə siyə də makitu'gi'ti ki ndangi ndukun'gi me'ti num taa də bulə de'gi'ti num tə. ²⁰ Dəkagilo siyə mosi'ti, Moji ene: «In kin in mosi Kunmindi ki Luwə un ndu'ne də'ti adi'se, kadi təli rə'se go'ti§.» ²¹ Be tə ə, siyə'n mosi kakin də kəyku'ti lə Luwə ki də nyara kulə'gi'ti pəti ki me'ti tə. ²² Toki rəta'ti, kigo ndukun'ti, nya'gi pəti nje ki nanyi in boi el, a təli'de ki k'ar njay'ti ki takul mosi par. Ningə ki kanji mosi ki siyə, k'inyə go majel'gi a goto tə.

Kun rə kadi lə Kirisiti ər majel'gi kə

²³ Nya'gi ki taainan ki nya'gi ki rōta'ti ki dōran'ti pēti maji kadi in ki təl'de ki k'ar njay'ti ki row kin. Ningə ki ojiđo nya'gi ki rōta'ti ki me dōran'ti inbe kaa, gei nya kadikare mosi ki maji utə mosi da'gi sanyi. ²⁴ Toki rōta'ti, Kirisiti ur me kəyku'ti lə Luwə ki de'gi rai ki ji'de el ki in ndil nya ki rōta'ti ki me dōran'ti. Nan in aw me dōran'ti, oji rō'ne takum Luwə'ti, isi el si'ə ta tado lə'je. ²⁵ Jeju aw me dōran'ti kadi adi rō'ne kadikare'ti Luwə nja banyi banyi el. Nan kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ur me kəy'ti ki ar njay njay njay utə mad'a'gi kakin ki bal'gi kare kare pēti, ki mosi da'gi. ²⁶ Re in be el ə, Kirisiti a ingə kon nja banyi banyi lo kulə ngirə dōran ki dōnangi'ti nu. Nan toki rōta'ti, Kirisiti re nja kareba dəkagilo ki dōboy'ti, kadi bər majel kə, ki takul darə'a ki un adi Luwə nya mosi'ti. ²⁷ Ningə in ki kində də'a dana kete, kadi de ki ra ra a oy nja kare par, ningə go koy'o'ti, Luwə a gangi ta də'a'ti. ²⁸ Be tə a, Kirisiti adi rō'ne nja kareba par, kadi bər majel lə bulə de'gi. Ningə a oji rō'ne ki nja joo bay, nan k'in ə, in tado bər majel el nga, nan kadi aji nje'gi ki isi nginəi ndə təl'ə.

10

Kirisiti adi rō'ne nya mosi'ti nja kareba par

¹ Ndukun'gi lə Moji in ndil nya'gi ki rōta'ti ki a rei, um in darə nya'gi inbe el. Be ə, lo kadi ari de'gi ki isi rei rə Luwə'ti njay goto. Re ujəi nya mosi kadikare ki bal'gi kare kare pēti ka lowə goto. ² Re in be el ə, nje'gi ki isi ujəi nyamosi kadikare adi Luwə gosi'ə kin, Luwə a ar'de njay də majel'gi lə'de kə pēti nja kareba par. Lo kadi me'de a olo də majel'gi'ti lə'de gogi bay a goto. Ningə ginn kujənyamosi kadikare kaa, a gangi tə. ³ Nan toki rōta'ti, ki row kujənyamosi inbe kin ə, me de'gi olo'n də majel'gi'ti lə'de bal'gi kare kare pēti. ⁴ Tado mosi ngann mangi'gi ki mosi bal binyə'gi asi kadi bər majel'gi kə el.

⁵ In be ə, loki Kirisiti isi re me dōnangi'ti, el Luwə ene:
«In ge nyamosi el num, kadikare el num tə,
nan uwə darə'm.

⁶ In ra rōnel də kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num,
taa kujənyamosi kadikare'gi tado bər majel n'eli el num tə.
⁷ Ningə m'el m'ene:

Oo Luwə m'in ne, m're dōnangi'ti kadi m'ra ndigi lə'i,
Toki ndangi me makitu'ti ki kar njay oji'n də'm*.»

⁸ Ta ki dəkete ki Kirisiti el ə to kin: «Ndəki kete in ge kujənyamosi kadikare'gi el num, kadikare'gi el num,

* 10:7 10.7 5-7; Pa'gi 40.7-9

kujənyamosi kadikare'gi ki on row raki el num, taa kujənyamosi kadikare'gi tado bər majel'gi el num to, nya'gi kin pəti nəli nu el». Nga kin ə, kujənyamosi kadikare'gi kin pəti, in ki ra'de kigo ta'gi'ti ki in ki ndangi kigo ndukun'ti. ⁹ Kirisiti təl el bay ene: «Oo, m're dənangi'ti kadi m'ra go ndigi lə'i». Kirisiti buji nya mosi'gi ki kete, ə un rə'ne to nya mosi ki sigi ində tor'ti. ¹⁰ Jeju Kirisiti ra nya ki Luwə ndigi. Be ə, adi darə'ne nya mosi'ti, nja kareba par, kadi taa'n'je ilə'je taa do majel'ti.

¹¹ Ningə njekujənyamosi kadikare'gi kare kare pəti, awi ki nja'de taa, ndo kare kare pəti tado ra kulə lə'de non Luwə'ti. Adi kadikare nya mosi ki kare inbe kin ki dəkagilo'gi pəti. Nan nya mosi kin asi bər majel'gi lə de'gi el ratata'. ¹² Nan Kirisiti, adi rə'ne nya mosi'ti nja kareba par tado bər majel'gi, ə aw isi dojikəl Luwə'ti ki non'ne'ti. ¹³ Ngəsine ki isi dojikəl Luwə'ti, biti kadi Luwə təl njeban'gi lə'i nyakində nja'i'ti ginn togi'ti be. ¹⁴ Be ə, ki takul nya mosi ki kare inbe kin, təl'n de'gi ki ar'de njay do majel'ti ki kasi nan berere'ti ratata.

¹⁵ Ndil Luwə ka mannaj'a ar njay to, ningə ta ki dəkete ki el ə to kin:

¹⁶ «Burəbe ene:

Kunmindi ki m'a m'un se'de,

Go ndo'gi'ti kin ə to kin:

M'a m'ində ndukun'gi lə'm do ngarme'de'ti,

M'a m'ndangi'de me'de'ti, me mərta'gi'ti lə'de.»

¹⁷ Ningə təl el bay ene:

«M'a m'adi me'm olo do majel'gi'ti lə'de el num, taa do kulə ra'de'gi'ti ki gorow'ə'ti el num to‡.»

¹⁸ Nga ningə loki majel'gi in ki k'inyə go ko, nda'a nya mosi ki kadi de a ra bay taa a bər'n majel goto.

Ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti

¹⁹ Be ə, ngannkon'm'gi, ji gər kadi tarow in ki te non'je'ti kadi j'uri loki ar njay njay njay'ti utə mad'a'gi ki takul mosi Jeju Kirisiti ki anyi. ²⁰ Te tarow ki sigi ki a to ratata ki takul ku gangi lo ki ində gangi, adi in darə'a inbe ki adi nya mosi'ti do kagidəsi'ti. ²¹ J'awi ki kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi ki in ki kində do Kəy'ti lə Luwə. ²² Adi ji rei ndəkba ki rə Luwə'ti ki me ki rəta'ti, ki kunme, ki tadi el, ki me ki ar njay ki uwə'je ki ta el, ki darə ki togi ki mann ki ar njay. ²³ Adi ji nanyi do nya kindəmedəti ki j'isi j'iləi mbər'ə kin ngan, tado nya'gi ki Luwə un ndu'ne kadi n'ra n'adi'je, a ra tado in nje ra nya ki low'ə'ti. ²⁴ Adi j'indəi kum'je go nan'ti yo ge ki ne ge, ki gorow kulə dingəm me nan'ti kadi

ji ndiginan num, ji rai nya'gi ki maji num tɔ. ²⁵ Adi j'inyəi ta re lo kawnan'gi'ti lə'je el toki nje ki nan'gi isi rai be kin. Nan adi j'uləi dingəm me nan'ti yo ge ki ne ge, tado toki oyi, ndo re lə Burəbe in ndəkba.

²⁶ Ji gər ta ki rɔta'ti ə binəm. Ningə, go gər ta ki rɔta'ti kin ə, ji ra majel kigo me ndigi'ti lə'je ə, kadikare mosi ki rangi ki a bər majel'gi lə'je goto nga. ²⁷ Nya kareba ki nanyi tado lə'je, in nginə ki rɔ dadi par par takigangi lə Luwə ki por ki əti bol ki a on nje mbət'ə'gi. ²⁸ Re de madi mbəti kadi təl rɔ'ne go ndukun'gi'ti ki Moji ndangi ə, a ingə koy ki kanji k'oo kumtondo, re de'gi joo eke mutə manyinaji dɔ mbəti təl rɔ go ndukun'gi'ti li'ə kin. ²⁹ Toki rɔta'ti, de ki kidi Ngonn lə Luwə ə, a ingə kində kɔji ki ngan ngayn bay. Nya ki ra kin ɔji kadi ilə kɔji dɔ mosi kunmindi ki ar'a njay. Taji Ndil Luwə ki ra'je adi ji gər memaji li'ə. ³⁰ Toki rɔta'ti, ji gər Luwə ki ene:

«M'in ə, m'in nje dal ban num, taa nje kadi nya de ki ra ra kigo kulə ra'a'ti num tɔ!

«Taa ilə dɔ'ti bay ene:

Burəbe a gangi ta dɔ de'gi'ti lə'neS.»

³¹ In nya ki əti bol ngayn kadi de osi me takigangi'ti lə Luwə ki nje koy el.

³² Adi me'se olo dɔ nya'ti ki ra nya kete, dɔkagilo'ti ki ingəi lo kunji lə Luwə. Kalangi ba go'ti par ə, ingəi kon ngayn, nan k'in ə uwəi tɔgi'se ba ta rɔ'ti kibo kin. ³³ Nje ki nan'gi dann'se'ti, de'gi taji'de ge adi'de kon ge takum bulə de'gi'ti. Ningə nje ki nungi in ndəkba kadi ɔsi ginn nje'gi ki isi ingəi ko kon'gi kin. ³⁴ Toki rɔta'ti, ingəi kon ki nje'gi ki in kəy dangay'ti. Taa ndigi ki rɔnel kadi de'gi taai nya maji'gi lə'se dɔ tɔgi'ti, tado in gəri kadi awi ki nya'gi ki Luwə un mindi'ne kadi n'ra n'adi'se, ki nya'gi ki nda'de utə nya maji'gi lə'se, taa a toi ratata tɔ. ³⁵ Ononyi'se kadi inyəi ta kunme lə'se, tado ki gorow kunme kin, a ingəi nyakugə goji kibo ngayn. ³⁶ Maji kadi nanyi ki lo kuwətɔgiba'ti, kadi rai nya ki Luwə ndigi ə ingəi nya ki un'n ndu'ne kadi n'a n'ra.

³⁷ Toki rɔta'ti, makitu lə Luwə el ene:

«Dɔkagilo ki goji ngayn'ti, nanyi ngayn el nga, nje re a re toki rɔta'ti, a ɔr ndo awi'n kete el.

³⁸ Ningə, Luwə ene, de ki njera nya ki dana ta kum'ne'ti, a isi ki dɔ'ne taa ki takul kunme.

Nan re təl gogi me majel'ti ə, rɔ'm a nəl'm si'ə el*».

³⁹ Nan, j'in dann'de'gi'ti ki nje təl gogi ki tado nanyi kə el. Nan j'in mbunə nje'gi'ti ki uni me'de, ə in də row kajit'i kin.

11

Ta də kunme'ti lə kaw'gi Isirayel'gi

¹ Tado kunme kadi Luwə, in gorow k'ingə nya ki de ində me'ne də'ti, taa in nya ki ra adi de tinyi me'ne kati də nya'gi ki rəta'ti ki oo ki kum'ne el. ² In ki takul kunme lə'de ə, kaw'je'gi ki kete, me Luwə nəl'ə də'de'ti.

³ Ki takul kunme ə, ji gəri'n kadi dərən ki dənangi ki nya'gi ki me'ti, Luwə ra'de ki ta ki ta'ne'ti. Be ə, Luwə ra nya'gi ki j'oo'de, ki takul nya'gi ki j'oo'de el. ⁴ Ki takul kunme ə, Abel adi'n kadikare Luwə. Kadikare li'ə maji utə yan Kanyi. Ki takul kunme lə Abel ə, Luwə ndigi'n kadikare'gi li'ə, ə manjaji li'ə kadi in de ki njera nya ki dana. Toki rəta'ti Abel oy inbe, nan ki takul kunme li'ə, nya'gi ki ra'de isi eli'je ta biti bone*.

⁵ Ki takul kunme ə Luwə un'n Enəki ki rə'ne'ti ki kanji kadi oy. Lo kadi de ingə goto, tado Luwə un'ə aw si'ə rə'ne'ti dərən'ti nu. Makitu lə Luwə ene: «Kete bay taa kadi Luwə un'ə aw si'ə dərən'ti, Enəki nəl Luwə†.» ⁶ De ki a nəl Luwə ki kanji kunme goto. Ningə de ki isi re ndəkba ki rə Luwə'ti, kadi gər me'ne'ti maji toki Luwə isi non toki rəta'ti num, taa isi ugə goji nje'gi ki isi sangi'ə num tə.

⁷ Ki takul kunme ə, Nuwe ra'n tokibo kadi aji'n rə'ne num, aji'n ginn de'gi ki me kəy'ti lə'ne num. Ra be tado Luwə ndəj'ə də nya'gi'ti ki a rai nya, ki de'gi oyi ki kum'de el bay nan Nuwe un me'ne də ta'ti ki Luwə el'ə. Ki gorow kunme lə Nuwe kin ə, ta ki gangi re'n də de'gi'ti ki dənangi'ti. Ningə ki takul kunme li'ə ə, Luwə tel'n'ə de'ti ki njera nya ki dana‡.

⁸ Ki takul kunme lə Abiraham ə, loki Luwə bar'a ningə, ndigi ta'a'ti. Abiraham ndigi ta bar'ti lə Luwə ə ində taa osi də row'ti ə aw me be'ti ki gər nja kare el, ki un ndu'ne kadi n'a n'ad'a nya nduwə'ti. ⁹ Ki takul kunme ə, in aw isi'n to mbah dənangi'ti ki Luwə un ndu'ne kadi n'a n'ad'a. Abiraham aw isi ginn *kəyku'ti nan'ti ki *Isaki in ki *Jakobi. Ingi kaa, in nje k'ingə nya nduwə inbe ki kare ki Luwə un'n ndu'ne adi Abiraham kin tə§. ¹⁰ Abiraham nginə kadi n'isi me bebo'ti ki ngirə ngan maji, ki Luwə inbe mərta də row ra'a'ti kete bay taa, ində bebo kakin ki darə'ne inbe tə.

* **11:4** 11.4 Lotum 4.3-10 † **11:5** 11.5 Lotum 5.24 ‡ **11:7** 11.7 Lotum 6.13-22

§ **11:9** 11.9 8-9; Lotum 12.1-5, 23.4, 35.12,27

¹¹ Ki takul kunme læ Sara ki in kuji dene tɔ ə, dɔkagilo'ti ki bugə yipi ə binəm mindi kaa, Luwə ad'a tɔgi ad'a oji ngonn, tado tadi el toki Luwə in nje ra nya ki low'ə'ti ə un ndu'ne kadi n'a n'ra. ¹² In be ə, ki takul de ki kare inbe ki bugə yipi adi ndɔ'a nanyi ngayn el dɔnangi'ti inbe kin ə, ginn koji ki banyinan to mee'gi ki dɔran'ti eke nangira ki ta ba'ti ki dum tudə kɔr'de, tei'ti.

¹³ De'gi pəti ki uni me'de adi Luwə kakin oyi ki kanji kadi ingəi nya maji'gi ki Luwə un'n ndu'ne kadi n'ra n'adi'de kakin. Nan k'in ə, oyi nya'gi ki ndɔ ki a rai nya num, rai rɔnel dɔ'ti ngayn num tɔ. Ningə gəri maji kadi n'in mbah'gi ki nje njiyə ki nja'de taa dɔnangi'ti ne. ¹⁴ Nje bar rɔ'de mbah'gi ki nje nji'ə mbah'gi dɔnangi'ti kin, oji ki taga ar njay kadi isi sangi be ki sow dɔ'de toki rɔta'ti. ¹⁵ Məri ta dɔ be'ti ki tei me'ti kin el, tado re mərta dɔ'ti ə, nya ki a ɔgi'de kadi təli awi me'ti gogi goto. ¹⁶ Toki rɔta'ti, isi sangi be ki sow dɔ'de ki maji utə be ki tei me'ti, adi in be ki dɔran'ti. In be ə, rɔ Luwə sol'ɔ el kadi bari'ə Luwə læ'de, be ə, ində dɔ bebo madi dana tado læ'de.

¹⁷ Ki takul kunme læ Abiraham ə, Luwə ge kadi n'a n'oo nya ki Abiraham a ra, adi dəj'ə kadi adi Isaki nya mosi'ti. Be ə, Abiraham in ndəkba kadi adi ngonn'o ki kareba inbe kin. Nya'gi kin rai nya go kun'ti ki Luwə un'n ndu'ne ad'a kin*.

¹⁸ Toki rɔta'ti Luwə el'ə ene:
«In ki takul Isaki ə, a ingə'n ginn koji læ'i ki m'un mindi'm
mad'i†.»

¹⁹ Abiraham el toki Luwə asi gaki kadi a ndəl Isaki lo koy'ti. In be ə, Luwə təl ki ngonn'o ad'a, to nya ki Isaki oy ə ndəl lo koy'ti be.

²⁰ Ki takul kunme ə, Isaki njangi'n dɔ Jakobi'ti in ki Esuwa ɔjido ji kisi'de ki lo ti'ti. ²¹ Ki takul kunme ə, Jakobi, loki in ndəkba kadi oy, njangi dɔ ngann'gi læ Jisepi kare kare pəti. Ində tɔgi'ne dɔ kagi tɔsi'ti læ'ne, ɔsi'n məkəsi'ne nanga non Luwə'ti. ²² Ki takul kunme ə, loki Jisepi in ndəkba kadi oy, elta te'ti ki ngann Isirayel'gi a tei dɔnangi Ejjipiti'ti kɔ. Ningə adi ngann Isirayel'gi ndu'gi ki ɔjido singə ninn'ne‡.

²³ Kitakul kunme læ njekoji Moji ə, iyəi'ə nanyi mutə go ndɔ koj'o'ti. Njekoj'o'gi oyi kadi ngonn kakin kurə ngayn. Be ə, bɔli el kadi mbəti ra go ndukun'ti læ ngar. ²⁴ Ki takul kunme læ Moji ə, loki tɔgi gangi nga ningə, mbəti kadi de'gi gəri'ə to ngonn koji Parawon ki dene. ²⁵ Moji oo maji ngayn ta kum'ne'ti kadi n'ingə kon nan'ti ki de'gi læ Luwə, utə kadi n'isi me maji'ti dann majel ki ra'ti, tado ngonn dɔkagilo ki nden be. ²⁶ Moji oo kadi de'gi kidi'ə to Kirisiti be, in

* **11:17** 11.17 Lotum 22.1-14 † **11:18** 11.18 Lotum 21.12 ‡ **11:22** 11.22 Lotum 50.24-25; Tekitaga 13.19

nya ki nda'a to'ti ngayn utə nya maji'gi ki Ejipiti'ti, tado ur kum'ne do nyakugə goji'gi'ti ki a ingə me ndo'gi'ti ki a re. ²⁷ Ki takul kunme ə, Moji ɔti'n me be ki Ejipiti ko, ki kanji kadi bol wongi lə ngar. Ningə kum'ə in kete do row'ti li'ə to nya ki oo Luwə ki dum k'oo ki kum kin, ki kum'ne be. ²⁸ Ki takul kunme kadi Luwə ə, Moji ində'n ndo ki a bari'ə nan Paki, ə adi Isirayel'gi siyəi mosi takəy'gi'ti lə'de, kadi malayka ki nje tuji ngann dər'gi ki Ejipiti'ti, tuji ngann dər'gi lə Isirayel'gi el.

²⁹ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, gangi Babo Kasi to dɔnangi ki tuti kurum be. Ningə, loki de'gi ki Ejipiti nanyi kadi n'rai to Isirayel'gi be ningə, mann ba kakin, tuw dɔ'de penəm. ³⁰ Ki takul kunme lə Isirayel'gi ə, loki njiyəi gugi do ndogi bər ki do bebo Jeriko'ti ndo siri ningə, ndogi bər kakin budi nanga mur mur. ³¹ Ki takul kunme ə, Rahabi ki in kaya dene ingə koy ki nje kosi ta Luwə el, tado uwə nje kində manji be'gi ki rɔ'ne'ti maji.

³² Ningə ngosine m'aw ki ndoo kadi m'el nya ki rangi dɔ'ti el nga. M'asi kadi m'el m'aw'n ki kete bay nan dɔkagilo asi'm el kadi m'el ta'gi ki ɔjido Jedyon, Baraki, Samson, Jepite, Dabidi, Samiyel ki de'gi njekeltakita Luwə'ti. ³³ Ki takul k'un ki de'gi kin uni me'de adi Luwə ə, tati rɔ ginn de'gi ki rangi'gi, gangi ta ki dana ge, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi de'gi, taa teli bol'gi nje togi goto'gi'ti num to. ³⁴ Toli por'gi ki kon'de əti bol adi oyi bəm bəm num, tei ta koy'ti lə kiyəɔ ki de'gi gei toli'de num to. Taa me togi goto'gi'ti lə'de ki ngayn, ingəi togi ki aldo maji. Dɔkagilo rɔ'gi'ti, teli gon rɔ'gi ki əti bol, adi indəi ngodi nja nje rɔ'gi'ti ki mbah. ³⁵ Ki takul kunme ki dene'gi madi uni me'de adi Luwə kin ə, ingəi de'gi lə'de ki oyi ə ndəli.

Ningə nje ki nan'gi mbeti taa k'ilə taa, adi de'gi adi'de kon biti te'n koy dɔ'de'ti. Rai be kadi ingəi te lo koy'ti ki dɔboy'ti ki maji utə in ki tanan'ti ne kin. ³⁶ Nje ki madi'gi teli nyakogi'gi, tindəi'de ki ndəy'gi. Dɔi nje ki nungi ki kulə gindi, ə buki'de kəy dangay'ti. ³⁷ Tiləi'de ki gaji mbal'gi toli'de ge, tujəi'de gangi'de dana joo ge, toli'de ki kiyəɔ ge. Nje ki nan'gi uləi lo ta gəngi gəngi, ningə ku kɔ'de'gi in ngirə binyə'gi eke ngirə bati'gi. Nya'gi pəti nal'de. Adi'de kon ngayn num, taa rai'de majel ki əti bol num to. ³⁸ De'gi kakin in de'gi ki maji ngayn, nan k'in ə de'gi ki dɔnangi'ti ne oyi'de to de'gi ki nda'de goto be. Adi toi to de'gi ki rɔ tuwə'de be lə'de be adi njiyəi ki diləlo'gi'ti ki do mbal'gi'ti, awi ki bolo mbal'gi'ti ki bolo be'gi'ti.

³⁹ Ingi pəti Luwə mannaji lə'de maji ki takul kunme lə'de, nan k'in ə, ingəi nya'gi ki Luwə un'n ndu'ne adi'de kin el

bay. ⁴⁰ Toki rɔta'ti, Luwə ində dɔ nya madi dana ki maji utə tado lə'je. In be ə, lo kadi Luwə təl'de ki kasi nan berere'ti ki kanji j'in kete goto.

12

Kuwətɔgiba me ngodi'ti

¹ J'ingi kaa, toki nje mannaji dɔ kunme'ti lə'je gugi gidi'je gugi kakin ə, adi ji mbeti nya'gi pəti ki a ɔgi'je kaw kete. Kibo utə adi ji mbeti majel ki isi bindi'je bindi bindi kin. Adi j'anyi nan ngodi ki kuwətɔgiba me nan k'oo ngodi'ti ki to non'je'ti kin. ² Adi j'uri kum'je dɔ Jeju'ti, ki in nje kində ginn kunme lə'je, taa in njera'a kadi asi nan berere tɔ kin. Ndigə kadi oy dɔ kagidəsi'ti ki kanji kadi gon rɔsɔl ki ko koy'gi ki be kin ki a rei. Toki rɔta'ti, oo rɔnel ki a ingə kete. Be ə, ngɔsine kin isi dɔjikɔl Luwə'ti ki isi dɔ kumbər ngar'ti lə'ne.

³ Oyo, adi me'se olo dɔ Jeju'ti, ki de'gi ki njeramajel'gi adi'ə kon ki əti ɓol, nan oo to nya ki kare. Jeju ra be kadi inyəi rɔ'se adi me tuji'gi taai tɔgi'se el. ⁴ Me rɔ'ti lə'se ki isi rɔi ki majel ki ra, uwəi tɔgi'se ba me rɔ'ti biti te koy dɔ'se'ti el bay. ⁵ Me'se oyi dɔ ta kɔji'ti ki Luwə adi'se ki to me makitu'gi'ti ki ar njay, to to ta kɔji ki baw ngonn adi ngonn'o ki ene:

«Ngonn'm, ononyi kadi kidi kində kɔji ki Luwə isi indəi ɔji, Ningə, loki kɔl sə'i ə, adi ɔr tɔgi el.

⁶ De ki Luwə ndig'ə, a ɔj'ɔ nya'gi ki ra majel ad'a oo ki kində kɔji,

Ningə de'gi pəti ki Luwə gəri'de to ngann'ne'gi,

Ində'de ki ndəy tɔ*.»

⁷ In kadi kum'se te dɔ nyara'gi'ti ki majel ki isi rai, ə isi ingəi kon. Luwə ra'se to ngann'ne'gi be. Tado in nya ki gorow'ə'ti kadi baw ngonn ɔji Ngonn'ne nya'gi ki majel ki isi ra. ⁸ Luwə isi ində ngann'ne'gi pəti ɔji'de, re ində'se ɔji'se el ningə, tɔji kadi in ngann'a'gi ki rɔta'ti el, nan in ngann lə'de ki rangi yo. ⁹ Adi me'je olo dɔ baw'je'gi kigo darɔ'ti ki dɔnangi'ti ne, ki indəi'je ɔji'je, ə j'isi təli rɔ'je go ta'gi'ti lə'de tado kində ki indəi'je ɔji'je. Be ə, maji kadi ji təli rɔ'je go Baw'je ki dɔran'ti ki utə baw'je'gi ki dɔnangi'ti bay, kadi j'ingəi kaji. ¹⁰ Baw'je'gi indəi'je ɔji'je tado ngonn dɔkagilo ki ndikiri ba par, kigo koo'ti ki oyi maji takum'de'ti. Nan Luwə ində'je ɔji'je tado maji lə'je ki rɔta'ti. Ge kadi ji təli de'gi ki ari njay to in be tɔ. ¹¹ Toki rɔta'ti, tanan'ti ne, kində kɔji a adi'de rɔnel el, a re ki metuji yo. Nan me ndɔ'gi

* 12:6 12.6 Tər ta'gi 3.11-12

ki rangi'ti, nje'gi ki nje təl rɔ'de go'ti, a təli de'gi ki njera nya ki dana num, de'gi ki nje kisi ki lapiya num tɔ.

¹² In be ə, maji kadi mbəti kadi in de'gi ki nje tɔgi goto'gi, ə kadi təli de'gi ki nje tɔgi'gi. ¹³ Maji kadi uni gorow ki ra njururu, kadi nje mote'gi tɔi dɔ row'ti el, nan kadi ingəi lapiya.

Kisikidɔtaa ki maji lə njekunme

¹⁴ Maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi sii ki lapiya ki de'gi pəti. Ningə kadi kisikidɔtaa lə'se in me nya ra'ti ki ar njay. Re njiyəi me nya ra'ti ki ar njay el ə, de madi ki a oo Luwə goto. ¹⁵ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, kadi de madi dann'se'ti tur gidi'ne adi memaji lə Luwə kin el. Kadi de madi kare dann'se'ti təl to to kagi ki ati ki mann'a majel, ki a tɔgi ningə, a tuji de'gi ngayn ki mann'ne ki majel kin be el. ¹⁶ Kadi de madi kare dann'se'ti in njera kaya el. Taa kadi de madi kare dann'se'ti in nje kidi nya'gi ki kɔr kində ta dangi tado Luwə el. Ononyi'se kadi rai to Esuwa ki, un k'in ngonn dər lə'ne ndogi'n nyakuso ki nja kare par kin el. ¹⁷ In gəri bəti ndo'gi'ti ki rangi go nya'ti ki ra kin, ge kadi n'ingə njangi dɔ ji baw'ne'ti, nan lowə goto. Esuwa sangi row ki mann non ki kum'ne'ti kadi n'aw ki baw'ne kadi yəti kojitara lə'ne, nan lowə goto.

¹⁸ In rei ndəkba kadi nya madi'ti ki de asi kədi, to mbal Sinay ki tingə to to por ki on bilim bilim, eke kilndi ki ndul kururu, eke lo ki ndul, eke nəl ki ulə ki tɔgi'ne, ¹⁹ eke ndu tow, eke ndu ta madi, el. Loki Isirayel'gi oyi dɔ ndu kin ningə, dəji kadi n'oyi ta ki rangi kare dɔ mad'a'ti gogi el nga. ²⁰ Toki rɔta'ti, tɔgi Isirayel'gi asi kadi rai go ndukun'ti ki Luwə adi'de ene: «De ki ra ra, de eke da, ki ɔdi mbal ə, a tiləi'ə ki gaji mbal tɔli'ə†,» kin el. ²¹ Nya ki oyi əti bol ngayn adi Moji ene: «Bol ra'm ngayn adi m'dadi‡.»

²² Nan ingi rei ə, rei ndəkba ki rɔ mbal Siyon'ti, taa ki rɔ bebo'ti lə Luwə ki nje kisi kumngayira ba. In Jerujalem ki dɔran'ti, loki malayka'gi dər banyi banyi isi rai ronel'ti. ²³ Rei ndəkba ki lo kawnan'ti lə nje'gi ki toi to ngann'gi ki ngatɔgi'gi lə Luwə, ki tɔ'de in ki ndangi me dɔran'ti. Rei ndəkba ki rɔ Luwə'ti ki njegangita dɔ de'gi'ti pəti. Taa rei ki rɔ de'gi'ti ki njera nya ki dana ki ndəki kete ki oyi, ki təli asi nan berere toki Luwə be. ²⁴ Rei ndəkba ki rɔ Jeju'ti ki buki mosi'ne kadi təl'n'je ki k'ar njay'ti. In nje ki ra mbunə de'gi'ti ki Luwə tado kunmindi ki sigi ki Luwə ulə'm adi'je. Ningə mos'o ki buki kakin elta ki tɔgi'ne utə yan Abel.

† 12:20 12.20 Tekitaga 19.12-13 ‡ 12:21 12.21 Ndukun ki nja joo 9.19

²⁵ Indəi kumkədi dɔ rɔ'se'ti, Ononyi'se kadi mbəti k'oo dɔ ta lə nje kel'se ta! Isirayel'gi ki dɔkagilo'ti ki kete, mbeti k'oo dɔ ta lə Moji ki nje k'el'de ta dɔnangi'ti ne, kində koji nal'de el. Ningə j'ingi, Luwə ki isi me dɔran'ti nu ə isi el'je ta. Re ji təli gidi'je ta ta'ti li'ə ə, kindəkəji a ɔdi'je kədi ki rɔta'ti! ²⁶ Luwə ki dɔkagilo'ti ki kete ndu'ə yəki dɔnangi kakin ə, un ndu'ne dɔkagilo'ti ki bone bay ene: «Nja kare bay m'a yəki dɔnangi bay, nan k'in ə, a in dɔnangi par el, dɔran kaa m'a yək'ə tɔſ.» ²⁷ Kur ta ki ene: «Nja kare bay» kin tɔji kadi nya'gi ki Luwə ində'de kin a tuji'de pəti kɔ kadi gotoi. Ningə nya'gi ki dum tuji par ə a nanyi.

²⁸ Ningə j'ingi, konbe ki j'ingəi in konbe ki de ki a asi tuwə'je me'ti goto, ə adi ji rai oyo Luwə, ə ji rai kulə kunme lə'je j'adi'ə kigo row'ti ki nəl'ə, ki tɔji ki kulə dɔ'a'ti ki bol. ²⁹ Toki rɔta'ti, Luwə lə'je in por ki nje row nya'gi raki.

13

Kulə dingəm me nan'ti ki dangi dangi

¹ Maji kadi nanyi ki lo ndigi nan'ti ki yo ge ki ne ge to ngannkon nan'gi be. ² Adi me'se oy dɔ kuwə mbah'gi ki rɔ'se'ti el. Tado nje ki madi'gi, lo kuwə mbah'gi'ti kin ə, uwəi malayka'gi ki rɔ'de'ti kanji kadi gəri go*. ³ Adi me'se olo dɔ de'gi'ti ki toi kəy dangay'ti, to nya ki inbe'gi kaa, in dangay'gi nan'ti se'de be tɔ. Adi me'se olo dɔ nje'gi'ti ki de'gi'adi'de kon, to nya ki inbe'gi ə darɔ'se si ingə kon be tɔ.

⁴ Maji kadi taa nan ingə koji ki k'ilə dɔ'ti rɔ de'gi pəti. Ningə kadi nje taa nan'gi, dingəm ki dene ngəmi rɔ'de tado lə nan. Tado Luwə a gangi ta dɔ njera kaya'gi'ti ki njekuwə marum'gi. ⁵ Me kisikidotaa'ti lə'se, ononyi'se kadi rai ta nar ki aldɔ maji. Rai rɔnel dɔ nya'ti ki awi ji'se'ti. Tado Luwə inbe, ene:

«Jagi, m'a m'inyə'i kɔ el ratata†.»

⁶ In be ə, j'a j'asi kadi j'eli ta ki me ki tinyi kati j'ene:

«Burəbe in njera sə'm,
nya ki a ra'm bol goto,
nya ki de a ra sə'm goto‡!»

⁷ Adi me'se olo dɔ nje kɔr non'se'gi'ti ki eli'se ta lə Luwə kete. Nanyi ki lo mərta dɔ ji kisi'de ki dɔ'de ta'a'ti biti koy'de'ti, ə ndaji kunme lə'de. ⁸ Jezu Kirisiti isi non be tor'ne'ti ba, kete nu bone ki lo ti, biti ki non'ti. ⁹ Ononyi'se kadi nyando'gi ki mbah ki dangi dangi ədi'se adi tɔi dɔ row'ti ki maji. Nya ki a maji, in kunme kadi maji lə Luwə

ſ 12:26 12.26 Aje 2.6 * 13:2 13.2 Lotum 18.1-8, 19.1-3 † 13:5 13.5 Ndukun ki nja joo 31.6, 8; Jojuwe 1.5 ‡ 13:6 13.6 Pa'gi 118.6

ə ulə dingəm me'se'ti um in ndukun'gi ki ojidə nyakusə, ki a ulə dingəm me'se'ti el kin el. Tado ndukun'gi kin, nje'gi ki isi njiyəi go'ti, nya ki ra se'de maji me'ti non goto.

¹⁰ J'awi ki ringiri lo kadikare lə'je non. Njekujənyamosi kadikare'gi ki ra rai kulə me *Kəyku'ti lə Luwə, awi ki təgi kadi so'i nya ki in ki k'ilə də ringiri'ti lə'je kin el. ¹¹ Toki rəta'ti, kibo lə njekujənyamosi kadikare'gi, re ki mosi da'gi lo'ti ki ar njay njay njay utə ndəgə'gi, kadi adi kadikare k'inyə go majel lə de'gi kə. Nan darə ninn da'gi in ki k'ilə por də'ti gidi be'ti. ¹² Be ə, Jeju kaa, oyi gidi bebo Jerujalem'ti, kadi ar de'gi njay də majel'ti lə'de ki mosi'neš. ¹³ Adi j'awi j'ingəi'ə gidi be'ti, ə adi ji ndigi kidi'gi lə de'gi to in be. ¹⁴ Tado dənangi'ti ne j'awi ki be lə'je ki kadi j'isi'ti ratata el. Be ə, j'isi sangi kadi j'ingəi in ki a re lo ti'ti. ¹⁵ Ki row lə Jeju Kirisiti, adi j'uləi təji də Luwə'ti ki dəkagilo'gi pəti, to nya mosi be, adi in kadikare pa'gi ki tei ta'je'ti, ə gəri'ə kadi in Burəbe. ¹⁶ Adi me'se olo də ra nya'gi ki maji'ti taa taa, ə maji kadi kanyi nya maji'gi lə'se ki madi'se'gi to. Tado kadikare'gi ki be kin ə, maji takum Luwə'ti.

¹⁷ Maji kadi təli rə'se go nje kər non'se'gi'ti, ə uləi də'se ginn təgi'ti lə'de. Sii indəi kum'de go'se'ti ki dəkagilo'gi pəti, tado Luwə a dəji'de kadi oji'ə go k'ində ki isi indəi kum'de go'se'ti kin kad'a oo. Be ə, re təli rə'se go'de'ti ningə, a rai kulə lə'de ki rənel. Re in be el ə, a rai kulə lə'de ki barta, adi nya ki a ra sese maji me'ti non goto.

¹⁸ Elita ki Luwə tado lə'je. Ji gər ar njay kadi me'je uwə'je ki ta də nya madi'ti el. Toki rəta'ti, ndigi lə'je in kadi panjiyə'je'gi maji ki dəkagilo'gi pəti. ¹⁹ M'dəji'se ki ngarme'm ba pəti kadi elita ki Luwə ki kadi m'təl m're dann'se'ti gogi kalangi ba.

Kuwə ji nan

²⁰ Luwə ki nje kadi lapiya, adi Jeju Kirisiti ində taa dann njekoy'gi'ti ki gorow mosi kunmindi ki a to ratata. Kirisiti ki in Burəbe lə'je, in ki in njekul ba'gi'ti kibo. ²¹ Kadi Luwə kakin ra adi asi rai kulə ki maji par par, kadi rai ndigi li'ə. Kadi ində kuləra ki nəl'ə me'je'ti ki takul Jeju Kirisiti. Ningə kadi de'gi piti'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi! *Amen!

²² Ngannkon'm'gi, m'dəji'se kadi tai ta kulə dingəm me nan'ti kin ki kisidəti. Toki rəta'ti, makitu lə'm ki m'ndangi m'ulə'n m'adi'se inbe kaa, ngal ngayn el to. ²³ M'ge kadi m'el'se madi in gəri toki ngonnkon'je ki me kunme'ti Timote te kəy dangay'ti*. Re re kalangi ingəm ə, m'a m'aw si'ə nan'ti kadi m'oo'se.

²⁴ Rai lapiya njekərnon'se'gi ki *Njekawnan'gi pəti.
Njekawnan'gi ki donangi Itali'ti kaa uwəi ji'se to.

²⁵ Kadi memaji lə Luwə in sese nan'ti pəti.

Makitu ki Jaki ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki Jaki ndangi

Makitu kin in ki kulə'n sɔw dɔ «ginn kaw ki dɔgi gidə in joo pəti ki sananyinan dɔnangi'ti» (1.1) adi in njekawnan pəti ki in de'gi lə Luwə ki sii to mbah be dɔnangi'ti. Njendanga adi gosi ra'a, ki takoji'gi kadi uwəi tɔgi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme dann de'gi'ti ki njeramajel ki nje kadi kon de'gi. Makitu kin elta dɔ kisikidɔtaa ki ndɔ kare kare lə de, ke toki bann ə de a uwə'n tɔgi'ne ba me nyanan'gi'ti to nyakingə be, ndoo be, k'oo go ndonn lo kelta'ti, kibo ngayn, in ta lə kunme ningə rakul'ə'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1. Kunme ə tər 1.2-8. Ndoo ə nyakingə 1.9-11. Nan k'oo ə nyanan 1.12-18. K'oo dɔ ta ə ra go'ti 1.19-27. Ndəji nan dɔ kɔrkum nan'ti 2.1-13. Kunme ə ra kul'ə 2.14-26. K'oo go ndonn lo kelta'ti 3. Njekunme ə nya'gi ki dɔnangi'ti 4.1-5.6. Mbərkində'gi ki dangi dangi 5.7-20.

Kuwə ji nan

¹ M'in Jaki, ki njekuləbər lə Luwə ki lə Burəbe Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi ginn kaw lə *Isirayel ki dɔgi gidə in joo pəti*, ki sananyinan me dɔnangi'ti ki ta'a ba, m'uwə ji'se.

Kuwətɔgiba me nyanan'gi'ti

² Ngannkon'm'gi, loki nya'gi ki dangi dangi tei dɔ'se'ti ningə, maji kadi oy to nya rɔnel kibo. ³ Tado inbe'gi gəri bəti, loki kunme kadi Luwə lə'se, utə tɔgi nyanan'gi kin ningə, a te ki kuwətɔgiba. ⁴ Ningə maji kadi kuwətɔgiba lə'se, tolta'ne maji, kadi in de'gi ki kasinan berere, kadi nya ki majel ilə bal rɔ'se'ti el, taa kadi nya kare kaa du'se el to.

⁵ Re de kare dann'se'ti, tər duw'ə ningə, kadi dəji Luwə, ningə a ad'a. Tado Luwə in nje kadi de'gi pəti nya kare ki non, ki menda, ki kanji ndɔr mbi'de. ⁶ Ningə kadi de'ə kin dəji ki tadi el, nan ki kunme ta. Tado de ki nje tadi, to to pulum mann, ki nəl un'ə, isi aw si'ə ki yo ge ki ne ge be. ⁷ Kadi de ki be kin gər me'ne'ti, toki a ingə nya madi kare rɔ Luwə'ti el. ⁸ Tado in nje me joo, gər row nya ra'ne el.

* **1:1** 1.1 Ginn kaw lə Isirayel ki dɔgi gidə in joo, in njekunme'de kadi Jeju Kirisiti pəti ki sii lo'gi'ti ki dangi dangi.

Njendoo ki njenyakingə

⁹ Maji kadi in ngonkon'm ki njekunme ki in njendoo, in ra ronel do kun'ti ki Luwə un do'i ki taa. ¹⁰ Be to ə, kadi in njekunme ki in njenyakingə, in ra ronel do sol'ti ki Luwə sol do'i to. Tado njenyakingə a joro to puti kam be. ¹¹ Loki kadi asi ki togi'ne ningə, kam ndolo, put'ə joro adi maji li'ə goto, be to ə njenyakingə a goto'n, ta nya'gi'ti li'ə ki isi ra†.

Nyanan'gi

¹² Nje ronel in de ki uwə togi'ne ba me nyanan'ti. Tado loki dum do nya'gi pəti ningə, a ingə jogi kaji ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ¹³ Loki nyanan te do de'ti ningə, kadi ene: «In Luwə ə nan'm el, tado majel asi nan Luwə el, ta Luwə inbe a nan de el to.» ¹⁴ Toki nyanan te do de'ti ningə, in kumnda li'ə inbe ə d'ə, ɔr'ɔ aw si'ə me'ti. ¹⁵ Nga ningə kumnda in səm toki dene in'n səm be ə oji majel, nga ningə loki majel togi gangi ə te koy. ¹⁶ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi ədi rə'se ki ta'gi ki ngom, el. ¹⁷ Nya kadi ki maji ki kadikare ki asinan berere, in ro Luwə'ti ki njera kunji'gi ki doran'ti. Luwə mbəl rə'ne el, taa kumndil'ə a yəti rə'ne el, toki kum ndil a yəti'n rə'ne kigo kadi be el to. ¹⁸ In kigo me ndigi li'ə inbe, ə oji'n'je koji ki sigi ki ta ki rəta'ti. Oji'je koji ki sigi kadi j'in nyakində'gi ki dəkete dann nyakində'gi'ti li'ə.

K'oo do ta ə ra go'ti

¹⁹ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, kadi oyi ta ki m'a m'el'se kam maji: kadi de ində kalangi oo do ta, nan kadi elta kalangi el, taa ra wongi kalangi el to. ²⁰ Tado wongi lə de a ra nya ki dana non Luwə'ti el. ²¹ Ginn nya kin ə, kadi mbəti nyara'gi ki to njen, ki kulə ra'gi ki majel ki aldə maji, ki re kigo mendul. Ningə taai ta lə Luwə ki duw me'se'ti, ki do ki sol lom, tado in ta ki asi kaji'se.

²² Ta lə Luwə kin kadi oyi mbi'se'ti par el, nan kadi oyi ə təli rə'se go'ti taa. Loki sii ta k'oo do'ti to k'oo par ningə, in kədi ə sii ədi rə'se inbe'gi. ²³ Tado re de oo do ta, ə ra go'ti el ningə, to to de ki gon ta kum'ne me kətirongi'ti be. ²⁴ Loki gon rə'ne ə ɔti aw ningə, tanan'ti non par ə me'ə oy do rə'a'ti ki kete oo. ²⁵ Nan de ki ndər ginn ndukun lə Luwə ki asinan berere, ki ta'gi lə'je, taa isi uwə rə'ne ba me'ti um ra ronel do k'oo do'a'ti par, adi me'ə oy do'ti el, nan ra go'ti, de'ə kin a ingə majikur me kulə'ti pəti ki a ra.

²⁶ Loki de madi oo rə'ne to nje kun go Luwə, nan asi kuwə ndonn'ne ginn togi'ne'ti el ningə, isi ədi rə'ne to kədi, kun go Luwə li'ə in nya ki kareba. ²⁷ M'el'se kadi in gəri toki

kun go Luwə ki ar njay ki ki rōta'ti ki Luwə ki Baw'je ndigi, in k'oo go ngann hal'gi ki njengawkoy'gi me kon'gi'ti, ki isi te dō'de'ti, ki k'osi rō ngərəngi kadi nya'gi'ti ki to njen ki dōnangi'ti ne.

2

Kōr de dana in majel

¹ Ngannkon'm'gi, ingi ki uni me'se adi Burəbe Jeju Kirisiti ki toji in li'ə, maji kadi kōr kum nan goto dann'se'ti, tado in nya ki uwə nan ki kunme el. ² To kin ə bone, de ki njenyakingə kare, ulə ku ki ndolo maji rō'ne'ti, ki ningə ki ra ki ɔr ji'ne'ti, re ur lo kawnan'ti lə'se. Ningə de ki njendoo, ki ulə ngisi ku rō'ne'ti, re ur me'ti tō. ³ Loki iləi kum'se oyi njekulə ku ki ndolo ningə, buki'ə'ti ə eli'ə eyina: «Re, isi nanga lo ki maji'ti kin». Ningə eli njendoo eyina: «Ra ki taa non» eke «Isi nja'm'ti nanga ne be.» ⁴ Toki isi rai be ningə, ke oyi kadi in k'ɔr ə isi ɔri kum nan dann'se'ti, ə isi təli nje gangi ta dō de'gi'ti ki kōjitara'gi lə'se ki majel el wa?

⁵ Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, uri mbi'se oyi ta kin: Ke oyi kadi Luwə mbəti njendoo'gi ki dōnangi'ti ne kadi təli njenyakingə kigo k'un ki uni me'de adi Jeju Kirisiti, el wa? Mbəti'de kadi ingəi Konbe ki Luwə un ndu'ne adi de'gi ki ndigi'ə. ⁶ Ningə ingi isi kidi'de. Ke njenyakingə'gi kakin ə isi adi'se kon el wa? Taa isi ai sese non nje gangita'gi'ti tō el wa? ⁷ In inbe'gi kin ə isi elita ki mal dō tō'ti ki maji ki Luwə ində dō'se'ti el wa?

⁸ Toki rōta'ti, re təlita ndukun lə Luwə ki utə ndəgə'gi ki ndangi me Makitu'ti ene: «A in ndigi de mad'i to rō'i inbe be ningə, rai gorow'ə'ti.» ⁹ Nan re rai kigo kōr kum nan dann nan'ti ningə, in majel ə isi rai, ndukun lə Luwə uwə'se ki ta to nje kaldō ta'gi. ¹⁰ Tado re de təl rō'ne go ndukun'gi'ti lə Luwə pəti, nan aldō ndukun ki kare ningə, təl nje kaldō ndukun'gi pəti. ¹¹ Tado nje k'el k'ene: «A uwə marum el,» kakin ə el ene: «A təl de el tō.» Ə re uwə marum el, nan təl de ningə in təl nje kaldō ndukun*. ¹² Ginn'ə kin ə, kadi ta kel'se'gi, ki nya ra'se'gi, toji kadi in de'gi ki maji kadi gangi ta dō'se'ti ki ndukun ki nje taa k'ilə taa. ¹³ Tado de ki nje k'oo kumtondoo lə de'gi el, Luwə a oo kumtondoo li'ə ndō gangi ta'ti el tō. Ningə k'oo kumtondoo in nya ki uti dō takigangi.

Kunme kadi Luwə ki kanji ra kul'ə in ki koy

* 2:11 2.11 Tekitaga 20.13, 14; Ndukun ki nja joo 5.17, 18

¹⁴ Ngannkon'm'gi, loki de madi ene n'in n'aw ki kunme, ningə toji kunme kadi Luwə lə'ne, ki kuləra'a, el, ke maj'a in ri wa? Maj'a goto. Kunme kadi Luwə ki be kin asi kaj'a el. ¹⁵ To kin ə bone, ngonkon ki dingəm eke ki dene awi ki rə'de kare, taa asi kingə nyakusə'de ki ndo'gi pəti el to. ¹⁶ Ningə de madi dann'se'ti el'de ene: «Ai ki maj'a, kadi rə'se tingə rututu, ə soi nya me'se ndann.» Ki kanji kadi adi'de nya ki kadi ra se'de, ke maj'a in ri wa? ¹⁷ Kunme kadi Luwə kaa to be to, re toji rə'ne me kulə ki ra'ti el ningə, in nya ki koy.

¹⁸ De madi ene: «In aw ki kunme kadi Luwə, m'in m'aw ki kulə'gi ki ra. M'a m'el'ə m'ene: Maji kadi oji'm kunme kadi Luwə lə'i ki kanji kulə'gi ki ra adi'm m'oo, ə m'in m'a m'oj'i kunme kadi Luwə lə'm ki kulə'gi ki m'ra m'adi oo.» ¹⁹ Un me'i toki Luwə in kareba el wa? In nya ki maji, ningə kadi gər toki ndil'gi ki majel kaa uni me'de be to. Bol ra'de adi dadi non'a'ti. ²⁰ In de ki do'i goto, in ndigi kadi gər ke in tado ri ə kunme ki kulə goto a ra nya kare el wa? ²¹ Ke oo kaw'je *Abiraham, Luwə təl'ə de'ti ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, tado ndigi kadi n'tol ngon'ne *Isaki non ringiri'ti lə Luwə, n'ad'a kadikare'ti el wa? ²² Oo, kunme kadi Luwə li'ə ai nan'ti ki kulə ra'a'gi. Kulə ra'a'gi tolita kunme kadi Luwə li'ə adi asi nan berere. ²³ In be ə tol'n ta ta ki ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Abiraham un me'ne adi Luwə, loki Luwə oo kunme li'ə ningə tudə to de ki dana.» Adi bar'a madi'ne†. ²⁴ Oyi maji nga, toki Luwə təl'ə de ki dana takum'ne'ti ki takul kulə ra'a'gi, um in ki takul kunme li'ə par kareba el.

²⁵ Adi me'se, olo do Rahabi'ti ki in kaya dene. Uwə njekawkita'gi lə Isirayel rə'ne'ti, ningə ra se'de adi tei uni row ki rangi anyinan awi. In tado kuləra'a kin ə Luwə təl'n'ə de'ti ki dana takum'ne'ti‡.

²⁶ Be ə, toki j'oo'n kadi daro ki kon goto'ti in ki koy kakin ə, kunme kadi Luwə ki kulə ra'a'gi gotoi kaa in ki koy to.

3

Kadi njendo de'gi nya oy go ndonn'de

¹ Ngannkon'm'gi, kadi njendo de'gi nya in ngayn dann'se'ti el, tado in gəri kadi Luwə a gangi ta ki ngan ngayn do'je'ti, j'in njendo de'gi nya, utə ndəgi de'gi. ² J'in pəti ji rai majel ki gorow'gi ki dangi dangi. Re de madi ra majel me ta kel'ne'ti el biti ningə, in de ki asi nan berere, asi kuwə rə'ne ba pəti ginn togi'ne'ti. ³ Re j'uləi jam ta sində'gi'ti kadi təli rə'de go ndigi'ti lə'je ningə, j'awi ki togi

† 2:23 2.23 Lotum 15.6; Ejay 41.8 ‡ 2:25 2.25 Jojuwe 2.1-21

dɔ rɔ'de'ti ba pɛti tɔ. ⁴ Oyi tokibo'gi, re in tokibo ki bo to ri kaa, ə nəl kibo ɔs'ɔ ki tɔgi'ne to ri kaa, ki ngonn ngaw'a ki nden ki bari'ə tole inbe kin ə njekuwə ngaw tokibo, a awi'n ki tokibo lo'ti ki me'ə ndigi kaw'ti si'ə. ⁵ In be ə, ndonn de kaa to be tɔ. In ngonn rɔ ki nden ba, nan ɔji rɔ'ne kadi asi ra nya'gi ki əti bol. Toki oy kadi ngonn por ki nden be par asi kadi on ku kibo. ⁶ In be tɔ ə, ndonn de kaa to to por be, in lo kisi lə majel dann ngann rɔ'je'gi'ti, isi təl darɔ'je ba pɛti nya ki to njen'ti, isi ində por ndɔ kisikidɔtaa'ti lə de, por kin in lo por'ti ki nje kon biti ki non'ti.

⁷ De asi kuwə ginn da'gi ki dangi dangi pɛti ki me mu'ti, ki ginn yəl'gi, ki ginn da'gi ki nje kagi nanga, ki ginn da'gi ki sii me ba'ti, ginn tɔgi'ne'ti. ⁸ Nan ndonn'je, de kare ki asi kuwə ginn tɔgi'ne'ti goto, in nya ki nje tuji loki dum kuwə nanga ginn tɔgi'ti. Kəngi ki nje tɔl de rosi ndonn'je betete. ⁹ Ki ndonn'je ə j'isi j'uləi tɔji dɔ Burəbe'ti ki Baw'je, ningə ki ndonn'je ki kare inbe kakin ə j'isi ji manni de'gi ki Luwə ində'de adi taainan si'ə tɔ*. ¹⁰ Ta'je ki kare inbe kin ə j'isi j'uləi tɔji dɔ Luwə'ti, ningə ta'je ki kare inbe kakin ə isi mann de'gi tɔ. Ngannkon'm'gi, maji kadi rai be el. ¹¹ Ke mann ki nəl ingi ki mann ki ati a tei nan'ti ta bolo'ti ki kare wa? Jagi a tei ta bolo'ti ki kare el. ¹² Ngannkon'm'gi, ke oyi kadi kagi mati asi kadi andi sinyə eke mbaykote asi kadi andi mati wa? Re in be el ningə, in be tɔ ə ta bolo ki mann ki ati isi te'ti, mann ki nəl asi kadi a te'ti el nga.

Kumkədi ki dɔnangi'ti ki kumkədi ki dɔran'ti

¹³ Nan dann'se'ti ə in nje kumkədi ki nje nyagər wa? De'ə kin kadi tɔji kulə ra'ne me panjiyə'ti ki maji, ki dɔ ki sɔl lɔm ki kumkədi. ¹⁴ Nan kin ə re, ni ki ati kangi ki jangi in me'se'ti ningə, ɔji rɔ'se kare el, ta kadi elita ki ngom ɔsi ta, ta ki rɔta'ti el tɔ. ¹⁵ Ko kumkədi ki be kin, in kumkədi ki dɔnangi'ti ne, in kumkədi lə de, in lə Su, um in kumkədi ki in rɔ Luwə'ti el. ¹⁶ Tado loki ni ki jangi in'ti ningə, nyara ki gorow'ə'ti el, ki ko nya ra'gi ki majel pɛti in'ti non tɔ. ¹⁷ Nan ki ɔjido kumkədi ki in rɔ Luwə'ti, dɔkete, in kumkədi ki ar njay, taa in kumkədi tɔgi el, in kumkədi ki sɔl lɔm, in kumkədi kulə noji nan'ti, in kumkədi ki rosi ki k'oo kumtondoo, isi te ki kandi ki maji maji, gangi nan goto rɔ'a'ti, taa kədikum nan ka goto rɔ'a'ti tɔ. ¹⁸ De'gi ki nje sangi row kisimaji, isi duwi ko nya me kisi maji'ti, ningə kandi lə'de ki a ujəi in nyara ki dana.

* 3:9 3.9 Lotum 1.26-27

4

Ndigi nya'gi ki donangi in kosi ta Luwə

¹ Nga ingi, ronan'gi, ki kolnan'gi ki toi dann'se'ti tei ra wa? Loki tei səm'ti, in me nyənn'gi'ti lə daro'se ki toi me ro'se'ti, ə isi roi nan. ² Sii rai kumnda nya'gi, nan asi kadi ingəi el, ningə isi toli de'gi, isi ndingəi nya, nan lo kadi ingəi goto, lo kin'ti, teli nje kolnan ki nje ronan. In kəyi nya, ə ingəi el, tado in gəri kəy Luwə el. ³ Ə re kəyi nya Luwə kaa, adi'se el, tado nya kəy lə'se in nya kəy ki majel, isi kəyi nya Luwə kadi re ingəi ningə, in tindəi sananyi kə də k'oo majiro'ti lə daro. ⁴ In njekuwə marum! Gəri kadi ndigi nya'gi ki donangi'ti in ban lə Luwə el wa? Re de madi isi uwə madi ki nya'gi ki donangi'ti ningə, isi ra ro'ne njeban'ti lə Luwə. ⁵ Oyi kadi ta lə Luwə ki ndangi me Makitu'ti in kare ki ndangi wa? Makitu lə Luwə el ene: «Jangi ra Luwə ngayn də Ndil'ti ki ində me'je'ti.» ⁶ Nan memaji ki adi'je, in nya kibo ngayn utə nya'gi pəti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanro de'gi ki nje kun do'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje sol do'de*.» ⁷ In be ə, kadi soli do'se ginn togi'ti lə Luwə, tanyi ro Su, ə a anyi kə sanyi ro'se'ti. ⁸ Rei ndəkba ro Luwə'ti, ə Luwə a re ndəkba ro'se'ti to. In njeramajel'gi, togi ji'se adi ar njay; in nje me joo, ɔri majel me'se'ti kə. ⁹ Maji kadi in gəri toki in nje kumtondoo, uwəi ndoo ro'se ə nonyi ki mann kum'se; kadi ko'gi lə'se təl non, kadi ronel lə'se təl ndoo ki kuwə. ¹⁰ Maji kadi soli do'se non Luwə'ti ə Luwə a un do'se taa.

Kadi de gangi ta də ngonkon'ne'ti el

¹¹ Ngannkon'm'gi, maji kadi elita ki majel donan'ti el, de ki isi elta ki majel də ngonkon'ne'ti, eke isi gangi ta do'a'ti ningə, in ndukun lə Luwə ə isi elta ki majel do'ti num, isi gangi ta do'ti num. Ningə re isi gangi ta də ndukun'ti lə Luwə ə, in nje təl ro'i go ndukun'ti el, nan in njegangita do'ti yo. ¹² Ji gər toki Luwə ki kar'ne ba par ə in nje kadi ndukun ki njegangita. In ki kar'ne ba ə aw ki togi kadi aji'n de num tuji'n de num to. Nga in, in nan kadi in gangi ta də ngonkon'i'ti wa?

Nje k'aw ki kojitara

¹³ Ki ɔji do'se nga, ingi ki nje k'el k'ene: «Bone eke lo ti ə j'a j'awi me bebo'ti ki be, j'a ji ra bal kare səm'ti, j'a ji ra gati, j'ingəi'n nar.» ¹⁴ Eli be, nga in de'gi ki gəri nya kare ki a ra nya me ndo ki lo ti'ti də kisikidotaa'ti lə'se el to. Toi to kunji mann ki su luy luy adi oo'ə, ningə njaba par ə goto kin be†. ¹⁵ Ta ki re a eli ə to kin: «Tokı re Luwə ndigi, ə j'isi

* 4:6 4.6 Tər ta'gi 3.34 † 4:14 4.14 13-14; Tər ta'gi 27.1

ki do'je ta ə, j'a ji ra nya ki yo, j'a ji ra nya ki ne.»¹⁶ Nan ngosine, isi oji ro'se me kojitarati lə'se ki do'se. Koji ro ki be kin in koji ro ki majel.¹⁷ Re de gər row ra maji bəti, nan ra el ningə, in majel ki ra.

5

Kon ki a re do nje nyakingə'gi'ti

¹ Ingi ki in njenyakingə! ki oji do'se nga ningə, maji kadi nonyi ə ndingəi ro'se ki ndu'se ki boi, tado kon'gi ki a rei do'se'ti. ² Nyakingə'gi lə'se ndumi ko, yon'gi onyi ku'gi lə'se. ³ Or'gi ki nar'gi lə'se nonyi niki, ningə non'de a mannaji osi'n'se ta. A on daro'se to por be. In mbonyi nyakingə'gi ki donan'ti donan'ti, dokagilo ki j'in'ti, ki in dokagilo ki doboy'ti. ⁴ De'gi ki nje ra kulə me ndoo'ti lə'se, ogi'de nyakugə goji lə'de, adi nonyi, ndu non'de aw biti osi mbi Burəbe'ti lə njerə'gi. ⁵ Kisi'se donangi'ti ne, sii me k'oo maji ro'ti, soi ge anyinan ge me maji'ti. Boi, mbol'se to to da'gi ki uli'de adi a nginəi ndo tol'de be. ⁶ De'gi ki rai nya madi el, gangi ta do'de'ti, toli'de, ə tanyi'se ro el.

Koreme nginə'n re Burəbe

⁷ Ngannkon'm'gi, maji kadi orei me'se biti, kadi Burəbe re'n. Oyi nje ndoo, a nginə kandi nya ki maji ngayn ki a te donangi'ti, ki koreme do'ti ngan. A ore me'ne biti kadi ndi binə ədi, ndi ki doboy'ti ədi, bay ta kadi ujə ko lə'ne. ⁸ Be to ə, ingi kaa, kadi orei me'se, uwəi togi'se ba, tado Burəbe in ndəkba.

⁹ Ngannkon'm'gi, barita donan'ti el, kadi Luwə gangi'n ta do'se'ti el. Oyi njegangita ra takəy'ti. ¹⁰ Ngannkon'gi, maji kadi oyi go nja njekeltakita Luwə'ti ki kete nu ki elita me to Burəbe'ti to nyandaji lə'se, ki ojido kon ki koreme. ¹¹ J'elita do njekuwə togi'de ba me kon'gi'ti j'ene in nje ronel. Kadi me'se olo do kuwətəgiba'ti lə Jobi dann kon'gi'ti pəti ki te do'a'ti. Oyi kadi go'ti gogi Luwə ad'a ingə maji, tado Luwə in nje memaji ki ngayn, ki nje k'oo kumtondoo*.

¹² Ngannkon'm'gi nya kibo ngayn, ki kadi gəri ə to kin: maji kadi iwi ro'se el, ke in ki ndi, ke in goji ki kusə, ke in kiw ro madi ki rangi. Re in oyo ə eyina oyo, re in jagi ə eyina jagi to par, kadi osi me takigangi'ti lə Luwə el.

¹³ Re, de madi dann'se'ti, ingə kon wa? Kadi non do Luwə'ti. Eke re ro'a nəl'ə wa? Kadi osi pa ulə'n toji do Luwə'ti. ¹⁴ Re, de madi dann'se'ti, ro'a to'ə ə, kadi bar ngatəgi lə Njekawnan kadi elita ki Luwə tado li'ə ki oyi'ə ki hu me to Burəbe'ti. ¹⁵ Kelta ki Luwə ki kunme a aji de ki nje

* 5:11 5.11 Jobi 1.20-22, 2.10, 42.10-17

rɔ to, Burəbe a un'ə taa, ningə re ra majel kaa, Luwə a inyə go majel'gi li'ə kɔ. ¹⁶ Be ə, kadi tɔri ndu'se dɔ majel'gi'ti lə'se ki rɔ nan'ti. Ningə elita ki Luwə tado lə nan, kadi ingəi lapiya dɔ rɔto'gi'ti lə'se. Kelta ki Luwə lə de ki dana, tɔg'ɔ in ngayn. ¹⁷ Oy Eli in de to j'in be tɔ, nan elta ki Luwə ki rɔ tinyi'ne kadi ndi ədi el, ningə ndi ədi dɔnangi'ti el bal mutə ki nanyi mehen tɔ. ¹⁸ Ə, təl elta ki Luwə gogɔ toki sigi, ə Luwə adi ndi təl ədi dɔnangi'ti, adi dɔnangi te ki kandi nya'gi†.

Dɔboy ta

¹⁹ Ngannkon'm'gi, toki re de madi dann'se'ti ndəm gorow ki rɔta'ti, ur mu, ə de madi ki rangi ɔr'ɔ təl re si'ə dɔ row'ti ki dana gogɔ ningə, ²⁰ kadi gəri toki de ki təl ki njeramajel dɔ row'ti ki ndəm re si'ə go row'ti ki dana kin, a aji njeramajel ta koy'ti, taa Luwə a inyə go majel'gi li'ə ngayn kɔ.

† 5:18 5.18 1 Ngar'gi 17.1, 18.1, 18.42-45

Makitu ki dəkete ki Piyər ndangi Ta ki dō makitu'ti ki dəkete ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki sii dow lo'gi'ti ki manga lə Aji ki Du. Ginn ndangi makitu kin in kadi ulə dingəm me'de'ti dann kindəkumndoo'ti ki kadi nan kon tado kunme. Koy, kində taa lo koy'ti ki təl Jeju Kirisiti, in ə in ngirə ki ngan ki rai dō'ti kadi uwəi togi'de ba me kunme'ti ki kindəmedəti. Toki in njekujənyamosi kadikare'gi lə Ngar ə in ginn de'gi ki ari njay, maji kadi tinyəi nan ki Njekaji'de ki ndogi'de ki gati ki ngayn. Maji kadi uwəi togi'de ba me panjiyə'ti lə njekunme. Loki Burəbe a re ningə a ugə goji'de.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Ta ki ojido kindəmedəti, kunme ə ndiginan 1.3-12. Bar nan kadi kisikidətaa in ki ar njay 1.13-2.10. Hal lə njekunme, kibo ngayn in ki isi'n dann kon'ti 2.11-4.19. Ra kulə ki maji dann njekawnan'ti 5.1-11. Kuwə ji nan 5.12-14.

Kuwə ji nan

¹ M'in Piyər ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti, m'ndangi makitu kin madi'se in nje ki Luwə mbəti'se, ki sananyinan, adi sii to mbah'gi dənangi'gi'ti ki Pon, ki Galasi, ki Kapadosi, ki Aji, ki Bitini. ² Luwə ki Baw mbəti'se kete, kigo kəjitarə'ti li'ə, kadi in de'gi lə'ne ki takul Ndil'ə, kadi təli rə'se go Jeju Kirisiti'ti, ə kadi mos'o togi'se adi ari njay*. Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki dō'se'ti.

Ra oyo Luwə tado kaji ki te ki dō'a ki takul Jeju Kirisiti

³ Təji in ki dō Luwə'ti ki Baw Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, tado memaji li'ə ki ngayn ki oji'n'je k'oji ki sigi, ki gorow k'ində Jeju Kirisiti taa dann nje koy'gi'ti. Lo kin'ti, j'awi ki nya kindəmedəti ki to biti ki non'ti, ⁴ tado j'awi ki nya maji'gi ki Luwə ngəm dōran'ti tado lə'je. In nya ki a ndum el num, a uwə yoro el num, taa ndolo'ə a goto el num to. ⁵ Nya'gi kin Luwə ngəm'de dōran'ti tado lə'se, ingi ki tōg'ə isi ngəm'se ki takul kunme tado kaji, adi in kaji ki in ndəkba kadi dō'a a te ndə ki dōboy'ti. ⁶ Re dəkagilo'ti ki bone, kadi nyanan'gi ki dangi dangi adi mekon isi ra'se dəkagilo'ti

* 1:2 1.2 Tekitaga 24.3-8; Lebitiki 16.14-15

nden be mindi kaa, in kin ə isi adi'se ronel. ⁷ Lər ki in nya ki a tuji kaa, nanyi'ə me por'ti kadi oyi'ə ke inbe dərɔ'a wa. Be tɔ ə, nyanan'gi kakin isi nanyi kunme kadi Luwə lə'se ki gat'a utə lər, kadi oyi ke in ki rɔta'ti inbe wa. Re in ki rɔta'ti ningə, a ingəi piti, ki tɔbar, ki kɔsikurə loki Jeju Kirisiti a te busi. ⁸ Jeju ki oyi'ə ki kum'se el, nan in ndigi'ə, oyi'ə el bay, nan uni me'se adi'ə. Ningə isi rai ronel, adi in ronel kibo ngayn, ki dum kelta'a. ⁹ Tado ingəi nya ki uni me'se adi tado'a, adi in kaji rɔ'se. ¹⁰ Ki ojidɔ kaji kin, de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ndəri ginn'ə, taa dəji ta dɔ'ti ngayn tɔ. Adi in de'gi ki njekeltakita Luwə'ti dɔ kadikare'ti ki Luwə ində dɔ'a dana kete adi'se. ¹¹ De'gi ki *njekeltakita Luwə'ti sangi kadi n'gəri ke dɔkagilo ki ra, ə nya'gi ki bann ə a rai nya dɔkagilo'ə'ti ki Ndil Kirisiti oji'de wa? Tado Ndil Kirisiti ki me'de'ti toji'de dɔkagilo kin kete, loki elta dɔ kon'gi'ti ki Kirisiti ki in *De ki Luwə mbət'ə a ingə ki toji ki a re go kon'ti†. ¹² Luwə adi njekeltakita'a'ti gəri toki, mbər ki n'ində ta'de'ti kin in tado maji lə'de inbe'gi el, nan in tado maji lə'se ə iləimbər kin. Ngɔsine nje kiləmbər Poyta ki maji iləi'se mbər kin ki takul tɔgi lə Ndil Luwə ki Luwə ulə'n adi in dɔran'ti re. Mbər kin, malayka'gi ki dɔ'de kaa sangi kadi n'gəri ginn'ə tɔ.

Kindəmedɔti ki a ge nyara ki ar njay

¹³ Tado kin ə, kadi adi mərta'gi lə'se isi kum, adi kum'se ar njay kadi ɔri mbunə nya ki maji ki nya ki majel nan'ti. Kadi kindəmedɔti lə'se ba pəti in dɔ kadikare'ti ki Luwə a adi'se, loki Jeju Kirisiti a te bus. ¹⁴ Maji kadi in nje təl rɔ'se go ta'ti lə Luwə, um uni go nyənn lə darɔ ki kete ki isi ndɔr'se, loki sii day dɔ rɔ'se'ti bay kin el. ¹⁵ Ningə, toki Luwə ki bar'se in nje k'Ar Njay kakin ə, ingi kaa, kadi ari njay me panjiyə'se'gi'ti pəti tɔ. ¹⁶ Tado Makitu lə Luwə el ene: «A in de'gi ki k'ar njay, tado m'in ki k'Ar Njay‡.» ¹⁷ Re me kelta'gi'ti lə'se ki Luwə, isi bari'ə Baw'se, in ki in Luwə ki njegangita dɔ de'ti ki ra kigo kulə ra'a'ti um, ɔr kum'de dana el ningə, maji kadi nya ra'se in kigo bol Luwə'ti, dɔkagilo'ti ki sii to mbah'gi dɔnangi'ti ne kin. ¹⁸ Ningə in gəri maji toki in ki nar eke lər ki in nya'gi ki a tuji kin, ə Luwə ugə'n dɔ'se me nyara'gi'ti ki majel, ki kaw'se'gi inyəi adi'se kin el. ¹⁹ Nan in ki mosi Kirisiti ki gat'a dum ndogi, ə Luwə ugə'n dɔ'se. Kirisiti ki to to ngonn bati ki nya madi ra'a el, ta nya ki majel ɔd'ɔ el tɔ. ²⁰ Luwə mbət'ə, ində dɔ'a dana kete non kulə ngirə dɔnangi'ti nu tado kadikare kin, ningə te ki dɔ'a dɔkagilo'ti ki dɔboy'ti, tado maji lə'se.

† 1:11 1.11 Pa'gi 22; Ejay 53; Luk 24.25-26 ‡ 1:16 1.16 Lebitiki 19.2

²¹ Ingi ki takul Kirisiti ə, uni me'se adi Luwə, ki te si'ə dann nje koy'gi'ti, ə ad'a tɔbar, kadi kunme, ki kindəmedɔti lə'se in ki dɔ Luwə'ti.

Njiyə to ngann'gi lə Luwə me ndiginan'ti

²² Toki ari rɔ'se njay, ki gorow təlɔ go ta'ti ki rɔta'ti, kadi in ndigi ngannkon'se'gi ki me Kirisiti'ti, ki kanji kədikum nan, maji kadi in ndiginan dann'se'ti, ki yo ki ne, ki me ki k'ar njay. ²³ Koji ki oji'se sigi, in ki tarow lə baw'se'gi ki njekoy'gi kin el, nan in ki takul nya duw ki a oy el, ki takul ta lə Luwə ki isi kumngayira biti ki non'ti. ²⁴ Tado Makitu lə Luwə el ene:

«De'gi pəti toi to mbi mu be,
ningə maji'de pəti, to to puti kam be tɔ:
Mu tuti, put'ə jɔɔ,

²⁵ Nan ta lə Burəbe to lo to'ne'ti biti ki non'ti§.» Ta kin in Poyta ki maji ki iləi'se mbər'ə.

2

Mbal koy el ki de'gi ki k'ar njay

¹ Maji kadi mbəti nyara'gi ki majel pəti, ki ta'gi ki ngom, ki kədikumnan, ki jangi, ki kel nan ta ndil nan'ti. ² Adi ɓo ta lə Luwə ra'se, toki ɓo mba a ra'n ngann'gi ki kasi kin be. Ta lə Luwə to to mba ki dɔɔ'a ki a ra'se adi tɔgi, ə tei kajit'i. ³ Toki makitu lə Luwə el'n: «Nanyi Burəbe ki rɔ'se adi oyi maj'a ki ngayn*.» ⁴ Rei ki rɔ Burəbe'ti ki in mbal ki isi kumngayira, in ki de'gi mbəti'ə to nya ki majel, nan Luwə mbət'ə tado gat'a in ngayn ki rɔ'a'ti. ⁵ Ingi kaa, in mbal'gi ki sii kumngayira. Kadi ɔsi rɔ'se ki nan'ti kadi in təli *Kəy lə Luwə kigo ndil'ti, kadi in kuti njekujənyamosi tado kujənyamosi kadikare kigo ndil'ti ki nəl Luwə ki takul Jeju Kirisiti. ⁶ Tado ndangi me makitu'ti lə Luwə eyina: «Oyi m'mbəti mbal ki gat'a in ngayn, m'ində ɓebo Siyon'ti. In mbal ki dɔkum lo'ti. De ki un me'ne ad'a ə nya ki rɔsol a te dɔ'a'ti el†.» ⁷ Mbal kin in mbal ki gat'a in ngayn rɔ'se'ti ingi ki uni me'se adi'ə. Nan ki rɔ de'gi'ti ki uni me'de adi'ə el, in mbal ki njera kəy'gi mbəti'ə, ki təl mbal ki dɔkum kəy'ti. In mbal ki nje tugə de jig'i'ti ki nje kadi de ɔsi‡. ⁸ Tugəi'ə jig'i'ti ɔsi tado mbeti kunme'de kadi ta ki rɔta'ti. Ningə in nya ki maji kadi a re dɔ'de'ti be§. ⁹ Nan ingi, in ginn de'gi ki mbəti'se, in njekujənyamosi'gi lə Ngar, in ginn de'gi ki k'ar njay, in de'gi ki Luwə ində'se dɔji'ne kadi iləimbər kulə'gi ki əti ɓol ki ra. In ki ɓar'se lo ki ndul'ti te sese lo ki kunji'ti

§ 1:25 1.25 Ejay 40.6-8 * 2:3 2.3 Pa'gi 34.9 † 2:6 2.6 Ejay 34.9 ‡ 2:7 2.7

Pa'gi 118.22 § 2:8 2.8 Ejay 8.14

lə'ne ki ar njay*. 10 Ingi ki kete in de'gi læ Luwə el, nan ngosine in de'gi li'ə, ingi ki kete ingəi k'oo kumtondoo læ Luwə el, nan ngosine ingəi k'oo kumtondoo li'ə†.

Kisi njekunme dann de'gi'ti ki gəri Luwə el

11 Ngannkon'm'gi ki njendigi læ'm, toki in mbah'gi ki sii dɔnangi'ti to be læ'se el, m'ulə dingəm me'se'ti kadi mbəti nyənn nyara læ darɔ ki to rɔ'se'ti, isi rɔ ki rɔ'se ki me'ti. 12 Maji kadi awi ki hal ki maji dann de'gi'ti ki uni me'de el, kadi re isi təti ta dɔ'se'ti to njeramajel'gi be mindi kaa, oyi kulə ra'se'gi ki maji ningə uləi tɔji dɔ Luwə'ti ndɔ'ti ki a re. 13 Tado læ Luwə, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ de'gi pəti ki sii dɔ konb'e'ti, adi in ngar kibo ki isi dɔ konb'e'ti pəti, 14 ki nje konb'e'gi ki ginn 'ə'ti, ki ində'de kadi indəi njera nya'gi ki majel ɔji'de, ə ɔsikurə njera nya'gi ki maji. 15 Tado in ndigi læ Luwə kadi rai nya ki maji uti ta ta ki kel ki dɔ day'ti læ de'gi ki mbo. 16 Kadi kulə ra'se in kuləra de'gi ki taa k'ilə taa, ningə kadi taa k'ilə taa læ'se təl nya kuti dɔ majel el, nan kadi kulə ra'se in kuləra njekulə'gi læ Luwə. 17 Kadi ɔsikurə de'gi pəti, ndigi ngannkon'se'gi ki njekunme, awi ki bol Luwə, ɔsikurə ngar.

Bər'gi ki njekunme

18 In njekuləbər'gi, kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ be'se'gi ki bol ki rɔta'ti. Kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ nje ki hal'de maji ki səl ləm ləm par el, nan kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti læ nje ki hal'de ngan tɔ. 19 Tado in nya ki maji kadi, ki takul bol Luwə, de dɔɔ me'ne ngan me kon'gi'ti ki isi ingə ki kanji kadi ra nya madi ki dana el. 20 Loki indəi'se k'ində nyara ki majel, ə dɔi me'se ngan, eke tɔbar ri ə to'ti non wa? Nan kin ə re in nyara ki maji ki isi rai ə re ki kon dɔ'se'ti, ə dɔi me'se ngan me'ti ningə, in nya ki maji ki non Luwə'ti. 21 In tado nya kin ə Luwə bari'n'se, tado Kirisiti inbe ki dɔ'ne kaa ingə kon tado læ'se. Ningə inyə nyakɔji kin adi'se kadi to uni dɔ nja'a. 22 Kirisiti ki ra majel el, taa ta ki ngom te ta'a'ti nja kare el tɔ. 23 Loki de'gi taji'ə, təl taji'de gogi el; loki de'gi adi'ə kon, təl tan'de rɔ el. Nan inyə rɔ'ne ji Luwə'ti ki njegangita ki dana. 24 Kirisiti ki ɔy majel'gi læ'je darɔ'ne'ti dɔ kagidəsi'ti kadi j'oyi dɔ majel'ti ə j'isi ki dɔ'je taa tado nyara ki dana. In ki takul ndunə dɔ'gi li'ə ə ingəi lapiya. 25 Tado kete toi to bati'gi ki ndəmi row be‡, nan ngosine, in təli ki rɔ njekul'se'ti ki njengəm rɔ'se gogi.

* 2:9 2.9 Tekitaga 19.5-6; Ejay 43.20-21; Ndukun ki nja joo 4.20, 7.6. † 2:10 2.10 Oje 1.6,9, 2.1,23,25 ‡ 2:25 2.25 Ejay 53.4-6

3

Ta ki ojido dene'gi ki ngaw'de'gi me kay'ti

¹ Be tɔ ə, in dene'gi, maji kadi uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə ngaw'se'gi, kadi re nje ki nan'gi dann'de'ti mbeti kunme kadi ta lə Luwə kaa, ingəi'de adi Luwə ki takul panjiyə'se, ki kanji kadi eli'de ta. ² Tado isi oyi nya ra'se'gi ki to ar njay ki buki ki isi buki'de'ti. ³ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki gidi rɔ'ti taga ne el. Adi in dɔ ki kuwə ki ndɔji ta, ki ningə'gi ki ra ki ɔr, ki ku'gi ki gati'de in ngayn. ⁴ Maji kadi mandi ki ra lə'se in ki ngarme'ti kəy, ki in mandi ki a tuji el ki hal ki sɔl lom lom, ki kisimaji ki in nya ki gat'a in ngayn non Luwə'ti. ⁵ In be ə, dene'gi ki k'ar njay ki kete nu, ki indəi me'de dɔ Luwə'ti rai mandi, uləi dɔ'de ginn tɔgi'ti lə ngaw'de'gi. ⁶ J'oo dene kare to Sara ki təl rɔ'ne go ta'ti lə *Abiraham adi bar'a be'ne. Ngosine in təli ngann'a'gi, toki re rai nyara ki maji, ki kanji kadi nya madi kare ində'se bol'ti. ⁷ Be ə, in ngaw dene'gi kaa maji kadi sii ki ne'se'gi, indəi kum'se go'de'ti maji, tado in de'gi ki tɔgi'de goto. Ɔsi kurə'de tado a ingəi kadikare kisikidɔtaa lə Luwə nan'ti sese. Rai be kadi nya madi kare ɔgi'se tarow kelta ki Luwə el.

Row ndiginan lə ngannkon'nan'gi

⁸ Ta tɔlta'a, maji kadi ingi pəti, mərta lə'se in kare, taa kadi ta on me'se tado lə nan, kadi in ndiginan to ngannkon'nan'gi, kadi in nje k'oo kumtondoo lə nan, ki nje sɔl dɔ'de. ⁹ Maji kadi ugəi ɓangi majel ki majel el, ta ɓangi nya taji ki nya taji el tɔ. Maji kadi in nje njangi dɔ yo taa, tado in kin ə in nya ki Luwə ɓar'se tado'a. Luwə ɓar'se kadi ingəi njangi dɔ ki un mindi'ne kadi n'adi'se.

¹⁰ Ningə nya ki Makitu lə Luwə el ə to kin:

«De ki ndigi kadi n'isi ki dɔ'ne taa maji,
ə n'oo maji ndɔ'ne'gi ki dɔnangi'ti ne ə,
maji kadi ngəm ndonn'ne dɔ kelta'ti ki majel,
ə ngəm ta'ne dɔ kelta ngom'ti tɔ.

¹¹ Kadi ɔsi rɔ'ne ngərəngi kadi majel'ti ə ra nya ki maji, kadi sangi kisimaji ə uwə rɔ'ne ba me'ti.

¹² Tado kum Burəbe in dɔ de'gi'ti ki dana, taa mbi'ə to tagira kadi oo'n dɔ ta ki isi eli si'ə tɔ, nan isi ɔsi ta njera nya ki majel*.»

Kuwətɔgiba me kon'ti

¹³ Nan ə a ra'se majel, loki tingəi bil me ramaji'ti wa?
¹⁴ Re de'gi adi'se kon tado nyara ki dana ki rai ningə, in nje rɔnel, ə kadi ɓoli'de el, taa kadi mərta lə'se aw ki yo ge ne ge

* 3:12 3.12 10-12; Pa'gi 34.13-17

el. ¹⁵ Nan kadi ɔsikurə Kirisiti ki in Burəbe me'se'ti. Kadi in ndəkba ki dɔkagilo'gi pəti kadi de ki ra ki dəji'se ginn kindəmedɔti lə'se ə eli'ə. ¹⁶ Ningə kadi eli'de ki mindi ki sol ləm, ki bukinan'ti. Kadi awi ki mekuwə me tɔ Kirisiti'ti ki ta ki ar njay, kadi re isi təti ta dɔ'se'ti to njeramajel'gi be ka, nje kelta ki majel dɔ nya ra'ti ki maji ki isi rai kin, rɔ'de sol'de. ¹⁷ Re in kin ə in ndigi lə Luwə ningə, k'ingə kon tado nyara ki maji in soti utə nyara ki majel.

Jeju Kirisiti ingə kon tado de'gi pəti

¹⁸ Tado Kirisiti inbe ingə kon nja kareba ki non'ti tado majel'gi lə de'gi. In ki in de ki dana, nan ingə kon tado lə njera nya ki dana el, kadi re se'de rɔ Luwə'ti. Toli'ə me darɔ'a'ti, nan Ndil Luwə təl tɔs'ɔ ndəl adi isi ki dɔ'ne taa. ¹⁹ In ki tɔgi Ndil kakin ə awi'n biti ilə'n mbər Poyta ki maji ndil de'gi ki sii dangay'ti koo. ²⁰ Adi in ndil de'gi ki ndɔki kete tanyi rɔ Luwə, loki isi'n se'de dɔ'ti dɔkagilo'ti ki Nuwe isi ra'n tokibo. Me tokibo'ə'ti kin, kɔr de'gi nden ba, adi de'gi jijoo par ə awi'ti ə aji ki takul mann ki un'de ki taat. ²¹ Mann kin ɔjido batəm ki isi aji'se ngosine. In tado k'or yoro'gi ki rɔ de'ti kɔ el, nan in k'un rɔ kadi Luwə ki me kuwə ki ta ar njay. Aji'se ki takul kində Jeju Kirisiti taa lo koy'ti. ²² Ində taa lo koy'ti aw dɔran'ti, isi dɔjikɔl Luwə'ti, onbe dɔ malayka'gi, ki konbe'gi, ki tɔgi'gi.

4

Gangɔ nan ki majel

¹ Toki Kirisiti ingə kon me darɔ'ne'ti, ingi kaa kadi awi ki mərta kin me'se'ti to nya kati lə'se. Tado de ki ingə kon me darɔ'ne'ti in de ki goto me majel'ti ki ra nga. ² Goto me'ti kadi ndəgi ndɔ'gi ki nanyi non'a'ti, kisikidɔtaa li'ə in kigo ndigi'ti lə Luwə um ki ndigi'ti lə darɔ el. ³ Adi asi be, dɔkagilo ngayn sii ta nya ra'ti ki majel to de'gi ki gəri Luwə el be. Rai majel me kaya'ti, me nyənn'ti lə darɔ, me gon yiwi ki kanyi'ti, me kusɔ nya kədi'ti ki me kanyi nya kədi'ti, ki me yo ki ra'ti ki in nyara el. ⁴ Nje kunme'de kadi Luwə el, oyi kadi in nya ki go'ti el kadi mbəti buki rɔ'de me nya ra'ti ki majel ki aldɔ lo kin se'de, ə isi taji'se. ⁵ Nan a ɔri ginn nya ra'de ki majel non Luwə'ti ki in ndəkba kadi a gangɔ ta dɔ nje kisi ki dɔ'de taa ki nje koy'gi ba pəti. ⁶ In tado kin ə nje koy'gi kaa iləi'de mbər Poyta ki maji lə Luwə kadi go ta ki gangɔ'ti ki Luwə gangɔ dɔ'de'ti to de'gi pəti, kadi sii ki dɔ'de taa ki takul Ndil toki Luwə inbe isi'n ki dɔ'ne taa be.

Maji kadi njekawnan'gi sii kumngayira

⁷ Dɔboy nya'gi pɛti in ndəkba, ɔ kadi sii ki kumkædi ki kum ki ar njay kadi elita ki Luwə. ⁸ Ningə kete non nya'gi'ti pɛti, kadi in ndiginan ndigi ki tingəbil dann'se'ti yo ki ne. Tado ndiginan uti dɔ bulə majel'gi*. ⁹ Maji kadi uwəi nan ki rɔ nan'ti me kəy'ti lə nan ki yo ki ne, ki kanji barta. ¹⁰ Toki Luwə adi'n de ki ra dann'se'ti kadikare, maji kadi nan nan kaa un kadikare ki Luwə ad'a ra'n kulə tado maji lə ndəgə'gi, to de'gi ki njengəm nya ki maji, adi in njengəm kadikare'gi ki dangi dangi lə Luwə. ¹¹ Re de isi elta ningə, kadi elta ki ta Luwə'ti, re de isi ra kuləbər ningə, kadi ra ki tɔgi ki Luwə ad'a, kadi Luwə ingə tɔbar me nya'gi'ti pɛti ki takul Jeju Kirisiti ki tɔbar ki tɔgi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. *Amen. ¹² Ngannkon'm'gi ki njendigi lə'm, re nyanan ki ngan ngayn te dɔ'se'ti kaa, kadi ɔti'se bol adi oy to nya ki mbah el. ¹³ Nan kadi rai rɔnel yo tado kon ki ingə Kirisiti, ɔ isi ingəi si'ə, kadi to in me rɔnel'ti kibo ngayn, ndɔ'ti ki a re me tɔbar'ti lə'ne. ¹⁴ Re de'gi taji'se tado lə Kirisiti ningə, in nje rɔnel, tado Ndil tɔbar, ki in Ndil Luwə isi dɔ'se'ti. ¹⁵ Maji kadi de madi dann'se'ti ingə kon ki be kin el, adi in kon tɔl de, eke kon bogi, eke kon nyara ki majel, eke kon k'ində rɔ ta'ti lə de'gi. ¹⁶ Nan re ingə kon tado k'in ki in njekunme ningə, kadi rɔ'a sɔl'ɔ el, kadi ulə tɔji dɔ Luwə'ti to kulə tado tɔ Kirisiti ki bar dɔ'a'ti. ¹⁷ Tado in dɔkagilo kadi ta ki gangi ulə ngirə'ne, ningə a ulə ngirə dɔ de'gi'ti lə Luwə. Nga kin ɔ re a ulə ngirə'ne dɔ'je'ti ningə, de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go Poyta'ti ki maji lə Luwə kam dɔboy'de a to bann wa? ¹⁸ Makitu lə Luwə ene: «Re ngan ki de ki dana ngayn bay taa kadi ingə kaji, ningə de ki nje mendul ki njeramajel, ke yan'a a to bann wa†?» ¹⁹ Be ɔ, kadi nje ki isi ingəi kon kigo ndigi'ti lə Luwə, inyəi rɔ'de ji Nje kində nya'gi'ti, ki in nje ra nya ki low'ə'ti ɔ nanyinan ki memaji ki ra'ti.

5

Kulə lə njekornon njekawnan'gi

¹ Ki ngosine kin, m'ulə dingəm me ngatɔgi'gi'ti ki sii dann'se'ti. M'in ki m'in ngatɔgi madi'de, ki m'oo lo kon'gi ki ingə Kirisiti ki kum'm, m'in, m'a m'in lo tɔbar'ti ki dɔ'a a te tɔ. ² Kadi uli njekawnan'gi to batig'gi ki Luwə ulə'de ji'se'ti. Kadi uli'de kigo kində dɔ'ti el, nan kigo me ndigi'ti toki Luwə ndigi'n. Uli'de tado k'ingə'n nar el, nan kadi in ki kadi rɔ ki tingəbil. ³ Kadi rai ngar dɔ nje'gi'ti ki Luwə ulə'de ginn ji'se'ti kin el, nan kadi in nyandaji tado lə'de yo

* 4:8 4.8 Tər ta'gi 10.12; Jak 5.20 † 4:18 4.18 Tər ta'gi 11.31

taa. ⁴ Ningə loki Njekul bati'gi kibo a ində lo te bus ningə, a ingəi jəgi təbar ki ndolo'ə a goto el. ⁵ Be tə ə, in ngann'gi, maji kadi uləi də'se ginn təgi'ti lə ngatəgi'gi. Ningə ingi pəti, kadi də səl to dann'se'ti ki rə nan'ti. Tado makitu lə Luwə el ene: «Luwə tanrə de'gi ki nje kun də'de taa, ə adi memaji lə'ne de'gi ki nje səl də'de*.» ⁶ Maji kadi səl də'se ginn təgi ji Luwə'ti ki nje təgi, kadi to un də'se taa dəkagilo'ə'ti ki əji. ⁷ Əri mərta'gi lə'se buki də Luwə'ti, tado in ə isi ində kum'ne go'se'ti. ⁸ Maji kadi sii də nja'se'ti ki kum ki k'ar njay, tado njeban lə'se, Su a njiyə ki lo lo, non to bəl ki a sangi de kadi to n'ruwə be. ⁹ Rai də nja'se'ti ngan me kunme'ti lə'se, tanyi'ə rə. Tado gəri bəti, ngannkon'se'gi ki njekunme'gi pəti ki dənangi'ti, isi ingəi ko kon ki isi ingəi kin tə. ¹⁰ A ingəi kon dəkagilo nden be, nan Luwə ki memaji pəti in li'ə, ki bər'se ki me təji'ti lə'ne ki dəboy'o goto, ki me tə Kirisiti'ti, a təl ində'se maji gəgi, a adi ngirə'se ngan, a adi'se təgi, taa a adi rai də nja'se'ti ba tə. ¹¹ Kadi təgi in li'ə ki dəkagilo'gi ki dəkagilo'gi. Amen!

Dəboy ta ki kuwə ji nan

¹² Ngonn makitu ki m'ndangi m'adi'se kin, njera sə'm kadi m'ndangi in Silben†, ki m'oo'ə to ngonnkon'je ki nje ra nya ki low'ə'ti. M'ndangi m'adi'se kadi m'ulə'n dingəm me'se'ti, ə m'əji'se m'adi in gəri toki dəyinən ki memaji ki rəta'ti lə Luwə. ¹³ *Njekawnan'gi ki Babilon'ti, ki in nje ki Luwə mbəti'de, uwəi ji'se, taa ngonn'm Marki‡ kaa uwə ji'se tə. ¹⁴ M'dəji'se kadi uwəi ji nan kuwə ji ki təji ndigi lə ngannkon'nan'gi. Ningə kadi kisimaji lə Luwə in sese nan'ti, pəti me tə Kirisiti'ti.

* 5:5 5.5 Tər ta'gi 3.34 † 5:12 5.12 KNK 15.22,40 ‡ 5:13 5.13 KNK 12.12,25, 13.13, 15.37-39

Makitu ki nja joo ki Piyər ndangi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Piyər ndangi

Makitu kin in ki ndangi kadi njekunme'gi ki njendo de'gi nya ki ngom sangi tuji kunme la'de ningə ko degə'gi kakin əsi ginn'de kadi njenyi ki rə'de tə. Kadi rəi ki nyando ki a tuji'de kin, njendangi makitu ndigi kadi njekunme'gi uwəi təgi'de ba me gər Luwə'ti ki rəta'ti ki Burəbe Jeju Kirisiti; ndoi rə'a'ti ki row lə njemanaji'gi ki oyi'ə nu oyi do ta li'ə nu. Maji kadi oyi toki re lə Jeju Kirisiti ki in kalangi el, in nya ki toji kisidəti ki ndigi lə Luwə. In ndigi kadi de'gi pəti mbəli ji kisikidətaa lə'de me Kirisiti'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-2. Bar ki Kirisiti bar njekunme 1.3-21. Tanrə njendo de'gi nya ki ngom 2. Təl Burəbe 3.

Kuwə ji nan

¹ M'in Simon Piyər ki nje ra kuləbər, ki njekawkulə lə Jeju Kirisiti ə m'ndangi makitu kin. M'ndangi makitu kin m'ulə'n madi'se in nje'gi, ki gorow nyara ki dana lə Luwə, eke Njekaji'je Kirisiti, ingəi kunme ki maji ngayn to yan'je be. ² Kadi memaji ki kisimaji lə Luwə to mbar mbar ki do'se'ti, ki gorow gər ki in gəri Luwə in ki Burəbe lə'je Jeju Kirisiti.

Bar ki Luwə bar'je ki mbəti ki mbəti'je

³ Me təgi Luwə'ti kin ə Burəbe adi'n'je nya'gi pəti ki j'awi ndoo'ə tado kisikidətaa lə'je me kində rə nan'ti lə'je si'ə. Toki rəta'ti, ra adi ji gər in ki bar'je kadi j'in nan'ti si'ə do kəsikurə'ti li'ə ki kuləra'a ki maji. ⁴ In be ə, ki takul kəsikurə ki təgi kin, Luwə adi'je kunmindi'gi ki əjido nya'gi ki bo bo ki maji'de in ngayn tə. Ningə loki ingəi nya ki Luwə un'n ndu'ne ə, a aji rə'se me nyənn nya'ti ki nje tuji de'gi ki dənangi'ti ne. Ningə a indəi rə'se nan'ti ki Luwə do ji kis'ə'ti. ⁵ Tado kin ə, uwəi təgi'se ba pəti do kunme'ti lə'se, iləi panjiyə ki maji do'ti, ningə do panjiyə'ti ki maji, iləi gər Luwə ki rəta'ti do'ti. ⁶ Do gər Luwə'ti ki rəta'ti, maji kadi iləi kində do rə'se'ti do'ti, do kində do rə'se'ti, iləi kuwətəgiba do'ti, ningə do kuwətəgiba'ti, iləi nyara kigo lo bol Luwə'ti do'ti. ⁷ Do nyara kigo bol Luwə'ti, maji kadi

iləi ra madi ki nan ki ngannkon'gi dō'ti, ningə iləi ndiginan dō ra madi ki nan ki ngannkon'gi dō'ti. ⁸ Re awi ki hal'gi kin me'se'ti ngayn ningə, a adi'se tōgi me kulə ki ra'ti. Ə a asi kadi awi ki kete kete me gər Burəbe lə'je Jeju Kirisiti'ti. ⁹ Nan re de madi aw ki hal'gi kin rō'ne'ti el ə, lo kadi a oo lo ar njay goto. Ə a to to de ki njekumtə be. Me'ə oyi dō'ti kadi Luwə ar rō'a dō majel'gi'ti li'ə ki sii me'ə'ti kete kə. ¹⁰ In be ə, ngannkon'gi ki dingəm ki nje ki dene, uləi rō'se ki nan'ti ki tōgi'se ba pəti kadi uwəi bər ki Luwə bər'se ki mbəti ki mbəti'se ində'se ta dangi kin ngan. Re rai be ningə, nya ki a ra nya kadi a osi me majel'ti a goto. ¹¹ Be ə, tarow Konbe ki a to ratata, adi in Konbe lə Burəbe lə'je eke Njekaji'je Jeju Kirisiti a te tati panyi panyi non'se'ti.

¹² Tado kin ə, m'ge kadi m'olo me'se dō nya'gi'ti kin ta ta. Toki rōta'ti in gəri'de nga adi in nganyi me ta ki rōta'ti ki taai kin ə binəm. ¹³ Nan m'oo kadi in nya ki gorow'ə'ti kadi m'tosi hangal'se ndəl ki row kolo ki m'nji m'olo me'se dō nya'gi'ti kin ki dəkagilo'gi pəti, ki m'nji'n ki dō'm taa dōnangi'ti ne bəy. ¹⁴ M'gər kadi dəkagilo koy'm nanyi ndəkba. Burəbe lə'je Jeju Kirisiti adi'm gər. ¹⁵ M'a m'ində tōgi dō rō'm'ti ki row'gi ki dangi dangi kadi re go koy'm'ti kaa, asi kadi oloi me'se dō nya'gi'ti kin par par.

Ta lə de'gi ki nje k'oo tōji lə Kirisiti

¹⁶ Toki rōta'ti, loki j'adi in gəri ta lə re me tōgi'ti lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti, j'ində ngirə'je dō su'gi'ti ki kudə ki ngom lə de'gi kam ə j'eli'n'se ta'gi kin el. Nan j'oo ndolo li'ə ki əti bəl ki kum'je. ¹⁷ Oyo, Luwə ki Baw'je ad'a kəsikurə num, taa ulə tōji dō'a'ti num tə, dəkagilo'ti ki ndu Luwə ki nje tōgi kin ene: «In kam in Ngonn'm, njendigi lə'm, ki rō'm nəl'm dō'a'ti ngayn.» ¹⁸ Ningə ndu ki in dōran'ti kin, j'inbe j'oo dō ndu kin ki mbi'je, loki j'in ki Jeju nan'ti dō mbal'ti ki ar njay*.

¹⁹ Bay taa, ji tinyi me'je kati dō ta'ti lə Luwə ki te ta de'gi ki njekeltakita'a'ti tə. Maji kadi uri mbi'se go ta'ti kin maji, tado a adi rai nya'gi ki maji. Toki rōta'ti, ta kin to to por lambi ki unji lo ki ndul kururu'ti. Unji ratata ta ginn lo'ti ningə kunji lə Kirisiti a unji ngarme'se'gi toki mee ki taginnlo'ti adi lo unji'n dō dōnangi'ti kin be.

²⁰ Kete non nya'gi'ti pəti, maji kadi in gəri ta kin ar njay: de madi kare ki asi kadi or me ta ki in ki ndangi me Makitu'ti lə Luwə kin dōrō'ne goto. ²¹ De'gi ki njekeltakita Luwə'ti ki eli, eli kigo ndigi lə'de madi kare ki elta ki ta Luwə'ti kigo

* 1:18 1.18 17-18; Mat 17.1-5; Mrk 9.2-7; Luk 9.28-35

me ndigi lə'ne ki sōw dō'ne goto. Nan in ki takul Ndil Luwə ə de'gi eli ta ki ta Luwə'ti.

2

Njendo de'gi nya ki ngom

¹ Dəkagilo'ti ki kete kaa, nje bər rō'de de'gi ki njekeltakita ki ta Luwə'ti nan ingi el in dann ngann Isirayel'gi'ti non; be tō ə, njendo de'gi nya ki ngom a tei dann'se'ti tō. A rei ki nyando'gi ki ngom dann de'gi'ti ki kanji kadi gəri, kadi a buki'de kō, ningə a mbəti Burəbe ki nje taa'de ilə'de taa ji majel'ti. Lo kin'ti, a ndəri tuji ki a re tanan'ti ne ki dō'de'ti. ² De'gi ngayn a uni go'de me kaya'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de a ra adi de'gi a indəi nja'de dō nya ki rōta'ti, uwəi nanga. ³ Ningə toki gəi nyakingə ki ngayn, a ədi'se ki ta'gi ki ta'de'ti kadi ingəi nya ji'se'ti. Nan maji kadi gəri toki ta ki gangi ki dō'de'ti, Luwə ində dō'a nan'ti mayinu nga, taa isi dō nja'ne'ti kadi a tuji'de tō. ⁴ Toki rōta'ti, malayka'gi ki nje ra majel, Luwə un kum'ne dō majel'gi'ti lə'de el, nan buki'de me bolobə'ti ki dōboy'o goto lo ki diw'ti, dōd'de ki kulə gindi adi toi sii nginəi takigangi. ⁵ Ningə de'gi ki dəkagilo'ti ki dəkete kin kaa, Luwə un kum'ne dō majel'gi'ti lə'de kō el tō. Loki adi mann kon lo kibo ngayn re kadi tuji de'gi ki nje me majel'gi kō kin, Nuwe ki nje kiləmbər nya ki rōta'ti num, de'gi ki me kəy'ti li'ə ki in siri kin num par tō ə ər'de kō me tuji'ti*. ⁶ Luwə gangi ta koy dō de'gi'ti ki Sōdōm ki Gōmər, rōw'de ki por raki kadi de'gi ki in nje bōl Luwə el oyi toki in nya ki a ra'de lo ti'ti†. ⁷ Nan Loti ki in de ki dana, Luwə te si'ə me tuji'ti kin kō. Loti ingə kon me ndil'ne'ti oji'n dō de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki kaya'gi ki njera nya ki me'de ndigi‡. ⁸ De'gi ki, in ki in de ki dana isi dann'de'ti, loki oo kulə ra'de'gi ki to kadi rai el ki isi rai, ki ta kel de'gi ki isi eli ə, ki ndō'gi pəti lapiya lə ndil'ə goto. ⁹ In be ə, Luwə gər'n lo te ki de'gi ki nje təl rō'de go ndu'ə'ti me kon'ti tō, gər'n lo kuwə de'gi ki njera nya ki dana kadi adi'de kon ndō gangi ta'ti tō. ¹⁰ Kibo ngayn, de'gi ki kadi a adi'de kon in nje k'oo maji rō'de'gi ki sii kidi tōgi konbə lə Luwə. In de'gi ki njekuwə kul rō'de, ningə nya ində taa ki ngan ta'de'ti, adi bōli el kadi eli ta'gi ki mal dō nyakində'gi'ti lə Luwə ki sii dōran'ti to tōji'gi li'ə. ¹¹ *Malayka'gi inbə ki in dō nya'gi'ti pəti num, awi ki tōgi ngayn num kin kaa eli ta'gi ki mal dō'de'ti takum Burəbe'ti el. ¹² Nan ko degə'gi kin rai nya to da'gi ki hangal'de goto, adi awi ki non be par, kadi de uwə'de təl'de kam be. Elita ki mal dō nya'gi'ti ki gəri'de el.

* 2:5 2.5 Lotum 6.1-7.24 † 2:6 2.6 Lotum 19.24 ‡ 2:7 2.7 Lotum 19.1-16

Ningə a ingəi koy oyi to da'gi ki mu be. ¹³ A ujəi kandi kulə ra'de'gi ki dana'ti el. In de'gi ki nəl'de ngayn kadi oyi maji rə'de dann kadi nda'ti. Kisi'de ta nyakuso'gi'ti sese, loki isi ədi'se ki ngann ta'gi ki ta'de'ti kin in nya ki to njen, in nya ki to rəsəl.

¹⁴ Re ene gon kum'de ə, bo sangi nan kaya'ti ə rosi me'de. Ningə rai majel pi asi'de el; uwəi de'gi ki təgi'de kigo ndil'ti goto kuləkikiyə'ti lə'de num. Nya ki uwə me'de in ra ta nyakingə ki ngayn. In de'gi ki Luwə mann'de. ¹⁵ Loki tusi row ki rəta'ti inyəi kakin ə, uri mu, uni row kigo Balam'ti ki ngonn lə Bewor. Balam ki nəl'ə ngayn kadi ta nar ki gorow'ə'ti el, ¹⁶ nan Luwə ndər mbi'ə tado kaldə ta li'ə. Koro ki in da, elta el, nan eltakita Luwə'ti to de be, gangi'n ta də kulə ra'ti ki majel li'əš. ¹⁷ De'gi kin toi to mann ki in kam be, toi to kilndi ki nəl ndər'ə aw si'ə kam be. Luwə ində də lo ki diw kururu dana tado lə'de. ¹⁸ Eli ta'gi ngayn ki kum kar'a goto ki dənən'ti. Uni kulə ra'de'gi kigo k'oo nyənn darə'ti, ədi de'gi ki ngəsine bay, tei pati pati ta kuwə madi'ti ki de'gi ki nje njiyə njiyə ki gorow'ə'ti el. ¹⁹ Uni ndu'de toki in row kingə də, nga ningə inbe'gi in bər'gi lə nyara ki nje tujə lo. Tado de ki ra kaa in bər lə nya ki uwə ginn təgi'ne'ti. ²⁰ Ki əjidə de'gi ki tei kə ginn nyara'gi'ti ki to njen ki dənangi'ti ne ki gorow gər Burəbe lə'je ki in Njekaji'je Jeju Kirisiti kin, re təli awi uləi də'de ginn nya'gi'ti kin gogi bay, adi onyibe də'de'ti ə, ji kisi'de ki gogi ne kin a majel ngayn utə in ki kete bay. ²¹ Tado in sotə ngayn tado lə'de kadi gəri row nyara ki rəta'ti el, kadi gəri bay taa təli tusi mbərkikində ki ar njay ki ingəi kin inyəi. ²² Ningə in kujita ki rəta'ti ki ene: «Busi təl aw ta təmon'ti lə'ne gogi*,» eke «kəsongi, te ki lo ndogi mann'ti be par ə təl aw rogi bər'ti gogi.»

3

Burəbe Jeju Kirisiti a təl re

¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, in kin in makitu ki nja joo nga ə m'ndangi m'adi'se kin. Ningə me makitu'gi'ti ki joo ki m'ndangi m'adi'se kin, m'sangi kadi m'olo me'se də mərta'ti ki maji ki nyando'gi. ² M'dəji'se kadi adi me'se olo də ta'gi'ti ki de'gi ki njekeltakita Luwə'ti, ki in de'gi ki dana eli kete kin num, taa də mbərkikində'ti lə Burəbe lə'je, Njekaji'je, ki njekawkulə'gi adi'se kin num tə. ³ Nya ki dəkete, maji kadi indəi də'se'ti maji toki me ndə'gi'ti ki dəboy'ti ə, a oyi de'gi ki kulə ra'de in kulə mbo ki nan par

ki a tei kadi mboi sese. A rai nya'gi kigo nyənn'gi ti lə darɔ'de, ⁴ ningə a eli eyina: «In el ə el ene n'a n're wa? Nga ra bann be ə j'oo'ə el wa? Kaw'je'gi oyi mayinu, nan nya'gi pəti toi toki toi lo kulə ngirə'de'ti nu inbe kin ba ə toi kin!» ⁵ Lo kin'ti, gəri bəti, nan mbəti kadi gəri toki in Luwə ə ində dɔran ki dɔnangi ki ta ki ta'ne'ti mayinu. Luwə gangi dɔnangi nan'ti ki mann, ningə adi dɔnangi te ra dangi dann mann'ti. ⁶ Ə in be tɔ ə, ndɔ ki Luwə tuji'n de'gi ki kete kɔ ki mann kon kibo ngayn*. ⁷ Nga ningə ki ɔjido dɔran ki dɔnangi ki bəne kin, ta lə Luwə ki kare inbe kin el toki Luwə ində'de adi sii nginəi por ki kadi a on'de. Toi isi nginəi ndɔ gangi ta ki kadi Luwə a tuji'n de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go ndu'ə'ti. ⁸ Nga ningə nya kare ki kadi in njendigi'gi lə'm indəi dɔ'se'ti maji, in kadi in gəri toki ki rɔ Burəbe'ti, ndɔ kare to to bal ki dər, ə bal ki dər to to ndɔ ki kare be tɔ. ⁹ Burəbe ɔy diriri lo tɔlta kunndu'ti lə'ne el, toki de'gi madi məri kin el. In kisi ə isi dɔ'ti sese, tado ndigi kadi de madi kare kaa tuji el, nan kadi de'gi pəti ingəi dɔkagilo kadi inyəi gorow njiyə'de'gi ki majel kɔ. ¹⁰ Nɔ lə Burəbe a re toki njeɓogi a re'n kam be. Ningə ndɔ'a'ti kin, dɔran a goto kɔ ki tɔgi ki kah ki əti ɓol ngayn. Nyakində'gi ki dɔran'ti por a row'de kɔ, ningə dɔnangi ki nya'gi ki de'gi rai'de me'ti kin, Luwə a gangi ta dɔ'de'ti. ¹¹ In be ə, toki nya'gi kin pəti a gotoi, eke kadi ingi a in de'gi ki toi bann wa? A in de'gi ki panjiyə'se in dana, de'gi ki nje ɓol Luwə. ¹² Maji kadi ingi a nginəi ndɔ lə Luwə, ningə kadi sangi row kadi re kalangi. Nɔ'a'ti kin, in ndɔ ki por a on dɔran row'ə raki, ningə nyakində'gi ki dɔran'ti a lenyi me por'ti. ¹³ J'ingi ə, toki Luwə un'n ndu'ne adi'je, j'a ji nginəi dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi† ki kadi nyara ki rɔta'ti a onbe me'ti.

¹⁴ In tado nya kin ə, njendigi'gi lə'm, me nginə ndɔ re Burəbe'ti kin, maji kadi indəi tɔgi dɔ rɔ'se'ti kadi in de'gi ki k'ar njay, de'gi ki ta goto dɔ'de'ti non Luwə'ti, kadi lapiya in dann'se'ti si'ə. ¹⁵ Maji kadi in gəri toki kisidɔti lə Burəbe kin adi'se dɔkagilo kadi ingəi kaji. Ningə in ko ta inbe kin tɔ ə ngonkon'je, njendigi lə'je Pol ndangi'n makitu adi'se ki gosi ki Luwə ad'a. ¹⁶ Ningə inbe kin tɔ ə in ta ki ndangi me makitu'gi'ti lə'ne pəti, loki elta ki dɔ ta'gi'ti ki m'el kin. Ta'gi li'ə ki madi, lo gər me'ə ngan ngayn, adi de'gi ki isi day, de'gi ki rai dɔ nja'de'ti me kunme'ti el, mbiri me ta li'ə toki mbiri ndəgi ta'gi ki me Makitu'ti lə Luwə kakin be tɔ. Ra'a ki be kin a re ki tuji dɔ darɔ'de'ti inbe'gi.

Ta kɔji ki dɔboy'ti

* 3:6 3.6 5-6; Lotum 1.6-9, 7.11 † 3:13 3.13 Ejay 65.17, 66.22

¹⁷ Ki ɔji dɔ'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndəji'se nga. Ningə maji kadi adi kum'se ədi dɔ rɔ'se'ti, um adi de'gi ki nje mbəti təl rɔ'de go ndu Luwə'ti, ki uri mu kam, ndɔri'se go'de'ti, ki ta ngom'gi lə'de, adi inyəi dɔ row ki maji ki rai'ti kin kɔ el. ¹⁸ Nya ki kadi rai, in ta kadi awi ki kete kete me nya ra'ti ki nəl Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki in Njekaji'je, ki me gər'ə'ti. Ningə kadi de'gi uləi tɔji dɔ'a'ti, bɔne ki lo ti, biti ki non'ti! *Amen!

Makitu ki dōkete ki Jan ndangi Ta ki dō makitu'ti ki dōkete ki Jan ndangi

Makitu kin tōji toki nya to rō Jan, ə ta'a on me'ə tado de'gi madi'gi isi tuləi njekunme'gi nan'ti. Ko degə'gi kin eli eyina ngonnn Luwə təl de el ningə eyina Jeju in de ki Luwə mbət'ə el tō. De ki un me'ne adi ta kin, ra tōgi kində rō'ne nan'ti ki Luwə ki Jeju Kirisiti el taa ra tōgi kində rō'ne nan'ti maji ki ndəgi njekunme'gi el tō. Kirisiti Jeju in ngonnn Luwə ki təl de. De ki gər ta kin el in njeta lə Kirisiti. Luwə in kunjji nu in ndigi nu: De ki in lə Luwə ə isi me kunjji'ti ki me ndigi'ti. In kin ə, in tarow ki kadi de uwə'n nam ki Luwə ki ndəgi njekunme'gi.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1.1-4. Kunji ki lo ki diw 1.5-2.27. Ngann'gi lə Luwə 2.28-3.24. Njekeltakita Luwə'ti ki ngom 4.1-6. Ndiginan me kunme'ti ki kulə'ə'gi 4.7-5.12. De ki un me'ne ə in lə Luwə 5.13-21.

Ta Kaji

¹ Nya ki in lo kulə ngirə nya'gi'ti*, nya ki j'oo ki mbi'je, nya ki j'oo ki kum'je, nya ki ji gon maji maji, nya ki ji'je ɔdi, in ta kaji ki biti ki non'ti. ² Kaji kin ɔdi rō'ne adi j'oo'ə ki kum'je; ji mannaji li'ə. Ningə in tado kin ə, j'isi j'ilə'se mbər kaji ki kete in rō Baw'je Luwə'ti, ə go'ti, in ki te ki dō'a k'adi'je. ³ Nya ki j'oo ki kum'je num, j'oo ki mbi'je num, ə in kaa j'ilə'se mbər'ə tō. Lo kin'ti, ji rai madi nan'ti se'de dō me kasi nan'ti ki j'aw'n ki Baw'je Luwə num, ki Ngonn'o Jeju Kirisiti num kin. ⁴ Ningə ji ndangi makitu kin j'adi'se kadi ronel lə'je asi nan rerere.

Njiyə me kunjji'ti

⁵ Luwə in kunjji, ngonnn lo ki duw ki nden be ka goto rō'a'ti, ningə in kin ə in ta kiləmbər'ə ki j'ingəi ta Jeju Kirisiti'ti ə j'in j'ilə'se mbər'ə. ⁶ Kin ə re j'eli j'eyina me'je in nan'ti ki Luwə, ningə j'awi non ji njiyəi me lo ki diw'ti bay ə, j'in nje ngom'gi, nya ki rōta'ti goto rō'je'ti. ⁷ A re ji njiyəi me kunjji'ti toki Luwə inbe in'n me kunjji kin be ə, ji rai madi nan ki nan num, taa mosi Jeju ki Ngonn'o ar'je njay dō majel'gi'ti lə'je pəti kō tō.

* 1:1 1.1 Jan 1.1

⁸ Kin ə re j'eli j'eyina ji rai majel el ə, j'isi j'ədi rə'je j'inbe'gi, taa nya ki rəta'ti goto rə'je'ti tə. ⁹ Nan re ji tər ndu'je də majel'gi'ti lə'je ə, Luwə ki in de ki nje ra nya ki low'ə'ti num, in de ki dana num kin a inyə go majel'gi lə'je kə, taa a ar'je njay də ra go'ti'el'gi lə'je pəti kə tə. ¹⁰ A kin ə re j'eli j'eyina j'in njeramajel'gi el ə, ji bari Luwə nje ngom, ningə ta li'ə ka goto me'je'ti tə.

2

Kirisiti, njera se'je

¹ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se kadi osi me majel'ti el. A kin ə re de madi osi me majel'ti ə, j'awi ki njenaji'je ki ta də'je ki isi kadi Baw'je'ti non, adi in Jeju Kirisiti, ki in de ki dana. ² Tado in in ə, un rə'ne ilə kə adi koy to kujənyamosi kadikare'ti tado k'ugə də majel'gi lə'je. Ningə in tado majel'gi lə'je par el, nan tado majel'gi lə de'gi pəti ki dənangi'ti.

Təl rə go ndukun'ti kibo ngayn, ki in ndiginan

³ Re ji təl rə'je go ndukun'gi'ti ə, j'asi kadi j'eli ki me ki tinyi kati toki ji gəri Luwə. ⁴ De ki el ene: «M'gər Luwə», nan təl rə'ne go mbərkikində'gi'ti li'ə el, de'ə kin in nje ngom, ta ki rəta'ti goto rə'a'ti. ⁵ Nan re de təl rə'ne go ndu Luwə'ti ə, ndigi Luwə adi asinan rerere ki rəta'ti. Lo kin'ti, j'a ji gəri ki me ki tinyi kati kadi me'je in nan'ti ki Luwə. ⁶ De ki el ene me'ne in nan'ti ki Luwə ə, maji kadi de'ə kin njiyə toki ndə ki Jeju njiyə'n kin be.

⁷ Madi'm'gi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se el, nan in mbərkikində ki to mayinu, ki ingəi lo kulə ngirə kində nya'gi'ti nu inbe kin*. Mbərkikində ki mayinu kin, in ta inbe ki osi mbi'se'ti kete nu kin. ⁸ Nan m'təl m'el bay tə m'ene in mbərkikində ki sigi ə m'ndangi m'adi'se. Ningə k'in ə ki rəta'ti, de oo ki rə Kirisiti'ti num ki rə'se'ti num, tado lo ki diw dər kə, adi kunji ki rəta'ti nga ə isi unji.

⁹ De ki ene n'isi n'njiyə me kunji'ti, nan ra də'ti non isi əsi ngonkon'ne ta ə, de'ə kin in me lo ki diw'ti inbe bay. ¹⁰ De ki ndigi ngonkon'ne, in me kunji'ti, nya madi kare ki to rə'a'ti ki kadi a ra adi osi goto. ¹¹ Nan de ki isi əsi ta ngonkon'ne, in me lo ki diw'ti; isi njiyə me lo ki diw'ti, gər loki isi awi'ti el, tado lo ki diw diw kum'ə'ti.

Kəsi rə ngərəngi ki nya ra'gi ki dənangi'ti ne

¹² Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado majel'gi lə'se in ki k'inyə go kə ki takul Jeju Kirisiti. ¹³ Nje

* 2:7 2.7 Jan 13.34

koji'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado tėti rə Su.

¹⁴ Ngann'm'gi, m'ndangi makitu kin m'adi'se tado in gəri de ki in Baw'je. Nje koji'm'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado in gəri de ki in kete lo kulə ngirə nya'gi'ti. Ngann basa'gi ki ngann mandi'gi, m'ndangi makitu m'adi'se tado togi'se in ngayn, ta lə Luwə uwə lo kisi me'se adi tėti rə Su. ¹⁵ Adi nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ne kin uwə me'se el, taa adi mərta'gi ki donangi'ti ne uwə me'se el num to. Kin ə re nya ra'gi ki donangi'ti ne uwə me de ə, de'ə kin lo kadi a ndigi Luwə goto. ¹⁶ Tado, nya ra'gi ki majel ki donangi'ti ki in: nyənn ra ndigi lə darə, ki kumnda, ki kində gu ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne kin, nya'gi kin pəti in rə Baw'je Luwə'ti el, nan in donangi'ti ne. ¹⁷ Nga ningə donangi ki nyənn nya ra'gi ki majel ki me'ti kin pəti a dəri, nan de ki njera go ndigi'ti lə Luwə a isi ki do'ne taa biti ki non'ti.

¹⁸ Ngann'm'gi, j'in doboy ndo'ti nga. Ningə eli adi oyi toki njeban lə Kirisiti a re, nga ningə ki ngosine kin, de'gi ngayn ki in njeban'gi lə Kirisiti a njiyəi ne. Lo kin'ti, ji gər kadi j'in doboy ndo'ti nga. ¹⁹ In de'gi ki tei dann'je'ti ne ə awi, nan k'in ə in de'gi lə'je ki rəta'ti el. Kin ə re in de'gi lə'je ki rəta'ti ə re a sii se'je ne. Nan tusi'je inyəi'je be ə awi, kadi toji ki taga toki de kare dann'de'ti ki in de lə'je ki rəta'ti goto.

²⁰ Ingi ə, ingəi Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se, ə ra adi in gəri nya ki rəta'ti. ²¹ Nga ningə, kin ə m'ndangi makitu m'adi'se ə, in tado gər ə in gəri nya ki rəta'ti el el, nan in tado gər ki in gəri nya ki rəta'ti kakin ə m'ndangi'n makitu m'adi'se. Ningə in gəri maji kadi nya ki ngom a te me nya ki rəta'ti el to. ²² Nan ə in nje ngom wa? Nje ngom in de ki nje k'el k'ene: «Jezu in Kirisiti *De ki Luwə mbət'ə el» kin. Njeban lə Kirisiti, in de ki mbəti Baw in ki Ngonn. ²³ Nga ningə, de ki mbəti Ngonn, de'ə kin uwə Baw Ngonn ki rə'ne'ti el jagi to.

²⁴ Ingi ə, maji kadi ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji. Kin ə re ngəmi ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti nu kin maji ə, a in nan'ti kareba ki Ngonn num ki Baw'a num. ²⁵ Ningə kunndu ki Kirisiti un adi'je in kaji ki biti ki non'ti.

²⁶ Nya ki m'ra do'ti ngayn ə m'ndangi'n makitu kin m'adi'se in ta lə de'gi ki isi sangi kadi n'bukise me mu'ti kin. ²⁷ Nga ningə ingi, Ndil Luwə ki Kirisiti ur'se kin isi me'se'ti, adi awi ki ndoo kadi de ndo'se nya el. Ki rəta'ti, Ndil Luwə ndo'se nya'gi pəti, ningə ndo'se nya ki rəta'ti

um ndo'se ngom el. In tado kin ə, kadi rai nya ki ndo'se, doyinan ki Kirisiti.

²⁸ Oyo, ngann'm'gi, uni me'se in nan'ti ki Kirisiti, kadi ji tinyi me'je kati loki a te bus, taa kadi j'uləi do'je nanga ki rosol non'a'ti, ndo re'ə'ti el tō.

²⁹ Toki in gəri kadi Kirisiti in de ki dana, maji kadi indəi do'se'ti tō toki de ki njera nya ki dana in ngonn lə Luwə.

3

¹ Oyi ndigi ki əti bol ki Baw'je Luwə ndigi'je kin! Ndigij'e ndigi ki bari'n'je ngann'ne'gi. Ningə j'in ngann'a'gi toki rōta'ti inbe kaa tō! Kin ə re de'gi ki gəi nya'gi ki donangi'ti ne ngayn gəri'je el, tōji kadi gəri Luwə el. ² Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, ki ngosine kin j'in ngann'gi lə Luwə, nan nya ki j'a ji təl, to lo kiyə'ti bay. Ningə nya kare, ji gər kadi ndo ki Kirisiti a te bus ə, j'a ji tanan si'ə, tado j'a j'oo daro'a inbe toki rōta'ti. ³ Nga ningə, de ki ra ki aw ki kindəmedoti me Kirisiti ki be kin ar njay toki Kirisiti inbe ar njay kin be.

⁴ De ki ra ki ra majel, osi ta ndukun lə Luwə, tado majel ki ra in tanrō ndukun lə Luwə. ⁵ In gəri maji kadi Kirisiti re tado k'or majel'gi lə'je, ningə in, de oo majel rō'a'ti el. ⁶ Lo kin'ti, de ki ra do Kirisiti'ti, in de ki a nanyi ki lo ra majel'ti el, nan de ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de ki oo Kirisiti el num, gər'ə el num tō.

⁷ Ngann'm'gi, indəi kumkədi do rō'se'ti, adi de ədi'se el. Kin ə re de ra nya dana ə, in de ki dana toki Kirisiti in de ki dana kin be tō. ⁸ De ki nanyi ki lo ra majel'ti, in de lə Su, tado Su in njeramajel lo kulə ngirə nya'gi'ti nu. Ningə ki re Ngonn lə Luwə in kadi tujj kulə ra'a'gi.

⁹ De ki təl rō'ne ngonn Luwə'ti, in de ki a inyə ta majel ki ra, tado tōgi ki in rō Luwə'ti in rō'a'ti. Asi kadi a nanyi ki lo ra majel'ti el, tado Luwə in Baw'a. ¹⁰ Row ki kadi de a gər'n ngann'gi lə Luwə ar njay dann ngann'gi'ti lə Su ə to kin: De ki mbəti ra nya ki dana num, mbəti ndigi ngonnkon'ne num in de lə Luwə el.

Ndigi nan

¹¹ Mbər ta ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə nya'gi'ti, in ta kadi in ndiginan ki yo ge ki ne ge*. ¹² Ningə kadi rai toki Kanyi ra'n kin el. Kanyi in de lə Su ə təl ngonnkon'ne. Ningə in tado ri ə təl ngonnkon'ne wa? Təl'ō tado kuləra'a in Kanyi majel, nan kuləra ngonnkon'a in kuləra ki dana†.

¹³ Ngannkon'm'gi, kin ə re de'gi ki nya ki donangi'ti ne nəl'de ngayn odi ta lə'se el ə, adi əti'se bol el. ¹⁴ J'in, ji gəri kadi ji tei me koy'ti j'uri me kajj'ti, tado ji ndigi

* 3:11 3.11 13.34 † 3:12 3.12 Lotum 4.1-8

ngannkon'je'gi. In be tado de ki ndigi ngonnkon'ne el, in de ki isi ginn togi'ti la koy. ¹⁵ De ki me'ə majel ki ngonnkon'a in de ki nje tol de'gi. Nga ningə gəri maji kadi de ki nje tol de'gi, kaji ki biti ki non'ti goto ro'a'ti. ¹⁶ Nya ki kadi ji gər'n nya ki bari'ə ndiginan ə to kin: Jeju Kirisiti un ro'ne la ko tado la'je, in be ə, j'in kaa maji kadi j'uni ro'je j'iləi ko tado la ngannkon'je'gi to. ¹⁷ Nya kare, kin ə re de aw ki nyakingə'gi ki donangi'ti ne, ə oo ngonnkon'ne me ndoo'ti, nan uti kum'ne do'a'ti oo kumtondoo li'ə el ningə, ndigi Luwə to ra be ro'a'ti wa? ¹⁸ Ngannkon'm'gi, adi ji ndiginan ki bal ta ki ta'gi ki ta'je'ti ne par el, nan adi ji ndiginan ki kulə ji kadi nan, me nya ra'ti ki rota'ti. ¹⁹ Lo kin'ti, j'a ji gəri kadi j'in de'gi la ta ki rota'ti, nga ningə, takum Luwə'ti, j'a j'iləi me'je nanga. ²⁰ Toki rota'ti, re me'je uwə'je ki ta kaa, ji gər kadi Luwə utə'je taa, gər nya'gi pəti to. ²¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ə re me'je gangi ta do'je'ti el ə, j'a j'elita ki Luwə ki me ki tinyi kati. ²² Nya'gi pəti ki ji dəj'ə, j'a j'ingəi ro'a'ti, tado ji təl ro'je go mbərkikində'gi'ti li'ə num, ji ra nya'gi ki nəl'ə num.

²³ Nga ningə, ndu ki un adi'je ə to kin: in ta kadi j'un me'je j'ad'a ki to Ngonn'o Jeju Kirisiti, taa kadi ji ndiginan ki yo ge ki ne ge toki Kirisiti adi'n'je ndu'ne. ²⁴ De ki ngəm mbərkikində'gi kin, in de ki ra do Luwə'ti num, Luwə isi me'ə'ti num to. Nya ki kadi ji gər'n toki Luwə isi me'je'ti, in ki takul Ndil'ə ki adi'je.

4

Gər Ndil Luwə ki ndil ki majel

¹ Nje ndigi'gi lə'm, de'gi ki isi eli eyina n'awi ki ndil me'de'ti kin, uni me'se pəti adi'de el, nan kadi nanyi'de oyi bay taa ke ndil ki awi in ndil ki in ro Luwə'ti wa. Tado nje ngom'gi ngayn ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti, sananyinan donangi'ti ne. ² De ki ra ki gər kadi Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti aw ki Ndil Luwə me'ne'ti, ningə in kin ə in row ki kadi gəri Ndil Luwə. ³ Ningə de ki mbəti kadi gər toki Jeju Kirisiti təl ro'ne de'ti, aw ki Ndil Luwə me'ne'ti el, nan in ndil njeban la Kirisiti yo ə awi'n me'ne'ti. Eli adi oyi ki mbi'se toki njeban la Kirisiti a re, ningə ki ngə sine kin, re in donangi'ti ne nga.

⁴ In ngann'm'gi, in de'gi la Luwə, ningə in təti ro de'gi ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwə'ti kin, tado Ndil ki awi me'se'ti utə nje ki isi donangi'ti ne. ⁵ Nje kakin in la donangi, nya kin ə, elita to de'gi ki donangi'ti ne be, adi de'gi ki donangi'ti oyi ta lə'de. ⁶ Nga ningə, j'in, j'in de'gi la

Luwə adi de ki gər Luwə ə a oo ta lə'je, nan de ki in de lə Luwə el, a oo ta lə'je el. Lo kin'ti, j'a ji gəri Ndil ki rəta'ti ki ndil ki ngom.

Ndigi nan in rə Luwə'ti

⁷ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, j'in ji ndiginan ki yo ge ki ne ge, tado ndiginan in rə Luwə'ti. De ki nje ndigi madi'ne in ngonn lə Luwə, taa in de ki gər Luwə tə. ⁸ Nan de ki ndigi madi'ne el, gər Luwə el, tado Luwə in de ki nje ndigi de'gi. ⁹ Oyi toji ki Luwə toji'je ndigi ki ndigi'je kin: Luwə ulə Ngonn'o ki kareba be dənangi'ti ne kadi toki gorow li'ə ə j'isi'n ki də'je taa. ¹⁰ Oo nya ki in ndigi ə tokin: in j'in ə ji ndigi Luwə el, nan in in ə ndigi'je, ə ulə Ngonn'o ki un rə'ne ilə kə adi koy to nya kujənyamosi kadikare'ti tado kugə'n də majel'gi lə'je*.

¹¹ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, kin ə Luwə ndigi'je be ningə, maji kadi j'in kaa ji ndiginan ki yo ge ki ne ge tə. ¹² De ki oo Luwə ki kum'ne goto, nan kin ə ji ndiginan ki yo ge ki ne ge ə, Luwə isi me'je'ti, ningə ndigi de'gi li'ə toji rə'ne ki taga rə'je'ti tə.

¹³ Nya ki a ra kadi ji gəri'n toki j'isi me Luwə'ti num Luwə isi me'je'ti num in Ndil'ə ki adi'je. ¹⁴ Nga ningə, j'in j'oo ki kum'je num, ji man naj'a num toki Baw'je Luwə ulə ki Ngonn'o kadi in Njekaji de'gi ki dənangi'ti ne. ¹⁵ Kin ə re de gər kadi Jeju in Ngonn lə Luwə ə, Luwə isi me'ə'ti num, in isi me Luwə'ti num. ¹⁶ Ningə j'in, ji gəri maji num, j'uni me'je j'adi num toki Luwə ndigi'je. Luwə in nje ndigi de'gi, adi de ki njiyə me ndigi nan'ti, Luwə in me'ə'ti num, in in me Luwə'ti num tə. ¹⁷ Kin ə re ji ndiginan j'adi osi row bal ə, j'a ji tinyi me'je kati ndə gangi ta'ti. J'a ji tinyi me'je kati tado ji kisikidətaa lə'je dənangi'ti ne to to nya Kirisiti be tə. ¹⁸ Bol goto me ndigi nan'ti, ndiginan ki rəta'ti ə bol kə. Bol in nya ki toji kində kəji ki kadi a re, ningə de ki nje bol in de ki ndiginan goto rə'a'ti.

¹⁹ J'in ə, ji ndig'ə tado in Luwə ə ndigi'je kete. ²⁰ Kin ə re de madi el ene: «M'ndigi Luwə», ningə təl əsi ta ngonnkon'ne ə, in de ki nje ngom kare. Kin ə re ngonnkon'i ki oo'ə ki kum'i ne kin in ndigi'ə el ə, Luwə ki oo'ə ki kum'i el kin asi kadi a in ndigi'ə el tə. ²¹ Mbərkikində ki j'ingəi rə Luwə'ti el ene: «De ki ndigi Luwə ə, maji kadi ndigi ngonnkon'ne tə.»

5

Kunme kadi Ngonn Luwə in ngirə ndiginan

* 4:10 4.10 2.2

¹ De ki ra un me'ne adi Jeju Kirisiti De ki Luwə mbət'ə in ngonn læ Luwə. Nga ningə, de ki ndigi baw ngonn, ndigi ngonn'o ki oj'o to. ² Kin ə re ji ndigi Luwə, ə ji rai kulə ki mbərkikində'gi li'ə ningə, lo kin'ti ə j'a ji gər'n toki ji ndigi ngann'a'gi. ³ Tado ndigi Luwə in ta kadi ji ngəmi go mbərkikində'gi li'ə. Ningə mbərkikində'gi li'ə oy el to, ⁴ tado ngann'gi læ Luwə pəti təti rə ndigi ra ki dənangi'ti ne. Ningə nya ki ji təti'n rə ndigi ra ki dənangi'ti ne in kunme lə'je. ⁵ Nan ə asi kadi təti rə ndigi ra ki dənangi'ti ne wa? De'ə ə in de ki un me'ne adi Jeju in Ngonn læ Luwə kin par.

Naji ki man ki do Jeju'ti

⁶ In Jeju Kirisiti ə re dənangi'ti ne ki mann batəm lə'ne num ki mosi koy'ne num. Re ki mann par el, nan re ki mann in ki mosi. Ningə Ndil Luwə ə in nje mannaji, tado Ndil in ta ki rəta'ti. ⁷ Ningə ki ne kin, nje mannaji'gi in mutə, ⁸ adi in Ndil Luwə num, mann num, taa mosi num to. Ningə nya'gi ki mutə kin ndu'de in nan'ti. ⁹ Ji taa mannaji lə de'gi maji, nan mannaji læ Luwə təg'ə in ngayn inbe bay to; ningə in mannaji ki man do Ngonn'on'ti. ¹⁰ De ki un me'ne adi Ngonn læ Luwə aw ki mannaji kin me'ne'ti, nan de ki taa ta læ Luwə el, ra'a nje ngom'ti, tado taa naji ki man ki Luwə man do Ngonn'on'ti kin el.

Kaji ki biti ki non'ti

¹¹ Naji ki man ki kadi ji gəri maji in kaji ki biti ki non'ti ki Luwə adi'je kin. Ningə in kaji ki adi'je ki takul Ngonn'o. ¹² De ki in me Ngonn'ti ingə kisikidətaa, nan de ki in me Ngonn læ Luwə'ti el, kisikidətaa li'ə goto. ¹³ Nga ningə, ki ne kin, m'ndangi makitu kin m'adi'se, in ki uni me'se adi Ngonn læ Luwə, kadi in gəri toki ingəi kaji ki biti ki non'ti.

Kelta ki Luwə tado njeramajel'gi

¹⁴ Kin ə re ji dəji Luwə nya kigo ndigi'ti li'ə ə, a oo do ndu'je, ningə lo kin'ti, j'a ji tinyi me'je kati. ¹⁵ Toki ji gər kadi oo do ndu'je, ji tinyi me'je kati kadi j'a j'ingəi nya ki ji dəj'ə to.

¹⁶ Kin ə de madi oo ngonnkon'ne me majel'ti ki asi kadi te koy ə el, maji kadi elta ki Luwə ə Luwə a aj'a. In de'gi ki majel'gi lə'de a te koy el ə ta kin səw do'de. Ta kare, majel madi in non a te koy, ningə in ko majel ki be kin ə m'dəji'se kadi elita ki Luwə do'ti el. ¹⁷ Nya ra ki gorow'ə'ti el pəti in majel, nan majel pəti ə te koy el. ¹⁸ Ji gər kadi de'gi ki in ngann'gi læ Luwə, a nanyinan ki lo ra majel'ti el, tado Ngonn Luwə ngəm do'de, Su asi ra se'de nya madi el. ¹⁹ Ji gər kadi j'in de'gi læ Luwə, nan dənangi ba pəti in ginn təgi'ti læ Su. ²⁰ Ji gər bay to kadi Ngonn Luwə re, adi'je

nyagər ki kadi ji gər'n Luwə ki rəta'ti. Ningə j'in, j'ində
rə'je nan'ti ki Luwə ki rəta'ti ki takul Ngonn'o Jeju Kirisiti.
In ə in Luwə ki rəta'ti, in ə in kaji ki bitə ki non'ti.

²¹ Ngann'm'gi, ɔgi rə'se kun go kagi yo'gi.

Makitu ki nja joo ki Jan ndangi Ta ki do makitu'ti ki nja joo ki Jan ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi mbəti ki Dene lə Luwə ki ngann'a'gi adi to to ki in njekawnan lo madi'ti ki njekunme'gi ki me'ti be. Maji kadi in ndiginan yo ki ne ningə kadi uwəi tōgi'de ba me rō'ti ki isi rōi ki de'gi ki isi ndoi de'gi nyando'gi ki ngom ki lo lo.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-3. Maji ki ur mad'a lə ndigi 4-6. Ndəji nan ki ojido nyando'gi ki ngom 7-11. Dəboy ta 12-13.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatōgi lə njekawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in Dene ki Luwə mbəti, taa madi ngann'i'gi ki in se'de'gi, m'ndigi'se ndigi ki rōta'ti. Ningə in m'in par ə m'ndigi'se el, nan in de'gi pəti ki gəri nya ki rōta'ti ə ndigi'se. ² Ji ndigi'se tado nya ki rōta'ti uwə me'je, ningə in nya ki a to me'je'ti biti ki non'ti. ³ Ningə ji dəji kadi memaji, ki k'oo kumtondo, ki lapiya lə Baw'je Luwə in ki Ngonn'o Jeju Kirisiti in sese nan'ti kadi isi me nyara ki rōta'ti ki me ndigi nan'ti.

Nya ra ki rōta'ti in ki ndiginan

⁴ Rōm nəl'm ki dum biti kadi m'oo toki ngann'i'gi madi isi njiyəi do row'ti ki rōta'ti, toki Baw'je Luwə dəji'n'je. ⁵ Ningə ki ngə sine kin, Dene ki njendigi lə'm, nya ki m'dəji, in ta kadi ji ndiginan ki yo ge ne ge. In mbərkikində ki sigi ə m'ad'i el, nan in ndukun ki j'ingəi lo kulə ngirə'ti nu inbe kin*. ⁶ Ndigi nan in njiyə go mbərkikində'gi'ti lə Luwə. Nga ningə, mbərkikində ki osi mbi'se'ti lo kulə ngirə'ti nu, in ta kadi njiyəi me ndigi nan'ti.

⁷ Nje kədi de'gi k'ilə'de kə ngayn sananyinan ki lo pəti dōnangi'ti ne, ningə mbeti kadi n'eli toki Jeju Kirisiti təl'de toki rōta'ti. Lo kin'ti a oyi'de ki nje ngom'gi, ki njeban lə Kirisiti. ⁸ Indəi kumkədi do rō'se'ti inbe'gi, kadi kandi kulə ra'se nanyi kə kare el, nan kadi ingəi nyakugə goji'se ki asi low'ə'ti berere. ⁹ Ningə de ki ra do nja'ne'ti me nyando'ti ki ojido Kirisiti el, nan to ra dow kare, in de ki nya madi

* 1:5 1.5 Jan 13.34, 15.12,17

ki dɔɔ'a nan'ti ki Luwə goto ne. De ki ra dɔ nja'ne'ti me nyando'ti ki ɔjido Kirisiti, in de ki dɔyinan nan'ti ki Luwə ki Baw ki Ngonn'o num. ¹⁰ Kin ə re de madi re rɔ'se'ti ki nya ki rangi um ki nyando kin el ə, uwəi'ə ki rɔ'se'ti el num, uwəi ji'ə el num. ¹¹ Tado re uwəi ji'ə ə, rai madi nan si'ə dɔ kulə ra'a'ti ki majel.

Ta ki dɔboy'ti

¹² M'aw ki nya'gi ngayn bay kadi m'el'se, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya me makitu'ti el. Tado m'ində me'm'ti kadi m'a m'aw rɔ'se'ti kadi m'el'se ta ki ta'm, kadi to rɔnel lə'je osi taga bal. ¹³ Ngann'gi lə konnann'i ki in njekawnan'gi ki ne, ki in de'gi ki Luwə mbəti'de uwəi ji'i.

Makitu ki nja mutə ki Jan ndangi Ta ki do makitu'ti ki nja mutə ki Jan ndangi

Makitu kin, in ki ndangi k'ulə'n kadi njeķornon njeķawnan, ki in Gayusi, kadi piti'n ra maji li'ə ki ra ki ndəgi njeķunme'gi ningə kadi təl ndəji'n'ə ojidə Diyotirəpi tə.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-4. Piti ki Jan piti Gayusi 5-8. Ndəji nan ki ojidə Diyotirəpi 9-10. Mbər ki Jan ində adi Gayusi ojidə Demetriyusi 11-12. Dəboy ta 13-15.

Kuwə ji nan

¹ M'in Ngatəgi lə *Njeķawnan'gi, m'ndangi makitu kin mad'i in njendigi lə'm ki ngayn Gayusi, ki m'ndig'i ndigi ki rəta'ti. ² Madi'm ki ngayn, m'ndig'i kadi nya'gi pəti ki rə'i'ti awi maji ki kete kete. M'dəji kadi darə'i in ki lapiya toki ndil'i in'n ki lapiya kin be tə.

Gayusi in njera nya ki maji

³ Toki rəta'ti, rə'm nəl'm ngayn, tado ngannkon'je'gi ki rei tei ne, manyinaji do nya ki rəta'ti ki oyi rə'i'ti. Elita do njiyə'ti ki isi njiyə me nya ki rəta'ti. ⁴ Nya ki adi'm rənel ngayn in ta kadi m'oo toki ngann'm'gi isi njiyəi do row'ti ki rəta'ti. ⁵ Madi'm ki ngayn, isi təji toki in nje ra nya ki low'ə'ti me k'ində'ti ki isi ində kum'i go ngannkon'je'gi'ti, ki in mbah'gi inbe bay. ⁶ Ngannkon'je'gi kin, manyinaji ndigi ki in ndigi'de kin ki takum Njeķawnan'gi'ti. Kadi nanyi ki lo ra'ti se'de ra ki asi ta tə Luwə kadi uni ta mbah lə'de ki kete. ⁷ In tado tə Kirisiti ə osi do row'ti ki kanji taa nya ji de'gi'ti ki gəri Luwə el. ⁸ J'ingi ə, maji kadi j'osi ginn de'gi ki be kin, kadi j'indəi rə'je nan'ti se'de do kulə kiləmbər nya ki rəta'ti ki isi rai.

Hal Diyotirəpi

⁹ M'ndangi ngonn makitu m'adi Njeķawnan'gi, nan Diyotirəpi ki in de ki ge kadi n'in taa n'isi do de'gi'ti ra kulə ki ta lə'm el. ¹⁰ In kin ə, ndə ki m'a m'te rə'se'ti ə, m'a m'el kuləra'a ki majel kin ki taga, in ki isi ində do'je lo'ti wor wor ki ta'gi ki majel. Ningə nya kare ki to ngayn, inbe mbəti kuwə ngannkon'je'gi ki mbah ki rə'ne'ti, taa de'gi ki ndigi kadi n'uwəi'de ki rə'de'ti kaa ogi de do'a tə. De'gi ki

uwəi'de ki rɔ'de'ti ə, in tuwə'de kɔ dann Njekawnan'gi'ti.
¹¹ Nje ndigi lə'm ki ngayn, ndaji majel ki ra el, nan kadi ndaji maji ki ra. De ki njera maji in de lə Luwə, nan de ki njeramajel in de ki gər Luwə el.

¹² Re in Demetriyusi ə, in de'gi pəti ə manyinaji ki maji dɔ'a'ti. Nya ra ki rɔta'ti ki in rɔ Luwə'ti, ki isi təl rɔ'ne go'ti inbe kin kaa mannaji li'ə. Taa j'inbe kaa ji mannaji li'ə tɔ. Ningə in gər kadi naji ki man lə'je in mannaji ki rɔta'ti.

¹³ M'aw ki nya'gi ngayn kadi to m'el'i, nan m'ndigi kadi m'ndangi ki mann ndangi nya ki kagi ndangi nya el. ¹⁴ Tado m'ində me'm'ti kadi kagilo ngayn el ə j'a j'oo nan, kadi j'eli nan ta ki ta'je. ¹⁵ M'dəji kadi isi ki lapiya. Madi'je'gi ki ne uwəi ji'i. Ningə kadi uwə ji madi'je'gi ki non kare kare adi'je tɔ.

Makitu ki Judi ndangi

Ta ki dɔ makitu'ti ki Judi ndangi

Makitu kin in ki kulə'n kadi njetudə'ə'gi ki in de'gi ki de gər ta'gi ki ɔjido'de ar njay el. De'gi madi'gi in non in nje sanan nyando ki ngom tuləi de'gi ki Judi ulə ki makitu adi'de kakin nan'ti. Ko degə'gi kakin rai rɔ'de to njekunme'gi ki rɔta'ti be. Njendangi makitu ulə dingəm me njetudə'ti kadi tinyəi ki kunme kadi Luwə toki njekawkulə'gi ndoi'de. Maji kadi rai ki nan yo ki ne ki tɔgi lə Ndil Luwə.

Ta ki me makitu'ti kin tanan ki ta ki me makitu'ti lə Piyər ki nja joo ki rowninn'ə in 2 kin be.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti 1-2. Nje sanan nyando ki ngom ki takigangi ki ɔjido'de 3-16. Uwəi kunme ki ndiginan səm 17-23. Tɔji in dɔ Luwə'ti 24-25.

Kuwə ji nan

¹ M'in Judi, njekuləbər lə Jeju Kirisiti, ki m'in ngonkon Jaki*, ə m'ndangi makitu kin m'adi ingi ki Luwə bər'se, ki Baw'je Luwə ndigi'se, ki Jeju Kirisiti ngəm'se to nya lə'ne kin. ² Ningə kadi k'oo kumtondoo, ki lapiya, ki ndiginan lə Luwə to mbar mbar ki dɔ'se'ti.

Njendo de'gi nya ki ngom

³ Nje ndigi'gi lə'm ki ngayn, m'ndingə ngayn kete kadi m'ndangi makitu madi'se ɔjido kaji ki j'in kareba dɔ'ti kin. Ningə ki ngosine kin, in tɔgi madi ki isi dɔ'm'ti kadi m'ndangi makitu kin m'adi'se, m'ulə'n dingəm me'se'ti kadi rɔi dɔ kunme'ti ki Luwə adi de'gi lə'ne nja kareba par go'ə gangi kin. ⁴ M'el be tado de'gi madi ki takigangi ki dɔ'de'ti in ki ndangi me makitu'ti lə Luwə kete nu kin, turi dann'se'ti, isi mbiri ta memaji lə Luwə kin, təl'i'ə ta ra kaya'ti lə'de, taa mbeti de ki in kar'ne ba ə in Njekundo'je, ki in Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin to.

⁵ M'gər kadi in gəri nya'gi pəti maji, nan m'ndigi kadi m'olo me'se dɔ'ti toki, loki Burəbe te ki de'gi lə'ne be bər'ti Ejipiti, go'ti, tɔ ko nje'gi ki rai rɔ'de to njekunme el†. ⁶ Ningə m'ndigi kadi m'olo me'se dɔ'ti bay toki, malayka'gi ki rai dɔ tɔgi'ti ki Luwə adi'de kin el, nan mbeti lo kisi'de, Luwə

* 1:1 1.1 Mat 13.55; Mrk 6.3 † 1:5 1.5 Tekitaga 12.51; Kor Isirayel'gi 14.29-30

uwə'de dangay'ti lo'ti ki diw, dɔɔ'de ki kulə gindi ki kadi a toi bitɪ ki non'ti, tado takigangi ki boi ki a re. ⁷ In be tɔ ə, Sɔdɔm ki Gɔmɔr‡ ki be'gi ki gugɪ gidi'de, ki uni rɔ'de uləi me kaya ki ra'ti, kah'a'ti lə malayka'gi inbe kakin tɔ, adi sangi nan ki lo sangi nan'ti el kin, Luwə uwə'de dangay'ti me por'ti ki bitɪ ki non'ti. Ningə in kin in ndəji nan ki to tado lə de'gi pəti.

⁸ In be ə, njendo de'gi nya ki ngom kakin, me dɔ majel'ti lə'de, buri ki rɔ'de, kidi tɔgi lə Luwə, taji malayka'gi ki eyina tɔji'gi. ⁹ Nya kare, Misel ki in kibo lə malayka'gi S, loki isi manjinan ta'ti ki Su, isi kɔli nan dɔ ninn Moji'ti kin kaa*, sangi kadi n'gangi ta madi to nya taji dɔ'a'ti el, nan ta ki el ə, el ene: «Kadi Burəbe indəi oji†.» ¹⁰ Nan de'gi ki njendo de'gi nya ki ngom kin, nya ki gəri'ə el kaa taji'ə, nga ningə, nyagər ki oji'de to yan da'gi be par kin ə, in nya ki kadi tuji'de to tuji yo. ¹¹ Tuji in dɔ'de'ti, tado uni row lə Kanyi‡; tado ta lə nar ə uri mu to Balam S be; tuji tado tanyi rɔ to Kore* in ki de'gi lə'ne be. ¹² Kisi'de sese ta nya kuso'ti lə ngannkon nan'gi, ra adi nyakusɔ lə'se təl nya ki to njen. Sɔi ge anyinan ge adi asi'de ki kanji rɔsɔl, gonyi ta rɔ'de inbe'gi. Toi to kilndi ki nəl ɔr'ɔ aw si'ə adi lo kadi ədi goto kin be, toi to kagi'gi ki nanyi kandi'de'ti kaa andi el, adi loki de ɔr'de ki ngirə'de ba kɔ ə, təli oyi koy ki nja joo kin be. ¹³ Manji kulə ra'de'gi ki to rɔsɔl ki taga to pungɪ ba ki buki pulum'ne ngangɪ ba'ti kin be. Taa toi to mee'gi ki gəri lo k'aw'de el, ki lo ki diw kururu to tado lə'de bitɪ ki non'ti kin be.

¹⁴ In ingi ə njekeltakita Luwə'ti Enɔki† ki in kaw'je ki nje nja siri go Adam'ti elta ki ta Luwə'ti ndon ndil dɔ'de'ti ene: «Oyi, Burəbe a re ki malayka'gi ki ar njay dər dɔgi banyi banyi, ¹⁵ kadi gangi ta kibo dɔ de'gi'ti pəti. A uwə njeramajel'gi pəti dangay'ti oji'n dɔ kulə ra'de'gi ki majel pəti ki rai ɔsi ta Luwə, taa oji'n dɔ ta'gi ki maji k'el el pəti ki eli dɔ Luwə'ti tɔ.» ¹⁶ In de'gi ki rɔnel lə'de goto, isi ɓarita ki dokagilo'gi pəti. Rai nya'gi ki me'de ndigi, ta ki isi te ta'de'ti in rɔ ki kɔji, ningə re oo'de isi toi'de pe pe kin ə, in kadi ingəi nya ki to soti ki darɔ'de rɔ de'ə'ti kin.

Ta kɔji ki rɔ nje ndolo go Kirisiti'ti

¹⁷ Nga ningə, ki oji dɔ'se, in njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi me'se olo dɔ ta'ti ki njekawkulə'gi lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti eli'se kete nu kin. ¹⁸ Eli'se eyina:

‡ **1:7** 1.7 Lotum 19.1-25 § **1:9** 1.9 1Te 4.16; Daniyel 10.13,21, 12.1; TNT 12.7

* **1:9** 1.9 Ndukun ki nja joo 34.6 † **1:9** 1.9 14-15 ‡ **1:11** 1.11 Lotum 4.3-8

§ **1:11** 1.11 Kɔr Isirayel'gi 22.1-35 * **1:11** 1.11 Kɔr Isirayel'gi 16.1-35 † **1:14** 1.14 Lotum 5.18, 21-24

«Dokagilo ki doboy'ti ə a ingəi de'gi ki a uwəi'se kogi num, a njiyəi kigo ndigi ra'ti ki majel ki me'de'ti num tɔ.»¹⁹ Kadi in gəri, in ingi ə in nje re ki gangi nan. Ningə mərta'gi lə'de in mərta kigo darɔ'ti, um in mərta ki in rɔ Ndil Luwə'ti el.²⁰ Nan ingi, njendigi'gi lə'm ki ngayn, m'dəji'se kadi adi ngirə kisikidɔtaa lə'se in dɔ kunme'ti ki rɔta'ti lə'se kin. Elita ki Luwə ki tɔgi Ndil'ə.²¹ Ningə kadi uwəi tɔgi'se ba me ndigi'ti ki Luwə ndigi'je. Uwəi tɔgi'se ba in nginəi re Burəbe lə'je Jeju Kirisiti ki me memaji'ti li'ə, a adi'se kaji ki biti ki non'ti kin.²² Nje ki me'de isi tɔsi, maji kadi oyi kumtondoo lə'de.²³ Aji'de ki row nagi nan ta por'ti taa. Nje ki rangi bay, maji kadi oyi kumtondoo lə'de, nga ningə oyi rɔ'se maji kadi rati rɔ'se ki kulə ra'de'gi ki majel kin el, nan kadi ɔsi kulə ra'de'gi ki majel ngərəngi. ɔsi ngərəngi, biti kadi ku rɔ'de ki kulə kigo darɔ'ti təl'ə nya ki to njen'ti kin kaa kadi ɔsi ngərəngi bay.

Kulə tɔji dɔ Luwə'ti

²⁴⁻²⁵ Kadi kulə tɔji in ki dɔ Luwə'ti ki in ki kar'ne ba ə in Luwə, in ki asi kadi ngəm'se adi ɔsi me majel'ti el, in ki kadi a ra adi tei rei me kunj'ə'ti ki rɔnel kadi nya madi ra'se el, in ki Njekaji'je ki row lə Burəbe lə'je Jeju Kirisiti kin, kadi tɔbar, ki k'əti bol, ki tɔgi, ki konbe, in li'ə, dokagilo'ti ki dər, ki dokagilo ki bone, ki dokagilo ki a re biti ki non'ti! *Amen.

Ta Nya'gi Kikiyø ki Tekido'a Ta ki dɔ makitu'ti læ Ta nya'gi kikiyø ki tekido'a

Makitu kin elta dɔ nyakoo me ndil'ti ki Jeju Kirisiti toji Jan dɔ dor'ti ki Patimosi. Ki gorow læ nyatoji'gi ki kun nyakoji'n ø kelta'a, makitu kin elta sɔlme ki rɔ njekunme'gi'ti ki isi ingøi kon tado kindækumndoo ki kadi nan kon. Makitu kin adi me'de tinyi kati toki in Luwø ø uwø nya'gi pøti ki rai nya dɔnangi'ti ne me ji'ne'ti. Døboy'ti, a tətiro njeban'gi læ'ne nan'ti ki Satan ningø a budi'de mur mur kitakul Burøbe ki in Kirisiti. De'gi læ Luwø ki tinyøi nan si'ø, a ingøi dɔran ki sigi ki dɔnangi ki sigi. A in nan'ti ki Ngonn Bati lo nyakusɔ taa nan'ti ningø a sii si'ø Jerujalem'ti ki sigi biti ki non'ti.

Kon ta'gi ki me'ti: Kandi me ta'ti ki nyakoo me ndil'ti ki dɔkete 1. Makitu ki ndangi kadi njekawnan'gi ki siri 2-3. Makitu ndar ki bir kutita'a ki nyakosidɔnya ki siri 4.1-8.1. Tow gaji'gi ki siri 8.2-11.19. Koki lii ki da'gi ki joo 12-13. Ki rɔ Ngonn Bati'ti dɔ mbal Siyon'ti 14.1-5. Takigangi 14.6-20. Tuji'gi ki døboy'ti 15. Kopi wongi ki siri læ Luwø 16. Bulø de'gi læ Babilon 17.1-19.4. Nyakusɔ taa nan læ Ngonn Bati 19.5-10. Takigangi dɔ da'gi'ti ki joo 19.11-20. Rɔ tøti Satan 20. Dɔran ki sigi, dɔnangi ki sigi ki Jerujalem ki sigi 21.1-22.5. Jeju a tøl 22.6-21.

¹ Makitu kin in nya ki to lo kiyø'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a. Ningø in Luwø ø ad'a kadi toji kuløbør'gi læ'ne, kadi gøri nya ki a ra nya ndækba. In be ø, Jeju Kirisiti ulø ki malayka læ'ne kare adi aw te ki dɔ'a adi njekulø li'ø Jan gør. ² Jan mannaji dɔ nya'gi'ti pøti ki oo kin toki in ta læ Luwø, toki in ta ki rɔta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a.

³ Majikur in dɔ de'ti ki tudø makitu kin, ki dɔ de'gi'ti ki nje koo dɔ ta'gi ki te ta Luwø'ti kin, ø tøli rɔ'de go'ti. Tado dɔkagilo ki nya'gi kin a rai nya in ndækba.

Ta ki sɔw dɔ Njekawnan'gi ki Siri ki dɔnangi Aji'ti

⁴ M'in Jan, ø m'ndangi makitu m'adi'se in *Njekawnan'gi ki Siri ki sii dɔnangi Aji'ti*.

M'døji kadi Luwø ki isi non bone, ki isi mayinu, ki in nje re num, kadi ndil'gi ki Siri ki rai non kumbør ngar'ti li'ø num, ⁵ taa kadi Jeju Kirisiti ki in nje mannaji ki in nje ra nya ki low'ø'ti, ki in de ki dɔkete ki indø taa dann njekoy'gi'ti, ki in

* 1:4 1.4 2Ko 1.8

Ngar læ ngar'gi ki dɔnangi'ti ne kin num, pɛti kadi memaji ki lapiya in sese nan'ti.

Jeju Kirisiti ndigi'je, ə taa'je ginn tɔgi'ti læ majel ki mosi'ne, ⁶ ɔr'je ində'je ta dangi to ngar'gi, təl'je njekujənyamosi kadikare'ti kadi ji ra kulə j'adi Luwə ki Baw'a. M'dəji kadi tɔji ki tɔgi in li'ə ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, *Amen!

⁷ Oyi'ə, isi re me kil ndi'ti,

de'gi pɛti a oyi'ə ki kum'de†,

nje inbe ki nje kɔsi kad'a ki ningə kin ka a oyi'ə ki kum'de, ginn kaw'gi ki dangi dangi ki dɔnangi ne a nonyi ndoo tado li'ə.

Oyo, Amen!

⁸ Burəbe Luwə ene: «M'in Alpa ki Omega, nje kisi non bone, Nje kisi mayinu, ki nje re, m'in Nje tɔgi pɛti.»

Jan oo Kirisiti me ndil'ti

⁹ M'in ngonkon'se Jan, ki m'in sese nan'ti me kon'ti, m'in dann'se'ti ingi ki Luwə ində'se to ngar'gi, m'in m'uwə tɔgi'm ba sese me kində rɔ nan'ti ki Kirisiti. De'gi iləi m'in dangay'ti dɔ dor'ti ki Patimosi tado ta læ Luwə ki m'iləmbər'ə, taa tado mannaji ki m'man dɔ ta ki rɔta'ti ki Jeju Kirisiti te ki dɔ'a. ¹⁰ Ndo'a'ti kin, in ndɔ læ Burəbe, ə Ndil Luwə re ur dɔ'm'ti, adi m'oo ndu ta madi te go'm'ti ki tɔgi'ne to ndu tow be, ¹¹ el'm ene: «Nya ki oo kin, ndangi me makitu'ti, ə go'ti, ulə'n adi Njekawnan'gi ki Siri, adi in Epeji, ki Simirnə, ki Pergam, ki Tiyatir, ki Sardi, ki Piladelpi, ki Lawodise.»

¹² Lo kin'ti, m'yəti rɔ'm kadi m'oo de inbe ki ra el'm ta kin ə, m'oo lambi'gi ki rai'de ki ɔr in Siri. ¹³ Ningə dann lambi'gi'ti kakin, de madi ki to to *Ngonn de be isi'ti non. Ulə ku ngal rɔ'ne'ti, ə dɔ bədi'ne ki kulə ki rai ki ɔr. ¹⁴ Dɔ'a ge, ki bisi dɔ'a ge, ndai bal bal to buy, eke bu wa be. Kandi kum'ə on to por be. ¹⁵ Nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kɔdi ho kam be, ə ndu'ə ə to to pungɔ ba kam be tɔ‡. ¹⁶ Uwə mee'gi siri ji kɔl'ne'ti, ningə kiyəɔ ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num, te ta'a'ti. Kum'ə unji to kadi ki dann kada kam be. ¹⁷ Loki m'oo'ə ə, m'osi nja'a'ti to de ki oy, m'to. Nan ində ji kɔl'ne dɔ'm'ti ene: «Bol el, m'in ki dɔkete, ə m'in ki dɔboy'ti tɔ§, ¹⁸ m'in nje kisi kumngayira ba, m'oy, nan m'təl m'nji kumngayira ba, kadi m'nji biti ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. M'aw ki lakele læ koy ki lo ki koo ji'm'ti. ¹⁹ Ningə, kadi ndangi nya ki oo, nya ki isi ra nya ngosine, ki nya ki a ra nya go'ti gogi. ²⁰ Nga ningə, ki ɔjido

† 1:7 1.7 Daniyel 7.13; Jakari 12.10 ‡ 1:15 1.15 13-15; Daniyel 7.9, 13, 10.5-6

§ 1:17 1.17 16-17; Ejay 44.6, 48.12, 49.2; Ebr 4.12.

mee'gi ki siri ki oo ji kol'm'ti, ki lambi'gi ki siri ki rai'de ki or, k'or me'de ø to kin: mee'gi ki siri, in malayka'gi læ Njekawnan'gi ki siri, ningø lambi'gi ki siri, in Njekawnan'gi ki siri to.»

2

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Epeji'ti

1 Nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti siri ki rai'de ki or el'm m'in Jan ene: «Ndangi makitu kin adi malayka læ Njekawnan'gi ki Epeji'ti, el'ø toki nje kuwø mee'gi ki siri ji kol'ne'ti, nje njiyø dann lambi'gi'ti ki siri ki rai'de ki or el ene: 2 M'gør nya ra'gi læ'i, m'gør kulø rai, ki kuwøtogiba læ'i. M'gør kadi in ilø bandi tanan'ti ki nje me majel'gi el. De'gi madi ki isi bari ro'de njekawkulø'gi, nan in njekawkulø'gi el kin, nan'de adi gø'r'de to nje ngom'gi. 3 In nje kuwø togi ba, ingø kon tado læ'm, nan be kaa, inyø ta'a el. 4 Nga ningø, nya kare ki m'aw'n sæ'i ki ta do'ti, in ta læ k'inyø ki inyø ta ndigi ki in ndigi'm kete kin kø. 5 Ø adi me'i olo do lo ki osi'ti, tø'ndu'i ki ngøsine kin, ø tø'el re do nja'i'ti ki kete gogi. Re inyø panjiyø'i ki ngøsine kin kø el ø, m'a m're kadi m'un lambi læ'i lo kis'ø'ti kin kø. 6 Ningø ki ngøsine kin, nya kare ki m'oo maji, ro'i'ti, mbøti kuløra Nikolayiti'gi, toki m'in m'mbøti'n kulø ra'de kakin be to. 7 De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwø el Njekawnan'gi kin!

«De ki nje tøti ro, m'a m'ad'a so kandi kagi koy el ki ra me Paradisi'ti læ Luwø*.»

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Simirnø'ti

8 Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Simirnø'ti: Ta ki de ki do'kete, ki in de ki do'boy'ti to, de ki oy nan tø'el isi kumngayira ba, el me'ti ø to kin: 9 M'gør kon læ'i ki ndoo læ'i, nan ki ro'ta'ti, in njenyakingø. Taa m'gør ta'gi ki majel ki nje ki bari ro'de eyina n'in *Juwipi'gi, nan ki ro'ta'ti, in Juwipi'gi el, isi eli do'i'ti: in køykawnan læ *Satan. 10 A ingø kon, nan maji kadi in øol el. Su a øuki de'gi madi dann'se'ti dangay'ti kadi nan'n togi'se, a ingø'i kon asi ndo do'gi, nan uwøi kul'ø biti koy, ø m'a m'adi'se jøgi tøti ro, ki in kaji ki biti ki non'ti.

11 De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwø isi el njekawnan'gi kin maji!

De ki nje tøti ro, koy ki nja joo a te kad'a'ti el.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Pergam'ti

* 2:7 2.7 Lotum 2.8-9

12 Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Pergam'ti: Ta ki de ki nje koti kiyæro ki ta'a ati kol kol, taa ta kat'a in dow joo num to, el me'ti ø to kin: 13 M'gær lo ki isi'ti kin; in lo ki Satan onbe sëm'ti, nan be kaa, biti bone, in uwæ ro'i ro'm'ti adi ngan, tusi kunme læ'i inyø el. Døkagilo inbe ki ndo ki tæli njekulæbær læ'm ki nje ra nya ki low'ø'ti, Antipasi, lo'ti inbe ki Satan isi'ti kin kaa, manji ndu'i el. 14 Ningø, nya kare ki m'aw'n sæ'i ki ta do'ti, in ta læ de'gi læ'i ki madi ki uwæi go nyando ki to to yan Balam be ngan kin. Balam ki nje kaji ngar Balaki kadi iyø kulø uwæn ngann Isirayel'gi ki row kusø da ki ilæi kadikare'ti bari yo'gi num, sangi nan kaya'ti num†. 15 In be to ø, in kaa aw ki de'gi ki nje kuwæ go nyando læ Nikolayiti'gi non to. 16 Ø kadi tær ndu'i. A re in be el ø, m'a m're ngosine kadi m'ro ki degø'gi kin ki kiyæro ki te ta'm'ti kin.

17 De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n do ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

De ki nje tæti ro, m'a m'ad'a mann ki in nyakusø ki kiyø loki, m'a m'ad'a kosi mbal ki nda, ki in ki ndangi to'ti ki sigi‡, ki in to ki de gær el sëm'ti. De ki mbal kin odi ji'ø par ø gær to kin.

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti

18 Makitu kin ndangi adi malayka læ njekawnan'gi ki Tiyatir'ti: Ta ki Ngonn læ Luwø el ki in de ki kandi kum'ø on to por be, taa nja'a'gi toi to handi ki ndolo, ki kodi ho kam be, el ø to kin: 19 M'gær kulø ra'i'gi, ki ndiginan ki to ro'i'ti, ki kunme læ'i, ki ra kulø kadi de'gi, ki kuwætogiba læ'i. Nya ra'i'gi ki gogi ne banyinan utæ in ki kete'gi. 20 Nan nya kare ki m'aw sæ'i ki ta do'ti, in k'inyø ki inyø Jejabel, ki ene n'in dene ki njekeltakita Luwø'ti kin, adi isi buki njekulø'gi læ'm mu'ti: isi osi'de ki me kaya ki ra'ti, ki me kusø da'ti ki ilæi kadikare'ti bari yo. 21 M'inyø døkagilo m'ad'a kadi inyæn gorow njiyø'ne kø, nan mbæti k'inyø gorow kaya ki ra. 22 In be ø, m'a m'ilø nanga do tirø ro kon'ti, nan'ti ki nje sangi nan kaya'gi'ti. A re inyæi ta panjiyø'de'gi ki majel kin kø wa taa, to m'inyø ta nya ki m'oji kadi m'ra se'de kin. 23 M'a m'adi ngann'a'gi oyi. Ningø, lo kin'ti, Njekawnan'gi pæti a gæri kadi m'in de ki m'gær mæta'gi, ki ndigi ra'gi læ de'gi. De ki ra dann'se'ti, m'a m'ra'a kigo kulø ra'a'ti§. 24 Nga ningø, in ndægi Njekawnan'gi ki Tiyatir'ti, ki uwæi go nyando ki ngom kin, el, taa mbæti taai nyando ki ingi bari'ø «nya kiyø kuruki læ Satan» kin el to, m'el'se kadi in gæri toki

† 2:14 2.14 Kør Isirayel'gi 31.16; Kør Isirayel'gi 22-24 ‡ 2:17 2.17 Tekitaga

16.14-15,33-34; Ejay 62.15 § 2:23 2.23 Pa'gi 7.10, 62.13; Jeremi 17.10

m'a m'indø nya ki k'oy madi ki rangi d'ø'se'ti el nga. ²⁵ Nga ningø, nya kare ø, maji kadi, nya ki rai d'ø'ti kin, uwøi ba, biti kadi m're.

²⁶ De ki nje tøti rø, de ki uwø go kulø'gi lø'm biti d'øboy'ti, m'a m'ad'a tøgi konbe d'ø ginn de'gi'ti ki dangi dangi. ²⁷ A on'de be ki gøl gindi, a t'øn d'ø'de toki de a t'øn ngoo hanji kin be. ²⁸ In be ø, m'inbe kaa m'ingø'n tøgi ki rø Bai'ti. Taa m'a m'ad'a mee ki njekuwø ta ginn lo'ti t'ø*.

²⁹ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n d'ø ta ki Ndil Luwø si el Njekawnan'gi kin!

3

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Sardi'ti

¹ Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Sardi'ti: Ta ki nje ndil'gi ki siri lø Luwø ki mee'gi ki siri el me'ti ø to kin: M'gør kulø ra'i'gi: ra rø'i adi de'gi oyi'nu to de ki isi kumngayira, nan ki røta'ti ø, in de ki koy. ² Isi d'ø nja'i'ti, adi tøgi ndøgø'gi ki isi oyi, tado m'oo kulø rai kare ki asi nan takum Luwø'ti goto. ³ Adi me'i olo d'ø nyando'ti ki oo d'ø'a ge ingø ge kin, ningø kadi ra d'ø nja'i'ti ø t'ør ndu'i. Kin ø re ndøl d'ø bi'ti el ø, m'a m're m'uwøi nanga bus to njebogi be ki kadi in gør d'ø kad'a el. ⁴ Nga ningø, de'gi madi'gi dann'se'ti Sardi'ti non inbe, njenyi ku'gi lø'de ki majel ki ra. A uløi ku ki nda rø'de'ti kadi dani'm'in, tado in de'gi ki asi. ⁵ De'gi ki nje tøti rø, a uløi ku ki nda rø'de'ti, ningø m'a m'buji t'ø'de k'ø me makitu kaji'ti el. M'a m'gør'de to de'gi lø'm takum Bai'ti ki takum malayka'gi'ti li'ø. ⁶ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n d'ø ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Piladelpi'ti

⁷ Makitu kin ndangi adi malayka lø Njekawnan'gi ki Piladelpi: Ta ki nje k'ar njay, de ki røta'ti, in ki uwø lakele lø *Dabidi ji'ne'ti, in ki uwø te ø de asi kut'ø el, in ki uwø uti ø de asi te el, el me'ti ø to kin: ⁸ M'gør kulø rai, m'gør kadi tøgi in ngayn el, nan ngøm ta lø'm maji, manji ndu'i el. Nga ningø, ki ne kin, m'te takøy non'i'ti nga, de ki asi kadi uti goto. ⁹ Ningø nya ki m'a m'ra ki de'gi ki køykawnan'ti lø Satan, ki in nje ngom'gi, ki eyina n'in Juwipi'gi, nan in Juwipi'gi ki røta'ti el ø to kin. M'a m'indø tøgi d'ø'de'ti kadi rei øsi d'ø'de nanga non'i'ti. Lo kin'ti, a gøri kadi m'ndig'i. ¹⁰ Toki ngøm'n ndu ki m'ad'i kadi uwø'n tøgi ba, m'in kaa m'a m'ngøm'i d'økagilo kon'ti ki a re d'ø de'gi'ti ki d'ønangi'ti

* 2:28 2.28 26-28; Pa'gi 2.8-9; Kør Isirayel'gi 24.17

ne pøti kadi nan'de kin tɔ. ¹¹ M'a m're ndækba, ø uwø nya ki to ji'i'ti kin ngan, kadi de madi taa nyakugø goji læ'i el.

¹² De ki nje tæti rɔ, m'a m'ra'a to kagi ngawdann køy me Køy'ti læ Luwø læ'm, ningø a te taga el ratata. M'a m'indø tɔ Luwø læ'm num tɔ bebo li'ø ki in Jerujalem ki sigi kin num dɔ'a'ti. Jerujalem ki in dɔran'ti rɔ Luwø'ti læ'm, re ur nanga. Taa m'a m'indø tɔ'm ki sigi dɔ'a'ti tɔ.

¹³ De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

Makitu ki ndangi kadi Njekawnan'gi ki Lawodise'ti

¹⁴ Makitu kin ndangi adi malayka læ Njekawnan'gi ki Lawodise'ti: Ta ki de ki in Amen, de ki nje mannaji ki nje ra nya ki low'ø'ti, de ki rɔta'ti ki in dɔ nyakindø'gi'ti læ Luwø pøti, el me'ti ø to kin: ¹⁵ M'gør kulæ rai; m'gør kadi sɔl el num, in tingø el num. Kin ø re sɔl el ø, re a tingø! ¹⁶ Nan ki ne kin, sɔl el num, in tingø el num, to hoy hoy, adi m'a m'tɔmon'i kɔ. ¹⁷ In el ene in njenyakingø, ra gati ingø'n nya ngayn, aw ndoo nya madi el. Nga ningø, in nje kumtondoo, in dangiti, nya læ'i goto, ra ki rɔ'i kare, kum'i oo lo el kin ø, oo el. ¹⁸ In be ø, m'ad'i ta køji kadi re ndogi sə'm ɔr ki por ndir'ø maji kin kadi ndu'n, kadi ndogi sə'm ku ki nda uti'n dɔ rɔ'i ki to kare kin kadi rɔ'i sɔl'i el, ø kadi ndogi nya k'ilø kum'ti ilø kum'i'ti kadi kum'i oo lo maji gogi. ¹⁹ De'gi pøti ki m'ndigi'de, m'ndangi'de ø m'indø'de m'oji'de. Maji kadi in tingøbil, ø tɔr ndu'i. ²⁰ Oo maji, m'in m'ra takøy'ti, m'indø takøy. Re de oo dɔ ndu'm ø te takøy ø, m'a m'ur køy go'ø'ti, m'a m'njɔ si'ø num in a sɔ sə'm num.

²¹ De ki nje tæti rɔ, m'a m'ad'a isi sə'm dɔ kumbər ngar'ti læ'm, toki m'in m'tæti rɔ ø m'aw m'nji ki Bai dɔ kumbər ngar'ti li'ø kin be tɔ. ²² De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dɔ ta ki Ndil Luwø isi el Njekawnan'gi kin!

4

Kulø tɔji dɔ Luwø'ti me dɔran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ø, m'oo nya ki rangi me ndil'ti bay: m'oo tarow te dɔran'ti, ningø ndu de ki el'm ta kete kakin, tøl bar to tow be el'm ene: «Re taa ne, ø m'a m'tɔj'i nya ki a ra nya lo ti'ti». ² Tanan'ti non, Ndil Luwø tæti'm uwø'm aw sə'm dɔran'ti. Ningø nyi, m'oo kumbər ngar te isi, ø de madi isi dɔ kumbər ngar'ti kakin. ³ De'ø ndolo to mbal'gi ki bari'de jasipi ki sarduwann be. Ngabirøndi ki kunj'ø to to mbal emerodi be unji gugi kidi kumbər ngar kakin. ⁴ Ningø kumbər'gi dɔ joo gidø in sɔ sii gugi gidi kumbər ngar kakin, ø ngatɔgi'gi dɔ joo gidø in sɔ ki ɔy ku ki nda sii

dø kumbør'gi'ti ki dø joo gidø in sø kakin, uløi jøgi køsikurø ki rai ki ør dø'de'ti. ⁵ Kunji'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi tei kumbør ngar'ti. Lambi'gi siri onyi takum Ngar'ti, adi in ndil'gi læ Luwø ki siri. ⁶ Non kumbør ngar'ti, nya madi ki tanan ki mann ba ki ar njay to bær be ra søm'ti.

Nya'gi ki nje kisi kumngayira in sø, kum'de rosi rø'de ki kete ge ki gogi ge, sii dana non kumbør ngar'ti num, gugi gid'ø num. ⁷ Nya ki nje kisi kumngayira ki døketi tanan ki bøl, in ki nja joo tanan ki ngonn baw mangi, in ki nja mutø, takum'ø to to takum de be, ningø in ki nja sø, to to kore ki isi nal be tø. ⁸ Nya'gi ki nje kisi kumngayira kin, ki kare aw ki bag'i'ne mehen mehen, ø kum'ø rosi lo dø bag'a'ti ge ginn bag'a'ti ge. Kondo ge ki kada ge sii ta k'osi pa'ti eyina: Nje k'Ar njay, nje k'Ar njay, nje k'Ar njay in Burøbe Luwø ki nje tøgi pøti. In ki isi mayinu, isi bone, in ki a re. ⁹ Døkagilo'gi pøti ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø kakin øsi pa, uløi tøjø dø nje kisi dø kumbør ngar'ti, døkagilo'gi ki døkagilo'gi, øsikurø, rai'ø oyo, ¹⁰ ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø øsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti, øsikurø nje kisi ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi, buki jøgi køsikurø'gi læ'de non Ngar'ti ningø eli'ø eyina: ¹¹ Burøbe Luwø læ'je, in asi kadi de'gi uløi tøjø dø'i'ti, øsikurø'i, taa asi k'ingø tøjø tø, tado in ø ra nya'gi pøti, nya'gi ki k'oo ki kum kin toi kigo ndigi'ti læ'i.

5

Makitu læ Ngonn bati

¹ M'oo makitu ki kur gidi nan'ti to dala jikøl nje kisi dø kumbør ngar'ti. In makitu ki ndangi nya me'ti ge gidi'ti ge, ningø uwøi lo siri ki nya kuwø makitu'gi. ² M'oo malayka ki nje tøjø kare un ndu'ne ki taa ene: «Nan asi kadi tøti nya kuwø makitu'gi ø te makitu kin wa?» ³ Nan ki me døran'ti, ki dønangi'ti eke ginn dønangi'ti, de ki asi kadi te makitu kin, eke kadi ilø kum'ne me'ti ø tudø goto ne. ⁴ Lo kin'ti, m'non ngayn, tado de asi k'ingø de ki asi kadi te makitu kin ø ilø kum'ne me'ti el. ⁵ Ningø de kare dann ngatøgi'gi'ti el'm ene: «Non el, øø bøl ki ginn koji'ti læ Juda, de ki te ginn Dabidi'ti, ki tøti rø, in asi kadi ør nya kuwø makitu'gi ki siri ø te makitu kin.»

⁶ Lo kin'ti non, m'oo Ngonn bati ra taa dana non kumbør ngar'ti, ningø nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sø ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in sø gugi gid'ø. Ngonn bati kakin to to nya ki de ujø mind'ø be. Gaj'a'gi in siri, taa kum'ø'gi in siri tø, to ndil'gi ki siri læ Luwø ki ulø'de ki dønangi'ti ba pøti. ⁷ Ngonn bati isi re ndøkba ki rø nje kisi

dø kumbør ngar'ti kadi taa makitu ji'ø'ti. ⁸ Tanan'ti non, ki nje kisi kumngayira ba ki so ki ngatøgi'gi ki dojoo gidø in so øsi mækøsi'de nanga non Ngonn bati'ti. De ki ra uwø kende ki køpi'gi ki rai ki ør ki nduji kagi ki øti maji ji'ne'ti. Nya'gi kin in ta'gi ki de'gi læ Luwø isi eli ki Luwø. ⁹ Nje kisi kumngayira ba ki so ki ngatøgi'gi ki dø joo gidø in so, øsi pa ki sigi eli eyina:

«In asi kadi un makitu,
ø ør nya kuwø'gi.

Tadø de'gi tøl'i'nu, in ugø dø ginn kaw'gi ki dangi dangi,
Ndonn ta'gi ki dangi dangi,

De'gi ki dangi dangi,

Ginn be'gi ki dangi dangi ki mosi, adi Luwø.

¹⁰ Ginn de'gi ki dangi dangi kin,

Indø'de taa dangi to ngar'gi,

Tøl'de njekujønyamosi kadikare'ti tadø Luwø læ'je,

Ningø ingi onyibe dønanngi'ti ne*.»

¹¹ Lo kin'ti, m'gon lo ø, m'oo ndu bulø malayka'gi ngayn, ki in dør banyi banyi dør døgi bigum†, guggi gidi kumbør ngar, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ba, ki ngatøgi'gi.

¹² Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina:

«Ngonn bati ki de'gi tøl'i'ø,

asi kadi ingø tøgi, ki nyakingø, ki gosi, ki nganggi, ki køsikurø,
ki tøbar, ki kulø tøji!»

¹³ Taa m'oo ndu nyakindø'gi pøti ki døran'ti, ki dønanngi'ti, ginn dønanngi'ti, ki me babø'ti øsi pa eyina:

«Kulø tøji, ki køsikurø, ki tøbar, ki tøgi,

in læ nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati ki
døkagilo'gi ki døkagilo'gi!»

¹⁴ Lo kin'ti non be, nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki so eli eyina: «Amen!» Ningø ngatøgi'gi øsi mækøsi'de nanga non nje kisi dø kumbør ngar'ti in ki ngonn bati, øsi kurø'de.

6

Ngonn bati in ki nya kuwø makitu'gi siri

¹ M'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki døkete læ nya kuwø makitu'gi ki siri ør, ningø m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki døkete dann nya'gi ki nje kisi kumngayira ba ki so un ndu'ne ki taa, ndu'ø øar to ndangindi be ene:

«Re!» ² M'gon lo, ningø m'oo sindø kare ki nda. Nje kala uwø kagi kondirø ji'ne'ti, adi'ø jøgi køsikurø. In de ki tøti rø, nan aw to tøti rø ki rangi øay. ³ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja joo ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi

* 5:10 5.10 Pa'gi 33.3, 98.1; Ejay 42.10 † 5:11 5.11 Daniyel 7.10

kumngayira ba ki nja joo el ene: «Re!» ⁴ Lo kin'ti, sindø ki rangi, ki kør to por te re. Nje kala aw ki togi kadi ør'n lapiya dønangi'ti kò, kadi de'gi tølì nan dann'de'ti. Adi'ø kiyøro ki ngal.

⁵ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mutø ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja mutø el ene: «Re!» Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki ndul. Nje kala uwø nya mbøji nya ji'ne'ti. ⁶ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dann nje kisi kumngayira'gi ki sò ene: «Geme ngonn ngo mbøji nya kare be par in lo kulø ki ndø kare, ø ørji ngonn ngo mbøji nya mutø be par in lo kulø ki ndø kare to; nan ødi hu in ki yiwi kandi nju el.» ⁷ Loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja sò ør ningø, m'oo ndu nya ki nje kisi kumngayira ba ki nja sò el ene: «Re!» ⁸ Ø m'gon lo ningø, m'oo sindø kare ki bal'a to to mbi kam be. Nje kala to'a nan «Koy», ø lo ki koo isi njiyø go'ø'ti. Adi'de togi dø dow dønangi'ti ki kare me ki sò'ti kadi tuji de'gi ki me'ti ki rø'gi ki bo'gi ki monyi ki njetoko de'gi ki da don'gi ki dønangi'ti ne. ⁹ Go'ti, loki Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mi ør ningø nyi, m'oo ndil de'gi ki ndøki tølì'de ø rai ginn ringiri kadikare'ti læ Luwø. In de'gi ki tølì'de tado ta læ Luwø ki rai dø'ti ngan, manyinaj'a. ¹⁰ De'gi kakin uni ndu'de ki taa, elita ki togi'de eyina: «Burøbe, in ki in nje k'Ar njay, in ki in de ki røta'ti, a nginø biti døkagilo'ti ki ra taa a gangi ta dø de'gi'ti ki dønangi'ti, øji'n dø mosi'je ki buki kò kin wa?» ¹¹ Ningø lo kin'ti non, adi de ki ra ku ngal ki nda, ningø døji'de kadi orei me'de nden bay, biti kadi to ndøgi ngannkon'de'gi, ki madi kulø'de'gi, ki nanyinan non, kadi to a tølì'de to ingi be kin, kør'de re dø mad'a'ti, tølta'a bay taa. ¹² Ningø m'oo Ngonn bati uwø nya kuwø makitu ki nja mehen ør, ø dønangi yøki yøki ki øti bol ngayn. Kadi tøl ndul kururu to ku soro be, ø nanyi ba pu tøl to to mosi be to. ¹³ Mee'gi in døran'ti tosi ki nanga to kandi mbaykote ki gæsire el bay, ø nøl gang'a ki nanga kin be. ¹⁴ Døran a goto kò to tuwø ki de a koo gidi nan'ti kin be; ningø mbal'gi, ki dø dor'gi a ndui rø'de kò. ¹⁵ Ngar'gi ki dønangi'ti ne, ki nje tobar'gi, kibo'gi læ njerø'gi, ki njenyakingø'gi, ki nje togi'gi, ki ndøgi de'gi pøti, bø'gi ki de'gi ki kare, a anyinan kadi iyøi rø'de bolo lo'gi'ti ki gidi mbal'gi'ti ki tøti. ¹⁶ A eli mbalbo'gi ki mbal'gi ki tøti eyina: «Tosi dø'je'ti, iyøi'je sanyi takum nje kisi dø kumbø'ngar'ti, ki ta wongi'ti læ Ngonn bati*». ¹⁷ Tado ndø wongi ki bo re nga, de ki asi kadi ene m'in ø m'ra am goto†.»

* 6:16 6.16 Oje 10.8; Luk 23.30 † 6:17 6.17 Juwøl 2.11; Soponi 2.2-3

7

De'gi ki 144.000 ki Luwø indø ndunø læ'ne non'de'ti

¹ Go nya'gi'ti kin, m'oo malayka'gi sɔ rai taa dɔ kum dɔnangi'ti ki sɔ. *Malayka'gi kakin uwøi nəl'gi ki sɔ ki dɔnangi'ti ne kadi to uløi dɔnangi'ti el num, dɔ ba'ti el num, taa dɔ kagi'gi'ti el num tɔ. ² M'təl m'oo malayka madi ki rangi bay in ki lo kuwø kadi'ti be, uwø nya kɔsidɔnya læ Luwø ki nje kisi kumngayira ba ji'ne'ti. Ningø un ndu'ne ki taa el malayka'gi ki sɔ ki ingøi tɔgi kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki dɔnangi'ti ne ki me ba'ti ene: ³ «Ononyi'se kadi rai nya ki low'ø'ti el ki nyakindø'gi ki dɔnangi'ti, eke me ba'ti, eke dɔ kagi'gi'ti, biti kadi j'indø nya kɔsidɔnya to ndunø non njekulø'gi'ti læ Luwø bay taa.» ⁴ Adi m'in kør de'gi ki in ki k'indø ndunø læ Luwø non'de'ti in de'gi dør bu ki dɔ sɔ gidø in sɔ dɔ'ti, ginn koji'gi'ti læ ngann Isirayel'gi pøti. ⁵ Adi in: ginn koji'ti læ Juda, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Ruben, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Gadi, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ⁶ ginn koji'ti læ Aser, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Nepitali, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Manasa, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ⁷ ginn koji'ti læ Simeyon, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ *Lebi, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Isakar, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ⁸ ginn koji'ti læ Jabulon, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Jisepi, de'gi dør dɔgi gidø in joo; ginn koji'ti læ Benjamen, de'gi dør dɔgi gidø in joo.

Ginn de'gi ki dangi dangi

⁹ Go'ti, m'gon lo ø, m'oo bulø de'gi ki øti bol ngayn ki de asi kadi tudø kør'de el. In de'gi ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi, ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ginn de'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi. De'gi kin rai non kumbør ngar'ti, ki non Ngonn bati'ti, rai ki ku ngal ki nda rɔ'de'ti, taa uwøi baji tann'gi ji'de'ti tɔ. ¹⁰ Ningø uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kaji in rɔ Luwø'ti læ'je ki in nje kisi dɔ kumbør ngar'ti in ki Ngonn bati.» ¹¹ Malayka'gi pøti iløi nan gugi gidi kumbør ngar, ki ngatɔgi'gi ki nya'gi ki nje kisi kum ba'gi, osi ki takum'de nanga non kumbør ngar'ti, ɔsikurø Luwø, ¹² eli eyina: «Amen! Kulø tɔji, ki tɔbar, ki gosi, ki oyo ki ra, ki kɔsikurø, ki tɔgi, ki ngangi in læ Luwø læ'je ki dɔkagilo ki dɔkagilo! Amen!» ¹³ Lo kin'ti non, ki kare dann ngatɔgi'gi'ti un ta el'm ene: «De'gi ki ɔyi ku ngal'gi ki nda kin in nan'gi wa? Ø in ra be ø rei wa?» ¹⁴ Ø m'ilø'ti m'ene: «Burøbe, in ø gør maji!» Ningø el'm ene: «In de'gi ki tei me kindækumndoo'ti kibo. Ingi togi ku ngal'gi læ'de,

rai adi nda me mosi Ngonn bati'ti. ¹⁵ In tado kin ə, uwəi rɔ'de rai non kumbər'ti lə Luwə, gosi'ə kondɔ'ti ge kada ge me Kəy'ti li'ə. Ningə nje kisi dɔ kumbər ngar'ti a dow bagi'ne dɔ'de'ti ginn kəy kisi'ne'ti. ¹⁶ Bo a ra'de el ratata, kundə mann a ra'de el ratata, taa por kadi eke kunji nya madi a ndaw'de el ratata tɔ, ¹⁷ tado Ngonn bati ki nje ra ngawdann lo'ti non kumbər ngar'ti a in nje k'ul'de, kadi a aw se'de lo mann kumngayira'ti kadi anyinan. Luwə a bɔr mann non kum de'ti mbonyi mbonyi*.»

8

Nya kuwə makitu ki nja siri

¹ Loki Ngonn bati ɔr nya kuwə makitu ki nja siri, loki dɔran'ti təl to ndingɪ asi ngann kadi dɔ mutə. ² Ningə m'oo malayka'gi ki siri rai takum Luwə'ti, adi adi'de tow'gi siri.

³ Malayka madi kare re ulə rɔ'ne ra kadi ringiri'ti, uwə bay por ki nduji kagi ki əti maji in me'ti ji'ne'ti. In bay ki rai'ə ki ɔr, ningə adi'ə nduji kagi'gi ngayn ki əti maji, kadi awi'n ki ta'gi ki de'gi lə Luwə isi eli ki Luwə. Awi'n dɔ ringiri ɔr'ti ki ra non kumbər ngar'ti. ⁴ Ningə sa nduji kagi ki əti maji su ji malayka'ti takum Luwə'ti aw ki taa ki ta'gi ki de'gi lə Luwə isi eli ki Luwə. ⁵ Ningə go'ti, malayka un bay por ki nduji kagi ki əti maji in me'ti kakin, buki kɔrpor'gi ringiri'ti rosi, ə ugə ilə nanga, par ə tanan'ti non, ndangindi'gi ki ndu de'gi, ki təlndi'gi tei, taa dɔnangi yəki tɔ.

Tow'gi ki sɔ ki dɔkete

⁶ Malayka'gi ki siri ki uwəi tow'gi ki siri ji'de'ti indəi dɔ rɔ'de dana kadi kɔli'de.

⁷ Malayka ki dɔkete kɔl tow lə'ne ə, kɔsi ndi, ki por ki pole nan ki mosi ədi ki dɔnangi'ti. Ningə lo kin'ti non be, dow dɔnangi ki kare me ki mutə'ti on por, kagi kare me ki mutə'ti on por, taa mbi kam kare me ki mutə'ti on por tɔ.

⁸ Malayka ki nja joo kɔl tow lə'ne, nya madi ki boi to mbal ki ra taa be, on por, bingə osi me ba'ti, adi dow ba ki kare me ki mutə'ti təl mosi. ⁹ Nyakində'gi kare me ki mutə'ti me ba'ti oy, taa tokibo'gi kare me ki mutə'ti tuji tɔ.

¹⁰ Malayka ki nja mutə kɔl tow lə'ne ə, kəkirə mee kare ki on to por be, in dɔran'ti osi nanga dɔ ki kare me ki mutə'ti lə mbo'gi ki wol mann'gi. ¹¹ Tɔ mee kakin nan «nya ki ati.» Ki kare me ki mutə'ti lə mann'gi təli ati kangɪ, ningə de'gi ngayn ki anyinan mann'gi kin oyi tɔ, tado təl ki təli ati kangɪ.

* 7:17 7.17 Ejay 25.8, 49.10; Pa'gi 23.1-2; Ejəkel 34.23

¹² Malayka ki nja sɔ kɔl tow læ'ne, dow kadi ki kare me ki mutø num, dow nanyi ki kare me ki mutø'ti num, taa mee'gi kare me ki mutø'ti ingøi kindø adi lo kadi dann'de'ti ki kare me ki mutø'ti unji goto. Dow lo ki kada kare me ki mutø'ti num, dow lo ki kondø kare me ki mutø'ti num, kunji goto dɔ'de'ti*.

¹³ M'tøl m'gon lo bay ningø, m'oo yøl kore kare ki nal taa sanyi dann nøl'ti un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne ene: «Kumtondoo! Kumtondoo! Kumtondoo a in dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne, loki ndøgi malayka'gi ki nanyinan mutø kin a kɔli tow læ'de.»

9

Tow ki nja mi bar

¹ Malayka ki nja mi kɔl tow læ'ne ø, m'oo mee kare in dɔran'ti osi nanga. Adi mee kakin lakele ta boløbe ki dɔboy'o goto. ² Te ta boløbe ki dɔboy'o goto ningø, sa por su'ti te ki taga to sa por ki me pur'ti ki boi be. Sa kakin uti kum kadi ki dɔran. ³ Bøti'gi tei me sa por'ti kakin, sananyinan dɔnangi'ti. In bøti'gi ki adi'de tɔgi ki to to yan nii be. ⁴ ɔgi'de kadi rai nya ki low'ø'ti el ki mu ge ki kam ge kagi'gi ge, nan kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi ki awi ki nyakosidonya to ndunø læ Luwø nati non'de'ti el kin par. ⁵ Adi'de tarow kadi tɔli de'gi kin el, nan kadi adi'de kon ngayn to kadi yo par asi nanyi mi. ⁶ Dɔkagilo'ø'ti kin, de'gi a sangi koy, nan a ingøi koy el. A ndigi kadi n'oyi, nan koy a anyi sanyi kɔ kadi'de'ti.

⁷ Bøti'gi kin, toi to sindø'gi ki de dɔ nya rɔ rɔ'de'ti, adi in ndøkba lo k'aw rɔ'ti kin be. Nya'gi ki dɔ'de'ti toi to jøgi kɔsikurø ki rai ki ør be, ningø takum'de to to takum de'gi be tɔ. ⁸ Bisi dɔ'de to to bisi dɔ dene'gi be, ø ngang'i'de to to ngang'i bøl be tɔ. ⁹ Ningø toi to nya ki de ulø nya rɔ ki ra ki gindi non gu'de'ti be, ø kah bagi'de bar to kah pusi rɔ'gi ki sindø'gi banyi banyi ndøri'de ki ngodi go'de'ti sɔw lo rɔ kin be*. ¹⁰ Ta bongi'de ati to ta bongi nii be, ningø in bongi'de'ti kin ø awi ki tɔgi ki kadi rai nya ki to ki de'gi nanyi mi. ¹¹ Awi ki malayka to ngar dɔ'de'ti boløbe'ti ki dɔboy'o goto. Tɔ ngar læ'de kakin nan «Abadon» ki ta Ebirø, ø «Apoliyon» ki ta Gireki tɔ. Kør me tɔ kin nan «Nje tuji lo». ¹² Kon ki dɔkete dør nga, ningø nanyi kon'gi ki rangi joo kadi rei go'ti bay.

¹³ Malayka ki nja mehen kɔl tow læ'ne, ningø m'oo ndu de madi in ringiri'ti ki rai ki ør ki isi non Luwø'ti, in dɔ

* **8:12** 8.12 10-12; Ejay 14.12; Jeremi 9.14; Tekitaga 10.21-23 * **9:9** 9.9 Juwøl 2.4-5, 1.6

kum'ø'gi'ti ki so re. ¹⁴ Ningø ndu kakin el malayka ki nja mehen ki uwø tow ji'ne'ti ene: «Inyø malayka'gi ki so ki dɔi'de ki kulø gindi dɔ ba Epirati'ti kin taa.» ¹⁵ Ningø inyø malayka'gi ki so kakin taa. In malayka'gi ki sii dɔ nja'de'ti tado dɔ kadi inbe kin, me ndo'ti inbe kin, me nanyi'ti inbe kin, ki me bal'ti inbe kin tɔ, kadi to tuji de'gi ki kare me ki mutø'ti kɔ, donangi'ti ba pøti. ¹⁶ Adi m'in kør njero'gi lø'de ki ai ki sindø in dør dɔgi bigum bu joo. ¹⁷ Nga ningø nyi, m'oo sindø'gi ki nje kal de'gi me ndil'ti: awi ki nya rɔ ki dɔɔ non gu'de ki kør to por be, to to bal dør an be, taa to to bal kədi mann sindø be tɔ. Dɔ sindø'gi kakin to to dɔ bøl be, ningø por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tɔgi'de'gi. ¹⁸ In ki nya tuji lo'gi ki mutø, ki in por'gi ki sa'gi ki nya'gi ki nje taa por ki tɔgi'de'gi, ki tei ta'de'ti kin ø ko de'gi ki kare me ki mutø'ti donangi'ti ne ba pøti a tɔ'n. ¹⁹ Tado tɔgi sindø'gi in ta'de'ti num bongi'de'ti num tɔ. Bongi'de to to lii ki rai ki ningø kasi be, ningø ta bongi'de to to dɔ be kadi rai nya ki low'ø'ti el ki de'gi. ²⁰ Nga ningø, ki ojido ndøgi de'gi pøti ki tei ta koy'ti lø nya'gi ki nje tuji lo kin ø, mbeti kadi inyøi kulø ra'gi ki majel. Nanyinan ki lo k'osi məkəsi'de nanga non ndil'gi'ti ki majel, ki non kagi yo'gi'ti ki rai'de ki ør ge, ki nar ge, ki ningø kasi ge ki gagi mbal ge eke ki kagi ge ki asi k'oo lo el num, asi k'oo dɔ ta el num, taa asi njiyø el num tɔ kin. ²¹ Taa inyøi ta tøl de'gi el num, ta ra kumø el num, ta kuwø marum el num, ta bogi el num tɔ.

10

Malayka in ki ngonn makitu

¹ Go'ti, m'oo malayka ki rangi kare ki nje tɔgi in dør an'ti risi ki nanga. Kilndi tu dɔ'a, taa ngabirøndi isi dɔ'a'ti to jɔgi ngar be, ø takum'ø øsi to kadi be, ningø nja'a'gi toi to bar por be. ² Uwø ngonn makitu ji'ne'ti, indø nja kol'ne dɔ ba'ti, ø indø nja gøl'ne donangi'ti tɔ. ³ Un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne, non to bøl be, ningø go ndu'ø'ti, ndangindi siri bar. ⁴ Ø loki m'aw kadi m'ndangi ndu'de me makitu'ti ø, m'oo ndu ta madi ki in dør an'ti el'm ene: «Ngøm ndu ta lø ndangindi'gi kin me'i'ti, um m'ndangi me makitu'ti el.»

⁵ Lo kin'ti, malayka ki m'oo'ø, nja'a kare in dɔ ba'ti, ø nja'a kare in donangi'ti kakin, un ji kol'ne ulø ki dør an'ti, ⁶ ningø un mindi'ne ki tɔ Luwø ki nje kisi ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, ki nje kindø dør an, ki donangi, ki babo, ki nya'gi ki me'de'ti ene: «Dɔkagilo ki rangi kadi de a inyø adi dør goto nga. ⁷ Ndo ki malayka ki nja siri a ulø ngirø kadi kol

tow lə'ne kin ə, Luwə a tɔlta ndigi ra lə'ne ki to lo kiyə'ti, toki el'n taa njekuləbər'gi lə'ne ki in njekeltakita'a'ti*.»

⁸ Ndu de ki kete m'oo in ki dɔran'ti kakin təl el'm ta ki rangi bay ene: «Aw taa ngonn makitu ki te me'ə kin ji malayka'ti ki ində nja'ne kare dɔ ba'ti ə ində ki kare dɔnangi'ti kin.» ⁹ M'aw ndəkba ki rɔ malayka'ti kakin, m'dəj'ə kadi adi'm ngonn makitu ningə, ilə'm'ti ene: «Taa sɔ, a ati kangɪ kanda'i'ti, nan a nəl ta'i'ti to təji be.» ¹⁰ M'taa ngonn makitu kakin ji malayka'ti m'njɔ, ningə nəl ta'm'ti to təji be, nan loki m'tur me'm'ti ə, ati kanda'm'ti kangɪ. ¹¹ Ningə go'ti eli m'in eyina: «Maji kadi eltakita Luwə'ti ki el ɔji'n dɔ nya'gi ki a ra ginn de'gi ki dangɪ dangɪ, ki ginn be'gi'ti ki dangɪ dangɪ, ki ndonnta'gi'ti ki dangɪ dangɪ, ki ngar'gi, ngayn kin bay.»

11

Nje mannajɪ'gi ki joo

¹ De ta gakira ki tanan ki kagi mbɔji nya be, ningə el'm ene: «Ində taa mbɔji *Kəy lə Luwə num, ringiri num, taa in tudə de'gi ki nje k'ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti me kəy'ti kin tɔ. ² Nan tado lo ki taga ne lə Kəy lə Luwə ə, kadi inyə dow kare, mbɔji el, tado in lo ki in ki kadi de'gi ki gəri Luwə el, ki a tuji ki bebo ki ar njay lə Luwə asi nanyi dɔsɔ gidə in joo. ³ Ningə m'in m'a m'ulə ki nje mannajɪ'gi lə'm ki joo ki ku kuwə ndoo rɔ'de'ti kadi eli de'gi ta ki ta Luwə'ti ndo dər ki bu joo ki dɔ mehen (1260).»

⁴ Nje mannajɪ'gi ki joo in kagi buni'gi ki joo, ki lambi'gi ki joo ki rai takum Be nje dɔnangi'ti. ⁵ Kin ə re de madi ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə, por a te ta'de'ti kadi tuji njeban'gi lə'de kɔ. In be ə, de ki ge kadi n'ra se'de nya ki low'ə'ti el ə a ingən koy oyi. ⁶ Nje mannajɪ'gi kin awi ki tɔgi kadi uti ta dɔran kadi ndi ədi el, dɔkagilo ki a eli de'gi ta ki ta Luwə'ti kin. Awɪ ki tɔgi kadi təlɪ mann ki ndul mosi'ti, taa kadi adi kon'gi ki dangɪ dangɪ de'gi ki dɔnangi'ti ne, dɔkagilo ki ra ki me'de ndigi tɔ.

⁷ Nan loki a manyinaji lə'de ningə, da ki a te bolobe'ti ki dɔboy'o goto a ilə'de rɔ, a tətɪ'de rɔ, a tɔl'de. ⁸ Ninn'de a ra tambalo'ti me bebo'ti ki a bari'ə ki tɔ ki elita'a ki ta ki ta Luwə'ti dɔ'a'ti eyina Sɔdɔm ki Ejipiti. In bebo ki ndɔki bəri Burəbe kagidəsi'ti gidi be'ti. ⁹ De'gi ki dangɪ dangɪ, ki ginn kaw ki dangɪ dangɪ, ki ndonnta'gi ki dangɪ dangɪ, ki ginn be'gi ki dangɪ dangɪ a rei kadi gonyi ninn'de ndo mutə ki nusi, ningə a ɔgi kadi de duw'de. ¹⁰ Rɔ de'gi ki dɔnangi'ti ne a nəl'de ngayn tado koy ki oyi kin. A rai rɔnel ngayn, a

* 10:7 10.7 Tekitaga 20.11; Ndukun 32.40; Daniyel 12.7; Amosi 3.7

mbøli nan kadikare'gi, tado de'gi ki njekeltakita Luwø'ti ki joo kin adi'de kon ki aldo maji.

¹¹ Nan go ndo'gi'ti ki mutø ki nusi kin ø, kon ki in ro Luwø'ti re ur me'de'ti, adi indøi sii taa. Lo kin'ti, de'gi ki kete ra gonyi'de kakin, bol tol'de. ¹² Ningø oyi ndu de madi ki bar ki togi'ne ngayn in doran'ti ene: «In rei taa ne!» Ningø indøi, awi ki doran'ti me kilndi'ti, takum njeban'gi'ti lød'de ki isi gonyi go'de. ¹³ Tanan'ti non, donangi yøki yøki ki øti bol, adi dow bebo ki kare me ki dogi'ti budi nanga mur mur. Ko de'gi to dør siri me'ti. In de'gi ki sii ki do'de taa, me'de gangi mann adi uløi toji do Luwø'ti ki nje kisi doran'ti.

¹⁴ Tuji ki nja joo dør, ningø in ki nja mutø a re non ndøkba.

Tow ki nja siri

¹⁵ Malayka ki nja siri kol tow lød'ne ningø, ndu de'gi bar ki togi ngayn doran'ti ene: «Konbe ki do donangi'ti in yan Burøbe lød'je, in ki Kirisiti ki in *De ki Luwø mbøt'ø kin nga. A onbe ki dokagilo'gi ki dokagilo'gi. ¹⁶ Ningø ngatogi'gi ki dojoo gidø in so ki sii do kumbør'ti non Luwø'ti, osi ki ta kum'de nanga non Luwø'ti, uløi toji do'a'ti ¹⁷ eyina:

“Burøbe Luwø ki nje togi pøti,

In ki isi non bone, in ki isi non mayinu,

j'ulø toji do'i'ti tado un kulø k'øti bol lød'i ki ji'i'ti,

Indøn ginn konbe lød'i.

¹⁸ Ginn be'gi ki dangi dangi indøi ki wongi,

Nan ki ngosine kin, in wongi lød'i nga ø isi toji rø'ne.

Dokagilo gangi ta do njekoy'gi'ti re nga,

Dokagilo ki kadi ugøn do nja njekuløbør'gi lød'i

Ki in njekeltakita'i'ti re nga,

Dokagilo k'ugø do nja de'gi lød'i,

Ki nje k'aw ki boli me'de'ti,

Ki du'gi ki ki togi'gi, re nga.

In dokagilo ki kadi tuji'n de'gi ki nje tuji donangi.”»

¹⁹ Go'ti, me doran'ti, ta Køy lød Luwø te, adi sanduki kunmindi isi ki taga. Lo kin'ti, ndi tøl ge, ndangi nya ge, ndu de'gi bar ki taa, donangi yøki, taa ndi kosi ki øti bol ødi to.

12

Dene in ki da ki bari'ø diragon

¹ Nyakøji madi ki øti bol te doran'ti. Ningø in dene ki kadi uti do rø'a to ku, ø nanyi isi ginn nja'a'ti. Mee'gi dogi gidø in joo ø indøi rø'de nan'ti to jøgi kosikurø sii do'a'ti.

² Dene kakin nanyi'a ngayn el kadi oji ngonn, ø loki to ndo ra'a ø, un ndu'ne ki taa non. ³ Nyakøji madi ki rangi bay te

dɔran'ti. Ningø in kækirø da madi ki bari'ø diragon, kør to por be ø te ra. Dø'a in siri, ø gaj'a in dɔgi tɔ, ningø jøgi'gi kɔsikurø sii dø'a'gi'ti kakin kare kare. ⁴ Un bongi'ne ø, utø'n gaji ki kare me ki mutø'ti læ mee'gi dɔran'ti buki'de ki nanga. Re ra ta dene'ti ki aw to oji ngonn kakin kadi to oji ngonn taa ø, n'ruwø ngonn kin n'usø'a. ⁵ Dene oji ngonn ki dingøm ki kadi to a isi dø ginn be'gi'ti pøti ki dɔnangi'ti ne, a on'de be konbe li'ø a ngan to gindi be. In tado kin ø, loki oji ngonn taa par ø, uni ngonn kakin awi si'ø kadi Luwø'ti, kadi kumbør ngar'ti li'ø. ⁶ Nga ningø dene taa anyi yan'ne aw dilølo'ti ki in lo ki Luwø indø dø lo madi dana søm'ti kadi to isi'ti adi to ngømi'ø ki nyakusø asi ndø dør ki bu joo ki dø mehen (1260).

⁷ Lo kin'ti, rø in dɔran'ti. Misel in ki malayka'gi læ'ne røi ki da ki bari'ø diragon kakin. Diragon kaa in ki malayka'gi læ'ne indøi se'de ki rø tɔ, ⁸ nan rø tət'ø. Lo læ'de in ki malayka'gi læ'ne goto dɔran'ti nga. ⁹ Øsi kækirø diragon iløi'ø nanga. In ki in bøgø lii ki bari'ø Su ge Satan ge, in ki in nje kædi de'gi pøti ki dɔnangi'ti ne. Øsi'ø iløi'ø nanga, nan'ti ki malayka'gi ki go'ø'ti.

¹⁰ Lo kin'ti, m'oo ndu'de madi bar ki tøg'i'ne ene: «Døkagilo kaji re nga, døkagilo kadi Luwø oji tøg'i'ne re nga, døkagilo Konbe li'ø re nga. In døkagilo ki tøg'i in ji Kirisiti'ti ki in De ki Luwø mbøt'ø nga. Tado de ki njekindø ta dø ngannkon'je'gi'ti kaa øsi'ø dɔran iløi'ø nanga. In ki nje kindø ta dø'de'ti kondø'ti ge kada ge non Luwø'ti læ'je. ¹¹ Nan ingi tøti'ø rø kitakul mosi Ngonn bati num, kitakul ta læ Luwø ki manyinaj'a num. Boli rø'de el, in ndækba ngayn kadi ndigi kaji rø'de el. ¹² In tado kin ø, maji kadi in dɔran ra rønæl, ø ingi ki sii me dɔran'ti kaa rai rønæl tɔ! Nga ningø in dɔnangi, in ki babo, tuji in læ'se, tado Su ur nanga ki rø'se'ti non, wongi tøl'ø, tado gør kadi døkagilo læ'ne nanyi ngayn el nga.»

¹³ Loki diragon oo kadi øsi'ne iløi'ne nanga ø, ør ngodi kigo dene'ti ki nje k'oji ngonn ki dingøm. ¹⁴ Nan adi dene uwø bagi'ne joo to bagi kækirø kore be, kadi indø aw øsi lo'ti ki Luwø indø dø'a dana ad'a dilølo'ti, kadi to ngømi'ø ki nyakusø asi bal mutø ki nusi, sanyi, kadi lii ki rai ki ningø kasi ndøti kad'a el. ¹⁵ Lo kin'ti, lii ki rai ki ningø kasi ulø mannta'ne to mann ba be kigo dene'ti non kadi to tøg'i mann kakin indø aw si'ø. ¹⁶ Nan dɔnangi re rø læ dene, te ta'ne tur'n mann ba ki diragon tømøn kakin yiki. ¹⁷ Lo kin'ti, wongi tøl diragon dø dene'ti, adi aw rø dø ginn koji'ti li'ø,

ki in nje tøl rø'de go mbærkikindø'gi'ti læ Luwø, nje ki ra dana dō nya ki røta'ti ki Jeju te ki dō'a ki taga.

¹⁸ Go'ti, aw ulø rø'ne ra ta babo'ti.

13

Da'gi ki joo

¹ M'oo da madi kare ki gaj'a in dōgi, ø dō'a in siri te me babo'ti. Jōgi kōsikurø isi ta gaj'a'gi'ti kare kare, ningø tō kelta ki mal dō Luwø'ti ø isi jam dō'a'gi'ti tō. ² Da ki m'oo'ø kakin tanan ki kaga be, ningø nja'a'gi'ti toi to nja da ki bari'ø ursi kin be, ø ta'a to to ta bøl be tō. Diragon tøl ki tōgi'ne, ki kumbær ngar læ'ne, ki tōgi konbe ki øti bøl ad'a. ³ Jam dō'a kare to to nya ki ingø do ki asi koy be, nan ngōsine do kakin idi nga. Lo kin'ti, de'gi ki dōnangi'ti ne pøti, kuløra da kin øti'de bøl, adi uni go'ø. ⁴ Ōsi mækøsi'de nanga non diragon'ti, tado tøl ki tōgi adi da kakin. Ningø Ōsi mækøsi'de nanga non da'ti tō eyina: «Nan ø asi kōji rø'ne kadi da'ti kin wa? Nan ø asi kadi rø si'ø wa?»

⁵ Adi tarow da kadi te ta'ne el'n ta'gi ki ngan ngan ki ta'gi ki mal dō tō Luwø'ti. Ningø ingø tarow kadi ra'n ndigi læ'ne nanyi dōsō gidø in joo (42). ⁶ Ulø rø'ne el ta'gi ki mal dō Luwø'ti, taj'a taji, taji lo kis'ø ge, taa taji de'gi pøti ki sii dōran'ti tō. ⁷ Adi'ø tarow kadi rø'n ki de'gi læ Luwø kadi tøti'de rø, taa adi'ø tōgi dō ginn kaw'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn de'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn ndonnta'gi'ti ki dangi dangi, ki ginn be'gi'ti ki dangi dangi*. ⁸ De'gi pøti ki dōnangi'ti ne Ōsi mækøsi'de nanga non'a'ti. Adi in de'gi ki lo kulø ngirø dōran'ti ki dōnangi'ti nu, ø tō'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el. De ndangi tō'de me makitu kaji'ti læ Ngonn bati ki de'gi tøl'ø kin el.

⁹ «De ki aw ki mbi'ne ø, kadi oo'n dō ta ki m'aw to m'el kin maji: ¹⁰ De ki sōwdø dangay ø, a aw dangay'ti; de ki sōwdø tuji ki kiyøro ø, a tuji ki kiyøro tō. Ningø in dō kadi ki kadi de'gi læ Luwø uwøi tōgi'de ba, ø kadi awi ki kunme tō.»

¹¹ Go'ti, m'oo da madi ki rangi te nanga. Gaj'a in joo to gaji ngonn bati be, ningø elta to diragon be tō. ¹² Da kakin ra kulø ki tōgi da ki døkete pøti takum'ø'ti. Ningø indø tōgi dō de'gi'ti adi Ōsi mækøsi'de nanga non da'ti ki døkete ki ingø do ki asi koy, nan do kakin tøl idi kin. ¹³ Da ki nja joo kin ra nyakōji'gi ki øti bøl. Aw biti ra adi por in dōran'ti, ur dōnangi'ti, takum de'gi'ti pøti. ¹⁴ Ødi de'gi ki dōnangi'ti ne buki'de mu'ti ki nyakōji'gi ki adi'ø kadi ra takum da'ti ki døkete. Ōsi'de kadi to tøl kagi yo madi øsikurø da ki

* 13:7 13.7 5-7; Daniyel 7.8, 25, 11.36, 7.21

ingə do kiyərɔ ə təl aji gogi kin. ¹⁵ Da ki nja joo ingə tɔgi kadi ra adi kagi yo kɔsikurə da ki dɔkete kin təl nya ki isi kumngayira, kadi to elta, ə adi tɔli de'gi pəti ki a mbeti kɔsi məkəsi'de nanga non kagi yo kɔsikurə da ki dɔkete'ti. ¹⁶ Da ki nja joo ində tɔgi dɔ de'gi'ti pəti, ngann'gi ki de'gi ki tɔgi, njenyakingə'gi ki njendoo'gi, de'gi ki kare ki bər'gi, kadi taai ndaja ji kɔl'de'ti el ə ji gəl'de'ti. ¹⁷ Kin ə re de aw ki ndaja tɔ da kin eke kər nya'gi ki tɔji tɔ'a el ə, a asi kadi ndogi nya el num, gati'n el num tɔ.

¹⁸ In dɔkagilo kumkədi. De ki aw ki nyagər, a asi kadi gər me kər nya ki ɔjidɔ da kin, tado in kər nya ki tɔji de madi. Kər nya kakin in kər nya ki bu mehen ki dɔ mehen gidə in mehen (666).

14

Ngonn bati in ki de'gi ki ugəi dɔ'de

¹ M'gon lo bay, ə m'oo Ngonn bati ra taa dɔ mbal Siyon'ti, ningə de'gi dər bu ki dɔsɔ gidə in sɔ (144.000) ki awi ki tɔ'a num, tɔ Baw'a Luwə num, ki ndangi natɔ non'de'ti in si'ə. ² M'oo kah nya madi ə in ki dɔran'ti to kah mann ba ki isi lo kam be, ə to kah ndi ki ndangi nya ki tɔgi'ne ngayn kam be. Kah nya ki bər ə m'oo kin, bər to kah kundug'gi ə de'gi ra indəi be. ³ Ningə bulə de'gi kin pəti osi pa ki sigi non kumbər ngar'ti, ki non nya'gi'ti ki nje kisi kum ki sɔ, ki non ngatɔgi'gi'ti. De ki asi kadi ndo pa kin goto. De'ə, in de'gi ki dər bu ki dɔsɔ gidə in sɔ (144.000), ki in de'gi ki in ki kugə dɔ'de dɔnangi'ti kin par. ⁴ In de'gi ki njenyi ki rɔ'de ki majel el, sangi dene'gi el, tado gəri dene el. Uni go Ngonn bati lo'gi pəti ki aw'ti. In de'gi ki in ki kugə dɔ'de dann de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne to kandi nya ki dɔkete ki kun kadi Luwə num kadi Ngonn bati num. ⁵ In de'gi ki de oo ta ki ngom ta'de'ti el. Taa ki kanji ta madi dɔ'ti.

Malayka'gi iləimbər ta ki gangi ki a re

⁶ Go'ti, m'oo malayka kare ki nal dann nəl'ti taa sanyi ngayn. Poyta ki maji ki biti ki non'ti in ji'ə'ti kadi ilə mbi de'gi'ti ki sii dɔnangi'ti ne, adi in ginn bə'gi ki dangi dangi, ki ginn kaw'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi, ki ginn de'gi ki dangi dangi. ⁷ Malayka kakin un ndu'ne ki taa ene: «Uləi dɔ'se ginn tɔgi'ti lə Luwə, ə uləi tɔji dɔ'a'ti, tado dɔkagilo takigangi li'ə re nga. Ɔsi məkəsi'se nanga non njera dɔran ki dɔnangi'ti, njera babo ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti.»

⁸ Malayka ki rangi bay un go in ki kete kakin ningə el ene: «Osi nga, osi nga, *Babilon ki in bə ki boi. In ki adi ginn bə'gi pəti yiwi kandi nju kaya ki ra lə'ne ki əti bɔl adi'de

anyinan.» ⁹ Malayka ki rangi bay ki nja mutə un go'de ningə el ene: «De ki ɔsi məkəsi'ne nanga non da'ti, ki non kagi yo'ti li'ə, ə taa ndaja non'ne'ti, eke ji'ne'ti ə, ¹⁰ in kaa a anyi yiwi kandi nju wongi lə Luwə ki kilə mann'ti el ki Luwə a buki me kɔpi wongi'ti lə'ne kin tɔ. Ko de'gi ki be kin a ingəi kon takum malayka'gi'ti ki kar njay ki takum Ngonn bati'ti. A ingəi kon kin me por'ti ki me nya'ti ki on por rigi rigi. ¹¹ Sa por ki nje kadi'de kon kin a su taa ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi. Ningə kondɔ ki kada, lo kadi de'gi ki nje kɔsi məkəsi'de nanga non da'ti ki non kagi yo'ti li'ə, ə taai ndaja nati non'de'ti eke ji'de'ti kin a ɔri kon el. ¹² In dɔkagilo ki kadi de'gi ki in yan Luwə, ki njengəm mbərkikində'gi lə Luwə, ki nje kunme'de kadi Kirisiti, uwəi tɔgi'de ba.»

¹³ Go'ti m'oo dɔ ndu madi in dɔran'ti el'm ene: «Ndangi ta kin ene: Nje majikur'gi ə in de'gi ki isi oyi me ndɔ'ti ki bone me kulə'ti lə Burəbe. Ndil Luwə el ene: in nje majikur'gi tado uwəi kɔr rɔ'de dɔ kon'gi'ti lə'de, ningə kulə ra'de'gi ki maji ki rai a ndolo go'de.»

Takigangi ki dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne

¹⁴ M'gon lo ə m'oo kilndi ki nda, ningə de ki tanan ki Ngonn de isi dɔ'ti. Jɔgi ngar ki ra ki ɔr isi dɔ'a'ti, ningə uwə ngorongi ki ta'a ati ji'ne'ti. ¹⁵ Malayka madi ki rangi te me Kəy'ti lə Luwə, ningə un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne el nje kisi dɔ kilndi'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n ko, tado ko ki dɔnangi'ti gəsirə asi kujə nga.» ¹⁶ Ningə lo kin'ti, nje kisi dɔ kilndi'ti ulə ngorongi lə'ne ujə'n ko'gi ki dɔnangi'ti ne.

¹⁷ Go'ti, malayka ki rangi bay te me Kəy'ti lə Luwə, dɔran'ti ki ngorongi ki ati ngayn ji'ne'ti tɔ.

¹⁸ Go'ti, malayka ki rangi bay ki aw ki tɔgi dɔ por'ti, te ki dɔ ringiri'ti, ə un ndu'ne ki taa ki tɔgi'ne ngayn el nje kuwə ngorongi ji'ne'ti ene: «Ulə ngorongi lə'i ujə'n dɔ nju'gi ki dɔnangi'ti kin, tado kanda'gi gəsirəi nga.» ¹⁹ Ə malayka ulə ngorongi lə'ne dɔnangi'ti ujə'n dɔ nju'gi ki dɔnangi'ti, ningə bi ilə me be mbore kandi nju'ti, ki in be ki boi ki wongi lə Luwə in me'ti. ²⁰ Mbisəi kandi nju kakin me be mbore kandi nju'ti, gidi bebo'ti gogi, ningə mosi lo te me be mbore kandi nju'ti kakin ki taga, in biti ɔdi ta sində'gi taa, ə ngal'a asi kilometər bu mutə kare.

15

Malayka'gi ki siri ki nya tuji lo'gi ki dɔboy'ti ji'de'ti

¹ M'oo nyakɔji madi ki rangi kibo, to əti bol dɔran'ti. Malayka'gi siri uwəi nya tuji lo'gi siri ji'de'ti tɔ. In dɔboy nya tuji lo'gi, tado in ingi ə wongi lə Luwə a tɔl'n ta'ne.

² Go'ti, m'oo mann ba ki to to nya ki bari'ə kirisital be, pole nan ki por. Ningə dɔ mann'ti kakin, nje tɛti rɔ da, ki kagi yo li'ə, ki kɔr nya ki toji tɔ'a, uwəi kende lə Luwə ji'de'ti. ³ Osi pa lə *Moji ki njekuləbər lə Luwə, ki pa lə Ngonn bati eyina:

«Burəbe Luwə ki nje togi pəti,
Kulə ra'a'gi bo ngayn, əti bɔl ki dum!

In Ngar dɔ ginn be'gi'ti pəti,

Nyara'gi lə'i in nyara ki dana, ki ki rɔta'ti*.

⁴ In Burəbe, nan ə asi kadi bɔl ndil'i el wa?
Nan ə a mbəti kulə toji dɔ'i'ti wa?

Tadɔ in ki kar'i ba ə in de ki ar njay,

Ginn be'gi pəti a rei kadi ɔsi məkəsi'de nanga non'i'ti.

Tadɔ kulə ra'i'gi ki dana toi ki taga takum'de'ti†.»

⁵ Go'ti, m'oo ta Kəy lə Luwə ki *kəyku kulə noji lə Luwə in me'ti, te ta'ne dɔran'ti. ⁶ Malayka'gi ki siri ki uwəi nya tuji lo'gi ki siri ji'de'ti tei, me Kəy'ti lə Luwə ki taga. ɔyi ku len ki nda ki sigi ba, nda ki əti bɔl, ningə dɔi rɔ'de ki ndar ɔr. ⁷ Ki kare dann nya'gi'ti ki nje kisi kumngayira ki sɔ adi malayka'gi ki siri kɔpi'gi ki rai'de ki ɔr siri, to kɔpi'gi ki wongi lə Luwə ki nje kisi dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi, rosi.

⁸ Sa rosi Kəy lə Luwə to nya ki toji tɔbar ki togi lə Luwə. De asi kadi ur me Kəy'ti lə Luwə el bitɔ kadi nya tuji lo'gi ki siri ki malayka'gi ki siri uwəi ji'de'ti kin tɔlita kulə lə'de bay taa.

16

Kɔpi wongi'gi lə Luwə ki siri

¹ M'oo ndu ta madi ki te ki togi'ne me Kəy'ti lə Luwə, el malayka'gi ki siri ene: «Ai mbəli kɔpi wongi lə Luwə ki siri dɔnangi'ti.» ² Malayka ki dɔkete aw mbəl kɔpi lə'ne dɔnangi'ti. Lo kin'ti non, dobay ki əti bɔl, ki to ngayn osi dɔ de'gi'ti ki nje kaw ki ndaja lə da num, kɔsi məkəsi'de nanga non kagi yo'ti li'ə num.

³ Malayka ki nja joo mbəl kɔpi lə'ne dɔ ba'ti, adi mann tɔl to to mosi de ki oy be. Lo kin'ti, nya'gi pəti ki ɔdi rɔ'de ki sii me ba'ti oyi.

⁴ Malayka ki nja mutə mbəl kɔpi lə'ne dɔ mann mbo'gi'ti, ki lo'gi ki dangi dangi ki mann isi uwə'ti, adi tɔli mosi.

⁵ Ningə m'oo ndu malayka ki aw ki togi dɔ mann'gi'ti el ene: «In Nje kar njay, in ki isi bɔne, in ki isi mayinu. In toji be toki in njegangita ki dana. ⁶ Tadɔ ingi buki mosi de'gi lə'i ki mosi de'gi lə'i ki njekeltakita'i'ti kɔ, ə adi'de mosi inbe

* 15:3 15.3 Tekitaga 15.1 † 15:4 15.4 Jeremi 10.7; Pa'gi 86.9

kaa tɔ kadi anyinan. Asi ta kadi nya kin ra'de be inbe.»
 7 Ningə go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dɔ ringiri'ti el ene:
 «Oyo, Burəbe Luwə ki nje tɔgi pəti, takigangi lə'i in ta ki
 gangi ki rɔta'ti num, in ta ki gangi ki dana num.»

8 Malayka ki nja sɔ mbəl kɔpi lə'ne dɔ kadi'ti, ad'a tɔgi
 kadi buki'n por'ne dɔ de'gi'ti kadi on'de. 9 Ningə lo kin'ti,
 kunji kadi ki dum kelta'a on de'gi. De'gi kin elita ki mal dɔ
 Luwə'ti ki aw ki tɔgi dɔ nya tuji lo'gi'ti kin, ə mbeti kinyə
 panjiyə'de'gi ki majel kɔ ə kulə tɔji dɔ Luwə'ti.

10 Malayka ki nja mi mbəl kɔpi lə'ne dɔ kumbər ngar'ti
 lə da, adi konbe li'ə təl loki ndul kururu. De'gi ingəi kon ki
 ngori ngangide mur mur. 11 Nan be kaa, mbeti kinyə row
 kulə ra'de'gi ki majel kɔ, elita ki mal dɔ Luwə'ti ki dɔran'ti,
 par par, tado kon ki isi ingəi, tado lə dobay ki rɔ'de'ti.

12 Malayka ki nja mehen mbəl kɔpi lə'ne dɔ ba'ti ki bari'ə
 Epirati. Ba kakin ə inyə lo kadi ngar ki nje k'in lo kuwə
 kadi'ti dər'ti. 13 Go'ti, m'oo ndil'gi ki majel mutə ki toi to
 kann'gi be, tei ta diragon'ti num, ta da'ti num, ta nje bər
 rɔ'ne njekeltakita Luwə'ti num tɔ. 14 In ndil'gi ki majel ki
 njera nyakɔji'gi. Ningə awi rɔ ngar'gi'ti ki dɔnangi'ti ne
 pəti, kawide tado rɔ ki a re ndo ki bo'ti lə Luwə ki nje tɔgi
 pəti.

15 Ningə Burəbe el ene: «Oyi, m'a m're to njebogi be. Nje
 ronel ə in de ki isi kum, taa ngəm ku'gi lə'ne maji tɔ, kadi
 to de oo'ə ki rɔ'a kare ə rɔ'a a sɔl'ɔ'n'ə el.»

16 Ndil'gi ki majel kawi ngar'gi kakin lo'ti madi ki bari'ə
 ki ta Ebirə nan Armagedon*.

17 Malayka ki nja siri mbəl kɔpi lə'ne dann nəl'ti, ningə
 ndu'de bər me Kəy'ti lə Luwə, in ki lo kisi kumbər ngar'ti, el
 ene: «Ginn nya'gi gangi nga!» 18 Lo kin'ti, nya'gi ɔdi rɔ'de,
 adi in təlndi'gi, ki ndu de'gi, ki ndangindi'gi, taa dɔnangi
 yəki yəki ki əti bɔl ngayn tɔ. Lo kulə ngirə kisikidɔtaa'ti
 lə de'gi nu kin, de oo ko dɔnangi ki yəki be kin nja kare el
 bay. 19 Kəkirə bebo gangi rɔ'ne dana mutə, ningə bebo'gi
 ki me be'gi'ti ki dangi dangi ki dɔnangi'ti ne budi ki nanga.
 Me Luwə oyi dɔ bebo Babilon'ti el, Luwə ad'a anyi kɔpi,
 ki yiwi kandi nju wongi li'ə ki ngan ngayn isi olo wunyə
 wunyə me'ti. 20 Dɔ dor'gi pəti anyinan, adi de oo mbal'gi
 el. 21 Kəkirə kɔsi'gi ki ɔyi to mbalbo be indəi taa tosi dɔ
 de'gi'ti. De'gi elita ki mal dɔ Luwə'ti ɔji'n dɔ kəkirə kɔsi'gi
 ki nje tuji lo, tado tuji lo tuji ki əti bɔl ngayn.

17

Takigangi ki dɔ dene'ti ki nje ra kaya ki dum

* 16:16 16.16 Njegangita'gi 5.19; Ngar'gi 23.29

¹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwøi kōpi'gi ki siri ji'de'ti re el'm ene: «Re, m'a m'toji ta ki gangi ki a re dō dene'ti ki nje ra kaya ki dum, ki isi kadi mann ba'gi'ti kin, m'adi oo. ² Ngar'gi ki dōnangi'ti ne buki rō'de ta sanga lo kaya'ti, ningø bulø de'gi ki dōnangi'ti anyinan yiwi kandi nju kaya li'ø adi ra'de to*.»

³ Be ø, Ndil Luwø un'm aw søm dilølo'ti. Ningø m'oo dene kare isi dō da'ti ki kør njir njir, ki tōgi kelta ki mal dō Luwø'ti rosi rō'a. Da kakin dō'a in siri ø gaja'gi in dōgi to.

⁴ Dene dō ku'gi ki ndolo, ki kør njir njir, ningø, ningø ør'gi, ki ningø ki gat'a in ngayn, ki mædikōsi'gi, rosi rō'a. Uwø kōpi ki rai ki ør, ki nya'gi ki maji koo el, ki nyara kaya'gi li'ø ki to njen rosi me'ø.

⁵ Nya ki isi nati non'a'ti, in nya ki ndangi eyina: «Babilon ki boi, kon kaya dene'gi, ki be nya ra'gi ki maji koo el ki dōnangi'ti ne.»

⁶ M'oo kadi dene kakin mosi de'gi læ Luwø ra'a yiwi'ti. Adi in mosi de'gi ki toli'de tado k'in'de nje mannaji læ Kirisiti. Loki m'oo'ø, in nya madi ki øti'm bol.

⁷ Ø malayka el'm ene: «Ra bann ø øti bol wa? M'a m'øri ginn nya ki to lo kiyø'ti øjido dene in ki da ki dō'a in siri ø gaj'a'gi in dōgi, ki oti dene gidi'ne'ti kin.

⁸ Da ki oo'ø kin kete in non, nan ngōsine goto nga. A te koo kadi aw tuji'ti. Nga ningø, de'gi ki dōnangi'ti ne ki lo kulø ngirø dōran ki dōnangi'ti nu, tō'de in ki ndangi me makitu kaji'ti el kin, loki oyi da kin ø, a øti'de bol, tado kete in non, nan ngōsine goto, ningø a tøl to re gogi.

⁹ «In dōkagilo kumte ki dōkagilo kaw ki gosi. Dō da ki siri in mbal'gi ki siri ki dene isi dō'ti. Taa in ngar'gi ki siri to.

¹⁰ Nje ki mi osi, in ki nja mehen isi dō kumbør ngar'ti dōkagilo'ti ki ji ra'n ne kin, ningø in ki nja siri re el bay. Ndo ki a re ø, a isi dō kumbør ngar'ti dōkagilo ki nden be par.

¹¹ Da ki kete in non, ø ngōsine goto kin, inbe ø in ngar ki nja jijoo. In ki kare dann ngar'gi'ti ki siri, ningø isi aw ki tuji'ti.

¹² Gaji da ki dōgi ki oo, in ngar'gi ki dōgi ki sii dō kumbør ngar'ti el bay, nan a ingøi tōgi kadi onyiøe kadi kare be ki da.

¹³ Mørtø læ'de ingi ki dōgi kin pøti in kareba, adi in ta kadi uni tōgi'de ki konbe læ'de rai kulø adi da. ¹⁴ A røi ki Ngonn bati, nan Ngonn bati a tøti'de rō, tado in Burøbe læ burøbe'gi, in Ngar læ ngar'gi. Nga ningø nje ki bari'de, nje ki mbeti'de, ki nje ra nya ki lowø'ti, a tøti rō si'ø to.»

¹⁵ Malayka tøl el'm bay ene: «Mann'gi ki oo'de loki kaya dene isi'ti kin, in ginn de'gi ki dangi dangi, in bulø de'gi ki dangi dangi, in ginn be'gi ki dangi dangi, ki ndonnta'gi ki dangi dangi.

¹⁶ Gaji da'gi ki dōgi ki oo'de, ki darø da inbe, a øsi ta kaya dene, a tōri ku'gi ki rō'a'ti kadi ra ki rō'ne

* 17:2 17.2 1-2; Jeremi 51.7, 13; Ejay 23.17

kare. A soi da'a taa a adi por on'a tɔ. ¹⁷ Tado Luwø indø ndigira lə'ne me'de'ti kadi rai go'ti. Ta'de a in nan'ti kareba kadi adi tɔgi konbe lə'de rai kulə adi da, biti kadi ta'gi ki ta Luwø'ti tɔlita'de.

¹⁸ «Nga ningø, dene ki oo'ø, in bebo ki boi ki isi do ngar'gi'ti ki donangi'ti ne.»

18

Babilon osi

¹ Go'ti, m'oo malayka madi ki rangi in dɔran'ti isi ur ki nanga. Aw ki tɔgi kibo, ningø kunjø unji, taa donangi pəti. ² Malayka kakin un ndu'ne ki taa el ene: «Babilon osi, Babilon osi, Babilon ki boi osi; ningø ki ngosine kin, təl lo kisi ndil'gi lə Su, ki lo kiyəɔ lə ndil'gi ki majel pəti. In in ə yəl'gi pəti ki toi njen, ki da'gi ki njera nya ki maji koo el, rai to lo be lə'de. ³ Tado ginn be'gi pəti anyinan yiwi kaya ki ra li'ø ki dum kin. Ngar'gi ki donangi'ti ne sangi'ø kaya'ti, ningø njera gati'gi ki donangi'ti ne, ndui ki madi ki ra li'ø ki dum kelta'a kin.»

⁴ Go'ti, m'oo ndu ta madi ki in dɔran'ti el ene: «Tei ko me bebo'ti kin in de'gi lə'm, nan to in indøi rɔ'se nan'ti si'ø do majel ra'a'gi'ti, kadi to tuji ki a re do'a'ti kin ingø'se si'ø. ⁵ Tado majel'gi li'ø oji nan, awi biti tei rɔ Luwø'ti, adi me Luwø olo do radanael'gi'ti li'ø. ⁶ Rai si'ø nya ki ndo ki in ra ki de'gi kin tɔ. Rai si'ø be nja joo. Me kɔpi ki mbəli yiwi'gi'ti adi de'gi anyinan kin ə, buki'ti nja joo adi'ø anyi tɔ. ⁷ Kah'a'ti inbe ki rɔ'a nəl'ə'n'ə me rɔ ki tɔji'ti num, oo'n maji rɔ'ne num kakin ə, maji kadi adi'ø ingø kon ge, ndingø ndoo ge tɔ. Tado in el me'ne'ti ene: "M'nji do kumbər ngar'ti to ngar, ningø m'in njengawko el, tado m'a m'uwø ndoo koy el ratata." ⁸ In tado kin ə, nya tuji lo'gi ki toi isi nginøi'ø kin a buki nan do'a'ti pəti ndo kareba. Adi in koy, ki kuwə ndoo yo, ki bo bo, ningø por a on'a tɔ. Tado Burəbe Luwø ki gangi ta do'a'ti in Nje tɔgi*.»

⁹ Lo kin'ti, ngar'gi ki nje sang'a kaya'ti, ki nje koo maji rɔ'de si'ø, a nonyi ge, a uwøi ndoo yo'ø, loki a oyi sa por ki on'a su ki taa. ¹⁰ A rai sanyi, tado bɔli kon ki isi ingø kin, ningø a eli eyina:

«Kon ri ə to be ø! kon ri ə to be ø!
in Babilon, bebo ki boi, ki nje tɔgi!

Kadi kadi kareba be par ə ta ki gangi osi do'i'ti be wa?»

¹¹ Nje njiyø ra gati donangi'ti ne, nonyi tado li'ø num, uwøi ndoo yo'ø num tɔ, tado de kare kaa ndogi se'de nya gati'gi lə'de el. ¹² Nya gati'gi, ki ɔr'gi, ki nar'gi, ki mbal

* **18:8** 18.8 4-8; Ejay 48.20; Jeremi 50.8, 51.6, 45; 5; Lotum 18.20-21; 6; Pa'gi 137.8; Jeremi 50.7-8, 29; Ejay 47.7-9

ki gata in ngayn, ki mædikosi'gi, ki len'gi, ki ku ki kær njir njir'gi, ki ku'gi ki ndoløi, ki kagi'gi ki banyi'de øti maji'gi ki nya'gi ki rai'de ki ngangì kædi'gi, ki kagi'gi ki gati'de in ngayn, ki ningø kasi'gi, ki gindi'gi, ki nya'gi tæli mbal'gi ki ndolo, ¹³ ki kadi kagi ndir tanyi'gi, ki hu kagi'gi ki øti maji, ki nom kagi'gi ki øti maji, ki nduji kagi'gi ki øti maji, ki yiwi, ki hu, ki nduji, ki geme'gi, ki mangi'gi, ki bati'gi, ki sindø'gi, ki pusi rø'gi, ki bær'gi, ki dangay'gi. ¹⁴ Kandi kagi ki ndil'i ndigi kusø kaa anyi sanyi kadi'ti. Nyakingø'gi læ'i ki nya koo maji rø'gi læ'i tæli nya ki tuji kø, ningø de a ingø'de gogi el ratata. ¹⁵ Njera gati'gi ki rai gati kete me be'ti kin ingøi nya, øsi rø'de ngærøngi, tado boli kon'gi ki isi ingø kin. Nonyi, uwæi ndoo yo'ø, ¹⁶ ningø eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In ki kete øø ku len, ki ku ki kær njir njir, ki kær pir pir, ki ør ge, ki ningø ki gat'a in ngayn ge, ki mædikosi ge, rosi rø'a. ¹⁷ Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pæti gotoi kø!»

Njekuwængaw tokibo'gi, ki de'gi ki me to'ti, ki njerakulø dø tokibo'ti, ki njera gati dø ba'ti, øsi rø'de ngærøngi, ¹⁸ ningø loki oyi sa por ki isi su ø, eli eyina: «De oo bebo ki øti bol to bebo kin be el bay!» ¹⁹ Øyi bu ki dø'de'ti, ningø nonyi, uwæi ndoo yo'ø, uni ndu'de ki taa eli eyina: «Kon ri ø to be ø! kon ri ø to dø bebo'ti kin be ø! In nyakingø'gi li'ø anyi de'gi pæti ki awi ki tokibo'gi dø ba'ti isi ingøi. Nan me kadi ki kare inbe par ø nyakingø'gi kin pæti gotoi kø!»

²⁰ In døran, ra rønel dø tuji'ti ki ingø kin! In de'gi læ Luwø, ki njekawkulø'gi, ki njekeltakita Luwø'ti, rai rønel, tado ta ki Luwø gangi dø'a'ti kin, in ingi ø Luwø gangi ta adi'se.

²¹ Lo kin'ti non, malayka ki nje tøgi kare un mbal ki to to kækirø mbal kusi ko be, ugø ilø ba, ningø el ene: «In ki tøgi kakin tø ø, a ugøi Babilon, bebo ki boi kin kadi iløi'ø kø, kadi de a oo'ø gogi el ratata. ²² De a oo ndu kende'gi, ki de'gi ki nje kosi pa'gi, ki nje køl nal'gi, ki nje køl tow'gi, be læ'i gogi el ratata. De a ingø kodi ra nya madi, eke a oo ndu mbal kusi ko el ratata. ²³ De a oo por lambi onbe læ'i el, taa de a oo ndu nje taa nan sigi el tø, tado njera gati'gi læ'i ø in nje tøbar'gi ki øti bol døngangi'ti ne, taa mboli ki ra læ'i ø, bukì'n ginn de'gi ki dangi dangi ki døngangi'ti ne kø.»

²⁴ In Babilon'ti ø mosi njekeltakita Luwø'ti, ki mosi de'gi læ Luwø, ki mosi de'gi pæti ki tujøi mindi'de døngangi'ti ne, anyi'ti.

19

Pa tæti rø ki bar me døran'ti

¹ Go nya'gi'ti kin ə, m'oo dɔ ndu ki ɓar to ndu bulə de'gi ki ngayn be dɔran'ti ene: «Aleluya! Kaji, ki tɔbar, ki tɔgi in yan Luwə lə'je. ² Takigangi li'ə in ta ki gangi ki rota'ti, in takigangi ki dana, tado gangi ta dɔ kaya dene'ti ki tuji loki dɔnangi'ti ne ki kaya ki ra lə'ne. Luwə ad'a ugə ɓangi tɔl ki tɔl njekulə'gi li'ə.» ³ Ningə tɔli eli ɓay eyina: «Aleluya! Tɔji ki dɔ Burəbe'ti! Sa por ɓebo su ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi!» ⁴ *Nगतogi'gi ki dɔ joo gidə in sɔ, ki nya'gi ki nje kisi kumngayira ki sɔ, ɔsi məkəsi'de nanga non Luwə'ti ki Nje kisi dɔ kumbər ngar'ti, ɔsikurə, ningə eli eyina: «Amen! Aleluya! Tɔji ki dɔ Burəbe'ti!»

Lo taa nan lə Ngonn bati

⁵ Go'ti, m'oo ndu ta madi in ki dɔ kumbər ngar'ti be el ene: «Uləi tɔji dɔ Luwə'ti lə'je, ingi pəti ki in njekulə'gi li'ə, ingi ki in nje ɓolo'gi, in ngann'gi ki de'gi ki tɔgi.» ⁶ Ningə m'oo dɔ ndu ki ɓar to ndu bulə de'gi ki ngayn be. Ndu kakin ɓar to kah mann ba ki isi lo be, taa ɓar to kah ndangindi ki ɓar ki tɔgi'ne ngayn kam be tɔ, ene: «Aleluya! Uləi tɔji dɔ Burəbe'ti, tado Luwə lə'je ki nje tɔgi pəti ində ngirə konɓe lə'ne. ⁷ Adi ji rai rɔnel, ji turi jagira ə j'uləi tɔji dɔ'a'ti, tado dɔkagilo taa nan lə Ngonn bati re nga, ningə dene li'ə kaa isi dɔ nja'ne'ti tɔ. ⁸ Adi'ə ku ki ndolo ngayn ki rai ki kulə len.» Ku len ki nda ki sigi ba ki elita'a, tɔji kulə ra'gi ki dana lə de'gi lə Luwə.

⁹ Malayka kare el'm ene: «Ndangi ta ene: Nje'gi ki ɓari'de lo taa nan'ti lə Ngonn bati in nje rɔnel'gi.» Ningə ilə'ti ɓay ene: «In kin ə in ta'gi ki rɔta'ti lə Luwə.»

¹⁰ M'osi nanga nja'a'ti kadi m'osi kurə, nan el'm ene: «Ononyi kadi in ra nya kin! M'in njekulə madi to ngannkon'i'gi ki rai dɔ nja'de'ti me nya ki rɔta'ti ki Jeju te ki dɔ'a, kin be tɔ. In Luwə ə maji kadi ɔsikurə!» Tado nya ki rɔta'ti ki Jeju te ki dɔ'a kin ə, adi bulə de'gi elita ki ta Luwə'ti.

Rɔ ki tətɔ lə Kirisiti ki in de ki Luwə mbət'ə

¹¹ Go'ti, m'oo dɔran te ta'ne, ningə sində ki nda ə te ra. De ki nje kala, tɔ'a nan Njeranya ki lowə'ti num, De ki rɔta'ti num. In Nje gangi ta, ki Nje rɔ rɔ ki dana. ¹² Kandi kum'ə'gi tei por bilim bilim, ningə nya'gi ki ndolo ndolo sii dɔ'a'ti ngayn to jɔgi kɔsikurə, taa tɔ ki ndangi dɔ'a'ti in tɔ ki in ki kar'ne ba par ə gər tɔ. ¹³ Ku ngal ki uləi mosi'ti, ningə tɔ'a nan «Ta lə Luwə.» ¹⁴ Njero'gi ki dɔran'ti uni go'ə, sii dɔ sində'gi'ti ki nda, ningə ɔyi ku len ki nda ki sigi ba, ki nya ki majel ɔd'ɔ el. ¹⁵ Kiyərɔ ki ta'a ati kol kol, ki maji tugə'n ginn ɓe'gi ki dangi dangi te ta'a'ti. Onɓe dɔ de'gi'ti ki dɔnangi'ti ne ki tɔgi ki ngan to gindi be. Njiyə dɔ nju'ti,

tala mbasi mbasi me be mbore kandi nju'ti, ki yiwi wongi læ Luwø ki nje tugi pøti in me'ti. ¹⁶ Ndangi to kare ku'ti li'ø num, nja'a'ti num eyina: «Ngar læ ngar'gi, Burøbe læ burøbe'gi.»

¹⁷ Go'ti, m'oo malayka kare ra taa me kadi'ti. Un ndu'ne ki taa ki tugi'ne, el yøl'gi pøti ki isi nali dann nøl'ti sanyi ene: «Rei, kawinan tado nyakuso kibo læ Luwø! ¹⁸ Rei soj da ngar'gi, ki da kibo'gi læ njerø'gi, ki da njerø'gi inbe, ki da sindø'gi ki njekal'de'gi, da de'gi pøti, de'gi ki kare'gi, ki bør'gi, ngann'gi, ki de'gi ki tugi'gi.»

¹⁹ Go'ti, m'oo da ki m'elta li'ø kete, ki ngar'gi ki donangi'ti ne, ki njerø'gi læ'de, kawinan kadi roi ki nje kisi do sindø'ti in ki njerø'gi læ'ne. ²⁰ Lo kin'ti, uwøi da kakin dangay'ti, nan'ti ki nje ngom ki nje k'el k'ene n'in njekeltakita Luwø'ti. Nje bar rø'ne njekeltakita Luwø'ti ki ra nyakøji'gi læ'ne takum da'ti, buki'n de'gi ki nje kaw ki ndaja læ da rø'de num, øsi mækøsi'de nanga non kagi yo'ti li'ø num, mu'ti. Uwøi'de, buki'de joo pøti kum ba me dilø por'ti, ki in por ki nje kon rigi rigi. ²¹ Kiyøro ki te ta nje kisi do sindø'ti tol njerø'gi læ'de pøti, adi yøl'gi pøti soj da'de ndanni.

20

Bal ki dør kare

¹ Go'ti, m'oo malayka kare ki in dørant'i isi ur ki nanga, uwø lakele ta boløbe ki døboyo goto num, kulø gindi ki boi ngayn num ji'ne'ti. ² Uwø diragon, bugø lii, ki in Su ki bari'ø Satan, dø'a ki kulø gindi kakin kadi to bal dør kare. ³ Malayka un'ø ilø boløbe'ti ki døboyo goto, uti ta'a ki lakele, øri nya ta'a'ti nalangi, kadi to ingø row buki'n de'gi mu'ti el, biti kadi ginn bal ki dør kare gangi. Go'ti ø, maji kadi inyøi'ø taa ngonndøkagilo ki nden be.

⁴ Go'ti, m'oo kumbør ngar'gi sii, ø adi nje kisidøti tugi kadi gangi ta. Ningø m'oo ndil de'gi ki ndøki gangi dø'de ki kiyø tado mannaji læ Kirisiti, ki mannaji ta læ Luwø kin to, taa nje ki mbeti køsi mækøsi'de nanga non da'ti num, non kagi yo'ti li'ø el num, adi in de'gi ki taai ndaja læ da nati non'de'ti el num, ji'de'ti el num kin. De'gi kin tøl'i sii ki dø'de taa gogi, ningø a onyibe ki Kirisiti bal dør kare. ⁵ In njekoy'gi ø, a tøl'i sii ki dø'de taa gogi el, biti kadi bal ki dør kare kin ginn'ø gangi bay taa. Lo kin'ti, in kindø taa ki døketø læ njekoy'gi lo koy'ti. ⁶ Nje ki me kindø taa ki døketø lo koy'ti kin in nje majikur, in de'gi læ Luwø. Koy ki nja joo aw ki tugi dø'de'ti el, a in njekujønyamosi kadikare'gi læ Luwø in ki Kirisiti, ningø a onyibe nan'ti ki Kirisiti bal dør kare.

Rø tøti Satan

⁷ Loki ßal ki dør kare a asi ø, a øri Satan køy dangay'ti li'ø, ⁸ ningø a aw kadi ødi ginn ße'gi ki dangi dangi ki døkum dønangi'ti ki sò, adi in Gogi ki Magogi*. A øsi nja'de nan'ti kadi aw rø'n. Banyinan to nangira ki ta babo'ti be. ⁹ Uni lo ki dønangi'ti ki ta tata, iløi nan gugi gidi lo kisi de'gi læ Luwø ki ßebo ki Luwø ndigø, nan por a in døran'ti kadi osi dø'de'ti on'de. ¹⁰ Nga ningø, Su ki in nje kødi'de, a uni'ø kadi iløi'ø dilø por'ti, me nya'ti ki nje kon por rigi rigi, go da'ti in ki nje ßar rø'ne njekeltakita Luwø'ti. Lo kin'ti, a ingøi kon ki dum kelta'a, kondø'ti ge ki kada ge, ki døkagilo'gi ki døkagilo'gi.

Takigangi ki døboy'ti

¹¹ Go'ti, m'oo kumbør ngar kibo, nda, ki de ki nje kisi dø'ti. Døran in ki dønangi anyinan kø takumø'ti, ki kadi de a oo'de gogi el ratata. ¹² Ningø m'oo njekoy'gi, de'gi ki tøgì ki ngann'gi ki du, rai taa non kumbør ngar'ti kakin. Lo kin'ti, makitu'gi in ki te. Makitu madi ki rangi kare in ki te, ningø in makitu kaji. Njekoy'gi ingøi takigangi kigo lo kulø ra'de'gi'ti ki rai. In takigangi kigo lo ta'ti ki ndangi me makitu'ti. ¹³ Babo tøl ki nje koy'gi ki oyi me'ø'ti adi gogi. Koy ki lo ki koo tøli ki njekoy'gi ki ngømi'de adi gogi. Ningø de'gi pøti ingøi takigangi kigo lo kulø ra'de'gi'ti ki rai. ¹⁴ Øyi koy ki lo ki koo ßuki'de dilø por'ti. Dilø por kin ø in koy ki nje nja joo. ¹⁵ Nga ningø de ki tø'a in ki ndangi me makitu kaji'ti el, a iløi'ø dilø por'ti kin tø.

21

Døran ki sigi ki dønangi ki sigi

¹ M'oo døran ki sigi ki dønangi ki sigi, tado døran ki køkø ki dønangi ki køkø gotoi kø, taa babo kaa de oo'ø el tø. ² Ningø m'oo ßebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki sigi ø in døran'ti rø Luwø'ti, to dene ki ra mandi maji isi'n dø nja'ne'ti isi nginø ngaw'ne kam be. ³ Ningø m'oo ndu ta madi in ki dø kumbør ngar'ti, elta ki tøgì'ne ene: «Oyi lo kisi Luwø ø re isi dann de'gi'ti kin. Luwø a isi dann'de'ti, ningø ingi a in de'gi li'ø. A isi dann'de'ti to Luwø læ'de. ⁴ A bør mann non mbonyi mbonyi kum'de'ti. Koy a goto, ndingø ndoo a goto, kuwø ndoo a goto, kon a goto, tado døran ki dønangi ki køkø ki nya'gi ki me'ti gotoi kø.»

⁵ Lo kin'ti non be, nje kisi dø kumbør ngar'ti el ene: «Ki ngø sine kin, m'ra nya'gi pøti toki sigi nga.» Ningø tøl el'm ene: «Ndangi nya'gi kin, tado ta'gi læ'm in ta'gi ki røta'ti, in kankum ta.» ⁶ Ningø ilø dø'ti ßay ene: «Ginn ta gangi nga! M'in Alpa ki Omega, lo kulø ngirø nya ki lo tolta nya. De ki

* 20:8 20.8 Ejøkel 38-39

kundə ra'a ə, m'a m'ad'a mann ki ngirə in dɔ kaji'ti kada anyi kare. ⁷ Ningə de ki nje tətɪ rɔ, m'a m'ada kadikare kin: m'in m'a m'in Luwə li'ə, ə in a in ngonm to. ⁸ Nga ningə, nje ɓol'gi, njekunme'gi el, ki nje ra nya ki low'ə'ti el, ki nje tɔl de'gi, ki njera kaya'gi ki njera mboli'gi, ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki nje ngom'gi, pəti, lo lə'de in me dilə por'ti, ki in por ki on rigi rigi. Lo kin ə, in koy ki nja joo.»

Jerujalem ki sigi

⁹ Malayka kare dann malayka'gi'ti ki siri ki uwəi kɔpi'gi ki siri ki rosi ki nya tuji lo'gi ki siri ki dɔboy'ti ji'de'ti, re el'm ta ene: «Re, m'a m'tɔji njenduwə lə Ngonn bati, adi in ne'ə m'adi oo'ə».

¹⁰ Ndil Luwə tətɪ'm uwə'm, ə malayka aw sə'm taa dɔ mbal'ti ki boi, ngal, ningə tɔji'm ɓebo ki ar njay, adi in Jerujalem ki in dɔran'ti rɔ Luwə'ti, ur nanga. ¹¹ Tɔɓar lə Luwə unji dɔ'a'ti. Kunjə to to kunjɪ mbal ki gata in ngayn kin be, ndoloi to kunjɪ mbal ki ɓari'ə jasipi kin be, taa de oo lo me'ti to bər be tɔ. ¹² Ndogi bər ki gugi gidə ndər num, ngal num. Takəy kur me'ti in dɔgi gidə in joo. Ningə malayka'gi dɔgi gidə in joo ngəmi takəy'gi ki dɔgi gidə in joo kakin. Ningə ndangi tɔ ginn koji lə ngann Isirayel'gi ki dɔgi gidə in joo, kare kare, takəy'gi'ti ki dɔgi gidə in joo kakin. ¹³ Kaw ki lo kuwə kadi'ti takəy in mutə, lo kurkadi'ti takəy in mutə, manga takəy in mutə, holo takəy in mutə tɔ. ¹⁴ Ndogi bər ki gugi gidi kəy, ngirə in ki kində dɔ ki mbal'gi'ti dɔgi gidə in joo, ki tɔ njekawkulə'gi ki dɔgi gidə in joo lə Ngonn bati in ki ndangi səm'ti, kare kare.

¹⁵ Malayka ki nje kel'm ta kakin uwə nya mbɔji nya ji'ne'ti, adi in gakira ki rai'ə ki ɔr tado mbɔji'n ɓebo, ki takəy'ə'gi, ki ndogi bər ki gugi gidə. ¹⁶ ɓebo kin dowə'gi ki sɔ asi nan, adi ngala asi nan ki tata. Malayka mbɔji ɓebo kakin ki gakira lə'ne, asi kun nja de dər dɔgi gidə in joo (12.000). Mbɔji ngala num, tata num, kawa ki taa num, asi nan. ¹⁷ Mbɔji ndogi bər ki gugi gidi ɓebo kakin ə, ɔji ngal ji de te kikil'ə'ti ɓu ki dɔ sɔ gidə in sɔ, ki go nya mbɔji nya'ti ki malayka isi mbɔji kete kete. ¹⁸ Nya'gi ki indəi ndogi bər kakin in mbal ki ɓari'ə jasipi, ningə ɓebo inɓe in ki kində ki ɔr dɔrɔ'a, adi ndolo to bər be. ¹⁹ Ginn ndogi bər ki gugi gidi ɓebo kakin in ki ra rɔ'a ki mbal'gi ki dangi dangi ki gati'de in ngayn, kadi ndoloi. Ginnə ki dɔkete in ki ra ki mbal ki ɓari'ə jasipi, ki nja joo in ki ra ki mbal ki ɓari'ə sapir, ki nja mutə in ki ra ki mbal ki ndolo, ki ɓari'ə agati, ki nja sɔ in ki ra ki mbal ki ɓari'ə emerodi, ²⁰ ki nja mi in ki ra ki mbal ki ɓari'ə onisi, ki nja mehen ki mbal sarduwann, ki nja siri ki mbal kirisoliti, ki nja jijoo ki mbal beril, ki nja

jikara ki mbal topaji, ki nja dɔgi ki mbal kirijopiraji, ki nja dɔgi gidə kare in ki mbal yasenti, ki nja dɔgi gidə in joo ki mbal ametisiti. ²¹ Takəy'gi ki dɔgi gidə in joo lə ndogi bɔr, in mædikɔsi'gi dɔgi gidə in joo tɔ. Ningə ta ndogi ki ra in ki ra ki mædikɔsi kare par ki dɔ'ne. Tambalo ki bebo'ti in ki ra ki ɔr ki dɔrɔ'a, adi de oo lo me'ti to bər be. ²² De oo Kəy lə Luwə me bebo'ti kin el. Kəy ə, in Burəbe Luwə inbe ki nje tɔgi pəti tɔ, Ngonn bati tɔ. ²³ Bebo kakin aw ndoo kadi eke nanyi ki kadi oo'n lo el jagi, tado kunji Luwə unji dɔ'a'ti, ningə Ngonn bati in lambi ki kadi oo'n lo. ²⁴ Ginn be'gi ki dangi dangi njiyøi kunjə'ti, ə ngar'gi ki donangi'ti ne rei ki nyakingə'gi lə'de me'ti tɔ. ²⁵ Takəy'gi ki kur me bebo'ti kin a rai tagira ba ki ndo'gi pəti, de a uti'de el, tado lo a ndul me be'ti kin el. ²⁶ Nga ningə, de'gi a rei ki nyakingə'gi ki nya tɔbar'gi lə ginn be'gi ki dangi dangi me'ti. ²⁷ Nya madi kare ki to njen a ur me'ti el, taa de ki njera nya'gi ki maji koo el, ki nje ngom a ur me'ti el tɔ. In de'gi ki tɔ'de in ki ndangi me makitu kaji'ti lə Ngonn bati par ə a uri me'ti*.

22

¹ Malayka tɔji'm mann ba kaji, ki ndolo to bər be ki isi uwə ki tɔgi'ne lo kisi Luwə'ti in ki Ngonn bati. ² Nga ningə, dana ngawdann bebo'ti, ki dann baji mann'ti ki tɔ joo, kagi kaji ki te ki kandi'ne nja dɔgi gidə in joo me bal'ti ki kare ra non. Nanyi kare ə te ki kandi'ne, nanyi kare ə te ki kandi'ne, ə mbi'ə in kin kaji ginn be'gi ki dangi dangi tɔ. ³ Nya madi ki kadi to Luwə a mann'n'ə goto.

Kumbər ngar kisi Luwə in ki Ngonn bati a in me bebo'ti, ningə njekulə'gi lə Luwə a awi non'a'ti kadi to gosi'ə. ⁴ A oyi takumə, ningə tɔ'a a in ki ndangi nati non'de'ti. ⁵ Lo ki ndul a goto, de a aw ki ndoo kunji lambi el num, kunji kadi el num, tado Burəbe Luwə a buki kunjijə'ne dɔ'de'ti, ningə a onyibe ki dɔkagilo'gi ki dɔkagilo'gi.

Re Jeju Kirisiti

⁶ Go'ti, malayka el'm ene: «Ta'gi kin in ta'gi ki rɔta'ti, in kankum ta. Ningə Burəbe Luwə ki nje kadi gosi de'gi ki njekeltakita'a'ti, ulə ki malayka lə'ne kadi tɔji njekuləbər'gi lə'ne nya'gi ki a rai nya ndəkba adi'de gəri.»

⁷ Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngosine, ningə de ki njengəm go ta'gi ki te ta Luwə'ti ki to me makitu'ti kin in nje ronel.»

⁸ M'in Jan, m'oo nya'gi kin ki kum num, ki mbi'm num. Ningə go koo'ə'ti ki m'oo ki kum ge, ki mbi'm ge, m'osi

* 21:27 21.27 23-27; Ejay 60.19-20, 60.3-5, 60.11, 52.1; Ejəkel 44.9

nanga nja malayka'ti ki toji'm nya'gi kakin kadi m'osi kurø.
 9 Nan in el'm ene: «Ononyi kadi ra nya kin. M'in njekulø to in be, to ngannkon'i'gi ki in de'gi ki njekeltakita Luwø'ti, ki de'gi pøti ki njengøm go ta'gi ki me makitu'ti kin maji, be to. In Luwø ø maji kadi osikurø.»

10 Ningø ilø'ti bay ene: «Ta'gi ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin, ononyi kadi iyø adi to, tado dokagilo ki kadi nya'gi kin a rai nya in ndøkba nga.» 11 Nga ningø kadi de ki njera nya ki lowø'ti el, kadi nanyi ki lo ra nya ki lowø'ti el'ti lø'ne, ø de ki nje ra nya'gi ki to njen nanyi ki lo ra'a'ti to. Ningø de ki nje ra nya ki dana kadi nanyi ki lo ra nya ki dana'ti to. De ki nje kar njay nanyi ki lo kar njay'ti to.

12 Lo kin'ti, Jeju el ene: «Oyi, m'a m're ngosine! M'a m're ki nyakugø goji kadi m'adi de ki ra kigo kulø'ti ki ra. 13 M'in Alpa ki Omega, m'in ki Døkete ki ki Døboy'ti, m'in Lo kulø ngirø nya ki Lo tolta nya*.»

14 Nje rønøl'gi ø in de'gi ki nje togi ku'gi lø'de kadi to ingøi tarow kusø kandi kagi koy el, ø kadi uri ki takøy me bebo'ti. 15 Ningø kadi de'gi ki nje ra kulø lø busi'gi, ai gidi bebo'ti, nan'ti ki de'gi ki nje mboli, ki de'gi ki nje sangi nan kaya'ti, ki de'gi ki njetølde'gi, ki de'gi ki nje kaw non kagi yo'gi'ti, ki de'gi ki ndigi ngom in njekelta ki ngom to.

16 «M'in Jeju, m'ulø ki malayka løm kadi mannaji nya'gi ki røta'ti kin ki rø Njekawnan'gi'ti. M'in de ki ginn koji'ti lø Dabidi, m'in Ngawnden ki njekuwø taginnlo'ti.»

17 Ndil Luwø in ki dene ki nje ngaw eli eyina: «Re!»

Ø kadi de ki oo dø ndu ta'gi kin ene: «Re!»

Kadi de ki kundø mann ra'a, re, ø kadi de ki ge kanyi mann kaji, ingø kare um ndogi el to.

Tolta ta

18 M'in Jan m'ilø ndu'm dø ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin be: De ki ilø nya madi dø'ti, Luwø a buki tuji'gi ki in ki kelta'a me makitu'ti kin dø kon'ti li'ø. 19 A re de ør nya madi me ta'gi'ti ki te ta Luwø'ti ki to me makitu'ti kin to ø, Luwø a ør nya maji ki søw dø'a kø me kagi koy el'ti num, me bebo'ti ki ar njay num. Adi in kagi koy el in ki bebo ki ar njay ki in ki kelta lø'de me makitu'ti kin†. 20 Ningø de ki nje kaw ki ndu dø ta'gi'ti kin toki in ta'gi ki røta'ti el ene: «Oyo, m'a m're ngosine.»

Amen! Re, Burøbe Jeju! 21 Kadi memaji lø Burøbe Jeju in nan'ti sese pøti.

* 22:13 22.13 12-13; Ejay 40.10, 62.11; Pa'gi 28.4; Jeremi 17.10 † 22:19 22.19
 Ndukun ki nja joo 4.2, 13.1